DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 5 December 2003)

Case no. CH/99/2432

Nikola IVIĆ

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 6 November 2003 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Mato TADIĆ, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Rona AYBAY
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Giovanni GRASSO
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Ulrich GARMS, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar
Ms. Antonia DE MEO, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The case concerns the attempts of the (now deceased) applicant, a citizen of Bosnia and Herzegovina of Serb ethnic origin, who was displaced in 1995, to return to his privately-owned property consisting of agricultural land and buildings in the municipality of Glamoč in the Federation of Bosnia and Herzegovina (the "Federation"). The property concerned is located within a military training range used by the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina (the "Federation Army"). The applicant was originally part of a group of eleven applicants whose cases were decided in the decision on admissibility and merits in the cases nos. CH/99/2425 *et al., Ubović et al*. of 7 September 2001 (see decisions July-December 2001). Due to the applicant's death in April 2001 and the fact that the Chamber subsequently temporarily lost contact with the applicant's representative, the applicant's case was not included in the decision of 7 September 2001. On 19 December 2001 the applicant's representative informed the Chamber that the applicant's heirs want to pursue his case.

2. The area north of Glamoč, in which part of the applicant's private property is located, was designated for the construction of a combat training centre of the Federation Army in May 1998. In October 1998 the Government of the Federation passed a procedural decision allowing the Ministry of Defence of the Federation to take possession of the real estate before valid procedural decisions on expropriation were issued. Previously, in 1997, the Federation had started construction works on a so-called "tank-range", an area of approximately 2,5 square km in the southern part of the military training range.

3. From 9 July 1998 to 22 August 1998 two training exercises took place during which no high explosive ammunition was fired. A third so-called "laser-exercise", in which tanks used laser light instead of ammunition, was held from 18 to 21 September 2000.

4. The applicant owned property situated within the wider area of the military range. No constructions have been built there so far.

5. The case primarily raises issues under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights and Article 8 of the European Convention on Human Rights.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

6. The application was submitted on 16 November 1999 together with ten applications in similar cases, which were the subject of the decision on admissibility and merits in the cases nos. CH/99/2425 *et al., Ubović et al*. of 7 September 2001 (see decisions July-December 2001) and registered on the same day. It included a request for a provisional measure to be ordered pursuant to Article X(1) of the Agreement.

7. On 29 November 1999 the Chamber issued an order for a provisional measure, pursuant to Rule 36 (2) of the Chamber's Rules of Procedure, ordering the Federation to refrain from any action causing further harm to the property of the applicant and the ten co-applicants. The order stated that it would remain in force until the Chamber had given its final decision in the cases, unless it was withdrawn by the Chamber before then.

8. On 29 November 1999 the Chamber transmitted the application to the respondent Party for observations on the admissibility and merits of the cases. The Chamber received these observations by the Federation on 28 December 1999.

9. Ambassador Dieter Woltmann, Deputy Head of Mission of the Organisation for Security and Co-operation in Europe ("OSCE") and Chairman of the Combat Training Centre Commission (hereinafter "CTC Commission"), requested information on the applications before the Chamber in a letter received on 15 December 1999. On 20 December 1999 the President of the Chamber answered his letter.

10. On 31 January 2000, the Chamber received a letter from Ambassador Dieter Woltmann, in his capacity as Chairman of the CTC Commission, with information about the work of that Commission.

11. On 25 January 2000, the Chamber transmitted the written observations on the admissibility and merits of the respondent Party to the applicant. The applicant responded through written observations including claims for compensation which were received on 9 February 2000.

12. On 25 January 2000 the Chamber transmitted the written statements of the applicant and the co-applicants, including their claims for compensation, to the respondent Party. The respondent Party's reply to the written observations and the claims for compensation was received on 21 April 2000 after an extension of the time-limit for that purpose.

13. On various dates in May, June, July and August 2000 the Chamber requested and received further information from the respondent Party. The applicant submitted observations in response to this additional information.

14. In a letter dated 27 August 2000, Ambassador Woltmann communicated to the Chamber his willingness to attend a public hearing. On 17 October 2000 and again on 23 November 2000 he was invited as *amicus curiae* to the public hearing on 6 December 2000 in accordance with Rule 32(1) of the Chamber's Rules of Procedure.

15. On 6 December 2000 the Chamber held a public hearing on the admissibility and merits of the applications in the Cantonal Court building in Sarajevo. Several of the ten co-applicants attended, however, not the applicant himself. The Federation was represented by its agent, Ms. Seada Palavrić, assisted by Ms. Ljiljana Savić-Branković and Colonel Franjo Čačija of the Federation Army. The OSCE, appearing as *amicus curiae*, was represented by Ambassador Dieter Woltmann.

16. On 18 January and on 7 February 2001 the Chamber received written information from the applicant with regard to issues raised at the public hearing. The respondent Party sent further written information on 24 January 2001.

17. In March 2001 the Chamber requested and received further written information regarding the identification of the plots allegedly owned by each applicant.

18. On 11 May 2001, an information meeting took place before Mr. Rauschning, who presided over the meeting, and Mr. Popović, who both had been commissioned under Rule 33(2) of the Chamber's Rules of Procedure. This hearing was held exclusively to establish the facts. No legal argument was heard. Of the co-applicants, Mr. Pane Šavija, Mr. Zdravko Radičić, Mr. Radovan Hajder and Ms. Stoja Juzbašić were present. Mr Špiro Hajder attended to represent Mr. Nikola Hajder. Mr. Radovan Hajder also spoke on behalf of the absent applicants, including the applicant in the present case. The respondent Party was represented by its agent Ms. Seada Palavrić, assisted by Mr. Samuel Thompson and Mr. Ed Beville. As *amici curiae*, Ambassador Dieter Woltmann, in his capacity as Chairman of the CTC Commission, and Ms. Maria Prša, executive assistant to the OSCE Deputy Head of Mission, appeared.

19. On 19 December 2001 the applicant's representative informed the Chamber that the applicant had died in April 2001 and that the applicant's heirs intended to pursue his case. In February 2003 the applicant's representative again addressed the Chamber in the name of the applicant's heirs and requested that the applicant's case be dealt with.

20. The Chamber deliberated on the admissibility and merits of the present application on 7 December 2000 and 8 February, 8 March, 7 June, 5 July and 3 September 2001, on 7 January 2002 and on 6 November 2003. On the latter date the present decision on admissibility and merits was adopted.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The general factual background

21. In 1997 the Federation began building constructions for the establishment of a military training range in the valley to the north of Glamoč. Main constructions included two tank-lanes, each two kilometers long, from which tanks can fire into an impact area of circa six to seven kilometers.

These lanes were completed in June 1999. On 14 May 1998 the Government of the Federation issued a decision titled "The Decision on the Construction of the Centre for Combat Training of the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina". In this decision the public interest for expropriation of the owners of the land affected and the construction of such a training centre was declared without defining the boundaries of the subject area. Instead, the decision refers to a list of all affected cadastral plots archived in the Ministry of Defence. This list was amended by the respondent Party at least three times, from originally covering approximately 49 square kilometres to presently covering approximately 46 square kilometres.

22. From 9 July 1998 to 22 August 1998 two military training exercises, with the participation of one battalion in each, took place. No high explosive ammunition was fired during these two exercises. The training took place on the two tank-lanes.

23. On the area of the so-called tank-range, in addition to two gravel paths used as tank-lanes, the fertile top-layer of soil has been removed to build five further tank-lanes still under construction. In addition, a road in the south, a road in the north, an embankment with rail tracks behind it, a tower, four firing positions and ten target pits have been built. Around the two cemeteries that are situated within this area embankments were built for protection.

24. It was possible at all times, except for those days on which military exercises took place, to enter the area and to visit the graveyards. The area is not fenced off or guarded.

25. In early 1997, the Ministry of Defence of the Federation made a request to the Stabilisation Force ("SFOR") to establish a Combat Training Centre for the Federation Army in the area of Glamoč. This Training Center would be an expansion of the military training range in the Glamoč area, which existed already before 1991 and is currently used by SFOR. The respondent Party was promised substantial support from the Government of the United States of America as part of the "Equip and Train" programme for this project. As part of that support the American firm MPRI, which is a contractor within the "Equip and Train" programme, was engaged to direct the development of the Center.

26. The CTC Commission, an advisory commission comprised of international agencies with Ambassador Dieter Woltmann of the OSCE as Chairman, was set up in late 1997 to oversee the proper resolution of the civilian issues in connection with the project.

27. On 6 October 1998, the Government of the Federation issued a decision entitling the Ministry of Defence of the Federation to take possession of the real property which was subject to the declaration of general interest for expropriation before any procedural decisions on expropriation became legally valid.

28. Also in late 1998 SFOR took aerial photographs of houses and other buildings in the area designated for the military training range. These photographs were meant to document the state of these houses for the purpose of compensation.

29. On these photographs most houses in the villages of Relijno Selo and Kula have roofs. However, on recent pictures, taken in 2001, it appears that these roofs have disappeared. It remains unclear how this happened.

30. In August 1999 the Federation set up a special bank account with an initial sum of 250,000 KM for compensation to the property owners.

31. In November 1999, in view of the fact that the persons who own property concerned by the planned expropriation were displaced persons living not in the Federation, but in the Republika Srpska and the Federation of Yugoslavia, the respondent Party, with the help of the CTC Commission, tried to inform the owners of the concerned property about the construction of the combat training centre and the planned expropriation in a public media campaign publicised on OBN TV and in newspapers including *Nezavisne Novine*. A press release issued on that occasion also included an early version of the map of the area for which the public interest was declared to give the public some idea of the area in question.

32. In May 2000 a group of Swedish experts, at the request of the OSCE and the CTC Commission, delivered a report on the value of the real property concerned for the purpose of compensation. In this report the Swedish experts suggested awarding an average of approximately 1.10 DM per square meter for cultivated land. They suggested 0.36 KM per square meter as the average compensation when looking at all types of land including cultivated land. The applicants pointed out at the meeting on 11 May 2001, that the valuation was based on rocky land and not on land classified in the cadasteral records as first class. The applicants also stated that they had not been consulted in the process and were not involved in the valuation process.

33. A third military training exercise was held from 18 to 21 September 2000, in which tanks used laser light. No ammunition was fired.

34. So far, the respondent Party has reached an expropriation and compensation agreement with 12 owners of properties that fall within the area for which the general interest was declared. Not all of these properties fall within the tank-range. The respondent Party must pay a total of 445,520 KM compensation for land, ranging from 220 KM to 65,000 KM per owner. Housing objects, backyards and woods will be subject to special valuation. All 250,000 KM that the respondent Party in August 1999 deposited into a special bank account (see para. 30 above) was spent to compensate property owners but none of it was spent to compensate the applicant in the present case.

35. In 2001 the respondent Party stopped the hearings on expropriation due to lack of funds.

36. On 7 September 2001 the Chamber delivered a decision on admissibility and merits in the cases nos. CH/99/2425 *et al., Ubović et al*. that raise the same issues as the applicant's case. The Chamber found a violation of Article 1 of Protocol No. 1 with regard to all applicants. It also found a violation of Article 8 with regard to some of the applicants. The Chamber ordered the Federation to pay to each of the ten applicants KM 5,000 as compensation for non-pecuniary damage, and to decide whether to pursue expropriation proceedings in regard to each individual applicant in accordance with the relevant Law on Expropriation or, in the alternative, to abandon those plans for expropriation. The Federation was further ordered to report its decision to the Chamber no later than six months from the delivery of the decision of 7 September 2001, i.e. by 7 March 2002. The Chamber also reserved its right to issue a decision on possible further remedies.

37. In February, May and August 2002 the respondent Party informed the Chamber that it had abandoned the expropriation of the properties of the ten applicants in the CH/99/2425 Ubović *et al.* decision of 7 September 2001.

38. Because the respondent Party failed to take the necessary steps consequential to its decision not to expropriate the applicants' property, on 6 December 2002 the Chamber issued a decision on further remedies in the cases nos. CH/99/2425 *et al., Ubović et al.*. The Chamber ordered the Federation of Bosnia and Herzegovina to pass before 6 February 2003 a formal decision to the effect that the Government of the Federation of Bosnia and Herzegovina withdraws its declaration of general interest of 14 May 1998 and renounces its intention to expropriate the applicants' plots. This decision should be published in the same way as the decision of 14 May 1998 which declared the general interest for expropriation. It further ordered the Federation of Bosnia and Herzegovina to inform the applicants by 20 December 2002, that it has given up the intention to expropriate the applicants' property and of the revocation of the declaration of general interest once this decision had been published. The Chamber also decided to appoint an expert who will submit to the Chamber a report in which he proposes to the Chamber the amount of compensation due with regard to each individual applicant. The Chamber reserved its right to issue an additional decision on further remedies including an order for pecuniary compensation for each individual applicant taking into account the observations of the Parties and the expert's report.

39. Up to date, the Government of the Federation of Bosnia and Herzegovina has failed to withdraw its declaration of general interest of 14 May 1998. It has also failed to officially inform the applicants of the Ubović decision that the plan to expropriate their land has been given up, nor has it, of course, informed the applicant in the present case or his heirs of this intention.

B. The specific facts of the present applicant's case

40. Before his death in April 2001 the applicant owned land within the wider area subject to the declaration of general interest on which no constructions have been built to date. Until he fled due to the hostilities in 1995, he was a farmer who worked on the land, generating most of his income from farming sheep and cultivating potatoes and barley. The plot of land with the applicant's former home in which he lived was situated within the area originally planned to be turned into a military training range and subject to the original declaration of interest.

41. Sometime in 1999, the applicant learned, through a media campaign, through relatives and friends, of the respondent Party's intention to carry out an expropriation of his land. He applied to the Chamber in November 1999 without seeking relief from any domestic court.

42. Sometime before 2001, the respondent Party allegedly revised its plans and reduced the envisaged size of the range and shortened the list of plots subject to the declaration of general interest. According to these revised plans, one part of the applicant's property on which his former home is located would no longer be part of the military range. The applicant, however, was never informed about the revision of the declaration of general interest and the fact that his former home was no longer subject to the declaration of general interest. It is undisputed that even after the revision of the declaration of general interest, the applicant still owned plots of land within the area covered by the declaration.

C. Oral evidence received at the public hearing on 6 December 2000 from the OSCE as *amicus curiae* in the related cases CH/99/2425 *et al.*, Ubovič *et al.*

43. At the hearing, Ambassador Dieter Woltmann, Senior Deputy Head of the OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, in his capacity of Chairman of the CTC Commission, appeared as *amicus curiae*. The CTC Commission was set up in response to the request made in 1997 by the Ministry of Defence of the Federation to SFOR for approval to establish a Combat Training Centre for the use of the Federation Army. It comprises members of OSCE, the United Nations High Commissioner for Refugees ("UNHCR"), OHR and CRPC. The CTC Commission's mandate from SFOR is to advise upon the conditions under which the Federation Army range could become fully operative.

44. The CTC Commission required the respondent Party to carry out expropriation proceedings of all owners of property in the concerned area in accordance with national law. Ambassador Woltmann estimated a number of roughly 1000 expropriation procedures.

45. The CTC Commission has undertaken information campaigns to inform all affected owners of real property of their rights. So far, it has not recommended that SFOR approve the taking into use of the range by the Federation Army; the reason being mainly that there is currently no reasonable prospect that sufficient funds for compensating the owners of affected real property will be forthcoming in the near future.

46. The World Bank and the International Monetary Fund required the Federation to reduce its military budget from 730 million KM as originally envisaged to 290 million KM in 2001. The Federation should further reduce the military budget by at least an additional 15 percent each following year. This makes it almost impossible for the Federation to fund the necessary compensations in the expropriation proceedings. Therefore, the Municipality of Glamoč plans to make funds available step by step in small sums.

47. Ambassador Woltmann pointed out that very close to the planned military training range of the Federation there is an SFOR range on which there are frequent exercises. The Federation Army participates in these exercises. In media coverage and amongst the public there has been confusion between the different military training grounds of the Federation Army and the SFOR because both are commonly referred to as the "Barbara" or "Barbare" range.

D. Evidence submitted by the UNHCR

48. On 27 October 2003 the UNHCR submitted to the Chamber information regarding the situation in the area of the Glamoč training ranges and the question whether return to this area was possible. To the knowledge of the UNHCR, as at the end of 2002, over 550 owners in the Glamoč area had claimed compensation for their expropriated properties. Out of these only eighteen owners had reached agreement with the Federation Ministry of Defence on the amount of compensation and only ten had actually received compensation from the initial budget allocated for this purpose. Many of those who had reached agreement with the Federation on the compensation amount for their expropriation but had not obtained payment, have approached UNHCR's Network of Legal Aid and Information Centres for legal assistance. They have not been able to obtain enforcement of these agreements and obtain payment, due to lack of funds as well as to difficulties related to implementation or interpretation by the courts of the Federation Law on Enforcement Procedure.

49. The UNHCR further stated that there are returnees in the Pelikan area in the villages of Stekerovci (app. 15 families/35 persons) and Hotkovci (5 families/10 persons). Different Non Governmental Organisations ("NGOs") such as World Vision, and Dorcas Aid implemented their respective reconstruction projects in these villages. A number of persons visit their destroyed homes in the summer. The UNHCR concludes that the level of return is minimal.

50. The UNHCR further informed the Chamber that generally the area has been considered as not mined. It adds that it knows of suspicions by current and potential returnees that the area around Hotkovci might be mined, or contaminated by unexploded ordnance, but UNHCR has no reliable information in this regard.

IV. RELEVANT LEGISLATION

A. Constitutions and Other Laws governing Transitional Arrangements in the Federation of Bosnia and Herzegovina

1. Constitution of Bosnia and Herzegovina

51. The Constitution of Bosnia and Herzegovina entered into force on 14 December 1995. In Article III, it sets out the relations and responsibilities between Bosnia and Herzegovina and the Entities, including the Federation of Bosnia and Herzegovina. Article III, Section 3(a) states: "All governmental functions and powers not expressly assigned in this Constitution to the institutions of Bosnia and Herzegovina shall be those of the Entities."

52. Annex II to the Constitution of Bosnia and Herzegovina provides for transitional arrangements, including the continuation of laws. In Article 2 of Annex II, it provides as follows:

> "All laws, regulations, and judicial rules of procedure in effect within the territory of Bosnia and Herzegovina when the Constitution enters into force shall remain in effect to the extent not inconsistent with the Constitution, until otherwise determined by a competent governmental body of Bosnia and Herzegovina."

2. Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina

53. The Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina entered into force on 30 March 1994 at midnight. It provides, in Article 1, as amended on 5 June 1996, for the establishment of the Federation of Bosnia and Herzegovina:

> "(1) Bosniacs and Croats as constituent peoples, along with Others, and citizens of Bosnia and Herzegovina from the territories of the Federation of Bosnia and Herzegovina, in the exercise of their sovereign rights, transform the internal structure of the Federation territories, … so the Federation of Bosnia and Herzegovina is now composed of federal units with equal rights and responsibilities.
>
> "(2) The Federation of Bosnia and Herzegovina is one of two entities composing the state of Bosnia and Herzegovina, and has all power, competence and responsibilities which are not

> within, according to the Constitution of Bosnia and Herzegovina, the exclusive competence of the institutions of Bosnia and Herzegovina."

54. Chapter IX of the Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina provides for transitional arrangements, including the continuation of laws. Article 5(1) of Chapter IX provides as follows:

> "All laws, regulations, and judicial rules of procedure in effect within the Federation on the day on which this Constitution enters into force shall remain in effect to the extent not inconsistent with this Constitution, until otherwise determined by the competent governmental body."

3. Agreement on Implementation of the Federation of Bosnia and Herzegovina

55. The Agreement on Implementation of the Federation of Bosnia and Herzegovina was concluded at Dayton and signed on 10 November 1995 by representatives of the Republic of Bosnia and Herzegovina, the Federation of Bosnia and Herzegovina, and the Republic of Croatia. This Agreement, which was a side agreement to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina which entered into force on 14 December 1995, clarified, among other things, the competencies of the State of Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. Chapter II, Section 5 states that the Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible for "defence".

4. Decision on Cessation of Application of the Decision on Declaration of Immediate Threat of War on the Territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina

56. On 19 December 1996, the Parliament of the Federation of Bosnia and Herzegovina issued the Decision on Cessation of Application of the Decision on Declaration of Immediate Threat of War on the Territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina, which entered into force on 23 December 1996 (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina— hereinafter "OG FBiH"– no. 25/96). Part II of this Decision states as follows:

> "Federal Ministries and other bodies and institutions of authority in the Federation of Bosnia and Herzegovina, Cantons, Municipalities and Cities, as well as Companies and other legal persons on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina shall undertake all necessary actions and organise work in accordance with valid peace-time regulations that are applied on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina in accordance with the Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina."

5. Law on Recognition of Public Documents within the Territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina

57. The Law on Recognition of Public Documents within the Territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina (OG FBiH no. 4/98) entered into force on 26 February 1998. This law regulates and recognises "all kinds of public documents in legal transactions within the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina issued by administrative, judicial and other bodies and institutions, as well as legal persons exercising powers within the territory of the Federation in the period of 6 April 1992 through 14 October 1997" (Article 1). Article 4 further defines "public documents" in terms of this Law to include "all kinds of public documents, diplomas, certificates on graduation, certificates, attestations, excerpts from public books and other excerpts issued on the basis of official records, as well as court decisions and procedural decisions from the court register, and then verifications of signatures and transcripts of those and other public documents, issued and verified in accordance with the laws applied within the territory of the Federation until the day of entry into force of this law".

58. "Public documents issued by bodies and legal persons referred to in Article 1 of this law are recognised as public documents issued by competent bodies and have the same legal effect throughout the territory of the Federation" (Article 2).

B. Laws regulating substantive matters concerning the case

1. The Law on Expropriation

59. This law is referred to in the text of this decision simply with the expression "Law on Expropriation" without any further addition, as opposed to "the Herceg-Bosna Law on Expropriation" or simply the "Herceg-Bosna" law, which refers to the Law on Expropriation of the former "Croat Republic of Herceg-Bosna" ("Official Gazette of "Croat Republic of Herceg-Bosna"— hereinafter "OG HR HB"–no. 29/95, see paragraph 79 *et seq.* below).

60. The Law on Expropriation (Official Gazette of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina—hereinafter "OG SRBiH"–no. 12/87, 38/89, 4/90 and Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina—hereinafter "OG RBiH"–no. 15/94), as amended, establishes the legal framework for expropriation.

61. Article 1 of the law states that land may be expropriated if it is necessary for the construction of facilities in the "general interest". The examples of the "general interest" listed include "special importance for the defence of the country or state security" and "for the benefit of the army".

62. According to Article 9, in cases of partial expropriation the owner may request the expropriation of the remaining part of his property if he has no economic interest in the remaining part or if the expropriation of one part of his property disables or considerably deteriorates his previous subsistence.

63. Article 13 provides that the general interest can be established by the authorities by law, decree, decision or procedural decision. According to Article 17, the act must also define the boundaries of the land which is to be expropriated.

64. Chapter IV of the law sets out the expropriation proceedings. After the general interest has been established the beneficiary may present a motion for expropriation to the competent administrative organ of the municipality. The motion for expropriation must, according to Article 24, identify: a) the beneficiary of the expropriation, b) the real property to be expropriated as well as the location of the real property, c) the owner of the real property and his/her residence, and d) the structures or works for which the expropriation is required.

65. Article 25 then sets out a list of documents that must be attached to the motion of expropriation: a) excerpts from the land register as documentary evidence of the ownership over the real properties and information on the real property; if no such registers exist, then excerpts of cadaster records or other information must be provided, b) a decision that the construction will be in accordance with the regulations on investment, c) a certificate of the public audit service or any other document as evidence that the beneficiary of the expropriation has secured funds for compensation of the owners that are to be expropriated in a special account, and d) evidence that the general interest has been established.

66. After receipt of the motion, the competent administrative organ shall, according to Article 26, inform the owner of the property concerned without delay. At the request of the beneficiary, the expropriation shall be registered in the land register or other public documents in which the ownership is normally registered. After such registration on behalf of the beneficiary has been perfected, changes in regard to any rights over the real property do not affect the legal position of the beneficiary.

67. Article 27 provides that the competent administrative organ shall issue a procedural decision on the expropriation in accordance with the Law on Administrative Proceedings. Before doing so, the administrative organ shall hear the owners of the properties concerned in regard to any facts relating to the expropriation. If no cadaster records exist for the area, the competent organ shall determine ownership rights over the real property in question. Only then may it issue a procedural decision on the expropriation.

68. Article 28 provides that the motion for expropriation shall be accompanied by the required documents. If from these documents the necessary facts can be established, a procedural decision on expropriation shall be granted. Otherwise the motion shall be refused. Article 30 grants the owner of the expropriated property the right to appeal against the procedural decision.

69. Article 31 sets out in its first paragraph that the beneficiary shall have the right to the possession of the expropriated real property only once the procedural decision on expropriation becomes final and binding. In paragraph 3 of Article 31 the law provides that in cases of urgency the beneficiary may be exceptionally allowed to take possession before the legal validity of the procedural decision. However, according to paragraph 4 of Article 31, in case there is a building or any other facility or crops grown on the land with a market value, the decision to give the beneficiary the right to take possession can only be issued after the authority has established and provided evidence of the value of the property in question.

70. Article 32 of the law allows the beneficiary to withdraw, in whole or in part, the proposal for expropriation before the procedural decision on expropriation has become final.

71. In Chapter VII, the law sets out the regulations in regard to compensation. In Articles 50 to 74 the law provides for a detailed regime on how to calculate the appropriate compensation in regard to different kinds of property, e.g., forests, orchards, fertile and infertile land or buildings. Article 49 sets out as the general rule the factors determining the value of the expropriated land, namely, the market price, the price of corresponding agricultural land, the income that can be generated from regular use of the land and the profit the former owner actually made from the land.

72. The expropriated owner is, according to Article 70, also entitled to receive compensation for lost income from the day when the beneficiary took possession of the real property.

73. Articles 75 to 87 prescribe the proceedings in regard to the determination of compensation. According to Article 75, once the procedural decision on expropriation becomes effective the competent administrative organ of the municipality must without delay hold a hearing to effect an agreement on compensation for the real property. This public hearing should be prepared by an exchange of written proposals and information between all parties concerned. Article 76 states that any agreement reached must contain the form of compensation and the amount to be paid. It also must contain a time-frame within which the beneficiary has to fulfil his obligations. Both parties must sign a record of the agreement. This signed record has the force of an enforceable procedural decision.

74. Article 77 concerns the case that the parties fail to reach an agreement on the compensation. In that event the beneficiary may all the same try to pay the owner the sum offered as compensation in the expropriation proceedings. He must do so within 15 days of the offer. If the owner refuses to accept the money, the beneficiary can deposit the money with the court on behalf of the owner within 10 days after the refusal.

75. If no agreement on compensation is reached within two months of the date on which the procedural decision on expropriation becomes effective, the competent administrative organ of the municipality shall transmit the procedural decision and all the files to the competent regular court of the area in which the expropriated property is located for determination of the compensation (Article 79). The transmitted files should include evidence of any payment made by the beneficiary in accordance with Article 77.

76. The competent court shall then decide *ex officio* in extra-judicial proceedings on the amount of compensation. The court shall take into account the amount of compensation paid in similar cases in the same area where an agreement has actually been reached, provided that an agreement was reached in a majority of cases (Article 80).

77. Should the court find that the amount deposited by the beneficiary in the expropriation procedure is not sufficient for an equitable compensation for the value of the property at the time of the deposit of the money, the court shall determine how much compensation remains to be paid (Article 81).

78. Article 85 of the law provides that the beneficiary is obliged to pay the compensation to the former owner within 15 days after the court decision enters into force. In case the pervious owner refuses to accept the compensation, it must be paid into a deposit at the court within another 10 days. If the beneficiary fails to do so he must pay legal interest on the amount to the previous owner.

2. Law on Expropriation ("Croat Republic of Herceg-Bosna")

79. The respondent Party bases its decisions on the declaration of the general interest of May 1998 on the relevant legal provision of the Law on Expropriation and also on Article 9 of the Law on Expropriation of the former "Croat Republic of Herceg-Bosna" (OG HR HB no. 29/95). In the decision of October 1998 allowing the Ministry of Defence the taking into possession, both laws, Article 31 of the Law on Expropriation of the Republic of Bosnia and Herzegovina and Article 28 of the "Herceg-Bosna" Law on Expropriation, were invoked.

80. The Chamber notes that with respect to the present case, the Government of the Federation in fact applied and took into consideration the Law on Expropriation of the former "Croat Republic of Herceg-Bosna", citing the relevant provisions in the decision of 14 May 1998 and of 6 October 1998. By citing the "Herceg-Bosna" law, the Chamber does not intend to imply any recognition of the existence of the "Croat Community of Herceg-Bosna" or the "Croat Republic of Herceg-Bosna". The Chamber also does not intend to take any position, nor does it need to take any position to reach its conclusions, on the relationship between or preferential validity or applicability of these laws as compared to the laws applicable in the Federation of Bosnia and Herzegovina.

81. The Chamber notes that the respondent Party in its observations on the admissibility and merits names only the Law on Expropriation of the Republic of Bosnia and Herzegovina as the relevant legal provision. All further legal arguments of all parties concerned are based exclusively on this law and not on the provisions of the "Herceg-Bosna" law.

82. The "Herceg-Bosna" Law on Expropriation was published on 27 August 1995. Article 48 of the law states that from the day of entry into force, which the law sets out to be the eighth day after its publication, this law of the "Croat Republic of Herceg-Bosna" purports to replace the Law on Expropriation of the old Republic of Bosnia and Herzegovina. It establishes a detailed framework for the proceedings on expropriation, similar to the one provided in the Law on Expropriation, including the necessity of compensation of the previous owner. The law regulates how to establish a general interest and sets out the proceedings.

83. Article 9 of the "Herceg-Bosna" law provides for the establishment of the general interest for expropriations in the territory of the "Croat Republic of Herceg-Bosna". To establish such an interest the Government shall consult the Municipal Council and in certain cases also the Board for Economy, Finances and Survey of the House of Representatives and the Ministry of Physical Planning, Civil Engineering and the Protection of the Environment.

84. Article 28, paragraph 1, states that generally the beneficiary of the expropriation shall acquire the right to the possession of the expropriated real property on the day the procedural decision on expropriation becomes legally valid if the established compensation is paid to the previous owner.

85. Article 28, paragraph 2, provides for an exception in which the beneficiary can enter into possession even before the procedural decision becomes final and binding. The beneficiary can enter into possession, if he has reasons to do so urgently or in order to prevent considerable damage. Additionally, the compensation must be established and the beneficiary must have paid this compensation to the previous owner. In case the owner to be expropriated refuses to accept the compensation, the beneficiary must prove that he made an offer.

86. According to Article 28, paragraph 3, the exception of paragraph 2 must not be invoked in cases of expropriation of residential or business premises where the beneficiary has not secured to provide the previous owner with other adequate real estate in exchange for the expropriation.

3. The Law on Administrative Procedure

87. The Law on Administrative Procedure (OG FBiH no. 2/98 and 48/99) regulates administrative procedure in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Article 7 of the law provides that all facts must be established in administrative proceedings in order to establish the *de facto* state of affairs. Article 8 sets out the general principle that the parties must be heard before a decision is passed.

88. The procedure envisaged by the law may be briefly summarised as follows. The deciding organ may receive evidence both by written submission and by oral hearing. The law allows for the issuance of deadlines at various stages of the procedure, which are to be adhered to by the person or persons subject to them, in order to ensure that the proceedings are conducted expeditiously.

89. In matters involving two or more parties with opposing interests, or whenever it is necessary to conduct an investigation or a hearing of witnesses, the responsible administrative authorities shall order a public hearing (Article 147, paragraph 1(1) and (2)). Where it appears that persons may be affected by the proceedings but have not yet appeared as parties in the proceedings or when other reasons of a similar nature require it, the public hearing must be publicly advertised. The public announcement of the hearing must include an invitation for everyone who believes the matter to concern his/her legal interests to come to the hearing. The announcement must contain all data that would be necessary for an individual summons. Article 92 and Article 152 (2) of the law set out the manner in which the announcement of the public hearing is to be published. The announcement should be made on a bulletin board of the competent organ, in the newspapers or other media or in some other appropriate manner.

4. The Law on Fundamental Property Relations and the Law on Property Law Relations

90. The Law on Fundamental Property Relations (the old law) (Official Gazette of SFRY nos. 6/80 (consolidated text), 36/90) was adopted as a law of the former Republic of Bosnia and Herzegovina on 11 April 1992 (Official Gazette of RBiH 2/92, 9/92,16/92 and 13/94). In the Federation this law was replaced in 1998 by the new Law on Property Law Relations (Official Gazette of FBiH no. 6/98 and 29/03, came into force on 17 March 1998). The laws regulate conditions and the cessation of legal right of ownership and possession and other rights over movable and immovable property.

91. The following provisions of the old law were adopted in the Federation Law on Property Law Relations of 1998 without substantial changes:

92. Ownership can be acquired by immediate operation of the law itself, through legal transfer or by inheritance. Ownership can also be acquired by a decision of a state organ in a manner and under conditions established by the law (Article 20). In the case that ownership is acquired by inheritance, transfer generally takes place at the moment of the opening of the inheritance over the deceased person's estate (Article 36).

93. Article 15 of the Law on Property Law Relations defines the notion of co-ownership. Co-ownership exists in the case that an undivided asset is owned by two or more persons so that each person's interest is expressed in proportion to the whole (so-called "ideal share", which may be expressed *pro rata*, e.g., 1/5).

Each co-owner may use and dispose of his share, in which case the other co-owners may have an option of purchase of the *pro rata* interest provided for by the law. Any co-owner may request the division of the asset, which then is decided by consensus of all co-owners. In case no such consensus can be reached, the court shall decide upon the division.

94. The law defines immediate possession in Article 70 paragraph 1. Under this provision the immediate possessor is any person who directly exercises control over a movable or immovable object.

95. The law also defines the notion of constructive possession. Heirs, for example, become constructive possessors of the deceased's estate at the moment of death, regardless of the moment when they obtain *de facto* control over the assets.

5. The Law on Inheritance

96. The Law on Inheritance (OG SRBiH no. 7/80 (consolidated text), and no. 15/80) regulates inheritance in the Federation of Bosnia and Herzegovina.

97. According to Article 6 the heir generally inherits on the basis of the law or on the basis of a will immediately upon death of the *de cuius* (Article 126). The inheritance proceedings are initiated *ex officio* as soon as the court learns about the death. The registrar who recorded the death in the register of deaths must submit a death certificate to the probate court within 30 days after the registration. This death certificate must among other facts contain the personal details of the deceased and of his close relatives, the approximate value of his property and the place where this property is located and the names of witnesses (Article 173). When the court determines the persons entitled to inherit it shall declare these persons heirs by a procedural decision on inheritance (Article 233, paragraph 1). Under Articles 145 and 146 of the law, the heirs may jointly manage and dispose of the inheritance until a division is made. Such a division may be requested by each heir.

V. COMPLAINTS

98. In his application and subsequent submissions the applicant claimed that his rights as guaranteed by the Agreement have been violated as a result of the establishment of the combat training centre for the use of the Federation Army on the land that used to be his home and property. In particular, he alleged a violation of the right to respect for home under Article 8 on the European Convention of Human Rights (the "Convention") and of the right to peaceful enjoyment of possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. In addition, the applicant alleged a violation of Article 2, first paragraph, of Protocol No. 4 to the Convention, as he could not choose his residence in the area affected by the plans for the combat training centre. The applicant further complained of discrimination because allegedly only persons of Serb ethnic origin are affected by the military training range. He also complained of a violation of his rights guaranteed under Article 6 of the Convention, more specifically the right of access to the courts. He claimed that due to the lack of information about the status of the expropriation proceedings, he was unable to go before the courts and that courts in Canton 10 were biased against non-Croats. Finally, the applicant complained of a violation of his right to freedom of religion guaranteed under Article 9 of the Convention, because he could not visit the churches and cemeteries in the area.

VI. FINAL SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Federation of Bosnia and Herzegovina

99. The observations of the respondent Party were all submitted with regard to the applicant and the ten co-applicants (the applicants in the cases CH/99/2425 *et al.,* Ubović *et al.*) before the decision on admissibility and merits in the cases CH/99/2425 *et al.,* Ubović *et al.* of 7 September 2001. The respondent Party has not submitted any additional observations relating specifically to the applicant's case or in reply to the applicant's submissions after the decisions in the CH/99/2425 *et al.*, Ubović *et al.* cases were passed.

100. The respondent Party first argues that the relevant law regulating the expropriation complained of by the applicant is the Law on Expropriation (OG SRBiH no. 12/87) and gives a summary of those legal provisions. The Federation submits that the application is inadmissible for

non-exhaustion of domestic remedies. In its further observations on the compensation claims of the applicant and the ten co-applicants, the respondent Party considers the applications also to be inadmissible *ratione personae,* stating that the military training range falls within the responsibility of SFOR.

101. In respect of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation submits in its first observations of 28 December 1998 that it established the general interest for expropriation and that it took extensive preliminary action to ensure that the procedure of expropriation would be complied with. Because of the complexity of the situation the process of expropriation requires time. The international community has been involved in all activities regarding the construction of the combat training centre. There is, therefore, no violation of the applicant's right under Article 1 of Protocol No. 1. In a letter of 4 January 2001, the respondent Party admits, however, that "it is evident that some parts of the Law on Expropriation were not fully complied with".

102. As to the merits, the respondent Party submits that Article 6 of the Convention has not been violated at the applicant's expense as he could have initiated proceedings before the competent courts at any time and never even attempted to do so.

103. In regard to Article 8 of the Convention, the Federation states that only an applicant who lived in the area designated for the military training range can claim a right to respect for his home. The respondent Party is of the opinion that in light of the general interest, however, any interference with the right to home would be justified.

104. With respect to Article 9 of the Convention, the Federation submits that the churches and cemeteries could be visited at all times except while military exercises were in progress.

105. The Federation is of the opinion that discrimination (Article 14 of the Convention and Article II(2)(b) of the Agreement) is not at issue. In the area concerned members of all three ethnic groups of Bosnia and Herzegovina live, and the site for the range was chosen for purely military reasons by SFOR and not by the respondent Party itself.

106. In regard to the alleged violation of Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention, the respondent Party argues that the applicant requested to be expropriated and to receive compensation, from which the Federation draws the conclusion that he did not intend to move back to the area in question. It concludes that there was no violation.

107. In its observations of 21 April 1999, the respondent Party contests both the basis and the amount of compensation claimed by the applicant and points to the fact that no evidence was submitted in regard to alleged pecuniary damage. In regard to the additional compensation claims made on behalf of the applicant at the hearing on 11 May 2001, the respondent Party in its written observations of 5 July 2001 suggests to reject those claims as out of time.

B. The applicant

108. In reply to the respondent Party's observations the applicant and his representative maintained the applicant's claims. They emphasised that the respondent Party did not act in accordance with the Law on Expropriation. In particular, they claimed that the applicant's rights were already interfered with by the fact that the respondent Party did not establish and make public clear boundaries of the area for expropriation. The Federation was obliged to do so in accordance with Article 17 of the Law on Expropriation. The respondent Party also did not properly inform the applicant about its actions. They further noted that the respondent Party failed to fulfil its obligations under the law to secure adequate funds for the compensation of the expropriated land and other property and thus to compensate him.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

109. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement.

1. Requirement to exhaust effective domestic remedies

110. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Chamber shall take into account whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted.

111. The Chamber has already found that the existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness (see, e.g., case no. CH/96/17, *Blentić*, decision on admissibility and merits delivered on 3 December 1997, paragraphs 19-21, with further references, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997). It is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system, but also of the general legal and political context in which they operate, as well as the personal circumstances of the applicants (*ibid.*).

112. The respondent Party argues that the application should be declared inadmissible because the applicant did not indicate that there were no domestic remedies available, nor did he show that he had exhausted the available remedies. The respondent Party in its observations on admissibility and merits of 28 December 1999 stated that the applicant could have complained to the courts and relevant administrative bodies about the fact that he was not properly compensated in accordance with Article 30 of the Law on Expropriation. Article 30 provides the right to appeal against a procedural decision of expropriation. However, such decisions were never passed in regard to the property of the applicant. Moreover, the respondent Party, in the hearing on 11 May 2001, stated that it would postpone any procedural expropriation decisions for the time being as it lacked funds for the necessary compensation. The respondent Party also admitted in a letter on 4 January 2001 that: "It is a fact that it is evident that some segments of the Law on Expropriation have not been fully complied with". The applicant asserted that due to the inefficiency of the competent organs, all remedies available would prove to be ineffective.

113. The burden of proof is on a respondent Party arguing non-exhaustion of domestic remedies to satisfy the Chamber that there was an effective remedy available to the applicant both in theory and in practice (see, e.g., case no. CH/96/21, *Čegar*, decision on admissibility of 11 April 1997, paragraph 12, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997).

114. In the present case, the respondent Party has not indicated which remedies were or would be available to the applicant under the given circumstances. In particular, neither the applicant, nor his heirs could be required to go before the courts in the given situation, the respondent Party having stated repeatedly that it would like to comply with the Law on Expropriation, but cannot, because of lack of funds to satisfy the compensation requirements. In addition, the Chamber notes that there is no individual decision on expropriation in the applicant's case which he could have challenged before the courts.

115. On the information available to it, the Chamber finds that no effective remedy was or is available which could have afforded redress in respect of the breaches alleged. The Chamber therefore concludes that the admissibility requirement in Article VIII (2)(a) of the Agreement has been met.

2. Competence of the Chamber *ratione personae*

116. In its additional written observations of 21 April 2000 on the applicant's compensation claims, the respondent Party claims that the applications are inadmissible as incompatible with the Agreement *ratione personae,* stating that the combat training centre is an SFOR project for which the Federation is not responsible.

117. The Chamber notes that in early 1997 the Ministry of Defence of the Federation made a request to SFOR for permission to establish a Combat Training Centre for the Federation Army in the Glamoč area. Substantial support from the United States of America within the "Equip and Train" Programme was promised. The CTC Commission was set up to advise SFOR as to when and under what conditions to give permission to the Ministry of Defence of the Federation to carry out its plans. The decision number V 89/98 of 14 May 1998, published in the Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina and signed by the Prime Minister Edhem Bičakčlć, sets out the legal basis for the "Construction of the Combat Training Centre for the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina" (heading of the decision). The combat training centre project thus cannot be understood to be for the benefit of SFOR, but it is designed for the purposes of the Federation Army. The Chamber notes further that any expropriation attempts in regard to the area affected by the military training range have been carried out by the Federation in its own interest. The Chamber concludes that the application is correctly directed against the Federation as the respondent Party.

3. Conclusion as to the admissibility

118. As the Chamber finds that no other ground for declaring the cases inadmissible has been established, the application is declared admissible.

B. Merits

119. Under Article XI of the Agreement the Chamber must address the question whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

120. The applicant has complained of a violation of his right to peaceful enjoyment of possessions, as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. This provision reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> "The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

121. It is an undisputed fact between the parties that the applicant was the owner of property within the area designated as the combat training centre for the Federation Army. His plots of land and buildings are located within the area for which the general interest for expropriation was declared but in which no constructions have been built so far.

122. Article 1 of Protocol No. 1 comprises three distinct rules. The first rule, which is of a general nature, announces the principle of peaceful enjoyment of property; it is set out in the first sentence of the first paragraph. The second rule covers deprivation of possessions and subjects it to the condition that the deprivation must be in the public interest and subject to conditions provided for by law and by the general principles of international law; it appears in the second sentence of the same paragraph. The third rule recognises that States are entitled, amongst other things, to control the use of property in accordance with the general interest, by enforcing such laws as they deem necessary for that purpose; it is contained in the second paragraph (see, e.g., case no. CH/96/29, *Islamic Community*, decision on admissibility and merits of 11 June 1999, paragraph 190, Decisions January-July 1999).

123. In May 1998 the respondent Party passed a decision declaring the general interest for expropriation. In October 1998 it passed a decision to allow the Ministry of Defence to take possession of the area before the individual procedural decisions on expropriation became effective.

124. It should be recalled that the authorities did not proceed to expropriate the property of the applicant. The applicant was, therefore, not formally deprived of his possessions at any time: he was

entitled to use, sell, divide, donate or mortgage his properties.

125. In the absence of any formal expropriation, that is, transfer of ownership, the Chamber considers that it must look behind the appearances and investigate the realities of the situation complained of (see*, mutatis mutandis*, European Court of Human Rights, *Van Droogenbroeck v. Belgium*, judgment of 24 June 1982, Series A no. 50, paragraph 38). Since the Convention is intended to guarantee rights that are "practical and effective" (see European Court of Human Rights, *Airey v. Ireland*, judgment of 9 October 1979, Series A no. 32, paragraph 24), it has to be ascertained whether the situation amounted to a *de facto* expropriation. In the Chamber's opinion, the will of the respondent Party to expropriate the property of the applicant, as manifested in the two decisions of 1998, caused the applicant's right to property to become precarious and defeasible. Under these circumstances the applicant could not be expected to return, repair the war damages, invest in his property and resume farming. Although legally the decisions of 1998 did not directly impair the owners' rights to use and dispose of their possessions, they nevertheless in practice significantly reduce the possibility of such exercise. The decisions also affect the very substance of the ownership by creating legal uncertainty for the applicant. Although the right to property lost some of its substance, it did not disappear. The effects of the measures involved are not such that they can be assimilated to a deprivation of possessions.

126. However, the Chamber considers the two decisions of 1998 of the respondent Party to constitute an interference with the applicant's right to the peaceful enjoyment of his possessions. This interference is to be considered under the rule contained in the first sentence of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention (see, e.g., European Court of Human Rights, *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, judgment of 23 September 1982, Series A no. 52). This interference affects the entire area designated for the construction of a Combat Training Centre, and therefore also the applicant's property.

127. The Chamber must determine whether a fair balance was struck between the demands of the general interest of the community and the requirement of the protection of the applicant's fundamental rights, as guaranteed under Article 1 of Protocol No. 1, against the interference, and whether the respondent Party acted in accordance with the principle of legality (see, e.g., European Court of Human Rights, *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, judgment of 23 September 1982, Series A no. 52).

128. The respondent Party failed to follow the procedure set out in the Law on Expropriation and its formal requirements. Amongst other things, it is the duty of the beneficiary of the expropriation to identify the owners of the land in question and to provide documentation in this regard (Articles 28 and 29 of the Law on Expropriation). The respondent Party's authorities produced no sufficient documentation of ownership.

129. The Chamber further notes that the respondent Party failed to pass an individual expropriation decision against the applicant and did not initiate any negotiations with a view to his compensation. Consequently, the respondent Party did not act in accordance with the legal provisions on which the decision on declaration of general interest was based. Article 31, paragraph 4 of the Law on Expropriation obliges the respondent Party to secure evidence of the value of the real property in question. The Chamber also recalls Article 25 of the Law on Expropriation. It provides that a motion for expropriation must be accompanied *inter alia* by the certificate of the competent audit institution or another legally valid document, which provides evidence that the beneficiary of the expropriation has secured funds necessary for the compensation of all expropriated property in a special account. The fact that the respondent Party has not secured the necessary funding for the expropriation and thus does not have any such documents is undisputed. Hence, the respondent Party did not act in accordance with the principle of legality.

130. In conclusion, the Chamber finds a violation of Article 1 of Protocol No. 1 as a result of an unlawful interference with the peaceful enjoyment of property, as guaranteed by the first sentence of paragraph 1 of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

2. Article 8 of the Convention

131. The applicant also claims to be victim of a violation of Article 8 of the Convention, which reads as follows:

> "Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
>
> There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

132. The applicant's pre-war residence is situated within the wider area for which the general interest for the construction of a combat training centre was originally declared. He used his house as his home until such time as he was forced to leave in 1995 due to the hostilities. It was his intention to return to his home when it was safe to do so. The Chamber also notes that sometime before 2001 the respondent Party reduced the area for which it had declared general interest slightly without, however, publishing this amendment of the declaration of general interest. The Chamber notes that the applicant's house which he used as his home only falls within the original area but not within the revised area of general interest, although other property of the applicant still falls within the area of general interest as revised.

133. The Chamber further notes that the military exercises of 1998 mainly affected the area of the so-called tank-range, which has no defined borders. The exercises also affected a wider area up to approximately 6.5 km north of the tank-range, the so-called range-fan, into which the ammunition was fired. The exercises were not explicitly announced to the applicant or any other resident of the area.

134. The practical effect of the declaration of the general interest and the decision of 6 October 1998, which allowed the respondent Party to take possession at any time of the land on which the applicants had his home, was to leave the applicant in legal uncertainty about the future of his properties. This uncertainty was further aggravated by the fact that the applicant was not informed whether further military training exercises would be conducted.

135. The Chamber finds that, in light of the persisting legal uncertainty resulting from the 6 October 1998 decision of the respondent Party and the unannounced military exercises conducted by the respondent Party in an undefined area, the applicant also had reasons not to return to his pre-war home in the wider area of the military training range. The uncertainty of the situation caused by acts of the respondent Party made it unattractive for him to repair the damage caused to his home during the hostilities and to resume farming the land in the area.

136. The Chamber does not find that the applicant's situation was altered in any material way by the fact that, at some point in time, his house ceased to fall within the area of general interest. In light of the fact that this revision was never properly communicated to the applicant and the fact that the respondent Party might have decided to change its mind again, the legal uncertainty continued to affect the applicant as if his former home had remained within the area for which a declaration of general interest was in force.

137. The acts of the respondent Party thus constitute an interference with the right to respect for home as protected by Article 8 of the Convention.

138. In order to establish whether this interference has been justified under the terms of paragraph 2 of Article 8, the Chamber must examine whether it was "in accordance with the law, served a legitimate aim and was necessary in a democratic society" (case no. CH/97/58 *Onić v. the Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision on the admissibility and merits delivered on 12 February 1999, paragraph 49, Decisions January-July 1999). Article 8 is violated if any of these conditions is not satisfied.

139. As already stated above, the interference was not "in accordance with the law" because the expropriation proceedings initiated by the respondent Party were not carried out in accordance with

the appropriate law. Therefore, it is not necessary for the Chamber to examine whether the acts complained of pursued a "legitimate aim" or were "necessary in a democratic society".

140. In conclusion, the Chamber finds that there has been a violation by the respondent Party of the applicant's right to respect for his home as guaranteed by Article 8 of the Convention.

3. Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention

141. The applicant complained of a violation of his right to freedom of movement as guaranteed by paragraph 1 of Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention. Paragraph 1 of Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention, in relevant part, provides as follows:

> "Everyone lawfully within the territory of a State shall, within that territory, have the right to liberty of movement and freedom to choose his residence."

142. In view of its findings that there has been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, and also in view of its findings in respect of Article 8 of the Convention, the Chamber does not consider it necessary to examine the cases separately under paragraph 1 of Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention.

4. Discrimination

143. The applicant complained of a violation of his rights guaranteed by Article 14 of the Convention, which prohibits discrimination on certain specified grounds in the enjoyment of the rights and freedoms set forth in the Convention. The Chamber will consider this allegation in the context of Article II(2)(b) of the Agreement, which states that the Chamber shall consider:

> "alleged or apparent discrimination on any ground such as sex, race, color, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status arising in the enjoyment of any of the rights and freedoms provided for in the international agreements listed in the Appendix to this Agreement ...."

144. The Chamber notes that it has already found violations of the applicant's rights protected by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and by Article 8 of the Convention. It must now consider whether the applicant has suffered discrimination in the enjoyment of these rights.

145. As discussed in the related cases CH/99/2425 *et al., Ubović et al. (ibid,* par. 172-177), the Chamber cannot find it established that the respondent Party deliberately discriminated against the applicant. In particular, there is no indication that the selection of the area for a military training range was connected to the applicants' ethnicity. Also, there is no indication that the failure of the respondent Party to fulfil its obligations under the Law on Expropriation has amounted to differential treatment towards the applicant. In light of the drastic reduction of the military budget required by the World Bank and the International Monetary Fund, it seems that the Federation in general has problems in compensating anyone, regardless of his or her ethnic origin.

146. In conclusion, the Chamber finds that no discrimination on the ground of national origin against the applicant can be established.

5. Article 6 of the Convention

147. The applicant complained of a violation of his rights guaranteed by paragraph 1 of Article 6 of the Convention. That provision reads, in relevant part, as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations …, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law …."

148. The Chamber has already decided that the case primarily raises issues under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. It considers that, in light of the findings it has made in respect of that Article, and also in respect of Article 8 of the Convention, it is not necessary for it to examine the case under Article 6 of the Convention.

6. Article 9 of the Convention

149. The applicant alleged a violation of freedom of religion. In particular, he claimed discrimination in the enjoyment of this right because he could not visit the churches and graveyards within the area that is subject to the declaration of the general interest for expropriation.

150. Article 9 of the Convention reads as follows:

> "Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance.
>
> Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitationsas are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

151. It is an undisputed fact that it is possible at all times, except during military exercises, which have not taken place since 1998, to enter the area of the combat training centre and to visit the churches and cemeteries in the area, which are protected by embankments. Under these circumstances, and in light of the findings it has already made in respect of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Chamber does not consider it necessary to examine the case separately under Article 9 of the Convention.

VIII. REMEDIES

152. Under Article XI(1)(b) of the Agreement, the Chamber must address the question of what steps shall be taken by the respondent Parties to remedy the established breaches of the Agreement. In this context, the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief, as well as provisional measures.

153. The Chamber recalls that the applicant died in April 2001 and that his legal successors, whoever they may be, pursue his case before the Chamber. The Chamber will therefore order that any remedies, including any pecuniary compensation ordered, shall be payable to whoever the domestic courts have determined as the applicant's legal successors. Those legal successors are hereinafter referred to as "the applicant's heirs".

154. On 9 February 2000, within the time-limit set to him by the Chamber, the applicant submitted a compensation claim asking for just and fair compensation for material and immaterial damage without specifying this claim any further.

155. The Chamber recalls that in its decision in the cases CH/99/2425 *et al.,* Ubović *et al.* it ordered the Federation to decide whether to pursue expropriation proceedings in regard to each individual applicant in accordance with the relevant Law on Expropriation or, in the alternative, to

abandon those plans for expropriation. The Federation was further ordered to implement the consequences of its decision on the question of expropriation. On 25 February 2002, 28 May 2002 and again on 12 August 2002 the respondent Party informed the Chamber that it had abandoned the expropriation without, however, taking any steps to communicate formally or informally this decision to the applicants concerned, and more in general, to the pre-war inhabitants of that area.

156. The Chamber is of the opinion that the respondent Party's decision not to expropriate the property of the applicants in the cases CH/99/2425 *et al.,* Ubović *et al.* can only mean that also in the present case the respondent Party has decided not to go ahead with the expropriation of the applicant's property.

1. Revocation of the declaration of general interest

157. The Chamber therefore finds, as it already did in its decision on further remedies in the cases CH/99/2425 *et al.,* Ubović *et al.,* of 6 December 2002 that the legal uncertainty regarding the status of the applicants' property and the possible expropriation must be ended as soon as possible because it causes a prolonged interference with the applicant's rights.

158. The Chamber therefore considers it appropriate to again order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pass a formal decision to the effect that the Government of the Federation of Bosnia and Herzegovina withdraws its declaration of general interest of 14 May 1998 and renounces its intention to expropriate the applicant's plots. This decision must be published no later than 5 February 2004. It should be published in the same way as the decision of 14 May 1998 which declares the general interest for expropriation. The Chamber also considers it appropriate to order the respondent Party to inform the applicant's heirs no later than 5 January 2004 that it has given up the intention to expropriate the applicant's property. The Chamber considers it also appropriate to order the Federation to inform the applicant' s heirs as soon as the decision withdrawing the declaration on general interest is published.

2. Compensation for lost income

159. The Chamber recalls that, as a consequence of the decision of 14 May 1998 declaring general interest and the decision of 6 October 1998 delivering the possession of the applicant's land to the Ministry of Defense, the applicant, while still alive, could not be expected to return to his property, make full use of it and, in particular, resume farming. The Chamber therefore considers it appropriate to order the respondent Party to compensate the applicant's heirs for the applicant's lost income for the period from 14 May 1998 until the applicant's death in April 2001.

3. Compensation mechanism

160. The respondent Party is obliged to set up an appropriate mechanism to pay an equitable compensation to the applicant's heirs for the pecuniary damages set out in the paragraph 159 above, e.g. by appointing a group of experts to evaluate the damage. The Chamber further considers it appropriate to order the respondent Party to pay to the applicant's heirs an initial sum of 1000 KM in total, by 5 February 2004, as an advance for the compensation due. The Chamber also finds it appropriate to order the respondent Party to pay out the compensation awarded for pecuniary damages to the applicant's heirs no later than 5 May 2004.

4. Non-pecuniary compensation

161. In light of the fact that the applicant died the Chamber does not find it appropriate to award compensation for non-pecuniary damage.

162. Bearing in mind the fact that the respondent Party has failed to properly implement the Chamber's decisions on admissibility and merits and on further remedies in the related cases CH/99/2425 Ubović *et al.,* the Chamber finds it appropriate to reserve the right of its successor institution, the Human Rights Commission within the Constitutional Court, to issue a decision on possible further remedies.

163. The Chamber considers it appropriate to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to the Human Rights Commission within the Constitutional Court no later than on 5 January 2004 and again on 5 May 2004 on the steps taken in order to implement this decision.

XI. CONCLUSIONS

164. For the above reasons the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the application admissible;

2. unanimously, that that there has been a violation of the applicant's right to peaceful enjoyment of his possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

3. unanimously, that there has been a violation of the applicant's right to respect for his home within the meaning of Article 8 of the European Convention on Human Rights, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

4. unanimously, that it is not necessary to rule on the applicant's complaint under Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention;

5. unanimously, that no discrimination against the applicant has been established;

6. unanimously, that it is not necessary to rule on the applicant's complaint under Article 6 of the Convention;

7. unanimously, that it is not necessary to rule on the applicant's complaint under Article 9 of the Convention;

8. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pass swiftly, and in any case no later than 5 February 2004, a formal decision to the effect that the Government of the Federation of Bosnia and Herzegovina withdraws its declaration of general interest of 14 May 1998 and renounces its intention to expropriate the applicant's plots. This decision should be published in the same way as the decision of 14 May 1998 which declared the general interest for expropriation;

9. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to inform the applicant's heirs promptly, in any event no later than 5 January 2004, that it has given up the intention to expropriate the applicant's property and also to inform the applicant's heirs as soon as the decision withdrawing the declaration on general interest is published in accordance with the conclusion no. 8 above;

10. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to compensate the applicant's heirs no later than 5 May 2004 for the applicant's lost income for the period from 14 May 1998 until the his death in April 2001;

11. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to set up an appropriate mechanism to pay an equitable compensation to the applicant's heirs for the pecuniary damages set out in conclusion 10 above, and to pay to the applicant's heirs, by 5 February 2004, an initial sum of 1000 KM (*one thousand convertible marks*) in total as an advance payment for the compensation due;

12. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay simple interest at an annual rate of 10% on the sum awarded to be paid to the applicant's heirs in the preceding paragraph. The interest shall be paid as of 5 January 2004 on the advance payment in conclusion 11 above or any unpaid portion thereof until the date of settlement in full;

13. unanimously, to reserve the right of the Human Rights Commission within the Constitutional Court to issue a decision on further remedies;

14. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to the Human Rights Commission within the Constitutional Court no later than on 5 February 2004 and again on 6 May 2004 on the steps taken in order to implement this decision.

(signed)
Ulrich GARMS
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

Case no. CH/99/2457

Darko ĐURIĆ

against

THE REPUBLIKA SRPSKA

The Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 1 November 2004 with the following members present:

Mr. Jakob MÖLLER, President
Mr. Miodrag PAJIĆ, Vice-President
Mr. Želimir JUKA
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. J. David YEAGER, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar
Ms. Meagan HRLE, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced to the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Noting that the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina ("the Chamber") ceased to exist on 31 December 2003 and that the Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina ("the Commission") has been mandated under the Agreement Pursuant to Article XIV of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina entered into on 22 and 25 September 2003 ("the 2003 Agreement") to decide on cases received by the Chamber through 31 December 2003;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement, Articles 5 and 9 of the 2003 Agreement, and Rules 50, 54, 56 and 57 of the Commission's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The application concerns the applicant's complaint about his inability to realize the right to compensation for damages before the courts in Banja Luka, Republika Srpska.

2. The application raises issues regarding the applicant's right to a fair trial within a reasonable time under Article 6 of the European Convention on Human Rights ("the Convention").

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER AND THE COMMISSION

3. The application was introduced to the Chamber on 6 December 1999 and registered on the same day.

4. On 15 April 2004 the Commission received a letter from the applicant with recent documents attached.

5. On 12 May 2004 the application was transmitted to the Republika Srpska under Article 6 of the Convention. On 21 June 2004 the Commission received the Republika Srpska's observations on the admissibility and merits. On 15 July 2004 the Commission received the applicant's response to the respondent Party's written observations of 21 June 2004.

6. The Commission deliberated on the admissibility and merits of the application on 7 September 2004 and 1 November 2004. On the latter date it adopted the present decision.

III. STATEMENT OF FACTS

7. The applicant was the owner of a moveable grill and van with a cooler, electrical and gas installations, tables, and chairs. The applicant performed services with this van.

8. On 8 May 1992, during the curfew in Banja Luka, an armed soldier of the Republika Srpska Army, allegedly B.P., threw a bomb into the applicant's van, causing its destruction by fire.

9. On 4 June 1992 the applicant initiated proceedings before the First Instance Court *(Osnovni Sud)* in Banja Luka against the Republika Srpska Army ("VRS") and the City of Banja Luka, seeking compensation. The applicant initiated proceedings against the VRS because B.P., as a soldier of the VRS, was within its zone of responsibility. The applicant also initiated proceedings against the City of Banja Luka because the city imposed a curfew, which, the applicant alleges, allowed B.P. to commit his crime without being interrupted. The applicant seeks compensation in the amount of 13,380 KM for material damages and 300 KM per month since 8 May 1992 for lost profits.

10. On 9 July 1992 the Basic Public Prosecutor *(Osnovni Javni Tužilac)* submitted a request to the First Instance Court in Banja Luka to conduct investigations against B.P. and others on the basis of a reasonable suspicion that they committed several criminal offences. One of the charges against B.P. was throwing a bomb into the applicant's van.

11. On 31 August 1992 the Basic Public Prosecutor indicted B.P. and others, but not in relation to the bombing of the applicant's van. On the same day, the applicant initiated a private prosecution against B.P.

12. On 11 September 1992 the Basic Public Prosecutor issued a procedural decision terminating the investigation against B.P., based on the information of the Basic Public Prosecutor on giving up the criminal prosecution against B.P. of 5 September 1992.

13. On 1 October 1992 B.P. died.

14. On 3 April 1997, 9 June 1997, 21 December 2000, and 27 February 2002, the applicant submitted documents to the First Instance Court in Banja Luka specifying his compensation claim.

15. On 26 March 2001 the First Instance Court in Banja Luka issued a procedural decision terminating the criminal proceedings against B.P. because he had died on 1 October 1992.

16. On 7 November 2001 the First Instance Court in Banja Luka issued a judgement rejecting the applicant's claim for compensation. The Court stated that it was an established fact that on 8 May 1992 a bomb was thrown into the applicant's van and the van was completely destroyed. The First Instance Court opined, however, that it had not been established in the criminal proceedings against B.P. that he was responsible or that he was the person who threw the bomb into the van. The Court further held that the City of Banja Luka could not be held responsible because there was no causal relationship between the damage that occurred and the activities of the City of Banja Luka.

17. On 11 December 2001 the applicant filed an appeal with the District Court in Banja Luka. In his appeal the applicant complains that the First Instance Court in Banja Luka wrongly and incompletely assessed the facts of the case. These proceedings are still pending.

IV. COMPLAINTS

18. The applicant complains that his right to a prompt and fair resolution of the case in the civil proceedings has been violated and that both the respondent Party's representative and the First Instance Court were intentionally causing a delay in the civil proceedings. The applicant specifically complains that the respondent Party's representative did not respond to the First Instance Court's invitations because he was on a holiday and that the respondent Party did not receive the First Instance Court's invitations because the respondent Party's office moved. The applicant further complains that the First Instance Court continued waiting for the respondent Party's representative to accept an invitation instead of holding hearings without the respondent Party's representative being present.

19. Moreover, the applicant complains that the District Court in Banja Luka has not issued a decision on his appeal yet. These proceedings have been pending since 11 December 2001.

20. The applicant also complains of a violation of his right to obtain compensation for his destroyed van, lost profits, and costs for court proceedings in the total amount of 21,680 KM.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Republika Srpska

1. As to the facts

21. The respondent Party disputes the facts as put forward by the applicant.

22. The respondent Party notes that the applicant alleges that the Republika Srpska representative never accepted an invitation for a hearing. The Republika Srpska asserts, however, that the applicant failed to submit evidence in this regard.

23. The respondent Party further asserts that the allegation that the crime was committed by "the respondent Party's armed violence" is contrary to the evidence in the case file.

24. The respondent Party also argues that the applicant's complaint that the First Instance Court in Banja Luka did not decide in his civil proceedings is incorrect, noting that the First Instance Court issued a judgement on 7 November 2001.

25. The respondent Party generally regards the applicant's allegations to be unsubstantiated.

2. As to the admissibility

26. The respondent Party considers the application inadmissible because the applicant has not exhausted all available domestic remedies and he should have done so before submitting his application to the Chamber.

27. The respondent Party also regards the application to be inadmissible because the applicant's appeal is still pending.

3. As to the merits

28. The respondent Party states that it is unclear under which part of Article 6 of the Convention the application was transmitted.

29. As to the reasonable time requirement, the respondent Party argues that this issue cannot be examined in an abstract way, but only in the light of the concrete facts of each individual case. The respondent Party further points out that, in accordance with the European Court of Human Rights ("the European Court") practice, three criteria should be taken in account: the complexity of the case, the conduct of the applicant, and the conduct of the relevant authorities. The respondent Party notes that the applicant failed to mention in his application that he submitted four documents specifying his claim to the First Instance Court after initiating the proceedings—on 3 April 1997, 9 June 1997, 21 December 2000, and 27 February 2002. The respondent Party is therefore of the opinion that five years were lost in these proceedings due to the applicant's actions. The First Instance Court issued a judgement in less than a year after the applicant's 21 December 2000 submission. The respondent Party therefore concludes that it is the applicant's conduct that has caused the delay in the proceedings. The respondent Party further explains that the applicant purposefully withheld information from the Chamber that he had taken over the criminal prosecution against B.P. on "8 May 1992". By this action, the respondent Party argues, the applicant delayed the civil proceedings because this preliminary issue needed to be resolved before a judgement could be issued in the civil proceedings. Although the Basic Public Prosecutor gave up the criminal prosecution against B.P., the applicant initiated a private prosecution against B.P. on 31 August 1992, again causing a delay in the civil proceedings.

30. The respondent Party further notes that the criminal proceedings against B.P. were terminated on 26 March 2001 because he died in 1992, and thereby the preliminary issue in the civil proceedings was resolved. The First Instance Court issued its judgement rejecting the applicant's claim eight months later.

31. The respondent Party also considers the case to be a complex one because it was difficult to establish the facts, due to the applicant's four submissions and the difficulty in resolving the preliminary matter in the criminal proceedings.

32. The respondent Party therefore concludes that the reasonable time requirement has been met and that the case should be declared inadmissible as ill-founded.

B. The applicant

33. The applicant asserts that the respondent Party completely disregarded the fact that there was a curfew at the time his van was bombed and that therefore only authorized police officers and military officers were allowed to be outside.

34. The applicant also points out that there is still no District Court procedural decision, although he filed an appeal on 11 December 2001.

VI. OPINION OF THE COMMISSION

A. Admissibility

35. The Commission recalls that the application was introduced to the Human Rights Chamber under the Agreement. As the Chamber had not decided the application by 31 December 2003, in accordance with Article 5 of the 2003 Agreement, the Commission is now competent to decide on the application. In doing so, the Commission shall apply the admissibility requirements set forth in Article VIII(2) of the Agreement. Moreover, the Commission notes that the Rules of Procedure governing its proceedings do not differ, insofar as relevant for the applicant's case, from those of the Chamber, except for the composition of the Commission.

36. In accordance with Article VIII(2) of the Agreement, "the [Commission] shall decide which applications to accept…. In so doing, the [Commission] shall take into account the following criteria: (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted …." and "(c) The [Commission] shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of petition."

37. The respondent Party considers the application manifestly ill-founded because the claims are not substantiated. The Commission, however, sees no reason to declare the application inadmissible as manifestly ill-founded.

38. The applicant complains about the length of the civil proceedings to obtain financial compensation for his destroyed van. These proceedings have been pending since 4 June 1992. The Commission, however, only has competence to deal with the facts complained of that relate to the period after 14 December 1995, which is the date on which the Agreement entered into force. The applicant received the first judgement on 7 November 2001. He further complains that the District Court in Banja Luka has not decided on his 11 December 2001 appeal to date. The respondent Party, in turn, submits that the applicant has failed to exhaust domestic remedies because the proceedings are still pending. As the Chamber has repeatedly held, however, the fact that proceedings are still pending does not prevent it from examining an applicant's complaint in relation to the length of the proceedings (*see, e.g.*, case no. CH/02/8770, *Dobojputevi d.d.*, decision on admissibility and merits of 5 December 2003, Decisions July-December 2003). The Commission therefore declines to declare inadmissible the application for failure to exhaust domestic remedies.

39. In sum, the Commission declares the application admissible insofar as it concerns the length of the civil proceedings pending since 14 December 1995 and declares the remainder of the application inadmissible.

B. Merits

40. Under Article XI of the Agreement, the Commission must next address the question of whether the facts established above disclose a breach by the Republika Srpska of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and

fundamental freedoms," including the rights and freedoms provided for in the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

1. Article 6, paragraph 1 of the Convention (length of proceedings)

41. The Commission has declared the application admissible under Article 6, paragraph 1 of the Convention concerning the length of the civil proceedings to obtain compensation for the applicant's van that was destroyed on 8 May 1992. On 4 June 1992 the applicant initiated civil proceedings before the First Instance Court in Banja Luka. On 7 November 2001 the First Instance Court in Banja Luka issued the first judgement in the case and rejected the applicant's claim for compensation. On 11 December 2001 the applicant filed an appeal with the District Court in Banja Luka against the 7 November 2001 judgement. That appeal has not been resolved to date.

42. Article 6, paragraph 1 of the Convention provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations ..., everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law."

43. The European Court has explained that, by requiring in Article 6, paragraph 1 that cases be heard within a reasonable time, "the Convention underlines the importance of rendering justice without delays which might jeopardise its effectiveness and credibility" (Eur. Court HR, *H. v. France*, judgement of 24 October 1989, Series A no. 162, paragraph 58).

a. Applicability of Article 6 of the Convention

44. The proceedings at issue concern the applicant's right to compensation as an injured party damaged in some personal or property right by the commission of a crime. As such, the Commission finds that this claim constitutes a civil right within the meaning of Article 6, paragraph 1 of the Convention. Accordingly, that provision is applicable to the proceedings in the present case, be they criminal or civil proceedings, by which the applicant is entitled to have his claim for compensation resolved (*see* Eur. Court HR, *Tomasi v. France*, judgement of 27 August 1992, Series A no. 241, paragraphs 121-122).

b. Length of proceedings

45. In establishing the validity of a claim related to the length of court proceedings, the Commission must first determine what time period is to be considered. For the purposes of Article 6, paragraph 1 of the Convention, the Commission finds that the period of time to be considered here starts on 14 December 1995. On 7 November 2001 the First Instance Court in Banja Luka issued a judgement rejecting the applicant's compensation claim, against which the applicant filed an appeal one month later. The proceedings are still pending. Thus, the civil proceedings the applicant initiated on 4 June 1992 were pending before the First Instance Court in Banja Luka for more than nine years, including almost six years after 14 December 1995, the date on which the Agreement entered into force, and the appeal procedure initiated by the applicant on 11 December 2001 has been pending before the District Court in Banja Luka for nearly three years. Therefore, the applicant's civil proceedings have been pending for more than twelve years in total, of which almost nine are within the Commission's competence.

46. The reasonableness of the length of proceedings is to be assessed having regard to the criteria set forth by the European Court and established in the Chamber's jurisprudence: the complexity of the case, the conduct of the applicant and the relevant authorities, and the other circumstances of the case (*see, e.g.*, case no. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998, with reference to the corresponding case law of the European Court). In civil cases, the defendant's behaviour and what is at stake in the

litigation for the plaintiff are also taken into account (Eur. Court HR, *Buchholz v. Germany*, judgement of 6 May 1981, Series A no. 42, paragraph 49).

(1) The complexity of the case

47. With regard to the complexity of the case, the Commission considers that the civil proceedings were relatively simple and straightforward. The Commission notes that, generally, and in the case at hand, it is far less complex to reach a decision in civil proceedings if another court has already established the existence of a criminal offence in criminal proceedings. It is, however, not reasonable to wait for the outcome of the criminal proceedings in order to decide in the civil proceedings if the person accused has died. In any case, in the view of the Commission, the issues raised in the determination of the applicant's civil proceedings are not so complex as to require almost nine years of proceedings.

(2) The conduct of the applicant

48. With respect to the applicant's conduct, the Commission notes that the respondent Party argues that the applicant contributed to the prolonged delay because he submitted documents on 3 April 1997, 9 June 1997, 21 December 2000, and 27 February 2002, specifying his compensation claim to the First Instance Court. The Commission is, however, of the opinion that the fact that the applicant submitted several documents updating his compensation claim cannot be regarded to cause delay that can be attributed to the applicant. The Commission notes that the applicant submitted the first document to the First Instance Court on 3 April 1997, almost five years after he had initiated the civil proceedings. The Commission is of the opinion that at the time the applicant submitted the first document specifying his compensation claim, the First Instance Court had already caused a delay of five years by not deciding in the civil proceedings.

49. The Commission further notes that the respondent Party also argues that the applicant caused delay in the civil proceedings because he initiated a private prosecution against B.P. The respondent Party argues that the First Instance Court could not issue a judgement in the civil proceedings because the preliminary issue, establishing the existence of a criminal offence in the criminal proceedings, had to be resolved first. Moreover, the applicant initiated a private prosecution against B.P. on 31 August 1992, although the Basic Public Prosecutor had issued a new indictment on 31 August 1992 that did not include the bombing of the applicant's van. The Commission is of the opinion that the applicant has not caused any delay in the civil proceedings by initiating a private prosecution because the civil proceedings do not formally depend on the outcome of the private prosecution. Moreover, it is within the responsibility of the courts to decide on both the civil proceedings and the private prosecution within a reasonable time. Therefore the Commission concludes that the applicant has not caused any delay in the civil proceedings.

(3) Conduct of the relevant authorities

50. With respect to the conduct of the courts involved, the Commission notes that a large portion of the delay was in fact caused by the domestic courts' failure to deal effectively with the case.

51. The Commission notes that the civil proceedings have been pending before the First Instance Court in Banja Luka since 4 June 1992 and have not been decided to date. The Commission further notes that the First Instance Court issued its first judgement on 7 November 2001, rejecting the applicant's claim for compensation. The respondent Party argues that the First Instance Court had to decide on the preliminary issue, the criminal proceedings against B.P., before it could decide on the civil proceedings. But on 26 March 2001 the First Instance Court in Banja Luka issued a procedural decision terminating the criminal proceedings against B.P. because he died on 1 October 1992. The Commission notes in this regard that the First Instance Court in Banja Luka rejected the applicant's claim for compensation because it was never established in the criminal proceedings against B.P. that he was responsible for the bombing

of the van on 8 May 1992. Thus, the First Instance Court issued its judgement rejecting the claim for compensation shortly after the First Instance Court in Banja Luka had issued a procedural decision halting the criminal proceedings against B.P. The Commission understands that it is the regular practice for the courts to conclude the criminal proceedings before ruling on the civil action because it is easier when the existence of a criminal offence has been established. The Commission notes, however, that these proceedings are formally independent of one another, and the civil proceedings do not depend on the outcome of the criminal proceedings. The Commission is therefore of the opinion that the civil proceedings have been pending for more than twelve years due to the inaction of the First Instance Court and the District Court in Banja Luka. The Commission finds that these delays were unnecessary and these courts' failure to act caused the extended and unnecessary delay.

52. The Commission finds that the protracted delays, due to ineffective and inefficient conduct of the civil proceedings, has adversely affected the applicant's efforts to have his claim for compensation adjudicated.

2. Conclusion as to the merits

53. Having regard to the above, the Commission considers that the delays in the civil proceedings are entirely due to the inaction of the First Instance Court and District Court in Banja Luka, for which the respondent Party is to be held responsible. The Commission finds, in examining the manner in which the civil proceedings were conducted, that there was no apparent justification for the prolonged delays that have caused the civil proceedings to remain pending for almost nine years.

54. The Commission therefore finds that the length of time that the proceedings on the applicant's compensation claim have been pending before the courts of the respondent Party is unreasonable and that the Republika Srpska has therefore violated the applicant's right to a fair trial within a reasonable time in the determination of his civil rights, as guaranteed by Article 6, paragraph 1 of the Convention.

VII. REMEDIES

55. Under Article XI(1)(b) of the Agreement, the Commission must next address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Commission shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary damages), as well as provisional measures.

56. The applicant submitted a claim for compensation before the Chamber. However, the claims made by the applicant relate only to the damages suffered as a direct consequence of the bombing of his van on 8 May 1992 and not to the delays before the domestic courts. In fashioning a remedy for the established breaches of the Agreement, Article XI(1)(b) provides the Commission with broad remedial powers, and the Commission is not limited to the requests' of the applicant.

57. The Commission notes that it has found a violation of the applicant's right protected by Article 6, paragraph 1 of the Convention with regard to the length of proceedings. Since the applicant's rights have been violated by the fact that the civil proceedings have been pending for almost nine years, the Commission considers it appropriate to order the respondent Party to take all necessary steps to conclude the pending civil proceedings promptly and without any further delay.

58. The Commission also considers it appropriate to award monetary compensation to the applicant in recognition of the sense of injustice he has suffered as a result of his inability to have his case decided within a reasonable time. Accordingly, the Commission will order the respondent

Party to pay the applicant the sum of 3,000 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*, "KM") for these non-pecuniary damages within one month of the date of receipt of this decision.

59. The Commission will further order the Republika Srpska to pay the applicant simple interest at a rate of 10% (ten per cent) per annum over the sum stated above or any unpaid portion thereof from the due date until the date of settlement in full.

60. The Commission will further order the Republika Srpska to report to it, or its successor institution, within two months of its receipt of this decision, on the steps taken by it to comply with the above orders.

VIII. CONCLUSIONS

61. For the above reasons, the Commission decides,

1. unanimously, to declare admissible the part of the application relating to the length of the civil proceedings in relation to the applicant's compensation claim;

2. unanimously, to declare the remainder of the application inadmissible;

3. unanimously, that there has been a violation of the applicant's rights under Article 6, paragraph 1 of the European Convention on Human Rights with regard to the length of proceedings relating to the applicant's compensation claim, the Republika Srpska thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

4. unanimously, to order the Republika Srpska, through its authorities, to take all necessary steps to promptly conclude the civil proceedings in the applicant's case without further delay;

5. unanimously, to order the Republika Srpska to pay the applicant, within one month of the date of receipt of this decision, 3,000 Convertible Marks ("*Konvertibilnih Maraka*") by way of compensation for non-pecuniary damages;

6. unanimously, to order the Republika Srpska to pay the applicant simple interest at a rate of 10% (ten per cent) per annum over the sum stated in conclusion no. 5 or any unpaid portion thereof from the due date until the date of settlement in full; and

7. unanimously, to order the Republika Srpska to report to it, or its successor institution, within two months of its receipt of this decision, on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
J. David YEAGER
Registrar of the Commission

(signed)
Jakob MÖLLER
President of the Commission

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

Case no. CH/99/2466

Grozda LUČIĆ

against

THE REPUBLIKA SRPSKA

The Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 1 November 2004 with the following members present:

Mr. Jakob MÖLLER, President
Mr. Miodrag PAJIĆ, Vice-President
Mr. Želimir JUKA
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. J. David YEAGER, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar
Ms. Meagan HRLE, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced to the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Noting that the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina ("the Chamber") ceased to exist on 31 December 2003 and that the Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina ("the Commission") has been mandated under the Agreement Pursuant to Article XIV of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina entered into on 22 and 25 September 2003 ("the 2003 Agreement") to decide on cases received by the Chamber through 31 December 2003;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2)(a) and Article VIII(2)(c) of the Agreement, Articles 5 and 9 of the 2003 Agreement and Rules 50, 54, 56 and 57 of the Commission's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The application concerns the applicant's complaint about her inability to realize the right to compensation before the First Instance Court *(Osnovni Sud)* in Sokolac for damages caused by the criminal offence of bodily injury that was committed against her. The applicant also complains that her gold necklace, gold medallion, and watch disappeared when the criminal offence took place.

2. The application raises issues regarding the applicant's right to a fair trial within a reasonable time under Article 6 of the European Convention on Human Rights ("the Convention").

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER AND COMMISSION

3. The application was submitted to the Chamber and registered on 13 December 1999.

4. On 8 December 2001 the Chamber received a letter and attached documents from the applicant.

5. On 16 April 2004 the Commission received a letter from the applicant with new information and several documents attached.

6. On 12 May 2004 the application was transmitted to the Republika Srpska for its observations in relation to Article 6 of the Convention.

7. On 14 June 2004 the Commission received the Republika Srpska's observations on the admissibility and merits. On 12 July 2004 the Commission received the applicant's response to the respondent Party's written observations. On 26 August 2004 the Commission received additional information from the applicant.

8. The Commission deliberated on the admissibility and merits of the application on 8 September 2004 and 1 November 2004. On the latter date it adopted the present decision.

III. STATEMENT OF FACTS

9. On 27 May 1998 D.H. and the applicant entered into a discussion about grazing cattle on D.H.'s parcel, at which time D.H. began hitting the applicant and caused her serious bodily injury.

10. On 13 October 1998 the First Instance Court in Sokolac issued a judgment finding D.H. guilty of causing serious bodily injury, an offence defined in Article 42, paragraph 1 of the Republika Srpska Criminal Code, Special Part (see paragraph 26 below). The First Instance Court considered the fact that D.H. was an older man and that he had never been convicted of a crime before to be mitigating factors. The court sentenced D.H. to six months' imprisonment, under the condition that the sentence would not be executed if D.H. did not commit a criminal offence within two years after the judgment became final and binding. In sentencing D.H., the First Instance Court relied on the applicant's witness statement and medical documents from the hospital in Pale dated 28 May 1998. The First Instance Court also instructed the applicant regarding her civil claim and her right to initiate civil proceedings as set out in Article 108, paragraph 2 of the Law on Criminal Proceedings (see paragraph 29 below).

11. On 10 February 1999 the applicant filed a complaint initiating civil proceedings before the First Instance Court, seeking compensation for damages caused by the criminal offence of grievous bodily injury. The applicant sought 5,700 KM for non-material damages and 1,150 KM for the jewellery that went missing during the fight that caused the applicant bodily injury.

12. On 14 July 1999 a medical expert, Dr. D.L., informed the First Instance Court that the applicant had several light bodily injuries.

13. On 6 September 1999 D.H.'s representative submitted a request for renewal of the criminal proceedings to the First Instance Court. D.H.'s representative argued that the expert report of Dr. D.L. showed that D.H. caused only light bodily injury as set out in Article 43 of the Republika Srpska Criminal Code (see paragraph 27 below). The First Instance Court, however, in its judgment of 13 October 1998, found D.H. guilty of causing serious bodily injury, based on the medical testimony of the hospital in Pale.

14. On 6 September 1999 the First Instance Court in Sokolac issued a procedural decision accepting D.H.'s request and suspending the applicant's civil proceedings until a final and binding judgment was issued in the criminal proceedings, because it considered Dr. D.L.'s expert report relevant to establish the criminal offence. The First Instance Court observed that the 13 October 1998 judgment was issued on the basis of the medical testimony of the hospital in Pale, without examining any evidence presented by a medical expert. On 29 September 1999 the applicant appealed against the procedural decision to the District Court in Srpsko Sarajevo.

15. By the procedural decision of 30 May 2001 the District Court in Srpsko Sarajevo accepted the applicant's appeal, quashed the first instance procedural decision on suspension of the civil proceedings, and returned the case for retrial. In its reasoning, the District Court stated that for civil proceedings it is only relevant that a court has established the existence of a criminal offence. And because the First Instance Court had issued a judgment finding the existence of a criminal offence and the existence of D.H.'s criminal responsibility, the District Court found it unnecessary to halt the civil proceedings until the issuance of a judgment in the renewed criminal proceedings.

16. On 10 July 2001 the First Instance Court issued a procedural decision halting the civil proceedings as of that date until one of the parties proposed their continuation. The First Instance Court's reason for this decision was that the applicant's authorized representative failed to appear at a hearing although he had been duly summoned. On 15 October 2001 the applicant filed a proposal for continuation of the proceedings.

17. While the civil proceedings were still pending, the applicant withdrew her compensation claim for the value of the missing jewellery.

18. On 25 February 2002 the First Instance Court in Sokolac issued a judgment, ordering D.H. to pay the applicant non-pecuniary damages of 750 KM for the physical pain she suffered and 250 KM for the fear she suffered, while the remainder of her claim was rejected. Both the applicant and D.H. appealed the judgment.

19. On 21 May 2002 the District Court in Srpsko Sarajevo issued a procedural decision accepting the appeals, quashing the 25 February 2002 judgment in part, and returning the case for reconsideration, while one part of the first instance judgment remained unaltered.

20. On 17 September 2002 the First Instance Court in Sokolac issued a judgment awarding the applicant 1,000 KM as non-pecuniary damages for physical pain and 500 KM for fear.

21. On 27 March 2003 the applicant submitted a proposal to permit the execution of the 17 September 2002 First Instance Court judgment to the First Instance Court.

22. On 26 August 2003 the First Instance Court informed the applicant that it had received an announcement that D.H. had died on 8 May 2003. It also informed the applicant that the Court would continue the proceedings upon the applicant's proposal to appoint a temporary representative for D.H.

23. On 2 September 2003 the applicant informed the First Instance Court that she proposed a temporary representative.

24. On 5 March 2004 the First Instance Court issued a procedural decision on enforcement, against which D.H.'s representative filed an appeal. On 30 March 2004 the applicant submitted an answer to the appeal, stating that the D.H.'s representative's appeal was ill-founded and not timely filed. The applicant further requested the First Instance Court to enforce the 17 September 2002 judgment without further delay. It appears that the appeal of D.H.'s representative remains pending, and no enforcement has taken place.

IV. RELEVANT LEGAL FRAMEWORK

A. Criminal Code

25. A new Criminal Code of the Republika Srpska entered into force on 1 July 2003 (Official Gazette of the Republika Srpska ("OG RS") no. 49/03). However, at the time of D.H.'s conviction, the Criminal Code of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("OG SFRY") nos. 44/76, 34/84, 74/87, 57/89, and 3/90 and OG RS no. 12/93) and the Criminal Code of the Republika Srpska (Special Part) were in force (OG RS nos. 15/92, 4/93, 17/93, 26/93, 14/94, and 3/96).

26. Article 42 of the Criminal Code of the Republika Srpska (Special Part), regarding grievous bodily injury, provided as follows:

> "(1) Whoever inflicts grievous bodily injury upon another person or gravely impairs his health, shall be punished by imprisonment for a term exceeding six months but not exceeding five years."

27. Article 43 of the Criminal Code of the Republika Srpska (Special Part), regarding light bodily injury, provided as follows:

> "(1) Whoever inflicts light bodily injury upon another person or impairs his health in a minor way, shall be fined or punished by imprisonment for a term not exceeding three years.
>
> "(2) The court may administer a judicial admonition to the perpetrator of an act referred to in paragraph 1 of this article if the offender has been provoked by rude or indecent behaviour of the injured person.
>
> "(3) Prosecution shall be commenced upon personal action."

B. The Code of Criminal Procedure

28. A new Code of Criminal Procedure of the Republika Srpska entered into force on 1 July 2003 (OG RS no. 50/03). However, the previous Code of Criminal Procedure of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (OG SFRY nos. 26/86, 74/87, 57/89, 3/90, and 27/92) was applied in the Republika Srpska by the Law on Application of the Code of Criminal Procedure (OG RS no. 4/93), as later amended by the Law on Amendments of the Code of Criminal Procedure of the Republika Srpska (OG RS nos. 26/93, 14/94, 6/97, and 60/01). Thus, the previous Code of Criminal Procedure is applicable in this case.

29. Article 108 provides as follows:

> "(2) In a verdict pronouncing the accused guilty, the court may award the injured party the entire claim under property law or may award him part of the claim under property law and refer him to a civil action for the remainder. If the data of criminal

proceedings do not afford a reliable basis for either a complete or partial award, the court shall instruct the injured party that he may take civil action to pursue his entire claim under property law."

V. COMPLAINTS

30. The applicant complains that her right to a prompt and fair resolution of her case in the civil proceedings has been violated, as well as her right to obtain the compensation ordered by the 17 September 2002 First Instance Court judgment. The applicant also complains that her gold necklace, gold medallion, and watch disappeared during the attack by D.H., of which he was found guilty. The applicant seeks compensation for these items.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Republika Srpska

1. As to the facts

31. The respondent Party argues that the application is really two separate applications. The first application is the application that was registered on 13 December 1999. The respondent Party is of the opinion that this application is incomplete and contradicts the evidence in the case file.

32. The respondent Party regards the applicant's letter of 16 April 2004 to be a second application in which she specifies non-enforcement of the judgment as the main issue.

33. The respondent Party points out that the applicant states in her application that her statement was not taken into account in a First Instance Court procedural decision. The applicant does not specify to which procedural decision she refers.

34. Moreover, the respondent Party asserts that the matter of the disappearance of the watch, gold medallion, and gold necklace specified in the application are no longer an issue. The 17 September 2002 judgment shows that the applicant withdrew her request for compensation of material damages for the loss of these items during the proceedings.

2. As to the admissibility

35. The respondent Party considers the application inadmissible because the first application was submitted to the Chamber on 9 December 1999 and the civil proceedings were initiated on 10 February 1999. Based on these dates, the respondent Party regards the application as premature.

36. The respondent Party repeats that the applicant stated in her application that "her statements were not inserted into the procedural decision of the court in Sokolac." The respondent Party, assuming that the applicant refers to the 6 September 1999 procedural decision, again asserts that the application is premature.

37. As to what it calls the "second application" (see paragraph 32 above), the respondent Party asserts that the applicant has not supported her allegation that the judgment was not executed with any evidence or statement of facts. The respondent Party suggests declaring the second application inadmissible because it is not substantiated.

3. As to the merits

38. The respondent Party asserts that the Commission, in transmitting the case, was not clear in its cover letter whether the case was transmitted under Article 6 of the Convention in relation to the right to fair proceedings or in relation to the reasonable time requirement.

39. The respondent Party points out that reasonable time must be evaluated in the light of the case at hand. The respondent Party further explains that the European Court's case law lists three factors that need to be discussed in order to establish whether the reasonable time requirement has been met: the complexity of the case, the conduct of the applicant, and the conduct of the authorities.

40. In regard to the complexity of the case, the respondent Party explains that the complexity depends on several matters such as the nature of the facts that must be established.

41. The respondent Party asserts that the appeal in this case was submitted in February 1999 and the judgment became final and binding in March 2003. The respondent Party considers that the reasonable time requirement has been met because the provisions of the Law on Civil Proceedings must have been properly applied in order to protect the right to appeal.

42. The respondent Party further asserts that the applicant herself caused delays in the proceedings because her representative did not appear at a hearing. Therefore, the proceedings were delayed.

43. The respondent Party further points out that during the proceedings, in March 2003, D.H. died and a temporary representative needed to be appointed, which caused another delay in the proceedings.

44. The respondent Party therefore asserts that the reasonable time requirement has been met and the application should be declared inadmissible.

45. The respondent Party also considers that the right to a fair trial has been respected because the applicant has not specified an exact violation. Assuming the applicant complains that her statements were not used as evidence and not referred to in the procedural decision, the respondent Party explains that the European Court has stated that it may not go into complaints concerning the way domestic courts have assessed the evidence in an applicant's case. The respondent Party therefore concludes that it is not within the Commission's competence to assess this part of the applicant's complaints.

46. The respondent Party further emphasizes that the applicant has not put forward any arguments in support of a violation of Article 6 of the Convention and her dissatisfaction is not sufficient grounds for finding a violation.

B. The applicant

47. The applicant confirms the respondent Party's statement that she withdrew the request for compensation of material damages. The applicant explains that she withdrew the request because she wanted to make the proceedings less complex in order to receive a final and binding decision. She further explains that the Court in Sokolac requested her to submit receipts for her jewellery and she could not do so because she lost them during the war. She therefore decided to withdraw the request.

48. The applicant further explains that she did not cause the delay in the proceedings. The applicant was represented by a lawyer assigned to her because she did not have the financial means to pay a representative. The applicant does not know why the representative did not appear at the 10 July 2001 hearing or why the representative withdrew on 15 October 2001. The

applicant therefore does not agree with the respondent Party's statement that it was her own conduct that caused the delay.

49. The applicant also states that she needed a lawyer representing her before the Court in Sokolac, even though she was in possession of evidence, such as photographs and a medical report. The applicant states that she needed to invest a lot of money into paying a representative and a court expert in order to show that she was beaten by D.H.

50. The proceedings are still pending, and the applicant considers it unreasonable that the Court needed all these years to decide on the case, although she presented sufficient evidence in support of her allegations.

VII. OPINION OF THE COMMISSION

A. Admissibility

51. The Commission recalls that the application was introduced to the Human Rights Chamber under the Agreement. As the Chamber had not decided the application by 31 December 2003, in accordance with Article 5 of the 2003 Agreement, the Commission is now competent to decide on the application. In doing so, the Commission shall apply the admissibility requirements set forth in Article VIII(2) of the Agreement. Moreover, the Commission notes that the Rules of Procedure governing its proceedings do not differ, insofar as relevant for the applicant's case, from those of the Chamber, except for the composition of the Commission.

52. In accordance with Article VIII(2) of the Agreement, "the [Commission] shall decide which applications to accept.... In so doing, the [Commission] shall take into account the following criteria: (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted..." and "(c) The [Commission] shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of petition."

1. As to the claim for compensation of material damages

53. The applicant complains that her jewellery was destroyed or taken from her and she seeks compensation for this loss. The Commission recalls that the applicant initiated civil proceedings with the First Instance Court in Sokolac seeking compensation for both material and non-material damages in her 10 February 1999 action. The Commission notes, however, that while the civil proceedings were still pending, the applicant withdrew her claim for compensation of material damages. The Commission therefore finds that the applicant has not, as required by Article VIII(2)(a) of the Agreement, exhausted the effective remedies. The Commission therefore decides to declare this part of the application inadmissible.

2. As to the civil proceedings

54. The applicant complains about the length of the civil proceedings to obtain financial compensation, which have been pending since 10 February 1999. The applicant further complains that, although she received a judgment on 17 September 2002 awarding her compensation and she timely submitted a proposal to permit execution of the judgment, she has not received any compensation to date. The respondent Party submits that the applicant has failed to exhaust domestic remedies because the proceedings are still pending. As the Chamber repeatedly held, however, the fact that proceedings are still pending did not prevent it from examining an applicant's complaint in relation to the length of the proceedings (*see, e.g.*, case no. CH/02/8770, *Dobojputevi d.d.*, decision on admissibility and merits of 5 December 2003, Decisions July-December 2003). The same is true of the Commission.

55. The respondent Party regards the part of the application concerning the failure to execute the 17 September 2002 judgment to be inadmissible, allegedly because it is not substiantiated. The Commission finds, however, that this complaint appears to be grounded in fact and cannot be regarded as manifestly ill-founded. Further, as no other ground for inadmissibility appears applicable, this part of the application must be declared admissible.

3. Conclusion as to admissibility

56. In sum, the Commission finds that the application is admissible insofar as it concerns the length of the civil proceedings pending before the First Instance Court in Sokolac since 10 February 1999, and it decides to declare the remainder of the application inadmissible.

B. Merits

57. Under Article XI of the Agreement, the Commission must next address the question of whether the facts established above disclose a breach by the Republika Srpska of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms," including the rights and freedoms provided for in the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

1. Article 6, paragraph 1 of the Convention

58. The Commission has declared the application admissible under Article 6, paragraph 1 of the Convention in relation to the length of the civil proceedings to obtain compensation for the injury caused by D.H. These proceedings have been pending since 10 February 1999 before the First Instance Court in Sokolac, and the matter was not resolved until 17 September 2002. On that date the First Instance Court in Sokolac issued a judgment awarding the applicant 1,500 KM as compensation for non-pecuniary damages for the physical pain and fear she suffered. The proceedings remain pending, however, because the judgment has not been executed.

59. Article 6, paragraph 1 of the Convention provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations..., everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law."

60. The European Court of Human Rights ("the European Court") has explained that, by requiring in Article 6, paragraph 1 that cases be heard within a reasonable time, "the Convention underlines the importance of rendering justice without delays which might jeopardise its effectiveness and credibility" (Eur. Court HR, *H. v. France*, judgment of 24 October 1989, Series A no. 162, paragraph 58).

a. Applicability of Article 6 of the Convention

61. The proceedings at issue, insofar as relevant, concern the applicant's right to compensation as an injured party damaged in some personal or property right by the commission of a crime. As such, the Commission finds that this claim constitutes a civil right within the meaning of Article 6, paragraph 1 of the Convention. Accordingly, that provision is applicable to the proceedings in the present case, be they criminal or civil proceedings, by which the applicant is entitled to have her civil claim resolved (*see* Eur. Court HR, *Tomasi v. France*, judgment of 27 August 1992, Series A no. 241, paragraphs 121-122).

b. Length of proceedings

62. In establishing the validity of a claim related to the length of court proceedings, the Commission must first determine what time period is to be considered. For the purposes of Article 6, paragraph 1 of the Convention, the Commission finds that the period of time to be considered here starts on the date the applicant initiated the civil proceedings, 10 February 1999 (*see Tomasi v. France*, paragraph 124). In its judgment of 17 September 2002, the First Instance Court in Sokolac awarded the applicant 1,500 KM as compensation for non-pecuniary damages for the physical pain and fear she suffered. Thereafter, the applicant submitted a proposal for execution of the 17 September 2002 judgment to the First Instance Court. The Commission notes that the applicant has not received the damage award to date, and the court proceedings have been pending for more than five and one-half years.

63. The reasonableness of the length of proceedings is to be assessed having regard to the criteria set forth by the European Court and established in the Chamber's jurisprudence: the complexity of the case, the conduct of the applicant, the conduct of the relevant authorities, and the other circumstances of the case (*see, e.g.*, case no. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998, with reference to the corresponding case law of the European Court). In civil cases, the defendant's behaviour and what is at stake in the litigation for the plaintiff are also taken into account (Eur. Court HR, *Buchholz v. Germany*, judgment of 6 May 1981, Series A no. 42, paragraph 49).

(1) The complexity of the case

64. With regard to the complexity of the case, the Commission considers that the civil proceedings were relatively simple and straightforward. The Commission notes that, as stated in the District Court's reasoning of 30 May 2001, it is only relevant for the civil proceedings that one court has established the existence of a criminal offence in order for another court to decide in the civil proceedings. The Commission notes in this regard that the existence of a criminal offence was established in the 13 October 1998 First Instance Court judgment. Therefore, in the view of the Commission, the issues raised in the determination of the applicant's civil proceedings are not so complex as to require more than five and one-half years of proceedings.

(2) The conduct of the applicant

65. With respect to the applicant's conduct, the Commission notes that the respondent Party argues that the applicant contributed to the prolonged delay because her representative failed to appear at a hearing and therefore the First Instance Court was obliged to halt the civil proceedings on 10 July 2001. The Commission notes that the failure of the applicant's representative to appear at one hearing cannot be sufficient reason to delay civil proceedings for more than three years. The Commission is of the opinion, however, that the applicant in this regard partly contributed to the delay in the civil proceedings.

66. The Commission further notes that the applicant appealed two times in the proceedings, first on 29 September 1999 against the 6 September 1999 procedural decision, and again on an unknown date against the 25 February 2002 First Instance Court judgment. The delays that have occurred are therefore partly attributable to the fact that the applicant availed herself of the procedural remedies available to her in law.

(3) Conduct of the relevant authorities

67. With respect to the conduct of the courts involved, the Commission notes that a portion of the delay was due to the fact that the District Court in Srpsko Sarajevo was not able to deal effectively with the case. The Commission notes that the 6 September 1999 First Instance Court procedural decision suspended the applicant's civil proceedings until a final and binding judgment was issued in the criminal proceedings. Immediately thereafter the applicant appealed against the

procedural decision. It took the District Court in Srpsko Sarajevo more than one and one-half years, however, to accept the applicant's appeal and to state that for civil proceedings it is only relevant that a court established the existence of a criminal offence and that therefore there was no reason to halt the civil proceedings. The Commission regards the length of time that was taken by the District Court in Srpsko Sarajevo to decide such a fairly simple matter as unreasonable, and it finds that the court therefore caused an unnecessary delay in the applicant's civil proceedings. The Commission observes, however, that the remainder of the delays in the civil proceedings do not fall within the respondent Party's responsibility.

(4) Other circumstances of the case

68. The Commission notes that D.H. died on 8 May 2003, while the civil proceedings against him were still pending. The proceedings were halted on 26 August 2003, and on 2 September 2003 the applicant proposed a temporary representative. The Commission notes in this regard that D.H.'s death caused further delay in the applicant's court proceedings. The Commission observes, however, that this delay was within neither the applicant's nor the respondent Party's responsibility.

2. Conclusion as to the merits

69. Having regard to the above, the Commission finds that the protracted delays in the civil proceedings were partly caused by the applicant's conduct and cannot, in that part, be attributed to the respondent Party's conduct. The Commission is therefore of the opinion that responsibility for the overall delay in the proceedings does not fall, in sufficient measure to establish a violation, upon the respondent Party.

70. Having regard to the above, the Commission concludes that the Republika Srpska has not violated the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time, as guaranteed by Article 6, paragraph 1 of the Convention.

VIII. CONCLUSIONS

71. For the above reasons, the Commission decides,

1. unanimously, to declare the application inadmissible in relation to the claim for compensation of material damages;

2. unanimously, to declare the application admissible in relation to the length of the civil proceedings; and

3. unanimously, that the Republika Srpska has not violated the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6 of the European Convention on Human Rights.

(signed)	(signed)
J. David YEAGER	Jakob MÖLLER
Registrar of the Commission	President of the Commission

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

Case no. CH/99/2487

Ioannis XAFIS

against

THE REPUBLIKA SRPSKA

The Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 5 November 2004 with the following members present:

Mr. Jakob MÖLLER, President
Mr. Miodrag PAJIĆ, Vice-President
Mr. Želimir JUKA
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. J. David YEAGER, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar
Ms. Meagan HRLE, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced to the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Noting that the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina ("the Chamber") ceased to exist on 31 December 2003 and that the Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina ("the Commission") has been mandated under the Agreement Pursuant to Article XIV of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina entered into on 22 and 25 September 2003 ("the 2003 Agreement") to decide on cases received by the Chamber through 31 December 2003;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) of the Agreement, Articles 5 and 9 of the 2003 Agreement and Rules 50, 54, 56 and 57 of the Commission's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant is an entrepreneur from Greece who has a claim against "Poljoexport" d.o.o. (limited liability company) Sarajevo ("Poljoexport Sarajevo")[1] in the amount of KM 200,000.00 that was due on 7 April 1999 and which is not disputed. The applicant tried to collect his outstanding claims secured by a mortgage over real property during the executive proceedings. Because of the length of executive proceedings before the Court of First Instance in Banja Luka and his inability to collect his claims, the applicant initiated civil proceedings against the Republika Srpska for damage compensation in the amount of KM 200,000.00.

2. The application raises issues of violations of Article 6, paragraph 1 of the European Convention on Human Rights ("the Convention") and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER AND THE COMMISSION

3. The Chamber received the application on 28 December 1999, and it was registered on the same day.

4. Mr. Nedžad Bećirević represents the applicant in the proceedings before the Chamber and the Commission.

5. On 12 May 2004 the application was transmitted to the Republika Srpska under Article 6 of the Convention and Article 1 of the Protocol No. 1 to the Convention.

6. On 10 June 2004 the Commission received the Republika Srpska's observations on the admissibility and merits.

7. On 2 July 2004 the Commission received the applicant's reply to the respondent Party's on observations of 10 June 2004.

8. On 24 August 2004 the Commission received additional information from the respondent Party.

9. The Commission considered the admissibility and merits of the application on 4 May 2004, 8 September 2004, and 5 November 2004. On the latter date it adopted the present decision.

III. FACTS

A. As to the executive proceedings

10. On 17 September 1998 the Court of First Instance in Banja Luka issued a judgement establishing the validity of a contract concluded on 23 September 1998 between Poljoexport Sarajevo, as the plaintiff, and the Construction Institute Banja Luka, as the defendant, by which the plaintiff, as an investor, acquired the right to dispose of the business premises at ulica Veselina Masleše 11 in Banja Luka, of size 95.91 square metres.

11. On 14 December 1998 the applicant concluded an agreement on setting up the lien with debtor Poljoexport Sarajevo (a sole proprietorship), which secured the applicant's claim by a mortgage of its business premises at ulica Veselina Masleše 11 in Banja Luka. The applicant states that these business premises were a condominium owned by the debtor. The premises were not registered in the land books. Therefore, the applicant requested the debtor to prove his right over the business premises by a court judgement.

[1] Before the war, there was only one company named "Poljoexport" Sarajevo, which had its organization units in Banja Luka.

12. Following the applicant's proposal, the Court of First Instance in Banja Luka issued a procedural decision on 14 December 1998 ordering the registration of the mortgage of the real estate owned by Poljoexport Sarajevo at ulica Veselina Masleše 11 with the aim of securing the financial claim of the applicant, with 7 April 1999 as a maturity date.

13. Upon the applicant's proposal of 26 April 1999, the Court of First Instance in Banja Luka issued a procedural decision on 17 May 1999 ordering execution to be carried out on the real estate of Poljoexport Sarajevo at ulica Veselina Masleše 11/1 in Banja Luka by registration in the Land Books, determination of the value, and sale of the real property. This procedural decision became final and binding on 3 June 1999.

14. On 9 July 1999 "Poljoexport Banja Luka" d.o.o. ("Poljoexport Banja Luka", a limited liability company), as a third party, filed an objection against this procedural decision on execution of 17 May 1999, suggesting that it be annulled. It was stated as a reason that the real estate determined for execution was registered as a foundation deposit of Poljoexport Banja Luka. Poljoexport Banja Luka referred to the Decree of the Republika Srpska Government of 30 June 1992 (Official Gazette of Serb population in Bosnia and Herzegovina, no. 10/92) on the temporary ban of the transfer of real estate and status changes of economic subjects from other Republics and parts of the former Bosnia and Herzegovina within the territory of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina, and the Decree on the Ban on Disposal of real estate within the territory of Republika Srpska, which entered into force on 20 May 1999 (Official Gazette of RS number 13/99), according to which disposal and burdening of real estates within the territory of Republika Srpska owned by companies from the Federation of Bosnia and Herzegovina were prohibited. The objection also states that the Framework Law on Privatization of the Companies in Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of Bosnia and Herzegovina, no. 14/98) emphasized the right of the Entities to privatize companies and property within their territories.

15. On 30 July 1999 the Court of First Instance in Banja Luka issued a conclusion instructing the third party Poljoexport Banja Luka to institute legal proceedings against the debtor Poljoexport Sarajevo and against the applicant within 30 days from the date of receipt of its conclusion, in order to establish that execution over the real estate in question is not allowed.

16. The applicant and the debtor Poljoexport Sarajevo filed appeals against the procedural decision of 30 July 1999, but they withdrew these appeals on 21 September 1999, considering that they were irrelevant because the third party had not instituted legal proceedings.

17. On 11 September 1999 the third party Poljoexport Banja Luka mailed a lawsuit to the Court of First Instance in Banja Luka in order to establish that the execution over the business premise in question was not allowed.

18. On 18 October 1999 the Court of First Instance in Banja Luka, in executive procedures, issued a procedural decision establishing the value of real estate in order to sell it and pay the creditor.

19. On 4 April 2000 the Court of First Instance in Banja Luka rejected the claim of Poljoexport Banja Luka to declare the execution over the disputed business premise unlawful. It is stated in the reasoning that the registration of Poljoexport Banja Luka in the Court Register was made on 1 June 1992 in accordance with provisions then in force, when the disputed business premise was registered as a foundation, but that the validity of registration may be the subject of deliberation in separate proceedings. Furthermore, the court held that the possession right of Poljoexport Sarajevo over the business premise in question was established by the final and binding judgment of 17 September 1998, because of which the plaintiff's request was rejected as ill-founded. Poljoexport Banja Luka filed an appeal against this judgment.

20. On 8 December 2000 the District Court in Banja Luka accepted the appeal of Poljoexport Banja Luka, quashed the first instance judgment, and returned the case for retrial. It is stated in the

reasoning that the existence of a final and binding decision establishing that Poljoexport Sarajevo was, during the relevant period, the investor in construction of the business premise but not solely entitled to dispose with that premise. The present company Poljoexport Banja Luka was a part of the mother company Poljoexport Sarajevo at the time, and in 1992 it was organized as an independent company from parts of the former mother company, in accordance with the law. Thereby, the mother company ceased to dispose of the disputed business premise and the legislature of the respondent Party has not still regulated mutual property relations between the mother company (with its head office outside the Republika Srpska) and the newly established companies, but only the procedure on the organization of the parts of companies.

21. On 22 May 2001 Poljoexport Banja Luka initiated proceedings against Poljoexport Sarajevo for establishment of the ownership over the business premise (case no. P-1215/01).

22. On 3 July 2002, in renewed proceedings, by its procedural decision, the Court of First Instance ordered suspension of the proceedings until a final and binding decision was reached in the proceedings in case no. P-1215/01, in which "Poljoexport" Banja Luka filed on 22 May 2001 a lawsuit against "Poljoexport" Sarajevo for establishment of ownership over the disputed business premise. The Court of First Instance assessed that this constituted a preliminary issue on which the decision on the admissibility of the execution over the business premise depends. The applicant filed an appeal against this procedural decision. According to the most recent information received by the Commission, these proceedings are still pending.

B. As to the civil proceedings

23. On 13 August 1999 the applicant initiated proceedings before the Court of First Instance in Banja Luka against the respondent Party for compensation of the damage he suffered from his inability his claims insured by the court mortgage to collect in the executive proceedings. This case file was assigned number P-7745/99. The Court has done nothing upon this law suite because the case file was given on 23 October 2000 for examination in case no. Ps-434/99 (for establishment of unlawfulness of the execution). In the meantime, the verdict in this case (Ps-434/99) was quashed in appeal proceedings and the case file received a new number in renewed proceedings (Ps-802/00). On 3 July 2002 the proceedings in case Ps-802/00 were suspended. An appeal was filed against this procedural decision and presently the case file is in the District Court in Banja Luka for a decision upon the appeal. Case no. P-7745/99 has been never returned to a judge because it stayed enclosed within case no. Ps-802/00.

IV. RELEVANT LEGAL FRAMEWORK

A. The Law on Executive Proceedings (OGSFRY 20/78-673, 6/82-149, 74/87-1742, 57/89-1440, 20/90-820, 35/91-589 and 53/91-1030, SGRS 17/93-670 and 14/94-534)

24. Article 10, in relevant part, provides:

> "(1) The court is obliged to act in an expeditious way in the proceedings of enforcement and security."

25. Article 56, in relevant part, provides:

> "(1) A person claiming that, with respect to the subject of enforcement, he has such right that prevents the execution, may file an objection against the execution requesting the execution over that subject be declared not allowed.
>
> "(2) An objection may be filed before the executive proceedings have been completed.

26. Article 57, in relevant part, provides:

> "(1) If a creditor does not give his statement on objection or of he opposes the objection

within a prescribed period, the court shall instruct the party that filed the objection to initiate civil proceedings within the prescribed time limit against the creditor in order to be declared that the execution over that subject is not allowed.

"(2) An applicant may also initiate proceedings after the expiration of time limit determined by the court before the executive proceedings have been completed, but in that case, he shall bare the expenses caused by exceeding this time limit.

27. Article 65 provides:

"(1) Upon a proposal of the person that requested the execution over a certain object be declared not allowed, the court shall postpone the execution with regard to that object if it finds that otherwise that person would suffer greater damage.

(2) The court my, depending on circumstances of the case, condition the postponement of the execution by depositing a guarantee."

B. The new Law on Executive Proceedings of the Republika Srpska (OGRS 59/03 entered into force on 18 July 2003)

28. Article 51, in relevant part, provides:

"(1) A person claiming that, with respect to the subject of enforcement, he has such right that prevents the execution, may file an objection against the execution requesting the execution over that subject be declared not allowed in the scope in which rights of that third party are affected by the enforcement.

"(2) An objection may be filed before the executive proceedings have been completed. Filing the objection does not prevent the execution of enforcement and realization of the claim of the person that requested the execution, if not otherwise prescribed by this law."

29. Article 52, in relevant part, provides:

"(1) The court shall decide on the objection of the third party in the executive proceedings or it shall instruct y its conclusion the party that filed the objection to exercise his rights in civil proceedings.

30. Article 53, in relevant part, provides:

"(1) Instruction for civil proceedings under paragraph 1 of Article 52 of this Law does not prevent enforcement of the execution, nor realization of the claim of the person that requested the execution, if not otherwise prescribed by this law.

"(2) In the civil proceedings under paragraph 1 Article 52 of this Law the person that filed the objection under Article 51 of this Law may request postponement of the execution in which the court for civil proceedings shall apply in an appropriate way the provisions of the civil proceedings on determination of court measures of guarantee."

…

"(4) The executive court shall, upon the receipt of decision under paragraph 3 of this Article, postpone the execution by its conclusion and it shall continue it, upon the proposal by the person that requested execution, after the decision of the civil proceedings court putting the decision on postponement of execution out of force or rejecting the lawsuit of the person that filed the objection that is rejecting his claim has been issued. The executive actions shall stay in force until the executive proceedings have been continued.

31. Article 229, in relevant part, provides:

"The execution proceedings started as of the date of application of this law shall be completed in accordance with provisions of this law."

C. Decree on the temporary ban of transfer of real estate and status changes of economic subjects from other Republics and parts of the former Bosnia and Herzegovina within the territory of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina ("Official Gazette of the Serb population in Bosnia and Herzegovina", no. 10/92)

32. Article 1 provides:

"A Decree is being issued on temporary ban of transfer of real estate and status changes of economic subjects from other Republics and parts of the former Bosnia and Herzegovina within the territory of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina.

D. Decree on the ban of disposal of real estate within the territory of Republika Srpska ("Official Gazette of the RS", no. 59/03), which entered into force on 18 July 2003

33. Article 1 provides, in relevant part:

"(1) It is prohibited to dispose and encumber (sell, exchange, donate, transfer the rights to use and dispose, lease and give to temporary use, take out a mortgage etc.) over any real estate on the territory of the Republika Srpska owned, possessed, used or managed by the organs and institutions of the republics formed after the dissolution of SFRY as well as by the Federation of Bosnia and Herzegovina.

"(2) The ban under paragraph 1 of this Article also relates to enterprises and other legal entities with head office outside the Republika Srpska."

34. Article 3 provides:

"(1) A legal deal concluded or an act issued contrary to provisions of this Decree is not valid.

"(2) Courts and other bodies in the Republika Srpska shall not recognize legal effects of concluded legal deals or legal acts issued contrary to provisions of this Decree."

V. COMPLAINTS

35. The applicant complains that the respondent Party has been preventing him from collecting his claims, which were secured by a mortgage. He particularly complains of the length of executive proceedings and he requests that the executive proceedings be completed so that he will become able to collect his claims through the mortgaged business premises. The applicant further states that, because of the length of executive proceedings, he was compelled to file a lawsuit before the Court of First Instance in Banja Luka, requesting the respondent Party to compensate him for the damages it caused him by not enforcing his claims on the mortgaged real estate. He also complains about the length of these proceedings.

36. The application raises issues under Article 6 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

VI. SUBMISSION OF THE PARTIES

A. The Republika Srpska

1. As to the facts

37. The Republika Srpska asserts that the most disputed fact is the issue of "ownership", i.e. the former right to use and right to dispose of the business premise in question, a preliminary issue in relation to the request for damage compensation, which the applicant filed against the respondent Party and which the respondent Party considers the main request. The respondent Party maintains that the company Poljoexport Sarajevo is not the owner of the disputed real estate.

2. As to the admissibility

38. The respondent Party holds that the application is premature since the proceedings upon the applicant's lawsuit against the respondent Party for compensation of damages are still pending. The proceedings cannot be completed until the preliminary issue of the right over the real estate has been resolved.

39. The respondent Party also stresses that the contractual relationship between Poljoexport Sarajevo and the applicant is a mutual relationship that operates *inter partes*. It further stresses that the debtor could not have met his obligation at the burden of a third party because the debtor Poljoexport Sarajevo is neither the owner or the possessor of the facility in Banja Luka nor can it be, according to existing legislation.

40. The respondent Party refers to the Chamber's decision in case no. CH/02/12474 *et al*., *Fehim Bojić and 145 Other Shareholders of Borac Trgovina Travnik d.o.o.*, regarding the trade shop "Borac Travnik", where the Chamber took a similar position toward privatization. The respondent party proposes that the application be declared inadmissible *ratione personae* and an abuse of the right to appeal.

3. As to the merits

41. The respondent Party asserts that the application is ill-founded, and it maintains that the District Court in Banja Luka has properly decided to suspend the executive proceedings by its decision of 8 December 2000. It supports the court's reasoning.

42. The respondent Party maintains that the trial in the present case was conducted within a reasonable time. Having analyzed the criteria established in the court's case law for determination of a "reasonable time" (complexity of the case, behaviour of the applicant, and behaviour of the authorities), it stresses that importance should be given to a certain number of factors such as the facts that should be established and its relation with other cases (judgment of 27 February 1999, *Dijana* A.299, p.10).

43. In relation to the alleged violation of the right to possession, the respondent Party maintains that has no obligation toward the applicant because it is an issue of a legal relation between the applicant and his debtor. The respondent Party stands behind the decision of the District Court on suspension of the executive proceedings. Apart from the reasons presented in the decision of the District Court, the respondent Party stresses that the mortgage creditor cannot exercise his right through a settlement from the value of the pledged property if, prior to it, he does not file a lawsuit by which he will demand payment from the same, and only a final and binding decision supports initiation of executive proceedings.

44. The respondent Party maintains the arguments set forth in the procedural decision of the District Court, i.e. that the applicant's debtor, Poljoexport Sarajevo, is not the owner of the business premises in Banja Luka, which is why, in accordance with generally accepted legal principles, it could not transfer rights it doesn't have to someone else. For the above-stated reasons, the respondent Party proposes that the application be rejected as ill-founded on the merits.

B. The applicant

45. In his application and submissions, the applicant stresses that he was denied the right to protection of his property by the actions of the Court of first Instance in Banja Luka. He alleges that the Court of first Instance in Banja Luka issued a procedural decision on execution that became final and binding, but which has not been executed, because of which the applicant requested through a lawsuit to have his debt paid by the respondent Party.

46. The applicant maintains that by establishing a new company and naming it “Poljoexport”, the right to dispose with the property of the company Poljoexport Sarajevo cannot be acquired.

47. The applicant also alleges that the Decree of the Republika Srpska Government of 30 June 1992 on the temporary ban on the transfer of real estate and status changes of economic subjects from other Republics and parts of the former Republic of Bosnia and Herzegovina within the territory of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina, which the third party refers to in his objection, does not ban the establishment of a mortgage; the establishment of a mortgage was banned only by the decree of 15 May 1999, which came into force on 20 May 1999, after the mortgage had been established.

48. In his response to the observations of the respondent Party on the admissibility and merits, the applicant stresses that a newly founded company (Poljoexport Banja Luka) could have become the owner of the property of the pre-war company only if the pre-war company ceased to exist, i.e. if the status change was made in accordance with the law, and mutual relations between the companies was regulated by a contract. But the company Poljoexport Banja Luka usurped the business premises in question by a unilateral decision and therefore it cannot be the owner of the real estate. The applicant stresses that the Supreme Court of the Republika Srpska took this position. Furthermore, the applicant notes that the Framework Law on Privatization of Enterprises and Banks in Bosnia and Herzegovina does not regulate the issue of ownership, but only contains framework privatization rules.

49. The applicant argues that statements of the respondent Party that it has no relationship with the applicant are not correct. To the contrary, the applicant alleges that he had confidence in the decisions of the courts of the respondent Party and that he suffered damage because of that.

50. The applicant requests enforcement of the final and binding procedural decision on enforcement of 17 May 1999 and sale of the business premises for collection of his claim. The applicant also requests that the Commission order the respondent Party to compensate him for damages in the amount of 200,000.00 KM, which he requested from the respondent party in the lawsuit before the Court of First Instance in Banja Luka, as well as for non-pecuniary damage in the amount of 10,000.00 KM.

VII. OPINION OF THE COMMISSION

51. The Commission recalls that the application was introduced to the Human Rights Chamber under the Agreement. As the Chamber had not decided on the application by 31 December 2003, in accordance with Article 5 the 2003 Agreement, the Commission is now competent to decide on the application. In doing so, the Commission shall apply the admissibility requirements set forth in Article VIII(2) of the Agreement. Moreover, the Commission notes that the Rules of Procedure governing its proceedings do not differ, insofar as relevant to the applicant’s case, from those of the Chamber, except for the composition of the Commission.

A. Admissibility

52. Before considering the merits of the application, the Commission must decide whether to accept the application, taking into consideration the admissibility criteria introduced under Article

VIII(2) of the Agreement. In accordance with Article VIII(2) of the Agreement, "the [Commission] shall decide which applications to accept.... In so doing, the [Commission] shall take into account the following criteria: (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted.... (c) The [Commission] shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of petition."

1. Request for exhaustion of domestic remedies

53. The Commission notes that the applicant's complaints are related to executive and civil proceedings that are pending before the Court of First Instance in Banja Luka. The Commission also notes that the respondent Party filed an objection stating that the application is inadmissible for non-exhaustion of domestic remedies because both cases are pending and there is no final decision that the applicant complains about.

54. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Commission must consider whether effective remedies exist and whether the applicants have demonstrated that they have been exhausted. In *Blentić* (case no. CH/96/17, decision on admissibility and merits of 5 November 1997, paragraphs 19-21, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997), the Chamber considered this admissibility criterion in light of the corresponding requirement to exhaust domestic remedies in the former Article 26 of the Convention (now Article 35(1) of the Convention). The European Court of Human Rights has found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The Court has, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion, it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned, but also of the general legal and political context in which they operate, as well as of the personal circumstances of the applicants.

55. The Commission notes that the proceedings initiated by the applicant, provide for remedies that, in principle, can be considered effective within the meaning of Article VIII(2)(a) of the Agreement. In the case before it, however, the Commission must be convinced that these remedies can also be considered effective in practice.

56. The Commission recalls that on 26 April 1999, the applicant initiated executive proceedings before the Court of First Instance in Banja Luka, and on 13 August 1999 he initiated civil proceedings for damage compensation. The applicant's complaints are related to these proceedings and their alleged unreasonable length. Although the Court of First Instance took certain steps in the executive proceedings, they have not been completed even after five and one-half years. In the civil proceedings, after five years, the court has not held any hearings.

57. In these circumstances, in accordance with Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Commission considers that the applicant cannot be expected to wait any longer for a conclusion of proceedings before the respondent Party's courts.

2. Conclusion on admissibility

58. Seeing no other reasons to declare the application inadmissible, the Commission declares the application admissible in its entirety.

B. Merits

59. Under Article XI of the Agreement, the Commission must next address the question of whether the facts established above disclose a breach by the Republika Srpska of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognized human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for by the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

1. In relation to Article 6 of the Convention

60. Article 6, paragraph 1 of the Convention provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations… everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law".

61. The European Court of Human Rights ("the European Court") has explained that by requiring in Article 6, paragraph 1 of the Convention that cases should be heard "within a reasonable time", "the Convention underlines the importance of rendering justice without delays which might jeopardize its effectiveness and credibility" (Eur. Court HR, H. versus France, judgment of 24 October 1989., Series A no. 162, paragraph 58).

(a) Executive proceedings

62. The applicant complains that the Court of First Instance in Banja Luka, by its failure to enforce the executive proceedings after more than five and one-half years since they have been initiated, violated his right to a fair hearing within a "reasonable time".

63. The Commission must decide whether Article 6, paragraph 1 is applicable in the applicant's case and, if applicable, whether the criterion of "reasonable time" has been respected in the proceedings before the Court of First Instance in Banja Luka.

64. The European Court of Human Rights has held that Article 6 applies to enforcement proceedings, regard being had to the purpose of initiating proceedings, namely to settle disputes. The Court has held that the enforcement proceedings constitute a second stage, that should be considered under Article 6, paragraph 1 (Eur. Court HR, *Martins Moreira v. Portugal*, judgment of 26 October 1988, Series A no. 143; *Silva Pontes v. Portugal*, judgment of 23 March 1994, Series A no. 286 A). The Chamber has also previously held that Article 6 applies to enforcement proceedings (*see, e.g.*, case no. 98/603, *R.T.*, decision on admissibility and merits of 4 November 2002, Decisions July-December 2002).

(1) Length of proceedings

65. In order to establish the validity of complaints in relation to the length of proceedings, the Commission must first determine which time period should be taken into consideration. Within the meaning of Article 6, paragraph 1 of the Convention, the Commission finds that the time period that should be taken into consideration starts from the day the applicant submitted his proposal for enforcement to the Court of First Instance in Banja Luka, 26 April 1999. Accordingly, these proceedings have been pending for five years and eight months and they remain pending.

66. The reasonableness of the length of proceedings is determined in relation to the criteria established by the case-law of the European Court, the Chamber, and the Commission. In particularly the Commission consider the complexity of the case, the conduct of the applicant, and the conduct of the relevant authorities, as well as other circumstances of the case (*see, e.g.*, case no. CH/97/54, *Mitrović*, Decision on Admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998, with reference to the corresponding case law of the European Court). In the civil

cases, the conduct of the defendant, as well as what is at stake for the plaintiff in the relevant proceedings, are taken into consideration (European Court, *Bucholz v. Germany*, judgment of 6 May 1981, Series A no. 42, paragraph 49).

(2) Complexity of the case

67. As for the complexity of the case, the Commission notes that the applicant's case concerns the enforcement of the execution over the mortgaged business premises. The issue is ownership over the business premises, which is disputed between Poljoexport Sarajevo and Poljoexport Banja Luka, which were formerly one company. The Court of First Instance issued a procedural decision on execution and determined the value of the real estate for the purpose of sale and payment to the applicant. However, a third entity (Poljoexport Banja Luka) filed an objection against the procedural decision on execution, after which the court issued a procedural decision instructing the third entity to request that the execution be declared not allowed in civil proceedings. On 11 September 1999 the third entity initiated civil proceedings, but its request was rejected on 4 April 2000. However, during the proceedings upon the appeal, the District Court quashed this decision and returned the case for reconsideration. In renewed proceedings on 3 July 2002 the court suspended the proceedings because, in the meantime, the third entity initiated new proceedings in order to establish the ownership right over the business premises which, in the court's opinion, represents a preliminary issue in the proceedings related to execution. During the executive proceedings the court undertook no actions after establishing the value of real estate for sale on 18 October 1999. The Commission notes that the applicant's case has been complicated by the disputed issue of the ownership of the mortgaged business premises, and by the related proceedings initiated to declare that execution over the business premises was not allowed and to establish the ownership right. In the Commission's opinion, however, the complexity of the case does not justify the executive proceedings' duration of more than five and a one-half years.

(3) The applicant's conduct

68. As to the conduct of the applicant, the Commission cannot find any indication that the applicant contributed to the delay in the proceedings. Moreover, the respondent Party has not claimed that the applicant contributed to the delay in the proceedings.

(4) The relevant authorities' conduct

69. As to the conduct of the respondent Party's authorities, the Commission finds that they did not act in accordance with their responsibility to ensure that the proceedings were conducted within a reasonable time. Because of the ownership dispute over the business premises, in addition to the executive proceedings before the Court of First Instance in Banja Luka, the third entity also initiated proceedings to declare that execution was not allowed. On 4 April 2000 the Court of First Instance rejected the third entity's request. Because of incorrect assessment of the evidence, however, on 8 December 2000 this verdict was quashed by the District Court in Banja Luka and the case was returned for reconsideration. In renewed proceedings, on 3 July 2002 (18 months later), the Court of First Instance suspended the proceedings in order to wait for the decision of the Court of First Instance in separate proceedings initiated by the third entity about the ownership of the business premises. Those proceedings have not been completed to date and have been pending for more than three years and five months. The court did not take any actions after establishing the value of the real estate on 18 October 1999, after almost five years. The Commission has no knowledge as to whether any formal decision on the delay of execution has been issued.

70. In its decisions, the European Court emphasizes that it is the obligation of the contracting states to organize their judicial systems in a way that they can guarantee the issuance of a final decisions in disputes concerning civil rights and duties within a reasonable time to everyone (e.g., *Horvat v. Croatia*, no. 51585/99, § 59, 26 July 2001).

71. The Commission notes that in July 2003 the respondent Party issued a new Law on Executive Proceedings aimed at improving the efficiency of executive proceedings. However, the Court of First Instance has not undertaken any actions since the entry into force of the new law. The Commission shall not examine the duration of the civil proceedings initiated by Poljoexport Banja Luka; however, the Commission notes their influence on the duration of the executive proceedings and recalls that the organization and conduct of the courts fall within the respondent Party's responsibility. In these circumstances, the Commission considers that the duration of executive proceedings of more than five and one-half years is the consequence of insufficient activities by the respondent Party's courts.

72. Thus, the Commission finds that the length of executive proceedings was unreasonably long.

(b) Civil proceedings

73. The applicant states that, because of his inability to collect outstanding claims secured by a court mortage in executive proceedings, he initiated proceedings for damage compensation against the respondent Party. He complains that these proceedings have not been completed "within a reasonable time", which is how the respondent Party violated its obligations under Article 6, Paragraph 1 of the Convention.

74. The Commission recalls that the Chamber consistently held that disputes involving a request for damage compensation relate to "civil rights and obligations". The Commission also notes that the respondent Party has not put this conclusion in question. The Commission considers that the right the applicant claims before the domestic court represents a "civil right" within the meaning of Article 6, paragraph 1 of the Convention. For these reasons, the Commission concludes that Article 6, paragraph 1 of the Convention is applicable in this case.

75. It is indisputable that the applicant initiated proceedings by filing a lawsuit to the Court of First Instance in Banja Luka on 13 August 1999. Starting from that date, the Commission has to consider the reasonableness of the length of proceedings under Article 6, paragraph 1 of the Convention. Considering that these proceedings have not yet been completed, this time period amounts to five years and one month and the proceedings remain pending.

(1) Complexity of the case

76. In his lawsuit the applicant requests that the court oblige the defendant to compensate him for the damage in the amount of KM 200,000.00. He states that this is the amount of his claims against Poljoexport Sarajevo, which he was not able to collect during the executive proceedings, although they were secured by a court mortgage. In these proceedings the court had to decide whether the applicant was damaged and whether the defendant was responsible for it. The Commission considers that this lawsuit does not raise any complex legal or factual issues.

(2) The applicant's conduct

77. As to the applicant's conduct, the respondent Party did not establish that he was in any way responsible for the delay in the resolution of this case. Also, the Commission finds no evidence indicating that any of the applicant's actions led to extension of civil proceedings.

(3) The relevant authorities' conduct

78. The respondent Party admits that the Court of First Instance took no action in the applicant's lawsuit. The respondent Party justifies this by the fact that an examination of the case file was given in order to establish that the execution was not allowed. This case was first listed under number Ps-434/99, and after the annulment of the first-instance decision it was given a new number, Ps-802/00 (see paragraph 23 above).

79. The Commission recalls that “it is the obligation of the contracting states to organize their judicial systems in a way that they can guarantee the issuance of a final decisions in disputes concerning civil rights and duties within a reasonable time to everyone” (*see, e.g.*, *Horvat v. Croatia*, no. 51585/99, § 59, 26 July 2001).

80. In these circumstances, where the Court of First Instance in Banja Luka, for more than five years after the lawsuit was filed, did not hold any hearings, the Commission concludes that this delay is caused exclusively by the courts' inactivity, which falls within the respondent Party’s responsibility. The Commission therefore concludes that the respondent Party violated the applicant’s right to a hearing “within reasonable time”.

2. In relation to Article 1 of the Protocol no. 1 to the Convention

81. The applicant also complains that his right to protection of property was violated as a result of the failure to enforce the 17 May 1999 procedural decision on execution of the Court of First Instance in Banja Luka, as well as his inability to receive compensation from the defendant in the proceedings he initiated by the lawsuit of 13 August 1999.

82. Article 1 of Protocol No. 1 reads as follows:

> “Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> "The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.”

(a) Executive proceedings

83. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention contains three rules. The first rule enunciates the general principle that one has the protected right to the peaceful enjoyment of one’s property. The second rule covers deprivation of property and subjects it to the requirements of the public interest and conditions laid out in law. The third rule recognizes that States are entitled to control the use of property and subjects such control to the general interest and domestic law. It must then be determined in respect of these conditions whether a fair balance has been struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual applicant’s rights, bearing in mind that the last two rules should be construed in light of the general principle (*see e.g.*, case no. CH/96/17 *Blentić,* decision on admissibility and merits of 5 November 1997, paragraphs 31-32, Decisions March 1996-December 1997). Thus, there must be a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realized.

(1) Existence of “property” under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

84. The applicant has an outstanding claim in the amount of KM 200,000.00 against Poljoexport Sarajevo, which is not at dispute and over which he initiated the executive proceedings. On 17 May 1999 the Court of First Instance issued a procedural decision on execution ordering the enforcement over the mortgaged business premises. The applicant’s claim is due, it is legally valid, it has a certain economic value, and as such it represents a property right protected under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

(2) Interference with the applicant’s right

85. The Commission recalls that the applicant initiated executive proceedings on 26 April 1999 for collection of his outstanding claim. The Court of First Instance issued a procedural decision on execution on 17 May 1999 and determined the enforcement over the object of the applicant's

claim. These proceedings were never completed, however, nor did the applicant realize his claim, because of the actions undertaken by a third entity in order to declare that the execution was not allowed. The Commission finds that the failure by the Court of First Instance to complete the executive proceedings represents interference by the respondent Party's authorities with the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

(3) Justification for the interference

86. In order to establish whether the established interference is compatible with the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1, the Commission must examine whether the interference is in accordance with the law and whether it pursues a legitimate aim. If these two conditions are met, it must determine whether a "fair balance" has been struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the applicant's fundamental rights. Thus, there must be a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised. The requisite balance will not be found if the applicant has borne an excessive individual burden (*see* case no. CH/97/48 *et al.*, *Poropat and Others*, decision on admissibility and merits of 10 May 2000, Decisions January-June 2000, paragraph 163).

87. The respondent Party claims that it has no obligation toward the applicant because the case is about a legal relationship between the applicant and his debtor. However, as the Chamber previously held, Article 1 of Protocol No. 1 imposes positive obligations to the Parties to enable efficient protection of individual rights (*see* case no. CH/96/28, *M.J. against Republika Srpska*, Decision on Admissibility and Merits of 7 November 1997, paragraph 33). The Chamber also found that these obligations also include the enforcement of court decisions (*see, e.g.*, case no. CH/98/1859 *Jeličić*, Decision on Admissibility and Merits of 12 January 2000, paragraph 31). The Commission recalls that in this case the Court of First Instance in Banja Luka issued a procedural decision on execution of 17 May 1999. The Court of First Instance adopted the applicant's proposal and determined that the object of execution should be the sale of the mortgaged real estate. However, this procedural decision has never been executed because Poljoexport Banja Luka as the third entity filed an objection, and initiated proceedings in order to declare that the execution was not allowed. It has never been declared, however, that the execution is not allowed, as these proceedings have not been completed yet, while in the meantime the court took no actions in the executive proceedings.

(4) Legality

88. According to the Law on Executive Proceedings in force at the time the executive proceedings were initiated (see paragraphs 24-27 above), the creditor specified the object of execution in his proposal for execution. In this case, the applicant proposed enforcement over the business premises upon which he had had a mortgage right. The Court of First Instance accepted this proposal and issued a procedural decision on execution on 17 May 1999. The respondent Party did not state that the Court of First Instance postponed the execution upon the proposal of the third entity, in accordance with Article 65 of the Law on Executive Proceedings (see paragraph 27 above). The new Law on Executive Proceedings, which entered into force on 18 July 2003 (paragraphs 28-29) provided that directing the third entity to initiate civil proceedings does not prevent the enforcement of execution, but the third entity is allowed to demand during the civil proceedings that a court order postponing the execution be issued (paragraph 30). In this case, a third entity initiated proceedings to declare that the execution was not allowed, but it did not request postponement of execution in accordance with Article 65 of the former Law on Executive Proceedings, nor did the court postpone the execution in civil proceedings in accordance with the new Law on Executive Proceedings. Regardless of the lack of any formal decision on postponement, the executive proceedings were never completed. In these circumstances, the Commission finds that the respondent Party's interference with the applicant's rights is not lawful.

(5) Test of "Fair Balance"

89. In addition to considering the legality of the interference, the Commission finds it appropriate to apply the test of fair balance to this application. The Commission considers that not allowing execution over an object upon which third party claims certain rights can be considered to be "in public interest". In this case, this procedure did not lead to a decision preventing the execution, but the court failed to complete the executive proceedings. The Commission finds that this failure puts an excessive individual burden on the applicant and does not strike a fair balance.

90. For these reasons, the Commission concludes that the respondent Party violated the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

(b) Civil proceedings

91. Among other things, the applicant complains that the Court of First Instance did not decide on his request for damage compensation in civil proceedings he had initiated by the lawsuit of 13 August 1999. He considers that this way his right to property under Article 1 of the Protocol no. 1 to the Convention was violated.

i. Existence of "property" under Article 1 of Protocol No. 1

92. The Commission recalls that the applicant has an outstanding claim against the company Poljoexport Sarajevo in the amount of KM 200,000.00. This claim is not disputed and was ensured by a mortgage on business premises located in Banja Luka. On 17 May 1999 the applicant initiated executive proceedings for collection of his outstanding claim requesting the sale of the mortgaged business premises and collection of the price received. The Court of First Instance adopted the applicant's proposal and issued a procedural decision on execution. However, because of the third party's (Poljoexport Banja Luka) objection and the proceedings it initiated in order to declare the execution was not allowed, the executive proceedings were never completed. Because of his inability to collect his outstanding claim in the executive proceedings, the applicant filed a lawsuit in the Court of First Instance in Banja Luka requesting the Republika Srpska to pay him the amount of KM 200,000.00. He considers that he acted *bona fide* when he put his trust in the decisions of the respondent Party's authorities to establish the mortgage on the business premises in order to secure the claim (see paragraph 12), as well as the legally valid procedural decision on execution (see paragraph 13). As the court failed to enforce its decision, he considers that it caused him damage and he holds the respondent Party responsible. That is the reason why he requests KM 200,000.00 from the respondent Party as compensation for the damage caused to him by its failure to complete the executive proceedings and sell the mortgaged real estate so he could collect his claim.

93. The Chamber recalls that, according to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, a protected "possession" can only be an "existing possession" (Eur. Court H.R., *Van der Mussele v. Belgium*, judgment of 23 November 1983, Series A no. 70, paragraph 48) or, at least, an asset which the applicant has a "legitimate expectation" to obtain (*see* Eur. Court H.R., Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland judgment of 29 November 1991, Series A no. 222, paragraph 51).

94. The Commission is of the opinion that the applicant's prospect of success in the civil proceedings should be based on legislation in force so that it could constitute "justified expectations", which represents protected property. On the contrary, keeping in mind the applicable regulations on damage compensation, the Commission does not find probable the existence of the respondent Party's obligation for damage compensation. Without prejudging the decision in court proceedings, it appears to the Commission that some important elements are missing in order to constitute the obligation to compensate the damage, such as the unlawfulness of the action which caused the damage, as well as the existence of a causal relation between the action of the person causing the damage and the damage itself. For this reason, the Commission finds that the applicant's expectation cannot constitute a "justified expectation" protected under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

95. Accordingly, the Commission concludes that the respondent Party has not violated the applicant's right protected under Article 1 of Protocol no. 1 to the Convention.

3. Conclusion as to the merits

96. In short, the Commission concludes that the Republika Srpska violated Article 6, Paragraph 1 of the Convention because it did not issue decisions within a reasonable time in the executive proceedings initiated by the applicant on 26 April 1999 for collection of outstanding claims and in the civil proceedings initiated by the applicant on 13 August 1999 for damage compensation. The Republika Srpska also committed a violation under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention by not completing the aforementioned executive proceedings initiated by the applicant for collection of outstanding claims.

97. The Commission further concludes that the Republika Srpska did not commit a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention by not deciding on the applicant's lawsuit request for damage compensation initiated on 13 August 1999.

VII. REMEDIES

98. Under Article XI(1)(b) of the Agreement, the Commission must next address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Commission shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary damages), as well as provisional measures.

99. The applicant requests that a violation of his rights be established and that compensation be paid to him in the amount of KM 200,000.00 as pecuniary damages, as well as KM 10,000.00 as non-pecuniary damages he suffered because of the conduct of the respondent Party. The request for compensation of pecuniary damages appears to be similar to the request for damage compensation lodged by the applicant in the pending civil proceedings.

100. The Commission notes that it established the violation of the applicant's rights protected under Article 6, paragraph 1 of the Convention in relation to the length of executive and civil proceedings. The Commission also established the violation under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention because of the court's failure to act in the executive proceedings. Because the applicant's rights have been violated due to of the fact that the executive proceedings have lasted longer than five years and eight months, the Commission finds it appropriate to order the respondent Party to undertake all the necessary steps to complete the executive proceedings in accordance with the law. As it was already mentioned (see paragraphs 69, 88 and 89 above), the court shall have to complete these proceedings in accordance with the provisions of the new Law on Executive Proceedings. Also, the Commission shall order the respondent Party to undertake all the necessary steps to complete without delay the civil proceedings pending before the Court of First Instance in Banja Luka since 13 August 1999.

101. The Commission shall also order the respondent Party to pay the applicant the amount of KM 2,000.00 KM for non-pecuniary damage as acknowledgment for his suffering due to the failure to complete the executive proceedings and the failure to resolve his request for damage compensation in the civil proceedings before the Court of First Instance within a reasonable time. This amount shall be paid within two months from the date of receipt of this decision.

102. Furthermore, the Commission shall order the Republika Srpska to pay the applicant simple interest in the amount of ten percent per year on the ordered payment or any unpaid portion thereof from the due date until the date of payment in full.

103. The Commission shall also order the Republika Srpska to report to the Commission, or its successor institution, within three months from its receipt of this decision on the measures taken by it to comply with these orders.

VIII. CONCLUSION

104. For these reasons, the Commission decides,

1. unanimously, to declare the application admissible in its entirety;

2. unanimously, that the Republika Srpska has violated the applicant's rights under Article 6, paragraph 1 of the Convention in relation to the length of executive proceedings initiated by the applicant on 26 April 1999 before the Court of First Instance in Banja Luka, the Republika Srpska thereby being in breach violated Article I of the Human Rights Agreement;

3. unanimously, that the Republika Srpska has violated the applicant's rights under Article 6, paragraph 1 of the Convention in relation to the length of civil proceedings for damage compensation initiated by the applicant on 13 August 1999, the Republika Srpska thereby being in breach of Article I of the Human Rights' Agreement;

4. unanimously, that the Republika Srpska has violated the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention because of the failure to complete the executive proceedings initiated by the applicant on 26 April 1999 before the Court of First Instance in Banja Luka, the Republika Srpska thereby being in breach of Article I of the Human Rights' Agreement;

5. unanimously, that the Republika Srpska has not violated applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention because of the court's failure to resolve the damage compensation claim in civil proceedings initiated by the applicant on 13 August 1999, the Republika Srpska thereby being in breach of Article I of the Human Rights' Agreement;

6. unanimously, to order the Republika Srpska, through its authorities, to take all necessary steps to complete the executive proceedings immediately and without delay in accordance with the Law on Executive Proceedings;

7. unanimously, to order the Republika Srpska, through its authorities, to undertake all necessary steps to complete the civil proceedings immediately and without delay;

8. unanimously, to order the Republika Srpska to pay the applicant, within two months from the date of receipt of this decision, the amount of KM 2,000.00 KM as compensation for non-pecuniary damages;

9. unanimously, to order the Republika Srpska to pay the applicant simple interest of ten percent (10%) per year on the payment ordered in conclusion no. 8 or any unpaid portion thereof starting from the due date until the date of payment in full; and

10. unanimously, to order the Republika Srpska to report to it, or its successor institution, within three months of its receipt of this decision, on the measures undertaken by it to comply with the above orders.

(signed)
J. David YEAGER
Registrar of the Commission

(signed)
Jakob MÖLLER
President of the Commission

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmet broj CH/99/2510 i 134 druga predmeta

A. B. i 134 drugih podnositelja prijave

protiv

BOSNE I HERCEGOVINE

i

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 8. juna 2005. godine, sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gosp. Miodrag Simović, član
Gđa Valerija Galić, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenutu prijavu podnesenu Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stav 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Podnosioci prijava su građani Bosne i Hercegovine. Prije raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljnjem tekstu: SFRJ), ulagali su devize kod bivših komercijalnih banaka u toj zemlji. Zbog rastuće nestašice deviza i drugih ekonomskih problema isplata sredstava sa "starih" deviznih štednih računa progresivno je ograničavana po zakonima koji su stupili na snagu početkom 1990-tih.

2. Neposredno pred početak, kao i u toku oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini, podnosioci prijava uglavnom nisu bili u mogućnosti da podižu novac sa svojih štednih računa. Također, svi njihovi pokušaji da podignu novac u poslijeratnom periodu bili su odbijeni bez obrazloženja ili uz pozivanje na zakone koje su usvojile SFRJ, Republika Bosna i Hercegovina i kasnije Federacija Bosne i Hercegovine.

3. Neki od podnosilaca prijava pokrenuli su sudske postupke, kako bi ostvarili svoja potraživanja po osnovu stare devizne štednje, međutim, niti jedan sudski postupak nije rezultirao ostvarenjem potraživanja, tako da su ti postupci do danas ostali bez rezultata.

4. U skladu sa zakonima, koje je Federacija Bosne i Hercegovine usvojila u toku 1997. i 1998. godine, a posebno Zakonom o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije (u daljnjem tekstu: Zakon o potraživanjima građana), potraživanja po osnovu stare devizne štednje trebala su biti riješena u procesu privatizacije imovine u društvenom i državnom vlasništvu. Prema Zakonu o potraživanjima građana, stara devizna štednja evidentirana je na "Jedinstvenom računu građana" koji je vodio Federalni zavod za platni promet. Umjesto isplate štednje, taj Zavod je izdavao certifikate u odgovarajućem iznosu. Prema relevantnim zakonskim odredbama, certifikati su se mogli koristiti u procesu privatizacije za kupovinu stanova, poslovnih prostora u državnom vlasništvu, dionica preduzeća ili drugih sredstava. Ova procedura je sačinjena kako bi se riješila potraživanja građana i na taj način zaštitio sistem isplate javnog duga i spriječio kolaps bankovnog sistema.

5. Dom je 9. juna 2000. godine uručio svoju Odluku o prihvatljivosti i meritumu u predmetu *CH/97/48 i dr.*, *Poropat i drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* koja se tiče zahtjeva podnosilaca prijava za ostvarenje potraživanja po osnovu stare devizne štednje. Dom je odlučio da su Bosna i Hercegovina i Federacija Bosne i Hercegovine prekršile prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija). Dom je naredio, *inter alia*, da Federacija Bosne i Hercegovine treba "izmijeniti i dopuniti program privatizacije tako da postigne pravičnu ravnotežu između općeg interesa i zaštite imovinskih prava podnosilaca prijava kao imalaca stare devizne štednje".

6. Od 2. novembra 2000. do 8. februara 2002. godine, Federacija Bosne i Hercegovine je dopunila razne odredbe Zakona o potraživanjima građana u pokušaju da izvrši naredbu Doma iz odluke *Poropat i drugi*.

7. Međutim, Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine je 8. januara 2001. godine donio odluku kojom se utvrđuje da ključne odredbe Zakona o potraživanjima građana nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine. Na taj način, efikasnost i daljnja primjena ovog Zakona su dovedeni u pitanje.

8. Dom je 11. oktobra 2002. godine uručio odluku o prihvatljivosti i meritumu u predmetu broj *CH/97/104 i dr.*, *Todorović i drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine* (u daljnjem tekstu: odluka *Todorović i drugi)*. U ovoj odluci, Dom je odlučio, *inter alia*, da stanje pravne nesigurnosti koje proističe iz odluke Ustavnog suda Federacije, te činjenica da Federacija nastavlja da primjenjuje zakone koji su proglašeni neustavnima, nepostojanje odgovarajućih izmjena tih zakona, te nedostupnost obeštećenja na domaćim sudovima, sve zajedno, predstavlja nesrazmjerno uplitanje u imovinska prava podnosilaca prijava, čime Federacija Bosne i

Hercegovine krši prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine u skladu s članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija). Dom je utvrdio da je i Bosna i Hercegovina prekršila član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju po osnovu odgovornosti Države za staru deviznu štednju, te zbog nepreduzimanja odgovarajućih radnji s tim u vezi. Dom je naredio, *inter alia*, da Federacija Bosne i Hercegovine, u roku od šest mjeseci od dana donošenja odluke, donese relevantne i obavezujuće zakone i propise kojima se jasno reguliše problem stare devizne štednje na način koji je u skladu sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

9. Dom je 4. jula 2003. godine uručio odluku o daljnjim pravnim lijekovima u predmetu broj CH/97/48 i drugi, *Poropat i drugi*, uključujući sve podnosioce prijava iz prethodnih odluka *Poropat i drugi* i *Todorović i drugi*. Dom je zaključio da ni Bosna i Hercegovina, niti Federacija Bosne i Hercegovine, nisu preduzele nikakve relevantne korake za izvršenje odluka Doma, čime su nastavile s kršenjem prava podnosilaca prijava prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Dom je, zbog toga, smatrao odgovarajućim da naredi daljnje pravne lijekove, uključujući, *inter alia*, isplatu novca svakom od podnosilaca prijava. Dom je, između ostalog, naredio da se u roku od jednog mjeseca od datuma uručenja odluke, svakom konkretnom podnosiocu prijave isplati iznos od 2.000 konvertibilnih maraka (u daljnjem tekstu: KM), ili puni iznos njene/njegove stare devizne štednje, u zavisnosti od toga koji je iznos manji, te da će teret ovih isplata snositi tužene strane podjednako.

10. Dom je 7. novembra 2003. godine uručio Odluku u prihvatljivosti i meritumu u predmetu broj *CH/98/377 i dr.*, *Đurković i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske.* U ovoj Odluci, Dom je zaključio, *inter alia*, da situacija u Federaciji Bosne i Hercegovine u pogledu stare devizne štednje, uzeta u cjelini, stavlja pojedinačan i pretjeran teret na mnoge štediše, uključujući i podnosioce prijava. Dom je priznao napore Federacije da uspostavi "pravičnu ravnotežu" raznim izmjenama i dopunama važećih zakona koje su uslijedile nakon usvojenih odluka Doma. Međutim, zaključuje se da kakav god da je bio mogući uticaj tih izmjena, odlukom Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, njihova efikasnost je dovedena u pitanje. Dom je utvrdio da nastalo stanje pravne neizvjesnosti – nastavljena primjena zakona u svjetlu odluke Ustavnog suda Federacije, nedostatak blagovremenih odgovarajućih izmjena tih zakona i očigledna nemogućnost obraćanja domaćim sudovima – stvara neproporcionalno uplitanje u imovinska prava podnosilaca prijava. U pogledu odgovornosti Bosne i Hercegovine, Dom je ostao na stanovištu da je Država generalno odgovorna za pitanja u vezi sa starom deviznom štednjom.

11. Na tragu novih rješenja, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je 20. novembra 2004. godine usvojio Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 64/04), (u daljnjem tekstu: Zakon o izmirenju obaveza). Novim zakonom Federacija Bosne i Hercegovine je utvrdila da će se sveobuhvatno izmirenje unutrašnjeg duga prema fizičkim i pravnim licima izvršiti na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine. Utvrđeno je da se unutrašnji dug, između ostalog, odnosi i na obaveze po osnovu stare devizne štednje ostvarene do najnižih poslovnih jedinica banaka na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, u iznosu koji se utvrđuje prema verifikaciji obaveza na način propisan istim Zakonom. Međutim, u odnosu na obaveze po osnovu stare devizne štednje deponovane u Ljubljanskoj banci i Invest banci, Zakon o izmirenju obaveza je izričito propisao da će se iste rješavati u procesu sukcesije imovine bivše SFRJ.

12. Predmetne prijave se odnose na zahtjeve podnosilaca prijava da ostvare svoja potraživanja po osnovu stare devizne štednje, deponovane isključivo u bankama Bosne i Hercegovine i njihovim poslovnim jedinicama na teritoriji današnje Federacije Bosne i Hercegovine. Čini se da su, na podlozi zakonske regulative iz 1997. i 1998. godine, banke prebacile staru deviznu štednju ovih podnosilaca prijava na Jedinstvene račune građana u Federalnom zavodu za platni promet (u daljnjem tekstu: Zavod), osim u određenim predmetima gdje podnosioci prijave izričito navode da njihova devizna štednja nije evidentirana na Jedinstvenom računu građana.

13. Prijave pokreću pitanja u vezi sa pravom podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju i pravom na pravičnu raspravu u razumnom roku po članu 6. Evropske konvencije.

II. ČINJENICE U PREDMETU

A. Činjenice u pojedinačnim predmetima

1. Predmet broj CH/99/2510, A. B. protiv Federacije Bosne i Hercegovine

14. Prijava je podnesena Domu 8. juna i registrovana 14. juna 1999. godine.

15. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos pologa 26.387,77 DEM i 1.962,22 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 4. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 28.849,58 KM.

16. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje

2. Predmet broj CH/99/2855, Šaha ZEČIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

17. Prijava je podnesena Domu 10. septembra i registrovana 13. septembra 1999. godine.

18. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo filijala Prozor. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 100 DEM na jednoj knjižici, 161.108,32 DEM na drugoj, 56.974,58 DEM na trećoj knjižici, 1.106,01 DEM na četvrtoj knjižici.

19. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 9. maja 2005. godine iznos potraživanja podnosioca prijave kod Privredne banke Sarajevo iznosi 445,08 KM.

20. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

3. Predmet broj CH/99/3065, Bakir LIPOVAČA protiv Bosne i Hercegovine

21. Prijava je podnesena Domu 26. oktobra i registrovana 27. oktobra 1999. godine.

22. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa kod Jugobanke 48.933, 75 DEM.

23. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

4. Predmet broj CH/99/3273, Rasim MAHMUZIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

24. Prijava je podnesena Domu 2. i registrovana 6. decembra 1999. godine.

25. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i kod Jugoslovenske izvozne i kreditne banke. Čini se da je iznos kod Privredne banke 994,52 DEM, a kod Jugoslovenske izvozne i kreditne banke 309,53 USD i 10.595,49 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 8. januara 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 11.797,53 KM.

26. Podnosilac prijave je 15. decembra 2004. godine podnio zahtjev za potraživanje stare devizne štednje Federalnoj agenciji za privatizaciju.

5. Predmet broj CH/99/3401, Tomislav PEJIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

27. Prijava je podnesena Domu 3. januara i registrovana 5. januara 2000. godine.

28. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo, ekspozitura Tuzla i Jugoslovenske izvozne i kreditne banke Beograd, poslovna jedinica Tuzla. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa kod Privredne banke 1.670 DEM, a kod Jugoslovenske izvozne i kreditne banke na jednoj knjižici 1.678, 30 DEM, 11, 48 CAF i na drugoj knjižici 365, 33 DEM. Prema kopiji izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 1. aprila 2002. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 3.739, 25 KM.

29. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

6. Predmet broj CH/00/3450, Ivan LITOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

30. Prijava je podnesena Domu 3. januara i registrovana 5. januara 2000. godine.

31. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovih pologa 1.098,54 LIT, 63,63 USD, 591,29 DEM i 677,87 USD. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 24. februara 2005. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu devizne štednje nisu evidentirana na ovom računu.

32. Podnosilac prijave nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

7. Predmet broj CH/00/3453, Turker KRILIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

33. Prijava je podnesena Domu 4. januara i registrovana 5. januara 2000. godine.

34. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke u Sarajevu. Čini se da je ukupan iznos njegovih pologa 5.446,12 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 3. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 5.502,69 KM

35. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

8. Predmet broj CH/00/3454, Novica KOVAČEVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

36. Prijava je podnesena Domu 3. januara i registrovana 5. januara 2000. godine.

37. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 17.598,29 DEM, 2.233,10 USD i 20,32 GBP.

38. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

9. Predmet broj CH/00/3456, Vukašin ĆORIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

39. Prijava je podnesena Domu 4. januara i registrovana 5. januara 2000. godine.

40. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 5.705,63 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 19. oktobra 2000. godine, sredstva stare devizne štednje podnosioca prijave nisu evidentirana na ovom računu.

41. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

10. Predmet broj CH/00/3458, Ejub AHMIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

42. Prijava je podnesena Domu 4. januara i registrovana 5. januara 2000. godine.

43. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Privredne banke 34.208,38 DEM, a kod Jugobanke 28.065,70 DEM. Podnosilac prijave je dostavio kopiju izvoda sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 1. maja 1999. godine. Međutim, iznos deviznih sredstava podnosioca prijave nije moguće utvrditi iz priložene kopije izvoda.

44. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

11. Predmet broj CH/00/3466, Mehmed HAMZANIJA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

45. Prijava je podnesena Domu 5. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

46. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 530,79 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 17. novembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 536 KM.

47. Supruga podnosica prijave, H.H. (veza predmet broj: CH/00/3467) je 25. februara 2005. godine dostavila pismo Komisiji, u kojem navodi da je podnosilac prijave umro. Prema rješenju o nasljeđivanju Općinskog suda I u Sarajevu, broj 1858/200, od 27. novembra 2000. godine supruga podnosioca prijave je nasljednik prvog nasljednog reda novčanih sredstava sa devizne štedne knjižice Privredne banke Sarajevo, sa dijelom 1/1.

48. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje

12. Predmet broj CH/00/3467, Hašmeta HAMZANIJA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

49. Prijava je podnesena Domu 5. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

50. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 5.989,10 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 9. januara 2001. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 6.576,52 KM.

51. Podnosilac prijave je na osnovu rješenja o nasljeđivanju Općinskog suda I u Sarajevu broj 1858/200, od 27. novembra 2000. godine kao nasljednica iza umrlog muža, M.H. (veza predmet broj CH/00/3466) naslijedila novčana sredstva sa devizne štedne knjižice Privredne banke Sarajevo kao nasljednik prvog nasljednog reda sa dijelom 1/1.

52. Podnosilac prijave navodi da je kao član Udruženja za zaštitu deviznih štediša Bosne i Hercegovine podnijela tužbu pred Sudom Bosne i Hercegovine i Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

13. Predmet broj CH/00/3469, Miloš JOZO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

53. Prijava je podnesena Domu 5. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

54. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovih pologa kod Privredne banke 6.990,59 DEM, a kod Jugobanke 3.478,61 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 26. novembra 2001. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 10.984,79 KM.

55. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

14. Predmet broj CH/00/3470, Fahrija KORO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

56. Prijava je podnesena Domu 5. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

57. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 1,56 USD, 317,55 LIT, 6,99 CHF, 6,60 ATS 12.796,42 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 3. maja 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 12.523,27 KM.

58. Podnosilac prijave navodi da je kao član Udruženja za zaštitu deviznih štediša Bosne i Hercegovine podnijela tužbu pred Sudom Bosne i Hercegovine i Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

15. Predmet broj CH/00/3471, Sabina KORO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

59. Prijava je podnesena Domu 5. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

60. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 935,97 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 3. maja 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 913,31 KM.

61. Podnosilac prijave navodi da je kao član Udruženja za zaštitu deviznih štediša Bosne i Hercegovine podnijela tužbu pred Sudom Bosne i Hercegovine i Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

16. Predmet broj CH/00/3472, Šukrija KORO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

62. Prijava je podnesena Domu 5. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

63. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo i Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Jugobanke 291,99 ITL, 7,12 DKK, 88,19 SEK, 22,58 CHF, 2,694,82 DEM, 34,96 ATS i 96,01 USD, a kod Privredne banke 13.659,18 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 3. maja 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 16.607,95 KM.

64. Podnosilac prijave navodi da je kao član Udruženja za zaštitu deviznih štediša Bosne i Hercegovine podnio tužbu pred Sudom Bosne i Hercegovine i Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

17. Predmet broj CH/00/3478, Mirko STUPAR protiv Federacije Bosne i Hercegovine

65. Prijava je podnesena Domu 6. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

66. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 3.226,90 USD, 5.665,62 DEM i 2.640,67 CHF. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 5. novembra 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 12.849,63 KM.

67. Podnosilac prijave je rješenjem o nasljeđivanju Općinskog suda I u Sarajevu, broj 0-849/98, od 28. maja 1998. godine kao nasljednik prvog nasljednog reda naslijedio novčana potraživanja svoje supruge. I.S., na deviznoj štednoj knjižici kod Privredne banke Sarajevo, sa dijelom 1/1. Čini da je iznos pologa I.S. kod Privredne banke 4.195,63 DEM.

68. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

18. Predmet broj CH/00/3482, Petar JUKIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

69. Prijava je podnesena Domu 7. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

70. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovih pologa 27.544,26 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 4. januara 2001. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 27.755,88 KM.

71. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

19. Predmet broj CH/00/3483, Milan TRIVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

72. Prijava je podnesena Domu 7. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

73. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Privredne banke 1.018,97 DEM, a kod Jugobanke 6.850,92 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 1. maja 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje 7.869,89 KM.

74. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

20. Predmet broj CH/00/3484, Mara PRANIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

75. Prijava je podnesena Domu 7. januara 2000. godine i registrovana je istog dana.

76. Podnositeljica prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo i Privredne banke Sarajevo. Čini da je iznos njenih pologa na jednoj knjižici kod Jugobanke 640,84 USD a na drugoj knjižici 259,78 DEM i 31,58 USD. Čini se da je iznos pologa kod Privredne banke 431,30 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 23. februara

2005. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje 1.767,43 KM.

77. Podnosilac prijave navodi da je, 27. maja 2004. godine, podnijela zahtjev Agenciji za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine, radi ostvarenja potraživanja po osnovu stare devizne štednje.

78. Podnosilac prijave navodi da je 27. maja 2004. godine podnio zahtjev za potraživanje stare devizne štednje Federalnoj agenciji za privatizaciju.

21. Predmet broj CH/00/3485 Mustafa IBRULJ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

79. Prijava je podnesena Domu 7. januara 2000. godine i registrovana istog dana.

80. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovih pologa 11.132,20 DEM.

81. Podnosilac prijave navodi da je 13. maja 2004. godine podnio zahtjev Agenciji za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine, radi ostvarenja potraživanja po osnovu stare devizne štednje.

22. Predmet broj CH/00/3492, Božo MILOJEVIĆ protiv Bosne i Hercegovine

82. Prijava je podnesena Domu 10. januara i registrovana 18. januara 2000. godine.

83. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovih pologa 3.167,11 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 8. januara 2001. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje 3.209,85 KM.

84. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

23. Predmet broj CH/00/3493, Tomislav UŠČUMLIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

85. Prijava je podnesena Domu 11. januara i registrovana 18. januara 2000. godine.

86. Podnosilac prijave je polagao sredstva na dvije devizne štedne knjižice kod Jugobanke banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa na jednoj knjižici 126,90 DEM i 3.214,79 USD, a na drugoj knjižici 1.007,04 USD i 1.212,88 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 14. marta 2005. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje nisu evidentirana na ovom računu.

87. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

24. Predmet broj CH/00/3495, Tomo BJELICA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

88. Prijava je podnesena Domu 11. januara i registrovana 18. januara 2000. godine.

89. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa na prvoj knjžici 61.106,54 DEM, dok iznos pologa na drugoj knjižici nije vidljiv iz priložene dokumentacije. Po izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 14. marta 2005. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 60.810,68 KM.

90. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

25. Predmet broj CH/00/4185, Nadija VOLIĆ - ARSLANAGIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

91. Prijava je podnesena Domu 25. februara i registrovana 29. februara 2000. godine.

92. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njenih pologa kod Jugobanke 2.417,87 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 2.417,87 KM.

93. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

26. Predmet broj CH/00/4186, Abdulah ARNAUTLIJA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

94. Prijava je podnesena Domu 25. februara i registrovana 29. februara 2000. godine.

95. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo i Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Jugobanke 11.484,11 DEM i 102,04 DEM, a kod Privredne banke 3.541,38 DEM i 1.346,67 SFR. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 20. septembra 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 16.796,82 KM.

96. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

27. Predmet broj CH/00/4187, Sabina ARNAUTLIJA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

97. Prijava je podnesena Domu 25. februara i registrovana 29. februara 2000. godine.

98. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 1.641,90 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 20. septembra 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 1.663,70 KM.

99. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

28. Predmet broj CH/00/4188, Faketa ARNAUTLIJA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

100. Prijava je podnesena Domu 25. februara i registrovana 29. februara 2000. godine.

101. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 7.233,01 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 20. septembra 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 7.286,37 KM.

102. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

29. Predmet broj CH/00/4189, Nada GUŠIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

103. Prijava je podnesena Domu 25. februara i registrovana 29. februara 2000. godine.

104. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 10.282,26 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 17. aprila 2002. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 10.388,21 KM.

105. Podnosilac prijave je 22. februara 2005. godine dostavila pismo Komisiji u kojem navodi da se kao član Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini priključila kolektivnoj tužbi pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu i pred Sudom Bosne i Hercegovine, te da je potpisala punomoć zastupniku Udruženja gđi Amili Omersoftić.

30. Predmet broj CH/00/4193, Marinko ŠIMIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

106. Prijava je podnesena Domu 25. februara i registrovana 29. februara 2000. godine.

107. Podnosilac prijave je, kao ovlašteno lice svojih maloljetnih kćerki polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Privredne banke 2.168,37 DEM i 1.700 DEM.

108. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

31. Predmet broj CH/00/4197, Ljudmila FESTA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

109. Prijava je podnesena Domu 28. februara i registrovana 1. marta 2000. godine.

110. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 1.087,52 DEM, 7.649,67 DEM i 303,14 DEM.

111. Podnosilac prijave je državljanka Rusije.

112. Podnosilac prijave navodi da se 4. januara 2000. godine obraćala Ombudsmenu za ljudska prava.

32. Predmet broj CH/00/4209, Sehija BEČIROVIĆ - BEŠLIJA protiv Bosne i Hercegovine

113. Prijava je podnesena Domu 29. februara i registrovana 1. marta 2000. godine.

114. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih potraživanja 1.996,25 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 12. januara 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne stednje je 1.996,25 KM.

115. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

33. Predmet broj CH/00/4210, Vezira HAJRIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

116. Prijava je podnesena Domu 29. februara i registrovana 1. marta 2000. godine.

117. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih potraživanja 2.592,68 DEM i 4.349,03 DEM. Prema izvodu sa jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. maja 2005. godine, ukupan iznos potraživanja po osnovu stare devizne štednje je 6.941,71 KM.

118. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

34. Predmet broj CH/00/4211, Tomka RUŽIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

119. Prijava je podnesena Domu 29. februara i registrovana 1. marta 2000. godine.

120. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke u Sarajevu. Čini se da je iznos njenjih potraživanja 23.610,76 KM. Prema izvodu sa jedinstvenog računa građana Zavoda, od 23. februara 2000. godine, ukupan iznos potraživanja po osnovu stare devizne štednje je 23.610,76 KM.

121. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

35. Predmet broj CH/00/4212, Ibrahim HRAPOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

122. Prijava je podnesena Domu 28. februara i registrovana 1. marta 2000. godine.

123. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke u Sarajevu. Čini se da je iznos njegovih pologa 4.131,60 DEM.

124. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

36. Predmet broj CH/00/4513, Enisa BAŠAGIĆ-KNEŽIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

125. Prijava je podnesena Domu 3. aprila i registrovana 4. aprila 2000. godine.

126. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 6.920,9681 DEM. Podnosilac prijave je rješenjem o nasljeđivanju broj 0-Ž014/99 od 5. januara 2000. godine kao nasljednik drugog nasljednog reda naslijedila novčana sredstva svoga supruga na deviznoj štednoj knjižici kod Jugobanke Sarajevo, sa dijelom 1/1. Čini se da je iznos njenih pologa po osnovu nasljeđivanja kod Jugobanke 6.293,5003 DEM.

127. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

37. Predmet broj CH/00/4514, Plavica DUKA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

128. Prijava je podnesena Domu 3. aprila i registrovana 4. aprila 2000. godine.

129. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 1. 051,29 DEM na jednoj knjižici, 1.051, 30 DEM na drugoj knjižici, 1. 051, 31 DEM na trećoj, 4. 036, 56 DEM na četvrtoj te 6. 582, 05 DEM na petoj štednoj knjižici. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 4. maja 1999. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 13.872,28 KM.

130. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

38. Predmet broj CH/00/4515, Ilija DUKA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

131. Prijava je podnesena Domu 3. aprila i registrovana 4. aprila 2000. godine.

132. Unuke podnosioca prijave su 4. marta 2005. godine poslale dopis Komisiji navodeći da je podnosilac prijave umro, te da su one, I. D, M. D. i M. D, na osnovu rješenja o nasljeđivanju broj O-314/2000 od 24. maja 2001. godine nasljednici potraživanja po osnovu stare devizne štednje i da žele nastaviti postupak pred Komisijom. I. D. je nasljednik podnosioca prijave sa nasljednim dijelom 24/54, malodobna M. D. sa naslijednim dijelom 15/54, te također malodobna M.D. sa naslijednim dijelom 15/54.

133. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

39. Predmet broj CH/00/4522, Sadka GRABUS protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

134. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

135. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo u Travniku i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Privredne banke 69.136,28 DEM, a kod Jugobanke 7.769,8694 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 5. maja 1999. godine, ukupano potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 78.193,69 KM.

136. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

40. Predmet broj CH/00/4524, Radojka PILAV protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

137. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

138. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Privredne banke 1.272,75 DEM a kod Jugobanke 832,40 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 14. decembra 1999. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 1.121,64 KM.

139. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

41. Predmet broj CH/00/4525, Ljubica BLAŽEVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

140. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

141. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo, filijala Konjic. Čini se da je iznos njenih pologa 312 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 16. septembra 1999. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 312 KM.

142. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

42. Predmet broj CH/00/4526, Ružica BLAŽEVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

143. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

144. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, Osnovna banka Mostar, filijala Konjic. Čini se da je iznos njenih pologa kod Privredne banke 2.570,62 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 5. maja 1999. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 2.604, 60 KM.

145. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

43. Predmet broj CH/00/4528, Galib DOLJANČIĆ protiv Bosne i Hercegovine

146. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

147. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 36.923,95 DEM na jednoj i 6.274,88 DEM na drugoj knjižici. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 28. marta 2000. godine, ukupano potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 0, 00 KM.

148. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

44. Predmet broj CH/00/4530, Jaroslav VESKOVIĆ protiv Bosne I Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

149. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

150. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 8.863,95 DEM na jednoj knjižici i 8.368,63 DEM na drugoj knjižici. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 22. februara 2005. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 1.7454, 52 KM.

151. Podnosilac prijave se 11. juna 2004. godine obraćao Agenciji za privatizaciju Federacije Bosne i Hercegovine radi povrata potraživanja po osnovu stare devizne štednje.

45. Predmet broj CH/00/4531, Željka VESKOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

152. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

153. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 8.858,95 DEM na jednoj knjižici i 10.094,93 DEM na drugoj knjižici. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 22. februara 2005. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 19.202,26 KM.

154. Podnosilac prijave se 11. juna 2004. godine obraćala Agenciji za privatizaciju Federacije Bosne i Hercegovine radi povrata potraživanja po osnovu stare devizne štednje.

46. Predmet broj CH/00/4532, Bojana VESKOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

155. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

156. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 8.864,64 DEM.

157. Podnosilac prijave se 11. juna 2004. godine obraćala Agenciji za privatizaciju Federacije Bosne i Hercegovine radi povrata potraživanja po osnovu stare devizne štednje. Agencija za privatizaciju Federacije Bosne i Hercegovine je 2. marta 2005. godine odgovorila na zahtjev podnosioca prijave navodeći da uvidom u bazu podataka podnosilac prijave nema otvoren Jedinstveni račun građana Zavoda.

47. Predmet broj CH/00/4533, Blagoje VESKOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

158. Prijava je podnesena Domu 4. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

159. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo i Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Jugobanke 2.224,62 DEM a kod Privredne banke 871 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 22. februara 2005. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 3.128,14 KM.

160. Podnosilac prijave se 11. juna 2004. godine obraćao Agenciji za privatizaciju Federacije Bosne i Hercegovine radi povrata potraživanja po osnovu stare devizne štednje.

48. Predmet broj CH/00/4536, Dejan ĆURIĆ protiv Bosne i Hercegovine

161. Prijava je podnesena Domu 5. aprila i registrovana 6. aprila 2000. godine.

162. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Privredne banke 11.391,53 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 23. februara 2005. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 11.480,04 KM.

163. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

49. Predmet broj CH/00/4927, Darij GRGUREVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

164. Prijava je podnesena Domu 18. maja 2000.godine i registrovana je istog dana.

165. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke. Čini se da je iznos njegovih pologa 2.673,38 DEM.

166. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

50. Predmet broj CH/00/4928, Oliver GRGUREVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

167. Prijava je podnesena Domu 18. maja 2000.godine i registrovana je istog dana.

168. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke. Čini se da je iznos njegovih pologa 2.651,90 DEM.

169. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

51. Predmet broj CH/00/4935, Zdravka VEJNOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

170. Prijava je podnesena Domu 19. maja 2000. godine i registrovana je istog dana.

171. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke u Sarajevu. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda od 16. septembra 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 8.110,47 KM.

172. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

52. Predmet broj CH/00/4936, Petar METIKOŠ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

173. Prijava je podnesena Domu 19. maja 2000. godine i registrovana je istog dana.

174. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 7.702,48 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda od 3. maja 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 7.784,70 KM.

175. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

53. Predmet broj CH/00/4937, Branimira METIKOŠ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

176. Prijava je podnesena Domu 19. maja 2000. godine i registrovana je istog dana.

177. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo i Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke na jednoj knjižici 116,40 DEM a na drugoj knjižici 826,68 DEM. Iz kopije prve strane štedne knjižice Privredne banke nije vidljiv iznos njenih pologa u toj banci. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda od 3. maja 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje kod Jugobanke iznosi 1.017,15 KM a kod Privredne banke iznosi 2.309,23 KM.

178. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

54. Predmet broj CH/00/4938, Jelena GRGUREVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

179. Prijava je podnesena Domu 19. maja 2000. godine i registrovana je istog dana.

180. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 4.876,57 DEM.

181. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

55. Predmet broj CH/00/4939, Mario GRGUREVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

182. Prijava je podnesena Domu 19. maja 2000. godine i registrovana je istog dana.

183. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke. Čini se da je iznos njegovih pologa 2.955,97 DEM.

184. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

56. Predmet broj CH/00/4940, Mladen GRGUREVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

185. Prijava je podnesena Domu 19. maja 2000. godine i registrovana je istog dana.

186. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarrajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 12.560,14 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 28. januara 2001. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 12.720,96 KM.

187. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

57. Predmet broj CH/00/4948, Dušan KESIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

188. Prijava je podnesena Domu 22. maja i registrovana je 23. maja 2000. godine.

189. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda od, 29. marta 2000. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 7.443,74 KM.

190. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

58. Predmet broj CH/00/4949, Branka KESIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

191. Prijava je podnesena Domu 22. maja i registrovana je 23. maja 2000. godine.

192. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 29. marta 2000. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 1.627,10 KM.

193. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje

59. Predmet broj CH/00/4951, Đorđe STAJIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

194. Prijava je podnesena Domu 22. maja i registrovana je 23. maja 2000. godine.

195. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke. Čini se da je iznos njegovih pologa 1.062,71 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 6. marta 2000. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 1.076,62 KM.

196. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

60. Predmet broj CH/00/4953, Slavko MAKSIMOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

197. Prijava je podnesena Domu 22. maja i registrovana je 23. maja 2000. godine.

198. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Osnovne banke Tuzla. Čini se da je iznos njegovih pologa 1.618,69 ATS i 4.530,55 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 24. septembra 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje nije evidentiran.

199. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

61. Predmet broj CH/00/4956, Miroslav i Pajo HAJDUKOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

200. Prijava je podnesena Domu 23. maja i registrovana je 24. maja 2000. godine.

201. Podnosilac prijave, Miroslav Hajduković, polagao je sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 55.283,65 DEM, 4.987,66 GBP i 17.768,26 USD. Podnosilac prijave, Pajo Hajduković, je zakonski zastupnik Miroslava Hajdukovića na istoj deviznoj štednoj knjižici.

202. Podnosioci prijave se nisu obraćali ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

62. Predmet broj CH/00/4957, Mirjana GAKOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

203. Prijava je podnesena Domu 23. maja i registrovana je 24. maja 2000. godine.

204. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. aprila 2000. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 37.417,86 KM.

205. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

63. Predmet broj CH/00/4958, Radmila MILIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

206. Prijava je podnesena Domu 23. maja i registrovana je 24. maja 2000. godine.

207. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 4. novembra 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 21.342,18 KM.

208. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

64. Predmet broj CH/00/4959, Krsto MANDIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

209. Prijava je podnesena Domu 23. maja i registrovana je 24. maja 2000. godine.

210. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 9.694,65 DEM.

211. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

65. Predmet broj CH/00/4963, Frano PEJIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

212. Prijava je podnesena Domu 23. maja i registrovana je 24. maja 2000. godine.

213. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke u Tuzli i Jugoslovenske izvozne i kreditne banke-poslovna jedinica Tuzla. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Jugobanke 34.849,18 DEM, a kod Jugoslovenske izvozne i kreditne banke 4.499,90 DEM i 324,49 CHF. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 17. septembra 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 40.676,32 KM.

214. Podnosilac prijave navodi da se obraćao pomenutim bankama radi ostvarenja njegovog zahtjeva. Podnosilac prijave se obraćao i Agenciji za privatizaciju u Federaciji BiH sa zahtjevom da mu se stara devizna štednja iskazana na jedinstvenom računu kao potraživanje prema Federaciji Bosne i Hercegovine, prebaci u funkciji devizne štednje.

66. Predmet broj CH/00/4968, Azra ČATAL protiv Bosne i Hercegovine

215. Prijava je podnesena Domu 24. maja i registrovana je 25. maja 2000. godine.

216. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 7.131,12 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 2. maja 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 7.192,64 KM.

217. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

67. Predmet broj CH/00/4969, Rifka ALBAHARI RAUS protiv Bosne i Hercegovine

218. Prijava je podnesena Domu 24. maja i registrovana je 25. maja 2000. godine.

219. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 3.713,5 DEM i 353,55 USD. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 28. decembra 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 4.510,5 KM.

220. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

68. Predmet broj CH/00/4975, Dubravka UNGAR-PAVLOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine

221. Prijava je podnesena Domu 25. maja i registrovana je 26. maja 2000. godine.

222. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Privredne banke 6.810,67 DEM i Jugobanke 8.341,07 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. marta 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 15.312,42 KM.

223. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

69. Predmet broj CH/00/4976, D. D. protiv Federacije Bosne i Hercegovine

224. Prijava je podnesena Domu 25. maja i registrovana je 26. maja 2000. godine.

225. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Privredne banke 5.172,86 DEM i Jugobanke 11.441,65 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 15. oktobra 1999. godine, iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 13.032,9 KM.

226. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

70. Predmet broj CH/00/5489, Suada HUSEINBEGOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

227. Prijava je podnesena Domu 1. avgusta i registrovana 2. avgusta 2000. godine.

228. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenog pologa kod Privredne banke 1.604, 07 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 27. marta 2000. godine, ukupan iznos potraživanja stare devizne štednje podnosioca prijave je 1.617,23 KM.

229. Podnosilac prijave je obavijestila Komisiju da je putem Udruženja za zaštitu deviznih štediša Bosne i Hercegovine pokrenula tužbu pred Sudom Bosne i Hercegovine i Evropskim sudom za ljudska prava.

71. Predmet broj CH/00/5490, Anđelika GALIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

230. Prijava je podnesena Domu 1. avgusta i registrovana 2. avgusta 2000. godine.

231. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 58.030,65 DEM i 8.340,02 USD. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 16. septembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave stare devizne štednje je 93.049,20 KM.

72. Predmet broj CH/00/5492, Lucija DŽAMDŽIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

232. Prijava je podnesena Domu 1. avgusta i registrovana 2. avgusta 2000. godine.

233. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenog pologa 663,25 DEM. Prema izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 1. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave stare devizne štednje je 663,25 KM.

234. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

73. Predmet broj CH/00/5502, Emira ŠILJIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

235. Prijava je podnesena Domu 2. avgusta i registrovana 4. avgusta 2000. godine.

236. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenog pologa kod Jugobanke, prema kopijama izvoda Union banke od 22. aprila 1998. godine, 11.031,98 DEM. Prema izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 4. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja stare devizne štednje podnosioca prijave je 11.210,97 KM.

237. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

74. Predmet broj CH/00/5506, Stjepan BUDIMIR protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

238. Prijava je podnesena Domu 3. avgusta i registrovana 4. avgusta 2000. godine.

239. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa kod Jugobanke, prema kopiji izvoda Union banke od 26. februara 1998. godine, 25.669,40 DEM. Prema izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 13. marta 2000. godine, ukupan iznos potraživanja stare devizne štednje podnosioca prijave je 25.505 KM.

240. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

75. Predmet broj CH/00/5511, Jelena MASLEJ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

241. Prijava je podnesena domu 4. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

242. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenog pologa kod Jugobanke 3.843,03 USD. Prema izvodu sa Jedisntvenog računa građana Zavoda, od 25. februara 2000. godine nije evidentiran iznos stare devizne štednje podnosioca prijave.

243. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

76. Predmet broj CH/00/5515, Vahid RAMČEVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

244. Prijava je podnesena domu 11. avgusta i registrovana istog dana.

245. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 6.090,65 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 6. aprila 2000. godine, ukupan iznos potraživanja stare devizne štednje podnosioca prijave je 6.163,04 KM.

246. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

77. Predmet broj CH/00/5517, Boško PETKOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

247. Prijava je podnesena domu 7. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

248. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 6.275,13 DEM i 3.559,03 USD.

249. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

78. Predmet broj CH/00/5528, Radoslav AĆIMOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

250. Prijava je podnesena domu 8. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

251. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 4.978,08 DEM i 1.050,55 ATS. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 16. septembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja stare devizne štednje podnosioca prijave bio je 5.165,58 KM.

252. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

79. Predmet broj CH/00/5529, Dobrivoje VUČIĆEVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

253. Prijava je podnesena domu 8. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

254. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 6.465,64 DEM i 18.355,97 USD. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 16. septembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja stare devizne štednje podnosioca prijave je 37.259,28 KM.

255. Supruga podnosioca prijave, V.V, je 24. februara 2005. godine obavijestila Komisiju da je podnosilac prijave preminuo 2001. godine. Ona je dostavila kopiju rješenja o nasljeđivanju Općinskog suda II Sarajevo, broj. O-2938/01 od 4. februara 2002. godine kojim se V.V. proglašava zakonskim nasljednikom prvog nasljednog reda iza umrlog podnosioca prijave sa dijelom 1/1. Zaostavštinu, između ostalog, čine i novčana potraživanja preminulog podnosioca prijave evidentirana na izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda. V. V. je obavijestila Komisiju da nije raspolagala sa sredstvima stare devizne štednje.

256. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

80. Predmet broj CH/00/5530, Izet GREBOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske

257. Prijava je podnesena domu 8. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

258. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo.Čini se da je iznos njegovih pologa 610.446,63 SEK.

259. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

81. Predmet broj CH/00/5531, Sabina GREBOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske

260. Prijava je podnesena domu 8. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

261. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke u Sarajevu. Čini se da je iznos njenog pologa 26.995,07 SEK.

262. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

82. Predmet broj CH/00/5532, Saladin GREBOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske

263. Prijava je podnesena domu 8. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

264. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 26.995,07 SEK.

265. Podnosilac prijave navodi da se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

83. Predmet broj CH/00/5539, Miodrag ĐURIČIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

266. Prijava je podnesena Domu 10. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

267. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu kjnižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 264,19 DEM, 711,21 USD, 2.371,72 ATS, 473,51 FRF i 981,96 CHF.

268. Podnosilac se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje

84. Predmet broj CH/00/5540, Nikola VUČAN protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

269. Prijava je podnesena Domu 10. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

270. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 10.029,07 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 8. marta 2004. godine, ukupan iznos potraživanja stare devizne štednje podnosioca prijave je 12.934,82 KM.

271. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje

85. Predmet broj CH/00/5541, Igor BOROJEVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

272. Prijava je podnesena Domu 10. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

273. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 2.851,34 DEM.

274. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

86. Predmet broj CH/00/5544, Vrbica DRAGICA protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

275. Prijava je podnesena Domu 10. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

276. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 5.501,16 DEM.

277. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

87. Predmet broj CH/00/5547, Ibrahim ZELJKOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

278. Prijava je podnesena Domu 11. avgusta 2000. godine i registrovana istog dana.

279. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 9.554,6 DEM. Prema izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 4. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja stare devizne štednje podnosioca prijave je 9.625,09 KM.

280. Podnosilac prijave navodi da se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

88. Predmet broj CH/00/5588, Rešad CERIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

281. Prijava je podnesena Domu 21. avgusta i registrovana 30. avgusta 2000. godine.

282. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 55.615,36 DEM i 9.417,95 DEM. Prema izvodu sa jedinstvenog računa Zavoda, od 22. februara 2005. godine iznos stare devizne štednje je 65.961,91 KM.

283. Podnosilac prijave navodi da je član Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini, te da se pridružio kolektivnoj tužbi Udruženja pred Sudom za ljudska prava u Strazburu i Sudom Bosne i Hercegovine.

89. Predmet broj CH/00/5591, Ramiza MIRKOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

284. Prijava je podnesena Domu 22. avgusta i registrovana je 30. avgusta 2000. godine.

285. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa kod Privredne banke 9.017,51 DEM, a kod Jugobanke 496,50 CHF. Prema izvodu sa jedinstvenog računa građana Zavoda, od 17. novembra 2003. godine ukupan iznos stare devizne štednje je 9.636,83 KM.

286. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

90. Predmet broj CH/00/5595, Nikola MANDIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

287. Prijava je podnesena Domu 22. avgusta i registrovana je 30. avgusta 2000. godine.

288. Podnosilac prijave navodi da je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Prema navodima iznos njegovih pologa je 13.853 KM. Prema izvodu sa jedinstvenog računa Zavoda, od 16. septembra 1999. godine ukupan iznos stare devizne štednje je 13.853 KM.

289. Podnosilac prijave navodi da je član Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini i da se obraćao Uredu Ombudsmena u Sarajevu.

91. Predmet broj CH/00/5596, Zoran MURGIĆ protiv Bosne i Hercegovine

290. Prijava je podnesena Domu 22. avgusta i registrovana je 30. avgusta 2000. godine.

291. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Privredne banke 814,14 DEM. Iz priložene dokumentacije nije moguće utvrditi položeni iznos kod Jugobanke. Prema Izvodu sa jedinstvenog računa Zavoda, od 4. maja 1999. godine ukupan iznos stare devizne štednje je 7.227,09 KM.

292. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

92. Predmet broj CH/00/5597, Đulistana IBRULJ-PROHIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

293. Prijava je podnesena Domu 22. avgusta i registrovana je 30. avgusta 2000. godine.

294. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 2.511,49 DEM, 121,03 USD na jednoj knjižici, 251,22 DEM, 463,33 LIT, 9,18 CHF, 10,12 FRFna drugoj knjižici. Prema Izvodu sa jedinstvenog računa Zavoda, od 11. februara 2005. godine iznos stare devizne štednje je 3.026,37 KM.

295. Podnosilac prijave je zakonski zastupnik P.A. koja je polagala devizna sredstva na štednu knjižicu kod Jugobanke. Čini se da je iznos položenih sredstava kod Jugobanke 6.084,37 DEM. Prema Izvodu sa jedinstvenog računa Zavoda, od 22. februara 2005. godine iznos stare devizne štednje je 6.129,25 KM.

296. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

93. Predmet broj CH/00/5614, Vinko MARTINČEVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

297. Prijava je podnesena Domu 28. avgusta i registrovana je 4. septembra 2000. godine.

298. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 76.349,98 DEM. Prema Izvodu sa jedinstvenog računa Zavoda, od 1. decembra 1999. godine ukupan iznos stare devizne štednje je 77.739,30 KM.

299. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

94. Predmet broj CH/00/5615, Jelena KOCKOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

300. Prijava je podnesena Domu 28. avgusta i registrovana je 4. septembra 2000. godine.

301. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo i privredne banke Sarajevo.. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 3.297,17 DEM na jednoj knjižici, 47.951,90 DEM na drugoj knjižici, 7.146,02 DEM na trećoj knjižici. Čini se da je iznos njenih pologa kod Privredne banke 11.116,25 DEM. Prema Izvodu sa jedinstvenog računa Zavoda, od 27. marta 2000. godine ukupan iznos stare devizne štednje je 41.684,94 KM.

302. Podnosilac prijave navodi da je član Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini, te da se pridružila kolektivnoj tužbi Udruženja pred Sudom za ljudska prava u Strazburu i Sudom Bosne i Hercegovine.

95. Predmet broj CH/00/5617, Milosava GALIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

303. Prijava je podnesena Domu 29. avgusta i registrovana je 4. septembra 2000. godine.

304. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenih pologa 1.226,94 USD, 19.802,39 DEM, 54,68 CHF, 6,97 AUD.

305. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

96. Predmet broj CH/00/5628, Slavko MEDVIDOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

306. Prijava je podnesena Domu 31. avgusta i registrovana je 4. septembra 2000. godine.

307. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 16.462,71 DEM. Prema Izvodu sa jedinstvenog računa Zavoda, od 7. marta 2000. godine ukupan iznos devizne štednje je 16.462,71 KM.

308. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

97. Predmet broj CH/00/5736, Borimir STOJIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

309. Prijava je podnesena Domu 15. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

310. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 7.526,36 DEM i 19.775,6124 DEM. Prema Izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 2. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 27.724,84 KM.

311. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

98. Predmet broj CH/00/5742, Mirko LONČAR protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

312. Prijava je podnesena Domu 14. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

313. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njegovih pologa 428,5 DEM i 15.199,44 DEM. Prema Izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 1. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 15.744,25 KM.

314. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

99. Predmet broj CH/00/5743, Ana LONČAR protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

315. Prijava je podnesena Domu 14. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

316. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njenih pologa 5.340,59 DEM i 43.185,82 DEM. Prema Izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 1. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 49.889,19 KM.

317. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

100. Predmet broj CH/00/5745, Ivka STIPIĆ protiv Bosne i Hercegovine

318. Prijava je podnesena Domu 15. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

319. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče i kod Jugobanke Sarajevo, ekspozitura Bugojno. Čini se da je iznos njenih pologa kod Privredne banke Sarajevo 26.959,15 DEM, a kod Jugobanke Sarajevo 20 DIN. Prema Izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 1. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 27.041,14 KM.

320. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

101. Predmet broj CH/00/5746, Pava KNEZOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine

321. Prijava je podnesena Domu 15. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

322. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo, ekspozitura Bugojno. Čini se da je iznos njenog pologa 1.866,87 DEM. Prema Izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 7. septembra 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 1.900,84 KM.

323. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

102. Predmet broj CH/00/5747, Marijan MARTIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

324. Prijava je podnesena Domu 15. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

325. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njegovih pologa 5.022,55 USD, 367,55 USD i 107,88 DEM i 191,54 DEM. Prema Izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 16. septembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 5.590,97 KM.

326. Podnosilac prijave je naveo da je 1. oktobra 1999. godine podnio zahtjev Privrednoj banci Sarajevo za povrat svojih deviznih sredstava sa Jedinstvenog računa građana Zavoda na štednu knjižicu. Privredna banka Sarajevo je 5. oktobra 1999. godine obavijestila podnosioca prijave da nije u mogućnosti izvršiti povrat deviznih sredstava jer su ona, po zahtjevu podnosioca prijave, prenesena na Jedinstveni račun građanaZavoda.

327. Podnosilac prijave je, dalje, naveo da se obraćao Federalnoj agenciji za privatizaciju radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje. Federalna agencija za privatizaciju je 16. maja 2000. godine obavijestila podnosioca prijave da je njegova stara devizna štednja, prenesena na Jedinstvenog računa građana Zavoda direktnom radnjom banke prema Zavodu, bez aktivne uloge Agencije.

328. Podnosilac prijave je, u pismu od 25. februara 2005. godine, obavijestio Komisiju da je Federalnoj agenciji za privatizaciju Sarajevo ponovo, 9. februara 2004. godine, podnio zahtjev za povrat stare devizne štednje sa Jedinstvenog računa građana na devizne štedne knjižice.

103. Predmet broj CH/00/5754, Janja NIKIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

329. Prijava je podnesena Domu 18. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

330. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njenog pologa 7.059,22 DEM. Prema Izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 1. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 7.113,33 KM.

331. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

104. Predmet broj CH/00/5755, Ismet VOLIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

332. Prijava je podnesena Domu 18. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

333. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 49.758,59 DEM. Podnosilac prijave je naveo da je dio devizne štednje, u iznosu od 2.408,9 DEM, iskoristio prilikom otkupa stana. Prema Izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 26. oktobra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 45.672,23 KM.

334. Podnosilac prijave je u svom pismu od 22. februara 2005. godine obavijestio Komisiju da je jedan dio stare devizne štednje, u iznosu od 10.000 DEM, prodao na sekundarnom tržištu.

335. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

105. Predmet broj CH/00/5756, Safet ALIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

336. Prijava je podnesena Domu 18. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

337. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Livno. Čini se da je iznos njegovog pologa 1.408,39 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 1.408,39 KM.

338. Kćerka podnosioca prijave je 28. februara 2005. godine obavijestila Komisiju da je podnosilac prijave preminuo, a da je ona osnovu dopunskog rješenja o nasljeđivanju Općinskog suda u Livnu, broj O-126/01 od 7. maja 2004. godine, naslijedila novčana potraživanja svog oca na deviznoj štednoj knjižici kod Privredne banke Sarajevo, sa dijelom 1/1.

339. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

106. Predmet broj CH/00/5757, Ilija KRESIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

340. Prijava je podnesena Domu 18. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

341. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njegovih pologa 11.436,75 DEM i 1.087,87 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 8. septembra 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 12.733,14 KM.

342. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

107. Predmet broj CH/00/5758, Petar KRESIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

343. Prijava je podnesena Domu 18. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

344. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njegovog pologa 36.247,01 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 8. septembra 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 36.515,56 KM.

345. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

108. Predmet broj CH/00/5759, Milan BARBARIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

346. Prijava je podnesena Domu 18. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

347. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njegovog pologa kod navedene banke 12.720,44 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 1. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 12.814,27 KM.

348. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

109. Predmet broj CH/00/5762, Bego BEGIĆ protiv Bosne i Hercegovine

349. Prijava je podnesena Domu 18. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

350. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 23.225,46 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 23.396,79 KM.

351. Podnosilac prijave je u svom pismu, koje je primljeno u Komisiju 24. februara 2005. godine, naveo da je putem Udruženja starih deviznih štediša pokrenuo postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu, radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

110. Predmet broj CH/00/5766, Anto MARIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

352. Prijava je podnesena Domu 20. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

353. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Tuzla. Čini se da je iznos njegovog pologa 20.726,67 DEM.

354. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

111. Predmet broj CH/00/5768, Jovanka SUVAJAC protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

355. Prijava je podnesena Domu 20. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

356. Podnosilac prijave traži povrat deviznih sredstava položenih na deviznu štednu knjižicu svog supruga kod Privredne banke Sarajevo. Iz kopije devizne štedne knjižice, koju je dostavila podnosilac prijave, čini se da je podnosiocu prijave 19. januara 1983. godine izdata punomoć za neograničeno raspolaganje sredstvima na deviznoj štednoj knjižici njenog supruga. Čini se da je iznos pologa supruga podnosioca prijave 2.353,32 USD.

357. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

112. Predmet broj CH/00/5770, Vladimir IVANOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

358. Prijava je podnesena Domu 20. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

359. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i kod Jugobanke Sarajevo, ekspozitura Ilidža. Čini se da je iznos njegovog pologa kod Privredne banke 7.313,82 DEM, a kod Jugobanke 3.877,21 USD, 1.578,33 DEM.

360. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

113. Predmet broj CH/00/5778, Miroslav RAJČIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

361. Prijava je podnesena Domu 21. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

362. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 6.761,18 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 2. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 6.837,39 KM.

363. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

114. Predmet broj CH/00/5779, Kata RADOŠ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

364. Prijava je podnesena Domu 21. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

365. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njenog pologa 9.613,81 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 1. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 15.211,03 KM.

366. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

115. Predmet broj CH/00/5781, Ana DŽAMBO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

367. Prijava je podnesena Domu 21. septembra i registrovana 25. septembra 2000. godine.

368. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Maglaj. Čini se da je iznos njenog pologa kod navedene banke 24.832,56 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 16. septembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 24.563,41 KM.

369. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

116. Predmet broj CH/00/5784, Josip DŽAMBO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

370. Prijava je podnesena Domu 25. septembra i registrovana 26. septembra 2000. godine.

371. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Maglaj. Čini se da je iznos njegovog pologa 6.725,21 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 16. septembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 6.776,58 KM.

372. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

117. Predmet broj CH/00/5787, Ivan JURIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

373. Prijava je podnesena Domu 26. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

374. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo, filijala Zenica, ekspozitura Žepče. Čini se da je iznos njegovog pologa 3.679,26 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana kod Zavoda, od 1. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 3.707,54 KM.

375. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

118. Predmet broj CH/00/5789, Marija MIJATOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

376. Prijava je podnesena Domu 26. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

377. Podnosilac prijave je rješenjem o nasljeđivanju Općinskog suda Žepče, broj O-21/99 od 24. marta 1999. godine, kao zakonski nasljednik prvog nasljednog reda, naslijedila novčana potraživanja svog supruga na deviznoj štednoj knjižici kod Privredne banke Sarajevo, ekspozitura Žepče, u iznosu od 26.908,95 DEM, sa dijelom 1/1. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana kod Zavoda, od 24. marta 2005. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 27.425,45 KM.

378. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

119. Predmet broj CH/00/5922, Ćamil DEDIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

379. Prijava je podnesena Domu 16. oktobra i registrovana istog dana.

380. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 84.770,70 DEM i 833,27 DEM. Prema izvodu sa jedinstvenog računa građana Zavoda, od 22. februara 2005. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 87,227.84 KM.

381. Podnosilac prijave nije se obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

120. Predmet broj CH/00/5923, Branko TOMIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

382. Prijava je podnesena Domu 17. oktobra 2000. godinei registrovana istog dana.

383. Podnosilac prijave je pologao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 18.363,37 DEM. Prema izvodu sa jedinstvenog računa građana Zavoda, od 20. novembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 18.692,10 KM.

384. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

121. Predmet broj CH/00/5927, Samir TUFO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

385. Prijava je podnesena Domu 17. oktobra 2000. godinei registrovana istog dana.

386. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 5.789,27 DEM. Prema izvodu sa jedinstvenog računa građana Zavoda, od 2. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 5.900,44 KM.

387. Iz prijave se čini da se podnosilac prijave nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

122. Predmet broj CH/00/5937, Velimir ČUPIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

388. Prijava je podnesena Domu 18. oktobra 2000. godinei registrovana istog dana.

389. Podnosilac prijave je pologao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 1.514,85 DEM.

390. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

123. Predmet broj CH/00/5938, Slobodan ČUPIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

391. Prijava je podnesena Domu 18. oktobra 2000. godinei registrovana istog dana.

392. Podnosilac prijave je pologao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovog pologa 4.653,67 DEM i 6,44 HFL.

393. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

124. Predmet broj CH/00/5939, Aziza KORO protiv Federacije Bosne i Hercegovine

394. Prijava je podnesena Domu 18. oktobra 2000. godine i registrovana istog dana.

395. Podnosilac prijave je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njenog pologa 56.196,39 DEM Prema izvodu sa jedinstvenog računa građana Zavoda, od 23. februara 2005. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 57.218,98 KM.

396. Podnosilac prijave je 25. februara 2005. godine dostavila pismo Komisiji u kojem navodi da je dio svoje stare devizne štednje iskoristila u procesu privatizacije za otkup svog stana.

397. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

125. Predmet broj CH/00/6329, Salko MERDŽANOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

398. Prijava je podnesena Domu 8. novembra 2000. godine i registrovana istog dana.

399. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa 52,77 DEM i 2.574,43 USD. Prema kopiji izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 2. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 4.356,05 KM.

400. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

126. Predmet broj CH/00/6574, Ana MARTINOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

401. Prijava je podnesena Domu 8. decembra i registrovana 11. decembra 2000. godine.

402. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njenog pologa na jednoj knjižici 2.307,10 DEM, a na drugoj knjižici 6.367,16 DEM. Prema kopiji izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 2. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 8.808,59 KM.

403. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

127. Predmet broj CH/00/6582, Mihajlo VARJAČIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

404. Prijava je podnesena Domu 11. decembra i registrovana 12. decembra 2000. godine.

405. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa kod Privredne banke 12.448,55 DEM, 1.310,35 USD, 1.462,59 CHF, i 29,74 FRF, a kod Jugobanke 2.547,92 DEM.

406. Podnosilac prijave se nije obraćao domaćim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje. Podnosilac prijave je zajedno sa grupom štediša pokrenuo tužbu Evropskom sudu za ljudska prava radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

128. Predmet broj CH/00/6583, Milan RADOVANOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

407. Prijava je podnesena Domu 11. decembra i registrovana 12. decembra 2000. godine.

408. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa kod Privredne banke na jednoj knjižici 1.068,74 DEM i na drugoj knjižici 25.334,86 DEM. Prema kopiji izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 23. februara 2005. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 26.860,81 KM.

409. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

129. Predmet broj CH/00/6585, Nusret ČAVČIĆ protiv Bosne i Hercegovine

410. Prijava je podnesena Domu 11. decembra i registrovana 12. decembra 2000. godine.

411. M.Č, otac podnosioca prijave, je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa kod Privredne banke 10.582,41 DEM.

412. Prema rješenju o nasljeđivanju Općinskog suda II u Sarajevu, broj:0-560/98 od 27. aprila 1998. godine, podnosilac prijave je naslijedio zaostavštinu iza umrlog oca sa nasljednim dijelom 1/2, a koju, između ostalog, čine novčana potraživanja na deviznoj štednoj knjižici kod Privredne banke u iznosu od 10.950,50 DEM.

413. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

130. Predmet broj CH/00/6586, Muhidin ČAVČIĆ protiv Bosne i Hercegovine

414. Prijava je podnesena Domu 11. decembra i registrovana 12. decembra 2000. godine.

415. M.Č, otac podnosioca prijave, je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa kod Privredne banke 10.582,41 DEM.

416. Prema rješenju o nasljeđivanju Općinskog suda II u Sarajevu broj:0-560/98 od 27. aprila 1998. godine, podnosilac prijave je naslijedio zaostavštinu iza umrlog oca sa nasljednim dijelom 1/2, a koju, između ostalog, čine novčana potraživanja na deviznoj štednoj knjižici kod Privredne banke u iznosu od 10. 950, 50 DEM.

417. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

131. Predmet broj CH/00/6599, Mirza SOKOL protiv Federacije Bosne i Hercegovine

418. Prijava je podnesena Domu 13. decembra i registrovana 14. decembra 2000. godine.

419. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa 8.820 DEM, 36.050 ITL, 4.112,05 ATS, 96,30 FRF i 334,89 CHF.

420. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

132. Predmet broj CH/00/6600, Amalija HADŽIALIĆ-VRCELJ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

421. Prijava je podnesena Domu 13. decembra i registrovana 14. decembra 2000. godine.

422. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njenog pologa kod Privredne banke 87.572,25 DEM, a kod Jugobanke na jednoj knjižici 1.590,03 DEM i 9.537,19 USD, te na drugoj knjižici 391,43 DEM, 6.289,73 USD i 1.294,48 ATS. Prema kopiji izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 117.786,65 KM.

423. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

133. Predmet broj CH/00/6601, Davorka SOKOL protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

424. Prijava je podnesena Domu 13. decembra i registrovana 14. decembra 2000. godine.

425. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njenog pologa kod Privredne banke 994 DEM, 115,20 USD, 210,98 CHF, i 120,80 ATS, a kod Jugobanke 2.408,02 DEM. Prema kopiji

izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 1.444,64 KM.

426. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

134. Predmet broj CH/00/6613, Hakija DŽUHO protiv Federacije Bosne i Hercegovine

427. Prijava je podnesena Domu 14. decembra i registrovana 15. decembra 2000. godine.

428. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa kod Privredne banke 4.071,64 DEM, a kod Jugobanke 5.803,03 DEM. Prema kopiji izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 6. januara 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 9.595,90 KM.

429. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

135. Predmet broj CH/00/6614, Alija DŽUHO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

430. Prijava je podnesena Domu 14. decembra i registrovana 15. decembra 2000. godine.

431. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Jugobanke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovog pologa kod Privredne banke 2.016,45 DEM, a kod Jugobanke 5.534,16 DEM. Prema kopiji izvoda sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 9. januara 2001. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 7.284,73 KM.

432. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje

B. Usmeni i pisani nalaz i mišljenje vještaka prof. dr. Dragoljuba Stojanova, iz odluke *Poropat i drugi.*

433. S obzirom na značaj u rješavanju predmeta, Komisija ponavlja stav Dragoljuba Stojanova, profesora na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, u predmetu *Poropat i drugi*. Profesor dr. Stojanov je u periodu od 1993. do 1994. godine bio član Vlade Republike Bosne i Hercegovine, a u periodu od 1996. do 1997. godine i član Vlade Federacije Bosne i Hercegovine. U vrijeme donošenje odluke *Poropat i drugi,* Dom je imenovao prof. dr. Stojanova za vještaka, koji je podnio 8. oktobra 1999. godine pisano mišljenje. Na javnoj raspravi od 7. decembra 1999. godine, prof. dr. Stojanov je saslušan u svojstvu vještaka.

(a) Pisano mišljenje

434. Gosp. Stojanov je potvrdio da je interes naroda u SFRJ da ulažu novac na devizne štedne račune – za koji je vlada nudila garancije – bio potican stalnim padom vrijednosti dinara. Vlada je pokušala da stabilizira državnu ekonomiju i tokom godina – posebno 1991. godine – pravo raspolaganja tom ušteđevinom bilo je znatno ograničeno i limitirano na male iznose. Međutim, štednja nije u potpunosti zamrznuta. Od 1990. godine bilo je moguće ulagati i raspolagati sa takozvanom "novom" deviznom štednjom bez ograničenja.

435. Komercijalne banke u jugoslovenskim republikama deponovale su svoje devize kod Narodne banke Jugoslavije na dobrovoljnoj bazi i po osnovu ugovora. Za uzvrat su im davani beskamatni krediti u dinarima koje su oni onda mogli, uz kamatu, pozajmljivati svojim klijentima. Kamate

ostvarene na taj način bile su svakako veće od profita koje bi banke mogle ostvariti da su deponovale devize na račune u inostranstvu. Banke su koristile svoje dinarske kredite na teritoriji odgovarajućih republika uz direktno znanje i uključenost narodne banke republike, koja je *de facto* obezbjeđivala kredite iz svoje kvote deviza kod Narodne banke Jugoslavije. Ovo deponovanje deviza kod Narodne banke bilo je inače samo *pro forma* ili knjigovodstvena transakcija. Tako je veliki dio deviza ostao kod komercijalnih banaka. Gosp. Stojanov nije znao šta se desilo sa tim novcem nakon što je Republika Bosna i Hercegovina postala nezavisna.

436. Gosp. Stojanov je bio mišljenja da komercijalne banke u Federaciji imaju obaveze prema privatnim licima koja su uložila novac na stare devizne štedne račune. Osim toga, usvajanjem zakona koji se odnose na ovu štednju Republika Bosna i Hercegovina, Bosna i Hercegovina i Federacija Bosne i Hercegovine su također preuzele obaveze prema štedišama. Međutim, s obzirom na iznos neisplaćene stare devizne štednje – koji iznosi oko 1,8 milijardi KM (konvertibilnih maraka) u bankama Federacije – ni Federacija Bosne i Hercegovine, niti Država Bosna i Hercegovina nemaju ekonomski potencijal da isplate staru štednju štedišama. Također, zbog nedostatka sredstava i postojanja drugih obaveza, banke bi bankrotirale ako bi bile obavezne da isplate staru štednju. Unatoč tome, bilo bi nemoguće stornirati zahtjeve ulagača pošto bi nepovjerenje u bankarski sistem, koje bi rezultiralo, imalo ozbiljne posljedice na ukupnu domaću privredu.

437. Međutim, rješenje koje je odabrano za stare devizne štedne račune, odnosno njihovo pretvaranje u certifikate koji bi se koristili u postupku privatizacije, postavlja nekoliko problema: time se sigurna štednja, koja je uživala povjerenje javnosti, pretvara u oblike imovine – prvo certifikate, a onda možda dionice preduzeća - čija je vrijednost nesigurna, a građani se tako prisiljavaju da postanu investitori, bez obzira da li to žele ili ne. Isto tako, ljudi bez stanarskog prava neće moći kupiti stan po sadašnjim pravilima. Dalje, oni koji su u položaju da kupe stan certifikatima neće uživati popust koji se daje onima koji plaćaju gotovinom. Ovo pokazuje da se certifikati ne tretiraju kao jednaka sredstva plaćanja u odnosu na gotovinski novac. Ograničena dvogodišnja vrijednost certifikata postavlja novi problem. S obzirom na ove i druge poteškoće i razočaravajuće rezultate sličnih programa u drugim državama u tranziciji – na primjer u Sloveniji, gdje jednostavno ne postoji nikakvo tržište na kom se certifikati mogu investirati – gosp. Stojanov smatra da je vjerovatno da imaoci certifikata neće biti u stanju da realizuju njihovu nominalnu vrijednost. Mnogi ljudi će prije prodati svoje certifikate na sekundarnom tržištu po krajnje smanjenoj cijeni.

438. Gosp. Stojanov je zaključio da bi bilo mnogo bolje usvojiti kombinovane metode rješavanja problema deviznih štednih računa. On je sugerisao da bi svaki štediša trebao imati pravo da pretvori, po svojoj slobodnoj volji, dio svoje uštedevine u privatizacijske certifikate. Ostatak bi trebao biti zadržan u svom starom obliku, tj. na starim računima, i mogao bi biti pokriven javnim dugom Federacije Bosne i Hercegovine. Nadalje, napominjući da u Federaciji postoji oko 470.000 štediša čiji su pojedinačni devizni ulozi 200 KM ili manje, te da ukupan iznos ovih depozita odgovara sumi od 25 miliona KM, on smatra da bi ovu “malu” štednju Federacija trebala isplatiti ulagačima. S obzirom na konvertibilnost, trebalo bi prihvatiti plaćanje u KM. Po mišljenju gosp. Stojanova, ove metode bi pomogle da se povrati povjerenje u bankarski sistem i javne institucije.

(b) Dokazi dati na javnoj raspravi

439. U Kantonalnom sudu u Sarajevu je 7. decembra 1999. godine održana dodatna javna rasprava u predmetima *Poropat i drugi,* na kojoj je svoj nalaz i mišljenje dao i prof. dr. Stojanov. Tom prilikom, prof. dr. Stojanov je ustvrdio da se pitanje deviznih štednih računa mora rješavati zajedno sa pitanjima koja se odnose na restituciju društvene imovine, vanjski dug Bosne i Hercegovine i ekonomski razvoj zemlje. Ovako usklađeno djelovanje je neophodno pošto rješenje izabrano za jedan od problema može uticati na druge.

440. On je dalje naveo da rizik da banke bankrotiraju ne bi bio jedini problem ako bi one morale isplatiti novac deviznim štedišama. Ako bi se isplate morale izvršiti u devizama, to bi moglo izazvati

značajnu nesolventnost, a moglo bi narušiti i funkcionisanje Valutnog odbora u Bosni i Hercegovini. U svakom slučaju, dalje je teško procijeniti do koje će mjere svoja potraživanja pojedinačne štediše moći realizovati kod banaka u stečajnom postupku. Završni računi banaka često bilježe nominalnu vrijednost sredstava i potraživanja prema preduzećima. Ne može se predvidjeti da li bi se takva potraživanja banaka kod dužnika mogla realizovati i šta bi se moglo dobiti prodajom imovine banke.

441. Gosp. Stojanov je izrazio znatnu bojazan kad je u pitanju izabrani obrazac privatizacije. Iskustva drugih zemalja u tranziciji i mišljenja brojnih stručnjaka ukazuju da će tranzicija u Bosni i Hercegovini biti težak, dugoročan proces. Problematična politička situacija u zemlji i opći poslijeratni uslovi će također vjerovatno odložiti i komplikovati taj proces. Dalje, vrijednost privatizacijskih certifikata i raspoložive imovine u postupku privatizacije zavisi, u velikoj mjeri, od ekonomskog razvoja zemlje. Razne institucije i eksperti daju kontradiktorna predviđanja u tom pogledu. Dok Svjetska banka predviđa porast stope ukupnog društvenog prihoda od 14 posto u 2000. i 2001. godini, druge procjene predviđaju spori rast, ili čak pad ukupnog društvenog prihoda. Drugi faktor, koji utiče na vrijednost certifikata i imovine, je povjerenje javnosti. Činjenica da se certifikati prodaju na sekundarnom tržištu po veoma niskim cijenama pokazuje da ljudi ne vjeruju u taj sistem. Iz ovih razloga veoma je teško predvidjeti tržišnu vrijednost imovine koja se sada nudi ili koja će se nuditi u postupku privatizacije. U vezi sa izjavom drugog svjedoka u postupku Poropat i drugi, nominalna vrijednost ove imovine iznosi 26 milijardi DEM, a gosp. Stojanov je naglasio da ne treba miješati nominalnu i stvarnu vrijednost. Stvarna vrijednost, tj. tržišna vrijednost, će se otkriti tek u postupku privatizacije.

III. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

442. S obzirom na sličnost između činjenica u predmetima i žalbenih navoda podnosilaca prijava, Komisija je odlučila da prijave br. CH/99/2510, CH/99/2855, CH/99/3065, CH/99/3273, CH/99/3401, CH/00/3450, CH/00/3453, CH/00/3454, CH/00/3456, CH/00/3458, CH/00/3466, CH/00/3467, CH/00/3469, CH/00/3470, CH/00/3471, CH/00/3472, CH/00/3478, CH/00/3482, CH/00/3483, CH/00/3484, CH/00/3485, CH/00/3492, CH/00/3493, CH/00/3495, CH/00/4185, CH/00/4186, CH/00/4187, CH/00/4188, CH/00/4189, CH/00/4193, CH/00/4197, CH/00/4209, CH/00/4210, CH/00/4211, CH/00/4212, CH/00/4513, CH/00/4514, CH/00/4515, CH/00/4522, CH/00/4524, CH/00/4525, CH/00/4526, CH/00/4528, CH/00/4530, CH/00/4531, CH/00/4532, CH/00/4533, CH/00/4536, CH/00/4927, CH/00/4928, CH/00/4935, CH/00/4936, CH/00/4937, CH/00/4938, CH/00/4939, CH/00/4940, CH/00/4948, CH/00/4949, CH/00/4951, CH/00/4953, CH/00/4956, CH/00/4957, CH/00/4958, CH/00/4959, CH/00/4963, CH/00/4968, CH/00/4969, CH/00/4975, CH/00/4976, CH/00/5489, CH/00/5490, CH/00/5492, CH/00/5502, CH/00/5506, CH/00/5511, CH/00/5515, CH/00/5517, CH/00/5528, CH/00/5529, CH/00/5530, CH/00/5531, CH/00/5532, CH/00/5539, CH/00/5540, CH/00/5541, CH/00/5544, CH/00/5547, CH/00/5588, CH/00/5591, CH/00/5595, CH/00/5596, CH/00/5597, CH/00/5614, CH/00/5615, CH/00/5617, CH/00/5628, CH/00/5736, CH/00/5742, CH/00/5743, CH/00/5745, CH/00/5746, CH/00/5747, CH/00/5754, CH/00/5755, CH/00/5756, CH/00/5757, CH/00/5758, CH/00/5759, CH/00/5762, CH/00/5766, CH/00/5768, CH/00/5770, CH/00/5778, CH/00/5779, CH/00/5781, CH/00/5784, CH/00/5787, CH/00/5789, CH/00/5922, CH/00/5923, CH/00/5927, CH/00/5937, CH/00/5938, CH/00/5939, CH/00/6329, CH/00/6574, CH/00/6582, CH/00/6583, CH/00/6585, CH/00/6586, CH/00/6599, CH/00/6600, CH/00/6601, CH/00/6613, CH/00/6614, spoji u skladu s pravilom 33. Pravila procedure Komisije istoga dana kada je usvojila ovu odluku.

443. Prijave su podnesene u periodu od 8. juna 1999. do 14. decembra 2000. godine.

444. Komisija je 27. januara 2005. godine proslijedila tuženim stranama , Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine za predmete br. CH/99/2510, CH/99/2855, CH/99/3065, CH/99/3273, CH/99/3401 radi dostavljanja pisanih zapažanja o prihvatljivosti i meritumu prema članu 6. Evropske konvencije i članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

445. Za predmete br. CH/99/2510, CH/99/2855, CH/99/3065, CH/99/3273, CH/99/3401 tužena strana, Bosna i Hercegovina, je 24. februara 2005. godine dostavila svoja pisana zapažanja, a Federacija Bosne i Hercegovine je svoja pisana zapažanja dostavila Komisiji 25. februara 2005. godine.

446. Komisija je u periodu od 27. januara do 11. maja 2005. godine proslijedila tuženoj strani ostale predmetne prijave radi dostavljanja pisanih zapažanja.

447. Komisija je u periodu od 8. marta do 23. maja 2005. godine zaprimila pisana zapažanja tužene strane.

448. Komisija je podnosiocima prijava proslijedila zapažanja o prihvatljivosti i meritumu tuženih strana do dana donošenja ove Odluke.

449. Komisija je dopisom od 18. februara 2005. godine pozvala Ured visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Ured Visokog predstavnika) da u postupku rješavanja predmeta devizne štednje pred Komisijom učestvuje u svojstvu *amicus curiae*. Ured Visokog predstavnika je 1. aprila 2005. godine dostavio svoje mišljenje.

450. Komisija je dopisom od 24. februara 2005. godine pozvala zastupnika Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini, da u postupku rješavanja predmeta devizne štednje pred Komisijom, učestvuje u svojstvu *amicus curiae*.

451. Komisija je 14. marta 2005. godine primila mišljenje Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini.

452. Mišljenje Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini je proslijeđeno tuženim stranama 23. i 25. marta 2005. godine.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

453. Zbog rastuće nestašice deviznih sredstava i drugih ekonomskih problema u bivšoj SFRJ, podizanje novca sa starih deviznih štednih računa je bilo strogo ograničeno zakonima koji su doneseni početkom 1990-tih godina. Poslije oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, bilo je pokušaja da se kroz legislativu privatizacije riješi nedostupnost stare devizne štednje. Međutim, nakon što su pokušaji ostvarenja potraživanja po osnovu stare devizne štednje u procesu privatizacije ostali uglavnom bezuspješni, Federacija Bosne i Hercegovine je usvojila novi zakon na osnovu kojeg stara devizna štednja postaje dio unutrašnjeg duga Federacije Bosne i Hercegovine.

A. Zakoni Republike Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine

454. Dana 11. aprila 1992. godine, nakon sticanja nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine, usvojena je **Uredba sa zakonskom snagom o deviznom poslovanju** iz 1992. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 2/92). Relevantnim odredbama ove Uredbe predviđeno je sljedeće:

Član 9, u relevantnom dijelu, glasi:

> Za devize na deviznim računima i deviznim štednim ulozima jamči Republika.

455. Uredba iz 1992. godine je kasnije zamijenjena **Uredbom sa zakonskom snagom o deviznom poslovanju** iz 1994. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 10/94; kasnije usvojena kao zakon, "Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 13/94).

Sljedeće odredbe Uredbe iz 1994. godine su relevantne:

Član 3:

> Devize se mogu koristiti samo za plaćanje prema inozemstvu osim ako ovom uredbom nije drugačije određeno.

Član 12:

> Domaća i strana fizička lica mogu devize držati na računu kod banke i slobodno ih koristiti.

Član 44:

> Devizne rezerve čine potraživanja na računima u inostranstvu, efektivni strani novac i vrijednosni papiri izdati u inozemstvu [deponovani] kod Narodne banke [Bosne i Hercegovine] i [ovlaštenih] banaka.

456. **Odluka o ciljevima i zadacima monetarno kreditne politike**, objavljena je 9. aprila 1995. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 11/95). Tačka 12. Odluke glasi:

> Deponovana devizna štednja građana trajno će se riješiti donošenjem zakona o javnom dugu Republike do kraja prvog polugodišta 1995. godine.

457. Ova Odluka je kasnije izmijenjena i dopunjena sa stupanjem na snagu 2. juna 1995. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 19/95). Izmijenjena i dopunjena tačka 12. predviđa da treba donijeti zakon o javnom dugu prije kraja septembra 1995. godine. Dalje se dodaje da, do donošenja tog zakona, Narodna banka Bosne i Hercegovine može, uz saglasnost Ministarstva finansija, isplaćivati deviznu štednju u odgovarajućem iznosu u dinarima pripadnicima Armije Republike Bosne i Hercegovine za pokrivanje troškova njihovog liječenja i liječenja članova njihovih porodica.

458. **Odluka o ciljevima i zadacima devizne politike** donijeta je 10. aprila 1996. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 13/96). Potvrđujući uglavnom Odluku iz 1995. godine, tačka 7. Odluke iz 1996. godine predviđala je bez posebnog određivanja datuma slijedeće:

> Devizna štednja građana deponovana kod bivše Narodne banke Jugoslavije zajedno sa kamatama na ovu štednju, rješavaće se donošenjem zakona o javnom dugu Bosne i Hercegovine, ili na drugi način u sklopu ukupne konsolidacije duga Bosne i Hercegovine zajedno sa međunarodnom zajednicom.

459. Visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini donio je 22. jula 1998. godine **Okvirni zakon o privatizaciji preduzeća i banaka u Bosni i Hercegovini**. On je stupio na snagu sljedećeg dana kao privremeni zakon ("Službeni list Bosne i Hercegovine"**,** broj 14/98). Konačno, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine ga je usvojila 19. jula 1999. godine ("Službeni list Bosne i Hercegovine"**,** broj 12/99).

B. Odluka o ratifikaciji sporazuma o pitanjima sukcesije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ("Službeni glasnik BiH", br. 10/01)

460. U sporazumu o sukcesiji SFRJ, Aneks C, u relevantnom dijelu, predviđa sljedeće:

Član 2, stav 3.

> […]
>
> Ostala finansijska dugovanja (SFRJ) uključuju:

(a) jamstva SFRJ ili njene narodne banke Jugoslavije za štednju u čvrstoj valuti položenu kod komercijalnih banaka ili njihovih filijala u bilo kojoj državi sljednici prije datuma kojeg je ona proglasila neovisnost;

[…].

Član 7.

Jamstva bivše SFRJ ili njene NBJ za štednju čvrste valute položenu kod komercijalne banke ili neke od njenih filijala u bilo kojoj državi sljednici prije datuma kada je ta država proglasila neovisnost predmet se pregovara bez odlaganja, vodeći naročito računa o potrebi zaštite štednje čvrste valute pojedinaca. Ovi pregovori će se odvijati pod pokroviteljstvom Banke za međunarodna poravnanja.

C. Zakoni Federacije Bosne i Hercegovine o privatizaciji i izmjene i dopune

461. Osnovne pravne odredbe kojima se omogućava prenos stare devizne štednje na Jedinstveni račun građana radi korištenja u procesu privatizacije sadržane su u članovima 3, 7, 11. i 18. **Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije** (u daljnjem tekstu: Zakon o potraživanjima građana), koji je stupio na snagu 28. novembra 1997. godine, a počeo se primjenjivati 27. februara 1998. godine, sa izmjenama i dopunama od 5. marta 1999. godine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 27/97 i 8/99). Ti članovi su propisivali:

Član 3:

Lice koje ima deviznu štednju u bankama ili poslovnim jedinicama sa sjedištem na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine iznad 100 KM, a bilo je državljanin bivše Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i na dan 31. marta 1991. godine imalo prebivalište na teritoriji koja sada pripada Federaciji Bosne i Hercegovine stiče potraživanja prema Federaciji sa stanjem na dan 31. marta 1992. godine.

Realizacija potraživanja građana koji su na dan 31. marta 1991. godine imali državljanstvo bivše Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, a koji nemaju prebivalište na teritoriji Federacije, kao i drugih lica, koja imaju devizna potraživanja u bankama na teritoriji Federacije, u smislu ovog zakona, uredit će se posebnim propisom.

Licima iz stava 1. ovog člana s deviznom štednjom do 100 DEM banke će na njihov zahtjev isplatiti iznos štednje.

Potraživanja iz stava 3. ovog člana su isplativa nakon isteka perioda od tri mjeseca od dana primjene ovog Zakona.

Član 7:

Potraživanja iz člana 3. ovog zakona banka prenosi na Jedinstveni račun štediše.

Način prenosa potraživanja građana … čiji se računi vode u bankama kod kojih su organizacione jedinice na teritoriji Federacije prestale s radom, uredit će se posebnim propisom Federalnog ministarstva finansija.

Član 11:

Otvaranje Jedinstvenih računa vrši se po službenoj dužnosti na osnovu Jedinstvenog matičnog broja građana-nosilaca potraživanja iz ovog zakona.

> Jedinstveni račun predstavlja certifikat građanina.

Član 18:

> Potraživanja sa Jedinstvenog računa mogu se koristiti u postupku privatizacije u roku od dvije godine od dana izdavanja izvoda sa Jedinstvenog računa, a nakon upisa potraživanja po pojedinim vrstama.
>
> Istekom roka iz stava 1. ovog člana, potraživanja na Jedinstvenom računu se gase.

462. Nakon odluke Doma u predmetu *Poropat i drugi* u junu 2000. godine, Federacija je donijela razne izmjene i dopune ovih odredbi.

463. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 45/00) stupio je na snagu 2. novembra 2000. godine. Ovim Zakonom član 18. je izmijenjen i dopunjen na taj način da je nosiocu stanarskog prava iz člana 8a.[1] Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo omogućeno da može koristiti svoja potraživanja sa Jedinstvenog računa građana u roku od tri mjeseca od dana ovjere potpisa na ugovoru o kupovini pred nadležnim sudom. Izmjenama i dopunama je dodat treći stav u članu 18, koji predviđa:

> Izuzetno od odredbe st. 1. i 2. ovog člana nosioci stanarskog prava iz člana 8a. Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/97, 11/98, 22/99 i 7/00) mogu koristiti potraživanja sa Jedinstvenog računa u roku od tri mjeseca od dana ovjere potpisa na kupoprodajnom ugovoru kod nadležnog suda.

464. Dodatne izmjene i dopune stava 1. člana 18. su stupile na snagu 8. februara 2002. godine. Tim izmjenama i dopunama opći rok za korištenje certifikata izmijenjen je sa dvije godine na četiri godine, tako da cijeli član, sa izmjenama i dopunama, glasi:

Član 18.

> Potraživanja sa Jedinstvenih računa građana mogu se upotrijebiti u procesu privatizacije u roku od četiri godine od dana izdavanja izvoda sa Jedinstvenog računa građana, nakon registracije svakog pojedinog potraživanja.
>
> Po isteku roka navedenog u stavu 1. ovog člana, potraživanja sa Jedinstvenih računa se gase.
>
> Izuzetno od odredbi stavova 1. i 2. ovog člana, nosioci stanarskog prava iz člana 8a. Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 27/97, 11/98, 22/99 i 7/00) mogu koristiti potraživanja sa Jedinstvenog računa u roku od tri mjeseca od dana ovjere potpisa sa kupoprodajnim ugovorom kod nadležnog suda.

465. Pored ovih izmjena Zakona o potraživanjima građana, Federacija Bosne i Hercegovine je donijela dodatne izmjene i dopune procesa privatizacije kako bi ublažila položaj vlasnika stare devizne štednje. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o privatizaciji preduzeća** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 45/00) je stupio na snagu 2. novembra 2000. godine. Ovim Zakonom je izmijenjen i dopunjen član 28. kako bi se certifikati po osnovu stare devizne štednje izjednačili sa gotovinom. Starom verzijom je propisano:

[1] Navedenim članom 8a. je regulisana kupovina napuštenih stanova od strane nosilaca stanarskih prava.

> Prodaja iz člana 26.[2] ovog zakona vrši se uz obavezno plaćanje u novcu najmanje 35 posto ugovorene prodajne cijene.
>
> Za svaki iznos plaćen u novcu preko 35% može se odobriti popust od 8%.

Novom verzijom je propisano:

> Prodaja iz člana 26. ovog zakona vrši se uz obavezno plaćanje u novcu ili certifikatima iz temelja stare devizne štednje najmanje 35 posto ugovorene prodajne cijene.
>
> Za svaki iznos plaćen u novcu ili ceritifikatom po osnovu stare devizne štednje preko 35% može se odobriti popust od 8%.

466. **Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o privatizaciji preduzeća** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 61/01) izmijenjen je član 27. stav 1. Starom verzijom je propisano:

> Mala privatizacija u smislu člana 26. ovog zakona provodi se javnom prodajom, koju je preduzeće dužno pripremiti i prijaviti nadležnoj agenciji (za privatizaciju) u roku od 12 mjeseci od dana početka primjene ovog zakona.

Novom verzijom je propisano:

> Mala privatizacija u smislu člana 26. ovog zakona provodi se javnom prodajom, koju je preduzeće dužno pripremiti i prijaviti nadležnoj agenciji (za privatizaciju) u roku koji odredi Agencija Federacije, i u roku važenja potraživanja građana iz Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije (certifikati itd).

467. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo** stupio je na snagu 8. januara 2002. godine (nakon datuma odluke Ustavnog suda Federacije). Novi član 24. tog zakona je izjednačio certifikate iz osnova stare devizne štednje sa novcem. Starom verzijom je propisano:

> Plaćanje otkupne cijene stana vrši se jednim od platežnih sredstava i to:
>
> a) gotovinom
>
> b) certifikatima na temelju tražbine građana, a koji su utvrđeni posebnim propisima
>
> Kada se plaćanje vrši novcem cijena stana se umanjuje za 20% utvrđene otkupne cijene.

Novom verzijom je propisano*:*

> Plaćanje otkupne cijene stana vrši se jednim od platežnih sredstava i to:
>
> a) novcem
>
> b) certifikatima na temelju tražbine građana, a koji su utvrđeni posebnim propisima.
>
> Kada se plaćanje vrši novcem ili certifikatom iz osnova stare devizne štednje cijena stana se umanjuje za 20% utvrđene otkupne cijene.

[2] Navedenim članom 26. regulisana je prodaja preduzeća u procesu male privatizacije.

468. U pismu Domu za ljudska prava od 8. decembra 2000. godine, u vezi sa implementacijom odluke *Poropat i drugi*, Federacija navodi da ona, "preko nadležnih Ministarstava i agencija, vodi aktivnosti informisanja građana o važnosti posjeta bankama kako bi dali Jedinstveni matični broj s ciljem da omoguće prenos svoje stare devizne štednje na Jedinstveni račun građana i izdavanje certifikata kojim bi im omogućila da učestvuju u procesu privatizacije koji je u postupku jer nema drugog načina na koji bi građani Bosne i Hercegovine – imaoci stare devizne štednje, realizovali svoja potraživanja po tom osnovu na bilo koji drugi način osim putem procesa privatizacije."

469. Federacija Bosne i Hercegovine je **Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o potraživanju građana** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 57/03) izmijenila član 7. koji je glasio:

> Potraživanja iz člana 3. ovog zakona banka prenosi na Jedinstveni račun štediše.

Novom verzijom je propisano:

> Potraživanja iz člana 3. ovog zakona banka, na zahtjev štediše koji se podnosi u roku do šest mjeseci od dana usvajanja ovog zakona, prenosi na Jedinstveni račun štediše.

Također, izmijenjen je i član 11. koji je glasio:

> Otvaranje Jedinstvenih računa vrši se po službenoj dužnosti na osnovu matičnog broja građana-nosilaca potraživanja iz ovog zakona.

Novom verzijom je propisano:

> Otvaranje Jedinstvenih računa vrši se po službenoj dužnosti na osnovu matičnog broja građana-nosilaca potraživanja iz ovog zakona, a otvaranje Jedinstvenog računa po osnovu stare devizne štednje vrši se na zahtjev štediše.

470. Također, došlo je do izmjene i člana 18. koji se odnosio na rok upotrebe certifikata u procesu privatizacije, u smislu da je rok od 4 godine produžen na 6 godina, tako da član 18. sa izmjenama sada glasi:

> Potraživanja sa Jedinstvenog računa mogu se koristiti u postupku privatizacije u roku od šest godina od dana izdavanja izvoda sa Jedinstvenog računa, a nakon upisa potraživanja po pojedinim vrstama.

471. Član 20. Zakona o potraživanju građana je dopunjen sa dva nova stava 20a. i 20b. koji regulišu neiskorištena potraživanja podnosilaca prijava po osnovu stare devizne štednje koja su prenijeta na Jedinstveni račun, kao i sredstva koja su štediše utrošili u privatizacijske investicione fondove. Član 20. je glasio:

> Direktor Agencije za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine će u roku od 30 dana od stupanja na snagu ovog zakona donijeti Uputstvo o evidenciji i realizaciji potraživanja sa Jedinstvenog računa.

Novi stavovi su:

> 20a. Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH će neiskorištena potraživanja po osnovu stare devizne štednje koja su prenijeta na Jedinstveni račun vratiti na račun imaoca u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva štediše.
>
> 20b. Štediše koje su izvršile prijenos potraživanja iz osnova stare devizne štednje u privatizacijske investicione fondove, koja žele povratiti na svoje Jedinstvene račune,

mogu podnijeti zahtjev privatizacijskim investicionim fondovima za povrat potraživanja u roku do šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

472. Federacija Bosne i Hercegovine je usvojila nove izmjene i dopune Zakona o potraživanju objavljene u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", broj 20/04, tako da je član 5. dopunjen sa novim članom 5a. koji glasi:

Član 5a. Izuzetno od člana 5. ovog Zakona potraživanje po osnovu stare devizne štednje postaje unutrašnji dug Federacije Bosne i Hercegovine koji se izmiruje u skladu sa posebnim zakonom, osim ako lice koje ima potraživanje na osnovu stare devizne štednje ne da izjavu da se ta potraživanja koriste za namjene iz člana 18. ovog Zakona.

Izjava iz stava 1. ovog člana je neopoziva i podnosi se Federalnom ministarstvu finansija u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

473. Također, izmijenjen je i član 18. koji je regulisao način korištenja certifikata, i sada glasi:

Potraživanja sa Jedinstvenog računa mogu se koristiti u procesu privatizacije:

- za kupovinu dionica preduzeća, imovine preduzeća i druge imovine koja se bude prodavala u procesu privatizacije do 30. juna 2006. godine, pod uvjetom da učešće pojedinačne ponude ne prelazi 10% od ukupne kupovne cijene;

- za kupovinu stanova na kojima postoji stanarsko pravo do 30. juna 2007. godine u visini do 100% od ukupne cijene.

Istekom rokova iz stava 1. ovog člana potraživanja na Jedinstvenom računu se gase.

Izuzetno od odredbe stava 2. ovog člana rok za kupovinu stanova na kojima postoji stanarsko pravo može se mijenjati zavisno od donošenja i promjena propisa o restituciji.

474. Posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o potraživanju obuhvaćen je i član 20. koji sada glasi:

Agencija za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine dostavit će Federalnom ministarstvu finansija bazu podataka o stanju neiskorištenih potraživanja po osnovu stare devizne štednje na Jedinstvenom računu u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Član 20b. koji je davao štedišama koji su uložili svoja sredstva u PIF-ove mogućnost da traže povrat uloženih sredstava se novim zakonom briše.

475. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je 20. novembra 2004. godine usvojio **Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 64/04), koji u relevantnom dijelu glasi:

Član 1.

Ovim Zakonom utvrđuju se unutrašnje obaveze Federacije Bosne i Hercegovine prema fizičkim i pravnim licima, nastale na osnovu: neisplaćenih invalidnina, neisplaćenih penzija, neisplaćenih naknada prema dobavljačima za robe, materijale i usluge, obaveze nastale na osnovu neisplaćenih plaća i dodataka, te ostale obaveze (u daljnjem tekstu: unutrašnji dug), odnosno način pojedinačne verifikacije utvrđenih potraživanja, kao i način njihovog izmirenja.

Član 2.

Ovim Zakonom utvrđuje se sveobuhvatno izmirenje unutrašnjeg duga na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Federacija).

Unutrašnji dug Federacije procjenjuje se u iznosu od 1.858,9 miliona KM. Ova procjena isključuje iznos obaveza za staru deviznu štednju, s obzirom na to da će se oni utvrditi u postupku verifikacije.

Obaveze unutrašnjeg duga iz stava 1. ovog člana izmiruju se isplatom u gotovini, putem izdavanja obveznica (u daljnjem tekstu: obveznice) i otpisivanjem, prema odredbama ovog Zakona.

Izmirenje svih kategorija unutrašnjeg duga, uključujući i staru deviznu štednju, neće prelaziti iznos od 10% GDP za 2003. godinu i to u neto sadašnjoj vrijednosti za sve planirane isplate svih kategorija unutrašnjeg duga.

Član 3.

Unutrašnji dug Federacije iznosi 1.858,9 miliona KM, isključujući iznos obaveze za staru deviznu štednju koji će se utvrditi u postupku verifikacije, a čine ga:

- opće obaveze u iznosu od 947,9 miliona KM,
- obaveze na osnovu kredita komercijalnih banaka u iznosu od 11 miliona KM,
- obaveze za staru deviznu štednju u iznosu koji će se utvrditi prema verifikaciji obaveza na način propisan u članu 12. ovog Zakona.

Član 9.

Federacija preuzima obaveze na osnovu stare devizne štednje ostvarene u najnižim poslovnim jedinicama banaka (ekspozitura i/ili agencija) na teritoriji Federacije. Ukoliko banka nema poslovnih jedinica onda se smatra da je sjedište banke najniža poslovna jedinica.

Obaveze na osnovu stare devizne štednje, definirane stavom 1. ovog člana, ne obuhvataju obaveze na osnovu stare devizne štednje deponovane u Ljubljanskoj banci i Invest banci, s obzirom na to da će se one rješavati u procesu sukcesije imovine bivše SFRJ.

Obaveze na osnovu stare devizne štednje iz člana 3. ovog Zakona Federacija će izmiriti isplatom u gotovini i izdavanjem obveznica.

Kamate na staru deviznu štednju od 01. januara 1992. godine otpisuju se.

Član 10.

Kad se izvrši verifikovanje potraživanja za staru deviznu štednju, na način predviđen članom 12. ovog Zakona, Vlada Federacije će posebnim propisom utvrditi metod i visinu isplate u gotovini za staru deviznu štednju svakom fizičkom licu, nosiocu stare devizne štednje, do iznosa propisanog u članu 2. ovog Zakona.

Član 11.

Gotovinske isplate za staru deviznu štednju iz člana 10. ovog Zakona izvršit će se iz budžeta Federacije u periodu od četiri godine počevši od fiskalne godine kada se završi postupak verifikovanja stare devizne štednje.

Član 12.

Verifikovanje svih potraživanja za staru deviznu štednju vršit će se na osnovu baze podataka koja je ustanovljena Zakonom o utvrđivanju i ostvarivanju potraživanja građana u postupku privatizacije ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/97, 8/99, 45/00, 54/00, 32/01, 57/03, 20/04) i drugim propisima donesenim na osnovu zakona i baza podataka koje posjeduju banke.

Proces verifikacije potraživanja za staru deviznu štednju završit će se u roku od devet mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Federalni ministar finansija donijet će podzakonske akte o verifikaciji svih potraživanja za staru deviznu štednju u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Član 13.

Za obaveze za staru deviznu štednju koje ne budu izmirene isplatom u gotovini, u skladu sa čl. 9. i 10. ovog Zakona, izdat će se obveznice do iznosa koji je potreban za izmirenje kumulativnih potraživanja.

Član 14.

Kad se izvrši verifikovanje potraživanja za staru deviznu štednju na način predviđen članom 12. ovog Zakona, Vlada Federacije će posebnim propisom utvrditi model izdavanja obveznica propisujući rok dospijeća obveznica, visinu kamate na obveznice i dužinu grace perioda, a do iznosa koji se utvrdi kao glavnica u procesu verifikovanja potraživanja na osnovu stare devizne štednje do iznosa propisanog u članu 2. ovog Zakona.

Kako bi osigurala dodatna finansijska sredstva nosiocima obveznica iz člana 13. ovog Zakona, Vlada Federacije, u svojstvu dioničara a prema važećim propisima, svojom Odlukom rasporedit će do 15% dividende iz privrednih društava sa državnim kapitalom kako bi otkupljivala javne obveznice putem ponude po tržišnoj cijeni, isplaćujući ih kako je predviđeno godišnjim budžetom, počevši od obveznica sa najnižom nominalnom vrijednosti i progresivno krenuvši ka obveznicama sa višom nominalnom vrijednosti.

Član 15.

Vlada Federacije će tri posto iznosa koji se ostvari od prodaje preduzeća JP „BH Telecom“, JP „Elektroprivrede BiH“ d.d., JP „Elektroprivrede HZHB'“ d.d. i „Hrvatske telekomunikacije” d.o.o. Mostar uplatiti na poseban račun.

Sredstva ostvarena na posebnom računu iz stava 1. ovog člana koristit će se u svrhu prijevremenog otkupa obveznica na osnovu stare devizne štednje po tržišnoj cijeni i to uključujući prioritet u isplati - otkupu obveznica vlasnika stare devizne štednje i to ponudom otkupljenja obveznica sa najnižom nominalnom vrijednosti, a potom obveznica sa višom nominalnom vrijednosti.

Federalni ministar finansija donijet će podzakonske akte o načinu raspolaganja sredstvima deponovanim na računu iz prethodnog stava, odnosno o modalitetima isplate vlasnika obveznica, shodno ostvarenju sredstava iz ovog člana.

Član 21.

Obveznice za izmirenje obaveza za staru deviznu štednju i ratnih potraživanja su vrijednosni papiri koje izdaje u cijelosti ili djelimično Bosna i Hercegovina (u daljnjem tekstu: vrijednosni papiri BiH) u ime Federacije, ili Federacija (u daljnjem tekstu: vrijednosni papiri Federacije) prema posebnom propisu.

Obveznice izdate za izmirenje obaveza za staru deviznu štednju i ratna potraživanja su utržive i prenosive i izdaju se i vode samo u elektronskoj formi.

Svi uvjeti vezani za obveznice utvrđuju se odlukom Vlade Federacije i posebnim propisom.

Za predračun obaveza na osnovu stare devizne štednje i ratnih potraživanja u KM koristi se srednji zvanični kurs Centralne banke Bosne i Hercegovine koji važi na dan donošenja odluke Vlade Federacije o emisiji obveznica u smislu ovog Zakona.

Obveznice izdate za izmirenje obaveza iz stava 2. ovog člana predstavljaju unutrašnji dug Federacije u skladu sa posebnim propisom.

Federalno ministarstvo finansija upravljat će računima sa kojih se sredstva koja su položena mogu podizati u svrhu isplate obveznice.

Član 22.

Obveznice Federacije ne podliježu propisima i odobrenju Komisije za vrijednosne papire Federacije Bosne i Hercegovine.

Član 24.

Federacija garantuje za obveznice izdate u skladu sa odredbama ovog Zakona za izmirenje unutrašnjeg duga.

Član 26.

Vlada Federacije će u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona donijeti podzakonske akte za utvrđivanje prioriteta među kategorijama obaveza za izmirenje potraživanja u skladu sa stavom 2. člana 7., članom 8. i članom 11. ovog Zakona.

D. Odluka Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

476. Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine je 8. januara 2001. godine utvrdio da članovi 3, 7, 11. i 18. Zakona o potraživanjima građana nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine. Ustanovio je da su ti članovi u suprotnosti sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju i time u suprotnosti sa članom II.A.2(1)(k) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i Amandmanom 5. Navedeni Sud, u svojoj odluci, nije pomenuo prethodne izmjene i dopune zakona od 2. novembra 2000. godine. Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine nije naredio nikakve posebne izmjene i dopune ili na neki drugi način propisao prelazne odredbe po kojima bi relevantni članovi trebali biti primijenjeni.

477. Odluka Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, u relevantnom dijelu, glasi:

> Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine članom II A. 2. (1)(k) i Amandmanom V utvrđeno je da će Federacija osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog ustava [...].
>
> Utvrđujući ustavnost članova 3., 7., 11. i 18. Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije sa navedenim ustavnim odredbama i članom 1. stav 1. Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Sud je utvrdio da odredbe članova 3., 7., 11. i 18. Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

478. Odluka Ustavnog suda Federacije objavljena je 9. marta 2001. godine u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", broj 7/01.

479. Članom 12(b) dijela IV(c) Ustava Federacije predviđa se da ako Ustavni sud Federacije *utvrdi da zakon, usvojeni ili predloženi zakon ili drugi propis Federacije ili bilo kojeg kantona ili općine nije u skladu sa ovim Ustavom, taj zakon ili drugi propis neće se primjenjivati, odnosno stupiti na snagu, osim ukoliko se izmijeni na način koji propiše Sud ili ukoliko Sud ne utvrdi prijelazna rješenja, koja ne mogu biti na snazi duže od šest mjeseci.*

480. Federacija Bosne i Hercegovine je 14. maja 2001. godine podnijela apelaciju Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine protiv presude Ustavnog suda Federacije, zavedenu kao *U 57/01*. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je, na svojoj sjednici od 20. decembra 2003. godine, rješenjem odbacio apelaciju iz formalnih razloga.

V. ŽALBENI NAVODI

481. Podnosioci prijava se generalno žale da je povrijeđeno njihovo pravo na mirno uživanje imovine, zagarantovano članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Jedan dio podnosilaca prijava se, također, žali da je povrijeđeno njihovo pravo na pravičnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, zagarantovano članom 6. Evropske konvencije. Nekoliko podnosilaca prijava navode povrede raznih članova Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

482. Svi podnosioci prijava traže punu isplatu cjelokupne devizne štednje, a mnogi posebno traže isplatu kamata. Također, traže kompenzaciju za duševne patnje, troškove postupka pred domaćim sudovima i Domom, te ostale troškove. Neki od podnosilaca prijava traže od Doma da naredi donošenje zakona po kojem će stara devizna štednja biti proglašena neotuđivom privatnom imovinom bez ikakvih ograničenja.

VI. ODGOVOR TUŽENE STRANE

A. Bosna i Hercegovina vezano za predmete br. CH/99/2510, CH/99/2855, CH/99/3065, CH/99/3273, CH/99/3401

1. U pogledu činjenica

483. Tužena strana navodi da je, nakon dobijanja samostalnosti, odmah počela sa pravnim regulisanjem u oblasti deviznog poslovanja. To je učinjeno iz razloga što su sva devizna sredstva, među kojima je bila i devizna štednja građana, činila ukupne rezerve bivše SFRJ. Zna se da je stanje deviznih rezervi bivše SFRJ na dan 31. decembar 1990. godine iznosilo 13 milijardi USD, a na dan 31. decembar 1991. godine oko 1,5 milijardi USD. Iz ovoga proizilazi da je bivša SFRJ putem Narodne banke Jugoslavije, gdje je vršeno deponovanje svih deviznih rezervi bivše SFRJ,

svjesno sklonila sve devize i na taj način onemogućila bivše republike, među kojima je bila i Bosna i Hercegovina, da raspolažu sa deviznim rezervama koje su sa njenog područja bile deponovane kod Narodne banke Jugoslavije.

484. Tužena strana ističe da, u skladu sa gore navedenim, Bosna i Hercegovina do sada ni na koji način nije preuzela garanciju za deviznu štednju građana koja je deponovana kod bivše Narodne banke Jugoslavije, niti postoji njena obaveza da tu štednju isplaćuje građanima.

2. U pogledu prihvatljivosti

485. Tužena strana navodi da, s obzirom da podnosioci prijava nisu uopće koristili domaća pravna sredstva koja su im stajala na raspolaganju, nisu ispunjeni uslovi za prihvatljivost prijava i razmatranje merituma spora od strane Komisije do okončanja tih postupaka pred domaćim organima uprave i pravosuđa po raspoloživim pravnim lijekovima saglasno odredbama člana 26. Evropske konvencije i člana 8. stav 2a. Aneksa 6. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

486. Tužena strana ističe da iz prijava proizilazi da je ljudsko pravo podnosilaca prijava povrijeđeno u mjesecu junu 1992. godine i da je ta navodna povreda trajala čitav rat, a da su prijave podnesene više godina poslije rata. Naime, Dom/Komisija može razmatrati predmete, između ostalog, samo nakon što su iscrpljena domaća pravna sredstva i ako je zahtjev podnesen u roku od šest mjeseci od dana donošenja konačne odluke.

487. Tužena strana smatra da Komisija, u svim predmetima gdje građani potražuju isplatu stare devizne štednje mora donijeti identičnu odluku (da imaju, ili nemaju pravo na naplatu stare devizne štednje) po kojoj bi bilo utvrđeno da li Bosna i Hercegovina preuzima garancije na staru deviznu štednju od bivše SFRJ.

488. Tužena strana predlaže Komisiji da, iz gore navedenih razloga, prijave odbaci kao neprihvatljive.

3. U pogledu merituma

489. Tužena strana traži od Komisije, ukoliko ocijeni da za sada nisu ispunjeni uslovi za odbacivanje prijava, da se sačeka sa odlučivanjem o prihvatljivosti prijava do konačnog ishoda u navedenim postupcima koji se trebaju pokrenuti pred domaćim nadležnim sudovima.

490. Tužena strana navodi da je, prema njenim saznanjima do kojih se došlo u konsultacijama sa Vijećem ministara Bosne i Hercegovine, Uredom visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu i dr, trenutno našla najcjelishodnija rješenja ovog problema. U takvoj situaciji, a u punoj saradnji sa Uredom Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, Država Bosna i Hercegovina je kao jedino moguće rješenje prihvatila soluciju da kroz proces privatizacije državne imovine omogući deviznim štedišama obeštećenja kroz otkup te imovine kako devizne štediše ne bi ostale bez ikakve naknade. U tom cilju, Država Bosna i Hercegovina-Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, u saradnji sa Uredom visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, priprema paket zakona o privatizaciji državne imovine kako na nivou države, tako i na nivou entiteta Bosne i Hercegovine.

491. Tužena strana ističe da nisu povrijeđena ljudska prava podnosilaca prijava kroz soluciju koja im se nudi predviđenim zakonskim rješenjima kao načinom punog obeštećenja, a u smislu koja su im zagarantovana Evropskom konvencijom.Tužena strana predlaže Komisiji, ukoliko ne odbaci prijave kao neprihvatljive, da odbije prijave u meritumu spora u odnosu na tuženu stranu, Bosnu i Hercegovinu, kao i da se odbiju zahtjevi podnosilaca prijava za kompenzaciju i naknadu troškova postupka.

B. Federacija Bosne i Hercegovine

1. U pogledu činjenica

492. Tužena strana ističe činjenicu, da je od dana podnošenja prijava Domu/Komisiji, preduzela regulativne mjere s ciljem da spriječi kolaps platnog sistema javnog duga i bankovnog sistema, a u svrhu zaštite vlasnika sredstava na deviznim štednim knjižicama. Naime, nakon pravosnažne presude Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine broj: U-10/00 od 8. januara 2001. godine, tužena strana je donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije (u daljnjem tekstu: Zakon o realizaciji potraživanja) objavljen u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 45/00 od 25. oktobra 2000. godine; broj: 54/00 od 26. decembra 2000. godine; broj: 32/01 od 24. jula 2001. godine; broj: 27/02 od 28. juna 2002. godine; broj: 57/03 od 21. novembra .2003. godine i broj: 44/04 od 21. avgusta 2004. godine, kojim su uređena pitanja utvrđivanja i ostvarivanja potraživanja u postupku privatizacije. Zakonom su definirane vrste potraživanja građana prema Federaciji Bosne i Hercegovine, načini evidentiranja i postupka ostvarivanja ovih potraživanja u postupku privatizacije. Zakonom su definirane vrste potraživanja te između ostalog i potraživanja na osnovu stare devizne štednje.

493. Naime, u međuvremenu, tužena strana, konkretno Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na sjednici od 15. decembra 2003. godine, donijela je Odluku o usvajanju strateškog plana za izmirenje unutrašnjih potraživanja prema Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine ", broj: 63/03 od 16. decembra 2003. godine – u daljnjem tekstu: Odluka). Odlukom je utvrđeno da unutrašnja potraživanja prema Federaciji Bosne i Hercegovine ukupno iznose 3.263,4 miliona KM, a obuhvataju između ostalog i obaveze za staru deviznu štednju u iznosu od 1.110 miliona KM, te da će se način isplate i dinamika isplate i izvor finansiranja neisplaćenih potraživanja prema Federaciji Bosne i Hercegovine, regulirati posebnim zakonima. Tako je članom 4. Odluke određen način izmirenja obaveza prema kojem Vlada Federacije Bosne i Hercegovine planira gotovinsku isplatu vlasnicima stare devizne štednje u iznosu od 105 miliona KM, izdavanje obveznica sa nominalnom vrijednošću u iznosu od 1.005 miliona KM, sa rokom dospijeća od 20 godina, 10 godina, grace perioda i kamatom od 0,5%, koja će imati neto sadašnju vrijednost u iznosu od 452 miliona KM.

494. Nadalje, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je donio Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutranjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 66/2004 od 27. novembra 2004. godine), koji je stupio na snagu narednog dana od dana objavljivanja. Ovim zakonom utvrđuje se sveobuhvatno izmirenje unutarnjeg duga na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine (član 2. Zakona o utvrđivanju). Unutarnji dug Federacije Bosne i Hercegovine prema članu 3. navedenog zakona, između ostalog čine i obaveze za staru deviznu štednju u iznosu koji će biti utvrđen po verificiranju obaveza. Obaveze po osnovu stare devizne štednje definisane članom 3. Zakona o utvrđivanju, Federacija Bosne i Hercegovine će izmiriti isplatom u gotovini i izdavanjem obveznica.

> Proces verificiranja tražbina za staru deviznu štednju okončat će se u roku od devet mjeseci od stupanja na snagu ovog Zakona.
>
> Federalni ministar finansija donijeće podzakonske akte o verificiranju svih tražbina za staru deviznu štednju u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.
>
> Kako bi osigurala dodatna finansijska sredstva nositeljima obveznica iz članka 13. ovog Zakona, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine u svojstvu dioničara, a sukladno važećim propisima, svojom će Odlukom rasporediti do 15% dividende iz gospodarskih društava s državnim kapitalom kako bi otkupljivala javne obveznice putem ponude po tržišnoj cijeni, isplaćujući ih kako je predviđeno godišnjim

proračunom, počevši od obveznica s najnižom nominalnom vrijednošću i progresivno krenuši s obveznicama s višom nominalnom vrijednošću.

495. Dakle, slijedom navedenih činjenica, tužena strana ističe da je, primjenom odredbi Zakona o realizaciji potraživanja i Zakona o izmirenju obaveza, utvrđena unutarnja obaveza Federacije Bosne i Hercegovine prema fizičkim licima i pravnim licima, kao i način njihovog izmirenja. Naime, izradom podzakonskog akta će biti izvršene verifikacije svih potraživanja za staru deviznu štednju, pa tako i potraživanja za staru deviznu štednju podnosilaca prijava.

2. U pogledu prihvatljivosti

496. Tužena strana smatra nespornim da je putem navedene legislative i propisa dat jasan okvir kojim su stare devizne štediše dobile konkretne pouzdane informacije u vezi sa budućim tretmanom njihove stare devizne štednje, na način koji uzima u obzir opće interese, i istovremeno ne predstavlja pretjeran pojedinačan teret na podnosioce prijava.

497. Naime, tužena strana opravdano sumnja, a imajući u vidu vremenski period od dana podnošenja prijave do danas, da su pojedini podnosioci prijava, *uložili svoju deviznu štednju putem certifikata*, tako što su ih prodali. S tim u vezi, tužena strana podsjeća Komisiju na njenu Odluku o brisanju u predmetu broj: CH/99/2211 *Olga Terpin protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine* od 9. februara 2004. godine.

498. U prilog naprijed navedenom, tužena strana ističe činjenicu da podnosioci prijava od dana podnošenja prijava Domu/Komisiji, odnosno od dana pravosnažnosti presude Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine broj: U-10/00, nisu dostavili nove informacije – dokumentaciju: da li su pokušali da podignu svoju staru deviznu štednju – zatražili pomoć kod domaćeg suda.

499. Dakle, u ovakvoj konstelaciji preduzetih radnji, odnosno radnji koje će preduzeti tužena strana, unutarnji dug Federacije Bosne i Hercegovine, kojim se obaveze za staru deviznu štednju u iznosu koji će biti utvrđen po verificiranju obaveza, na način propisan u članu 12. Zakona o izmirenju obaveza, a u vezi sa odredbom stava 1. tačka 3. člana 3. Zakona o izmirenju obaveza, izmirit će se isplatom u gotovini, odnosno za obaveze za staru deviznu štednju koje ne budu izmirene u gotovini i sukladno čl. 9. i 10. Zakona o izmirenju obaveza, izdat će se obveznice do iznosa koji je potreban za izmirenje kumulativnih tražbina (član 13. Zakona o izmirenju obaveza). Kad su u pitanju obveznice za izdavanje obaveza za staru deviznu štednju, tužena strana podsjeća Komisiju na poglavlje III – Obveznice – odredbe članova od 21. do 25. Zakona o izmirenju obaveza – kojim je između ostalog utvrđen način – metod – uvjeti izmirenja obaveza za staru deviznu štednju, u vidu obveznica, za koje Federacija Bosne i Hercegovine jamči sukladno odredbama ovog Zakona za izmirenje obaveza.

500. Slijedom izloženog, tužena strana smatra da su se stekli uslovi da Komisija, primjenom odredbi člana VIII Sporazuma, prijave u rubriciranim predmetima proglasi neprihvatljivim, prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju u pogledu tužene strane Federacije Bosne i Hercegovine.

501. Slijedom navedenoga, tužena strana predlaže Komisiji da prijave podnosilaca odbaci, primjenom člana VIII(3)(b) Sporazuma, jer je predmetna stvar već riješena, na način i u skladu sa naredbama iz ranijih odluka Doma koje se tiču pitanja “stare“ devizne štednje, kao i sa Odlukom Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine.

3. U pogledu merituma

502. Nesporno je da potraživanja podnosilaca prijava po osnovu njihove devizne štednje predstavljaju imovinu u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

503. U skladu sa stavom 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, s obzirom na ekonomske poteškoće Federacije i banaka, a da bi se spriječio kolaps bankovnog sistema, tužena strana je zakonom regulisala korištenje potraživanja građana po osnovu njihove devizne štednje. Prema ranijim zakonskim rješenjima, nije bila postignuta pravična ravnoteža između općeg interesa i imovinskih prava imalaca stare devizne štednje, a što je utvrđeno odlukama Doma za ljudska prava.

504. Tužena strana ne osporava da potraživanja podnosilaca prijava prema bankama lociranim na području Federacije Bosne i Hercegovine po osnovu njihove devizne štednje predstavljaju *imovinu* u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Međutim tužena strana podsjeća Komisiju da član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju uključuje i tri posebna pravila, na osnovu kojih Država ima pravo da se miješa u pravo na imovinu u skladu sa javnim interesom.

505. Dakle, tužena strana je našla, u okviru svoje slobode odlučivanja, odgovarajući način i postigla traženu *pravičnu ravnotežu* interesa. Naime, u trenutnoj fazi, podnosioci prijava ili druge devizne štediše, imaju mogućnost da ostvare svoja imovinska prava u određenim iznosima za staru deviznu štednju na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, s obzirom da su potraživanja po osnovu stare devizne štednje postala unutrašnji dug Federacije Bosne i Hercegovine, koji se izmiruje u skladu sa posebnim zakonom, osim ako lica – podnosioci prijava koji imaju potraživanja na osnovu stare devizne štednje nisu dali izjavu da se ta potraživanja koriste za namjene iz člana 18. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije. Tužena strana navodi da će, na osnovu utvrđenog metoda i visine, isplatiti u gotovini, odnosno ukoliko se obaveze za staru deviznu štednju, koje ne budu izmirene isplatom u gotovini, u skladu utvrđenim modelom, rokom, visinom, izdati obveznice do iznosa koji je potreban za izmirenje kumulativnih tražbina.

506. S obzirom na gore navedeno, tužena strana smatra da je u vezi stare devizne štednje podnosilaca prijava, Federacija Bosne i Hercegovine opravdala uplitanje u prava podnosilaca prijava, jer je kontrola korištenja imovine *u skladu sa općim interesom* i ima osnova u Zakonu. U prilog naprijed navedenom je i činjenica da će se konkretnim programom sukcesije i unutarnjeg duga, stara devizna štednja riješiti uspostavljanjem *pravične ravnoteže* između zahtjeva općeg interesa zajednice i zahtjeva zaštite osnovnih prava podnosilaca prijava, te istim je otklonjena neizvjesnost u pogledu statusa deviznih potraživanja koja nisu registrovana na Jedinstvenom računu građana i potraživanja koja su registrovana, ali nisu upotrijebljena u procesu privatizacije.

507. Pored naprijed navedenog, tužena strana obavještava Komisiju, da je Parlament Federacije Bosne i Hercegovine dana 31. decembra 2004. godine donio Zakon o izvršenju proračuna Federacije Bosne i Hercegovine za 2005. godinu ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 78/04), kojim su uređeni: *način izvršenja Proračuna Federacije Bosne i Hercegovine za 2005. godinu (u daljem tekstu: Proračun), upravljanja prihodima i izdacima Proračuna, te pravo i obaveze korisnika proračunskih sredstava*. Opći dio Proračuna sastoji se od bilance prihoda i izdataka te računa finansiranja, a posebni dio sadrži detaljan raspored izdataka po proračunu korisnika i vrsti izdataka.

508. Tako je Federalno ministarstvo finansija, u računu finansiranja, iskazalo zaduženja i otplate dugova *stare devizne štednje – isplate pojedincima*, sve u cilju uravnoteženja salda bilance prihoda i rashoda Proračuna.

509. Tužena strana, konkretno Federalno ministarstvo finansija, kao budžetski korisnik, je utvrdilo sredstva u Razdijelu 16 Proračuna, pozicija – Tekući Transferi; za *staru deviznu štednju – isplata pojedincima 61420*: proračuni za 2004. godinu u iznosu 6.050.000 KM – Proračuni za 2005. godinu u iznosu od 8.000.000 KM.

510. Dakle, odgovarajućim izmjenama i dopunama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije i donošenjem Zakona o

utvrđivanju, tužena strana je stvorila pravnu sigurnost u pogledu stare devizne štednje, tim više što je Zakonom o izvršenju proračuna Federacije Bosne i Hercegovine za 2005. godinu, planirala određena sredstva za staru deviznu štednju – isplata pojedincima, što je Sporazum o sukcesiji stupio na snagu 2. juna 2004. godine, iz kojih neupitno proizilazi da se stara devizna štednja rješava putem unutrašnjeg duga Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno sredstvima sukcesije.

511. Imajući u vidu naprijed navedeno, tužena strana smatra da nije prekršila prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

512. Izneseni argumenti potvrđuju stav tužene strane da ne postoje uvjeti za prihvatljivost prijava, te tužena strana predlaže Komisiji da prijave podnosilaca proglasi neprihvatljivim, iz razloga iznesenih u ovim pisanim zapažanjima o prihvatljivosti, odnosno da primjenom odredbi člana VIII Sporazuma donese odluke o odbijanju žalbi podnosilaca prijava kao očito neutemeljenih.

B. Mišljenje *amicus curiae* – Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini

513. Udruženje za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini stoji na stanovištu da su svi problemi i evidentna i flagrantna kršenje ljudskih prava u vezi sa *starom deviznom štednjom*, položenom u bankama sa sjedištem u Bosni i Hercegovini ili filijalama banaka sa sjedištem u drugim republikama na teritoriji Bosne i Hercegovine prije 31. decembra 1990. godine, proistekla iz razloga što Bosna i Hercegovina, kao pravni sljednik Republike Bosne i Hercegovine i kao jedna od pravnih sljednica SFRJ, nije poduzela potrebne radnje kojima bi zaštitila prava građanskih lica – imaoce deviznih računa i deviznih štednih uloga kod banaka odnosno filijala na dan 31. decembra 1990. godine. Štaviše, donošenjem relevantnih zakona stvorila je pravnu nesigurnost za devizne štediše u pogledu ostvarivanja prava na imovinu.

514. Republika Bosna i Hercegovina je činom izlaska iz SFRJ, prihvatanjem Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i zakona Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i donošenjem Uredbe sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona, koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 2/92), znala da preuzima i dio obaveza i odgovornosti za deviznu štednju građana za koju je garancije dala SFRJ, pa je ovom pitanju morala posvetiti posebnu pažnju jer su je ustavne odredbe iz člana 39. Ustava Republike Bosne i Hercegovine, kojim se građanima zajamčuje pravo svojine i člana 85, kojim se zajamčuje pravo građanina da bude obaviješten, na to obavezivale.

515. Republika Bosna i Hercegovina je donijela Uredbu sa zakonskom snagom o deviznom poslovanju ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 2/92), kojom je stavila van snage savezni Zakon o deviznom poslovanju ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", broj 66/85 i 82/90). U članu 144. navedene Uredbe, Republika je utvrdila da će se pitanje dijela stare devizne štednje, u dijelu koji se odnosi na redeponovanu štednju kod Narodne banke Jugoslavije, urediti posebnim propisom. Članom 9. iste Uredbe, preuzela je jemstvo za devize građana koje su se nalazile u posjedu banaka i na računima u inostranstvu ovlaštene banke za poslove sa inostranstvom čije je sjedište bilo u Bosni i Hercegovini.

516. Ako Republika Bosna i Hercegovina nije mogla obezbijediti pravo raspolaganja deviznom štednjom redeponovanom kod Narodne banke Jugoslavije, propustila je donijeti zakon kojim utvrđuje deviznu štednju građana u posjedu banaka na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i način raspolaganja ovim deviznim sredstvima građana uz zaštitu prava građana sa teritorija koje nisu bile pod njenom kontrolom.

517. Propuštajući da donese ovakav zakon, Bosna i Hercegovina je ostavila na volju bankama da same odlučuju o ovoj imovini građana. Banke su samovoljno odbile isplaćivati štednju i kamatu po deviznoj štednji. Jedino su visoki političari i funkcioneri uspjeli dobiti svoja sredstva nazad.

518. Potpisivanjem Okvirnog mirovnog sporazuma, Bosna i Hercegovina je preuzela ustavnu obavezu da osigura najviši standard ljudskih prava, pa time da osigura i pravo raspolaganja deviznim štedišama deviznom štednjom (Ustav Bosne i Hercegovine, član II/3.k), kao i pravo na pravično suđenje II/3.e). Treba imati na umu da je Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, sa svojim aneksima, obezbijedio Bosni i Hercegovini pravni milje da ispuni ovu obavezu.

519. Odluka Bosne i Hercegovine o ciljevima i zadacima devizne politike u 1996. godini ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 33/94), u tačci 7, propisuje da Bosna i Hercegovina preuzima obavezu da će staru deviznu štednju deponovanu kod Narodne banke Jugoslavije, zajedno sa kamatom na štednju, rješavati donošenjem zakona o javnom dugu Bosne i Hercegovine ili na drugi način, u sklopu ukupne konsolidacije duga Bosne i Hercegovine zajedno sa međunarodnom zajednicom.

520. Odgovornost Bosne i Hercegovine sastoji se u tome što nakon donošenja ove Odluke ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 13/96) nije poduzela daljnje operativne korake u realizaciji odluke o zaštiti prava štediša i interesa države, a morala je to učiniti.

521. Bosna i Hercegovina je odgovorna i za donošenje Okvirnog zakona o privatizaciji preduzeća i banaka u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 14/98), kojim je dala izričito pravo entitetima da privatiziraju preduzeća i banke smještene na njihovom teritoriju koje nisu u privatnom vlasništvu.

522. Nadalje, Udruženje za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini smatra da su sudski organi propustili da zaštite građane tako što nisu donosili ili izvršavali pravomoćne presude u pogledu devizne štednje, čime su prekršili član 6. Evropske konvencije.

523. Odgovornost Bosne i Hercegovine je i u tome što se oglušila na stavove Doma za ljudska prava, koji je, svojom Odlukom u predmetima Poropat i drugi, od 10. maja 2000. godine, ukazao na ozbiljna kršenja ljudskih prava proisteklih iz odbijanja odgovornosti Bosne i Hercegovine. Osim toga, Udruženje smatra da u pogledu devizne štednje, Država nije napravila niti jedan pozitivan pomak od donošenja relevantnih odluka Doma.

524. Činjenica je da je Bosna i Hercegovina ostala pasivna i po pitanju pregovora o preuzimanju obaveza po jemstvu SFRJ za staru deviznu štednju, koji se vode pod pokroviteljstvom Banke za međunarodna poravnanja (Anex C Sporazuma o sukcesiji, član 7. stav 1). Bosna i Hercegovina je imala obavezu za pokretanje ovog pitanja putem Visokog predstavnika i Vijeća za implementaciju mira, čije su članice i 5 sljednica SFRJ.

525. Stupanjem na snagu Sporazuma po pitanju sukcesije, Bosna i Hercegovina i entiteti imaju obaveze po pitanju stare devizne štednje u iznosima u kojima banke nosioci obaveza po deviznoj štednji utvrde da su Bosna i Hercegovina i entiteti koristili devizna sredstva za svoje potrebe.

526. Donešeni zakoni (Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Bosne i Hercegovine; Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske; Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine; Zakon o unutrašnjem dugu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine) su prema Sporazumu o sukcesiji ništavni, a po Ustavu Bosne i Hercegovine su neustavni sa aspekta kršenja ljudskih prava. Obaveza po staroj deviznoj štednji svodi se isključivo na ugovoreni odnos banke, koja je pravni sljednik banke na dan 31. decembra 1991. godine, i štediše te po zakonu o obligacijama ne može se prenijeti na trećeg bez pristanka povjerioca – štediše u konkretnom slučaju.

527. Umjesto trošenja silnih novaca i sati u daljim zakonskim i podzakonskim manipulacijama deviznom štednjom, entiteti su dužni dati naloge bankama da aktiviraju stavke po deviznoj štednji isknjižene u pasivnu podbilancu, tj. da ih vrate u aktivu i počnu vraćati štedišama novac. Država i entiteti će vratiti onaj dio sredstava devizne štednje koji su povukli, ili koristili, za vlastite potrebe.

528. Za potraživanja devizne štednje položene kod Narodne banke Jugoslavije sa pravom reotkupa, banke moraju pokrenuti sudske postupke protiv 5 država sljednica, budući da nije postignut dogovor pred Bankom za međunarodna poravnanja.

529. Odgovornost Bosne i Hercegovine i entiteta postoji u odnosu na donošenje zakonskih mjera kojima će se stare devizne štediše zaštiti od eventualnih zloupotreba od strane banaka. Naime, politike i način isplate devizne štednje od strane banaka moraju biti jasne, transparentne i u funkciji nediskriminacije štediša.

530. Donešeni entitetski zakoni kojima se devizna štednja pretvara u javni dug, ne omogućavaju deviznim štedišama procesne garancije u smislu člana 6. Evropske konvencije.

531. U mišljenju je istaknut stav da Država nema javni interes u pogledu opravdanosti miješanja u pravo na imovinu vlasnika stare devizne štednje. U tom smislu, navodi se da Država ne raspolaže podacima o svojoj imovini, te da je miješanje u ovo pravo neopravdano pošto Država ne vodi savjesno proces privatizacije. Na taj način, Država gubi veliki dio sredstava, koja bi pomogla u rješavanju problema stare devizne štednje.

532. Budući da se radi o kršenju ljudskih prava građana Bosne i Hercegovine, a isključivo u interesu organiziranog kriminala koji dolazi iz redova međunarodne zajednice i domaćih političkih oligarhija, *amicus curiae* je mišljenja da bi Komisija trebala:

> - obavijestiti i pozvati članove Predsjedništva Bosne i Hercegovine da podnesu Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine zahtjev za preispitivanje ustavnosti zakona koji se odnose na privatizaciju banaka i preduzeća, zakona o javnom dugu i zakona o zabrani izvršenja sudskih presuda;
>
> - zatražiti i izricanje mjere zabrane dalje privatizacije preduzeća i banaka dok se ne utvrdi i usvoji program konsolidacije i vraćanja ino duga koji su preuzeli entiteti i pitanje isplate stare devizne štednje građanima u Bosni i Hercegovini uključujući i izbjegla lica;
>
> -sugerisati Predsjedništvu Bosne i Hercegovine da traže hitno sazivanje sjednice Vijeća za implementaciju mira s ciljem dobivanja stručne i političke podrške u zaštiti prava građana Bosne i Hercegovine.

C. Mišljenje *amicus curiae* – Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu

533. Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, u svom mišljenju od 1. aprila 2005. godine, smatra da treba odustati od stavova Doma, izraženih u odlukama *Poropat i drugi* i *Đurković i drugi*, iz razloga što je Država prenijela tu nadležnost na entitete i Brčko Distrikt. Time je Država iskoristila svoju diskrecionu moć. Štaviše, Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu smatra da je nerealno očekivati da entiteti i Brčko Distrikt mogu imati iste standarde za isplatu stare devizne štednje, jer se, uključujući privatizaciju, nalaze u različitim pozicijama.

534. U pogledu obaveza entiteta i Brčko Distrikta, Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu je, uz upućivanje na podatke Međunarodnog monetarnog fonda, dao statistički pregled obaveza Države po pitanju unutarnjeg duga i pojedinih njegovih elemenata. Time je Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu ukazivao na ozbiljnost situacije.

535. U pogledu procesnih prava, naglašeno je da se pravo pristupa sudu u smislu člana 6. Evropske konvencije može ograničiti u javnom interesu, što bi bilo opravdano u slučajevima stare devizne štednje. U tom smislu, ukazano je na određenu praksu Evropskog suda za ljudska prava (presuda National & Privincial Building Society et al. protiv Velike Britanije, od 23. oktobra 1997. godine, broj 117/1996/736/933-935, stav 105). Osim toga, naglašeno je da se podzakonski propisi tek trebaju donijeti, tako da je ocjena zakona preuranjena.

536. Na kraju je istaknuto da postojeći zakonski okvir predstavlja proporcionalan odnos između prava pojedinca i interesa Države, pri čemu Država uživa široko polje procjene.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

537. Komisija podsjeća da su prijave podnesene Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njima nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovim prijavama. Pri tome, Komisija će uzimati kriterije za prihvatljivost prijava sadržane u članu VIII(2) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmete podnosilaca prijava, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

1. Nadležnost *ratione personae*

538. Općenito, Komisija podsjeća da se njena nadležnost, prema članu II(2) Sporazuma, proteže na navodne ili očigledne povrede ljudskih prava gdje je takvu povredu navodno ili očigledno počinila jedna ili više strana u Sporazumu. Imajući na umu kompleksnost pravnih i ustavnih aranžmana Bosne i Hercegovine, Komisija smatra da bi bilo nerazumno očekivati od podnosilaca prijava da su u stanju u svim okolnostima tačno imenovati tuženu stranu. Iz ovog razloga, Dom je uvijek smatrao da nije ograničen izborom tužene strane podnosioca prijave. Dom je, u nekoliko prilika, ispitao prijave u vezi sa tuženom stranom onako kako je to odredio sam Dom (vidi, npr., Poropat i drugi, tačke, loc. cit, 132-33).

539. S obzirom na gore navedeno, Komisija će razmotriti sve ove prijave i protiv Bosne i Hercegovine i protiv Federacije Bosne i Hercegovine.

(a) Odgovornost Bosne i Hercegovine

540. Komisija će razmotriti da li je i u kojoj mjeri rješavanje pitanja relevantnih za predmetne prijave odgovornost svake od tuženih strana.

541. Komisija podsjeća da, prema članu I Ustava, Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država i tako nasljeđuje status bivše Republike Bosne i Hercegovine. U tom svojstvu, Bosna i Hercegovina uzima učešće u pregovorima koji se tiču sukcesije imovine SFRJ. Međutim, ne može se smatrati da samo taj status stvara odgovornost za bivše unutrašnje obaveze SFRJ, uključujući i onu koja proizilazi iz deponovanja deviza u Narodnoj banci Jugoslavije i garancija koje je SFRJ dala u vezi sa štednjom. Ipak, Republika Bosna i Hercegovina je usvojila zakone i propise u vezi sa deviznom štednjom (vidi CH/97/48, *loc. cit*, tačke 88-91 gore). Član 9. Uredbe iz 1992. godine predviđao je da Republika daje garanciju za deviznu štednju, a član 12. Uredbe iz 1994. godine glasi da građani mogu koristiti svoju štednju slobodno. Imajući u vidu da je članom 144. Uredbe iz 1992. godine određeno da isplate devizne štednje građana uložene kod Narodne banke Jugoslavije treba odrediti posebnim propisom, Dom je zaključio da je ustanovljeno da se izričita garancija i obećanje da se štednja može slobodno koristiti nisu odnosili na staru deviznu štednju nego samo na nove štedne uloge koje su građani počeli ulagati u vrijeme kada je usvojena zakonska regulativa Republike. Ipak, ostavljajući rješavanje stare devizne štednje za poseban propis, Republika je implicitno priznala odgovornost za ovu štednju. Odluke iz 1995. i 1996. godine ne samo da su pojačale ovo implicitno priznanje, već je jasno navedeno da će se pitanje stare štednje rješavati usvajanjem državnog zakona o javnom dugu ili na neki drugi način u okviru ukupne konsolidacije javnog duga države (*Poropat i drugi*, tačka 142. *et sequ.*, *Todorović i drugi*, tačka 96, *Đurković i drugi*, tačka 202. *et sequ.*). Iz ovoga je jasno vidljiv kontinuitet obaveze Države od perioda raspada bivše SFRJ, pa sve do 14. decembra 1995. godine, kada su Sporazum i Ustav Bosne i Hercegovine stupili na snagu.

542. Komisija, prije svega, napominje da je Aneksom II/2 Ustava Bosne i Hercegovine propisan kontinuitet pravnih propisa, prema kojem *[s]vi zakoni, propisi i sudski poslovnici, koji su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine*. Na taj način su svi normativni akti, koji su navedeni u prethodnoj tački ove Odluke, ostali na snazi. Nakon toga datuma, Država je prema novom Ustavu dobila nove obaveze, koje su se primjenjivale/se primjenjuju na pitanje imovinskih prava u smislu člana 1. Protkola broj 1 uz Evropsku konvenciju. U alineji 4. Preambule Ustava, koja ima normativni karakter, u skladu sa III. djelimičnom odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu 5/98 (od 30. juna i 1. jula 2000. godine, tač. 17. *et sequ.*), propisano je da je država obavezna da *podstakn[e] opšte blagostanje i ekonomski razvoj kroz zaštitu privatnog vlasništva i unapređenje tržišne privrede*. Članom I/4 Ustava Bosne i Hercegovine, stipulisana je, između ostalog, sloboda kretanja kapitala širom Bosne i Hercegovine, dok je članom II/1, *Bosna i Hercegovina i oba entiteta [obavezna] osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tu svrhu postoji Komisija za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, kao što je predviđeno u Aneksu 6 Opšteg okvirnog sporazuma.* Osim toga, članom II/6. Ustava Bosne i Hercegovine, *Bosna i Hercegovina, i svi sudovi, ustanove, organi vlasti, te organi kojima posredno rukovode entiteti ili koji djeluju unutar entiteta podvrgnuti su, odnosno primjenjuju ljudska prava i osnovne slobode na koje je ukazano u stavu 2*. Konačno, *[p]rava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima*. Na kraju, Komisija napominje da je Država, u skladu sa članom III/1(d) Ustava Bosne i Hercegovine, direktno odgovorna za monetarnu politiku. Štaviše, član VII. Ustava označava Centralnu banku Bosne i Hercegovine kao jedini nadležni organ za monetarnu politiku u cijeloj zemlji. Tačno je da Centralnoj banci nije dato ovlaštenje da reguliše rad banaka uopšte, ili posebno deviznu štednju. Međutim, isplata štednje sa predmetnih bankovnih računa ima reperkusije na protok deviza i tako utiče na monetarnu politiku za koju je Centralna banka, kao državna institucija, odgovorna.

543. Iz ovih odredbi jasno proizilazi da je pravo na imovinu, kao jedno od fundamentalnih prava modernog demokratskog društva, obaveza Države. Država se ne može osloboditi garantovanja poštivanja ovog prava činjenicom da je, na primjer, prenijela regulisanje i implementaciju ovih oblasti na entitetske institucije. U tom smislu, Komisija napominje da je Dom, u svojoj Odluci CH/97/48 (*loc. cit*, tačka 93) zapazio da je Okvirni zakon o privatizaciji preduzeća i banaka, koji priznaje pravo entitetima da privatiziraju imovinu preduzeća i banaka na njihovoj teritoriji koja nije u privatnom vlasništvu i predviđa da će entiteti usvojiti zakone u tom smislu pokrivajući sredstva i obaveze tako ustanovljene**,** usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 19. jula 1999. godine, nakon što je Visoki predstavnik, 22. jula 1998. godine, donio privremeni zakon. Po mišljenju Doma, činjenica da je Parlamentarna skupština usvojila ovaj Zakon - koji se indirektno tiče i stare devizne štednje – je indikacija o nadležnosti Države da reguliše ove stvari, bar u formulisanju općih principa koje treba primijeniti. Komisija smatra da, i danas, činjenica da je Federacija Bosne i Hercegovine usvojila Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, ne može osloboditi Državu obaveze da se ovo pitanje ne riješi, barem principijelno, na državnom nivou i u skladu sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, za koji je Država direktno odgovorna.

544. Time Komisija odbija prigovore tužene strane, Bosne i Hercegovine, da Država nije *preuzela garanciju za deviznu štednju građana koja je deponovana kod bivše Narodne banke Jugoslavije, niti postoji njena obaveza da tu štednju isplaćuje građanima*. Komisija napominje da je pitanje deponovanja novca kod bivše Narodne banke Jugoslavije faktičko pitanje, koje je Bosna i Hercegovina trebala uzeti u obzir kada je zakonski, znači, formalno preuzimala obaveze u pogledu devizne štednje. S druge strane, Država (ni Republika Bosna i Hercegovina, niti Bosna i Hercegovina) nije nikada garantovala štedne uloge imovinom i sredstvima Narodne banke Republike Bosne i Hercegovine (vidi dio Odluke vis á vis zakonodavstva Države). Iz tog razloga, likvidacija Narodne banke Republike Bosne i Hercegovine (Odluka Narodne banke Republike Bosne i Hercegovine u likvidaciji, broj 01-111/03, od 26. juna 2003. godine), i javni poziv kreditorima po osnovu potraživanja (vidi, na primjer, Obavijest o likvidaciji Narodne banke Bosne i

Hercegovine, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 39/98), ne može uticati na poziciju vlasnika stare devizne štednje, bez obzira što se ova državna imovina mogla separatisati i likvidirati.

545. Komisija zaključuje da Bosna i Hercegovina ostaje odgovorna za pronalaženje zajedičkog rješenja za problem starih bankovnih računa, te smatra da su prijave prihvatljive *ratione personae* protiv Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

546. Što se tiče sudskih postupaka koje su pokrenuli neki od podnosilaca prijava i navoda o nemogućnosti drugih da pristupe sudu, Komisija zapaža da se to isključivo tiče sudstva Federacije Bosne i Hercegovine. Komisija, zbog toga, nalazi da su prijave neprihvatljive protiv Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 6. Evropske konvencije.

(b) Odgovornost Federacije Bosne i Hercegovine

547. Federacija Bosne i Hercegovine tvrdi da se ne može smatrati odgovornom za moguće povrede u ovim predmetima.

548. Komisija podsjeća da je sve zakone primjenjive na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, koji se bave bankarstvom, potraživanjima građana, privatizacijom i unutrašnjim dugom, donijela Federacija Bosne i Hercegovine i da su svi organi određeni za implementaciju zakona institucije Federacije Bosne i Hercegovine. Nadalje, žalbe podnosilaca prijava i drugih tužilaca u vezi sa deviznom štednjom su ispitali sudovi koji su nadležni samo na teritoriji Federacije. Federacija Bosne i Hercegovine je odgovorna u ovim predmetima za regulatorne mjere, odluku Ustavnog suda Federacije i druge postupke koje je preduzela u dijelu u kome su oni uticali na položaj podnosilaca prijava u odnosu na banke, a posebno, u odnosu na štedne uloge u bankama.

549. Komisija zaključuje da je nadležna *ratione personae* da razmatra predmetne prijave u odnosu na Federaciju Bosne i Hercegovine.

(c) Odgovornost Republike Srpske

550. U predmetima br. CH/00/5530, CH/00/5531 i CH/00/5532, podnosioci prijava su naveli, kao tuženu stranu, i Republiku Srpsku. Komisija, međutim, uviđa da ovaj Entitet nema odgovornosti prema “staroj deviznoj štednji“ podnosilaca prijava, jer se relevantne banke i njene filijale nalaze na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.

551. Komisija zaključuje da je nije nadležna *ratione personae* da razmatra predmetne prijave u odnosu na Republiku Srpsku.

2. Stvar već riješena

552. Federacija Bosne i Hercegovine također tvrdi da predmetne prijave treba odbaciti na osnovu toga što je Dom već riješio stvar u odluci *Poropat i drugi*, *Todorović i drugi* i *Đurković i drugi* naknadnim izvršenjem tih odluka od strane Federacije putem postojećih izmjena i dopuna zakona, te mogućih budućih radnji.

553. Međutim, podnosioci prijava ne misle da je stvar riješena. Komisija smatra da usvajanje novog Zakona o unutrašnjim obavezama i dalje ostavlja otvorenim mnoga pitanja, propisujući da će se model i visina isplata regulisati naknadno posebnim propisom. Naročito, Komisija zapaža da su novim zakonskim rješenjima propisana određena ograničenja koja se tiču iznosa u kome će se vršiti gotovinske isplate, a koji bi trebao da podrži fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine. Prema tome, podnosioci prijava i dalje ne mogu da dobiju isplatu sa svojih računa, niti je trenutno u potpunosti izvjesno na koji način i do koje visine će to biti moguće. Dakle, uplitanje se nastavlja, a stvar nije riješena.

554. Ukratko, Komisija dalje smatra da trenutni status zakona koji utiče na staru deviznu štednju pokreće pitanja koja još nisu riješena. Komisija, zbog toga, neće odbiti predmetne prijave po članu VIII(3)(b) Sporazuma.

3. *Res iudicata*

555. Federacija Bosne i Hercegovine tvrdi da je Komisija, u skladu sa članom VIII(2)(b), spriječena da ispita ove predmete zbog toga što su oni u suštini isti kao stvar koju je Dom već ispitao. Federacija posebno tvrdi da odluke Doma po istom pitanju u predmetu *Poropat i drugi*, *Todorović i drugi* i *Đurković i drugi* sprječavaju razmatranje ovih prijava.

556. Komisija podsjeća da princip *res iudicata* predviđa da je konačna presuda koju donese nadležni sud o meritumu predmeta konačna u odnosu na prava uključenih strana i predstavlja apsolutnu zabranu kasnijih postupaka koji se tiču istog potraživanja. Taj princip je izražen u članu VIII(2)(b) Sporazuma kojim je propisano da Dom *neće razmatrati prijavu koja je u suštini ista kao i stvar koju je Dom već ispitao, ili je već podnesena na drugi postupak međunarodne istrage ili rješavanja*. Međutim, nijedan od ovih podnosilaca prijava nije uključen u odluke Doma u predmetima *Poropat i drugi*, *Todorović i drugi* i *Đurković i drugi*; dakle, princip *res iudicata* se ne može odnositi na njih.

557. Član VIII(2)(b) Sporazuma nije primjenjiv u ovom slučaju kako bi se Komisiji uskratila ovlaštenja da razmatra prijave bez obzira na slične ranije prijave pred Domom.

4. Očigledno neosnovane

558. Federacija Bosne i Hercegovine tvrdi da ove prijave treba odbaciti kao očigledno neosnovane.

559. Federacija Bosne i Hercegovine ne navodi nikakve dokaze za ovaj argument te Komisija smatra da ove prijave pokreću legitimna pitanja spojiva sa Sporazumom i u okviru njene nadležnosti. Prema tome, Komisija odbacuje prijedlog da se prijave moraju odbaciti kao očigledno neosnovane prema članu VIII(2)(c).

5. Iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova i pravilo 6 mjeseci

560. U skladu sa članom VIII(2)(a), Komisija će razmotriti da li postoje efikasni pravni lijekovi i, ako je tako, da li su podnosioci prijava dokazali da su ih iscrpili, te da li su podnosioci prijava dokazali da su prijave podnesene u roku od šest mjeseci od dana kada je donesena konačna odluka. Komisija podsjeća da pravilo iscrpljivanja pravnih lijekova zahtijeva da podnosioci prijava dođu do konačne odluke. Konačna odluka predstavlja odgovor na zadnji pravni lijek, koji je djelotvoran i adekvatan da ispita nižestepenu odluku kako u činjeničnom tako i u pravnom pogledu. Odluka kojom je djelotvoran pravni lijek odbačen zato što apelanti nisu ispoštovali formalne zahtjeve pravnog lijeka (rok, plaćanje taksi, forma ili ispunjenje zakonskih uvjeta i sl), ne može se smatrati konačnom. S druge strane, korištenje nedjelotvornog pravnog lijeka ne prekida rok od 6 mjeseci za podnošenje prijave Komisiji.

561. Bosna i Hercegovina, vezano za predmete br. CH/99/2510, CH/99/2855, CH/99/3065, CH/99/3273 i CH/99/3401, tvrdi da podnosioci prijava nisu iscrpili domaće pravne lijekove, jer nisu iskoristili sva raspoloživa pravna sredstva pred domaćim sudovima. Takva sredstva uključuju određene redovne i vanredne pravne lijekove predviđene Zakonom o parničnom postupku. Bosna i Hercegovina je, nadalje, navela da je *u svojoj dosadašnjoj praksi Evropska komisija prihvatila predmete u kojima nisu bila iskorištena sva raspoloživa efikasna sredstva, samo u dva slučaja*, smatrajući time da je ovakav pristup izrazito rijedak. Navodi da *samo sumnja u uspjeh u domaćem postupku podnosice prijava ne oslobađa obaveze da iscrpe domaća pravna sredstva.*

562. Komisija, na prvom mjestu, napominje da pri primjeni principa iscrpljivanja pravnih lijekova nije potrebno uzimati u obzir kvantitet odluka Evropske komisije za ljudska prava u pogledu određene problematike (čak i da nema niti jednog predmeta u relevantnom smislu), već je potrebno ispitivati u svakom pojedinom slučaju da li je pravni lijek djelotvoran, ili ne prema relevantnim zakonima države.

563. Na pojedinca se ne može staviti pretjerani teret u otkrivanju koji je najefikasniji put kojim bi se došlo do ostvarivanja svojih prava (Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 18/00,* od 10. maja 2002. godine, tačka 40, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 30/02). Djelotvornost pravnog lijeka se ne ogleda samo u činjenici da je on pravno i formalno predviđen, već i da je u praksi djelotvoran. Osnovna ljudska prava, koja štiti Evropska konvencija i Ustav Bosne i Hercegovine, moraju biti stvarna i djelotvorna kako u zakonu tako i u praksi, a ne iluzorna i teoretska. Pravni lijekovi koji su predviđeni za zaštitu prava moraju biti fizički dostupni, ne smiju biti ometani aktima, propustima, odlaganjima ili nemarom vlasti, te moraju biti u stanju štititi predmetna prava (Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 36/02*, od 30. januara 2004. godine, tačka 25, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 9/04).

564. U vezi s tim, Komisija podsjeća da je u Bosni i Hercegovini već etablirana praksa da se podnosioci prijava mogu obratiti direktno Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine ili Domu, u slučaju kada nema djelotvornih pravnih lijekova u vezi sa određenim ustavnim pravom, odnosno pravom iz Sporazuma. Tako je u svim slučajevima nerazumnog trajanja postupka zaključeno da u Bosni i Hercegovini ne postoji odgovarajući pravni lijek. Iz toga razloga, apelanti, tj. podnosioci prijava nisu se morali obratiti niti jednom domaćem organu, već direktno Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine ili Domu, tj. Komisiji, i tvrditi povredu citiranog prava (vidi, nedavno usvojene predmete Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *AP 769/04*, od 30. novembra 2004. godine, tačka 23, sa uputom na daljnju praksu Evropskog suda za ljudska prava). Nadalje, Dom je jasno naveo da činjenica da postupak još traje neće spriječiti Dom da ispita žalbene navode podnosioca prijave u vezi sa dužinom postupka (Odluka o prihvatljivosti i meritumu, CH/99/1972, *M.T. protiv Republike Srpske*, od 3. jula 2003. godine, tačka 27). Isti slučaj je bio sa pravom pristupa sudu, gdje je zaključeno da Bosna i Hercegovina i njeni entiteti i Brčko Distrikt nisu predvidjeli pravni lijek protiv povrede prava pristupa sudu (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije, *Dmitar Arula protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od od 8. i 9. marta 2005. godine, tačka 55; Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 19/00* od 4. maja 2001. godine, tačka 12. *et sequ.*, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 27/01).

565. Komisija navodi da je prva indicija nedjelotvornog pravnog sistema u pogledu isplate stare devizne štednje činjenica da Bosna i Hercegovina do danas nije počela da isplaćuje staru deviznu štednju. Osim toga, podsjeća da su neki od podnosilaca prijava pokrenuli domaće sudske postupke kako bi im se isplatila gotovina sa njihovih računa. Nijedan od podnosilaca prijava nije do sada u tome uspio. Osim toga, Komisija uzima u obzir da su brojni postupci u toku i nakon više od pet godina od njihovog pokretanja. Konačno, sama zakonska rješenja ne dozvoljavalju trenutno da se pravomoćne presude iz oblasti ove problematike izvršavaju, jer su predviđeni drugi modaliteti isplate stare devizne štednje.

566. S obzirom na gore navedeno, Komisija smatra da ne postoje efikasni pravni lijekovi koji su dostupni podnosiocima prijava, a koje bi trebali iscrpiti. U ovim okolnostima, Komisija cijeni da je opravdano razmatrati prijave.

567. Bosna i Hercegovina, u vezi s predmetima br. CH/99/2510, CH/99/2855, CH/99/3065, CH/99/3273, CH/99/3401, tvrdi da su prijave neprihvatljive prema članu VIII(2)(a) Sporazuma, jer nisu podnesene u roku od šest mjeseci od dana donošenja bilo koje konačne odluke u predmetima podnosilaca prijava. Međutim, sadržaj svake od navedenih povreda je nastavljena situacija, a rok od šest mjeseci se ne može primijeniti sve dok se situacija ne okonča, a što ovdje nije slučaj. Treba napomenuti da je zahtjev za isplatom pravni zahtjev koji se formalno, ali i faktički, proteže od samog početka nemogućnosti isplate štedišama njihove devizne štednje. Prema tome, iako je situacija nastala prije 14. decembra 1995. godine, pravna situacija je nepromijenjena i do danas,

kada je Sporazum, bez daljnjeg, na snazi. Radi se, znači, o klasičnom slučaju kontinuirane povrede (vidi, između ostalih, odluke o prihvatljivosti i meritumu Doma, CH/99/1900 i 1901, *D.S. i N.S. protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. marta 2002. godine, tačka 49; Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 23/00,* "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 10/01).

568. Komisija, zbog toga, zaključuje da prijave nisu neprihvatljive prema članu VIII(2)(a).

(c) Ostalo

569. U skladu sa pravilom 50. stavom 2b. Pravila procedure Komisije, Komisija briše dio prijave u predmetu broj CH/00/3495*, Tomo Bjelica protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* u vezi sa dijelom položenih sredstava kod Jugobanke Sarajevo. Naime, uprkos izričitom traženju, podnosilac prijave nije dostavio kopiju knjižice, čime bi potkrijepio svoje navode. Osim toga, podnosilac prijave nije naveo razloge nedostavljanja knjižice.

570. U skladu sa pravilom 50. stavom 2b. Pravila procedure Komisije, Komisija briše dio prijave, u predmetu broj CH/00/5596*, Zoran Murgić protiv Bosne i Hercegovine*, u vezi sa položenim sredstvima kod Jugobanke Sarajevo. Naime, uprkos izričitom traženju, podnosilac prijave nije dostavio kopiju knjižice, čime bi potkrijepio svoje navode. Osim toga, podnosilac prijave nije naveo razloge nedostavljanja knjižice.

571. U skladu sa pravilom 50. stavom 2b. Pravila procedure Komisije, Komisija briše dio prijave, u predmetu broj CH/00/4937*, Branimira Metikoš protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, u vezi sa položenim sredstvima kod Privredne banke Sarajevo. Naime, uprkos izričitom traženju, podnosilac prijave nije dostavila kopiju knjižice, čime bi potkrijepila svoje navode. Osim toga, podnosilac prijave nije navela razloge nedostavljanja knjižice.

572. U skladu sa pravilom 50. stavom 2e. Pravila procedure Komisije, Komisija briše prijavu u predmetu broj *CH/00/3466, Mehmed Hamzanija protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, jer podnosiloci prijava ne posjeduju više deviznu štednju, zbog čega više nije opravdano da se nastavi postupak pred Komisijom. Naime, Komisija smatra da se ovi podnosioci prijava više ne mogu smatrati "žrtvama" navodnih povreda ljudskih prava i sloboda.

8. Zaključak u pogledu prihvatljivosti

573. Pošto nije utvrđen bilo koji osnov za proglašavanje prijava neprihvatljivim, Komisija proglašava sve prijave prihvatljivim prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, i u cijelosti prihvatljive u pogledu Federacije Bosne i Hercegovine.

574. U skladu sa pravilom 50. stavom 1h. Pravila procedure Komisije, zaključuje da nije nadležna *ratione personae* da razmatra prijave br. CH/00/5530, *Izet Grebović protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske,* CH/00/5531, *Sabina Grebović protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske* i CH/00/5532, *Saladin Grebović protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske* u odnosu na Republiku Srpsku.

575. U skladu sa pravilom 50. stavom 2b. Pravila procedure Komisije, briše dio prijava u predmetima br*. CH/00/3495, Tomo Bjelica protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* CH/00/5596*, Zoran Murgić protiv Bosne i Hercegovine*, CH/00/4937*, Branimira Metikoš protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine.*

576. U skladu sa pravilom 50. stavom 2e. Pravila procedure Komisije, briše prijavu broj CH/00/3466*, Mehmed Hamzanija protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* jer podnosilac prijave više ne posjeduje deviznu štednju.

B. Meritum

577. Po članu XI Sporazuma Dom će potom razmotriti pitanje da li gore utvrđene činjenice otkrivaju da su tužene strane prekršile svoje obaveze prema Sporazumu. Prema članu I Sporazuma, strane su obavezne da *obezbijede svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda*, uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i njenim Protokolima.

B.1. Član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju

513. Podnosioci prijava se žale da je povrijeđeno njihovo pravo na imovinu prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Ova odredba glasi:

> *Svako fizičko i pravno lice ima pravo uživati u svojoj imovini. Niko ne može biti lišen imovine, osim u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom i općim načelima međunarodnog prava.*
>
> *Prethodne odredbe, međutim, ne utiču ni na koji način na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi se regulisalo korištenje imovine u skladu sa općim interesima ili da bi se obezbijedila naplata poreza ili drugih dadžbina i kazni.*

578. Podnosioci prijava se žale da su njihova prava povrijeđena odbijanjem banaka, tj. tuženih strana, da im isplate deviznu štednju, i konverzijom te štednje u certifikate za privatizaciju, bez njihovog znanja i saglasnosti. Dalje, podnosioci prijava tvrde da radnjama koje je preduzela Federacija nije uspostavljena pravična ravnoteža između javnog i privatnog interesa, a rezultat toga je nastavljena povreda njihovih prava na imovinu.

579. Tužene strane navode da su postupci u pogledu stare devizne štednje bili opravdani i da nije došlo do povrede ljudskih prava. Bosna i Hercegovina se pozvala na saradnju sa Uredom Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, te navela da Država priprema paket zakona o privatizaciji državne imovine, čija je vrijednost znatno veća od duga po staroj deviznoj štednji građana. Bosna i Hercegovina je navela da trenutna zakonska rješenja ne vrijeđaju pravo podnosilaca prijava na imovinu. Federacija Bosne i Hercegovine navodi da je nesporno da se radi o imovini podnosilaca prijava, ali da je ovo pitanje zakonski regulisano u skladu sa pravom na imovinu. Ističe, da je postignuta pravična ravnoteža između interesa Države i podnosilaca prijava, te da je otklonjena buduća nesigurnost u pogledu devizne štednje.

580. Prema jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju obuhvata tri različita pravila. Prvo, koje je izraženo u prvoj rečenici prvog stava i koje je opće prirode, izražava princip mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, u drugoj rečenici istog stava, pokriva lišavanje imovine i podvrgava ga izvjesnim uvjetima. Treće, sadržano u drugom stavu, dozvoljava da države potpisnice imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu korištenje imovine u skladu sa općim interesom, sprovođenjem onih zakona koje smatraju potrebnim za tu svrhu (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 3/99*, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00).

581. Uzimajući u obzir gornju tačku ove Odluke, slijedi da Komisija mora odgovoriti na tri pitanja. Prvo, da li se prava u vezi sa starom deviznom štednjom mogu smatrati *imovinom* u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Drugo, ako se smatraju imovinom, da li se postojećom zakonskom regulativom ili nedostatkom regulative Bosna i Hercegovina, tj. Federacija Bosne i Hercegovine miješa u ta prava tako da uključuje zaštitu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku

konvenciju? Treće, ako je član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju uključen, da li je miješanje opravdano prema tom članu?

B.1.a. Da li se radi o imovini podnosilaca prijava?

582. Prema ustanovljenoj praksi riječ imovina uključuje širok obim imovinskih interesa koje treba štititi (vidi presudu bivše Evropske komisije za ljudska prava, *Wiggins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, aplikacija broj 7456/76, Odluke i izvještaji (OI) 13, st. 40-46 (1978)), a koji predstavljaju ekonomsku vrijednost. Koncept imovine ima autonomno značenje, a dokazivanje utvrđenog ekonomskog interesa može biti dovoljno ako se ustanovi pravo zaštićeno Evropskom konvencijom, pri čemu pitanje da li su imovinski interesi priznati kao zakonsko pravo u domaćem pravnom sistemu nije od značaja (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Tre Traktörer Aktibolag protiv Švedske*, iz 1984. godine, serija A, broj 159, stav 53).

583. Dom je u svojoj ranijoj praksi, u nekoliko predemta, ustanovio da stara devizna štednja predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Dom je utvrdio da, bez obzira na finansijsku situaciju banaka i opću ekonomsku situaciju u Državi i Federaciji Bosne i Hercegovine, te ograničenja u podizanju stare devizne štednje ili *de facto* blokiranje te štednje, novac koji je deponovan na računima podnosilaca prijava predstavlja ekonomsku vrijednost. Potraživanja podnosilaca prijava kod banaka po osnovu njihove devizne štednje tako predstavljaju *vlasništvo* u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju (vidi odluku *Poropat i drugi*, *loc. cit,* tačka 161). Konačno, tužene strane u postupku nisu negirale ovu činjenicu. Štaviše, Federacije Bosne i Hercegovine je afirmativno potvrdila ovaj navod podnosilaca prijava.

B.1.b. Navodne povrede od strane Bosne i Hercegovine

B.1.b.1. Da li se Bosna i Hercegovina nastavila miješati u pravo na imovinu podnosilaca prijava?

584. Komisija, prije svega, napominje da je u predmetu *Poropat i dr* (loc. cit, tač. 164. *et sequ.*), Dom jasno utvrdio da se Bosna i Hercegovina miješala u pravo na imovinu podnosilaca prijava zbog činjenice da je propustila da *osigura štedišama stare devizne štednje njihovo pravo na mirno uživanje njihovog vlasništva. Ovo znači uplitanje u to pravo*. Preko tri godine kasnije, u odluci *Đurković i dr.* (*loc. cit*, tačka 269. *et sequ.*), Dom je potvrdio miješanje Bosne i Hercegovine u isto pravo podnosilaca prijave.

585. Od ove odluke, koja je uručena 7. novembra 2003. godine, Država nije donijela niti jedan pravni akt kojim bi regulisala ovo pitanje. S druge strane, isplata stare devizne štednje nije izvršena u bilo kojem smislu. Iz ovog razloga, Komisija smatra da je Bosna i Hercegovina nastavila da se miješa u pravo podnosilaca prijava, zbog čega je neophodno da se ispita opravdanje ovakvog *propuštanja* Države da reguliše pitanje stare devizne štednje.

B.1.b.2. Da li je miješanje opravdano?

586. Prije stupanja na snagu Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, Država je bila zakonodavno aktivna u pogledu stare devizne štednje. Naime, Republika Bosna i Hercegovina je usvojila zakone i propise u vezi sa deviznom štednjom (vidi CH/97/48, *loc. cit,* tač. 88-91; tačka 456. *et sequ.* ove Odluke). Član 9. stav 3. Uredbe iz 1992. godine predviđao je da Republika daje garanciju za deviznu štednju, a član 12. Uredbe iz 1994. godine stipulisao je da građani mogu koristiti svoju štednju slobodno. Imajući u vidu da je članom 144. Uredbe iz 1992. godine određeno da isplate devizne štednje građana uložene kod Narodne banke Jugoslavije treba odrediti posebnim propisom, Komisija smatra da je ustanovljeno da se izričita garancija i obećanje da se štednja može slobodno koristiti nisu odnosili na staru deviznu štednju nego samo na nove štedne uloge koje su građani počeli ulagati u vrijeme kada je usvojena zakonska regulativa Republike. Ipak, ostavljajući rješavanje stare devizne štednje za poseban propis, Republika je implicitno priznala odgovornost za ovu štednju. Odlukom od 9. aprila 1995. godine, ne samo da je pojačano

ovo implicitno priznanje, već je jasno navedeno da će se pitanje stare štednje rješavati usvajanjem državnog zakona o javnom dugu Republike.

587. Iako je Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini stupio na snagu nakon datuma koji su navedeni u prethodnoj tački, Komisija ponavlja da, prema članu I Ustava Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država i tako nasljeđuje status bivše Republike Bosne i Hercegovine. Komisija se, nadalje, poziva na Aneks II/2 Ustava Bosne i Hercegovine, kojim je propisan kontinuitet pravnih propisa, prema kojem *[s]vi zakoni, propisi i sudski poslovnici, koji su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine*. *In conclusio*, svi opći akti, koji su usvojeni do stupanja na snagu Ustava Bosne i Hercegovine, ostaju na snazi u punom kapacitetu, sve dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine. Time su i obaveze, koje je imala Republika Bosna i Hercegovina, a koje su opisane u prehodnoj tački, prešle na Državu, bez ikakvih ograničenja. Drugim riječima, jasno je vidljiv kontinuitet obaveze Države od perioda raspada bivše SFRJ pa sve do 14. decembra 1995. godine, kada je Sporazum i Ustav Bosne i Hercegovine stupio na snagu. U tom svojstvu, Bosna i Hercegovina uzima učešće u pregovorima koji se tiču sukcesije imovine SFRJ.

588. Nakon stupanja na snagu Ustava Bosne i Hercegovine, Država je dobila nove obaveze koje se odnose na pitanja imovinskih prava u smislu člana 1. Protkola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Prije svega, Komisija napominje da tumačenje nadležnosti Države i njenih teritorijalnih cjelina treba biti, prije svega, u okviru jezičkog značenja ustavnih odredbi, a na način da se najdjelotvornije ostvari cilj koji je propisan – u konkretnom slučaju, pravo na imovinu. U alineji 4. Preambule Ustava, koja ima normativni karakter, u skladu sa III. djelimičnom odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu 5/98 (od 30. juna i 1. jula 2000. godine, tač. 17. *et sequ.*), propisano je da je država obavezna da *podstakn[e] opšte blagostanje i ekonomski razvoj kroz zaštitu privatnog vlasništva i unapređenje tržišne privrede*. Članom I/4 Ustava Bosne i Hercegovine, stipulisana je, između ostalog, sloboda kretanja kapitala širom Bosne i Hercegovine i garantovanje jedinstvenog tržišta, dok je članom II/1, *Bosna i Hercegovina i oba entiteta [obavezna] osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda*. Osim toga, članom II/6. Ustava Bosne i Hercegovine, *Bosna i Hercegovina, i svi sudovi, ustanove, organi vlasti, te organi kojima posredno rukovode entiteti ili koji djeluju unutar entiteta podvrgnuti* su, *odnosno primjenjuju ljudska prava i osnovne slobode na koje je ukazano u stavu 2*. Konačno, *[p]rava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima.* Na kraju, Komisija napominje da je Država, u skladu sa članom III/1(d) Ustava Bosne i Hercegovine, direktno odgovorna za monetarnu politiku. Štaviše, član VII. Ustava označava Centralnu banku Bosne i Hercegovine kao jedini nadležni organ za monetarnu politiku u cijeloj zemlji. Tačno je da Centralnoj banci nije dato ovlaštenje da reguliše rad banaka uopšte ili posebno deviznu štednju. Međutim, isplata štednje sa predmetnih bankovnih računa ima reperkusije na protok deviza i tako utiče na monetarnu politiku za koju je Centralna banka, kao državna institucija, odgovorna.

589. S druge strane, u pogledu problema devizne štednje, Država je nastavila sa zakonodavnim aktivnostima nakon stupanja na snagu Sporazuma i Ustava Bosne i Hercegovine. Tako je Odlukom od 10. aprila 1996. godine potvrđena Odluka od 9. aprila 1995. godine, a kojom je propisano da *[d]evizna štednja građana deponovana kod bivše Narodne banke Jugoslavije zajedno sa kamatama na ovu štednju, rješavaće se donošenjem zakona o javnom dugu Bosne i Hercegovine ili na drugi način u sklopu ukupne konsolidacije duga Bosne i Hercegovine zajedno sa međunarodnom zajednicom.* Država je 22. jula 1998. godine, odnosno 19. jula 1999. godine, usvojila Okvirni zakon o privatizaciji banaka i preduzeća, koji je samo formulisao određene opće principe u privatiziciji. Uprkos ovoj zakonodavnoj aktivnosti, a u skladu sa ustavnim obavezama Države, Dom je, u svojoj odluci o deviznoj štednji građana, *CH/97/48* (*loc. cit,* tač. 164.*et sequ.*), zaključio da je Država odgovorna za povredu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, jer je propustila da preduzme određenu radnju i tako ostavila *štediše u situaciji u kojoj nije bilo pravne*

osnove po kojoj su oni mogli tražiti isplatu svoje štednje, bilo direktno od banaka ili indirektno od Države kroz plaćanje javnog duga. Ovakva situacija je nastavljena sve do oktobra 2003. godine, kada je Dom, u svojoj zadnjoj odluci CH/98/377 i dr. (*loc. cit*, tačka 204) u vezi sa štednim ulozima građana, zaključio:

> [...] da Bosna i Hercegovina ostaje odgovorna za nalaz zajedničkog rješenja za problem starih bankovih računa. Bosna i Hercegovina je uključena u državne pregovore u vezi sa pitanjima kao što su odgovornosti banaka iz inostranstva (kao što su Ljubljanska banka i Unionbanka, bivša Jugobanka), prava ekonomske sukcesije, i druga pitanja koja utiču na imaoce deviznih štednih računa, uključujući i podnosioce ovih prijava. Dom, radi toga, nalazi da su te prijave prihvatljive protiv Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

590. Od 22. jula 1998. godine, odnosno 19. jula 1999. godine, zakonodavno stanje na terenu se nije mijenjalo. Država nije donosila nikakve zakone u vezi sa unutarnjim dugom ili štednjom građana. Jedini zakon, koji je regulisao pitanje *državnog* duga, je Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutarnjeg duga Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 44/04), iz kojeg očigledno proizilazi da Bosna i Hercegovina, tj. Država, ne podrazumijeva štednju građana kao svoj dug, već dug entiteta. Drugim riječima, sva aktivnost u pogledu *stare devizne štednje* građana prenesena je na entitete i Distrikt Brčko, koji su pitanje stare devizne štednje regulisali kroz relevantne zakone o unutarnjem dugu. Na ovaj način, jasno je da se Država *de facto* i *de jure* odrekla obaveza koje su proizilazile iz legislative donesene od 1992-1999. godine, uključujući i obaveze iz Ustava Bosne i Hercegovine i Sporazuma.

591. Što se tiče samih obaveza Države, koje proizilaze iz legislative donesene od 1992-1999. godine, Država nije donijela niti jedan akt, kojim bi stavila van snage postojeću legislativu, a kojom je, u to vrijeme, direktno preuzela obaveze po osnovu stare devizne štednje. Problem bi mogao biti riješen primjenom principa *lex posterior derogat lex priori*, čime bi entiteti i Distrikt Brčko mogli preuzeti obavezu samostalnog garantovanja imovinskih prava po osnovu stare devizne štednje. Međutim, u ovom slučaju ne radi se samo o obavezi koja proizilazi iz *državnih* pozitivno-pravnih propisa, koji su derogirani donošenjem novih zakona, a koji regulišu istu materiju. Stara devizna štednja, nakon 14. decembra 1995. godine, predstavlja konstituisano imovinsko pravo u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, člana II/2/k) Ustava Bosne i Hercegovine, tj. člana 1. tačka 11. Sporazuma. Znači, radi se o pravima, koja su, s jedne strane, jasno definisana obaveza Države, a s druge strane, o pravima koja ne mogu biti derogirana i na niži teritorijalni nivo, na način na koji je to učinjeno. Iz navedenih razloga, potpuna derogacija bi mogla biti moguća da pravna pozicija podnosilaca prijava nije zaštićena Sporazumom i Ustavom Bosne i Hercegovine. Drugim riječima, Država se ne može osloboditi garantovanja poštivanja ovog prava njegovim prenosom, u smislu regulisanja i implementacije, na entitetske institucije, bez da obezbijedi dovoljno garanta za adekvatno rješavanje ovog pitanja na nižem nivou u skladu sa, između ostalog, standardima iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

592. Zašto je bitno da Država načelno reguliše pitanje stare devizne štednje? Komisija primjećuje da je Federacija Bosne i Hercegovine regulisala pitanje stare devizne štednje Zakonom o utvđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine. Tim Zakonom, članom 2, *utvrđuje se sveobuhvatno izmirenje unutrašnjeg duga na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine*. Republika Srpska je pitanje devizne štednje regulisala u Zakonu o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 63/04). U članu 2. je navedeno da *[i]zmirenje unutrašnjeg duga vrši se u skladu sa odredbama ovog zakona na način koji obezbjeđuje i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Republike Srpske*. Konačno, Distrikt Brčko je sopstvenim Zakonom o podmirenju obaveza po osnovu stare devizne štednje ("Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", broj 27/04) regulisao pitanje isplate devizne štednje u gotovom novcu i obavezama, vodeći računa o makroekonomskoj stabilnosti Distrikta. Prema procjenama zakonodavaca entiteta i Brčko Distrikta, ukupan dug na ime stare devizne štednje u Distriktu Brčko iznosi 94 miliona konvertibilnih maraka, u Republici Srpskoj 774 miliona

konvertibilnih maraka, dok se u Federaciji ukupan unutarnji dug procjenjuje na 1.858,9 miliona konvertibilnih maraka, od čega sigurno veliki dio otpada na staru deviznu štednju. Komisija je svjesna da je pitanje unutarnjeg duga veliko opterećenje za entitete. Njihova solventnost je interes Države, jer od toga direktno zavisi i moć Države, njena makroekonomska stabilnost. Država, s druge strane, ima obavezu da poštuje i brani princip državnog suvereniteta, što podrazumijeva i finansijsku samostalnost prema vani, ali i prema unutra. Odbrana suvereniteta Države (od čega zavisi i faktička moć prava na imovinu u konkretnim slučajevima) je takva obaveza, da Ustav Bosne i Hercegovine predviđa ne samo preduzimanje mjera u okviru datih joj nadležnosti, nego i sve ostale mjere, bez obzira čija je to konkretno nadležnost u Državi (član III/5.a) Ustava Bosne i Hercegovine. Drugim riječima, Država, u cilju odbrane forme i vrste svog političkog postojanja, može i mora preduzeti sve potrebne mjere. Prema tome, Država mora obezbijediti bezbjedno funkcionisanje svih nadležnih teritorijalnih cjelina u smislu budućih, uređenih dijelova finansijske privrede, koji će biti izloženi i u budućnosti velikim problemima i rizicima (na primjer, najava rješavanja problema restitucije). To se može postići samo na način da Država, zakonskim aktom, utvrdi principe za sve entitete i Brčko Distrikt, a koji bi bili rezultat ekonomske analize makroekonomske stabilnosti Države u konktekstu postojećeg problema.

593. U vezi s tim, član III/1(d) Ustava Bosne i Hercegovine nadležno obavezuje Državu na polju monetarne politike. Štaviše, član VII. Ustava označava Centralnu banku Bosne i Hercegovine kao jedini nadležni organ za monetarnu politiku u cijeloj zemlji. Tačno je da Centralnoj banci nije dato ovlaštenje da reguliše rad banaka uopšte ili posebno deviznu štednju. Međutim, isplata štednje sa predmetnih bankovnih računa ide danas ne preko banaka, već direktno iz entitetskih budžeta, što ima reperkusije na protok novca i deviza i tako utiče na monetarnu politiku za koju je Centralna banka, kao državna institucija, odgovorna. Prema tome, bankovni sistem, osim Centralne banke Bosne i Hercegovine, nema ulogu u pitanju stare devizne štednje.

594. Član I/4. Ustava Bosne i Hercegovine obavezuje Državu da reguliše pitanje jedinstvenog tržišta u Bosni i Hercegovini, u koje spada, između ostalog, promet kapitala. Jedinstveno tržište i liberaliziacija tržišta kapitala obuhvata isključenje svakog ograničenja, tj. ne samo diskriminirajućih mjera, nego i svih drugih mjera, koje bez obzira što nemaju diskriminirajući karakter opterećuju određene grupe više nego druge. Za Komisiju je neprihvatljivo da isto pitanje, za koje je Država odgovorna, i koje je bilo na isti način tretirano sve do donošenja entitetskih zakona o regulisanju ovog problema, uključujući Distrikt Brčko, postane regulisano na sasvim nejednak način. Tako, na primjer, Federacija Bosne i Hercegovine predviđa isplaćivanje, *inter alia*, u novcu u periodu od četiri godine (član 11. Zakona), dok dospjeće obveznica još nije regulisano. Republika Srpska je predvidjela druge modalitete novčane isplate (član 15. Zakona), dok obveznice imaju rok dospjeća 30 godina (član 16. stav 1. tačka 1). Distrikt Brčko predvidio je rok od tri godine za novčanu isplatu (član 2. stav 1. Zakona), dok obveznice imaju rok dospjeća 25 godina (člana 2. stav 2a. Zakona). Nejednako tretiranje je posljedica derogacije problema sa Države na entitete i Brčko Distrikt. Na taj način, različito zakonsko tretiranje će, pored zakona slobodnog tržišta, bitno i direktno uticati na tržište obveznicama u Bosni i Hercegovini, kao jedinstvenom tržišnom prostoru. S druge strane, stara devizna štednja je bila, i principijelno ostala, državni problem. U vezi s tim, Komisija napominje da je država obavezna poštovati opći princip jednakosti u pravima, kako to propisuje Ustav Bosne i Hercegovine, i to ne samo naspram ustavnih prava, već svih prava koja su propisana zakonom. Pravo na jednakost je ustavno pravo i odnosi se na sva zakonska prava. Nijedan zakonodavac ne može biti oslobođen te obaveze. Komisija uvažava stav Države da je rješavanje ovog problema na nivou entiteta i Brčko Distrikta optimalno riješenje. Međutim, Država mora dati garancije da su različita zakonska rješenja na nivoima entiteta i Brčko Distrikta neophodne mjere radi zaštite funkcionisanja financijske privrede, monetarnog sistema, itd. Drugim riječima, Komisija uvažava stav Države da je opća ravnoteža u privredi veoma važan cilj Države. Međutim, različite mjere i različito tretiranje, koji utiču na jedinstveno tržište kapitala, su dozvoljeni ukoliko ispunjavaju pretpostavke principa proporcionalnosti (vidi presudu Suda za pravdu, predmet C-423/98, *Alfredo Albore*, Zbirka 2000, str. I-5965).

595. Država, dozvolivši da entiteti i Brčko Distrikt preuzmu operacionalizaciju i odgovornost za isplatu stare devizne štednje, nije dala niti jednu garanciju da će isplata, kako u novcu tako i u

formi obveznica, biti realizovana. Komisija smatra da je neophodno da Država da određene garancije u tom smislu. Naime, po teoriji identiteta strana, Republike Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine, a koja jasno proizilazi iz člana I Ustava Bosne i Hercegovine, prema kojem Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država i tako nasljeđuje status bivše Republike Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina ima poziciju dužnika. Ne bi bilo u skladu sa principom pravne države, da se Država, kao dužnik, oslobodi u potpunosti svoje obaveze tako što bi se, preko svoje moći nadležnosti derogacije, oslobodila davanja garancija za ispunjenje obaveza u koje je ušla. Iz toga razloga, Komisija ne može prihvatiti garanciju koju daju entiteti, a pogotovo ne garanciju obezbjeđenja novca putem privatizacije javnih preduzeća, uzimajući u obzir dosadašnje rezultate iste. Konačno, davanje garancije bi omogućilo da se jača osjećaj postojanja principa kontinuiteta u smislu člana I Ustava Bosne i Hercegovine i dobre vjere u njega. Naime, podnosioci prijava, kao vjerovnici, u trenutku sklapanja pravnog posla sa državnim bankama, nisu bili opterećeni rizikom da će isplata njihove devizne štednje kad-tad propasti ili postati neutuživa. Stoga, Komisija smatra da je Država odgovorna da se ojača taj osjećaj dobre vjere u kontinuitet pravnog sistema postojanja.

596. Zbog svega navedenog, Komisija smatra da Država mora na određeni način regulisati navedenu problematiku, od čega će direktno zavisiti i uspjeh predviđenog modaliteta isplate stare devizne štednje. Komisija smatra da Država nije obavezna u potpunosti regulisati ova pitanja. Ipak, načelno regulisanje ovih pitanja, a prije svega, pitanje davanja garancije za isplatu od strane određene relevantne međunarodne institucije kapitala, ujednačavanje standarda na teritoriji cijele Države, vodeći računa o ostvarivanju jedinstvenog tržišta u Bosni i Hercegovini i makroekonomskoj stabilnosti Države, će voditi ka tome da pravo na imovinu ne bude ugroženo u budućem periodu, tj. da zakonska regulativa ispuni standarde koji su nametnuti pozitivnom obavezom za Državu, a koja proizilazi iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Komisija napominje da je zakonodavac najkompetentniji, uzimajući u obzir praktična stanovišta, da odluči koja su to pitanja na terenu, koja se načelno moraju uzeti u obzir.

597. S obzirom da Država, Bosna i Hercegovina, nije donijela određeni okvirni zakon, kojim bi načelno regulisala ova pitanja, Komisija smatra da je Bosna i Hercegovina propustila da djelotvorno zaštiti pravo na imovinu podnosilaca prijava, čime je povrijedila svoje pozitivne obaveze koje proizilaze iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

B.1.c. Navodne povrede od strane Federacije Bosne i Hercegovine

598. Pri razmatranju merituma ovih predmeta u odnosu na Federaciju Bosne i Hercegovine, Komisija mora odlučiti da li, u svjetlu najnovijih zakonskih promjena, koje su nastupile nakon odluke *Đurković i drugi,* pravna situacija u Federaciji u vezi sa starom deviznom štednjom nastavlja kršiti član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

599. Komisija, prije svega, ponavlja da se u predmetnim slučajevima radi o imovini podosilaca prijava. Prema tome, Komisija mora utvrditi da li se postojećom zakonskom regulativom Federacija Bosne i Hercegovine miješa u ta prava tako da uključuje zaštitu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Osim toga, Komisija mora ispitati, ako se radi o miješanju u to pravo, da li je miješanje opravdano prema tom članu?

B.1.c.1. Da li se radi o miješanju Federacije Bosne i Hercegovine u pravo na imovinu podnosilaca prijava i, ako je odgovor afirmativan, da li se ono sastoji u *kontroli* ili *lišenju* prava na imovinu?

600. Prema stanju spisa, a uzimajući u obzir postojeću zakonsku regulativu, zahtjev podnosilaca prijava odnosi se na isplatu iznosa stare devizne štednje, uključujući pripadajuće kamate. Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine predviđa poseban modalitet isplate stare devizne štednje, dok je članom 9. stavom 4. predviđeno da se kamate od 1. januara 1992. godine otpisuju.

601. U odluci *Đurković i drugi* (*loc. cit*, tačka 244. *et sequ.*), Dom je naveo:

> U odlukama Poropat i drugi i Todorović i drugi, Dom je utvrdio da je došlo do uplitanja u prava podnosilaca prijava po članu 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju na osnovu zakona koji su oslobodili banke njihovih ugovornih obaveza prema podnosiocima prijava i da je podnosiocima prijava onemogućeno da podignu svoj novac. (Poropat i drugi, tačke 170-77; Todorović i drugi, tačke 130-33). Praktično, ista situacija je ostala do danas. Dom zapaža da, u skladu sa izmjenama i dopunama, ne postoje odredbe u Zakonu o potraživanjima građana po osnovu kojih je građanin slobodan da raspolaže svojom štednjom na bilo koji drugi način osim da je pretvori u privatizacijske certifikate. Zakoni, kako su izmijenjeni i dopunjeni, nastavljaju da propisuju obavezni prenos devizne štednje iz banaka na Jedinstveni račun građana. Podnosioci prijava, a vjerovatno i druge štediše, nisu mogli i još uvijek ne mogu podignuti novac sa svojih računa. Dakle, uplitanje ustanovljeno u odluci Poropat i drugi se nastavlja barem de facto, iako de jure relevantni zakoni nisu više na snazi.
>
> 246. Uplitanje je pogoršano nemogućnošću podnosilaca prijava da dobiju obeštećenje na sudovima (vidi tačku 27 gore).

602. Komisija navodi da se od vremena donošenja ovih zaključaka situacija utoliko promijenila što je na snazi novi zakonski okvir, koji reguliše pitanje stare devizne štednje. Međutim, vlasnici stare devizne štednje još uvijek nisu dobili isplatu svoje stare devizne štednje. Novi Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine ne predviđa isplatu stare devizne štednje, iako bi *normalna* situacija kod štednih uloga bila, ispunjenje ugovornih obaveza po ugovoru o štednji u skladu sa pojedinačnim ugovorima ili važećim zakonskim normama. Umjesto toga, novi Zakon je otpisao kamatu od 1. januara 1992. godine, a isplatu stare devizne štednje predvidio u sasvim drugom modalitetu – kao dio unutarnjeg duga Federacije Bosne i Hercegovine. Konačno, Komisija uviđa da izvršenje pravosnažnih presuda, donesenih u vezi stare devizne štednje još nije počelo.

603. Na osnovu izloženog, Komisija zaključuje da je Federacija Bosne i Hercegovine nastavila sa uplitanjem u imovinska prava pojedinih štediša, uključujući i konkretne podnosioce prijava.

604. Za Komisiju ostaje da preispita kakva je priroda ovog miješanja u pravo na imovinu. S jedne strane, Komisija primjećuje da nikada nije bilo *de iure* lišenja ovog imovinskog prava (vidi, na primjer, CH/97/48 i dr, *loc. cit*, tačka 78 – mišljenje OHR-a, kao *amicus curiae*, zakonsku regulativu Republike Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine, tačku 88. *et sequ.* iste Odluke). Međutim, Evropski sud za ljudska prava je u svojoj dugogodišnjoj praksi naglasio da *de facto* lišenje imovine ne pretpostavlja, tj. ne uslovljava bilo koji formalni akt lišenja imovine. Ono obuhvata državne mjere, koje zbog svojih teških reperkusija na pravo na imovinu, imaju istu posljedicu kao i formalni akt lišenja imovine (na primjer, eksproprijacija). Jurisprudencija, pri tome, stavlja akcent na pitanje da li postoji bilo kakva korist od *preostalog* prava na imovinu nakon takvih državnih mjera. U razgraničenju prema *kontroli korištenja prava na imovinu* (stav 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju), postavlja se pitanje da li postoji opravdana vjera u mogućnost daljnjeg korištenja prava na imovinu, bez miješanja države u bilo kojoj formi (vidi, na primjer, presude Evropskog suda za ljudska prava, *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, od 23. septembra 1982. godine, Serija A, broj 52, st. 70-73; *Allan Jacobson protiv Švedske,* od 25. oktobra 1989. godine, Serija A, broj 163, stav 54; *Fredin protiv Švedske*, od 18. februara 1991. godine, Serija A, broj 192, stav 46. i 52. *et sequ.*, itd).

605. Gledajući retrospektivno konkretnu situaciju oko stare devizne štednje, Komisija bi mogla zaključiti da se radi o *de facto* lišenju imovine. Naime, dugogodišnja nemogućnost da vlasnici stare devizne štednje dođu do realizacije svoga prava na imovinu, s jedne strane, a propali pokušaji Države da donese i implementira određene zakone, s druge strane, vode ka ovakvom zaključku (uporedi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Papmichalopoulus protiv Grčke*, od 24. juna

1993. godine, Serija A, broj 260-B, tač. 43-45). Ipak, u svjetlu novih zakonskih riješenja, Komisija smatra da se može opravdano očekivati da Federacija Bosne i Hercegovine isplati deviznu štednju u okvirima predviđenog modaliteta. Iz toga razloga, Komisija smatra da ovaj slučaj, nakon donošenja novog Zakona, pokreće pitanje *kontrole* prava na imovinu u smislu stava 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

606. Na ovaj zaključak ne utiče ni činjenica da Zakon različito tretira pitanje kamata od pitanja glavnice. Naime, Zakon ne lišava podnosioce prijava glavnice, već predviđa određene modalitete njene isplate. Komisija zaključuje da zakonski *modus operandi* u vezi glavnice jasno pokreće pitanje kontrole prava na imovinu. Kamate, s druge strane, iako mogu biti predmet pojedinačnog utuženja, te uprkos činjenici da kamate dospijevaju i zastarjevaju sa posebnim rokovima, one se moraju principijelno posmatrati kao sporedni zahtjev u odnosu na zahtjev za isplatu glavnice, te zajedno čine cjelinu (čl. 372, 399. *et sequ*., 1045. Zakona o obligacionim odnosima). Komisija je svjesna da se radi o periodu od 1. januara 1992. godine. Prema tome, lišavanje prava na kamatu, za period duži od 12 godina, sigurno predstavlja značajno ograničenje navedenog prava. Ipak, u svjetlu rečenog, Komisija će tretirati ovo pitanje zajedno sa pravom na glavnicu kao pitanje miješanja u pravo na imovinu od strane Federacije Bosne i Hercegovine u smislu njegove kontrole – član 1. stav 2. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Komisija napominje da ovaj zaključak nema suštinskog uticaja na konačni ishod predmeta.

B.1.c.2. Da li je miješanje opravdano?

607. Kao što je navedeno, prema jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju obuhvata tri različita pravila. Prvo, koje je izraženo u prvoj rečenici prvog stava i koje je generalne prirode, izražava princip mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, u drugoj rečenici istog stava, pokriva lišavanje imovine i podvrgava ga izvjesnim uslovima. Treće, sadržano u drugom stavu, dozvoljava da države potpisnice imaju pravo, među ostalim, da kontrolišu korištenje imovine u skladu sa općim interesom, sprovođenjem takvih zakona koje smatraju potrebnim za tu svrhu (vidi, *inter alia,* presude Evropskog suda za ljudska prava, *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, od 23. septembra 1982. godine, Serija A, broj 52, stav 61 i *Scollo protiv Italije*, od 28. septembra 1995. godine, Serija A, broj 315-C, stav 26. sa daljnjim uputama). Svako miješanje u pravo prema drugom ili trećem pravilu mora biti predviđeno zakonom, mora služiti legitimnom cilju, mora uspostavljati pravičnu ravnotežu između prava nosioca prava i javnog i općeg interesa. Drugim riječima, opravdano miješanje se ne može nametnuti samo zakonskom odredbom koja ispunjava uslove vladavine prava i služi legitimnom cilju u javnom interesu, nego mora, također, održati razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti. Miješanje u pravo ne smije ići dalje od potrebnog da bi se postigao legitiman cilj, a nosioci imovinskih prava se ne smiju podvrgavati proizvoljnom tretmanu i od njih se ne smije tražiti da snose prevelik teret u ostvarivanju legitimnog cilja (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 83/03*, od 22. septembra 2004. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 60/04, tačka 49).

B.2.c.2.a. Miješanje predviđeno zakonom?

608. Miješanje je zakonito samo ako je zakon koji je osnova miješanja (a) dostupan građanima, (b) toliko precizan da omogućava građanima da odrede svoje postupke, (c) u skladu sa principom pravne države, što znači da sloboda odlučivanja koja je zakonom data izvršnoj vlasti ne smije biti neograničena, tj. zakon mora obezbijediti građanima adekvatnu zaštitu protiv proizvoljnog miješanja (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Sunday Times,* od 26. aprila 1979. godine, Serija A, broj 30, stav 49; vidi, također, presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Malone,* od 2. augusta 1984. godine, Serija A, broj 82, st. 67. i 68). Sud je istakao da su u mnogim zakonima neizbježno upotrijebljeni termini koji su, u većem ili manjem opsegu, dvosmisleni ili neodređeni i čija je interpretacija i primjena pitanje prakse (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, od 25. marta 1983, serija A, broj 18, stav 89).

609. Komisija ne sumnja da Zakon vezan za ovaj predmet ispunjava standarde u smislu Evropske konvencije (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma, *M.P. i drugi,* CH/02/8202, stavovi 144 i dalje)

B.1.c.2.b. Miješanje u javnom interesu

610. Podnosioci prijava, iako nisu *explicite* naveli, smatraju da je miješanje, tj. kontrola njihovog prava na imovinu, neproporcionalno. Udruženje za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini, u svojstvu *amicus curia*e, smatra da Država nema interes, niti ga je navela u svojim aktima. Osim toga, ovo Udruženje smatra da se Federacija Bosne i Hercegovine, nesavjesnim ponašanjem prema vlastitoj imovini, ne može pozivati na javni interes. Federacija Bosne i Hercegovine, u svom odgovoru, navodi da je donošenje ovakvih zakonskih rješenja neophodno da se spriječi kolaps bankovnog sistema, te da je Entitet morao voditi računa o makroekonomskoj stabilnosti i fiskalnoj održivosti Entiteta.

611. Komisija smatra da su ciljevi postojećih zakonskih rješenja opravdani – sprječavanje kolapsa bankovnog sistema, makroekonomska stabilnost i fiskalna održivost Entiteta. Komisija smatra da su ovi interesi postojali i bili opravdani i ranije, kada je Dom dao, u tom smislu, afirmativno mišljenje (vidi CH/97/48, *loc. cit*, tačka 180, CH/98/377, *loc. cit*, tačka 249). Komisija zaključuje da je ovaj interes ostao aktuelan i danas.

B.1.c.2.c. Uspostavljanje pravične ravnoteže između prava nosioca prava i javnog interesa (proporcionalnost)

612. U odlukama *Poropat i drugi, Todorović i drugi* i *Đurković i drugi,* Dom je utvrdio da je došlo do uplitanja u prava podnosilaca prijava po članu 1. Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju na osnovu zakona koji su oslobodili banke njihovih ugovornih obaveza prema podnosiocima prijava i da je podnosiocima prijava onemogućeno da podignu svoj novac (*Poropat i drugi*, *loc. cit*, tač. 170-77; *Todorović i drugi*, *loc. cit*, tač. 130-133). Dom je, nadalje, našao da propisanim zakonskim mjerama nije uspostavljena *pravična ravnoteža* između općeg interesa i zaštite prava na imovinu podnosilaca prijava i da one tako spadaju van slobode odlučivanja Federacije (*Poropat i drugi*, *loc. cit,* tačka 192). Dom je u svojim odlukama istakao nekoliko nedostataka procesa privatizacije, koji su se odnosili na ograničeno važenje certifikata, jednak tretman gotovine i certifikata i sl. Dom je ustanovio da su ovo pitanja koja je Federacija morala riješiti izmjenom i dopunom programa privatizacije. Dom je smatrao da je Federacija trebala da nađe, u okviru svoje slobode odlučivanja, odgovarajuće načine da postigne traženu *pravičnu ravnotežu* interesa (*Poropat i drugi*, *loc. cit,* tačka 204).

613. Komisija priznaje da je od 2000. godine do 2003. godine Federacija izmijenila i dopunila različite odredbe Zakona o potraživanjima građana pokušavajući da nađe rješenje za pitanje nedostataka procesa privatizacije i da izvrši odluku Doma u predmetu *Poropat i drugi*. Međutim, odlukom Ustavnog suda Federacije dalja efikasnost ovih zakona dovedena je u pitanje, s obzirom da je ovom odlukom utvrđeno da ključne odredbe Zakona o potraživanjima građana nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

614. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, istakla je da prijašnja zakonska regulativa nije uspostavljala pravičnu ravnotežu. Međutim, Komisija zapaža da je Federacija Bosne i Hercegovine usvojila novi Zakon o unutrašnjem dugu, kojim je preuzela obaveze po osnovu stare devizne štednje ostvarene u najnižim poslovnim jedinicama banaka na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, kao dio svog unutrašnjeg duga. Zakonom je izričito propisano da će se metod i visina isplata u gotovini vršiti na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine. Tužena strana je navela da nova zakonska rješenja uspostavljaju u potpunosti princip proporcionalnosti kontrole prava na imovinu.

615. Komisija priznaje napore Federacije Bosne i Hercegovine da, u pokušajima da izvrši ranije naredbe Doma, nastoji da Zakonom o unutrašnjem dugu iznađu rješenja prihvatljiva za podnosioce

prijava, odnosno, da nastoji postići pravičnu ravnotežu između općeg interesa i pojedinačnog tereta podnosilaca prijava. Međutim, Komisija zapaža da nova zakonska rješenja predstavljaju samo okvir na osnovu kojeg treba utvrditi jasan model isplata devizne štednje podnosilaca prijava. Prema tome, u svjetlu novih zakonskih promjena, koje su nastupile nakon odluke *Đurković i drugi,* postojeći zakonski okvir još uvijek ne daje jasnu i dovoljno izvjesnu pravnu situaciju u pogledu konačnog rješenja problema, što dovodi do miješanja u prava podnosilaca prijava od strane Federacije Bosne i Hercegovine.

616. Komisija je došla do ovog zaključaka iz sljedećih razloga:

617. Prvo pitanje, koje se nameće u ovom kontekstu, jeste pitanje verifikacije iznosa stare devizne štednje. Drugim riječima, radi se o verifikaciji *građanskog prava*. Zakon je predvidio da *[v]erifikovanje svih potraživanja za staru deviznu štednju vršit će se na osnovu baze podataka koja je ustanovljena Zakonom o utvrđivanju i ostvarivanju potraživanja građana u postupku privatizacije ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/97, 8/99, 45/00, 54/00, 32/01, 57/03, 20/04) i drugim propisima donesenim na osnovu zakona i baza podataka koje posjeduju banke*. Komisija napominje da od postupka verifikacije direktno zavisi postojanje ili nepostojanje prava na imovinu.

618. Svaki vlasnik stare devizne štednje mora imati obezbijeđeno pravo da aktivno učestvuje u tom postupku. U tom smislu, Zakon mora jasno predvidjeti koje tijelo će vršiti verifikaciju. Ono ne mora biti sudsko tijelo. Verifikacija se može vršti i od strane upravnih organa. Međutim, u tom slučaju, postupak verifikacije mora, barem u jednoj instanci, imati karakter sudskog postupka pred *tribunalom*, u smislu člana 6. Evropske konvencije. To, dalje, znači da verifikacija mora biti okončana, u slučaju spora oko faktičkih ili pravnih pitanja, pred nezavisnim i nepristranim tijelom, koje bi dalo konačno mišljenje u smislu postojanja ili nepostojanja, visine i drugih važnih pitanja oko stare devizne štednje. Tu spada i pitanje konverzije deviza. Pored toga, *tribunal* ne smije biti vezan utvrđenim činjenicama upravnog organa, već mora imati mogućnost da sam preispita činjenice relevantne za svaki pojedini slučaju (u pogledu obaveze sudske zaštite u vezi sa starom deviznom štednjom i nadležnostima takvog tijela vidi *mutatis mutandis* Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 19/00* od 4. maja 2001. godine, tačka 23, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 27/01; predmete Evropskog suda za ljudska prava, *Iatridis protiv Grčke*, od 25. marta 1999. godine, stav 58, Izvještaji o presudama i odlukama 1999-II; *Hentrich protiv Francuske*, od 22. septembra 1994. godine, Serija A, broj 296-A, stav 42; u pogledu karaktera *tribunala*, pojmu nezavisnosti i nepristrasnosti, vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 47/03*, od 15. juna 2004. godine, tačka 23, sa daljnjim uputama na praksu Evropskog suda za ljudska prava). U vezi sa institucionalnom zaštitom u postupku verifikacije, Komisija preporučuje, u cilju zaštite djelotvornog sudskog sistema, da se formira posebno tijelo na nivou Entiteta, koje bi ispunjavalo kriterije navedene u ovoj tački Odluke, a kako se redovni sudovi ne bi opterećivali sa eventualnim problemima mnogobrojnih imaoca stare devizne štednje.

619. Drugo pitanje se odnosi na procesna prava u postupku verifikacije. Komisija je, prije svega, zabrinuta, a što je u svom mišljenju *amicus curiae*, Udruženje za zaštitu štediša u Bosni i Hercegovini, također, istakao, za eventualne probleme oko utvrđivanja stare devizne štednje. Kao što je već istaknuto u prethodnim odlukama Doma (vidi, na primjer, CH/97/48, *loc. cit*, tač. 171. *et sequ.*), ali i primijećeno u radu na aktuelnim predmetima, mnogi imaoci stare devizne štednje nemaju evidenciju iste na Jedinstvenom računu građana. S druge strane, turbulentnim promjenama u bankovnom sistemu, podaci o imaocima stare devizne štednje mogu biti nedostupni. Ovo, štaviše, zbog činjenice da su komercijalne banke, u principu, oslobođene izmirenja duga po osnovu stare devizne štednje, čime se kod njih gubi osjećaj odgovornosti prema obavezi čuvanja podataka. Konačno, ne smije se zanemariti činjenica da su mnogim vlasnicima stare devizne štednje nestale, izgorile ili na drugi način uništene štedne knjižice, kao osnovni dokument i *ugovor* u obligaciono-pravnom smislu. Zbog toga, Entitet, s jedne strane, mora jasno predvidjeti pozitivnu obavezu banaka u tom smislu, a pravo pristupa informacijama imalaca stare devizne štednje, s druge strane. Komisija napominje da se radi o posebno osjetljivoj grupi građana, u velikom broju, penzionerima lošeg imovnog stanja, koji se u postupku verifikacije ne smiju dodatno opteretiti administrativnim troškovima. Osim toga, ratna događanja u Bosni i

Hercegovini doveli su do toga da je veliki broj građana napustio domicilni entitet ili, štaviše, Državu. Iz toga razloga, veoma je važan medijski istup nedležnih u Entitetu, transparentnost i reduciranje troškova na minimum kod postupka verifikacije. Što se tiče samih procesnih prava, za Komisiju nije sporno da *verifikaciono tijelo* predvidi *ex offo* postupak verifikacije, čak i bez procesnog učešća imaoca devizne štednje. Međutim, ono mora promptno obavijestiti vlasnika devizne štednje o rezultatu verifikacije, kako bi se vlasnik stare devizne štednje mogao aktivno uključiti u odbranu svojih imovinskih prava pred *tribunalom* u smislu ranijih tačaka ove Odluke. Samo na taj način, neće doći do povrede prava na djelotvoran pristup sudu u smislu člana 6. Evropske konvencije (u tom smislu vidi presudu Evropskog suda u predmetu *Airey protiv Irske* od 9. oktobra 1979. godine, serija A, broj 32, stav 25; Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije, CH/98/240, od 8. februara 2005. godine, tačka 113. *et sequ.*).

620. Komisija smatra da je institucionalna i procesno-pravna pitanja u smislu prethodnih tačaka ove Odluke, moguće riješiti podzakonskim aktima iz člana 12. stav 3. Zakona. Međutim, Komisija smatra da je Federacija Bosne i Hercegovine, prekoračivanjem roka iz člana 12. stava 3. Zakona, već prekršila princip zakonitosti, kao element inherentan članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Na taj način, opravdano se stvara osjećaj pravne nesigurnosti kod podnosilaca prijava, jer on ima svoju pozadinu u dugogodišnjem nerješavanju ovog problema.

621. Komisija pozdravlja zakonsku obavezu tužene strane da verifikaciju izvrši u roku od 9 mjeseci od dana donošenja Zakona, što je, u svjetlu cjelokupne situacije, a posebno broja imalaca stare devizne štednje, opravdan rok.

622. Na kraju, a u vezi sa pravima nosilaca prava na staroj deviznoj štednji, kojima su nadležni sudovi utvrdili pravosnažno njihova prava, Komisija napominje da je Entitet u obavezi da izvrši sve takve presude. Ovo je imperativ vladavine prava, u smislu člana I/2 Ustava Bosne i Hercegovine. Ovaj princip ima prednost nad činjenicom da su pojedini sudovi odbili da procesuiraju određene zahtjeve imalaca prava na staroj deviznoj štednji, čime se stvorio različit tretman kod iste grupe nosilaca prava. U tom smislu, Komisija podržava stav Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u svom predmetu (odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 21/02*, od 26. marta 2004. godine, tač. 40, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 18/04; *AP 288/04*, od 17. decembra 2004. godine, tačka 27. *et sequ.*).

623. Treće pitanje se odnosi na otpis kamata od 1. januara 1992. godine (člana 9. stav 4. Zakona) i na modalitet isplate stare devizne štednje. Komisija je već navela da je dio unutarnjeg duga, koji se odnosi na staru deviznu štednju, veliko opterećenje za Državu i njene teritorijalne cjeline. Komisija ponavlja da je u tom smislu opravdan javni interes Države.

624. Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da domaće vlasti uživaju široko polje procjene prilikom donošenja odluka koje su vezane za lišavanje imovinskih prava pojedinaca zbog neposrednog poznavanja društva i njegovih potreba. Odluka da se oduzme imovina često uključuje razmatranje političkih, ekonomskih i socijalnih pitanja o kojima će se mišljenja u okviru demokratskog društva bitno razlikovati. Stoga će se presuda domaćih vlasti poštivati, osim ako je očigledno bez opravdanog osnova (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma, CH/98/1311 i CH/01/8542*, Kurtišaj i M.K. protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 2. septembra 2002. godine, tačka 87; vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *James i drugi*, od 21. februara 1986. godine, Serija A, broj 98, stav 46). U predmetu *Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (presuda od 8. jula 1986. godine, Serija A, broj 102, stav 122), koja se tiče nacionalizovanja imovine, Sud je izjavio

> Odluka da se usvoji zakon o nacionalizaciji će obično uključiti razmatranje raznih pitanja o kojima se mišljenja u demokratskom društvu mogu, što je i razumljivo, široko razlikovati. Zbog toga, što one direktno poznaju svoje društvo i njegove potrebe i resurse, domaće vlasti su u principu u boljem položaju od međunarodnog sudije da procijene koje mjere su odgovarajuće u toj oblasti i prema tome sloboda procjene koju oni imaju treba biti široka.

625. Pri tome će pomoći i stav Evropskog suda za ljudska prava, u njegovoj odluci *Lithgow i dr. protiv Velike Britanije* (od 8. jula 1986. godine, Serija A, broj 102, st. 121. f), u kojoj je naglasio da oduzimanje imovine uz naknadu, koja ne predstavlja tržišnu vrijednost, u principu, ne predstavlja proporcionalno miješanje u pravo na imovinu nosioca prava. Međutim, pravo na imovinu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju ne garantuje pravo na punu kompenzaciju u svim okolnostima, s obzirom da legitimni ciljevi javnog interesa, koji služe da se izvrši određena ekonomska reforma ili ostvari veća socijalna pravda, mogu imati takav značaj da opravdavaju davanje manjeg iznosa od tržišne vrijednosti. Štaviše, Evropski sud za ljudska prava je naglasio da nije nedozvoljeno, pri lišavanju imovine nosilaca prava, da se ne naknadi izgubljena dobit ili nerealizirana mogućnost upotrebe – *ususfructus* (vidi Odluku o dopustivosti bivše Evropske komisije za ljudska prava, *X. protiv Austrije*, od 13. decembra 1979. godine, aplikacija broj 7978/7, Odluke i izvještaji (OI), broj 18, tačka 3, str. 47). U citiranoj odluci je nadalje navedeno da se izgubljena korist ili dobit može naknaditi samo ako je, *lišenje* imovine direktan uzrok tome. Konačno, Komisija smatra da se ne može primijeniti isti pristup u rješavanju problema *kontrole i lišenja* prava na imovinu, koji pogađa jednu veliku skupinu ljudi, a zakonodavac predviđa globalnu soluciju, od situacije kada se država miješa u individualni slučaj. Komisija, zbog toga, smatra da je na Državi mnogo veća obaveza naknade pune vrijednosti lišenog prava na imovinu ili naknade zbog miješanja u imovinu u individualnim slučajevima, nego kada se radi o generalnom rješavanju slučajeva. Ovakve stavove Komisija podržava iz razloga što je imovina socijalna kategorija i ne može se, u pravno-filozofskom smislu, separatno, apstraktno posmatrati, već ona mora podlijegati društvenim zakonima, koji će, s jedne strane, odražavati interese pojedinca, a s druge strane, interese društvene zajednice. Upravo zbog veze društva i imovine, od pojedinca, kao vlasnika imovinskog prava, očekuje se, već od trenutka sticanja imovinskog prava, da prihvati određenu mjeru *žrtvovanja*, ako je potrebno. Samo preko ove granice, postoji obaveza za državu da se naknadi vrijednost lišene imovine, tj. *kontrole* imovine. Gdje leži ova granica, zavisi od obrazloženja iz prethodnih tačaka ove Odluke.

626. Polazeći od gore navedenog, Komisija uvažava ekspertne napore Države, da riješi problem stare devizne štednje na najdjelotvorniji način. Komisija napominje da su pravo na imovinu, pravna sigurnost i pravna jasnoća principi na kojima se mora temeljiti pravni sistem Bosne i Hercegovine u rješavanju postojećeg problema unutarnjeg duga, tj. stare devizne štednje. Samo na taj način se može postići pravni mir u budućnosti Države. Komisija je svjesna da se problem stare devizne štednje mora rješavati u svjetlu cjelokupne situacije u kojoj se Država nalazi. Država ne može apstraktno posmatrati ovaj problem, ne uzimajući u obzir sistem i hijerarhiju vrijednosti koje je stvorio Ustav Bosne i Hercegovine. Pri tome, Komisija posebnu pažnju polaže na princip socijalne države (Preambula Ustava Bosne i Hercegovine).

627. Bosna i Hercegovina je doživjela katastrofu i razaranja, politički i privredni krah. Jedna od posljedica ovih događaja je, sigurno, neriješeno pitanje unutarnjih obaveza Države. Bivša Republika Bosna i Hercegovina, uprkos svome kontinuitetu prema Ustavu Bosne i Hercegovine, doživjela je određenu vrstu privrednog i financijskog sloma. Obzirom da država, kao pravno lice, ne može doživjeti formalni bankrot i nesolventnost, niti je moguće na nju primijeniti opće stečajno pravo, država mora predvidjeti druge mjere, kako bi gradila budući, siguran privredni i financijski sistem. Pri tome je zakonodavac *prirodni* organ za zakonodavstvo, koji ima zadatak da zakonski obradi pitanje aktive i pasive države, vodeći računa o budućnosti.

628. Pri stvaranju buduće države, zakonodavac mora voditi računa o cjelokupnoj budućoj državnoj politici i financijskoj privredi, što je velika razlika u poređenju sa stečajnim postupkom privatnog pravnog lica. Prema tome, u tom postupku ne radi se o *obračunu* sa prošlošću, već o stvaranju osnova za budućnost. Sanacija države i stvaranje zdravog sistema je osnova uređenog razvoja socijalnog i političkog života.

629. Pri tome, zakonodavac nije obavezan niti ima zadatak da uspostavi određeni odnos između ispunjenja starih obaveza i ispunjenja tekućih obaveza, niti da suprostavi ove vrijednosti. Prema tome, pri *sanaciji* države, ne postoji obaveza zakonodavca da uspostavi pravno-obavezujuću skalu obaveza. Ona ne postoji uprkos činjenici da su određene obaveze nastale ranije, a druge obaveze

tek nastaju. Isto tako, država, pri stvaranju novog poretka, ne mora da ima obavezu ispunjavanja *novonastalih* obaveza u onoj mjeri u kojoj to dozvoljavaju stare obaveze. Ovo važi posebno u situaciji kada se država, zbog kolateralne štete, obnavlja u svakom svom aspektu.

630. Komisija napominje da *šteta*, koju su imaoci stare devizne štednje pretrpili, nije jedina koja postoji. Od početka 1990-tih, a zbog ukupnih događanja u Bosni i Hercegovini, stradali su mnogi životi, zdravlje i sloboda ljudi, druga materijalna dobra, radna mjesta, profesionalni napredak ljudi, itd. U tom smislu govore i statistički podaci koje je prezentirao Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, a koji su odraz ukupnih događanja u Državi. Prema njima, Bosna i Hercegovina ima zajednički procijenjeni dug koji premašuje sumu od 9,2 milijardi konvertibilnih maraka, od čega 4,8 milijardi otpada na obaveze nastale prije 31. decembra 2005. godine. Procijenjeno je da spoljni i unutrašnji dug iznosi u decembru 2003. godine 75% bruto godišnjeg proizvoda, što je razlog za tešku ekonomsku krizu Države (str. 2. mišljenja). Prema tome, zakonodavac, pri pomirenju svih interesa, mora voditi računa da država ima zadatak stvarati prosperitetnu državu, a ne samo popravljati uništeno i ispravljati nepravdu. Drugim riječima, u vanrednim okolnostima, država mora pomiriti prošlost i budućnost u granicama mogućeg. Prema tome, država se odgovarajućim mjerama ne nastavlja miješati u pravo, jer to nije dozvoljeno, nego preduzima mjere, kojima se usmjerava razvoj već učinjenog miješanja u pravo (uporedi odluke Saveznog ustavnog suda Savezne Republike Njemačke nakon raspada nacionalsocijalističkog sistema *Državni bankrot* (Staatsbankrott), (BVerGE 15, 126, od 23. maja 1962. godine) i spajanja Savezne Republike i Demokratske Republike Njemačke, *Zemaljska reforma* (Bodenreform), (BVerfGE 84, 90, od 23. aprila 1991. godine; vidi i presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Wittek protiv Savezne Republike Njemačke*, od 12. decembra 2002. godine, stav 50. *et sequ.*).

631. Naravno, država se mora pridržavati principa zabrane proizvoljnosti i prava na jednakost. Pri tome, moraju se forsirati određene vrijednosti, kao što je vjera u bankarski sistem. Bankarski sistem je toliko važan da je čak i Savezna Republika Njemačka priznala sve štedne uloge koji su bili ulagani u banke za vrijeme *Njemačkog Rajha*, uprkos činjenici da je ovaj nacionalsocijalistički sistem u potpunosti propao (čl. 10-30 Zakona o općim ratnim štetama, "Službeni glasnik" I, str. 1747, od 1. januara 1958. godine). Osim toga, Komisija smatra da isplata stare devizne štednje ima svoju socijalnu ulogu u podizanju općeg blagostanja građanstva. Konačno, realizacija isplate stare devizne štednje jačala bi vjeru u slovo zakona, pravnu državu i jednakost pred zakonom. Pravna sigurnost, koja proizilazi iz principa vladavine prava, nadopunjuje princip proporcionalnosti u vezi sa miješanjem države u pravo na imovinu. Komisija upućuje na jedan primjer Ustavnog suda Češke Republike (Odluka broj IV.US 215/94, od 8. juna 1995. godine), u pogledu zahtjeva za restitucijom slovačkog državljanina u Češkoj. Naime, pravno valjan zahtjev za restitucijom za vrijeme postojanja jedne države, postao je zakonski irelevantan disolucijom Čehoslovačke i tumačenjem istih zakona na novi način u novoj državi. Ustavni sud Češke Republike je, u svojoj odluci, pozivajući se na navedene principe pravne države i vjere u jednakost, naveo:

> [...] Ustavni sud polazi od činjenice da je svrha kompletne restitucije da se olakšaju posljedice određenih imovinskih nepravdi, koje su se desile za vrijeme relevantnog perioda. Iako je zakonodavac bio svjestan da je nerealno pokušati da se izliječe sve nepravde, tako da je neophodno biti zadovoljan samo sa ispravljanjem nekih od njih, ovi akti [restitucije] ne mogu biti tumačeni dogmatski i neustavno, tako da u pogledu određenih ljudi stvaraju nove nepravde.

632. U konkretnim slučajevima, Komisija zapaža da je, u skladu sa novim Zakonom, Federacija Bosne i Hercegovine preuzela obaveze na osnovu stare devizne štednje, te da je predvidjela da ove obaveze izmiri isplatom u gotovini i izdavanjem obveznica nakon verifikacije potraživanja. Komisija, prije svega, uočava da je kamata otpisana za period od 1. januara 1992. godine. U odnosu na gotovinske isplate propisano je da će Vlada Federacije posebnim propisom utvrditi metod i visinu isplate i to do iznosa koji bi trebao osigurati i podržati makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine, što znači da ni u kom slučaju, još uvijek, nije izvjestan ni način, ni visina budućih gotovinskih isplata (član 10, u vezi sa članom 2. Zakona). Također, u odnosu na gotovinske isplate predviđeno je da će se isplate izvršiti iz budžeta

Federacije Bosne i Hercegovine u periodu od četiri godine počevši od fiskalne godine kada se završi postupak verifikovanja stare devizne štednje (član 11). S druge strane, u pogledu obaveza koje ne budu izmirene isplatom u gotovini, predviđeno je da će se izdavati obveznice do iznosa koji je potreban za izmirenje kumulativnih potraživanja. Svi uvjeti za obveznice, također, tek treba da se utvrde posebnim propisom Vlade Federacije (član 21. stav 3), a naročito u vezi roka dospijeća obveznica, visine kamate na obveznice i dužine *grace* perioda.

633. Što se tiče kamata, novi Zakon ih je otpisao, i to za period od 1. januara 1992. godine. Komisija smatra da je ovakav pristup razuman, objektivan i opravdan. Naime, kamata se mora shvatiti i razmatrati u predmetnim slučajevima, upravo, u duhu ovog instituta. Kamata je vrsta naknade onome koji je dao kapital na raspolaganje – naknada za upotrebu. Uzimajući u obzir da nije u potpunosti jasno u kojoj mjeri i na koji način je Država raspolagala deviznim sredstvima (Poropat i dr, *loc. cit*, stav 58, *amici curiae* mišljenje Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini, strana 25, stav 2), a zbog činjenice da postoji snažan javni interes i potreba da se Država ne optereti u budućnosti, Komisija smatra da je otpis kamata opravdan. Ovaj otpis je opravdan čak i pod pretpostavkom da su komercijalne banke raspolagale sa jednim dijelom deviznih sredstava, jer bi, u današnjim okolnostima, reaktiviranje pasive kod banaka sigurno vodilo ka narušavanju bankarskog sistema, što nije interes Bosne i Hercegovine. Konačno, Evropski sud za ljudska prava naglasio je da Država ima šire polje procjene da li je naknada za izgubljenu dobit potrebna i opravdana, nego je to slučaj sa osnovnim imovinskim zahtjevom – u konkretnim slučajevima, glavnicom (presuda *X. protiv Austrije*, *loc. cit*). Ovo iz razloga što se izgubljena dobit mora naknaditi samo ako je miješanje u pravo na imovinu direktan uzrok gubitku te dobiti, prema tome, podliježe mnogo strožim kriterijima. Prevedeno na konkretne slučajeve, Komisija zaključuje da razlog gubitku kamate nije neopravdano neisplaćivanje stare devizne štednje, već događaji koji su se desili u Bosni i Hercegovini nakon 1992. godine. Nadležnost Komisije u ovakvim slučajevima bila bi da ocijeni da li je došlo do proizvoljnosti Države u lišenju ovoga prava, što u konkretnim slučajevima Komisija ne može da potvrdi (uporedi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *James i dr. protiv Velike Britanije*, od 21. februara 1986. godine, Serija A, broj 98, st. 46. i 54).

634. Što se tiče modaliteta isplate, Komisija smatra da novo zakonsko rješenje, nije opravdano iz više razloga. Naime, novi Zakon nije još uvijek sasvim izvjesno propisao model i obim izmirenja obaveza prema podnosiocima prijava, i to na način, na koji bi podnosioci prijava mogli, s jedne strane, ostvariti svoja imovinska prava, a s druge strane, izdefinisati svoju imovinsko-pravnu poziciju za budućnost. To se odnosi, prije svega, na obveznice. Zakon mora sadržavati osnovna načela u vezi sa uvjetima, pod kojima će obveznica biti izdata. Naime, ovi uvjeti, a prije svega, vrijeme dospjeća, su okosnica miješanja u pravo na imovinu. Iz toga razloga, neopravdano je derogirati definisanje ovog prava izvršnoj vlasti. Izvršna vlast nema taj demokratski supstrat, niti nadležnost donositi demokratske zakone, kao što ima zakonodavac. Komisija ponavlja da je miješanje u pravo na imovinu, u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, moguće samo na osnovu zakona. Zato svaki zakon, koji iskorištava pravo, dato, *inter alia*, u stavu 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, mora sadržavati barem načelna i okvirna rješenja, koja upravni organi mogu, podzakonskim aktima, razrađivati unutar jasno definisanih granica zakona. U protivnom, rješenja nisu donesena u smislu vladavine prava, jer se upravnim organima dozvoljava da predviđaju granice miješanja u imovinska prava, umjesto da izaberu najbezbolniju varijantu unutar datih zakonskih granica. Takvi zakoni ne ispunjavaju standard i kriterij *predvidivosti*, zbog čega nisu u skladu sa pravom na imovinu. Čak i kada bi se pretpostavljalo da je ta granica *makroekonomska stabilnost* Federacije Bosne i Hercegovine (član 2. stav 1. Zakona), ovaj pojam, sa tačke gledišta jednog prosječnog građanina, je pravno nedefinisan pojam i otvara mogućnost zloupotrebe od strane izvršne vlasti. S druge strane, upotreba ovako nejasnih pojmova je dozvoljena pod uslovom da je omogućena sudska kontrola, koja bi dala konačnu riječ u pogledu toga da li je u individualnom slučaju izvršni organ pravilno subsumirao činjenično stanje pod pravno nejasan pojam. U konkretnim slučajevima, postojeći Zakon daje mogućnost ne da se takav pojam primjenjuje na individualne slučajeve, već da se na osnovu njega rješava globalna situacija, što je van kontrole suda u pojedinčanim slučajevima (u tom smislu vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Kruslin protiv Francusk*e, od 24. aprila 1990. godine, Serija A, broj 176-A, stav 24. f).

635. S druge strane, Komisija preventivno ukazuje da bi rok za dospjeće obveznica preko 15 godina bio neopravdan iz sljedećih razloga. Cilj isplate stare devizne štednje je omogućavanje njihovim vlasnicima, u opravdanim granicama moći Države, da raspolažu svojom imovinom po ovom osnovu. Vlasnici devizne štednje su, po podacima iz podnesenih prijava, ali i po navodima *amicus curiae*, Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini (str. 30), većinom starija populacija, slabe ekonomske moći i socijalno ugrožena kategorija stanovništva. Iz ovih razloga, vlasnici stare devizne štednje će biti, većinom, iz socio-ekonomskih razloga i starosne dobi, prisiljeni trgovati sa obveznicama. Velika ponuda, a predug rok dospijeća, uticati će da njihova realna vrijednost bude znatno manja od nominalne vrijednosti. Na taj način, ne bi se postigao cilj izdavanja obveznica – isplata uložene vrijednosti, dok bi puna vrijednost, po dospijeću obveznica, prešla na ekonomski jaču populaciju, što nije cilj Zakona. Komisija smatra da je maksimalan rok do 15 godina opravdan, te da čuva, s jedne strane, interes države da se ne optereti budžet u prevelikom iznosu, a s druge strane, da omogući vlasnicima obveznica po osnovu stare devizne štednje da im vrijednost ne padne ispod razumne granice. Komisija napominje da će 4-godišnja isplata stare devizne štednje u gotovom novcu, u granicama predviđenim članom 2. Zakona, pomoći da se prebrode socio-ekonomske poteškoće u kriznom i inicijalnom periodu. Ovo štaviše zbog činjenice da je 70% deviznih štediša u posjedu knjižice koja glasi na iznos ispod 1000 konvertibilnih maraka, tj. 470.000 štediša čiji su pojedinačni devizni ulozi 200 konvertibilnih maraka ili manje (mišljenje Ureda Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, str. 9, tačka 13; mišljenje eksperta, prof. dr. Dragoljuba Stojanova u Odluci Poropat i drugi, tačka 438. ove Odluke).

636. Na kraju Komisija upozorava da Zakon mora predvidjeti pravičnu kamatu na obveznice. U trenutku dospijeća istih, obveznice moraju imati vrijednost koja bi oslikavala realnu vrijednost uloženih deviza, uključujući prosječnu inflacionu stopu (član 14. stav 1. Zakona). Komisija, u tom smislu, ukazuje na praksu Evropskog suda za ljudska prava, koji je u predmetu *Küçük protiv Turske* (od 10. jula 2001. godine, stav 25) naglasio da država-članica vrijeđa član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju u slučaju da duži period ne ispunjava svoje imovinske obaveze, dok vrijednost istih, zbog uticaja inflacije, opada.

637. Iz svega nevedenog, Komisija smatra da je Federacija Bosne i Hercegovine, neproporcionalnim, nepotpunim zakononskim rješenjima nastavila da se miješa u pravo podnosilaca prijava na njihovu imovinu. Time je tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, propustila pozitivne obaveze koje proističu iz principa zakonitosti, kao inherentnog elementa članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

B.2. Član 6. Evropske konvencije

638. Komisiji ostaje još da ispita da li je podnosiocima prijava povrijeđeno pravo na pravično suđenje u smislu člana 6. Evropske konvencije. Član 6. stav 1. Evropske konvencije glasi:

> Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom.

639. Komisija smatra da predmetne prijave pokreću pitanje prava na pravično suđenje u smislu prava na pristup sudu iz člana 6. Evropske konvencije. Naime, podnosioci prijava se žale da se ne mogu obratiti niti jednoj instituciji, koja bi zaštitila njihova prava na imovinu. S druge strane, neki podnosioci prijava, kako iz ove Odluke, tako i iz ranijih odluka, se žale da ne mogu da izvrše pravomoćne odluke u vezi sa starom deviznom štednjom. Prema tome, Komisija zaključuje da postoje dvije vrste problema – s jedne strane nemogućnost institucionalne zaštite usljed uskraćivanja prava na *pristup sudu*, a, s druge strane, nemogućnost izvršenja pravosnažnih presuda u vezi sa starom deviznom štednjom.

640. Komisija je u svojoj nedavno usvojenoj praksi još jednom ukazala na značaj prava pristupa sudu (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu, CH/99/1888, od 8. i 9. marta 2005. godine, tačka 77). U tom smislu, Komisija je navela:

> Nema sumnje, što je potvrđeno dugogodišnjom praksom sudskih organa u BiH, da je pravo pristupa sudu elemenat inherentan pravu iskazanom u članu 6. stavu 1. Evropske konvencije (vidi odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, U 3/99, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00). Pravo na pristup sudu iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije podrazumijeva, prije svega, široke proceduralne garancije i zahtjev za hitni i javni postupak (neobjavljena odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, U 107/03, od 19. novembra 2004. godine, tač. 7. i 21). Pravo pristupa sudu ne znači samo formalni pristup sudu, već efikasan pristup sudu. Da bi nadležni organ bio efikasan, on mora obavljati svoju funkciju na zakonit i djelotvoran način. Obaveza obezbjeđivanja efikasnog prava na pristup nadležnim organima spada u kategoriju dužnosti, tj. pozitivne obaveze države (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, Airey protiv Irske, od 9. oktobra 1979. godine, Serija A, broj 32, stav 25).

641. U dijelu o prihvatljivosti prijava (vidi tačku 564. *et sequ.*), Komisija je zaključila da podnosioci prijava, većinom, nisu iscrpljivali pravne lijekove, što nije ni potrebno jer Entitet, kao nadležan u tom smislu, nije predvidio djelotvoran pravni sistem. Samim tim, Komisija smatra da podnosioci prijava, uprkos činjenici da stara devizna štednja nije isplaćivana, kao ugovorna obaveza, nisu imali nikakvu institucionalnu zaštitu niti mogućnost da se obrate bilo kojem sudu ili drugom organu. Ovakvo stanje traje još od samog početka problema, znatno ranije nego je Sporazum stupio na snagu. Situacija se nije promijenila do danas, uprkos odlukama Doma (prije svega, *Poropat i dr*, *loc. cit.* tač 152-156; *Đurković i dr*, *loc. cit.* tač. 220-222), u kojima je *explizite* navedeno da u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine ne postoje djelotvorni pravni lijekovi, te je nađeno flagrantno kršenje prava na imovinu vlasnika stare devizne štednje. Tužena strana nije nikada ispoštovala oduke Doma u vezi s tim. Konačno, Komisija primjećuje da tek donošenjem najnovijeg zakona o regulisanju problema unutrašnjeg duga, vlasnici stare devizne štednje imaju formalno-pravno (tj., zakonsko) ograničenje prava *pristupa sudu*. Do tada, niti jedan akt nije ograničavao ovo pravo, što je Ured Visokog predstavnika, štaviše, izričito naveo u svom mišljenju, izraženom kao *amicus curiae,* u Odluci *Poropat i drugi* (tačka 79). Međutim, Komisija napominje da su prijave podnijete u toku 1998. i 1999. godine, znači, 6-7 godina prije stupanja na snagu navedenog zakona, te da cijelo vrijeme postoji *de facto* frustracija podnosilaca prijava oko prava *pristupa sudu*. Ova činjenica se ne može zanemariti. Konačno, uzimajući u obzir zaključke ove Odluke u vezi prava na imovinu, gdje je nađena povreda, Komisija smatra da pravo pristupa sudu još uvijek nije opravdano i izbalansirano. Iz ovih razloga, Komisija ne može prihvatiti uputu na presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *National & Privincial Building Society et al. protiv Velike Britanije*, od 23. oktobra 1997. godine. Naime, u ovom predmetu se radilo o *izbalansiranom* ograničenju prava *pristupa sudu* u vezi povrata poreza. S druge strane, Komisija naglašava da država ima veće diskreciono pravo u pogledu javnih obaveza (bez obzira što se one u konkretnom slučaju definišu kao imovina u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju), nego je to slučaj sa čistim privatno-pravnim imovinskim pozicijama, kao što je pravo na uložena devizna sredstva. U oblasti javnog prava, kontrola se svodi na zabranu arbitrarnosti, te je dovoljno da javna obaveza bude zasnovana na zakonu i da ne bude proizvoljna (vidi, na primjer, Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 27/01* od 28. septembra 2001. godine, "Službeni gasnik Bosne i Hercegovine", broj 8/02). Samim tim, u oblasti javnog prava je mogućnost ograničenja prava na *pristup sudu* veća nego u čistim obligaciono-pravnim odnosima (ugovor o štednji).

642. Iz svega navedenog, Komisija zaključuje da je došlo do povrede prava podnosilaca prijava prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, za što je odgovorna tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine. Tužena strana nije obezbijedila podnosiocima prijava pravo pristupa sudu i nema opravdan razlog za neizvršenje pravosnažnih presuda u vezi sa starom deviznom štednjom.

B.3. Zaključak o meritumu

643. Komisija zaključuje da su Bosna i Hercegovina i Federacija Bosne i Hercegovine povrijedile pravo podnosilaca prijava na imovinu koje štiti član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

644. Komisija zaključuje da je Federacija Bosne i Hercegovine povrijedila prava podnosilaca prijava na pravično suđenje, u smislu prava pristupa sudu, koje štiti član 6. Evropske konvencije.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

645. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Bosna i Hercegovina i Federacija Bosne i Hercegovine mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane.

646. Pri utvrđivanju pravnih lijekova, Komisija će uzeti u obzir pravne lijekove koje je izrekla u svojoj sličnoj odluci, *CH/98/375, i dr., Đorđe Besarović drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. aprila 2005. godine. Naime, ova Odluka mora biti u skladu sa prethodno donesenim pravnim lijekovima, kako bi Komisija ispoštovala princip vladavine prava, iz kojeg proizilazi princip pravne sigurnosti. U pogledu Bosne i Hercegovine, neophodno je da Država, po hitnom postupku, a najkasnije u roku od 4 mjeseca od dana prijema ove Odluke, donese okvirni zakon ili drugi zakonski okvir, koji bi, u skladu sa obrazloženjem i zaključcima ove Odluke, principijelno riješio postojeći problem u vezi sa starom deviznom štednjom na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine. U vezi s tim, Komisija nalaže Bosni i Hercegovini da odmah, a najkasnije do 28. juna 2005. godine (dva mjeseca nakon dana dostave Odluke *Besarović i drugi*, tačka 1259. te Odluke), formira ekspertni tim, u saradnji sa Entitetima i Distriktom Brčko, koji će, najkasnije u roku 2 mjeseca od dana formiranja tima, u skladu sa parlamentarnom procedurom, predložiti nacrt okvirnog zakona ili drugog zakonskog okvira.

647. U pogledu Federacije Bosne i Hercegovine, Komisija smatra da je neophodno da naredi tuženoj strani da u roku od 4 mjeseca od dana prijema ove Odluke izmijeni i dopuni postojeći Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine u skladu sa obrazloženjem i zaključcima ove Odluke i Odluke u predmetu *CH/98/375, i dr., Đorđe Besarović i drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. aprila 2005. godine. Izmjene i dopune odnose se, prije svega, na propisivanje pozitivnih obaveza banaka u vezi sa podacima, pristupom informacijama vlasnika stare devizne štednje, institucionalnom i procesno-pravnom zaštitom vlasnika stare devizne štednje, i drugim pitanjima u vezi sa modalitetom isplate devizne štednje, a u vezi sa obrazloženjem iz ove Odluke.

648. Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da po hitnom postupku, u roku od mjesec dana od dana prijema ove Odluke, donese podzakonske akte o verifikaciji, vodeći računa o budućim zakonskim rješenjima.

649. Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da javno istupi u medijima i na odgovarajući način, transparentno i jasno, ukaže na prava i obaveze vlasnika stare devizne štednje.

650. Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da izvrši verifikaciju potraživanja podnosilaca prijava u zakonom predviđenom roku, poštujući institucionalnu i procesno-pravnu zaštitu u postupku verifikacije potraživanja.

651. Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da ispoštuje zakonske rokove u vezi sa čl. 10. i 11. Zakona o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, vodeći računa o datom roku iz prethodne tačke ove Odluke.

652. U slučaju nepoštivanja rokova, datih u prethodnim tačkama ove Odluke, Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da od 1. marta 2006. godine, podnosiocima prijava isplaćuje iznos od 100

(sto) konvertibilnih maraka mjesečno, ili puni iznos njene ili njegove stare devizne štednje (za iznose ispod 100 konvertibilnih maraka), sve do ispunjenja obaveza iz zaključaka ove Odluke.

653. Komisija smatra da bi bilo opravdano da naloži Federaciji Bosne i Hercegovine da svakom podnosiocu prijave, na ime nematerijalne štete i eventualnih procesnih troškova, isplati paušalni iznos od po 500 (petstotina) konvertibilnih maraka u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke.

654. Komisija, na kraju, napominje da u skladu sa pravilom broj 62. Pravila procedure Komisije, odluke Komisije konačne su i obavezne i dužno ih je poštovati svako fizičko i pravno lice. Svi organi vlasti tuženih strana u smislu Sporazuma, dužni su, u okviru svojih nadležnosti utvrđenih ustavom i zakonom, provoditi odluke Komisije. U datim rokovima, tužena strana, koja je obavezna da izvrši odluku Komisije, dužna je dostaviti obavijest o preduzetim mjerama u cilju izvršenja odluke Komisije, kako je to naznačeno u odluci. U slučaju nepostupanja, odnosno kašnjenja u izvršenju ili obavještenju Komisiji o preduzetim mjerama, Komisija donosi rješenje kojim se utvrđuje da odluka Komisije nije izvršena. Ovo rješenje dostavlja se nadležnom tužiocu i nadležnom agentu tužene strane. Komisija ističe da neizvršenje odluka Komisije, u skladu sa članom 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, predstavlja krivično djelo.

IX. ZAKLJUČAK

655. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da prijave proglasi prihvatljivim protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine u vezi sa pravom na imovinu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju;

2. jednoglasno, da prijave proglasi prihvatljivim protiv Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine u vezi sa pravom na pravično suđenje iz člana 6. Evropske konvencije;

3. jednoglasno, da nije nadležna *ratione personae* da razmatra prijave br. CH/00/5530, *Izet Grebović protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske,* CH/00/5531, *Sabina Grebović protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske* i CH/00/5532, *Saladin Grebović protiv Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske* u odnosu na Republiku Srpsku;

4. jednoglasno, da briše dio prijave, u predmetu broj CH/00/3495*, Tomo Bjelica protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* u vezi sa navodima podnosioca prijave vezano za dio položenih sredstava kod Jugobanke Sarajevo, jer podnosilac prijave nije dostavio kopiju knjižice čime bi potkrijepio svoje navode;

5. jednoglasno, da briše dio prijave, u predmetu broj CH/00/5596*, Zoran Murgić protiv Bosne i Hercegovine*, u vezi sa položenim sredstvima kod Jugobanke Sarajevo. Naime, uprkos izričitom traženju, podnosilac prijave nije dostavio kopiju knjižice, čime bi potkrijepio svoje navode;

6. jednoglasno, da briše dio prijave, u predmetu broj CH/00/4937*, Branimira Metikoš protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, u vezi sa položenim sredstvima kod Privredne banke Sarajevo. Naime, uprkos izričitom traženju, podnosilac prijave nije dostavila kopiju knjižice, čime bi potkrijepila svoje navode;

7. jednoglasno, da briše prijavu broj CH/00/3466*, Mehmed Hamzanija protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* jer podnosioci prijava više ne posjeduju staru deviznu štednju;

8. jednoglasno, da je Bosna i Hercegovina prekršila prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, ne preduzevši odgovarajuće radnje u vezi sa njihovom starom deviznom štednjom kako bi osigurala prava podnosilaca prijava zagarantovana tom odredbom, čime je Bosna i Hercegovina prekršila član I Sporazuma;

9. jednoglasno, da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, ne preduzevši odgovarajuće radnje u vezi sa njihovom starom deviznom štednjom, čime je stavila pojedinačan i prevelik teret na podnosioce prijava, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

10. jednoglasno, da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila pravo podnosilaca prijava na pravično suđenje iz člana 6. Evropske konvencije, čime je Bosna i Hercegovina prekršila član I Sporazuma;

11. jednoglasno, da naredi Bosni i Hercegovini da odmah, a najkasnije do 28. juna 2005. godine, formira ekspertni tim, u saradnji sa entitetima i Brčko Distriktom, koji će, najkasnije u roku 2 mjeseca od dana formiranja tima, u skladu sa parlamentarnom procedurom, predložiti nacrt okvirnog zakona ili drugog zakonskog okvira;

12. jednoglasno, da naredi Bosni i Hercegovini da po hitnom postupku, a najkasnije u roku od 4 mjeseca od dana prijema ove Odluke, donese okvirni zakon ili drugi zakonski okvir, koji bi, u skladu sa obrazloženjem i zaključcima ove Odluke, principijelno riješio postojeći problem u vezi sa starom deviznom štednjom na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine;

13. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da po hitnom postupku, u roku od mjesec dana od dana prijema ove Odluke, donese podzakonske akte o verifikaciji iznosa stare devizne štednje, vodeći računa o budućim zakonskim rješenjima;

14. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvrši verifikaciju potraživanja podnosilaca prijava u zakonom predviđenom roku, poštujući institucionalnu i procesno-pravnu zaštitu u postupku verifikacije potraživanja;

15. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da ispoštuje zakonske rokove u vezi sa čl. 10. i 11. Zakona o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, vodeći računa o datom roku iz zaključka broj 9. ove Odluke;

16. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine, u slučaju nepoštivanja rokova, datih u prethodnim zaključcima ove Odluke, da od 1. marta 2006. godine, podnosiocima prijava isplaćuje iznos od 100 (sto) konvertibilnih maraka mjesečno, ili puni iznos njene ili njegove stare devizne štednje (za iznose ispod 100 konvertibilnih maraka), sve do ispunjenja obaveza iz zaključaka ove Odluke;

17. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da javno istupi u medijima i na odgovarajući način, transparentno i jasno, ukaže na prava i obaveze vlasnika stare devizne štednje;

18. sa 4 glasa za i jednim glasom protiv, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati svim podnosiocima prijava paušalni iznos od po 500 (petstotina) konvertibilnih maraka na ime nematerijalne štete i eventulanih troškova postupka pred nadležnim institucijama, uključujući Dom/Komisiju, zbog povrede prava na pravično suđenje i prava na imovinu, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke;

19. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosiocima prijava isplati zateznu godišnju kamatu od 10 (deset) posto na iznose koji su im dosuđeni u zaključcima br. 12, i

14, ili svaki njihov neisplaćeni dio od dana isteka roka određenog za takvu isplatu do dana pune isplate svih iznosa podnosiocima prijava u skladu sa tim zaključcima;

20. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine i Bosni i Hercegovini da izvijesti Komisiju, svaka tri mjeseca od dana prijema ove Odluke, pa sve do izvršenja zaključaka ove Odluke, o koracima preduzetim u sprovođenju gore spomenutih naredbi; i

21. jednoglasno, da Komisija zadržava pravo da donese odluku o daljnjim pravnim lijekovima.

(potpisao)
Nedim Ademović
Arhivar Komisije

(potpisao)
Miodrag Pajić
Predsjednik Komisije

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmet broj CH/99/2624

I.D.

protiv

BOSNE I HERCEGOVINE

i

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 8. i 9. marta 2005. godine, sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gđa Hatidža HADŽIOSMANOVIĆ, član
Gosp. Jovo ROSIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenutu prijavu podnesenu Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stav 1(a) u vezi sa pravilom 51. stavom 1(a). Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Predmet se odnosi na pokušaje podnosioca prijave, pripadnika bivše Jugoslovenske narodne armije (u daljnjem tekstu: JNA), da vrati u posjed stan u ulici Envera Šehovića broj 20/1-48 (ranije Omera Maslića 14a) u Sarajevu i da bude priznat kao njegov vlasnik.

2. Prijava pokreće pitanja u vezi s čl. 6. i 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija) i članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, te članom II(2)(b) Sporazuma.

II. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

3. Prijava je podnesena 22. juna 1999. godine, a registrovana 29. juna 1999. godine.

4. Komisija je 25. marta 2004. godine prijavu proslijedila tuženoj strani, Federaciji Bosne i Hercegovine. Tužena strana dostavila je pismena zapažanja 26. aprila 2004. godine.

5. Pismena zapažanja su proslijeđena podnosiocu prijave 11. maja 2004. godine.

III. ČINJENICE

6. Predmetni stan bio je u društvenom vlasništvu. Imaoci društvene svojine u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji su bili državni organi ili pravna lica. JNA je bila jedan takav državni organ koji je kontrolisao određeni dio imovine u društvenom vlasništvu. Podnosilac prijave je bio u službi JNA kao vojno lice. Podnosilac prijave je uživao stanarsko pravo na svom stanu koji mu je dodijelila JNA.

7. Podnosilac prijave je sa državom SFRJ – SSNO – Vojnom ustanovom za upravljanje stambenim fondom Jugoslovenske narodne armije (u daljnjem tekstu: Stambeni fond bivše JNA) 10. februara 1992. godine zaključio ugovor o kupoprodaji stana. Ugovor je potpisan od strane oba ugovarača, ovjeren je od strane vojnog pravobranioca, a potpisi ugovarača ovjereni pred nadležnim sudom. Ugovor sadrži pečat nadležne poreske službe. Podnosilac prijave je uplatio cjelokupnu kupoprodajnu cijenu 14. februara 1992. godine. Ugovor je zaključen u skladu sa Zakonom o stambenom obezbjeđivanju u Jugoslovenskoj narodnoj armiji (vidi tačke 14. i 15. ove odluke). Ovim Zakonom, koji je donesen 1990. godine i koji je stupio na snagu 6. januara 1991. godine, su, u osnovi, regulisane stambene potrebe vojnih i civilnih pripadnika JNA.

8. Podnosilac prijave je u maju 1992. godine, kao oficir JNA, premješten iz Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: BiH) u Beograd, a porodica podnosioca prijave je, također, otišla iz stana u maju 1992. godine. Podnosilac prijave je Upravi za stambena pitanja Kantona Sarajevo (u daljnjem tekstu: Uprava) 2. juna 1998. godine podnio zahtjev za povrat stana u posjed. Uprava je rješenjem, broj: 23/6-372-122/98 od 22. decembra 1999. godine, odbila zahtjev kao neosnovan, jer je utvrđeno da je podnosilac na dan 30. aprila 1991. godine bio u aktivnoj službi JNA i da na taj dan nije bio državljanin Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, zbog čega se nije mogao smatrati izbjeglicom. Podnosilac prijave je protiv ovog rješenja podnio žalbu Ministarstvu za stambene poslove Kantona Sarajevo (u daljnjem tekstu: Ministarstvo), u kojoj je, između ostalog, naveo da mu je služba u JNA prestala 31. decembra 1993. godine, kada je penzionisan. Kao dokaz ovoj tvrdnji, Ministarstvu je priložio rješenje o penzionisanju. Ministarstvo je odbilo žalbu kao neosnovanu rješenjem, broj: 27/02-23-514/00 od 9. maja 2000. godine.

9. Podnosilac prijave je protiv ovog rješenja pokrenuo upravni spor pred Kantonalnim sudom u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud). Kantonalni sud je presudom, broj U-447/00 od 4. aprila 2002. godine, uvažio tužbu podnosioca prijave, poništio oba rješenja i predmet vratio na ponovni postupak.

10. Stan je u međuvremenu, rješenjem Zajedničke Komande Vojske Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 8/27-6-TR-105/00 od 4. augusta 2000. godine, dodijeljen N.K, pripadniku Vojske. N.K je stan i otkupio od Federalnog ministarstva odbrane, čini se 16. februara 2002. godine, te se uknjižio kao vlasnik predmetnog stana.

11. Podnosilac prijave je podnio zahtjev za povrat stana Komisiji za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih lica (u daljnjem tekstu: CRPC), koja je 2. septembra 2003. godine donijela odluku kojom se potvrđuje da je podnosilac prijave 1. aprila 1992. godine bio savjestan posjednik predmetnog stana i da može da se stupi u posjed istog.

12. Podnosilac prijave je 15. oktobra 2003. godine podnio zahtjev za izvršenje CRPC odluke, Službi za stambenu oblast Općine Novo Sarajevo, koja je zaključkom, broj: 05-23-2557/03 od 20. oktobra 2003. godine, prekinula postupak izvršenja, odredivši da će postupak biti nastavljen nakon što sud utvrdi valjanost kupoprodajnog ugovora koji je zaključio podnosilac prijave, kao i ugovora koji je zaključio N.K. Komisija nema informacije da li je ijedna od strana pokrenula postupak utvrđivanja valjanosti ugovora pred nadležnim sudom.

13. Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo je rješenjem, broj: 25-31-5443-E/03 od 12. januara 2004. godine, odbilo žalbu podnosioca prijave protiv zaključka od 20. oktobra 2003. godine, kao neosnovanu. Podnosilac prijave je 13. februara 2004. godine protiv ovog rješenja pokrenuo upravni spor pred Kantonalnim sudom. Komisija nema daljnjih informacija o ishodu ovog postupka.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

A. Relevantno zakonodavstvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine

1. Zakon o stambenom obezbjeđenju u JNA

14. Podnosilac prijave je otkupio stan prema Zakonu o stambenom obezbjeđenju u JNA (”Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, broj 84/90). Ovaj zakon je usvojen 1990. godine, a na snagu je stupio 6. januara 1991. godine. Zakon je, u osnovi, je regulisao stambene potrebe vojnih i građanskih lica na službi u JNA.

15. Član 21. navodi opći način na koji se trebala odrediti otkupna cijena stana. Cijena se trebala odrediti uzimajući u obzir revalorizovanu građevinsku vrijednost, a biće umanjena za vrijednost amortizacije stana i dalje smanjena revalorizovanim iznosom troškova nabavnih i komunalnih objekata građevinskog zemljišta, te revalorizovanim iznosom doprinosa za stambenu izgradnju koji se uplaćivao Stambenom fondu JNA. Savezni sekretar je također bio ovlašten da propiše tačnu metodologiju za određivanje cijene otkupa.

2. Uputstvo o metodologiji za utvrđivanje otkupne cene stanova stambenog fonda Jugoslovenske narodne armije (u daljnjem tekstu: Uputstvo)

16. Ovo Uputstvo je objavljeno u aprilu 1991. godine u Vojnom službenom listu i predviđalo je način izračunavanja otkupne cijene stanova koji su se trebali otkupiti iz Stambenog fonda JNA.

3. Pravilnik o otkupu stanova iz stambenog fonda Jugoslovenske narodne armije (u daljnjem tekstu: Pravilnik)

17. Ovaj pravilnik objavljen je u aprilu 1991. godine u Vojnom službenom listu i utvrdio je proceduru koja će se slijediti u otkupu stana od Stambenog fonda JNA.

4. Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava

18. Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava (“Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine”– br. 37/71, 8/72, 37/73, 23/76, 21/77, 6/78, 13/82 i 29/91) bio je na snazi u vrijeme kada su podnosici prijava zaključili kupoprodajni ugovor sa JNA. Član 3, stav 1, tačka 18. predviđao je da se ne plaća porez na promet nepokretnosti u slučaju otkupa stana od Stambenog fonda JNA.

B. Relevantno zakonodavstvo Republike Bosne i Hercegovine

1. Zakon o napuštenim stanovima

19. Predsjedništvo tadašnje Republike Bosne i Hercegovine je 15. juna 1992. godine donijelo Uredbu sa zakonskom snagom o napuštenim stanovima ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", br. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 36/94, 9/95 i 33/95). Skupština Republike Bosne i Hercegovine usvojila je ovu Uredbu 17. juna 1994. godine kao “Zakon o napuštenim stanovima”. Zakonom su regulisani uslovi pod kojima se određene kategorije stanova u društvenom vlasništvu proglašavaju napuštenim i pod kojima se ponovo dodjeljuju.

20. Članom 2. određuje se da se napuštenim stanom smatra stan kojeg su prijeratni nosilac stanarskog prava i članovi njegovog porodičnog domaćinstva napustili, čak i privremeno. Ukoliko prijeratni nosilac stanarskog prava nije ponovo otpočeo koristiti stan u roku određenom članom 3. ovoga zakona (tj. do 6. januara 1996. godine), smatraće se da je stan trajno napustio.

21. U skladu sa izmijenjenim i dopunjenim članom 10, ako nosilac stanarskog prava ne otpočne koristiti stan u propisanom roku smatra se da je stan trajno napustio. Prestanak stanarskog prava se utvrđuje rješenjem nadležnog organa.

C. Relevantno zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine

1. Zakon o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima

22. Zakon o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima (u daljnjem tekstu: Zakon o prestanku primjene) stupio je na snagu 4. aprila 1998. godine i potom je u više navrata dopunjavan i mijenjan (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99, 43/99, 31/01, 56/01, 15/02 i 29/03). Zakonom o prestanku primjene je ukinut raniji Zakon o napuštenim stanovima.

23. Prema Zakonu o prestanku primjene, nadležni organi vlasti ne mogu dalje donositi odluke kojima se stanovi proglašavaju napuštenima (član 1, stav 2). Svi upravni, sudski i drugi akti kojima je nosiocu stanarskog prava prestalo stanarsko pravo oglašavaju se ništavim (član 2, stav 1). Ipak, akti kojima je dodijeljen stan na privremeno korištenje ostaju na snazi dok se ne poništе u skladu sa Zakonom o prestanku primjene (član 2, stav 2).

24. Sva stanarska prava ili ugovori o korištenju koji su zaključeni od 1. aprila 1992. do 7. februara 1998. godine prestaju da važe (član 2, stav 3). Osoba koja koristi stan po osnovu poništenog stanarskog prava ili odluke o privremenom korištenju smatraće se privremenim korisnikom (član 2, stav 3).

25. Nositelj stanarskog prava na stanu koji je proglašen napuštenim, ili član njegovog ili njenog porodičnog domaćinstva, ima pravo na povrat stana u skladu sa Aneksom 7 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (član 3, stav 1. i 2).

26. Raniji član 3a., st. 1. i 2, koji su bili na snazi između 4. jula 1999. godine i 1. jula 2003. godine, određivao je sljedeće:

> Izuzetno od odredbe člana 3. stav 1. i 2. ovog zakona, u vezi sa stanovima koji su proglašeni napuštenim na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, a koji su na raspolaganju Federalnog ministarstva odbrane, nosilac stanarskog prava ne smatra se izbjeglicom ako je 30. aprila 1991. godine bio u aktivnoj službi u SSNO – u JNA (tj. nije bio penzionisan) i nije bio državljanin SRBiH prema evidenciji državljana, izuzev ako mu je odobren boravak u statusu izbjeglice ili drugi vid zaštite koji odgovara ovom statusu u nekoj od zemalja van bivše SFRJ prije 14. decembra 1995. godine.
>
> Nosilac stanarskog prava na stan iz stava 1. ovog člana ne smatra se izbjeglicom ukoliko je poslije 14. decembra 1995. godine ostao u aktivnoj službi u bilo kojim oružanim snagama van teritorije BiH, ili ako je stekao novo stanarsko pravo van teritorije BiH.

27. Član 3a, koji je stupio na snagu 1. jula 2003. godine, određuje slijedeće:

> Izuzetno od odredbe člana 3. st. 1. i 2. Zakona, stanovi koji su proglašeni napuštenim na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine, a kojima raspolaže Federalno ministarstvo odbrane čiji je nosilac stanarskog prava nakon 19. maja 1992. godine ostao u službi vojnog ili civilnog lica u bilo kojim oružanim snagama izvan teritorija Bosne i Hercegovine, ne smatra se izbjeglicom niti ima pravo na povrat stana u Federaciji Bosne i Hercegovine, izuzev ako mu je odobren boravak u statusu izbjeglice ili drugi oblik zaštite koji odgovara tom statusu u nekoj od zemalja izvan bivše SFRJ prije 14. decembra 1995. godine.
>
> Izbjeglicom se ne smatra niti ima pravo na povrat stana u Federaciji Bosne i Hercegovine ni nosilac stanarskog prava na stanove iz stava 1. ovog člana, koji je iz istoga stambenog fonda bivše JNA ili utemeljenih fondova oružanih snaga država nastalih na prostorima bivše SFRJ stekao novo stanarsko pravo koje odgovara tom pravu.

2. Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo

28. Član 27. Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 27/97, 11/98, 22/99, 27/99, 7/00, 32/01, 61/0, 15/02 i 54/04) prvi put je stupio na snagu 1997. godine u daljem tekstu: Zakon o prodaji stanova). Članovi 39a, 39b, 39c, 39d. i 39e. su stupili na snagu 5. jula 1999. godine, kada su objavljeni u “Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine“, nakon što ih je nametnuo Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu (u daljem tekstu: OHR). Odredbe, koje se odnose na otkup vojnih stanova, su značajno izmijenjene i dopunjene 16. oktobra 2004. godine, a posebno članovi 39, 39a. i 39e. Prvobitna i izmijenjena verzija su dole citirane.

29. Član 18.

> Vrijednost stana čini gradjevinska vrijednost stana korigirana koeficijentom polozajne pogodnosti stana. Gradjevinska vrijednost stana je 600 DEM po m^2. Koeficijent polozajne pogodnosti stana utvrdjuje nadlezna vlada kantona-županije u rasponu od 0,80 do 1,20 ovisno o zoni naselja u kojem se stan nalazi, opremljenosti naselja, katnosti i drugih bitnih elemenata.

30. Član 27. predviđa da se pravo vlasništva na stanu stiče uknjižbom tog prava u zemljišne knjige nadležnog suda.

31. Član 39. je, u relevantnom dijelu, predviđao:

> Nositeljima stanarskog prava koji su zakljucili ugovor o otkupu stana na osnovu Zakona o obezbjeđenju u JNA [...], prilikom zaključenja ugovora o prodaji stana u skladu sa odredbama ovog zakona priznat će se uplaćeni iznos iskazan u DEM po kursu na dan uplate.

32. Izmijenjeni član 39, koji je na snazi od 16. oktobra 2004. godine, predviđa:

> Nositelj prava iz kupoprodajnog ugovora zaključenog s bivšim SSNO-om, na temelju Zakona o stambenom obezbjeđenju u JNA (”SLSFRJ”, broj 84/90) i podzakonskih akata za njegovu provedbu, za stan koji je na raspolaganju Federalnom ministarstvu obrane, zaključio je pravno obvezujući ugovor ako je zaključio pisani ugovor o otkupu stana do 06. travnja 1992. godine i ugovor dostavio na ovjeru nadležnoj poreznoj službi, te ukoliko je kupoprodajna cijena utvrđena sukladno tada vrijedećem Zakonu i iznos cijene izmirio u ugovorenom roku.

33. Član 39a. predviđa sljedeće:

> Ako nosilac stanarskog prava na stanu koji je na raspolaganju Ministarstva odbrane Federacije taj stan koristi legalno, i ako je prije 6. aprila 1992. zaključio pravno obavezujući ugovor o otkupu stana sa Saveznim sekretarijatom za narodnu odbranu (SSNO) u skladu sa zakonima navedenim u članu 39. ovog zakona, Ministarstvo odbrane Federacije izdaje nalog da se nosilac stanarskog prava uknjiži kao vlasnik stana u nadležnom sudu.

34. Član 39b., u relevantnom dijelu, određuje:

> U slučaju kada nosilac stanarskog prava iz člana 39a. ovog zakona nije izvršio uplatu cijelog iznosa prodajne cijene stana u skladu sa kupoprodajnim ugovorom, onda će platiti ostatak prodajne cijene navedene u tom ugovoru Ministarstvu odbrane Federacije.
>
> [...]
>
> Odredbe člana 39a. ovog zakona i st. 1. i 2. ovog člana primjenjuju se i na ugovore o otkupu stana koji su zaključeni prije 6. aprila 1992. godine u slučajevima kada nije izvršena ovjera potpisa kod nadležnog suda.

35. Član 39c. određuje:

> Odredbe člana 39a. i 39b. primjenjuju se i na nosioca stanarskog prava koji je ostvario pravo na povrat stana prema odredbama Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima (”SNFBiH”, br. 11/98 i 18/99).

36. Član 39d. Određuje da ako neko lice ne ostvari svoje pravo u vezi sa stanom, kako je određeno Zakonom o prodaji stanova, ili ako ne pokrene zahtjev za vraćanje stana u posjed, može pokrenuti postupak kod nadležnog suda.

37. Član 39e. je predviđao:

> Nosilac stanarskog prava koji nema pravo na povrat stana ili ne podnese zahtjev za povrat stana u skladu sa odredbama iz čl. 3. i 3a. Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima, a koji je prije 6. aprila 1992. godine zaključio pravno obavezujući ugovor o kupovini stana sa bivšim Saveznim sekretarijatom za narodnu odbranu (SSNO), ima pravo da podnese zahtjev Ministarstvu odbrane Federacije za nadoknadu sredstava plaćenih po ovom osnovu, izuzev ako se dokaže da su mu ta sredstva priznata za otkup stana van teritorije BiH.

38. Izmijenjeni član 39e. predviđa sljedeće:

> Nositelju prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona, a koji je napustio stan u Federaciji Bosne i Hercegovine i nakon toga iz istoga stambenog fonda ili novoutemeljenih stambenih fondova oružanih snaga država nastalih iz bivše SFRJ stekao novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tome pravu, stjecanjem novoga stana raskinut je ugovor o otkupu stana u Federaciji Bosne i Hercegovine, te nema pravo na upis prava vlasništva nad tim stanom.
>
> Nositelj prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona, koji je nakon 14. prosinca 1995. godine ostao u službi u oružanim snagama izvan teritorija Bosne i Hercegovine, a nije stekao novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tome pravu, umjesto upisa prava vlasništva po zaključenom ugovoru ima pravo na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđenu sukladno članku 18. Zakona, umanjenu za amortizaciju.
>
> Nositelj prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona za čiji stan je sadašnji korisnik, sukladno vrijedećim zakonima, zaključio ugovor o korištenju stana ili ugovor o otkupu stana, umjesto upisa prava vlasništva na stanu, ima pravo na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđenu na način iz stavka 2. ovoga članka, izuzev nositelja prava kupoprodajnog ugovora iz stavka 1. ovoga članka.

3. Zakon o parničnom postupku

39. Član 54. Zakona o parničnom postupku (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 42/98, 3/99 i 53/03) određuje sljedeće:

> Tužitelj može u tužbi tražiti da sud samo utvrdi postojanje odnosno nepostojanje kakva prava ili pravnog odnosa, ili istinitost odnosno neistinitost kakve isprave.
>
> Takva se tužba može podići kad je to posebnim propisima predviđeno, kad tužitelj ima pravni interes da sud utvrdi postojanje odnosno nepostojanje kakva prava ili pravnog odnosa ili istinitost odnosno neistinitost kakve isprave prije dospjelosti zahtjeva za činidbu iz istog odnosa ili kad tužitelj ima kakav drugi pravni interes za podizanje takve tužbe.
>
> Ako odluka o sporu ovisi o tome postoji li ili ne postoji kakav pravni odnos koji je tokom parnice postao sporan, tužitelj može, pored postojećeg zahtjeva, istaknuti i tužbeni zahtjev da sud utvrdi da takav odnos postoji odnosno da ne postoji, ako je sud pred kojim parnica teče nadležan za takav zahtjev.
>
> Isticanje zahtjeva prema odredbi stava 3. ovog članka neće se smatrati preinakom tužbe.

V. ŽALBENI NAVODI

40. Podnosilac prijave se žali na činjenicu da nije vraćen u posjed svog stana i da nije priznat njegov ugovor o otkupu stana. On smatra da je vlasnik stana i da mu se mora omogućiti raspolaganje sa njim, u skladu sa članom 1. Protkola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

VI. ODGOVOR TUŽENE STRANE

41. Federacija Bosne i Hercegovine je osporila prihvatljivost prijave zbog neiscrpljivanja djelotvornih pravnih lijekova, jer je smatrala da je podnosilac prijave trebao pokrenuti postupak radi utvrđivanja pravne valjanosti ugovora, kojeg je zaključio početkom 1992. godine.

42. U pogledu merituma prijave, tužena strana navodi da nije došlo do povrede članova Evropske konvencije. U vezi sa članom 8. Evropske konvencije, Federacija Bosne i Hercegovine navodi da nije prekršila pravo podnosioca prijave na poštivanje doma, jer je utvrdila da mu u skladu sa Zakonom o prestanku primjene, ne pripada pravo na povrat stana, jer nije bio državljanin BiH na dan 30. aprila 1991. godine i jer je do 1993. godine bio pripadnik JNA, zbog čega se nije mogao smatrati izbjeglicom. U odnosu na navodnu povredu člana II(2)(b) Sporazuma, Federacija Bosne i Hercegovine smatra da podnosioci prijave nisu dovoljno potkrijepili tvrdnju o eventualnoj diskriminaciji u uživanju prava i sloboda ni po jednom osnovu. U vezi sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, Federacija Bosne i Hercegovine zaključuje da u ovom predmetu nije prekršila član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, jer uz ugovor koji su priložili Komisiji nisu prezentirali obračunske liste, te stoga sumnjaju u valjanost ugovora, na osnovu kojeg ne bi mogli biti priznati kao vlasnici.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

43. Komisija podsjeća da je prijava podnesena Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njoj nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, sada nadležna da odlučuje o ovoj prijavi. Pri tome, Komisija će uzimati u obzir kriterije za prihvatljivost prijave sadržane u članu VIII(2) i (3) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmet podnosioca prijave, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

1. Prihvatljivost prijave u dijelu upućenom protiv Bosne i Hercegovine

44. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, "[Komisija] će odlučiti koje prijave će prihvatiti… Pri tome će [Komisija] uzeti u obzir sljedeće kriterije: [...] (c) [Komisija] će također odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očito neutemeljena, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe."

45. Komisija zapaža da podnosilac prijave upućuju svoju prijavu protiv BiH i Federacije Bosne i Hercegovine.

46. U ranijim predmetima, u kojima je Dom odlučio o pitanju u vezi sa JNA stanovima, Dom je smatrao da je BiH odgovorna za donošenje zakona kojima su ugovori o otkupu JNA stanova retroaktivno poništeni (vidi, na primjer, odluke o meritumu, CH/96/3, CH/96/8 i CH/96/9, *Medan, Baštijanović i Marković*, od 3. novembra 1997. godine, Odluke o prihvatljivosti i meritumu mart 1996. - decembar 1997.; CH/96/22, *Bulatović*, od 3. novembra 1997. godine, Odluke o prihvatljivosti i meritumu mart 1996. - decembar 1997; Odluku o prihvatljivosti i meritumu CH/96/2 i dr, *Podvorac i dr*, od 14. maja 1998., Odluke i izvještaji 1998).

47. Međutim, Komisija zapaža da u ovom predmetu postupanje organa, koji su odgovorni za postupke na koje se podnosilac prijave žali, kao što su Uprava za stambene poslove Kantona Sarajevo, Ministarstvo za stambene poslove Kantona Sarajevo i Ministarstvo odbrane uključuje odgovornost Federacije Bosne i Hercegovine, a ne BiH, u smislu člana II(2) Sporazuma. Prema tome, u dijelu u kome je upućena protiv BiH prijava je nespojiva *ratione personae* sa odredbama Sporazuma u smislu člana VIII(2)(c).

48. Komisija, zbog toga, odlučuje da prijavu proglasi neprihvatljivom protiv BiH.

2. Prihvatljivost prijave u dijelu upućenom protiv Federacije Bosne i Hercegovine

49. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio, da li je prijava u biti ista kao i stvar koju je Dom/Komisija već ispitao, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe.

50. U skladu sa članom VIII(3) Sporazuma "[Komisija] u bilo kojem trenutku svog postupka može obustaviti razmatranje neke žalbe, odbaciti je ili brisati iz razloga (a) što podnosilac prijave namjerava odustati od žalbe; (b) što je stvar već riješena; ili (c) što iz bilo kojeg drugog razloga, koji utvrdi [Komisija], više nije opravdano nastaviti s razmatranjem žalbe; pod uvjetom da je takav rezultat u skladu s ciljem poštivanja ljudskih prava."

a. Iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova u vezi sa zahtjevom za povrat stana u posjed

51. Komisija zapaža da je podnosilac prijave pokrenuo postupak 1998. godine. Od tada je prošlo 6, tj. 7 godina, a postupak vraćanja nije meritorno okončan. Komisija naglašava da upravni postupak funkcioniše po načelu efikasnosti (član 6. Zakona o upravnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 2/98 i 48/99). Prvostepeni postupak, prema članu 216. stavu 1. navedenog Zakona, traje 60 dana, dok drugostepeni postupak, prema članu 244, traje najduže 60 dana. Uzimajući u obzir čak i mogućnost vođenja upravnog spora, navedeni rokovi i stvarne dužine postupaka nisu u razumnom odnosu.

52. Pravilo iscrpljivanja pravnih lijekova se mora fleksibilno primjenjivati i podnosiocu prijave se moraju uzeti u obzir posebne okolnosti, ako one postoje (vidi odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 22/00*, od 22. i 23. juna 2001. godine, tačka 20, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 25/01). Komisija naglašava da Aneks 7 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, s obzirom na svoje ciljeve i zadatke, podrazumijeva obavezu nadležnih državnih organa da uspostave sistem i procedure, koji bi zadovoljili hitnost rješavanja svih predmeta koji se tiču povrata imovine i ljudi. Prema tome, hitno postupanje kod povrata, bez obzira što sami postupci, pozitivno-pravnim propisima, nisu definisani kao takvi, mogu se posmatrati kao takve posebne okolnosti.

53. Komisija, nadalje, zapaža da se u predmetu podnosiloca prijave odlučivalo i više puta, jer je vraćen na ponovno odlučivanje od strane Kantonalnog suda. Konačno, za vrijeme postupaka, pravna osnova se mijenjala više puta, što je dodatno otežavalo situaciju za podnosioca prijave.

54. Dovodeći u vezu prethodne tačke ove Odluke, Komisija zaključuje da podnosilac prijave nema izgleda za okončanje postupaka u daljnjem postupku povrata stana u posjed. Ovakav stav je opravdan, štaviše, činjenicom da u BiH, u konkretnom slučaju u Federaciji Bosne i Hercegovine, ne postoji djelotvorno pravno sredstvo koje bi omogućilo podnosiocu prijave da se žali zbog predugog trajanja postupka ili pristupa sudu (vidi odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *AP 769/04*, od 30. novembra 2004. godine, tačka 31, sa uputom na daljnju praksu Evropskog suda za ljudska prava).

b. Iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova u vezi sa zahtjevom za priznavanje vlasništva

55. Federacija Bosne i Hercegovine tvrdi da podnosilac prijave nije iscrpio domaće pravne lijekove koji su mu dostupni u vezi s uknjižbom vlasništva na stanu, jer nije pokrenuo sudski postupak za utvrđivanje valjanosti svog kupoprodajnog ugovora (vidi tačku 41. gore).

56. Komisija potvrđuje da Zakon o parničnom postupku predviđa pravni lijek kojim se utvrđuje postojanje ili nepostojanje nekog prava, ili autentičnost nekog dokumenta. Komisija podsjeća da je ranije Dom utvrdio da je član 54. Zakona o parničnom postupku (ili član 172, prema bivšem Zakonu o parničnom postupku) djelotvoran domaći pravni lijek koji se mora iscrpiti u slučaju kada podnosilac prijave nema u posjedu kupoprodajni ugovor, nego se mora utvrditi da je vlasnik na osnovu koraka koje je preduzeo u otkupu stana tokom 1991. i 1992. godine (vidi npr. predmete br. CH/98/1160, CH/98/1177, CH/98/1264, *Pajagić, Kuruzović i M.P.*, odluka o prihvatljivosti od 9. maja 2003.). Komisija je nastavila sa istim pristupom ovom pravnom lijeku (vidi, naprimjer, Odluku o prihvatljivosti, CH/99/1921, *Blagojević*, od 16. januara 2004. godine). U takvim predmetima Komisija smatra razumnim da očekuje da podnosioci prijave moraju podnijeti teret pokretanja sudskog spora radi utvrđivanja postojanja ugovornog odnosa ili bilo kog ugovornog prava.

57. U ovoj prijavi konkretno, podnosilac prijave posjeduje kuporodajni ugovor, koji je u svim aspektima, pravovaljan ugovor. Potpisale su ga sve strane, ugovor uključuje otkupnu cijenu i uslove plaćanja, a ima i pečat nadležne poreske službe. Komisija smatra da teret pokretanja postupka radi utvrđivanja valjanosti ugovora treba pasti na stranu koja ga želi osporiti, a ne na nosioca ugovora, koji uopšte nema razloga da sumnja u pravovaljanost ugovora koji posjeduje.

58. Pošto podnosilac prijave posjeduje kupoprodajni ugovor koji je pravovaljan, Komisija zaključuje da pokretanje sudskog postupka prema članu 54. Zakona o parničnom postupku nije domaći pravni lijek koji podnosilac prijave mora iscrpiti u smislu člana VIII(2)(a) Sporazuma.

A.1. Zaključak u pogledu prihvatljivosti

59. Komisija proglašava prijavu neprihvatljivom *ratione personae* u dijelu u kojem je upućena protiv BiH i prihvatljivom u dijelu u kojem je upućena protiv Federacije Bosne i Hercegovine.

B. Meritum

60. Prema članu XI Sporazuma, Komisija mora obraditi pitanje da li utvrđene činjenice otkrivaju da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz Sporazuma. Kao što je već naglašeno, prema članu I Sporazuma, strane su obavezne “osigurati svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda”, uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i drugim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma.

61. Prijava pokreće pitanja u vezi s članom 8. Evropske konvencije i članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, te članom II(2)(b) Sporazuma. Komisija će predmetnu prijavu ispitati najprije u pogledu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

B.1. Član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju

62. Član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju glasi**:**

> Svako fizičko i pravno lice ima pravo uživati u svojoj imovini. Niko ne može biti lišen imovine, osim u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom i općim načelima međunarodnog prava.
>
> Prethodne odredbe, međutim, ne utiču ni na koji način na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi se regulisalo korištenje imovine u

skladu sa općim interesima ili da bi se obezbijedila naplata poreza ili drugih dadžbina i kazni.

63. Prema jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju obuhvata tri različita pravila. Prvo, koje je izraženo u prvoj rečenici prvog stava i koje je opće prirode, izražava princip mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, u drugoj rečenici istog stava, pokriva lišavanje imovine i podvrgava ga izvjesnim uvjetima. Treće, sadržano u drugom stavu, dozvoljava da države potpisnice imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu korištenje imovine u skladu sa općim interesom, sprovođenjem onih zakona koje smatraju potrebnim za tu svrhu (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 3/99*, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00).

64. Svako miješanje u pravo prema drugom ili trećem pravilu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju mora biti predviđeno zakonom, mora služiti legitimnom cilju, mora uspostavljati pravičnu ravnotežu između prava nosioca prava i javnog i općeg interesa. Drugim riječima, opravdano miješanje se ne može nametnuti samo zakonskom odredbom koja ispunjava uvjete vladavine prava i služi legitimnom cilju u javnom interesu, nego mora, također, održati razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti. Miješanje u pravo ne smije ići dalje od potrebnog da bi se postigao legitiman cilj, a nosilac stanarskog prava se ne smije podvrgavati proizvoljnom tretmanu i od njega se ne smije tražiti da snosi prevelik teret u ostvarivanju legitimnog cilja.

65. Uzimajući u obzir gornju tačku ove Odluke, slijedi da Komisija mora odgovoriti na tri pitanja. Prvo, da li se pravo u vezi sa stanom JNA može smatrati "imovinom" u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Drugo, ako se smatra imovinom, da li se zakonskom regulativom miješa u to prava tako da uključuje zaštitu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Treće, ako je član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju uključen, da li je miješanje opravdano prema tom članu?

B.2.a. Da li se radi o imovini?

66. Dom, odnosno Komisija, je u svojoj dosadašnjoj praksi naglasila da je podnosilac prijave dužan imati valjan ugovor o kupoprodaji stana (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti Komisije, CH//98/514, *Putnik*, od 7. jula 2004. godine, tač. 60-62, Odluke juli – decembar 2004). U principu, pitanje valjanosti ugovora je pitanje koje traba da riješi nadležni organ. Dom, odnosno Komisija, su u nekoliko navrata naveli da nemaju opću nadležnost da zamijene svojom vlastitom ocjenu činjenica i primjenu prava od strane domaćih organa (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti Doma, CH//99/2565, *Banović*, od 8. decembra 1999. godine, tačka 11, Odluke august – decembar 1999). S obzirom da je tužena strana u određenim slučajevima (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti Komisije, CH//98/514, *Putnik*, od 7. jula 2004. godine, tačka 75, Odluke juli – decembar 2004) zloupotrebljavala svoje zakonske ovlasti u vezi nametanja kriterija za ispitivanje valjanosti predmetnih ugovora, Dom je bio prisiljen da utvrdi koji su stvarni kriteriji koje određeni ugovor mora ispuniti. Tako je Komisija utvrdila da podnosilac prijave mora imati valjan ugovor, koji u smislu člana 39. Zakona o prodaji stanova podrazumijeva da je ugovor zaključen do 6. aprila 1992. godine, da je dostavljen nadležnoj poreznoj službi na ovjeru, kod kojeg je kupoprodajna cijena utvrđena u skladu sa tada važećim zakonom i kod kojeg je iznos cijene u cijelosti izmiren u ugovorenom roku.

67. Dom je u svojoj Odluci o prihvatljivosti i meritumu CH/96/3 (*Medan i ostali*, od 3. novembra 1997. godine, tačka 31. ff) jasno naglasio da retroaktivno poništavanje ugovora nije u skladu sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju i da Federacija Bosne i Hercegovine, stoga, krši svoje obaveze po članu 1. Aneksa 6 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Osim toga, Dom je dosljedno utvrdio da prava prema ugovoru o kupovini stana zaključenom sa JNA, u skladu sa Zakonom o stambenom obezbjeđenju u JNA, predstavljaju ”imovinu” u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

68. Obzirom da je podnosilac prijave zadovoljio navedene kriterije, nema sumnje da stan za njega predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Za Komisiju ostaje da riješi još pitanje da li je došlo do miješanja, ako jeste, kakva je njegova priroda i da li je opravdana u smislu stava 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

B.2.b. Da li se radi o miješanju tužene strane u pravo na imovini?

69. Komisija primjećuje da je u dosadašnjem postupku po zahtjevu za vraćanje u posjed stana utvrđeno da podnosilac prijave ne ispunjava uslove za povrat, jer je bio u službi u JNA na dan 30. aprila 1991. godine i nije na taj datum bio državljanin BiH, te se zbog toga nije mogao smatrati izbjeglicom.

70. U međuvremenu, 17. oktobra 2004. godine, stupio je na snagu izmijenjeni član 39.e Zakona o prodaji stanova. Ranija odredba Zakona je stavljena van snage, bez prelaznih odredbi. Nova odredba predviđa:

> Nositelju prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona, a koji je napustio stan u Federaciji Bosne i Hercegovine i nakon toga iz istoga stambenog fonda ili novoutemeljenih stambenih fondova oružanih snaga država nastalih iz bivše SFRJ stekao novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tome pravu, stjecanjem novoga stana raskinut je ugovor o otkupu stana u Federaciji Bosne i Hercegovine, te nema pravo na upis prava vlasništva nad tim stanom.
>
> Nositelj prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona, koji je nakon 14. prosinca 1995. godine ostao u službi u oružanim snagama izvan teritorija Bosne i Hercegovine, a nije stekao novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tome pravu, umjesto upisa prava vlasništva po zaključenom ugovoru ima pravo na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđenu sukladno članku 18. Zakona, umanjenu za amortizaciju.
>
> Nositelj prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona za čiji stan je sadašnji korisnik, sukladno vrijedećim zakonima, zaključio ugovor o korištenju stana ili ugovor o otkupu stana, umjesto upisa prava vlasništva na stanu, ima pravo na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđenu na način iz stavka 2. ovoga članka, izuzev nositelja prava kupoprodajnog ugovora iz stavka 1. ovoga članka.

71. Tumačeći ovaj Zakon, a u vezi sa predmetnim slučajem, proizilazi da podnosilac prijave, kao vlasnik stana, nema pravo na upis prava vlasništva, jer je njegov stan sada dodijeljen na korištenje trećem licu koje je stan otkupilo. Njemu, zbog toga, pripada naknada umjesto upisa prava vlasništva.

72. Shodno tome, nema sumnje da se postojeći Zakon miješa u pravo na imovinu podnosioca prijave. Zakon onemogućava vlasniku stana vraćanje u prijeratni stan i upis prava vlasništva na njemu zbog toga što je njegov stan u posjedu drugih privatnih korisnika. Stav 3. ovoga člana, stoga, kontinuirano uskraćuje imovinsko pravo podnosiocu prijave, koji je pogođen primjenom ovog Zakona da uživa svoju imovinu.

73. Osim toga, Komisija primjećuje da se u konkretnom slučaju ne radi o lišenju imovine u korist države, nego u korist drugih fizičkih lica. Ipak, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju ne podrazumijeva neophodno lišenje imovine u korist države, već uključuje i slučajeve lišenja u korist privatnih lica, ako se ovakvo lišenje, tj. transfer imovine, smatra “javnim interesom“. Naime, pojam javnog interesa treba tumačiti kao “opći interes“ i ne znači da on ne postoji ako isključivo privatna lica imaju korist od ovih mjera. Ipak, i ovakvi slučajevi podrazumijevaju poštovanje standarda koji su nametnuti stavom 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *James i dr. protiv Velike Britanije,* od

21. februara 1986. godine, Serija A, broj 98, stav 41-45). Iz ovoga slijedi da je transfer imovine od jednih privatnih lica ka drugim zaštićen članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju samo ako postoji takav "javni interes". U protivnom, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju se ne bi primjenjivao, jer bi se radilo o regulisanju odnosa koji nemaju veze sa državom i javnim interesom. Drugim riječima, imovinski odnosi između privatnih fizičkih ili pravnih lica su van domašaja navedenog člana – teorija direktnog trećeg dejstva ili tzv. direktni *Drittwirkung* (vidi i odluke o dopustivosti bivše Evropske komisije za ljudska prava, aplikacije broj E 8588/79 i 8589/79, *Bramelid i Malmström protiv Švedske*, Odluke i izvještaji (OI), broj 29, str. 64). Komisija nema sumnje da ovaj slučaj povlači pitanje javnog interesa.

B.2.c. Da li je miješanje predviđeno zakonom?

74. Miješanje je zakonito samo ako je zakon koji je osnova miješanja (a) dostupan građanima, (b) toliko precizan da omogućava građanima da odrede svoje postupke, (c) u skladu sa principom pravne države, što znači da sloboda odlučivanja koja je zakonom data izvršnoj vlasti ne smije biti neograničena, tj. zakon mora obezbijediti građanima adekvatnu zaštitu protiv proizvoljnog miješanja (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Sunday Times protiv Velike Britanije,* od 26. aprila 1979. godine, Serija A, broj 30, stav 49; vidi, također, presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Malone,* od 2. augusta 1984. godine, Serija A, broj 82, st. 67. i 68).

75. Komisija zaključuje da Zakon o prodaji stanova ispunjava standarde u smislu Evropske konvencije, jer je objavljen u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", tj. dostupan je, i precizno određuje pitanje upisa prava vlasništva u situacijama, kao što je to situacija predmetne prijave.

76. Ipak, Komisija mora odgovoriti na još jedno pitanje koje je važno za predmetni slučaj. Naime, podnosilac prijave podnio je zahtjev za povrat 1998, a prijavu 1999. godine. Od tada pa do odluke Komisije, pravna osnova mijenjala se više puta.

77. Naime, bivši člana 39.e Zakona o prodaji stanova je predviđao:

> Nosilac stanarskog prava koji nema pravo na povrat stana ili ne podnese zahtjev za povrat stana u skladu sa odredbama iz čl. 3. i 3a. Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima, a koji je prije 6. aprila 1992. godine zaključio pravno obavezujući ugovor o kupovini stana sa bivšim Saveznim sekretarijatom za narodnu odbranu (SSNO), ima pravo da podnese zahtjev Ministarstvu odbrane Federacije za nadoknadu sredstava plaćenih po ovom osnovu, izuzev ako se dokaže da su mu ta sredstva priznata za otkup stana van teritorije Bosne i Hercegovine.

78. Članom 39.e zahtijevalo se da lice, koje je "prije 6. aprila 1992. godine zaključi[l]o pravno obavezujući ugovor o kupovini stana", mora ispuniti uslove iz člana 3. i 3a. Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima. Član 3, st. 1. i 2. predviđali su opću mogućnost da nositelj stanarskog prava na stanu koji je proglašen napuštenim, ili član njegovog ili njenog porodičnog domaćinstva, ima pravo na povrat stana u skladu sa Aneksom 7 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Izuzetak je napravljen članom 3a, koji je, u svojoj verziji od 4. jula 1999. godine do 1. jula 2003. godine, predviđao da se lice koje je 30. aprila 1991. godine bilo u aktivnoj službi u SSNO – u JNA (tj. nije bilo penzionisano) i nije bilo državljanin Bosne i Hercegovine prema evidenciji državljana ne može smatrati izbjeglicom, izuzev "ako mu je odobren boravak u statusu izbjeglice ili drugi vid zaštite koji odgovara ovom statusu u nekoj od zemalja van bivše SFRJ prije 14. decembra 1995. godine".

79. Kada je Dom odlučio da izvorna forma člana 3a. Zakona krši (između ostalog) pravo nosioca stanarskog prava na mirno uživanje imovine, on je došao do tog zaključka, prije svega, na osnovu toga da je taj član proizvoljan i da nameće prevelik teret određenim grupama ljudi bez objektivnog i razumnog opravdanja. Prvi stav člana 3a. navedenog Zakona je diskriminirao ljude koji su bili članovi JNA u vrijeme (od 30. aprila 1991. godine) kada je BiH još uvijek bila dio

jedinstvene države Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Diskriminacija je, također, bila zasnovana po osnovu državljanstva. Dom je odlučio da nije opravdano "nepovoljno" tretirati ljude na ovim osnovama. Dom je, također, smatrao da u pojedinim slučajevima nije bilo opravdano dodijeliti stanove ljudima koji nisu spadali u pogođene kategorije ljudi (vidi odluke o meritumu Doma, CH/02/8202, CH/02/9880 i CH/02/11011, *M.P. i ostali protiv Federacije Bosne i Hercegovine,* od 4. aprila 2003. godine, st. 154-158, 176 i 191-192).

80. Nakon odluka Doma, član 3a. dobio je novu formu i stupio je na snagu 1. jula 2003. godine. Ovaj član predvidio je stare uslove povrata u novom modalitetu, tako da je vremenska granica sa 30. aprila 1991. godine pomaknuta na 19. maj 1992. godine, znači datum kada se JNA povukla sa teritorije BiH (Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, UN dokument, S/RES/752 (1992) od 15. maja 1992. godine), a Vlada Republike Bosne i Hercegovine je preuzela kontrolu nad teritorijom Republike Bosne i Hercegovine. Izuzetak su činile osobe kojima je odobren boravak u statusu izbjeglice ili drugi oblik zaštite koji odgovara tom statusu u nekoj od zemalja izvan bivše države prije 14. decembra 1995. godine.

81. Ova odredba je bila predmet ispitivanja u postupku apstraktne kontrole ustavnosti pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine u predmetu *U 83/03* (od 22. septembra 2004. godine). Tom prilikom, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je zaključio da je odredba u saglasnosti sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

82. Međutim, novim članom 39.e Zakona o prodaji stanova isključeno je pozivanje na član 3. i 3a. Zakona o prestanku primjene.

83. Ipak, pitanje povratka ponovo je uslovljeno ispunjenjem određenih uslova, a to je, za predmetni slučaj navedeno u članu 39e. stav 3. Odnosno, uslov je da stan čiji posjed traži podnosilac prijave ne koristi ili ga nije otkupilo neko treće lice. Navedena odredba Zakona o prodaji predvidjela je da lica koja posjeduju ugovor koji je u skladu sa ovim zakonom (vidi tačku 32. gore), a "[...] za čiji stan je sadašnji korisnik [...] zaključio ugovor o korištenju stana ili ugovor o otkupu stana, umjesto upisa prava vlasništva na stanu, ima pravo na naknadu [...]". Naknada je predviđena članom 18. istog Zakona i iznosi 600 KM/m^2, pomnožena sa koeficijentom od 0,8 do 1,2 i umanjena za amortizaciju.

84. Kada se ova odredba uporedi sa bivšom odredbom člana 39.e, a koja je upućivala na član 3a. Zakona o prestanku primjene, primjetiti će se bitna razlika. Bivši član omogućavao je povrat stana licima koja su imala sklopljen valjan ugovor i ispunjavaju uslove iz člana 3a, bez obzira da li je njihov stan u posjedu trećeg lica. Danas važeća odredba, s jedne strane, ne upućuje na član 3a. Zakona o prestanku primjene, a s druge strane, ne omogućava povrat licima, koji nisu bila u oružanim snagama van Države nakon 14. decembra 1995. godine, nisu stekla novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tome pravu, već im daje naknadu umjesto njega. Iz ovoga razloga, postavlja se pitanje za Komisiju, da li nametanje novog uslova predstavlja retroaktivno miješanje u pravo na imovinu podnosioca prijave.

85. Pitanje koje pravo treba primijeniti u nekom slučaju, zavisi, prije svega, od tumačenja odredbi o vremenskom važenju normi koje predstavljaju pravnu osnovu odlučivanja. Iz toga proizilazi da organ mora primijeniti normu, koja je važeća u trenutku donošenja odluke. Isti pristup se primjenjuje i u žalbenim postupcima. Ovo jasno proizilazi iz principa zakonitosti u upravnom postupku (član 4. Zakona o upravnom postupku, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 29/02), koji nalaže da upravni organi rješavaju stvari na osnovu zakona, u granicama ovlaštenja i u skladu s ciljem s kojim je ovlaštenje dato. Drugačiji pristup neophodan je samo u slučajevima u kojima zakonodavac ili drugi donosilac općeg akta predvidi u samom zakonu, tj. aktu, prelazne odredbe, koje nalažu da se u postupcima koji nisu okonačni primijene ranije važeće norme, ili u slučajevima u kojima nadležni organ mora odlučiti šta je bilo po zakonu na određeni dan, tj. u određenom vremenskom periodu u prošlosti. Konačno, Komisija naglašava da član I/2. Ustava Bosne i Hercegovine propisuje princip vladavine prava, iz kojega proizilazi princip pravne sigurnosti. To, nadalje, znači da donosilac općeg akta mora voditi računa da se

pravna osnova, koja reguliše određene odnose, ne mijenja tako često, jer to izaziva nesigurnost kod građana.

86. Zakon o prodaji stanova nije predvidio navedene izuzetke. S druge strane, povrat stana u konkretnom slučaju bio je predmet dugih i teških sudskih postupaka pred Domom, tj. Komisijom i Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine, što je prouzrokovalo da zakonodavac češće nego uobičajno reguliše ovu materiju, u smislu dopuna i izmjena važećih normi. Iz ovih razloga, Komisija smatra da nova odredba ne predstavlja retroaktivno nametanje uslova povrata, te podnosioci prijava imaju pravo da im se odluči u skladu sa, u trenutku donošenja ove odredbe, važećom normom.

B.2.d. Da li je miješanje u skladu sa javnim interesom?

87. Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da domaće vlasti uživaju široko polje procjene prilikom donošenja odluka koje su vezane za lišavanje imovinskih prava pojedinaca zbog neposrednog poznavanja društva i njegovih potreba. Odluka da se oduzme imovina često uključuje razmatranje političkih, ekonomskih i socijalnih pitanja o kojima će se mišljenja u okviru demokratskog društva bitno razlikovati. Stoga će se presuda domaćih vlasti poštivati, osim ako je očigledno bez opravdanog osnova (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *James i drugi*, od 21. februara 1986. godine, Serija A, broj 98, stav 46).

88. U predmetu i na javnoj raspravi pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegevoine, u citiranom predmetu *U 83/03*, a koji se ticao, također, povrata JNA-stanova (*loc. cit*, tačka 34) tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine je navela da želi da sačuva stambeni fond i da pripadnicima vlastite armije, ratnim veteranima i ostalim osobama kojima je potreban stan, dā prioritet u dodjeli stana. Slični navodi su izrečeni i u predmetu Doma, CH/96/3 (Odluka o prihvatljivosti i meritumu, *Medan i ostali*, od 3. novembra 1997. godine, tačka 36).

89. Komisija zaključuje da navedni član 39.e, bez sumnje, slijedi ovaj interes, tj. omogućava njegovo zadovoljenje. Prema tome, Komisija zaključuje da je daljnje miješanje u pravo podnosioca prijave u skladu sa javnim interesom tužene strane.

90. Iako tužena strana nije to navela, Komisija zaključuje da stav 3. člana 39.e može imati za cilj izbjegavanje pravnog haosa u vezi sa stanovima nad kojima je treće lice zaključilo ugovor o korištenju stana ili ugovor o otkupu stana. Komisija ne može prihvatiti ovaj razlog kao javni interes, jer je tužena strana isključivo odgovorna na nastanak opisanih situacija. Naime, u dugoj praksi Doma, zaključeno je da retroaktivno poništavanje valjanih ugovora o kupoprodaji stanova nije u skladu sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti i meritumu, CH/98/1311 i CH/01/8542, od 2. septembra 2002. godine, *Džavid Kurtišaj i M.K. protiv Federacije Bosne i Hercegovine,* tačka 83. sa daljnjim uputama na praksu Doma). S druge strane, Zakonom o prestanku primjene, članom 2, poništeni su svi akti kojima je nosiocu stanarskog prava prestalo stanarsko pravo – što je formalno obuhvatalo i stan podnosioca prijave. Prema tome, tužena strana nije smjela protivzakonito i protivno standardima Evropske konvencije dozvoljavati pravne aktivnosti u pogledu dodjele i otkupa stanova koji su predmet povrata. Priznavanje javnog interesa u ovom slučaju predstavljalo bi priznavanje protivzakonitih radnji koje je tužena strana izvršila.

B.2.e. Uspostavljanje pravične ravnoteže između prava nosioca prava i javnog interesa (proporcionalnost)

91. U odlučivanju da li član 39e. stav 3. Zakona uspostavlja pravičnu ravnotežu ili razuman odnos proporcionalnosti između prava nosioca prava i javnog interesa, Komisija mora, prije svega, razmotriti dva pitanja. Prvo, da li miješanje u prava ide dalje od potrebnog da bi se postigao legitiman cilj? Drugo, da li član 39e. Zakona podvrgava vlasnike stanova proizvoljno-nepovoljnom tretmanu u poređenju sa drugima, tako da se od njih traži da snose prevelik teret u ostvarivanju legitimnog cilja?

B.2.f. Obim miješanja

92. Da bi odgovorila na ovo pitanje, Komisija se poziva na zaključke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. U citiranom predmetu *U 83/03*, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je naveo:

> 58. Uzimajući u obzir ozbiljnost problema stambenog deficita i ekonomskih problema u Bosni i Hercegovini, kao i poteškoća u odlučivanju kako dodijeliti stambene resurse velikom broju ljudi koji imaju potrebu za njim, uključujući i one koji trenutno žive u stanovima u skladu sa osporenim Zakonom, Ustavnom sudu su potrebni veoma jaki dokazi da bi se uvjerio da je stanovište zakonodavca prekoračilo granice slobodne procjene u odlučivanju što je potrebno da bi se pristupilo rješavanju ovog veoma ozbiljnog društvenog problema. Ustavni sud je veoma oprezan u pogledu donošenja stava da je neka institucija prekoračila dozvoljeno područje procjene u pogledu nužnosti određene mjere (što je na neki način analogno u domaćem pravu «institutu slobodnog polja procjene», što je državama ponekad dozvoljeno u međunarodnom pravu prema jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava), kada se radi o pitanju prava sa značajnim ekonomskim posljedicama, kao što je to ovdje slučaj trenutnih nosilaca stanarskih prava, kao i bivših nosilaca stanarskih prava, a rješenje je postignuto donošenjem demokratskog zakona, nakon pune rasprave, uključujući ispitivanje zakona od Zakonodavno-pravne komisije Parlamenta.

93. Komisija primjećuje da se opisana situacija u predmetu *U 83/03* nije znatno promijenila. Problem stambenog deficita i ekonomski problemi u BiH su i dalje akutni.

94. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine želi da riješi problem stambenog deficita, između ostalog, na način da onemogući vlasnike stanova da se vrate u posjed i upišu kao vlasnici, pri tome rješavajući pitanje smještaja lica kojima su oni dodijeljeni. Postavlja se pitanje da li se zbog toga podnosiocu prijave nameće preveliki teret.

B.2.g. Proizvoljan tretman i nametanje prevelikog tereta

95. Pitanje povratka i povrata imovine podnosioca prijave uslovljeno je ispunjenjem određenih uslova, a to je, za predmetni slučaj, regulisano članom 39e. stav 3. Zakona o prodaji. Navedena odredba predvidjela je da lica, koja posjeduju ugovor koji je u skladu sa ovim zakonom (vidi tačku 32. ove Odluke), a "[...] za čiji stan je sadašnji korisnik [...] zaključio ugovor o korištenju stana ili ugovor o otkupu stana, umjesto upisa prava vlasništva na stanu, ima pravo na naknadu [...]". Naknada je predviđena članom 18. istog Zakona i iznosi 600 KM/m^2, pomnožena sa koeficijentom od 0,8 do 1,2 i umanjena za amortizaciju. Primjenom citirane odredbe, podnosilac prijave ne može da se vrati u svoj prijeratni stan, za koji ima valjan kupoprodajni ugovor.

96. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je zaključio u brojnim odlukama da je povrat imovine primarni cilj Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i Ustava Bosne i Hercegovine, i da ponovno uspostavljanje nekadašnjih prava na kuće i stanove treba, gledano iz ove perspektive, predstavljati osnovni cilj (vidi, odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 14/00* od 4. maja 2001. godine, stav 34, "Službeni Glasnik Bosne i Hercegovine", broj 33/01). Ovi razlozi su tako snažni da je taj Sud zaključio da čak i osobe, koje nisu zaključile ugovor o korištenju stana sa nadležnim stambenim organom (imaju samo rješenje o dodjeli stana), te stoga nisu formalno dobile stanarsko pravo, imaju pravo na povrat (*ibid*, U 14/00, stav 5, 35). Dom je u predmetu *M.P. i ostali protiv Federacije Bosne i Hercegovine* (odluke o prihvatljivosti i meritumu, CH/02/8202, CH/02/9880 i CH/02/11011, od 4. aprila 2003. godine, stav 158), zaključio da je "Federacija BiH imala težak zadatak da pomiri prava predratnih korisnika na vraćanje njihova dva stana u posjed i prava trenutnih korisnika ta dva stana da im se obezbijedi smještaj". Međutim, "pri usklađivanju suprotnih interesa takvih osoba, treba dati prednost pravu podnosilaca prijava na povratak".

97. Slijedeći zaključke citirane prakse iz prethodne tačke, kao prvo pitanje, Komisija mora odgovoriti da li podnosilac prijave ima pravo da se vrati u svoj dom u smislu Aneksa 7 Sporazuma, jer bi afirmativan odgovor uticao na jačinu njegove pravne pozicije s tačke gledišta njegovog prava da vrati i uživa svoju imovinu, tj. jačalo bi njegov interes u odnosu proporcionalnosti sa interesom tužene strane. Drugim riječima, pravo na povrat u svoje domove, u smislu Aneksa 7, nije regulisano Aneksom 6 Sporazuma i ne predstavlja pravo iz Aneksa 6 Sporazuma u materijalno-pravnom smislu, ali ovo pitanje direktno utiče na odgovor da li je zakonsko onemogućavanje povrata stana podnosiocu prijave, koje je u javnom interesu, proporcionalno u konkretnom slučaju u smislu prava na imovinu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, tj. člana I/11 Aneksa 6 Sporazuma. Konačno, prema članu XIII Sporazuma, predviđena je obavezna institucionalna saradnja Države, s jedne strane, i svih međunarodnih institucija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, s druge strane, što podrazumijeva široko tumačenje prava i sloboda iz samog Sporazuma u duhu cijelog Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

98. Članom II/5. Ustava Bosne i Hercegovine, predviđeno je da "[s]ve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo da se slobodno vrate u mjesta svoga porijekla. Oni imaju pravo, u skladu sa Aneksom 7 [...], da im se vrati imovina koje su bili lišeni za vrijeme neprijateljstava od 1991. godine i da dobiju kompenzaciju za bilo koju imovinu koja im ne može biti vraćena.“ Član 1. Aneksa 7. predviđa da "[s]ve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo slobodno se vratiti u svoje domove. Imaju pravo na vraćanje imovine koje su lišeni u toku neprijateljstava od 1991. godine i na naknadu imovine koja se ne može vratiti. Što raniji povratak izbjeglica i raseljenih lica važan je cilj rješavanja sukoba u Bosni i Hercegovini. Strane potvrđuju da će prihvatiti povratak lica koja su napustila njihovu teritoriju, uključujući i ona koja su dobila privremenu zaštitu trećih zemalja”. Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966) stipuliše da će se ovaj pojam "primjenjivati na svako lice koje se, radi osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj grupi ili svog političkog mišljenja, nađe izvan zemlje čije državljanstvo ima i koje ne može ili, zbog tog straha, neće da traži zaštitu te zemlje; ili koje, ako nema državljanstvo a nalazi se izvan zemlje u kojoj je imalo svoje stalno mjesto boravka, uslijed takvih događaja, ne može ili, zbog straha, ne želi da se u nju vrati.” Iako Zakon o prestanku primjene Zakona o napuštenoj imovini, u članu 3, definiše pojam izbjeglice u smislu Aneksa 7, tako što određuje da se lica koja su napustila svoju imovinu do određenog datuma smatraju izbjeglicama, Komisija zaključuje da se ovaj Zakon ne može primijeniti na konkretne slučajeve. Naime, navedeni Zakon tretira samo nosioce stanarskih prava, a ne i vlasnike, dok je novi član 39.e Zakona o prodaji, koji je relevantan za povrat imovine podnosioca prijave, prekinuo vezu sa Zakonom o prestanku primjene. Nadalje, Komisija se poziva na praksu Doma, kao i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, koji su utvrđivali da li se određena lica mogu smatrati izbjeglicama. Tako je Dom, u predmetu *M.P. i ostali protiv Federacije Bosne i Hercegovine* (*ibid*, stav 162) napravio izuzetak u pogledu statusa izbjeglice prijeratnih nosilaca stanarskog prava na JNA stanovima. Dom je naglasio:

> [...] Dom zapaža da su stanarska prava imala važnu društvenu ulogu u predratnoj Bosni i Hercegovini, kao i drugdje u bivšoj SFRJ. Pripadnicima tadašnje JNA su dakle dodjeljivani stanovi u Bosni i Hercegovini jer ih je bivša JNA poslala tu na službu i morala im je obezbijediti smještaj. Davalac takvih stanova na korištenje je bila bivša JNA.

99. Ustavni sud Bosne i Hercegovine prihvatio je ovakav zaključak Doma u svojoj odluci *U 83/03*, te ga primijenio na nosioce stanarskih prava, koji su nastavili da služe u oružanim snagama van države nakon 19. maja 1992. godine (*ibid*, tačka 66):

> Dobro je poznato da je JNA smještala vojno osoblje tamo gdje je ono bilo stacionirano. Stoga, premještanje stanarskog prava bi trebalo shvatiti kao novo stalno mjesto boravka. Osobe koje se nalaze u ovakvim situacijama ne bi se trebale smatrati izbjeglicama ili raseljenim licima u smislu člana 1. Aneksa 7. Dejtonskog mirovnog sporazuma.

100. Primjenjujući prethodni stav na podnosioca prijave, Komisija primjećuje da su nadležni organi utvrdili da je podnosilac prijave služio u JNA nakon 30. aprila 1991. godine. To ukazuje da se na njega može primijeniti praksa Doma, odnosno Ustavnog suda, da se on ne može smatrati izbjeglicom, jer je napustio Bosnu i Hercegovinu po nalogu JNA, a ne iz "straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj grupi ili svog političkog mišljenja", kako to definiše član 1. Konvencije koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966). Međutim, za razliku od citiranih slučajeva, podnosilac prijave se smatra vlasnikom stana i njegova veza sa spornim stanom nije prestala kao kod nosilaca stanarskog prava. Naime, stacioniranjem na novo mjesto po nalogu JNA, nosilac stanarskog prava je gubio vezu sa stanom, na kojem je imao ranije stanarsko pravo. Međutim, to nije slučaj kod podnosioca prijave. On je, kao vlasnik, mogao opravdano očekivati da se njegov napušteni stan, nakon okončanja službe u JNA, tretira kao njegov "dom" u smislu člana I Aneksa 7. Prema tome, iako ne u trenutku napuštanja stana, status izbjeglice se mogao aktivirati u trenutku prestanka službe u JNA, a to je na dan 31. decembra 1993. godine, kada je podnosilac prijave penzionisan. Naime, od toga datuma, podnosilac prijave se nije mogao vratiti u svoj dom, kao penzioner, zbog ratnih okolnosti. Konačno, njegova porodica je stan napustila u maju 1992. godine, a ne ranije, što govori da je ratni sukob razlog što je porodica podnosioca prijave napustila dom. Na kraju, Komisija uviđa da se podnosilac prijave 1998. godine prijavio za dobrovoljni povratak Općini, kad se i vratio u Sarajevo. Sve to ide u prilog tvrdnji da se podnosilac prijave može tretirati kao izbjeglica od 31. decembra 1993. godine. U prilog ovoj tvrdnji ide i mišljenje OHR-a, izneseno u svojstvu *amicus curiae* u predmetu *Miholić i drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine* (Odluka o prihvatljivosti i meritumu, CH/97/60, od 6. decembra 2001. godine, tačka 56), u kojem je navedeno da je OHR utvrdio da postoje mnogi ljudi sa prostom željom da se vrate, uključujući penzionere, koji su penzionisani u JNA u godinama prije ovog rata i da odluke Doma moraju u potpunosti biti implementirane.

101. Sljedeće pitanje koje Komisija mora ispitati je da li postoji razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti, tj. da li podnosilac prijave mora snositi prevelik teret u konkretnoj situaciji u odnosu na navedene ciljeve.

102. S obzirom da novi stav 3. člana 39.e predviđa naknadu za podnosioca prijave, Komisija ne može slijediti praksu koju je utvrdila u slučaju *Miholić i dr. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine* (Odluka o prihvatljivosti i meritumu, CH/97/60, od 6. decembra 2001. godine, tačka 155. ff). Naime, tim odlukama utvrđena je povreda prava na imovinu podnosiocima prijava i naređeno vraćanje stanova u posjed vlasnicima, te uknjižba istih. Ovakva odluka uslijedila je zbog činjenice da je podnosiocima prijava onemogućen povrat imovine bez naknade, što je u njihovim slučajevima onemogućavao član 3.a Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima. Novi član 39.e, kao što je više puta navedeno, ne upućuje više na taj Zakon, a, s druge strane, predviđena je naknada za nemogućnost povrata imovine.

103. Naknada je predviđena članom 18. istog Zakona o prodaji i iznosi 600 KM/m^2, pomnožena sa koeficijentom od 0,8 do 1,2 i umanjena za amortizaciju. Drugim riječima, naknada za kvadratni metar stambenog prostora, teoretski, ne može biti veća od 720 KM niti manja od 480 KM, od kojeg iznosa se umanjuje amortizacija. Komisija zaključuje da je zakonodavac utvrdio na koji način će se izvršiti naknada za lišenje imovine, tj. kojim sredstvima, dok je na upravnim organima, u svakom pojedinom slučaju da odredi koji iznos se može tačno očekivati, uzimajući u obzir navedenu amoritzaciju. Komisija primjećuje da, iako je utvrđen položajni koeficijent stana od 0,8 do 1,2, iznosi koji se dobiju po obračunu ne predstavaljaju tržišnu vrijednost stambenog prostora.

104. Kod ovakvog stanja stvari, postavlja se pitanje da li opisana naknada može opravdati proporcionalnost. Pri tome će pomoći i stav Evropskog suda za ljudska prava, u njegovoj odluci *Lithgow i dr. protiv Velike Britanije* (od 8. jula 1986. godine, Serija A, broj 102, st. 121. f), u kojoj je naglasio da oduzimanje imovine uz naknadu, koja ne predstavlja tržišnu vrijednost, u principu, ne predstavlja proporcionalno miješanje u pravo na imovinu nosioca prava. Međutim, pravo na imovinu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju ne garantuje pravo na punu kompenzaciju u svim okolnostima, s obzirom da legitimni ciljevi javnog interesa, koji služe da se izvrši određena ekonomska reforma ili ostvari veća socijalna pravda, mogu imati takav značaj da

opravdavaju davanje manjeg iznosa od tržišne vrijednosti. U zaključku, Komisija smatra da su odlučujući faktori pri davanju odgovora na pitanje da li je naknada opravdana, s jedne strane, interesi lišenog imovine, a, s druge strane, generalni ili opći interesi. Odšteta za lišenje imovine u vidu naknade treba da predstavlja rezultat izravnavanja navedenih interesa, a ne samo priznavanje interesa jedne strane, odnosno druge strane.

105. U konkretnom slučaju, tužena strana je više puta navela da ovakav postupak vodi ka ostvarivanju javnog interesa – sačuvati stambeni fond za pripadnike vlastite armije, ratne veterane i ostale osobe kojima je potreban stan, te im dati prioritet u dodjeli stana. Komisija je priznala da ovo predstavlja nesumnjiv javni interes. Ipak, postavlja se pitanje da li nepuna naknada može biti opravdana u konkretnom slučaju.

106. Tužena strana smatra da ovo ima za cilj uspostavljanje socijalne pravde, što opravdava smanjenje naknade na utvrđeni paušalni iznos. Komisija zaključuje da se ovakvom mjerom zaista uspostavlja socijalna pravda za jednu izrazito osjetljivu kategoriju ljudi, ali, u isto vrijeme, uspostavlja se socijalna nepravda za drugu kategoriju ljudi. Naime, vlasnici JNA stanova ostaju bez mogućnosti da steknu drugi stan iz određenog stambenog fonda, a nije im dokazano da su u prošlosti bili potpomognuti drugim stambenim prostorom. Prema tome, oni nemaju koristi od preduzetih mjera od strane zakonodavca, što bi u protivnom opravdavalo smanjenu, odnosno, nepunu naknadu (vidi, u tom smislu, predmet Evropskog suda za ljudska prava, *Papachelas protiv Grčke,* aplikacija broj 31423/96, od 25. marta 1999. godine, stav 549).

107. S druge strane, nepuna tržišna naknada im nije dovoljna da obezbijede sličan stambeni prostor na tržištu, a radi se, također, o osjetljivoj grupaciji – penzionerima – koji, s ekonomske tačke gledišta, nemaju puno izgleda da ga steknu u budućnosti.

108. Time im se onemogućava održiv povratak u smislu Aneksa 7, kao veoma jak argument na njihovoj strani. Komisija naglašava da je stambeni prostor jedan od krucijalnih životnih elemenata, te se ova nekretnina ne može izjednačavati sa, na primjer, zemljištem koje nije od ovakvog značaja.

109. Zakon o prodaji je, u svom članu 39.e st. 2. i 3, upućujući na član 18, odredio da podnosilac prijave ima pravo “na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine“. Član 18. navedenog Zakona reguliše da položajni koeficijent (0,8 – 1-2) “utvrđuje nadležna vlada kontona-županije“. Zakon, a niti podzakonski akti, ne reguliše daljnje ovo pitanje. Komisija naglašava da lišenje imovine, kao što je u predmetnom slučaju, mora biti “pod uslovima predviđenim zakonima“, što podrazumijeva u skladu sa principom vladavine prava. Ovo, nadalje, znači da lišenje imovine mora, ne samo biti predviđeno zakonom (što je ispoštovano u konkretnom slučaju), nego i da isplata naknade bude promptna i djelotvorna, te da bude predviđena procedura koja bi ispitivala poštivanje zakona. Pri tome, nije bitno da li visinu naknade za određeni slučaj određuje upravni organ, ako je naknadno predviđena sudska kontrola pune jurisdikcije, barem u jednom stepenu (vidi, u tom smislu, predmete Evropskog suda za ljudska prava, *Iatridis protiv Grčke*, od 25. marta 1999. godine, stav 58, Izvještaji o presudama i odlukama 1999-II; *Hentrich protiv Francuske*, od 22. septembra 1994. godine, Serija A, broj 296-A, stav 42). U konkretnom slučaju, navedeno je da je naknada predviđena od Federacije Bosne i Hercegovine, te da konton – županija određuje položajni koeficijent. Nije navedeno koji je nadležan organ, kakva je procedura, da li postoji mogućnost sudske kontrole slučaja, itd. Ovakvo zakonsko rješenje izaziva potpunu pravnu nesigurnost kod podnosioca prijave u pogledu naknade za stan i ne zadovoljava kriterije vladavine prava.

110. Konačno, Komisija naglašava da podnosilac prijave ne spada u grupu “nelojalnih građana“ iz stava 2. člana 39.e Zakona o prodaji stanova, u kojem slučaju bi se mogao opravdati različit tretman pri lišavanju predmetnih stanova. Naime, prema odredbama novog člana 39.e, Komisija zapaža da postoje tri kategorije “vlasnika“ JNA-stanova, koji ne mogu da ostvare svoje pravo na imovinu. Za Komisiju je od značaja uporediti st. 2. i 3. člana 39.e, jer ova uporedba može potpomoći odgovoru da li podnosilac prijave nosi “pretjeran“ teret. Stav 2. predviđa da “[n]ositelj prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona, koji je nakon 14. prosinca 1995. godine ostao u službi u oružanim snagama izvan teritorija

Bosne i Hercegovine, a nije stekao novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tome pravu, umjesto upisa prava vlasništva po zaključenom ugovoru ima pravo na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđenu sukladno članku 18. Zakona, umanjenu za amortizaciju.“ Stav 3. stipuliše da “[n]ositelj prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona za čiji stan je sadašnji korisnik, sukladno vrijedećim zakonima, zaključio ugovor o korištenju stana ili ugovor o otkupu stana, umjesto upisa prava vlasništva na stanu, ima pravo na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđenu na način iz stavka 2. ovoga članka, izuzev nositelja prava kupoprodajnog ugovora iz stavka 1. ovoga članka“ (sticaoci novog stanarskog prava ili tome sličnog prava). U svojoj odluci *Kosta Pemac protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine* (CH/98/874, od 9. februara 2005. godine, tačka 158. ff) Komisija je naglasila da “vlasnici“ JNA stanova, koji su bili u oružanim snagama van Države poslije 14. decembra 1995. godine (stav 2. člana 39 .e) ne mogu tražiti isti tretman kao i ostali građani u pogledu ostvarivanja njihovih prava, jer su time pokazali svoju nelojalnost prema vlastitoj državi. Prema tome, potvrđujući saglasnost sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, Komisija je naglasila da je pravo na nepunu tržišnu naknadu imovine “nelojalnih građana“ proporcionalno jakom interesu države. U predmetnom slučaju nije utvrđeno da se radi o “nelojalnom građaninu“, jer u toku dosadašnjeg postupka nije utvrđeno da je podnosilac prijave bio u oružanim snagama van Države nakon 14. decembra 1995. godine. Međutim, navedene odredbe imaju isto zakonsko rješenje – istu naknadu – i za kategoriju iz stava 2. i stava 3. Po mišljenju Komisije nije opravdano isto tretiranje podnosioca prijave koji podliježe stavu 3. i onih koji podliježu stavu 2. člana 39.e Zakona o prodaji stanova, jer stav 3. tretira vlasnike stanova, koji po članu 39.e, ne spadaju u tzv. “nelojalne“ građane.

111. Iz svega proizilazi da je neopravdano miješanje tužene strane u pravo na imovinu podnosioca prijave, a koje proizilazi iz člana 39.e, stav 3. Zakona o prodaji, jer ne uspostavlja proporcionalan odnos, s jedne strane, interesa podnosioca prijave, a, s druge strane, generalnog ili općeg interesa tužene strane. Komisija zaključuje da je Federacija Bosne i Hercegovine na ovaj način nesumnjivo prekršila pravo podnosioca prijave na imovinu prema članu 1. Protokola 1 uz Evropsku konvenciju.

B.3. Zaključak o meritumu

112. Komisija zaključuje da je došlo do povrede prava podnosioca prijave na imovinu koje štiti član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

113. U svjetlu svog gornjeg zaključka o povredi člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, Komisija ne smatra potrebnim da ispita prijavu u vezi sa članom 8. Evropske konvencije i članom II(2)(b) Sporazuma.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

114. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Federacija Bosne i Hercegovine mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane.

115. Komisija nalaže Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosioca prijave uvede u posjed predmetnog stana i izvrši upis prava vlasništva na njegovo ime sa dijelom 1/1.

IX. ZAKLJUČAK

116. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da prijavu proglasi neprihvatljivom u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava počinjene od strane Bosne i Hercegovine;

2. jednoglasno, da prijavu proglasi prihvatljivom u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava počinjene od strane Federacije Bosne i Hercegovine;

3. jednoglasno, da je prekršeno pravo podnosioca prijave na mirno uživanje imovine prema članu 1. Protokola 1 uz Evropksu konvenciju, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

4. jednoglasno, da nije potrebno ispitivati prijavu prema članu 8. Evropske konvencije;

5. jednoglasno, da nije potrebno ispitivati prijavu prema članu II(2)(b) Sporazuma;

6. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosioca prijave, po hitnom postupku, u roku od 3 mjeseca od dana prijema ove Odluke, uvede u posjed predmetnog stana;

7. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da za podnosioca prijave izvrši upis prava vlasništva na njegovo ime sa dijelom 1/1 u roku od 3 mjeseca od dana prijema ove Odluke; i

8. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da Komisiji u roku od mjeseca dana, od proteka rokova iz zaključaka br. 6. i 7. dostavi informaciju o preduzetim mjerama po pravnim lijekovima.

(potpisao)	(potpisao)
Nedim Ademović	Miodrag Pajić
Arhivar Komisije	Predsjednik Komisije

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 10 October 2003)

Case no. CH/99/2627

Fehim JUSUFOVIĆ

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
and
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 8 October 2003 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Miodrag PAJIĆ, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Rona AYBAY
Mr. Želimir JUKA
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Ulrich GARMS, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar
Ms. Antonia DE MEO, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of its Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The case concerns the attempts of the applicant to settle his rights with respect to a plot of land situated in Devetak near Tuzla. Underlying the application appears to be a family feud over a piece of land. In 1957 the applicant, who is now a pensioner, and two of his brothers were given several plots of land by his father and grandmother. However, the partition of one piece of real estate between the brothers involved a series of administrative and judicial actions in the course of which the applicant allegedly was deprived of his rights.

2. Central to the applicant's complaints is the refusal of the competent administrative authority to register him as the possessor of the piece of land in question on the ground that the applicant had no established rights over the land. In 1991, the applicant filed a claim to that end, and despite orders of the second instance administrative body, to date the applicant's claim has neither been rejected nor accepted.

3. The application raises issues under Article 6 paragraph 1 of the European Convention on Human Rights ("the Convention") and under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

4. The application was introduced on 24 June and registered on 29 June 1999. On 17 December 1999, the case was transmitted to Bosnia and Herzegovina and to the Federation of Bosnia and Herzegovina as respondent Parties.

5. Bosnia and Herzegovina sent written observations on 16 February 2000, and the Federation of Bosnia and Herzegovina sent written observations on 15 February 2000. The applicant replied on 21 March 2000. Further submissions from him were received on 4 July, 18 July and 10 November 2000, 16 February and 26 June 2001, 23 January and 28 March 2002, and 7 January and 13 May 2003.

6. The Chamber deliberated on the admissibility and merits of the case on 2 July, 3 September and 8 October 2003. On the latter date, it adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

7. The applicant's father, Omer Jusufović, and his grandmother, Hanka Gradaškić, were the owners of real estate located in Devetak, registered in the cadastral books of Devetak in the Municipality of Lukavac. On 1 March 1957, they disposed of this land by a contract of donation in favour of the applicant and his brothers, Hasib and Nezib Jusufović. The contract provided that in return, the donors would be entitled to use the land until their death. There were five plots of land given to the applicant for his own benefit. One piece of land, however, registered as cadastral lot no. 684, was allocated to the applicant and his two brothers jointly; the contract stipulating that they should be entitled to it "in equal parts". There were no further provisions regulating the partition of the land.

8. On 20 June 1969, the Municipal Court in Lukavac issued a decision on division of lot no. 684, based on an agreement reached by the parties and on a survey of the land. According to this decision, the applicant was allocated a part of that land specified as lot no. 550/20, which was agricultural land and covered an area of 4090 square meters. The decision became final and binding on 9 February 1970. Subsequently, the applicant was registered as the owner of this land in the land books of Devetak.

9. In 1975, a new cadastral operating system based on air-survey was introduced. The applicant asserts that in the course of the adaptation of the cadastral record books that followed the survey, the disputed plot of land was mistakenly written off of his possession. However, he always continued to use the land. In the domestic proceedings he initiated thereafter, he sought to correct this error.

10. It appears that in the mid-1980s, proceedings on the division of lot no. 684 were re-opened. On 24 January 1986, the Court of First Instance in Lukavac prohibited, as a provisional measure, that the applicant, his father, or the wife of his deceased brother Hasib dispose of lot no. 684 pending the final division of the plot.

11. In November 1986, the applicant started to construct on the part of lot no. 684 that was allocated to him by the decision of the Municipal Court in Lukavac of 20 June 1969. Thereupon, the applicant's brother, Omer Jusufović, initiated court proceedings against the applicant regarding the alleged "disturbance of possessions". In a decision of 31 August 1988, the Court of First Instance in Lukavac rejected the claim, holding that the plaintiff had not shown that the disputed land was in his possession already at the time when the construction work started. On 19 January 1990, the same Court, for the same reasons as in its decision reached on 31 August 1988, rejected another claim initiated by the applicant's brother. The Court emphasised that the question of ownership was a different issue to be decided on in separate proceedings. On 16 August 1990, the Higher Court in Tuzla confirmed the first instance decision of 19 January 1990.

12. On 15 October 1990, the President of the Court of First Instance in Lukavac issued an order to the Municipal Cadastral Office that the applicant be registered as a possessor of lot no. 1920 in the cadastral record books. However, the applicant was never so registered.

13. On 19 February 1991, the applicant submitted a claim to the Municipal Administration for Geodetic and Real Estate Affairs – Municipal Cadastral Office – (hereinafter: "the Municipal Administration") in Lukavac to be registered as the possessor of the land at issue based upon the final and binding decision of Higher Court in Tuzla. It was rejected on 15 April 1991. On 31 January 1992, the Republic Administration for Geodetic and Property Law Affairs (hereinafter: "the Republic Administration"), as the second instance body, quashed the first instance decision and referred the case back to the Municipal Administration for renewed proceedings. The Republic Administration emphasised that it was the task of the administrative organs, not of the courts, to ascertain disputed facts on the ground. A time-limit of 30 days was set for the Municipal Administration to issue a new decision.

14. The Municipal Administration never reached a decision on the claim. In a letter of 11 August 1993 addressed to the applicant, the Municipal Administration stated that the ongoing armed conflict made it impossible to process the applicant's claim. After the cessation of hostilities, the applicant complained to the now competent Federal Administration for Geodetic and Property Law Affairs (hereinafter: "the Federal Administration"). On 25 July 1996 and again on 28 May 1997, the Federal Administration requested the Municipal Administration to provide it with reasons why, in over four years, renewed proceedings had not been conducted. According to a written statement of the Ministry of Justice of the Tuzla Canton of 13 August 1999, the proceedings initiated upon applicant's request were in progress but had not lead to a decision yet.

15. On 6 January 1999, the applicant initiated an administrative dispute before the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina because of the "silence of the administration". On 9 June 1999, the Supreme Court, sitting as the 'Panel for Administrative Disputes', ordered the Federal Administration to issue a decision in the applicant's case within 30 days. On 24 August 1999, the Federal Administration ordered the Municipal Administration to issue a procedural decision upon the applicant's request within a time-limit of 15 days, thereby complying with the decision passed by the Republic Administration on 31 January 1992. The Municipal Administration never issued such a decision.

16. In addition, the applicant claims that the order for provisional measures issued by the Court of First Instance in Lukavac on 24 January 1986 (see paragraph 10 above) was not respected and that a part of lot no. 684 was sold by his brother. In the meantime, third parties apparently started construction work on the plot. In 1989, 1991 and 1999, the applicant filed claims with the Urban-Construction Inspection in Lukavac (hereinafter: "the Inspection") with a view to stopping the ongoing construction work on what he claims to be his land. All these attempts have failed, and as of his last intervention in 1999, there was not even a reply. On 18 May 2001, the Cantonal Court in Tuzla rejected the applicant's "silence of the administration" complaint, stating that the competence to

decide on the applicant's appeal had shifted to the newly-established Federal Ministry for Physical Planning and Environmental Matters (hereinafter: "the Ministry").

IV. RELEVANT LEGISLATION

A. The Law on Administrative Procedure

17. Under Article 216 of the Law on Administrative Procedure (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG FBiH" – nos. 2/98 and 48/99), the competent first instance administrative organ has to issue a decision within 30 days upon receipt of a request. Paragraph 3 of Article 216 provides for an appeal to the administrative appellate body if a decision is not issued within this time-limit (appeal against the "silence of the administration").

18. Article 243 paragraph 2 of the same Law provides that the second instance administrative body shall conduct the proceedings and solve the matter by its own decision if it finds that the reasons for which a decision was not made by the first instance organ within the deadline of 30 days were not justified. Exceptionally, if the second-instance body finds that the proceedings will be faster and more efficiently solved by the first-instance body, then it shall order that body to do so.

B. The Law on Administrative Disputes

19. Article 1 of the Law on Administrative Disputes (OG FBiH nos. 2/98 and 8/00) provides that the courts shall decide in administrative disputes on the lawfulness of second-instance administrative acts concerning rights and obligations of citizens and legal persons.

20. Article 22 paragraph 3 of the same Law provides that an administrative dispute may be instituted also if the administrative second instance organ fails to render a decision within the prescribed time-limit, whether the appeal to it was against a decision or against the first instance organ's silence.

V. COMPLAINTS

21. The applicant claims that his property rights as protected by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, as well as to a determination of this right within a reasonable time, as guaranteed under paragraph 1 of Article 6 of the Convention, have been violated.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Parties

1. Bosnia and Herzegovina

22. In its observations of 16 February 2000, Bosnia and Herzegovina objects to bearing any responsibility for the acts complained of by the applicant on the ground that they fall within the competence of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

2. The Federation of Bosnia and Herzegovina

23. The Federation of Bosnia and Herzegovina, in its observations of 15 February 2000, is of the opinion that the Chamber should not consider the application as the acts complained of do not fall within the Chamber's competence *ratione temporis*. With a view to establishing his right of ownership, it states the applicant could have initiated civil proceedings before the Municipal Court in Lukavac. As the applicant has failed to do so, the application should be declared inadmissible for non-exhaustion of domestic legal remedies.

24. As to the merits of the case, the Federation of Bosnia and Herzegovina claims that Article 6 paragraph 1 of the Convention was not violated, and that the time that elapsed since the applicant lodged his request was of a reasonable duration. According to the Federation, it is evident that an administrative dispute cannot be successful in the absence of clear proof of possession, and that the applicant had not shown his rights to the administration. As part of the respondent Party's observations, a statement issued by the Municipal Administration in Lukavac of 21 January 2000 is attached. It explains that this body could not issue the procedural decision requested by the applicant because "the applicant had no established rights over those plots", and that he should have established them in civil court proceedings.

B. The applicant

25. The applicant, in his various submissions, claims that he has made every effort to avail himself of the domestic remedies on the Municipal, Cantonal and Entity level alike, but that he is still unable to settle his rights that have already been confirmed by a decision dated 16 August 1990 issued by the Higher Court in Tuzla. The applicant complains that he was deprived of the land in question on purpose and alleges that corruption was in play when the land was written off. According to him, his state of health is deteriorating, and he cannot wait much longer for the matter to be solved.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

26. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII of the Agreement.

1. Concerning events before 14 December 1995

27. The Chamber notes that the applicant's complaints relate to a set of administrative proceedings concerning his rights over a piece of land introduced before the organs of the then existing Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina in 1986 and thus to events which occurred before 14 December 1995, which is the date when the Agreement entered into force. In accordance with generally accepted principles of law, the Agreement cannot be applied retroactively (see case no. CH/96/3, *Medan v. Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision on admissibility of 4 February 1997, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997). The Chamber must confine its examination of the case to considering whether the human rights of the applicant have been violated or threatened with violation since that date (see case no. CH/96/30, *Damjanović v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision on admissibility of 11 April 1997, paragraph 13, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997).

28. Consequently, the applicant's complaints insofar as they relate to events before 14 December 1995 must be declared inadmissible *ratione temporis*, within the meaning of Article VIII(2)(c) of the Agreement. Insofar as the applicant complains that his rights have been violated after the entry into force of the Agreement, his complaints are within the competence of the Chamber *ratione temporis* and are not incompatible with the Agreement.

2. Responsibility of Bosnia and Herzegovina

29. The Chamber further notes that the applicant directs his application against Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. However, recalling the above finding that the part of the application relating to events prior to 14 December 1995 is inadmissible *ratione temporis*, the applicant has not provided any indication that Bosnia and Herzegovina is responsible for the actions he complains of after that date. The competencies of Bosnia and Herzegovina are set out in Article III of the Constitution of Bosnia and Herzegovina, contained in Annex 4 to the General Framework Agreement. These do not include matters relating to property rights and the proceedings establishing them. Accordingly, this matter is within the competence of the Entities, in this case the Federation of Bosnia and Herzegovina.

30. Consequently, the case does not raise any issues engaging the responsibility of Bosnia and Herzegovina and therefore, the case is to be declared inadmissible *ratione personae* as against that respondent Party.

3. *Ratione materiae*

31. The Chamber recalls that, according to the case-law of the European Court of Human Rights, the "possession" protected under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention can only be "an existing possession" (see Eur. Court HR, *Van der Mussele v. Belgium*, judgment of 23 November 1983, Series A no. 70, paragraph 48) or, at least, an asset which the applicant has a "legitimate expectation" to obtain (see Eur. Court HR, *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, judgment of 20 November 1995, Series A no. 222, paragraph 31).

32. The Chamber notes that it has previously decided that in order to be a "legitimate expectation" constituting a protected possession, the applicant's prospect would have to be based on legislation in force or on a valid administrative act (see case no. CH/98/1040, *Živojnović v. Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision on admissibility of 9 October 1999, paragraph 21, Decisions on Admissibility and Merits August - December 1999).

33. In the present case, the applicant's claim to the land is based on his expectation that the domestic administrative organs will eventually restore his right to possess the land that the applicant claims to have had prior to 1975. However, this right is subject to dispute from the side of the applicant's family. As regards the partition of the disputed lot no. 684 between the applicant and his brothers, the Chamber is of the opinion that this question is essentially one of private law. It is not within the competence of the Chamber to establish whether the events relating to the division of the land indeed deprived the applicant of an existing possession, but it is for the domestic organs to establish whether or not the applicant has such a right. The Chamber recalls that it has stated on several occasions that it is not within its competence to substitute its own assessment of the facts and application of the law to that of the domestic courts (see, *e.g.*, case no. CH/99/2565, *Banović v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision on admissibility of 8 December 1999, paragraph 11, Decisions August-December 1999; and case no. CH/00/4128, *DD "Trgosirovina" Sarajevo (DDT) v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision on admissibility of 6 September 2000, paragraph 13, Decisions July-December 2000).

34. As the outcome of the proceedings before the domestic administrative organs is uncertain, the Chamber is of the opinion that the applicant's claim does not amount to a "legitimate expectation" constituting a protected possession under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. It follows that the applicant's complaints in this respect are inadmissible as incompatible *ratione materiae*, within the meaning of Article VIII(2)(c) of the Agreement.

4. Requirement to exhaust effective domestic remedies

35. As regards the applicant's complaint that the administrative proceedings conducted in his case have lasted for an unreasonable amount of time, the Federation of Bosnia and Herzegovina has not sought to claim that there is any remedy available to the applicant against the failure of the domestic administrative organs to issue a final decision in his proceedings, and the Chamber for its part is not aware of any such remedy.

36. Accordingly, the Chamber does not consider that there is any effective remedy available for the purposes of the applicant's complaint that he should be required to exhaust.

5. Conclusion as to admissibility

37. No other grounds for declaring the case inadmissible have been put forward or are apparent. Accordingly, the application will be declared admissible insofar as directed against the Federation of Bosnia and Herzegovina relating to events after 14 December 1995 with regard to the complaint that

the administrative proceedings in the applicant's case have not been conducted within a reasonable time. The remainder of the application will be declared inadmissible.

B. Merits

38. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts found disclose a breach by the Federation of Bosnia and Herzegovina of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for by the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

1. Article 6 of the Convention

39. The Chamber will now examine the question whether there has been a violation of Article 6 of the Convention in that the administrative proceedings in the applicant's case have not been determined within a reasonable time. The relevant part of Article 6 paragraph 1 of the Convention provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations …, everyone is entitled to a … hearing within a reasonable time …"

40. Preliminarily, the Chamber notes that the applicant's complaint, first and foremost, relates to the conduct of administrative authorities. The question arises whether the proceedings aiming at registration of his right of possession before the Municipal Administration in Lukavac can be viewed as a "determination of his civil rights", within the meaning of paragraph 1 of Article 6 of the Convention.

41. In the *Ringeisen* case (*Ringeisen v. Austria*, judgment of 16 July 1971, paragraph 94, Series A no. 13), the European Court of Human Rights has held that:

> "the character of the legislation which governs how the matter is to be determined (civil, commercial, administrative law, *etc.*) and that of the authority which is invested with jurisdiction in the matter (ordinary court, administrative body, *etc.*) are … of little consequence [for the purposes of Article 6 paragraph 1 of the Convention]".

42. The Chamber notes that preceding the eventual entry of the applicant as possessor of the land in question into the land books, a certain administrative procedure has to be followed. Accordingly, the Chamber finds that the outcome of these administrative proceedings is decisive for the applicant's rights under private law and that they, therefore, constitute a "determination of his civil rights", within the meaning of Article 6 paragraph 1 of the Convention.

43. In establishing the length of the proceedings, the Chamber has to determine the period of time relevant for the guarantee provided by Article 6 paragraph 1 of the Convention. The Chamber reiterates that, considering its competence *ratione temporis,* it can assess the reasonableness of the length of proceedings only with regard to the period after 14 December 1995. It may, however, take into account what stage the proceedings had reached and how long they had lasted before that date (see case no. CH/00/4295, *Osmanagić v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision on admissibility and merits of 5 March 2002, paragraph 49).

44. The Chamber recalls that on 19 February 1991, the applicant submitted a claim for registration of his right of possession with regard to the lot in question to the Municipal Administration in Lukavac. The Municipal Administration never decided on the request, be it to the benefit or to the detriment of the applicant, although it was repeatedly ordered to do so by the second instance body, the Republic Administration, which became later the Federal Administration. The latter authority itself was obliged to decide on the matter by the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina on 9 June 1999, but the Federal Administration passed this duty on to the Municipal Administration, which failed to react. Taken together, these proceedings have thus lasted for more than twelve years now. When the Agreement entered into force, they had already lasted for almost

five years.

45. The reasonableness of the length of proceedings is to be assessed having regard to the criteria laid down by the Chamber, namely the complexity of the case, the conduct of the applicant and of the relevant authorities and the other circumstances of the case (see case no. CH/97/54, *Mitrović v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998, with further references to the case-law of the European Court of Human Rights).

46. The Federation of Bosnia and Herzegovina has not made an argument to the effect that the applicant's case is very complex in nature. Instead, it stated, without further support, that the time that has elapsed in deciding on the applicant's request could be regarded as reasonable.

47. The Chamber notes that responsibility to decide in the applicant's case was put aside both by the Municipal Administration and the Federal Administration. Moreover, the Chamber finds that these events seem to reveal an unwillingness or an inability of the domestic authorities to reach a decision at all, regardless of factual and legal difficulties that might arise from the applicant's request. Accordingly, the Chamber cannot regard the period of time that elapsed in the instant case as reasonable.

48. It follows that there has been a violation of the applicant's rights as guaranteed by paragraph 1 of Article 6 of the Convention to have his civil rights determined in a reasonable time.

VIII. REMEDIES

49. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must next address the question what steps shall be taken by the Federation of Bosnia and Herzegovina to remedy breaches of the Agreement which it has found.

50. In the present case, the Chamber finds it appropriate to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps in order to ensure that the applicant's case, currently pending before the Municipal Administration in Lukavac, is determined in an expeditious manner.

51. Furthermore, the Chamber considers it appropriate to award a sum to the applicant in recognition of the sense of injustice he has suffered as a result of his inability to have his case decided within a reasonable time. Accordingly, the Chamber will order the respondent Party to pay to the applicant the sum of one thousand (1000) Convertible Marks ("*Konvertibilnih Maraka*"), within one month from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure, as compensation for non-pecuniary damages in recognition of his suffering as a result of his inability to have his case decided within a reasonable time.

52. Additionally, the Chamber further awards simple interest at an annual rate of 10% on the sum awarded to be paid to the applicant in the preceding paragraph. The interest shall be paid as of one month from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure on the sum awarded or any unpaid portion thereof until the date of settlement in full.

IX. CONCLUSIONS

53. For the above reasons, the Chamber decides,

1. unanimously, to declare the application admissible insofar as directed against the Federation of Bosnia and Herzegovina relating to the length of the domestic administrative proceedings conducted after 14 December 1995;

2. unanimously, to declare inadmissible the remainder of the application;

3. unanimously, that there has been a violation of the applicant's right to a determination of his civil rights within a reasonable time under Article 6 paragraph 1 of the European Convention on Human Rights, the Federation thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

4. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina, through its authorities, to take all necessary steps to ensure that the Municipal Administration in Lukavac decides on the applicant's claim as a matter of urgency;

5. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant, no later than one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure, one thousand (1,000) Convertible Marks ("*Konvertibilnih Maraka*") by way of compensation for non-pecuniary damages;

6. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay simple interest at the rate of 10 (ten) per cent per annum over the above sum or any unpaid portion thereof from the date of expiry of the above one-month period until the date of settlement in full; and

7. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to it or its successor institution no later than one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure on the steps taken by it to comply with the above order.

Remedy: in accordance with Rule 63 of the Chamber's Rules of Procedure, as amended on 1 September 2003 and entered into force on 7 October 2003, a request for review against this decision to the plenary Chamber can be filed **within fifteen days** starting on the working day following that on which the Panel's reasoned decision was publicly delivered.

(signed)
Ulrich GARMS
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the First Panel

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmet broj CH/99/2654

Bariša GLIBO

protiv

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 7. septembra 2005. godine, sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gđa Hatidža HADŽIOSMANOVIĆ, član
Gosp. Jovo ROSIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenutu prijavu podnesenu Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stav 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Podnosilac prijave se žali da mu je, na osnovu nezakonitih radnji tadašnje Skupštine opštine Mostar (u daljnjem tekstu: Opština Mostar) i JP Direkcije za obnovu i izgradnju grada Mostara (u daljnjem tekstu: Direkcija za obnovu i izgradnju) oduzet stan u vlasništvu sa dijelom 1/1, a koji se nalazi u Mostaru, Federacija Bosne i Hercegovine. Smatra da je povrijeđeno njegovo pravo na imovinu, kao i pravo na pravično suđenje. Podnosioca prijave zastupa Dušanka Šoljić-Ćorić, advokat iz Mostara.

2. Predmet, prije svega, postavlja pitanja u vezi sa članom 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska Konvencija).

II. ČINJENICE U PREDMETU

3. Činjenice koje su dole iznijete proizilaze iz prijave i priložene dokumentacije.

4. Podnosilac prijave je etažni vlasnik nekretnine sa dijelom 1/1, a koja u naravi čini jednosoban stan površine 35 m², koji se nalazi u stambeno-poslovnoj zgradi u društvenom vlasništvu sa dijelom 1/1, izgrađenoj na k.č. broj 42/55, upisanoj u A list zk. ul. broj 4633, K.O. Mostar, a na kojoj je uknjiženo pravo raspolaganja u korist Općine Mostar. Predmetna zgrada se nalazi u ulici Adema Buće, u Mostaru, i prije izbijanja ratnih sukoba u Bosni i Hercegovini, u njoj se nalazio Osnovni sud. Podnosilac prijave je, prije izbijanja ratnih sukoba u Bosni i Hercegovini, koristio navedeni stan kao poslovni prostor za obavljanje staklorezačke djelatnosti. U istu svrhu koristio je i dio unutrašnjeg dvorišta zgrade, površine 30 m², u kome je držao potrebne strojeve.

5. Tokom ratnih sukoba, zgrada je devastirana, a samim tim i poslovni prostor podnosioca prijave. U sklopu donacija za obnovu Mostara, predviđena je rekonstrukcija zgrade suda od strane švajcarske humanitarne organizacije Schweizerisches Katastrophenhilfekorps (u daljnjem tekstu: SKH) kao investitora, a Sekretarijat za urbanizam, građenje i komunalne poslove Opštine Mostar (u daljnjem tekstu: Sekretarijat) je donio rješenje, broj 3-360-1065/96, od 13. marta 1996. godine, kojim je odobrena rekonstrukcija ove zgrade. Prilikom pristupanja rekonstrukciji, SKH je tražila od općinskih organa da se prethodno riješe imovinsko-pravni odnosi, te da se, ukoliko na zgradi postoji pravo trećih lica, izvrši njihovo obeštećenje. Međutim, tadašnja Opština Mostar i Direkcija za obnovu i izgradnju su dopisima od 16. i 18. maja 1996. godine garantovali SKH da su imovinska pitanja riješena, da treća lica ne polažu pravo niti u jednom dijelu na zgradu, te da je ista društveno vlasništvo sa dijelom 1/1. Nakon toga, zaključen je ugovor o građevinskom nadzoru na obnovi zgrade između Višeg suda Grada Mostara, SKH, s jedne strane i Direkcije za obnovu i izgradnju, s druge strane, a kojim se Direkcija za obnovu i izgradnju obavezala da će preuzeti obavezu izvšenja navedenog posla po nalogu nalogodavaca.

6. Podnosilac prijave se, nakon saznanja o rekonstrukciji zgrade suda, 11. aprila 1997. godine obraćao Sekretarijatu, SKH, te Direkciji za obnovu i izgradnju sa zahtjevom za restituciju oduzete nekretnine. Međutim, njegovom zahtjevu nije udovoljeno, a zgrada je adaptirana za potrebe Općinskog suda u Mostaru, te je poslovni prostor podnosioca prijave je pretvoren u kotlovnicu suda.

7. Podnosilac prijave je 4. septembra 1997. godine protiv Opštine Mostar, kao prvotuženog i Direkcije za obnovu i izgradnju, kao drugotuženog, podnio tužbu Osnovnom sudu u Mostaru (daljnjem tekstu: Osnovni sud), radi isplate 100.000 konvertibilnih maraka (u daljnjem tekstu: KM) za oduzetu nekretninu, sa zateznom kamatom od 12. aprila 1997. godine, pa do isplate.

8. Osnovni sud je prvu raspravu u predmetu podnosioca prijave održao 11. marta 1999. godine i u perodu do 11. septembra 2001. godine održao je još 6 usmenih rasprava. Nakon formiranja Suda za središnju zonu grada Mostara, predmet je 1. oktobra 2002. godine upućen tom Sudu, kao mjesno nadležnom. Sud za središnju zonu grada Mostara je 2. februara 2004. godine,

usljed reforme pravosuđa, spojen sa još tri suda u Općinski sud Mostar, koji je nastavio voditi predmet podnosioca prijave, i koji je donio prvostepenu presudu.

9. Podnosilac prijave je na pripremnom ročištu precizirao Grad Mostar, kao prvotuženika, a na ročištu održanom 17. oktobra 2003. godine, Zavod za urbanizam Grada Mostara (u daljnjem tekstu: Zavod za urbanizam), kao drugotuženika. Podnosilac prijave je na glavnoj raspravi precizirano tužbeni zahtjev, na način da je tužbeni zahtjev označen u tužbi naveo kao alternativni, a kao glavni tužbeni zahtjev označio predaju predmetnog stana u posjed.

10. Općinski sud je donio presudu, broj P-5/02-CZ, od 31. avgusta 2004. godine, kojom je odbijen tužbeni zahtjev podnosioca prijave koji glasi: "nalaže se tuženicima da izvrše povrat u prvobitno stanje nekretnine tužitelja, upisane u zk.ul. broj 4633, k.č. 42/55, površine 35 m², sve u roku od 30 dana". Istom presudom usvojen je tužbeni zahtjev u odnosu na Grad Mostar, kao prvotuženika (u daljnjem tekstu: prvotuženik), a odbijen u odnosu na Zavod za urbanizam, kao drugotuženika (u daljnjem tekstu: drugotuženik) i isti glasi: "dužan je prvotuženik na ime obeštećenja vlasnika za oduzetu nekretninu upisanu u zk.ul. broj 4633, k.č. 42/55 isplatiti podnosiocu prijave iznos od 12.798,72 KM, sa zakonskom zateznom kamatom od 2. septembra 1997. godine [...]". Preko dosuđenog iznosa tužbeni zahtjev tužitelja se odbija [...]. U obrazloženju presude je utvrđeno da je drugotuženi, kao pravni sljednik primaoca naloga, preuzeo obavezu za kvalitetno i stručno izvođenje građevinskih radova na zgradi suda, te je po ugovoru o građevinskom nadzoru, kao izvršilac nadzora nad izvođenjem radova, odnosno primalac naloga, preuzeo obavezu izvršenja navedenog posla po nalogu nalogodavca, te da isti u ovoj pravnoj stvari nije pasivno legitimisan, pa je iz tog razloga sud odbio tužbeni zahtjev u cijelosti protiv drugotuženog. Nadalje, podnosilac prijave je odbijen sa tužbenim zahtjevom za vraćanje u posjed poslovnog prostora u nedostatku pasivne legitimacije prvotuženika i drugotuženika, jer je utvrđeno da isti nisu u posjedu poslovnog prostora, već se u posjedu poslovnog prostora nalazi Općinski sud. Takođe, utvrđeno je da je podnosilac prijave vlasnik poslovnog prostora, koji je uništen tokom rata, te da je pristupljeno rekonstrukciji zgrade i privođenju namjeni iste, a da prethodno nisu riješeni imovinsko-pravni odnosi, te da je prvotuženik raspolagao i dao odobrenje za adaptaciju objekta u vlasništvu podnosioca prijave, i time ga omeo u vršenju njegovih vlasničkih prava. Sud je obavezao prvotuženog da podnosiocu prijave isplati naknadu štete za oduzetu nekretninu u iznosu od 12.798,72 KM, na osnovu procjene vještaka građevinske struke, a iz razloga što je poslovni objekat tokom ratnih dejstava uništen, te podnosiocu prijave ne pripada ratna šteta, pošto postojeći Zakon o obligacionim odnosima ne poznaje takav vid štete. Naime, vještak građevinske struke je procijenio da vrijednost adaptiranog stana podnosioca prijave iznosi 77.525,91 KM, a da je njegova vrijednost prije rekonstrukcije bila 12.798,72 KM. S obzirom da je SKH imao namjeru riješiti imovinske odnose na zgradi prije adaptacije, te da je izvršio obeštećenje za oduzetu nekretninu, podnosiocu prijave bi pripala naknada za devastirani objekat, to je sud navedeni iznos od 12.798,72 KM priznao podnosiocu prijave kao naknadu štete.

11. Podnosilac prijave i prvotuženi su izjavili žalbe na presudu Općinskog suda Županijskom/Kantonalnom sudu u Mostaru (u daljnjem tekstu: Županijski sud). Podnosilac prijave je u svojoj žalbi, između ostalog, naveo da je Općinski sud neutemeljeno dosudio iznos koji predstavlja devastirani objekat i da prema uputi OHR/OSC, osobe koje potražuju imovinu, trebaju se staviti u poziciju ekvivalentnu onoj u kojoj bi bili da postoji mogućnost vraćanja imovine, te je predložio je da se žalba uvaži i prvostepena presuda ukine, odnosno preinači na taj način da se usvoji tužbeni zahtjev za povrat nekretnine u prvobitno stanje, ili da se usvoji tužbeni zahtjev za novčano obeštećenje u iznosu od 100.000 KM, u odnosu na oba tužena.

12. Županijski sud je donio presudu, broj Gž.1295/04, od 12. maja 2005. godine, kojom je odbio žalbe podnosioca prijave i prvotuženog kao neutemeljene, i potvrdio pobijanu presudu. Županijski sud je, u obrazloženju presude, između ostalog, naveo da je prvostepeni sud utvrdio visinu tužbenog zahtjeva uz pomoć veštaka građevinske struke N.K, koji je prilikom procjene imao u vidu sve elemente koji su utjecali na formiranje tržišne cijene devastiranog objekta. Prvostepeni sud nije imao razloga da ne prihvati ovakav nalaz, jer je dat stručno i objektivno, a podnosilac prijave nije pružio dokaze kojima bi se utvrdilo da je vrijednost objekta bila veća. Kako je objekat

podnosioca prijave bio devastiran u ratu, to je prvostepeni sud pravilno utvrdio vrijednost objekta u devastiranom stanju.

13. Podnosilac prijave i prvotuženi su blagovremeno izjavili reviziju na presudu Županijskog suda Vrhovnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vrhovni sud).

III. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

14. Prijava je podnesena 5. jula 1999. godine.

15. Komisija je 18. marta 2005. godine proslijedila tuženoj strani prijavu podnosioca radi dostavljanja pisanih zapažanja o prihvatljivosti i meritumu prema članu 6. Evropske konvencije i članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

16. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, je 12. aprila 2005. godine dostavila Komisiji pisana zapažanja o prihvatljivosti i meritumu prijave.

17. Zastupnik podnosioca prijave je 2. juna 2005. godine dostavila informacije o daljim događajima u vezi sa prijavom.

18. Komisija je 2. avgusta 2005. godine proslijedila zastupniku podnosioca prijave pisana zapažanja tužene strane.

19. Komisija je 22. avgusta 2005. godine dostavila tuženoj strani pismo podnosioca prijave sa dodatnom dokumentacijom, radi izjašnjenja. Tužena strana je 29. avgusta 2005. godine dostavila odgovor na dodatne informacije podnosioca prijave.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

20. Zakon o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima i Zakon o vlasničko-pravnim odnosima

21. Zakon o osnovnim svojinsko pravnim odnosima – stari zakon ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 12/87, 38/89 i 4/90 i "Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 6/80 (prečišćeni tekst), 36/90) usvojen je kao zakon bivše Republike Bosne i Hercegovine 11. aprila 1992. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", br. 2/92, 9/92, 16/92 i 13/94). U Federaciji Bosne i Hercegovine, ovaj Zakon je 1998. godine zamijenjen novim Zakonom o vlasničko-pravnim odnosima ("Službeni list Federacije Bosne i Hercegovine", br. 6/98 i 29/03). Zakoni propisuju uslove i prestanak zakonskih vlasničkih prava i drugih prava na pokretnim i nepokretnim stvarima.

Član 3. Zakona o vlasničko pravnim odnosima predviđa:

> Svako fizičko ili pravno lice ima pravo na mirno uživanje svoga vlasništva, samostalno i u zajednici sa drugima. Nikome se ne može oduzeti vlasništvo osim u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom i općim principima međunarodnog prava.

Član 6. Zakona o vlasničko pravnim odnosima predviđa:

> Pravo vlasništva se može ograničiti ili oduzeti samo u javnom interesu, sukladno s ustavom, na način i pod uvjetima određenim zakonom.
>
> Vlasnik ima pravo na punu nadoknadu za ograničeno ili oduzeto pravo vlasništva.
>
> [...]

Član 43. Zakona o vlasničko pravnim odnosima predviđa:

> Vlasnik može tužbom zahtjevati od posjednika povraćaj individualno određene stvari.
>
> [...]
>
> Pravo na podnošenje tužbe iz stava 1. ovog člana ne zastarjeva.

Član 49. Zakona o vlasničko pravnim odnosima predviđa:

> Ako treća osoba protivpravno uznemirava vlasnika ili pretpostavljenog vlasnika na drugi način, a ne oduzimanjem stvari, vlasnik, odnosno pretpostavljeni vlasnik, imaju pravo tužbom zahtjevati da to uznemiravanje prestane.
>
> Kad je uznemiravanjem iz stava 1. ovog člana, prouzrokovana šteta, vlasnik i pretpostavljeni vlasnik imaju pravo zahtjevati naknadu štete o općim pravilaima o naknadi štete.
>
> [...]

22. **Zakon o obligacionim odnosima** ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 29/8, 39/85, 45/89, 57/89), koji je preuzet kao zakon Republike Bosne i Hercegovine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", br. 2/92, 13/93, 13/94 i 29/03), u relevantnom dijelu glasi:

Član 154.

> Ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice.
>
> [...]

Član 185.

> Odgovorno lice dužno je uspostaviti stanje koje je bilo prije nego što je šteta nastala.
>
> Ukoliko uspostavljanje ranijeg stanja ne uklanja štetu potpuno, odgovorno lice dužno je za ostatak štete dati naknadu u novcu.
>
> Kada uspostavljanje ranijeg stanja nije moguće, ili kad sud smatra da nije nužno da to učini odgovorno lice, sud će odrediti da ono isplati oštećeniku odgovarajuću svotu novca na ime naknade štete.
>
> Sud će dosuditi oštećeniku naknadu u novcu kada on to zahtjeva, izuzev ako okolnosti datog slučaja opravdavaju uspostavljanje ranijeg stanja.

Član 186.

> Obaveza naknade štete smatra se dospjelom od trenutka nastanka štete.

Član 189.

> Oštećenik ima pravo kako na naknadu obične štete, tako i na naknadu izmakle koristi.

> Visina naknade štete određuje se prema cjenama u vrijeme donošenja sudske odluke, izuzev slučaja kad zakon naređuje što drugo.
>
> Pri ocjeni visine izmakle koristi uzima se u obzir dobitak koji se mogao osnovano očekivati prema redovnom toku stvari ili prema posebnim okolnostima, a čije je ostvarenje spriječeno štetnikovom radnjom ili propuštanjem.
>
> [...]

Član 190.

> Sud će, uzimajući u obzir i okolnosti koje su nastupile poslije prouzrokovanja štete dosuditi naknadu u iznosu koji je potreban da se oštećenikova materijalna situacija dovede u ono stanje u kome bi se nalazila da nije bilo štetne radnje ili propuštanja.

23. **Zakon o parničnom postupku** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 53/03), u relevantnom dijelu glasi:

Član 10.

> Sud je dužan sprovesti postupak bez odugovlačenja i sa što manje troškova, te onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku.

V. ŽALBENI NAVODI

24. Podnosilac prijave se žali na mu je imovina oduzeta bez zakonitog osnova i bez adekvatnog obeštećenja. Nadalje, navodi povredu prava zagarantovanih članom 6. stavom 1. Evropske konvencije, kao članom 1. Protokola broj 1 iz Evropsku konvenciju.

25. U pismu od 2. juna 2005. godine, podnosilac prijave je naveo da se povreda člana 6. stava 1. Evropske konvencije, kao i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju odnosi i na presude Općinskog suda od 31. avgusta 2004. godine i Županijskog suda od 12. maja 2005. godine. Naročito ističe da dosuđeni iznos od 12.798,72 KM, ne može biti nadoknada za oduzeto vlasništvo ni po najnepovoljnijim uslovima vraćanja, te da je ova naknada određena na nedopustivo proizvoljan način, bez uporišta u propisima, kao i da se dosuđivanjem pomenutog iznosa ne uspostavlja stanje njegove imovine prije nezakonitog lišavanja vlasništva.

VI. ODGOVOR TUŽENE STRANE

26. U vezi sa činjenicama, tužena strana je navela da prijava podnosioca nije sadržala niti jednu odluku ili dokument, na koje se podnosilac prijave poziva, kao potvrdu vjerodostojnosti svojih navoda.

27. Po pitanju prihvatljivosti, tužena strana je predložila da prijava bude proglašena neprihvatljivom kao preuranjena, jer je u vrijeme dostavljanja pisanih zapažanja postupak pred Županijskim sudom po tužbi podnosioca prijave bio još u toku.

28. U pogledu merituma prijave, tužena strana navodi da je prijava u meritumu neosnovana. U odnosu na član 6. Evropske konvencije, tužena strana navodi da joj je poznato da se reforma pravosuđa, uopšteno ne prihvaća kao opravdanje za dužinu postupka, iz razloga što su države ugovornice dužne organizovati administriranje pravde na takav način da sudovi ispunjavaju zahtjeve iz člana 6. Evropske konvencije. Međutim, prema stalnom načelu precendenta, države ugovornice nisu odgovorne u slučaju privremenog zaostatka sudova, pod uslovom da preduzmu radnje da se takva situacija popravi. Nadalje, tužena strana navodi da se dužina postupka može uzeti u obzir u ocjenjivanju djelotvornosti pravnog lijeka, kada je isti izuzetno razvučen, što u predmetu podnosioca prijave nije slučaj, jer predmetni postupak pred sudom nije strukturalno

razvučen, već je isti posljedica reforme pravosuđa u Bosni i Hercegovini. Pored toga, ističe da je podnosiocu prijave pružena mogućnost da iznese i brani svoje zahtjeve pred nadležnim sudovima tokom cijelog postupka. Slijedom navedenog tužena strana smatra da su se stekli uslovi da Komisija prijavu proglasi neprihvatljivom u smislu člana VIII(2)(a) Sporazuma. U vezi sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, tužena strana je navela kao neospornu činenicu da je podnosilac prijave vlasnik predmetog poslovnog prostora. Međutim, s obzirom da u trenutku dostavljanja pisanih zapažanja nije egzistirala konačna odluka, tužena strana je smatrala da član 1. Protokola broj 1 nije prekršen.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

29. Komisija podsjeća da je prijava podnesena Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njoj nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovoj prijavi. Pri tome, Komisija će uzimati kriterije za prihvatljivost prijave sadržane u članu VIII(2) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmet podnosioca prijave, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

30. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio, (b) da li je prijava u biti ista kao i stvar koju je Dom/Komisija već ispitao, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe (c). U skladu sa članom VIII(3) Sporazuma "[Komisija] u bilo kojem trenutku svog postupka može obustaviti razmatranje neke žalbe, odbaciti je ili brisati iz razloga (a) što podnosilac prijave namjerava odustati od žalbe; (b) što je stvar već riješena; ili (c) što iz bilo kojeg drugog razloga, koji utvrdi [Komisija], nije više opravdano nastaviti s razmatranjem žalbe; pod uvjetom da je takav rezultat u skladu s ciljem poštivanja ljudskih prava."

31. U konkretnom slučaju, prijava pokreće pitanje odlučivanja o zahtjevu podnosioca prijave za vraćanje nekretnine u posjed ili naknade štete, u postupku u kojem nakon skoro osam godina nema konačnu odluku. Podnosilac prijave navodi povredu prava na pravično suđenje, u smislu nerazumne dužine postupka, što vodi ka povredi prava na djelotvoran pristup sudu.

32. U vezi sa iscrpljivanjem pravnih lijekova, Komisija, polazeći od prakse Evropskog suda za ljudska prava, ističe da se prilikom primjene pravila iz člana VIII(2)(a) Sporazuma to pravilo mora primjenjivati uz određeni stepen fleksibilnosti, bez pretjeranog formalizma (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Cardot protiv Francuske,* od 19. marta 1991. godine, Serija A, broj 200, stav 34). Komisija naglašava da pravilo iscrpljivanja pravnih lijekova koji su mogući po zakonu nije apsolutno niti se može primjenjivati automatski, te prilikom ispitivanja je li bilo poštovano, bitno je uzeti u obzir određene okolnosti svakog pojedinog predmeta (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Van Osterwijek protiv Belgije,* od 6. decembra 1980. godine, Serija A, broj 40, stav 35). To, između ostalog, znači da se mora realno uzeti u obzir ne samo postojanje formalnih pravnih sredstava u pravnom sistemu, već i sveukupni pravni i politički kontekst, kao i lične prilike podnosioca prijave.

33. Osim toga, činjenica je da u Bosni i Hercegovini, u konkretnom slučaju u Federaciji Bosne i Hercegovine, ne postoji djelotvorno pravno sredstvo koje bi omogućilo podnosiocu prijave da se žali zbog predugog trajanja postupka ili pristupa sudu (vidi odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *AP 769/04*, od 30. novembra 2004. godine, tačka 31, sa uputom na daljnju praksu Evropskog suda za ljudska prava).

34. Dovodeći u vezu prethodne tačke ove Odluke, Komisija zaključuje da je prijava u ovom dijelu prihvatljiva, jer navodi o povredi prava na razumnu dužinu postupka nisu očigledno neosnovani, a podnosilac prijave nema drugi pravni lijek na raspolaganju. Prijava ispunjava i druge kriterije dopustivosti.

35. U ostalom dijelu, Komisija proglašava prijavu neprihvatljivom, jer revizioni postupak još nije okonačan.

A.1. Zaključak u pogledu prihvatiljivosti

36. Komisija zaključuje da je prijava prihvatljiva dijelu u kome se odnosi na žalbene navode podnosioca prijave o kršenju njegovih prava na suđenje u razumnom roku prema članu 6. stav 1. Evropske konvencije. Komisija proglašava ostatak prijave neprihvatljivim.

B. Meritum

37. Prema članu XI Sporazuma, Komisija mora obraditi pitanje da li utvrđene činjenice otkrivaju da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz Sporazuma. Kao što je već naglašeno, prema članu I Sporazuma, strane su obavezne "osigurati svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda", uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i drugim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma.

38. Komisija zaključuje da bi predmetna prijava, prije svega, trebala biti ispitana u pogledu člana 6. Evropske konvencije.

B.1. Član 6. Evropske konvencije

39. Član 6. stav 1. Evropske konvencije, u relevantnom dijelu, glasi:

> Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom.

40. Podnosilac prijave se žali na pravo djelotvornog pristupa sudu, jer dužina trajanja postupka po njegovoj tužbi nije razumna i onemogućava ga da dođe do konačne odluke povodom njegovog zahtjeva.

41. Zapažajući da se predmet podnosioca prijave odnosi na pravo podnosioca prijave na imovinu, Dom zaključuje da se ovaj postupak odnosi na odlučivanje o njegovim "građanskim pravima i obavezama", u smislu člana 6. stava 1. Evropske konvencije. Prema tome, član 6. stav 1. Evropske konvencije primjenjiv je na postupak u ovom predmetu.

42. Komisija zapaža da je podnosilac prijave pokrenuo sudski postupak 4. septembra 1997. godine, te da je prvostepena odluka donesena 31. avgusta 2004. godine. Ova presuda je potvrđena drugostepenom presudom Županijskog suda, protiv koje su podnosilac prijave i prvotuženi blagovremeno izjavili reviziju Vrhovnom sudu. Postupak po reviziji je u toku.

43. Kod ocjenjivanja dužine postupka u smislu člana 6. stava 1. Evropske konvencije, treba uzeti u obzir i kriterije koje je postavio Dom, naime, složenost ovog predmeta, ponašanje podnosioca prijave i relevantnih organa, kao i druge okolnosti predmeta (vidi, na primjer, predmet broj *CH/97/54 Mitrović*, Odluka o prihvatljivosti od 10. juna 1998. godine, tačka 10, Odluke i izvještaji 1998, sa pozivanjem na odgovarajuću praksu Evropskog suda za ljudska prava).

B.1.a. Složenost predmeta

44. Što se tiče složenosti predmeta, Komisija napominje da je osnovno pitanje u predmetu vraćanje u posjed nekretnine, tj. isplata naknade štete. Komisiji se ne čini da je izneseno pitanje toliko složene pravne prirode, čime bi se opravdala dužina postupka. Komisija osobito napominje da u postupku nije sporno pravo vlasništva podnosioca prijave na predmetnoj nekretnini, niti je potrebno provoditi opsežan dokazni postupak. Prema tome, rješenje ovog slučaja zavisi isključivo od faktičkog pitanja mogućnosti restitucije imovinskih odnosa, odnosno naknade štete podnosiocu prijave. To je stručno pitanje, ali ga je moguće brzo i tačno utvrditi.

B.1.b. Ponašanje strana u postupku

45. U pogledu ponašanja podnosioca prijave i relevantnih organa, Komisija zapaža da je tužba podnesena u septembru 1997. godine, a da je prva rasprava održana 11. marta 1999. godine. U periodu do 11. septembra 2001. godine održano je sedam usmenih rasprava.

46. Naime, prvotuženi je, u odgovoru na tužbu, istakao da je ista neuredna, te je predložio njeno uređenje. Podnosilac prijave tražio je kraći rok radi uređenja tužbenog zahtjeva. Na prvoj raspravi održanoj 11. marta 1999. godine doneseno je rješenje kojim je naloženo podnosiocu prijave da u roku od deset dana pisanim podneskom obavijesti sud o prijedlogu prvotuženog za uređenje tužbe, zatim da eventualno uredi tužbu, te je određeno da će sud nakon dobijanja podneska podnosioca prijave zakazati raspravu.

47. Na drugoj raspravi, održanoj 20. maja 1999. godine, podnosilac prijave je tražio kraći rok za očitovanje na podnesak prvotuženog od 11. maja 1999. godine, te eventualno uređenje tužbe. Sud je na ovoj raspravi donio rješenje kojim se nalaže podnosiocu prijave da se, u roku od 8 dana, pismenim podneskom očituje na podnesak prvotuženog, te eventualno uredi tužbu. Također, podnosiocu prijave naloženo je da u istom roku dostavi sudu kopiju katastarskog plana sa starim i novim oznakama za objekat suda, odnosno nekretnine koje su predmet tužbe.

48. Na sljedećoj raspravi, održanoj 30. juna 1999. godine, sud je po prijedlogu podnosioca prijave, donio rješenje o odlaganju rasprave za 24. septembar 1999. godine, iz razloga što podnosilac prijave nije bio u mogućnosti dostaviti kopiju katastarskog plana za nekretnine koje su predmet tužbe, jer ista nije urađena u Opštinskoj geodetskoj upravi-Katastru.

49. S obzirom da podnosilac prijave nije dostavio kopije katastarskog plana, niti se očitovao na podnesak prvotuženog, sud je, na raspravi održanoj 24. septembra 1999. godine, donio rješenje o odlaganju rasprave na neodređeno vrijeme, te je naložio podnosiocu prijave da postupi u skladu da procesnim rješenjem suda. Sud je, također, od Zemljišno-knjižnog ureda Osnovnog suda, službenim putem tražio da se iz zbirke isprava dostavi kopija presude, na osnovu koje je u zemljišnim knjigama izvršena uknjižba prava vlasništva podnosioca prijave na predmetnoj nekretnini. Zemljišno-knjižni odjel Osnovnog suda je tek 2. marta 2000. godine dostavio traženu dokumentaciju.

50. Na raspravi održanoj 6. februara 2001. godine, doneseno je rješenje o odgađanju rasprave zbog nedolaska punomoćnika podnosioca prijave, koja je bila spriječena da se pojavi zbog ranije preuzetih obaveza.

51. Sljedeća rasprava je održana 22. marta 2001. godine, te je na njoj doneseno rješenje kojim je naloženo drugotuženom da dostavi određenu dokumentaciju.

52. Na raspravi održanoj 11. septembra 2001. godine, doneseno je rješenje kojim je rasprava odgođena na neodređeno vrijeme, te je naloženo drugotuženom da u roku od 10 dana dostavi određeni podnesak sudu.

53. Nakon formiranja Suda za centralnu zonu grada Mostara, predmet podnosioca prijave je ustupljen tom Sudu. Međutim, od 11. septembra 2001. godine nije bilo rasprava sve do 17. oktobra 2003. godine, na kojoj je Sud donio rješenje o sprovođenju uviđaja od strane vještaka geometra. Međutim, Sud je 11. novembra 2003. godine obavijestio stranke da se zakazani uviđaj neće održati, uslijed stupanja na snagu novog Zakona o parničnom postupku, već će se održati pripremno ročište na kojem će se izvršiti koncentracija dokaza. Sud za centralnu zonu grada Mostara je 2. februara 2004. godine, zajedno sa još tri suda, spojen u Općinski sud, koji je nastavio vođenje predmeta podnosioca prijave. Općinski sud je 27. aprila 2004. godine održao pripremno ročište, na kojem je donio rješenje o sprovođenju uviđaja na licu mjesta uz učešće vještaka geometra i vještaka građevinske struke. Uviđaj je obavljen 25. maja 2004. godine, a glavna rasprava je održana 22. juna 2004. godine, te je prvostepena presuda donesena 31. avgusta 2004. godine.

54. Podnosilac prijave i drugotuženi su blagovremeno izjavili žalbe na prvostepenu presudu Županijskom sudu, kojem je predmet dostavljen 27. decembra 2004. godine, i koji je donio drugostepenu presudu 12. maja 2005. godine. Protiv presude Županijskog suda, blagovremeno je izjavljena revizija Vrhovnom sudu.

55. Komisija, prije svega, zapaža da je prvo ročište održano tek nakon 18 mjeseci od ulaganja tužbe, što je izuzetno dug period. Od prvog ročišta, održanog 11. marta 1999. godine, do 24. septembra 1999. godine, podnosilac prijave snosi krivicu što nije uredio svoj tužbeni zahtjev i što nije dostavio potrebnu dokumentaciju. Ipak, Komisija ne može priznati rok od 5 mjeseci, za vrijeme kojeg je sudu trebalo da po službenoj dužnosti dobije potrebnu dokumentaciju od Zemljišno-knjižnog ureda Osnovnog suda (od 24. septembra 1999. godine do 2. marta 2000. godine). Nadalje, Komisija primjećuje da je sljedeća rasprava zakazana tek 6. februara 2001. godine, znači 10 mjeseci nakon što je dobivena neophodna dokumentacija. Ovo je neprihvatljiv period za Komisiju. Sljedeća rasprava je održana 22. marta 2001. godine, te je na njoj doneseno rješenje kojim je naloženo drugotuženom da dostavi određenu dokumentaciju. Komisija ne može prihvatiti da tri i pol godine nakon ulaganja tužbe i nekoliko održanih ročišta, sud traži dokumentaciju od tužene strane da bi upotpunio spis i pripremio ga za raspravljanje. Štaviše, ovaj rok je produžen na raspravi održanoj 11. septembra 2001. godine, na kojoj je odgođeno raspravljanje na neodređeno vrijeme zbog suprotne strane podnosioca prijave. Nakon toga, tj. od 11. septembra 2001. godine nije bilo rasprava sve do 17. oktobra 2003. godine, na kojoj je Sud donio rješenje o sprovođenju uviđaja od strane vještaka geometra. Znači, daljnjih 25 mjeseci, krivicom tužene strane nije bilo pozitivnih pomaka u postupku. Međutim, tek 27. aprila 2004. godine, Općinski sud je je donio rješenje o sprovođenju uviđaja na licu mjesta uz učešće vještaka geometra i vještaka građevinske struke. Nakon toga, postupak je išao bez primjedbi za Komisiju.

56. Iz analize ponašanja strana u postupku, Komisija zaključuje da je doprinos podnosioca prijave u potpunosti zanemarljiv u odnosu na tuženu stranu. Komisija napominje da je do prvog ročišta i zbog reorganizacije suda prošlo preko 43 mjeseca, gdje nikakvih pomaka u postupku nije bilo. Osim toga, period između nekih rasprava je bio i 10 mjeseci, bez ikakvog opravdanja. Osim toga, suprotna strana (prvotuženi) je snosila krivicu za duži period, tj. od 22. marta 2001. godine, a nadležni sud nije sankcionisao ovakvo ponašanje. Konačno, Komisija napominje da je prvostepena odluka u predmetu podnosioca prijave donesena sedam godina nakon podnošenja tužbe, a postupak je još u toku.

B.1.c. Druge okolnosti

57. Tužena strana je istakla, kao opravdanje za dužinu postupka, reformu pravosuđa u Bosni i Hercegovini, te je navela ne može biti odgovorna za povredu člana 6. stava 1. Evropske konvencije u slučaju "privremenog zaostatka sudova". Međutim, član 6. stav 1. Evropske konvencije pozitivno obavezuje državu da organizuje svoj pravni sistem na takav način da svim ljudima omogući ne samo pravičan postupak u vezi s njihovim građanskim pravima i obavezama nego i da jamči "razuman rok" tog postupka. Nedostaci u organizaciji pravosudnog sistema entiteta, odnosno države, ne smiju imati uticaja na poštivanje individualnih prava i sloboda

predviđenih, između ostalog, Evropskom konvencijom i njenim članom 6, niti se smiju pripisati pojedincu (*CH/99/1713, Vanovac protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, Odluka o prihvatljivosti i meritumu od 5. novembra 2004. godine, tačka 55). Prema tome, nije sporno da se reforma pravosuđa i sudskog sistema prihvati kao razlog za određeno odugovlačenje u postupanju u predmetu. Međutim, odgađanje postupanja u predmetu za period od više godina nema opravdanja. Naime, reforma pravosuđa mora se u potpunosti predvidjeti i osmisliti. Za cijelo to vrijeme mora postojati normalan rad na predmetima. Odgađanje postupanja u predmetima u toku reforme opravdano je dok se reforma tehnički ne izvede i okonča (prenos dokumentacije, materijalno-tehničkih sredstava, itd), ali to ne može trajati predugo i na teret podnosioca prijave.

58. U ovim okolnostima, činjenica da je predmet podnosioca prijave u postupku već skoro osam godina, predstavlja povredu njegovih prava na raspravu u razumnom roku prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije.

59. Komisija, zbog toga, zaključuje, na osnovu dužine postupka, da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila pravo podnosioca prijave na suđenje u razumnom roku prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije.

B.2. Zaključak o meritumu

60. Komisija zaključuje da je tužena strana, zbog propusta da donese konačnu odluku u razumnom roku, povrijedila pravo podnosioca prijave zaštićeno članom 6. Evropske konvencije.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

61. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Federacija Bosne i Hercegovine mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane, te novčanu naknadu.

62. Komisija je utvrdila povredu prava na djelotvoran pristup sudu podnosioca prijave. S obzirom na dosadašnju praksu, Komisija smatra pravičnim da naloži tuženoj strani, Federaciji Bosne i Hercegovine, da podnosiocu prijave isplati paušalan iznos od 1000 KM (hiljadu konvertibilnih maraka) na ime nematerijalne štete u roku od mjesec dana od dana prijema ove Odluke i da mu isplati zateznu kamatu od 10 % (deset posto) na ovaj dosuđeni iznos ili na svaki njegov neisplaćeni dio po isteku roka predviđenog za tu isplatu do datuma pune isplate ovog naređenog iznosa.

63. Komisija, takođe, nalaže da tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, obezbijedi djelotvoran i hitan postupak radi donošenja pravosnažne odluke, a najkasnije u roku od 6 mjeseci od datuma prijema ove Odluke.

64. Komisija, na kraju, napominje da u skladu sa pravilom broj 62. Pravila procedure Komisije, odluke Komisije konačne su i obavezne i dužno ih je poštovati svako fizičko i pravno lice. Svi organi vlasti tuženih strana u smislu Sporazuma, dužni su, u okviru svojih nadležnosti utvrđenih ustavom i zakonom, provoditi odluke Komisije. U datim rokovima, tužena strana, koja je obavezna da izvrši odluku Komisije, dužna je dostaviti obavijest o preduzetim mjerama u cilju izvršenja odluke Komisije, kako je to naznačeno u odluci. U slučaju nepostupanja, odnosno kašnjenja u izvršenju ili obavještenju Komisiji o preduzetim mjerama, Komisija donosi rješenje kojim se utvrđuje da odluka Komisije nije izvršena. Ovo rješenje dostavlja se nadležnom tužiocu i nadležnom agentu tužene strane. Komisija ističe da neizvršenje odluka Komisije, u skladu sa članom 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, predstavlja krivično djelo.

IX. ZAKLJUČAK

65. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da proglasi prijavu prihvatljivom u pogledu žalbenih navoda po članu 6. stavu 1. Evropske konvencije;

2. jednoglasno, da proglasi ostatak prijave neprihvatljivim;

3. jednoglasno, da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila pravo podnosioca prijave na pristup sudu, zagarantovano stavom 1. člana 6. Evropske konvencije, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma o ljudskim pravima;

4. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da preduzme sve potrebne radnje da osigura, što hitnije, a najkasnije za šest mjeseci od datuma prijema ove Odluke, da se predmet podnosioca prijave pravosnažno okonča pred domaćim organima;

5. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosiocu prijave isplati iznos od 1.000 KM (hiljadu konvertibilnih maraka), kao priznanje za štetu koju je pretrpio zbog nemogućnosti da mu se predmet riješi u razumnom roku, u roku od mjesec dana od datuma prijema ove Odluke;

6. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati zateznu kamatu od 10% (deset posto) godišnje plativu na gornji iznos ili bilo koji njegov neisplaćeni dio po isteku roka predviđenog za tu isplatu do datuma pune isplate; i

7. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvijesti Komisiju u roku od mjesec dana od dana isteka roka iz tač. 4. i 5. "Zaključka“ o koracima preduzetim u sprovođenju gore spomenutih naredbi.

(potpisao)
Nedim Ademović
Arhivar Komisije

(potpisao)
Miodrag Pajić
Predsjednik Komisije

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

(delivered on 22 December 2003)

Case no. CH/99/2688

Angelina, Dragan and Nikola SAVIĆ

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 3 December 2003 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Mato TADIĆ, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Rona AYBAY
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Giovanni GRASSO
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Ulrich GARMS, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar
Ms. Antonia DE MEO, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. During the armed conflict in Bosnia and Herzegovina, Nikola Savić, a member of the Bosnian Serb police force, was captured by the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina in Sanski Most on 10 October 1995. Although his wife and son reported him missing to the International Committee of the Red Cross ("ICRC") in February 1996, as well as to the Commission for Tracing Missing and Detained Persons of the Republika Srpska ("RS Commission"), they have received no official information from the authorities of the Federation of Bosnia and Herzegovina (the "Federation") about his fate. They only learned that he had been tortured and killed after the RS Commission conducted an exhumation of a mass grave near Sanski Most in October 1998 and Nikola Savić's body was identified by the court medical expert on 9 January 1999.

2. The application raises issues under Article 3 (prohibition of inhuman and degrading treatment) and Article 8 (right to respect for private and family life) of the European Convention on Human Rights (the "Convention"). Due to the Chamber's jurisdiction under the Agreement, discussed in more detail below, the Chamber will consider the application exclusively in connection to the rights of family members to be informed about the fate and whereabouts of their missing loved ones.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was submitted on 12 July 1999 and registered on 26 July 1999. Angelina and Dragan Savić (the "applicants") are represented by Ms. Vesna Rujević, a lawyer practicing in Banja Luka. The application was filed in the applicants' own right and on behalf of Nikola Savić, their husband and father, respectively, in accordance with Article VIII(1) of the Agreement, which provides in relevant part that "the Chamber shall receive ... from any person ... acting on behalf of alleged victims who are deceased or missing, for resolution or decision applications concerning alleged or apparent violations of human rights". Nikola Savić is indicated in the application form as the alleged victim and a missing person.

4. On 11 November 2002 and 2 and 25 June 2003, the applicants submitted additional information to the Chamber.

5. On 2 July 2003, the Chamber decided to request information from the Republika Srpska, although the Republika Srpska is not a respondent Party in the present application. On 14 August and 10 September 2003, the Republika Srpska submitted information in reply.

6. On 9 October 2003, the Second Panel decided to relinquish jurisdiction over this case to the plenary Chamber, pursuant to Rule 29 of the Chamber's Rules of Procedure.

7. On 13 October 2003, the Chamber transmitted the application to the respondent Party for its observations on the admissibility and merits under Articles 3 and 8 of the Convention. On 4 November 2003, the respondent Party submitted its written observations. On 2 December 2003, the applicants submitted their observations in reply.

8. The Chamber deliberated on the admissibility and merits of the case on 7 May, 2 July, 9 and 10 October, 7 November, and 2 and 3 December 2003. The Chamber adopted the present decision on the latter date.

III. FACTS

9. Nikola Savić was the Commander of the Police Station for Traffic Safety in Banja Luka. On 10 October 1995, while he was on an assignment related to the armed conflict in Bosnia and Herzegovina, he, his driver and other three civilians were arrested in Sanski Most by the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina (the "RBiH Army").

10. In February 1996, the applicants reported Nikola Savić missing to the ICRC – Department Banja Luka, and a tracing request was opened for him.

11. The applicants addressed the ICRC, the International Police Task Force ("IPTF") in Banja Luka, IFOR, the French Committee of the Red Cross in Paris, the RS Commission in Banja Luka, and Mr. Karl Bildt, the High Representative in Bosnia and Herzegovina, in order to obtain information about their missing husband and father. Only the Office of the High Representative ("OHR") replied, informing them that their letter had been transferred to the ICRC and the IPTF.

12. The RS Commission does not possess any evidence that Nikola Savić was alive after 14 December 1995. According to the respondent Party, the Federal Commission for Missing Persons (the "Federal Commission"), as well as the former State Commission on Exchange of Prisoners-of-War (the "State Commission"), do not have any records that Nikola Savić was captured or held as a prisoner-of-war.

13. On 19 October 1998, the RS Commission conducted an exhumation from a mass grave near Sanski Most, and the exhumed human remains were transferred to Banja Luka. According to the respondent Party, the exhumation near Sanski Most was conducted under the supervision of the President of the District Court in Banja Luka. Neither the investigative judge of the Cantonal Court in Bihać, nor the Municipal Court in Sanski Most, was included in the investigation in relation to this exhumation. However, upon being informed by the Sanski Most police about the exhumation, the investigative judge of the Municipal Court in Sanski Most attended the exhumation. The respondent Party further states that the Cantonal Prosecutor in Bihać does not have any information about the circumstances under which Nikola Savić died.

14. On 9 January 1999, the court medical expert conducted a forensic expertise in Banja Luka, and he identified one of the exhumed bodies from the mass grave near Sanski Most as Nikola Savić. The medical expert established evidence of torture (broken skull, face, rib and pelvis bones, missing both fists, and traces of burning and animal bites) on the dead body. The first and second applicants were informed about the results of this forensic expertise; this was the first information they received on the fate and whereabouts of their husband and father since his disappearance.

15. Z.M., who was with Nikola Savić when he was arrested by the RBiH Army but who managed to escape from captivity, testified before the First Instance Court in Banja Luka on 30 April 1999 in the investigative proceedings against an unknown person for the murder of Nikola Savić. On that occasion, Z.M. testified in detail about the circumstances of his and Nikola Savić's arrest by members of the RBiH Army, when they were beaten and maltreated. He testified that they were returning to Banja Luka from Fajtovci Village near Sanski Most. They did not know that the RBiH Army had taken over control of Sanski Most from Serb forces; therefore, they drove through the town. Z.M. said that "Muslim soldiers"[1] stopped them, and when the soldiers realised that they were members of the Serb police force, they dragged them out of their vehicle, beat them and placed them in handcuffs. However, Z.M. took advantage of an opportunity to escape, and he hid in a bush in the City Park. From the bush, he could see that "Muslim soldiers" gathered around, placed Nikola Savić in a vehicle, and drove to the opposite side of the Sana River. Z.M. hid in the bush for three days and four nights, and he saw a large number of "Muslim soldiers" escorting captured Serbs and taking them to the opposite side of the Sana River. Later, he managed to escape and reach Serb forces near Prijedor.

16. In 1999 the applicants filed an action against the Republika Srpska (Army of the Republika Srpska and Ministry of Internal Affairs of the Republika Srpska) before the First Instance Court in Banja Luka requesting compensation for pecuniary and non-pecuniary damages resulting from the death of Nikola Savić. On 19 June 2001, the First Instance Court in Banja Luka issued a judgment ordering the Republika Srpska to pay the applicants compensation for pecuniary and non-pecuniary damages in the total amount of 18,000.00 KM. The defendants appealed against the judgment to

[1] Z.M. used the term "Muslim soldiers", but it is clear that members of the RBiH Army arrested Nikola Savić. In the context of the historical events, it is known that the joint forces of the RBiH Army and the Croatian Council of Defence (HVO) in September and October 1995 clashed with the Army of the Republika Srpska in Bosanska Krajina and took over the control of several cities including, *inter alia*, Sanski Most. The term "Muslim soldiers", therefore, must refer to members of the RBiH Army.

the District Court in Banja Luka. The proceedings upon the appeal are still pending.

17. To date, the applicants have not received any official information from the authorities of the Federation about the circumstances of Nikola Savić's death or when he was last alive, *i.e.* when he was killed.

IV. RELEVANT LEGISLATION

A. Agreement on Refugees and Displaced Persons

18. The Agreement on Refugees and Displaced Persons, which is set out in Annex 7 to the General Framework Agreement and entered into force on 14 December 1995, provides in Article V:

> "The Parties shall provide information through the tracing mechanisms of the ICRC on all persons unaccounted for. The Parties shall also cooperate fully with the ICRC in its efforts to determine the identities, whereabouts and fate of the unaccounted for."

B. International Law and Activities regarding Missing Persons

1. United Nations Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearances of 18 December 1992

19. On 18 December 1992, the General Assembly of the United Nations adopted the UN Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (A/RES/47/133).

20. The Preamble proclaims "the present Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, as a body of principles for all States". It further provides, in pertinent part:

> "Deeply concerned that in many countries, often in a persistent manner, enforced disappearances occur, in the sense that persons are arrested, detained or abducted against their will or otherwise deprived of their liberty by officials of different branches or levels of Government, or by organised groups or private individuals acting on behalf of, or with the support, direct or indirect, consent or acquiescence of the Government, followed by a refusal to disclose the fate or whereabouts of the persons concerned or a refusal to acknowledge the deprivation of their liberty, which places such persons outside the protection of the law,
>
> "Considering that enforced disappearance undermines the deepest values of any society committed to respect for the rule of law, human rights and fundamental freedoms, and that the systematic practice of such acts is of the nature of a crime against humanity, ..."

21. Article 1 provides as follows:

> "1. Any act of enforced disappearance is an offence to human dignity. It is condemned as a denial of the purposes of the Charter of the United Nations and as a grave and flagrant violation of the human rights and fundamental freedoms proclaimed in the Universal Declaration of Human Rights and reaffirmed and developed in international instruments in this field.
>
> "2. Any act of enforced disappearance places the persons subjected thereto outside the protection of the law and inflicts severe suffering on them and their families. It constitutes a violation of the rules of international law guaranteeing, *inter alia*, the right to recognition as a person before the law, the right to liberty and security of the person and the right not to be subjected to torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. It also violates or constitutes a grave threat to the right to life."

22. Article 2 provides as follows:

> "1. No State shall practise, permit or tolerate enforced disappearances.
>
> "2. States shall act at the national and regional levels and in co-operation with the United Nations to contribute by all means to the prevention and eradication of enforced disappearance."

23. Article 7 provides as follows:

> "No circumstances whatsoever, whether a threat of war, a state of war, internal political instability or any other public emergency, may be invoked to justify enforced disappearances."

24. Article 13 provides, in pertinent part, as follows:

> "1. Each State shall ensure that any person having knowledge or a legitimate interest who alleges that a person has been subjected to enforced disappearance has the right to complain to a competent and independent State authority and to have that complaint promptly, thoroughly and impartially investigated by that authority. Whenever there are reasonable grounds to believe that an enforced disappearance has been committed, the State shall promptly refer the matter to that authority for such an investigation, even if there has been no formal complaint. No measure shall be taken to curtail or impede the investigation. ...
>
> "4. The findings of such an investigation shall be made available upon request to all persons concerned, unless doing so would jeopardise an ongoing criminal investigation. ...
>
> "6. An investigation, in accordance with the procedures described above, should be able to be conducted for as long as the fate of the victim of enforced disappearance remains unclarified."

2. ICRC Process for Tracing and Identifying Unaccounted for Persons

25. Under international humanitarian law, the ICRC is the principal agency authorised to collect information about missing persons, and all parties to armed conflicts are under an obligation to provide all necessary information at their disposal to trace missing persons (both combatants and civilians) and to satisfy the "right of family members to know the fate of their relatives" pursuant to Article 32 of Protocol No. 1 to the Geneva Conventions. This general obligation is also reflected in Article V of Annex 7 to the General Framework Agreement (see paragraph 18 above). In order to implement its responsibilities under Article V of Annex 7 and international humanitarian law, the State of Bosnia and Herzegovina and the Entities, as well as the ICRC, established a "Process for tracing persons unaccounted for in connection with the conflict on the territory of Bosnia and Herzegovina and informing the families accordingly".

26. Under Section 1.1 of the general framework and terms of reference of this Process, "the parties shall take all necessary steps to enable families ... to exercise their right to know the fate of persons unaccounted for, and to this end shall provide all relevant information through the tracing mechanisms of the ICRC and co-operate within a Working Group." The ICRC will chair the Working Group "comprising representatives of all the parties concerned in order to facilitate the gathering of information for all families not knowing the fate of missing relatives". Its members include three representatives each for the Republika Srpska, Bosniaks of the Federation of Bosnia and Herzegovina, and Croats of the Federation of Bosnia and Herzegovina, as well as a representative of Bosnia and Herzegovina, the High Representative, and several observers (Terms of reference of the Process). The ICRC established this Working Group on 30 March 1996. The Parties agreed to respect the Process at the session of the Working Group held on 7 May 1996. In Section 1.2 of the terms of reference of the Process, "the parties recognise that the success of any tracing effort made by ICRC and the Working Group depends entirely on the co-operation of the parties, in particular of the parties which were in control of the area where and when the person sought reportedly disappeared."

27. The Process is to be implemented by the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Republika Srpska, and Bosnia and Herzegovina (Section 1.4.A of the terms of reference of the Process). Each party shall "identify spontaneously any dead person found in an area under its control, and notify those belonging to another party to the ICRC or the Working Group without delay" (*id.*). When approached with a request for information on the whereabouts or fate of an unaccounted for person, the parties "shall make any internal enquiries necessary to obtain the information requested" (*id.*). Each party shall "cooperate with the ICRC and the Working Group to elucidate the fate of persons unaccounted for" (*id.*). "Chaired by the ICRC the Working Group will be the forum through which the parties will provide all required information and take the necessary steps to trace persons unaccounted for and to inform their families accordingly" (Section 1.4.C of the terms of reference of

the Process).

28. In accordance with the terms of reference, a copy of all tracing requests shall be provided to the Working Group (Section 2.2 of the terms of reference of the Process). Moreover, "with the aim of clarifying the fate of missing persons, the Members, and, if relevant, Observers of the Working Group will: a) share all factual information relevant to the Process; b) organise, support and, if requested by the Working Group, participate in the implementation of tracing mechanisms at regional or local level" (*id.*). In addition, "should any Member or Observer of the Working Group obtain information on the identity of deceased persons exhumed from places of burial, whether individual or mass, or that might help determine the fate of missing persons, it will make such information available to the Working Group" (*id.* at Section 2.4(a)). "For unresolved cases [of persons unaccounted for], the State and Entity Members of the Working Group undertake to facilitate a rapid and fair settlement of the legal consequences of the situation for their families. To this end, they will encourage adoption of the necessary legislative, administrative and judicial measures" (Section 2.1 of the terms of reference of the Process). "No party may cease to fulfil its obligations aimed at informing families about the fate of relatives unaccounted for on the grounds that mortal remains have not been located or handed over" (*id.* at Section 2.4(b)).

3. Banja Luka and Sarajevo Agreements on the Joint Exhumation Process

29. On 25 June 1996 in Banja Luka and again on 4 September 1996 in Sarajevo, representatives of Bosnia and Herzegovina, the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Republika Srpska, and the Office of the High Representative, among others, met to discuss and agree upon measures concerning the tracing of unaccounted for persons and exhumations of mortal remains. At the Banja Luka meeting, the Parties agreed, *inter alia*, "to set priority sites and a preliminary timetable for the exhumation of mass graves for the purposes of identification at the same time". They also "agreed to nominate two forensic pathologists to a joint expert commission that will be tasked with finalising the sites and timetables of inter-Entity exhumations, and with implementing the agreed upon exhumations". "Recognising that the joint exhumation project had been stalled for several weeks," at the Sarajevo meeting, the Parties further agreed, *inter alia*, "to instruct their responsible officials to take the necessary steps to carry out the commitments concerning exhumations".

30. In this context, the parties established Rules for Exhumations and the Clearing of Unburied Mortal Remains. Together with the Banja Luka and Sarajevo Agreements, these Rules prescribe a process that has become known as the Joint Exhumation Process, whereby the competent authorities of the interested Party initiate and conduct the exhumation of a gravesite on the territory of the Party controlling that area. The Party controlling the area provides security for the exhumation team. For example, for gravesites of Serb victims in Sanski Most, the competent authorities of the Republika Srpska initiate and conduct the exhumation of the gravesite located on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina, while local police of the Federation of Bosnia and Herzegovina provide the security. Various international experts and authorities supervise and monitor the entire process. Up until the end of 2000, the OHR assisted and ensured that the competent national and international institutions co-operated with one another in the Joint Exhumation Process. Thereafter, commencing on 1 January 2001, the OHR formally assigned responsibility for co-ordination of the competent national and international institutions participating in the Joint Exhumation Process to the International Commission on Missing Persons ("ICMP").

C. National Activities regarding Missing Persons

31. During the armed conflict in Bosnia and Herzegovina, various commissions existed or were established for the primary purpose of exchanging prisoners of war. One commission represented the interests of Bosnian Muslims, another represented the interests of Bosnian Croats, and a third represented the interests of Bosnian Serbs. After the armed conflict, these commissions also represented the interests of their respective ethnic/religious group with respect to the great problem of the missing persons (*see* Report of the Independent Expert, UN Commission, 53rd Session, U.N. Doc. E/CN.4/1997/55 (15 January 1997)). Under the General Framework Agreement, these commissions representing the three ethnic/religious groups were gradually transformed into institutions of the State of Bosnia and Herzegovina and its two Entities, as described below in relevant part.

1. State Commission on Tracing Missing Persons

32. On 16 July 1992, the Government of the Republic of Bosnia and Herzegovina enacted the Decision on Establishment of the State Commission on Exchange of Prisoners-of-War (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina—hereinafter "OG RBiH"—no. 10/92 of 23 July 1992). This Decision entered into force on 23 July 1992. Paragraph I of this Decision establishes "the State Commission on exchange of prisoners-of-war, persons deprived of liberty and the mortal remains of the killed, and for registering killed, wounded and missing persons on the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina". On 31 October 1992, the Government of the Republic of Bosnia and Herzegovina enacted the Decision on Amendments to the Decision on Establishment of the State Commission on Exchange of Prisoners-of-War, which concerned, *inter alia*, the establishment of regional commissions (OG RBiH no. 20/92 of 9 November 1992). This Decision on Amendments entered into force on 9 November 1992.

33. On 15 March 1996, the Government of the Republic of Bosnia and Herzegovina enacted the Decision on Establishment of the State Commission on Tracing Missing Persons (OG RBiH no. 9/96 of 24 March 1996), which entered into force on 24 March 1996. Paragraph I of this Decision establishes the State Commission on tracing citizens of the Republic of Bosnia and Herzegovina who disappeared during the aggression on the Republic of Bosnia and Herzegovina (the "State Commission"). Paragraph II provides that the State Commission shall carry out the following duties: maintain records of citizens of the Republic of Bosnia and Herzegovina who went missing due to the hostilities in the former Yugoslavia; undertake direct activities to trace such persons and to establish the truth on their fate; undertake activities to register, trace, identify, and take-over the mortal remains of killed persons; provide information to authorised institutions; issue certificates to the families of the missing, detained, and killed; and co-operate with specialised national and international agencies and institutions that deal with the issue of missing, detained, and killed persons. Paragraph X states that the State Commission on Tracing Missing Persons shall assume the archives and other documentation of the State Commission and regional commissions described in the preceding paragraph. Paragraph XI renders the Decision on Establishment of the State Commission on Exchange of Prisoners-of-War (OG RBiH nos. 10/92 and 20/92) ineffective upon the entry into force of this Decision. On 10 May 1996, the Government of the Republic of Bosnia and Herzegovina enacted the Decision on Amendments to the Decision on Establishment of the State Commission on Tracing Missing Persons (OG RBiH no. 17/96 of 31 May 1996). The amendments, which mostly concern the establishment of the Expert Team for Locating Mass Graves and Identification of Victims, entered into force on 31 May 1996.

2. Federal Commission for Missing Persons

34. On 3 July 1997, the Government of the Federation of Bosnia and Herzegovina enacted the Decree on Establishment of the Federal Commission for Missing Persons (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina—hereinafter "OG FBiH"—no. 15/97 of 14 July 1997). The Decree entered into force on 15 July 1997. Article I establishes the Federal Commission for persons who disappeared during the war in Bosnia and Herzegovina (the "Federal Commission") and also regulates the duties and responsibilities of the Federal Commission. Article II prescribes that the Federal Commission shall perform the following duties: registering citizens of Bosnia and Herzegovina who disappeared or were detained during the war activities on the territory of Bosnia and Herzegovina and neighbouring countries; undertaking direct activities to register, locate, identify and take over the mortal remains of the missing, *i.e.* killed persons; collecting information about mass and individual graves; locating and marking graves; participating in digging graves; informing the public about the results of research; issuing adequate certificates to the families of the missing persons; *etc.*,. Article IV stipulates that the Federal Commission shall collaborate with the respective commission for missing, detained and killed persons in the Republika Srpska to undertake certain measures to identify missing persons and to obtain adequate permissions from the respective commission of the Republika Srpska to dig and exhume mass and individual graves on the territory of Republika Srpska by the nearest competent court in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Article X provides that on the date of entering into force of this Decree on the territory of Bosnia and Herzegovina, all the commissions, which have been performing the duties falling within the scope of responsibility of the Federal Commission, shall be dissolved. Significantly, the Decree contains no provision explicitly

assuming the archives or documentation or continuing the work commenced by the State Commission.

35. The Chamber notes that both the State Commission and the Federal Commission presently exist *de jure* because a decree enacted on the Federation level cannot over-ride a decision enacted by the Republic of Bosnia and Herzegovina, which was then taken over as law in Bosnia and Herzegovina pursuant to Article 2 of Annex II to the Constitution of Bosnia and Herzegovina. Mr. Amor Mašović is the President of the State Commission; he is also a co-President of the Federal Commission, along with his Croat colleague, Mr. Marko Jurišić. However, the State Commission does not receive any money from Bosnia and Herzegovina, and as a practical matter, most of the work presently conducted with respect to the registration, search, exhumation, and identification of missing persons of Bosniak or Croat origin is in fact conducted by the Federal Commission. None the less, the State Commission does continue to serve citizens of Bosniak origin in some capacities.

3. Commission for Tracing Missing and Detained Persons of the Republika Srpska

36. According to the respondent Party, the Commission for Tracing Missing and Detained Persons of the Republika Srpska (the "RS Commission") operates on the basis of the Banja Luka Agreement of 25 June 1996 and its mandate follows from that Agreement. The RS Commission undertakes special activities such as, *inter alia*, research and temporary burial of recovered remains on the territory of the former Yugoslavia; exhumation of remains from individual and mass graves on the territory of the former Yugoslavia; activities in the domain of forensic medicine and criminology; hand over and take over of the remains of deceased persons; identification of deceased persons and unidentified bodies; working with families during the identification process; other activities related to exhumation, identification, burial, *etc.*,.

4. Resolution on the persons unaccounted for in Bosnia and Herzegovina

37. On 24 October 2001, the House of Representatives of the Parliament of Bosnia and Herzegovina issued a Resolution on the persons unaccounted for in Bosnia and Herzegovina. In that Resolution, the House of Representatives "expresse[d] its great dissatisfaction with the fact that after almost six years after the end of the war in Bosnia and Herzegovina, the fate of 28,000 missing persons still has not been clarified. Therefore, the House of Representatives is of the opinion that the competent state and entity bodies are insufficiently engaged in intensification of activities aimed at solving this painful issue" (Resolution at paragraph 1). The House of Representatives requested the Presidency and Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina to "engage themselves actively in elucidating the whereabouts of the missing persons, as well as to contribute to accelerated solution of the missing [persons] issue on the basis of intensive coordination with Entity governments, International Committee of the Red Cross, International Commission on Missing Persons, and other involved actors" (Resolution at paragraph 2). The House of Representatives further requested that competent Entity bodies "provide full support to the delegations of Entity governments in the Working Group for Tracing the Missing Persons in its endeavours to clarify the destiny of the missing [persons], and to guarantee full access to all the sources of information and witnesses" (Resolution at paragraph 3). Lastly, the House of Representatives requested that the competent State and Entity bodies "ensure that the Working Group has all the necessary financial and other means for a more efficient implementation of this humanitarian activity in order to put an end to the suffering of the anguished families" (Resolution at paragraph 4).

D. Law on Defence of the Federation of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina nos. 15/96 and 23/02)

38. Article 37 of the Law provides for the structure of the armed forces of the Federation of Bosnia and Herzegovina:

> "(1) The Armed Forces of the Federation consist of: the Army of the Federation, and in case of war also the police (active and reserve services) in the territory of the Federation, which in accordance with this Law comes under the command of the Army of the Federation.
>
> "(2) The Army of the Federation consists of: units of the army of Bosnia and Herzegovina and the Croatian Defence Council, up to corps and operational zone level, and is comprised of the peace and war complement.
>
> "(3) The peace complement is comprised of persons in service in the Army of the Federation, conscripts and professional units.
>
> "(4) The war complement of the Army of the Federation, along with the persons mentioned in Paragraph 2 of this Article, is also comprised of persons deployed in military formations, which are formed on territorial and productive principals. The officials mentioned in Article 22 issue special regulations which determine their duties and the way they are formed."

V. COMPLAINTS

39. The applicants allege violations of the human rights of Nikola Savić, as follows: his right to life guaranteed under Article 2 of the Convention, his right to liberty and security of person guaranteed under Article 5 of the Convention, and his right not to be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment guaranteed under Article 3 of the Convention. The applicants further allege that, as family members of Nikola Savić, they have suffered mental pain due to the "long period of uncertainty about his fate" and due to "false hopes … that he was held in captivity", which raises issues under Articles 3 and 8 of the Convention.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

40. According to the respondent Party, since the Municipal Court in Sanski Most was not included in the investigation in relation to the exhumation conducted of the mass grave near Sanski Most, its investigative judge had no obligation to make a record of the exhumation, which he attended after being notified about it by the Sanski Most police. The respondent Party recalls that pursuant to the Joint Exhumation Process, the competent organ of the interested Party initiates and conducts the exhumation of graves located on the territory of the Party controlling the territory, while the Party controlling the territory provides security for the exhumation team. Therefore, the Police Administration of Sanski Most provided full security to the exhumation team from the Republika Srpska, composed of 21 members who conducted the exhumation near Sanski Most.

41. The respondent Party further explains that the competent authorities of the Federation have not conducted any investigation into the cause of Nikola Savić's death, after his body was identified, because all the proceedings are pending or have been completed before the competent organs of the Republika Srpska. The respondent Party has not been informed about the outcome of these proceedings, but it appears obvious that the organs of the Republika Srpska have not rejected competence over this matter (*e.g.*, they issued a judgment upon the applicants' compensation claim, and they conducted criminal proceedings against an unknown person for the murder of Nikola Savić).

42. The respondent Party challenges the admissibility of the application on three grounds. Firstly, the respondent Party objects to the Chamber's competence *ratione temporis*, noting that it is not disputed that no evidence exists that Nikola Savić was a prisoner-of-war of the Federation, nor that his captivity continued after 14 December 1995. This is further supported by the fact that Nikola

Savić is not mentioned in the records of the Federal Commission. Secondly, the respondent Party alleges that whilst the applicants requested information from the ICRC and the RS Commission, they have not requested information directly from the State Commission, Federal Commission, or any other institution of the Federation. Therefore, they have not exhausted the domestic remedies. Thirdly, the Federation points out that the applicants have not filed a compensation claim before the Federation courts; rather, they only initiated civil proceedings before the First Instance Court in Banja Luka against the Republika Srpska. Therefore, the Federation contends that the application is incompatible *ratione personae* with the Agreement.

43. In relation to the alleged violation of Article 3 of the Convention, the respondent Party notes that the applicants reported Nikola Savić missing only to the ICRC and the RS Commission, which conducted the exhumation and identification of his body. The respondent Party did everything possible to enable the exhumation. Further, since the applicants had not reported Nikola Savić missing to the authorities of the Federation in the period from 10 October 1995 until 19 October 1998, the respondent Party could not have provided any official information about his fate or whereabouts, nor take any action in that respect, because it did not know he was missing.

44. In relation to a possible violation of Article 8, the respondent Party admits that information on the fate and whereabouts of a family member falls within the scope of family life protected by Article 8. However, a violation can occur only when the respondent Party possesses or controls information and it arbitrarily and without reasonable justification refuses to disclose it to the family members upon their request to the competent organ of the respondent Party. The applicants do not contest that they have not addressed the authorities of the respondent Party since the day of Nikola Savić's disappearance up to the present date. Therefore, the Federation did not have any information on his fate, and it could not have given any false hope to the applicants, as they allege. Therefore, the respondent Party considers that it did not violate the applicants' right under Article 8.

B. The applicants

45. In their reply observations of 2 December 2003, the applicants maintain their complaints raised in the application. The applicants highlight that it is not correct that the Federal Commission possesses no information about the capture and murder of Nikola Savić in Sanski Most. After Angelina Savić learned that her husband had gone missing, she reported this to the RS Commission, which in turn relayed the information to the Federal Commission. She further claims that until January 1996, a person working for the Republika Srpska Commission informed her that he had learned from the Federation counterpart that Nikola Savić was alive and available for a prisoner-of-war exchange, but that she should not interfere in this process. In December 1996, the State Commission exchanged two bodies from Sanski Most with the RS Commission, claiming that one was Nikola Savić, but the identification established that neither body was Nikola Savić. Therefore, she argues that it is indisputable that, after 14 December 1995, the respondent Party provided false information that Nikola Savić was alive and held in detention and would be available for a prisoner-of-war exchange, and thereby committed a continuing violation of her human rights. She has received no information as to whether the organs of the Federation have conducted any investigation into the capture and murder of Nikola Savić, and it appears that nothing has been done. Consequently, the applicants submit that the Federation has violated their rights protected by Articles 3 and 8 of the Convention.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

46. Before considering the merits of the case, the Chamber must decide whether to accept the case, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII of the Agreement. In accordance with Article VIII(2) of the Agreement, "the Chamber shall decide which applications to accept .... In so doing, the Chamber shall take into account the following criteria: (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted ... . (c) The Chamber shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of petition."

1. Compatibility *ratione temporis*

47. The respondent Party objects to the application as incompatible *ratione temporis* with the Agreement, arguing that there is no evidence that Nikola Savić was a prisoner-of-war of the respondent Party or that his captivity continued after 14 December 1995.

48. In accordance with the Chamber's previous practice, claims on behalf of missing persons directly related to acts exclusively occurring prior to 14 December 1995 (and in the absence of a continuing violation) are inadmissible as outside the Chamber's competence *ratione temporis*. One leading case on this principle is *Matanović v. the Republika Srpska*, which involved the alleged unlawful detention of a Roman Catholic priest and his parents, commencing prior to 14 December 1995 and continuing thereafter. In describing its competence *ratione temporis*, the Chamber stated as follows:

> "In accordance with generally accepted principles of law, the Agreement cannot be applied retroactively. Accordingly, the Chamber is not competent to consider events that took place prior to 14 December 1995, including the arrest and detention of the alleged victims up to 14 December 1995. However, in so far as it is claimed that the alleged victims have continued to be arbitrarily detained and thus deprived of their liberty after 14 December 1995, the subject matter is compatible with the Agreement and comes within the competence of the Chamber *ratione temporis*" (case no. CH/96/1, *Matanović*, decision on admissibility of 13 September 1996, at section IV, Decisions on Admissibility and Merits March 1996-December 1997).

49. Thus, the Chamber is not competent *ratione temporis* to consider whether events occurring before the entry into force of the Agreement on 14 December 1995 gave rise to violations of human rights. The Chamber notes that the applicants, as well as the Republika Srpska authorities, which conducted the exhumation and identification of Nikola Savić's body, do not possess any evidence which would indicate that Nikola Savić was alive after 14 December 1995. The applicants allege that they were told in January 1996 that Nikola Savić was alive in detention and that his exchange with other prisoners was being negotiated, but they refer to this as "false information" (*lažne informacije*). Therefore, the Chamber must declare inadmissible *ratione temporis* the part of the application concerning the alleged violations of Nikola Savić's right to life under Article 2 of the Convention, right not to be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment under Article 3 of the Convention, and right to liberty and security of person under Article 5 of the Convention.

50. The Chamber may, however, consider relevant evidence of such events as contextual or background information to events occurring after 14 December 1995 (case no. CH/97/67, *Zahirović*, decision on admissibility and merits of 10 June 1999, paragraphs 104-105, Decisions January–July 1999).

51. However, as the Chamber explained in *Unković v. the Federation of Bosnia and Herzegovina* (case no. CH/99/2150, decision on review of 6 May 2002, paragraphs 84-90, Decisions January—June 2002), claims of family members seeking information about the fate and whereabouts of loved ones who have been missing since the armed conflict raise allegations of a continuing violation of the human rights of the family members by the respondent Party. Both Articles 3 and 8 of the Convention impose a positive obligation on the respondent Party "to investigate thoroughly into allegations of arbitrary deprivations of liberty even in cases where it cannot be established, although it is alleged, that the deprivation of liberty is attributable to the authorities" *(id.* at paragraph 88 (quoting *Demirović, Berbić, and Berbić v. Republika Srpska* (application no. 7/96, Report of the Ombudsperson of 30 September 1998))).

52. The Chamber recalls that the applicants opened a tracing request with the ICRC in February 1996, *i.e.* after the Agreement entered into force. Further, nearly eight years after the Agreement entered into force, and nearly five years after the body of Nikola Savić was exhumed and identified, the applicants have not been officially informed by the respondent Party about the circumstances of his death. Therefore, the allegations contained in the application concern a violation of the human rights of the applicants by the respondent Party, which continues to the present date. Therefore, in

this part, the application falls within the Chamber's competence *ratione temporis*, within the meaning of Article VIII(2)(c) of the Agreement, and it is admissible.

2. Compatibility *ratione personae*

53. The respondent Party also objects to the applicant's complaints set out in the application as incompatible *ratione personae* with the Agreement. The Federation highlights that the applicants initiated civil proceedings against the Republika Srspka (the Army and the Ministry of Interior) requesting compensation, but they have not filed any compensation claim against the Federation.

54. The Chamber notes that the applicants initiated civil proceedings against the Republika Srpska requesting compensation for pecuniary and non-pecuniary damage due to the loss of their husband and father, on the ground of objective responsibility for dangerous activity provided for under Articles 154(2) and 174 of the Law on Obligations of the Republika Srpska. This claim, however, is not connected to the applicants' complaints of a violation of their human rights guaranteed under Convention, as set forth in their application against the Federation. The Chamber finds that the application raises claims under the Agreement in relation to whether the authorities of the Federation have treated the applicants in a manner compatible with their obligations under the Agreement in response to the applicants' requests for information about the fate and whereabouts of their missing husband and father. Such claims fall within the responsibility of the respondent Party. Therefore, the application, as directed against the Federation, is compatible *ratione personae* with the provisions of the Agreement, within the meaning of Article VIII(2)(c). Therefore, the Chamber rejects this objection to the admissibility of the application.

3. Exhaustion of domestic remedies

55. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Chamber must consider whether effective remedies exist and whether the applicants have demonstrated that they have been exhausted. In *Blentić* (case no. CH/96/17, decision on admissibility and merits of 5 November 1997, paragraphs 19-21, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997), the Chamber considered this admissibility criterion in light of the corresponding requirement to exhaust domestic remedies in the former Article 26 of the Convention (now Article 35(1) of the Convention). The European Court of Human Rights has found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The Court has, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion, it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned, but also of the general legal and political context in which they operate, as well as of the personal circumstances of the applicants.

56. The respondent Party argues that the applicants have failed to exhaust effective domestic remedies in that they have not addressed any of its organs with a request to obtain information on the fate of their missing family member. Although the applicants in the present case undeniably requested information from the ICRC, they did not request information directly from the Federal Commission or any other organ of the Federation.

57. The Chamber notes that according to Article V of Annex 7 (the Agreement on Refugees and Displaced Persons) to the General Framework Agreement,

> "[t]he Parties shall provide information through the tracing mechanisms of the ICRC on all persons unaccounted for. The Parties shall also co-operate fully with the ICRC in its efforts to determine the identities, whereabouts and fate of the unaccounted for."

58. Furthermore, the Chamber recalls that under the *Process for tracing persons unaccounted for* (see paragraphs 25 *et seq.* above), as well as in Article V of Annex 7 quoted above, the State of Bosnia and Herzegovina and the Entities, including the Federation of Bosnia and Herzegovina, agreed to co-operate in the effort to trace unaccounted for persons. The *Process for tracing persons unaccounted for* further clarifies that the Parties shall share information, and a copy of all tracing requests are provided to the Working Group, which has six representatives of the Federation (see

paragraph 26 above). As explained above, the applicants addressed the ICRC and opened a tracing request for their missing husband and father in February 1996.

59. Taking into account the respondent Party's obligation under Article V of Annex 7 to "cooperate fully with the ICRC in its efforts to determine the identities, whereabouts and fate of the unaccounted for" and the fact that all tracing requests were provided to representatives of the Federation through the Working Group, the Chamber considers that the relevant authorities of the respondent Party were made aware of the applicants' request for information about the fate of their loved one missing through the *Process for tracing persons unaccounted for*. In the present case the respondent Party has had nearly eight years to gather information about the fate of Nikola Savić, yet its authorities have provided no information whatsoever to the applicants.

60. Considering that the applicants opened a tracing request with the ICRC in February 1996, as well as with the RS Commission, registering their husband and father as missing, the Chamber concludes that the applicants have exhausted the remedy provided for in Annex 7 for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement. Therefore, the Chamber rejects this ground for declaring the application inadmissible.

4. Conclusion as to admissibility

61. The Chamber declares the application admissible in relation to the applicants Angelina and Dragan Savić's complaints of violations of their rights arising or continuing after the entry into force of the Agreement on 14 December 1995 under Articles 3 and 8 of the Convention. The Chamber declares the remainder of the application inadmissible as incompatible *ratione temporis* with the Agreement.

B. Merits

62. Under Article XI of the Agreement, the Chamber must next address the question of whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms," including the rights and freedoms provided for in the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

1. Article 8 of the Convention (Right to Respect for Private and Family Life – *i.e.*, Right to Access to Information)

63. Article 8 of the Convention provides, in relevant part, as follows:

> "Every one has the right to respect for his private and family life….
>
> "There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

64. In its previous case law, the Chamber has recognised the right of family members of missing persons to access to information about their missing loved ones. In *Unković v. the Federation of Bosnia and Herzegovina*, the Chamber considered "that information concerning the fate and whereabouts of a family member falls within the ambit of 'the right to respect for his private and family life', protected by Article 8 of the Convention. When such information exists within the possession or control of the respondent Party and the respondent Party arbitrarily and without justification refuses to disclose it to the family member, upon his or her request, properly submitted to a competent organ of the respondent Party or the [ICRC], then the respondent Party has failed to fulfil its positive obligation to secure the family member's right protected by Article 8" (case no. CH/99/2150, *Unković v. the Federation of Bosnia and Herzegovina,* decision on review of 6 May

2002, paragraph 126, Decisions January—June 2002; *accord* case nos. CH/99/3196, *Palić v. the Republika Srpska*, decision on admissibility and merits of 9 December 2000, paragraphs 82-84, Decisions January—June 2001; CH/01/8365 *et al.*, *Selimović and Others v. The Republika Srpska*, decision on admissibility and merits of 3 March 2003, paragraphs 173-174; *see also* Eur. Court HR, *Gaskin v. United Kingdom*, judgment of 7 July 1989, Series A no. 160; Eur. Court HR, *M.G. v. United Kingdom*, judgment of 24 September 2002).

65. In the present application, the applicants' husband and father was arrested by soldiers of the RBiH Army in October 1995, after the RBiH Army had taken over control of Sanski Most. In February 1996, the applicants opened tracing request with the ICRC, registering their loved one, who was a member of their immediate family, as a missing person. The applicants received no official information about Nikola Savić until January 1999, when his body was identified by a court medical expert of the Republika Srpska following an exhumation of a mass grave in Sanski Most conducted by the RS Commission. Thereafter, the authorities of the Republika Srpska initiated proceedings against an unknown person for the murder of Nikola Savić. In those investigative proceedings, Z.M., Nikola Savić's driver, who was also arrested together with him in Sanski Most but who managed to escape, testified before the First Instance Court in Banja Luka. Z.M. personally witnessed the circumstances under which Nikola Savić was captured by the RBiH Army, and in his testimony he specifically stated that the members of the RBiH Army had arrested Nikola Savić (see paragraph 15 above). Nikola Savić was never seen alive again.

66. However, it is significant that all of the aforementioned information was made known to the applicants through the efforts of the Republika Srpska, not the Federation. The authorities of the Federation have never provided the applicants with any information whatsoever about the circumstances under which Nikola Savić died. Nor have they provided any official information to the applicants about the fate of their husband and father.

67. According to Article 37 of the Law on Defence of the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Army of the Federation consists of units of the Army of Bosnia and Herzegovina and the Croatian Defence Council (HVO) (see paragraph 38 above). Taking this into account, as well as the uncontroverted testimony of Z.M. that Nikola Savić was captured by the RBiH Army in Sanski Most, it is obvious to the Chamber that some information about the fate of Nikola Savić must exist within the possession or control of the respondent Party. As Nikola Savić was indisputably captured by the RBiH Army, there must be some record within the military files of the Army of the Federation or other information about him held in the memories of former soldiers of the RBiH Army. There is no evidence to suggest that the authorities of the Federation have interviewed any members of its armed forces who were possibly involved in the arrest, torture, and killing of Nikola Savić, interviewed any possible witness, or disclosed any physical evidence still in its possession with a view to making the requested information available to the applicants. Furthermore, the possibility that information and evidence pertaining to the fate of Nikola Savić was lost or destroyed does not relieve the respondent Party of its positive obligation under Article 8 of the Convention. Therefore, the Federation's submission that it does not possess any information about Nikola Savić cannot be accepted.

68. Therefore, the Chamber concludes that the respondent Party has breached its positive obligations to secure respect for the applicants' rights protected by Article 8 of the Convention in that it has failed to make accessible and disclose information requested about the applicants' husband and father.

2. Article 3 of the Convention (Prohibition of Inhuman or Degrading Treatment — *i.e.*, Right to Know the Truth)

69. Article 3 of the Convention provides that: "No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment."

70. In its previous case law, the Chamber has recognised the right of family members of missing persons to know the truth about the fate and whereabouts of their missing loved ones (case nos. CH/99/2150, *Unković*, decision on review of 6 May 2002, paragraphs 101-119, Decisions January—June 2002; CH/01/8365 *et al.*, *Selimović and Others v. The Republika Srpska*, decision on admissibility and merits of 3 March 2003, paragraphs 182-191; *see also* case no. CH/99/3196,

Palić, decision on admissibility and merits of 9 December 2000, paragraphs 75-80, Decisions January—June 2001). In *Unković v. the Federation of Bosnia and Herzegovina*, the Chamber held that "the special factors considered with respect to the applicant family member claiming an Article 3 violation for inhuman treatment due to lack of official information on the whereabouts of a loved one are the following:

- primary consideration is the dimension and character of the emotional distress caused to the family member, distinct from that which would be inevitable for all relatives of victims of serious human rights violations;
- proximity of the family tie, with weight attached to parent-child relationships;
- particular circumstances of the relationship between the missing person and the family member;
- extent to which the family member witnessed the events resulting in the disappearance—however, the absence of this factor may not deprive the family member of victim status;
- overall context of the disappearance, *i.e.*, state of war, breadth of armed conflict, extent of loss of life;
- amount of anguish and stress caused to the family member as a result of the disappearance;
- involvement of the family member in attempts to obtain information about the missing person—however, the absence of complaints may not necessarily deprive the family member of victim status;
- persistence of the family member in making complaints, seeking information about the whereabouts of the missing person, and substantiating his or her complaints" (case no. CH/99/2150, *Unković*, decision on review of 6 May 2002, paragraph 114, Decisions January—June 2002).

71. Moreover, the essential characteristic of the family member's claim under Article 3 relates to the reaction and attitude of the authorities when the disappearance is brought to their attention. In this respect, the special factors considered as to the respondent Party are the following:

- response, reactions, and attitude of the authorities to the complaints and inquiries for information about the fate of missing person—complacency, intimidation, and harassment by authorities may be considered aggravating circumstances;
- extent to which the authorities conducted a meaningful and full investigation into the disappearance;
- amount of credible information provided to the authorities to assist in their investigation;
- extent to which the authorities provided a credible, substantiated explanation for a missing person last seen in the custody of the authorities;
- duration of lack of information—a prolonged period of uncertainty for the family member may be an aggravating circumstance;
- involvement of the authorities in the disappearance" (case no. CH/99/2150, *Unković*, decision on review of 6 May 2002, paragraph 115, Decisions January—June 2002).

72. Applying the above factors to the applicants in the present case, the Chamber observes that the applicants are close family members (wife and son) of Nikola Savić. They registered Mr. Savić as a missing person and opened a tracing request with the ICRC in February 1996. The applicants further addressed various other international organisations and the RS Commission in order to obtain information about their loved one (see paragraph 11 above). As explained above, Nikola Savić, a member of the Serb police force, was arrested by members of the RBiH Army as he was travelling through Sanski Most in the midst of the armed conflict and fall of Sanski Most to the RBiH Army in October 1995. The applicants had no information about his fate and whereabouts until January 1999, more than three years after his disappearance. This information was provided to them by the authorities of the Republika Srpska after the RS Commission conducted an exhumation of a mass grave near Sanki Most, and thereafter, a court medical expert of the Republika Srpska identified Nikola Savić's body and noted evidence of torture. In addition, through the investigative proceedings conducted on 30 April 1999 against an unknown person for the murder of Nikola Savić by the First Instance Court in Banja Luka, the applicants were made aware of details concerning his arrest and

capture (see paragraph 15 above). Thus, while the information provided to the applicants in 1999 about the fate of their husband and father was certainly tragic and no doubt traumatic to them, as of that year, they were aware what had happened to their loved one and they were provided with an opportunity to bury his mortal remains in accordance with their traditions and beliefs.

73. Applying the above factors to the respondent Party, the Chamber observes that the authorities of the Federation complied with the Joint Exhumation Process (see paragraphs 29-30 above). Under the Joint Exhumation Process, the competent authorities of the interested Party (in this case the Republika Srpska) initiate and conduct the exhumation of a gravesite on the territory of the Party controlling the area (in this case the Federation), while the Party controlling the area provides security for the exhumation team. In this case it appears that the Joint Exhumation Process worked as envisaged. On 19 October 1998, the RS Commission conducted an exhumation from a mass grave near Sanski Most, under the supervision of the District Court in Banja Luka. The Sanski Most police provided full security, and upon being notified of the exhumation, the investigative judge of the Municipal Court in Sanski Most attended the exhumation (see paragraph 13 above). Thereafter, on 9 January 1999, the court medical expert from Banja Luka conducted a forensic expertise and identified one of the exhumed bodies as that of Nikola Savić. The applicants were then notified accordingly. Admittedly, the authorities of the Federation played a minor, supporting role in the exhumation and identification of Nikola Savić, but this is precisely the role they were required to play under the Joint Exhumation Process. As such, it cannot be said that the Federation failed to satisfy its obligations in this respect. Moreover, as a result of the successful operation of the Joint Exhumation Process, the applicants learned the fate of their husband and father and were provided with an opportunity to bury his mortal remains.

74. Taking all of the applicable factors into account, both with respect to the applicants and the respondent Party, the Chamber concludes that the respondent Party has not violated the applicants' right to be free from "inhuman and degrading treatment", as guaranteed by Article 3 of the Convention.

3. Conclusion as to the merits

75. In summary, the Chamber concludes that the respondent Party's failure to make accessible and disclose information requested by the applicants about their missing loved one constitutes a violation of its positive obligations to secure respect for their right to private and family life, as guaranteed by Article 8 of the Convention. However, as the respondent Party complied with the Joint Exhumation Process and the applicants were informed of the fate of their husband and father in 1999, the respondent Party did not violate their right to be free from inhuman and degrading treatment, as guaranteed by Article 3 of the Convention.

VIII. REMEDIES

76. Under Article XI(1)(b) of the Agreement, the Chamber must next address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary damages), as well as provisional measures.

77. The Chamber recalls that the applicants seek to know the truth about their missing loved one, who was a victim of a war crime committed in the course of the take-over of Sanski Most by the RBiH Army in October 1995. The applicants also seek compensation in the total amount of 68,000.00 KM for pecuniary and non-pecuniary damages. In fashioning a remedy for the established breaches of the Agreement, Article XI(1)(b) provides the Chamber with broad remedial powers.

78. In accordance with its previous case law in missing persons cases (see, CH/01/8365 *et al.*, *Selimović v. The Republika Srpska*, decision on admissibility and merits of 3 March 2003, paragraphs 205-210), the Chamber will order the Federation of Bosnia and Herzegovina, as a matter of urgency, to release all information presently within its possession, control, and knowledge with respect to the fate of the applicants' husband and father, including information on the circumstances of Nikola Savić's arrest, torture and death, as well as the perpetrators of any crime. The Chamber will further

order the Federation of Bosnia and Herzegovina to conduct a full, meaningful, thorough, and detailed investigation capable of exploring all the facts regarding Nikola Savić's fate from the day when he was forcibly taken away by members of the RBiH Army until his death, both with a view to making such information known to the applicants and with a view to bringing the perpetrators of any crimes to justice.

79. Moreover, the Chamber considers it appropriate to award a sum to the applicants in recognition of their mental suffering as a result of their inability to obtain information concerning their late husband and father from the respondent Party in a timely and diligent manner. Accordingly, the Chamber will order the respondent Party to pay to the applicants the total sum of 5,000 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*) in recognition of their mental suffering resulting from the respondent Party's failure to obtain and provide them with information about Nikola Savić's fate. This payment shall be made within one month from the date of delivery of the present decision. The Chamber dismisses the remainder of the applicants' compensation claim.

80. The Chamber further awards simple interest at an annual rate of 10% as of one month from the date of delivery of the present decision on the sum awarded in the preceding paragraph or any unpaid portion thereof until the date of settlement in full.

81. The Chamber will also order the respondent Party to report to the Human Rights Commission within the Constitutional Court no later than three months from the date of delivery of the present decision on the steps taken to comply with the above orders.

IX. CONCLUSION

82. For the above reasons, the Chamber decides,

1. unanimously, to declare the application admissible insofar as it relates to the applicants Angelina and Dragan Savić's complaints of violations of their rights arising or continuing after 14 December 1995 under Articles 3 and 8 of the European Convention on Human Rights;

2. unanimously, to declare the remainder of the application inadmissible;

3. by 9 votes to 3, that the failure of the Federation of Bosnia and Herzegovina to make accessible and disclose information requested by the applicants about their missing loved one violates its positive obligations to secure respect for their right to private and family life, as guaranteed by Article 8 of the Convention, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

4. by 9 votes to 3, that there has been no violation of Article 3 of the Convention;

5. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina, as a matter of urgency, to release to the applicants all information presently within its possession, control, and knowledge with respect to the fate of Nikola Savić, including information on the circumstances of his arrest, torture, and death;

6. by 8 votes to 4, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to conduct a full, meaningful, thorough, and detailed investigation capable of exploring all the facts regarding Nikola Savić's fate from the day when he was forcibly taken away by members of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina until his death both with a view to making such information known to the applicants and with a view to bringing the perpetrators of any crimes to justice;

7. by 8 votes to 4, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay to the applicants Angelina and Dragan Savić, no later than one month after the date of delivery of the present decision, *i.e.* 22 January 2004, the total sum of five thousand (5,000) Convertible Marks ("*Konvertibilnih Maraka*") by way of compensation for their mental suffering;

8. by 8 votes to 4, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay simple interest at the rate of 10 (ten) per cent per annum over the above sum or any unpaid portion thereof from the date of expiry of the above one-month period until the date of settlement in full;

9. by 11 votes to 1, to dismiss any remaining claims for remedies; and

10. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to the Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina no later than three months after the date of delivery of the present decision, *i.e.* 22 March 2004, on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
Ulrich GARMS
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 12 October 2001)

Case no. CH/99/2696

Arif BRKIĆ

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 8 October 2001 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Dietrich RAUSCHNING, Vice-President
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Ulrich GARMS, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina of Bosniak origin. The case concerns his failed attempts to resume work as a dentist and oral surgeon in the Medical Centre of Livno where he worked until 21 July 1993. He was expelled from work during the Bosniak-Croat conflict in the region due to the application of martial law. From that day until the present he has not been allowed to resume work and has never received any written decision on his removal from work. The applicant appears to be the only oral surgeon in Canton 10.

2. The case raises issues under Article 6 of the Convention, Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and in regard to discrimination in the exercise of the right to work and related rights protected by Article 6 and 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (hereinafter "ICESCR") and Article 5 of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (hereinafter "CERD").

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced on 13 July 1999 and registered on 26 July 1999.

4. In a letter of 13 September 1999 the Dental Association of Bosnia and Herzegovina expressed its support of the application since the applicant is a recognised specialist and expert in oral surgery.

5. During the December 1999 session the Panel decided to transmit the case to the respondent Party for observations on the admissibility and merits.

6. The Federation submitted observations on 15 February and 4 May 2000, 12 April and 29 June 2001. The applicant submitted additional observations on 10 March and 27 June 2000, 4 June, 21 June and 13 July 2001.

7. The Chamber considered the admissibility and merits on the case on 6 June, 5 September and 8 October 2001 and adopted the present decision on the latter date.

III. FACTS

A. The particular facts of the case

8. During 1992 the applicant was taken to the Ministry of Interior for questioning. The police came repeatedly to his apartment and searched it.

9. The Medical Centre employed the applicant as a dentist and a specialist of oral surgery from 1 January 1971 until 21 July 1993 when he was expelled from work due to the Bosniak-Croat conflict in Livno. The applicant appears to have been the only oral surgeon practising in Canton 10. He was barred from coming to work together with twelve other physicians and medical workers, all of Bosniak origin. None of the people received any official or written decision on their discharge.

10. On 27 July 1993 the HVO (Croat Defence Council) enforced a law by which all persons who took part in the "rebellion" against the authorities were discharged from employment. If relatives of workers took part in the rebellion, the workers could be forced to accept other jobs or be placed on unpaid leave.

11. Since the time of the Bosniak-Croat conflict the Minister of Health of the Republic of Croatia has sent physicians and other medical staff to the Medical Centre in Livno in order to support its work. After the applicant's discharge, the Medical Centre temporarily employed another oral surgeon from the Republic of Croatia. As long as the Medical Centre had no oral surgeon available, it sent its patients to Split and Mostar.

12. The applicant has not received any payments and has not been included in the health insurance scheme since at least mid-1994.

13. On 9 March 1998 the applicant initiated civil court proceedings before the Municipal Court of Livno seeking a decision to order the Medical Centre to re-employ him. He also requested the Court to order the Centre to pay him compensation for pecuniary damage from 21 July 1993 until such time as he would be re-instated, including interest and all contributions stemming from his employment.

14. The Municipal Court held one preliminary hearing on 23 February 1999. It then postponed further proceedings for an indefinite time ordering the applicant to submit a written request to the Medical Centre for re-employment as provided by internal rules of the Centre. The applicant complied with the court's order but did not receive any answer from the Medical Centre.

15. In September 1999 the Minister of Justice of Canton 10 was removed from office by decision of the High Representative because of continuous discrimination of Bosniaks in judicial and administrative proceedings.

16. The Institution of the Ombudsman for the Federation of Bosnia and Herzegovina tried to resolve the legal and working status of the applicant by encouraging the parties to reach an agreement. However, an agreement between the applicant and the Medical Centre in Livno could not be reached. The Ombudsman then requested the Municipal Court to schedule a new hearing. The Municipal Court did not proceed with the applicant's case until 20 March 2001 when it held another hearing. The Court issued a decision in which it declared that the court procedure was suspended and referred the case to the Cantonal Commission for Implementation of Article 143 of the Law on Labour.

17. The Medical Centre has re-employed four persons of Bosniak origin who were put on the waiting list during the war. The Medical Centre still has no oral surgeon and is currently providing special training in this subject to a physician of Croat origin in order to fill the vacancy in the future.

B. Particular written evidence – the OSCE Report

18. The Human Rights Department of the Organisation for Security and Co-operation in Europe ("OSCE") in June 1999 published a report on Employment Discrimination in Bosnia and Herzegovina and gave a regional overview of discrimination reported in Canton 10. The report states that practically every non-Croat in the area of Livno was laid off or dismissed between July and October 1993. No members of the Croat majority population in the Livno area were placed on waiting lists, nor were they dismissed.

IV. RELEVANT LEGAL PROVISIONS

A. The Law on Working Relations

19. The Law on Working Relations was published in the Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina (hereinafter "OG RBiH") no. 21/92 of 23 November 1992. It was passed during the state of war as a Decree with force of law, and was later confirmed by the Assembly of the Republic together with several other war decrees (OG RBiH, no. 13/94 of 9 June 1994).

20. Article 7 paragraph 1 of this Law provided that an employee could be put on a waiting list if the need for his or her work had temporarily ceased to exist because the workload had been reduced during the state of war or in case of a direct threat of war, and at the longest until these circumstances cease to exist. An employee put on the waiting list was entitled to pecuniary compensation. The exact amount was to be defined by the management, i.e. the employer, in accordance with the financial situation of the employer (Article 7 paragraph 2). The contributions for health insurance and retirement and disability insurance were calculated on the basis of the aforementioned pecuniary compensation (Article 7 paragraph 3). The obligation to pay such contributions remained incumbent on the employer (Article 7 paragraph 4).

B. Laws applied on the territory of the former "Croat Republic of Herceg-Bosna"

21. The Chamber notes that with respect to the present case, by citing laws of the "Croat Republic of Herceg-Bosna", the Chamber does not intend to imply any recognition of the existence of the "Croat Community of Herceg-Bosna" or the "Croat Republic of Herceg-Bosna". The Chamber also does not intend to take any position, nor does it need to take any position to reach its conclusions, on the relationship between or preferential validity or applicability of these laws as compared to the laws applicable in the Federation of Bosnia and Herzegovina.

1. The Decree on Labour Relations on the territory of Herceg-Bosna

22. The HVO of the Croat Republic of Herceg-Bosna on 9 December 1992 issued the "Decree on labour relations on the territory of Herceg-Bosna during the state of war or immediate threat of war" (Official Gazette of "Herceg-Bosna" no. 9/1992).

23. Article 1 of the Decree confirmed that the Law on Fundamental Rights in Working Relations and the Law on Labour of the Republic of Bosnia and Herzegovina shall be applied on the territory of the Croat Community of Herceg-Bosna.

24. Article 12 provided that the labour relation of an employee of a company was to be terminated:
- if he participated or has participated in the hostile activities on the side of the aggressor or
- if he did not appear at his post for three consecutive days without justified reason.

25. Pursuant to Article 23, companies and employers were obliged to harmonise their acts with the provisions of this Decree.

2. The Decision on the Manner of Implementing and Executing the Working Duty and its amendment

26. Article 5 of the Municipal Decision on the Manner of Implementing and Executing the Working Duty in the Territory of the Livno Municipality, issued on 2 June 1992, provided that employees could be exempted from their working duty if their residence was located close to an area of war activities; in order to prevent defeatism, subversive activities and on other precautionary grounds; and in other cases where deemed necessary. Article 6 of this Decision stipulated that in such cases a procedural decision was to be issued by the manager of the organisation or the employer, and that the employee was to be exempted from working duty until the cessation of the circumstances which had caused the exemption.

27. On 27 July 1993 the municipal HVO rendered a decision on the amendments to the Decision on the Manner of Enforcement and Executing the Working Duty in the Territory of the Livno Municipality with regard to the events of the "rebellion" of 21 July 1993. The decision was to be delivered to, *inter alia*, all companies, state institutions and legal persons in the Municipality.

28. Article 1 of the decision, in relevant part, reads as follows:

> "The Decision on the Way of Enforcement and Executing the Working Duty in the Territory of the Livno Municipality, number 01-023-91 of 2 July 1992 shall be amended in such a way that after Article 5 four new Articles marked as 5a. – 5.d are added.
> …
> Article 5.b)
> (1) The procedural decision on termination of employment with the date of 21 July 1993 shall be delivered to all workers for whom it is established by operative processing that they are guilty for direct taking part, preparation and organisation of the rebellion.
> (2) The Military Police, HVO and Police … shall give the data on workers after the operative processing to the directors of companies and heads of state institutions.
> Article 5.c)

(1) Workers for whom it is established that they, or any of their close family members, did not take part in any manner in the rebellion shall continue to work.

(2) If someone of the worker's close family members took directly part in the rebellion, such worker shall be sent on unpaid leave (stay of labour relation).

(3) Directors and heads of companies and state institutions and other legal persons are authorised to assign the workers referred to in paragraph 1 of the Article to other tasks depending on the needs of the working process or to put them on the waiting list with paid allowance to the amount of 60% of personal income.

…"

29. Article 3 of the decision provided as follows:

"This decision enters into force on the date when it is passed, and it shall be published in the Official Gazette of the Livno Municipality."

C. The Law on Fundamental Rights in Working Relations

30. The Law on Fundamental Rights in Working Relations of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("SFRY") (Official Gazette of the SFRY nos. 60/89 and 42/90) was taken over as a law of the Republic of Bosnia and Herzegovina (OG RBiH no. 2/92). Article 23 paragraph 2 of the Law provides that:

"A written decision on the realisation of a worker's individual rights, obligations and responsibilities shall be delivered to the worker obligatorily".

D. The Law on Labour

31. The Law on Labour (OG FBiH 43/99) entered into force on 5 November 1999. The Law was amended by the Law on Amendments to the Labour Law (OG FBiH 32/00) with the particular effect that certain new provisions including Articles 143a, 143b and 143c were inserted, which entered into force on 7 September 2000.

32. Article 5 of the Law on Labour provides that:

"(1) A person seeking employment, as well as a person who becomes employed, shall not be discriminated against on the basis of race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, ethnic or social origin, financial situation, birth or any other circumstance, membership or non-membership in a political party, membership or non-membership in a trade union, and physical or mental impairment in respect of recruitment, training, promotion, terms and conditions of employment, cancellation of the labour contract or other issues arising out of labour relations.

(2) Paragraph 1 of this Article shall not exclude the following differences:

1. which are made in good faith based upon requirements of particular a job;
2. which are made in good faith based on incapability of a person to perform tasks required for a particular job or to undertake training required, provided that the employer or person securing professional training has made reasonable efforts to adjust the job or the training which such person is on, or to provide suitable alternative employment or training, if possible;
3. activities that have as an objective the improvement of the position of persons who are in unfavourable economic, social, educational or physical position.

(3) In the case of breach of paragraphs 1 and 2 of this Article:

1. Persons whose rights are violated may submit a complaint before the competent court in relation to the infringement of their rights;
2. If the complainant presents obvious evidence of discrimination prohibited by this Article, the defendant is obliged to present evidence that such differential treatment was not made on the discriminatory grounds;
3. If the court finds that the allegations of the plaintiff are well-founded, it shall order the application of the provisions of this Article, including employment, reinstatement to a previous position or restoration of all rights arising out of the labour contract."

33. Article 143 of the Law on Labour provides that:

"(1) An employee who has the status of a laid off employee on the effective date of this law shall retain that status no longer than six months of the effective date of this law (5 May 2000), unless the employer invites the employee to work before the expiry of this deadline.

(2) An employee who was employed on 31 December 1991 and who, within three months from the effective date of this law, addressed in written form or directly the employer for the purpose of establishing the legal and working status, and has not accepted employment from another employer during this period, shall also be considered a laid off employee.

(3) While laid off, the employee shall be entitled to compensation in the amount specified by the employer.

(4) If a laid off employee referred to in paragraphs 1 and 2 of this Article is not requested to return to work within the deadline referred to in paragraph 1 of this Article, his or her employment shall be terminated with a right to severance pay which shall be established according to the average monthly salary paid at the level of the Federation on the date of entry of this Law into force, as published by the Federal Statistics Institute.

(5) The severance pay referred to in paragraph 4 of this Article shall be paid to the employee for the total length of service (experience) and shall be established on the basis of the average salary referred to in paragraph 4 of this Article multiplied with the following coefficients:

Experience	Coefficient
- up to 5 years	1.33
- 5 to 10 years	2.00
- 10 to 20 years	2.66
- more than 20 years	3.00."

...

(8) If the employee's employment is terminated in terms of paragraph 4 of this Article, the employer may not employ another employee with the same qualifications or educational background within one year except the person referred to in Paragraphs 1 and 2 of this Article if that person is unemployed."

34. Article 145 of the Law on Labour provides that:

"Proceedings to exercise and protect the rights of employees, which were instituted before this law has come into effect, shall be completed according to the regulations applicable on the territory of the Federation before the effective date of this law, if this is more favourable for the employees."

35. In the Law on Labour, a new Article 143a was added that reads as follows:

"(1) An employee believing that his employer violated a right of his arising from paragraph 1 and 2 of Article 143, may within 90 days from the entry into force of the Law on Amendments to Labour Law, introduce a claim to the Cantonal Commission for Implementation of Article 143 of the Law on Labour (hereinafter the "Cantonal Commission"), established by the Cantonal Minister competent for Labour Affairs (hereinafter the "Cantonal Minister").

(2) The Federal Commission for Implementation of Article 143 (hereinafter the 'Federal Commission'), which is established by the Federal Minister, shall decide on the complaints against the procedural decisions of the Cantonal Commission.

(3) In case the Cantonal Commission is not performing the tasks for which it is established, the Federal Commission shall take over the jurisdiction of the Cantonal Commission.

(4) If a procedure pertaining to the rights of the employee under paragraphs 1 and 2 of Article 143 has been instituted before a Court, this Court shall refer the case to the Cantonal Commission, and issue a decision on suspension of the procedure.

36. The new Article 143b provides as follows:

> "(1) Members of the Federal/Cantonal Commission shall be appointed by the Federal/ Cantonal Minister on the basis of their professional experience and demonstrated ability for performance of their function.
>
> (2) Members of the Commission have to be independent and objective and may not be elected officials or have any political mandate.
>
> (3) The Federal Ministry or competent organ of the Canton shall bear the expenses of the Federal/Cantonal Commission."

37. The new Article 143c provides as follows:

> "The Federal/Cantonal Commission may:
>
> 1. hear the employee, employer and their representatives;
> 2. summon witnesses and experts;
> 3. request appropriate authority organs and employers to submit all relevant information.
>
> Decisions of the Federal/Cantonal Commission shall be:
>
> 1. final and subject to the court's review in accordance with the law;
> 2. legally based;
> 3. transmitted to the applicant within 7 days."

38. The Law on Amendments to the Labour Law furthermore provides the following Articles 52, 53 and 54:

> "Article 52
>
> This Law shall not affect contracts and payments done between an employer and his employee in the application of Article 143 of the Law on Labour prior to the date of entry into force of this Law.
>
> Article 53
>
> This Law shall not affect final decisions issued by the Court in the period prior to the entry into force of this Law in application of Article 143 of the Law on Labour.
>
> Article 54
>
> Procedures of realisation and protection of employees' rights initiated prior to the entry into force of this Law shall be completed according to the regulations applicable on the territory of the Federation prior to the entry into force of this Law, if it is more favourable to the employee, with the exception of Article 143 of the Law on Labour."

E. The Law on Civil Proceedings

39. Article 426 of the Law on Civil Proceedings (OG FBiH no. 42/98) states that in disputes concerning employment, the Court shall have particular regard to the need to resolve such disputes as a matter of urgency.

V. COMPLAINTS

40. The applicant alleges a violation of his right to respect for his private and family life and his home as guaranteed under Article 8 of the Convention, his right to a fair hearing under Article 6 of the European Convention and his right to peaceful enjoyment of his possessions under Article 1 of Protocol No. 1. He also alleges discrimination in the exercise of his right to work.

41. The applicant alleges that the Municipal Court in Livno is biased and inefficient in that it did not decide upon his lawsuit.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

42. The respondent Party raises the objection of incompetence *ratione temporis* for all events that occurred before 14 December 1995. It further denied responsibility for the acts of the Medical Centre.

43. In its observations, the respondent Party gives as the reason for the applicant's removal from work that the labour relations between him and the employer "temporarily ceased due to the decrease in the scope of work in the Medical Centre of Livno ... during the state of war or immediate threat of war, but not for longer than these circumstances lasted". The respondent Party asserts that the applicant has the status of employee on the waiting list.

44. The Federation claims that at the end of October 1994 the applicant was invited to resume his position as an oral surgeon but refused to do so.

B. The applicant

45. The applicant maintains his claims and asserts that he was not allowed to come to work on the basis of provisions that were passed by the HVO in order to "cleanse" the Medical Centre of all Bosniaks.

46. The applicant further denies the claim of the respondent Party that he was ever invited to resume work and argues that the respondent Party does not substantiate its allegations. He further points out that the representative of the Medical Centre, the defendant in the domestic court proceedings, did not assert that he was offered to be re-employed.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

1. Competence *ratione personae*

47. The Chamber has jurisdiction over applications directed against the Parties to the Agreement, namely Bosnia and Herzegovina, the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska. This jurisdiction, as set forth in Article II of the Agreement, extends to violations of the rights and freedoms provided for in the relevant international agreements, where such a violation is alleged or appears to have been committed by the Parties, including by any official or organ of the Parties, Cantons, Municipalities or any individual acting under the authority of such an official or organ.

48. The Chamber also recalls the undertaking of the Parties to the Agreement to secure the rights and freedoms mentioned in the Agreement to all persons within their jurisdiction. This undertaking not only obliges a Party to refrain from violating those rights and freedoms, but also imposes on that Party a positive obligation to ensure and protect those rights (see case no. CH/96/1, *Matanović,* decision on the merits of 6 August 1997, paragraph 56, Decisions 1996-97).

49. The Federation argues that it cannot be held responsible for the applicant's situation, as it was not in control of the acts of the Medical Centre.

50. There is no evidence that the Federation explicitly instructed the Centre to take any of the decisions about which the applicant is complaining. However, it appears indisputable that the Medical Centre is a public institution. It is clear to the Chamber that public bodies for which the Federation is responsible have a direct influence on any acts and omissions of the Centre. Therefore, the impugned acts and omissions are attributable to the Federation for the purposes of the Agreement. It follows from the obligations that the Federation has assumed under Article II that it has to take, for the purposes of securing the rights under the Agreement, all necessary steps to gain and

exert effective control over all forms and levels of public authority exercised within its jurisdiction. A submission that the Federation is unable to influence authorities of a certain Canton cannot serve as an excuse to evade responsibility.

51. For the above reasons, the Chamber rejects the Federation's argument that it cannot be held responsible for the alleged acts in question.

2. Competence *ratione temporis*

52. The Chamber will next address the question to what extent it is competent *ratione temporis* to consider this case, bearing in mind that some of the alleged violations occurred before the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. In accordance with generally accepted principles of international law, the Agreement cannot be applied retroactively. It is thus outside the competence of the Chamber *ratione temporis* to decide whether events occurring before the entry into force of the Agreement gave rise to violations of human rights (see, e.g., *Matanović*, case no. CH/96/1, decision on the admissibility of 13 September 1996, Decisions on Admissibility and Merits March 1996 – December 1997).

53. Evidence relating to such events may, however, be relevant as a background to events occurring after the Agreement entered into force (see case no. CH/97/42, e.g., *Eraković*, decision on admissibility and merits of 15 January 1999, paragraph 37, Decisions January – July 1999). Moreover, in so far as an applicant alleges a continuing violation of his rights after 14 December 1995, the case may fall within the Chamber's competence *ratione temporis* (*see* case no. CH/96/8, *Bastijanović*, decision on the admissibility of 4 February 1997, Decisions 1996-97).

54. In the present case, the applicant complains primarily about the Medical Centre preventing him from coming to work since 21 July 1993, the hiring of another physician temporarily to do the work for which he is qualified, and the subsequent refusal to re-employ him. The alleged "termination" of the applicant's employment occurred prior to 14 December 1995. However, according to legal norms of labour relations in the Federation of Bosnia and Herzegovina, a decision to terminate employment does not become effective until the employee is notified of his or her dismissal. The applicant alleges that he was never properly informed of his discharge. Additionally, the applicant began court proceedings in 1998 and the Ombudsman as a third party tried to resolve the dispute over his labour status. The employer's and the Municipal Court's inactivity has caused a continuous situation which might have violated the applicant's rights after the Agreement entered into force. To this extent, the situation therefore falls within the Chamber's competence *ratione temporis*.

55. Furthermore, the respondent Party asserts that the applicant was placed on the waiting list prior to the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. As the respondent Party, through its authorities, failed to transmit any decision to the applicant about his employment status, he was also not informed about his possible inclusion on the waiting list. This failure of the Federation cannot be held against the applicant. The Chamber decided in the *Zahirović* case that the "continuing placement has not terminated his working relationship … Therefore, the applicant's grievance in respect of his placement on the waiting list and inability to go back to work relates to a situation which has continued after 14 December 1995. To this extent, the situation therefore falls within the Chamber's competence *ratione temporis"* (see case no. CH/97/67, *Zahirović*, decision on the admissibility and merits of 8 July 1997, paragraph 106, Decisions January – July 1999).

56. The Chamber further found: "In so far as the application relates to … decisions as such to stop paying the applicant's salary and related contributions, the Chamber lacks competence *ratione temporis.* This decision has nonetheless produced effects which have continued up to this date. Accordingly, the Chamber is competent to examine the fact that the applicant's salary and related contributions have not been paid after 14 December 1995" (see *Zahirović*, loc. cit., paragraph 107). The same applies to the case currently before the Chamber.

3. Requirement to exhaust effective domestic remedies

57. The Chamber must next consider whether, for the purpose of Article VIII(2)(a) of the Agreement, any "effective remedy" was available to the applicant in respect of his complaints and, in the affirmative, whether he has demonstrated that it has been exhausted. It is incumbent on a respondent Party arguing non-exhaustion to show that there was a remedy available to the applicant other than his application based on the Agreement and to satisfy the Chamber that the remedy was an effective one.

58. In the present case, the applicant initiated court proceedings in March of 1998 to have his labour status resolved. A year later, on 23 February 1999, a preliminary hearing was held before the Municipal Court. It took the court more than two years to schedule another public hearing on 20 March 2001, the only outcome of which was that the court procedures were abandoned. After more than three years' inactivity, the court was under the obligation, pursuant to the recently inserted Article 143a of the Law on Labour, to refer the case to the Commission. The applicant is not required to initiate any further proceedings under this law. Accordingly, there is no additional remedy available to the applicant that he should be required to exhaust.

4. Admissibility as regards Article 8 of the Convention

59. The applicant claims that he has been deprived of his right to respect for his private and family life and his home as guaranteed under Article 8 of the Convention by his removal from his position in the Medical Centre. However, these rights are generally considered to protect the individual against arbitrary interference by the public authorities and to oblige the state to ensure respect for private and family life (see Eur. Court HR, *Airey v. Ireland*, judgment of 9 October 1979, Series A no. 32, p. 17, paragraph 32). Article 8 therefore encompasses primarily the right to privacy, the right to live, as far as one wishes, protected from publicity and to develop relationships with other human beings. The rights listed in Article 8 do not concern the right to work as well as the protection against unemployment and other related rights and material claims.

60. Accordingly, the application is inadmissible as manifestly ill-founded insofar as it concerns the alleged violation of Article 8 of the Convention.

5. Conclusion on Admissibility

61. In conclusion, the Chamber accepts this case as being admissible insofar as it is directed against acts or omissions which have either occurred or continued after the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. The Chamber rejects this application as being inadmissible in so far as it relates to events prior to 14 December 1995 and as it relates to an alleged violation of Article 8 of the Convention. The Chamber notes that no other ground for inadmissibility of the application has been established. It therefore considers the application admissible with regard to possible violations of the applicant's rights under Articles 6 and 13 of the Convention, Article 1 to Protocol No. 1 of the Convention and of Article II(2)(b) of the Agreement in conjunction with Articles 6 and 7 ICESCR and Article 5 CERD.

B. Merits

62. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts found disclose a breach by the Federation of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for by the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

63. Under Article II of the Agreement, the Chamber has jurisdiction to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the Convention and its protocols and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the 16 international agreements listed in the Appendix. Under Article I(14) of the Agreement, the Parties

shall secure to all persons within their jurisdiction the enjoyment of the aforementioned rights and freedoms without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political, or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.

64. The basis of discrimination findings in Bosnia often rests upon the perceived ethnic or national differences expressed in terms such as Bosniak, Croat and Serb. Therefore, the Chamber uses this terminology in discrimination cases without endorsing it. By Bosniak, the Chamber refers only to persons who can be considered to have a Bosnian Muslim cultural heritage.

1. Discrimination in the enjoyment of the right to work as well as to just and favourable remuneration and protection against unemployment, as guaranteed by the ICESCR and the CERD

65. The Chamber has held in *Hermas* (case no. CH/97/45, decision on admissibility and merits of 16 January 1998, paragraph 118, Decisions and Reports 1998) that the prohibition of discrimination is a central objective of the Dayton Peace Agreement to which the Chamber must attach particular importance. Article II(2)(b) affords to it the jurisdiction to consider alleged or apparent discrimination on any ground in the enjoyment of any of the rights and freedoms provided for in the international agreements listed in the Appendix to the Agreement, amongst others the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.

66. The Chamber will consider the allegation of discrimination under Article II(2)(b) of the Agreement in relation to Articles 6(1) and 7(a)(i)(ii) of the ICESCR and Articles 1(1) and 5(e)(i) of the CERD which, in relevant part, read as follows:

> Article 6(1) of the ICESCR:
>
> "The States Parties to the present Covenant recognise the right to work, which includes the right of everyone to the opportunity to gain his living by work which he freely chooses or accepts, and will take appropriate steps to safeguard this right."
>
> Article 7 of the ICESCR:
>
> "The States Parties to the present Covenant recognise the right of everyone to the enjoyment of just and favourable conditions of work which ensure, in particular:
>
> (a) Remuneration which provides all workers, as a minimum, with:
>
> (i) fair wages and equal remuneration for work of equal value without distinction of any kind, …
> (ii) a decent living for themselves and their families in accordance with the provisions of the present Covenant; …"
>
> Article 1(1) of the CERD:
>
> "In this Convention, the term 'racial discrimination' shall mean any distinction, exclusion, restriction or preference based on race, colour, descent, or national or ethnic origin which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural or any other field of public life."
>
> Article 5 of the CERD:
>
> "In compliance with the fundamental obligations laid down in Article 2 of this Convention, States Parties undertake to prohibit and to eliminate racial discrimination in all its forms and to guarantee the right of everyone, without distinction as to race, colour, or national or ethnic origin, to equality before the law, notably in the enjoyment of the following rights:

…
(e) Economic, social and cultural rights, in particular:
(i) The rights to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work, to protection against unemployment, to equal pay for equal work, to just and favourable remuneration.
…"

(a) Impugned acts and omissions

67. The Chamber will now examine which acts and omissions affecting the applicant can be imputed to the Federation. The respondent Party did not dispute the applicant's employment relationship with the Medical Centre but asserts that he was moved to the waiting list, thereby obtaining a special status as foreseen by the special legislation applicable in a state of war or immediate threat of war.

68. The Chamber has already found itself competent to examine the fact that the applicant either has remained on the waiting list after 14 December 1995 or has maintained his employment status with the Medical Centre. Acts and omissions possibly attracting the responsibility of the Federation under the Agreement include the applicant's remaining on the waiting list while the Medical Centre temporarily employed another oral surgeon from the Republic of Croatia and later granted advanced training to a physician to qualify as an oral surgeon, the cessation of any payment to the applicant and the alleged failure of the Federation's authorities and courts to act in the applicant's case.

69. All these acts come within the ambit of Articles 6(1) and 7(a)(i) and (ii) of the ICESCR, Article 5(e)(i) of the CERD, so that the Chamber is called upon to examine whether the Federation has failed to discharge its positive obligation to secure protection of those rights without discrimination.

(b) Differential treatment and possible justification thereof

70. Before examining whether there has been discrimination contrary to the Agreement the Chamber recalls the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the United Nations Human Rights Committee, whose findings reflect the general principles of international law with respect to the prohibition of discrimination. Both bodies have consistently considered it necessary first to determine whether the applicant was treated differently from others in the same or relevantly similar situations. Any differential treatment is to be deemed discriminatory if it has no reasonable and objective justification, that is, if it does not pursue a legitimate aim or if there is no reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised.

71. There is a particular onus on the respondent Party to justify otherwise prohibited differential treatment which is based on any of the grounds explicitly enumerated in Article I(14) of the Agreement. In previous cases, the Chamber has taken a similar approach (see the *Hermas* decision, loc.cit., paragraphs 86 et seq., and case no. CH/97/46, *Kevešević*, decision of 12 September 1998, paragraph 92, Decisions and Reports 1998; and *Đ.M.*, case no. CH/98/756, decision of 14 May 1999, paragraph 72, Decisions January - July 1999).

72. The applicant argues that he was not re-employed solely because of his Bosniak origin. The Federation, for its part, contends, on the one hand that he was placed and kept on his employer's waiting list because of the reduced workload due to the war. On the other hand, the Federation concedes that the Centre never formally notified the applicant in writing of his placement on the waiting list, which cannot be considered lawful. The Federation in its final observations puts forward the assertion that in October 1994 the applicant was invited to return to his position as oral surgeon. In response to the last observations of the Federation, the applicant states that the respondent Party has not substantiated its allegations. He further points out that the representative of the defendant in the domestic court proceedings did not allege that he was offered re-employment.

73. The Chamber fails to understand how someone who was, and still is, the only oral surgeon in the region could have been sent home and be placed on his employer's waiting list because of reduced workload when at the same time there was nobody else to take over his work. It appears to the Chamber that the Centre's decision to place the applicant on the waiting list or to dismiss him

was not inspired by war circumstances that influenced the amount and the nature of the Centre's work. Assuming that the HVO's "Decree on Labour Relations on the Territory of Herceg-Bosna" and the "Decision on the Manner of Enforcement and Executing the Working Duty in the Territory of the Livno Municipality" could possibly be applied, to be of Bosniak origin was not in itself a sufficient precondition to be laid off or to be put on the waiting list, although Bosniaks were intended to be the targets of these provisions. Nothing in the documents presented to the Chamber or in the respondent Party's observations indicates that the applicant participated in any kind of "rebellion" which otherwise could have been relied on to apply the above mentioned decree and decision of the HVO. Taking into account the circumstances described, the Chamber concludes that the real reason to put the applicant on a waiting list was the fact that he, as a Bosniak, was not perceived to welcome the rule of the HVO over the Livno territory. Legal provisions that took account of the special circumstances of the war could therefore not have been applied in the case of the applicant. Consequently, the removal of the applicant from the Medical Centre and his placement on the waiting list was illegal.

74. The Chamber agrees with the applicant's argument that it is for the Federation to prove that the applicant received the alleged invitation to resume his work. Since the representative of the Medical Centre failed to put forward before the domestic courts the argument that the applicant was invited to continue to work as an oral surgeon, the Chamber cannot find it established that the Medical Centre ever actually offered the position to the applicant. If the Medical Centre actually invited the applicant but he refused to go back to his position, the Chamber fails to understand why the Medical Centre then kept him on the waiting list. The Medical Centre could have effectively terminated the working relations with the applicant and thereby discharged itself of all further obligations. Further, the Federation did not specify the date when the applicant refused to accept the alleged offer of the Medical Centre. It is also inconsistent with the Federation's allegations that the applicant, instead of accepting an offer of re-employment, pursued legal remedies to regain his position. It follows that the Medical Centre did not intend to re-employ the applicant. It is unacceptable that the Centre now provides advanced training to other medical staff in order to fill a vacancy as long as the applicant remains on the waiting list. The Medical Centre should instead have called him back to work if it needed a physician for this post because people on the waiting list technically still remain employees of the Centre.

75. The Chamber has already delimited its competence *ratione temporis* and can only consider the alleged discrimination in so far as it is alleged to have continued after 14 December 1995. It can therefore not adjudicate whether it was discriminatory to discharge the applicant from his employment due to his Bosniak origin. The Chamber finds it established, however, that only Bosniaks remained on the waiting list after 14 December 1995. In this respect there has been, at least from this date onwards, differential treatment of the applicant in comparison with his colleagues of other ethnic or national origins. In its subsequent examination, the Chamber must nevertheless take account of those events occurring before 14 December 1995 which led to the applicant's placement on the waiting list.

76. When the special war-related circumstances ceased to exist, the conditions for keeping employees on the waiting list could no longer be applied and the Centre should have recalled the applicant to work. The Chamber notes that the Bosniak-Croat war ended with the Washington Agreement of March 1994 and that officially the state of war in Bosnia and Herzegovina ceased at the end of 1995. Since the applicant's removal the Minister of Health of the Republic of Croatia sent physicians and other medical staff to the Medical Centre in Livno to support its work. After the applicant's discharge the Medical Centre temporarily employed another oral surgeon from the Republic of Croatia. When the Medical Centre has no oral surgeon available, it sends its patients to Split and Mostar. This shows that the Medical Centre needs an oral surgeon but has not invited the applicant to return to work. It strongly suggests that there is an ongoing discriminatory resentment towards the applicant due to his Bosniak origin. The respondent Party does not give any other reason for the Medical Centre's refusal to re-instate the applicant into his working relations.

77. The Chamber furthermore notes that the discriminatory treatment of the applicant by the Centre seems to have continued until today without any inspection or other intervention by officials of the Federation or other competent authorities, such as the local governing bodies of the Livno Municipality or Canton 10. The Federation claims that four Bosniaks on the waiting list were called

back to work after the war. However, this fact does not exclude the finding of discrimination, as the applicant was nonetheless treated differently as compared to medical staff of Croat origin. Their rights were never restricted compared with the applicant's, who, as a Bosniak employee, was directly affected by differential treatment.

78. In the light of all these considerations the Chamber finds it established that the applicant has been subjected to differential treatment in comparison with colleagues of Croat origin. The Chamber finds no evidence showing that the applicant's treatment has been objectively justified in pursuance of any legal provisions during and after the war. The respondent Party has failed to show that its authorities have taken reasonable steps to investigate the matter and, if necessary, take legal action against the Centre. The Chamber, therefore, finds that the Federation's authorities in Canton 10 have either actively – through the director of the Medical Centre – or at the very least passively – by not acting either through this organ or any other officials – discriminated against the applicant due to his Bosniak origin, or tolerated such discrimination.

79. This discrimination relates to the enjoyment of the right to work, i.e. the right of the applicant to gain his living by work which he freely chooses, to the enjoyment of just and favourable conditions of work and to protection against unemployment. Although the applicant's employment contract with the Medical Centre remained valid**,** he has been discriminated against in the enjoyment of his right to equal remuneration, which would have provided him with a decent living for himself and his family.

80. The Chamber finds that the applicant has been discriminated against in the enjoyment of his right to work, and to just and favourable conditions of work, as defined in Articles 6 and 7 of the ICESCR, the Federation thereby being in violation of its obligations under Article I of the Agreement to secure to all persons within its jurisdiction, without discrimination on any ground, the rights guaranteed by the treaty in question. The applicant has been discriminated against also in the enjoyment of his rights as guaranteed by Article 5(e)(i) of the CERD, in particular his right to protection against unemployment.

2. Article 6 of the Convention

81. The applicant further argues that there has been a violation of Article 6 of the Convention in that he has been denied his right to a fair hearing within a reasonable time before an independent and impartial tribunal.

82. In relevant part, Article 6 paragraph 1 of the Convention provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations…, everyone is entitled to a fair … hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal …"

(a) Applicability of Article 6

83. The Chamber notes that the European Court of Human Rights held in the past that Article 6(1) does not extend to "disputes relating to the recruitment, careers and termination of civil servants". (see eg., *Massa v. Italy* judgment of 24 August 1993, Series A No 265-B page 20 paragraph 26). Although the applicant was an employee of a public institution, it is the nature of his work that his job responsibilities as a physician did not involve the exercise of public power. The Chamber therefore considers that the applicant is not excluded from protection under Article 6(1) as he was not a person whose duties concerned "direct or indirect participation in the exercise of powers conferred by public law and duties assigned to safeguard the general interests of the State or of other public authorities" (see *Pellegrin v. France* judgment of the European Court of Human Rights of 8 December 1999, published in Reports of Judgments and Decisions 1999).

(b) Length of proceedings

84. The Chamber recalls that the applicant initiated proceedings before the Municipal Court on 9 March 1998, and that that court rendered a decision on 20 March 2001 in which it referred the case to the Cantonal Commission for Implementation of Article 143 of the Law on Labour. Since the latter date no further action has been taken in the proceedings.

85. When assessing the length of proceedings for the purposes of Article 6 paragraph 1 of the Convention, the Chamber must take into account, *inter alia*, the conduct of the applicant and the authorities and the matter at stake for the applicant (see, e.g., case no. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998). The issue in the applicant's case is whether his working relationship was terminated in accordance with the law or whether he was improperly placed on the waiting list. Although there are a number of factual disputes in this case, the issue is not of a particularly complex nature. There is no indication that the length of the proceedings can be imputed to the applicant. The respondent Party has not provided any explanation from which it would appear that the delays could not be imputed to the judicial authorities of the respondent Party itself.

86. The failure to bring proceedings to a conclusion within a reasonable time is further compounded by the fact that an employee, who considers that his working relationship was wrongly terminated, has an important personal interest in a speedy outcome of the dispute and in securing a judicial decision on the lawfulness of this measure, considering that his very livelihood depends on it. Domestic law requires that matters concerning employment are to be resolved as a matter of urgency (see Article 426 of the Law on Civil Proceedings, paragraph 39 above).

87. Moreover, if the domestic court had established in its decision that the applicant was still an employee and must therefore be reinstated, it would have given the applicant the possibility to pursue his monetary claims. With the present decision of the Municipal Court the applicant can only expect, at best, to realise a substantially reduced compensation in the proceedings before the Commission under Article 143 of the Law on Labour. According to Article 145 of the Law on Labour, the applicant has still the right to pursue all his claimed rights without opting to have his case heard before the Commission with its limited jurisdiction, due to the fact that he initiated his lawsuit before Article 143 of the Law on Labour came into force. In these circumstances, the Chamber considers that the conduct of the Municipal Court has caused the delay in the proceedings in question.

88. It follows that there has been a violation of the applicant's right to a hearing within a reasonable time under Article 6 paragraph 1 of the Convention, for which the Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible.

(c) Independent and impartial tribunal

89. In view of the above finding there is no need to inquire further whether the Livno Municipal Court lacks independence, nor to examine whether it was biased against the applicant.

3. Article 13 of the Convention

90. The applicant's allegations may also be interpreted in the sense that he has been the victim of a breach of Article 13 of the Convention, as there is no effective remedy available to him.

91. However, the guarantees afforded by Article 13 of the Convention are less strict than those provided by Article 6 paragraph 1. Thus, having regard to its finding of a violation under the latter provision, the Chamber considers it unnecessary to examine the complaint also under Article 13 of the Convention.

4. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

92. The Chamber furthermore finds that in light of its finding of a violation under Article II(2)(b) of the Agreement in conjunction with Article 7(a)(i)(ii) of the ICESCR and Article 5(e)(i) CERD, there is likewise no need to examine the applicant's complaint of a violation of his right to peaceful enjoyment of his possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

5. Conclusion on the Merits

93. The Chamber concludes that the applicant's rights as guaranteed under Article 6 of the Convention and Article II(2)(b) of Annex 6 in conjunction with Articles 6(1) and 7(a)(i)(ii) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and Article 5(e)(i) of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination have been violated.

VIII. REMEDIES

94. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must next address the question of which steps shall be taken by the Federation of Bosnia and Herzegovina to remedy breaches of the Agreement which it has found, including orders to cease and desist, and monetary relief.

95. In his application the applicant seeks reinstatement into his position. On 10 March 2000 the applicant further requested that the Federation be ordered to compensate him for lost income and related contributions that were not paid after his removal from the Medical Centre. He claims a total of 326,900 German Marks ("DEM") for pecuniary damage based mainly on lost income and compensation for the loss of his professional skills, since he has not been working as an oral surgeon for more than seven years until the date of his request. Specifically, he seeks, for the period from July 1993 until 1 March 2000, DEM 1,000 per month in salary plus contributions amounting to 92 % of his salary, compensation for lost meal vouchers, vacation bonuses, compensation on the basis of the number of years of services he would have worked for the Centre and legal interest on the unpaid income. For the loss of professional skills he claims compensation of DEM 20,000 per year since his removal from the Medical Centre.

96. The Federation objects to the claim and submits that there is no basis for any compensation as it considers the application ill-founded.

97. The Chamber has found the Federation in breach of its obligations under the Agreement by discriminating against the applicant on the basis of national and ethnic origin in the enjoyment of his rights under Article 6(1) and 7(a)(i)(ii) ICESCR and Article 5(e)(i) CERD and by violating his right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6 of the Convention. Therefore, the Chamber finds it appropriate to order remedies, including the payment of pecuniary and non-pecuniary compensation.

98. The Chamber will order the Federation to undertake immediate steps to ensure that the applicant is no longer discriminated against in his right to work and to just and favourable conditions of work, and that he be offered the possibility of resuming his work on terms appropriate to his former position and equal to those enjoyed by other employees with similar qualifications as specialised physicians.

99. The Chamber considers it reasonable to hold on account of the breaches found that the applicant has suffered loss of opportunity in connection with employment and mental suffering stemming from the uncertainty surrounding his employment status. The Chamber is of the opinion that the Federation authorities should have undertaken all possible steps to resolve the applicant's situation. That being so, the Chamber, on an equitable basis, considers that from the date the Chamber has jurisdiction, 14 December 1995, until the delivery of this decision on 12 October 2001, the applicant should be awarded 500 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka,* "KM") for each month as compensation for lost income. Accordingly, he will be awarded a total of KM 35,000.

100. Considering that the applicant for a long time has continued to suffer loss of opportunity to practise his skills as oral surgeon, the Chamber finds that the loss of professional skills of the applicant would furthermore be remedied by ordering the Federation to award him KM 10,000 as recognition of the pecuniary and non-pecuniary damage. The fact that the applicant after he will have resumed work, may temporarily need to refresh his professional skills by receiving additional training in order to meet today's standards of oral surgery shall not be held against him.

101. Additionally, the Chamber will award 10 % interest on the sum referred to in paragraphs 99 and 100. The interest shall be paid for these sums as of the date of the expiry of a one-month time

period set for the implementation of the present decision.

102. As regards the applicant's financial claims beyond the awarded sums, the Chamber considers the means ordered adequate and capable to ensure the respect for the applicant's rights and to remedy the occurred violations. Accordingly, the Chamber rejects the remainder of the claims and refrains from awarding any further pecuniary or non-pecuniary compensation.

IX. CONCLUSION

103. For these reasons, the Chamber decides,

1. unanimously, to declare admissible the applicant's complaint under Articles 6 and 13 of the Convention, Article 1 to Protocol No. 1 of the Convention and of Article II(2)(b) of the Agreement in conjunction with Articles 6 and 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and Article 5 of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination insofar as it relates to events that occurred after 14 December 1995;

2. unanimously, to declare the remainder of the application inadmissible;

3. unanimously, that the applicant has been discriminated against in the enjoyment of his right to work as guaranteed by Articles 6(1) and 7(a)(i) and (ii) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, as well as in the enjoyment of his rights to work, to free choice of employment and to protection against unemployment under Article 5(e)(i) of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination in conjunction with Article II(2)(b) of the Human Rights Agreement, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in violation of Article I of the Agreement;

4. unanimously, that the applicant's right to a hearing within a reasonable time under Article 6 paragraph 1 of the European Convention on Human Rights has been violated, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in violation of Article I of the Agreement;

5. unanimously, that in view of the finding of a violation under Article 6 of the Convention, it is not necessary to rule on the complaints under Article 13;

6. unanimously, that in view of the finding of discrimination in the enjoyment of the rights protected by Article 7(a)(i) and (ii) of the ICESCR and Article 5(e)(i) CERD, it is not necessary to examine the applicant's complaint also under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

7. unanimously, to order the Federation to take all necessary steps to ensure that the applicant is immediately offered the possibility to resume his work as oral surgeon on terms appropriate to his former position and equally enjoyed by others with similar qualification as specialised physicians without suffering any further discrimination;

8. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay the applicant until 12 November 2001 the amount of 45,000 Convertible Marks (forty five thousand *Konvertibilnih Maraka*) by way of compensation for pecuniary and non-pecuniary damages;

9. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay the applicant simple interest at a rate of 10 (ten) per cent per annum over the sum stated in conclusion no. 8 or any unpaid portion thereof from 12 November 2001 until the date of settlement in full;

10. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant KM 50 for each day at the end of each month, from 12 November 2001 until the applicant is offered to resume his work on terms appropriate to his former position and equally enjoyed by others with similar qualification as a specialised physician, including simple interest of 10 (ten) per cent per annum;

11. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to it within one month from the date of this decision becoming final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedures on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
Ulrich GARMS
Registrar

(signed)
Michèle PICARD
President of the First Panel

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmeti br. CH/99/2726, CH/99/2744,CH/99/2774, CH/99/2839, CH/99/2982, CH/99/2943, CH/99/3029, CH/99/3047, CH/99/3056 i CH/99/3067

Emina BORIĆ, Esma ČOBAN, Izet BALIĆ, Safija BALIĆ, Refik JELEČ, Melisa MILAK Sulejman BALJAK, Zijada PIVČIĆ, Biba MAČKIĆ i Ismet MRŠA

protiv

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 6. aprila 2005. godine, sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gđa Hatidža HADŽIOSMANOVIĆ, član
Gosp. Jovo ROSIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenutu prijavu podnesenu Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stavom 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Podnosioci prijava su građani Bosne i Hercegovine bošnjačkog porijekla. Svi su dugi niz godina radili za preduzeće "Livno-bus" u Livnu, Kanton 10 Federacije Bosne i Hercegovine. U vrijeme bošnjačko-hrvatskog sukoba na području Livna, u julu 1993. godine, nije im bilo dopušteno da dolaze na posao nego su upućeni na "čekanje", zajedno sa ostalim zaposlenicima bošnjačke nacionalnosti (ukupno 52 zaposlenika). Podnosioci prijava navode da su zbog svoga etničkog porijekla udaljeni s posla, da im nije dozvoljeno da se vrate na posao, te da iz istog razloga ne mogu ostvariti svoja prava u vezi sa neisplaćenim platama i doprinosima u postupcima koji se vode pred sudovima u Livnu.

2. Predmet prvenstveno postavlja pitanje da li su podnosioci prijave bili diskriminisani u uživanju svoga prava na rad, kao i pravične i povoljne uslove rada zaštićene članovima 6. i 7. Međunarodnog ugovora o socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima (u daljnjem tekstu: ICESCR). Nadalje se postavlja pitanje je li povrijeđeno pravo podnosilaca prijava na pravičnu raspravu pred nezavisnim i nepristrasnim sudom u razumnom roku kako je zajamčeno u članu 6. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija).

II. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

3. Prijave su podnesene i registrovane između jula i oktobra 1999. godine.

4. Dom je prijave proslijedio tuženoj strani 15. oktobra 1999. i 8. novembra 1999. godine. Tužena strana je dostavila svoja pismena zapažanja 5. i 15. decembra 1999.godine.

5. Pismena zapažanja proslijeđena su podnosiocima prijava u 10.i 12. januara 1999. godine.

6. Podnosioci prijava su tokom januara i februara dostavili podneske u kojima su istakli svoje zahtjeve za kompenzaciju. Ovi zahtjevi su proslijeđeni tuženoj strani.

7. Tužena strana je dostavila svoja dodatna pismena zapažanja u periodu od 29. marta 2000. do 24. septembra 2004. godine.

III. ČINJENICE U PREDMETU

A. Činjenice koje su zajedničke za sve predmete

8. Činjenice koje su dole sažete zasnivaju se na obrascu prijave i priloženim dokumentima.

9. Komisija zapaža da činjenice iznesene u prijavama, a koje se odnose na period do juna 1999. godine u potpunosti odgovaraju činjenicama utvrđenim u Odluci o prihvatljivosti i meritumu, CH/97/67 (*Zahirović,* Odluka o prihvatljivosti i meritumu, od 8. jula 1999. godine).

10. Podnosioci prijava, svi bošnjačkog porijekla, su bili zaposleni u preduzeću Livno-Bus, prvobitno državnom preduzeću. Podnosioci prijava, zajedno sa ostalim zaposlenicima Bošnjacima, su 21. jula 1993. godine, poslani kućama i upućeni na takozvano "čekanje". Pismenu odluku o upućivanju na čekanje nisu nikada dobili. Potom su primali naknadu od 80 DEM mjesečno, umjesto svojih plaća. Preduzeće je nastavilo plaćati doprinose za penziono osiguranje na ovaj iznos do januara 1994. godine.

11. U međuvremenu, oko 40 osoba hrvatske nacionalnosti zaposleno je u preduzeću kako bi obavljali poslove onih koji su upućeni na čakanje. U aprilu 1996. godine je preduzeće Livno Bus objavilo oglas za slobodna radna mjesta na oglasnoj ploči u prostorijama preduzeća. Po ovom oglasu preduzeće je zaključilo i formalne ugovore o radu sa pomenutih *ca.* 40 osoba. Podnosioci prijava i njihove kolege Bošnjaci su ostali na čekanju. Nastavili su primati naknadu od 80 DEM

mjesečno do juna 1997. godine, uključujući i taj mjesec. Dana 10. jula 1997. godine saznali su da im je preduzeće prestalo isplaćivati naknadu. Nije im dostavljena formalna odluka, niti su dobili bilo kakvo obrazloženje za ovaj prekid isplate naknade.

12. Podnosioci prijava su 17. jula 1997. godine podnijeli zahtjev Upravnom odboru preduzeća Livno-Bus da budu vraćeni na posao, da im budu isplaćene naknade za gubitak plata za vrijeme dok nisu radili, te da za njih budu uplaćeni zaostali doprinosi iz radnog odnosa. Nije bilo odgovora.

13. Podnosioci prijava su 20. jula 1997. godine podnijeli tužbu Općinskom sudu Livno, tražeći da budu vraćeni na posao, kao i da im bude isplaćena naknada za finansijske gubitke. Općinski sud u Livnu je, ne održavši ročište, donio rješenje 29. decembra 1997. godine, kojim je odbačena ova tužba kao neuredna u pogledu imena i adresa tužitelja, naznake vrijednosti spora, predočavanja dokaza i zastupanja tužitelja.

14. Nakon toga, početkom1998. godine, podnosioci prijava su podnijeli nove, uređene tužbe Općinskom sudu u Livnu, u skladu sa zahtjevima Općinskog suda u Livnu iz rješenja od 29. decembra 1997. godine. Ured Ombudsmana Federacije Bosne i Hercegovine u Livnu je učestvovao u ovim postupcima kao u umješač na strani podnosilaca prijava.

15. Na osnovu ugovora od 3. marta 1998. godine, sklopljenog između preduzeća Livno-Bus i Agencije za privatizaciju u Livnu, direktor preduzeća i drugi privatnici investirali su privatni kapital u preduzeće (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu, CH/97/67, *Zahirović*, od 8. jula 1999. godine tač. 44-54. i 59). Novo, dokapitalizirano preduzeće je registrovano pod imenom “I-Livno-Bus”.

16. Općinski sud u Livnu je 9. decembra 1999. godine donio presude, kojima se utvrđuje da podnosiocima prijava nije prestao radni odnos, te da je tuženi “I-Livno-Bus”, pravni sljedbenik “Livno-Busa”, dužan da podnosiocima prijava, u skladu sa Zakonom o radu Federacije Bosne i Hercegovine i svojim normativnim aktima, omogući podnosiocima prijava povratak na njihova radna mjesta i u skladu sa njihovom stručnom spremom i radnim sposobnostima, u roku od 15 dana od pravosnažnosti presude. U predmetu broj CH/99/2982, Safija Balić (u daljnjem tekstu: CH/99/2982), Općinski sud u Livnu je 26.aprila 2000. godine donio presudu kojom se utvrđuje da podnositeljici prijave nije prestao radni odnos, te da su “Livno-Bus” (I-Livno-Bus), “Livnotrans” i “Euroservis” dužni “rasporediti podnositeljicu prijave na radno mjesto, u skladu sa stručnom spremom i radnim sposobnostima, u roku od 8 dana po pravosnažnosti presude". U obrazloženjima presuda je navedeno da podnosiocima prijava radni odnos nije prestao niti je prestanak utvrđen u skladu sa važećim zakonskim propisima. Također, utvrđeno je da su podnosioci prijava, na osnovu Odluke o načinu sprovođenja radne obaveze broj 01-023-91/92 od 2. juna 1992. godine, oslobođeni radne i vojne obaveze, upućeni na čekanje uz naknadu plata. Podnosioci prijava su na čekanje upućeni usmenom odlukom, nakon čega nisu ulagali prigovor niti tužbu u smislu zaštite njihovih prava, pa su na taj način prihvatili “ovakav svoj radno-ravni status djelatnika na čekanju i bez naknade”.

17. Podnosioci prijava su tokom juna, jula i augusta 2000. godine dobili pozive da se jave u preduzeće radi stupanja na posao. U predmetu broj CH/99/2982, podnositeljica prijave, Safija Balić, nikada nije dobila poziv da se javi na posao.

18. Podnosioci prijava su se naznačenog datuma javili na posao i od tada primaju određenu mjesečnu naknadu koja nije ista za svakog podnosioca prijave i iznosi između 200 i 450 KM.

19. Nakon pravosnažnosti presuda, kojima se utvrđuje da im nije prestao radni odnos, podnosioci prijava su podnijeli tužbe sudu radi naplate zaostalih plata i uplate doprinosa za period od jula 1993. godine do augusta 2000. godine. Postupci po ovim tužbama se nalaze u različitim fazama. Pojedini podnosioci prijava još uvijek nisu dobili ni prvostepenu presudu, dok neki imaju i pravosnažne presude kojima se utvrđuje da nemaju pravo na puni iznos ličnog dohotka nego samo na naknadu za vrijeme čekanja, s obrazloženjem da su usmenom odlukom poslodavca upućeni na čekanje.

20. Privatizacija preduća "I-Livno –Bus" izvršena je 25. februara 2004. godine.

B. Činjenice pojedinačnih predmeta

1. Predmet broj CH/99/2726, Emina Borić protiv Federacije Bosne i Hercegovine

21. Prijava je podnesena 22. jula 1999. godine.

22. Podnositeljica prijave je 3. jula 2000. godine pozvana da se javi na posao, ali nikada nije vraćena na svoje radno mjesto ili neko drugo, u skladu sa svojom stručnom spremom i radnim sposobnostima. Podnositeljica prijave prima mjesečnu naknadu u iznosu od 250 KM, ali ne dolazi raditi. Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje joj se ne uplaćuju.

23. Podnositeljica prijave ne navodi da li je pokrenula postupak radi isplate neisplaćenih plaća i doprinosa.

2. Predmet broj CH/99/2744, Esma Čoban protiv Federacije Bosne i Hercegovine

24. Prijava je podnesena 3. augusta 1999. godine.

25. Podnositeljica prijave je 4. augusta 2000. godine dobila poziv da se javi na posao, ali nije počela raditi niti je dobila bilo kakvu odluku kojom bi bio definisan njen radno-pravni status. Navodi da od 13. augusta 2000. godine prima mjesečnu naknadu u iznosu od 250 KM, a da je ugovor o radu zaključila 6. februara 2002. godine sa Društvom za prevoz putnika "I-Livno-Bus".

26. Podnositeljica prijave je pozvana da se javi 14. septembra 2004. godine radi rasporeda na poslove. Podnositeljica prijave se odazvala pozivu, prilikom čega joj je rečeno "da će ići brati ljekovito bilje".

27. Podnositeljica prijave je pokrenula postupak kod Općinskog suda u Livnu radi isplate neisplaćenih plata i priznanja staža osiguranja za vrijeme od 1. jula 1993. godine do ponovnog stupanja na posao u iznosu od 36.541,45 KM.

28. Općinski sud u Livnu je 8. maja 2001. godine donio presudu, broj: P-335/2000, kojom je utvrđeno da je "I-Livno-Bus" dužan isplatiti podnositeljici prijave naknadu na ime čekanja za period od 1. augusta 1997. godine do 13. augusta 2000.godine u iznosu od 83,27 KM mjesečno sa zakonskom zateznom kamatom od dana dospijeća svake mjesečne obaveze do dana isplate, u roku od 15 dana od dana pravosnažnosti presude. Podnositeljica prijave je odbijena sa ostatkom tužbenog zahtjeva. U obrazloženju presude je navedeno da je podnositeljica prijave u navedenom periodu bila na čekanju i da, stoga, nema pravo na puni iznos ličnog dohotka, već naknadu utvrđenu od 21. jula 1993. godine i isplaćivanu do 1. augusta 1997. godine, a koja joj pripada i za period od 1. augusta 1997. godine do 13. augusta 2000. godine.

29. Protiv presude Općinskog suda u Livnu podnositeljica prijave je podnijela žalbu. Čini se da po žalbi još uvijek nije odlučeno.

3. Predmet broj CH/99/2774, Izet Balić protiv Federacije Bosne i Hercegovine

30. Prijava je podnesena 16. augusta 1999. godine.

31. Podnosilac prijave bio je zaposlen u "Livno-Busu" oko 24 godine i obavljao poslove vozača do 21. jula 1993. godine, kada je upućen na čekanje.

32. Podnosilac prijave je 15. marta 2000. godine pokrenuo postupak kod Općinskog suda u Livnu radi isplate neisplaćenih plata i uplate doprinosa za vrijeme od 1. jula 1993. godine do ponovnog stupanja na posao u iznosu od 58.578 KM. Sud je u ovom predmetu održao ročište 6.

aprila 2001. godine, kada je podnosiocu prijave naložio da precizira tužbeni zahtjev u roku od sedam dana, što je podnosilac prijave i učinio. Čini se da o tužbi podnosioca prijave još uvijek nije odlučeno.

33. Podnosilac prijave je u augustu 2000. godine dobio poziv da se javi na posao, ali nije počeo raditi niti je dobio bilo kakvu odluku kojom bi bio definisan njegov radno-pravni status. Navodi da je od 8. augusta 2000. godine do 30. juna 2004. godine primao mjesečnu naknadu u iznosu od 200 KM. Od tada podnosilac prijave ne prima nikavu naknadu.

4. Predmet broj CH/99/2839, Safija Balić protiv Federacije Bosne i Hercegovine

34. Prijava je podnesena 6. septembra 1999. godine.

35. Podnositeljica prijave je bila zaposlena preko 23 godine u Preduzeću za prevoz putnika i robe "Bosna" Livno na poslovima i radnim zadacima kontera operatora. Pravni sljedbenici ovog preduzeća su društva "Livno-Bus"(I-Livno-Bus), "Livnotrans" i "Euroservis".

36. Općinski sud u Livnu je 26. aprila 2000. godine donio presudu kojom se utvrđuje da podnositeljici nije prestao radni odnos, te da su dužni "Livno-Bus" (I-Livno-Bus), "Livnotrans" i "Euroservis" rasporediti podnositeljicu prijave u skladu sa stručnom spremom i radnim sposobnostima u roku od 8 dana po pravosnažnosti presude.

37. Podnositeljica prijave je podnijela prijedlog za izvršenje presude, ali do danas presuda nije izvršena i podnositeljica prijave nije vraćena na posao.

38. Podnositeljica prijave je 14. juna 2001. godine podnijela Općinskom sudu u Livnu tužbu radi isplate neisplaćenih plata za period od 21. jula 1993. godine do ponovnog stupanja na posao u iznosu od 58.578 KM. O ovoj tužbi nije još odlučeno.

5. Predmet broj CH/99/2982, Refik Jeleč protiv Federacije Bosne i Hercegovine

39. Prijava je podnesena 6. oktobra 1999. godine.

40. Podnosilac prijave je 4. augusta 2000. godine dobio poziv da se javi na posao, ali nije počeo raditi niti je dobio bilo kakvu odluku kojom bi bio definisan njegov radno-pravni status. Navodi da je od 1. augusta 2000. godine počeo primati mjesečnu naknadu u iznosu od 250 KM, a da je ugovor o radu zaključio 6. februara 2002. godine sa Društvom za prevoz putnika "I-Livno-Bus." Isplata naknade je prestala u junu mjesecu 2004. godine.

41. Podnosilac prijave je pokrenuo postupak kod Općinskog suda u Livnu radi isplate neisplaćenih plata i priznanja staža osiguranja za vrijeme od 1. jula 1993. godine do ponovnog stupanja na posao. Ovaj postupak je pravosnažno okončan presudom Kantonalnog suda u Livnu, broj P-210/02 od 10. maja 2004. godine, kojom je odbijena žalba podnosioca prijave i potvrđena prvostepena presuda, kojom je utvrđeno da je "Livno-Bus" dužan isplatiti podnosiocu prijave naknadu na ime čekanja za period od 1. jula 1997. godine do 1. augusta 1997. godine u iznosu od 83,27 KM mjesečno, a za period od 1. augusta 1997. godine do 1. augusta 2000. godine iznos od 10 KM mjesečno sa zakonskom zateznom kamatom od dana dospijeća svake mjesečne obaveze do dana isplate, u roku od 15 dana od dana pravosnažnosti presude. Podnosilac prijave je 26. jula 2004. godine izjavio reviziju Vrhovnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine protiv ove presude. Komisija nema informaciju o toku postupka pred Vrhovnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine.

6. Predmet broj CH/99/2943, Melisa Milak protiv Federacije Bosne i Hercegovine

42. Prijava je podnesena 30. septembra 1999. godine.

43. Podnositeljica prijave je 3. juna 2000. godine pozvana da se javi na posao, ali nikada nije vraćena na svoje radno mjesto ili neko drugo, u skladu sa svojom stručnom spremom i radnim sposobnostima . Podnositeljica prijave prima mjesečnu naknadu u iznosu od 407 KM, ali ne dolazi raditi. Doprinosi za penzijsko i invalidsko i zdravstveno osiguranje joj se ne uplaćuju.

44. Podnositeljica prijave ne navodi da li je pokrenula postupak radi isplate neisplaćenih plata i uplate doprinosa.

7. Predmet broj CH/99/3029, Sulejman Baljak protiv Federacije Bosne i Hercegovine

45. Prijava je podnesena 20. oktobra 1999. godine.

46. Podnosilac prijave navodi da je po pravosnažnosti presude pozvan da se javi na posao, ali nikada nije vraćen na svoje radno mjesto ili neko drugo, u skladu sa svojom stručnom spremom i radnim sposobnostima. Podnosilac prijave navodi da je jedno vrijeme primao izvjesnu naknadu, ali da je ta naknada kasnije ukinuta. Doprinosi za penzijsko i invalidsko i zdravstveno osiguranje mu se ne uplaćuju.

47. Podnosilac prijave je pokrenuo postupak radi isplate neisplaćenih plaća i doprinosa. Prema stanju spisa, ovaj postupak je još uvijek u toku.

48. Podnosilac prijave je u 2003. godini navršio 65. godina života.

8. Predmet broj CH/99/3047, Zijada Pivčić protiv Federacije Bosne i Hercegovine

49. Prijava je podnesena 22. oktobra 1999. godine.

50. Podnositeljica prijave je 26. jula 2000. godine dobila poziv da se javi na posao, ali nije počela raditi niti je ikada dobila bilo kakvu odluku kojom bi bio određen njen radno-pravni status. Navodi da od 13. augusta 2000. godine prima mjesečnu naknadu u iznosu od 250 KM.

51. Podnositeljica prijave je pozvana da se javi 14. septembra 2004. godine radi rasporeda na poslove. Podnositeljica prijave se odazvala pozivu, prilikom čega joj je rečeno da će ići brati ljekovito bilje.

52. Podnositeljica prijave je 28. marta 2001. godine pokrenula postupak pred Općinskim sudom u Livnu radi isplate neisplaćenih plata i priznanja staža osiguranja za vrijeme od 1. jula 1993. godine do ponovnog stupanja na posao u iznosu od 58.578,89 KM. Ovaj postupak je još uvijek u toku.

9. Predmet broj CH/99/3056, Biba Mačkić protiv Federacije Bosne i Hercegovine

53. Prijava je podnesena 3. augusta 1999. godine.

54. Podnositeljica prijave je 26. jula 2000. godine dobila poziv da se javi na posao, ali nije počela raditi niti je dobila bilo kakvu odluku kojom bi bio određen njen radno-pravni status. Navodi da od 13. augusta 2000. godine prima mjesečnu naknadu u iznosu od 200 KM. a da je ugovor o radu zaključila 6. februara 2002. godine sa Društvom za prevoz putnika “I-Livno-Bus”.

55. Podnositeljica prijave je 27. februara 2000. godine pokrenula postupak kod Općinskog suda u Livnu radi isplate neisplaćenih plaća i priznanja staža osiguranja za vrijeme od 1. jula 1993. godine do ponovnog stupanja na posao. Ovaj postupak je još uvijek u toku.

10. Predmet broj CH/99/3067 Ismet Mrša protiv Federacije Bosne i Hercegovine

56. Prijava je podnesena 27. oktobra 1999. godine.

57. Podnosilac prijave je 4. augusta 2000. godine dobio poziv da se javi na posao, ali nije počeo raditi niti je dobio bilo kakvu odluku kojom bi bio definisan njegov radno-pravni status. Navodi da je od 1. augusta 2000. godine počeo primati mjesečnu naknadu u iznosu od 250 KM, a da je ugovor o radu zaključio 6. februara 2002. godine sa Društvom za prevoz putnika "I-Livno-Bus." Isplata naknade je prestala u junu 2004. godine.

58. Podnosilac prijave je pokrenuo postupak kod Općinskog suda u Livnu radi isplate neisplaćenih plaća i ostalih primanja za vrijeme od 1. jula 1993. godine do ponovnog stupanja na posao. Općinski sud u Livnu je 8. maja 2001. godine donio presudu, broj P-354/2000, kojom je utvrđeno da je "I-Livno-Bus" dužan isplatiti podnosiocu prijave naknadu na ime čekanja za period od 1. augusta 1997. godine do 13. augusta 2000. godine u iznosu od 83,27 KM mjesečno, sa zakonskom zateznom kamatom od dana dospijeća svake mjesečne obaveze do dana isplate, u roku od 15 dana od dana pravosnažnosti presude. Po stanju spisa, postupak još uvijek nije pravosnažno okončan.

59. Podnosilac prijave je 5. oktobra 2004. godine napunio 65. godina života.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

A. Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa

60. Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 60/89 i 42/90; u daljnjem tekstu: SFRJ) je preuzet kao zakon Republike Bosne i Hercegovine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 2/92). Član 23. stav 2. ovog Zakona predviđa sljedeće:

> Radniku se obavezno dostavlja pismena odluka kojom se odlučuje o ostvarivanju njegovih pojedinačnih prava, obaveza i odgovornosti.

B. Zakon o radnim odnosima

61. Uredba sa zakonskom snagom o radnim odnosima u vrijeme ratnog stanja i neposredne ratne opasnosti (Službeni list Republike Bosne i Hercegovine, broj 21/92) stupila je na snagu sa danom objavljivanja. Skupština Republike je kasnije potvrdila ovu Uredbu (Službeni list Republike Bosne i Hercegovine, broj 13/94) i ona se počela primjenjivati kao Zakon o radnim odnosima. Na snazi je ostao do 5. novembra 1999. godine. Zakon je sadržavao sljedeće relevantne odredbe:

Član 7.

> Radnik za čijim radom privremeno prestane potreba zbog smanjenja obima posla za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opsanosti može se uputiti na čekanje, a najduže do prestanka ovih okolnosti.
>
> Radnik upućen na čekanje ima pravo na novčanu nknadu u iznosu utvrđenom odlukom direktora odnosno poslodavca, u skladu sa materijalnim mogućnostima preduzeća ili drugog pravnog lica odnosno poslodavca, ako platu odnosno novčanu naknadu ne ostvaruje po drugom osnovu.
>
> Doprinos na zdravsteveno osiguranje i penzijsko i invalidsko osiguranje obračunava se na osnovicu koju čini novčana naknada iz stava 2.ovog člana
>
> Ako je iznos novčane naknade iz stava 2. ovog člana manji od prosječne plate u Republici Bosni i Hercegovini iz mjeseca koji prethodi mjesecu za koji se vrši uplata doprinosa, osnovicu za obračun doprinosa za zdravstveno osiguranje i penzijsko i invalidsko osiguranje čini ta plata. [...]

C. Odluka o načinu provođenja i izvršenja radne obaveze na području općine Livno, broj 01-023-91/92 od 2. lipnja 1993. godine

62. Relevantne odredbe ove Odluke glase:

Član 1.

Ovom odlukom uređuje se način provođenja i izvršenja radne obaveze u: preduzećima, organizacijama društvenih djelatnosti, banci i drugim finansijskim organizacijama, organizaciji za osiguranje, radnim zajednicama državnih organa, društvenim organizacijama i udruženjima građana (u daljnjem tekstu: organizacije), zanatskim i drugim radnjama u vlasništvu građana (u daljnjem tekstu: poslodavac).

Ova Odluka primjenjuje se na organizacije, odnosno poslodavce, kao i na njihove dijelove koji posluju na području općine Livno.

Član 2.

Za vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti, radnik koji radi u organizaciji, odnosno kod poslodavca, obavezan je da izvršava poslove radnog mjesta u skladu sa nalozima i uputama rukovodioca organizacije, odnosno poslodavca (radna obaveza).

Član 3.

Radnoj obavezi ne podliježu radnici koji na poziv vojnog ili drugog organa učestvuju u jedinicama Hrvatskog vijeće obrane ili u civilnoj zaštiti.

Za vrijeme učešća u jedinicama HVO ili civilnoj zaštiti, radniku pripada naknada osobnog dohotka u visini mjesečne akontacije osobnog dohotka koju bi radnik ostvario da je radio.

Član 5.

Radnik se može osloboditi radne obaveze i iz sljedećih razloga:

- ukoliko ima prebivalište, odnosno boravište u neposrednoj zoni ratnih djelovanja, radi zbrinjavanja članova porodice i imovine,

- radi sprječavanja defetizma, subverzivnih djelatnosti, kao i iz drugih sigurnosnih razloga,

- u drugim slučajevima kada se to ocijeni neophodnim.

Član 6.

Rješenje u slučajevima iz prethodnog člana donosi rukovodilac organizacije, odnosno poslodavac.

Radnik se oslobađa od radne obaveze sve dok ne prestanu okolnosti koje su uvjetovale oslobađanje.

Za vrijeme odsustvovanja sa rada, u slučajevima iz člana 5. radniku miruju prava i obaveze koje se stiču na radu i po osnovu rada.

Član 7.

> Odredbe zakona o radnim odnosima koje nisu u suglasnosti sa odredbama ove Odluke neće se primjenjivati.

Član 8.

> Ova Odluka primjenjivat će se privremeno, za vrijeme trajanja rata ili neposredne ratne opasnosti na području općine Livno.

D. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o načinu provođenja i izvršenja radne obaveze na području općine Livno broj 01-023-93 od 27. jula 1993. godine ("Službeni glasnik općine Livno", broj 3/93).

63. Relevantne odredbe ove Odluke glase:

Član 1.

> Odluka o načinu provođenja i izvršenja radne obaveze na području općine Livno, broj 01-023-91 od 2. jula 1992. godine dopunjuje se tako da se iza člana 5. dodaju četiri nova člana označena 5.a - 5.d, koji glase:
>
> [...]

Član 5.b

> Svim radnicima za koje se operativnom obradom utvrdi da su krivi za neposredno učestvovanje, pripremanje i organiziranje pobune uručit će se rješenje o prestanku radnog odnosa sa 21. julom 1993. godine.
>
> Podatke o radnicima iz operativne obrade dat će direktorima preduzeća i državnih ustanova Vojna policija HVO i Policijska uprava Livno.
>
> [...]

Član 5.d

> Vojnici HVO koji su predali oružje i nisu aktivno učestvovali u pobuni, a nisu na protuhrvatskim pozicijama, vraćaju se prema mogućnostima na posao koji su obavljali prije mobilizacije u HVO, uz preporuku da se u zapošljavanju vodi računa o nacionalnoj zastupljenosti.

E. Zakon o radu

64. Zakon o radu ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 43/99) je stupio na snagu 5. novembra 1999. godine. Ovaj Zakon je izmijenjen i dopunjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o radu ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 32/00) sa posebnim ciljem da se dodaju nove odredbe uključujući članove 143a, 143b. i 143c, koje su stupile na snagu 7. septembra 2000. godine.

65. Član 5. Zakona o radu predviđa:

> Lice koje traži zaposlenje, kao i lice koje se zaposli, ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u

sindikatu, te tjelesnih i duševnih poteškoća u pogledu angažiranja, obrazovanja, unapređenja, uvjeta i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.

U smislu stava 1. ovog člana, ne isključuju se razlike:

(1.) koje se prave u dobroj vjeri, a zasnovane su na zahtjevima koji se odnose na određeni posao;

(2.) koje se prave u dobroj vjeri, a zasnovane su na nesposobnosti lica da obavlja poslove predviđene za određeno radno mjesto ili da savlada program potrebnog stručnog usavršavanja, pod uvjetom da je poslodavac ili lice koje osigurava stručno usavršavanje uložilo razumne napore za prilagođavanje posla ili obuke u kojoj se nalazi takvo lice ili za osiguravanje odgovarajućeg drugog zaposlenja ili usavršavanja, ukoliko je moguće;

(3.) aktivnosti koje za svoj cilj imaju poboljšanje položaja lica koja se nalaze u nepovoljnom ekonomskom, socijalnom, obrazovnom ili fizičkom položaju.

U slučajevima kršenja odredaba iz st. 1. i 2. ovog člana:

(1.) lice čija prava su povrijeđena može zbog povrede prava podnijeti tužbu nadležnom sudu;

(2.) ukoliko podnosilac tužbe podnese očigledan dokaz diskriminacije koja je zabranjena odredbom ovog člana, tuženi je dužan da podnese dokaz da takva razlika nije napravljena na osnovu diskriminacije;

(3.) ukoliko utvrdi da su navodi tužbe osnovani, sud će naložiti primjenu odredaba ovog člana, uključujući zaposlenje, vraćanje na prethodno radno mjesto, osiguravanje ili ponovno uspostavljanje svih prava iz radnog odnosa koja proizilaze iz ugovora o radu.

66. Član 143. Zakona o radu glasi:

Zaposlenik koji se na dan stupanja na snagu ovoga zakona zatekao na čekanju posla, ostat će u tom satusu najduže šest mjeseci, od dana stupanja na snagu ovoga zakona (5. maja 2000. godine), ako poslodavac, prije isteka ovog roka, zaposlenika ne pozove na rad.

Zaposlenik koji se zatekao u radnom odnosu 31. decembra 1991. godine i koji se u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovoga zakona pismeno ili neposredno obratio poslodavcu radi uspostavljanja radno-pravnog statusa, a u ovom vremenskom razdoblju nije zasnovao radni odnos kod drugog poslodavca smatrat će se, također, zaposlenikom na čekanju posla.

Za vrijeme čekanja posla zaposlenik ima pravo na naknadu plaće u visini koju odredi poslodavac.

Ako zaposlenik na čekanju posla iz st. 1. i 2. ovog člana ne bude pozvan na rad u roku iz stava 1. ovog člana, prestaje mu radni odnos, uz pravo na otpremninu koja se utvrđuje na osnovu prosječne mjesečne plaće isplaćene na nivou Federacije, na dan stupanja na snagu ovog zakona, koju objavljuje Federalni zavod za statistiku.

Otpremnina iz stava 4. ovog člana isplaćuje se zaposleniku za ukupan staž osiguranja, a utvrđuje se tako da se prosječna plaća iz stava 4. ovog člana pomnoži sa koeficijentom, i to za:

staž osiguranja	koeficijent
- do 5 godina	1,33
- od 5 do 10 godina	2,00
- od 10 do 20 godina	2,66
- preko 20 godina	3,00.

[…]

Ako zaposleniku prestane radni odnos u smislu stava 4. ovoga člana, poslodavac ne može u roku od jedne godine zaposliti drugo lice koje ima istu kvalifikaciju ili isti stepen stručne spreme, osim lica iz st. 1. i 2. ovoga člana, ako je to lice nezaposleno.

Član 145. Zakona o radu glasi:

Postupci ostvarivanja i zaštite prava zaposlenika, započeti prije stupanja na snagu ovog zakona, završit će se po odredbama propisa koji su se primjenjivali na teritoriji Federacije do dana stupanja na snagu ovog zakona, ako je to za zaposlenika povoljnije.

E. Zakon o parničnom postupku

67. Član 426. Zakona o parničnom postupku ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 42/98) predviđa da sud, u radnim sporovima, obraća posebnu pažnju na potrebu rješavanja takvih sporova po hitnom postupku, posebno kada je u pitanju zakazivanje rasprava i određivanje rokova.

68. **Zakon o izvršnom postupku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije** preuzet kao zakon Republike Bosne i Hercegovine ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 20/78, 6/82, 74/87, 57/89, 20/90, 35/91 i 63/91; “Službeni list Republike Bosne i Hercegovine”, br. 2/92, 16/92 i 13/94)

Član 2.

Postupak izvršenja i postupak obezbjeđenja pokreću se na prijedlog povjerioca.

[…].

Član 3.

Izvršenje i obezbjeđenje određuje i sprovodi redovni sud.

Član 10.

U postupku izvršenja i obezbjeđenja sud je dužan da postupa hitno.

Sud je dužan da predmete uzima u rad redom kako ih je primio, osim ako priroda potraživanja ili posebne okolnosti zahtijevaju da se postupi drukčije.

Član 18.

Sudska odluka ili odluka donesena u prekršajnom postupku izvršna je ako je postala pravosnažna i ako je protekao rok za dobrovoljno izvršenje dužnikove obaveze.

[…].

Vraćanje radnika na rad

[…]

Način sprovođenja izvršenja

Član 231.

Izvršenje po izvršnoj ispravi po kojoj je organizacija udruženog rada dužna da radnika vrati na rad ili da mu ponovo povjeri poslove, odnosno radne zadatke koje je ranije vršio, sprovodi se izricanjem novčane kazne organizaciji udruženog rada. Novčana kazna se izriče prema odredbama ovog zakona o izvršenju radnje koju može da izvrši samo dužnik.

Član 232.

Radnik koji je podnio prijedlog da bude vraćen na rad u pravno lice može predložiti da sud donese rješenje kojim se određuje da je pravno lice dužno da mu isplati na ime ličnog dohotka mjesečne iznose dospjele od pravosnažnosti presude pa dok ponovo ne bude vraćen na rad.

Rješenje kojim se prijedlog za naknadu usvaja ima dejstvo rješenja o izvršenju.

Naknada mjesečnog ličnog dohotka određuje se u iznosu koji bi radnik ostvario da je bio na radu.

69. **Zakon o izvršnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 32/03, stupio na snagu 19. jula 2003. godine)

Član 5.

Hitnost i redoslijed postupanja

(1) U postupku izvršenja sud je dužan da postupa hitno.

(2) Sud je dužan da predmete uzima u rad redom kako ih je primio, osim ako priroda potraživanja ili posebne okolnosti zahtijevaju da se postupi drukčije.

Član 12.

Pravni lijekovi

[...]

(2) Protiv rješenja donesenog u prvom stepenu može se izjaviti prigovor, a žalba kad je to ovim zakonom određeno.

> (3) Prigovor se izjavljuje sudu koji je donio rješenje u roku od osam dana od dana dostavljanja, ako ovim zakonom nije drukčije određeno. O prigovoru odlučuje sud koji je donio rješenje.
>
> (4) Protiv rješenja donesenog po prigovoru može se izjaviti žalba u roku od osam dana od dana dostave rješenja. O žalbi odlučuje sud drugog stepena.
>
> (5) Prigovor i žalba ne zaustavljaju tok izvršnog postupka, ali se namirenje tražioca izvršenja odlaže do donošenja odluke prvostepenog suda po prigovoru. Iznimno, kada je izvršnom ispravom određena obaveza izdržavanja ili kada se izvršenje provodi naplatom s transakcijskog računa pravnog lica u korist imaoca istog takvog računa kao tražioca izvršenja, kao i u drugim slučajevima određenim ovim zakonom, može doći do namirenja prije donošenja odluke po prigovoru.
>
> [...].

70. Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, donio je presudu broj Rev. br. 154/99, dana 23. decembra 2000. godine (revizijski postupak), gdje je dato tumačenje o tzv. aktivnoj i pasivnoj legitimaciji, a u vezi potraživanja i uplata doprinosa za mirovinsko i invalidsko osiguranje. Sudovi u Livnu u potpunosti slijede ovo tumačenje.

> Što se tiče uplata doprinosa za mirovinsko i invalidsko osiguranje, stav Vrhovnog suda je da u sistemu obveznog osiguranja, to nije obvezno – pravni odnos, između uposlenika i firme (poslodavca), već između firme (poslodavca), i nadležnog Zavoda, odnosno Fonda mirovinskog osiguranja koji je uređen posebnim zakonom i sa posebnim izvansudskim postupkom naplate. Doprinosi za mirovinsko osiguranje prihod su navedenog fonda, kao pravne osobe, a firma kao poslodavac je obveznik uplate doprinosa, pa stoga uposlenik, kao tužitelj, nije ni aktivno legitimiran zahtjevati plaćanje novčane obveze u korist fonda kao treće osobe.

V. ŽALBENI NAVODI

71. Podnosioci prijava navode povredu prava na pravično suđenje prema članu 6. Evropske konvencije i kršenje zabrane diskriminacije.

72. Također, prema mišljenju Komisije prijava pokreće pitanja prema člana 6. Evropske konvencije, pitanje diskriminacije u uživanju prava na rad i srodnih prava koja su zagarantovana čl. 6. i 7. ICESCR-a.

VI. PODNESCI STRANA

A. Tužena strana

1. U vezi sa prihvatljivošću

73. Tužena strana, prije svega, ističe prigovor nenadležnosti Komisije *ratione temporis* u vezi sa pitanjem pokrenute prijave o događajima koji su se desili prije stupanja na snagu Sporazuma.

74. Po pitanju prihvatljivosti, u svojim zapažanjima od 5. i 15. decembra 1999. godine, Federacija je iznijela argument da podnosoci prijava nisu iscrpili domaće pravne lijekove jer, u vrijeme kada su podnesena ova zapažanja, predmeti podnosilaca prijava su bili u postupku pred Općinskim sudom u Livnu.

75. U svojim naknadnim pismenim zapažanjima, tužena strana ističe da su podnosioci prijava dobili pravosnažne presude kojima je utvrđeno da im nije prestao radni odnos i da su se vratili na posao. Kao dokaz ovoj tvrdnji tužena strana dostavlja spisak zaposlenika koji je je dobila od

poslodavca i na kojem se nalaze imena svih podnosilaca prijave izuzev Safije Balić, podnositeljice prijave u predmetu CH/99/2982.

2. U vezi sa meritumom

76. U pogledu člana 6. Evropske konvencije, tužena strana ističe da su sudovi tužene strane, postupajući u skladu sa važećim zakonskim propisima, u razumnom roku, odlučili po zahtjevima podnosilaca prijava i donijeli odgovarajuće odluke, poštujući "hitnost" ovog radnog spora.

77. U pogledu zabrane diskriminacije u vezi sa članom čl. 6. i 7. ICESCR, tužena smatra da ova prava podnosilaca prijava nisu povrijeđena.

3. U vezi sa zahtjevom za kompenzaciju

78. U pogledu zahtjeva za kompenzaciju, tužena strana ističe da su svoj zahtjev za isplatu plaće podnosioci prijava proizvoljno i previsoko postavili, posebno kada se ima u vidu činjenica da zaposlenici, koji su u tom periodu radili, nisu mogli ostvariti mjesečnu plaću u iznosu od 500 KM. Tužena strana, nadalje, navodi da su podnosioci prijava bili na čekanju, te im može pripadati jedino takva vrsta naknade, a ne pun iznos ličnog dohotka.Tužena predlaže Komisiji da zahtjev za kompenzaciju odbije kao neosnovan.

B. Podnosioci prijava

79. Podnosioci prijava ostaju pri svojim navodima iznesenim u prijavi, ističući da njihovi zahtjevi postavljeni u prijavi Domu nisu riješeni. Navode da su tokom 2000. godine samo "fiktivno vraćeni na posao", s obzirom da niko od njih nije raspoređen niti na poslove koje je ranije obavljao niti na druge poslove adekvatne svojoj stručnoj spremi i radnim sposobnostima. Ističu da je njihov radno-pravni status i dalje neodređen s obzirom da, iako primaju izvjesnu mjesečnu naknadu, onemogućeni su dolaziti na posao i raditi, te da im poslodavac ne uplaćuje doprinose za penziono i invalidsko osiguranje. Osim toga, navode da im je otuđeno pravo na zaostale plate i doprinose iz radnog odnosa, za period kada su bili udaljeni sa svojih radnih mjesta i bili upućeni na čekanje samo zbog toga što su Bošnjaci. Traže da Dom (sada Komisija) donese odluku kojom će utvrditi da su bili diskriminisani u svojim pravima na način kao što je to Dom utvrdio u premetu njihovog kolege Zahirovića.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

80. Komisija podsjeća da su prijave podnesene Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njima nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovoj prijavi. Pri tome, Komisija će uzimati u obzir kriterije za prihvatljivost prijave sadržane u članu VIII(2) i (3) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmete podnosilaca prijava, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

81. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio, da li je prijava u biti ista kao i stvar koju je Dom/Komisija već ispitao, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe. U skladu sa članom VIII(3) Sporazuma “[Komisija] u bilo kojem trenutku svog postupka može obustaviti razmatranje neke žalbe, odbaciti je ili brisati iz razloga (a) što podnosilac prijave namjerava odustati od žalbe; (b) što je stvar već riješena; ili (c) što iz bilo kojeg drugog razloga, koji utvrdi Komisija, nije više opravdano nastaviti s razmatranjem žalbe; pod uvjetom da je takav rezultat u skladu s ciljem poštivanja ljudskih prava.“

A. Prihvatljivost

1. Nadležnost *ratione temporis*

82. Komisija će prvo obraditi pitanje u kojoj mjeri je nadležna *ratione temporis* razmatrati ovaj predmet, imajući na umu da tužena strana ističe prigovor, kada je riječ o prihvatljivosti, da pitanja pokrenuta u prijavi ne spadaju u nadležnost Komisije *ratione temporis*.

83. Komisija zapaža da su se neke od navodnih povreda desile prije stupanja na snagu Sporazuma, tj. 14. decembra 1995. godine. U skladu sa općeprihvaćenim principima međunarodnog prava, Sporazum se ne može primijeniti retroaktivno. Nije, dakle, nadležnost Komisije *ratione temporis* odlučivati jesu li događaji koji su se desili prije stupanja na snagu Sporazuma doveli do povreda ljudskih prava (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti Doma, *Matanović protiv Republike Srpske*, CH/96/1, od 13. septembra 1996, Odluke 1996-1997).

84. Međutim, dokazi koji se odnose na te događaje mogu biti relevantni kao pozadina događajima koji su se desili nakon stupanja na snagu Sporazuma (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti Doma, *Eraković protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, CH/97/42, odluka od 15. januara 1999. godine, tačka 37). Štaviše, u dijelu u kojem podnosilac prijave navodi nastavljenu povredu svojih prava nakon 14. decembra 1995. godine, predmet spada u nadležnost Komisije *ratione temporis* (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti Doma, *Baštijanović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, CH/96/8, od 4. februara 1997. godine, Odluke 1996-1997).

85. Komisija zapaža da su podnosioci prijava upućeni na čekanje prije stupanja na snagu Sporazuma od 14. decembra 1995. godine i da njihov radno-pravni status još nije riješen do danas. Pošto podnosioci prijava nikada nisu primili rješenje u tom smislu, Komisija nalazi da nikada nije bio prekinut njihov radni odnos sa preduzećem (vidi Odluku o prihvatljivosti Doma, *Zahirović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, CH/97/67, od 12. juna 1999. godine, Odluke januar-juli 1999., tačka 106). Podnosioci ovih prijava imaju pravosnažne presude Općinskog suda u Livnu kojima je utvrđeno da im nije prestao radni odnos i da je poslodavac dužan da ih rasporedi na njihova ranija radna mjesta, ali ove presude nikada nisu u potpunosti izvršene. Stoga su žalbe podnosilaca prijava u pogledu upućivanja na čekanje i nemogućnosti da se vrate na posao u vezi sa situacijom koja se nastavila i nakon 14. decembra 1995. godine prihvatljive *ratione temporis*.

86. Analogno tome, Komisija je nadležna i da ispita činjenicu da lični dohoci i doprinosi na ime socijalnog i penzionog osiguranja podnosilaca prijava nisu isplaćivani nakon 14. decembra 1995. godine.

87. Komisija je, također, nadležna *ratione temporis* da ispita propust na strani organa vlasti za koji je odgovorna Federacija prema Sporazumu, u dijelu u kojem se takav propust desio ili nastavio nakon 14. decembra 1995. godine.

2. Uslov za iscrpljivanje djelotvornih domaćih pravnih lijekova

a) u odnosu na neizvršenje sudskih presuda

88. Komisija, dalje, mora razmotriti da li su, u smislu člana VIII(2)(a) Sporazuma, podnosiocima prijava bili na raspolaganju djelotvorni pravni lijekovi u pogledu njihovih žalbenih navoda i, ako jesu, da li su dokazali da su ih iscrpili. Na tuženoj strani je obaveza da pri tvrdnji o neiscrpljivanju dokaže da je postojao drugi pravni lijek dostupan podnosiocima prijava osim njihovih prijava zasnovanih na Sporazumu i da uvjeri Komisiju da je taj pravni lijek bio djelotvoran.

89. Tužena strana, u svojim pismenim zapažanjima od 5. i 15. novembra 1999. godine tvrdi da su podnosioci prijava imali na raspolaganju djelotvorne pravne lijekove i da ih nisu iscrpili, pošto je

u toku postupak rješavanja njihovih zahtjeva iz radnog odnosa pred nadležnim sudom. Tužena strana navodi da će podnosioci prijava, ukoliko ne budu zadovoljni načinom na koji će se riješiti ovaj spor, imati mogućnost daljnjeg sudskog preispitivanja. S obzirom da su podnosioci prijava 9. decembra 1999. godine, odnosno 26. aprila 2000. godine, dobili presude kojima se naređuje poslodavcu da ih vrati na posao, a koje su postale pravosnažne istekom roka za žalbu, tužena strana u svojim daljim podnescima Domu i Komisiji ističe da su zahtjevi postavljeni u prijavama riješeni te predlaže Domu i Komisiji da se prijave brišu u skladu sa članom VIII(3)(b) Sporazuma. Ipak, Komisija će ispitati da li navedene prijave zadovoljavaju kriterij prihvatljivosti u pogledu iscrpljivanja pravnih lijekova u vezi sa neizvršenjem pravosanažnih sudskih presuda.

90. U konkretnom slučaju, podnosioci prijava tvrde da je sporni postupak u suprotnosti sa članom 6. Evropske konvencije, jer traje još od 1997. godine, jer ove odluke nisu izvršene u potpunosti bez obzira što imaju pravosnažne odluke, kojima je utvrđeno da im nije prestao radni odnos i da je "I-Livno-Bus" dužan, u skladu sa Zakonom o radu i svojim normativnim aktima, omogućiti podnosiocima prijava povratak na njihova radna mjesta u skladu sa stručnom spremom i radnim sposobnostima, u roku od 15 dana od pravosnažnosti presude. U vezi s tim, podnosioci prijava su zatražili zaštitu prava zajamčenih, između ostalog, Evropskom konvencijom zbog nemogućnosti da dođu do potpunog izvršenja konačne sudske odluke o svojim građanskim pravima. Podnosioci prijava tvrde da nemaju na raspolaganju nijedan pravni lijek koji bi im omogućio izvršenje njihovih presuda.

91. Komisija ističe da, u skladu sa članom I. Aneksa 6 " [s]trane će osigurati svim osobama pod svojom jurisdikcijom najviši stupanj međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda [...]“. Komisija, polazeći od prakse Evropskog suda za ljudska prava u pogledu principa iscrpljivanja pravnih lijekova, ističe da prilikom primjene pravila iz člana VIII(2)(a) Sporazuma Komisija mora primjenjivati to pravilo uz određen stepen fleksibilnosti, te bez pretjeranog formalizma (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Cardot protiv Francuske,* od 19. marta 1991. godine, Serija A, broj 200, stav 34). Komisija, nadalje, naglašava da pravilo o iscrpljivanju pravnih lijekova, koji su mogući po zakonu države, nije apsolutno niti se može primjenjivati automatski. Prilikom ispitivanja je li bio ispoštovan navedeni princip, bitno je uzeti u obzir određene okolnosti svakog pojedinog predmeta (vidi presudu Evropskog suda *Van Oosterwijck protiv Belgije,* od 6. novembra 1980. godine, Serija A, broj 40, stav 35). To, *inter alia*, znači da se mora realno uzeti u obzir ne samo postojanje formalnih pravnih sredstava u pravnom sistemu, već i sveukupni pravni i politički kontekst kao i lične prilike podnosioca prijave.

92. Komisija zapaža da je u sudskom postupku pravosnažno utvrđeno da je poslodavac dužan podnosiocima prijava omogućiti povratak na posao na njihova radna mjesta i u skladu sa njihovom stručnom spremom i radnim sposobnostima, u roku od 15 dana od pravosnažnosti presuda. Presude su postale pravosnažne 27. i 28. januara 2000. godine. Presuda podnositeljice prijave Safije Balić je postala pravosnažna u maju 2000. godine. Nakon toga, podnositeljica prijave je pokrenula izvršni postupak, u kojem sud nikada nije donio rješenje o dozvoli izvršenja pravosnažne sudske presude. Prema važećem Zakonu o izvršnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, izvršni postupak je hitan postupak (član 5. stav 1), a žalba na rješenje po prigovoru ne odlaže izvršenje rješenja (član 12. stav 5). Što se tiče ostalih podnosilaca prijava, prema stanju spisa nisu svi podnijeli prijedloge za izvršenje svojih presuda, ali je vidljivo da, i u slučajevima, u kojima su to učinili, sud nikada nije odlučio po tim prijedlozima.

93. Komisija podsjeća da je Ustavni sud Bosne i Hercegovine, u svojoj Odluci *AP-288/03* od 17. decembra 2004. godine (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine *AP-288/03*, od 17. decembra 2004. godine, tačka 22; u pogledu Federacije Bosne i Hercegovine vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *AP 769/04*, od 30. novembra 2004. godine, tačka 31, sa uputom na daljnju praksu Evropskog suda za ljudska prava) u pogledu dostupnosti i iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova istakao:

> Imajući u vidu navedene okolnosti, Ustavni sud primjećuje da u Bosni i Hercegovini, u konkretnom slučaju u Republici Srpskoj, ne postoji efektivno pravno sredstvo koje

> bi omogućilo apelantima da se žale zbog neizvršenja pravosnažnog rješenja kojim je dozvoljeno izvršenje sudske presude. Ustavni sud smatra da nedostaci u organizaciji pravosudnog sistema entiteta, odnosno države, ne smiju uticati na poštivanje individualnih prava i sloboda utvrđenih Ustavom Bosne i Hercegovine, kao i zahtjeva i garancija iz člana 6. Evropske konvencije.

94. Komisija će slijediti tumačenje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i primijeniti ga na predmetnu situaciju. Naime, u konkretnom slučaju, Komisija smatra da se radi o propuštanju izvršenja sudske presude, kao i da podnosioci prijava nisu imali na raspolaganju djelotvoran pravni lijek kojim bi ishodili traženo izvršenje. Komisija je svjesna činjenice da svi podnosioci prijava nisu podnijeli prijedlog za izvršenje pravosnažne presude. Međutim, Komisija smatra da, uzimajući u obzir postojeću zakonsku regulativu, kao i činjenicu da je Općinski sud u Livnu propustio da donese rješenje o izvršenju pravosnažne presude u predmetu podnositeljice prijave Safije Balić, podnosioci prijava ne bi imali nikakvih izgleda na uspjeh u vezi sa postupkom izvršenja svojih presuda.

95. Osim toga, u sudskom postupku je pravosnažno utvrđeno da podnosiocima prijava nije prestao radni odnos, te da je poslodavac dužan vratiti ih na njihova radna mjesta i u skladu sa njihovom stručnom spremom i radnim sposobnostima. Presude su postale pravosnažne 27. i 28. januara 2002. godine, odnosno u maju 2000. godine. Nakon toga, podnosioci prijava su bili pozvani da se jave poslodavcu radi vraćanja na posao, ali nikada presuda nije izvršena u potpunosti s obzirom da podnosiocima prijava nisu uspostavljena sva prava iz radnog odnosa. Naime, poslodavac je pozvao podnosioce prijava radi stupanja na posao čime je kod njih stvorio opravdano očekivanje da će izvršiti njihove presude, što on nije učinio.

96. Konačno, Komisija se poziva na zaključke iz citirane Odluke *Zahirović* (tačka 110), u kojima je "Federacija priznala, tokom javne rasprave Doma u prosincu 1998., da podnositelj prijave nije imao na raspolaganju učinkovite pravne lijekove u smislu članka VIII(2)(a) Sporazuma". Dom je nadalje zaključio da u takvim okolnostima "prijava nije neprihvatljiva prema članku VIII(2)(a) Sporazuma, bez obzira na održavanje ročišta pred Općinskim sudom u Livnu u građanskoj parnici podnositelja prijave protiv poduzeća nakon što je Dom održao svoju raspravu u konkretnom predmetu". Dovodeći ove zaključke u vezu sa činjenicom da se izvršna presuda pred Općinskim sudom nikada nije izvršila, Komisija zaključuje da se situacija u pogledu vraćanja na posao i poštovanja sudskih odlučenja nije znatno promijenila u smislu prihvatljivosti prigovora tužene strane.

97. Komisija zaključuje da podnosioci prijava nemaju na raspolaganju djelotvorne domaće pravne lijekove za rješavanje problema izvršenja svojih presuda pred nadležnim domaćim institucijama.

b) U odnosu na postupke radi isplate plata

98. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, "[Komisija] će odlučiti koje prijave će prihvatiti [...] Pri tome će [Komisija] uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) Postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio [...]."

99. U vezi sa postupcima radi isplate plata i doprinosa, Komisija zapaža da se ovi postupci nalaze u različitim fazama. Naime, prema stanju spisa, u predmetima CH/99/2726 i CH/99/2943 ovi postupci nisu ni pokretani. U predmetima CH/99/2774, CH/99/2839, CH/99(3029, CH/99/3047 i CH/99/3056 postupak se nalazi pred prvostepenim sudom. U predmetima CH/99/2744 i CH/99/3067 u toku je žalbeni postupak, dok je u predmetu CH/99/2943 u toku revizioni postupak pred Vrhovnim sudom Bosne i Hercegovine.

100. Podnosioci prijava nisu dokazali da se radi o nedjelotvornom pravnom lijeku.

101. Kod ovakvog stanja stvari, Komisija zaključuje, u skladu sa pravilom 50. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, da su prijave preuranjene, jer podnosioci prijava nisu iscrpili sve pravne lijekove. Komisija napominje da, nakon okončanja postupka, podnosioci prijava imaju pravo da se obrate stavnom sudu Bosne i Hercegovine, ako smatraju da su njihova ustavna prava povrijeđena konačnom odlukom po pitanju isplate plata.

3. Zaključak o prihvatljivosti

102. Komisija zaključuje da je prijava prihvatljiva u dijelu u kojem se podnosioci prijava žale na diskriminaciju u uživanju njihovih prava iz radnog odnosa i povrede prava na pravično suđenje u pogledu radnji ili propusta koji su se ili desili ili nastavili nakon stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine. Komisija odbija ove prijave kao neprihvatljive u dijelu u kojem se one odnose na radnje i propuste koji su se desili prije 14. decembra 1995. godine.

103. Komisija zaključuje da je prijava prihvatljiva u dijelu u kojem se podnosioci prijava žale na neizvršenje pravosnažnih odluka nadležnog suda. Komisija zaključuje da je prijava neprihvatljiva u dijelu u kojem se podnosioci prijava žale na postupke radi isplate plata, jer su prijave preuranjene, zbog činjenice da podnosioci prijava nisu iscrpili sve djelotvorne pravne lijekove po zakonima Entiteta.

B. Meritum

104. Prema članu XI Sporazuma, Komisija mora obraditi pitanje da li utvrđene činjenice otkrivaju da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz Sporazuma. Kao što je već naglašeno, prema članu I Sporazuma, strane su obavezne “osigurati svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda”, uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i drugim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma.

1. Član 6. Evropske konvencije

105. Član 6. stav 1. Evropske konvencije, u relevantnom dijelu, predviđa:

> Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama […], ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona […].

106. Komisija zapaža da je u parničnom postupku pred Općinskim sudom utvrđeno pravo podnosilaca prijava na naknadu materijalne štete, kao njihovo građansko pravo. Naime, u sudskom postupku je pravosnažno utvrđeno da je "I-Livno-bus" dužan omogućiti podnosiocima prijava vraćanje na posao u skladu sa njihovom stručnom spremom i radnim sposobnostima. Presude su postale pravosnažne 27. i 28. januara 2002. godine, odnosno u maju 2000. godine.

107. Komisija, nadalje, primjećuje da predmet ove prijave nije parnični postupak, u okviru kojeg se utvrđuje nečije građansko pravo, već izvršni postupak. Komisija naglašava da izvršni postupak, u principu, ne određuje građanska prava i slobode utvrđene Evropskom konvencijom (vidi Odluku o prihvatljivosti Komisije za ljudska prava, *CH/03/14010*, *Mahmutbegović protiv Federacije Bosne i Hercegovine,* od 18. januara 2005. godine, tačka 14). Naime, ta prava su utvrđena u prethodnom, građanskom postupku. Prema tome, Komisija zaključuje da se pravo na pravičan postupak može garantovati samo pri utvrđivanju nečijih građanskih prava, što nije izvršni postupak.

108. Međutim, tumačiti član 6. Evropske konvencije, kao da se tiče isključivo vođenja postupka u kome se utvrđuje građansko pravo, vodilo bi, sigurno, u situacije inkompatibilne sa principima vladavine prava koje su države ugovornice preuzele kada su ratifikovale Evropsku konvenciju. Stoga, izvršenje presude, koju donese bilo koji sud, mora biti posmatrano kao integralni dio "suđenja“ u smislu člana 6. Evropske konvencije (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava,

Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva, od 7. maja 1974. godine, Serija A, broj 18, st. 34-36). To će biti slučaj ako ne postoji izvršenje u razumnom zakonskom roku ili ako neopravdanost neizvršenja povlači ponovnu povredu tog građanskog prava. Komisija podržava i stav Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u vezi sa ovim problemom, koji je naveo da u slučaju neizvršenja bilo kojeg pravosnažno utvrđenog građanskog prava, to pravo ima karakter iluzornog prava (*op.cit, AP-288/03,* tačka 27). Naime, ako se pravosnažno utvrdi građansko pravo, a nadležni organ neće da ga izvrši, pravo na pravičan postupak u postupku utvrđivanja građanskog prava bi postalo bespredmetno i bez adekvatnog dejstva. Na taj način, negira se pravo na pristup sudu.

109. Nema sumnje, što je potvrđeno dugogodišnjom praksom sudskih organa u Bosni i Hercegovini, da je pravo pristupa sudu elemenat inherentan pravu iskazanom u članu 6. stavu 1. Evropske konvencije (vidi odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 3/99*, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00). Pravo na pristup sudu iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije podrazumijeva, prije svega, široke proceduralne garancije i zahtjev za hitni i javni postupak (neobjavljena odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 107/03*, od 19. novembra 2004. godine, tač. 7. i 21). Pravo pristupa sudu ne znači samo formalni pristup sudu, već efikasan pristup sudu. Da bi nadležni organ bio efikasan, on mora obavljati svoju funkciju na zakonit i djelotvoran način. Obaveza obezbjeđivanja efikasnog prava na pristup nadležnim organima spada u kategoriju dužnosti, tj. pozitivne obaveze države (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Airey protiv Irske,* od 9. oktobra 1979. godine, Serija A, broj 32, stav 25). Ipak, pravo pristupa sudu traje sve dok se ne realizira utvrđeno građansko pravo. U protivnom, djelotvoran postupak prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza bi bio iluzoran, ako u naknadnom, izvršnom postupku, to građansko pravo ne može zaživjeti.

110. Komisija, također, podsjeća i na niz odluka Doma, koje se tiču nepoštivanja odluka sudova u Bosni i Hercegovini. Na primjer, u odluci *CH/96/17*, *Blentić protiv Republike Srpske* (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, od 5. novembra 1997. godine, tačka 35) Dom je našao povredu prava na pravično suđenje zato "što je policija bila pasivna usprkos svojoj obavezi da pomogne u izvršenju sudske odluke“. Također, Komisija podsjeća i na praksu Ombudsmana za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Ombudsman za ljudska prava), u sličnim predmetima. Tako, u predmetu *B. D. protiv Federacije Bosne i Hercegovine* (vidi predmet *(B) 746/97,* Izvještaji od 24. marta 1999. godine) Omudsman za ljudska prava našao je povredu člana 6. Evropske konvencije zbog činjenice da "vlasti nisu, više od dvije godine, izvršile presudu i nalog za izvršenje koje je izdao Osnovni sud u Tuzli u korist podnosioca prijave“. Također, u predmetu *A. O. protiv Republike Srpske* (vidi predmet broj *(B) 60/96,* Izvještaji od 13. aprila 1999. godine) Ombusman za ljudska prava našao je povredu člana 6. stav 1. Evropske konvencije u "propustu Osnovnog suda iz Banja Luke da izvrši konačnu i obavezujuću odluku, koju je donijela Komisija osnovana prema Aneksu 7 u korist podnosioca žalbe“. Iz navedenog je vidljivo da postoji izgrađena praksa u pogledu toga da neizvršavanje pravosnažnih sudskih odluka predstavlja povredu prava na pravično suđenje.

111. Predmetni slučaj, za razliku od slučaja Zahirović, tiče se odgovornosti Federacije Bosne i Hercegovine zbog nemogućnosti podnosilaca prijava da implementiraju pravosnažnu odluku nadležnih sudova. Naime, Komisija podsjeća da se u slučaju *Zahirović* odlučivalo o tome da li nadležno preduzeće, kao javno preduzeće Federacije, može biti odgovorno za povrede koje je podnosilac prijave naveo. Dom je tom prilikom razmatrao vlasničku strukturu preduzeća “Livno-Bus”/”I-Livno-Bus”, te naveo (CH/97/67, *op. cit,* tačka 110):

> Ipak, u svjetlu dokaza svjedoka se čini nespornim da je poduzeće Livno-Bus, ranije “društveno” bilo u potpunosti “državno” barem otkada su se desile pobijane radnje dok nije investiran privatni kapital u poduzeće u ožujku 1998. U tom periodu je poduzeće bilo pod kontrolom upravnog odbora koji se sastojao od pet članova, a koje je sve imenovala “Agencija za prestruktuiranje i razvoj Republike Herceg-Bosne”. Takvi upravni odbori čiji je jedan od članova bio nakadašnji gradonačelnik Livna su imali pravo postavljati i razrješavati direktore koji su bili i još su uvijek, *inter alia*, odgovorni za odluke po pitanju osoblja. Iz ovih činjenica je Domu jasno da su

javni organi za koje je Federacija odgovorna imali direktan utjecaj na svaku radnju ili propust poduzeća.

Privatizacija preduzeća "I-Livno –Bus" izvršena 25. februara 2004. godine. Stoga su se sve radnje i propusti, koji su se desili u ovom periodu, mogli pripisati Federaciji u smislu Sporazuma.

112. U predmetnim slučajevima, sud je na djelotvoran način, što se tiče pitanja radnog statusa podnosilaca prijava, donio presude, odlučivši tako o njihovim zahtjevima. Međutim, tu se odgovornost Federacije Bosne i Hercegovine ne završava. Entitet, u čiju nadležnost spada sudski sistem, mora imati razvijen mehanizam izvršenja svojih odluka, jer je to jedna od osnova funkcionisanja pravne države u smislu člana I/2 Ustava Bosne i Hercegovine. Taj sistem mora funkcionisati bez obzira da li se radi o izvšeniku koji je državna ili privatna svojina, pravno ili fizičko lice, itd. Ovo pitanje nema veze sa pitanjem djelovanja sistema zaštite ljudskih prava među privatnim licima (teorija međunarodnog prava o direktnom i indirektnom trećem dejstvu ljudskih prava – *indirekte u direkte Drittwirkung*). Komisija je već navela u dijelu "Prihvatljivosti" da Federacija Bosne i Hercegovine nije obezbijedila djelotvorno pravo sredstvo kojima bi se ove presude izvršile. Na taj način, Federacija Bosne i Hercegovine odgovorna je što nadležni sud, tj. preduzeće "Livno-Bus"/"I-Livno-Bus", ne izvršava svoje obaveze, što je jasno dokazano u predmetu Safije Balić. Ovu pravnu sudbinu, kako *de jure* tako i *de facto,* doživljavaju i svi drugi podnosioci prijava. Osim toga, Federacija Bosne i Hercegovine nije obezbijedila mehanizam zaštite podnosilaca prijava, da se spriječi navedeno preduzeće da izbjegne svoje pravosnažnom presudom utvrđene obaveze. Naime, tužena strana nije opovrgla navode podosilaca prijava da su upućeni da "beru bilje" (vidi, na primjer, predmet CH/99/2744) ili da im se isplaćuje određena naknada (vidi, na primjer, predmet CH/99/2726), bez prava na rad, na uplatu doprinosa, itd. Tužena strana je na taj način dozvolila da izvršenik ne poštuje sudstvo u Bosni i Hercegovini, što kod građana izaziva osjećaj pravne nesigurnosti, kao veoma važnog principa, u vrijeme kada se Država nalazi u jednom općem tranzicijskom sistemu.

B.1.a. Zaključak

113. Komisija zaključuje da je došlo do povrede prava podnosilaca prijava na pristup sudu prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, za što je odgovorna tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine.

2. Diskriminacija u uživanju prava na rad i slobodan izbor radnog mjesta, koje je zagarantovano članom 6. i članom 7. ICESCR-a

114. Dom, a i Komisija, stalno tvrde da je zabrana diskriminacije glavni cilj Dejtonskog mirovnog sporazuma na koji Dom mora obratiti posebnu pažnju. U skladu sa članom II(2)(b) Aneksa 6, Dom (sada Komisija) ima nadležnost da razmotri navodnu i očiglednu diskriminaciju po bilo kojem osnovu u vezi sa uživanjem svih prava i sloboda koje su predviđene međunarodnim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma, između ostalog i ICESCR-om i Međunarodnom konvencijom o zabrani svih oblika rasne diskriminacije (vidi *Zahirović*, *loc. cit*, tačka 59. sa daljim referencama, Odluke januar-juli 1999; Odluka o prihvatljivosti i meritumu, *Kraljević*, CH/01/7351, od 12. aprila 2002. godine, tačka 61).

115. Komisija dalje zapaža da se osnova diskriminacije u Bosni i Hercegovini često zasniva na uočenim etničkim ili nacionalnim razlikama između Bošnjaka, Hrvata, Srba. Komisija, zbog toga, koristi ovu terminologiju u predmetima diskriminacije bez podržavanja iste. (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu, *Brkić*, CH/99/2696, od 12. oktobra 2001. godine, tačka 64).

116. Komisija će razmotriti navod o diskriminaciji prema članu II(2)(b) Sporazuma u vezi sa članovima 6(1) i 7(a)(i)(ii) ICESCR-a, koji, u relevantnom dijelu, glase:

Član 6(1) ICESCR-a:

> Države potpisnice ovog Ugovora priznaju pravo na rad koje obuhvata pravo svakoga na mogućnost da zasluži dovoljno za život slobodno izabranim ili prihvaćenim radom, i preduzet će odgovarajuće mjere da zaštite to pravo.

Član 7 ICESCR-a:

> Države potpisnice ovog ugovora priznaju pravo svakog lica na uživanje pravičnih i povoljnih uslova za rad koji naročito osiguravaju:
>
> (a) naknadu koja minimalno osigurava svim radnicima:
>
> (i) pravičnu zaradu i jednaku naknadu za rad i iste vrijednosti bez ikakve razlike, […].
>
> (ii) pristojan život za njih i njihove porodice u skladu sa odredbama ovog Ugovora; […].

a) Osporene radnje i propusti

117. Radnje i propusti, koji eventualno povlače odgovornost Federacije prema Sporazumu, uključuju propust da se podnosioci prijava, po pravosnažnim presudama, zbog njihove nacionalne pripadnosti, vrate na radna mjesta na kojima su podnosioci prijava radili prije i za vrijeme rata, dok im nije bilo uskraćeno pravo na rad, te naloži preduzeću uplatu doprinosa za penzijsko-invalidsko osiguranje, zatim da im se prizna radni staž u periodu od 1. januara 1992. do 1. decembra 1998. godine.

118. Ove radnje utiču na uživanje podnosilaca prijava u pravima zagarantovanim članovima 6(1) i 7(a)(i) i (ii) ICESCR-a. Shodno tome, Komisija je pozvana da ispita da li je Federacija propustila da ispuni svoju pozitivnu obavezu da osigura zaštitu tih prava bez diskriminacije.

b) Ista situacija, različito postupanje i moguća opravdanost istoga

119. Komisija smatra da je neophodno da se prvo utvrdi da li je prema podnosiocima prijava postupano drugačije nego prema drugima u istim ili relevantno sličnim situacijama. Svako različito postupanje se ima smatrati diskriminatornim ako nema razumno i objektivno opravdanje, to jest, ako ne stremi legitimnom cilju ili ako nema razumnog odnosa proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se pokušava ostvariti. Posebna je dužnost tužene strane da opravda inače zabranjeno različito postupanje zasnovano na bilo kojem od osnova izričito navedenih u članu II(2)(b) Sporazuma (vidi odluku *Brkić*, *loc.cit.,* tačke 71 *et seq.* sa daljim referencama).

120. Dom je jasno utvrdio u predmetu *Zahirović* (*loc. cit*, tačka 116.ff) da je tužena strana diskriminirala podnosioca prijave, u svojstvu radnika, u pogledu uživanja prava na rad i jednake i povoljne uslove rada, zbog činjenice da je podnosilac prijave bošnjačke nacionalnosti. U predmetnim slučajevima, situacija je utoliko različita što podnosioci prijava tvrde da nisu diskriminisani od strane poslodavca, već od strane suda, koji je bio zadužen za izvršenje njihovih presuda, tj. od strane Federacije Bosne i Hercegovine, koja nije obezbijedila efikasan sistem implementacije pravosnažnih presuda u općini Livno. Znači, podnosioci prijava, formalno gledajući, tvrde da su diskriminisani u njihovom svojstvu tražioca izvršenja pravosnažnih presuda, a ne

radnika. Slijedeći ovu argumentaciju, podnosioci prijava bili bi diskriminisani ako bi dokazali da je Federacija Bosne i Hercegovine, tj. u konkretnom slučaju njeni odgovorni sudovi, različito tretirala pripadnike, na primjer, hrvatske nacionalnosti od pripadnika bošnjačke nacionalnosti u vezi izvršenja odluka, bez opravdanog razloga. Da li ova razlika između slučaja *Zahirović* i predmetnih slučajeva može uticati da Komisija odstupi od pristupa ispitivanja pitanja diskriminacije? Drugim riječima, postavlja se pitanje za Komisiju, da li činjenica da su nadležni sudovi donijeli odluke, za koje Federacija Bosne i Hercegovine nije obezbijedila djelotvoran sistem implementacije, može biti odlučujuća za rješavanje pristupa pitanju postojanja ili nepostojanja diskriminacije.

121. Uzimajući u obzir zaključke u vezi sa članom 6. Evropske konvencije iz ove Oduke, Komisiji nije potreban dokaz neopravdanog različitog postupanja u vezi sa izvršenjem presuda, već dokaz neopravdanog različitog postupanja po nacionalnoj osnovi u vezi sa pravima iz radnog odnosa.

122. Naime, upoređujući navedene slučajeve, Komisija zaključuje da se radi o istom problemu, tj. kako gosp. Zahirović, tako i podnosioci prijava nalazili su se / nalaze se u istoj faktičkoj i pravnoj situaciji. Mada u prvom slučaju Federacija Bosne i Hercegovine nije obezbijedila sudski sistem, koji bi spriječio diskriminaciju, počinjenu od strane preduzeća za koje ona odgovara, u drugom slučaju, Federacija Bosne i Hercegovine je obezbijedila, formalno, sudsku instancu da djelotvorno odluči o zahtjevu podnosilaca prijava, ali nije obezbijedila mehanizam provođenja iste. Na taj način, dopustila je da inicijalna diskriminacija, počinjena od strane preduzeća za koje ona odgovara, ima svoj efekat na drugi način. Drugim riječima, isti problem se pomjerio za jednu stepenicu više, sa građanskog postupka na postupak izvršenja pravosnažne presude. Time je formalno utvrđeno građansko pravo podnosilaca prijava, što je u slučaju *Zahirović* bilo nemoguće, postalo iluzorno, jer nadležni sudovi u općini Livno nisu obezbijedili pozitivnu zaštitu koja je bila neophodna u konkretnim slučajevima. Tužena strana, u svojim zapažinjima, nije dala objašenje za ovakav tretman niti je pružila dokaz o tome da se prema podnosiocima prijava postupalo isto kao i prema pripadnicima drugih nacionalnosti. Zbog svega izloženog, Komisija ne vidi opravdanje da se, samo zbog činjenice da je nadležni sud formalno odlučio o zahtjevima podnosilaca prijava, dok je problem diskriminacije, *de facto*, ostao neriješen, zbog nemogućnosti izvršenja istih, u predmetnom slučaju različito pristupi pitanju diskriminacije od slučaja *Zahirović.*

123. Zbog svega nevedenog, Komisija će ispitati da li su podnosioci prijava diskriminisani u pogledu uživanja prava na rad i jednake i povoljne uslove rada.

124. Nesporna je činjenica da je u aprilu 1996. godine preduzeće "Livno-Bus“ ponudilo formalne ugovore osobama hrvatskog porijekla koji su privremeno zamjenjivali podnosioca prijave i njegove bošnjačke kolege. Dokaz pred Domom, u predmetu *Zahirović*, pokazuje da u to vrijeme nijedan od Bošnjaka vozača na čekanju nije pozvan da se vrati na posao, na svoje staro mjesto ili neko drugo u poduzeću.

125. Član 23. Zakona o osnovnim pravima iz radnog odnosa zahtijeva da se “radniku obavezno dostavlja pismena odluka kojom se odlučuje o ostvarivanju njegovih pojedinačnih prava, obaveza i odgovornosti.” Komisija zapaža da poslodavac nikada nije ustanovio ili objasnio razloge zbog kojih rad podnosilaca prijava nije eventualno bio potreban, niti je pismena odluka o upućivanju podnosilaca prijava na čekanje ikada donesena i uručena podnosiocima prijava. Tužena strana u svojim zapažanjima ne osporava da poslodavac nije donio pismenu odluku o radnom statusu podnosilaca prijava i da nije dao nikakvo objašnjenje za ovakvo postupanje prema podnosiocima prijava. Federacija ističe da je u postupku pred sudom poslodavac izjavio da podnosiocima prijava nije prestao radni odnos i time dokazuje da prava podnosilaca prijava nisu povrijeđena. Činjenice, kako ih je utvrdio Dom u predmetu *Zahirović*, kao i Komisija u ovim predmetima, ukazuju da su podnosioci prijava usmeno upućeni na čekanje, iako je, prema Zakonu, trebala biti donesena pismena odluka i uručena podnosiocima prijava. Zbog toga je njihov radno-pravni status bio neodređen i takav je ostao do danas, bez obzira što su donesene pravosnažne presude kojima se utvrđuje da im nije prestao radni odnos i kojima se poslodavac obavezuje da ih rasporedi na njihova ranija radna mjesta ili neka druga, u skladu sa njihovom stručnom spremom i radnim sposobnostima. Ove presude nikada nisu izvršene na način da se podnosiocima prijava omogući

vraćanje na posao i da ostvare sva prava iz radnog odnosa. Naprotiv, podnosiocima prijava se isplaćuje mjesečna naknada u određenim iznosima, ali, umjesto da im je omogućeno da se vrate u preduzeće i da rade, ravnopravno sa ostalim zaposlenicima, oni se povremeno pozivaju radi "branja ljekovitog bilja" ili nekog sličnog sezonskog posla. Ovakvim ponašanjem tužena strana je nastavila sa različitim tretiranjem podnosilaca prijava.

126. Dalje, član 7. Zakona o radnim odnosima predviđa da se “radnik za čijim radom privremeno prestane potreba zbog smanjenog obima posla za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti može uputiti na čekanje, a najduže do prestanka ovih okolnosti”. Komisija zapaža da su navedene okolnosti prestale 22. decembra 1995. godine kada je Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine donijelo Odluku o ukidanju ratnog stanja. Osim toga, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je 23. decembra 1996. godine donio Odluku o prestanku primjene Odluke o proglašenju neposredne ratne opasnosti na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine. Komisija, dalje, zapaža da se, uprkos prestanku vanrednih okolnosti, nezakonito postupanje poslodavca nastavilo i podnosiocima prijava nije bilo dozvoljeno da rade čak i nakon donošenja presuda kojima se utvrđuje obaveza poslodavca da ih vrati na posao. Prema tome, postupanje poslodavca predstavlja radnje i propuste kojima se krši zakon Federacije i za koje je tužena strana odgovorna.

127. Komisija, dalje, zapaža da je poslodavac preduzeće čije poslovanje može zavisiti od uslova na tržištu. Ako je bilo stvarne potrebe za upućivanjem podnosilaca prijava na čekanje zbog smanjenog obima posla, ili iz nekog drugog razloga, poslodavac je tu činjenicu morao objasniti i naznačiti. Podnosiocima prijava nije bilo dozvoljeno da rade, iako je, u međuvremenu, poslodavac zaposlio osobe hrvatske nacionalnosti. Pošto su samo djelatnici bošnjačkog porijekla ostali na čekanju, a oko 40 radnika hrvatske nacionalnosti je primljeno zvanično ili su samo popunili mjesto vozača po prestanku neprijateljstava i primali redovne plaće od oko 500 DEM ili više mjesečno, Komisija ne može prihvatiti argument da je različito postupanje prema podnosiocima prijava bilo opravdano s obzirom na finansijske poteškoće preduzeća. Time je Uprava preduzeća bila voljna da isključi podnosioce prijava na osnovu njihove nacionalnosti i da umjesto njih zaposli osoblje hrvatske nacionalnosti, ne uzimajući u obzir njihovo dugogodišnje radno iskustvo. Ovakvo stanje je ostalo nepromijenjeno da danas, bez obzira što je Općinski sud u Livnu donio presude u korist podnosilaca prijava, jer te presude nikada nisu izvršene u potpunosti. Na ovaj način diskriminatorno ponašanje prema podnosiocima prijava je nastavljeno. Komisija zapaža da je poslodavac stvarno vratio jedan manji broj Bošnjaka na posao, ali da to ne znači da je dikriminatorno ponašanje prema ovim podnosiocima prijava prestalo. U ovim okolnostima, postoji dovoljno osnova da se zaključi da su podnosioci prijava diskriminisani po osnovu svoje nacionalne ili etničke pripadnosti.

128. Komisija zapaža da je poslodavac podnosilaca prijava bilo preduzeće u državnom vlasništvu koje je privatizovano 25. februara 2004. godine. Podnosiocima prijava nije bilo dozvoljeno da rade od 21. jula 1993. godine do datuma privatizacije (ili, i kasnije). S obzirom na javnu prirodu preduzeća prije privatizacije, Komisija zaključuje da je tužena strana odgovorna za diskriminatorno ponašanje.

129. U svjetlu svih ovih razmatranja, Komisija nalazi da je utvrđeno da je prema podnosiocima prijava različito postupano u poređenju sa kolegama hrvatske nacionalnosti. Nisu postojali nikakvi legitimni ciljevi da bi se opravdalo ovo različito postupanje. Nema nikakvih dokaza koji bi pokazali da je postupanje prema podnosiocima prijava bilo objektivno opravdano u skladu sa svim pravnim odredbama, naročito nakon oružanog sukoba. Tužena strana propustila je da dokaže da su njeni organi vlasti obezbijedili mehanizme za dalju istragu stvari kako bi ispravili moguće diskriminatorno postupanje. Komisija, dakle, smatra da su organi vlasti Federacije aktivno diskriminisali podnosioce prijava, zbog njihove bošnjačke nacionalnosti. Ova povreda intezivirana je povredom prava na pravičan postupak.

130. Komisija zaljučuje da su podnosioci prijava bili diskriminisani po osnovu nacionalne ili etničke pripadnosti u uživanju prava na rad i prava na pravične i povoljne uslove rada, kako je određeno čl. 6. i 7. ICESCR-a, čime je Federacija prekršila svoje obaveze prema članu I

Sporazuma da osigura svim licima pod njenom nadležnošću, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, prava zagarantovana predmetnim instrumentom.

3. Žalba prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju

131. Komisija nalazi da, u svjetlu utvrđivanja diskriminacije u vezi sa članovima 6(1) i 7(a)(i)(ii) ICESCR, ne postoji potreba da se ispitaju žalbe podnosilaca prijava o povredi njihovih prava na mirno uživanje imovine kako je zagarantovano članom 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

B.3. Zaključak o meritumu

132. Komisija zaključuje da su prava podnosilaca prijava, koja su zagarantovana članom 6. Evropske konvencije prekršena i da su podnosioci prijava pretrpjeli diskriminaciju zbog nacionalne pripadnosti u uživanju prava na rad i srodnih prava zagarantovanih članovima 6(1) i 7(a)(i) i (ii) ICESCR-a.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

133. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Federacija Bosne i Hercegovine mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane, te novčanu naknadu.

134. Komisija je utvrdila da je tužena strana prekršila svoje obaveze prema Sporazumu time što je povrijedila pravo podnosilaca prijava na pravičan postupak u smislu člana 6. Evropske konvencije i što ih je diskriminisala zbog njihove nacionalnosti u uživanju njihovog prava na rad prema članovima 6(1) i 7(a)(i) i (ii) ICESCR-a. Komisija, zbog toga, smatra shodnim da naredi pravne lijekove, uključujući isplatu novčane kompenzacije.

135. Komisija zapaža da su podnosioci prijava na osnovu pravosnažnih sudskih oduka kojima je utvrđeno da im nije prestao radni odnos i kojima je poslodavcu naređeno da vrati podnosioce prijava počeli primati izvjesnu mjesečnu naknadu, ali da niko od njih nije raspoređen na poslove i radne zadatke, niti im se uplaćuju doprinosi po osnovu radnog odnosa. Zbog te činjenice, podnosioci prijava ni sada nemaju mogućnost da rade pod jednakim uslovima koje uživaju drugi zaposleni. Komisija će, zbog toga, narediti Federaciji da preduzme hitne mjere da osigura da podnosioci prijava više ne budu diskriminisani u pravu na rad i na pravedne i povoljne uslove rada, i da im ponudi mogućnost potpunog vraćanja u radni odnos, pod uslovima koji odgovaraju njihovim ranijim radnim mjestima i jednakim uslovima koje uživaju drugi zaposleni. Ove mjere treba hitno preduzeti, a u svakom slučaju, najkasnije u roku od dva mjeseca od datuma prijema ove Odluke. Mjere se ne odnose na podnosioce prijava broj CH/99/3029 i CH/99/3067, koji su, u međuvremenu, navršili 65 godina života, te su stekli uslov za starosnu penziju.

136. Komisija je utvrdila da je tužena strana prekršila svoje obaveze prema Sporazumu. U ovim okolnostima, Komisija smatra odgovarajućim da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da svakom podnosiocu prijave dosudi paušalni iznos od po dvije hiljade (2.000) konvertibilnih maraka u roku od mjesec dana od prijema ove Odluke, na ime naknade nematerijalne štete, koju su pretrpjeli zbog nemogućnosti da se izvrše pravosnažne presude i zbog diskriminacije po nacionalnoj osnovi.

137. Komisija će dalje narediti tuženoj strani da podnosiocima prijava obračuna i isplati sve doprinose u odgovarajuće fondove socijalnog osiguranja, uključujući i neplaćene doprinose za penzijsko i zdravstveno osiguranje od 1. januara 1996. godine, prvog mjeseca od stupanja na snagu Sporazuma, do potpunog vraćanja na posao, a najkasnije u roku od dva mjeseca od datuma prijema ove Odluke.

138. U slučaju da podnosioci prijava ne budu u potpunosti vraćeni na posao do dana isteka roka iz tačke 136, podnosioci prijava će, također, primati na kraju svakog mjeseca 25 KM za svaki radni

dan dok im se ne omogući vraćanje na poslove na kojima su radili ili na druge poslove koji odgovaraju njihovim stručnim sposobnostima.

139. Osim toga, Komisija će dosuditi godišnju kamatu po kamatnoj stopi od 10% (deset posto) na iznos utvrđen u pravosnažnoj presudi, ili na svaki njegov neisplaćeni dio od datuma predviđenog za isplatu do datuma pune isplate.

IX. ZAKLJUČAK

140. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da prijave proglasi prihvatljivim u dijelu u kojem se odnose na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine u vezi sa pravom na rad;

2. jednoglasno, da prijave proglasi neprihvatljivim u dijelu u kojem se odnose na navodne povrede ljudskih prava do 14. decembra 1995. godine u vezi sa pravom na rad;

3. jednoglasno, da, u skladu sa pravilom 50. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, prijave proglasi neprihvatljivim u dijelu u kojem se odnose na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine, a u vezi sa postupcima radi isplate plata, jer su preuranjene;

4. jednoglasno, da je prekršeno pravo podnosilaca prijava na pravičnu raspravu iz člana 6. Evropske konvencije, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

5. sa 4 glasa za i 1 glasom protiv, da su podnosioci prijava diskriminisani u uživanju prava na rad i srodnih prava zagarantovanih čl. 6(1) i 7(a)(i) i (ii) Međunarodnog ugovora o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

6. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvrši pravosnažne presude, u skladu sa Zakonom o radu Federacije Bosne i Hercegovine i relevantnim normativnim aktima, te omogući podnosiocima prijava povratak na njihova radna mjesta u skladu sa njihovom stručnom spremom i radnim sposobnostima, u roku od dva mjeseca od dana prijema ove Odluke. Od ovog zaključka se izuzimaju podnosioci prijava broj CH/99/3029 i CH/99/3067;

7. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da, podnosiocima prijava obračuna i uplati sve doprinose u odgovarajuće fondove socijalnog osiguranja, uključujući i neplaćene doprinose za penzijsko i zdravstveno osiguranje, od 1. januara 1996. godine do 30. aprila 2004. godine, a najkasnije u roku od mjesec dana od datuma prijema ove odluke;

8. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnosiocima prijava na kraju svakog mjeseca 25 KM za svaki radni dan, dok se podnosiocima prijava ne ponudi da se vrate na posao pod uslovima koji odgovaraju njihovim ranijim radnim mjestima i jednakim uslovima koje drugi uživaju; iznosi će biti isplaćivani od datuma navedenog u zaključku broj 6. ove Odluke. Od ovog zaključka se izuzimaju podnosioci prijava broj CH/99/3029 i CH/99/3067;

9. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnosiocima prijava po dvije hiljade (2.000) konvertibilnih maraka na ime nematerijalne štete, koju su pretrpjeli zbog nemogućnosti da im se izvrše pravosnažne presude i diskriminacije po nacionalnoj osnovi;

10. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnosiocima prijava kamatu po kamatnoj stopi od 10% (deset posto) godišnje na iznose navedene u zaključcima br. 8. i 9. ili na svaki njihov neisplaćeni dio od datuma dospjeća do datuma pune isplate; i

11. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvijesti Komisiju, u roku od dva mjeseca od proteka rokova iz zaključaka br. 6-9. ove Odluke, o koracima preduzetim u sprovođenju gore spomenutih naredbi.

(potpisao)	(potpisao)
Nedim Ademović	Miodrag Pajić
Arhivar Komisije	Predsjednik Komisije

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 4 July 2003)

Case no. CH/99/2743

Jasminka SARAČ

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 3 June 2003 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Miodrag PAJIĆ, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Rona AYBAY
Mr. Želimir JUKA
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Ulrich GARMS, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar
Ms. Antonia DE MEO, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. Since 1970, the applicant, who is of Bosniak origin, has been employed by the "Bosna" company (which subsequently changed its name to "Euroservis d.o.o.) (the "employer") in Livno. When the conflict between the Croats and Bosniaks in Livno broke out in July 1993, she was told by the employer's management not to come to work, and subsequently her employment was terminated by the employer's decision. After the cessation of the armed conflict the applicant initiated proceedings requesting to be reinstated into her working position, but was not successful. The court proceedings were finished to her detriment, and the Cantonal Commission for implementation of Article 143 of the Law on Labour also rejected her request for establishment of her legal and working status. The applicant alleges a violation of her right to a fair trial and an effective remedy, her right to work and the right to be free from discrimination in the enjoyment of those rights. She also alleges violations of her right to respect for her private and family life and her right to peaceful enjoyment of her possessions.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. The application was introduced on 3 August 1999 and registered on the same date.

3. On 10 January 2003, the Chamber decided to transmit the case to the respondent Party for written observations on the admissibility and merits under Articles 6 and 13 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to Convention.

4. On 17 March 2003, the respondent Party submitted its written observations on admissibility and merits. On 7 April 2003, the applicant submitted her observations in reply.

5. On 16 May 2003, the respondent Party submitted its additional observations. On 2 and 11 June 2003, the applicant submitted her additional observations.

6. The Chamber considered the admissibility and merits of the case on 10 January, 9 May, and 3 June 2003. The Chamber adopted the present decision on the latter date.

III. FACTS

7. Since 1970, the applicant, who is of Bosniak origin, has been employed by the "Bosna" company in Livno (which subsequently changed its name to "Euroservis d.o.o.") (the "employer").

8. On 21 July 1993, a conflict broke out between the Croats and the Bosniaks in Livno and the company's management directed the women working for the company to go home "until they see what was going to happen further on". The applicant alleges that she had telephone contacts with the company's director during the course of the next few days, asking him what to do, but he said he did not know. A few days later one of the people in charge came to her with a request to hand over her keys and take her things. She surrendered her keys. After that, she had no contacts with the company, because she did not dare contacting them due to the "general insecurity".

9. On 18 August 1993, the employer issued a decision on cessation of the applicant's employment as of 29 July 1993. The reason stated in the decision for the cessation of her employment was her not appearing at work for 5 consecutive days. The aforementioned procedural decision was delivered to the applicant by mail service on 28 August 1993. The procedural decision does not contain any statement of remedies available against it, but it was stated that the procedural decision was final. The applicant did not appeal against the aforementioned procedural decision. She alleges it was not possible to do that due to the then ethnic conflicts in Livno.

10. On 23 March 1998, the applicant filed an action against her employer before the Municipal Court in Livno, requesting the court to establish that she had an employment relationship with her

employer. The Municipal Court in Livno issued a judgement on 8 March 1999, refusing the applicant's request as ill-founded. She filed an appeal against that judgement.

11. On 1 December 1999, pursuant to Article 143 of the Law on Labour (see paragraph 19 below), the applicant filed a request to her employer for establishment of her legal and working status. The employer has never responded to her request.

12. On 11 May 2000, the Cantonal Court in Livno quashed the first instance judgement and remitted the case for renewed proceedings before the Municipal Court in Livno. In the new proceedings, on 15 May 2002, the applicant changed her request and requested the annulment of the procedural decision on cessation of her employment dated 18 August 1993. On 5 June 2002, the Municipal Court in Livno issued a procedural decision rejecting the applicant's action as filed out of time. The court states in the reasoning of the procedural decision that the applicant missed all preclusive time limits for filing her action as provided by the Law. The applicant also appealed against this procedural decision.

13. On 27 August 2002, the Cantonal Court in Livno refused the applicant's appeal and upheld the first instance procedural decision. Against that judgement the applicant filed an extraordinary remedy – request for review. On 9 April 2003, the Supreme Court issued a judgement rejecting the applicant's request for review as ill-founded.

14. On 30 November 2000, after the Law on Amendments to the Law on Labour (see paragraph 21 below) came into force, the applicant filed an appeal to the Cantonal Commission for Implementation of Article 143 of the Law on Labour of Canton 10 in Tomislavgrad (hereinafter: the "Cantonal Commission"), requesting the establishment of her labour and legal status. As the Commission had not issued any procedural decision, on 27 March 2002, the applicant filed an appeal because of "silence of the administration" to the Federal Commission for Implementation of Article 143 of the Labour Law (hereinafter: the "Federal Commission"). On 24 April 2002, the Cantonal Commission transferred the case file to the Federal Commission. However, the Federal Commission immediately remitted the case back to the Cantonal Commission, where it was pending until April 2003. On 23 April 2003, the Cantonal Commission issued a procedural decision rejecting the applicant's request as ill-founded. The applicant did not appeal against this decision and it became final.

IV. RELEVANT LEGAL PROVISIONS

A. The Law on Fundamental Rights in Labour Relations

15. The Law on Fundamental Rights in Labour Relations of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("SFRY") (Official Gazette of the SFRY nos. 60/89 and 42/90) was taken over as a law of the Republic of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina — hereinafter "OG RbiH"– no. 2/92). It provides in relevant part:

> Article 23
>
> "(2) A written decision on the realization of a worker's individual rights, obligations and responsibilities shall be delivered to the worker obligatorily."
>
> Article 75
>
> "(2)The worker's employment ceases without his consent:
>
> 3. if he stayed away from his work for five consecutive days without a good cause…"
>
> Article 80
>
> "(1) A worker… has the right to appeal against the decisions which [competent organ of the employer] issues on his rights, obligations and responsibilities."

"(2) An appeal…can be filed to the [competent body of the employer] within 15 days from the day when the decision …was delivered to him…"

Article 83

"(1) A worker who is not satisfied with the final decision of the competent body in the organization, or if that organ fails to issue a decision within 30 days from the day the request or appeal is lodged, has the right to seek protection of his right before competent court within the next 15 days."

B. Law on Labour Relations

16. The Law on Labour Relations was published in the Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina (hereinafter "OG RBiH") no. 21/92 of 23 November 1992. It was passed during the state of war as a Decree with force of law, and was later confirmed by the Assembly of the Republic (OG RBiH, no. 13/94 of 9 June 1994). It contained the following relevant provisions:

Article 10:

"An employee can be sent on unpaid leave due to his or her inability to come to work in the following cases:

if he or she lives or if his or her working place is on occupied territory or on territory where fighting is taking place.
…
Unpaid leave can last until the termination of the circumstances mentioned above, if the employee demonstrates, within 15 days after the termination of these circumstances, that he or she was not able to come to work earlier. During the unpaid leave all rights and obligations of the employee under the employment are suspended."

Article 15:

"The employment is terminated, if, while under a compulsory work order, the employee stayed away from work for more than 20 consecutive working days without good cause, or if he or she took the side of the aggressor against the Republic of Bosnia and Herzegovina."

C. The Law on Labour

17. The Law on Labour (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina -hereinafter "OG FBiH"- 43/99) entered into force on 5 November 1999. The Law was amended by the Law on Amendments to the Law on Labour (OG FBiH no. 32/00) with the particular effect that certain new provisions, including Articles 143a, 143b, and 143c, were added and entered into force on 7 September 2000.

18. Article 5 of the Law on Labour provides that:

"(1) A person seeking employment, as well as a person who becomes employed, shall not be discriminated against based on race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, ethnic or social origin, financial situation, birth or any other circumstance, membership or non-membership in a political party, membership or non-membership in a trade union, and physical or mental impairment in respect of recruitment, training, promotion, terms and conditions of employment, cancellation of the labour contract or other issues arising out of employments.

"(2) Paragraph 1 of this Article shall not exclude the following differences:

1. which are made in good faith based upon requirements of a particular job;
2. which are made in good faith based on incapability of a person to perform tasks required for a particular job or to undertake training required, provided that the employer or person securing professional training has made reasonable efforts to adjust the job or the training which such person is on, or to provide suitable alternative employment or training, if possible;
3. activities that have as an objective the improvement of the position of persons who are in unfavourable economic, social, educational or physical position.

"(3) In the case of breach of paragraphs 1 and 2 of this Article:

1. Persons whose rights are violated may submit a complaint before the competent court in relation to the infringement of their rights;
2. If the complainant presents obvious evidence of discrimination prohibited by this Article, the defendant is obliged to present evidence that such differential treatment was not made on discriminatory grounds;
3. If the court finds the complaint to be well-founded, it shall make such order as it deems necessary to ensure compliance with this Article, including an order for employment, reinstatement, or the provision or restoration of any right arising from the contract of employment."

19. Article 143 of the Law on Labour provides that:

"(1) An employee who is on the waiting list on the effective date of this Law shall retain that status no longer than six months from the effective date of this Law (5 May 2000), unless the employer invites the employee to work before the expiry of this deadline.

"(2) An employee who was employed on 31 December 1991 and who, within three months from the effective date of this Law (5 February 2000), addressed in written form or directly the employer for the purpose of establishing the legal and working status – and had not accepted employment from another employer during this period, shall also be considered an employee on the waiting list.

"(3) While on the waiting list, the employee shall be entitled to compensation in the amount specified by the employer.

"(4) If a waiting list employee referred to in paragraphs 1 and 2 of this Article is not requested to return to work within the deadline referred to in paragraph 1 of this Article, his or her employment shall be terminated with a right to severance pay, which shall be established according to the average monthly salary paid at the level of the Federation on the date of entry of this Law into force, as published by the Federal Statistics Institute.

"(5) The severance pay referred to in paragraph 4 of this Article shall be paid to the employee for the total length of service (experience) and shall be established on the basis of average salary referred to in paragraph 4 of this Article multiplied by the following coefficients:

Experience	Coefficient
- up to 5 years	1.33
- 5 to 10 years	2.00
- 10 to 20 years	2.66
- more than 20 years	3.00.

[...]

"(8) If the employee's employment is terminated in terms of paragraph 4 of this Article, the employer may not employ another employee with the same qualifications or educational background within one year, except the person referred to in paragraphs 1 and 2 of this Article, if that person is unemployed."

20. Article 145 of the Law on Labour provides that:

"Proceedings to exercise and protect the rights of employees, which were instituted before this Law has come into effect, shall be completed according to the regulations applicable on the territory of the Federation before the effective date of this Law, if this is more favourable for the employees."

21. In the Law on Amendments to the Law on Labour, which entered into force on 7 September 2000, Article 103 was amended and new Article 143a and 143c were added to the Law on Labour as follows:

Article 103

"(3) An employee can file an action before the competent court on account of a violation of his labour related right within one year from the day when the decision which violates his right was delivered to him or from the day he learned of the violation of his right derived from employment."

Article 143a

"(1) An employee, believing, that his employer violated his right arising from paragraphs 1 and 2 of Article 143, may within 90 days from the entry into force of the Law on Amendments to the Law on Labour, introduce a claim to the Cantonal Commission for Implementation of Article 143 of the Law on Labour (hereinafter the "Cantonal Commission"), established by the Cantonal Minister competent for Labour Affairs (hereinafter the "Cantonal Minister").

"(2) The Federal Commission for Implementation of Article 143 (hereinafter the "Federal Commission"), which is established by the Federal Minister, shall decide on the complaints against the procedural decisions of the Cantonal Commission.

"(3) In the case when the Cantonal Commission is not performing tasks for which it is established, the Federal Commission shall take over the jurisdiction of the Cantonal Commission.

"(4) If a procedure pertaining to the rights of the employee under paragraphs 1 and 2 of Article 143 has been instituted before a court, this court shall refer the case to the Cantonal Commission, and issue a decision on suspension of procedure."

Article 143c

"Decisions of the Federal/Cantonal Commission shall be:

1. final and subject to the court's review in accordance with the law;
2. legally based;
3. transmitted to the applicant within 7 days."

22. The Law on Amendments to the Law on Labour further added the following Articles 52, 53, and 54:

Article 52

"This Law shall not affect contracts and payments done between an employer and his employee in the application of Article 143 of the Law on Labour prior to the date of entry into force of this Law (*i.e.* 7 September 2000).

Article 53

"This Law shall not affect final decisions issued by the court in the period prior to the entry into force of this Law (7 September 2000) in the application of Article 143 of the Law on Labour."

Article 54

"Procedures of realisation and protection of employees' rights initiated prior to the entry into force of this Law shall be completed according to the regulations applicable on the territory of the Federation prior to the entry into force of this Law (7 September 2000), if it is more favourable to the employee, with the exception of Article 143 of the Law on Labour."

D. Law on Civil Proceedings

23. Article 426 of the Law on Civil Proceedings (OG FBiH no. 42/98) states that, in disputes concerning employment, the Court shall pay special attention to the need to resolve such disputes as a matter of urgency.

V. COMPLAINTS

24. The applicant complains of violation of her right to work and is invoking Articles 6, 7 and 8 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. She alleges that she was discriminated against on the ground of her national origin in the enjoyment of her above-mentioned rights. The applicant also alleges violations of her right to a fair hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal under Article 6 of the Convention, the right to respect for her

private and family life under Article 8 of the Convention, the right to an effective remedy under Article 13 of the Convention and her right to peaceful enjoyment of her possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

25. As to the admissibility, the respondent Party considers the application inadmissible *ratione temporis,* because the applicant's employment was terminated before the Agreement entered into force. Further, it stresses that the applicant did not directly allege that she was discriminated against in the enjoyment of her right to work and related rights. Hence, the respondent Party proposes that the application should be declared inadmissible *ratione materiae.*

26. The respondent Party also points out that the applicant did not exhaust all the domestic remedies, because she had received the decision on termination of her employment on 28 August 1993, but she did not file an objection to her employer, nor did she initiate court proceedings within the time limit prescribed by the laws. The applicant initiated court proceedings only on 23 March 1998, although she has been in Livno all the time. For these reasons the respondent Party considers the application inadmissible for non-exhaustion of domestic remedies.

27. In relation to the proceedings before the Cantonal Commission for Implementation of Article 143 of the Law on Labour, the respondent Party stresses that the applicant does not have the status of an employee on the waiting list and therefore Article 143 of the Law on Labour is not applicable in her case.

28. As to the fact that the Federal Commission remitted the case back to the Cantonal Commission after the case had been transferred to it, due to the applicant's appeal for "silence of the administration", the respondent Party alleges that the Federal Commission considered that the Cantonal Commission will act more efficiently (gather the evidence and hear the parties). It also alleges that if the applicant is not satisfied with the decision of the Cantonal Commission, then she can appeal to the Federal Commission.

29. As to the merits, the respondent Party considers the application ill-founded. In relation to the applicant's allegations of a violation of Article 6 of the Convention, it alleges that the Federation courts are independent and impartial, established by the law, and the applicant did not contest any of these facts in her application.

30. As to the length of proceedings, the respondent Party considers it to be reasonable. Moreover, the applicant initiated civil proceedings in 1998, and only on 15 May 2002, the applicant altered her request according to the regulations. The courts decided on the applicant's requests in a reasonable time. As to the length of proceedings before the Commission, the respondent Party does not consider it unreasonable.

31. In relation to Article 13, the respondent Party notices that the applicant filed an action before the court, and the courts decided on her request. Also the applicant did not use the available remedies, *i.e.* she neither objected to the employer, nor filed an action within the time limit, which means that there could be no violation of her right under Article 13. As to the allegation of a violation of the right under Article 1 of Protocol No. 1, the respondent Party alleges that the applicant's employment was terminated on 29 July 1993, and she has not received a salary and was not paid the contributions for pension and disability fund, because she has not worked with her employer since that day.

B. The applicant

32. The applicant strongly contests the arguments of the respondent Party. In her reply the applicant alleges that she, as well as all the other Bosniaks in Livno, was discriminated against in the enjoyment of her rights, because in 1993 and later they were maltreated, held in the improvised camps, robbed and intimidated by the Croat majority in Livno. In these days, only Bosniaks were fired. Their lives were endangered, and they did not dare to seek the protection of their rights. Further, she states that some kind of courts existed, but they were in the service of the Croat Republic of Herceg-Bosna whose regulations only applied, instead of the regulations of the Republic of Bosnia and Herzegovina. She stresses that an employee of Croat origin was hired and works on her job now.

33. Further, the applicant alleges that the employer's decision on termination of her employment was marked as final, and there was no note on legal remedies against it. She also stresses that, even if she had known that she could have initiated court proceedings, she would not have dared to do that earlier than in 1998, because of the general uncertainty and danger to the Bosniak population.

34. The applicant strongly contests the respondent Party's allegations concerning the independence and impartiality of the courts. She points out that the Minister of Justice of Canton 10, the President, and the former President and the judge of the Municipal Court in Livno were removed by a decision of the High Representative. She also considers the length of the proceedings before the domestic organs, which have lasted 5 years, to be unreasonable.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

35. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept the case, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII of the Agreement. In accordance with Article VIII(2) of the Agreement, "the Chamber shall decide which applications to accept [...]. In so doing, the Chamber shall take into account the following criteria: (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted [...] (c) The Chamber shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of petition."

1. Regarding the claim related to the termination of the employment

36. The Chamber notes that the applicant complains of discrimination in the enjoyment of her right to work due to the termination of her employment. However, the Chamber observes that the employment of the applicant ceased on 29 July 1993, and that the employer's decision on her dismissal was delivered to the applicant on 28 August 1993. Hence, the alleged violations concerning the applicant's right to work occurred before the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. In accordance with generally accepted principles of international law, the Agreement cannot be applied retroactively. It is thus outside the competence of the Chamber *ratione temporis* to decide whether events occurring before the entry into force of the Agreement gave rise to violations of human rights (see, e.g., case no. CH/96/1 *Matanović v. The Republika Srpska,* decision on the admissibility of 13 September 1996, Decisions 1996-1997).

37. Therefore, pursuant to Article VIII(2)(c) of the Agreement, the Chamber declares inadmissible as incompatible *ratione temporis* with the Agreement the parts of the application related to the termination of the applicant's employment and discrimination in the enjoyment of her right to work and related rights.

2. Regarding the claim of a violation of Article 6 of the Convention

38. The Chamber notes that the applicant complains that the proceedings before the courts in Livno were unfair and that the courts were not impartial. However she did not raise these complaints either in form or in substance before the domestic courts and in relation to this part of the application she has therefore not exhausted domestic remedies.

39. As to the length of the proceedings in the courts, the Chamber notes that the applicant initiated proceedings on 23 December 1998, requesting the court to establish that she continued to be employed. This action was rejected by the Municipal Court in Livno on 8 March 1999, and on 11 May 2000, the Municipal Court's judgement was quashed by the Cantonal Court on appeal. Further, the Chamber notes that in the new proceedings, only on 15 May 2002 the applicant changed her claim requesting the annulment of the procedural decision on termination of her employment. The Municipal Court issued a new judgement on 5 June 2002, and the Cantonal Court in Livno, acting upon the applicant's appeal, issued a judgement on 27 August 2002.

40. In these circumstances the Chamber does not note any *prima facie* violation of the right to a fair hearing within a reasonable time. Regarding the length of proceedings before the Federation courts and considering the complexity of the issue, and the conduct of the applicant, the Chamber considers that the applicant's claim was solved within a reasonable time and that the courts showed due diligence in solving the matter. Accordingly, the parts of the application, in regard to the length of proceedings before the domestic courts is inadmissible as manifestly ill-founded within the meaning of Article VIII(2)(c) of the Agreement.

41. However, concerning the proceedings before the Cantonal and Federal Commission, the Chamber observes the lack of activity of the mentioned organs, which raises issues with regard to the right to a fair hearing within a reasonable time. Therefore, the Chamber declares this part of the application admissible.

3. Regarding the claim of a violation of Article 8 of the Convention

42. As to the complaint of a violation of the applicant's right to respect for her private and family life under Article 8 of the Convention, the Chamber notes that the applicant has failed to substantiate her allegations. Neither is it apparent from the facts of the case that the applicant has in fact been the victim of a violation of the rights guaranteed under Article 8 of the Convention. Since there is no evidence of a violation, it follows that this part of the application is manifestly ill-founded, within the meaning of Article VIII(2)(c) of the Agreement.

4. Regarding the claim of a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

43. As to the applicant's claim of a violation of her right to peaceful enjoyment of her possessions, the Chamber notes that the Municipal Court in Livno, by its final judgement, rejected the applicant's request for annulment of the employer's decision on terminating her employment. Therefore the applicant has not been employed since 1993 and the legal consequence of the employer's and the court's decisions is that she had no right to receive a salary and to be paid the contributions to the pension and disability fund.

44. Furthermore, if it had been established that the applicant had the status of an employee on the waiting list, then she would have been entitled to compensation for the period while she was on the waiting list and severance pay. However, the Cantonal Commission by its decision of 23 April 2003 rejected her claim. The applicant did not appeal against this decision, and therefore, it became final and binding. Hence, the applicant's claim was rejected by the final decision of the competent organ and she has no right to the compensation and severance pay. Accordingly, the applicant's claim of a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention is manifestly ill-founded within the meaning of Article VIII(2)(c) of the Agreement.

5. Conclusion as to admissibility

45. The Chamber further finds that no other grounds for declaring the case inadmissible have been established. Accordingly, the Chamber declares admissible the part of the application concerning the alleged violation of Article 6 of the Convention with regard to the length of proceedings before the Cantonal and Federal Commission and alleged violation of Article 13 of the Convention. The Chamber declares inadmissible the remainder of the applicant's complaints.

B. Merits

46. Under Article XI of the Agreement, the Chamber must next address the question of whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention.

1. Complaint under Article 6 of the Convention

47. The applicant complains about the length of the proceedings before the Cantonal and Federal Commissions. The Chamber will now consider the allegation that there has been a violation of Article 6 of the Convention in that the applicant's case has not been determined within a reasonable time. The relevant part of Article 6 paragraph 1 provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations [...], everyone is entitled to a fair ... hearing within a reasonable time [...]"

48. The Chamber has therefore to decide whether Article 6 paragraph 1 is applicable in the present case and, if so, whether the criterion of a "reasonable time" appearing in that Article was respected in the proceedings concerned.

a) Determination of the civil character of the proceedings

49. The Chamber observes that the proceedings before the Commission upon the applicant's appeal concerned the applicant's claim that she had the status of an employee on the waiting list. If it had been established that the applicant had the status claimed, then she would have had the right to compensation for the time she was on the waiting list, as well as the right to severance pay, which is a right deriving from termination of employment.

50. The respondent Party states that the applicant does not have the status of an employee on the waiting list because her employment ceased on 29 August 1993. Therefore Article 143 of the Law on Labour is not applicable in her case and the Commissions for Implementation of Article 143 of the Law on Labour are not competent in her case. The Federation, accordingly, considers that there is no violation of the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time within the meaning of Article 6 of the Convention.

51. Article 6(1) requires there to be a dispute over a right and for this right to be of a civil nature. The European Court of Human Rights in its constant jurisprudence has held that Article 6(1) is always applicable when the outcome of the proceedings is decisive for private law rights and obligations (see, e.g., Eur. Court HR, *Ringeisen v. Austria*, judgement of 16 July 1971, Series A no. 13, paragraph 94; *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden,* judgement of 7 July 1989, Series A no. 159, paragraph 41).

52. The Chamber notes that the Law on Labour provides that the only competent organ for establishing whether the applicant had the status requested was the Cantonal Commission. A decision of the Cantonal Commission could be appealed before the Federal Commission. According to domestic regulations in determining the above-mentioned rights, the applicant had no possibility to go to the court or any other organ, until the proceedings before the Commission were finished. Therefore, in the present case, the Chamber finds that there was a dispute before the Cantonal Commission in Tomislavgrad and the Federal Commission relating to the applicant's monetary claims

resulting from termination of employment, and that the outcome of the proceedings had a decisive effect on the applicant's civil rights and obligations.

53. Furthermore, the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina, in its decision no. U-388/01, delivered on 12 December 2001, held that the decisions of the Cantonal and Federal Commissions do not have the legal nature of administrative acts. In its opinion, the Supreme Court stated that the Commissions are not organs that conduct proceedings under the laws regarding administrative proceedings, but they are *sui generis* bodies unique to the field of employment. Therefore, their final decisions are not subject to judicial review under regular administrative dispute procedures, which are limited to review of administrative acts. Extraordinary remedies cannot be filed against the Commissions' decisions because they can only be filed against effective judicial decisions. Commission decisions should, however, be subject to review by competent regular courts subject to the laws on civil procedure.

54. In these circumstances, the Chamber considers that the "right" claimed by the applicant before the Cantonal and Federal Commissions is a "civil right". Therefore proceedings before these organs must comply with the requirements of Article 6(1) of the Convention. Consequently, the Chamber considers that Article 6 of the Convention is applicable in this case.

b) Length of the proceedings

55. Despite the fact that the Cantonal Commission rejected the applicant's request as ill-founded, the applicant had the right that her claim be decided within a reasonable time. The first step in establishing the reasonableness of the length of the proceedings is to determine the period of time to be considered.

56. The proceedings before the Cantonal Commission in Tomislavgrad were initiated on 30 November 2000. As the Cantonal Commission had not issued a decision within one year and 4 months, the applicant filed an appeal to the Federal Commission, due to "silence of the administration". The Federal Commission refused to deal with the case and immediately (in April 2002) remitted the case back to the Cantonal Commission. The Cantonal Commission issued its decision only on 23 April 2003. In summary, the proceedings have lasted 2 years and 5 months, due to the fact that the Cantonal Commission had not taken action to solve the case, and the Federal Commission refused to take over the jurisdiction of the Cantonal Commission, despite the provision of Article 143a(3) of the Law on Labour (see paragraph 21 above).

57. The reasonableness of the length of proceedings is to be assessed having regard to the criteria laid down by the Chamber, namely the complexity of the case, the conduct of the applicant and of the relevant authorities and the other circumstances of the case (*see, e.g.,* case no. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998; Eur. Court HR, *Rajcevic v. Croatia*, judgment of 23 July 2002, paragraph 36).

58. The Chamber notes that the issue in the applicant's case is whether she had the status of an employee on the waiting list. The Chamber cannot find that this was a particularly complicated issue, particularly in light of the fact that the only matters to be determined in the present case are simple questions of whether the applicant was employed on 31 December 1991, whether she requested her employer to be reinstated into her working and legal status within the time-limit prescribed by the law and whether she accepted employment from another employer in the meantime (see paragraph 19 above). Nor can it be argued that the law is particularly complicated on this point.

59. According to information obtained by the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), the Cantonal Commission in Tomislavgrad is composed of five lawyers, appointed by different Municipalities and one President. The President is working part time, the remaining lawyers are working one day a week, on Wednesdays, when they regularly meet and jointly take decisions. Though the deadline for filing a complaint expired in December 2000, the Commission is still receiving cases forwarded from the court, according to Article 145 of the Law on Labour, which states that labour disputes before the court may be forwarded to the Commission. There are 3,638 complaints submitted to the Commission and 296 have received a decision: ninety-two from 1 January to 13

February 2003. Forty-five cases have been appealed to the Federal Commission. One decision has been taken by the Federal Commission, which has confirmed a decision issued by the first instance body. Further, the work of all the Cantonal Commissions was impeded by a lack of support, financial and technical, lack of staff and lack of any guidance from the relevant Ministry.

60. In the present case, the length of time to be considered already amounts to 2 years and 5 months (from the date when the request was filed until the Commission's decision was issued). The Chamber observes that there was a lack of activity by the Cantonal Commission in Tomislavgrad while the applicant's case was pending before it. Even after the case had been transferred back to it from the Federal Commission, the Cantonal Commission apparently did nothing, until April 2003, in order to solve the applicant's request. The Chamber considers this inaction of the Cantonal Commission as the main reason for delay in the proceedings and the respondent Party is solely responsible for it. The Chamber is aware of the difficulties that the Commission has met in its work (see paragraph 59 above), but it finds the respondent Party responsible for that, because the Federation did not organise the work of the Commission in a more efficient way.

61. Furthermore, the Federal Commission refused to take over the competence of the Cantonal Commission and solve the case by itself, although according to Article 143a(3) of the Law on Labour it is clearly obliged to do so. Although, the proceedings before the Commission do not have the character of administrative proceedings according to the opinion of the Supreme Court (see paragraph 53 above), when the case was transferred to the Federal Commission because the applicant appealed due to "silence of the administration", that was a clear sign to the Federal Commission that the Cantonal Commission in Tomislavgrad did not comply with its duties prescribed by the law. Therefore, the Federal Commission could and should have taken over the competence of the Cantonal Commission in Tomislavgrad and solved the case itself. The respondent Party has argued that this conduct of the Federal Commission was justified because the Cantonal Commission would act more efficiently in solving the case (see paragraph 28 above). However, the Chamber considers that in the light of the clear provision of Article 143a(3) on the one hand, and of the total inaction of the Cantonal Commission on the other hand, the refusal of the Federal Commission is not justified. This is all the more so since the Cantonal Commission did not deal with the applicant's case after it was returned to it (in April 2002) until April 2003.

62. Further, the Chamber finds that there is no indication that the applicant has in any way contributed to the delay of the proceedings. On the contrary, the applicant has made use of all the possible remedies when faced with the inaction of the Cantonal Commission and tried to urge a conclusion of the proceedings, but to no avail.

63. Having considered all these elements, the Chamber finds that the length of the proceedings has been unreasonable and that the respondent Party is responsible for this.

64. The Chamber therefore finds a violation of Article 6 paragraph 1 of the Convention with regard to the right to reasonable time aspect.

2. Complaint under Article 13 of the Convention

65. The Chamber finds that in light of its finding of a violation of the rights provided for in Article 6 of the Convention, there is no need to examine the applicant's complaint of a violation of her right to an effective remedy under Article 13 of the Convention.

VIII. REMEDIES

66. Under Article XI(1)(b) of the Agreement, the Chamber must address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief as well as provisional measures. The Chamber is not necessarily bound by the claims of an applicant.

67. The applicant requests reinstatement into her employment and adequate compensation for lost salaries.

68. The Chamber notes that it has found a violation of the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6 paragraph 1 of the Convention. However, the Chamber has not found discrimination in the enjoyment of the right to work, nor has it found a violation of her rights under Article 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

69. The Chamber considers it appropriate to award a sum to the applicant in recognition of the sense of injustice she has suffered as a result of her inability to have her case decided before the Cantonal Commission.

70. Accordingly, the Chamber will order the respondent Party to pay to the applicant the sum of 1000 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*) in recognition of her suffering as a result of her inability to have her case decided within a reasonable time.

71. The Chamber further awards simple interest at an annual rate of 10% as of one month from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure on the sum awarded in the preceding paragraph or any unpaid portion thereof until the date of settlement in full.

IX. CONCLUSION

72. For the above reasons, the Chamber decides,

1. unanimously, to declare admissible under Articles 6 and 13 of the European Convention on Human Rights the part of the application relating to the length of the domestic proceedings in the applicant's case before the Cantonal Commission;

2. unanimously, to declare inadmissible the remainder of the application;

3. unanimously, that there has been a violation of the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6 paragraph 1 of the European Convention on Human Rights, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

4. unanimously, that it is not necessary to examine the applicant's complaint also under Article 13 of the Convention;

5. by 6 votes to 1, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant, not later than one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure, 1000 Convertible Marks ("*Konvertibilnih Maraka*") by way of compensation for non-pecuniary damages;

6. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay simple interest at the rate of 10 (ten) per cent per annum over the above sum or any unpaid portion thereof from the date of expiry of the above one-month period until the date of settlement in full; and

7. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to it no later than one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
Ulrich GARMS
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the First Panel

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmet broj CH/99/2753

Fahrudin TERZIĆ

protiv

BOSNE I HERCEGOVINE

i

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 6. jula 2005. godine sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gosp. Mato TADIĆ, član
Gosp. Miodrag SIMOVIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenutu prijavu podnesenu Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stav 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Fahrudin Terzić (u daljnjem tekstu: podnosilac prijave), iz Livna, bošnjačke nacionalnosti, prije oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini radio je kao profesor francuskog jezika u Livnu. Podnosilac je bio zaposlen od 1977. godine do 21. jula 1993. godine u Srednjoj strukovnoj školi "S.S. Kranjčević" Livno, gdje je obavljao poslove i radne zadatke profesora francuskog jezika. Početkom bošnjačko – hrvatskih sukoba direktor srednje škole je usmenom odlukom proglasio podnosioca prijave "tehnološkim viškom", te ga uputio na tzv. "čekanje". Podnosilac prijave navodi da je zbog odluke općinskog HVO-a Livno, broj 01-023-463/93, od 27. jula 1993. godine stavljen na čekanje, te navodi da to predstavlja diskriminaciju po osnovu nacionalne pripadanosti.

2. Predmet postavlja pitanja po članu 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija), te pokreće pitanje diskriminacije u uživanju prava na rad i srodnih prava zaštićenih članovima 6. i 7. Međunarodnog ugovora o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (u daljnjem tekstu: ICESCR) i članom 5. Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (u daljnjem tekstu: CERD).

II. ČINJENICE U PREDMETU

3. Podnosilac prijave radio je od 1977. godine do 21. jula 1993. godine u Srednjoj strukovnoj školi "S. S. Kranjčević" Livno (u daljnjem tekstu: škola) kao profesor francuskog jezika.

4. Na osnovu usmene odluke direktora škole, podnosilac prijave je 21. jula 1993. godine upućen na čekanje posla, te je početkom školske godine 1992/1993. proglašen tehnološkim viškom. Formalnu odluku nije nikada dobio.

5. Podnosilac prijave je po osnovu "čekanja posla" od 21. jula do 31. decembra 1993. godine primao naknadu osobnog dohotka u iznosu od 35% od osnovice, a poslije 31. decembra 1993. godine nije primao nikakvu novčanu naknadu.

6. Podnosilac prijave ističe da je diskriminiran po osnovu odluke o izmjenama i dopunama Odluke o načinu provođenja i izvršenja radne obaveze na području Općine Livno, općinskog HVO-a Livno, broj 01-023-463/93 od 27. jula 1993. godine, jer je samo na osnovu njegove nacionalnosti upućen na čekanje. Član 5.c navedene odluke glasi : "Radnici – muškarci za koje se utvrdi da nisu na bilo koji način učestvovali u pobuni, a niti bilo tko od članova njihove uže obitelji, nastavljaju sa radom. Ukoliko je netko od članova uže obitelji radnika neposredno učestvovao u pobuni, radnik će se uputiti na neplaćeno odsustvovanje sa rada (mirovanje radnog odnosa). Ovlašćuju se ravnatelji i rukovoditelji poduzeća, državnih ustanova i drugih pravnih osoba da radnike iz stavka 1. ovog članka mogu raspoređivati na druge poslove ovisno o potrebama radnog procesa i slati na čekanje na posao uz naknadu osobnog dohotka od 60%."

(a) Postupak pred školom

7. Podnosilac prijave je 4. februara 2000. godine podnio zahtjev poslodavcu za reguliranje radno – pravnog statusa. Poslodavac je 19. marta 2000. godine dostavio odgovor na zahtjev za reguliranje njegovog radno-pravnog statusa u kojem obavještava da škola godinama nema potrebe za djelatnicima njegove stručne spreme i da nastavne potrebe pokriva jedan profesor francuskog jezika, koji, također, u prošloj školskoj godini nije imao punu nastavnu normu, a da je te godine nastavna norma popunjena uvođenjem nove struke.

(b) Postupak pred Osnovnim sudom u Livnu

8. Podnosilac prijave je 12. februara 1998. godine podnio tužbu Općinskom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Sud) protiv poslodavca radi vraćanja na radno mjesto.

9. Sud je ustupio sudski predmet podnosioca prijave, broj P-156/98, Komisiji za provedbu člana 143. Zakona o radu Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija), te je Komisija postupajući po žalbi podnosioca prijave, 24. decembra 2003. godine, donijela rješenje, broj 10/2-34-75/01, kojim se žalba usvaja, te se podnosiocu prijave priznaje status zaposlenika na čekanju i nalaže poslodavcu da u roku od 15 dana od dana prijema ovog rješenja riješi radno – pravni status podnosioca prijave.

10. Podnosilac prijave je 9. septembra 2004. godine podnio prijedlog za izvršenje rješenja broj 10/2-34-75/01 od 24. decembra 2003. godine Sudu.

11. Sud je 1. aprila 2005. godine donio rješenje, broj I-675/04, kojim se nalaže izvršeniku da u naknadnom roku od 15 dana postupi po rješenju toga suda, broj I-675/04 od 21. septembra 2004. godine, pod prijetnjom izricanja novčane kazne u skladu sa članom 17. Zakona o izvršnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

12. Tužena strana dostavila je dopis Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa – Livno, broj 06-02-14-324/04, od 19. maja 2004. godine, u kojem se sve osnovne i srednje škole Hercegbosanske županije obavještavaju da ukoliko škola ima zaposlenike na čekanju prema članu 143. Zakona o radu ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 43/99 i 32/00), a koji su dobili konačno rješenje za povratak na posao, da se dostavi popis istih sa konačnim rješenjem, te da se izračuna visina otpremnine koja se utvrđuje na osnovu prosječne mjesečne plaće isplaćene na nivou Federacije na dan stupanja na snagu gore navedenog Zakona. Također se navodi da je potrebno izračunati i visinu doprinosa za svakog djelatnika.

III. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

13. Prijava je podnesena 5. augusta 1999. godine i registrovana je istog dana.

14. Komisija je 18. marta 2005. godine proslijedila tuženoj strani prijavu podnosioca radi dostavljanja pisanih zapažanja.

15. Komisija je 12. aprila 2005. godine primila pisana zapažanja o prihvatljivosti i meritumu tužene strane.

16. Komisija je 27. aprila 2005. godine proslijedila zapažanja o prihvatljivosti i meritumu tužene strane podnosiocu prijave.

17. Komisija je 29. aprila 2005. godine primila dodatne informacije od tužene strane. Komisija je 13. juna 2005. godine proslijedila dodatne informacije tužene strane podnosiocu prijave.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

A. Zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

18. **Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije** (“Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije”, br. 60/89 i 42/90) je preuzet kao zakon Republike Bosne i Hercegovine (“Službeni list Republike Bosne i Hercegovine“, br. 2/92).

Član 23.

> [...]
>
> Radniku se obavezno dostavlja pismena odluka kojom se odlučuje o ostvarivanju njegovih pojedinačnih prava, obaveza i odgovornosti.

Član 83.

> Radnik koji nije zadovoljan konačnom odlukom nadležnog organa u organizaciji ili ako taj organ ne donese odluku u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva odnosno prigovora, ima pravo da u narednom roku od 15 dana traži zaštitu svojih prava pred nadležnim sudom.

B. Zakon Republike Bosne i Hercegovine

19. Zakon o radnim odnosima objavljen je u "Službenom listu Republike Bosne i Hercegovine", broj 21/92 od 23. novembra 1992. godine. Donesen je kao **Uredba sa zakonskom snagom o radnim odnosima u toku rata i neposredne ratne opasnosti** i kasnije je potvrđen od strane Skupštine Republike Bosne i Hercegovine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", br. 13/94 od 9. juna 1994). Na snazi je ostao do 5. novembra 1999. godine.

Zakon predviđa sljedeće relevantne odredbe:

Član 7.

> Radnik za čijim radom privremeno prestane potreba zbog smanjenog obima posla za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti može se uputiti na čekanje, a najduže do prestanka ovih okolnosti.
>
> Radnik upućen na čekanje ima pravo na novčanu naknadu u iznosu utvrđenom odlukom direktora odnosno poslodavca u skladu sa materijalnim mogućnostima preduzeća ili drugog pravnog lica, odnosno poslodavca [...].
>
> Doprinos za zdravstveno osiguranje i penzijsko invalidsko osiguranje obračunava se na osnovicu koju čini novčana naknada iz stava 2. ovog člana.
>
> […]
>
> Obveznik uplate doprinosa iz stava 3. ovog člana je preduzeće ili drugo pravno lice odnosno poslodavac.

Član 8.

> Rješenje o upućivanju radnika na čekanje donosi direktor ili drugi ovlašteni radnik odnosno poslodavac.
>
> U rješenju iz stava 1. ovog člana direktor ili drugi ovlašteni radnik odnosno poslodavac može utvrditi rokove i način javljanja radnika upućenog na čekanje preduzeću ili drugom pravnom licu odnosno poslodavcu.

C. Zakoni Federacije Bosne i Hercegovine

20. **Odluka o prestanku primjene odluke o proglašenju neposredne ratne opasnosti na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" broj 25/96), stupila je na snagu 23. decembra 1996. godine.

21. **Zakon o radu** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 43/99) stupio je na snagu 5. novembra 1999. godine. Zakon je izmijenjen i dopunjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o radu ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 32/00) sa posebnim ciljem da se dodaju nove odredbe uključujući članove 143a, 143b. i 143c. koje su stupile na snagu 7. septembra 2000. godine.

Član 5. Zakona o radu predviđa:

> Lice koje traži zaposlenje, kao i lice koje se zaposli, ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih i duševnih poteškoća u pogledu angažiranja, obrazovanja, unapređenja, uvjeta i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.
>
> U smislu stava 1. ovog člana, ne isključuju se razlike:
>
> (1.) koje se prave u dobroj vjeri, a zasnovane su na zahtjevima koji se odnose na određeni posao;
>
> (2.) koje se prave u dobroj vjeri, a zasnovane su na nesposobnosti lica da obavlja poslove predviđene za određeno radno mjesto ili da savlada program potrebnog stručnog usavršavanja, pod uvjetom da je poslodavac ili lice koje osigurava stručno usavršavanje uložilo razumne napore za prilagođavanje posla ili obuke u kojoj se nalazi takvo lice ili za osiguravanje odgovarajućeg drugog zaposlenja ili usavršavanja, ukoliko je to moguće;
>
> (3.) Aktivnosti koje za svoj cilj imaju poboljšanje položaja lica koja se nalaze u nepovoljnom ekonomskom, socijalnom, obrazovnom ili fizičkom položaju.
>
> U slučajevima kršenja odredaba iz st. 1. i 2. ovog člana:
>
> (1.) lice čija prava su povrijeđena može zbog povrede prava podnijeti tužbu nadležnom sudu;
>
> (2.) ukoliko podnosilac tužbe podnese očigledan dokaz diskriminacije koja je zabranjena odredbom ovog člana, tuženi je dužan da podnese dokaz da takva razlika nije napravljena na osnovu diskriminacije;
>
> (3.) ukoliko utvrdi da su navodi tužbe osnovani, sud će naložiti, da bi se osigurala primjena odredaba ovog člana, uključujući zaposlenje, vraćanje na prethodno radno mjesto, osiguravanje ili ponovno uspostavljanje svih prava iz radnog odnosa koja proizilaze iz ugovora o radu.

Član 143. Zakona o radu previđa:

> Zaposlenik koji se na dan stupanja na snagu ovoga zakona zatekao na čekanju posla, ostat će u tom satusu najduže šest mjeseci, od dana stupanja na snagu ovoga zakona (5. maja 2000. godine), ako poslodavac, prije isteka ovog roka, zaposlenika ne pozove na rad.
>
> Zaposlenik koji se zatekao u radnom odnosu 31. decembra 1991. godine i koji se u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovoga zakona pismeno ili neposredno obratio poslodavcu radi uspostavljanja radno-pravnog statusa, a u ovom vremenskom razdoblju nije zasnovao radni odnos kod drugog poslodavca smatrat će se, također, zaposlenikom na čekanju posla.
>
> Za vrijeme čekanja posla zaposlenik ima pravo na naknadu plaće u visini koju odredi poslodavac.
>
> Ako zaposlenik na čekanju posla iz st. 1. i 2. ovog člana ne bude pozvan na rad u

roku iz stava 1. ovog člana, prestaje mu radni odnos, uz pravo na otpremninu koja se utvrđuje na osnovu prosječne mjesečne plaće isplaćene na nivou Federacije, na dan stupanja na snagu ovog zakona, koju objavljuje Federalni zavod za statistiku.

Otpremnina iz stava 4. ovog člana isplaćuje se zaposleniku za ukupan staž osiguranja, a utvrđuje se tako da se prosječna plaća iz stava 4. ovog člana pomnoži sa koeficijentom, i to za:

staž osiguranja	koeficijent
- do 5 godina	1,33
- od 5 do 10 godina	2,00
- od 10 do 20 godina	2,66
- preko 20 godina	3,00.

[...]

Ako zaposleniku prestane radni odnos u smislu stava 4. ovoga člana, poslodavac ne može u roku od jedne godine zaposliti drugo lice koje ima istu kvalifikaciju ili isti stepen stručne spreme, osim lica iz st. 1. i 2. ovoga člana, ako je to lice nezaposleno.

Član 145. Zakona o radu predviđa:

Postupci ostvarivanja i zaštite prava zaposlenika, započeti prije stupanja na snagu ovog zakona, završit će se po odredbama propisa koji su se primjenjivali na teritoriji Federacije do dana stupanja na snagu ovog zakona, ako je to za zaposlenika povoljnije.

22. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 32/00)

U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o radu, dodat je novi član 143a. koji glasi:

Zaposlenik koji smatra da je poslodavac povrijedio njegovo pravo koje je utvrđeno u članu 143. st. 1. i 2. može, u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona, podnijeti žalbu Kantonalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljem tekstu Kantonalna komisija), koju formira Županijski ministar nadležan za poslove rada (u daljem tekstu Županijski ministar).

O žalbama izjavljenim protiv rješenja kantonalne komisije rješava Federalna komisija za implementaciju člana 143. (u daljem tekstu Federalna komisija), koju formira federalni ministar.

U slučaju da kantonalna komisija ne izvršava funkciju radi koje je formirana, Federalna komisija preuzet će nadležnosti kantonalne komisije.

Ako je pred nadležnim sudom pokrenut postupak koji se odnosi na prava zaposlenika iz člana 143. st. 1. i 2., sud će ustupiti zahtjev na nadležno postupanje kantonalnoj komisiji i donijeti odluku o prekidu postupka.

U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o radu novi član 143c. predviđa sljedeće:

> Federalna, odnosno kantonalna komisija može:
>
> 1. saslušati zaposlenika, poslodavca i njihove predstavnike;
>
> 2. pozvati svjedoke i vještake;
>
> 3. tražiti od odgovarajućih organa vlasti i poslodavaca da dostave sve relevantne informacije.
>
> Odluke Federalne, odnosno kantonalne komisije su:
>
> 1. konačne i podliježu sudskom preispitivanju u skladu sa zakonom;
>
> 2. pravno utemeljene;
>
> 3. dostavljene podnositelju u roku od sedam dana.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu nadalje predviđa sljedeće čl. 52, 53. i 54.

Član 52.

> Ovaj zakon ne odnosi se na ugovore i isplate nastale između poslodavca i zaposlenika u primjeni člana 143. Zakona o radu prije dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 53.

> Ovaj zakon ne odnosi se na konačne odluke koje je sud donio u periodu prije stupanja na snagu ovog zakona u primjeni člana 143. Zakona o radu.

Član 54.

> Postupci ostvarivanja i zaštite prava zaposlenika započeti prije stupanja na snagu ovog zakona završit će se po odredbama propisa koji su se primjenjivali na teritoriji Federacije prije stupanja na snagu ovog zakona, ako je to za zaposlenika povoljnije, izuzimajući član 143. Zakona o radu.

23. Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine je, u svojoj odluci, broj *U-388/01* od 12. decembra 2001. godine, smatrao da odluke Kantonalne komisije i Federalne komisije nemaju pravnu narav upravnih akata. Po mišljenju Vrhovnog suda, komisije nisu organi koji vode postupke prema zakonima koji regulišu upravni postupak, ali su *sui generis* tijela specifična za oblast radnih odnosa. Zato njihove konačne odluke nisu predmet sudskog preispitivanja prema redovnim postupcima u upravnim sporovima, koji su ograničeni na preispitivanje upravnih akata. Vanredni pravni lijekovi ne mogu se uložiti protiv odluka komisija, jer se mogu uložiti samo protiv izvršnih sudskih odluka. Odluke komisije, međutim, bi trebale biti predmet preispitivanja od strane nadležnih redovnih sudova prema Zakonu o parničnom postupku.

24. **Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine** stupio je na snagu 11. novembra 1998. godine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 42/98 i 3/99). Član 426. ovog Zakona predviđa da sud u radnim sporovima, obraća posebnu pažnju na potrebu rješavanja takvih sporova po hitnom postupku, posebno kada je u pitanju zakazivanje rasprava i određivanje rokova. Novi Zakon o parničnom postupku stupio je na snagu 5. novembra 2003. godine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 53/03).

V. ŽALBENI NAVODI

25. Podnosilac prijave navodi da je povrijeđeno njegovo pravo na pravičnu raspravu prema članu 6. Evropske konvencije. Dalje, podnosilac prijave se žali na diskriminaciju u uživanju prava na rad zbog nacionalne pripadnosti i poziva se na član II(2)(b) Sporazuma u vezi sa čl. 6. i 7. ICESCR i članom 5. CERD. Traži da bude vraćen na ranije radno mjesto.

VI. ODGOVOR TUŽENE STRANE

A. U vezi sa činjenicama

26. U vezi sa činjenicama, tužena strana navodi da je podnosilac prijave ostao bez nastave početkom 1992/93. školske godine, nakon čega je upućen na “čekanje“ iz razloga što su se za nastavnike francuskog jezika u školi znatno smanjile potrebe, tj. smanjile su se nastavne norme, te su u školi poslove profesora francuskog jezika od dana upućivanja podnosioca na “čekanje“ obavljali, sa pola nastavne norme profesori : Željka Tičinović i Dinka Duran.

27. Tužena strana nadalje iznosi da je podnosilac prijave od 1. septembra 1992. godine do 31. augusta 1993. godine primio pune osobne dohotke, iako u školi nije imao nijedan nastavni sat niti je imao drugih nastavnih zaduženja, a od škole od 1. septembra 1993. do 31. decembra 1993. godine primio je 35 % osobnog dohotka.

28. Također navodi da je finansiranje prosvjete od 1. janura 1994. godine preuzelo odgovarajuće resorno ministarstvo Hercegbosanske županije, te, budući da se za sve škole locirane u toj Županiji nisu slala sredstva za djelatnike koji nisu imali radno zaduženje, poslodavac nije mogao podnosiocu prijave od 1. januara 1994. godine isplatiti naknadu.

29. Od dana upućivanja na čekanje poslova podnosioca prijave, u školi se ne primaju nove osobe na mjesto za koje je kvalificiran podnosilac prijave, s obzirom da se broj sati francuskog jezika u školi znatno smanjio. Profesor Dinka Duran je sporazumno prekinula radni odnos i napustila je školu 31. marta 1998. godine.

B. U vezi sa prihvatljivošću

30. Tužena strana prije svega ističe prigovor nenadležnosti Komisije *ratione temporis* u vezi pitanja pokrenutih u prijavi o događajima koji su se desili prije stupanja na snagu Sporazuma.

C. Uvezi sa meritumom

31. U pogledu merituma prijave, tužena strana zapaža da podnosilac prijave nije ostao bez odgovora na tužbu/prijedlog za izvršenje od strane suda, poslodavca odnosno organa tužene strane, pa u tom smislu nije moglo doći do povrede člana 6. Evropske konvencije.

32. U vezi diskriminacije, tužena strana navodi da je podnosilac prijave paušalno naveo da je diskriminisan u postupku rješavanja njegovog radno-pravnog statusa po osnovu nacionalne pripadnosti u školi. U vezi tvrdnje podnosioca prijave, tužena strana primjećuje da navode o eventualnoj diskriminaciji po osnovi nacionalne pripadnosti, podnosilac prijave nije ničim potkrijepio.

D. Podnosilac prijave

33. Podnosilac prijave navodi da je od 1977. godine radio kao profesor francuskog jezika u Srednjoj strukovnoj školi "S.S. Kranjčević" - Livno, kao profesor francuskog jezika. Na osnovu usmene odluke direktora škole podnosilac prijave je 21. jula 1993. godine upućen na čekanje posla, te je početkom školske godine 1992/1993. proglašen tehnološkim viškom.

34. Podnosilac prijave navodi da nikada nije dobio rješenje kojim je stavljen na čekanje niti je bio pozvan da se vrati na posao i tvrdi da je diskriminiran na osnovu nacionalne pripadnosti. Do 1993. godine u školi su postojala tri profesora francuskog jezika, tj. podnosilac prijave i dvije profesorice hrvatske nacionalnosti. Podnosilac prijave navodi da je osnov po kojem je stavljen na čekanje i proglašen tehnološkim viškom odluka općinskog HVO Livno od 27. juli 1993. godine. Podnosilac prijave se obraćao poslodavcu u cilju vraćanja na radno mjesto i u cilju utvrđivanja radno - pravnog statusa.

35. Podnosilac prijave, dalje, tvrdi da se obratio Uredu Ombudsmena Federacije Bosne i Hercegovine u Mostaru. Također navodi da se Općinski sud u Livnu nije oglasio po njegovoj tužbi koju je podnio 1998. godine, već da je predmet nakon uspostavljanja Komisije proslijeđen na razmatranje.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

36. Komisija podsjeća da je prijava podnesena Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njoj nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovoj prijavi. Pri tome, Komisija će uzimati kriterije za prihvatljivost prijave sadržane u članu VIII(2) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmet podnosioca prijave, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

37. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio, (b) da li je prijava u biti ista kao i stvar koju su Dom/Komisija već ispitali, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe (c). U skladu sa članom VIII(3) Sporazuma "[Komisija] u bilo kojem trenutku svog postupka može obustaviti razmatranje neke žalbe, odbaciti je ili brisati iz razloga (a) što podnosilac prijave namjerava odustati od žalbe; (b) što je stvar već riješena; ili (c) što iz bilo kojeg drugog razloga, koji utvrdi [Komisija], nije više opravdano nastaviti s razmatranjem žalbe; pod uvjetom da je takav rezultat u skladu s ciljem poštivanja ljudskih prava."

a) Nadležnost *ratione temporis*

38. Komisija će obraditi pitanje u kojoj mjeri je nadležna *ratione temporis* razmatrati ovaj predmet, imajući na umu da tužena strana ističe prigovor, kada je riječ o prihvatljivosti, da pitanja pokrenuta u prijavi ne spadaju u nadležnost Komisije *ratione temporis*.

39. Komisija zapaža da su se neke od navedenih povreda desile prije stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine. U skladu sa opće prihvaćenim principima međunarodnog prava, Sporazum se ne može primijeniti retroaktivno. Nije dakle u nadležnosti Komisije *rationae temporis* odlučivati jesu li događaji koji su se desili prije stupanja na snagu Sporazuma doveli do povreda ljudskih prava (vidi odluku o prihvatljivosti Doma za ljudska prava, br. CH/96/1, *Matanović protiv Republike Srpske*, od 13. septembra 1996. godine, Odluke 1996.-1997).

40. Međutim, dokazi koji se odnose na te događaje mogu biti relevantni kao pozadina događajima koji su se desili nakon stupanja na snagu Sporazuma (vidi odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/97/42, *Eraković protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 15. januara 1999. godine, tačka 37). Štaviše, u dijelu u kojem podnosilac prijave navodi nastavljenu povredu svojih prava nakon 14. decembra 1995. godine, predmet spada u nadležnost

Komisije *rationae temporis* (vidi odluku o prihvatljivosti Doma za ljudska prava, CH/96/8, *Baštijanović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 4. februara 1997. godine, Odluke 1996-1997).

41. Komisija zapaža da je podnosiocu prijave bilo uskraćeno pravo na rad u školi prije stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine. Ovo uskraćivanje se nastavilo do 14. januara 2003. godine. Shodno tome, pritužbe podnosioca prijave u pogledu njegove nemogućnosti da se vrati na posao se odnose na situaciju koja je nastavljena nakon 14. decembra 1995. godine. Zbog toga, Komisija zaključuje da se radi o tvrdnji kontinuirane povrede, koja spada u nadležnost Komisije *rationae temporis*.

42. Analogno tome, Komisija je nadležna da ispita činjenicu da plata i doprinosi podnosioca prijave nisu isplaćivani nakon 14. decembra 1995. godine.

43. Komisija je također nadležna *rationae temporis* da ispita propust na strani organa vlasti za koji je odgovorna Federacija prema Sporazumu, u dijelu u kojem se takav propust desio ili nastavio nakon 14. decembra 1995. godine.

b) Uslov iscrpljivanja djelotvornih domaćih pravnih lijekova

44. Komisija dalje mora razmotriti da li je, u smislu člana VIII (2) (a) Sporazuma, podnosilac prijave imao ijedan "efikasan pravni lijek" u pogledu svojih žalbenih navoda i, ako jeste, da li je dokazao da ga je iscrpio. Na tuženoj strani je obaveza da pri tvrdnji o neiscrpljivanju dokaže da je postojao drugi pravni lijek dostupan podnosiocu prijave osim njegove prijave zasnovane na Sporazumu i da uvjeri Komisiju da je taj pravni lijek bio efikasan.

45. Tužena strana ističe da je podnosilac prijave isključivo svojim ponašanjem propustio da u roku odeređenim članom 80. Zakona o osnovnim pravima o radu podnese prigovor školi, te da je propustio da u roku određenim članom 83. stav 1. Zakona o osnovnim pravima o radu podnese tužbu nadležnom sudu, a gdje postoji strog, prekluzivan rok.

46. Komisija prvenstveno podsjeća da podnosilac prijave nije primio nikakvu odluku u vezi sa njegovim radnim statusom, niti odluku o prestanku njegovog radnog odnosa, niti odluku o upućivanju podnosioca prijave na čekanje i proglašenju podnosioca prijave tehnološkim viškom. Prema tome, Komisija zaključuje da se radi o tvrdnji kontinirane povrede zbog čega se prigovor neiscrpljivanja pravnih lijekova ne može prihvatiti.

47. Komisija dalje podsjeća da je podnosilac prijave 1998. godine podnio tužbu pred Općinskim sudom u Livnu tražeći da se utvrdi da li je on još uvijek zaposlenik škole i, ako jeste, da se vrati na posao koji je obavljao do svog udaljenja i da se isplati naknada svih osobnih dohodaka. Predmet je 2003. godine proslijeđen Komisji za provedbu člana 143. Zakona o radu, a koja je donijela rješenje od 24. decembra 2003. godine, gdje je utvrđeno da podnosilac prijave ispunjava uslove za priznavanje statusa zaposlenika na čekanju kod poslodavca, te je naloženo poslodavcu da u roku od 15 dana od dana prijema ovog rješenja riješi njegov radno-pravni status. Komisija zaključuje da podnosilac prijave, uprkos obraćanju sudu, nije nikada dobio odgovor na svoj tužbeni zahtjev, već je predmet prosljeđen Komisji za provedbu člana 143. Zakona o radu.

A.1. Zaključak o prihvatljivosti

48. Komisija zaključuje da je prijava prihvatljiva u dijelu u kojem se podnosilac prijave žali na diskriminaciju u uživanju svog prava na rad i povrede prava na pravično suđenje, u pogledu radnji ili propusta koji su se desili ili nastavili nakon stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine. Komisija odbija ovu prijavu kao neprihvatljivu u dijelu u kojem se ona odnosi na radnje i propuste koji su se desili prije 14. decembra 1995. godine.

B. Meritum

49. Prema članu XI Sporazuma, Komisija mora obraditi pitanje da li utvrđene činjenice otkrivaju da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz Sporazuma. Kao što je već naglašeno, prema članu I Sporazuma, strane su obavezne "osigurati svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda", uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i drugim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma.

B.1. Diskriminacija u uživanju prava na rad, kao i na pravične i povoljne uslove rada zagarantovane ICESECR-om i CERD-om

50. Komisija ponavlja da je zabrana diskriminacije glavni cilj Dejtonskog mirovnog sporazuma na koji Komisija mora obratiti posebnu pažnju. U skladu sa članom II(2)(b) Aneksa 6, Komisija ima nadležnost da razmotri navodnu i očiglednu diskriminaciju po bilo kojem osnovu u vezi sa uživanjem svih prava i sloboda koje su predviđene međunarodnim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma, između ostalog i Međunarodnim ugovorom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnom konvencijom o zabrani svih oblika rasne diskriminacije (vidi odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/97/67, *Zahirović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, uručena 8. jula 1999. godine, tačka 59. sa daljim referencama, Odluke januar-juli 1999; vidi odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/01/7351, *Kraljević protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, uručena 12. aprila 2002. godine, tačka 61, Odluke 2002).

51. Komisija dalje zapaža da se osnova diskriminacije u Bosni i Hercegovini često zasniva na uočenim etničkim ili nacionalnim razlikama koje su izražene terminima kao što su Bošnjak, Hrvat i Srbin. Komisija radi toga koristi ovu terminologiju u predmetima diskriminacije bez podržavanja iste (vidi odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/99/2696*, Brkić protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, uručena 12. oktobra 2001. godine, tačka 64, Odluke 2001).

B.1.a. Osporene radnje i propusti

52. Radnje i propusti koji eventualno povlače odgovornost Federacije prema Sporazumu uključuju propust da se podnosilac prijave vrati na posao i da mu se reguliše njegov radno-pravni status.

53. Ove radnje utiču na uživanje podnosioca prijave u pravima zagarantovanim članovima 6(1) i 7(a)(i) i (ii) ICESCR-a i članom 5(e)(i) CERD-a. Shodno tome, Komisija je pozvana da ispita da li je Federacija propustila da ispuni svoju pozitivnu obavezu da osigura zaštitu tih prava bez diskriminacije.

54. Komisija će razmotriti navod o diskriminaciji prema članu II(2)(b) Sporazuma u vezi sa članovima 6(1) i 7(a)(i)(ii) ICESCR-a i članom 5(e)(i) CERD-a, koji, u relevantnom dijelu, glasi:

Član 6(1) ICESCR-a:

> Države potpisnice ovog Ugovora priznaju pravo na rad koje obuhvata pravo svakoga na mogućnost da zasluži dovoljno za život slobodno izabranim ili prihvaćenim radom, i preduzet će odgovarajuće mjere da zaštite to pravo.

Član 7. ICESCR-a:

> Države potpisnice ovog ugovora priznaju pravo svakog lica na uživanje pravičnih i povoljnih uslova za rad koji naročito osiguravaju:
>
> (a) naknadu koja minimalno osigurava svim radnicima:

(i) pravičnu zaradu i jednaku naknadu za rad i iste vrijednosti bez ikakve razlike;

(ii) pristojan život za njih i njihove porodice u skladu sa odredbama ovog Ugovora;

[…].

Član 5. CERD-a:

[…] države članice se obavezuju da zabrane i da ukinu rasnu diskriminaciju u svim njenim oblicima i da garantuju pravo svakome na jednakost pred zakonom bez razlike na rasu, boju ili nacionalno ili etničko porijeklo, naročito u pogledu uživanja sljedećih prava:

[…].

(e) ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, naročito:

(i) prava na rad, na slobodan izbor rada, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada, na zaštitu u slučaju nezaposlenosti, na jednaku zaradu za jednak rad, na pravičnu i zadovoljavajuću naknadu.

[…].

B.1.b. Različito postupanje i moguća opravdanost istoga

55. Komisija smatra da je neophodno da se prvo utvrdi da li je prema podnosiocu prijave postupano drugačije nego prema drugima u istim ili relevantno sličnim situacijama. Svako različito postupanje se ima smatrati diskriminatornim ako nema razumno i objektivno opravdanje, to jest, ako ne stremi legitimnom cilju ili ako nema razumnog odnosa propocionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se pokušava ostvariti.

56. Posebna je dužnost tužene strane da opravda inače zabranjeno različito postupanje zasnovano na bilo kojem od osnova izričito navedenih u članu II(2)(b) Sporazuma (vidi odluku *Brkić protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, *loc.cit*., tačke 49. *et sequ*. sa daljim referencama).

57. Podnosilac prijave tvrdi da je njegov radni odnos *de facto* prestao, te da nije vraćen na posao samo zbog svoje bošnjačke nacionalnosti. Tvrdi da njegov radni odnos nije prestao nego da je usmeno upućen na čekanje, a kasnije, također, neformalno proglašen tehnološkim viškom.

58. Neosporna je činjenica da je podnosilac prijave bio Bošnjak, zaposlenik škole, u kojoj je radio kao profesor francuskog jezika. Pored njega, isti posao obavljala su još dva profesora, koji su bili hrvatske nacionalnosti. Direktor škole je 21. jula 1993. godine usmeno uputio podnosioca prijave na čekanje posla, bez obrzaloženja razloga za takvu odluku. Formalnu odluku nije nikada dobio, što je, također, neosporno među strana u postupku. Usmeno upućivanje podnosioca prijave na čekanje uslijedilo je par dana prije donošenja odluke Općine Livno, broj 01-023-463/93 od 27. jula 1993. godine, kojom su, između ostalog, radnici-muškarci upućivani na čekanje posla zbog činjenice da su oni ili neko od članova uže obitelji radnika neposredno “učestvovali u pobuni“. Drugim riječima, ova Odluka propisivala je disciplinsku mjeru za ova lica i djelovala je kao *lex specialis* u odnosu na relevantni Zakon o radu. Prema navodima podnosioca prijave, što je potvrdila i tužena strana, podnosilac prijave je, ponovo neformalno, proglašen tehnološkim viškom.

59. Član 23. Zakona o osnovnim pravima iz radnog odnosa, koji se primjenjivao u vrijeme “neformalnog” prekida radnog odnosa podnosioca prijave, zahtijeva da se “radniku obavezno dostavlja pismena odluka kojom se odlučuje o ostvarivanju njegovih pojedinačnih prava, obaveza i

odgovornosti". Član 8. Uredbe sa zakonskom snagom o radnim odnosima u toku rata i neposredne ratne opasnosti, koji je stipulisao novi oblik radnog odnosa – "čekanje posla" – također je predviđao donošenje jednog formalog akta (rješenje) od strane direktora ili drugog ovlaštenog radnika, odnosno poslodavca, što u se konkretnom slučaju nije desilo. Samim tim, naknadni Zakon o radu i njegove izmjene ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 43/99 i 32/00), koje su predviđale postupak i način uređenja radnih odnosa lica koja su "na čekanju" je irelevantan za podnosioca prijave, jer on formalno nije nikada dobio akt, kojim bi se takav status utvrdio. Da je ovakav stav tačan, potvrđuje i nedavno usvojena praksa Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, koji je, također, u jednom slučaju regulisanja radnog odnosa Bošnjaka u Livnu, naveo da se upućivanje podnosioca prijave na "čekanje" može izvršiti samo "rješenjem", a ne bilo kakvim drugim aktima, kao što su neke potvrde, itd. (vidi odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine*, AP 311/04*, od 22. aprila 2005. godine, tač. 27. i 28).

60. Nesporno je da se podnosilac prijave, zbog stanja koje je trajalo, a radi zaštite svojih prava, obraćao kako poslodavcu, tako i nadležnom sudu. S jedne strane, poslodavac i nakon obraćanja podnosioca prijave nije donio akt, kojim bi bio riješen radno-pravni status podnosioca prijave, dok je sud, nakon nepostupanja u predmetu od 5 godina, ustupio sudski predmet podnosioca prijave, broj P-156/98, Komisiji za provedbu člana 143. Zakona o radu Federacije Bosne i Hercegovine. Komisija zaključuje da podnosilac prijave nije dobio traženu zaštitu.

61. Prema tome, Komisija zaključuje da podnosilac prijave nije nikada dobio formalni akt o upućivanju na "čekanje" ili o prekidu radnog odnosa, a koji bi se mogao pobijati u zakonom predviđenom postupku, prije svega, pred nadležnim sudom. S druge strane, iako je *de facto* prekid radnog odnosa bio protivan pozitivnim propisima, Općinski sud nije pružio zaštitu podnosiocu prijave.

62. Međutim, Komisija mora razmotriti da li je ovakav postupak bio diskriminatorski.

63. Prije svega, Komisija napominje da se u svojoj praksi često susretala sa problemom diskriminacije po nacionalnoj osnovi iz oblasti radno-pravnog odnosa, pogotovo one sa područja Općine Livno (vidi, na primjer, odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/97/67*, Zahirovć protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, uručena 8. jula 1999, Odluke iz 1999; odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/00/3476, *M.M. protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 3. marta 2003, Odluke iz 2003; odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, CH/00/6425 i dr., *Sulejman Đugum i drugi protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 10. septembra 2004, Odluke iz 2004; odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, CH/02/9999, *Safija Duran protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 1. novembra 2004, Odluke iz 2004. i odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, CH/99/2726 i dr., *Emina Borić i drugi protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. aprila 2005)

64. Upravo zbog ovakve prakse, ali i cilja zbog kojeg je, *inter alia*, potpisan Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovinu (vidi tač. 50. i 51. ove Odluke), Komisija smatra da mora sa posebnom ozbiljnošću uzeti u obzir navode o diskriminaciji pripadnika manjinskog naroda u području većinskog drugog konstitutivnog naroda.

65. Podnosilac prijave je Bošnjak, i kao takav, sigurno je različito tretiran od svojih kolega koji su radili na istom radnom mjestu, a pripadali su hrvatskom konstitutivnom narodu. Poslodavac nikada nije utvrdio ili objasnio razloge zbog kojih rad podnosioca prijave nije eventualno bio potreban, niti je formalna odluka o prestanku radnog odnosa ili o upućivanju podnosioca prijave na čekanje ikada donesena i uručena podnosiocu prijave. Čak i pod pretpostavkom da je podnosilac prijave zaista *de facto* bio tehnološki višak, poslodavac je morao obrazložiti zašto baš podnosilac prijave, analizirajući njegovu radnu i stručnu sposobnost, mora da bude žrtva smanjenog obima posla, a ne njegove kolege.

66. Upućivanje na čekanje je uslijedilo neznatno pred donošenje Odluke Općine Livno, broj 01-023-463/93 od 27. jula 1993. godine, kojom su, između ostalog, određeni radnici-muškarci

upućivani na čekanje. Komisija ponavlja da je ova Odluka imala disciplinski karakter sa posljedicama isključivo na nehrvatsko stanovništvo.

67. Dalje, član 7. Zakona o radnim odnosima predviđa da se "radnik za čijim radom privremeno prestane potreba zbog smanjenog obima posla za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opsanosti može uputiti na čekanje, a najduže do prestanka ovih okolnosti". Komisija zapaža da su navedne okolnosti prestale 22. decembra 1995. godine kada je Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine donijelo Odluku o ukidanju ratnog stanja. Osim toga, i Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je 19. decembra 1996. godine donio Odluku o prestanku primjene Odluke o proglašenju neposredne ratne opasnosti na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine. Činjenica je da su u školi predavale još dvije profesorice francuskog jezika koje su hrvatske nacionalnosti. U međuvremenu je, 1998. godine, jedna od profesorica dala sporazumni otkaz u školi što potvrđuje da je postojalo upražnjeno radno mjesto. Međutim, podnosilac prijave nije pozvan da počne ponovo raditi.

68. Ovo postupanje predstavlja dovoljan osnov da se zaključi da je podnosilac prijave bio diskriminiran po osnovu svoje nacionalne pripadnosti. Komisija smatra tuženu stranu odgovornom za ovu diskriminaciju. Ona zapaža da Općinski sud u Livnu nije postupao po tužbi podnosioca prijave u periodu od 1998. do 2003. godine, kada se predmet na kraju prosljeđuje Komisiji. Time Općinski sud u Livnu više od 5 godina nije rješavao zahtjev podnosioca prijave. Podnosilac prijave je tretiran kao zaposlenik na čekanju očigledno kršeći zakon i time mu je uskraćeno pravo na rad.

69. U svjetlu ovih razmatranja, Komisija nalazi da je utvrđeno da je prema podnosiocu prijave različito postupano u poređenju sa kolegama hrvatske nacionalnosti. Nisu postojali nikakvi legitimni ciljevi da bi se opravdalo ovo različito postupanje. Nema nikakvih dokaza koji bi pokazali da je postupanje prema podnosiocu prijave bilo objektivno opravdano u skladu sa svim pravnim odredbama u toku i nakon oružanog sukoba. Tužena strana je propustila da dokaže da su njeni organi vlasti obezbijedili mogućnosti za dalju istragu stvari kako bi ispravili moguće diskriminatorno postupanje. Komisija, dakle, nalazi da su organi vlasti Federacije aktivno diskriminirali podnosioca prijave preko organa uprave škole zbog njegove bošnjačke nacionalnosti i zbog nepružanja sudske zaštite.

B.2. Zaključak o meritumu

70. Komisija zaključuje da je podnosilac prijave pretrpio diskriminaciju zbog nacionalne pripadnosti u uživanju prava na rad i srodnih prava zagarantovanih članovima 6(1) i 7(a)(i) i (ii) Međunarodnog ugovora o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima te članom 5(e)(i) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije.

71. S obzirom na zaključak iz prethodne tačke, Komisija smatra da nije potrebno da razmatra prijavu po članu 6. Evropske konvencije.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

72. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Federacija Bosne i Hercegovine, kao tužena strana, mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane, te novčanu naknadu.

73. U svojoj prijavi, podnosilac prijave traži da bude vraćen na svoje radno mjesto. Podnosilac prijave, nadalje, traži da se naredi Federaciji da mu isplati naknadu za izgubljene prihode kao i relevantne doprinose.

74. Federacija ističe prigovor na zahtjev i navodi da je zahtjev neopravdan i neosnovan, posebno u dijelu u kojem se odnosi na period prije 15. decembra 1995. godine, datuma stupanja na snagu Sporazuma.

75. Komisija je utvrdila da je Federacija prekršila svoje obaveze prema Sporazumu time što je diskriminirala podnosioca prijave zbog njegove nacionalnosti u uživanju prava prema članovima 6(1) i 7(a)(i) i (ii) ICESCR-a i članu 5(e)(i) CERD-a. Komisija zbog toga smatra shodnim da naredi pravne lijekove, uključujući isplatu novčane kompenzacije.

76. Komisija će zbog toga narediti Federaciji da preduzme hitne mjere da osigura da podnosilac prijave više ne bude diskriminiran u pravu na rad i na pravedne i povoljne uslove rada, i da mu ponudi mogućnost potpunog vraćanja u radni odnos, te da ponovo počne raditi pod uslovima koji odgovaraju njegovom ranijem radnom mjestu i jednakim uslovima koje uživaju drugi zaposleni. Ove mjere treba preduzeti po hitnom postupku.

77. Komisija dalje nalazi shodnim da podnosiocu prijave dosudi novčanu kompenzaciju za izgubljene prihode. Podnosilac prijave tražio je da se naredi Federaciji da mu se isplati kompenzacija za izgubljene prihode, uključujući doprinose fondu penzijskog i invalidskog osiguranja.

78. Komisija je već istakla da nije nadležna da naredi kompenzaciju za štetu koja je nastala prije stupanja na snagu Sporazuma. Komisija će zbog toga narediti Federaciji da isplati kompenzaciju samo za period od stupanja na snagu Sporazuma, tj. od 14. decembra 1995. godine nadalje.

79. U pogledu kompenzacije za štetu koja je nastala nakon stupanja na snagu Sporazuma, Komisija smatra da je pravično podnosiocu prijave dosuditi, kao paušalnu novčanu kompenzaciju za izgubljene prihode, u periodu od 1. januara 1996. godine do dana donošenja ove Odluke, a u skladu sa dosadašnjom praksom Doma i Komisije u istim ili sličnim predmetima, iznos od 15.000 KM. Ova kompenzacija se ima isplatiti, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana dostavljanja ove Odluke.

80. Komisija će dalje narediti tuženoj strani da podnosiocu prijave obračuna i isplati sve doprinose u odgovarajuće fondove socijalnog osiguranja, uključujući i neplaćene doprinose za penzijsko i zdravstveno osiguranje, od 1. januara 1996. godine, tj. od stupanja na snagu Sporazuma, do potpunog vraćanja na posao.

81. U slučaju da podnosilac prijave ne bude u potpunosti vraćen na posao od dana kada se ova Odluka usvoji, podnosilac prijave će, također, primati na kraju svakog mjeseca 20 KM za svaki dan, osim subote il nedjelje, dok mu se ne ponudi potpuno vraćanje na posao pod uslovima koji odgovaraju njegovom ranijem radnom mjestu i jednakim uslovima koje uživaju i drugi zaposleni.

82. Osim toga, Komisija će dosuditi godišnju kamatu od 10% (deset posto) na iznos iz prethodne tačke. Kamata će se isplaćivati po isteku jednomjesečnog roka određenog za izvršenje ove Odluke do dana pune isplate.

83. Komisija, na kraju, napominje da u skladu sa pravilom broj 62. Pravila procedure Komisije, odluke Komisije konačne su i obavezne i dužno ih je poštovati svako fizičko i pravno lice. Svi organi vlasti tuženih strana u smislu Sporazuma, dužni su, u okviru svojih nadležnosti utvrđenih ustavom i zakonom, provoditi odluke Komisije. U datim rokovima, tužena strana, koja je obavezna da izvrši odluku Komisije, dužna je dostaviti obavijest o preduzetim mjerama u cilju izvršenja odluke Komisije, kako je to naznačeno u odluci. U slučaju nepostupanja, odnosno kašnjenja u izvršenju ili obavještenju Komisiji o preduzetim mjerama, Komisija donosi rješenje kojim se utvrđuje da odluka Komisije nije izvršena. Ovo rješenje dostavlja se nadležnom tužiocu i nadležnom agentu tužene strane. Komisija ističe da neizvršenje odluka Komisije, u skladu sa članom 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, predstavlja krivično djelo.

IX. ZAKLJUČAK

84. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da prijavu proglasi neprihvatljivom *ratione personae* u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava počinjene od strane Bosne i Hercegovine;

2. jednoglasno, da prijavu proglasi neprihvatljivom *ratione tempori*s u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava do 14. decembra 1995. godine, počinjene od strane Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine;

3. jednoglasno, da prijavu proglasi prihvatljivom *ratione tempori*s protiv Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine;

4. jednoglasno, da je podnosilac prijave diskriminiran u uživanju prava na rad i srodna prava zagarantovanih članovima 6(1) i 7(a)(i) i (ii) Međunarodnog ugovora o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao i u uživanju prava na rad, prava na slobodan izbor zaposlenja i zaštitu od nezaposlenosti prema članu 5(e)(i) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

5. jednoglasno, da nije potrebno ispitati žalbene navode podnosioca prijave prema članu 6. Evropske konvencije;

6. jednoglasno, da naredi Federaciji da preduzme sve neophodne korake da osigura da se podnosiocu prijave odmah ponudi mogućnost potpunog vraćanja u radni odnos, počinjanje s radom pod uslovima koji odgovaraju njegovom ranijem radnom mjestu i jednakim uslovima koje uživaju drugi zaposleni;

7. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnosiocu prijave, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana dostave ove Odluke, iznos od 15.000 konvertibilnih maraka na ime kompenzacije za materijalnu štete;

8. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnosiocu prijave na kraju svakog mjeseca 20 KM za svaki dan, osim subote i nedelje, dok se podnosiocu prijave ne ponudi da se vrati na posao pod uslovima koji odgovaraju njegovom ranijem radnom mjestu i jednakim uslovima koje drugi uživaju; iznosi će biti isplaćivani od datuma navedenog u zaključku br. 5;

9. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnosiocu prijave zateznu kamatu od 10% (deset) godišnje na iznos naveden u zaključku br. 6. i 7. ili na svaki njegov neisplaćeni dio počevši od isteka roka određenog za izvršenje ove Odluke do dana pune isplate;

10. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosiocu prijave obračuna i isplati sve doprinose u odgovarajuće fondove socijalnog osiguranja, uključujući i neplaćene doprinose za penzijsko i zdravstveno osiguranje od 1. januara 1996. godine, tj. prvog mjeseca od stupanja na snagu Sporazuma, do potpunog vraćanja na posao..

11. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvijesti Komsiju u roku od tri mjeseca od dana dostave ove Odluke, o mjerama preduzetim radi provođenja gore navedenih naredbi za zaključcima.

(potpisao)
Nedim Ademović
Arhivar Komisije

(potpisao)
Miodrag Pajić
Predsjednik Komisije

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmeti br. CH/99/2764, CH/99/2775, CH/00/4550, CH/00/6644, CH/00/6646, CH/01/7564, CH/01/7732, CH/01/7800, CH/01/7904, CH/01/8540, CH/01/8701, CH/02/9818, CH/02/9820, CH/02/9822, CH/02/9972, CH/02/9974, CH/02/10430, CH/02/10488, CH/02/12547, CH/03/12827, CH/03/12846, CH/03/12849, CH/03/12850, CH/03/13446, CH/03/14136, CH/03/14483, CH/03/14551 i CH/03/14801

Suljo VELAGIĆ, Ramiza KARALIĆ, Lj.T, Radmila GLAVAŠ, Dinko GLAVAŠ, Nizama HAJRIĆ, Ernadin VEJZOVIĆ, Kosta PAJČIN, Nerma ŠKERIĆ, Dragutin DUVNJAK, Sidik ZULIĆ, Abdo PIRIJA, Berima HAČAM, Ismet HAČAM, Kana MUSAGIĆ, Bahrudin ĐUGUM, Ognjen KRZMAN, Derviš KOKANOVIĆ, Esad GADŽO, Zoran ALIĆ, Raska VELIĆ, Samir LEMO, Bisera LEMO, Mirsada KORMAN, Dušanka SEKULIĆ, Biljana PUKETA, Cedrela JIROTA-DEDOVIĆ i Meho SARAJLIĆ

protiv

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 13. septembra 2006. godine, sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gđa Hatidža HADŽIOSMANOVIĆ, član
Gosp. Jovo ROSIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenute prijave podnesene Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stavom 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Podnosioci prijava su podnijeli prijave Domu, žaleći se na povredu prava na pristup sudu u postupku za uspostavu radno-pravnog statusa. Takođe, podnosioci prijava se žale i na diskriminaciju u uživanju prava na rad i pravične i povoljne uslove rada.

2. Predmeti postavljaju pitanja u vezi sa članom 6. stavom 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija).

II. ČINJENICE U PREDMETU

3. Činjenice koje su dole iznijete proizilaze iz prijave i priložene dokumentacije.

1. Predmet broj CH/99/2764, Suljo VELAGIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

4. Prijava se odnosi na zahtjev podnosioca da se vrati na posao, da mu se isplati naknada za vrijeme čekanja povrata na posao i da mu se uplate doprinosi.

5. Podnosilac prijave navodi da je prijeratni zaposlenik Medicinskog centra Livno (pravni prednik Opće bolnice Livno, odnosno Kantonalne bolnice Livno, u daljnjem tekstu: poslodavac), koji je 21. jula 1993. godine usmenom odlukom ravnatelja upućen na čekanje posla, uz minimalnu naknadu za nekoliko mjeseci. Podnosilac prijave navodi da, "kako tada nije bilo nikakve slobode kretanja niti bilo kakvih prava za Bošnjake", nije smio podnijeti žabu protiv odluke ravnatelja. Podnosilac prijave, nadalje, navodi da se, nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, nekoliko puta usmeno obraćao poslodavcu radi reguliranja radno-pravnog statusa, međutim, bez uspjeha.

6. Podnosilac prijave je 20. marta 1998. godine podnio tužbu protiv poslodavca, tražeći da Općinski sud u Livnu presudom utvrdi da je podnosilac prijave u stalnom radnom odnosu sa poslodavcem i da je poslodavac dužan omogućiti podnosiocu prijave "da obavlja poslove iz zadatka svog ranga".

7. Na ročištu održanom 23. februara 1999. godine kod Općinskog suda u Livnu (u daljnjem tekstu: Općinski sud), Ombudsmenu Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ombudsmen) je priznat status umješača na strani podnosioca prijave kao tužitelja. Na istom ročištu, Općinski sud je, na prijedlog stranaka, rješenjem odložio ročište na neodređeno vrijeme i naložio tužitelju (podnosiocu prijave) da podnese zahtjev tuženom (poslodavcu) radi reguliranja radno-pravnog statusa.

8. Ombudsmen je, dopisom od 2. marta 1999. godine, pozvao poslodavca da se izjasni o radno-pravnom statusu podnosioca prijave i mogućem rješavanju istog. Kako podnosilac prijave nije uspio da se dogovori sa poslodavcem u pogledu reguliranja radno-pravnog statusa, Ombudsmen je, dopisom od 20. maja 1999. godine, obavijestio Općinski sud da podnosilac prijave, putem Ombudsmena, predlaže da Općinski sud zakaže novo ročište i da se provede postupak.

9. Podnosilac prijave je podnio zahtjev za regulisanje radno-pravnog statusa poslodavcu. Poslodavac je, dopisom od 17. aprila 2000. godine, zatražio od podnosioca prijave dostavljanje dokaza da za vrijeme čekanja posla nije zasnovao radni odnos kod drugog poslodavca. Podnosilac prijave navodi da je dostavio traženo.

10. Podnosilac prijave je zatim podnio žalbu Komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu Hercegbosanskog kantona (u daljnjem tekstu: Kantonalna komisija).

11. Općinski sud je rješenjem, broj P-296/98 od 28. marta 2001. godine, utvrdio da u pravnoj stvari podnosioca prijave kao tužitelja protiv poslodavca postupak miruje od 28. marta 2001. godine. Dalje je određeno da nijedna stranka u postupku ne može pokrenuti postupak prije isteka tri mjeseca računajući od dana početka mirovanja, a ako nijedna stranka postupak ne pokrene u roku od četiri mjeseca smatraće se da je tužba povučena.

12. Podnosilac prijave je 17. aprila 2001. godine podnio prijedlog za povrat u prijašnje stanje Općinskom sudu. U istom je naveo da nije pristupio ročištu održanom 28. marta 2001. godine, jer mu nije bio uručen poziv za isto.

13. Na ročištu za glavnu raspravu održanom 26. juna 2001. godine, Općinski sud je prihvatio prijedlog podnosioca prijave i dopustio povrat u prijašnje stanje zbog propuštenog ročišta od dana 28. marta 2001. godine, te ukinuo rješenje o mirovanju broj P-296/98.

14. Općinski sud je rješenjem, broj P-296/98 od 26. juna 2001. godine, prekinuo postupak u ovoj pravnoj stvari i odredio da se po pravosnažnosti rješenja predmet ustupi Kantonalnoj komisiji. Podnosilac prijave je podnio žalbu protiv rješenja Općinskog suda. Kantonalni sud u Livnu je rješenjem, broj Gž-334/2001 od 18. septembra 2001. godine, odbio žalbu i potvrdio prvostepeno rješenje.

15. Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje je rješenjem, broj 1050080802 od 11. aprila 2002. godine, utvrdio da kod podnosioca prijave postoji gubitak radne sposobnosti počev od 11. aprila 2002. godine zbog bolesti, te se razvrstava u I kategoriju invalidnosti.

16. Poslodavac je rješenjem, broj 01-290/2-2002 od 30. aprila 2002. godine, odredio da se podnosiocu prijave kao zaposleniku prilikom odlaska u penziju na ime otpremnine isplati iznos od 1.700 konvertibilnih maraka, odnosno tri prosječne plate na razini poslodavca.

17. Kantonalna komisija je rješenjem, broj 10/2-34-55/00 od 3. jula 2002. godine, odbila žalbu podnosioca prijave. U obrazloženju rješenja je navedeno da je poslodavac rješenjem od 30. aprila 2002. godine, riješio radno-pravni status podnosioca prijave na način da mu je pri odlasku u invalidsku penziju utvrdio pripadajuću otpremninu. Rješenje Kantonalne komisije je postalo konačno 31. jula 2002. godine. Prema stanju spisa, predmet se još uvijek nalazi kod Kantonalne komisije.

2. Predmet broj CH/99/2775, Ramiza KARALIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

18. Prijava se odnosi na zahtjev podnositeljice da joj se omogući povratak na poslove na kojima je bila do udaljenja ili na poslove koji su adekvatni njenoj stručnoj spremi, nadoknada neisplaćenih plata od augusta 1993. godine do povratka na posao, sa zakonskom kamatom i uplata doprinosa.

19. Podnositeljica prijave je prijeratna zaposlenica Srednje strukovne škole “Silvije Strahimir Kranjčević” Livno (u daljnjem tekstu: poslodavac). Podnositeljica prijave navodi da je u augustu 1993. godine upućena na čekanje i da joj je tom prilikom direktor rekao da ostaje bez posla stoga što je pripadnica bošnjačkog naroda. Podnositeljica prijave, nadalje, navodi da nije primila pismeni akt kojim bi joj bila “osigurana utvrđena prava po prednje iznesenom osnovu”.

20. Podnositeljica prijave navodi da se nekoliko puta usmeno obraćala poslodavcu radi zaštite svojih prava iz radnog odnosa.

21. Podnositeljica prijave je 22. juna 1998. godine podnijela tužbu protiv poslodavca Osnovnom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Općinski sud). U tužbi je podnositeljica prijave zatražila da Općinski sud presudom utvrdi da podnositeljici prijave nije prestao radni odnos i da se naloži poslodavcu da podnositeljicu prijave vrati na radno mjesto s kojeg je upućena na čekanje ili da joj osigura drugo radno mjesto sukladno njenoj stručnoj spremi i radnom iskustvu, isplata svih

zaostalih akontativnih osobnih dohodaka (za period od augusta 1993. godine do konačne isplate); sa isplatom i zakonske kamate, a buduće akontativne isplate kao i drugim radnicima, to sve u roku od 15 dana po pravomoćnosti presude pod prijetnjom ovrhe; alternativno da poslodavac regulira prava podnositeljice prijave, kako bi sukladno preuzetom Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju, ostvarila uslove za odlazak u starosnu penziju, odnosno isplatiti joj neisplaćene osobne dohotke za period od augusta 1993. godine do konačne isplate, uz isplatu i zakonske kamate, uplatiti doprinose za navedeni period i isplatiti otpremninu, sve u roku od 15 dana po pravosnažnosti presude pod prijetnjom ovrhe.

22. Općinski sud je rješenjem, broj P-466/98 od 4. decembra 2000. godine, prekinuo postupak u ovoj pravnoj stvari i navedeni spis dostavio Ministarstvu rada i socijalne skrbi i prognanih Herceg-bosanskog kantona Tomislavgrad, na daljnju nadležnost.

23. Kantonalna komisija je rješenjem, broj 10/2-34-407/00 od 13. augusta 2003. godine, usvojila žalbu podnositeljice prijave i naložila poslodavcu da omogući radniku (podnositeljici prijave) ostvarivanje prava iz člana 143. Zakona o radu u roku od 15 dana od dana dostave rješenja.

24. Podnositeljica prijave navodi da se nekoliko puta pismeno i usmeno obraćala poslodavcu sa zahtjevom za rješavanje radno-pravnog statusa, međutim, nije bilo odgovora.

25. Podnositeljica prijave je 20. aprila 2004. godine podnijela prijedlog za izvršenje rješenja Kantonalne komisije Općinskom sudu. Općinski sud je rješenjem, broj I-523/04 od 12. maja 2004. godine, dozvolio predloženo izvršenje. Kako poslodavac nije postupio po navedenom rješenju o izvršenju, Općinski sud je rješenjem, broj I-523/04 od 13. juna 2005. godine, naložio poslodavcu da u naknadnom roku od 15 dana postupi po rješenju od 12. maja 2004. godine, pod prijetnjom izricanja novčane kazne u skladu sa članom 17. Zakona o izvršnom postupku.

26. Poslodavac je donio rješenje, Ur.Broj 371-2/2005 od 28. oktobra 2005. godine, o prestanku radnog odnosa podnositeljici prijave sa danom 5. maj 2000. godine. Dalje je utvrđeno da podnositeljici prijave pripada otpremnina u iznosu od 1.330,29 KM. U obrazloženju predmetnog rješenja poslodavca je navedeno da je podnositeljici prijave rješenjem o uspostavljanju radno-pravnog statusa broj 309-2/05, od 22. septembra 2005. godine, priznat status zaposlenika na čekanju za period od juna 1993. godine do 5. maja 2000. godine, i da je, u skladu sa članom 143. stavom 4. Zakona o radu, podnositeljici prijave prestao radni odnos 5. maja 2000. godine po sili zakona.

27. Općinski sud je rješenjem broj I-523/04, od 15. novembra 2005. godine, utvrdio da se završava postupak u ovoj pravnoj stvari. U obrazloženju je navedeno da je poslodavac 26. septembra 2005. godine dostavio Općinskom sudu rješenje o uspostavi radno-pravnog statusa podnositeljici prijave, i da je poslodavac u cijelosti postupio u skladu sa rješenjem Općinskog suda od 12. maja 2004. godine. Prema stanju spisa, predmet se još uvijek nalazi kod Kantonalne komisije.

3. Predmet broj CH/00/4550, Lj.T. protiv Federacije Bosne i Hercegovine

28. Podnositeljica prijave je bila zaposlena u Opštinskom sudu za prekršaje u Lukavcu (u daljnjem tekstu: poslodavac) kao šef pisarnice. Poslodavac je donio rješenje, broj SU: 68/92 od 12. juna 1992. godine, o prestanku radnog odnosa podnositeljici prijave sa danom 14. maj 1992. godine, zbog neopravdanog izostanka sa posla pet radnih dana.

29. Poslodavac je donio rješenje, broj SU-130/92 od 9. septembra 1992. godine, kojim je stavljeno van snage rješenje o prestanku radnog odnosa od 12. juna 1992. godine. U obrazloženju je navedeno da je utvrđeno da podnositeljica prijave nije svojom krivicom izostala sa posla, budući da je u navedenom periodu bila u Mađarskoj, te da se zbog ratnih zbivanja nije mogla vratiti na posao u predviđenom roku.

30. Poslodavac je donio rješenje, broj SU-138/92 od 16. septembra 1992. godine, kojim je poništeno rješenje od 9. septembra 1992. godine, a ostavljeno na snazi rješenje o prestanku radnog odnosa od 12. juna 1992. godine. U obrazloženju je navedeno da je rješenje od 9. septembra 1992. godine donio nenadležni organ, budući da je rješenje od 12. juna 1992. godine postalo konačno, te da je za poništenje istog nadležan Osnovni sud u Lukavcu.

31. Podnositeljica prijave je 29. septembra 1992. godine podnijela tužbu Osnovnom sudu u Lukavcu (u daljnjem tekstu: Osnovni sud), protiv poslodavca, radi poništenja rješenja, br. SU: 68/92 od 12. juna 1992. godine i SU-138/92 od 16. septembra 1992. godine. Osnovni sud je donio presudu, broj P-302/92 od 9. juna 1993. godine, kojom je odbijen tužbeni zahtjev podnositeljice prijave. U obrazloženju je navedeno da je podnositeljica prijave, zbog izostanka sa posla pet uzastopnih radnih dana, počinila težu povredu radne discipline, te da je poslodavac pravilno postupio kada je izrekao mjeru prestanka radnog odnosa podnositeljici prijave.

32. Protiv presude Osnovnog suda podnositeljica prijave nije podnijela žalbu Višem sudu u Tuzli.

33. Podnositeljica prijave je 17. novembra 1999. godine, u skladu sa članom 143. Zakona o radu, podnijela zahtjev poslodavcu radi uspostavljanje radno-pravnog statusa. Kako poslodavac nije postupio po zahtjevu, podnositeljica prijave je 6. marta 2000. godine podnijela tužbu Osnovnom sudu, protiv poslodavca, radi uspostavljanja radno-pravnog statusa. Podnositeljica prijave je tražila da joj se omogući povratak na posao, da se uplate doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje i da se isplate naknade plata za period od 14. maja 1992. godine do uspostavljanja radno-pravnog statusa.

34. Osnovni sud je donio rješenje, broj P-096/2000 od 5. oktobra 2000. godine, o prekidu postupka. U rješenju je navedeno da će, po pravosnažnosti rješenja, predmet biti ustupljen na nadležno postupanje Kantonalnoj komisiji. U obrazloženju je navedeno da član 143a. stav 4. Zakona o radu propisuje da će sud prekinuti postupak i predmet uputiti Kantonalnoj komisiji ukoliko se radi o povredi prava zaposlenika iz člana 143. st. 1. i 2. Zakona o radu. Protiv navedenog rješenja podnositeljica prijave je podnijela žalbu Kantonalnom sudu u Tuzli (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud) koji je rješenjem, broj Gž-1050/00 od 20. aprila 2001. godine, odbio žalbu i potvrdio prvostepeno rješenje.

35. Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 09/4-34-3413/01-I od 13. septembra 2004. godine, u kojem se navodi da se žalba podnositeljice prijave uvažava, te da joj se uspostavlja radno-pravni status u svojstvu zaposlenika na čekanju posla. Nadalje, da se obavezuje poslodavac da uspostavi radno-pravni status podnositeljici prijave počev od 17. novembra 1999. godine. Protiv navedenog rješenja poslodavac je podnio žalbu Federalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljnjem tekstu: Federalna komisija), koja je rješenjem, broj. 03-34-1505/04 od 8. marta 2005. godine, odbila žalbu kao neosnovanu i potvrdila prvostepeno rješenje. Prema stanju spisa, predmet se još uvijek nalazi kod Federalne komisije.

36. Poslodavac je donio rješenje, SU-194/05 od 8. septembra 2005. godine, kojim je podnositeljici prijave uspostavljen radno-pravni status u svojstvu zaposlenika na čekanju posla od 17. novembra 1999. do 5. maja 2000. godine kada joj prestaje radni odnos. Nadalje, da podnositeljici prijave za navedeni period pripada pravo na naknadu plata u iznosu od 2.221,30 KM i doprinosa u iznosu od 1.045,30 KM. Također je navedeno da joj zbog prestanka radnog odnosa pripada pravo na otpremninu u iznosu od 1.016,99 KM.

4. Predmet broj CH/00/6644, Radmila GLAVAŠ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

37. Podnositeljica prijave je od 1968. godine do 2. maja 1992. godine, bila zaposlena u Hotelsko turističkom preduzeću "Europa" DD Sarajevo, hotel "Central" Sarajevo (u daljnjem tekstu: preduzeće "Europa"), kada joj je 20. augusta 1992. godine, na osnovu odluke direktora preduzeća

"Europa", broj 512-182/92, prestao radni odnos. Podnositeljica prijave navodi da je bila spriječena da dolazi na posao jer je sa članovima porodičnog domaćinstva ostala u stanu na Grbavici, Sarajevo. Nadalje, podnositeljica navodi da se nakon integracije Grbavice javila na posao i da je tada je saznala da joj je radni odnos prestao zaključno sa 20. julom 1992. godine, a da je odluku o prestanku radnog odnosa primila, 16. maja 1996. godine.

38. Direktor preduzeća "Europa" je 3. oktobra 1996. godine, rješavajući po prigovoru podnositeljice prijave od 29. augusta 1996. godine, donio odluku broj 283/96, kojom je odbio njen prigovor kao neosnovan.

39. Ponositeljica prijave je 16. januara 1997. godine, kod Općinskog suda II u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) tužbom pokrenula radni spor, protiv preduzeća "Europa", radi poništenja rješenja od 20. augusta 1992. godine, odnosno utvrđivanja nezakonitog prestanka radnog odnosa. Podnositeljica prijave je 25. maja 1998. godine, podnijela i dopunu tužbenog zahtjeva.

40. Općinski sud je 27. marta 2001. godine, donio rješenje, broj Pr-164/96, kojim je postupak prekinut i predmet je ustupljen Kantonalnoj komisiji. Navedenu odluku Općinski sud je donio na osnovu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu od 30. augusta 2000. godine, koji je stupio na snagu 7. septembra 2000. godine, kojim je utvrđeno pravo zaposlenika koji smatra da je poslodavac povrijedio njegovo pravo iz člana 143. st. 1. i 2, da može u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona podnijeti žalbu Kantonalnoj komisiji. Stavom 4. istog Zakona je definisano da ukoliko je pokrenut postupak pred nadležnim sudom koji se odnosi na prava zaposlenika iz člana 143. st. 1. i 2. pomenutog Zakona sud će donijeti odluku o prekidu postupka a zahtjev tužitelja ustupiti na nadležno postupanje Kantonalnoj komisiji.

41. Kantonalni sud u Sarajevu je 18. jula 2002. godine, rješavajući po žalbi podnositeljice prijave podnesene protiv rješenja Općinskog suda od 27. marta 2001. godine, donio rješenje, broj Gž-871/01, kojim je žalba podnositeljice odbijena kao neosnovana i prvostepeno rješenje potvrđeno.

42. U međuvremenu, 23. novembra 1999. godine, podnositeljica prijave je podnijela pisani zahtjev preduzeću "Europa", radi regulisanja radno-pravnog statusa shodno članu 143. Zakona o radu. Preduzeće "Europa" je podnositeljicu prijave 20. oktobra 2000. godine, dopisom, broj 249/2000, obavijestilo da je njen zahtjev odbijen iz razloga jer joj je radni odnos prestao u skladu sa propisima koji su bili na snazi do stupanja na snagu Zakona o radu, te je upućuju da ukoliko smatra da su njena prava iz radnog odnosa povrijeđena, da se zahtjevom obrati Kantonalnoj komisiji.

43. Podnositeljica prijave je 17. novembra 2000. godine, podnijela žalbu Kantonalnoj komisiji, radi ragulisanja radno-pravnog statusa, koja je 2. decembra 2003. godine donijela odluku, broj 13-04-34-ž-562/00, kojom je utvrđeno da je žalba podnositeljice osnovana, a preduzeću "Europa" je naloženo da u roku od 15 dana postupi u skladu sa članom 143. Zakona o radu.

44. Federalna komisija je 21. decembra 2004. godine, rješavajući po žalbi preduzeća "Europa", donijela rješenje, broj 03-34-475/04, kojim je žalba odbijena kao neosnovana a ožalbeno rješenje potvrđeno. Rješenje Kantonalne komisije je postalo pravosnažno dana 6. jula 2005. godine. Kantonalna komisija je sudski spis, broj Pr-164/96, po pravosnažnosti rješenja Komisije vratila Općinskom sudu na meritorno rješavanje i donošenje presude u započetom radnom sporu.

5. Predmet broj CH/00/6646, Dinko GLAVAŠ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

45. Predmet prijave je zahtjev podnosioca prijave da mu se regulišu prava iz radnog odnosa.

46. Podnosilac prijave je bio zaposlen u Regionalnom sekretarijatu za unutrašnje poslove Sarajevo (kasnije Ministarstvo za unutrašnje poslove Republike Bosne i Hercegovine) od 3.

februara 1979. godine do 20. juna 1992. godine, kada je rješenjem Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ministarstvo), broj 09/4-120-6/169 od 20. avgusta 1992. godine upućen na čekanje.

47. Rješenjem Ministarstva, broj 09/4-120-4/877 od 6. septembra 1993. godine, podnosiocu prijave je prestao radni odnos, zbog neopravdanog izostanka sa posla u trajanju dužem od 20 dana. Podnosilac prijave je protiv rješenja o prekidu radnog odnosa podnio žalbu Federalnom ministarstvu unutrašnjih poslova (u daljnjem tekstu: Federalno ministarstvo). Federalno ministarstvo je donijelo rješenje, broj 07/4-120-166 od 3. marta 1997. godine, kojim je odbacilo žalbu podnosioca prijave kao neblagovremenu i potvrdilo prvostepeno rješenje.

48. Podnosilac prijave je protiv Federalnog ministarstva i Kantonalnog ministarstva unutrašnjih poslova (u daljnjem tekstu: Kantonalno ministarstvo) podnio tužbu Općinskom sudu u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) zbog nezakonitog prestanka radnog odnosa. Općinski sud je donio presudu, broj P-50/97 od 28. decembra 1998. godine, kojom se utvrđuje da je nezakonito rješenje o prestanku radnog odnosa, broj 09/4-120-4/877 od 6. septembra 1993. godine i rješenje, broj 07/4-120-166 od 3. marta 1997. godine, te se ista ukidaju, i nalaže se Kantonalnom ministarstvu da podnosioca prijave vrati na posao i prizna mu sva prava iz radnog odnosa.

49. Kantonalno ministarstvo je podnijelo žalbu protiv presude Općinskog suda. Kantonalni sud u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud) je donio rješenje, broj Gž-418/99 od 23. septembra 1999. godine, kojim je uvažio žalbu Kantonalnog ministarstva, ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

50. Podnosilac prijave je Federalnom ministarstvu podnio zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa. Federalno ministarstvo je dopisom, broj 06/2-35-2-519 od 15. avgusta 2000. godine obavijestilo podnosioca prijave da se ne može udovoljiti njegovom zahtjevu, jer se član 14. stav 2. Zakona o radu ne odnosi na organe uprave, javne ustanove i ustanove, jer su uposlenici status "čekanja" ostvarili u skladu sa Općim republičkim kolektivnim ugovorom ("Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine", broj 24/90).

51. Podnosilac prijave je 26. januara 2001. godine Općinskom sudu podnio tužbu radi vraćanja na posao. Podnosilac prijave navodi da je njegov predmet proslijeđen Kantonalnoj komisiji 16. marta 2001. godine.

52. Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 13-04-34-ž-559/00 od 27. decembra 2001. godine, kojim je naloženo Federalnom ministarstvu da u skladu sa članom 143. Zakona o radu podnosiocu prijave uspostavi radno-pravni status uposlenika na čekanju posla od dana podnošenja zahtjeva, odnosno od 5. maja 2000. godine, te da podnosiocu prijave utvrdi prestanak radnog odnosa po sili zakona. Također, Federalnom ministarstvu je naloženo da podnosiocu prijave utvrdi visinu otpremnine i zaključi ugovor o otpremnini.

53. Podnosilac prijave i Federalno ministarstvo su podnijeli žalbu protiv navedenog rješenja Kantonalne komisije Federalnoj komisiji. Federalna komisija je donijela rješenje, broj 03-34-364/02 od 5. februara 2004. godine, kojim je odbila žalbe podnosioca prijave i Federalnog ministarstva kao neosnovane te potvrdila ožalbeno rješenje.

54. Podnosilac prijave navodi da nakon okončanja postupka pred Kantonalnom komisijom isti nije vraćen Općinskom sudu na odlučivanje.

55. U posljednjem pismu od 16. juna 2006. godine, podnosilac prijave je obavijestio Komisiju da se 27. marta 2006. godine ponovo obratio Općinskom sudu sa zahtjevom da se njegov predmet riješi, ali nije dobio nikakav odgovor.

6. Predmet broj CH/01/7564, Nizama HAJRIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

56. Podnositeljica prijave traži rješavanje radno-pravnog statusa, povratak na radno mjesto na kojem je radila, te kompenzaciju za materijalnu štetu.

57. Podnositeljica prijave je radila u Javnoj ustanovi Dom zdravlja Sarajevo (u daljnjem tekstu: preduzeće) od 8. januara 1980. do 16. januara 1995. godine, kada je uz odobrenje napustila Sarajevo, koristeći mjesec dana neplaćenog odsustva zbog posjete roditeljima u SR Njemačkoj. S obzirom da se zbog ratnih okolnosti nije vratila na vrijeme, podnositeljici prijave je prekinut radni odnos 16. januara 1995. godine.

58. Podnositeljica prijave se 20. septembra 1996. i 15. novembra 1999. godine obraćala generalnom direktoru preduzeća sa zahtjevom za zasnivanje radnog odnosa. Generalni direktor je u svom odgovoru, broj 01-3-681-12 od 1. juna 2000. godine, obavijestio podnositeljicu prijave da je njen zahtjev odbijen kao neosnovan i navodeći da se član 143. stav 2. Zakona o radu ne primjenjuje na ustanove, javne ustanove, odnosno pravna lica korisnike sredstava budžeta.

59. Podnositeljica prijave se 25. februara 1998. godine obratila Ministarstvu zdravstva Kantona Sarajevo, a 3. jula 2000. godine i Federalnom ministarstvu zdravstva sa zahtjevom za rješavanje radno-pravnog statusa.

60. Podnositeljica prijave je 27. oktobra 2000. godine podnijela tužbu Općinskom sudu u Sarajevu radi utvrđivanja prava na uspostavljanje radno-pravnog statusa. Općinski sud je donio rješenje, broj Pr 645/00 od 10. novembra 2000. godine, kojim je prekinut postupak u ovoj pravnoj stvari, a po pravosnažnosti rješenja predmet proslijeđen Kantonalnoj komisiji koju obrazuje ministar mjerodavan za poslove rada.

61. Podnositeljica prijave je 2. novembra 2000. godine podnijela žalbu Kantonalnoj komisiji koja je rješenjem, broj 13-04-34-ž-567/00 od 19. septembra 2001. godine, uvažila žalbu podnositeljice prijave, i poslodavcu naložila da riješi radno-pravni status podnositeljice prijave u skladu sa članom 143. Zakona o radu. Protiv navedenog rješenja, poslodavac je podnio žalbu Federalnoj komisiji.

62. Federalna komisija je donijela rješenje, broj 03-34-106/02 od 23. decembra 2003. godine, kojim je odbila žalbu poslodavca kao neosnovanu, i potvrdila pobijano rješenje Kantonalne komisije.

7. Predmet broj CH/01/7732, Ernadin VEJZOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

63. Podnosilac prijave je naveo da je od 1980. godine do početka marta 1992. godine bio zaposlen u preduzeću "Rad" Mostar (u daljnjem tekstu: poslodavac), kada je, kao rukovodilac radova, sa grupom radnika poslodavca upućen na rad u Crnu Goru.

64. Podnosilac prijave je 2. aprila 1999. godine poslodavcu podnio zahtjev za reguslianje radno-pravnog statusa. Dopisom poslodavca, broj 09/99 od 6. maja 1999. godine, obaviješten je da se njegov zahtjev ne može prihvatiti zato što poslodavcu trenutno nije potrebna radna snaga, jer nema posla i svi radnici se nalaze na čekanju. Podnosilac prijave je naveo da nikada nije dobio rješenje o prestanku radnog odnosa, te da mu nikada nije isplaćena naknada za period koji je proveo na radu u Crnoj Gori.

65. Nakon toga, podnosilac prijave je 26. maja 1999. godine Općinskom sudu II Mostar (u daljnjem tekstu: Općinski sud) podnio tužbu protiv poslodavca radi povrata na posao.

66. Općinski sud je donio rješenje, broj P.287/99 od 18. oktobra 2000. godine, kojim je prekinuo postupak u pravnoj stvari podnosioca prijave, te je odredio da se zahtjev podnosioca prijave, po pravosnažnosti rješenja, ustupa na nadležno postupanje Kantonalnoj komisiji.

Pomenuto rješenje potvrđeno je rješenjem Kantonalnog suda u Mostaru, broj Gž.32/01 od 1. februara 2001. godine.

67. U međuvremenu, podnosilac prijave je 30. novembra 2000. godine Kantonalnoj komisiji podnio žalbu za regulisanje radno-pravnog statusa.

8. Predmet broj CH/01/7800, Kosta PAJČIN protiv Federacije Bosne i Hercegovine

68. Podnosilac prijave navodi da je bio zaposlen u Domu zdravlja u Livnu (u daljnjem tekstu: preduzeće) do 26. maja 1992. godine.

69. Rješenjem preduzeća, broj 01-798/1-92 od 14. avgusta 1992. godine, a na osnovu Odluke o načinu provođenja i izvršenja radne obaveze na području općine Livno, oslobođen je radne obaveze i upućen na neplaćeno odsustvo, počev od 4. avgusta 1992. godine.

70. U cilju zaštite prava iz radnog odnosa podnosilac prijave je 3. marta 1998, 24. decembra 1999. i 28. februara 2000. godine podnio preduzeću zahtjev za regulisanje radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu.

71. Podnosilac prijave je 17. aprila 2000. godine zaprimio dopis preduzeća kojim je od podnosioca prijave traženo da dostavi dokaz da do dana podnošenja zahtjeva nije zasnovao radni odnos kod drugog poslodavca. Podnosilac prijave je dostavio traženo.

a. Postupak pred sudom

72. Međutim, kako mu poslodavac nije uspostavio radno-pravni status podnosilac prijave je 11. januara 2000. godine podnio tužbu Općinskom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) radi regulisanja radno-pravnog statusa.

73. Odlučujući po tužbi podnosioca prijave, Općinski sud je donio rješenje, broj P-12/2000 od 15. decembra 2000. godine kojim je postupak u parnici prekinut i po pravomoćnosti rješenja predmet ustupljen Ministarstvu rada, socijalne skrbi i prognanih HBŽ, odnosno Kantonalnoj Komisiji.

b. Postupak pred Kantonalnom komisijom

74. Podnosilac prijave je 28. novembra 2000. godine podnio žalbu Kantonalnoj komisiji, odnosno prije nego što je predmet ustupljen istoj od strane Općinskog suda.

75. Odlučujući po žalbi podnosioca prijave, Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 10/2-34-281/00 od 10. jula 2002. godine, kojom je naloženo preduzeću da donese odluku o radno-pravnom statusu podnosioca prijave u skladu sa članom 143. Zakona o radu. Rješenje je postalo pravosnažno 30. jula 2002. godine.

76. Postupajući po rješenju Kantonalne komisije, preduzeće je donijelo odluku o prestanku radnog odnosa, broj 02-338/1-02 od 22. avgusta 2002. godine, kojom je podnosiocu prijave utvrdio prestanak radnog odnosa sa danom 5. majem 2000. godine i utvrdio pravo na otpremninu u skladu sa članom 143. stavom 5. Zakona o radu.

77. Na pomenutu odluku podnosilac prijave je 30. avgusta 2002. godine podnio prigovor Upravnom vijeću preduzeća. Odlučujući po prigovoru podnosioca prijave, Upravno vijeće je donijelo odluku, broj 02-338/3-02 od 5. novembra 2002. godine, kojom je prigovor podnosioca prijave odbijen kao neosnovan.

78. Podnosilac prijave je 2. oktobra 2002. godine podnio tužbu Općinskom sudu radi poništenja odluke o prestanku radnog odnosa od 22. avgusta 2002. godine. Odlučujući po tužbi podnosioca prijave Općinski sud je donio presudu, broj P-425/02, od 17. aprila 2003. godine, kojom je tužbeni

zahtjev podnosioca prijave za poništenje odluke o prestanku radnog odnosa odbijen u cijelosti kao neutemeljen.

79. Protiv presude Općinskog suda od 17. aprila 2003. godine podnosilac prijave je podnio žalbu Kantonalnom sudu u Livnu. Odlučujući po žalbi podnosioca prijave Kantonalni sud je donio rješenje, broj Gž-121/2003 od 13. oktobra 2003. godine, kojim je žalba podnosioca prijave uvažena, pobijana presuda ukinuta, a predmet podnosioca prijave proslijeđen Komisiji za provedbu članka 143. Zakona o radu Tomislavgrad.

80. Kantonalna komisija je, odlučujući u predmetu podnosioca prijave ustupljenom od strane Općinskog suda, donijela rješenje, broj 09/2-34-42/03 od 16. juna 2004. godine, kojom je tužba odbačena zbog nenadležnosti. U obrazloženju je navedeno da Kantonalna komisija nije nadležna da odlučuje o predmetu, jer se problematika istog ne odnosi na prava zaposlenika iz člana 143. Zakona o radu, već na poništenje odluke o prestanku radnog odnosa, a za što je nadležan sud.

81. U dopisu od 17. novembra 2005. godine podnosilac prijave je dostavio ugovor o radu zaključen sa preduzećem 1. jula 2004. godine za period od šest mjeseci i ugovor o radu, od 1. januara 2005. godine, zaključen na period od dvanaest mjeseci.

82. U dopisu od 8. juna 2006. godine podnosilac prijave je obavijestio Komisiju da je 11. januara 2006. godine zaključio sa preduzećem ugovor o radu za period od 12 mjeseci.

9. Predmet broj CH/01/7904, Nerma ŠKERIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

83. Podnositeljica prijave navodi da je od 1981. do 1993. godine bila zaposlena u preduzeću "Livno stan" u Livnu (u daljnjem tekstu: preduzeće), kada je bez naknade i bilo kakvog pismenog ili usmenog obrazloženja upućena na čekanje.

84. Podnositeljica prijave je 3. decembra 1999. godine, podnijela zahtjev preduzeću radi uspostavljanja radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu.

85. Kako preduzeće nije postupilo po njenom zahtjevu, podnositeljica prijave je podnijela tužbu Općinskom sudu u Livnu radi uspostavljanja radno-pravnog statusa.

86. Općinski sud je rješenjem, broj P-696/99 od 31. januara 2001. godine, prekinuo postupak, te je predmet upućen na rješavanje Ministarstvu rada, socijalne skrbi i prognanih HBŽ Tomislavgrad.

87. Podnositeljica prijave je 10. novembra 2004. godine dobila dopis od Kantonalne komisije, kojim je pozvana da otkloni nedostatke u predmetu. Postupak pred Kantonalnom komisijom je, prema stanju spisa, u toku.

88. Tužena strana u pisanim zapažanjima navodi da su radnici preduzeća 28. februara 2002. godine kupili preduzeće u procesu privatizacije i da su u cijelosti zadovoljili odredbe kupovine putem tendera, a u bilanci stanja nema prikazanih obaveza prema radnicima iz ranijeg perioda. Nadalje, tužena strana je dostavila odluku preduzeća, broj 424/93 od 14. avgusta 1999. godine, kojom podnositeljici prijave prestaje radni odnos u preduzeću sa danom 14. avgustom 1993. godine zbog nepoštovanja naredbe o uvođenju radne obaveze za sve zaposlene na području općine Livno.

10. Predmet broj CH/01/8540, Dragutin DUVNJAK protiv Federacije Bosne i Hercegovine

89. Rješenjem Društvenog preduzeća TI "VITEKS", Visoko, Fabrika češljanog prediva (u daljnjem tekstu: preduzeće), broj 7808 od 9. septembra 1991. godine, podnosilac prijave je raspoređen na radno mjesto šefa pripreme i predenja.

90. Podnosilac prijave navodi da mu je preduzeće odobrilo neplaćeno odsustvo u trajanju od 1. decembra 1992. do 1. juna 1993. godine (šest mjeseci), radi posjete djeci koja su se tada nalazila u Republici Hrvatskoj. Kako navodi, zbog ratnih dejstava u Republici Hrvatskoj, kao i zbog sukoba Armije RBiH i HVO-a, nije se mogao vratiti u mjesto življenja, te da je otišao u SR Njemačku, gdje je boravio do 3. decembra 1999. godine.

91. Preduzeće je 14. novembra 1994. godine, rješenjem, broj 185/126, podnosiocu prijave utvrdilo prestanak radnog odnosa zaključno sa 1. decembrom 1992. godine, zbog neodazivanja na radnu obavezu i neopravdanog izostanka sa posla 5 radnih dana uzastopno. Podnosilac prijave ističe da je preduzeće razloge prestanka radnog odnosa definisalo tek rješenjem, broj 805-10/00 od 9. maja 2000. godine.

92. Podnosilac prijave je 31. januara 2000. godine, podnio zahtjev preduzeću radi uspostavljanja radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. stavom 2. Zakona o radu.

93. Preduzeće je 9. maja 2000. godine donijelo rješenje, broj 805-10/00, kojim je odbijen njegov zahtjev kao neosnovan. U obrazloženju rješenja preduzeće je navelo da je rješenje o prestanku radnog odnosa doneseno na osnovu provedenog disciplinskog postupka, naime Disciplinska komisija je utvrdila da je podnosilac prijave svojim postupanjem počinio težu povredu radne obaveze iz člana 75. stava 2. tačke 3. Zakona o osnovnim pravima iz radnog odnosa.

94. Podnosilac prijave je 6. juna 2000. godine, protiv preduzeća podnio tužbu Općinskom sudu u Visokom (u daljnjem tekstu: Općinski sud), radi zaštite prava iz radnog odnosa. Općinski sud je 29. novembra 2000. godine donio rješenje, broj P: 311/2000, kojim je postupak u ovoj pravnoj stvari prekinut te je zahtjev podnosioca prijave upućen na nadležno postupanje Kantonalnoj komisiji. Sud je navedeno rješenje donio iz razloga što se zahtjev podnosioca prijave odnosi na uspostavljanje radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. stavom 2. Zakona o radu.

95. Komisija je 11. oktobra 2005. godine, zatražila od podnosioca prijave da je obavijesti da li je Kantonalna komisija donijela rješenje po njegovom zahtjevu za uspostavljanje radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu. Podnosilac prijave je 18. oktobra 2005. godine obavijestio Komisiju da je u međuvremenu podnio urgenciju Ministarstvu za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog Kantona (u daljnjem tekstu: Ministarstvo) da u skladu sa svojim ovlastima pomogne da se predmetni postupak ubrza. Ministarstvo je 29. juna 2004. godine u skladu sa svojim nadležnostima uputilo urgenciju Kantonalnoj komisiji.

11. Predmet broj CH/02/8701, Sidik ZULIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

96. Podnosilac prijave bio je zaposlen u Javnoj ustanovi, Dom zdravlja Velika Kladuša (u daljnjem tekstu: preduzeće), kada mu je temeljem dva rješenja prestao radni odnos i to: rješenjem, broj 198/96, od 19. marta 1996. godine i rješenjem, broj 64/95, od 18. aprila 1996. godine.

97. Podnosilac prijave je 26. maja 1997. godine podnio tužbu Općinskom sudu Velika Kladuša (u daljnjem tekstu: Općinski sud).

98. Općinski sud donio je presudu, broj PR-103/97, od 25. juna 1999. godine, kojom je odbio tužbeni zahtjev podnosioca prijave kao neosnovan. Nezadovoljan rješenjem, podnosilac prijave je podnio žalbu Kantonalnom sudu u Bihaću (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud), koji je donio rješenje, broj Gž.372/99, od 27. decembra 1999. godine, kojim je žalbu podnosioca prijave uvažio, pobijanu presudu ukinuo i predmet vratio na ponovni postupak.

99. Općinski sud, u ponovnom postupku, donio je presudu, broj PR-9/2000 od 13. juna 2000. godine, kojom je usvojen tužbeni zahtjev podnosioca prijave i poništena navedena rješenja. Međutim, nezadovoljan presudom, poslodavac je podnio žalbu Kantonalnom sudu, koji je donio rješenje kojim je ukinuo navedenu presudu i predmet vratio na ponovni postupak.

100. Općinski sud, u ponovljenom postupku, donio je rješenje, broj PR-130/2000 od 4. maja 2001. godine, kojim je postupak prekinut i kojim se predmet ustupa Kantonalnoj komisiji. Nezadovoljan rješenjem, podnosilac prijave podnio je žalbu Kantonalnom sudu, koji je donio rješenje, kojim se žalba podnosioca prijave odbija i prvostepeno rješenje potvrđuje.

101. Kantonalna komisija donijela je zaključak, broj 09/2-34-1711-UP-1/02AB-985 od 28. februara 2003. godine, kojim se Kantonalna komisija oglasila nenadležnom da rješava po spisu dostavljenom od strane Općinskog suda, te da će se po pravosnažnosti zaključka spis ustupiti nadležnom sudu u Velikoj Kladuši na nadležno postupanje.

102. Općinski sud, u nastavku postupka, donio je rješenje broj RS 99/03, od 26. augusta 2004. godine, kojim se tužba podnosioca prijave odbacuje kao neblagovremena, a svaka stranka snosi svoje troškove postupka. U obrazloženju rješenja, navedeno je da je podnosilac prijave podnio tužbu 26. maja 1997. godine radi povrata na posao i naknadu za lični dohodak, te da je nesporno da je rješenje o prestanku radnog odnosa, broj 198/96, nakon neuspjelog dostavljanja, jer je podnosilac prijave odselio sa prijavljene adrese, objavljeno na oglasnoj tabli poslodavca od 12. aprila do 18. maja 1996. godine, te da podnosilac prijave prema tada važećim propisima nije u predviđenim rokovima iskoristio pravne lijekove. Kako je po podnošenju tužbe stupio na snagu Zakon o radu ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 43/99) i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 32/00), ovaj sud je u pogledu blagovremenosti primijenio povoljniji zakonski osnov. Odredbom člana 45. stava 3. navedenog zakona propisano je da uposlenik može podnijeti tužbu pred mjerodavnim sudom glede povrede prava iz radnog odnosa u roku od 1 godine od dana dostave odluke odnosno od dana saznanja za povredu prava iz radnog odnosa. U konkretnom slučaju, utvrđeno je da je podnosilac prijave saznao za povredu svojih prava iz radnog donosa u septembru 1995. godine, a da je tužbu podnio poslije proteka ovog roka (26. maja 1997. godine). Nezadovoljan rješenjem, podnosilac prijave podnio je žalbu Kantonalnom sudu, koji je rješenjem, broj RSŽ 762/01, od 20. jula 2005. godine, odbio žalbu podnosioca prijave kao neosnovanu i potvrdio prvostepeno rješenje.

103. Podnosilac prijave je protiv rješenja Kantonalnog suda izjavio reviziju Vrhovnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine zbog povrede parničnog postupka i pogrešne primjene materijalnog prava. Prema stanju spisa postupak po reviziji je u toku.

12. Predmet broj CH/02/9818, Abdo PIRIJA protiv Federacije Bosne i Hercegovine

104. Prijava se odnosi na zahtjev podnosioca prijave da se vrati na svoje prijeratno radno mjesto, te da mu se isplati naknada u iznosu od 500 konvertibilnih maraka (u daljnjem tekstu: KM) za svaki mjesec od prestanka radnog odnosa, tačnije od 1993. godine do uspostavljanja radno-pravnog statusa.

105. Podnosilac prijave je bio u radnom odnosu u "Unimax"-u Livno (u daljnjem tekstu: preduzeće) na poslovima vozača od 1987. do jula 1993. godine, kada je upućen na čekanje posla.

106. Podnosilac prijave je podnio preduzeću zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa 14. decembra 1999. godine. S obzirom da preduzeće nije odlučilo po zahtjevu, podnosilac prijave je podnio tužbu Općinskom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) radi uspostavljanja radno-pravnog statusa 4. juna 2000. godine, isplate zaostalih, a neisplaćenih dohodaka sa zakonskom kamatom, te uplate svih dopirinosa iz radnog odnosa.

107. Rješenjem Općinskog suda, broj P-570/2000, od 14. decembra 2000. godine, prekinut je postupak, te je predmet upućen na rješavanje Minstarstvu rada, socijalne skrbi i prognanih HB županije Tomislavgrad.

108. Podnosilac prijave je podnio Komisiji za provedbu člana 143. Zakona o radu (u daljnjem tekstu: Kantonalna komisija) žalbu zbog povrede prava iz radnog odnosa 20. novembra 2000.

godine. Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 10/2-34-85/00, od 12. marta 2003. godine kojim je usvojena žalba podnosioca prijave, te je naloženo poslodavcu da uspostavi radni odnos sa podnosiocem prijave u roku od 15 dana od prijema rješenja. Navedeno rješenje je postalo pravosnažno 3. aprila 2003. godine. Podnosilac prijave nije podnio nadležnom sudu prijedlog za izvršenje rješenja Kantonalne komisije od 12. marta 2003. godine. Komisija nema informaciju da li je spis vraćen sudu.

13. Predmet broj CH/02/9820, Berima HAČAM protiv Federacije Bosne i Hercegovine

109. Podnositeljica prijave je bila u radnom odnosu na neodređeno vrijeme u Medicinskom centru Livno (u daljnjem tekstu: preduzeće) na poslovima psihologa u periodu od 1987. do jula 1993. godine, kada je upućena na čekanje.

110. Prema navodima iz prijave, podnositeljica je podnijela preduzeću zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa 29. jula 1999. godine, ali preduzeće nije odlučilo povodom njenog zahtjeva.

111. Podnositeljica prijave je podnijela tužbu Općinskom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) protiv preduzeća 23. septembra 1999. godine radi uspostavljanja radno-pravnog statusa.

112. Rješenjem Općinskog suda, broj P-571/99 od 31. januara 2001. godine, prekinut je postupak, te je predmet ustupljen Ministarstvu rada, socijalne skrbi i prognanih HBZ Tomislavgrad. Protiv navedenog rješenja, podnositeljica prijave je imala mogućnost da podnese žalbu Županijskom sudu Livno u roku od 8 dana od dana prijema istog.

113. Podnositeljica prijave je podnijela Kantonalnoj komisiji zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa 20. novembra 2000. godine.

114. Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 10/2-34-86/00 od 22. januara 2003. godine, kojim je usvojena žalba podnositeljice prijave, te je naloženo preduzeću da riješi radno-pravni status podnositeljice prijave u roku od 15 dana od dana prijema rješenja.

115. Preduzeće je donijelo odluku, broj 02-102/1-03 od 19. marta 2003. godine, kojom je utvrđeno da podnositeljici prijave prestaje radni odnos sa 5. majem 2000. godine. Također, istim rješenjem je utvrđeno da podnositeljici prijave pripada pravo na otpremninu. Preduzeće i podnosteljica prijave su zaključili ugovor o načinu, uvjetima i rokovima isplate otpremnine 9. juna 2003. godine. Komisija nema informaciju da li je spis vraćen sudu.

116. Podnositeljica prijave traži uspostavljanje radno-pravnog statusa, priznanje radnog staža za period od 1993. godine do uspostavljanja radno-pravnog statusa u skladu sa Zakonom o radu, te isplatu svih novčanih potraživanja iz radnog odnosa za navedeni period.

14. Predmet broj CH/02/9822, Ismet HAČAM protiv Federacije Bosne i Hercegovine

117. Podnosilac prijave je bio u radnom odnosu kod "Fonda za fizičku kulturu" Livno (u daljnjem tekstu: preduzeće) na poslovima referenta za fizičku kulturu od 1986. do jula 1993. godine.

118. Podnosilac prijave je 29. jula 1999. godine podnio Upravnom odboru preduzeća zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu. S obzirom da Upravni odbor preduzeća nije donio odluku povodom postavljenog zahtjeva, podnosilac prijave je 23. septembra 1999. godine podnio Općinskom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) tužbu protiv preduzeća radi uspostavljanja radno-pravnog statusa.

119. Također, podnosilac prijave je podnio Kantonalnoj komisiji zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa 20. novembra 2000. godine.

120. Općinski sud je donio rješenje, broj P-572/99 od 9. februara 2001. godine kojim je prekinuo postupak u pravnoj stvari , te je predmet ustupio na rješavanje Ministarstvu rada, socijalne skrbi i prognanih HB županije Tomislavgrad.

121. Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 10/2-34-83/00 od 22. januara 2003. godine kojim je usvojena žalba podnosioca prijave, te je naloženo poslodavcu da riješi radno-pravni status podnosioca prijave u roku od 15 dana od dana prijema rješenja. Protiv navedenog rješenja, preduzeće je podnijelo žalbu Federalnoj komisiji 27. februara 2003. godine.

122. Federalna komisija je rješenjem, broj 03-34-163/03 od 12. jula 2004. godine odbila žalbu poslodavca i potvrdila prvostepeno rješenje od 22. januara 2003. godine. Podnosilac prijave, u svom pismu od 4. jula 2006. godine, tvrdi da preduzeće još uvijek nije postupilo u skladu sa rješnjem Kantonale komisije. Podnosilac prijave nije dostavio dokaze, niti Komisija ima saznanja da je podnosilac prijave podnio nadležnom sudu prijedlog za izvršenje rješenja Kantonalne komisije. Komisija nema informaciju da li je spis vraćen sudu.

123. Podnosilac prijave traži povrat na prijaratno radno mjesto, te isplatu svih novčanih potraživanja iz radnog odnosa za period od jula 1993. godine do uspostavljanja radno-pravnog statusa.

15. Predmet broj CH/02/9972, Kana MUSAGIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

124. Podnositeljica prijave je bila u radnom odnosu kod UTP "Delminium" Tomislavgrad (u daljnjem tekstu: preduzeće) na poslovima konobarice u periodu od 1977. do jula 1993. godine. Rješenjem preduzeća, broj 521/93 od 20. jula 1993. godine, podnositeljci prijave je utvrđen status neraspoređenog radnika za vrijeme trajanja rata. Protiv navedenog rješenja, podnositeljica prijave je mogla podnijeti prigovor direktoru preduzeća u roku od 8 dana od dana prijema istog.

125. U skladu sa članom 143. Zakona o radu, podnositeljica prijave je podnijela preduzeću zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa 13. novembra 2000. godine.

126. Prema navodima iz prijave, podnositeljica je podnijela Općinskom sudu u Tomislavgradu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) tužbu protiv preduzeća radi uspostavljanja radno-pravnog statusa. Općinski sud je donio presudu, broj P.223/98 od 8. avgusta 2000. godine, kojom je utvrđeno da podnositeljici prijave nije prestao radni odnos kod preduzeća ni po jednom zakonskom osnovu, te da je preduzeće dužno da vrati podnositeljicu prijave na poslove i radne zadatke koje je prije obavljala ili slične prema njenoj stručnoj spremi, u roku od 15 dana od dana pravosnažnosti presude.

127. Međutim, Općinski sud je odlukom, broj P.223/98 od 6. oktobra 2000. godine, prekinuo postupak, te je predmet uputio na rješavanje Kantonalnoj komisiji.

128. U prilogu pisma podnositeljice prijave od 28. juna 2004. godine, Komisiji je dostavljeno rješenje Kantonalne komisije, broj 10/2-34-147/00 od 2. juna 2004. godine. Navedenim rješenjem je usvojena žalba podnositeljice prijave, te je naloženo poslodavcu, odnosno njegovom pravnom sljedbeniku, da u roku od 15 dana od dana prijema rješenja riješi radno-pravni status podnositeljiIce prijave. Komisija nema informaciju da li je spis vraćen sudu.

129. Podnositeljica prijave traži povrat na prijeratni posao i radne zadatke koje je obavljala, te isplatu naknade na ime neisplaćenih plata za period od jula 1993. godine do uspostavljanja radno-pravnog statusa.

16. Predmet broj CH/02/9974, Bahrudin ĐUGUM protiv Federacije Bosne i Hercegovine

130. Podnosilac prijave traži povratak na posao, te isplatu svih neisplaćenih plata u iznosu od 1.000 KM mjesečno za period od marta 1993. godine do uspostavljanja radno-pravnog statusa, kao i uplatu svih doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje.

131. Podnosilac prijave je bio u radnom odnosu kod PTT Tomislavgrad (u daljnjem tekstu: preduzeće) na poslovima PTT inženjera od 1982. godine. Rješenjem preduzeća, broj 01-148/93 od 5. avgusta 1993. godine, podnosiocu prijave je prestao radni odnos zbog neodazivanja na posao.

a. Postupak pred Kantonalnom i Federalnom komisijom

132. U skladu sa članom 143. Zakona o radu, podnosilac prijave je podnio preduzeću zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa 7. januara 2000. godine.

133. Podnosilac prijave je podnio Kantonalnoj komisiji žalbu radi uspostavljanja radno-pravnog statusa 5. decembra 2000. godine.

134. Preduzeće je donijelo rješenje, broj D-2446-1/00 od 22. novembra 2000. godine, kojim je podnosiocu prijave prestao radni odnos zaključno sa 5. majem 2000. godine. Također, istim rješenjem je utvrđeno da će se podnosiocu prijave isplatiti otpremnina u iznosu od 857,00 KM u roku od 15 dana od dana prijema rješenja. Dopisom preduzeća, broj 01-2446-1/00 od 15. marta 2001. godine, podnosilac prijave je obaviješten da osobno pristupi preduzeću 29. marta 2001. godine radi preuzimanja otpremnine. Međutim, kako podnosilac prijave navodi, nije se odazvao na poziv za isplatu otpremnine.

135. Kantonalna komisija je rješenjem, broj 10/2-34-1163/00 od 5. marta 2003. godine odbila žalbu podnosioca prijave kao neosnovanu s obzirom da je preduzeće odlučilo po zahtjevu podnosioca prijave za uspostavljenje radno-pravnog statusa. Podnosilac prijave je protiv navedenog rješenja podnio žalbu Federalnoj komisiji 18. marta 2003. godine.

136. Federalna komisija je donijela rješenje, broj 03-34-264/03 od 27. jula 2004. godine kojim je odbila žalbu podnosioca prijave kao neosnovanu, te potvrdila prvostepeno rješenje.

b. Postupak pred sudovima

137. Također, podnosilac prijave je 13. maja 1999. godine podnio tužbu Osnovnom sudu u Tomislavgradu (u daljnjem tekstu: Osnovni sud) protiv preduzeća radi "utvrđenja postojanja radnog odnosa i sticanja prava po osnovu rada". Osnovni sud je donio rješenje, broj P-93/99 od 5. oktobra 2000. godine, kojim je postupak u parnici prekinut, te je po pravomoćnosti rješenja predmet ustupljen Kantonalnoj komisiji na rješavanje. Komisija nema informaciju da li je spis vraćen sudu.

138. Podnosilac prijave je 20. septembra 2004. godine podnio tužbu Općinskom sudu u Livnu (u daljnjem tesktu: Općinski sud) protiv rješenja Federalne komisije od 27. jula 2004. godine, a radi povrata na posao i ostvarivanja prava po osnovu rada.

139. Prema stanju spisa, Općinski sud je donio presudu, broj 068-0-P-06-000168 od 14. aprila 2006. godine, kojom je odbijen tužbeni zahtjev podnosioca prijave da sa preduzećem zaključi ugovor o radu, te da bude raspoređen na radno mjesto koje odgovara njegovoj stručnoj spremi, kao i da mu se uspostave sva prava iz radnog odnosa za period od jula 1993. godine do 28. septembra 2005. godine. Protiv navedene presude, podnosilac prijave je podnio žalbu Kantonalnom sudu u Livnu 1. maja 2006. godine.

17. Predmet broj CH/02/10430, Ognjen KRZMAN protiv Federacije Bosne i Hercegovine

140. Podnositelj prijave je prije ratnih sukoba u Bosni i Hercegovini bio zaposlen u Javnom preduzeću "Željeznice Herceg Bosne" Mostar (u daljnjem tekstu: poslodavac). Podnositelj prijave navodi da je zbog ratnih okolnosti napustio rodno kao i radno mjesto u Stanici Raštani, gdje je radio na poslovima otpravnika vozova od 7. septembra 1987. godine, te da se vratio u Raštane, 13. februara 1999. godine.

141. Podnositelj prijave je 20. januara 2000. godine podnio zahtjev poslodavcu radi uspostavljanja radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu. Poslodavac je 22. augusta 2000. godine donio odluku, broj 08-119-1/00, kojom je zahtjev podnositelja prijave odbačen kao nepotpun, iz razloga jer nije na traženje poslodavca dostavio sve potrebne dokaze pravno relevantne za donošenje odluke (obavijest poslodavca broj 517/2000 od 3. marta 2000. godine). Podnositelj prijave tvrdi da je njegov zahtjev sadržavao svu traženu dokumentaciju.

142. Podnositelj prijave je 6. septembra 2000. godine podnio tužbu Općinskom sudu I Mostar (u daljnjem tekstu: Općinski sud), protiv poslodavca radi regulisanja radno-pravnog statusa, koji je 6. novembra 2000. godine rješenjem, broj P-730/00, prekinuo postupak u ovoj pravnoj stvari i spis je proslijeđen Županijskoj komisiji za provedbu člana 143. Zakona o radu (u daljnjem tekstu: Kantonalna komisija). Općinski sud je spis proslijedio Kantonalnoj komisiji, 15. decembra 2000. godine.

143. Podnositelj prijave je podnio žalbu Kantonalnoj komisiji, koja je kod iste zaprimljena, 4. decembra 2000. godine, pod brojem UP/i-06-34-1794/00.

144. Kako Kantonalna komisija nije postupila po njegovoj žalbi, podnositelj prijave je podnio žalbu Federalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljnjem tekstu: Federalna komisija), koja ga je 17. februara 2003. godine, pisanim putem, aktom broj 112/03, obavijestila i predložila da urgira kod Kantonalne komisije radi donošenja rješenja.

18. Predmet broj CH/02/10488, Derviš KOKANOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

145. Podnosilac prijave traži rješavanje radno-pravnog statusa, odnosno povrat na svoje radno mjesto i povezivanje radnog staža od 1992. godine do daljnjeg, te navodi da je po nacionalnoj osnovi ostao bez posla.

146. Podnosilac prijave navodi da je radio u Uredu za narodnu odbranu (bivši Sekretarijat za narodnu odbranu) općine Tomislavgrad (u daljnjem tekstu: poslodavac) od 1. februara 1979. do 16. jula 1993. godine, kada je bez ikakvog objašnjenja udaljen sa posla, vjerovatno zbog nacionalne pripadnosti.

147. Podnosilac prijave se 4. januara 2000. godine obratio poslodavcu sa zahtjevom za uspostavu radno-pravnog statusa. S obzirom da poslodavac nije odgovorio na njegov zahtjev, podnosilac prijave je podnio tužbu Općinskom sudu u Tomislavgradu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) radi zaštite svojih prava iz radnog odnosa. Rješenjem Općinskog suda, broj P 76/98 od 5. oktobra 2000. godine, određeno je da se prekida postupak u ovoj pravnoj stvari, a po pravosnažnosti rješenja predmet će biti proslijeđen Županijskoj komisiji koju obrazuje ministar mjerodavan za poslove rada. Protiv navedenog rješenja, podnosilac prijave je podnio žalbu Županijskom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Županijski sud), koji je rješenjem, broj Gž 157/2001 od 15. marta 2001. godine, odbio žalbu i potvrdio prvostepeno rješenje.

148. Podnosilac prijave je 29. novembra 2000. godine podnio žalbu Kantonalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljnjem tekstu: Kantonalna komisija), koja je rješenjem, broj 10/2-34-12/00 od 9. oktobra 2002. godine, uvažila žalbu podnosioca prijave, i

poslodavcu naložila da u roku od 15 dana od dana prijema rješenja riješi radno-pravni status podnosioca prijave u skladu sa članom 143. Zakona o radu.

149. Protiv navedenog rješenja, podnosilac prijave i Federalno ministarstvo odbrane su podnijeli žalbe Federalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljnjem tekstu: Federalna komisija). Federalna komisija je donijela rješenje, broj 03-34-704/02 od 3. augusta 2004. godine, kojim je odbila žalbe podnosioca prijave i Federalnog ministarstva odbrane kao neosnovane, i potvrdila pobijano rješenje Kantonalne komisije. Komisija nema podataka da li je spis vraćen sudu.

150. Tužena strana je dostavila informaciju da je podnosilac prijave u skladu sa pravosnažnim rješenjem Kantonalne komisije zasnovao radni odnos 3. januara 2005. godine u Odjelu za odbranu u Tomislavgradu.

19. Predmet broj CH/02/12547, Esad GADŽO protiv Federacije Bosne i Hercegovine

151. Podnosilac prijave navodi da je 2. septembra 1987. godine sa preduzećem "Gavrilović Petrinja" (pravni sljednik "Gavrilović Komerc"; u daljnjem tekstu: poslodavac), zasnovao radni odnos na neodređeno vrijeme.

152. Poslodavac je 2. decembra 1996. godine, rješenjem broj 53/96, podnosioca prijave uputio na neplaćeno odsustvo u trajanju od 2. februara 1996. godine, do stvaranja uslova za njegovo ponovno zapošljavanje.

153. Podnosilac prijave je 5. oktobra 1998. godine, rješenjem poslodavca, broj 27/98 raspoređen na radno mjesto prodavač-mesar, na određeno vrijeme u trajanju od tri mjeseca. Podnosilac prijave je na navedeno rješenje podnio žalbu Upravnom odboru poslodavca, na koju Upravni odbor nije odgovorio.

154. Poslodavac je 20. marta 1990. godine donio rješenje, broj 139-3/90, o stalnom rasporedu podnosioca prijave na poslove i zadatke prodavača, počev od 1. aprila 1990. godine.

155. Podnosilac prijave je 21. decembra 1998. godine podnio tužbu Općinskom sudu II u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Općinski sud), protiv poslodavca radi isplate plaće, naknade za bolovanje i naknade na ime doprinosa. Podnosilac prijave je prvobitno u svom tužbenom zahtjevu tražio da sud donese presudu, kojom se poslodavac obavezuje da podnosiocu prijave isplati na ime plata, za period od 26. aprila 1998. do 17. juna 1998. godine iznos od 400 KM, mjesečno, po 130 KM mjesečno na ime toplog obroka za navedeni period, te da mu isplati naknadu na ime bolovanja za period od 17. juna 1998. do 1. oktobra 1998. godine, kao i uplatu doprinosa na ime penzijskog i invalidskog osiguranja, za period od 26. aprila 1998. godine, dok za to postoji zakonska obaveza poslodavca. Uvidom u spise predmeta i zapažanja tužene strane dostavljenih Komisiji dana 20. januara 2006. godine, vidljivo je da je na pet ročišta koje je Općinski sud održao, podnosilac prijave preinačavao tužbeni zahtjev, tako da umjesto prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva traži da Općinski sud donese presudu kojom će obavezati poslodavca, da mu uveže radni staž i isplati plaće počev od 31. jula 1992. godine, umjesto prvobitno traženog datuma 1. februara 1996. godine, dok u ostalom dijelu podnosilac prijave ostaje kod svih prvobitno postavljenih zahtjeva.

156. Općinski sud je 27. decembra 2001. godine donio presudu, broj Pr-256/98, kojom je odbio tužbeni zahtjev podnosioca prijave, kao neosnovan, dok u dijelu tužbenog zahtjeva koji se odnosi na uplatu doprinosa na ime penzijskog i invalidskog osiguranja za period od 31. jula 1992. do 5. oktobra 1998. godine, Općinski sud se oglasio apsolutno nenadležnim, pa je u tom dijelu tužbu podnosioca odbacio. U obrazloženju presude sud je naveo da je tužbeni zahtjev podnosioca prijave odbijen u dijelu isplate plaća, naknade na ime toplog obroka i naknade na ime bolovanja u periodu od 26. aprila 1998. do 17. juna 1998. godine i naknade za bolovanje za period od 17. juna 1998. do 1. oktobra 1998. godine iz razloga što je sud utvrdio da podnosilac prijave nije bio

zaposlen kod poslodavca u navedenom periodu. Dalje, u pogledu isplate plaće za period od 2. februara 1996. do marta 1997. godine, sud je utvrdio da je zahtjev podnosiocaa prijave neosnovan, a na osnovu uvjerenja DP PIO BiH od 26. februara 1999. godine, kojim se dokazuje da podnosilac prijave u navedenom periodu ima zaključenu prijavu. Zahtjev za isplatu plaće za vrijeme neplaćenog odsustva u periodu od marta 1997. do 26. aprila 1998. godine, sud je također ocijenio neosnovanim, iz razloga što kategorija neplaćenog odsustva ne predviđa bilo kakvo plaćanje radnika.

157. Kantonalni sud u Sarajevu je 25. aprila 2002. godine donio presudu, broj Gž-322/02, kojom je žalbu podnosioca djelimično uvažio a prvostepenu presudu preinačio u dijelu u kojem je tužbeni zahtjev podnosioca odbijen u prvostepenom postupku, tako da je postupak u ovoj pravnoj stvari prekinut i predmet je ustupljen Kantonalnoj komisiji, radi odluke o radno-pravnom statusu podnosioca prijave, dok je u ostalom dijelu žalba podnosioca prijave odbijena a prvostepena odluka potvrđena.

158. Kantonalna komisija je 17. juna 2004. godine donijela zaključak, broj 13-0434-Ž-13892/00, kojim je odbacila žalbu podnosioca prijave, zbog nenadležnosti. Istim zaključkom je utvrđeno, da će Kantonalna komisija predmetni spis po pravosnažnosti zaključka vratiti Općinskom sudu, na meritorno rješavanje i donošenje presude, u započetom radnom sporu. Predmetni zaključak Kantonalna komisija je donijela iz razloga, što se tužbeni zahtjev podnosioca odnosio isključivo na zaštitu i ostvarivanje prava iz radnog odnosa tj. isplatu plata i uplatu doprinosa po osnovu radnog odnosa, odnosno cijenivši da se slijedom navedenog zahtjev odnosi na zaštitu prava iz radnog odnosa, koja nisu obuhvaćena članom 143. Zakona, shodno čemu, Kantonalna komisija nije niti nadležna za postupanje, u konkretnom predmetu.

20. Predmet broj CH/03/12827, Zoran ALIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

a. Postupak pred preduzećem

159. Rješenjem preduzeća "Zrak-Holding" Sarajevo (u daljnjem tekstu: preduzeće) broj 41-35/92 od 13. februara 1993. godine, podnosiocu prijave je prestao radni odnos po sili zakona počev od 6. aprila 1992. godine, zbog neodazivanja na radnu obavezu, odnosno neopravdanog odsustva sa posla duže od sedam dana. Podnosilac prijave navodi da mu je predmetno rješenje uručeno tek 10. novembra 1998. godine.

160. Podnosilac prijave navodi da je protiv gore navedenog rješenja 18. novembra 1998. godine izjavio prigovor, te 18. decembra 1998. godine dopunu prigovora Upravnom odboru preduzeća.

b. Postupak pred sudom

161. Kako preduzeće nije donijelo odluku, podnosilac prijave je 22. decembra 1998. godine podnio tužbu radi poništenja rješenja o prestanku radnog odnosa i ispravke datuma prestanka radnog odnosa na radnoj knjižici. U tužbi je zahtijevao da se poništi rješenje od 13. februara 1993. godine, zatim da se vrati u radni odnos, te da se izvrši ispravka u radnoj knjižici tako da mu radni odnos ne prestaje sa danom 6. aprilom 1992. godine, zatim da od 28. januara 1994. godine bude u statusu radnika na čekanju, kao i da se za sve sporne periode izvrši uplata doprinosa Fondu PIO Bosne i Hercegovine.

162. Općinski sud II u Sarajevu je, smatrajući da se radi o upravnom sporu, 11. januara 1999. godine dostavio kompletan spis Kantonalnom sudu u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud). Kantonalni sud je 12. oktobra 2000. godine vratio spis Općinskom sudu II kao stvarno nadležnom, ističući da se u konkretnom slučaju ne radi o upravnom aktu u smislu člana 9. u vezi sa članom 4. Zakona o upravnim sporovima.

163. Općinski sud II je donio rješenje, broj Pr-258/98 od 17. novembra 2000. godine, kojim je podnosiocu prijave vraćen na ispravku i dopunu podnesak od 22. decembra 1998. godine.

164. Podnosilac prijave je 8. decembra 2000. godine, putem zastupnika, dostavio uređenu tužbu, u kojoj je zatražio da sud donese presudu kojom se poništava rješenje od 13. februara 1993. godine, te da se naloži preduzeću da ga vrati u radni odnos, zatim da period njegovog učešća u odbrani Bosne i Hercegovine kao pripadnika OS Bosne i Hercegovine, od 6. aprila 1992. godine do dana demobilizacije 27. januara 1994. godine, upiše u radnu knjižicu, da za taj period izvrši uplatu doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, kao i da podnosioca prijave u istom roku od 27. januara 1994. godine pa do ponovnog stupanja u rad, vodi kao radnika na čekanju i isplati mu zaostalu naknadu u iznosu koji se isplaćivao radnicima na čekanju kod preduzeća. Nadalje, podnosilac prijave je zahtijevao da se izvrši odgovarajući upis (korekcija) u radnoj knjižici, te da se za taj period izvrši uplata zaostalog doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje.

165. Općinski sud II je donio rješenje broj PR-607/00 od 28. maja 2001. godine kojim je prekinut postupak i određeno da će se, po pravosnažnosti rješenja, predmet ustupiti Kantonalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu. U preostalom dijelu tužbenog zahtjeva koji se odnosi na uplatu doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje podnosiocu prijave, Općinski sud II se oglasio apsolutno nenadležnim, pa je tužbu u tom dijelu zahtjeva odbacio. U obrazloženju rješenja je navedeno da se prema članu 7. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja ostvaruju po propisima o upravnom postupku.

166. Podnosilac prijave je izjavio žalbu Kantonalnom sudu koji je rješenjem, broj Gž-906/01 od 17. jula 2002. godine, odbio žalbu i potvrdio prvostepeno rješenje.

c. Postupak pred Komisijom za implementaciju člana 143. Zakona o radu

167. Podnosilac prijave je 17. januara 2000. godine podnio zahtjev preduzeću radi uspostavljanja radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu.

168. Podnosilac prijave je 27. novembra 2000. godine podnio žalbu Kantonalnoj komisiji.

169. Kantonalna komisija je donijela rješenje broj 13-04-34-ž-755/00 od 31. jula 2001. godine kojim je utvrdila da je žalba Zdravka Alića osnovana, te je naložila preduzeću da postupi u skladu sa članom 143. st. 2-4. Zakona o radu, odnosno da Zdravku Aliću uspostavi radno-pravni status zaposlenika na čekanju počev od dana podnošenja zahtjeva pa do 5. maja 2000. godine, te da mu utvrdi prestanak radnog odnosa po sili zakona. Tačkom 2. rješenja naloženo je preduzeću da, u skladu sa članom 143. st. 4-7. Zakona o radu za Zdravka Alića utvrdi visinu otpremnine i zaključi ugovor o otpremnini.

170. Postupajući po žalbi poslodavca, Kantonalna komisija je donijela zaključak o ispravci rješenja broj 13-04-34-ž-755/00 od 18. aprila (nije vidljivo da li je u pitanju 2002. ili 2003. godina), kojim se u uvodnom dijelu, tač. I, II i III dispozitiva, kao i u obrazloženju rješenja od 31. jula 2001. godine ispravlja greška u imenu žalitelja, tako da umjesto “Alić Zdravko” pravilno glasi “Alić Zoran”. Podnosilac prijave navodi da je tek 2005. godine preuzeo rješenje Kantonalne komisije.

171. Podnosilac prijave se 11. novembra 2005. godine obratio preduzeću sa zahtjevom za izvršenje rješenja Kantonalne komisije.

172. Kako preduzeće nije postupilo po njegovom zahtjevu, podnosilac prijave je 14. novembra 2005. godine podnio tužbu Općinskom sudu u Sarajevu. Općinski sud je donio presudu broj Pr3662/05 od 17. maja 2006. godine kojom se obavezuje preduzeće da podnosiocu prijave uspostavi radno-pravni status zaposlenika na čekanju počev od 17. januara pa do 5. maja 2000. godine, s kojim danom podnosiocu prijave prestaje radni odnos po sili zakona, te da utvrdi visinu otpremnine u iznosu od 556,48 KM i isplati podnosiocu prijave u roku od 15 dana sa zakonskom zateznom kamatom od dana podnošenja tužbe pa do isplate pod prijetnjom prinudnog izvršenja. Presuda je postala pravosnažna sa danom 19. junom 2006. godine

173. S obzirom da preduzeće nije dobrovoljno izvršilo obavezu određenu pravosnažnom presudom, podnosilac prijave je 4. jula 2006. godine podnio prijedlog Općinskom sudu za prinudno izvršenje.

174. Podnosilac prijave traži naknadu materijalne i nematerijalne štete. Komisija nema informaciju da li je predmet vraćen sudu na rješavanje.

21. Predmet broj CH/03/12846, Raska VELIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

175. Podnositeljica prijave traži povratak na posao, da se uplate doprinosi po penzijskom osiguranju i da se podmire sve plate i pripadajuće kamate za period kada nije radila.

176. Podnositeljica prijave je navela da je diskriminisana po nacionalnoj osnovi u ostvarivanju svojih prava iz radnog odnosa.

177. Podnositeljica prijave je bila zaposlena u Medicinskom centru Livno (u daljnjem tekstu: poslodavac), na radnom mjestu ekonomskog tehničara-referenta za osobne podatke, od 1975. do 1993. godine, kada je upućena na čekanje.

a. Postupak pred sudom

178. Prema navodima iz prijave, podnositeljica prijave je podnijela zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa poslodavcu, na koji nikada nije dobila odgovor, pa je uputila prigovor na koji također, nije odgovoreno.

179. Podnositeljica prijave je 23. marta 1998. godine podnijela Općinskom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) tužbu protiv poslodavca radi uspostavljanja radno-pravnog statusa. Općinski sud je, povodom navedene tužbe, prekinuo postupak, te je spis dostavio Ministarstvu rada u Tomislavgradu 5. jula 2001. godine.

180. Podnositeljica prijave je 22. novembra 1999. godine podnijela novu tužbu protiv poslodavca Općinskom sudu.

181. Općinski sud je donio odluku, broj P-315/04 od 17. juna 2005. godine kojom je odbijen tužbeni zahtjev (u spisu nema dokaza, ni dokumentacije koja bi potkrijepila ove navode).

182. Podnositeljica prijave je Kantonalnom sudu u Livnu (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud) podnijela žalbu protiv presude Općinskog suda od 17. juna 2005. godine, ali je Kantonalni sud presudom, broj Gž-160/05 od 7. oktobra 2005. godine, odbio žalbu i potvrdio prvostepenu presudu. Podnositeljica je izjavila reviziju na presudu Kantonalnog suda Vrhovnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine. Postupak po reviziji je u toku.

b. Postupak pred Kantonalnom komisijom

183. Podnositeljica prijave je 30. novembra 2000. godine podnijela žalbu radi ostvarivanja prava iz radnog odnosa Kantonalnoj komisiji, ali je Kantonalna komisija rješenjem, broj 10/4-34-297/00 od 26. jula 2001. godine odbila žalbu, navodeći da se član 143. Zakona o radu ne odnosi na organe uprave, javne ustanove i ustanove.

184. Podnositeljica prijave je 2. avgusta 2001. godine uložila žalbu protiv navedenog rješenja Federalnoj komisiji, koja je 23. decembra 2002. godine donijela odluku broj 03-34-1241/01 kojom je uvažila žalbu podnositeljice prijave kao osnovanu, poništila rješenje i predmet vratila prvostepenom organu na ponovni postupak.

185. Kantonalna komisija je 7. januara 2004. godine donijela rješenje, broj 10/2-34-297/00, kojim je podnositeljici prijave priznala status radnika na čekanju.

186. Poslodavac je postupajući po rješenju Kantonalne komisije, 23. februara 2004. godine donio odluku, broj 01/4-52/2-04, kojom podnositeljici prijave prestaje radni odnos s danom 5. majem 2000. godine i priznao pravo na otpremninu.

187. Podnositeljica prijave je, nezadovoljna odlukom, 1. marta 2004. godine Upravnom odboru poslodavca podnijela prigovor na odluku, u kojem je navela da je predmetnom odlukom povrijeđena, jer je za rješavanje radno-pravnog statusa bio mjerodavan sud, a ne Kantonalna komisija, također, navodeći da predmeti koji su ustupljeni Kantonalnoj komisiji trebaju biti vraćeni nadležnom sudu, jer kako je istakla podnositeljica prijave želi da se vrati na posao, a to može ostvariti u postupku pred sudom.

188. Poslodavac je 29. marta 2004. godine donio odluku, broj 01/4-119/2 –04, kojom je prigovor odbijen kao neutemeljen.

22. Predmet broj CH/03/12849, Samir LEMO protiv Federacije Bosne i Hercegovine

189. Podnosilac prijave navodi da je bio zaposlen u preduzeću "Modna odjeća" Livno (u daljnjem tekstu: preduzeće) do 1993. godine, kada je upućen na čekanje bez naknade i pismenog rješenja o radno-pravnom statusu.

190. Podnosilac prijave je 25. januara 2000. godine, podnio zahtjev preduzeću radi uspostavljanja radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu.

191. Kako preduzeće nije postupilo po njegovom zahtjevu, podnosilac prijave je podnio tužbu Općinskom sudu u Livnu radi regulisanja radnopravnog statusa.

192. Općinski sud je rješenjem, broj P-291/2000 od 23. avgusta 2001. godine, prekinuo postupak, te je predmet upućen na rješavanje Ministarstvu rada, socijalne skrbi i prognanih HBŽ Tomislavgrad.

193. Podnosilac prijave se 2. aprila 2001. godine obraćao Kantonalnoj komisiji sa zahtjevom za rješavanje njegovog predmeta. Prema stanju spisa, postupak pred Kantonalnom komisijom je još u toku.

23. Predmet broj CH/03/12850, Bisera LEMO protiv Federacije Bosne i Hercegovine

194. Podnositeljica prijave navodi da je bila zaposlena u Osnovnoj školi "Fra Lovro Karaula" u Livnu (u daljnjem tekstu: poslodavac) od 1962. godine do 1993. godine kada je usmenim putem upućena na čekanje.

195. Podnositeljica prijave je 25. januara 2000. godine podnijela zahtjev poslodavcu radi uspostavljanja radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu.

196. Kako poslodavac nije postupio po njenom zahtjevu, podnositeljica prijave je podnijela tužbu Općinskom sudu u Livnu radi regulisanja radnopravnog statusa.

197. Općinski sud je rješenjem, broj P-290/2000 od 15. marta 2001. godine, prekinuo postupak, te je predmet upućen na rješavanje Ministarstvu rada, socijalne skrbi i prognanih HBŽ Tomislavgrad.

24. Predmet broj CH/03/13446, Mirsada KORMAN protiv Federacije Bosne i Hercegovine

198. Podnositeljica prijave je 1. januara 1991. godine zasnovala radni odnos u Osnovnom sudu II u Sarajevu (kasniji naziv Općinski sud II u Sarajevu; u daljnjem tekstu: Općinski sud), na radnom mjestu daktilografa. U periodu od 17. aprila 1992. do 16. aprila 1993. godine podnositeljica prijave je bila na porodiljskom odsustvu.

199. S obzirom da se podnositeljica prijave nije vratila na radno mjesto po isteku porodiljskog odsustva, Općinski sud je donio rješenje o prestanku radnog odnosa, broj 27/93-IV, od 6. maja 1993. godine na osnovu kojeg je podnositeljici prijave prestao radni odnos zaključno sa 11. majem 1993. godine.

200. Pomenuto rješenje podnositeljica prijave je primila 23. novembra 1998. godine i na isto se 24. novembra 1998. godine žalila Ministarstvu pravosuđa Kantona Sarajevo i Općinskom sudu. Odlučujući po žalbi podnositeljice prijave, Općinski sud je donio rješenje, broj SU-IV-149/98 od 3. decembra 1998. godine, kojim je žalba podnositeljice prijave odbijena kao neblagovremena i neosnovana.

201. Podnositeljica prijave je 7. januara 1999. godine podnijela tužbu Općinskom sudu radi poništenja rješenja o prestanku radnog odnosa, broj SU-IV 149/98 od 3. decembra 1998. godine i tražila da se vrati na posao i da joj se priznaju sva prava iz radnog odnosa i naknade troškovi postupka. Na ročištu od 7. decembra 1998. godine podnositeljica prijave je precizirala tužbeni zahtjev da se poništе rješenja od 6. maja 1993. godine i od 3. decembra 1998. godine i isplate zaostale plate i uplate doprinosi za period od 11. maja 1993. godine do 15. jula 1999. godine. Odlučujući po tužbi podnositeljice prijave Općinski sud je donio presudu, broj PR-6/99 od 9. aprila 2001. godine kojom je odbio tužbeni zahtjev podnositeljice prijave kao neosnovan i naredio da je podnositeljica prijave dužna Općinskom sudu nadoknaditi troškove postupka.

202. Podnositeljica prijave je 21. maja 2001. godine podnijela Kantonalnom sudu u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud) žalbu na presudu od 9. aprila 2001. Podneskom od 1. juna 2001. godine podnositeljica prijave je dopunila žalbu na presudu od 9. aprila 2001. godine. Odlučujući po žalbi podnositeljice prijave Kantonalni sud je donio rješenje broj Gž-22/02, od 26. decembra 2002. godine kojim je žalba podnositeljice prijave uvažena i prvostepena presuda ukinuta, postupak prekinut i predmet ustupljen Kantonalnoj komisiji.

203. Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 13-04-34-Ž-14030/00, od 19. decembra 2005. godine, kojim je žalba podnositeljice prijave odbijena kao neosnovana, jer je podnositeljica prijave zasnivala radni odnos kod drugog poslodavca u periodu od 31. decembra 1991. do 5. maja 2000. godine i time ne ispunjava jedan od tri zakonska uslova za udovoljavanje njenoj žalbi. Pomenuto rješenje je potvrđeno i od strane Federalne komisije, rješenjem od 28. februara 2006. godine, a predmet dostavljen Općinskom sudu radi nastavka postupka. Općinski sud je donio rješenje broj PR-6/99, od 1. juna 2006. godine o zakazivanju ročišta u predmetu podnositeljice prijave za 10. juli 2006. godine.

204. Podnositeljica prijave traži da joj se uveže staž od 16. aprila 1993. do 15. jula 1999. godine i isplati naknada materijalne i nematerijalne štete.

25. Predmet broj CH/03/14136, Dušanka SEKULIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

205. Prijava se odnosi na zahtjev podnositeljice prijave da joj se riješi radno-pravni status i da se vrati na svoje prijeratno radno mjesto. Podnositeljica prijave je postavila zahtjev za naknadu nematerijalna štete u iznosu od 3.000 KM, koju je pretrpjela zbog neriješavanja njenog zahtjeva. Također, podnositeljica prijave se žali na diskriminaciju po nacionalnoj osnovi.

206. Podnositeljica prijave je prije izbijanja ratnog sukoba bila zaposlena u Osnovnoj školi "Nikola Mačkić" (u daljnjem tekstu: Osnovna škola) u Ključu. Od 1993. godine podnositeljica prijave se nije mogla javljati na posao jer je napustila Ključ.

207. Podnositeljica prijave je 4. februara 2000. godine podnijela zahtjev Osnovnoj školi za uspostavu radno-pravnog statusa. Osnovna škola je 17. februara 2000. godine obavijestila podnositeljicu prijave da je potrebno da dostavi dodatnu dokumentaciju radi rješavanja po njenom zahtjevu.

208. Osnovna škola je 28. aprila 2000. godine obavijestila podnositeljicu prijave da se njen zahtjev odbacuje na osnovu novog tumačenja člana 143. Zakona o radu u kome stoji da se isti član za regulisanje radno-pravnog statusa prijeratnih radnika ne odnosi na organe uprave i javne ustanove koje se finansiraju iz budžeta Kantona i da u ovim situacijama ne postoji "čekanje posla".

209. Osnovna škola je 30. augusta 2000. godine odgovorila na obnovljeni zahtjev podnositeljice prijave za regulisanje radno-pravnog statusa u kome navodi da se obnovljeni zahtjev odbacuje kao neosnovan.

210. Podnositeljica prijave je 23. oktobra 2000. godine podnijela tužbu Općinskom sudu u Ključu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) radi vraćanja na posao. Općinski sud je donio rješenje, broj Rs-5/00 od 5. oktobra 2000. godine, kojim se tužba odbacuje iz razloga što se sud oglašava stvarno nenadležnim za postupanje po tužbi podnositeljice prijave. Također, po pravosnažnosti tog rješenja spis će se ustupiti stvarno nadležnoj Kantonalnoj komisiji.

211. Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 13-34-793-UP-1/00 MP-30 od 12. marta 2001. godine kojim se odbija žalba podnositeljice prijave kao neosnovana. Podnositeljica prijave je podnijela žalbu i urgenciju protiv tog rješenja Federalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu putem Kantonalnog ministarstva zdravstva i socijalne politike (u daljnjem tekstu: Ministarstvo). Ministarstvo je donijelo rješenje, broj 13-34-793-UP-1/01-MP-30 od 10. januara 2003. godine kojim se žalba podnositeljice prijave odbacuje kao neblagovremena.

26. Predmet broj CH/03/14483, Biljana PUKETA protiv Federacije Bosne i Hercegovine

212. Podnositeljica prijave je bila zaposlena u "Klasu" DD Sarajevo (u daljnjem tekstu: preduzeće) do 6. novembra 1992. godine, kada je napustila Sarajevo.

213. Odlukom preduzeća broj 627/92, od 6. novembra 1992. godine, podnositeljica prijave je upućena na čekanje.

214. Preduzeće je donijelo odluku, broj 185/93 od 27. marta 1993. godine kojom podnositeljici prijave prestaje radni odnos zbog neopravdanog izostajanja s posla duže od dvadeset radnih dana uzastopno. Podnositeljica prijave navodi da je predmetnu odluku dobila tek 1996. godine, kada se vratila u Sarajevo. Protiv odluke, izjavila je prigovor Upravnom odboru preduzeća, koji je donio odluku broj 3887-1/96 od 21. novembra 1996. godine, kojom je odbijen prigovor i utvrđeno da je podnositeljici prijave prestao radni odnos sa danom 24. februarom 1993. godine.

215. Podnositeljica prijave je 2. decembra 1996. godine protiv preduzeća podnijela tužbu Općinskom sudu II u Sarajevu (tada Osnovni sud II u Sarajevu) radi poništenja odluke o prestanku radnog odnosa. Općinski sud II Sarajevo (u daljnjem tekstu: Općinski sud) je presudom, broj PR-1467/96 od 17. septembra 1999. godine, poništio odluke od 27. marta 1993. i 21. novembra 1996. godine (vidi prethodnu tačku Odluke), te je obavezao preduzeće da podnositeljicu prijave vrati na posao i to na njeno radno mjesto ili na drugo radno mjesto koje odgovara njenoj stručnoj spremi, te da joj uspostavi prava iz radnog odnosa (uplata doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje počev od prestanka radnog odnosa do vraćanja na posao i isplata ličnih dohodaka sa statusom radnika na čekanju počev od 1. novembra 1996. godine do povratka na posao).

216. Preduzeće je izjavilo žalbu Kantonalnom sudu u Sarajevu. Kantonalni sud je donio rješenje, broj Gž-115/00 od 28. juna 2000. godine, kojim se žalba uvažava, prvostepena presuda ukida i predmet vraća prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

217. U ponovnom postupku, Općinski sud II je donio rješenje, broj PR-555/00 od 2. jula 2001. godine, kojim je prekinut postupak u toj pravnoj stvari i određeno da će se, po pravosnažnosti rješenja, postupak nastaviti pred Kantonalnom komisijom.

218. Podnositeljica prijave je izjavila žalbu Kantonalnom sudu, koji je rješenjem broj Gž-1286/01 od 28. juna 2002. godine žalbu odbio i potvrdio prvostepeno rješenje.

219. Kantonalna komisija je donijela rješenje broj 13-04-34-Ž-13904/00 od 25. avgusta 2006. godine kojim je odbacila žalbu podnositeljice prijave zbog nenadležnosti i sudski spis broj Pr-555/00 vratila Općinskom sudu na meritorno rješavanje i donošenje presude u započetom radnom sporu.

27. Predmet broj CH/03/14551, Cedrela JIROTA-DEDOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

220. Podnositeljica prijave je bila zaposlena u CSB Sarajevo SJB Centar do 1992. godine, kada je napustila Sarajevo. Podnositeljica prijave navodi da je 1. jula 1997. godine zasnovala stalni radni odnos na drugom mjestu.

221. Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova (u daljnjem tekstu: Ministarstvo) je donijelo rješenje, broj 07/4120-1005 od 25. maja 1996. godine, kojim podnositeljici prijave prestaje radni odnos po sili zakona zaključno sa danom 20. aprilom 1992. godine. Podnositeljica prijave je izjavila prigovor, koji je rješenjem Ministarstva broj 07/4120-1375 od 28. avgusta 1996. godine odbijen kao neosnovan, te je prvostepeno rješenje potvrđeno.

222. Podnositeljica prijave je 26. septembra 1996. godine podnijela tužbu protiv Ministarstva Općinskom sudu II u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) radi nezakonitog prestanka radnog odnosa. Općinski sud je donio presudu, broj Pr 107/97 od 12. oktobra 2000. godine, kojom je utvrđeno da su rješenja Ministarstva od 25. maja i 28. avgusta 1996. godine nezakonita, pa se ista poništavaju i dosljedno tome nalaže Ministarstvu da podnositeljici prijave upiše radni staž u radnu knjižicu. U dijelu koji se odnosi na priznanje prava iz radnog odnosa-uplata doprinosa za penzijsko, invalidsko i zdravstveno osiguranje za period od 20. aprila 1992. do 1. januara 1997. godine, Općinski sud II se oglasio apsolutno nenadležnim i tužbu je u tom dijelu odbacio.

223. Općinski sud II je donio dopunsku presudu broj PR 107/96 od 16. februara 2001. godine prema kojoj je Ministarstvo dužno da upiše radni staž u radnu knjižicu podnositeljice prijave za period od 20. aprila 1992. godine do 1. januara 1997. godine.

224. Kantonalni sud u Sarajevu je 12. decembra 2001. godine, odlučujući po žalbi Ministarstva protiv presude od 12. oktobra 2000. godine, donio rješenje kojim se žalba uvažava, prvostepena presuda ukida i predmet ustupa Kantonalnoj komisiji.

28. Predmet broj CH/03/14801, Meho SARAJLIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

225. Podnosilac prijave je prije rata u Bosni i Hercegovini bio u stalnom radnom odnosu, na radnom mjestu "kompresioniste", u preduzeću DP "GEOINŽINJERING" RO rudarstvo i projektovanje (pravni sljednik "GEOINŽINJERING" d.d. Sarajevo; u daljnjem tekstu: poslodavac) od 1980. godine do 28. marta 1992. godine, kada je "doživio" nesreću na poslu.

226. Podnosilac prijave se od aprila 1992. godine nalazio na bolovanju.

227. Rješenjem poslodavca, broj 12-4/97 od 27. januara 1997. godine, podnosiocu prijave je prestao radni odnos zbog neopravdanog odsustvovanja sa posla 5 i više radnih dana, od 5. aprila 1992. godine, sa kojim danom je podnosiocu prijave i prestao radni odnos.

228. Podnosilac prijave je 25. septembra 2000. godine podnio zahtjev poslodavcu radi regulisanja radno-pravnog statusa u skladu sa članom 143. Zakona o radu, ali kako navodi podnosilac prijave, do danas nije dobio odgovor.

a. Postupak pred Komisijom za implementaciju člana 143. Zakona o radu

229. Podnosilac prijave je 8. novembra 2000. godine podnio žalbu Kantonalnoj komisiji radi uspostavljanja radno-pravnog statusa.

230. Rješenjem Kantonalne komisije, broj 13-04-34-Ž-2760/00 od 28. marta 2003. godine, odbijena je žalba podnosioca prijave kao neosnovana. U obrazloženju predmetnog rješenja je navedeno da podnosilac prijave, iako je putem javnog poziva od svih podnosilaca koji su se žalbom obratili Kantonalnoj komisiji zatražena dopuna dokumentacije, u ostavljenom roku, uz svoju žalbu nije dostavio dokumentaciju – dokaze o ispunjavanju uvjeta za primjenu člana 143. Zakona o radu.

231. Podnosilac prijave je 4. juna 2003. godine podnio žalbu Federalnoj komisiji protiv rješenja Kantonalne komisije od 28. marta 2003. godine.

b. Sudski postupak

232. Podnosilac prijave je 16. juna 2003. godine podnio tužbu Općinskom sudu Sarajevo (u daljnjem tekstu: Općinski sud), protiv poslodavca, radi uspostavljanja radno-pravnog statusa. Podnosilac prijave je u tužbi naveo da je bio na bolovanju do aprila 1992. godine, te da je u maju, kada se trebao javiti na ljekarsku komisiju došlo do rata u Bosni i Hercegovini. Podnosilac prijave, također, navodi da je rješenje o prestanku radnog odnosa primio 1. aprila 2003. godine, te da mu je radni odnos prestao dok je bio na bolovanju. Podnosilac prijave predmetnom tužbom traži da sud donese presudu kojom bi se usvojio njegov zahtjev, te da se utvrdi da mu je radni odnos prestao nezakonito.

233. Općinski sud je donio rješenje, broj Pr-377/03 od 14. oktobra 2003. godine, kojim je prekinut postupak u ovoj pravnoj stvari, te je predmet dostavljen Kantonalnoj komisiji, a shodno članu 143. stavu 4. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu.

III. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

234. Prijave su podnesene u periodu između 9. avgusta 1999. i 12. novembra 2003. godine.

235. Komisija je u periodu od 12. novembra 1999. do 10 avgusta 2006. godine proslijedila tuženoj strani prijave podnosilaca radi dostavljanja pisanih zapažanja.

236. Komisija je u periodu od 12. januara 2000. do 16. avgusta 2006. godine primila pisana zapažanja tužene strane, koja su proslijeđena podnosiocima prijava.

237. Komisija je, u predmetima br. CH/03/12850 i CH/03/14483, 25. avgusta 2006. godine primila dodatne informacije tužene strane, koje su proslijeđene podnositeljicama prijava.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

A. Zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

238. **Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije** (“Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije”, br. 60/89 i 42/90) je preuzet kao zakon Republike Bosne i Hercegovine (“Službeni list Republike Bosne i Hercegovine“, broj 2/92).

Član 23.

[...]

Radniku se obavezno dostavlja pismena odluka kojom se odlučuje o ostvarivanju njegovih pojedinačnih prava, obaveza i odgovornosti.

Član 83.

Radnik koji nije zadovoljan konačnom odlukom nadležnog organa u organizaciji ili ako taj organ ne donese odluku u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva odnosno prigovora, ima pravo da u narednom roku od 15 dana traži zaštitu svojih prava pred nadležnim sudom.

B. Zakon Republike Bosne i Hercegovine

239. Zakon o radnim odnosima objavljen je u "Službenom listu Republike Bosne i Hercegovine", broj 21/92 od 23. novembra 1992. godine. Donesen je kao **Uredba sa zakonskom snagom o radnim odnosima u toku rata i neposredne ratne opasnosti** i kasnije je potvrđen od strane Skupštine Republike Bosne i Hercegovine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 13/94 od 9. juna 1994). Na snazi je ostao do 5. novembra 1999. godine.

240. Zakon predviđa sljedeće relevantne odredbe:

Član 7.

Radnik za čijim radom privremeno prestane potreba zbog smanjenog obima posla za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti može se uputiti na čekanje, a najduže do prestanka ovih okolnosti.

Radnik upućen na čekanje ima pravo na novčanu naknadu u iznosu utvrđenom odlukom direktora odnosno poslodavca u skladu sa materijalnim mogućnostima preduzeća ili drugog pravnog lica, odnosno poslodavca [...].

Doprinos za zdravstveno osiguranje i penzijsko invalidsko osiguranje obračunava se na osnovicu koju čini novčana naknada iz stava 2. ovog člana.

[…]

Obveznik uplate doprinosa iz stava 3. ovog člana je preduzeće ili drugo pravno lice odnosno poslodavac.

Član 8.

Rješenje o upućivanju radnika na čekanje donosi direktor ili drugi ovlašteni radnik odnosno poslodavac.

U rješenju iz stava 1. ovog člana direktor ili drugi ovlašteni radnik odnosno poslodavac može utvrditi rokove i način javljanja radnika upućenog na čekanje preduzeću ili drugom pravnom licu odnosno poslodavcu.

C. Zakoni Federacije Bosne i Hercegovine

241. **Odluka o prestanku primjene odluke o proglašenju neposredne ratne opasnosti na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 25/96), stupila je na snagu 23. decembra 1996. godine.

242. **Zakon o radu** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 43/99) stupio je na snagu 5. novembra 1999. godine. Zakon je izmijenjen i dopunjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o radu ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 32/00) sa

posebnim ciljem da se dodaju nove odredbe uključujući članove 143a, 143b. i 143c. koje su stupile na snagu 7. septembra 2000. godine.

Član 5. Zakona o radu predviđa:

> Lice koje traži zaposlenje, kao i lice koje se zaposli, ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih i duševnih poteškoća u pogledu angažiranja, obrazovanja, unapređenja, uvjeta i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.
>
> U smislu stava 1. ovog člana, ne isključuju se razlike:
>
> (1.) koje se prave u dobroj vjeri, a zasnovane su na zahtjevima koji se odnose na određeni posao;
>
> (2.) koje se prave u dobroj vjeri, a zasnovane su na nesposobnosti lica da obavlja poslove predviđene za određeno radno mjesto ili da savlada program potrebnog stručnog usavršavanja, pod uvjetom da je poslodavac ili lice koje osigurava stručno usavršavanje uložilo razumne napore za prilagođavanje posla ili obuke u kojoj se nalazi takvo lice ili za osiguravanje odgovarajućeg drugog zaposlenja ili usavršavanja, ukoliko je to moguće;
>
> (3.) Aktivnosti koje za svoj cilj imaju poboljšanje položaja lica koja se nalaze u nepovoljnom ekonomskom, socijalnom, obrazovnom ili fizičkom položaju.
>
> U slučajevima kršenja odredaba iz st. 1. i 2. ovog člana:
>
> (1.) lice čija prava su povrijeđena može zbog povrede prava podnijeti tužbu nadležnom sudu;
>
> (2.) ukoliko podnosilac tužbe podnese očigledan dokaz diskriminacije koja je zabranjena odredbom ovog člana, tuženi je dužan da podnese dokaz da takva razlika nije napravljena na osnovu diskriminacije;
>
> (3.) ukoliko utvrdi da su navodi tužbe osnovani, sud će naložiti, da bi se osigurala primjena odredaba ovog člana, uključujući zaposlenje, vraćanje na prethodno radno mjesto, osiguravanje ili ponovno uspostavljanje svih prava iz radnog odnosa koja proizilaze iz ugovora o radu.

Član 143. Zakona o radu previđa:

> Zaposlenik koji se na dan stupanja na snagu ovoga zakona zatekao na čekanju posla, ostat će u tom satusu najduže šest mjeseci, od dana stupanja na snagu ovoga zakona (5. maja 2000. godine), ako poslodavac, prije isteka ovog roka, zaposlenika ne pozove na rad.
>
> Zaposlenik koji se zatekao u radnom odnosu 31. decembra 1991. godine i koji se u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovoga zakona pismeno ili neposredno obratio poslodavcu radi uspostavljanja radno-pravnog statusa, a u ovom vremenskom razdoblju nije zasnovao radni odnos kod drugog poslodavca smatrat će se, također, zaposlenikom na čekanju posla.
>
> Za vrijeme čekanja posla zaposlenik ima pravo na naknadu plaće u visini koju

odredi poslodavac.

Ako zaposlenik na čekanju posla iz st. 1. i 2. ovog člana ne bude pozvan na rad u roku iz stava 1. ovog člana, prestaje mu radni odnos, uz pravo na otpremninu koja se utvrđuje na osnovu prosječne mjesečne plaće isplaćene na nivou Federacije, na dan stupanja na snagu ovog zakona, koju objavljuje Federalni zavod za statistiku.

Otpremnina iz stava 4. ovog člana isplaćuje se zaposleniku za ukupan staž osiguranja, a utvrđuje se tako da se prosječna plaća iz stava 4. ovog člana pomnoži sa koeficijentom, i to za:

staž osiguranja	koeficijent
- do 5 godina	1,33
- od 5 do 10 godina	2,00
- od 10 do 20 godina	2,66
- preko 20 godina	3,00.

[...]

Ako zaposleniku prestane radni odnos u smislu stava 4. ovoga člana, poslodavac ne može u roku od jedne godine zaposliti drugo lice koje ima istu kvalifikaciju ili isti stepen stručne spreme, osim lica iz st. 1. i 2. ovoga člana, ako je to lice nezaposleno.

Član 145. Zakona o radu predviđa:

Postupci ostvarivanja i zaštite prava zaposlenika, započeti prije stupanja na snagu ovog zakona, završit će se po odredbama propisa koji su se primjenjivali na teritoriji Federacije do dana stupanja na snagu ovog zakona, ako je to za zaposlenika povoljnije.

243. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 32/00)

U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o radu, dodat je novi član 143a. koji glasi:

Zaposlenik koji smatra da je poslodavac povrijedio njegovo pravo koje je utvrđeno u članu 143. st. 1. i 2. može, u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona, podnijeti žalbu Kantonalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljem tekstu Kantonalna komisija), koju formira Županijski ministar nadležan za poslove rada (u daljem tekstu Županijski ministar).

O žalbama izjavljenim protiv rješenja kantonalne komisije rješava Federalna komisija za implementaciju člana 143. (u daljem tekstu Federalna komisija), koju formira federalni ministar.

U slučaju da kantonalna komisija ne izvršava funkciju radi koje je formirana, Federalna komisija preuzet će nadležnosti kantonalne komisije.

Ako je pred nadležnim sudom pokrenut postupak koji se odnosi na prava zaposlenika iz člana 143. st. 1. i 2., sud će ustupiti zahtjev na nadležno postupanje kantonalnoj komisiji i donijeti odluku o prekidu postupka.

U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o radu, novi član 143c. predviđa sljedeće:

> Federalna, odnosno kantonalna komisija može:
>
> 1. saslušati zaposlenika, poslodavca i njihove predstavnike;
>
> 2. pozvati svjedoke i vještake;
>
> 3. tražiti od odgovarajućih organa vlasti i poslodavaca da dostave sve relevantne informacije.
>
> Odluke Federalne, odnosno kantonalne komisije su:
>
> 1. konačne i podliježu sudskom preispitivanju u skladu sa zakonom;
>
> 2. pravno utemeljene;
>
> 3. dostavljene podnositelju u roku od sedam dana.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu nadalje predviđa sljedeće čl. 52, 53. i 54.

> Član 52.
>
> Ovaj zakon ne odnosi se na ugovore i isplate nastale između poslodavca i zaposlenika u primjeni člana 143. Zakona o radu prije dana stupanja na snagu ovog zakona.
>
> Član 53.
>
> Ovaj zakon ne odnosi se na konačne odluke koje je sud donio u periodu prije stupanja na snagu ovog zakona u primjeni člana 143. Zakona o radu.
>
> Član 54.
>
> Postupci ostvarivanja i zaštite prava zaposlenika započeti prije stupanja na snagu ovog zakona završit će se po odredbama propisa koji su se primjenjivali na teritoriji Federacije prije stupanja na snagu ovog zakona, ako je to za zaposlenika povoljnije, izuzimajući član 143. Zakona o radu.

244. Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine je, u svojoj odluci, broj *U-388/01* od 12. decembra 2001. godine, smatrao da odluke Kantonalne komisije i Federalne komisije nemaju pravnu narav upravnih akata. Po mišljenju Vrhovnog suda, komisije nisu organi koji vode postupke prema zakonima koji regulišu upravni postupak, ali su *sui generis* tijela specifična za oblast radnih odnosa. Zato njihove konačne odluke nisu predmet sudskog preispitivanja prema redovnim postupcima u upravnim sporovima, koji su ograničeni na preispitivanje upravnih akata. Vanredni pravni lijekovi ne mogu se uložiti protiv odluka komisija, jer se mogu uložiti samo protiv izvršnih sudskih odluka. Odluke komisije, međutim, bi trebale biti predmet preispitivanja od strane nadležnih redovnih sudova prema Zakonu o parničnom postupku.

245. **Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine** stupio je na snagu 11. novembra 1998. godine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 42/98 i 3/99). Član 426. ovog Zakona predviđa da sud u radnim sporovima, obraća posebnu pažnju na potrebu rješavanja takvih sporova po hitnom postupku, posebno kada je u pitanju zakazivanje rasprava i određivanje rokova. Novi Zakon o parničnom postupku stupio je na snagu 5. novembra 2003. godine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 53/03).

V. ŽALBENI NAVODI

246. Podnosioci prijava navode da su povrijeđena njihova prava na rad jer su im radni odnosi prestali nezakonito. Takođe, u svojim prijavama podnosioci tvrde da su prekršena prava na pristup sudu prema članu 6. Evropske konvencije.

247. U prijavama, podnosioci su postavili zahtjev da budu vraćeni na prijeratna radna mjesta, te da im se isplate naknade i poveže radni staž za period od prestanka rada do uspostavljanja novog radnog odnosa.

VI. ODGOVOR TUŽENE STRANE

248. U vezi sa činjenicama, tužena strana u svojim zapažanjima nije osporila činjenice koje su naveli podnoisoci prijava.

249. U odnosu na prihvatljivost, tužena strana prije svega ističe prigovor nadležnosti Komisije *ratione temporis* u vezi s pitanjima pokrenutim u prijavama o događajima koji su se desili prije stupanja na snagu Sporazuma.

250. Pored toga, tužena strana ističe prigovor da su prijave podnosilaca preuranjene u momentu podnošenja prijave Komisiji, s obzirom na postupke koje su pokrenuli pred nadležnim sudovima, odnosno pred Kantonalnom komisijom povodom njihovih zahtjeva za uspostavljanje radno-pravnog statusa. Stoga, tužena strana predlaže Komisiji da prijave proglasi neprihvatljivim u skladu sa članom VIII(2)(a) Sporazuma.

251. U pogledu žalbi podnosilaca prijava da im je povrijeđeno pravo na rad, tužena strana predlaže da se u tom dijelu prijave proglase neprihvatljivim *ratione materiae.* Tužena strana dodaje da pravo na rad kao takvo nije zagarantirano Evropskom konvencijom, nego Međunarodnim ugovorom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, te da podnosioci prijava ne navode izričito da su bili diskriminisani u uživanju prava na rad ili drugih srodnih prava. Tužena strana navodi da je tvrdnja podnosilaca prijava da su ostali bez posla zbog svoje nacionalne pripadnosti, paušalna i neargumentovana, jer takva diskriminacija nije očigledna iz predočenih činjenica.

252. U predmetima br. CH/02/9818, CH/02/9820, CH/02/9972, tužena strana ističe prigovor *ratione personae.* U svojim zapažanjima, tužena strana naglašava da Medicinski centar u Livnu, zatim "UNIMAX" Livno i UTP "Delminium" u kojima su podnosioci prijava bili u radnom odnosu, ne predstavljaju stranu iz Aneksa 6, niti dužnosnike ili organe tužene strane, niti bilo kojeg pojedinca koji djeluje po ovlašćenju dužnosnika ili organa tužene strane, da bi tužena stana mogla biti odgovorna za njegove postupke u smislu odredbe člana 2. Aneksa 6. Na osnovu navedenog, tužena strana predlaže Komsiji da prijave proglasi neprihvatljivim.

253. Stav tužene strane u pogledu merituma prijava je da su prijave u meritumu neosnovane. U pogledu člana 6. Evropske konvencije, tužena strana ističe da su sudovi tužene strane, postupajući u razumnom roku odlučili povodom tužbi podnosilaca, te predmete ustupili Kantonalnoj komisiji u skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o radu od 30. avgusta 2000. godine, koji je stupio na snagu 7. septembra 2000. godine. Navedenim zakonom je utvrđeno da zaposlenik koji smatra da je poslodavac povrijedio njegovo pravo iz člana 143. st. 1. i 2, može u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona podnijeti žalbu Kantonalnoj komisiji. Stavom 4. istog Zakona je definisano da ukoliko je pokrenut postupak pred nadležnim sudom koji se odnosi na prava zaposlenika iz člana 143. st. 1. i 2. pomenutog Zakona, sud će donijeti odluku o prekidu postupka, a zahtjev tužitelja ustupiti na nadležno postupanje Kantonalnoj komisiji.

254. Takođe, tužena strana naglašava da su podnosioci prijava imali mogućnost da podnesu žalbu protiv rješenja Općinskih i Kantonalnih sudova o prekidu postupka i upućivanja predmeta Kantonalnoj komisiji. S obzirom da podnosioci prijava nisu koristili navedeni pravni lijek, odnosno

pošto nema saznanja o podnesenim prigovorima, tužena strana predlaže Komisiji da predmetne prijave proglasi neprihvatljivim u skladu sa članom VIII(2)(a) Aneksa 6.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

255. Komisija podsjeća da su prijave podnesene Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njima nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovim prijavama. Pri tome, Komisija će uzimati kriterije za prihvatljivost prijava sadržane u članu VIII(2) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmete podnosilaca prijava, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

256. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio, (b) da li je prijava u biti ista kao i stvar koju su Dom/Komisija već ispitali, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe (c). U skladu sa članom VIII(3) Sporazuma "[Komisija] u bilo kojem trenutku svog postupka može obustaviti razmatranje neke žalbe, odbaciti je ili brisati iz razloga (a) što podnosilac prijave namjerava odustati od žalbe; (b) što je stvar već riješena; ili (c) što iz bilo kojeg drugog razloga, koji utvrdi [Komisija], više nije opravdano nastaviti s razmatranjem žalbe; pod uvjetom da je takav rezultat u skladu s ciljem poštivanja ljudskih prava."

a) Nadležnost *ratione temporis*

257. Komisija će obraditi pitanje u kojoj mjeri je nadležna *ratione temporis* razmatrati gore navedene predmete, imajući na umu da tužena strana ističe prigovor, kada je riječ o prihvatljivosti, da pitanja pokrenuta u prijavi ne spadaju u nadležnost Komisije *ratione temporis*.

258. Komisija zapaža da su se neke od navedenih povreda desile prije stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine. U skladu sa općeprihvaćenim principima međunarodnog prava, Sporazum se ne može primijeniti retroaktivno. Nije dakle u nadležnosti Komisije *rationae temporis* odlučivati jesu li događaji koji su se desili prije stupanja na snagu Sporazuma doveli do povreda ljudskih prava (vidi Odluku o prihvatljivosti Doma za ljudska prava, *CH/96/1, Matanović protiv Republike Srpske*, od 13. septembra 1996. godine, Odluke 1996-1997. godine).

259. Međutim, dokazi koji se odnose na te događaje mogu biti relevantni kao pozadina događajima koji su se desili nakon stupanja na snagu Sporazuma (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, *CH/97/42, Eraković protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 15. januara 1999. godine, tačka 37). Štaviše, u dijelu u kojem podnosioci prijava navode nastavljenu povredu svojih prava nakon 14. decembra 1995. godine, predmeti spadaju u nadležnost Komisije *rationae temporis* (vidi odluku o prihvatljivosti Doma za ljudska prava, *CH/96/8, Baštijanović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 4. februara 1997. godine, Odluke 1996-1997. godine).

260. Komisija zapaža da je podnosiocima prijava prestao radni odnos kod poslodavaca prije stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine. Podnosioci prijava tvrde da su odluke poslodavaca na osnovu kojih im je prestao radni odnos nezakonite. S obzirom da do danas u pogledu navedenih tvrdnji podnosilaca prijava nije donesena konačna odluka, Komisija zaključuje da se radi o tvrdnji kontinuirane povrede, koja spada u nadležnost Komisije *rationae temporis*.

261. Analogno tome, Komisija je nadležna *rationae temporis* da ispita propuste na strani organa vlasti za koje je odgovorna Federacija Bosne i Hercegovine prema Sporazumu, u dijelu u kojem se takav propust desio ili nastavio nakon 14. decembra 1995. godine.

b) Uslov iscrpljivanja djelotvornih domaćih pravnih lijekova

262. Komisija dalje mora razmotriti da li je, u smislu člana VIII(2)(a) Sporazuma, podnosiocima prijava bio na raspolaganju ijedan "efikasan pravni lijek" u pogledu njihovih žalbenih navoda i, ako jeste, da li su dokazali da su ga iscrpili. Na tuženoj strani je obaveza da pri tvrdnji o neiscrpljivanju dokaže da je postojao drugi pravni lijek dostupan podnosiocima prijava osim njihovih prijava zasnovanih na Sporazumu i da uvjeri Komisiju da je taj pravni lijek bio efikasan.

263. Tužena strana navodi da se pojedini podnosioci prijava nisu žalili na rješenja Općinskog odnosno Kantonalnog suda, kojim je prekinut postupak u njihovoj pravnoj stvari i predmet ustupljen Kantonalnoj komisiji.

264. U konkretnom slučaju, postavlja se pitanje da li bi pravni lijekovi koje navodi tužena strana bili efikasni za podnosioce prijava. Komisija zapaža da tužena strana nije dokazala Komisiji da bi navedeni pravni lijekovi odnosno žalbe na odluke Općinskog, odnosno Kantonalnog suda bili efikasni u konkretnom slučaju, niti se Komisiji drugačije čini. Prema mišljenju Komisije, iscrpljivanje navedenih pravnih lijekova predstavljalo bi čisto formalan, a ne suštinski, pristup principu iscrpljivanja pravnih lijekova. Stoga, Komisija ne smatra da su podnosioci prijava trebali iscrpiti navedene pravne lijekove.

265. Iz navedenog proizilazi da podnosioci prijava, uprkos obraćanju sudu, nisu nikada dobili odgovor na svoj tužbeni zahtjev, već su predmeti proslijeđeni Komisiji za provedbu člana 143. Zakona o radu. Osim toga, Komisija je, već u svojoj praksi naglasila da žalba na rješenje suda o prekidu postupka i upućivanju predmeta Komisiji za provedbu člana 143. Zakona o radu nije djelotvoran pravni lijek (vidi, u tom smislu *CH/02/10720, Zuhrijeta Skopljak protiv Federacije Bosne i Hercegovine,* Odluka o prihvatljivosti i meritumu, od 16. januara 2006. godine, tačka 50).

266. Stoga, Komisija smatra da su navodi tužene strane u pogledu neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova neosnovani i Komisija smatra da predmetne prijave pokreću pitanja spojiva sa Sporazumom, koja su u okviru nadležnosti Komisije.

c) *Ratione materiae*

267. U vezi sa tvrdnjom podnosilaca prijava da je došlo do uplitanja u njihovo pravo na rad, Komisija zapaža da Evropska konvencija ne sadrži takvo pravo u materijalno-pravnom smislu, drugim riječima, u smislu obaveze Države da obezbijedi radno mjesto podnosiocima prijava. Kao što je Dom objasnio u prethodnim predmetima po ovom pitanju, on samo ima nadležnost da razmatra pravo na rad, koje je zaštićeno, *inter alia*, čl. 6. i 7. Međunarodnog ugovora o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, u vezi sa navodnom ili očiglednom diskriminacijom u uživanju takvog prava (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti i meritumu, *CH/97/67, Zahirović*, uručena 8. jula 1999. godine, tačka 115, Odluke juli-decembar 1999). Isto se odnosi i na Komisiju. Međutim, ako se radi o tvrdnji povrede tačno određenih prava iz zasnovanog radnog odnosa, ta prava su građanske prirode, i ona spadaju u okvir člana 6. Evropske konvencije.

268. Iz navedenih razloga, Komisija proglašava predmetne prijave prihvatljivim *ratione materiae* u vezi sa članom 6. Evropske konvencije.

d) U vezi sa navodima o diskriminaciji po nacionalnoj osnovi

269. Podnosioci prijava su u svojim prijavama iznijeli tvrdnju da su diskriminisani po nacionalnoj osnovi donošenjem rješenja o prestanku radnog odnosa, kao i toku daljnjeg postupka pred nadležnim organima, a povodom njihovih zahtjeva za ostvarenje prava po osnovu rada. Međutim,

Komisija zapaža da podnosioci prijava nisu potkrijepili svoje navode o diskriminaciji. Komisija, zbog toga, smatra da prijave ne otkrivaju da postoji povreda prava i sloboda zagarantovanih Sporazumom. Slijedi da su prijave u dijelu u kojem se odnose na diskriminaciju podnosilaca prijava po nacionalnoj osnovi očigledno neosnovane.

e) Ostalo

270. Komisija zapaža da se podnosilac u prijavi, broj CH/02/9822, žali na neizvršenje rješenja Federalne komisije, broj 03-34-163/03 od 12. jula 2004. godine, kojim je potvrđeno rješenje Kantonalne komisije od 22. januara 2003. godine. Naime, Kantonalna komisija je usvojila žalbu podnosioca prijave, te je naložio preduzeću da riješi radno-pravni status podnosioca prijave u roku od 15 dana od dana prijema rješenja.

271. Međutim, podnosilac prijave nije dostavio dokaze, niti Komisija ima saznanja da je podnosilac prijave podnio nadležnom sudu prijedlog za izvršenje rješenja Federalne komisije od 12. jula 2004. godine. Na osnovu navedenog, Komisija zaključuje da podnosilac prijave nije iskoristio djelotvorne pravne lijekove koje ima na raspolaganju. Prema tome, Komisija smatra da podnosilac prijave nije iscrpio djelotvorne pravne lijekove, kako se zahtijeva članom VIII(2)(a) Sporazuma. Komisija, zbog toga, odlučuje da prijavu broj CH/02/9822, proglasi neprihvatljivom u dijelu u kojem se odnosi na neizvršenje pravosnažnog rješenja.

A.1. Zaključak o prihvatljivosti

272. Komisija odbija ove prijave kao neprihvatljive *ratione temporis* u dijelu u kojem se one odnose na radnje i propuste koji su se desili prije 14. decembra 1995. godine.

273. Komisija zaključuje da je prijava broj CH/02/9822, neprihvatljiva u dijelu u kojem se odnosi na neizvršenje pravosnažnog rješenja Kantonalne komisije, zbog neiscrpljivanja pravnih lijekova.

274. Komisija nalazi da nisu nađene druge osnove za proglašavanje predmeta neprihvatljivim. Stoga, Komisija zaključuje da su prijave prihvatljive u dijelu u kojem se podnosioci prijava žale na povredu člana 6. stava 1. Evropske konvencije u pogledu radnji ili propusta koji su se desili ili nastavili nakon stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine, a u vezi sa sudskim parničnim postupkom radi zaštite prava iz radnog odnosa.

B. Meritum

275. Prema članu XI Sporazuma, Komisija mora obraditi pitanje da li utvrđene činjenice otkrivaju da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz Sporazuma. Kao što je već naglašeno, prema članu I Sporazuma, strane su obavezne “osigurati svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda”, uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i drugim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma.

276. Komisija zaključuje da predmetna prijava mora biti ispitana u pogledu člana 6. stava 1. Evropske konvencije.

B.1. Član 6. Evropske konvencije

277. Član 6. stav 1. Evropske konvencije, u relevantnom dijelu, glasi:

> Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom.

B.1.a. Određivanje građanskog karaktera postupka

278. Član 6. stav 1. Evropske konvencije garantira svakome pravo da iznese pred sud bilo koji zahtjev koji se odnosi na njegova građanska prava i obaveze, kao i da ima "pravo na pravično suđenje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom" (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Golder protiv Velike Britanije*, od 21. februara 1975. godine, serija A, broj 18, stav 36)

279. Prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, postupak koji se tiče prava na rad i isplate neisplaćenih plaća je građansko-pravne prirode, pa i kada se kao poslodavac pojavljuje javna ustanova (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Darnell protiv Velike Britanije,* od 26. oktobra 1993. godine, serija A, broj 272). Isti stav je usvojio i Ustavni sud Bosne i Hercegovine, u svojim ranijim odlukama (vidi Odluku, broj *AP 385/03*, od 21. januara 2004. godine, objavljenu u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine", broj 13/04). U smislu navedenog, član 6. stav 1. Evropske konvencije je u konkretnom slučaju primjenjiv.

280. Komisija podsjeća da je u svojoj stalnoj sudskoj praksi smatrala da se sporovi u vezi sa radnim odnosima tiču "građanskih prava i obaveza" (*CH/99/2007, Rakita protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, Odluka o prihvatljivosti i meritumu od 31. marta 2003. godine, tačka 51; *CH/99/3015, Sulejman Ahmetašević protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, Odluka o prihvatljivosti, od 7. marta 2005. godine, tačka 15. *et sequ*). Komisija, dalje, zapaža da strane ovo nisu osporile.

281. Na osnovu navedenog, Komisija smatra da je "pravo" koje su podnosioci prijava tražili, "građansko pravo" u smislu člana 6. stava 1. Evropske konvencije. Zbog toga, Komisija smatra da je član 6. stav 1. Evropske konvencije primjenjiv.

B.1.b. Pravo na pristup sudu

282. Na području građanskih sporova, svako ima pravo da postupak koji je on pokrenuo ili koji je pokrenut protiv njega bude vođen pravično, javno, u razumnom roku, ali, prije svega, da njegov slučaj ispita sud, tj. "tribunal" u smislu člana 6. stava 1. Evropske konvencije (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prav, *Ringeisen protiv Austrije,* od 16. jula 1971. godine, Serija A, broj 13, strana 45, stav 95).

283. Komisija smatra da rješenjima Općinskog, tj. Kantonalnog suda, ostavlja podnosioce prijava bez pristupa sudu, jer je sud odlučio da meritorno ne raspravlja njihove tužbene zahtjeve, već je predmete uputio na rješavanje Kantonalnoj odnosno Županijskoj komisiji.

284. S druge strane, postupak pred Kantonalnom komisijom, kako je smatrao Vrhovni sud, je *sui generis* postupak (vidi i Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma, *CH/99/1714, Vanovac protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 4. novembra 2002. godine, tačka 24). Međutim, dok su predmeti podnosilaca prijava u postupku pred Kantonalnom komisijom, podnosioci prijava ne mogu očekivati da će njihovi glavni tužbeni navodi – nezakonito otpuštanje i ponovna uspostava radnog odnosa, naknada za neisplaćene plate i socijalne doprinose – biti riješeni pred sudovima, već samo da će navedena komisija, direktnom primjenom člana 143. Zakona o radu, odlučiti o postojanju statusa na čekanju i otpremnini (vidi član 143a. Zakona o radu). Prema tome, ta komisija nije nadležna da naredi ponovno zasnivanje radnog odnosa podnosilaca prijava niti da ispituje da li su podnosioci prijava zakonito otpušteni s posla, što su oni tražili u svojim tužbenim zahtjevima pred nadležnim sudovima. Isto važi i za Federalnu komisiju, koja je nadležna za rješavanje po žalbi protiv odluka Kantonalne komisije (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije, *CH/01/8301, Mušić protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 9. novembra 2005. godine, tačka 54). Komisija zauzima isti stav i kada su u pitanju prijave u kojima je Kantonalna komisija, nakon prekida postupka pred redovnim sudovima, donijela odluku povodom zahtjeva podnosilaca prijava, ali samo u okviru svoje nadležnosti.

285. Komisija, zbog svega navedenog, zaključuje da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila pravo podnosilaca prijava prema članu 6. Evropske konvencije, zbog toga što im nije omogućila djelotvoran pristup sudu.

B.2. Zaključak o meritumu

286. Komisija zaključuje da je došlo do povrede prava podnosilaca prijava na pristup sudu prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, za što je odgovorna tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

287. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Federacija Bosne i Hercegovine mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane, te novčanu naknadu.

288. Komisija je utvrdila povredu prava podosilaca prijava na pristup sudu, jer nadležni sudovi nisu odlučivali o zakonitosti prekidanja radnopravnog odnosa podnosilaca prijava, te njihovim zahtjevima za isplatu neisplaćenih plata i doprinosa iz radnog odnosa. Komisija smatra da je prvenstvena obaveza i nadležnost suda da odluči o ovim zahtjevima. Iz ovog razloga, a posebno uzimajući u obzir period koji je protekao od dana podnošenja tužbe nadležnim sudovima, Komisija će narediti tuženoj strani, Federaciji Bosne i Hercegovine, da pravosnažno okonča parnične postupke pred sudovima u vezi s tužbenim zahtjevima podnosilaca prijava u roku od 6 mjeseci od dana prijema ove Odluke.

289. Komisija nalaže tuženoj strani Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosiocima prijava isplati određeni iznos na ime naknade za povredu prava na pristup sudu. Pozivajući se na svoju praksu u Odluci o prihvatljivosti i meritumu *Abaz Ganibegović protiv Republike Srpske* (CH/02/9270, od 5. jula 2006. godine, tačka 68. i dalje), u kojoj je utvrdila kriterije za dodjeljivanje naknade za nerazumno trajanje postupka, Komisija će narediti tuženoj strani, Federaciji Bosne i Hercegovine, da svakom od podnosilaca prijava, u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke, isplati odgovarajući iznos na ime naknade štete, i to:

1. podnosiocu prijave, Sulji Velagiću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 3 mjeseca, iznos od 3.602 (trihiljadešeststotinadvije) konvertibilne marke;

2. podnositeljici prijave, Ramizi Karalić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 9 mjeseci, iznos od 3.945 (trihiljadedevetstotinačetrdesetpet) konvertibilnih maraka;

3. podnositeljici prijave, Lj.T, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

4. podnositeljici prijave, Radmili Glavaš, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 4 godine i 4 mjeseca, iznos od 2.973 (dvijehiljadedevetstotinasedamdesettri) konvertibilne marke;

5. podnosiocu prijave, Dinku Glavašu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 6 mjeseci, iznos od 3.783 (trihiljadesedamstotinaosamdesettri) konvertibilne marke;

6. podnositeljici prijave, Nizami Hajrić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 3 godine i 2 mjeseca, iznos od 2.172 (dvijehiljadestotinusedamdesetdvije) konvertibilne marke;

7. podnosiocu prijave, Ernadinu Vejzoviću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana donošenja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

8. podnosiocu prijave, Kosti Pajčinu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 3 godine i 7 mjeseci, iznos od 2.458 (dvijehiljadečetiristotinepedesetosam) konvertibilnih maraka;

9. podnositeljici prijave, Nermi Škerić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 7 mjeseci, iznos od 3.830 (trihiljadeosamstotinatrideset) konvertibilnih maraka;

10. podnosiocu prijave, Dragutinu Duvnjaku, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 9 mjeseci, iznos od 3.945 (trihiljadedevetstotinačetrdesetpet) konvertibilnih maraka;

11. podnosiocu prijave, Sidiku Zuliću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 1 godine i 10 mjeseci, iznos od 1.258 (hiljadudvijestotinepedesetosam) konvertibilnih maraka;

12. podnosiocu prijave, Abdi Piriji, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 9 mjeseci, iznos od 3.945 (trihiljadedevetstotinačetrdesetpet) konvertibilnih maraka;

13. podnositeljici prijave, Berimi Hačam, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 7 mjeseci, iznos od 3.830 (trihiljadeosamstotinatrideset) konvertibilnih maraka;

14. podnosiocu prijave, Ismetu Hačamu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 7 mjeseci, iznos od 3.830 (trihiljadeosamstotinatrideset) konvertibilnih maraka;

15. podnositeljici prijave, Kani Musagić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

16. podnosiocu prijave, Bahrudinu Đugumu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

17. podnosiocu prijave, Ognjenu Krzmanu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana donošenja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 9 mjeseci, iznos od 3.945 (trihiljadedevetstotinačetrdesetpet) konvertibilnih maraka;

18. podnosiocu prijave, Dervišu Kokanoviću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

19. podnosiocu prijave, Esadu Gadži, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 2 godine i 2 mjeseca, iznos od 1.486 (hiljadučetiristotineosamdesetšest) konvertibilnih maraka;

20. podnosiocu prijave, Zoranu Aliću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 4 mjeseca, iznos od 3.659 (trihiljadešeststotinapedesetdevet) konvertibilnih maraka;

21. podnositeljici prijave, Raski Velić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 2 mjeseca, iznos od 3.544 (trihiljadepetstotinačetrdesetčetiri) konvertibilne marke;

22. podnosiocu prijave, Samiru Lemi, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 1 mjesec, iznos od 3.478 (trihiljadečetiristotinesedamdestosam) konvertibilnih maraka;

23. podnositeljici prijave, Biseri Lemo, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 6 mjeseci, iznos od 3.783 (trihiljadesedamstotinaosamdesettri) konvertibilne marke;

24. podnositeljici prijave, Mirsadi Korman, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 3 godine i 4 mjeseca, iznos od 2.287 (dvijehiljadedvijestotineosamdesetsedam) konvertibilnih maraka;

25. podnositeljici prijave, Dušanki Sekulić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

26. podnositeljici prijave, Biljani Puketi, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 2 mjeseca, iznos od 3.544 (trihiljadepetstotinačetrdesetčetiri) konvertibilne marke;

27. podnositeljici prijave, Cedreli Jirota-Dedović, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 4 godine i 9 mjeseci, iznos od 3.259 (trihiljadedvijestotinepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

28. podnosiocu prijave, Mehi Sarajliću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove odluke, protekao period od *cca.* 2 godine i 11 mjeseci, iznos od 2.001 (dvijehiljadejedne) konvertibilne marke.

290. Osim toga, nalaže se tuženoj strani da podnosiocima prijava isplati zateznu kamatu od 10% (deset posto) na ovaj dosuđeni iznos ili na svaki njegov neisplaćeni dio po isteku roka predviđenog za tu isplatu do datuma pune isplate ovog naređenog iznosa.

291. Komisija, na kraju, napominje da u skladu sa pravilom broj 62. Pravila procedure Komisije, odluke Komisije konačne su i obavezne i dužno ih je poštovati svako fizičko i pravno lice. Svi organi vlasti tuženih strana u smislu Sporazuma, dužni su, u okviru svojih nadležnosti utvrđenih ustavom i zakonom, provoditi odluke Komisije. U datim rokovima, tužena strana, koja je obavezna da izvrši odluku Komisije, dužna je dostaviti obavijest o preduzetim mjerama u cilju izvršenja odluke Komisije, kako je to naznačeno u odluci. U slučaju nepostupanja, odnosno kašnjenja u izvršenju ili obavještenju Komisiji o preduzetim mjerama, Komisija donosi rješenje kojim se utvrđuje da odluka Komisije nije izvršena. Ovo rješenje dostavlja se nadležnom tužiocu i nadležnom agentu tužene strane. Komisija ističe da neizvršenje odluka Komisije, u skladu sa članom 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, predstavlja krivično djelo.

IX. ZAKLJUČAK

292. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da prijave proglasi neprihvatljivim *ratione temporis* u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava do 14. decembra 1995. godine, počinjene od strane Federacije Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 6. stavom 1. Evropske konvencije;

2. jednoglasno, da prijave proglasi prihvatljivim *ratione temporis* protiv Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine u vezi sa članom 6. stavom 1. Evropske konvencije;

3. jednoglasno, da je prijava broj CH/02/9822 neprihvatljiva u dijelu u kojem se odnosi na neizvršenje pravosnažnog rješenja Kantonalne komisije, zbog neiscrpljivanja pravnih lijekova;

4. jednoglasno, da je u postupcima koje su pokrenuli podnosioci prijava pred nadležnim sudovima prekršeno pravo podnosilaca prijava na pristup sudu prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

5. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da pravosnažno okonča parnične postupke pred sudovima u vezi s tužbenim zahtjevima podnosilaca prijava u roku od 6 mjeseci od dana prijema ove Odluke;

6. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da svakom od podnosilaca prijava, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke, isplati iznose na ime povrede prava na pristup sudu, i to:

- podnosiocu prijave, Sulji Velagiću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* od 5 godina i 3 mjeseca, iznos od 3.602 (trihiljadešeststotinadvije) konvertibilne marke;

- podnositeljici prijave, Ramizi Karalić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 9 mjeseci, iznos od 3.945 (trihiljadedevetstotinačetrdesetpet) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Lj.T, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Radmili Glavaš, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 4 godine i 4 mjeseca, iznos od 2.973 (dvijehiljadedevetstotinasedamdesettri) konvertibilne marke;

- podnosiocu prijave, Dinku Glavašu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 6 mjeseci, iznos od 3.783 (trihiljadesedamstotinaosamdesettri) konvertibilne marke;

- podnositeljici prijave, Nizami Hajrić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 3 godine i 2 mjeseca, iznos od 2.172 (dvijehiljadestotinusedamdesetdvije) konvertibilne marke;

- podnosiocu prijave, Ernadinu Vejzoviću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana donošenja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Kosti Pajčinu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 3 godine i 7 mjeseci, iznos od 2.458 (dvijehiljadečetiristotinepedesetosam) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Nermi Škerić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 7 mjeseci, iznos od 3.830 (trihiljadeosamstotinatrideset) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Dragutinu Duvnjaku, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 9 mjeseci, iznos od 3.945 (trihiljadedevetstotinačetrdesetpet) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Sidiku Zuliću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 1 godine i 10 mjeseci, iznos od 1.258 (hiljadudvijestotinepedesetosam) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Abdi Piriji, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 9 mjeseci, iznos od 3.945 (trihiljadedevetstotinačetrdesetpet) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Berimi Hačam, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 7 mjeseci, iznos od 3.830 (trihiljadeosamstotinatrideset) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Ismetu Hačamu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 7 mjeseci, iznos od 3.830 (trihiljadeosamstotinatrideset) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Kani Musagić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Bahrudinu Đugumu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Ognjenu Krzmanu, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana donošenja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 9 mjeseci, iznos od 3.945 (trihiljadedevetstotinačetrdesetpet) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Dervišu Kokanoviću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Esadu Gadži, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 2 godine i 2 mjeseca, iznos od 1.486 (hiljadučetiristotineosamdesetšest) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Zoranu Aliću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 4 mjeseca, iznos od 3.659 (trihiljadešeststotinapedesetdevet) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Raski Velić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 2 mjeseca, iznos od 3.544 (trihiljadepetstotinačetrdesetčetiri) konvertibilne marke;

- podnosiocu prijave, Samiru Lemi, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 1 mjesec, iznos od 3.478 (trihiljadečetiristotinesedamdestosam) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Biseri Lemo, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 6 mjeseci, iznos od 3.783 (trihiljadesedamstotinaosamdesettri) konvertibilne marke;

- podnositeljici prijave, Mirsadi Korman, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do vraćanja predmeta sudu od strane Kantonalne komisije, protekao period od *cca.* 3 godine i 4 mjeseca, iznos od 2.287 (dvijehiljadedvijestotineosamdesetsedam) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Dušanki Sekulić, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 11 mjeseci, iznos od 4.059 (četirihiljadepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

- podnositeljici prijave, Biljani Puketi, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 5 godina i 2 mjeseca, iznos od 3.544 (trihiljadepetstotinačetrdesetčetiri) konvertibilne marke;

- podnositeljici prijave, Cedreli Jirota-Dedović, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove Odluke, protekao period od *cca.* 4 godine i 9 mjeseci, iznos od 3.259 (trihiljadedvijestotinepedesetdevet) konvertibilnih maraka;

- podnosiocu prijave, Mehi Sarajliću, s obzirom da je od prekida postupka pred sudom do dana usvajanja ove odluke, protekao period od *cca.* 2 godine i 11 mjeseci, iznos od 2.001 (dvijehiljadejedne) konvertibilne marke;

7. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati svakom podnosiocu prijave zateznu kamatu od 10% (deset) godišnje na iznose navedene u zaključku broj 6. ili na svaki njihov neisplaćeni dio počevši od isteka roka određenog za izvršenje ove Odluke do dana pune isplate; i

8. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvijesti Komisiju u roku od mjesec dana od proteka rokova navedenih u zaključima br. 6. i 7. ove Odluke, o mjerama preduzetim radi provođenja gore navedenih naredbi.

(potpisao)
Nedim Ademović
Arhivar Komisije

(potpisao)
Miodrag Pajić
Predsjednik Komisije

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmet broj CH/99/2791

Tomislav MITROVIĆ

protiv

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 7. juna 2006. godine, sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gđa Velerija GALIĆ, član
Gđa Seada PALAVRIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenutu prijavu podnesenu Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stavom 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Tomislav Mitrović (u daljnjem tekstu: podnositelj prijave), iz Vogošće - Sarajevo, podnio je prijavu Domu zbog navodno nezakonitog prestanka radnog odnosa.

2. Predmet postavlja pitanja u vezi sa članom 6. stavom 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija).

II. ČINJENICE U PREDMETU

3. Činjenice koje su dole iznijete proizilaze iz prijave i priložene dokumentacije.

A) Postupak pred sudovima

A.1. Postupak protiv rješenja o prestanku radnog odnosa

4. Prema navodima iz prijave, podnositelj prijave je radio u Ratnoj bolnici u Olovu (u daljnjem tekstu: Ratna bolnica) na radnom mjestu stomatologa. Rješenjem Ratne bolnice od 1. marta 1993. godine, podnositelju prijave je prestao radni odnos. Navedeno rješenje je dostavljeno podnositelju prijave 21. maja 1998. godine.

5. Protiv pomenutog rješenja, podnositelj prijave je 30. maja 1998. godine podnio žalbu Javnoj ustanovi, Domu zdravlja u Olovu (u daljnjem tekstu: Dom zdravlja). Dopisom Doma zdravlja, broj 283/98, od 4. juna 1998. godine, podnositelj prijave je obaviješten da je njegova žalba neblagovremena, s obzirom da je za prestanak radnog odnosa saznao tokom avgusta 1996. godine.

6. Podnosilac prijave je 29. juna 1998. godine podnio Općinskom sudu u Olovu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) tužbu kojom traži da sud poništi rješenja o prestanku radnog odnosa od 1. marta 1993. godine i naloži tuženom Domu zdravlja da podnositelja prijave vrati u radni odnos i donese odgovarajuće rješenje o njegovom rasporedu na poslove koje je ranije obavljao ili da ga rasporedi na druge poslove prema njegovim stručnim kvalifikacijama.

7. Općinski sud je, odlučujući po tužbi podnositelja prijave od 29. juna 1998. godine, donio rješenje, broj P-44/00, od 16. februara 2001. godine, kojim je postupak prekinut, te je predmet proslijeđen na odlučivanje Kantonalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljnjem tekstu: Kantonalna komisija).

8. Protiv navedenog rješenja podnositelj prijave je podnio žalbu Kantonalnom sudu u Zenici (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud) 14. marta 2001. godine.

9. Rješenjem Kantonalnog suda, broj Gž-745/02, od 14. februara 2003. godine žalba podnositelja prijave je odbijena kao neosnovana i potvrđeno prvostepeno rješenje.

A.2. Postupak povodom zahtjeva radi materijalne naknade

10. Podnositelj prijave je 27. aprila 2000. godine Općinskom sudu podnio tužbu protiv Doma zdravlja radi naknade materijalne štete, odnosno neisplaćenih plata i doprinosa. Općinski sud je 24. septembra 2003. godine donio rješenje, broj P-37/03, kojim se postupak predkida do donošenja odluke Kantonalne komisije. Po žalbi podnositelja prijave, Kantonalni sud je donio rješenje, broj Gž-64/04 od 11. maja 2004. godine kojim je žalba odbijena i potvrđeno prvostepeno rješenje.

A.3. Postupak povodom zahtjeva za uspostavljanje radno-pravnog statusa

11. Podnositelj prijave je 7. decembra 1999. godine podnio Domu zdravlja "zahtjev za povrat na radno mjesto stomatologa". Dom zdravlja je dopisom, broj 656/99, od 4. aprila 2000. godine,

odbio zahtjev podnositelja prijave uz obrazloženje da njegov zahtjev za uspostavljanje radno-pravnog statusa nije u skladu s članom 143. Zakona o radu i da JU Dom zdravlja p.o. Olovo nema obaveza koje proizilaze iz člana 143. Zakona o radu prema podnositelju prijave.

B) Postupak pred Kantonalnom komisijom

12. Kantonalna komisija je donijela rješenje, broj 11-34-9109-3/00, od 13. juna 2005. godine kojim je naloženo Domu zdravlja da postupi u skladu sa članom 143. Zakona o radu, te da sa podnositeljem prijave zaključi ugovor o otpremnini. Istim rješenjem, Kantonalna komisija je odbila žalbu podnositelja prijave u dijelu koji se odnosi na priznavanje staža osiguranja od momenta prestanka radnog odnosa u Domu zdravlja do ponovnog zasnivanja radnog odnosa.

13. Protiv navedenog rješenja podnositelj prijave i Dom zdravlja su podnijeli žalbu Federalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljnjem teklstu: Federalna komisija).

14. Federalna komisija je rješenjem, broj 03-34-996/05, od 27. septembra 2005. godine, odbila podnesene žalbe, te potvrdila prvostepeno rješenje.

15. Podnositelj prijave je 2. novembra 2005. godine pokrenuo radni spor pred sadašnjim Općinskim sudom u Visokom, Odjeljenje u Olovu "u skladu s poukom o pravnom lijeku iz rješenja Federalne komisije" od 27. septembra 2005. godine, u kome je tražio da sud poništi konačno rješenje Kantonalne komisije. Podnositelj prijave je 5. januara 2006. godine podnio Općinskom sudu u Visokom, Odjeljenje u Olovu, dopunu tužbe, u kojoj je označio vrijednost spora u iznosu od 50.855 konvertibilnih maraka, te zatražio da sud obaveže Dom zdravlja da mu uspostavi radni odnos od 19. jula 1992. godine i isplati neisplaćene plaće i doprinose za penzijsko osiguranje.

III. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

16. Prijava je podnesena 23. avgusta 1999. godine i registrovana 24. avgusta 1999. godine.

17. Podnositelj prijave je 10. oktobra 2001, 30. aprila 2003, 28. juna 2004, 20. juna i 14. oktobra 2005. i 14. marta 2006. godine dostavio Komisiji dodatnu dokumentaciju koja se odnosi na predmetne postupke.

18. Komisija je 18. aprila 2006. godine proslijedila tuženoj strani prijavu radi dostavljanja pisanih zapažanja.

19. Komisija je 3. maja 2006. godine zaprimila pisana zapažanja tužene strane.

20. Komisija je proslijedila zapažanja o prihvatljivosti i meritumu tužene strane podnositelju prijave 5. maja 2006. godine.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

A. Zakon Republike Bosne i Hercegovine

21. Zakon o radnim odnosima objavljen je u “Službenom listu Republike Bosne i Hercegovine“, broj 21/92 od 23. novembra 1992. godine. Donesen je kao **Uredba sa zakonskom snagom o radnim odnosima u toku rata i neposredne ratne opasnosti** i kasnije je potvrđen od strane Skupštine Republike Bosne i Hercegovine (“Službeni list Republike Bosne i Hercegovine“, broj 13/94 od 9. juna 1994). Na snazi je ostao do 5. novembra 1999. godine.

Zakon predviđa sljedeće relevantne odredbe:

Član 7.

> Radnik za čijim radom privremeno prestane potreba zbog smanjenog obima posla za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti može se uputiti na čekanje, a najduže do prestanka ovih okolnosti.
>
> Radnik upućen na čekanje ima pravo na novčanu naknadu u iznosu utvrđenom odlukom direktora odnosno poslodavca u skladu sa materijalnim mogućnostima preduzeća ili drugog pravnog lica, odnosno poslodavca [...].
>
> Doprinos za zdravstveno osiguranje i penzijsko invalidsko osiguranje obračunava se na osnovicu koju čini novčana naknada iz stava 2. ovog člana.
>
> […]
>
> Obveznik uplate doprinosa iz stava 3. ovog člana je preduzeće ili drugo pravno lice odnosno poslodavac.

Član 8.

> Rješenje o upućivanju radnika na čekanje donosi direktor ili drugi ovlašteni radnik odnosno poslodavac.
>
> U rješenju iz stava 1. ovog člana direktor ili drugi ovlašteni radnik odnosno poslodavac može utvrditi rokove i način javljanja radnika upućenog na čekanje preduzeću ili drugom pravnom licu odnosno poslodavcu.

B. Zakoni Federacije Bosne i Hercegovine

22. **Odluka o prestanku primjene odluke o proglašenju neposredne ratne opasnosti na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine** (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj 25/96), stupila je na snagu 23. decembra 1996. godine.

23. **Zakon o radu** (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj 43/99) stupio je na snagu 5. novembra 1999. godine. Zakon je izmijenjen i dopunjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o radu (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj 32/00) sa posebnim ciljem da se dodaju nove odredbe uključujući članove 143a, 143b. i 143c. koje su stupile na snagu 7. septembra 2000. godine.

Član 5. Zakona o radu predviđa:

> Lice koje traži zaposlenje, kao i lice koje se zaposli, ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih i duševnih poteškoća u pogledu angažiranja, obrazovanja, unapređenja, uvjeta i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.
>
> U smislu stava 1. ovog člana, ne isključuju se razlike:
>
> (1.) koje se prave u dobroj vjeri, a zasnovane su na zahtjevima koji se odnose na određeni posao;

(2.) koje se prave u dobroj vjeri, a zasnovane su na nesposobnosti lica da obavlja poslove predviđene za određeno radno mjesto ili da savlada program potrebnog stručnog usavršavanja, pod uvjetom da je poslodavac ili lice koje osigurava stručno usavršavanje uložilo razumne napore za prilagođavanje posla ili obuke u kojoj se nalazi takvo lice ili za osiguravanje odgovarajućeg drugog zaposlenja ili usavršavanja, ukoliko je to moguće;

(3.) Aktivnosti koje za svoj cilj imaju poboljšanje položaja lica koja se nalaze u nepovoljnom ekonomskom, socijalnom, obrazovnom ili fizičkom položaju.

U slučajevima kršenja odredaba iz st. 1. i 2. ovog člana:

(1.) lice čija prava su povrijeđena može zbog povrede prava podnijeti tužbu nadležnom sudu;

(2.) ukoliko podnositelj tužbe podnese očigledan dokaz diskriminacije koja je zabranjena odredbom ovog člana, tuženi je dužan da podnese dokaz da takva razlika nije napravljena na osnovu diskriminacije;

(3.) ukoliko utvrdi da su navodi tužbe osnovani, sud će naložiti, da bi se osigurala primjena odredaba ovog člana, uključujući zaposlenje, vraćanje na prethodno radno mjesto, osiguravanje ili ponovno uspostavljanje svih prava iz radnog odnosa koja proizilaze iz ugovora o radu.

Član 143. Zakona o radu previđa:

Zaposlenik koji se na dan stupanja na snagu ovoga zakona zatekao na čekanju posla, ostat će u tom satusu najduže šest mjeseci, od dana stupanja na snagu ovoga zakona (5. maja 2000. godine), ako poslodavac, prije isteka ovog roka, zaposlenika ne pozove na rad.

Zaposlenik koji se zatekao u radnom odnosu 31. decembra 1991. godine i koji se u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovoga zakona pismeno ili neposredno obratio poslodavcu radi uspostavljanja radno-pravnog statusa, a u ovom vremenskom razdoblju nije zasnovao radni odnos kod drugog poslodavca smatrat će se, također, zaposlenikom na čekanju posla.

Za vrijeme čekanja posla zaposlenik ima pravo na naknadu plaće u visini koju odredi poslodavac.

Ako zaposlenik na čekanju posla iz st. 1. i 2. ovog člana ne bude pozvan na rad u roku iz stava 1. ovog člana, prestaje mu radni odnos, uz pravo na otpremninu koja se utvrđuje na osnovu prosječne mjesečne plaće isplaćene na nivou Federacije, na dan stupanja na snagu ovog zakona, koju objavljuje Federalni zavod za statistiku.

Otpremnina iz stava 4. ovog člana isplaćuje se zaposleniku za ukupan staž osiguranja, a utvrđuje se tako da se prosječna plaća iz stava 4. ovog člana pomnoži sa koeficijentom, i to za:

staž osiguranja	koeficijent
- do 5 godina	1,33
- od 5 do 10 godina	2,00
- od 10 do 20 godina	2,66

- preko 20 godina 3,00.

[...]

Ako zaposleniku prestane radni odnos u smislu stava 4. ovoga člana, poslodavac ne može u roku od jedne godine zaposliti drugo lice koje ima istu kvalifikaciju ili isti stepen stručne spreme, osim lica iz st. 1. i 2. ovoga člana, ako je to lice nezaposleno.

Član 145. Zakona o radu predviđa:

Postupci ostvarivanja i zaštite prava zaposlenika, započeti prije stupanja na snagu ovog zakona, završit će se po odredbama propisa koji su se primjenjivali na teritoriji Federacije do dana stupanja na snagu ovog zakona, ako je to za zaposlenika povoljnije.

24. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 32/00)

U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o radu, dodat je novi član 143a. koji glasi:

Zaposlenik koji smatra da je poslodavac povrijedio njegovo pravo koje je utvrđeno u članu 143. st. 1. i 2. može, u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona, podnijeti žalbu Kantonalnoj komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu (u daljem tekstu Kantonalna komisija), koju formira Županijski ministar nadležan za poslove rada (u daljem tekstu Županijski ministar).

O žalbama izjavljenim protiv rješenja kantonalne komisije rješava Federalna komisija za implementaciju člana 143. (u daljem tekstu Federalna komisija), koju formira federalni ministar.

U slučaju da kantonalna komisija ne izvršava funkciju radi koje je formirana, Federalna komisija preuzet će nadležnosti kantonalne komisije.

Ako je pred nadležnim sudom pokrenut postupak koji se odnosi na prava zaposlenika iz člana 143. st. 1. i 2., sud će ustupiti zahtjev na nadležno postupanje kantonalnoj komisiji i donijeti odluku o prekidu postupka.

U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o radu, novi član 143c. predviđa sljedeće:

Federalna, odnosno kantonalna komisija može:

1. saslušati zaposlenika, poslodavca i njihove predstavnike;

2. pozvati svjedoke i vještake;

3. tražiti od odgovarajućih organa vlasti i poslodavaca da dostave sve relevantne informacije.

Odluke Federalne, odnosno kantonalne komisije su:

1. konačne i podliježu sudskom preispitivanju u skladu sa zakonom;

2. pravno utemeljene;

3. dostavljene podnositelju u roku od sedam dana.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu nadalje predviđa sljedeće čl. 52, 53. i 54.

Član 52.

Ovaj zakon ne odnosi se na ugovore i isplate nastale između poslodavca i zaposlenika u primjeni člana 143. Zakona o radu prije dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 53.

Ovaj zakon ne odnosi se na konačne odluke koje je sud donio u periodu prije stupanja na snagu ovog zakona u primjeni člana 143. Zakona o radu.

Član 54.

Postupci ostvarivanja i zaštite prava zaposlenika započeti prije stupanja na snagu ovog zakona završit će se po odredbama propisa koji su se primjenjivali na teritoriji Federacije prije stupanja na snagu ovog zakona, ako je to za zaposlenika povoljnije, izuzimajući član 143. Zakona o radu.

25. Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine je, u svojoj odluci, broj *U-388/01* od 12. decembra 2001. godine, smatrao da odluke Kantonalne komisije i Federalne komisije nemaju pravnu narav upravnih akata. Po mišljenju Vrhovnog suda, komisije nisu organi koji vode postupke prema zakonima koji regulišu upravni postupak, ali su *sui generis* tijela specifična za oblast radnih odnosa. Zato njihove konačne odluke nisu predmet sudskog preispitivanja prema redovnim postupcima u upravnim sporovima, koji su ograničeni na preispitivanje upravnih akata. Vanredni pravni lijekovi ne mogu se uložiti protiv odluka komisija, jer se mogu uložiti samo protiv izvršnih sudskih odluka. Odluke komisije, međutim, bi trebale biti predmet preispitivanja od strane nadležnih redovnih sudova prema Zakonu o parničnom postupku.

26. **Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine** stupio je na snagu 11. novembra 1998. godine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 42/98 i 3/99). Član 426. ovog Zakona predviđa da sud u radnim sporovima, obraća posebnu pažnju na potrebu rješavanja takvih sporova po hitnom postupku, posebno kada je u pitanju zakazivanje rasprava i određivanje rokova. Novi Zakon o parničnom postupku stupio je na snagu 5. novembra 2003. godine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 53/03).

V. ŽALBENI NAVODI

27. Podnositelj prijave se žali na povredu prava na rad i na diskriminaciju u pravu na rad zbog etničkog porijekla. Ističe da je prije rata radio u JU Dom zdravlja Olovo kao ljekar stomatolog, da je nakon 19. juna 1992. godine bio spriječen iz Vogošće dolaziti na posao zbog ratnih dešavanja, te da mu poslije rata nije omogućen povratak na posao zato što je po nacionalnosti "pravoslavni Bosanac". Na njegovom radnom mjestu je radila nekvalifikovana osoba, a, poslije toga, je zaposlen ljekar iz Sirije. Njegovi pokušaji da pred sudom zaštiti svoja prava iz radnog odnosa su ostali bezuspješni, jer je sudski postupak prekinut i predmet upućen Komisiji za primjenu člana 143. Zakona o radu, što nije bio njegov zahtjev. Žali se na povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku kako je zagarantirano članom 6. Evropske konvencije.

VI. ODGOVOR TUŽENE STRANE

28. U vezi sa činjenicama, tužena strana navodi da podnositelj prijave nije podnio sudu zahtjev za nastavak prekinutog parničnog postupka po rješenju, broj P-44/00 od 16. februara 2001. godine, nakon što je dobio rješenje Federalne komisije, broj 03-34-996/05 od 27. septembra 2005.

godine, a što je bila zakonska mogućnost. Pored toga podnositelj prijave nije JU Dom zdravlja Olovo podnio podnio prijedlog za izvršenje konačne odluke Kantonalne komisije.

29. Po pitanju prihvatljivosti, tužena strana u svojim zapažanjima navodi da u konkretnom predmetu Komisija nije nadležna *ratione temporis*. Podnositelju prijave je prestao radni odnos Odlukom Ratne bolnice od 1. marta 1993. godine, odnosno prije stupanja na snagu Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini – Aneksa 6 (neposredna ratna opasnost je ukinuta 14. decembra 1995. godine), te je, stoga, prijava podnositelja izvan nadležnosti Komisije *ratione temporis*. Tužena strana predlaže Komisiji da istu proglasi neprihvatljivom navodeći, kao primjer, neke od odluka Doma. U pogledu žalbe podnositelja prijave da mu je povrijeđeno pravo na rad, tužena strana predlaže da se u tom dijelu prijava proglasi neprihvatljivom *ratione materiae.* Tužena dodaje da pravo na rad kao takvo nije zagarantirano Evropskom konvencijom, nego Međunarodnim ugovorom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, te da podnositelj prijave ne navodi izričito da je bio diskriminisan u uživanju prava na rad ili drugih srodnih prava. Tvrdnja podnositelja prijave da je ostao bez posla zbog svoje nacionalne pripadnosti je paušalna i neargumentovana, jer takva diskriminacija nije očigledna iz predočenih činjenica. Nadalje, tužena strana navodi da podnositelj prijave "zahtijeva od Komisije da odluči o njegovom predmetu", iako prethodno nije iskoristio sva domaća pravna sredstva. Naime podnositelj prijave nije tražio nastavak prekinutog parničnog postupka po rješenju, broj P-44/00 od 16. februara 2001. godine. Osim toga, postupak po tužbi od 2. novembra 2005. godine, koju je podnio Općinskom sudu u Visokom, Odjeljenje u Olovu, još uvijek teče. Stoga, tužena strana Komisiji predlaže da se ovaj dio prijave proglasi neprihvatljivim zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova, kako je zagarantovano članom VIII(2)(a), odnosno, jer je očigledno neosnovana u smislu člana VIII(2)(c) Sporazuma.

30. U pogledu merituma prijave, tužena strana navodi da u pogledu parničnog postupka u predmetu broj P-44/00, gdje je Kantonalni sud rješenjem, broj Gž-745/02 od 14. februara 2003. godine, potvrdio prvostepeno rješenje, kao i u pogledu parničnog postupka u predmetu, broj P-37/03, u kome je Kantonalni sud rješenjem, broj Gž-64/04 od 11. maja 2004. godine, takođe, potvrdio prvostepeno rješenje, proizilazi da su sudovi donijeli odluke u razumnom roku. U vezi postupka pred Kantonalnom i Federalnom komisijom, tužena strana podsjeća da su Kantonalna i Federalna komisija "*sui generis*" tijela koje ne primjenjuju odredbe Zakona o upravnom postupku, te, u tom smislu, nisu u obavezi da primjenjuju ni odredbe koje se odnose na rokove za izdavanje rješenja. Tužena strana smatra da u navedenim okolnostima nije došlo do uplitanja tužene strane u prava podnositelja prijave prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije u odnosu na postupak pred Kantonalnom i Federalnom komisijom. Na kraju tužena strana smatra da nije povrijedila prava podnositelja prijave zagarantovana članom 6. Evropske konvencije.

31. Na kraju tužena strana predlaže da Komisija predmetnu prijavu proglasi neprihvatljivom primjenom odredaba člana VIII (2)(a) i (c) Sporazuma. Ukoliko tako ne postupi, tužena strana predlaže Komisiji da u skladu sa odredbama člana VIII(2)(c) Sporazuma donese odluku o odbijanju prijave kao očigledno neutemeljene.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

32. Komisija podsjeća da je prijava podnesena Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njoj nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovoj prijavi. Pri tome, Komisija će uzimati kriterije za prihvatljivost prijave sadržane u članu VIII(2) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmet podnositelja prijave, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

33. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnositelj prijave dokazao da ih je iscrpio, (b) da li je prijava u biti ista kao i stvar koju je Dom/Komisija već ispitao, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe (c). U skladu sa članom VIII(3) Sporazuma "[Komisija] u bilo kojem trenutku svog postupka može obustaviti razmatranje neke žalbe, odbaciti je ili brisati iz razloga (a) što podnositelj prijave namjerava odustati od žalbe; (b) što je stvar već riješena; ili (c) što iz bilo kojeg drugog razloga, koji utvrdi [Komisija], više nije opravdano nastaviti s razmatranjem žalbe; pod uvjetom da je takav rezultat u skladu s ciljem poštivanja ljudskih prava."

a) Nadležnost *ratione temporis*

34. Komisija će obraditi pitanje u kojoj mjeri je nadležna *ratione temporis* razmatrati ovaj predmet, imajući na umu da tužena strana ističe prigovor, kada je riječ o prihvatljivosti, da pitanja pokrenuta u prijavi ne spadaju u nadležnost Komisije *ratione temporis*.

35. Komisija zapaža da su se neke od navedenih povreda desile prije stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine. U skladu sa općeprihvaćenim principima međunarodnog prava, Sporazum se ne može primijeniti retroaktivno. Nije dakle u nadležnosti Komisije *rationae temporis* odlučivati jesu li događaji koji su se desili prije stupanja na snagu Sporazuma doveli do povreda ljudskih prava (vidi Odluku o prihvatljivosti Doma za ljudska prava, br. *CH/96/1, Matanović protiv Republike Srpske*, od 13. septembra 1996. godine, Odluke 1996-1997).

36. Međutim, dokazi koji se odnose na te događaje mogu biti relevantni kao pozadina događajima koji su se desili nakon stupanja na snagu Sporazuma (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, *CH/97/42, Eraković protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 15. januara 1999. godine, tačka 37). Štaviše, u dijelu u kojem podnositelj prijave navodi nastavljenu povredu svojih prava nakon 14. decembra 1995. godine, predmet spada u nadležnost Komisije *rationae temporis* (vidi odluku o prihvatljivosti Doma za ljudska prava, *CH/96/8, Baštijanović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 4. februara 1997. godine, Odluke 1996-1997).

37. Komisija zapaža da je podnositelju prijave prestao radni odnos kod poslodavca prije stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine. Podnositelj prijave tvrdi da je odluka poslodavca na osnovu koje mu je prestao radni odnos nezakonita. S obzirom da do danas u pogledu navedenih tvrdnji podnositelja prijave nije donesena konačna odluka, Komisija zaključuje da se radi o tvrdnji kontinuirane povrede, koja spada u nadležnost Komisije *rationae temporis*.

38. Komisija je, također, nadležna *rationae temporis* da ispita propust na strani organa vlasti za koji je odgovorna Federacija prema Sporazumu, u dijelu u kojem se takav propust desio ili nastavio nakon 14. decembra 1995. godine.

b) Uslov iscrpljivanja djelotvornih domaćih pravnih lijekova

39. Komisija dalje mora razmotriti da li je, u smislu člana VIII(2)(a) Sporazuma, podnositelj prijave imao ijedan "efikasan pravni lijek" u pogledu svojih žalbenih navoda i, ako jeste, da li je dokazao da ga je iscrpio. Na tuženoj strani je obaveza da pri tvrdnji o neiscrpljivanju dokaže da je postojao drugi pravni lijek dostupan podnositelju prijave osim njegove prijave zasnovane na Sporazumu i da uvjeri Komisiju da je taj pravni lijek bio efikasan.

40. Tužena strana navodi da se podnositelj prijave obratio Domu prije nego što je iscpio sve domaće pravne lijekove.

41. Komisija zapaža da je Općinski sud rješenjem, broj P-44/00 od 16. februara 2001. godine, koje je potvrđeno rješenjem Kantonalnog suda, broj Gž-745/02 od 14. februara 2003. godine, kao i rješenjem broj P-37/03 od 24. septembra 2003. godine koje je potvrđeno rješenjem Kantonalnog suda broj Gž-64/04 od 11. maja 2004. godine, prekinuo parnični postupak po tužbi podnositelja prijave i predmet ustupio Kantonalnoj komisiji. Iz navedenog proizilazi da podnositelj prijave, uprkos što je iscrpio sve pravne lijekove u vezi prekida postupka, nije nikada dobio odgovor na svoj tužbeni zahtjev, već je predmet proslijeđen Komisiji za provedbu člana 143. Zakona o radu.

42. U pogledu podnošenja prijedloga za nastavak prekinutog parničnog postupka ili pokretanja nove parnice nakon što je Federalna komisija donijela rješenje, broj 03-34-996/05 od 27. septembra 2005. godine, kako to zahtijeva tužena strana, Komisija zapaža da se time stavlja pretjeran teret na podnositelja prijave. Naime, Komisija je mišljenja da se prekid postupka mora pobijati samo onim pravnim sredstvima pred nadležnim organima kojima se može direktno tvrditi povreda prava na pristup sudu u smislu člana 6. Evropske konvencije zbog samog prekida postupka, što je podnositelj prijave i učinio. Komisija ne može prihvatiti, kao opravdanu, tvrdnju da podnositelj prijave mora iscrpiti cjelokupan postupak pred komisijama za implementaciju člana 143. Zakona o radu, da bi nastavio parnični postupak, jer se u tom postupku ne utvrđuje "zakonitost" prekida postupka.

43. Stoga, Komisija smatra da su navodi tužene strane u pogledu neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova neosnovani i Komisija smatra da predmetna prijava pokreće pitanja spojiva sa Sporazumom, koja su u okviru nadležnosti Komisije.

c) *Ratione materiae*

44. U vezi sa tvrdnjom podnositelja prijave da je došlo do uplitanja u njegovo pravo na rad, budući da je opravdano bio spriječen da dolazi na posao, Komisija zapaža da Evropska konvencija ne sadrži takvo pravo u materijalno-pravnom smislu, drugim riječima, u smislu obaveze Države da obezbijedi radno mjesto podnositelju prijave. Kao što je Dom objasnio u prethodnim predmetima po ovom pitanju, on samo ima nadležnost da razmatra pravo na rad, koje je zaštićeno, *inter alia*, čl. 6. i 7. Međunarodnog ugovora o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, u vezi sa navodnom ili očiglednom diskriminacijom u uživanju takvog prava (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti i meritumu, CH/97/67, *Zahirović*, uručena 8. jula 1999. godine, tačka 115, Odluke juli-decembar 1999). Isto se odnosi i na Komisiju. Međutim, ako se radi o tvrdnji povrede tačno određenih prava iz zasnovanog radnog odnosa, ta prava su građanske prirode, i ona spadaju u okvir člana 6. Evropske konvencije.

45. Činjenice ovog predmeta ne ukazuju *prima faciae* da podnositelj prijave nije bio žrtva diskriminacije po bilo kom od osnova sadržanih u članu II(2)(b) Sporazuma. Naime, podnositelj prijave je dostavio određene dokaze da je prema njemu postupano drugačije zbog njegove nacionalne pripadnosti. Stoga, slijedi da je ovaj dio prijave spojiv *ratione materiae* sa odredbama Sporazuma, u smislu člana VIII(2)(c). Komisija, zbog toga, odlučuje da ovaj dio prijave proglasi prihvatljivim.

A.1. Zaključak o prihvatljivosti

46. Komisija odbija prijavu kao neprihvatljivu *ratione temporis* u dijelu u kojem se ona odnosi na radnje i propuste koji su se desili prije 14. decembra 1995. godine.

47. Komisija nalazi da nisu nađene druge osnove za proglašavanje predmeta neprihvatljivim. Stoga, Komisija zaključuje da je prijava prihvatljiva u dijelu u kojem se podnositelj prijave žali na povredu člana 6. stava 1. Evropske konvencije u pogledu radnji ili propusta koji su se desili ili nastavili nakon stupanja na snagu Sporazuma 14. decembra 1995. godine, a u vezi sa sudskim parničnim postupkom radi zaštite prava iz radnog odnosa.

B. Meritum

48. Prema članu XI Sporazuma, Komisija mora obraditi pitanje da li utvrđene činjenice otkrivaju da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz Sporazuma. Kao što je već naglašeno, prema članu I Sporazuma, strane su obavezne “osigurati svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda”, uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i drugim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma.

49. Komisija zaključuje da predmetna prijava mora biti ispitana u pogledu člana 6. stava 1. Evropske konvencije.

B.1. Član 6. Evropske konvencije

50. Član 6. stav 1. Evropske konvencije, u relevantnom dijelu, glasi:

> Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom.

a) Određivanje građanskog karaktera postupka

51. Član 6. stav 1. Evropske konvencije garantira svakome pravo da iznese pred sud bilo koji zahtjev koji se odnosi na njegova građanska prava i obaveze, kao i da ima "pravo na pravično suđenje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom" (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Golder protiv Velike Britanije*, od 21. februara 1975. godine, serija A, broj 18, stav 36)

52. Prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, postupak koji se tiče prava na rad i isplate neisplaćenih plaća je građansko-pravne prirode, pa i kada se kao poslodavac pojavljuje javna ustanova (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Darnell protiv Velike Britanije,* od 26. oktobra 1993. godine, serija A, broj 272). Isti stav je usvojio i Ustavni sud Bosne i Hercegovine, u svojim ranijim odlukama (vidi Odluku, broj *AP 385/03*, od 21. januara 2004. godine, objavljenu u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine“, broj 13/04). U smislu navedenog, član 6. stav 1. Evropske konvencije je u konkretnom slučaju primjenjiv.

53. Komisija podsjeća da je u svojoj stalnoj sudskoj praksi smatrala da se sporovi u vezi radnih odnosa tiču “građanskih prava i obaveza” (*CH/99/2007, Rakita protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, Odluka o prihvatljivosti i meritumu od 31. marta 2003. godine, tačka 51; *CH/99/3015, Sulejman Ahmetašević protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, Odluka o prihvatljivosti, od 7. marta 2005. godine, tačka 15. *et sequ*). Komisija, dalje, zapaža da strane ovo nisu osporile. Zbog toga, Komisija smatra da je “pravo” koje je podnositelj prijave tražio, “građansko pravo” u smislu člana 6. stava 1. Evropske konvencije. Zbog toga, Komisija smatra da je član 6. stav 1. Evropske konvencije primjenjiv.

54. Zbog toga, Komisija smatra da je “pravo” koje je podnositelj prijave tražio, “građansko pravo” u smislu člana 6. stava 1. Evropske konvencije, zbog čega je član 6. stav 1. Evropske konvencije primjenjiv.

b) Pristup sudu

55. Na području građanskih sporova, svako ima pravo da postupak koji je on pokrenuo ili koji je pokrenut protiv njega bude vođen pravično, javno, u razumnom roku, ali, prije svega, da njegov slučaj ispita sud, tj. "tribunal“ u smislu člana 6. stava 1. Evropske konvencije (vidi presudu

Evropskog suda za ljudska prav, *Ringeisen protiv Austrije,* od 16. jula 1971. godine, Serija A, broj 13, strana 45, stav 95).

56. Komisija smatra da rješenje Općinskog suda, broj P-44/00 od 16. februara 2001. godine, koje je potvrđeno rješenjem Kantonalnog suda, broj Gž-745/02 od 14. februara 2003. godine i rješnje broj P-37/03 od 24. septembra 2003. godine, koje je potvrđeno rješenjem Kantonalnog suda broj Gž-64/04 od 11. maja 2004. godine, ostavlja podnositelja prijave bez pristupa sudu, jer je sud odlučio da meritorno ne raspravlja tužbeni zahtjev podnositelja prijave, već je predmet uputio Komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu.

57. S druge strane, postupak pred Komisijom za implementaciju člana 143. Zakona o radu, kako je smatrao Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, je *sui generis* postupak (vidi i Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma, *CH/99/1714, Vanovac protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 4. novembra 2002. godine, tačka 24). Međutim, upućivanjem predmeta podnositelja prijave Komisiji za implementaciju člana 143. Zakona o radu, podnositelj prijave ne može uspjeti u zahtjevu da njegov glavni tužbeni navod – nezakonito otpuštanje i ponovna uspostava radnog odnosa, naknada za neisplaćene plate i ostala primanja na temelju radnog odnosa, kao i utvrđivanje diskriminatorskog postupanja organa tužene strane – bude riješen pred sudovima, već samo da će navedena komisija, direktnom primjenom člana 143. Zakona o radu, odlučiti o postojanju statusa na čekanju (vidi član 143a. Zakona o radu). Prema tome, ta komisija nije nadležna da naredi ponovno zasnivanje radnog odnosa podnositelja prijave, niti da ispituje da li je podnositelj prijave zakonito otpušten s posla, što je on tražio u svom tužbenom zahtjevu pred Općinskim sudom. Isto važi i za Federalnu komisiju, koja je nadležna za rješavanje po žalbi protiv odluka Kantonalne komisije (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije, *CH/01/8301, Mušić protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 9. novembra 2005. godine, tačka 54). Konačna odluka Kantonalne komisije broj 11-34-9109-3/00 od 13. juna 2005. godine potvrđuje navedeno.

58. Komisija, zbog svega navedenog, zaključuje da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila pravo podnositelja prijave prema članu 6. Evropske konvencije, zbog toga, što mu nije omogućila djelotvoran pristup sudu.

59. U svjetlu zaključka u pogledu kršenja prava iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije, Komisija ne smatra potrebnim da je u ovom momentu potrebno da meritorno raspravlja da li je prekid radnog odnosa bio diskriminatorski ili ne, jer će to pitanje raspraviti redovni sudovi u parničnom postupku.

B.2. Zaključak o meritumu

60. Komisija zaključuje da je došlo do povrede prava podnositelja prijave na pristup sudu prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, za što je odgovorna tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

61. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Federacija Bosne i Hercegovine mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane, te novčanu naknadu.

62. Komisija je utvrdila povredu prava podositelja prijave na pristup sudu, jer nadležni sud nije odlučivao o zakonitosti prekidanja radno-pravnog odnosa podnositelja prijave, te njegovim zahtjevima za isplatu neisplaćenih plata i ostalih primanja iz radnog odnosa. Komisija smatra da je prvenstvena obaveza suda da odluči o ovim zahtjevima. Iz ovog razloga, a posebno uzimajući u obzir period koji je protekao od dana podnošenja tužbi Općinskom sudu (29. juna 1998. godine i 27. aprila 2000. godine), Komisija će narediti tuženoj strani, Federaciji Bosne i Hercegovine, da

pravosnažno okonča postupak u vezi s tužbenim zahtjevom podnositelja prijave u roku od 4 mjeseca od dana prijema ove Odluke.

63. Osim toga, Komisija nalaže tuženoj strani Federaciji Bosne i Hercegovine da podnositelju prijave isplati određeni iznos na ime naknade za povredu prava na pristup sudu. Pri izračunavanju iznosa kompenzacije, Komisija će se pozvati na kriterije koje je utvrdio Evropski sud za ljudska prava u svojoj praksi, a koja je već prihvaćena u Bosni i Hercegovini (vidi, na primjer, odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj *AP 938/04*, od 17. novembra 2005. godine) – hitnost postupka rješavanja zahtjeva za povrat, godišnja osnova i ukupna dužina trajanja postupka. Naime, u navedenoj odluci, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je naveo (tač. 49. i 50):

> Ustavni sud se poziva na praksu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Apicella protiv Italije i devet drugih slučajeva protiv Italije* (vidi presudu od 10. novembra 2004. godine), u kojem je utvrđen obrazac za izračunavanje nadoknade na ime nematerijalne štete u slučajevima dužine postupka. U navedenom predmetu, Evropski sud za ljudska prava je zaključio da, kao opšta smjernica, podnosioci predstavke koji mogu da dokažu da je član 6. stav 1. Evropske konvencije povrijeđen odlaganjima, treba da dobiju između 1.000 i 1.500 EUR na ime nadoknade za svaku godinu trajanja postupka, bez obzira da li su podnosioci predstavke dobili ili izgubili domaći postupak, ili je postignuto prijateljsko poravnjanje. Ovaj iznos, međutim, može biti umanjen da bi se uzeo u obzir standard života u zemlji u pitanju, kao i držanje podnosioca predstavke. Odšteta Evropskog suda za ljudska prava, također, će biti umanjena, ako je podnosilac predstavke primio presudu domaćeg suda da je zahtijev "razumnog roka" člana 6. stav 1. Evropske konvencije povrijeđen i dobio nadoknadu, iako neodgovarajuću, od domaćih institucija. Ova osnovna rata treba biti uvećana na 2.000 EUR, ako se slučaj odnosi na pitanje koje zahtijeva posebnu ažurnost. Ustavni sud smatra da, prilikom utvrđivanja obrasca za izračunavanje nadoknade na ime nematerijalne štete u slučajevima dužine postupka u Bosni i Hercegovini, standard života i ekonomske prilike treba posmatrati kroz parametar ukupnog nacionalnog dohotka (GDP-Gross Domestic Product ili vrijednost svih konačnih roba i usluga proizvedenih u zemlji tokom godine podijeljena sa prosječnom populacijom za istu godinu). U navedenom predmetu Evropskog suda za ljudska prava, slučaj se odnosio na Italiju, u kojoj je za 2004. godinu, GDP iznosio 29.014 USD, dok je za Bosnu i Hercegovinu iznosio 2.125 USD, dakle, oko 13 puta manje (izvor: http://en.wikipedia.org). Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra da se apelantima u Bosni i Hercegovini, u slučajevima kada su ispunjeni uslovi za to, kao nadoknadu na ime nematerijalne štete, treba isplatiti iznos od približno 150 KM za svaku godinu odlaganja donošenja odluke od strane domaćih sudova, odnosno dvostruki iznos u predmetima koji zahtijevaju posebnu hitnost.

S obzirom da je postupak prekinut rješenjem Općinskog suda, broj P-44/00 od 16. februara 2001. godine, a od tada je prošlo više od pet godina, da se radi o hitnom postupku, Komisija će narediti tuženoj strani, Federaciji Bosne i Hercegovine da podnositelju prijave isplati iznos od 1.500 KM (hiljadupetstotina) na ime naknade za povredu prava na pristup sudu u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke, te da podnositelju prijave isplati zateznu kamatu od 10% (deset posto) na ovaj dosuđeni iznos ili na svaki njegov neisplaćeni dio po isteku roka predviđenog za tu isplatu do datuma pune isplate ovog naređenog iznosa.

64. Komisija, na kraju, napominje da u skladu sa pravilom broj 62. Pravila procedure Komisije, odluke Komisije konačne su i obavezne i dužno ih je poštovati svako fizičko i pravno lice. Svi organi vlasti tuženih strana u smislu Sporazuma, dužni su, u okviru svojih nadležnosti utvrđenih ustavom i zakonom, provoditi odluke Komisije. U datim rokovima, tužena strana, koja je obavezna da izvrši odluku Komisije, dužna je dostaviti obavijest o preduzetim mjerama u cilju izvršenja odluke Komisije, kako je to naznačeno u odluci. U slučaju nepostupanja, odnosno kašnjenja u izvršenju ili obavještenju Komisiji o preduzetim mjerama, Komisija donosi rješenje kojim se

utvrđuje da odluka Komisije nije izvršena. Ovo rješenje dostavlja se nadležnom tužiocu i nadležnom agentu tužene strane. Komisija ističe da neizvršenje odluka Komisije, u skladu sa članom 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, predstavlja krivično djelo.

IX. ZAKLJUČAK

65. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da prijavu proglasi neprihvatljivom *ratione tempori*s u dijelu koji se odnosi na povrede ljudskih prava do 14. decembra 1995. godine, počinjene od strane Federacije Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 6. stavom 1. Evropske konvencije;

2. jednoglasno, da prijavu proglasi prihvatljivom *ratione tempori*s protiv Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine u vezi sa članom 6. stavom 1. Evropske konvencije;

3. jednoglasno, da je, u postupcima koje je pokrenuo podnositelj prijave pred Općinskim sudom u Olovu tužbom od 29. juna 1998. godine i 27. aprila 2000. godine, prekršeno pravo podnositelja prijave na pristup sudu prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

4. jednoglasno, da nije potrebno ispitivati prijavu u odnosu na povrede prava da se ne bude diskriminiran u uživanju prava i sloboda iz Sporazuma;

5. jednoglasno, da naredi Federaciji da preduzme sve neophodne korake da pravosnažno okonča parnični postupak, prekinut rješenjem Općinskog suda u Olovu broj P-44/00 od 16. februara 2001. godine i rješenjem broj P-37/03 od 24. septembra 2003. godine, u roku od 4 mjeseca od dana prijema ove Odluke, u slučaju da podnositelj prijave podnese zahtjev za okončanje prekinutih postupaka;

6. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnositelju prijave, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke, iznos od 1.500 (hiljadupetstotina) konvertibilnih maraka zbog povrede prava na pristup sudu;

7. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnositelju prijave zateznu kamatu od 10% (deset) godišnje na iznos naveden u zaključku broj 6. ili na svaki njegov neisplaćeni dio počevši od isteka roka određenog za izvršenje ove Odluke do dana pune isplate; i

8. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvijesti Komsiju, u roku od mjesec dana od proteka rokova navedenih u zaključima br. 5. i 6. ove Odluke, o mjerama preduzetim radi provođenja gore navedenih naredbi.

(potpisao)
Nedim Ademović
Arhivar Komisije

(potpisao)
Miodrag Pajić
Predsjednik Komisije

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

Case no. CH/99/2898

Hamid ČOBAN

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 5 May 2004 with the following members present:

Mr. Jakob MÖLLER, President
Mr. Miodrag PAJIĆ, Vice-President
Mr. Želimir JUKA
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. J. David YEAGER, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar
Ms. Meagan HRLE, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced to the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Noting that the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina ("the Chamber") ceased to exist on 31 December 2003 and that the Human Rights Commission within the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina ("the Commission") has been mandated under the Agreement pursuant to Article XIV of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina entered into on 22 and 25 September 2003 ("the 2003 Agreement") to decide on cases received by the Chamber through 31 December 2003;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and XI of the Agreement, Articles 5 and 9 of the 2003 Agreement, and Rules 50, 54, 56 and 57 of the Commission's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant, who is of Bosniak origin, was employed by Elektro-Hercegovina, later established as JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg-Bosna[1] ("Elektroprivreda HZHB" or "the former employer"), with its working unit Elektro Livno in Livno, Canton 10 of the Federation of Bosnia and Herzegovina. The applicant complains that, after the hostilities between Croats and Bosniaks broke out in West Herzegovina in 1993, he was forbidden to work. After the armed conflict, his former employer would not reinstate him into his work. In 1998 the applicant initiated court proceedings requesting reinstatement into work and compensation for lost salaries. He subsequently withdrew his reinstatement request and in renewed proceedings requested the court to establish that his labour relation existed between 21 July 1993 and 5 August 1996. He also stated a compensation claim. These proceedings are still pending before the Municipal Court in Livno. The applicant alleges a violation of his right to a fair trial within reasonable time, as well as his right to be free from discrimination in the enjoyment of his right to work.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER AND COMMISSION

2. The application was introduced to the Chamber on 22 September 1999 and registered on 27 September 1999.

3. On 13 May 2000 the Chamber decided to transmit the case to the respondent Party for its observations on the admissibility and merits. On 24 July 2000 the respondent Party submitted its observations. On 20 October 2000 the applicant submitted his observations in reply.

4. The respondent Party submitted additional observations on 6 December 2000, 27 January 2004, 19 February 2004, and 12 April 2004. The applicant submitted additional observations on 9 June 2000, 18 October 2000, 27 September 2001, 12 January 2004, 4 February 2004, 12 February 2004, and 8 April 2004.

5. The Chamber considered the admissibility and merits of the case on 13 May 2000. The Commission considered the admissibility and merits of the case on 8 March 2004 and 5 May 2004. On the latter date it adopted the present decision.

III. FACTS

6. The facts of the case are partly disputed among the parties. The facts presented herein are therefore summarised from the submissions of both parties.

7. The applicant worked for the "Elektro Hercegovina" work unit "Elektro Livno" in Livno, the Federation of Bosnia and Herzegovina, beginning in 1987. After the armed conflict in Bosnia and Herzegovina broke out, the company was established as "Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg-Bosna". On 21 July 1993, together with other men of Bosniak origin from Livno, the applicant was imprisoned in a concentration camp by the Croat Defence Council (*Hrvatsko vijeće obrane*). The applicant was kept there until 17 December 1993. When he was released, the applicant reported to his employer in order to resume his work. He was not allowed to work, however, but he was told by the company's authorities to continue reporting to the company. The applicant received approximately 35 percent of his salary. After several reports, the employer told the applicant not to report any longer until they decided what they would do with the employees of Bosniak origin. Apparently, the applicant has never received any written decision on his working status.

[1] The translated name of the former employer is "Public Power Company of the Croat Community of Herceg-Bosna."

8. The applicant tried to talk to the employer's authorities on several occasions, but without success. He also contacted the Office of the Federation Ombudsman in Livno, also without success.

9. On 5 August 1996 the applicant was employed by the Federal Ministry of Internal Affairs in Sarajevo. In June 2000 the applicant was employed by the Federal Tax Administration unit in Livno.

10. It appears that in 1997 the former employer invited the applicant to come to its premises in order to resolve his working status, but the applicant answered that he could not come because he was employed in Sarajevo. The applicant claims that he went to the company later, and the manager tried to persuade him to request termination of his employment with the company under poor conditions. The applicant rejected this proposal.

11. On 21 July 1998 the applicant filed an action against his former employer before the Municipal Court in Livno (*Općinski sud u Livnu*), requesting the court to order the employer to reinstate him into work and to pay him compensation for lost salaries. The applicant alleges that the Municipal Court did not schedule a hearing until 2 June 2000, *i.e.* after a delay of nearly two years. After four hearings were held, the Municipal Court issued a judgement on 27 October 2000 rejecting the applicant's claim. The Municipal Court reasoned that the applicant was employed by another employer and therefore could not request the former employer to reinstate him into work. As to the compensation claim, the Municipal Court accepted the defendant's objection that the compensation claim was filed out of time. The applicant appealed against this judgement.

12. On 25 January 2001 the Cantonal Court in Livno (*Županijski sud u Livnu*) quashed the judgement of 27 October 2000 and remitted the case back to the Municipal Court.

13. In the renewed proceedings, at a hearing held on 2 March 2001, the applicant changed his claim and requested the court to establish that his employment did not cease in the period from 21 July 1993 through 5 August 1996. He also requested compensation for lost salaries. At the same hearing, the Municipal Court in Livno issued a judgement establishing that the applicant's employment did not cease for the mentioned period, but it rejected his compensation claim as out of time.

14. The applicant appealed against the judgement of 2 March 2001 but the Cantonal Court in Livno on 21 June 2001 rejected the appeal as ill-founded. The applicant filed a request for review (*revizija*) against the judgement of the Cantonal Court. On 1 August 2002 the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina (*Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine*) issued a judgement accepting the applicant's request, annulling the judgements of the Cantonal and Municipal Courts in Livno, in the part rejecting the applicant's compensation claim, and remitting the case back to the first instance court. The Municipal Court in Livno, however, did not schedule a hearing in the renewed proceedings until 29 March 2004. This hearing was adjourned for an indefinite time due to the fact that the Cantonal Public Attorney, who represents the defendant as a public enterprise, had not yet been appointed. The respondent Party alleges that there are only two judges at the Municipal Court in Livno at the present moment, and that there is no possibility for them to solve the large backlog of cases pending before the Court.

IV. RELEVANT LEGAL PROVISIONS

A. The Law on Fundamental Rights in Labour Relations

15. The Law on Fundamental Rights in Labour Relations of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("SFRY") (Official Gazette of the SFRY nos. 60/89 and 42/90) was taken over as a law of the Republic of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina ("OG RBiH") no. 2/92). It provides in relevant part:

Article 23

"(2) A written decision on the realization of a worker's individual rights, obligations and responsibilities shall be delivered to the worker obligatorily."

B. The Law on Labour Relations

16. The Law on Labour Relations was published in the Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina no. 21/92 of 23 November 1992. It was passed during the state of war as a Decree with force of law, and was later confirmed by the Assembly of the Republic (OG RBiH no. 13/94 of 9 June 1994). It contained the following relevant provisions:

Article 7:

"An employee whose work becomes temporarily unnecessary due to a reduced amount of work during the state of war or in case of immediate danger of war may be put on waiting list no longer than until the cessation of these circumstances.

"An employee on the waiting list shall be entitled to monetary compensation in the amount defined by the director's or the employer's decision in accordance with material assets of the company or other legal person, i.e. the employer…"

Article 10:

"An employee can be sent on unpaid leave due to his or her inability to come to work in the following cases:

"if he or she lives or if his or her working place is on occupied territory or on territory where fighting is taking place.

…

"Unpaid leave can last until the termination of the circumstances referred to in paragraph 1 of this Article, if the employee demonstrates, within 15 days after the termination of these circumstances, that he or she was not able to come to work earlier. During the unpaid leave all rights and obligations of the employee under the employment are suspended."

C. The Law on Labour

17. The Law on Labour (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina ("OG FBiH") no. 43/99, 32/00. and 29/03) entered into force on 5 November 1999. The Law was amended by the Law on Amendments to the Law on Labour (OG FBiH no. 32/00) with the particular effect that certain new provisions, including Articles 143a, 143b, and 143c, were added and entered into force on 7 September 2000.

18. Article 5 of the Law on Labour provides that:

"(1) A person seeking employment, as well as a person who becomes employed, shall not be discriminated against based on race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, ethnic or social origin, financial situation, birth or any other circumstance, membership or non-membership in a political party, membership or non-membership in a trade union, and physical or mental impairment in respect of recruitment, training, promotion, terms and conditions of employment, cancellation of the labour contract or other issues arising out of employments.

"(2) Paragraph 1 of this Article shall not exclude the following differences:

1. which are made in good faith based upon requirements of a particular job;
2. which are made in good faith based on incapability of a person to perform tasks required for a particular job or to undertake training required, provided that the employer or person securing professional training has made reasonable efforts to adjust the job or the training which such person is on, or to provide suitable alternative employment or training, if possible;
3. activities that have as an objective the improvement of the position of persons who are in unfavourable economic, social, educational or physical position.

"(3) In the case of breach of paragraphs 1 and 2 of this Article:

1. Persons whose rights are violated may submit a complaint before the competent court in relation to the infringement of their rights;
2. If the complainant presents obvious evidence of discrimination prohibited by this Article, the defendant is obliged to present evidence that such differential treatment was not made on discriminatory grounds;
3. If the court finds the complaint to be well-founded, it shall make such order as it deems necessary to ensure compliance with this Article, including an order for employment, reinstatement, or the provision or restoration of any right arising from the contract of employment."

19. Article 142 of the Law on Labour provides that:

"(1) The employers are obliged to offer the employee a new contract on labour in accordance with this law, within three months form the date of entering this force in force.

"(2) The employee who is not offered a new contract…stays in employment….

"(3) The contract described in paragraph 1 can not be less favourable than the conditions under which the employment started, i.e. the conditions under which the relations between the employer end the employee has been set until the contract described in paragraph 1 is concluded, unless that issues are not differently provided by the provisions of this Law."

20. Article 143 of the Law on Labour provides that:

"(1) An employee who is on the waiting list on the effective date of this Law shall retain that status no longer than six months from the effective date of this Law (5 May 2000), unless the employer invites the employee to work before the expiry of this deadline.

"(2) An employee who was employed on 31 December 1991 and who, within three months from the effective date of this Law (5 February 2000), addressed in written form or directly the employer for the purpose of establishing the legal and working status – and had not accepted employment from another employer during this period, shall also be considered an employee on the waiting list.

"(3) While on the waiting list, the employee shall be entitled to compensation in the amount specified by the employer.

"(4) If a waiting list employee referred to in paragraphs 1 and 2 of this Article is not requested to return to work within the deadline referred to in paragraph 1 of this Article, his or her employment shall be terminated with a right to severance pay, which shall be established according to the average monthly salary paid at the level of the Federation on the date of entry of this Law into force, as published by the Federal Statistics Institute.

"(5) The severance pay referred to in paragraph 4 of this Article shall be paid to the employee for the total length of service (experience) and shall be established on the basis of average salary referred to in paragraph 4 of this Article multiplied by the following coefficients:

Experience	Coefficient
- up to 5 years	1.33
- 5 to 10 years	2.00
- 10 to 20 years	2.66
- more than 20 years	3.00.

[…]

"(8) If the employee's employment is terminated in terms of paragraph 4 of this Article, the employer may not employ another employee with the same qualifications or educational background within one year, except the person referred to in paragraphs 1 and 2 of this Article, if that person is unemployed."

21. Article 145 of the Law on Labour provides that:

"Proceedings to exercise and protect the rights of employees, which were instituted before this Law has come into effect, shall be completed according to the regulations applicable on the territory of the Federation before the effective date of this Law, if this is more favourable for the employees."

22. In the Law on Amendments to the Law on Labour, which entered into force on 7 September 2000, Article 103 was amended and new Article 143a and 143c were added to the Law on Labour as follows:

Article 103

…

"(3) An employee can file an action before the competent court on account of a violation of his labour related right within one year from the day when the decision which violates his right was delivered to him or from the day he learned of the violation of his right derived from employment."

Article 143a

"(1) An employee, believing, that his employer violated his right arising from paragraphs 1 and 2 of Article 143, may within 90 days from the entry into force of the Law on Amendments to the Law on Labour, introduce a claim to the Cantonal Commission for Implementation of Article 143 of the Law on Labour (hereinafter the "Cantonal Commission"), established by the Cantonal Minister competent for Labour Affairs (hereinafter the "Cantonal Minister").

"(2) The Federal Commission for Implementation of Article 143 (hereinafter the "Federal Commission"), which is established by the Federal Minister, shall decide on the complaints against the procedural decisions of the Cantonal Commission.

"(3) In the case when the Cantonal Commission is not performing tasks for which it is established, the Federal Commission shall take over the jurisdiction of the Cantonal Commission.

"(4) If a procedure pertaining to the rights of the employee under paragraphs 1 and 2 of Article 143 of this Law has been instituted before a court, this court shall refer the case to the Cantonal Commission, and issue a decision on suspension of procedure."

Article 143c

"Decisions of the Federal/Cantonal Commission shall be:

1. final and subject to the court's review in accordance with the law;
2. legally based;
3. transmitted to the applicant within 7 days."

23. The Law on Amendments to the Law on Labour further added the following Articles 52, 53, and 54:

> Article 52
>
> "This Law shall not affect contracts and payments done between an employer and his employee in the application of Article 143 of the Law on Labour prior to the date of entry into force of this Law (*i.e.* 7 September 2000).
>
> Article 53
>
> "This Law shall not affect final decisions issued by the court in the period prior to the entry into force of this Law (7 September 2000) in the application of Article 143 of the Law on Labour."
>
> Article 54
>
> "Procedures of realisation and protection of employees' rights initiated prior to the entry into force of this Law shall be completed according to the regulations applicable on the territory of the Federation prior to the entry into force of this Law (7 September 2000), if it is more favourable to the employee, with the exception of Article 143 of the Law on Labour."

24. The Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina, in its decision no. U-388/01, delivered on 12 December 2001, has held that the decisions of the Cantonal and Federal Commissions do not have the legal nature of administrative acts. In its opinion, the Supreme Court stated that the Commissions are not organs that conduct proceedings under the laws regarding administrative proceedings, but they are *sui generis* bodies unique to the field of employment. Therefore, their final decisions are not subject to judicial review under regular administrative dispute procedures, which are limited to the review of administrative acts. Extraordinary remedies cannot be filed against the Commissions' decisions because they can only be filed against effective judicial decisions. Commission decisions should, however, be subject to review by competent regular courts subject to the laws on civil procedure.

D. The Law on Civil Procedure

25. Article 426 of the Law on Civil Procedure (OG FBiH no. 42/98) as well as Article 420 of the new Law on Civil Procedure (OG FBiH no. 53/03) provide that, in disputes concerning employment, the court shall pay special attention to the need to resolve such disputes as a matter of urgency.

E. Decree On Performing Powers and Obligations by Bodies of the Federation of Bosnia and Herzegovina in Business Companies on the Basis of State Capital

26. The Decree on Performing Powers and Obligations by Bodies of the Federation of Bosnia and Herzegovina in Business Companies on the Basis of State Capital (OG FBiH nos. 8/00, 40/00, 43/00, 4/01, 5/01, 26/01, 35/01, 13/02, 14/02, 68/02, and 56/03) in relevant part provides as follows:

> Article 2
>
> "In business companies where the powers and obligations of the owner of capital, on the basis of state capital, are performed by the bodies of the Federation of Bosnia and Herzegovina, the competence of the Federation administrative bodies is established… ."

Article 7

"Until the completion of the privatisation process…the Federation administrative body mentioned in Article 2 of this decree shall, proportionally to the state owned capital in the total capital of the company:

- appoint and dismiss the members of the assembly of shareholders, as well as members of the management/supervisory boards,
- give preliminary approval for the appointment of the manager of the company,
- - give preliminary approval for the articles of association of the company, … "

…

"Annex

to Article 2 of the Decree on Performing Powers and Obligations by Bodies of the Federation of Bosnia and Herzegovina in Business Companies on the Basis of State Capital

THE LIST OF COMPANIES IN WHICH POWERS AND OBLIGATIONS DERIVED FROM STATE CAPITAL ARE PERFORMED BY THE ADMINISTRATIVE BODIES OF THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA:

…

V. Federal Ministry of Energy Supply, Mining and Industry

…

2. Elektroprivreda HZHB…".

V. COMPLAINTS

27. The applicant alleges that he was discriminated against on the ground of his national origin in the enjoyment of his right to work and that his right to fair hearing within a reasonable time under Article 6 of the Convention has been violated.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

1. As to the admissibility

28. The respondent Party considers that the application should be declared inadmissible *ratione temporis* because the applicant was dismissed from his work in 1993. It also alleges that the application is inadmissible *ratione personae* because the applicant's employer is not a body of the respondent Party, and it cannot be held responsible for the acts of the applicant's employer. Furthermore, the respondent Party states that the applicant did not exhaust domestic remedies because the proceedings before the Municipal Court in Livno, initiated by the applicant, are still pending.

2. As to the merits

29. On the merits, the respondent Party considers the application ill-founded. It argues that the applicant contributed to his dismissal from work because he did not report regularly to the company although he was told to do so. It also asserts that the applicant was not discriminated against on any ground. It further alleges that on 15 October 1997 and 3 November 1997 the company invited the applicant to come to the company in order to regulate his working status, but he informed the company in writing that he had regulated his status in another place.

30. The respondent Party further considers that the applicant's right to a fair hearing has not been violated, taking into account the complexity of the matter to be solved. It asserts that the

hearings have been postponed due to a mutual proposal of the parties to the proceedings. In its latest submissions, however, the respondent Party argues that the Municipal Court in Livno had not scheduled a hearing in the renewed proceedings, after the previous judgement had been quashed by the decision of the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina, due to the fact that there are presently only two judges at the Municipal Court in Livno, and that there is no possibility for them to solve the large backlog of cases pending before the Court. After a hearing was finally held, but then adjourned for an indefinite period, the respondent Party stated that the next hearing would be held as soon as the Cantonal Public Attorney, who will represent the defendant before the court, is appointed.

B. The applicant

31. The applicant contests the allegations of the respondent Party. He claims that he was discriminated against on the basis of his national origin, as were all Bosniaks in Livno, and that he was not allowed to come to work after the cessation of hostilities. Therefore, the violation of his rights continued after 14 December 1995, and the respondent Party's objection *ratione temporis* is ill-founded. The applicant also contests the respondent Party's objection *ratione personae* alleging that "Elektro Livno" was part of a socially-owned company "Elektro Hercegovina", and that today it is a public enterprise owned by the State.

32. The applicant alleges that Municipal Court in Livno has allowed the defendant to cause unjustified delays in the proceedings. He also asserts that the Municipal Court in Livno did not schedule any hearing in the renewed proceedings for 20 months. In his last submissions the applicant states that the court finally scheduled a hearing in the renewed proceedings for 29 March 2004, but that it was adjourned for procedural reasons.

VII. OPINION OF THE COMISSION

A. Admissibility

33. The Commission recalls that the application was introduced to the Human Rights Chamber under the Agreement. As the Chamber had not decided the application by 31 December 2003, in accordance with Article 5 of the 2003 Agreement, the Commission is now competent to decide on the application. In doing so, the Commission shall apply the admissibility requirements set forth in Article VIII(2) of the Agreement. Moreover, the Commission notes that the Rules of Procedure governing its proceedings do not differ, insofar as relevant for the applicant's case, from those of the Chamber, except for the composition of the Commission.

34. In accordance with Article VIII(2) of the Agreement, "the [Commission] shall decide which applications to accept.… In so doing, the [Commission] shall take into account the following criteria: (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted … (c) The [Commission] shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of petition."

1. Competence *ratione temporis*

35. The Commission will first address the question to what extent it is competent *ratione temporis* to consider this case, bearing in mind that the respondent Party asserts that the issues raised in the application are outside the competence *ratione temporis* of the Commission.

36. The Commission notes that some of the alleged violations occurred before the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. In accordance with generally accepted principles of international law, the Agreement cannot be applied retroactively. It is thus outside the competence of the Commission *ratione temporis* to decide whether events occurring before the entry into force of the Agreement gave rise to violations of human rights (*see, e.g.,* case no.

CH/96/1, *Matanović v. The Republika Srpska,* decision on admissibility of 13 September 1996, Decisions on Admissibility and Merits March 1996 – December 1997).

37. Evidence relating to such events may, however, be relevant as a background to events occurring after the Agreement entered into force (*see, e.g.,* case no. CH/97/42, *Eraković v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision of 15 January 1999, paragraph 37, Decisions January – June 1999). Moreover, insofar as the applicant alleges a continuing violation of his rights after 14 December 1995, the case will fall within the Commission's competence *ratione temporis* (*see* case no. CH/96/8, *Bastijanović* v. *Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision of 4 February 1997, Decisions on Admissibility and Merits March 1996 – December 1997).

38. The Commission notes that the applicant was not allowed to work prior to the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. This status continued after cessation of the armed conflict. Although the applicant on 15 October 1997 and 3 November 1997 (see paragraphs 10 and 29) was invited to come to the company and regulate his working status, which he later did, he has actually never been allowed to come back to his work with his former company. Therefore, the applicant's grievance in respect of his inability to return to work relates to a situation that continued after 14 December 1995. Thus, the situation falls within the Commission's competence *ratione temporis*.

39. The Chamber is also competent *ratione temporis* to examine any omission on the part of authorities for which the Federation is responsible under the Agreement, in so far as such omission occurred or continued after 14 December 1995.

2. Competence *ratione personae*

40. The respondent Party also objects as to the admissibility *ratione personae*, arguing that Elektroprivreda HZHB was not a body of the respondent Party, and that it therefore cannot be held responsible for the acts and omissions of the applicant's former employer.

41. The Commission has jurisdiction over applications directed against the Parties to the Agreement, namely Bosnia and Herzegovina, the Federation of Bosnia and Herzegovina, and the Republika Srpska. This jurisdiction, as set out in Article II of the Agreement, extends to violations of the rights and freedoms provided for in the relevant international agreements, where such a violation is alleged or appears to have been committed by the Parties, including by any official or organ of the Parties, Cantons, Municipalities, or any individual acting under authority of such an official or organ.

42. Although the respondent Party alleges that it cannot be held responsible for the acts of the applicant's former employer, the Commission notes that the former employer, "Elektroprivreda HZHB" was a public enterprise owned by the state, and that now it is a limited liability company with a majority of state-owned capital. According to Article 7 of the Decree on Performing Powers and Obligations by Bodies of the Federation of Bosnia and Herzegovina in Business Companies on the Basis of State Capital, in connection with paragraph V of the Annex to Article 2 of that Decree (see paragraph 26 above), the Federal Ministry of Energy Supply, Mining and Industry ("the Federal Ministry") is entitled to appoint and dismiss the members of the assembly of shareholders, management and supervisory boards of Elektroprivreda HZHB proportionately to the amount of state-owned capital in the company. Furthermore, the Federal Ministry is entitled to give preliminary approval for the appointment of the manager of the company, as well as for the company's articles of association. Having in mind that the company is governed by the manager and management board, it is clear to the Commission that public bodies for which the Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible have a direct influence on the acts and omissions of the applicant's former employer (*see* case no. CH/99/2696 *Brkić v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision of 8 October 2001, Decisions July-December 2001 and case no. CH/00/3476 *M.M*. v. *The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision of 7 March 2003,

Decisions January-July 2003). This conclusion is compounded by the fact that the respondent Party, in its latest submissions, admits that the Cantonal Public Attorney, a public body of the Federation of Bosnia and Herzegovina, will represent the applicant's former employer as the defendant in the proceedings before the court. In these circumstances, the Commission concludes that the impugned acts and omissions of the former employer are attributable to the Federation of Bosnia and Herzegovina for the purposes of the Agreement.

43. The Commission also recalls the undertaking of the Parties to the Agreement to secure the rights and freedoms mentioned in the Agreement to all persons within their jurisdiction. This undertaking not only obliges a Party to refrain from violating those rights and freedoms, but also imposes on that Party a positive obligation to ensure and protect those rights *(see* case no. CH/96/1, *Matanović* v. *The Republika Srpska,* decision on the merits of 6 August 1997, paragraph 56, Decisions on Admissibility and Merits March 1996 -- December 1997, and case no. CH/97/41, *Marčeta v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision of 3 April 1998, paragraph 65, Decisions and Reports 1998). Such positive obligation of the executive and judicial branch falls within the responsibilities of the Federation of Bosnia and Herzegovina as one of the Entities of Bosnia and Herzegovina (see Article III(3) of the Constitution of Bosnia and Herzegovina).

44. Having regard to the above, the Commission rejects the Federation's argument that it cannot be held responsible *ratione personae* for the impugned acts in question.

3. With respect to the discrimination claim

45. The applicant complains that he was discriminated against in the enjoyment of his right to work. He asserts that in 1993 he was not allowed to work by his former employer because of his Bosniak origin. He also complains that after the end of hostilities he was again discriminated against on the ground of his national origin because his employer did not want to reinstate him into his previous position.

46. As the Commission has already stated (see paragraph 38 above), it is competent to examine only alleged violations that have occurred or continued after 14 December 1995. With regard to the applicant's discrimination claim, the Commission notes that the applicant, before the Municipal Court in Livno, initially requested to be reinstated into his previous position, but changed his claim on 2 March 2001, requesting only that the court establish that his labour relation did not cease during the period from 21 July 1993 through 5 August 1996. This new request was granted by the court in its judgement of 2 March 2001. Thus, the applicant withdrew his request to be reinstated into his position. Accordingly, the applicant has not exhausted domestic remedies as required by Article VIII(2)(a) of the Agreement with respect to his discrimination claim. The Commission therefore declares inadmissible the parts of the application related to the termination of the applicant's employment and related to discrimination in the enjoyment of his right to work and related rights.

4. Requirement to exhaust effective domestic remedies

47. The Commission must next consider whether, for the purpose of Article VIII(2)(a) of the Agreement, any "effective remedy" was available to the applicant in respect of his complaints and, if so, whether he has demonstrated that it has been exhausted. It is incumbent on a respondent Party arguing non-exhaustion to show that there was a remedy available to the applicant other than his application based on the Agreement and to satisfy the Commission that the remedy was an effective one.

48. The respondent Party alleges that the applicant did not exhaust all domestic remedies because his case is still pending before the domestic courts.

49. The Commission recalls that the applicant filed a civil action before the Municipal Court in Livno in 1998 initially requesting, *inter alia*, compensation for lost salaries. Since then, the

Municipal and Cantonal Courts in Livno have conducted two sets of proceedings. Two first instance and second instance judgements were issued. All of these judgements, however, were quashed by the Cantonal Court in Livno or by the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina. The renewed proceedings upon the applicant's action are still pending before the Municipal Court in Livno.

50. In these circumstances, the Commission finds that the applicant, after almost six years of court proceedings, cannot be required, for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement, to further await the outcome of the proceedings before the courts of the respondent Party.

5. Conclusion as to admissibility

51. The Commission concludes that the application is admissible insofar as the applicant complains of violations of his right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6 of the Convention. The Commission declares the remainder of the application inadmissible.

B. Merits

52. Under Article XI of the Agreement, the Commission must next address the question of whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention.

1. Complaint under Article 6 of the Convention

53. The applicant complains about the length of the proceedings before domestic courts. The Commission will now consider the allegation that there has been a violation of Article 6 of the Convention in that the applicant's case has not been determined within a reasonable time. The relevant part of Article 6, paragraph 1 provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations …, everyone is entitled to a fair … hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law…."

54. The Commission must therefore decide whether Article 6, paragraph 1 is applicable in the present case and, if so, whether the "reasonable time" criterion was respected in the relevant proceedings.

a. Determination of the civil character of the proceedings

55. The Commission recalls that, in its jurisprudence, the Human Rights Chamber consistently considered that disputes relating to private employment relations concern "civil rights and obligations". The Commission further notes that the parties have not placed this conclusion at issue. The Commission therefore considers that the "right" claimed by the applicant before the domestic courts is a "civil right" within the meaning of Article 6, paragraph 1 of the Convention. Consequently, the Commission concludes that Article 6 of the Convention is applicable in this case.

b. Length of the proceedings

56. The Commission notes that the applicant filed his action against his former employer before the Municipal Court in Livno on 21 July 1998. It appears that the first hearing in the applicant's case was not scheduled for almost two years. Only on 27 October 2000 did the Municipal Court issue a judgement rejecting the applicant's claim. The applicant appealed against this judgement, and on 25 January 2001 the Cantonal Court in Livno annulled the first instance judgement and remitted the case back to the Municipal Court. In the renewed proceedings the applicant changed his claim, withdrawing his request to be reinstated into work, and requesting only that the Municipal Court establish that his labour relation did not cease between 21 July 1993 until 5 August 1996, when he became employed by the Federal Ministry of Interior. On 2 March 2001, the Municipal Court issued a judgement establishing that the applicant's labour relation did not cease during that period, but rejecting the applicant's compensation claim as out of time. After the Cantonal Court in Livno rejected the applicant's appeal on 21 June 2001, the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina, on 1 August 2002, deciding upon the applicant's request for review, quashed the first and second instance judgements and remitted the case back to the Municipal Court in Livno. The Municipal Court in Livno did not schedule a hearing in the renewed proceedings until 29 March 2004. The proceedings were adjourned again and remain pending. In sum, the length of the proceedings to be considered in this case exceeds five years and nine months.

57. When assessing the length of proceedings for the purposes of Article 6, paragraph 1 of the Convention, the Commission must take into account, *inter alia*, the complexity of the case, the conduct of the applicant and the authorities, and the matter at stake for the applicant (*see, e.g.,* case no. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998; Eur. Court HR, *Rajcevic v. Croatia*, judgment of 23 July 2002, paragraph 36).

58. The issue in the applicant's case is whether the applicant was illegally forbidden to work, as well as whether the courts should have determined whether his compensation claim was well-founded, *i.e.* whether it was timely filed. Although the respondent Party argues that the applicant's case is particularly complex because there were many facts to be established, the Commission finds that the courts need only have established whether the applicant was legally forbidden to work (*i.e.* with legal cause and with a written decision delivered to him), and if not, whether the applicant filed his compensation claim within the legal time limit. The Commission cannot find that these issues are of a particularly complex nature.

59. The Commission notes that the Municipal Court in Livno issued its first decision on 27 October 2000, more than two years after the applicant filed his action. During that period, the court held four hearings, the first of which apparently occurred on 2 June 2000, more than 22 months after the action was filed. In its submissions, the respondent Party argues that the Municipal Court regularly scheduled and held hearings in the applicant's case and that the hearing scheduled for 19 June 2000 was adjourned on the mutual proposal of the parties. The Commission, however, cannot find any justification in the record for a delay of two years in the proceedings before the Municipal Court issued its first decision in the case. The fact that one hearing was postponed on the parties' mutual proposal should not have created a significant delay in the proceedings. Rather, it appears the delay can be attributed to insufficient activity in the case on the part of the Municipal Court in Livno. The Municipal Court took nearly two years to hold the first hearing in the initial proceedings. The Commission can find no reason that justifies this extended delay.

60. Further, after two sets of first and second instance proceedings in the applicant's case were eventually conducted, and the Cantonal Court's judgement of 21 June 2001 was quashed by the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina on 1 August 2002, the Municipal Court in Livno scheduled the first hearing in the renewed proceedings only on 29 March 2004, 20 months later, and that hearing has been indefinitely postponed. The respondent Party argues that this significant delay in the proceedings was due to the fact that there were only two judges in the

Municipal Court in Livno, implying that so few judges were not capable of resolving the large backlog of cases pending before the court. The respondent Party further asserts that the 29 March 2004 hearing was postponed because the Cantonal Public Attorney, who is to represent the applicant's former employer, had not yet been appointed. It argues that a new hearing in the case will be scheduled as soon as the Public Attorney is appointed.

61. The Commission recalls, however, that the Chamber consistently held that delays caused by lack of judicial or administrative staff, backlog of work, or additional judicial commitments are the responsibility of the respondent Party (*see e.g.*, case no. CH/00/3880 *Marjanovic*, decision on admissibility and merits of 8 November 2002, paragraph 157, Decisions July – December 2002; see also Eur. Court HR, *Zimmerman and Steiner v. Switzerland*, judgement of 13 July 1983, Series A no. 66, paragraphs 27 to 32; *Guincho v. Portugal*, judgement of 10 July 1984, Series A no. 81, paragraphs 40 to 41). Therefore, as to the administration of its judicial system, it is the duty of the respondent Party to organise its legal system so as to allow the courts to comply with the requirements of Article 6, paragraph 1, including that of trial within a reasonable time (*see, e.g.,* Eur. Court HR, *Ziacik v. Slovakia*, decision on the merits of 7 January 2003, paragraphs 44-45). Any delays caused by a failure to comply with this requirement will be directly attributable to the respondent Party (see, e.g., Eur. Court HR, *Ledonne (No. 2) v. Italy*, judgment on the merits of 12 May 1999, paragraph 23). Therefore, the Commission considers that the respondent Party is responsible for the delays in the proceedings in the applicant's case.

62. Having regard to the above, the Chamber finds that the length of proceedings in this case has been unreasonable and that the respondent Party is responsible, in violation of the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6, paragraph 1 of the Convention.

c. Conclusion

63. The Commission therefore concludes, based on the length of proceedings, that the Federation of Bosnia and Herzegovina has violated the applicant's right to a hearing within a reasonable time under Article 6, paragraph 1 of the Convention.

VIII. REMEDIES

64. Under Article XI(1)(b) of the Agreement, the Commission must address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection, the Commission shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief, as well as provisional measures.

65. The applicant initially requested reinstatement into his employment and adequate compensation for lost salaries and costs of the proceedings. He subsequently changed his request before the courts, requesting that it be established that his labour relation existed between 21 July 1993 and 5 August 1996, and, accordingly, that he be awarded compensation for lost salaries.

66. The Commission notes that it has found a violation of the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6, paragraph 1 of the Convention. Therefore, the Commission considers it appropriate to order the respondent Party to take all necessary steps to ensure that the applicant's compensation claim is dealt with expeditiously and decided before the courts by a final and binding decision without further unreasonable delay.

67. The Commission further considers it appropriate to award compensation to the applicant in recognition of the sense of injustice he has suffered as a result of his inability to have his case decided before the courts within a reasonable time.

68. Accordingly, the Commission will order the respondent Party to pay to the applicant the sum of 1,000 (one thousand) Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*) within one month of

receipt of this decision in recognition of his suffering as a result of his inability to have his case decided within a reasonable time.

69. The Commission will further award simple interest at an annual rate of 10% (ten percent) as of the due date on the sum awarded in the preceding paragraph or any unpaid portion thereof until the date of settlement in full.

IX. CONCLUSION

70. For the above reasons, the Commission decides,

1. unanimously, to declare the application admissible insofar as it relates to alleged violations of the right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6 of the European Convention on Human Rights;

2. unanimously, to declare the remainder of the application inadmissible;

3. unanimously, that there has been a violation of the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6, paragraph 1 of the European Convention on Human Rights, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

4. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps to ensure that the applicant's compensation claim is decided before the courts by a final and binding decision without further unreasonable delay;

5. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant, within one month of receipt of this decision, 1,000 (one thousand) Convertible Marks by way of compensation for non-pecuniary damages;

6. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay simple interest at an annual rate of 10% (ten percent) on the sum to be paid to the applicant in the preceding conclusion, such interest to be paid as of the due date on the sum awarded or any unpaid portion thereof until the date of settlement in full; and

7. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to it no later than 29 October 2004 on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
J. David YEAGER
Registrar of the Commission

(signed)
Jakob MÖLLER
President of the Commission

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 9 March 2001)

Case no. CH/99/3050

MUHAMED MUJAGIĆ

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
and
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the second panel on 6 February 2001 with the following members present:

Mr. Giovanni GRASSO, President
Mr. Viktor MASENKO-MAVI, Vice President
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Mato TADIĆ

Mr. Peter KEMPEES, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement as well as Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is the owner of a house in Sarajevo where he ran a business.

2. On 28 June 1993 the driver of an Army vehicle lost control of the steering wheel, went off the road and crashed into the applicant's house and damaged the front part of the business premises on the ground floor. The applicant sued the Army of Bosnia and Herzegovina for damages. Three successful judgments in the applicant's favour issued by the First Instance Court I or the Municipal Court I in Sarajevo, respectively, were annulled on appeal by the High Court or Cantonal Court in Sarajevo, respectively,[1] and were referred back to the lower court for rehearing. The fourth successful judgment in the applicant's favour issued by the Municipal Court I in Sarajevo is now pending on appeal before the Cantonal Court in Sarajevo. These proceedings have been going on for more than five years to date.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was submitted on 22 October 1999 and registered on 25 October 1999. The application was lodged against both Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina.

4. The Chamber first considered the case on 11 January 2000. The case was transmitted to the Federation of Bosnia and Herzegovina on 20 January 2000. On 20 March 2000 the Chamber received its written observations.

5. On 6 April 2000 the Chamber received a letter from the applicant in which he complained that top politicians as well as persons at the "very top" of the BiH Army were involved in his case and had applied pressure on the Cantonal Court in Sarajevo to annul the judgments of the lower courts and to refer the case back for rehearing.

6. The Chamber again considered the case on 7 June 2000. On 22 June 2000 the Chamber asked the applicant to substantiate his allegations made on 6 April 2000. On 14 July 2000 his answer was received. The applicant stated that a friend who had informed him about the reason why he thought the Cantonal Court in Sarajevo was biased had moved to the United States half a year earlier. For this reason he could not submit evidence to support his claim.

7. On 13 October 2000, the Chamber again considered the case. On 8 December 2000 the applicant informed the Chamber that on 10 October 2000 the Municipal Court **I** in Sarajevo had decided in his favour for the fourth time.

8. On 6 February 2001 the Chamber adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

9. On 28 June 1993 a car belonging, according to the applicant, to the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina (ARBiH), smashed into the applicant's house. On 15 August 1995 the applicant brought proceedings before the First Instance Court I in Sarajevo against the Republic of Bosnia and Herzegovina— ARBiH.

10. The First Instance Court I in Sarajevo issued a judgment on 29 January 1996 allowing the applicant's claim. In its decision the First Instance Court I in Sarajevo established that the damage to the applicant's premises had been caused by a Volkswagen Golf with the military license plate OS

[1] In the Canton of Sarajevo before 8 March 1997, the lower courts were called the First Instance Court I and the First Instance Court II and the appellate court was called the High Court. After 8 March 1997, in accordance with Article 24 of the Law on Courts (Official Gazette of the Canton Sarajevo, No. 3/97) which entered into force on that date, the lower courts are now called the Municipal Court I and the Municipal Court II, respectively, and the appellate court is now called the Cantonal Court, respectively.

(indicating the Armed Forces) 0156, driven by a member of the military. However, according to the respondent Party, the damage could not have been caused by a vehicle belonging to the ARBiH because on the list of registered motor vehicles of the ARBiH, a Lada Samara 1500 was registered with the license plate in question. Therefore, the Federation of Bosnia and Herzegovina— Federal Ministry of Defense, represented by the Attorney's Office of the Federal Ministry of Defense (hereinafter the Federal Ministry of Defense), then the respondent Party by virtue of having taken over responsibility for the former ARBiH, appealed.

11. The High Court of Sarajevo allowed the appeal on 27 November 1996 and referred the case back to the First Instance Court I in Sarajevo. The reason for referring the case for retrial was the irregular composition of the court during the public hearing because the lay judges were not present at any of the hearings.

12. The Municipal Court I in Sarajevo again issued a judgment in favour of the applicant on 20 October 1997. The grounds were the same as those of its judgment of 29 January 1996. The Federal Ministry of Defense appealed again.

13. The Cantonal Court in Sarajevo again allowed the appeal on 28 April 1998. In its appeal, the Federal Ministry of Defense stated that the license plate OS 0156 was the registration number of a Lada Samara 1500 which belonged to the regional headquarters of the territorial defense. The reason for referring the case back to the lower court once again was that, according to the Cantonal Court in Sarajevo, the Municipal Court I in Sarajevo had not properly evaluated the evidence, as it had not sufficiently considered the question *by which car* the damage had been caused.

14. The Municipal Court I in Sarajevo issued a judgment in favour of the applicant for the third time on 27 April 1999. The Federal Ministry of Defense asserted that at the time of the accident all Army vehicles were marked "Army of RBiH" and not "OS of RBiH" and such new plates marked "Army of RBiH" were introduced already on 5 December 1992. All "OS RBiH" license plates on Army vehicles were then withdrawn from use and destroyed no later than 1 April 1993. The Municipal Court I in Sarajevo again established that the damage was caused by a Volkswagen Golf with a military license plate, driven by a military person. In its reasoning the court found that the plates could have been forged and that therefore the responsibility for damage fell to the respondent Party since it should have secured regular control over its vehicles and plates. The Federal Ministry of Defense again appealed.

15. On 22 February 2000 the Cantonal Court in Sarajevo allowed the appeal on the same grounds as those of its judgment of 28 April 1998, and referred the case back to the Municipal Court I in Sarajevo. It turned out, however, that the license plate OS 0156 was the registration number of a Lada Samara 1500 which was in use by the regional headquarters of the territorial defense BiH and had never been removed or stolen from the car. It therefore found that the possibility of unauthorized use of license plates "OS" was not relevant to the responsibility of the respondent Party. It further noted that the judgment of the Municipal Court I does not provide valid reasons which were relevant for the decision.

16. On 10 October 2000 the Municipal Court I in Sarajevo for the fourth time issued a judgment in favour of the applicant, again based on the same grounds relied on previously.

17. It appears from the judgments of 29 January 1996 and 20 October 1997 by the Court of First Instance I and the Municipal Court I, respectively, that both judgments were issued by panels of exactly the same composition. The same is true of the judgments of 27 April 1999 and 10 October 2000 by the Municipal Court I. The presiding judge was also the same for all judgments.

18. On 23 November 2000 the applicant appealed, and on 5 December 2000 the Federal Ministry of Defense also appealed. These appeals are still pending.

IV. RELEVANT DOMESTIC LAW

A. Law on Civil Procedure [2]

19. Article 348 paragraph 1 reads as follows:

"The second-instance court, at the session of the panel or on the basis of a hearing, may reject the appeal as out of time, incomplete or not allowed, may reject the appeal as ill-founded and confirm the first instance judgment, annul this judgment and return the case to the first instance court for retrial, annul this judgment and reject the appeal or alter the first instance judgment.

The second-instance court may also annul the judgment if the party requests it to be altered, and may alter it if the party requests it to be annulled."

20. Article 351 provides as follows:

"The second-instance court shall annul the first instance judgment by its procedural decision if it finds a substantial violation of provisions of the civil procedure and shall return the case to the same first instance organ or shall give it to the competent first instance court for the purpose of holding a new main hearing. In this procedural decision the second instance organ shall also decide which of the conducted acts affected by a substantial violation of provisions of civil procedure shall be annulled.

If the provisions of Article 336 paragraphs 2(3) and (11) of this law have been violated during the procedure before the first instance court, the second instance court shall annul the first instance judgment and reject the complaint.

If the provisions of Article 336 paragraph 2(10) of this law have been violated during the proceedings before the first instance court, the second-instance court shall, according to nature of that violation, annul the first instance judgment and return the case to the competent first instance organ or shall annul the first instance judgment and reject the complaint."

21. Article 352 reads as follows:

"By its procedural decision the second-instance court shall annul the first instance judgment and return the case to that court for retrial if it considers that the latter should hold a new main hearing before the first instance court for establishing the correct facts, unless it decides to hold a hearing itself.

The second-instance court shall also act in this way if the party did not challenge the judgment due to a wrongly and incompletely established factual background, if during the proceedings reasonable suspicion arises that the facts upon which the first instance judgment is based have been established incorrectly.

If the second-instance court, sitting at the session of the panel or at the hearing, finds that new facts should be established or new evidence taken for the purpose of a correct establishment of the factual background, it shall annul the first instance judgment and return the case to the first instance court for rehearing."

22. Article 353 reads as follows:

"When the second-instance court annuls the first instance judgment and returns the case to the same court for rehearing it can order the holding of a new main hearing before another panel."

23. Article 355 reads as follows:

[2] Official Gazette of the Federation of BIH", No. 42/98

"By its judgment the second-instance court shall alter the first instance judgment:

1) if, on the basis of the hearing, it establishes a different factual background than the one set out in the first instance judgment;
2) if the first instance court misinterpreted documents or incorrectly admitted evidence and if the decision of the first instance court is based only upon such evidence;
3) if the first instance court, on the basis of the facts it established, reached an incorrect conclusion on the existence of other facts and if the judgment is based upon such facts;
4) if it considers that the factual background set out in the first instance judgment has been established correctly and the court misapplied substantive law."

24. Article 357 reads as follows:

"In the reasoning of the judgment or the procedural decision, the second instance court should decide which complaints are important for reaching a decision and should indicate its reasons taken into account ex officio.

If the first instance judgment is annulled due to substantial violations of provisions of civil procedure, it should be stated in the reasoning which provisions have been violated and what these violations consists of.

If the first instance judgment is annulled and the case returned to the first instance court for retrial for the purpose of a correct establishment of the factual background, it shall indicate the failings in the establishment of the factual background, i.e. the reasons why the new facts and evidence are important and why they are relevant for making a correct decision."

25. Article 359 provides as follows:

"The first instance court shall be obliged to take all civil proceedings and to consider all disputable issues which the second-instance court pointed out in its procedural decision.
The parties are entitled to present new facts and proffer new evidence at the new main hearing.

If the judgment is annulled due to the fact that it was issued by a court which lacked competence, the new hearing before the first instance court shall be held under the provisions applicable for holding of the main hearing in case of a change of the panel (Article 315 paragraph 3)."

B. The Constitution of Bosnia and Herzegovina

26. Article III paragraph 3 (a) of the Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina) prescribes that all governmental functions and competencies which are not expressly given to the institutions of Bosnia and Herzegovina are assigned to the Entities. This includes the judiciary. Thus, the Federation of Bosnia and Herzegovina has taken over the responsibility for the Municipal Court I in Sarajevo and the Cantonal Court in Sarajevo.

V. COMPLAINTS

27. The applicant alleges that his human rights have been violated because the national courts were not able to resolve "one simple case during a period of six years". The applicant also alleges that, because of various tricks and foul dealings by the judges of the Cantonal Court in Sarajevo, who in his contention support the BiH Army, the Cantonal Court in Sarajevo annulled the first instance judgment of the Municipal Court I in Sarajevo and referred the case back for rehearing three times in an "extremely partial, unobjective, unfair and legally unfounded manner". The applicant complains that the judges of the Cantonal Court in Sarajevo are biased. He alleges that top politicians are involved in his case and apply pressure on the Cantonal Court in Sarajevo to annul the first instance judgments in his favour and to refer the case back for rehearing. Concerning the alleged lack of impartiality, he states that he cannot prove his allegation.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party, the Federation of Bosnia and Herzegovina

28. In relation to admissibility, the respondent Party, the Federation of Bosnia and Herzegovina, first points out that the business space on the ground floor of the applicant's house was damaged on 28 June 1993, i.e., before the entry into force of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. Thus, the respondent Party is of the opinion that the Chamber is not competent *ratione temporis*.

29. Secondly, the respondent Party states that the applicant did not exhaust the available domestic remedies. It states that the applicant could have pursued the following domestic remedies:

> "a) a complaint to the first instance court pursuant to Articles 170 - 180 of the Law on Civil Procedure ("Official Gazette of the Federation of BIH", No. 42/98); and
> b) an appeal of the First Instance judgment as an ordinary remedy under Article 330 of the Law on Civil Procedure ("Official Gazette of the Federation of BIH", No. 42/98)."

30. As to the merits of the case, the respondent Party first disputes that the judges of the Cantonal Court in Sarajevo were biased when deciding the applicant's case.

31. Referring to the alleged violation of the applicant's right to a trial within a reasonable time, the respondent Party stresses on the one hand that the applicant's house was damaged on 28 June 1993, but the applicant did not file suit before the First Instance Court I in Sarajevo to obtain compensation until 15 August 1995 (i.e., more than two years later). On the other hand, the respondent Party declares that the court regularly scheduled and held hearings. It points out that the applicant did not produce any relevant argument to prove that the intention of the court was to delay the proceedings.

B. The applicant

32. In relation to the requirement to exhaust domestic remedies, the applicant states that there was no need for him to appeal against the judgments of the First Instance Court I and the Municipal Court I, respectively, in Sarajevo because he was satisfied with them.

33. As regards the merits, the applicant alleges that a member of the BiH Armed Forces in camouflage uniform seriously damaged the business premises on the ground floor of his house. Moreover, the applicant states in his application to the Chamber that the civil proceedings have been pending for "more than six years".

34. The applicant further alleges that the judges of the Cantonal Court in Sarajevo did not fulfill the requirement of impartiality. In his letter of 14 July 2000, the applicant states that he could not submit any relevant evidence in relation to his allegation that "top" politicians as well as persons at the "very top" of the BiH Army are involved in his case and apply pressure on the Cantonal Court in Sarajevo to annul the first instance judgments in his favour and refer the case back for rehearing. He

points out that he learned this from an acquaintance who worked in the Cantonal Court in Sarajevo. However, this acquaintance has moved to the United States and is unavailable.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

35. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept the case taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII (2) of the Agreement. According to Article VIII (2) (c), the Chamber shall dismiss any application which it considers incompatible with the Agreement. According to Article VIII (a) of the Agreement the Chamber shall take into account whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted.

1. Competence *ratione temporis*

36. The Chamber will first address the question whether it is competent *ratione temporis*. In accordance with generally accepted principles of law, the Agreement cannot be applied retroactively. Accordingly, the Chamber is not competent to consider events that took place prior to 14 December 1995.

37. The applicant instituted civil proceedings with the First Instance Court I in Sarajevo on 15 August 1995. Most recently on 10 October 2000, the Cantonal Court in Sarajevo annulled the judgment of the Municipal Court I in Sarajevo and referred the case back to the lower court for rehearing for the fourth time.

38. The civil proceedings started prior to 14 December 1995, before the Dayton Agreement entered in to force. However, the proceedings have continued for over five years after this date. Thus, the alleged violation of the Agreement has also occurred after the Agreement entered into force. The Chamber finds that the application is compatible with the Agreement and comes within the competence of the Chamber *ratione temporis* insofar as it concerns events which took place after 14 December 1995.

2. Competence *ratione personae*

39. The applicant submitted his application against Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina.

40. The applicant filed his action before the First Instance Court I in Sarajevo before 14 December 1995. Nonetheless, the court proceedings continued after the Agreement entered into force and are still pending.

41. As of 14 December 1995 the case was pending in a court of the Federation of Bosnia and Herzegovina. According to Article I, Article III paragraph 1 (a-j), Article III paragraph 3 (a) of Annex 4 to the Agreement, Bosnia and Herzegovina cannot be held responsible for any violation of Article 6 of the European Convention on Human Rights and issues related to discrimination against the applicant in enjoyment of his right to a fair trial insofar as the matters complained of fall within the responsibility of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

42. For these reasons, the Chamber decides that the application is inadmissible *ratione personae* insofar as it is directed against Bosnia and Herzegovina.

3. Requirement to exhaust effective domestic remedies

43. The Chamber will next address the question of whether the applicant has exhausted the effective domestic remedies.

44. Considering that this case concerns the applicant's claim to seek an effective remedy for damage to his premises, the respondent Party asserts that the applicant could have pursued the following domestic remedies:

> "a) a complaint to the first instance court pursuant to Articles 170 - 180 of the Law on Civil Procedure ("Official Gazette of the Federation of BIH", No. 42/98); and
> b) an appeal of the first instance judgment as an ordinary remedy under Article 330 of the Law on Civil Procedure ("Official Gazette of the Federation of BIH", No. 42/98)."

45. The First Instance Court I and Municipal Court I, respectively, in Sarajevo held in favour of the applicant four times. Consequently, there was no reason for the applicant to complain to the Municipal Court I in Sarajevo or to appeal against these judgments. The respondent Party has identified no other available remedies. Thus, in the present case there is no effective domestic remedy available to the applicant.

46. The Chamber concludes that the applicant has exhausted the available domestic remedies.

4. Requirement to substantiate claims

47. The applicant alleges that the judges of the Cantonal Court in Sarajevo are biased. He alleges that top politicians as well as persons at the very top of the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina are involved in his case and apply pressure on the Cantonal Court in Sarajevo to annul the first instance judgments in his favour and refer the case back to the lower courts for rehearing. However, the applicant has not submitted any relevant evidence in relation to his complaint inspite of the request made by the Chamber, because, he alleges, his acquaintance who informed him about this has moved to the United States and he cannot be found. Thus, the applicant has not substantiated his claims in this respect.

48. In these circumstances the applicant did not substantiate his claim concerning lack of impartiality and independence of the court, and this claim is declared inadmissible as manifestly ill-founded.

5. Conclusion as to admissibility

49. In conclusion, the Chamber finds that the application is inadmissible *ratione personae* against Bosnia and Herzegovina and admissible in part against the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Chamber concludes that the application is compatible with the Agreement and comes within the competence of the Chamber *ratione temporis* insofar as it concerns events that took place after 14 December 1995. Moreover, the applicant has exhausted available domestic remedies. However, the Chamber further concludes that only the claim concerning the length of proceedings is admissible against the Federation of Bosnia and Herzegovina. The claim concerning lack of impartiality and independence of the court is inadmissible as manifestly ill-founded.

B. Merits

50. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address whether the facts disclose a breach by the Federation of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognized human rights and fundamental freedoms," including the rights and freedoms provided for by the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to Annex 6 of the Agreement.

51. Under Article II(2) of the Agreement, the Chamber has competence to consider (a) alleged violations of human rights as provided in the Convention and its Protocols and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the 16 international agreements listed in the Appendix (including the Convention), when such a violation is alleged or appears to have been committed by the Parties, including by any official or organ of the Parties, Cantons, Municipalities or any individual acting under the authority of such an official or organ.

52. The applicant alleges that there has been a violation of Article 6 of the European Convention on Human Rights because the proceedings in his case have not been determined within a reasonable time by an independent and impartial tribunal. In relevant part, Article 6 paragraph 1 provides as follows:

> "1. In the determination of his civil rights... , everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal...."

1. Right to a fair trial within a reasonable time

53. The applicant submits that the proceedings have been pending for over six years.

54. The respondent Party states that the proceedings have not been pending for over six years. It points out that the applicant initiated the civil proceedings first on 28 June 1995 and submitted his application before the Chamber on 22 October 1999. The respondent Party submits that the courts have functioned normally in the applicant's case and stresses that under Article 348 paragraph 1 of the Law on Civil Procedure, the second instance court may annul the judgment and refer the case back to the first instance court for retrial.

55. According to the European Court of Human Rights, the reasonableness of the length of the proceedings must be assessed in each case according to the particular circumstances of the case and having regard to the criteria laid down in the Court's case-law, in particular the complexity of the case and the conduct of the applicant and of the relevant authorities (Eur. Court HR, *Reinhardt and Slimane-Kaid v. France*, judgment of 31 March 1998, Reports and Decisions 1998, page 27, paragraph 97).

56. In the present case, the length of time to be considered already amounts to more than five years from 14 December 1995 to the present and the proceedings are still pending.

57. During these five years, the case has been heard at first instance four times and on appeal three times. Thus, there appears not to have been a lack of activity, but rather an excess of it, which does not sit well with the principle *lites finiri oportet* (Eur. Court HR, *Bock v. Germany*, judgment of 29 March 1989, Series A no. 150, p. 22-23. paragraph 47).

58. The Chamber finds that there is nothing to indicate that the length of the proceedings was caused by the applicant.

59. The Chamber finds that the present case is not a complex one. The only matter to be determined in the present case is a simple question of fact.

60. The High Court and Cantonal Court, respectively, in Sarajevo annulled the first instance judgments and referred the case back to the first instance court for rehearing in accordance with Articles 348 paragraph 1, 351 paragraph 1, 352 of the Law on Civil Procedure. As the respondent Party correctly states, under Article 348 paragraph 1 of the Law on Civil Procedure, the second instance court may annul the judgment and refer the case back to the first instance court for retrial, but such a procedure does not absolve the courts from ensuring compliance with the requirement of Article 6 of the European Convention on Human Rights to conduct a fair trial within a reasonable time (Eur. Court HR, *Baraona v. Portugal,* judgment of 8 July 1987, Series A no. 122, p. 19, paragraph 48). The High Court and Cantonal Court in Sarajevo repeatedly referred the case back to the first instance court although it had, according to the Articles 348 paragraph 1 and 355, 352, 353 of the Law on Civil Procedure, the possibility to alter the first instance judgment, to hold a hearing itself or to order the holding of a new main hearing before another panel. Thus, the delays have been caused by the case having gone back and forth between the courts.

61. In this case, where the issue in dispute is not complex and the applicant's conduct is beyond reproach, the Chamber concludes that the respondent Party has violated Article 6 of the European Convention on Human Rights in relation to the requirement of a fair trial within a reasonable time.

VIII. REMEDIES

62. Under Article XI (b) of the Agreement, the Chamber must next address what steps shall be taken by the Federation of Bosnia and Herzegovina to remedy breaches of the Agreement which it has found.

63. The Chamber finds it appropriate to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps to ensure that the litigation between the applicant and the Federal Ministry of Defense is brought to a conclusion without further delay and in any event no later than three months from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure.

64. In the circumstances, the Chamber finds it appropriate to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant, not later than one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure, 1,000 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*) by way of compensation for non-pecuniary damage.

65. In its decision on the claim for compensation of 16 March 1998 in the *Damajanović* case (CH/96/30, Decisions and Reports 1998), the Chamber ordered the payment of simple interest at an annual rate of 4% on compensation for damage paid after the expiry of the time-limit set for that purpose. The award of compensation for damage was expressed in German currency and 4% was the legal rate of default interest in Germany at that time. The Chamber considers that it should now award such interest at an annual rate of 10%, which more closely reflects the economic reality in Bosnia and Herzegovina. Interest at that rate should be paid as of the date of expiry of the one-month period set for implementation of the present decision and on the sum awarded in paragraph 64 or on any unpaid portion thereof until the date of settlement in full.

IX. CONCLUSIONS

66. For the reasons given above, the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the complaint concerning the length of the proceedings admissible as against the Federation of Bosnia and Herzegovina;

2. unanimously, to declare the complaint in relation to the lack of independence and impartiality of the Cantonal Court in Sarajevo inadmissible as manifestly ill-founded;

3. unanimously, to declare the application inadmissible in its entirety as incompatible with the Agreement *ratione personae* insofar as it is directed against Bosnia and Herzegovina;

4. unanimously, that the applicant's right to a fair trial within a reasonable time guaranteed by Article 6 paragraph 1 of the Convention has been violated, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of Annex 6 to the Human Rights Agreement;

5. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps to ensure that the litigation between the applicant and the Federal Ministry of Defense is brought to a conclusion without further delay and in any event no later than three months from the date on which the decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure;

6. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay the applicant, not later than one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure, 1,000 (one thousand) Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*) by way of compensation for non-pecuniary damage;

7. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay simple interest at an annual rate of 10 (ten) per cent on the sum, or any unpaid portion thereof, awarded in conclusion 6

above after the expiry of the one-month period set in that conclusion for the payment of such sum until the date of settlement in full; and

8. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to the Chamber not later than three months after the decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure, on the steps taken by it to give effect to this decision.

(signed)
Peter KEMPEES
Registrar of the Chamber

(signed)
Giovanni GRASSO
President of the Second Panel

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 8 February 2002)

Cases nos.
CH/99/3071, CH/99/3391, CH/99/3395, CH/00/5090,
CH/00/5946, CH/00/6177, CH/00/6336, CH/00/6556,
CH/00/6697, CH/00/6705 and CH/01/6808

Bosilijka JOKIĆ, Slavica JAKŠIĆ, Milka DERENJ, Živana SIMEUNOVIĆ,
Olga KULJANIN, Anđa BJELOVUK, Julio MARIĆ, Leopoldina BAJOVIĆ,
Đorđe MITROVIĆ, Kosta MIJATOVIĆ and Perka LATINOVIĆ

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
and
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 4 February 2002 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Rona AYBAY, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Ulrich GARMS, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicants are citizens of Bosnia and Herzegovina. They are all pre-war occupancy right holders of apartments in the Canton Sarajevo, Municipalities Novo Sarajevo, Novi Grad, Centar, Ilidža and Vogošća. The cases concern the applicants' attempts to regain possession of their apartments. All applicants have lodged applications to the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees (CRPC), which has issued decisions confirming their occupancy rights. However, the competent authorities have failed to execute those decisions. The relevant facts of the individual cases are set out in Section III below.

2. The cases raise issues under Articles 6, 8 and 13 of the European Convention on Human Rights and under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The applications were introduced and registered between 28 October 1999 and 2 February 2001.

4. Between 21 February 2001 and 26 March 2001 the Chamber sent letters to the applicants asking them to inform the Chamber as to whether the situation was still the same as described in their applications. The applicants who had used the Chambers "old" application forms were also invited to specify in detail their claims for compensation or other relief. Furthermore, in the cases in which the applicants had filed requests for provisional measures the Chamber rejected the requests.

5. Between 5 April 2001 and 17 May 2001 the Chamber asked CRPC for verification that the information supplied by the applicants was correct. Between 17 April 2001 and 6 June 2001 the Chamber received the requested confirmation from the CRPC.

6. Between 12 July 2000 and 22 June 2001 the Chamber transmitted the applications to the Federation of Bosnia and Herzegovina as the respondent Party for observations on the admissibility and merits thereof. In several cases the respondent Party asked the Chamber for an extension of the deadline to submit its observations on the admissibility and merits of the cases. Such extension was granted. The respondent Party submitted its observations between 12 September 2000 and 23 July 2001.

7. Further observations by the applicants were received between 18 December 2000 and 10 October 2001.

8. On 9 January 2002 and on 4 February 2002 the Chamber considered the admissibility and merits of the applications. On 4 February 2002 the Chamber decided to join the applications and adopted the present decision.

III. FACTS

1. Case no. CH/99/3071 Bosiljka Jokić

9. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located at Geteova 10/XII (formerly Cetinjska) in Sarajevo, Municipality Novi Grad. The applicant left the apartment during the 1992-95 war.

10. On a date unknown to the Chamber the applicant filed a request to the CRPC for repossession of her occupancy right.

11. On 9 September 1999 the CRPC issued a decision (Decision No. 302-2242-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

12. On 14 October 1999 and again 10 May 2000 and on 29 May 2000 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

13. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of her apartment.

2. Case no. CH/99/3391 Slavica Jakšić

14. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located at Tome Mendeša 39/V, in Vogošća. The applicant left the apartment at the beginning of the 1992-95 war.

15. On a date unknown to the Chamber the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming her occupancy right.

16. On 21 March 2000 the CRPC issued a decision (Decision No. 202-4154-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

17. On 7 August 2000 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

18. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of her apartment.

3. Case no. CH/99/3395 Milka Derenj

19. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located Spasoja Blagovčanina 15/I, in Vogošća. The applicant left the apartment in March 1996.

20. On a date unknown to the Chamber the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming her occupancy right.

21. On 28 January 1999 the CRPC issued a decision (Decision No. 301-2718-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

22. On 12 November 1999 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

23. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of her apartment.

4. Case no. CH/00/5090 Živana Simeunović

24. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located at Ulica Kemala Kapetanovića No. 27/II (formerly Đure Salaja) in Sarajevo, Municipality Novi Grad. The applicant left the apartment during the 1992-95 war.

25. On 17 February 1999 the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming her occupancy right.

26. On 8 June 1999 the CRPC issued a decision (Decision No. 513-1515-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

27. On 21 January 2001 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

28. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of her apartment.

5. Case no. CH/00/5946 Olga Kuljanin

29. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment at Porodice Ribar 97 (formerly 93) in Sarajevo, Municipality Novo Sarajevo. The applicant left the apartment in May 1992.

30. On 26 June 1997 the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming her occupancy right.

31. On 17 December 1998 the CRPC issued a decision (Decision No. 301-2503-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

32. On 12 July 1999 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

33. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of her apartment.

6. Case no. CH/00/6177 Anđa Bjelovuk

34. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located at P.O. Zvijezda no. 46, Vogošća in Municipality Vogošća. The applicant left the apartment during the 1992-95 war.

35. On a date unknown to the Chamber the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming her occupancy right.

36. On 9 September 1999 the CRPC issued a decision (Decision No. 301-4138-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

37. On 16 October 2000 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. On 9 December 2000 the applicant received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision. According to the respondent Party, the temporary occupant was ordered to vacate the apartment within 90 days of 9 December 2000. However, the applicant has still not regained possession of her apartment

38. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of her apartment.

7. Case no. CH/00/6336 Julio Marić

39. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located at Behdžeta Mutevelića 533 II (formerly Raković). The applicant left the apartment on 2 April 1992.

40. On a date unknown to the Chamber the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming his occupancy right.

41. On 8 October 1998 the CRPC issued a decision (Decision No. 551-315-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

42. On 15 September 1999 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

43. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of his apartment.

8. Case no. CH/00/6556 Leopoldina Bajović

44. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located Čobanija No. 7 (formerly Tome Masarika No 5/IV) in Sarajevo, Municipality Centar. The applicant left the apartment sometimes prior to 3 April 1992.

45. On a date unknown to the Chamber the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming her occupancy right.

46. On 9 December 1999 the CRPC issued a decision (Decision No. 204-965-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

47. On 14 January 2000 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

48. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of h**er** apartment.

9. Case no. CH/01/6697 Đorđe Mitrović

49. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located at Behdežeta Mutevelića 416 (formerly Rave Janković) in Sarajevo, Municipality Novo Sarajevo. The applicant left the apartment during the 1992-95 war.

50. On 12 April 2000 the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming his occupancy right.

51. On 5 August 1999 the CRPC issued a decision (Decision No. 514-1809-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

52. On 2 December 1999 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

53. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of his apartment.

10. Case no. CH/00/6705 Kosta Mijatović

54. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located at Dobrinjske Bolnice 11/2 (formerly Oktobarske Revolucije) in Sarajevo, Municipality Novi Grad. The applicant left the apartment during the 1992-95 war.

55. On 9 November 1998 the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming his occupancy right.

56. On 12 December 1998 the CRPC issued a decision (Decision No.511-613-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

57. On 24 March 1999 and 2 December 2000 the applicant filed requests for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

58. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of his apartment.

11. Case no. CH/01/6808 Perka Latinović

59. The applicant is the pre-war occupancy right holder over an apartment located at Braće Krešo 6 (formerly Partizanskog visočko-fojničkog odreda 6/2 apartment 3) in Vogošća. The applicant left the apartment during the 1992-95 war.

60. On 14 May 1999 the applicant requested the CRPC to issue a decision confirming her occupancy right.

61. On 9 December 1999 the CRPC issued a decision (Decision No. 511-1655-1/1) confirming the applicant's occupancy right.

62. On 3 February 2000 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Administration for Housing Affairs of Canton Sarajevo. However, as of the date of this decision, the applicant has not received a conclusion on the enforcement of the CRPC decision.

63. The applicant has also initiated other proceedings before domestic administrative and/or judicial organs to regain possession of her apartment.

IV. RELEVANT LEGAL PROVISIONS

1. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina – Annex 4, Constitution of Bosnia and Herzegovina

64. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (the "General Framework Agreement") was signed by the Republic of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia (the "Parties") in Paris on 14 December 1995. Annex 4 to the General Framework Agreement, entitled Constitution of Bosnia and Herzegovina, deals, among other things, with the responsibilities of and relations between the institutions of Bosnia and Herzegovina and its Entities.

65. The following matters are the responsibility of the institutions of Bosnia and Herzegovina: foreign policy, foreign trade policy, customs policy, monetary policy as provided in Article VII of the Constitution of Bosnia and Herzegovina, finances of the institutions and for the international obligations of Bosnia and Herzegovina, immigration policy and regulation, refugee policy and regulation, asylum policy and regulation, international and inter-Entity criminal law enforcement including relations with Interpol, establishment and operation of common and international communications facilities, regulation of inter-Entity facilities and air traffic control (Article III, paragraph 1).

2. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina – Annex 7, Agreement on Refugees and Displaced Persons

66. Annex 7 to the General Framework Agreement, entitled Agreement on Refugees and Displaced Persons, deals with refugees and displaced persons. In accordance with Article VII of Annex 7 an Independent Commission for Displaced Persons and Refugees, later renamed Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees (CRPC), was established.

67. The CRPC shall receive and decide any claims for real property in Bosnia and Herzegovina, where the property has not voluntarily been sold or otherwise transferred since 1 April 1992, and where the claimant does not enjoy possession of that property (Article XI). The CRPC shall determine the lawful owner of the property - a concept which the CRPC has construed to include an occupancy right holder - according to Article XII(1). The decisions of CRPC are final and any title, deed, mortgage, or other legal instrument created or awarded by the CRPC shall be recognised as lawful throughout Bosnia and Herzegovina (Article XII(7).

68. The Parties shall cooperate with the work of the CRPC, and shall respect and implement its decisions expeditiously and in good faith (Article VIII).

3. The Law on Implementation of the Decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees

69. The Law on Implementation of the Decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina 43/99, 51/00 and 56/01 – hereinafter "the Implementation Law") regulates the enforcement of decisions of the CRPC.

70. The administrative body responsible for property-related legal affairs in the municipality where the property is located shall enforce decisions of the CRPC relating to real property owned by citizens (Article 3 paragraph 2). Decisions of the CRPC relating to an apartment for which there is an occupancy right shall be enforced by the administrative body for housing affairs in the municipality where the apartment is located (Article 3 paragraph 3). The CRPC decisions shall be enforced if a request for the enforcement has been filed to the relevant organ. The following persons are entitled to file such a request: the right holder specified in the CRPC decision and his or her heirs relating to real property owned by citizens (Article 4 paragraph 1) and relating to apartments for which there is an occupancy right; the occupancy right holder referred to in a CRPC decision and the persons who, in compliance with the Law on Housing Relations, are considered to be members of the family household of the occupancy right holder (Article 4 paragraph 2).

71. The right to file a request for enforcement of a CRPC decision confirming a right to private property is not subject to any statute of limitation (Article 5 paragraph 1). The request for enforcement of a CRPC decision confirming an occupancy right must be submitted within 18 months from the date when the CRPC decision was issued (Article 5 paragraph 2).

72. The administrative organ responsible for the enforcement of a CRPC decision is obliged to issue a conclusion on the permission of enforcement within a period of 30 days from the date when the request for enforcement was submitted and shall not require any confirmation of the enforceability of the decision from CRPC or any other body (Article 7 paragraphs 1 and 2). The conclusion shall contain:

1. in case of property or apartments that have been declared abandoned, a decision terminating the municipal administration of the property;
2. a decision on repossession of the property or apartment by the right holder or other requestor for enforcement;
3. a decision terminating the right of the temporary user (where there is one) to use the property or apartment;
4. a time limit for the enforcee to vacate the property;
5. a decision on whether the enforcee is entitled to accommodation in accordance with applicable laws;
6. a requirement that the premises shall be vacated of all persons and possessions, other than those belonging to the person authorised to return into possession.

73. According to Article 7 paragraph 5, the time-limit for vacating the house or apartment shall be the minimum time-limit applicable under the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina nos. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99 and 43/99) or the Law on the Cessation of the Application of the Law

on Temporary Abandoned Real Property Owned by Citizens (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina nos. 11/98, 29/98, 27/99 and 43/99)

74. Article 9 states that a decision of the CRPC is enforceable against the current occupants of the property concerned, regardless of the basis on which they occupy it.

4. The Law on Administrative Proceedings

75. Under Article 216 of the Law on Administrative Proceedings (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina no. 2/98) the competent administrative organ has to issue a decision within 30 days upon receipt of a request to this effect. Article 216 paragraph 3 provides for an appeal to the administrative appellate body if a decision is not issued within this time-limit (appeal against "silence of the administration").

5. The Law on Administrative Disputes

76. Article 1 of the Law on Administrative Disputes (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina no. 2/98) provides that the courts shall decide in administrative disputes on the lawfulness of second-instance administrative acts concerning rights and obligations of citizens and legal persons.

77. Article 22 paragraph 3 provides that an administrative dispute may be instituted also if the administrative second instance organ fails to render a decision within the prescribed time-limit, whether the appeal to it was against a decision or against the first instance organ's silence.

V. COMPLAINTS

78. Each of the applicants claims that one or more of the following rights have been violated: the right to respect for their home as guaranteed by Article 8 of the Convention, the right to peaceful enjoyment of possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the right to a hearing within reasonable time as guaranteed by Article 6 of the Convention, the right to an effective remedy as guaranteed by Article 13 of the Convention and the right not be discriminated against as guaranteed by Article 14 of the Convention. The applicant Leopoldina Bajović (CH/00/6556), in addition, claims a violation of her right to life as protected by Article 2 of the Convention and her right to freedom of movement as protected by Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Federation of Bosnia and Herzegovina

79. The Federation objects, in its observations received between 12 September 2000 and 23 July 2001, to the admissibility of the applications on the ground that the domestic remedies provided by the Law on Administrative Proceedings and by the Law on Administrative Disputes have not been exhausted.

80. As to the merits of the complaints relating to the applicants' right to respect for their homes as protected by Article 8 of the Convention and the applicants' property rights as protected by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the respondent Party is of the opinion that there has been no violation, because it has passed legislation which enables all persons to repossess their property.

B. The applicants

81. The applicants maintain their complaints.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

82. Before considering the merits of this case the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement.

83. One of the applicants, Olga Kuljanin (CH/00/5946), directed her application against both Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Chamber will consider the admissibility of the applications as against Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina.

1. Bosnia and Herzegovina

84. During the proceedings before the Chamber, the Chamber has not received any evidence which would tend to indicate that Bosnia and Herzegovina is responsible for any of the matters that Olga Kuljanin (CH/00/5946) complains of. The competencies of Bosnia and Herzegovina are set out in Article III of the Constitution of Bosnia and Herzegovina, contained in Annex 4 to the General Framework Agreement. These do not include matters relating to the return of property to pre-war occupants or owners. Accordingly, this matter is within the competence of the Entities. Consequently, the case does not raise any issues engaging the responsibility of Bosnia and Herzegovina and therefore are to be declared inadmissible *ratione personae* as against that respondent Party.

2. Federation of Bosnia and Herzegovina

85. The Chamber notes that the actions complained of by the applicants are within the competence of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

(a) Exhaustion of effective domestic remedies

86. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Chamber must consider whether effective remedies exist and whether the applicants have demonstrated that they have been exhausted. In the *Blentić* case (case no. CH/96/17, decision on admissibility and merits of 5 November 1997, paragraphs 19-21, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997, with further references) the Chamber considered this admissibility criterion in the light of the corresponding requirement to exhaust domestic remedies in the former Article 26 of the Convention (now Article 35(1) of the Convention). The European Court of Human Rights has found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The Court has, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as of personal circumstances of the applicants.

87. In the present cases the respondent Party objects to the admissibility of the applications on the ground that the domestic remedies provided by the Law on Administrative Proceedings and by the Law on Administrative Disputes have not been exhausted. Whilst these laws afford remedies which might qualify as effective ones within the meaning of Article VIII(2)(a) of the Agreement in so far as the applicants are seeking to return to their apartments are faced with the authorities' inaction, the Chamber must ascertain whether, in the cases now before it, these remedies can also be considered effective in practice.

88. The Chamber notes that the applicants filed requests to the CRPC with a view to being reinstated into their apartments. The CRPC issued decisions confirming their occupancy rights, from

which it follows that they are entitled to seek the removal of the temporary occupants from the apartments. However, those decisions have not been enforced despite the applicants' enforcement requests to the competent administrative organ, which have been pending between 12 and 34 months.

89. The Chamber further notes that according to Article 7 of the Implementation Law the competent administrative organ is obliged to issue a conclusion on the enforcement within a period of 30 days from the date when the request for enforcement is submitted. The Chamber interprets this provision to require the competent administrative organ, in cases in which the applicant filed a request for enforcement before the Implementation Law entered into force, to issue a conclusion on the enforcement at the latest 30 days after the date on which the Implementation Law entered into force, i.e. 30 days after 28 October 1999.

90. The Chamber also notes that it is still open to the applicants to make further attempts to have their CRPC decisions enforced. However, the applicants have already made repeated attempts to remedy their situation and they have been unsuccessful. Use of other remedies, even if successful, would also not remedy the applicants' complaints in so far as they relate to the failure of the authorities to enforce the CRPC decisions within the prescribed time-limit. Furthermore, there is no reason to suppose that the responsible authorities, which have for a long period disregarded their legal obligations to enforce the CRPC decisions, will treat the decisions of the courts with any greater respect.

91. In these circumstances the Chamber is satisfied that the applicants could not be required, for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement, to pursue any further remedy provided by domestic law.

(b) Admissibility of the discrimination complaint

92. Regarding the claims of Živana Simeunović (CH/00/5090), Anđa Bjelovuk (CH/00/6177), Leopoldina Bajović (CH/00/6556), Đorđe Mitrović (CH/00/6697), Kosta Mijatović (CH/01/6705) and Perka Latinović (CH/01/6808), that they have been discriminated against, the Chamber notes that the applicants have not submitted any evidence to support their allegations. The Chamber is therefore of the opinion that this part of the application is unsubstantiated and manifestly ill-founded.

(c) Admissibility of the compliant regarding right to life and freedom of movement

93. Regarding the claims of Leopoldina Bajović (CH/00/6556), that her right to life and her right to freedom of movement have been violated, the Chamber notes that the applicant's factual allegations do not raise any issues with regard to those rights. The Chamber is therefore of the opinion that this part of the application is manifestly ill-founded.

(d) Conclusion as to admissibility

94. The Chamber further finds that no other ground for declaring the cases inadmissible has been established. Accordingly, the applications are to be declared admissible in so far as directed against the Federation of Bosnia and Herzegovina, except for the complaints regarding discrimination, the right to life and the right to freedom of movement. The applications are further to be declared inadmissible in so far as they are directed against Bosnia and Herzegovina.

B. Merits

95. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement the parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention.

1. Article 8 of the Convention

96. Article 8 of the Convention, insofar as relevant, provides:

> "1. Every one has the right to respect for…his home…
>
> 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right expect such as in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

97. The Chamber notes that all of the applicants have lived in the apartments and used them as their homes until such times as they were forced to leave. The Chamber has previously held that links that persons in similar situations as the applicants in the present cases retained to their dwellings were sufficient for them to be considered to be their "homes" within the meaning of Article 8 of the Convention (see case no. CH/97/58, *Onić,* decision on the admissibility and merits of 12 January 1999, Decisions January-July 1999*,* paragraph 48; and case no. CH/97/46, *Kevešević*, decision on the merits of 15 July 1998, paragraphs 39-42, Decisions and Reports 1998).

98. It is therefore clear that the applicants' apartments are to be considered as their homes for the purposes of Article 8 of the Convention.

99. It is the respondent Party's assertion that it has passed legislation which enables all persons to repossess their property and that therefore there has been no violation of Article 8 of the Convention.

100. The Chamber notes that legislation is in force in the Federation that in theory enables persons to repossess their property. However, both the Chamber and the European Court of Human Rights have held that, although the object of Article 8 is essentially that of protecting the individual against arbitrary interference by the authorities, it may also give rise to positive obligations (see e.g. case No. 96/17, *Blentić v. Republika Srpska*, decisions on admissibility and merits of 5 November 1997, Decisions 1997, paragraph 27, Eur. Court HR, *Marckx v. Belgium*, judgement of 13 June 1979, Series A no. 31, paragraph 31; Eur. Court HR, *Airey v. Ireland*, judgement of 9 October 1979, Series A no. 32, paragraph 32; Eur. Court HR, *Velosa Barreto v. Portugal*, judgement of 21 November 1995, Series A no. 334, paragraph 23). Therefore the Chamber considers that the respondent Party not only has to pass legislation but that the legislation also has to be implemented. Otherwise the legislation is not effective.

101. In the present cases the Chamber recalls that the CRPC has issued decisions confirming the applicants' right to repossess their apartments. The applicants have been unable to regain possession of their apartments due to the failure of the authorities of the Federation to deal effectively, in accordance with Federation law, with their requests for the enforcement of the CRPC decisions. It follows that the result of the inaction of the respondent Party is that the applicants cannot return to their homes and that there is an ongoing interference with the applicants' right to respect for their homes.

102. The Chamber must therefore examine whether this interference is in accordance with paragraph 2 of Article 8 of the Convention.

103. According to Article 7 of the Implementation Law, the competent administrative organ is obliged to issue a conclusion authorising the execution of the decision within 30 days from the date of the request for such enforcement. If a request for enforcement was filed before the Implementation Law entered into force, the Chamber interprets Article 7 of that Law to require the competent administrative organ to issue a conclusion at the latest 30 days after the date on which that law entered into force, i.e. 30 days after 28 October 1999. The applicants have still not received a decision on their requests to have the CRPC decisions enforced, despite the time-limit for this having expired between 11 and 26 months ago. Accordingly, the failure of the competent administrative organ to decide upon the applicants' requests is not "in accordance with the law".

104. As the interference with the applicants' right to respect for their home referred to above is not "in accordance with the law", it is not necessary for the Chamber to examine whether it pursued a "legitimate aim" or was " necessary in a democratic society".

105. In conclusion, there has been a violation of the rights of the applicants' to respect for their home as guaranteed by Article 8 of the Convention.

2. Article 1 of Protocol No. 1

106. The applicants complain that their rights to peaceful enjoyment of their possessions have been violated as a result of their inability to regain possession of their apartments. Article 1 of Protocol No. 1 reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

107. It is the respondent Party's assertion that it has passed such legislation, which enables all persons to repossess their property, and that the applicants were not deprived of their rights to return into possession of their property.

108. The Chamber notes that the applicants are the holders of occupancy rights over apartments. The Chamber has previously held regarding the occupancy rights over apartments, as follows (case no. CH/96/28, *M.J.*, decision on admissibility and merits delivered on 3 December 1997, paragraph 32, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997):

> "...[A]n occupancy right is a valuable asset giving the holder the right, subject to the conditions prescribed by law, to occupy the property in question indefinitely. ... In the Chamber's opinion it is an asset which constitutes a "possession" within the meaning of Article 1 [of Protocol No. 1]..."

109. Accordingly, the Chamber considers that the applicants' rights in respect of the apartments also constitute "possessions" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

110. The Chamber considers the failure of the authorities of the respondent Party to allow the applicants to regain possession of the apartments constitutes an "interference" with the right to peaceful enjoyment of that possession. This interference is ongoing as the applicants still do not enjoy possession of the apartments.

111. The Chamber must therefore examine whether this interference can be justified. For this to be the case, it must be in the public interest and subject to conditions provided for by law. This means that the deprivation must have a basis in national law and that the law concerned must be both accessible and sufficiently precise.

112. As the Chamber noted in the context of its examination of the case under Article 8 of the Convention, Article 7 of the Implementation Law states that the competent administrative organ is obliged to issue a conclusion authorising the execution of the decision within 30 days from the date of a request for such enforcement. If the request for enforcement was filed before the Implementation Law entered into force, the Chamber interprets Article 7 of that Law to require the competent administrative organ to issue a conclusion at the latest 30 days after the date on which that Law entered into force, i.e. 30 days after 28 October 1999. It follows that the failure of the competent administrative organ to decide upon the applicants' requests is contrary to the law. This is in itself sufficient to justify a finding of a violation of the applicants' right to peaceful enjoyment of

their possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1. Accordingly, the right of the applicants under this provision has been violated.

3. Articles 6 and 13 of the Convention

113. Article 6 of the Convention, insofar as relevant, provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations…, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law…"

114. Article 13 of the Convention provides as follows:

> "Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

115. Some of the applicants also allege violation of their rights as guaranteed by one or both of these provisions.

116. The Chamber, considering that it has found violations of the applicants' rights protected by Article 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, does not consider it necessary to examine the cases under Articles 6 and 13 of the Convention.

VIII. REMEDIES

117. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief as well as provisional measures. The Chamber is not necessarily bound by the claims of the applicant.

118. In their submissions the applicants request that they be enabled to regain possession of their apartments. In addition, some of the applicants request compensation for one or more of the following reasons: compensation for mental suffering and for the injustice they claim to have suffered, compensation for the rent they have been forced to pay for their accommodation pending their return to their apartments, compensation for legal costs, compensation for travel costs and compensation for their destroyed movable property.

119. The Federation, in its observations, argued that the claims for compensation, which were submitted by some of the applicants, were ill-founded or unsubstantiated and in any case excessive.

120. The Chamber considers it appropriate to order the Federation to take all necessary steps to enforce the CRPC decisions without further delay and at latest within one month from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure.

121. With regard to possible compensatory awards the Chamber considers it appropriate to award a sum to the applicants in recognition of the sense of injustice they have suffered as a result of their inability to regain possession of their apartments, especially in view of the fact that they have taken all necessary steps to have the CRPC decisions enforced.

122. Accordingly, the Chamber will order the respondent Party to pay to each of the applicants the sum of 1200 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*, "KM") in recognition of their suffering as a result of their inability to regain possession of their apartments. In the particular circumstances at hand, the Chamber will also award the applicants who did not make specific claims for compensation the same sum. As the Chamber held in *Pletilić and others* (cases nos. CH/98/659 et al., decision on admissibility and merits of 9 July 1999, paragraph 236, Decisions August-December), Article

XI(1)(b) of the Agreement does not preclude the Chamber from ordering a remedy which has not been requested by an applicant.

123. In accordance with its decision in *Turundžić and Frančić* (cases nos. CH/00/6143 and CH/00/6150, decision on admissibility and merits of 5 February 2001, paragraph 70), the Chamber considers it appropriate to order the respondent Party to compensate the applicants for the loss of use of their homes. The Chamber considers it appropriate that this sum should be KM 200 per month and payable from the date the time-limit for the competent administrative organ to issue a conclusion on the enforcement of the CRPC decision expired, i.e. 30 days after the applicant lodged his request up to and including February 2002. In the cases in which the applicants filed the request for enforcement before the Implementation Law entered into force, the Chamber considers it appropriate that this sum should be payable from 30 days after the Implementation Law entered into force, i.e. 30 days after 28 October 1999, up to and including February 2002. This sum should continue to be paid at the same rate until the end of the month in which the applicants regain possession of their apartments.

124. With regard to the claims for compensation for destruction and deprivation of movable property in the apartments, the Chamber notes that it has previously held that where it has not been shown that the alleged loss of or damage to property was directly caused by the respondent Party or any person acting on its behalf, the respondent Party cannot be held responsible (see, e.g., case no. CH/97/42, *Eraković,* decision on admissibility and merits of 14 January 1999, paragraph 65, Decisions January-July 1999). In the present cases no such responsibility can be established. The Chamber will therefore not award any compensation in this respect.

125. With regard to Olga Kuljanin's (CH/00/5946) claim for compensation for legal costs, the Chamber notes that the applicant has submitted evidence that she has paid a lawyer KM 600 for his assistance. However, this sum relates to the proceedings initiated before the domestic organs and not to the proceeding before the Chamber. The Chamber will therefore not award any compensation in this respect.

126. With regard to Anđa Bjelovuk's (CH/CH/00/6177) claim for compensation of court fees, the Chamber notes that the applicant has submitted evidence that she has paid 102 KM for court fees. However, this sum relates to the proceedings initiated before the domestic organs and not to the proceeding before the Chamber. The Chamber will therefore not award any compensation in this respect.

127. With regard to the other applicants' claim for compensation for their legal costs, the Chamber notes that they have failed to submit any evidence that they actually incurred these expenses. The Chamber will therefore not award any compensation in this respect.

128. With regard to the applicants' claim for compensation for their travel costs, the Chamber notes that they have failed to submit any evidence that they actually incurred these expenses. The Chamber will therefore not award any compensation in this respect.

129. The Chamber further awards simple interest at an annual rate of 10% as of the date of expiry of the one-month period set in paragraph 120 for the implementation of the present decision, and on each of the sums awarded in paragraphs 122 and 123 or any unpaid portion thereof until the date of settlement in full.

IX. CONCLUSION

130. For the above reasons, the Chamber decides,

1. unanimously, to declare the applications inadmissible against Bosnia and Herzegovina;

2. unanimously, to declare the applications admissible against the Federation of Bosnia and Herzegovina under Articles 6, 8 and 13 of the European Convention on Human Rights and under Article 1 of Protocol No. 1 thereto;

3. unanimously, to declare the claims of Živana Simeunović (CH/00/5090), Anđa Bjelovuk (CH/00/6177), Leopoldina Bajović (CH/00/6556), Đorđe Mitrović (CH/00/6697), Kosta Mijatović (CH/01/6705) and Perka Latinović (CH/01/6808), that they have been discriminated against inadmissible as manifestly ill-founded;

4. unanimously, to declare the claims of Leopoldina Bajović (CH/00/6556), that her right to life and her right to freedom of movement have been violated, inadmissible as manifestly ill-founded;

5. unanimously, that the non-enforcement of the decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees (CRPC) constitutes a violation of the right of the applicants to respect for their homes within the meaning of Article 8 of the Convention, the Federation thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

6. unanimously, that the non-enforcement of the decisions of the CRPC constitutes a violation of the right of the applicants to peaceful enjoyment of their possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation thereby being in breach of Article I of the Agreement;

7. unanimously, that it is not necessary to rule on the complaints under Article 6 and Article 13 of the Convention;

8. unanimously, to order the Federation to enable the applicants to regain possession of their apartments without further delay and at latest one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure;

9. by six votes to one, to order the Federation to pay to the applicants, no later than one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure:

> to Ms. Bosiljka Jokić, the applicant in case CH/99/3071: 6600 (six thousand six hundred) Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*, "KM"), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and 5400 KM by way of compensation for the loss of use of her home;
>
> to Ms. Slavica Jakšić, the applicant in case CH/99/3391: KM 4600 (four thousand six hundred), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and KM 3400 by way of compensation for the loss of use of her home;
>
> to Ms. Milka Derenj, the applicant in case CH/99/3395: KM 6400 (six thousand four hundred), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and KM 5200 by way of compensation for the loss of use of her home;
>
> to Ms. Živana Simeunović, the applicant in case CH/00/5090: KM 3600 (three thousand six hundred), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and KM 2400 by way of compensation for the loss of use of her home;
>
> to Ms. Olga Kuljanin, the applicant in case CH/00/5946: KM 6600 (six thousand six hundred), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and KM 5400 by way of compensation for the loss of use of her home;
>
> to Ms. Anđa Bjelovuk, the applicant in case CH/00/6177: KM 4200 (four thousand two hundred), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and KM 3000 by way of compensation for the loss of use of her home;

to Mr. Julio Marić, the applicant in case CH/00/6336: KM 6600 (six thousand six hundred), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and 5400 KM by way of compensation for the loss of use of his home;

to Ms. Leopoldina Bajović, the applicant in case CH/00/6556: KM 6000 (six thousand), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and KM 4800 by way of compensation for the loss of use of her home;

to Mr. Đorđe Mitrović, the applicant in case CH/00/6697: KM 6200 (six thousand two hundred), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and KM 5000 by way of compensation for the loss of use his home;

to Mr. Kosta Mijatović applicant in case CH/01/6705: 6600 (six thousand six hundred) Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*, "KM"), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and 5400 KM by way of compensation for the loss of use of his home;

to Ms. Perka Latinović, the applicant in case CH/00/6808: KM 5800 (five thousand eight hundred), composed of KM 1200 by way of compensation for non-pecuniary damage and KM 4600 by way of compensation for the loss of use of her home;

10. by six votes to one, to order the Federation to pay to each of the applicants KM 200 for each further month that they remain excluded from their apartments as from February 2002 until the end of the month in which they are reinstated, each of these monthly payments to be made within 30 days from the end of the month to which they relate;

11. by six votes to one, to order the Federation to pay simple interest at the rate of 10 (ten) per cent per annum over the above sums or any unpaid portion thereof from the date of expiry of the above one-month periods until the date of settlement in full;

12. unanimously, to dismiss the remainder of the applicants' claims for compensation;

13. unanimously, to order the Federation to report to it no later than one month after the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
Ulrich GARMS
Registrar of the Chamber

(signed)
Ms. Michèle PICARD
President of the First Panel

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmet broj CH/99/3110

Esad ČAKAR

protiv

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 5. jula 2006. godine sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir Juka, član
Gosp. Mato TADIĆ, član
Gosp. Miodrag SIMOVIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenutu prijavu podnesenu Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stavom 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Esad Čakar (u daljnjem tekstu: podnosilac prijave), iz Livna, podnio je prijavu Domu radi povrede prava iz radnog odnosa.

2. Podnosilac prijave navodi da je došlo do povrede njegovih prava u vezi sa članom 6. stavom 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija).

II. ČINJENICE U PREDMETU

3. Činjenice koje su dole sažete zasnivaju se na obrascu prijave i priloženim dokumentima.

4. Podnosilac prijave je bio zaposlen u preduzeću "Livno-Bus" iz Livna do 21. jula 1993. godine, kada je upućen na "čekanje posla". Podnosilac prijave je podnio tužbu kojom je tražio da sud obaveže preduzeće "Livno-Bus" (u daljnjem tekstu: tuženi) da mu na ime neisplaćenih plaća za period od 21. jula 1993. godine, pa do ponovnog stupanja na posao, isplati iznos od 58.578,00 KM uz zakonsku kamatu kao i da mu uplati sve doprinose iz radnog odnosa za navedeni period.

5. U toku sudskog postupka, 28. aprila 1998. godine, podnosilac prijave je zasnovao radni odnos na nedodređeno vrijeme u Federalnom ministarstvu odbrane Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: FMO).

6. Općinski sud u Livnu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) je presudom, broj P-200/01 od 19. septembra 2001. godine, u cijelosti odbio tužbeni zahtjev podnosioca prijave a usvojio protutužbeni zahtjev tuženog i naložio da se podnosiocu prijave isplati naknada na ime čekanja za period od 1. avgusta 1997. do 28. aprila 1998. godine, u iznosu od po 10 KM po mjesecu.

7. Odlučujući o žalbi podnosioca prijave, Kantonalni sud u Livnu (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud) je presudom, broj Gž-24/02 od 31. januara 2002. godine, žalbu uvažio prvostepenu presudu ukinuo i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovni postupak.

8. U ponovnom postupku Općinski sud je presudom, broj P-38/02 od 3. septembra 2002. godine, obavezao tuženog da podnosiocu prijave isplati naknadu plaće za period od 1. jula 1997. do 1. avgusta 1997. godine, u iznosu od 83 KM, a za period od 1. avgusta 1997. godine, pa do 28. aprila 1998. godine, naknadu plaće u iznosu od 10 KM po mjesecu. Sa viškom tužbenog zahtjeva, koji se odnosio na isplatu plaća preko dosuđenog iznosa i uplatu doprinosa iz radnog odnosa do 28. aprila 1998. godine, podnosilac prijave je odbijen.

9. U obrazloženju presude Općinski sud navodi da je između stranaka nesporno da je podnosilac prijave 28 aprila 1998. godine potpisao ugovor o službi u FMO, gdje ostvaruje prava iz radnog odnosa, zbog čega ima pravo na naknadu plaće samo do datuma kada je zasnovao radni odnos u FMO. Također, sud navodi da je odredbom člana 143. Zakona o radu određeno da zaposlenik za vrijeme čekanja posla ima pravo na naknadu plaće u visini koju odredi poslodavac, te mu je u smislu navedene zakonske odredbe i određena naknada u iznosu od 10 KM. U odnosu na zahtjev podnosioca prijave da sud obaveže tuženog na uplatu doprinosa iz radnog odnosa, u obrazloženju presude je navedeno da podnosilac prijave nije ovlašten da u parnici zahtijeva uplatu doprinosa iz radnog odnosa u korist Fonda Mirovinskog i invalidskog osiguranja (u daljnjem tekstu: Fond). Ističe da to nije obavezno pravni odnos između podnosioca prijave i tuženog već između tuženog kao poslodavca i nadležnog Fonda, pa podnosilac prijave nije aktivno legitimisan zahtijevati plaćanje novčane naknade u korist Fonda.

10. Odlučujući o žalbi podnosioca prijave, Kantonalni sud je rješenjem, broj Gž-7/03 od 21. januara 2003. godine, žalbu odbio i potvrdio prvostepeno rješenje.

III. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

11. Prijava je podnesena 4. novembra i registrovana 8. novembra 1999. godine.

12. Dom je 15. decembra 1999. godine proslijedio tuženoj strani, Federaciji Bosne i Hercegovine predmetnu prijavu, radi dostavljanja pismenih zapažanja.

13. Dom je 15. februara 2000. godine zaprimio pismena zapažanja tužene strane.

14. Dom je 21. februara 2000 godine, proslijedio zapažanja o prihvatljivosti i meritumu tužene strane podnosiocu prijave na njegove navode.

15. Podnosilac prijave je 21. marta 2000. godine, dostavio svoj odgovor na pismena zapažanja tužene strane.

16. Komisija je 25. maja 2005. godine, zaprimila dodatnu informaciju tužene strane.

17. Komisija je 10. februara 2006. godine, proslijedila dodatna zapažanja tužene strane podnosiocu prijave.

18. Podnosilac prijave je 21. februara 2006. godine dostavio svoj odgovor na dodatna zapažanja tužene strane.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

19. **Zakon o radu** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 43/99 i 32/00)

Član 102.

U ostvarivanju pojedinačnih prava iz radnog odnosa zaposlenik može zahtijevati ostvarivanje tih prava kod poslodavca, pred nadležnim sudom i drugim organima, u skladu sa ovim zakonom.

20. **Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 29/98, 49/00, 32/01 i 61/02)

Član 128.

U cilju kontrole pravilnosti obračuna i uplate doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, nosilac osiguranja obavlja poslove finansijskog nadzora i poslove ekonomsko-finansijske revizije uplate doprinosa kod obveznika uplate doprinosa i vrši uvid u evidencije naplate i rasporeda uplaćenih doprinosa organizacija nadležnih za platni promet.

Nosilac osiguranja i obveznik uplate doprinosa mogu u toku upravnog postupka, kojim se utvrđuje visina i iznos uplate doprinosa zaključiti poravnanje, potpuno ili u pojedinim spornim tačkama, o čemu sačinjavaju zapisnik.

Nosilac osiguranja može smanjiti dug po osnovu kamata i pristati na obračun i uplatu duga u dužem roku ali ne dužem od šest mjeseci.

Zapisnik o zaključenom poravnanju iz stava 2. ovog člana ima snagu rješenja donesenog u upravnom postupku.

Član 129.

Utvrđena dugovanja za koja nije sačinjen zapisnik o poravnanju iz člana 128. stav 4. realiziraju se tako što se obvezniku uplate doprinosa rješenjem nalaže obaveza da uplati doprinos i rok u kojem se ta obaveza trebala izvršiti.

Žalba na rješenje kojim se nalaže uplata doprinosa ne odlaže izvršenje rješenja i rješenje je izvršna isprava u postupku izvršenja radi naplate novčanih potraživanja.

21. **Zakon o parničnom postupku** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", 53/03)

Član 8.

Koje će činjenice uzeti kao dokazane odlučuje sud na osnovu slobodne ocjene dokaza. Sud će savjesno i brižljivo cijeniti svaki dokaz posebno i sve dokaze zajedno.

V. ŽALBENI NAVODI

22. Podnosilac prijave se žali na činjenicu da je 21. jula 1993. godine, zajedno sa ostalim kolegama Bošnjacima, upućen na "čekanje" posla. Podnosilac prijave je, također, naveo da je pred nadležnim sudom pokrenuo postupak za povrat na posao koji je obavljao do upućivanja na "čekanje", te je predložio da sud donese presudu kojom će obavezati tuženog da ga vrati na posao, da mu nadoknadi neisplaćene plaće kao i da mu uplati sve doprinose po osnovu penzijskog i invalidskog osiguranja.

23. Podnosilac prijave je, dopisom od 21. februara 2006. godine, obavijestio Komisiju da je 28. aprila 1998. godine zasnovao radni odnos kod FMO. Također je naveo da je pravosnažnom presudom Općinskog suda, broj P-38/02 od 3. septembra 2002. godine, tuženi dužan da mu isplati naknadu plaća i to za period od 1. jula 1997. godine do 1. avgusta 1997. godine, iznos od 83 KM a za period od 1. avgusta 1997. godine, pa do 28. aprila 1998. godine, iznos od 10 KM po mjesecu, dok je sa viškom tužbenog zahtjeva koji se odnosi i na uplatu doprinosa iz radnog odnosa odbijen. Podnosilac prijave navodi da povlači dio prijave koji se odnosi na postupak povrata na posao i isplate neisplaćenih plaća, a ostaje kod odbijajućeg dijela prijave koji se odnosi na uplatu doprinosa po osnovu penzijskog i invalidskog osiguranja, na njegovo ime nadležnom Fondu.

24. Podnosilac prijave traži da tuženi ispuni svoju obavezu koju ima prema njemu, kao bivšem radniku preduzeća, i uplati Fondu doprinose po osnovu penzijskog i invalidskog osiguranja. Podnosilac prijave traži naknadu na ime materijalne štete koja je proistekla navedenom odlukom suda, kojom je odbijen sa zahtjevom da se tuženi obaveže na uplatu doprinosa iz radnog odnosa.

VI. ODGOVOR TUŽENE STRANE

25. U vezi sa činjenicama, tužena strana navodi da je podnosilac prijave na osnovu pravosnažne presude Općinskog suda, broj P-75/98 od 9. decembra 1999. godine, vraćen na posao kod poslodavca "Livno-Bus", ali da je podnosilac prijave zasnovao radni odnos u FMO 28. aprila 1998. godine. S obzirom da je zahtjev podnosioca prijave bio usmjeren na regulisanje radno-pravnog statusa i isplatu neisplaćenih plaća, pa kako je navedenom presudom, kao i presudom Općinskog suda, broj P-38/02 od 3. septembra 2002. godine, stvar već riješena u skladu sa ciljem poštovanja ljudskih prava, to je podnosilac prijave izgubio status žrtve, pa tužena strana predlaže da se donese odluka o brisanju prijave.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

26. Komisija podsjeća da je prijava podnesena Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njoj nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovoj prijavi. Pri tome, Komisija će uzimati kriterije za prihvatljivost prijave sadržane u članu VIII(2) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmet podnosioca prijave, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

27. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio, (b) da li je prijava u biti ista kao i stvar koju su Dom/Komisija već ispitali, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe (c). U skladu sa članom VIII(3) Sporazuma "[Komisija] u bilo kojem trenutku svog postupka može obustaviti razmatranje neke žalbe, odbaciti je ili brisati iz razloga (a) što podnosilac prijave namjerava odustati od žalbe; (b) što je stvar već riješena; ili (c) što iz bilo kojeg drugog razloga, koji utvrdi [Komisija], više nije opravdano nastaviti s razmatranjem žalbe; pod uvjetom da je takav rezultat u skladu s ciljem poštivanja ljudskih prava."

28. Komisija zapaža da je podnosilac prijave podnio prijavu s ciljem da se vrati na radno mjesto i da mu se isplate neisplaćene plaće kao i da mu se uplate svi doprinosi iz radnog odnosa do 28. aprila 1998. godine. Komisija, dalje, zapaža da je podnosilac prijave zasnovao radni odnos 28. aprila 1998. godine kod FMO, da je pravosnažnom presudom Općinskog suda, broj P-238/92 od 3. septembra 2002. godine, tuženi dužan isplatiti podnosiocu prijave neisplaćene plaće. Komisija, dalje, zapaža da je podnosilac prijave u dopisu od 21. februara 2006. godine naveo da želi povući prijavu, tj. da nema namjeru nastaviti postupak u dijelu prijave koji se odnosi na povrat na posao i isplatu neisplaćenih plaća, ali da ostaje kod djela prijave koji se odnosi na neuplaćene doprinose iz radnog odnosa. S obzirom na ovu izjavu, Komisija zaključuje da podnosilac prijave ne namjerava nastaviti postupak po djelu prijave koji se odnosi na povrat na posao i isplatu neisplaćenih plaća. Komisija, zbog toga, odlučuje da u nevedenom dijelu briše prijavu, u skladu sa članom VIII(3)(a) Sporazuma.

29. Prema tome, ostatak prijave se tiče prava na pristup sudu u vezi sa zahtjevom za uplatu doprinosa po osnovu penzijskog i invalidskog osiguranja. Pravo na uplatu doprinosa po osnovu penzijskog i invalidskog osiguranja predstavlja građansko pravo (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *AP 311/04*, od 22. aprila 2004. godine). Konačna odluka, protiv koje nema drugih pravnih lijekova po zakonu Entiteta u konkretnom slučaju je presuda Kantonalnog suda od 21. januara 2003. godine. Ovom odlukom, Kantonalni sud je potvrdio odluku prvostepenog suda, koji je, između ostalog, odbio i dio tužbenog zahtjeva podnosioca prijave koji se odnosio na uplatu doprinosa iz radnog odnosa. U konkretnom slučaju, iako je Općinski sud u vezi s navedenim zahtjevom donio meritornu odluku i odbio podnosioca prijave sa zahtjevom da mu tuženi izvrši uplatu doprinosa iz radnog odnosa zbog nedostatka aktivne legitimacije, podnosilac prijave je onemogućen da ostvari samu suštinu svoga "prava na pristup sudu", te prijava pokreće pitanje povrede prava na pristup sudu u smislu člana 6. stava 1. Evropske konvencije.

A.1. Zaključak u pogledu prihvatljivosti

30. Komisija zaključuje da je prijava prihvatljiva u odnosu na žalbene navode podnosioca prijave o kršenju njegovih građanskih prava, u smislu prava na pristup sudu prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, a u vezi sa zahtjevom za uplatu doprinosa po osnovu penzijskog i invalidskog osiguranja. Ostatak prijave se briše.

B. Meritum

31. Prema članu XI Sporazuma, Komisija mora obraditi pitanje da li utvrđene činjenice otkrivaju da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz Sporazuma. Kao što je već naglašeno, prema članu I Sporazuma, strane su obavezne “osigurati svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda”, uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i drugim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma.

32. Komisija zaključuje da predmetna prijava mora biti ispitana u pogledu člana 6. stava 1. Evropske konvencije.

B.1. Član 6. Evropske konvencije

33. Podnosilac prijave se žali da je u dijelu tužbenog zahtjeva koji se odnosi na uplatu doprinosa iz radnog odnosa nadležnom Fondu sud donio odluku kojom ga odbija sa zahtjevom, uz obrazloženje da on nije ovlašten da u parnici zahtijeva uplatu doprinosa iz radnog odnosa u korist Fonda. Iako je u konkrertnom slučaju podnosilac prijave formalno-pravno dobio meritorno odlučenje u odnosu na njegov tužbeni zahtjev, kojim je tražio uplatu doprinosa iz radnog odnosa, Komisija zaključuje da takva odluka, s tačke gledišta člana 6. Evropske konvencije, nije meritorna, jer nije raspravljala o samom tužbenom zahtijevu već samo o materijalno-pravom pitanju stvarne legitimacije (u konkretnom slučaju, aktivne legitimacije) za vođenje postupka. Naime, s tačke gledišta Evropske konvencije, meritorna odluka, da bi se tretirala kao takva, mora ”utvrđivati građanska prava i obaveze”, bilo u pozitivnom bilo u negativnom smislu, što u konkretnom predmetu nije bio slučaj. Samim tim, odbijanje podnosioca prijave zbog nedostatka aktivne legitimacije pokreće pitanje prava podnosioca prijave na pristup sudu (vidi odluku Komisije o prihvatljivosti i meritumu, *Abdulah Softić protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, predmet broj CH/01/8502, odluka od 15. decembra 2005. godine).

34. Član 6. stav 1. Evropske konvencije, u relevantnom dijelu, glasi:

> Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom.

35. Prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, postupak koji se tiče neuplaćenih socijalnih doprinosa je građansko-pravne prirode, pa i kada se kao poslodavac pojavljuje javna ustanova (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Schoutten i Meldrum protiv Holandije,* od 9. decembra 1994. godine, Serija A, broj 304, stav 47. i dalje). Isti stav je usvojio i Ustavni sud Bosne i Hercegovine u svojim ranijim odlukama (vidi, na primjer, Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *AP 311/04*, od 22. aprila 2005. godine, tačka 31. i dalje). U smislu navedenog, član 6. stav 1. Evropske konvencije je, u konkretnom slučaju, primjenjiv.

36. Nadalje, Komisija napominje da, shodno praksi Evropskog suda za ljudska prava, član 6. stav 1. Evropske konvencije osigurava svakome pravo da njegov zahtjev u vezi sa njegovim građanskim pravima i obavezama razmotri sud ili tribunal pune jurisdikcije, barem u jednoj instanci. Ovo "pravo na sud" podrazumijeva i "pravo na pristup sudu", tj. pravo da se u građanskim stvarima pokrene i okonča postupak pred sudom.

37. Pravo na pristup sudu nije apsolutno i po svojoj suštini podložno je regulisanju od strane države. Međutim, ta ograničenja ne smiju ograničiti ili smanjiti pristup sudu pojedincima na takav način, odnosno, do te mjere da se izgubi sama suština tog prava (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Philis protiv Grčke,* od 27. augusta 1991. godine, Serija A, broj 209, stav 59). U citiranoj presudi je Evropski sud zaključio da je, s obzirom da aplikant nije mogao direktno i

nezavisno pokrenuti parnični postupak radi naplate svojih usluga iz određenih ugovora, nego su te postupke mogla pokrenuti treća lica, povrijeđeno aplikantovo pravo na pristup sudu (stav 65).

38. U konkretnom slučaju podnosilac prijave je tražio od Općinskog suda da tuženog obaveže na uplatu doprinosa iz radnog odnosa, ali je odbijen uz obrazloženje da podnosilac prijave nije ovlašten da to zahtijeva u parnici, jer u sistemu obaveznog osiguranja to nije obligaciono-pravni odnos između podnosioca prijave i tuženog, već između tuženog kao poslodavca i nadležnog Fonda, koji je uređen posebnim zakonom. Nadalje je, u obrazloženju presude Općinskog suda, a koja je potvrđena presudom Kantonalnog suda, navedeno je da podnosilac prijave kao tužitelj nije aktivno legitimiran zahtijevati plaćanje novčane naknade u korist Fonda kao treće osobe.

39. U vezi sa navedenim, čl. 128. i 129. Zakona o penzijsko-invalidskom osiguranju, regulisano je da se u upravnom postupku utvrđuju obaveze obveznika uplate doprinosa prema nosiocu osiguranja, odnosno nadležnom Fondu penzijskog osiguranja. U stavu 2. člana 128. navedeno je da se u toku upravnog postupka može zaključiti poravnanje o čemu se sačinjava zapisnik. Utvrđena dugovanja, za koja nije sačinjen zapisnik, realiziraju se na inicijativu nadležnog Fonda, koji rješenjem nalaže obvezniku uplate doprinosa da uplati doprinos i rok u kojem to mora učiniti. Nadležni sudovi su se, u obrazloženju odluka, izričito pozvali na ove zakonske odredbe.

40. Komisija smatra da se zaista i radi o obvezno-pravnom odnosu između obveznika uplate doprinosa, u konkretnom slučaju preduzeća ”Livno-Bus” i nadležnog Fonda, kako je to navedeno u osporenim presudama. Međutim, ne može se prihvatiti tumačenje sudova da podnosilac prijave nije aktivno legitimiran da traži od suda da preduzeće ”Livno-Bus” obaveže na uplatu doprinosa. Naime, zaključenjem ugovora o radu nastaje obvezno-pravni odnos između poslodavca i zaposlenika, kojim, između ostalog, za poslodavca nastaje obaveza uplate doprinosa za penzijsko i zdravstveno osiguranje. Članom 102. Zakona o radu, zaposleniku se daje pravo da u ostvarivanju svojih pojedinačnih prava iz radnog odnosa može zahtijevati zaštitu i pred nadležnim sudom. Ukoliko bi se prihvatilo tumačenje nadležnih sudova da podnosilac prijave nije aktivno legitimiran da pred sudom traži da se preduzeće ”Livno-Bus” obaveže na uplatu doprinosa, ostvarenje tih prava bi u potpunosti zavisilo od inicijative nadležnog Fonda. S tim u vezi, u slučaju kada nadležni Fond ne vrši adekvatnu ekonomsko-finansijsku reviziju uplata doprinosa i ne pokreće upravne postupke radi naplate doprinosa, zaposlenici bi bili lišeni svake mogućnosti da ostvare ova specifična prava iz radnog odnosa. Čak i ukoliko bi se zaposlenici mogli, eventualno, uključiti u upravni postupak pokrenut radi naplate doprinosa, i tada bi situacija bila ista, jer pravo pokretanja postupka ima samo nadležni Fond.

41. Dakle, u konkretnoj situaciji, podnosilac prijave je potpuno zavisan od volje i inicijative Fonda da pokrene odgovarajući upravni postupak naplate doprinosa. Komisija smatra da je podnosilac prijave aktivno legitimiran da traži pred nadležnim sudom uplatu doprinosa iz radnog odnosa od preduzeća ”Livno-Bus”. S tim u vezi, Komisija zaključuje da je odbijanje tužbenog zahtjeva podnosioca prijave, u dijelu koji se tiče obaveze tuženog da uplati doprinose, iako je takva odluka donesena u skladu sa važećim propisima, onemogućilo podnosioca prijave u ostvarenju same suštine njegovog "prava na pristup sudu“ iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije. Prema tome, povreda prava na pristup sudu uslijedila je na osnovu odluke koja je donesena u skladu sa zakonom koji je protivan standardima Evropske konvencije.

B.2. Zaključak o meritumu

42. Komisija zaključuje da je tužena strana, povrijedila pravo podnosioca prijave na pristup sudu, zaštićeno članom 6. stavom 1. Evropske konvencije.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

43. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Federacija Bosne i Hercegovine mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane

44. Komisija je utvrdila da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije, u vezi sa pravom na pristup sudu, pošto su Općinski i Kantonalni sud dio tužbenog zahtjeva koji se odnosi na uplatu doprinosa, odbili zbog toga što podnosilac prijave nije aktivno legitimiran zahtijevati plaćanje novčane naknade u korist Fonda. Komisija smatra neophodnim da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da obezbijedi da nadležni sud, u roku od 6 mjeseci od dana prijema ove Odluke, donese meritornu odluku u vezi sa tužbom podnosioca prijave. Ovu odluku treba da donese sud koji je odlučivao u zadnjoj instanci, jer, uzimajući u obzir dosadašnji protek vremena, ne bi bilo opravdano vratiti cjelokupan postupak na sami početak.

45. Komisija ne smatra potrebnim da podnosiocu prijave dosudi kompenzaciju, jer ovaj pravni lijek smatra dovoljnom satisfakcijom u predmetnom slučaju da bi se ispravila povreda nanesena podnosiocu prijave od strane tužene strane.

46. Komisija, na kraju, napominje da u skladu sa pravilom broj 62. Pravila procedure Komisije, odluke Komisije konačne su i obavezne i dužno ih je poštovati svako fizičko i pravno lice. Svi organi vlasti tuženih strana u smislu Sporazuma, dužni su, u okviru svojih nadležnosti utvrđenih ustavom i zakonom, provoditi odluke Komisije. U datim rokovima, tužena strana, koja je obavezna da izvrši odluku Komisije, dužna je dostaviti obavijest o preduzetim mjerama u cilju izvršenja odluke Komisije, kako je to naznačeno u odluci. U slučaju nepostupanja, odnosno kašnjenja u izvršenju ili obavještenju Komisiji o preduzetim mjerama, Komisija donosi rješenje kojim se utvrđuje da odluka Komisije nije izvršena. Ovo rješenje dostavlja se nadležnom tužiocu i nadležnom agentu tužene strane. Komisija ističe da neizvršenje odluka Komisije, u skladu sa članom 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, predstavlja krivično djelo.

IX. ZAKLJUČAK

47. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da je prijava prihvatljiva u vezi sa povredom prava na pristup sudu iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije u dijelu koji se odnosi na uplatu doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje;

2. jednoglasno, da briše preostali dio prijave koji se odnosi na vraćanje na posao i isplatu neisplaćenih plaća;

3. jednoglasno, da je prekršeno pravo podnosioca prijave na pristup sudu iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

4. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da obezbijedi da Kantonalni sud u Livnu, u roku od 6 mjeseci od dana prijema ove Odluke, donese meritornu odluku u vezi sa tužbom podnosioca prijave, od 17. aprila 2001. godine, a u vezi sa uplatom doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje;

5. jednoglasno, da nije potrebno da podnosiocu prijave dosudi kompenzaciju; i

6. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvijesti Komisiju o poduzetim koracima u provođenju ovih naredbi u roku od mjesec dana od dana isteka roka iz zaključka broj 4. ove Odluke.

(potpisao)
Nedim Ademović
Arhivar Komisije

(potpisao)
Miodrag Pajić
Predsjednik Komisije

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmet broj CH/99/3125 i 14 drugih[1]

Željko PETROVIĆ i 14 drugih

protiv

BOSNE I HERCEGOVINE

i

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 6. jula 2005. godine, sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gosp. Mato TADIĆ, član
Gosp. Miodrag SIMOVIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenute prijave podnesene Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stavom 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

[1] Cjelokupna lista sa brojevima predmeta i imenima podnosilaca prijava, koji su obuhvaćeni ovom Odlukom, priložena je u Aneksu na ovu Odluku.

I. UVOD

1. Podnosioci prijava su prije raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljnjem tekstu: SFRJ), polagali devizna sredstva kod komercijalnih banaka sa sjedištem u Republici Bosni i Hercegovini i kod jedne, ili obje, "strane" banke tj. Osnovne privredno investicione banke u Beogradu-Investbanke (u daljnjem tekstu: Investbanka Beograd), sa sjedištem u bivšoj Republici Srbiji i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo, sa sjedištem u bivšoj Republici Sloveniji. Zbog rastuće nestašice deviza i drugih ekonomskih problema isplata sredstava sa ovih "starih" deviznih štednih računa je bila strogo ograničena zakonima, koji su doneseni početkom 1990-tih godina.

2. Neposredno pred početak, kao i u toku oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini, podnosioci prijava uglavnom nisu bili u mogućnosti da podižu novac sa svojih štednih računa. Također, svi njihovi pokušaji da podignu novac u poslijeratnom periodu bili su odbijeni bez obrazloženja ili uz pozivanje na zakone koje su usvojile SFRJ, Republika Bosna i Hercegovina i kasnije Federacija Bosne i Hercegovine.

3. U skladu sa zakonima, koje je Federacija Bosne i Hercegovine usvojila u toku 1997. i 1998. godine, a posebno Zakonom o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije (u daljnjem tekstu: Zakon o potraživanjima građana), potraživanja po osnovu stare devizne štednje trebala su biti riješena u procesu privatizacije imovine u društvenom i državnom vlasništvu. Prema Zakonu o potraživanjima građana, stanja devizne štednje su trebala biti evidentirana na "Jedinstvenom računu građana", koji je vodio Federalni zavod za platni promet (u daljnjem tekstu: Zavod). Umjesto isplate štednje, Zavod je izdavao certifikate u odgovarajućem iznosu. Prema relevantnim zakonskim odredbama, ovi certifikati su se mogli koristiti u procesu privatizacije za kupovinu stanova, poslovnih prostora u državnom vlasništvu, dionica preduzeća ili drugih sredstava. Ova procedura je sačinjena kako bi se riješila potraživanja građana i na taj način zaštitio sistem isplate javnog duga i spriječio kolaps bankovnog sistema.

4. Dom je 9. juna 2000. godine uručio svoju Odluku o prihvatljivosti i meritumu u predmetu broj *CH/97/48 i dr.* (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, *Poropat i dr. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* od 10. maja 2000. godine/u daljnjem tekstu: *Poropat i dr*), koja se tiče zahtjeva podnosilaca prijava za ostvarenje potraživanja po osnovu stare devizne štednje. Dom je odlučio da su Bosna i Hercegovina i Federacija Bosne i Hercegovine prekršile prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija). Dom je naredio, *inter alia*, da Federacija Bosne i Hercegovine treba "izmijeniti i dopuniti program privatizacije tako da postigne pravičnu ravnotežu između općeg interesa i zaštite imovinskih prava podnosilaca prijava kao imalaca stare devizne štednje".

5. Od 2. novembra 2000. do 8. februara 2002. godine, Federacija Bosne i Hercegovine je dopunila razne odredbe Zakona o potraživanjima građana u pokušaju da izvrši naredbu Doma iz odluke *Poropat i dr*.

6. Međutim, Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine je 8. januara 2001. godine donio odluku kojom se utvrđuje da ključne odredbe Zakona o potraživanjima građana nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine. Na taj način, efikasnost i daljnja primjena ovog Zakona su dovedeni u pitanje.

7. Dom je 11. oktobra 2002. godine uručio Odluku o prihvatljivosti i meritumu u predmetu broj *CH/97/104 i dr*. (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, *Todorović i dr. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* od 7. oktobra 2002. godine/u daljnjem tekstu: *Todorović i dr)*. U ovoj odluci, Dom je odlučio, *inter alia*, da postoji stanje pravne nesigurnosti, koje je utvrđeno odlukom Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, zbog činjenica da Federacija Bosne i Hercegovine nastavlja da primjenjuje zakone koji su proglašeni

neustavnima, nepostojanja odgovarajućih izmjena tih zakona, te nedostupnosti obeštećenja na domaćim sudovima, što predstavlja nesrazmjerno uplitanje u imovinska prava podnosilaca prijava. Time Federacija Bosne i Hercegovine krši prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine u skladu s članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Dom je utvrdio da je i Bosna i Hercegovina prekršila član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju po osnovu opće angažovanosti i odgovornosti Države za staru deviznu štednju, te njenog nepreduzimanja odgovarajućih radnji s tim u vezi. Dom je naredio, *inter alia*, da Federacija Bosne i Hercegovine, u roku od šest mjeseci od dana donošenja Odluke, donese relevantne i obavezujuće zakone i propise kojima se jasno reguliše problem stare devizne štednje na način koji je u skladu sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

8. Dom je 4. jula 2003. godine uručio Odluku o daljnjim pravnim lijekovima u predmetu *Poropat i dr*, uključujući, također, i sve podnosioce prijava iz odluke *Todorović i dr*. Dom je zaključio da ni Bosna i Hercegovina, niti Federacija Bosne i Hercegovine, nisu preduzele nikakve relevantne korake za izvršenje odluka Doma. Time su nastavile s kršenjem prava podnosilaca prijava prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Dom je, zbog toga, smatrao odgovarajućim da naredi daljnje pravne lijekove, uključujući, *inter alia*, isplatu novca svakom od podnosilaca prijava. Dom je, između ostalog, naredio da se u roku od jednog mjeseca od datuma uručenja odluke, svakom konkretnom podnosiocu prijave isplati iznos od 2.000 konvertibilnih maraka (u daljnjem tekstu: KM), ili puni iznos njene/njegove stare devizne štednje, u zavisnosti od toga koji je iznos manji, te da će teret ovih isplata snositi tužene strane podjednako.

9. Dom je 7. novembra 2003. godine uručio Odluku u prihvatljivosti i meritumu u predmetu broj *CH/98/377 i dr*. (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, *Đurković i dr. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* od 8. oktobra 2003. godine/u daljnjem tekstu: *Đurković i dr*). U ovoj Odluci, Dom je zaključio, *inter alia*, da situacija u Federaciji Bosne i Hercegovine u pogledu stare devizne štednje, uzeta u cjelini, stavlja pojedinačan i pretjeran teret na mnoge štediše, uključujući i podnosioce prijava. Dom je priznao napore Federacije Bosne i Hercegovine da uspostavi "pravičnu ravnotežu" raznim izmjenama i dopunama važećih zakona koje su uslijedile nakon usvojenih odluka Doma. Međutim, zaključuje se da kakav god da je bio mogući uticaj tih izmjena, odlukom Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine njihova efikasnost je dovedena u pitanje. Dom je utvrdio da stvoreno stanje pravne neizvjesnosti (nastavljena primjena zakona u svjetlu odluke Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, nedostatak blagovremenih odgovarajućih izmjena tih zakona i očigledna nemogućnost obraćanja domaćim sudovima) stvara neproporcionalno uplitanje u imovinska prava podnosilaca prijava. U pogledu odgovornosti Bosne i Hercegovine, Dom je ostao na stanovištu da je Država generalno odgovorna za pitanja u vezi sa starom deviznom štednjom.

10. Na tragu novih rješenja, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je 20. novembra 2004. godine usvojio Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 64/04), (u daljnjem tekstu: Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine). Ovim Zakonom, Federacija Bosne i Hercegovine je utvrdila da će se sveobuhvatno izmirenje unutrašnjeg duga prema fizičkim i pravnim licima izvršiti na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine. Utvrđeno je da se unutrašnji dug, između ostalog, odnosi i na obaveze po osnovu stare devizne štednje ostvarene kod najnižih poslovnih jedinica banaka na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, u iznosu koji se utvrđuje u postupku verifikacije obaveza na način propisan ovim Zakonom. Međutim, u odnosu na obaveze po osnovu stare devizne štednje deponovane u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana i Investbanci Beograd, Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine je izričito propisao da će se iste rješavati u procesu sukcesije imovine bivše SFRJ.

11. Predmetne prijave se odnose na zahtjeve podnosilaca prijava da ostvare svoja potraživanja po osnovu stare devizne štednje, deponovane kod banaka sa sjedištem u bivšoj Republici Bosni i Hercegovini i kod banaka koje su imale sjedište u drugim republikama bivše SFRJ, sa najnižim poslovnim jedinicama na teritoriji današnje Federacije Bosne i Hercegovine. Čini se da su, na

podlozi zakonske regulative iz 1997. i 1998. godine, banke prebacile staru deviznu štednju ovih podnosilaca prijava na Jedinstvene račune građana Zavoda.

12. Prijave pokreću pitanja u vezi sa pravom podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju i pravom na pravičnu raspravu u smislu prava na pristup sudu u smislu člana 6. Evropske konvencije.

II. ČINJENICE

A. Činjenice u pojedinačnim predmetima

1. Predmet broj CH/99/3125, Željko PETROVIĆ protiv Bosne i Hercegovine

13. Prijava je podnesena Domu 5. novembra i registrovana 8. novembra 1999. godine.

14. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Čini se da je iznos njegovog pologa kod Jugobanke 20,47 ATS, 15.085,21 DEM, 2.803,16 CHF, 1,26 USD, 19.781,25 ATS, 4.702,16 DKK, 1.567,70 FIN, 400,83 FRF, 1.059,65 DEM, 65.451,96 ITL, 321,39 SEK i 377,49 USD, a kod Ljubljanske banke 27,46 USD, 3.146,60 DEM, 130,59 ŠFRS, 11,15 SCH, 1.068 LIT i 427,42 ŠKR.

15. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

2. Predmet broj CH/00/3508, Ahmet HUSKIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

16. Prijava je podnesena Domu 13. januara i registrovana je 18. januara 2000. godine.

17. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Investbanke Beograd i Privredne banke Sarajevo-Osnovna banka Tuzla. Čini se da je iznos njegovih pologa na jednoj štednoj knjižici kod Privredne banke 217,61 CHF, na drugoj knjižici 381,35 CHF, i na trećoj 249,87 DEM, te na jednoj štednoj knjižici kod Investbanke 27.000,00 CHF, a na drugoj 7.368,61 CHF. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 17. septembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 38.713,10 KM.

18. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

3. Predmet broj CH/00/4213, Palmina PETROVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

19. Prijava je podnesena Domu 29. februara i registrovana 1. marta 2000. godine.

20. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 547,24 DEM, a kod Ljubljanske banke 205,09 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 4.287,46 KM.

21. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

4. Predmet broj CH/00/4217, Senka DAVIDOVIĆ protiv Bosne i Hercegovine

22. Prijava je podnesena Domu 29. februara i registrovana 1. marta 2000. godine.

23. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo i Investbanke Beograd. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 16.115,79 DEM i 1.853,17 DEM, a kod Investbanke 380,57 USD, 223,35 DEM, 12.077,18 USD i 3.711,89 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 13. januara 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 17.613,65 KM.

24. Podnosilac prijave navodi da se kao član Udruženja deviznih štediša Bosne i Hercegovine pridružila kolektivnoj tužbi pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

5. Predmet broj CH/00/5636, Ć.H. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine (vidi redni broj predmeta 6)

6. Predmeti broj CH/00/5639, N.M. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine i CH/00/5636, Ć.H. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

25. Prijave su podnesene Domu 1. septembra i registrovane 4. septembra 2000. godine.

26. Podnosilac prijave N.M. je polagala sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Čini se da je iznos njenih pologa 5.343,31 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 26. oktobra 1999. godine, ukupan iznos sredstava stare devizne štednje podnosioca prijave iznosi 5.626,66 KM.

27. Takođe, podnosilac prijave N.M. je postala vlasnik devizne štedne knjižice svog supruga S.M. kod Ljubljanske banke, na osnovu sudskog rješenja broj O: 438/98 od 15. aprila 1998. godine, a što je vidljivo na osnovu naznake na samoj knjižici. Međutim, iznos položenih sredstava nije vidljiv iz priložene fotokopije štedne knjižice (dostavljena je samo kopija prve stranice štedne knjižice).

28. Podnosilac prijave Ć.H. je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Jugobanke Sarajevo. Čini se da je iznos njegovih pologa 13.687,25 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa Zavoda, od 4. maja 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioaca prijave Ć.M. po osnovu stare devizne štednje je 13.793,13 KM.

29. Prema rješenju o nasljeđivanju Općinskog suda u Sarajevu broj O: 1457/01, od 3. decembra 2004. godine, podnosilac prijave N.M. je nasljednik novčanih potraživanja podnosioca prijave Ć.H. sa jedinstvenog računa građanina, broj računa: 1505914170018, u iznosu od 13.793,13 KM, a koji iznos se odnosi na staru deviznu štednju kod Jugobanke Sarajevo.

30. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

7. Predmet broj CH/00/5671, Marica ČAUŠEVIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

31. Prijava je podnesena Domu 5. septembra i registrovana 13. septembra 2000. godine.

32. Podnosilac prijave je ovlaštena da raspolaže sredstvima na deviznoj štednoj knjižici svog oca, Ž.B. kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da iznos pologa Ž.B. kod Privredne banke 2.000 DEM.

33. Takođe, podnosilac prijave je dostavila štednu knjižicu svog oca Ž.B. kod Ljubljanske banke, na kojoj nije ovlašteno lice. Čini se da je iznos pologa Ž.B. kod Ljubljanske banke 1.380, 73 DEM. Podnosilac prijave nije dostavila kopiju punomoći kojom je Ž.B. ovlašćuje na zastupanje.

34. Prema izvodu sa sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 17. marta 2000. godine, ukupan iznos potraživanja Ž.B. po osnovu stare devizne štednje je 3.424,78 KM.

35. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

8. Predmet broj CH/00/5791, Ibrahim ZEČIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

36. Prijava je podnesena Domu 26. septembra 2000. godine i registrovana istog dana.

37. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Jugobanke 13.631,1646 DEM, a kod Ljubljanske banke 3.922,19 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 20. novembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 17.730,33 KM.

38. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

9. Predmet broj CH/00/5905, Ekrem DURIĆ protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

39. Prijava je podnesena 13. oktobra 2000. godine i registrovana istog dana.

40. Podnosilac prijave je polagao sredstva na deviznu štednu knjižicu kod Privredne banke Sarajevo. Čini se da je ukupan iznos njegovih pologa 97. 228,25 DEM.

41. Takođe, podnosilac prijave navodi da je polagao devizna sredstva na štednim knjižicama kod Jugobanke i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Međutim nije dostavio kopije deviznih knjižica jer su, po njegovim navodima, uništene u njegovom stanu tokom rata.

42. Podnosilac prijave je 10. maja 2005. godine obavijestio Komisiju da je jedan dio sredstava stare devizne štednje utrošio prilikom kupovine stana. Prema stanju spisa, čini se da je podnosilac prijave jedan dio deviznih sredstava uložio u Zavod za zdravstvenu zaštitu Bosne i Hercegovine. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 3. jula 2000. godine, ukupan preostali iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 89.504,25 KM.

43. Podnosilac prijave je 10. maja 2005. godine obavijestio Komisiju da je član Udruženja štediša, koje je pokrenulo postupke pred Sudom Bosne i Hercegovine i Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu.

10. Predmet broj CH/00/5908, Ibrahim TUFO protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

44. Prijava je podnesena 13. oktobra 2000. godine i registrovana istog dana.

45. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Invest banke Beograd. Čini se da je ukupan iznos njegovih pologa na jednoj štednoj knjižici kod Invest banke 49.446,74 DEM, a na drugoj 49.963,00 DEM i 1.124,63 USD, i na trećoj 219,85 CHF i 67.224,49 DEM, te kod Privredne banke 12.396,29 DEM. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 15. maja 2000. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje je 183.738,36 KM.

46. Podnosilac prijave je 25. avgusta 2004. godine podnio zahtjev Agenciji za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine, radi ostvarenja potraživanja po osnovu stare devizne štednje.

11. Predmet broj CH/00/6331, Sreten JOVANOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

47. Prijava je podnesena 8. novembra 2000. godine i registrovana istog dana.

48. Podnosilac prijave je polagao devizna sredstva na štednim knjižicama kod Privredne banke Sarajevo i kod Investbanke. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Privredne banke 2.810,65 DEM i 946,28 USD, a kod Investbanke 3.413,46 USD.

49. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 4. decembra 1999. godine, ukupan iznos potraživanja podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 8.079,98 KM.

50. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

12. Predmet broj CH/00/6356, Ankica KRAJINOVIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

51. Prijava je podnesena 15. novembra 2000. godine i registrovana istog dana.

52. Podnosilac prijave je polagala devizna sredstva na štednim knjižicama kod Jugobanke i kod Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Čini se da je iznos njenih pologa kod Jugobanke 4.533,36 DEM i 169,86 USD, a kod Ljubljanske banke na jednoj knjižici 20.000,84 DEM i na drugoj knjižici 4.238,44 DEM.

53. Podnosilac prijave je umrla 21. januara 2002. godine. Općinski sud II Sarajevo je donio rješenje o nasljeđivanju broj O-572/02, od 16. avgusta 2002. godine, kojim se A.J, brat podnosioca prijave, proglašava zakonskim nasljednikom II nasljednog reda sa dijelom 1/1.

54. Na traženje Komisije, brat podnosioca prijave A.J. je 28. februara 2005. godine odgovorio da želi da nastavi postupak pred Komisijom.

55. Podnosilac prijave se nije obraćala ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

13. Predmet broj CH/00/6363, Džemal DŽANIĆ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

56. Prijava je podnesena 17. novembra 2000. godine i registrovana istog dana.

57. Podnosilac prijave je polagao devizna sredstva na štednim knjižicama kod Osnovne banke Tuzla, Tuzlanske banke, Investbanke i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Osnovne banke Tuzla 80.039,85 FFR, kod Tuzlanske banke 137.785,99 CHF, kod Investbanke 53.795,91 CHF i kod Ljubljanske banke 13.686,38 CHF.

58. Prema izvodu sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 6. maja 2004. godine, ukupno potraživanje podnosioca prijave po osnovu stare devizne štednje iznosi 192.933.35 KM.

59. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

14. Predmet broj CH/00/6557, Mileva DIMOVSKI protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

60. Prijava je podnesena Domu 6. decembra 2000. godine i registrovana istog dana.

61. Podnosilac prijave je polagala sredstva na devizne štedne knjižice kod Jugobanke Sarajevo i kod Investbanke Beograd, filijala Sarajevo. Čini se da je iznos njenog pologa kod

Jugobanke 1.130,56 USD, 1.368,74 DEM i 149,68 USD, a kod Investbanke 3.237,58 USD i 30.334,46 USD. Podnosilac prijave je 22. marta 2005. godine obavijestila Komisiju da je jedan dio stare devizne štednje, u iznosu od 18.725,50 KM, iskoristila za otkup stana, te da ukupan iznos njenog potraživanja po osnovu stare devizne štednje iznosi 39.962,65 KM, što potvrđuje i izvod sa Jedinstvenog računa građana Zavoda, od 12. januara 2001. godine.

62. Podnosilac prijave navodi da se kao član Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Heregovni pridružila kolektivnoj tužbi Udruženja pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu.

15. Predmet broj CH/03/14941, Ćazim IREIZ protiv Federacije Bosne i Hercegovine

63. Prijava je podnesena i registrovana 16. decembra 2003. godine.

64. Podnosilac prijave je polagao sredstva na devizne štedne knjižice kod Privredne banke Sarajevo i Investbanke Beograd. Čini se da je iznos njegovih pologa kod Privredne banke 10.556,87 DEM, a kod Investbanke 10.025,53 DEM.

65. Podnosilac prijave se nije obraćao ni domaćim ni međunarodnim institucijama radi rješavanja potraživanja stare devizne štednje.

B. Činjenice u odnosu na Ljubljansku banku d.d. Ljubljana

66. Prema podacima iz sudskog registra Kantonalnog suda u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Kantonalni sud), rješenjem Višeg suda u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Viši sud), broj: UF/I-748/93 od 2. jula 1993. godine, izvršen je upis Ljubljanske banke d.d. Sarajevo nastale statusnom promjenom Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo. Iz rješenja je vidljivo da sredstva, prava i obaveze Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo, kao pravnog prednika, prelaze na Ljubljansku banku d.d. Sarajevo, kao pravnog sljednika. Osim toga, rješenjem Kantonalnog suda, broj: UF/I-1550/03 od 5. marta 2004. godine, izvršen je prenos vlasničkih prava na Federaciju Bosne i Hercegovine, odnosno Ministarstvo finansija Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ministarstvo finansija) kao osnivača banke sa temeljnim kapitalom od 300.000 KM.

67. Ljubljanska banka d.d. Sarajevo je 18. februara 2002. godine podnijela tužbu Općinskom sudu u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Općinski sud) protiv Ministarstva finansija, radi utvrđenja. Općinski sud je donio presudu, broj: Ps-595/03-III od 11. novembra 2004. godine, koja je postala pravosnažna 11. decembra 2004. godine. Navedenom presudom je utvrđeno da tužitelj, Ljubljanska banka d.d. Sarajevo, nije odgovorna za obaveze iz osnova "stare devizne štednje" deponovane kod Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo. Pored toga, ovom presudom je utvrđeno da tužitelj nije pravni sljednik Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo. Također je utvrđeno da je Ministarstvo finansija dužno trpiti da se na osnovu ove presude u registru Kantonalnog suda, u rješenju broj: UF/I-748/93 od 2. jula 1993. godine, izvrši brisanje dijela izvršenog upisa, koji glasi: "[...] nastalo statusnom promjenom Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo", te upis koji glasi:"[...] sredstva, prava i obaveze Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo kao pravnog prednika prelaze na Ljubljansku banku d.d. Sarajevo kao pravnog sljednika".

68. U presudi je navedeno da je Ljubljanska banka d.d. Sarajevo po svojoj zakonskoj regulativi osnovana kao nezavisna, nova banka koja je obavljala promet u svoje ime i za svoj račun i nije imala nikakvih prava i obaveza u okviru Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, kao posebnom pravnom subjektu registrovanom u Republici Sloveniji. S obzirom da Glavna filijala Sarajevo nije bila pravno lice i da je u pravnom prometu sa trećim licima nastupala u ime i za račun Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, te da nije nikada odgovarala za staru deviznu štednju, Općinski sud je zaključio da Ljubljanska banka d.d. Sarajevo, statusnom promjenom i registracijom, nije mogla preuzeti veća

prava i obaveze nego što je imala ranija filijala u Sarajevu. Stoga, sasvim je osnovano da se iz sudskog registra ukloni obaveza tužitelja u pogledu stare devizne štednje.

69. U navedenom postupku je u svojstvu umješača učestvovalo Udruženje štediša. Udruženje štediša je istaklo da ima pravni interes da tužitelj uspije sa postavljenim tužbenim zahtjevom, jer ukoliko bi se utvrdilo da Ljubljanska banka d.d. Sarajevo odgovara za staru deviznu štednju, štediše bi ostale bez mogućnosti da ostvare pravo na povrat svojih sredstava, imajući u vidu činjenicu da ta banka nema sredstava za izmirenje obaveza po osnovu devizne štednje.

C. Činjenice u odnosu na Investbanku Beograd

70. Rješenjem Višeg suda, broj: UF/I-5368/92 od 9. marta 1993. godine, izvršen je upis osnivanja Depozitne banke d.d. Sarajevo, čiji je jedan od osnivača i Investbanka, poslovna jedinica Sarajevo sa svim svojim sredstvima. Iz rješenja Kantonalnog suda, broj: UF/I-188/01 od 16. aprila 2001. godine, kojim je izvršen upis promjene osnivača navedene banke, vidljivo je da Investbanka, poslovna jedinica Sarajevo, više nije među osnivačima Depozitne banke d.d. Sarajevo. Kantonalni sud je naveo da u svom registru nema podataka u vezi sa Osnovnom privredno investicionom bankom u Beogradu-Investbankom.

III. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

71. S obzirom na sličnost između činjenica u predmetima i žalbenih navoda podnosilaca prijava, Komisija je odlučila da prijave br. CH/99/3125, CH/00/3508, CH/00/4213, CH/00/4217, CH/00/5636, CH/00/5639, CH/00/5671, CH/00/5791, CH/00/5905, CH/00/5908, CH/00/6331, CH/00/6356, CH/00/6363, CH/00/6557 i CH/03/14941 spoji u skladu s pravilom 33. Pravila procedure Komisije istoga dana kada je usvojila ovu Odluku.

72. Prijave su podnesene Domu u periodu od 5. novembra 1999. do 16. decembra 2003. godine.

73. Komisija je 27. januara 2005. godine proslijedila tuženim stranama, Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine, jednu grupu predmeta, radi dostavljanja pisanih zapažanja o prihvatljivosti i meritumu prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Tužene strane, Bosna i Hercegovina i Federacija Bosne i Hercegovine su, 24. i 25. februara 2005. godine dostavile svoja pisana zapažanja, koja su proslijeđena podnosiocima prijava.

74. Komisija je 8. februara 2005. godine proslijedila tuženim stranama, Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine, jednu grupu predmeta, radi dostavljanja pisanih zapažanja o prihvatljivosti i meritumu prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine je, 9. marta 2005. godine, dostavila svoja pisana zapažanja, koja su proslijeđena podnosiocima prijava. Tužena strana, Bosna i Hercegovina nije dostavila svoja pisana zapažanja.

75. Komisija je 9, 11. i 15. marta 2005. godine proslijedila tuženim stranama, Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine, grupu predmetnih prijava, radi dostavljanja pisanih zapažanja o prihvatljivosti i meritumu prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine je 11. i 15. aprila 2005. godine dostavila svoja pisana zapažanja, koja su proslijeđena podnosiocima prijava. Tužena strana, Bosna i Hercegovina nije dostavila svoja pisana zapažanja.

76. Komisija je 24. maja 2005. godine proslijedila tuženim stranama, Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine, preostali dio predmetnih prijava, radi dostavljanja pisanih zapažanja o prihvatljivosti i meritumu prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, je 8. juna 2005. godine dostavila svoja pisana

zapažanja, koja su proslijeđena podnosiocima prijava. Tužena strana, Bosna i Hercegovina nije dostavila svoja pisana zapažanja.

77. Komisija je 31. januara 2005. godine zatražila od Kantonalnog suda Izvod iz sudskog registra za Ljubljansku banku d.d. Ljubljana i Investbanku Beograd, za period od 1990. godine do 6. aprila 1992. godine. Kantonalni sud je 10. februara 2005. godine dostavio Komisiji tražene informacije.

78. Komisija je dopisom od 18. februara 2005. godine pozvala Ured visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Ured Visokog predstavnika) da u postupku rješavanja predmeta devizne štednje pred Komisijom učestvuje u svojstvu *amicus curiae*. Ured Visokog predstavnika je 1. aprila 2005. godine dostavio svoje mišljenje.

79. Komisija je dopisom od 24. februara 2005. godine pozvala zastupnika Udruženja štediša da u postupku rješavanja predmeta devizne štednje pred Komisijom, učestvuje u svojstvu *amicus curiae*. Udruženje štediša je 14. marta 2005. godine dostavilo svoje mišljenje.

80. Mišljenje Udruženja štediša je proslijeđeno tuženim stranama 23. i 25. marta 2005. godine.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

81. Zbog rastuće nestašice deviznih sredstava i drugih ekonomskih problema u bivšoj SFRJ, podizanje novca sa starih deviznih štednih računa je bilo strogo ograničeno zakonima koji su doneseni početkom 1990-tih godina. Poslije oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, bilo je pokušaja da se kroz legislativu privatizacije riješi nedostupnost stare devizne štednje. Međutim, nakon što su pokušaji ostvarenja potraživanja po osnovu stare devizne štednje u procesu privatizacije ostali uglavnom bezuspješni, Federacija Bosne i Hercegovine je usvojila novi zakon na osnovu kojeg stara devizna štednja postaje dio unutrašnjeg duga Federacije Bosne i Hercegovine. Međutim, u odnosu na obaveze po osnovu stare devizne štednje, deponovane u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i Investbanci Beograd, novi Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 64/04) je izričito propisao da će se iste rješavati u procesu sukcesije imovine bivše SFRJ.

A. Zakoni Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

82. **Zakon o deviznom poslovanju** ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 66/85 i 71/86)

Član 14. propisuje:

> Građani i građanska pravna lica mogu devize držati na deviznom računu ili deviznom štednom ulogu kod ovlaštene banke i koristiti za plaćanje u inostranstvu, u skladu sa odredbama ovog zakona.
>
> […]
>
> Za devize na deviznim računima i deviznim štednim ulozima jemči Federacija.

83. **Zakon o osnovama bankarskog i kreditnog sistema** ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 70/85, 9/86, 34/86, 72/86 i 65/87)

Član 183. propisuje:

> […]

> Za štedne uloge u stranoj valuti i depozite na deviznim štednim računima građana i stranih fizičkih lica jemči Federacija.

84. **Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama** ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 10/89, 40/89, 87/89, 18/90, 72/90 i 79/90)

Član 14. propisuje:

> Banka je pravno lice [...].
>
> Statutom banke može se prenijeti u nadležnost dijelovima banke da u pravnom prometu sa trećim licima obavljaju određene poslove.

85. **Odluka o načinu na koji ovlaštene banke izvršavaju naloge za plaćanje domaćih fizičkih lica devizama s njihovih deviznih računa i deviznih štednih uloga** ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", broj 28/91). Tačka 2. Odluke glasi:

> Ovlaštene banke koje od dana stupanja na snagu ove odluke odobre devize deviznom štednom ulogu građana, dužne su da građanima obezbjede podizanje tih deviza s njihovih štednih uloga ili izvršavaju njihove naloge za plaćanje uvoza najkasnije u roku od sedam dana od dana kada su devize odobrene njihovom deviznom štednom ulogu, ako je građanin podnio uredan nalog za plaćanje, odnosno nalog za podizanje deviza sa njihovog deviznog štednog uloga.

86. **Odluka o načinu vođenja deviznog računa i deviznog štednog uloga domaćeg i stranog fizičkog lica** ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 6/91, 28/91, 34/91 i 36/91). Ovom odlukom je određeno da ovlaštene banke izvršavaju naloge za plaćanje domaćih fizičkih lica na teret deviza koje su položene na njihove devizne račune. Iznosi naloga i rokovi za isplatu su nekoliko puta mijenjani Odlukama o izmjenama i dopunama Odluke o načinu vođenja deviznog računa i deviznog štednog uloga domaćeg i stranog fizičkog lica. U posljednjim izmjenama, koje su stupile na snagu 18. maja 1991. godine, tačkom 2. utvrđeni su sljedeći rokovi i iznosi:

> do 500 njemačkih maraka-u roku od 15 dana za prvo plaćanje sa deviznog računa, a u roku od 30 dana za svako naredno plaćanje;
>
> do 1.000 njemačkih maraka-u roku od 30 dana za prvo plaćanje sa deviznog računa, a u roku od 45 dana za svako naredno plaćanje;
>
> do 3.000 njemačkih maraka-u roku od 90 dana;
>
> do 8.000 njemačkih maraka-u roku od 180 dana.

87. **Zakon o parničnom postupku SFRJ** ("Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", br. 4/77, 36/77, 36/80, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90 i 35/91)

Član 59. propisuje:

> Za suđenje u sporovima protiv pravnog lica koje ima poslovnu jedinicu van svog sjedišta, ako spor proizilazi iz pravnog odnosa te jedinice, pored suda opšte mjesne nadležnosti, nadležan je i sud na čijem području se nalazi ta poslovna jedinica.

B. Zakoni Republike Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine

88. Dana 11. aprila 1992. godine, nakon sticanja nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine, usvojena je **Uredba sa zakonskom snagom o deviznom poslovanju** iz 1992. godine ("Službeni

list Republike Bosne i Hercegovine", broj 2/92). Relevantnim odredbama ove Uredbe predviđeno je sljedeće:

Član 9, u relevantnom dijelu, glasi:

> Za devize na deviznim računima i deviznim štednim ulozima jamči Republika.

89. Uredba iz 1992. godine je kasnije zamijenjena **Uredbom sa zakonskom snagom o deviznom poslovanju** iz 1994. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 10/94; kasnije usvojena kao zakon, "Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 13/94).

Sljedeće odredbe Uredbe iz 1994. godine su relevantne:

Član 3.

> Devize se mogu koristiti samo za plaćanje prema inozemstvu osim ako ovom uredbom nije drugačije određeno.

Član 12.

> Domaća i strana fizička lica mogu devize držati na računu kod banke i slobodno ih koristiti.

Član 44.

> Devizne rezerve čine potraživanja na računima u inostranstvu, efektivni strani novac i vrijednosni papiri izdati u inozemstvu [deponovani] kod Narodne banke [Bosne i Hercegovine] i [ovlaštenih] banaka.

90. **Odluka o ciljevima i zadacima monetarno kreditne politike**, objavljena je 9. aprila 1995. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 11/95). Tačka 12. Odluke glasi:

> Deponovana devizna štednja građana trajno će se riješiti donošenjem zakona o javnom dugu Republike do kraja prvog polugodišta 1995. godine.

91. Ova Odluka je kasnije izmijenjena i dopunjena sa stupanjem na snagu 2. juna 1995. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 19/95). Izmijenjena i dopunjena tačka 12. predviđa da treba donijeti zakon o javnom dugu prije kraja septembra 1995. godine. Dalje se dodaje da, do donošenja tog zakona, Narodna banka Bosne i Hercegovine može, uz saglasnost Ministarstva finansija, isplaćivati deviznu štednju u odgovarajućem iznosu u dinarima pripadnicima Armije Republike Bosne i Hercegovine za pokrivanje troškova njihovog liječenja i liječenja članova njihovih porodica.

92. **Odluka o ciljevima i zadacima devizne politike** donijeta je 10. aprila 1996. godine ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", broj 13/96). Potvrđujući uglavnom Odluku iz 1995. godine, tačka 7. Odluke iz 1996. godine predviđala je bez posebnog određivanja datuma slijedeće:

> Devizna štednja građana deponovana kod bivše Narodne banke Jugoslavije zajedno sa kamatama na ovu štednju, rješavaće se donošenjem zakona o javnom dugu Bosne i Hercegovine, ili na drugi način u sklopu ukupne konsolidacije duga Bosne i Hercegovine zajedno sa međunarodnom zajednicom.

93. Visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini donio je 22. jula 1998. godine **Okvirni zakon o privatizaciji preduzeća i banaka u Bosni i Hercegovini**, koji je stupio na snagu sljedećeg dana kao privremeni zakon ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 14/98). Konačno, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine ga je usvojila 19. jula 1999. godine ("Službeni list Bosne i Hercegovine“, broj 12/99).

94. **Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Bosne i Hercegovine (**"Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 44/04)

Član 1. propisuje:

> Ovim se zakonom uređuje način i postupak utvrđivanja i izmirivanja neizmirenog unutrašnjeg duga Bosne i Hercegovine prema budžetskim korisnicima do 31. decembra 2002. godine, isključujući obveze na temelju izvršnih odluka (u daljnjem tekstu: unutrašnji dug).

C. Odluka o ratifikaciji sporazuma o pitanjima sukcesije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 10/01)

95. U sporazumu o sukcesiji SFRJ, Aneks C, u relevantnom dijelu, predviđa sljedeće:

Član 2.

> […]
>
> Ostala finansijska dugovanja (SFRJ) uključuju:
>
> (a) jamstva SFRJ ili njene narodne banke Jugoslavije za štednju u čvrstoj valuti položenu kod komercijalnih banaka ili njihovih filijala u bilo kojoj državi sljednici prije datuma kojeg je ona proglasila neovisnost;
>
> […].

Član 7.

> Jamstva bivše SFRJ ili njene NBJ za štednju čvrste valute položenu kod komercijalne banke ili neke od njenih filijala u bilo kojoj državi sljednici prije datuma kada je ta država proglasila neovisnost predmet se pregovara bez odlaganja, vodeći naročito računa o potrebi zaštite štednje čvrste valute pojedinaca. Ovi pregovori će se odvijati pod pokroviteljstvom Banke za međunarodna poravnanja.

D. Zakoni Federacije Bosne i Hercegovine o privatizaciji i izmjene i dopune

96. Osnovne pravne odredbe kojima se omogućava prenos stare devizne štednje na Jedinstveni račun građana radi korištenja u procesu privatizacije sadržane su u članovima 3, 7, 11. i 18. **Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije** (u daljnjem tekstu: Zakon o potraživanjima građana), koji je stupio na snagu 28. novembra 1997. godine, a počeo se primjenjivati 27. februara 1998. godine, sa izmjenama i dopunama od 5. marta 1999. godine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 27/97 i 8/99). Ti članovi su propisivali:

Član 3.

> Lice koje ima deviznu štednju u bankama ili poslovnim jedinicama sa sjedištem na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine iznad 100 KM, a bilo je državljanin bivše Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i na dan 31. marta 1991. godine imalo prebivalište na teritoriji koja sada pripada Federaciji Bosne i Hercegovine stiče potraživanja prema Federaciji sa stanjem na dan 31. marta 1992. godine.
>
> Realizacija potraživanja građana koji su na dan 31. marta 1991. godine imali državljanstvo bivše Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, a koji nemaju prebivalište na teritoriji Federacije, kao i drugih lica, koja imaju devizna potraživanja

> u bankama na teritoriji Federacije, u smislu ovog zakona, uredit će se posebnim propisom.
>
> Licima iz stava 1. ovog člana s deviznom štednjom do 100 DEM banke će na njihov zahtjev isplatiti iznos štednje.
>
> Potraživanja iz stava 3. ovog člana su isplativa nakon isteka perioda od tri mjeseca od dana primjene ovog Zakona.

Član 7.

> Potraživanja iz člana 3. ovog zakona banka prenosi na Jedinstveni račun štediše.
>
> Način prenosa potraživanja građana [...] čiji se računi vode u bankama kod kojih su organizacione jedinice na teritoriji Federacije prestale s radom, uredit će se posebnim propisom Federalnog ministarstva finansija.

Član 11.

> Otvaranje Jedinstvenih računa vrši se po službenoj dužnosti na osnovu Jedinstvenog matičnog broja građana-nosilaca potraživanja iz ovog zakona.
>
> Jedinstveni račun predstavlja certifikat građanina.

Član 18.

> Potraživanja sa Jedinstvenog računa mogu se koristiti u postupku privatizacije u roku od dvije godine od dana izdavanja izvoda sa Jedinstvenog računa, a nakon upisa potraživanja po pojedinim vrstama.
>
> Istekom roka iz stava 1. ovog člana, potraživanja na Jedinstvenom računu se gase.

97. Nakon odluke Doma u predmetu *Poropat i dr.* u junu 2000. godine, Federacija je donijela razne izmjene i dopune ovih odredbi.

98. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 45/00) stupio je na snagu 2. novembra 2000. godine. Ovim Zakonom član 18. je izmijenjen i dopunjen na taj način da je nosiocu stanarskog prava iz člana 8a.[2] Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo omogućeno da može koristiti svoja potraživanja sa Jedinstvenog računa građana u roku od tri mjeseca od dana ovjere potpisa na ugovoru o kupovini pred nadležnim sudom. Izmjenama i dopunama je dodat treći stav u članu 18, koji predviđa:

> Izuzetno od odredbe st. 1. i 2. ovog člana nosioci stanarskog prava iz člana 8a. Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/97, 11/98, 22/99 i 7/00) mogu koristiti potraživanja sa Jedinstvenog računa u roku od tri mjeseca od dana ovjere potpisa na kupoprodajnom ugovoru kod nadležnog suda.

99. Dodatne izmjene i dopune stava 1. člana 18. su stupile na snagu 8. februara 2002. godine. Tim izmjenama i dopunama opći rok za korištenje certifikata izmijenjen je sa dvije godine na četiri godine, tako da cijeli član, sa izmjenama i dopunama, glasi:

[2] Navedenim članom 8a. je regulisana kupovina napuštenih stanova od strane nosilaca stanarskih prava.

Član 18. propisuje:

> Potraživanja sa Jedinstvenih računa građana mogu se upotrijebiti u procesu privatizacije u roku od četiri godine od dana izdavanja izvoda sa Jedinstvenog računa građana, nakon registracije svakog pojedinog potraživanja.
>
> Po isteku roka navedenog u stavu 1. ovog člana, potraživanja sa Jedinstvenih računa se gase.
>
> Izuzetno od odredbi stavova 1. i 2. ovog člana, nosioci stanarskog prava iz člana 8a. Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 27/97, 11/98, 22/99 i 7/00) mogu koristiti potraživanja sa Jedinstvenog računa u roku od tri mjeseca od dana ovjere potpisa sa kupoprodajnim ugovorom kod nadležnog suda.

100. Pored ovih izmjena Zakona o potraživanjima građana, Federacija Bosne i Hercegovine je donijela dodatne izmjene i dopune procesa privatizacije kako bi ublažila položaj vlasnika stare devizne štednje. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o privatizaciji preduzeća** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 45/00) je stupio na snagu 2. novembra 2000. godine. Ovim Zakonom je izmijenjen i dopunjen član 28. kako bi se certifikati po osnovu stare devizne štednje izjednačili sa gotovinom. Starom verzijom je propisano:

> Prodaja iz člana 26.[2] ovog zakona vrši se uz obavezno plaćanje u novcu najmanje 35 posto ugovorene prodajne cijene.
>
> Za svaki iznos plaćen u novcu preko 35% može se odobriti popust od 8%.

Novom verzijom je propisano:

> Prodaja iz člana 26. ovog zakona vrši se uz obavezno plaćanje u novcu ili certifikatima iz temelja stare devizne štednje najmanje 35 posto ugovorene prodajne cijene.
>
> Za svaki iznos plaćen u novcu ili ceritifikatom po osnovu stare devizne štednje preko 35% može se odobriti popust od 8%.

101. **Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o privatizaciji preduzeća** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 61/01) izmijenjen je član 27. stav 1. Starom verzijom je propisano:

> Mala privatizacija u smislu člana 26. ovog zakona provodi se javnom prodajom, koju je preduzeće dužno pripremiti i prijaviti nadležnoj agenciji (za privatizaciju) u roku od 12 mjeseci od dana početka primjene ovog zakona.

Novom verzijom je propisano:

> Mala privatizacija u smislu člana 26. ovog zakona provodi se javnom prodajom, koju je preduzeće dužno pripremiti i prijaviti nadležnoj agenciji (za privatizaciju) u roku koji odredi Agencija Federacije, i u roku važenja potraživanja građana iz Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije (certifikati itd).

102. **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 61/01) stupio je na snagu 8. januara 2002. godine (nakon datuma odluke Ustavnog suda Federacije Bosne i

[3] Navedenim članom 26. regulisana je prodaja preduzeća u procesu male privatizacije.

Hercegovine). Novi član 24. tog zakona je izjednačio certifikate iz osnova stare devizne štednje sa novcem. Starom verzijom je propisano:

> Plaćanje otkupne cijene stana vrši se jednim od platežnih sredstava i to:
>
> a) gotovinom
>
> b) certifikatima na temelju tražbine građana, a koji su utvrđeni posebnim propisima
>
> Kada se plaćanje vrši novcem cijena stana se umanjuje za 20% utvrđene otkupne cijene.

Novom verzijom je propisano*:*

> Plaćanje otkupne cijene stana vrši se jednim od platežnih sredstava i to:
>
> a) novcem
>
> b) certifikatima na temelju tražbine građana, a koji su utvrđeni posebnim propisima.
>
> Kada se plaćanje vrši novcem ili certifikatom iz osnova stare devizne štednje cijena stana se umanjuje za 20% utvrđene otkupne cijene.

103. U pismu Domu za ljudska prava od 8. decembra 2000. godine, u vezi sa implementacijom odluke *Poropat i dr*, Federacija Bosne i Hercegovine navodi da ona, "preko nadležnih Ministarstava i agencija, vodi aktivnosti informisanja građana o važnosti posjeta bankama kako bi dali Jedinstveni matični broj s ciljem da omoguće prenos svoje stare devizne štednje na Jedinstveni račun građana i izdavanje certifikata kojim bi im omogućila da učestvuju u procesu privatizacije koji je u postupku jer nema drugog načina na koji bi građani Bosne i Hercegovine – imaoci stare devizne štednje, realizovali svoja potraživanja po tom osnovu na bilo koji drugi način osim putem procesa privatizacije".

104. Federacija Bosne i Hercegovine je **Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o potraživanju građana** (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj 57/03) izmijenila član 7. koji je glasio:

> Potraživanja iz člana 3. ovog zakona banka prenosi na Jedinstveni račun štediše.

Novom verzijom je propisano:

> Potraživanja iz člana 3. ovog zakona banka, na zahtjev štediše koji se podnosi u roku do šest mjeseci od dana usvajanja ovog zakona, prenosi na Jedinstveni račun štediše.

Također, izmijenjen je i član 11. koji je glasio:

> Otvaranje Jedinstvenih računa vrši se po službenoj dužnosti na osnovu matičnog broja građana-nosilaca potraživanja iz ovog zakona.

Novom verzijom je propisano:

> Otvaranje Jedinstvenih računa vrši se po službenoj dužnosti na osnovu matičnog broja građana-nosilaca potraživanja iz ovog zakona, a otvaranje Jedinstvenog računa po osnovu stare devizne štednje vrši se na zahtjev štediše.

Također, došlo je do izmjene i člana 18. koji se odnosio na rok upotrebe certifikata u procesu privatizacije, u smislu da je rok od četiri godine produžen na šest godina, tako da član 18. sa izmjenama sada glasi:

> Potraživanja sa Jedinstvenog računa mogu se koristiti u postupku privatizacije u roku od šest godina od dana izdavanja izvoda sa Jedinstvenog računa, a nakon upisa potraživanja po pojedinim vrstama.

Član 20. Zakona o potraživanju građana je dopunjen sa dva nova stava 20a. i 20b. koji regulišu neiskorištena potraživanja podnosilaca prijava po osnovu stare devizne štednje koja su prenijeta na Jedinstveni račun, kao i sredstva koja su štediše utrošili u privatizacijske investicione fondove. Član 20. je glasio:

> Direktor Agencije za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine će u roku od 30 dana od stupanja na snagu ovog zakona donijeti Uputstvo o evidenciji i realizaciji potraživanja sa Jedinstvenog računa.

Novi stavovi su:

> 20a. Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH će neiskorištena potraživanja po osnovu stare devizne štednje koja su prenijeta na Jedinstveni račun vratiti na račun imaoca u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva štediše.
>
> 20b. Štediše koje su izvršile prijenos potraživanja iz osnova stare devizne štednje u privatizacijske investicione fondove, koja žele povratiti na svoje Jedinstvene račune, mogu podnijeti zahtjev privatizacijskim investicionim fondovima za povrat potraživanja u roku do šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

105. Federacija Bosne i Hercegovine je usvojila **nove izmjene i dopune Zakona o potraživanju građana** objavljene u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", broj 20/04**,** tako da je član 5. dopunjen sa novim članom 5a. koji glasi:

> Član 5a. Izuzetno od člana 5. ovog Zakona potraživanje po osnovu stare devizne štednje postaje unutrašnji dug Federacije Bosne i Hercegovine koji se izmiruje u skladu sa posebnim zakonom, osim ako lice koje ima potraživanje na osnovu stare devizne štednje ne da izjavu da se ta potraživanja koriste za namjene iz člana 18. ovog Zakona.
>
> Izjava iz stava 1. ovog člana je neopoziva i podnosi se Federalnom ministarstvu finansija u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Također, izmijenjen je i član 18. koji je regulisao način korištenja certifikata, i sada glasi:

> Potraživanja sa Jedinstvenog računa mogu se koristiti u procesu privatizacije:
>
> - za kupovinu dionica preduzeća, imovine preduzeća i druge imovine koja se bude prodavala u procesu privatizacije do 30. juna 2006. godine, pod uvjetom da učešće pojedinačne ponude ne prelazi 10% od ukupne kupovne cijene;
>
> - za kupovinu stanova na kojima postoji stanarsko pravo do 30. juna 2007. godine u visini do 100% od ukupne cijene.
>
> Istekom rokova iz stava 1. ovog člana potraživanja na Jedinstvenom računu se gase.

> Izuzetno od odredbe stava 2. ovog člana rok za kupovinu stanova na kojima postoji stanarsko pravo može se mijenjati zavisno od donošenja i promjena propisa o restituciji.

Posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o potraživanju građana obuhvaćen je i član 20. koji sada glasi:

> Agencija za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine dostavit će Federalnom ministarstvu finansija bazu podataka o stanju neiskorištenih potraživanja po osnovu stare devizne štednje na Jedinstvenom računu u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.
>
> Član 20b. koji je davao štedišama koji su uložili svoja sredstva u PIF-ove mogućnost da traže povrat uloženih sredstava se novim zakonom briše.

106. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je 20. novembra 2004. godine usvojio **Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 64/04), koji u relevantnom dijelu glasi:

Član 1.

> Ovim Zakonom utvrđuju se unutrašnje obaveze Federacije Bosne i Hercegovine prema fizičkim i pravnim licima, nastale na osnovu: neisplaćenih invalidnina, neisplaćenih penzija, neisplaćenih naknada prema dobavljačima za robe, materijale i usluge, obaveze nastale na osnovu neisplaćenih plaća i dodataka, te ostale obaveze (u daljnjem tekstu: unutrašnji dug), odnosno način pojedinačne verifikacije utvrđenih potraživanja, kao i način njihovog izmirenja.

Član 2.

> Ovim Zakonom utvrđuje se sveobuhvatno izmirenje unutrašnjeg duga na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Federacija).
>
> Unutrašnji dug Federacije procjenjuje se u iznosu od 1.858,9 miliona KM. Ova procjena isključuje iznos obaveza za staru deviznu štednju, s obzirom na to da će se oni utvrditi u postupku verifikacije.
>
> Obaveze unutrašnjeg duga iz stava 1. ovog člana izmiruju se isplatom u gotovini, putem izdavanja obveznica (u daljnjem tekstu: obveznice) i otpisivanjem, prema odredbama ovog Zakona.
>
> Izmirenje svih kategorija unutrašnjeg duga, uključujući i staru deviznu štednju, neće prelaziti iznos od 10% GDP za 2003. godinu i to u neto sadašnjoj vrijednosti za sve planirane isplate svih kategorija unutrašnjeg duga.

Član 3.

> Unutrašnji dug Federacije iznosi 1.858,9 miliona KM, isključujući iznos obaveze za staru deviznu štednju koji će se utvrditi u postupku verifikacije, a čine ga:
>
> - opće obaveze u iznosu od 947,9 miliona KM,
>
> - obaveze na osnovu kredita komercijalnih banaka u iznosu od 11 miliona KM,
>
> - obaveze za staru deviznu štednju u iznosu koji će se utvrditi prema verifikaciji obaveza na način propisan u članu 12. ovog Zakona.

Član 9.

Federacija preuzima obaveze na osnovu stare devizne štednje ostvarene u najnižim poslovnim jedinicama banaka (ekspozitura i/ili agencija) na teritoriji Federacije. Ukoliko banka nema poslovnih jedinica onda se smatra da je sjedište banke najniža poslovna jedinica.

Obaveze na osnovu stare devizne štednje, definirane stavom 1. ovog člana, ne obuhvataju obaveze na osnovu stare devizne štednje deponovane u Ljubljanskoj banci i Invest banci, s obzirom na to da će se one rješavati u procesu sukcesije imovine bivše SFRJ.

Obaveze na osnovu stare devizne štednje iz člana 3. ovog Zakona Federacija će izmiriti isplatom u gotovini i izdavanjem obveznica.

Kamate na staru deviznu štednju od 01. januara 1992. godine otpisuju se.

Član 10.

Kad se izvrši verifikovanje potraživanja za staru deviznu štednju, na način predviđen članom 12. ovog Zakona, Vlada Federacije će posebnim propisom utvrditi metod i visinu isplate u gotovini za staru deviznu štednju svakom fizičkom licu, nosiocu stare devizne štednje, do iznosa propisanog u članu 2. ovog Zakona.

Član 11.

Gotovinske isplate za staru deviznu štednju iz člana 10. ovog Zakona izvršit će se iz budžeta Federacije u periodu od četiri godine počevši od fiskalne godine kada se završi postupak verifikovanja stare devizne štednje.

Član 12.

Verifikovanje svih potraživanja za staru deviznu štednju vršit će se na osnovu baze podataka koja je ustanovljena Zakonom o utvrđivanju i ostvarivanju potraživanja građana u postupku privatizacije ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/97, 8/99, 45/00, 54/00, 32/01, 57/03, 20/04) i drugim propisima donesenim na osnovu zakona i baza podataka koje posjeduju banke.

Proces verifikacije potraživanja za staru deviznu štednju završit će se u roku od devet mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Federalni ministar finansija donijet će podzakonske akte o verifikaciji svih potraživanja za staru deviznu štednju u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Član 13.

Za obaveze za staru deviznu štednju koje ne budu izmirene isplatom u gotovini, u skladu sa čl. 9. i 10. ovog Zakona, izdat će se obveznice do iznosa koji je potreban za izmirenje kumulativnih potraživanja.

Član 14.

Kad se izvrši verifikovanje potraživanja za staru deviznu štednju na način predviđen članom 12. ovog Zakona, Vlada Federacije će posebnim propisom utvrditi model izdavanja obveznica propisujući rok dospijeća obveznica, visinu kamate na obveznice i dužinu grace perioda, a do iznosa koji se utvrdi kao glavnica u procesu

verifikovanja potraživanja na osnovu stare devizne štednje do iznosa propisanog u članu 2. ovog Zakona.

Kako bi osigurala dodatna finansijska sredstva nosiocima obveznica iz člana 13. ovog Zakona, Vlada Federacije, u svojstvu dioničara a prema važećim propisima, svojom Odlukom rasporedit će do 15% dividende iz privrednih društava sa državnim kapitalom kako bi otkupljivala javne obveznice putem ponude po tržišnoj cijeni, isplaćujući ih kako je predviđeno godišnjim budžetom, počevši od obveznica sa najnižom nominalnom vrijednosti i progresivno krenuvši ka obveznicama sa višom nominalnom vrijednosti.

Član 15.

Vlada Federacije će tri posto iznosa koji se ostvari od prodaje preduzeća JP „BH Telecom“, JP „Elektroprivrede BiH“ d.d., JP „Elektroprivrede HZHB'“ d.d. i „Hrvatske telekomunikacije” d.o.o. Mostar uplatiti na poseban račun.

Sredstva ostvarena na posebnom računu iz stava 1. ovog člana koristit će se u svrhu prijevremenog otkupa obveznica na osnovu stare devizne štednje po tržišnoj cijeni i to uključujući prioritet u isplati - otkupu obveznica vlasnika stare devizne štednje i to ponudom otkupljenja obveznica sa najnižom nominalnom vrijednosti, a potom obveznica sa višom nominalnom vrijednosti.

Federalni ministar finansija donijet će podzakonske akte o načinu raspolaganja sredstvima deponovanim na računu iz prethodnog stava, odnosno o modalitetima isplate vlasnika obveznica, shodno ostvarenju sredstava iz ovog člana.

Član 21.

Obveznice za izmirenje obaveza za staru deviznu štednju i ratnih potraživanja su vrijednosni papiri koje izdaje u cijelosti ili djelimično Bosna i Hercegovina (u daljnjem tekstu: vrijednosni papiri BiH) u ime Federacije, ili Federacija (u daljnjem tekstu: vrijednosni papiri Federacije) prema posebnom propisu.

Obveznice izdate za izmirenje obaveza za staru deviznu štednju i ratna potraživanja su utržive i prenosive i izdaju se i vode samo u elektronskoj formi.

Svi uvjeti vezani za obveznice utvrđuju se odlukom Vlade Federacije i posebnim propisom.

Za predračun obaveza na osnovu stare devizne štednje i ratnih potraživanja u KM koristi se srednji zvanični kurs Centralne banke Bosne i Hercegovine koji važi na dan donošenja odluke Vlade Federacije o emisiji obveznica u smislu ovog Zakona.

Obveznice izdate za izmirenje obaveza iz stava 2. ovog člana predstavljaju unutrašnji dug Federacije u skladu sa posebnim propisom.

Federalno ministarstvo finansija upravljat će računima sa kojih se sredstva koja su položena mogu podizati u svrhu isplate obveznice.

Član 22.

Obveznice Federacije ne podliježu propisima i odobrenju Komisije za vrijednosne papire Federacije Bosne i Hercegovine.

Član 24.

> Federacija garantuje za obveznice izdate u skladu sa odredbama ovog Zakona za izmirenje unutrašnjeg duga.

Član 26.

> Vlada Federacije će u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona donijeti podzakonske akte za utvrđivanje prioriteta među kategorijama obaveza za izmirenje potraživanja u skladu sa stavom 2. člana 7, članom 8. i članom 11. ovog Zakona.

E. Odluka Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

107. Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine je 8. januara 2001. godine utvrdio da članovi 3, 7, 11. i 18. Zakona o potraživanjima građana nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine. Ustanovio je da su ti članovi u suprotnosti sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju i time u suprotnosti sa članom II.A.2(1)(k) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i Amandmanom 5. Navedeni Sud, u svojoj odluci, nije pomenuo prethodne izmjene i dopune zakona od 2. novembra 2000. godine. Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine nije naredio nikakve posebne izmjene i dopune ili na neki drugi način propisao prelazne odredbe po kojima bi relevantni članovi trebali biti primijenjeni.

108. Odluka Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, u relevantnom dijelu, glasi:

> Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine članom IIA.2.(1)(k) i Amandmanom V utvrđeno je da će Federacija osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog ustava [...].
>
> Utvrđujući ustavnost članova 3, 7, 11. i 18. Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije sa navedenim ustavnim odredbama i članom 1. stav 1. Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Sud je utvrdio da odredbe članova 3, 7, 11. i 18. Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

109. Odluka Ustavnog suda Federacije objavljena je 9. marta 2001. godine u “Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine”, broj 7/01.

110. Članom 12(b) dijela IV(c) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine predviđa se da ako Ustavni sud Federacije "utvrdi da zakon, usvojeni ili predloženi zakon ili drugi propis Federacije ili bilo kojeg kantona ili općine nije u skladu sa ovim Ustavom, taj zakon ili drugi propis neće se primjenjivati, odnosno stupiti na snagu, osim ukoliko se izmijeni na način koji propiše Sud ili ukoliko Sud ne utvrdi prijelazna rješenja, koja ne mogu biti na snazi duže od šest mjeseci".

111. Federacija Bosne i Hercegovine je 14. maja 2001. godine podnijela apelaciju Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine protiv presude Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, zavedenu kao *U 57/01*. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je, na svojoj sjednici od 20. decembra 2003. godine, rješenjem odbacio apelaciju iz formalnih razloga.

F. Zakoni Republike Slovenije

112. Republika Slovenija je 25. juna 1991. godine donijela **Ustavni zakon za provođenje i izvršenje Osnovne ustavne Isprave o samostalnosti i neovisnosti Republike Slovenije** ("Službeni list Republike Slovenije", broj 1/91), koji u relevantnom dijelu glasi:

Član 19. propisuje:

> Za devize na deviznim računima i deviznim štednim knjižicama uložene u bankama na teritoriji Republike Slovenije, za koje je do stupanja na snagu ovoga zakona, jamčila SFRJ, preuzima jamstvo Republika Slovenija, prema stanju na dan stupanja na snagu ovog zakona.

113. Navedeni Ustavni zakon je dopunjen 27. jula 1994. godine **Ustavnim zakonom o dopuni Ustavnog zakona za provođenje i izvršenje Osnovne ustavne Isprave o samostalnosti i neovisnosti Republike Slovenije** ("Službeni list Republike Slovenije", broj 45/94). Ovim zakonom osnovana je nova Ljubljanska banka. Na novu Ljubljansku banku prenose se potraživanja stare Ljubljanske banke, s tim da se staroj Ljubljanskoj banci ostavljanju dugovanja.

V. ŽALBENI NAVODI

114. Podnosioci prijava se generalno žale da je povrijeđeno njihovo pravo na mirno uživanje imovine, zagarantovano članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Jedan dio podnosilaca prijava se, također, žali da je povrijeđeno njihovo pravo na pravičnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, zagarantovano članom 6. Evropske konvencije.

115. Svi podnosioci prijava traže punu isplatu cjelokupne devizne štednje, a mnogi, pored toga, traže isplatu kamata. Također, traže kompenzaciju za duševne patnje, troškove postupka pred domaćim sudovima i Domom/Komisijom, te ostale troškove. Neki od podnosilaca prijava traže od Komisije da naredi donošenje zakona po kojem će stara devizna štednja biti proglašena neotuđivom privatnom imovinom bez ikakvih ograničenja.

VI. PODNESCI STRANA

A. Bosna i Hercegovina

1. U pogledu činjenica

116. Tužena strana navodi da je, nakon dobijanja samostalnosti, odmah počela sa pravnim regulisanjem u oblasti deviznog poslovanja. To je učinjeno iz razloga što su sva devizna sredstva, među kojima je bila i devizna štednja građana, činila ukupne rezerve bivše SFRJ. Zna se da je stanje deviznih rezervi bivše SFRJ na dan 31. decembra 1990. godine iznosilo 13 milijardi USD, a na dan 31. decembra 1991. godine oko 1,5 milijardi USD. Iz ovoga proizilazi da je bivša SFRJ putem Narodne banke Jugoslavije, gdje je vršeno deponovanje svih deviznih rezervi bivše SFRJ, svjesno sklonila sve devize i na taj način onemogućila bivše republike, među kojima je bila i Bosna i Hercegovina, da raspolažu deviznim rezervama koje su sa njenog područja bile deponovane kod Narodne banke Jugoslavije.

117. Također navodi da, u skladu sa gore navedenim, Bosna i Hercegovina do sada ni na koji način nije preuzela garanciju za deviznu štednju građana koja je deponovana kod bivše Narodne banke Jugoslavije, niti postoji njena obaveza da tu štednju isplaćuje građanima.

2. Prihvatljivost u odnosu na banke sa sjedištem u Bosni i Hercegovini

118. Tužena strana navodi da, s obzirom da podnosioci prijava nisu uopće koristili domaća pravna sredstva koja su im stajala na raspolaganju, nisu ispunjeni uslovi za prihvatljivost prijava i razmatranje merituma spora od strane Komisije do okončanja tih postupaka pred domaćim organima uprave i pravosuđa po raspoloživim pravnim lijekovima, saglasno odredbama člana 26.

Evropske konvencije i člana 8. stav 2a. Aneksa 6 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

119. Tužena strana ističe da iz prijava proizilazi da je ljudsko pravo podnosilaca prijava povrijeđeno u mjesecu junu 1992. godine i da je ta navodna povreda trajala čitav rat, a da su prijave podnesene više godina poslije rata. Naime, Dom/Komisija može razmatrati predmete, između ostalog, samo nakon što su iscrpljena domaća pravna sredstva i ako je zahtjev podnesen u roku od šest mjeseci od dana donošenja konačne odluke.

120. Tužena strana smatra da Komisija, u svim predmetima gdje građani potražuju isplatu stare devizne štednje, mora donijeti identičnu odluku (da imaju, ili nemaju pravo na naplatu stare devizne štednje). Po toj odluci bilo bi utvrđeno da li Bosna i Hercegovina preuzima garancije na staru deviznu štednju od bivše SFRJ.

121. Tužena strana predlaže Komisiji da, iz gore navedenih razloga, prijave odbaci kao neprihvatljive.

122. **Prihvatljivost u odnosu na banke sa sjedištem izvan Bosne i Hercegovine**

123. S obzirom da podnosioci prijava nisu uopće koristili domaća pravna sredstva koja su im stajala na raspolaganju, nisu ispunjeni uslovi za prihvatljivost prijava i razmatranje merituma spora od strane Doma/Komisije do okončanja tih postupaka pred domaćim organima uprave i pravosuđa po raspoloživim pravnim lijekovima saglasno odredbama člana 26. Evropske konvencije i člana 8. stav 2a. Aneksa 6 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

124. Tužena strana ističe da iz prijava proizilazi da je ljudsko pravo podnosilaca prijava povrijeđeno u mjesecu junu 1992. godine i da je ta navodna povreda trajala čitav rat, a da su prijave podnesene više godina poslije rata. Naime, Dom može razmatrati predmete, između ostalog, samo nakon što su iscrpljena domaća pravna sredstva i ako je zahtjev podnesen u roku od šest mjeseci od dana donošenja konačne odluke.

125. Pored toga, tužena strana navodi da se povodom istog zahtjeva za isplatu stare devizne štednje već vodi postupak od strane štediša Ljubljanske banke d.d, Glavna filijala Sarajevo kod Evropskog suda za ljudska prava, te da o tome, također, raspravlja i Odbor za ljudska prava Evropskog parlamenta. Prema tome, tužena strana zaključuje da Komisija ne može voditi identičan postupak, jer postoji mogućnost donošenja različitih odluka.

126. Tužena strana zaključuje da, obzirom da su podnosioci prijava polagali svoja devizna sredstva u banke, čije se sjedište ne nalazi na teritoriji Bosne i Hercegovine, država Bosna i Hercegovina ne može odgovarati zbog navodnog kršenja ljudskih prava. Stoga, tužena strana predlaže Komisiji da, iz gore navedenih razloga, prijave odbaci kao neprihvatljive.

3. Meritum u odnosu na banke sa sjedištem u Bosni i Hercegovini

127. Tužena strana traži od Komisije, ukoliko ocijeni da za sada nisu ispunjeni uslovi za odbacivanje prijava, da se sačeka sa odlučivanjem o prihvatljivosti prijava do konačnog ishoda u navedenim postupcima koji se trebaju pokrenuti pred domaćim nadležnim sudovima.

128. Tužena strana navodi da je, prema njenim saznanjima, do kojih se došlo u konsultacijama sa Vijećem ministara Bosne i Hercegovine, Uredom visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu i dr, trenutno našla najcjelishodnija rješenja ovog problema. U takvoj situaciji, a u punoj saradnji sa Uredom Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, Država Bosna i Hercegovina je kao jedino moguće rješenje iznašla soluciju da kroz proces privatizacije državne imovine omogući deviznim štedišama obeštećenja kroz otkup te imovine. Ova mjera je preduzeta kako devizne štediše ne bi ostale bez ikakve naknade. U tom cilju, Država Bosna i Hercegovina - Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, u saradnji sa Uredom visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu – priprema

paket zakona o privatizaciji državne imovine kako na nivou države, tako i na nivou entiteta Bosne i Hercegovine.

129. Tužena strana ističe da nisu povrijeđena ljudska prava podnosilaca prijava kroz soluciju koja im se nudi predviđenim zakonskim rješenjima kao načinom punog obeštećenja, a u smislu u kojem su im ona zagarantovana Evropskom konvencijom.

130. Tužena strana predlaže Komisiji, ukoliko ne odbaci prijave kao neprihvatljive, da odbije prijave u meritumu spora u odnosu na tuženu stranu, Bosnu i Hercegovinu, kao i da se odbiju zahtjevi podnosilaca prijava za kompenzaciju i naknadu troškova postupka.

4. Meritum u odnosu na banke sa sjedištem izvan Bosne i Hercegovine

131. U dijelu o meritumu prijava, tužena strana navodi da, s obzirom da se sjedište Ljubljanske banke d.d. Ljubljana i Investbanke Beograd nalazi na teritoriji drugih država, nije povrijeđeno pravo podnosilaca prijava na mirno uživanje njihove imovine.

B. Federacija Bosne i Hercegovine

1. Činjenice u odnosu na banke sa sjedištem u Bosni i Hercegovini

132. Tužena strana ističe činjenicu, da je od dana podnošenja prijava Domu/Komisiji, preduzela regulativne mjere s ciljem da spriječi kolaps platnog sistema javnog duga i bankovnog sistema. Ove mjere imaju za svrhu zaštitu vlasnika sredstava na deviznim štednim knjižicama. Naime, nakon pravosnažne presude Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj: U-10/00 od 8. januara 2001. godine, tužena strana je donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije (u daljnjem tekstu: Zakon o realizaciji potraživanja), kojim su uređena pitanja utvrđivanja i ostvarivanja potraživanja u postupku privatizacije. Zakonom su definirane vrste potraživanja građana prema Federaciji Bosne i Hercegovine, načini evidentiranja i postupka ostvarivanja ovih potraživanja u postupku privatizacije. Zakonom su, također, definirane vrste potraživanja, te između ostalog i potraživanja na osnovu stare devizne štednje.

133. Naime, u međuvremenu, tužena strana, konkretno Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, na svojoj sjednici od 15. decembra 2003. godine, donijela je Odluku o usvajanju strateškog plana za izmirenje unutrašnjih potraživanja prema Federaciji Bosne i Hercegovine. Odlukom je utvrđeno da unutrašnja potraživanja prema Federaciji Bosne i Hercegovine ukupno iznose 3.263,4 miliona KM, a obuhvataju između ostalog i obaveze za staru deviznu štednju u iznosu od 1.110 miliona KM. Regulisano je da će se način isplate i dinamika isplate i izvor finansiranja neisplaćenih potraživanja prema Federaciji Bosne i Hercegovine regulirati posebnim zakonima. Tako je članom 4. Odluke određen način izmirenja obaveza, prema kojem Vlada Federacije Bosne i Hercegovine planira gotovinsku isplatu vlasnicima stare devizne štednje u iznosu od 105 miliona KM, izdavanje obveznica sa nominalnom vrijednošću u iznosu od 1.005 miliona KM, sa rokom dospijeća od 20 godina, 10 godina grace perioda i kamatom od 0,5%, koja će imati neto sadašnju vrijednost u iznosu od 452 miliona KM.

134. Nadalje, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je donio Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, koji je stupio na snagu narednog dana od dana objavljivanja. Ovim zakonom utvrđuje se sveobuhvatno izmirenje unutrašnjeg duga na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine (član 2. navedenog Zakona). Unutrašnji dug Federacije Bosne i Hercegovine prema članu 3. navedenog Zakona, između ostalog, čini i obaveza za staru deviznu štednju u iznosu koji će biti utvrđen po verificiranju obaveza. Obaveze po osnovu stare devizne štednje definisane članom 3. ovog Zakona, Federacija Bosne i Hercegovine će izmiriti isplatom u gotovini i izdavanjem obveznica.

> Proces verificiranja tražbina za staru deviznu štednju okončat će se u roku od devet mjeseci od stupanja na snagu ovog Zakona.
>
> Federalni ministar finansija donijeće podzakonske akte o verificiranju svih tražbina za staru deviznu štednju u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.
>
> Kako bi osigurala dodatna finansijska sredstva nositeljima obveznica iz članka 13. ovog Zakona, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine u svojstvu dioničara, a sukladno važećim propisima, svojom će Odlukom rasporediti do 15% dividende iz gospodarskih društava s državnim kapitalom kako bi otkupljivala javne obveznice putem ponude po tržišnoj cijeni, isplaćujući ih kako je predviđeno godišnjim proračunom, počevši od obveznica s najnižom nominalnom vrijednošću i progresivno krenuši s obveznicama s višom nominalnom vrijednošću.

135. Dakle, slijedom navedenih činjenica, tužena strana ističe da je, primjenom odredbi Zakona o realizaciji potraživanja i Zakona o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđena unutrašnja obaveza Federacije Bosne i Hercegovine prema fizičkim licima i pravnim licima, kao i način njihovog izmirenja. Naime, izradom podzakonskog akta će biti izvršene verifikacije svih potraživanja za staru deviznu štednju, pa tako i potraživanja za staru deviznu štednju podnosilaca prijava.

2. Činjenice u odnosu na banke sa sjedištem izvan Bosne i Heregovine

136. Tužena strana ističe da je Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, u novembru 2004. godine, donio Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine. Ovim Zakonom je utvrđeno da će se obaveze po osnovu stare devizne štednje deponovane u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana i Investbanci Beograd rješavati u procesu sukcesije. Sporazum o sukcesiji je zaključen između Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Savezne Republike Jugoslavije (sada Državna Zajednica Srbija i Crna Gora), Republike Makedonije i Republike Slovenije, kao država sljednica SFRJ. Stupio je na snagu 2. juna 2004. godine. Tužena strana podsjeća da je Sporazumom o sukcesiji utvrđeno da će se o garancijama bivše SFRJ ili njene Narodne banke, za štednju čvrste valute položenu kod komercijalne banke ili neke od njenih filijala, u bilo kojoj državi nasljednici, prije datuma kada je ta država proglasila nezavisnost, pregovarati bez odlaganja i da će se pregovori odvijati pod pokroviteljstvom Banke za međunarodna poravnanja.

3. Prihvatljivost u odnosu na banke sa sjedištem u Bosni i Hercegovini

137. Tužena strana smatra nespornim da je putem navedene legislative i propisa dat jasan okvir kojim su stare devizne štediše dobile konkretne pouzdane informacije u vezi sa budućim tretmanom njihove stare devizne štednje, na način koji uzima u obzir opće interese, i istovremeno ne predstavlja pretjeran pojedinačan teret na podnosioce prijava.

138. Naime, tužena strana opravdano sumnja, a imajući u vidu vremenski period od dana podnošenja prijave do danas, da su pojedini podnosioci prijava, *uložili svoju deviznu štednju putem certifikata*, tako što su ih prodali. S tim u vezi, tužena strana podsjeća Komisiju na njenu Odluku o brisanju u predmetu broj CH/99/2211, *Olga Terpin protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine* od 9. februara 2004. godine.

139. U prilog naprijed navedenom, tužena strana ističe činjenicu da podnosioci prijava od dana podnošenja prijava Domu/Komisiji, odnosno od dana pravosnažnosti presude Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj: *U-10/00*, nisu dostavili nove informacije, tj. dokumentaciju u pogledu toga: da li su pokušali da podignu svoju staru deviznu štednju i da li su zatražili pomoć kod domaćeg suda.

140. Dakle, u ovakvoj konstelaciji preduzetih radnji, odnosno radnji koje će preduzeti tužena strana, unutrašnji dug Federacije Bosne i Hercegovine, kojim se obaveze za staru deviznu štednju u iznosu koji će biti utvrđen po verificiranju obaveza, na način propisan u članu 12. Zakona o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, a u vezi sa odredbom stava 1. tačka 3. člana 3. istog Zakona, izmirit će se isplatom u gotovini. Za obaveze za staru deviznu štednju, koje ne budu izmirene u gotovini i u skladu sa čl. 9. i 10. ovog Zakona, izdat će se obveznice do iznosa koji je potreban za izmirenje kumulativnih tražbina (član 13. navedenog Zakona). Kad su u pitanju obveznice za izdavanje obaveza za staru deviznu štednju, tužena strana podsjeća Komisiju na poglavlje III – Obveznice – odredbe članova od 21. do 25. navedenog Zakona – kojim je, između ostalog, utvrđen način, metod i uvjeti izmirenja obaveza za staru deviznu štednju, u vidu obveznica, za koje Federacija Bosne i Hercegovine jamči u skladu sa odredbama ovog Zakona.

141. Slijedom izloženog, tužena strana smatra da su se stekli uslovi da Komisija, primjenom odredbi člana VIII Sporazuma, prijave u rubriciranim predmetima proglasi neprihvatljivim, prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju u pogledu tužene strane Federacije Bosne i Hercegovine.

142. Slijedom navedenoga, tužena strana predlaže Komisiji da prijave podnosilaca odbaci, primjenom člana VIII(3)(b) Sporazuma, jer je predmetna stvar već riješena, na način i u skladu sa naredbama iz ranijih odluka Doma koje se tiču pitanja “stare“ devizne štednje, kao i sa Odlukom Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine.

4. Prihvatljivost u odnosu na banke sa sjedištem izvan Bosne i Hercegovine

143. Tužena strana navodi da se ne može smatrati odgovornom za moguće povrede, jer je Bosna i Hercegovina uključena u pregovore o sukcesiji u vezi sa pitanjima, kao što su odgovornost banaka u inostranstvu, prava ekonomske sukcesije i druga pitanja koja utiču na imaoce deviznih štednih računa. Slijedom navedenoga, tužena strana predlaže Komisiji da prijave proglasi neprihvatljivim jer su *ratione personae* nespojive sa odredbama Sporazuma.

5. Meritum u odnosu na banke sa sjedištem u Bosni i Hercegovini

144. Nesporno je da potraživanja podnosilaca prijava po osnovu njihove devizne štednje predstavljaju imovinu u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

145. U skladu sa stavom 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, s obzirom na ekonomske poteškoće Federacije Bosne i Hercegovine i banaka, a da bi se spriječio kolaps bankovnog sistema, tužena strana je zakonom regulisala korištenje potraživanja građana po osnovu njihove devizne štednje. Prema ranijim zakonskim rješenjima, nije bila postignuta pravična ravnoteža između općeg interesa i imovinskih prava imalaca stare devizne štednje. To je utvrđeno odlukama Doma za ljudska prava.

146. Tužena strana ne osporava da potraživanja podnosilaca prijava prema bankama lociranim na području Federacije Bosne i Hercegovine po osnovu njihove devizne štednje predstavljaju *imovinu* u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Međutim tužena strana podsjeća Komisiju da član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju uključuje i tri posebna pravila, na osnovu kojih Država ima pravo da se miješa u pravo na imovinu u skladu sa javnim interesom.

147. Dakle, tužena strana je našla, u okviru svoje slobode odlučivanja, odgovarajući način i postigla traženu *pravičnu ravnotežu* interesa. Naime, u trenutnoj fazi, podnosioci prijava ili druge devizne štediše, imaju mogućnost da ostvare svoja imovinska prava u određenim iznosima za staru deviznu štednju na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, s obzirom da su potraživanja po osnovu stare devizne štednje postala unutrašnji dug Federacije Bosne i Hercegovine, koji se izmiruje u skladu sa posebnim zakonom. Izuzetak čine lica – podnosioci prijava – koji imaju

potraživanja na osnovu stare devizne štednje, a dali su izjavu da se ta potraživanja koriste za namjene iz člana 18. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije. Tužena strana navodi da će, na osnovu utvrđenog metoda i visine, isplatiti u gotovini, odnosno ukoliko se obaveze za staru deviznu štednju, koje ne budu izmirene isplatom u gotovini, u skladu utvrđenim modelom, rokom, visinom, izdati obveznice do iznosa koji je potreban za izmirenje kumulativnih tražbina.

148. S obzirom na gore navedeno, tužena strana smatra da je u vezi stare devizne štednje podnosilaca prijava, Federacija Bosne i Hercegovine opravdala uplitanje u prava podnosilaca prijava, jer je kontrola korištenja imovine u skladu sa općim interesom i ima osnova u Zakonu. U prilog naprijed navedenom je i činjenica da će se konkretnim programom sukcesije i unutrašnjeg duga, stara devizna štednja riješiti uspostavljanjem pravične ravnoteže između zahtjeva općeg interesa zajednice i zahtjeva zaštite osnovnih prava podnosilaca prijava. Zakonom je otklonjena neizvjesnost u pogledu statusa deviznih potraživanja koja nisu registrovana na Jedinstvenom računu građana i potraživanja koja su registrovana, ali nisu upotrijebljena u procesu privatizacije.

149. Pored naprijed navedenog, tužena strana obavještava Komisiju, da je Parlament Federacije Bosne i Hercegovine dana 31. decembra 2004. godine donio Zakon o izvršenju proračuna Federacije Bosne i Hercegovine za 2005. godinu, kojim su uređeni: "način izvršenja Proračuna Federacije Bosne i Hercegovine za 2005. godinu (u daljem tekstu: Proračun), upravljanja prihodima i izdacima Proračuna, te pravo i obaveze korisnika proračunskih sredstava". Opći dio Proračuna sastoji se od bilance prihoda i izdataka te računa finansiranja, a posebni dio sadrži detaljan raspored izdataka po proračunu korisnika i vrsti izdataka.

150. Tako je Federalno ministarstvo finansija, u računu finansiranja, iskazalo zaduženja i otplate dugova *stare devizne štednje – isplate pojedincima*, sve u cilju uravnoteženja salda bilance prihoda i rashoda Proračuna.

151. Tužena strana, konkretno Federalno ministarstvo finansija, kao budžetski korisnik, je utvrdilo sredstva u Razdijelu 16 Proračuna, pozicija – Tekući Transferi; za *staru deviznu štednju – isplata pojedincima 61420*: proračuni za 2004. godinu u iznosu 6.050.000 KM – Proračuni za 2005. godinu u iznosu od 8.000.000 KM.

152. Dakle, odgovarajućim izmjenama i dopunama Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u procesu privatizacije i donošenjem Zakona o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, tužena strana je stvorila pravnu sigurnost u pogledu stare devizne štednje. Ovo tim više što je Zakonom o izvršenju proračuna Federacije Bosne i Hercegovine za 2005. godinu, planirala određena sredstva za *staru deviznu štednju – isplata pojedincima*, što je Sporazum o sukcesiji stupio na snagu 2. juna 2004. godine, iz kojih neupitno proizilazi da se *stara devizna štednja* rješava putem unutrašnjeg duga Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno sredstvima sukcesije.

153. Imajući u vidu naprijed navedeno, tužena strana smatra da nije prekršila prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

154. Izneseni argumenti potvrđuju stav tužene strane da ne postoje uvjeti za prihvatljivost prijava, te tužena strana predlaže Komisiji da prijave podnosilaca proglasi neprihvatljivim, iz naprijed iznesenih razloga, odnosno da primjenom odredbi člana VIII Sporazuma donese odluke o odbijanju žalbi podnosilaca prijava kao očito neutemeljenih.

6. Meritum u odnosu na banke sa sjedištem izvan Bosne i Hercegovine

155. Tužena strana navodi da je nesporno da potraživanja podnosilaca prijava po osnovu njihove devizne štednje predstavljaju imovinu u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Međutim, tužena strana zaključuje da je, na osnovu ranije iznesenih argumenata, mišljenja da ne postoje uvjeti za prihvatljivost prijava.

C. Mišljenje *amicus curiae* - Udruženje za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini

1. U odnosu na banke sa sjedištem u Bosni i Hercegovini

156. Udruženje štediša u Bosni i Hercegovini stoji na stanovištu da su svi problemi i evidentna i flagrantna kršenje ljudskih prava u vezi sa *starom deviznom štednjom*, položenom u bankama sa sjedištem u Bosni i Hercegovini ili filijalama banaka sa sjedištem u drugim republikama na teritoriji Bosne i Hercegovine prije 31. decembra 1990. godine, proistekla iz razloga što Bosna i Hercegovina, kao pravni sljednik Republike Bosne i Hercegovine i kao jedna od pravnih sljednica SFRJ, nije poduzela potrebne radnje kojima bi zaštitila prava građanskih lica – imaoce deviznih računa i deviznih štednih uloga. Štaviše, donošenjem relevantnih zakona stvorila je pravnu nesigurnost za devizne štediše u pogledu ostvarivanja prava na imovinu.

157. Republika Bosna i Hercegovina je činom izlaska iz SFRJ, prihvatanjem Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i zakona Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i donošenjem Uredbe sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona, koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni, znala da preuzima i dio obaveza i odgovornosti za deviznu štednju građana, za koju je garancije dala SFRJ. Shodno tome, ovom pitanju morala je posvetiti posebnu pažnju, jer su je ustavne odredbe iz člana 39. Ustava Republike Bosne i Hercegovine, kojima se građanima zajamčuje pravo svojine i člana 85, kojim se zajamčuje pravo građanina da bude obaviješten, na to obavezivale.

158. Republika Bosna i Hercegovina je donijela Uredbu sa zakonskom snagom o deviznom poslovanju, kojom je stavila van snage savezni Zakon o deviznom poslovanju. U članu 144. navedene Uredbe, Republika je utvrdila da će se pitanje dijela stare devizne štednje, u dijelu koji se odnosi na redeponovanu štednju kod Narodne banke Jugoslavije, urediti posebnim propisom. Članom 9. iste Uredbe, preuzela je jemstvo za devize građana koje su se nalazile u posjedu banaka i na računima u inostranstvu ovlaštene banke za poslove sa inostranstvom čije je sjedište bilo u Bosni i Hercegovini.

159. Ako Republika Bosna i Hercegovina nije mogla obezbijediti pravo raspolaganja deviznom štednjom redeponovanom kod Narodne banke Jugoslavije, propustila je donijeti zakon kojim utvrđuje deviznu štednju građana u posjedu banaka na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i način raspolaganja ovim deviznim sredstvima građana uz zaštitu prava građana sa teritorija koje nisu bile pod njenom kontrolom.

160. Propuštajući da donese ovakav zakon, Bosna i Hercegovina je ostavila na volju bankama da same odlučuju o ovoj imovini građana. Banke su samovoljno odbile isplaćivati štednju i kamatu po deviznoj štednji. Jedino su visoki političari i funkcioneri uspjeli dobiti svoja sredstva nazad.

161. Potpisivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, Bosna i Hercegovina je preuzela ustavnu obavezu da osigura najviši standard ljudskih prava. Time je trebala da osigura i pravo raspolaganja deviznim štedišama deviznom štednjom (Ustav Bosne i Hercegovine, član II/3.k), kao i pravo na pravično suđenje II/3.e). Treba imati na umu da je Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, sa svojim aneksima, obezbijedio Bosni i Hercegovini pravni milje da ispuni ovu obavezu.

162. Odluka Bosne i Hercegovine o ciljevima i zadacima devizne politike u 1996. godini, u tački 7, propisuje da Bosna i Hercegovina preuzima obavezu da će staru deviznu štednju deponovanu kod Narodne banke Jugoslavije, zajedno sa kamatom na štednju, rješavati donošenjem zakona o javnom dugu Bosne i Hercegovine ili na drugi način, u sklopu ukupne konsolidacije duga Bosne i Hercegovine zajedno sa međunarodnom zajednicom.

163. Odgovornost Bosne i Hercegovine sastoji se u tome što nakon donošenja ove odluke nije poduzela daljnje operativne korake u realizaciji odluke o zaštiti prava štediša i interesa države, a morala je to učiniti.

164. Bosna i Hercegovina je odgovorna i za donošenje Okvirnog zakona o privatizaciji preduzeća i banaka u Bosni i Hercegovini, kojim je dala izričito pravo Entitetima da privatiziraju preduzeća i banke smještene na njihovom teritoriju koje nisu u privatnom vlasništvu.

165. Nadalje, Udruženje štediša u Bosni i Hercegovini smatra da su sudski organi propustili da zaštite građane tako što nisu donosili ili izvršavali pravomoćne presude u pogledu devizne štednje. Time je prekršen član 6. Evropske konvencije.

166. Odgovornost Bosne i Hercegovine je i u tome što se oglušila na stavove Doma za ljudska prava, koji je, svojom Odlukom u predmetima *Poropat i dr,* od 10. maja 2000. godine, ukazao na ozbiljna kršenja ljudskih prava proisteklih iz odbijanja odgovornosti Bosne i Hercegovine. Osim toga, Udruženje štediša smatra da u pogledu devizne štednje, Država nije napravila niti jedan pozitivan pomak od donošenja relevantnih odluka Doma.

167. Činjenica je da je Bosna i Hercegovina ostala pasivna i po pitanju pregovora o preuzimanju obaveza po jemstvu SFRJ za staru deviznu štednju, koji se vode pod pokroviteljstvom Banke za međunarodna poravnanja (Aneks C Sporazuma o sukcesiji, član 7. stav 1). Bosna i Hercegovina je imala obavezu za pokretanje ovog pitanja putem Visokog predstavnika i Vijeća za implementaciju mira, čije su članice i 5 sljednica SFRJ.

168. Stupanjem na snagu Sporazuma po pitanju sukcesije, Bosna i Hercegovina i Entiteti imaju obaveze po pitanju stare devizne štednje u iznosima u kojima banke, kao nosioci obaveza po deviznoj štednji, utvrde da su Bosna i Hercegovina i Entiteti koristili devizna sredstva za svoje potrebe.

169. Donešeni zakoni (Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Bosne i Hercegovine; Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske; Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine; Zakon o unutrašnjem dugu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine) su prema Sporazumu o sukcesiji ništavni, a po Ustavu Bosne i Hercegovine su neustavni sa aspekta kršenja ljudskih prava. Obaveza po staroj deviznoj štednji svodi se isključivo na ugovoreni odnos banke, koja je pravni sljednik banke na dan 31. decembra 1991. godine, i štediše. Po Zakonu o obligacionim odnosima, ovaj odnos se ne može prenijeti na trećeg bez pristanka povjerioca – štediše u konkretnom slučaju.

170. Umjesto trošenja silnih novaca i sati u daljim zakonskim i podzakonskim manipulacijama deviznom štednjom, Entiteti su dužni dati naloge bankama da aktiviraju stavke po deviznoj štednji isknjižene u pasivnu podbilancu, tj. da ih vrate u aktivu i počnu vraćati štedišama novac. Država i Entiteti će vratiti onaj dio sredstava devizne štednje koji su povukli, ili koristili, za vlastite potrebe.

171. Za potraživanja devizne štednje položene kod Narodne banke Jugoslavije sa pravom reotkupa, banke moraju pokrenuti sudske postupke protiv 5 država sljednica, budući da nije postignut dogovor pred Bankom za međunarodna poravnanja.

172. Odgovornost Bosne i Hercegovine i Entiteta postoji u odnosu na donošenje zakonskih mjera kojima će se stare devizne štediše zaštiti od eventualnih zloupotreba od strane banaka. Naime, politike i način isplate devizne štednje od strane banaka moraju biti jasne, transparentne i u funkciji nediskriminacije štediša.

173. Donešeni Entitetski zakoni kojima se devizna štednja pretvara u javni dug, ne omogućavaju deviznim štedišama procesne garancije u smislu člana 6. Evropske konvencije.

174. U mišljenju je istaknut stav da Država nema javni interes u pogledu opravdanosti miješanja u pravo na imovinu vlasnika stare devizne štednje. U tom smislu, navodi se da Država ne raspolaže podacima o svojoj imovini, te da je miješanje u ovo pravo neopravdano pošto Država ne vodi savjesno proces privatizacije. Na taj način, Država gubi veliki dio sredstava, koja bi pomogla u rješavanju problema stare devizne štednje.

175. Budući da se radi o kršenju ljudskih prava građana Bosne i Hercegovine, a isključivo u interesu organiziranog kriminala koji dolazi iz redova međunarodne zajednice i domaćih političkih oligarhija, *amicus curiae* je mišljenja da bi Komisija trebala:

- obavijestiti i pozvati članove Predsjedništva Bosne i Hercegovine da podnesu Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine zahtjev za preispitivanje ustavnosti zakona koji se odnose na privatizaciju banaka i preduzeća, zakona o javnom dugu i zakona o zabrani izvršenja sudskih presuda;

- zatražiti i izricanje mjere zabrane dalje privatizacije preduzeća i banaka dok se ne utvrdi i usvoji program konsolidacije i vraćanja *ino* duga, koji su preuzeli Entiteti, uključujući isplatu stare devizne štednje građanima u Bosni i Hercegovini, zajedno sa izbjeglim licima;

- sugerisati Predsjedništvu Bosne i Hercegovine da traže hitno sazivanje sjednice Vijeća za implementaciju mira s ciljem dobivanja stručne i političke podrške u zaštiti prava građana Bosne i Hercegovine.

2. U odnosu na banke sa sjedištem izvan Bosne i Hercegovine

176. U odnosu na Ljubljansku banku d.d. Ljubljana i Investbanku Beograd, Udruženje štediša ističe da je u vrijeme izlaska Republike Slovenije i Bosne i Hercegovine iz SFRJ, Ljubljanska banka imala sjedište u Republici Sloveniji, a Investbanka u Beogradu. Obaveza po deviznoj štednji položenoj kod ovih banaka pada na teret Republike Slovenije i Državne Zajednice Srbije i Crne Gore, i nikako se ne može tretirati kao obaveza Bosne i Hercegovine.

D. Mišljenje *amicus curiae* - Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu

1. U odnosu na banke sa sjedištem u Bosni i Hercegovini

177. Ured Visokog predstavnika, u svom mišljenju od 1. aprila 2005. godine, smatra da treba odustati od stavova Doma, izraženih u odlukama *Poropat i dr.* i *Đurković i dr*, iz razloga što je Država prenijela tu nadležnost na Entitete i Brčko Distrikt. Time je Država iskoristila svoju diskrecionu moć. Štaviše, Ured Visokog predstavnika smatra da je nerealno očekivati da Entiteti i Brčko Distrikt mogu imati iste standarde za isplatu stare devizne štednje, jer se, uključujući privatizaciju, nalaze u različitim pozicijama.

178. U pogledu obaveza Entiteta i Brčko Distrikta, Ured Visokog predstavnika je, uz upućivanje na podatke Međunarodnog monetarnog fonda, dao statistički pregled obaveza Države po pitanju unutrašnjeg duga i pojedinih njegovih elemenata. Time je Ured Visokog predstavnika ukazivao na ozbiljnost situacije.

179. U pogledu procesnih prava, naglašeno je da se *pravo pristupa sudu* u smislu člana 6. Evropske konvencije može ograničiti u javnom interesu, što bi bilo opravdano u slučajevima *stare devizne štednje.* U tom smislu, ukazano je na određenu praksu Evropskog suda za ljudska prava (presuda *National & Privincial Building Society et al. protiv Velike Britanije*, od 23. oktobra 1997. godine, broj 117/1996/736/933-935, stav 105). Osim toga, naglašeno je da se podzakonski propisi tek trebaju donijeti, tako da je ocjena zakona preuranjena.

180. Na kraju je istaknuto da postojeći zakonski okvir predstavlja proporcionalan odnos između prava pojedinca i interesa Države, pri čemu Država uživa široko polje procjene.

2. U odnosu na banke sa sjedištem izvan Bosne i Hercegovine

181. Ured Visokog predstavnika, u svom mišljenju od 1. aprila 2005. godine, navodi da je, nakon stupanja na snagu Sporazuma o sukcesiji u junu 2004. godine, Republika Slovenija preuzela

odgovornost za banke smještene na njenoj teritoriji prilikom ispunjavanja ugovornih obaveza prema vlasnicima stare devizne štednje. Iako Bosna i Hercegovina i Republika Slovenija nisu postigle nikakav bilateralni sporazum, a tek treba da se uspostavi mehanizam za rješavanje potraživanja prema tim bankama prema Sporazumu o sukcesiji, ova potraživanja po osnovu stare devizne štednje izričito su izuzeta iz zakona o izmirenju dugova kao obaveza stranih država.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

182. Komisija podsjeća da su prijave podnesene Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o njima nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovim prijavama. Pri tome, Komisija će uzimati kriterije za prihvatljivost prijava sadržane u članu VIII(2) i (3) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmete podnosilaca prijava, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

183. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio, (b) da li je prijava u biti ista kao i stvar koju su Dom/Komisija već ispitali, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe (c). U skladu sa članom VIII(3) Sporazuma "[Komisija] u bilo kojem trenutku svog postupka može obustaviti razmatranje neke žalbe, odbaciti je ili brisati iz razloga (a) što podnosilac prijave namjerava odustati od žalbe; (b) što je stvar već riješena; ili (c) što iz bilo kojeg drugog razloga, koji utvrdi [Komisija], nije više opravdano nastaviti s razmatranjem žalbe; pod uvjetom da je takav rezultat u skladu s ciljem poštivanja ljudskih prava".

184. Komisija zapaža da su svi podnosioci prijava polagali devizna sredstva u jednoj ili više banaka sa sjedištem u Republici Bosni i Hercegovini i u jednoj, ili obje, strane banke, Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana i Investbanci Beograd, sa sjedištem van Republike Bosne i Hercegovine. S obzirom da je Zakonom o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacija Bosne i Hercegovine u priznavanju stare devizne štednje kao dio svog unutrašnjeg duga različito tretirala deviznu štednju ostvarenu u domaćim bankama u odnosu na štednju ostvarenu u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana i Investbanci Beograd, Komisija će predmetne prijave ispitati posebno u dijelu koji se odnosi na potraživanja prema domaćim bankama, a posebno u dijelu prihvatljivosti prema stranim bankama.

A.1. U odnosu na devizne uloge ostvarene u bankama sa sjedištem u bivšoj Republici Bosni i Hercegovini

A.1.I. Nadležnost *ratione personae*

185. Općenito, Komisija podsjeća da se njena nadležnost, prema članu II(2) Sporazuma, proteže na navodne ili očigledne povrede ljudskih prava gdje je takvu povredu navodno ili očigledno počinila jedna ili više strana u Sporazumu. Imajući na umu kompleksnost pravnih i ustavnih aranžmana Bosne i Hercegovine, Komisija smatra da bi bilo nerazumno očekivati od podnosilaca prijava da su u stanju u svim okolnostima tačno imenovati tuženu stranu. Iz ovog razloga, Dom je uvijek smatrao da nije ograničen izborom tužene strane podnosioca prijave. Dom je, u nekoliko prilika, ispitao prijave u vezi sa tuženom stranom onako kako je to odredio sam Dom (vidi, na primjer, *loc. cit, Poropat i dr,* tač. 132 i 133).

186. S obzirom na gore navedeno, Komisija će razmotriti sve ove prijave i protiv Bosne i Hercegovine i protiv Federacije Bosne i Hercegovine.

A.1.l.a. Odgovornost Bosne i Hercegovine

187. Komisija će razmotriti da li je i u kojoj mjeri rješavanje pitanja relevantnih za predmetne prijave odgovornost svake od tuženih strana.

188. Komisija podsjeća da, prema članu I Ustava, Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država i tako nasljeđuje status bivše Republike Bosne i Hercegovine. U tom svojstvu, Bosna i Hercegovina uzima učešće u pregovorima koji se tiču sukcesije imovine SFRJ. Međutim, ne može se smatrati da samo taj status stvara odgovornost za bivše unutrašnje obaveze SFRJ, uključujući i onu koja proizilazi iz deponovanja deviza u Narodnoj banci Jugoslavije i garancija koje je SFRJ dala u vezi sa štednjom. Ipak, Republika Bosna i Hercegovina je usvojila zakone i propise u vezi sa deviznom štednjom (*ibid*, tač. 88-91). Član 9. Uredbe iz 1992. godine predviđao je da Republika daje garanciju za deviznu štednju, a član 12. Uredbe iz 1994. godine glasi da građani mogu koristiti svoju štednju slobodno. Imajući u vidu da je članom 144. Uredbe iz 1992. godine određeno da isplate devizne štednje građana uložene kod Narodne banke Jugoslavije treba odrediti posebnim propisom, Dom je zaključio da je ustanovljeno da se izričita garancija i obećanje da se štednja može slobodno koristiti nisu odnosili na staru deviznu štednju nego samo na nove štedne uloge koje su građani počeli ulagati u vrijeme kada je usvojena zakonska regulativa Republike. Ipak, ostavljajući rješavanje stare devizne štednje za poseban propis, Republika je implicitno priznala odgovornost za ovu štednju. Odluke iz 1995. i 1996. godine ne samo da su pojačale ovo implicitno priznanje, već je jasno navedeno da će se pitanje stare štednje rješavati usvajanjem državnog zakona o javnom dugu ili na neki drugi način u okviru ukupne konsolidacije javnog duga države (*ibid,* tač. 142. *et sequ.*; *op. cit*, *Todorović i dr.* tačka 96; *op. cit*, *Đurković i dr.* tač. 202. *et sequ.*). Iz ovoga je jasno vidljiv kontinuitet obaveze Države od perioda raspada bivše SFRJ, pa sve do 14. decembra 1995. godine, kada su Sporazum i Ustav Bosne i Hercegovine stupili na snagu.

189. Komisija, prije svega, napominje da je Aneksom II/2 Ustava Bosne i Hercegovine propisan kontinuitet pravnih propisa, prema kojem "[s]vi zakoni, propisi i sudski poslovnici, koji su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine". Na taj način su svi normativni akti, koji su navedeni u prethodnoj tački ove Odluke, ostali na snazi. Nakon toga datuma, Država je prema novom Ustavu dobila nove obaveze, koje su se primjenjivale/se primjenjuju na pitanje imovinskih prava u smislu člana 1. Protkola broj 1 uz Evropsku konvenciju. U alineji 4. Preambule Ustava, koja ima normativni karakter, u skladu sa III. djelimičnom odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu *U 5/98* (od 30. juna i 1. jula 2000. godine, tač. 17. *et sequ.*), propisano je da je država obavezna da "podstakn[e] opšte blagostanje i ekonomski razvoj kroz zaštitu privatnog vlasništva i unapređenje tržišne privrede". Članom I/4 Ustava Bosne i Hercegovine, stipulisana je, između ostalog, sloboda kretanja kapitala širom Bosne i Hercegovine, dok je članom II/1, "Bosna i Hercegovina i oba Entiteta [obavezna] osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tu svrhu postoji Komisija za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, kao što je predviđeno u Aneksu 6 Opšteg okvirnog sporazuma". Osim toga, članom II/6. Ustava Bosne i Hercegovine, "Bosna i Hercegovina, i svi sudovi, ustanove, organi vlasti, te organi kojima posredno rukovode Entiteti ili koji djeluju unutar Entiteta podvrgnuti su, odnosno primjenjuju ljudska prava i osnovne slobode na koje je ukazano u stavu 2". Konačno, "[p]rava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima". Na kraju, Komisija napominje da je Država, u skladu sa članom III/1(d) Ustava Bosne i Hercegovine, direktno odgovorna za monetarnu politiku. Štaviše, član VII. Ustava označava Centralnu banku Bosne i Hercegovine kao jedini nadležni organ za monetarnu politiku u cijeloj zemlji. Tačno je da Centralnoj banci nije dato ovlaštenje da reguliše rad banaka uopće, ili posebno deviznu štednju. Međutim, isplata štednje sa

predmetnih bankovnih računa ima reperkusije na protok deviza i tako utiče na monetarnu politiku za koju je Centralna banka, kao državna institucija, odgovorna.

190. Iz ovih odredbi jasno proizilazi da je pravo na imovinu, kao jedno od fundamentalnih prava modernog demokratskog društva, obaveza Države. Država se ne može osloboditi garantovanja poštivanja ovog prava činjenicom da je, na primjer, prenijela regulisanje i implementaciju ovih oblasti na Entitetske institucije. U tom smislu, Komisija napominje da je Dom, u svojoj Odluci CH/97/48 (*loc. cit*, tačka 93) zapazio da je Okvirni zakon o privatizaciji preduzeća i banaka, koji priznaje pravo Entitetima da privatiziraju imovinu preduzeća i banaka na njihovoj teritoriji koja nije u privatnom vlasništvu i predviđa da će Entiteti usvojiti zakone u tom smislu pokrivajući sredstva i obaveze tako ustanovljene, usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 19. jula 1999. godine, nakon što je Visoki predstavnik, 22. jula 1998. godine, donio privremeni zakon. Po mišljenju Doma, činjenica da je Parlamentarna skupština usvojila ovaj Zakon - koji se indirektno tiče i stare devizne štednje – je indikacija o nadležnosti Države da reguliše ove stvari, bar u formulisanju općih principa koje treba primijeniti. Komisija smatra da, i danas, činjenica da je Federacija Bosne i Hercegovine usvojila Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, ne može osloboditi Državu obaveze da se ovo pitanje ne riješi, barem principijelno, na državnom nivou i u skladu sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, za koji je Država direktno odgovorna.

191. Time Komisija odbija prigovore tužene strane, Bosne i Hercegovine, da Država nije "preuzela garanciju za deviznu štednju građana koja je deponovana kod bivše Narodne banke Jugoslavije, niti postoji njena obaveza da tu štednju isplaćuje građanima". Komisija napominje da je pitanje deponovanja novca kod bivše Narodne banke Jugoslavije faktičko pitanje, koje je Bosna i Hercegovina trebala uzeti u obzir kada je zakonski, znači, formalno preuzimala obaveze u pogledu devizne štednje. S druge strane, Država (ni Republika Bosna i Hercegovina, niti Bosna i Hercegovina) nije nikada garantovala štedne uloge imovinom i sredstvima Narodne banke Republike Bosne i Hercegovine (vidi dio Odluke vis á vis zakonodavstva Države). Iz tog razloga, likvidacija Narodne banke Republike Bosne i Hercegovine (Odluka Narodne banke Republike Bosne i Hercegovine u likvidaciji, broj 01-111/03, od 26. juna 2003. godine), i javni poziv kreditorima po osnovu potraživanja (vidi, na primjer, Obavijest o likvidaciji Narodne banke Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 39/98), ne može uticati na poziciju vlasnika stare devizne štednje, bez obzira što se imovina Države mogla separatisati i likvidirati.

192. Komisija zaključuje da Bosna i Hercegovina ostaje odgovorna za pronalaženje zajedničkog rješenja za problem starih bankovnih računa u bankama koje su imale sjedište na njenoj teritoriji, te smatra da su prijave prihvatljive *ratione personae* protiv Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, u dijelu koji se odnosi na potraživanja podnosilaca prijava prema domaćim bankama.

193. Što se tiče navoda podnosilaca prijava o nemogućnosti da pristupe sudu, Komisija zapaža da se to isključivo tiče sudstva Federacije Bosne i Hercegovine. Komisija, zbog toga, nalazi da su prijave neprihvatljive protiv Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 6. Evropske konvencije.

A.1.I.b. Odgovornost Federacije Bosne i Hercegovine

194. Federacija Bosne i Hercegovine tvrdi da se ne može smatrati odgovornom za moguće povrede u ovim predmetima.

195. Komisija podsjeća da je sve zakone primjenjive na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, koji se bave bankarstvom, potraživanjima građana, privatizacijom i unutrašnjim dugom, donijela Federacija Bosne i Hercegovine i da su svi organi određeni za implementaciju zakona institucije Federacije Bosne i Hercegovine. Nadalje, žalbe podnosilaca prijava i drugih tužilaca u vezi sa deviznom štednjom su ispitali sudovi koji su nadležni samo na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine. Federacija Bosne i Hercegovine je odgovorna u ovim predmetima za

regulatorne mjere, odluku Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine i druge postupke koje je preduzela u dijelu u kome su oni uticali na položaj podnosilaca prijava u odnosu na banke, a posebno, u odnosu na štedne uloge u bankama.

196. Komisija zaključuje da je nadležna *ratione personae* da razmatra predmetne prijave u odnosu na Federaciju Bosne i Hercegovine u dijelu predmetnih prijava koje se odnose na potraživanja prema bankama sa sjedištem u Republici Bosni i Hercegovini.

A.1.II. Stvar već riješena

197. Federacija Bosne i Hercegovine također tvrdi da predmetne prijave treba odbaciti na osnovu toga što je Dom već riješio stvar u odlukama *Poropat i dr*, *Todorović i dr.* i *Đurković i dr.* naknadnim izvršenjem tih odluka od strane Federacije Bosne i Hercegovine putem postojećih izmjena i dopuna zakona, te mogućih budućih radnji.

198. Međutim, podnosioci prijava ne misle da je stvar riješena. Komisija smatra da usvajanje novog Zakona o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza i dalje ostavlja otvorenim mnoga pitanja, propisujući da će se model i visina isplata regulisati naknadno posebnim propisom. Naročito, Komisija zapaža da su novim zakonskim rješenjima propisana određena ograničenja koja se tiču iznosa u kome će se vršiti gotovinske isplate, a koji bi trebao da podrži fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine. Prema tome, podnosioci prijava i dalje ne mogu da dobiju isplatu sa svojih računa, niti je trenutno u potpunosti izvjesno na koji način i do koje visine će to biti moguće. Dakle, uplitanje se nastavlja, a stvar nije riješena.

199. Ukratko, Komisija dalje smatra da trenutni status zakona koji utiče na staru deviznu štednju ostvarenu u domaćim bankama pokreće pitanja koja još nisu riješena. Komisija, zbog toga, neće odbiti predmetne prijave po članu VIII(3)(b) Sporazuma.

A.1.III. *Res iudicata*

200. Federacija Bosne i Hercegovine tvrdi da je Komisija, u skladu sa članom VIII(2)(b), spriječena da ispita ove predmete zbog toga što su oni u suštini isti kao stvar koju je Dom već ispitao. Federacija posebno tvrdi da odluke Doma po istom pitanju u predmetu *Poropat i dr*, *Todorović i dr.* i *Đurković i dr.* sprječavaju razmatranje ovih prijava.

201. Komisija podsjeća da princip *res iudicata* predviđa da je konačna presuda koju donese nadležni sud o meritumu predmeta konačna u odnosu na prava uključenih strana i predstavlja apsolutnu zabranu kasnijih postupaka koji se tiču istog potraživanja. Taj princip je izražen u članu VIII(2)(b) Sporazuma kojim je propisano da Dom "neće razmatrati prijavu koja je u suštini ista kao i stvar koju je Dom već ispitao, ili je već podnesena na drugi postupak međunarodne istrage ili rješavanja". Međutim, nijedan od ovih podnosilaca prijava nije uključen u odluke Doma u predmetima *Poropat i dr*, *Todorović i dr.* i *Đurković i dr*; dakle, princip *res iudicata* se ne može odnositi na njih.

202. Član VIII(2)(b) Sporazuma nije primjenjiv u ovom slučaju kako bi se Komisiji uskratila ovlaštenja da razmatra prijave bez obzira na slične ranije prijave pred Domom.

A.1.IV. Očigledno neosnovane

203. Federacija Bosne i Hercegovine smatra da ove prijave treba odbaciti kao očigledno neosnovane.

204. Komisija zapaža da Federacija Bosne i Hercegovine ne navodi nikakve dokaze za ovaj argument, te stoga, smatra da ove prijave pokreću legitimna pitanja spojiva sa Sporazumom i u okviru njene nadležnosti. Prema tome, Komisija odbacuje prijedlog da se prijave moraju odbaciti

kao očigledno neosnovane prema članu VIII(2)(c) u dijelu koji se odnosi na povrat devizne štednje ostvarene kod domaćih banaka.

A.1.V. Iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova i pravilo 6 mjeseci

205. U skladu sa članom VIII(2)(a), Komisija će razmotriti da li postoje efikasni pravni lijekovi i, ako je tako, da li su podnosioci prijava dokazali da su ih iscrpili, te da li su podnosioci prijava dokazali da su prijave podnesene u roku od šest mjeseci od dana kada je donesena konačna odluka. Komisija podsjeća da pravilo iscrpljivanja pravnih lijekova zahtijeva da podnosioci prijava dođu do konačne odluke. Konačna odluka predstavlja odgovor na zadnji pravni lijek, koji je djelotvoran i adekvatan da ispita nižestepenu odluku kako u činjeničnom tako i u pravnom pogledu. Odluka kojom je djelotvoran pravni lijek odbačen zato što apelanti nisu ispoštovali formalne zahtjeve pravnog lijeka (rok, plaćanje taksi, forma ili ispunjenje zakonskih uvjeta i sl), ne može se smatrati konačnom. S druge strane, korištenje nedjelotvornog pravnog lijeka ne prekida rok od 6 mjeseci za podnošenje prijave Komisiji.

206. Bosna i Hercegovina tvrdi da podnosioci prijava nisu iscrpili domaće pravne lijekove, jer nisu iskoristili sva raspoloživa pravna sredstva pred domaćim sudovima. Takva sredstva uključuju određene redovne i vanredne pravne lijekove predviđene Zakonom o parničnom postupku. Bosna i Hercegovina je, nadalje, navela da je "u svojoj dosadašnjoj praksi Evropska komisija prihvatila predmete u kojima nisu bila iskorištena sva raspoloživa efikasna sredstva, samo u dva slučaja, smatrajući time da je ovakav pristup izrazito rijedak. Navodi da samo sumnja u uspjeh u domaćem postupku podnosice prijava ne oslobađa obaveze da iscrpe domaća pravna sredstva".

207. Komisija, na prvom mjestu, napominje da pri primjeni principa iscrpljivanja pravnih lijekova nije potrebno uzimati u obzir kvantitet odluka Evropske komisije za ljudska prava u pogledu određene problematike (čak i da nema niti jednog predmeta u relevantnom smislu), već je potrebno ispitivati u svakom pojedinom slučaju da li je pravni lijek djelotvoran ili ne, prema relevantnim zakonima države.

208. Na pojedinca se ne može staviti pretjerani teret u otkrivanju koji je najefikasniji put kojim bi se došlo do ostvarivanja svojih prava (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 18/00,* od 10. maja 2002. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 30/02, tačka 40). Djelotvornost pravnog lijeka se ne ogleda samo u činjenici da je on pravno i formalno predviđen, već i da je u praksi djelotvoran. Osnovna ljudska prava, koja štiti Evropska konvencija i Ustav Bosne i Hercegovine, moraju biti stvarna i djelotvorna kako u zakonu tako i u praksi, a ne iluzorna i teoretska. Pravni lijekovi koji su predviđeni za zaštitu prava moraju biti fizički dostupni, ne smiju biti ometani aktima, propustima, odlaganjima ili nemarom vlasti, te moraju biti u stanju štititi predmetna prava (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 36/02*, od 30. januara 2004. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 9/04, tačka 25).

209. U vezi s tim, Komisija podsjeća da je u Bosni i Hercegovini već etablirana praksa da se podnosioci prijava mogu obratiti direktno Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine ili Domu, danas Komisiji, u slučaju kada nema djelotvornih pravnih lijekova u vezi sa određenim ustavnim pravom, odnosno pravom iz Sporazuma. Tako je u svim slučajevima nerazumnog trajanja postupka zaključeno da u Bosni i Hercegovini ne postoji pravni lijek protiv tvrdnje da je u određenom slučaju povrijeđeno pravo na odlučivanje u razumnom roku. Iz toga razloga, apelanti, tj. podnosioci prijava nisu se morali obratiti niti jednom domaćem organu, već direktno Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine ili Domu, tj. Komisiji, i tvrditi povredu citiranog prava (vidi, nedavno usvojene predmete Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *AP 769/04*, od 30. novembra 2004. godine, tačka 23, sa uputom na daljnju praksu Evropskog suda za ljudska prava). Nadalje, Dom je jasno naveo da činjenica da postupak još traje neće spriječiti Dom da ispita žalbene navode podnosioca prijave u vezi sa dužinom postupka (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/99/1972, *M.T. protiv Republike Srpske*, od 3. jula 2003. godine, tačka 27). Isti slučaj je bio sa pravom pristupa sudu, gdje je zaključeno da Bosna i Hercegovina i njene administrativne jedinice – entiteti i Brčko Distrikt – nisu predvidjele pravni lijek protiv povrede prava pristupa sudu (vidi, na

primjer, Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, CH/99/1700, *Dmitar Arula protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 8. i 9. marta 2005. godine, tačka 55; Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 19/00*, od 4. maja 2001. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 27/01, tačka 12. *et sequ.*).

210. Komisija navodi da je prva indicija nedjelotvornog pravnog sistema u pogledu isplate stare devizne štednje činjenica da Federacije Bosne i Hercegovine ni dan danas nije počela da isplaćuje deviznu štednju. Osim toga, u svojoj Odluci u predmetima *CH/98/366 i dr.* (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, *Halilović i dr. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,*, od 12. maja 2005. godine/u daljnjem tekstu: *Halilović i dr*), Komisija je utvrdila da i oni podnosioci prijava koji su pokrenuli postupke pred sudovima, kako bi im se isplatila gotovina sa njihovih računa, nisu uspjeli izdejstvovati pravosnažne presude domaćih sudova. Konačno, sama zakonska rješenja ne dozvoljavaju trenutno da se pravomoćne presude iz oblasti ove problematike izvršavaju, jer su predviđeni drugi modaliteti isplate stare devizne štednje.

211. S obzirom na gore navedeno, Komisija smatra da ne postoje efikasni pravni lijekovi koji su dostupni podnosiocima prijava, a koje bi trebali iscrpiti. U ovim okolnostima, Komisija nije spriječena da razmatra prijave.

212. Federacija Bosne i Hercegovine tvrdi da su prijave neprihvatljive prema članu VIII(2)(a) Sporazuma, jer nisu podnesene u roku od šest mjeseci od dana donošenja bilo koje konačne odluke u predmetima podnosilaca prijava. Međutim, sadržaj svake od navedenih povreda je nastavljena situacija, a rok od šest mjeseci se ne može primijeniti sve dok se situacija ne okonča, a što ovdje nije slučaj. Treba napomenuti da je zahtjev za isplatom pravni zahtjev koji se formalno, ali i faktički, proteže od samog početka nemogućnosti isplate štedišama njihove devizne štednje. Prema tome, iako je situacija nastala prije 14. decembra 1995. godine, pravna situacija je nepromijenjena i do danas, kada je Sporazum, bez daljnjeg, na snazi. Radi se, znači, o klasičnom slučaju tvrdnje kontinuirane povrede (vidi, između ostalih, Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/99/1900 i CH/99/1901, *D.S. i N.S. protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. marta 2002. godine, tačka 49; Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 23/00,* "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 10/01).

213. Komisija, zbog toga, zaključuje da prijave u ovom dijelu nisu neprihvatljive prema članu VIII(2)(a).

A.1.VI. Ostalo

214. U skladu sa pravilom 50. stavom 2b. Pravila procedure Komisije, Komisija briše dio prijave, u predmetu broj *CH/00/5905, Ekrem Durić protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, u odnosu na deviznu štednju položenu na štednim knjižicama kod Jugobanke i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Naime, uprkos izričitom traženju, podnosilac prijave nije dostavio kopije deviznih štednih knjižica, čime bi potkrijepio svoje navode.

215. U skladu sa pravilom 50. stavom 2e. Pravila procedure Komisije, Komisija u cijelosti briše prijavu, CH/00/5636, *Ćamil Hašimbegović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* jer je podnosilac prijave umro, a njegovu deviznu štednju je naslijedila podnosilac prijave CH/00/5639, *Nedreta Mahmutović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, zbog čega više nije opravdano da se nastavi postupak pred Komisijom u odnosu na umrlog podnosioca prijave. Naslijeđena devizna štednja razmatrat će se kao dio prijave podnosioca koji je naslijedio.

A.2. U odnosu na devizne uloge ostvarene u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i Investbanci Beograd

A.2.a. Odgovornost Bosne i Hercegovine

216. Komisija podsjeća da je, prije nego što je došlo do raspada SFRJ, za devize na deviznim računima i deviznim štednim ulozima građana kod banaka na njenoj teritoriji, jemčila isključivo Federacija tadašnje SFRJ. Nakon što su neke od bivših republika SFRJ, među kojima i Bosna i Hercegovina, sredinom 1991. i početkom 1992. godine postale samostalne države, odgovornost za deviznu štednju je, u skladu sa tada važećim zakonima, prešla na novoformirane države. Međutim, ove novoformirane države su jemčile samo za devizne pologe kod osnovnih banaka koje su imale sjedište i bile registrirane kao samostalno pravno lice na njihovoj teritoriji.

217. Uzimajući u obzir veoma značajno obrazloženje iz prethodne tačke ove Odluke, postavlja se pitanje zašto je, uopšte, došlo do toga da nosioci prava na staroj deviznoj štednji u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i Investbanci Beograd tvrde povredu svojih ljudskih prava. Komisija napominje da je osnovni razlog za to zakonodavna aktivnost Republike Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine, koje su u periodu od 1992. godine donijele niz akata o priznavanju odgovornosti za staru deviznu štednju. Pri tome, nije postojala diferencijacija između građana koji su imali svoje devize u bankama sa sjedištem u Bosni i Hercegovini i onih u bankama sa sjedištem izvan nje (vidi tač. 88-94. Odluke).

218. Komisija podsjeća da su u ranijim meritornim odlukama, koje se tiču stare devizne štednje (vidi tač. 4-9. Odluke), obuhvaćeni i podnosioci prijava koji su imali deviznu štednju u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i Investbanci Beograd, što je bila direktna posljedica događanja navedenih u prethodnoj tački. U navedenim odlukama Dom je utvrdio odgovornost Bosne i Hercegovine na osnovu toga što je Republika Bosna i Hercegovina usvojila zakone i druge propise koji se bave pitanjem devizne štednje i "samim tim priznala odgovornost za tu štednju". Odgovornosti Bosne i Hercegovine doprinijela je i činjenica da je Država bila uključena u državne pregovore o sukcesiji imovine bivše SFRJ. Međutim, treba naglasiti da se ove odluke nisu bavile pitanjem postojanja ili nepostojanja prava deviznih štediša na isplatu. Štaviše, isti zaključak se može usvojiti i u slučaju ostalih banaka, čije sjedište je bilo u Bosni i Hercegovini. Komisija je zaključila da je povreda ležala u činjenici da Država nije jasno definisala pitanje pravne pozicije deviznih štediša. Ona se samo deklarativno i paušalno izjašnjavala o deviznoj štednji, a nije decidno uspostavila procesno- i materijalno-pravnu osnovu, te institucionalni okvir, koji bi, u skladu sa odgovarajućim zakonima, članom 6. Evropske konvencije i članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, dao odgovor na pitanje da li podnosioci prijava imaju pravo na isplatu devizne štednje u Ljubljanskoj banci i Investbanci, i ako imaju, na koji način je mogu ostvariti. Na izvjestan način, Država je stvorila haotičnu situaciju, protivnu principu pravne sigurnosti, u smislu I/2. Ustava Bosne i Hercegovine.

219. Da je stav Doma u vezi sa pravnom nesigurnošću bio ispravan, govore i činjenice u vezi sa statusom Ljubljanske banke d.d. Sarajevo, kojeg je imala u vrijeme donošenja relevantnih odluka Doma, odnosno u vrijeme do donošenja presude Općinskog suda, broj: Ps-595/03-III od 11. novembra 2004. godine. Naime, kao što je ranije u ovoj Odluci pomenuto, rješenjem Višeg suda, broj: UF/I-748/93 od 2. jula 1993. godine, u sudski registar Kantonalnog suda izvršen je upis Ljubljanske banke d.d. Sarajevo, kao pravnog lica koje je nastalo statusnom promjenom Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo. Prema navedenom rješenju Ljubljanska banka d.d. Sarajevo je, kao pravni sljednik, preuzela prava i obaveze stare Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo, kao pravnog prednika. Sve dok ovakva registracija nije utvrđena kao protivzakonita i promijenjena, postojala je obaveza da se poštuje formalno-pravna situacija, što nalaže princip pravne države, tj. vladavine prava.

220. Međutim, od vremena podnošenja predmetnih prijava i donošenja citiranih odluka Doma, do današnjeg dana, desile su se relevantne zakonodavne, sudske i međunarodno-pravne

aktivnosti, koje Komisija mora uzeti u razmatranje, jer se direktno ili indirektno tiču predmetne kategorije stare devizne štednje.

a) Prije svega, 2. juna 2004. godine stupio je na snagu Sporazum o sukcesiji, kojim je, između ostalog, regulisano i pitanje odgovornosti za staru deviznu štednju deponovanu u Narodnoj banci Jugoslavije. Ovim Sporazumom, kao što je ranije pomenuto, Republika Slovenija preuzela je odgovornost za banke smještene na njenoj teritoriji. U vezi sa Sporazumom o sukcesiji, Komisija je, u svojoj Odluci u predmetima *CH/98/375 i dr.* (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, *Besarović i dr. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. aprila 2005. godine, tačka 1152; u daljnjem tekstu: *Besarović i dr*) zaključila da sama činjenica da je Bosna i Hercegovina učestvovala u pregovorima o sukcesiji ne stvara odgovornost Bosne i Hercegovine za bivše unutrašenje obaveze SFRJ, uključujući i staru deviznu štednju.

b) Pored toga, Federacija Bosne i Hercegovine je donijela Zakon o izmirenju obaveza. Članom 9. navedenog Zakona propisano je da Federacija preuzima obaveze na osnovu stare devizne štednje ostvarene u najnižim poslovnim jedinicama banaka (ekspozitura i/ili agencija) na teritoriji Federacije, a da obaveze Federacije Bosne i Hercegovine ne obuhvataju obaveze na osnovu stare devizne štednje deponovane u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana i Investbanci Beograd, s obzirom na to da će se one rješavati u procesu sukcesije imovine bivše SFRJ.

c) Konačno, domaći sudovi su, rješavajući status Ljubljanske banke d.d. Sarajevo, utvrdili da je ova banka po svojoj zakonskoj regulativi osnovana kao nezavisna, nova banka koja nema nikakvih prava i obveza u okviru Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Naime, Komisija podsjeća da je članom 14. Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama SFRJ (vidi tačku 84. Odluke) predviđeno da je banka samostalno pravno lice, a da njene poslovne jedinice u odnosu sa trećim licima djeluju isključivo u ime i za račun banke. S obzirom da je sjedište Ljubljanske banke d.d. bilo u Ljubljani, Komisija ističe, a što je također utvrđeno i od strane domaćih sudova, da Glavna filijala Sarajevo nije bila pravno lice, već je poslovala u ime i za račun Ljubljanske banke d.d. Ljubljana i nikada nije bila odgovorna za deviznu štednju deponovanu kod navedene banke. Stoga se Ljubljanska banka d.d. Sarajevo koja je nastala statusnom promjenom Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo, ne može smatrati odgovornom, jer nije mogla preuzeti veća prava i obaveze nego što je imala filijala u Sarajevu. Ovakvo mišljenje podržalo je i Udruženje štediša, koje je, kao zaštitnik interesa svih štediša u Bosni i Hercegovini, aktivno učestvovalo u postupcima pred domaćim sudovima i Komisijom. Udruženje štediša je u postupku pred Općinskim sudom istaklo da ima pravni interes da se utvrdi da Ljubljanska banka d.d. Sarajevo nije odgovorna za staru deviznu štednju, jer, zbog činjenice da ta banka nema sredstava za izmirenje obaveza po osnovu devizne štednje, sve štediše bi ostale bez mogućnosti da ostvare pravo na povrat svojih sredstava. Također, u svom mišljenju dostavljenom Komisiji, Udruženje štediša ističe da se isplata stare devizne štednje ne može smatrati obavezom Bosne i Hercegovine, obzirom da je sjedište Ljubljanske banke d.d. Ljubljana bilo u Ljubljani, a Investbanke u Beogradu.

221. Postavlja se pitanje kakav uticaj imaju ove promjene (navedene u tač. 218(a)-(c) na konkretne predmete. Da bi riješila ovo pitanje, Komisija će prvo objasniti zašto Komisija ove promjene mora uzeti u obzir da bi došla do konačnog stava u vezi predmetne problematike. U svom predmetu CH/99/2624 (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, *I.D. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 9. marta 2005. godine, tačka 85), Komisija je objasnila principe na osnovu kojih se odlučuje da li se određeni pravni akti, koji su doneseni u toku postupka ili postupaka u jednom predmetu, moraju uzeti u obzir. Tom prilikom je navedeno:

> Pitanje, koje pravo treba primjeniti u nekom slučaju, zavisi, prije svega, od tumačenja odredbi o vremenskom važenju normi koje predstavljaju pravnu osnovu odlučenja. Iz toga proizilazi da organ mora primjeniti normu, koja je važeća u trenutku donošenja odluke. Isti pristup se primjenjuje i u žalbenim postupcima. Ovo jasno proizilazi iz principa zakonitosti [...], koji nalaže da [...] organi riješavaju stvari na osnovu zakona, u granicama ovlaštenja i u skladu s ciljem s kojim je ovlaštenje

dato. Drugačiji pristup neophodan je samo u slučajevima u kojima zakonodavac ili drugi donosilac općeg akta predvidi u samom zakonu, tj. aktu, prelazne odredbe, koje nalažu da se u postupcima koji nisu okonačni primjene ranije važeće norme, ili u slučajevima u kojima nadležni organ mora odlučiti šta je bilo po zakonu na određeni dan, tj. u određenom vremenskom periodu u prošlosti. Konačno, Komisija naglašava da član I/2. Ustava Bosne i Hercegovine propisuje princip vladavine prava, iz kojega proizilazi princip pravne sigurnosti. To, nadalje, znači da donosilac općeg akta mora voditi računa da se pravna osnova, koja reguliše određene odnose, ne mijenja tako često, što izaziva nesigurnost kod građana.

222. S obzirom da Sporazum o sukcesiji i novi Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine nemaju prelazne odredbe o svom vremenskom važenju, jasno proizilazi da ih Komisija mora uzeti u obzir. Isti slučaj je i sa presudom Općinskog suda, broj: Ps-595/03-III od 11. novembra 2004. godine, kojom je "nova“ Ljubljanska banka oslobođena od obaveza stare Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo. U protivnom, bio bi narušen princip vladavine prava. Uzimajući u obzir novonastalu pravnu situaciju, Komisija zaključuje da Bosna i Hercegovina nema obavezu isplate stare devizne štednje u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i Investbanci Beograd. Time su podnosioci prijava lišeni u Bosni i Hercegovini svoje imovine.

223. Sljedeće pitanje, na koje Komisija mora odgovoriti jeste da li je ovakav postupak nadležnih organa u Bosni i Hercegovini opravdan. Prema jurisprudenciji Evropskog suda, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju obuhvata tri različita pravila. Prvo, koje je izraženo u prvoj rečenici prvog stava i koje je opće prirode, izražava princip mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, u drugoj rečenici istog stava, pokriva lišavanje imovine i podvrgava ga izvjesnim uvjetima. Treće, sadržano u drugom stavu, dozvoljava da države potpisnice imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu korištenje imovine u skladu sa općim interesom, sprovođenjem onih zakona koje smatraju potrebnim za tu svrhu (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 3/99*, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00).

224. Svako miješanje u pravo prema drugom ili trećem pravilu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju mora biti predviđeno zakonom, mora služiti legitimnom cilju, mora uspostavljati pravičnu ravnotežu između prava nosioca prava i javnog i općeg interesa. Miješanje je zakonito samo ako je zakon koji je osnova miješanja (a) dostupan građanima, (b) toliko precizan da omogućava građanima da odrede svoje postupke, (c) u skladu sa principom pravne države, što znači da sloboda odlučivanja koja je zakonom data izvršnoj vlasti ne smije biti neograničena, tj. zakon mora obezbijediti građanima adekvatnu zaštitu protiv proizvoljnog miješanja (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Sunday Times protiv Velike Britanije,* od 26. aprila 1979. godine, Serija A, broj 30, stav 49; vidi, također, presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Malone protiv Velike Britanije,* od 2. augusta 1984. godine, Serija A, broj 82, st. 67. i 68). Komisija zaključuje da Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine ispunjava standarde u smislu Evropske konvencije, jer je objavljen u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine“, tj. dostupan je, i precizno određuje da će se obaveze prema imaocima stare devizne štednje deponovane kod Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i kod Investbanke Beograd, rješavati u procesu sukcesije imovine bivše SFRJ.

225. Sljedeće pitanje koje se nameće je pitanje da li miješanje služi legitimnom cilju, da li uspostavlja pravičnu ravnotežu između prava nosioca prava i javnog i općeg interesa. Komisija smatra da je ovakvo zakonsko rješenje predviđeno u cilju zaštite međunarodno-pravnih interesa Bosne i Hercegovine, tj. prava da ne snosi obaveze drugih država. Osim toga, Država na ovaj način štiti fiskalni i bankarski sistem, tj. fiskalni i bankarski sistem svojih administrativnih jedinica, kao i svoju makroekonomsku stabilnost.

226. Nadalje, Komisija zaključuje da je novi Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine u potpunosti na liniji bankarskog sistema iz vremena kada je postojala bivša SFRJ. Šta to znači? Donošenjem ovog Zakona, Bosna i Hercegovina nije stavila nosioce prava na

staroj deviznoj štednji u nepovoljniji položaj od onog koji je bio u vrijeme ulaganja deviznih sredstava u sporne banke, tj. u Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i Investbanci Beograd. Naime, ulaganje u te banke je predstavljalo čin slobodne volje podnosilaca prijava, u smislu člana 11. Zakona o Obligacionim odnosima. Kao takav, a primjenom principa slobodnog tržišta, svaki ulagač je snosio posljedice svojih poslovnih poteza. U trenutku ulaganja, svaki ulagač je bio svjestan da se sjedište banke ne nalazi na teritoriji Bosne i Hercegovine, što jasno proizilazi iz naziva ovih banaka. Nadalje, podnosioci prijava, za vrijeme bivše SFRJ, nisu mogli pokrenuti postupak protiv "filijala“ navedenih banaka, jer one nisu imale svojstvo pravnog lica. Oni su mogli da to urade samo protiv banke, koja je imala svojstvo pravnog lica, čije je sjedište u konkretnim slučajevima bilo van teritorije Bosne i Hercegovine. Komisija napominje da ovakvo objašnjenje ne treba da se miješa sa činjenicom da su podnosioci prijava imali mogućnost pokretanja postupka protiv banaka u mjestu sjedišta filijale. Naime, članom 59. Zakona o parničnom postupku SFRJ, propisano je da je u sporovima protiv pravnog lica koje ima poslovnu jedinicu van svog sjedišta, ako spor proizilazi iz pravnog odnosa te jedinice, pored suda opće mjesne nadležnosti, nadležan i sud na čijem području se nalazi ta poslovna jedinica (vidi tačku 87. Odluke). To je omogućavao sudski sistem za vrijeme bivše SFRJ, kao samostalne i zajedničke države, a koji je bio uvezan sistem. Međutim, raspadom te Države, ova prednost je otpala, za što Bosna i Hercegovina ne može da snosi krivicu.

227. Konačno, Komisija mora da dâ odgovor na pitanje, da li je Država povrijedila pravo podnosilaca prijava na imovinu zbog činjenice da je jedan Entitet, kao državna administrativna jedinica, donošenjem zakonskog akta, oslobodio Državu svoje obaveze, koju je ova deklarativno imala do donošenja ovog Zakona (uporedi odluke Doma *Đurković i dr, Todorović i dr).* Komisija ponavlja da je sva aktivnost u pogledu *stare devizne štednje* građana prenesena na Entitete i Distrikt Brčko, koji su pitanje stare devizne štednje regulisali kroz relevantne zakone o unutrašnjem dugu. U tom smislu, kao što je već navedeno, Federacija Bosne i Hercegovine je donijela Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine. Ovaj Zakon oslobađa Federaciju Bosne i Hercegovine, a samim tim i Državu, obaveze da se isplati stara devizna štednja, polagana kod Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i kod Investbanke, Beograd. U Odluci *Besarović i dr*, Komisija je zaključila da se Država može osloboditi garantovanja poštivanja prava na imovinu njegovim prenosom, u smislu regulisanja i implementacije, na Entitetske institucije, ako obezbijedi dovoljno garanta za adekvatno rješavanje ovog pitanja na nižem nivou u skladu sa, između ostalog, standardima Evropske konvencije (*op. cit*, *CH/98/375 i dr*, tač. 1196-1201). U citiranoj Odluci *Besarović i dr.* utvrđeno je da je Država, iako je imala mogućnost derogacije konkretne odgovornosti na niže administrativne jedinice, odgovorna za isplatu stare devizne štednje, jer je prenijela ovu obavezu na Federaciju Bosne i Hercegovine, a da pri tome nije dala dovoljno garanta za njeno ispunjenje. Ovakav zaljučak se odnosio isključivo na banke, čije sjedište je bilo na teritoriji Bosne i Hercegovine. U konkretnom slučaju, Komisija prihvata mišljenje Entiteta, izraženo u relevantnom zakonu, da Federacija Bosne i Hercegovine, a samim tim ni Država, nije obavezna da isplaćuje staru deviznu štednju, uloženu kod Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i kod Investbanke Beograd. Shodno tome, Komisija neće slijediti mišljenje izraženo u Odluci *Besarović i dr,* da je Država obavezna donijeti zakonski akt i principijelno regulisati ovo pitanje na teritoriji cijele Države, jer, u ovom slučaju, nije obavezna ispuniti obaveze, za koje nije nikada ni garantovala.

228. Na kraju, Komisija ističe da problem sa bivšom Ljubljanskom bankom d.d. Ljubljana nije prisutan samo na tlu Bosne i Hercegovine. Naime, devizne štediše iz Republike Hrvatske pokrenule su postupak protiv Republike Slovenije pred Evropskim sudom za ljudska prava. Taj Sud je donio odluku, kojom je prijave proglasio prihvatljivim protiv Republike Slovenije (vidi odluku Evropskog suda za ljudska prava, *Kovačić i drugi protiv Republike Slovenije*, od 1. aprila 2004. godine). Evropski sud za ljudska prava je pri odlučivanju uzeo u obzir Ustavni zakon za provođenje i izvršenje Osnovne ustavne Isprave o samostalnosti i neovisnosti Republike Slovenije. Kako je već ranije pomenuto, navedeni Ustavni zakon je dopunjen Ustavnim zakonom o dopuni Ustavnog zakona za provođenje i izvršenje Osnovne ustavne Isprave o samostalnosti i neovisnosti Republike Slovenije, kojim je osnovana nova Ljubljanska banka d.d. Ljubljana. Ova banka je preuzela sva potraživanja, ali ne i obaveze ranije Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Komisija

zapaža da ova izmjena Ustavnog zakona nije uticala na donošenje Odluke o prihvatljivosti prijava hrvatskih državljana protiv Republike Slovenije od strane Evropskog suda za ljudska prava. Evropski sud za ljudska prava je, uzimajući u obzir kriterije prihvatljivosti prijava i ne prejudicirajući odluku u meritumu, utvrdio da su prijave, *inter alia*, prihvatljive *ratione personae* protiv Republike Slovenije. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da su vlasti Republike Slovenije svojim zakonima uticale na prava imalaca stare devizne štednje izvan njene teritorije i time prouzrokovale odgovornost Republike Slovenije prema Evropskoj konvenciji (*ibid*).

229. U odnosu na Investbanku Beograd, Komisija zapaža da navedena banka nije registrovana u Bosni i Hercegovini kao samostalna banka (vidi tačku 70. Odluke). Komisija podsjeća da je u vrijeme kada su podnosioci prijava polagali svoja sredstva na devizne račune kod ove banke, tj. prije oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, njeno sjedište bilo u Beogradu, na teritoriji sadašnje Državne Zajednice Srbije i Crne Gore. U skladu sa ranije citiranim članom 14. Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama SFRJ (vidi tačku 84. Odluke), banka je bila isključivi nosilac prava i obaveza nastalih u poslovanju sa trećim licima, odnosno podnosiocima prijava. Slijedom navedenog, stav Komisije u pogledu Ljubljanske banke d.d. Ljubljana se može primijeniti i na Investbanku. Štaviše, problem Investbanke Beograd je jasniji i jednostavniji, jer nikada nije postojao problem sa preuzimanjem prava i obaveza ove banke od strane neke domaće banke.

230. Na osnovu gore navedenog, Komisija zaključuje da je Bosna i Hercegovina, do donošenja Zakona o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Bosne i Hercegovine (vidi tačku 94. Odluke), bila odgovorna za pravnu nesigurnost, koju su nosioci prava stare devizne štednje imali, uključujući one kod Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i kod Investbanke Beograd. Novim Zakonom, Bosna i Hercegovina je isključila svoju odgovornost *ratione personae* u vezi sa deviznom štednjom u odnosu na Ljubljansku banku d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i Investbanku Beograd. Komisija podržava ovo zakonsko rješenje, kojim se Bosna i Hercegovina ne može smatrati odgovornom za obaveze prema podnosiocima prijava, jer su iste nastale na teritoriji drugih država. Slijedi da su prijave nespojive *ratione personae* sa odredbama Sporazuma, u smislu člana VIII(2)(c). Komisija, zbog toga, odlučuje da prijave u ovom dijelu proglasi neprihvatljivim.

A.2.b. Odgovornost Federacije Bosne i Hercegovine

231. U pogledu odgovornosti Federacije Bosne i Hercegovine, Komisija podsjeća da se Bosna i Hercegovina ne može smatrati odgovornom za obaveze prema podnosiocima prijava, jer iste nisu nastale na njenoj teritoriji. S obzirom na primjenu teritorijalnog principa odgovornosti, slijedi da se Federacija Bosne i Hercegovine, kao njena administrativna jednica, također ne može smatrati odgovornom za navodna kršenja prava podnosilaca prijava u odnosu na potraživanja prema Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana i Investbanci Beograd.

232. Slijedom navedenog, Komisija zaključuje da su u pogledu odgovornosti Federacije Bosne i Hercegovine prijave nespojive *ratione personae* sa odredbama Sporazuma, u smislu člana VIII(2)(c). Komisija, zbog toga, odlučuje da prijave proglasi neprihvatljivim u ovom dijelu.

A.8. Zaključak u pogledu prihvatljivosti

233. Komisija proglašava sve prijave prihvatljivim prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju u pogledu Bosne i Hercegovine, i u cijelosti prihvatljive u pogledu Federacije Bosne i Hercegovine u odnosu na nemogućnost podnosilaca prijava da ostvare povrat stare devizne štednje polagane kod banaka sa sjedištem na teritoriji bivše Republike Bosne i Hercegovine.

234. Komisija proglašava sve prijave neprihvatljivim prema Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine *ratione personae* sa odredbama Sporazuma, u smislu člana VIII(2)(c), u dijelu koji se odnosi na potraživanja prema Ljubljanskoj banci d.d. Ljubljana i Investbanci Beograd.

235. U skladu sa pravilom 50. stavom 2b. Pravila procedure Komisije, Komisija briše dio prijave, u predmetu broj CH/00/5905, *Ekrem Durić protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, u odnosu na deviznu štednju položenu na štednim knjižicama kod Jugobanke i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. Naime, uprkos izričitom traženju, podnosilac prijave nije dostavio kopije deviznih štednih knjižica, čime bi potkrijepio svoje navode.

236. U skladu sa pravilom 50. stavom 2e. Pravila procedure Komisije, Komisija briše u cijelosti prijavu, CH/00/5636, *Ćamil Hašimbegović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* jer nije opravdano nastaviti sa razmatranjem prijave.

B. Meritum

237. Po članu XI Sporazuma Komisija će razmotriti pitanje da li gore utvrđene činjenice otkrivaju da su tužene strane prekršile svoje obaveze prema Sporazumu. Prema članu I Sporazuma, strane su obavezne da "obezbijede svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda", uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i njenim Protokolima.

B.1. Član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju

238. Podnosioci prijava se žale da je povrijeđeno njihovo pravo na imovinu prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Ova odredba glasi:

> Svako fizičko i pravno lice ima pravo uživati u svojoj imovini. Niko ne može biti lišen imovine, osim u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom i općim načelima međunarodnog prava.
>
> Prethodne odredbe, međutim, ne utiču ni na koji način na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi se regulisalo korištenje imovine u skladu sa općim interesima ili da bi se obezbijedila naplata poreza ili drugih dadžbina i kazni.

239. Podnosioci prijava se žale da su njihova prava povrijeđena odbijanjem banaka, tj. tuženih strana, da im isplate deviznu štednju, i konverzijom te štednje u certifikate za privatizaciju, bez njihovog znanja i saglasnosti. Dalje, podnosioci prijava tvrde da radnjama koje je preduzela Federacija Bosne i Hercegovine nije uspostavljena pravična ravnoteža između javnog i privatnog interesa, a rezultat toga je nastavljena povreda njihovih prava na imovinu.

240. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, navodi da su postupci u pogledu stare devizne štednje bili opravdani i da nije došlo do povrede ljudskih prava. Bosna i Hercegovina se pozvala na saradnju sa Uredom Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, te navela da Država priprema paket zakona o privatizaciji državne imovine, čija je vrijednost znatno veća od duga po staroj deviznoj štednji građana. Bosna i Hercegovina je navela da trenutna zakonska rješenja ne vrijeđaju pravo podnosilaca prijava na imovinu. Federacija Bosne i Hercegovine navodi da je nesporno da se radi o imovini podnosilaca prijava, ali da je ovo pitanje zakonski regulisano u skladu sa pravom na imovinu. Ističe, da je postignuta pravična ravnoteža između interesa Države i podnosilaca prijava, te da je otklonjena buduća nesigurnost u pogledu devizne štednje.

241. Prema jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju obuhvata tri različita pravila. Prvo, koje je izraženo u prvoj rečenici prvog stava i koje je opće prirode, izražava princip mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, u drugoj rečenici istog stava, pokriva lišavanje imovine i podvrgava ga izvjesnim uvjetima. Treće, sadržano u drugom stavu, dozvoljava da države potpisnice imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu

korištenje imovine u skladu sa općim interesom, sprovođenjem onih zakona koje smatraju potrebnim u tu svrhu (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 3/99*, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00).

242. Uzimajući u obzir gornju tačku ove Odluke, slijedi da Komisija mora odgovoriti na tri pitanja. Prvo, da li se prava u vezi sa starom deviznom štednjom mogu smatrati *imovinom* u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Drugo, ako se smatraju imovinom, da li se postojećom zakonskom regulativom ili nedostatkom regulative Bosna i Hercegovina, tj. Federacija Bosne i Hercegovine miješa u ta prava tako da uključuje zaštitu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Treće, ako je član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju uključen, da li je miješanje opravdano prema tom članu?

B.1.a Da li se radi o imovini podnosilaca prijava?

243. Prema ustanovljenoj praksi riječ imovina uključuje širok obim imovinskih interesa koje treba štititi (vidi presudu bivše Evropske komisije za ljudska prava, *Wiggins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, aplikacija broj 7456/76, Odluke i izvještaji (OI) 13, st. 40-46 (1978)), a koji predstavljaju ekonomsku vrijednost. Koncept imovine ima autonomno značenje, a dokazivanje utvrđenog ekonomskog interesa može biti dovoljno ako se ustanovi pravo zaštićeno Evropskom konvencijom, pri čemu pitanje da li su imovinski interesi priznati kao zakonsko pravo u domaćem pravnom sistemu nije od značaja (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Tre Traktörer Aktibolag protiv Švedske*, iz 1984. godine, serija A, broj 159, stav 53).

244. Dom je u svojoj ranijoj praksi, u nekoliko prilika, ustanovio da stara devizna štednja predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Dom je utvrdio da, bez obzira na finansijsku situaciju banaka i opću ekonomsku situaciju u Državi i Federaciji Bosne i Hercegovine, te ograničenja u podizanju stare devizne štednje ili *de facto* blokiranje te štednje, novac koji je deponovan na računima podnosilaca prijava predstavlja ekonomsku vrijednost. Potraživanja podnosilaca prijava kod banaka po osnovu njihove devizne štednje tako predstavljaju *vlasništvo* u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju (vidi odluku *Poropat i dr*, *loc. cit,* tačka 161). Konačno, tužene strane u postupku nisu negirale ovu činjenicu. Štaviše, Federacija Bosne i Hercegovine je afirmativno potvrdila ovaj navod podnosilaca prijava.

B.1.b. Navodne povrede od strane Bosne i Hercegovine

B.1.b.1. Da li se Bosna i Hercegovina nastavila miješati u pravo na imovinu podnosilaca prijava?

245. Komisija, prije svega, napominje da je u predmetu *Poropat i dr.* (loc. cit, tač. 164. *et sequ.*), Dom jasno utvrdio da se Bosna i Hercegovina miješala u pravo na imovinu podnosilaca prijava zbog činjenice da je propustila da "osigura štedišama stare devizne štednje njihovo pravo na mirno uživanje njihovog vlasništva. Ovo znači uplitanje u to pravo". Više od tri godine kasnije, u Odluci *Đurković i dr.* (*loc. cit*, tačka 269. *et sequ.*), Dom je potvrdio miješanje Bosne i Hercegovine u isto pravo podnosilaca prijava.

246. Od ove Odluke, koja je uručena 7. novembra 2003. godine, Država nije donijela niti jedan pravni akt kojim bi regulisala ovo pitanje. S druge strane, isplata stare devizne štednje nije izvršena u bilo kojem smislu. Iz ovog razloga, Komisija smatra da je Bosna i Hercegovina nastavila da se miješa u pravo podnosilaca prijava, zbog čega je neophodno da se ispita opravdanje ovakvog *propuštanja* Države da reguliše pitanje stare devizne štednje.

B.1.b.2. Da li je miješanje opravdano?

247. Prije stupanja na snagu Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, Država je bila zakonodavno aktivna u pogledu stare devizne štednje. Naime, Republika Bosna i Hercegovina je usvojila zakone i propise u vezi sa deviznom štednjom (vidi CH/97/48, *loc. cit,* tač. 88-91; tačka

97. et sequ. ove Odluke). Član 9. stav 3. Uredbe iz 1992. godine predviđao je da Republika Bosna i Hercegovina daje garanciju za deviznu štednju, a član 12. Uredbe iz 1994. godine stipulisao je da građani mogu koristiti svoju štednju slobodno. Imajući u vidu da je članom 144. Uredbe iz 1992. godine određeno da isplate devizne štednje građana uložene kod Narodne banke Jugoslavije treba odrediti posebnim propisom, Komisija smatra da je ustanovljeno da se izričita garancija i obećanje da se štednja može slobodno koristiti nisu odnosili na staru deviznu štednju nego samo na nove štedne uloge koje su građani počeli ulagati u vrijeme kada je usvojena zakonska regulativa Republike Bosne i Hercegovine. Ipak, ostavljajući rješavanje stare devizne štednje za poseban propis, Republika Bosna i Hercegovina je implicitno priznala odgovornost za ovu štednju. Odlukom od 9. aprila 1995. godine, ne samo da je pojačano ovo implicitno priznanje, već je jasno navedeno da će se pitanje stare štednje rješavati usvajanjem državnog zakona o javnom dugu Republike Bosne i Hercegovine.

248. Iako je Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini stupio na snagu nakon datuma koji su navedeni u prethodnoj tački, Komisija ponavlja da, prema članu I Ustava Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država i tako nasljeđuje status bivše Republike Bosne i Hercegovine. Komisija se, nadalje, poziva na Aneks II/2 Ustava Bosne i Hercegovine, kojim je propisan kontinuitet pravnih propisa, prema kojem "[s]vi zakoni, propisi i sudski poslovnici, koji su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine". *In conclusio*, svi opći akti, koji su usvojeni do stupanja na snagu Ustava Bosne i Hercegovine, ostaju na snazi u punom kapacitetu, sve dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine. Time su i obaveze, koje je imala Republika Bosna i Hercegovina, a koje su opisane u prehodnoj tački, prešle na Državu, bez ikakvih ograničenja. Drugim riječima, jasno je vidljiv kontinuitet obaveze Države od perioda raspada bivše SFRJ pa sve do 14. decembra 1995. godine, kada je Sporazum i Ustav Bosne i Hercegovine stupio na snagu. U tom svojstvu, Bosna i Hercegovina uzima učešće u pregovorima koji se tiču sukcesije imovine SFRJ.

249. Nakon stupanja na snagu Ustava Bosne i Hercegovine, Država je dobila nove obaveze koje se odnose na pitanja imovinskih prava u smislu člana 1. Protkola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Prije svega, Komisija napominje da tumačenje nadležnosti Države i njenih teritorijalnih cjelina treba biti, prije svega, u okviru jezičkog značenja ustavnih odredbi, a na način da se najdjelotvornije ostvari cilj koji je propisan – u konkretnom slučaju, pravo na imovinu. U alineji 4. Preambule Ustava, koja ima normativni karakter, u skladu sa odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu *U 5/98* (vidi III. djelimičnu odluku, *U 5/98*, od 30. juna i 1. jula 2000. godine, tač. 17. *et sequ.*), propisano je da je država obavezna da "podstakn[e] opšte blagostanje i ekonomski razvoj kroz zaštitu privatnog vlasništva i unapređenje tržišne privrede". Članom I/4 Ustava Bosne i Hercegovine, stipulisana je, između ostalog, sloboda kretanja kapitala širom Bosne i Hercegovine i garantovanje jedinstvenog tržišta, dok je članom II/1, "Bosna i Hercegovina i oba Entiteta [obavezna] osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda". Osim toga, članom II/6. Ustava Bosne i Hercegovine, "Bosna i Hercegovina, i svi sudovi, ustanove, organi vlasti, te organi kojima posredno rukovode Entiteti ili koji djeluju unutar Entiteta podvrgnuti su, odnosno primjenjuju ljudska prava i osnovne slobode na koje je ukazano u stavu 2". Konačno, "[p]rava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima". Na kraju, Komisija napominje da je Država, u skladu sa članom III/1(d) Ustava Bosne i Hercegovine, direktno odgovorna za monetarnu politiku. Štaviše, član VII. Ustava označava Centralnu banku Bosne i Hercegovine kao jedini nadležni organ za monetarnu politiku u cijeloj zemlji. Tačno je da Centralnoj banci nije dato ovlaštenje da reguliše rad banaka uopće ili posebno deviznu štednju. Međutim, isplata štednje sa predmetnih bankovnih računa ima reperkusije na protok deviza i tako utiče na monetarnu politiku za koju je Centralna banka, kao državna institucija, odgovorna.

250. S druge strane, u pogledu problema devizne štednje, Država je nastavila sa zakonodavnim aktivnostima nakon stupanja na snagu Sporazuma i Ustava Bosne i Hercegovine. Tako je

Odlukom od 10. aprila 1996. godine potvrđena Odluka od 9. aprila 1995. godine, a kojom je propisano da "[d]evizna štednja građana deponovana kod bivše Narodne banke Jugoslavije zajedno sa kamatama na ovu štednju, rješavaće se donošenjem zakona o javnom dugu Bosne i Hercegovine ili na drugi način u sklopu ukupne konsolidacije duga Bosne i Hercegovine zajedno sa međunarodnom zajednicom". Država je 22. jula 1998. godine, odnosno 19. jula 1999. godine, usvojila Okvirni zakon o privatizaciji banaka i preduzeća, koji je samo formulisao određene opće principe u privatiziciji. Uprkos ovoj zakonodavnoj aktivnosti, a u skladu sa ustavnim obavezama Države, Dom je, u svojoj odluci o deviznoj štednji građana, *Poropat i dr.* (*loc. cit,* tač. 164.*et sequ.*), zaključio da je Država odgovorna za povredu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, jer je propustila da preduzme određenu radnju i tako ostavila "stečište u situaciji u kojoj nije bilo pravne osnove po kojoj su oni mogli tražiti isplatu svoje štednje, bilo direktno od banaka ili indirektno od Države kroz plaćanje javnog duga". Ovakva situacija je nastavljena sve do oktobra 2003. godine, kada je Dom, u svojoj zadnjoj odluci *Đurković i dr.* (*loc. cit*, tačka 204) u vezi sa štednim ulozima građana, zaključio:

> [...] da Bosna i Hercegovina ostaje odgovorna za nalaz zajedničkog rješenja za problem starih bankovih računa. Bosna i Hercegovina je uključena u državne pregovore u vezi sa pitanjima kao što su odgovornosti banaka iz inostranstva (kao što su Ljubljanska banka i Unionbanka, bivša Jugobanka), prava ekonomske sukcesije, i druga pitanja koja utiču na imaoce deviznih štednih računa, uključujući i podnosioce ovih prijava. Dom, radi toga, nalazi da su te prijave prihvatljive protiv Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

251. Od 22. jula 1998. godine, odnosno 19. jula 1999. godine, zakonodavno stanje na terenu se nije mijenjalo. Država nije donosila nikakve zakone u vezi sa unutarnjim dugom ili štednjom građana. Jedini zakon, koji je regulisao pitanje *državnog* duga, je Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutarnjeg duga Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 44/04), iz kojeg očigledno proizilazi da Bosna i Hercegovina, tj. Država, ne podrazumijeva štednju građana kao svoj dug, već dug Entiteta. Drugim riječima, sva aktivnost u pogledu *stare devizne štednje* građana prenesena je na Entitete i Distrikt Brčko, koji su pitanje stare devizne štednje regulisali kroz relevantne zakone o unutrašnjem dugu. Na ovaj način, jasno je da se Država *de facto* i *de jure* odrekla obaveza koje su proizilazile iz legislative donesene od 1992-1999. godine, uključujući i obaveze iz Ustava Bosne i Hercegovine i Sporazuma.

252. Što se tiče samih obaveza Države, koje proizilaze iz legislative donesene od 1992-1999. godine, Država nije donijela niti jedan akt, kojim bi stavila van snage postojeću legislativu, a kojom je, u to vrijeme, direktno preuzela obaveze po osnovu stare devizne štednje. Problem bi mogao biti riješen primjenom principa *lex posterior derogat lex priori*, čime bi Entiteti i Distrikt Brčko mogli preuzeti obavezu samostalnog garantovanja imovinskih prava po osnovu stare devizne štednje. Međutim, u ovom slučaju ne radi se samo o obavezi koja proizilazi iz *državnih* pozitivno-pravnih propisa, koji su derogirani donošenjem novih zakona, a koji regulišu istu materiju. Stara devizna štednja, nakon 14. decembra 1995. godine, predstavlja konstituisano imovinsko pravo u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, člana II/2/k) Ustava Bosne i Hercegovine, tj. člana 1. tačka 11. Sporazuma. Znači, radi se o pravima, koja su, s jedne strane, jasno definisana obaveza Države, a s druge strane, o pravima koja mogu biti derogirana i na niži teritorijalni nivo, na način na koji je to učinjeno. Iz navedenih razloga, potpuna derogacija bi mogla biti moguća da pravna pozicija podnosilaca prijava nije zaštićena Sporazumom i Ustavom Bosne i Hercegovine. Drugim riječima, Država se ne može osloboditi garantovanja poštivanja ovog prava njegovim prenosom, u smislu regulisanja i implementacije, na Entitetske institucije, bez da obezbijedi dovoljno garanta za adekvatno rješavanje ovog pitanja na nižem nivou u skladu sa, između ostalog, standardima iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

253. Zašto je bitno da Država načelno reguliše pitanje stare devizne štednje? Komisija primjećuje da je Federacija Bosne i Hercegovine regulisala pitanje stare devizne štednje Zakonom o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine. Tim Zakonom, članom 2, "utvrđuje se sveobuhvatno izmirenje unutrašnjeg duga na način koji osigurava i podržava

makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine". Republika Srpska je pitanje devizne štednje regulisala u Zakonu o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 63/04). U članu 2. je navedeno "[i]zmirenje unutrašnjeg duga vrši se u skladu sa odredbama ovog zakona na način koji obezbjeđuje i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Republike Srpske". Konačno, Distrikt Brčko je sopstvenim Zakonom o podmirenju obaveza po osnovu stare devizne štednje ("Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine", broj 27/04) regulisao pitanje isplate devizne štednje u gotovom novcu i obavezama, vodeći računa o makroekonomskoj stabilnosti Distrikta. Prema procjenama zakonodavaca entiteta i Brčko Distrikta, ukupan dug na ime stare devizne štednje u Distriktu Brčko iznosi 94 miliona KM, u Republici Srpskoj 774 miliona KM, dok se u Federaciji ukupan unutarnji dug procjenjuje na 1.858,9 miliona KM, od čega sigurno veliki dio otpada na staru deviznu štednju. Komisija je svjesna da je pitanje unutrašnjeg duga veliko opterećenje za Entitete. Njihova solventnost je interes Države, jer od toga direktno zavisi i moć Države, njena makroekonomska stabilnost. Država, s druge strane, ima obavezu da poštuje i brani princip državnog suvereniteta, što podrazumijeva i finansijsku samostalnost prema vani, ali i prema unutra. Odbrana suvereniteta Države (od čega zavisi i faktička moć prava na imovinu u konkretnim slučajevima) je takva obaveza, da Ustav Bosne i Hercegovine predviđa ne samo preduzimanje mjera u okviru datih joj nadležnosti, nego i sve ostale mjere, bez obzira čija je to konkretno nadležnost u Državi (član III/5.a) Ustava Bosne i Hercegovine. Drugim riječima, Država, u cilju odbrane forme i vrste svog političkog postojanja, može i mora preduzeti sve potrebne mjere. Prema tome, Država mora obezbijediti bezbjedno funkcionisanje svih nadležnih teritorijalnih cjelina u smislu budućih, uređenih dijelova finansijske privrede, koji će biti izloženi i u budućnosti velikim problemima i rizicima (na primjer, najava rješavanja problema restitucije). To se može postići samo na način da Država, zakonskim aktom, utvrdi principe za sve entitete i Brčko Distrikt, a koji bi bili rezultat ekonomske analize makroekonomske stabilnosti Države u konktekstu postojećeg problema.

254. U vezi s tim, član III/1(d) Ustava Bosne i Hercegovine nadležno obavezuje Državu na polju monetarne politike. Štaviše, član VII. Ustava Bosne i Hercegovine označava Centralnu banku Bosne i Hercegovine kao jedini nadležni organ za monetarnu politiku u cijeloj zemlji. Tačno je da Centralnoj banci nije dato ovlaštenje da reguliše rad banaka uopće ili posebno deviznu štednju. Međutim, isplata štednje sa predmetnih bankovnih računa ide danas ne preko banaka, već direktno iz Entitetskih budžeta, što ima reperkusije na protok novca i deviza i tako utiče na monetarnu politiku za koju je Centralna banka, kao državna institucija, odgovorna. Prema tome, bankovni sistem, osim Centralne banke Bosne i Hercegovine, nema ulogu u pitanju stare devizne štednje.

255. Član I/4. Ustava Bosne i Hercegovine obavezuje Državu da reguliše pitanje jedinstvenog tržišta u Bosni i Hercegovini, u koje spada, između ostalog, promet kapitala. Jedinstveno tržište i liberaliziacija tržišta kapitala obuhvata isključenje svakog ograničenja, tj. ne samo diskriminirajućih mjera, nego i svih drugih mjera, koje bez obzira što nemaju diskriminirajući karakter opterećuju određene grupe više nego druge. Za Komisiju je neprihvatljivo da isto pitanje, za koje je Država odgovorna, i koje je bilo na isti način tretirano sve do donošenja Entitetskih zakona o regulisanju ovog problema, uključujući Distrikt Brčko, postane regulisano na sasvim nejednak način. Tako, na primjer, Federacija Bosne i Hercegovine predviđa isplaćivanje, *inter alia*, u novcu u periodu od četiri godine (član 11. Zakona), dok dospjeće obveznica još nije regulisano. Republika Srpska je predvidjela druge modalitete novčane isplate (član 15. Zakona), dok obveznice imaju rok dospjeća 30 godina (član 16. stav 1. tačka 1. Zakona). Distrikt Brčko predvidio je rok od tri godine za novčanu isplatu (član 2. stav 1. Zakona), dok obveznice imaju rok dospjeća 25 godina (člana 2. stav 2a. Zakona). Nejednako tretiranje je posljedica derogacije problema sa Države na entitete i Brčko Distrikt. Na taj način, različito zakonsko tretiranje će, pored zakona slobodnog tržišta, bitno i direktno uticati na tržište obveznicama u Bosni i Hercegovini, kao jedinstvenom tržišnom prostoru. S druge strane, stara devizna štednja je bila, i principijelno ostala, državni problem. U vezi s tim, Komisija napominje da je država obavezna poštovati opći princip jednakosti u pravima, kako to propisuje Ustav Bosne i Hercegovine, i to ne samo naspram ustavnih prava, već svih prava koja su propisana zakonom. Pravo na jednakost je ustavno pravo i odnosi se na sva zakonska prava.

Nijedan zakonodavac ne može biti oslobođen te obaveze. Komisija uvažava stav Države da je rješavanje ovog problema na nivou entiteta i Brčko Distrikta optimalno riješenje. Međutim, Država mora dati garancije da su različita zakonska rješenja na nivoima entiteta i Brčko Distrikta neophodne mjere radi zaštite funkcionisanja financijske privrede, monetarnog sistema, itd. Drugim riječima, Komisija uvažava stav Države da je opća ravnoteža u privredi veoma važan cilj Države. Međutim, različite mjere i različito tretiranje, koji utiču na jedinstveno tržište kapitala, su dozvoljeni ukoliko ispunjavaju pretpostavke principa proporcionalnosti (vidi presudu Suda za pravdu, predmet C-423/98, *Alfredo Albore*, Zbirka 2000, str. I-5965).

256. Država, dozvolivši da entiteti i Brčko Distrikt preuzmu operacionalizaciju i odgovornost za isplatu stare devizne štednje, nije dala niti jednu garanciju da će isplata, kako u novcu tako i u formi obveznica, biti realizovana. Komisija smatra da je neophodno da Država da određene garancije u tom smislu. Naime, po teoriji identiteta strana, Republike Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine, a koja jasno proizilazi iz člana I Ustava Bosne i Hercegovine, prema kojem Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država i tako nasljeđuje status bivše Republike Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina ima poziciju dužnika. Ne bi bilo u skladu sa principom pravne države, da se Država, kao dužnik, oslobodi u potpunosti svoje obaveze tako što bi se, preko svoje moći nadležnosti derogacije, oslobodila davanja garancija za ispunjenje obaveza u koje je ušla. Iz toga razloga, Komisija ne može prihvatiti garanciju koju daju Entiteti, a pogotovo ne garanciju obezbjeđenja novca putem privatizacije javnih preduzeća, uzimajući u obzir dosadašnje rezultate iste. Konačno, davanje garancije bi omogućilo da se jača osjećaj postojanja principa kontinuiteta u smislu člana I Ustava Bosne i Hercegovine i dobre vjere u njega. Naime, podnosioci prijava, kao vjerovnici, u trenutku sklapanja pravnog posla sa državnim bankama, nisu bili opterećeni rizikom da će isplata njihove devizne štednje kad-tad propasti ili postati neutuživa. Stoga, Komisija smatra da je Država odgovorna da se ojača taj osjećaj dobre vjere u kontinuitet pravnog sistema postojanja.

257. Zbog svega navedenog, Komisija smatra da Država mora na određeni način regulisati navedenu problematiku, od čega će direktno zavisiti i uspjeh predviđenog modaliteta isplate stare devizne štednje. Komisija smatra da Država nije obavezna u potpunosti regulisati ova pitanja. Ipak, načelno regulisanje ovih pitanja, a prije svega, pitanje davanja garancije za isplatu od strane određene relevantne međunarodne institucije kapitala, ujednačavanje standarda na teritoriji cijele Države, vodeći računa o ostvarivanju jedinstvenog tržišta u Bosni i Hercegovini i makroekonomskoj stabilnosti Države, će voditi ka tome da pravo na imovinu ne bude ugroženo u budućem periodu, tj. da zakonska regulativa ispuni standarde koji su nametnuti pozitivnom obavezom za Državu, a koja proizilazi iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Komisija napominje da je zakonodavac najkompetentniji, uzimajući u obzir praktična stanovišta, da odluči koja su to pitanja na terenu, koja se načelno moraju uzeti u obzir.

258. S obzirom da Država, Bosna i Hercegovina, nije donijela određeni okvirni zakon, kojim bi načelno regulisala ova pitanja, Komisija smatra da je Bosna i Hercegovina propustila da djelotvorno zaštiti pravo na imovinu podnosilaca prijava, čime je povrijedila svoje pozitivne obaveze koje proizilaze iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

B.1.c. Navodne povrede od strane Federacije Bosne i Hercegovine

259. Pri razmatranju merituma ovih predmeta u odnosu na Federaciju Bosne i Hercegovine, Komisija mora odlučiti da li, u svjetlu najnovijih zakonskih promjena, koje su nastupile nakon odluke *Đurković i dr,* pravna situacija u Federaciji Bosne i Hercegovine u vezi sa starom deviznom štednjom nastavlja kršiti član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

260. Komisija, prije svega, ponavlja da se u predmetnim slučajevima radi o imovini podosilaca prijava. Prema tome, Komisija mora utvrditi da li se postojećom zakonskom regulativom Federacija Bosne i Hercegovine miješa u ta prava tako da uključuje zaštitu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Osim toga, Komisija mora ispitati, ako se radi o miješanju u to pravo, da li je miješanje opravdano prema tom članu?

B.1.c.1. Da li se radi o miješanju Federacije Bosne i Hercegovine u pravo na imovinu podnosilaca prijava i, ako je odgovor afirmativan, da li se ono sastoji u *kontroli* ili *lišenju* prava na imovinu?

261. Prema stanju spisa, a uzimajući u obzir postojeću zakonsku regulativu, zahtjev podnosilaca prijava odnosi se na isplatu iznosa stare devizne štednje, uključujući pripadajuće kamate. Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine predviđa poseban modalitet isplate stare devizne štednje, dok je članom 9. stavom 4. predviđeno da se kamate od 1. januara 1992. godine otpisuju.

262. U odluci *Đurković i dr.* (*loc. cit*, tač. 244. *et sequ*), Dom je naveo:

> U odlukama Poropat i drugi i Todorović i drugi, Dom je utvrdio da je došlo do uplitanja u prava podnosilaca prijava po članu 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju na osnovu zakona koji su oslobodili banke njihovih ugovornih obaveza prema podnosiocima prijava i da je podnosiocima prijava onemogućeno da podignu svoj novac (Poropat i drugi, tačke 170-77; Todorović i drugi, tačke 130-33). Praktično, ista situacija je ostala do danas. Dom zapaža da, u skladu sa izmjenama i dopunama, ne postoje odredbe u Zakonu o potraživanjima građana po osnovu kojih je građanin slobodan da raspolaže svojom štednjom na bilo koji drugi način osim da je pretvori u privatizacijske certifikate. Zakoni, kako su izmijenjeni i dopunjeni, nastavljaju da propisuju obavezni prenos devizne štednje iz banaka na Jedinstveni račun građana. Podnosioci prijava, a vjerovatno i druge štediše, nisu mogli i još uvijek ne mogu podignuti novac sa svojih računa. Dakle, uplitanje ustanovljeno u odluci Poropat i drugi se nastavlja barem de facto, iako de jure relevantni zakoni nisu više na snazi.
>
> Uplitanje je pogoršano nemogućnošću podnosilaca prijava da dobiju obeštećenje na sudovima (vidi tačku 27 gore).

263. Komisija navodi da se od vremena donošenja ovih zaključaka situacija utoliko promijenila što je na snazi novi zakonski okvir, koji reguliše pitanje stare devizne štednje. Međutim, vlasnici stare devizne štednje još uvijek nisu dobili isplatu svoje devizne štednje. Novi Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine ne predviđa isplatu stare devizne štednje, iako bi *normalna* situacija kod štednih uloga bila, ispunjenje ugovornih obaveza po ugovoru o štednji u skladu sa pojedinačnim ugovorima ili važećim zakonskim normama. Umjesto toga, novi Zakon je otpisao kamatu od 1. januara 1992. godine, a isplatu stare devizne štednje predvidio u sasvim drugom modalitetu – kao dio unutrašnjeg duga Federacije Bosne i Hercegovine. Konačno, Komisija uviđa da izvršenje pravosnažnih presuda, donesenih u vezi stare devizne štednje još nije počelo.

264. Na osnovu izloženog, Komisija zaključuje da je Federacija Bosne i Hercegovine nastavila sa uplitanjem u imovinska prava pojedinih štediša, uključujući i konkretne podnosioce prijava.

265. Za Komisiju ostaje da preispita kakva je priroda ovog miješanja u pravo na imovinu. S jedne strane, Komisija primjećuje da nikada nije bilo *de iure* lišenja ovog imovinskog prava (vidi, na primjer, *Poropat i dr*, *loc. cit*, tačka 78 – mišljenje OHR-a, kao *amicus curiae*; zakonsku regulativu Republike Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine, tačku 88. *et sequ.* iste Odluke). Međutim, Evropski sud za ljudska prava je u svojoj dugogodišnjoj praksi naglasio da *de facto* lišenje imovine ne pretpostavlja, tj. ne uslovljava bilo koji formalni akt lišenja imovine. Ono obuhvata državne mjere, koje zbog svojih teških reperkusija na pravo na imovinu, imaju istu posljedicu kao i formalni akt lišenja imovine (na primjer, eksproprijacija). Jurisprudencija, pri tome, stavlja akcent na pitanje da li postoji bilo kakva korist od *preostalog* prava na imovinu nakon takvih državnih mjera. U razgraničenju prema *kontroli korištenja prava na imovinu* (stav 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju), postavlja se pitanje da li postoji opravdana vjera u mogućnost daljnjeg korištenja prava na imovinu, bez miješanja države u bilo kojoj formi (vidi, na primjer, presude

Evropskog suda za ljudska prava, *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, od 23. septembra 1982. godine, Serija A, broj 52, st. 70-73; *Allan Jacobson protiv Švedske,* od 25. oktobra 1989. godine, Serija A, broj 163, stav 54; *Fredin protiv Švedske*, od 18. februara 1991. godine, Serija A, broj 192, stav 46. i 52. *et sequ.*, itd).

266. Gledajući retrospektivno konkretnu situaciju oko stare devizne štednje, Komisija bi mogla zaključiti da se radi o *de facto* lišenju imovine. Naime, dugogodišnja nemogućnost da vlasnici stare devizne štednje dođu do realizacije svoga prava na imovinu, s jedne strane, a propali pokušaji Države da donese i implementira određene zakone, s druge strane, vode ka ovakvom zaključku (uporedi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Papmichalopoulus protiv Grčke*, od 24. juna 1993. godine, Serija A, broj 260-B, st. 43-45). Ipak, u svjetlu novih zakonskih riješenja, Komisija smatra da se može opravdano očekivati da Federacija Bosne i Hercegovine isplati deviznu štednju u okvirima predviđenog modaliteta. Iz toga razloga, Komisija smatra da ovaj slučaj, nakon donošenja novog Zakona, pokreće pitanje *kontrole* prava na imovinu u smislu stava 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

267. Na ovaj zaključak ne utiče ni činjenica da Zakon različito tretira pitanje kamata od pitanja glavnice. Naime, Zakon ne lišava podnosioce prijava glavnice, već predviđa određene modalitete njene isplate. Komisija zaključuje da zakonski *modus operandi* u vezi glavnice jasno pokreće pitanje kontrole prava na imovinu. Kamate, s druge strane, iako mogu biti predmet pojedinačnog utuženja, te uprkos činjenici da kamate dospijevaju i zastarjevaju sa posebnim rokovima, one se moraju principijelno posmatrati kao sporedni zahtjev u odnosu na zahtjev za isplatu glavnice, te zajedno čine cjelinu (čl. 372, 399. *et sequ.*, 1045. Zakona o obligacionim odnosima). Komisija je svjesna da se radi o periodu od 1. januara 1992. godine. Prema tome, lišavanje prava na kamatu, za period duži od 12 godina, sigurno predstavlja značajno ograničenje navedenog prava. Ipak, u svjetlu rečenog, Komisija će tretirati ovo pitanje zajedno sa pravom na glavnicu kao pitanje miješanja u pravo na imovinu od strane Federacije Bosne i Hercegovine u smislu njegove kontrole – član 1. stav 2. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Komisija napominje da ovaj zaključak nema suštinskog uticaja na konačni ishod predmeta.

B.1.c.2. Da li je miješanje opravdano?

268. Kao što je navedeno, prema jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju obuhvata tri različita pravila. Prvo, koje je izraženo u prvoj rečenici prvog stava i koje je generalne prirode, izražava princip mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, u drugoj rečenici istog stava, pokriva lišavanje imovine i podvrgava ga izvjesnim uslovima. Treće, sadržano u drugom stavu, dozvoljava da države potpisnice imaju pravo, među ostalim, da kontrolišu korištenje imovine u skladu sa općim interesom, sprovođenjem takvih zakona koje smatraju potrebnim za tu svrhu (vidi, *inter alia,* presude Evropskog suda za ljudska prava, *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, od 23. septembra 1982. godine, Serija A, broj 52, stav 61 i *Scollo protiv Italije*, od 28. septembra 1995. godine, Serija A, broj 315-C, stav 26. sa daljnjim uputama). Svako miješanje u pravo prema drugom ili trećem pravilu mora biti predviđeno zakonom, mora služiti legitimnom cilju, mora uspostavljati pravičnu ravnotežu između prava nosioca prava i javnog i općeg interesa. Drugim riječima, opravdano miješanje se ne može nametnuti samo zakonskom odredbom koja ispunjava uslove vladavine prava i služi legitimnom cilju u javnom interesu, nego mora, također, održati razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti. Miješanje u pravo ne smije ići dalje od potrebnog da bi se postigao legitiman cilj, a nosioci imovinskih prava se ne smiju podvrgavati proizvoljnom tretmanu i od njih se ne smije tražiti da snose prevelik teret u ostvarivanju legitimnog cilja (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, U 83/03, od 22. septembra 2004. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 60/04, tačka 49).

B.2.c.2.a. Miješanje predviđeno zakonom?

269. Miješanje je zakonito samo ako je zakon koji je osnova miješanja (a) dostupan građanima, (b) toliko precizan da omogućava građanima da odrede svoje postupke, (c) u skladu sa principom

pravne države, što znači da sloboda odlučivanja koja je zakonom data izvršnoj vlasti ne smije biti neograničena, tj. zakon mora obezbijediti građanima adekvatnu zaštitu protiv proizvoljnog miješanja (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Sunday Times protiv Velike Britanije,* od 26. aprila 1979. godine, Serija A, broj 30, stav 49; vidi, također, presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Malone protiv Velike Britanije,* od 2. augusta 1984. godine, Serija A, broj 82, st. 67. i 68). Sud je istakao da su u mnogim zakonima neizbježno upotrijebljeni termini koji su, u većem ili manjem opsegu, dvosmisleni ili neodređeni i čija je interpretacija i primjena pitanje prakse (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, od 25. marta 1983, serija A, broj 18, stav 89).

270. Komisija ne sumnja da Zakon vezan za ovaj predmet ispunjava standarde u smislu Evropske konvencije (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/02/8202 i dr, *M.P. i dr. protiv Federacije Bosne i Hercegovine,* od 31. marta 2003. godine*,* st. 144 i dalje).

B.1.c.2.b. Miješanje u javnom interesu

271. Podnosioci prijava, iako nisu *explicite* naveli, smatraju da je miješanje, tj. kontrola njihovog prava na imovinu, neproporcionalno. Udruženje štediša, u svojstvu *amicus curia*e, smatra da Država nema interes, niti ga je navela u svojim aktima. Osim toga, Udruženje štediša smatra da se Federacija Bosne i Hercegovine, nesavjesnim ponašanjem prema vlastitoj imovini, ne može pozivati na javni interes. Federacija Bosne i Hercegovine, u svom odgovoru, navodi da je donošenje ovakvih zakonskih rješenja neophodno da se spriječi kolaps bankovnog sistema, te da je Entitet morao voditi računa o makroekonomskoj stabilnosti i fiskalnoj održivosti Entiteta.

272. Komisija smatra da su ciljevi postojećih zakonskih rješenja opravdani – sprječavanje kolapsa bankovnog sistema, makroekonomska stabilnost i fiskalna održivost Entiteta. Komisija smatra da su ovi interesi postojali i bili opravdani i ranije, kada je Dom dao, u tom smislu, afirmativno mišljenje (vidi *Poropat i dr*, *loc. cit*, tačka 180, *Đurković i dr*, *loc. cit*, tačka 249). Komisija zaključuje da je ovaj interes ostao aktuelan i danas.

B.1.c.2.c. Uspostavljanje pravične ravnoteže između prava nosioca prava i javnog interesa (proporcionalnost)

273. U odlukama *Poropat i dr,, Todorović i dr.* i *Đurković i dr,* Dom je utvrdio da je došlo do uplitanja u prava podnosilaca prijava po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju na osnovu zakona koji su oslobodili banke njihovih ugovornih obaveza prema podnosiocima prijava i da je podnosiocima prijava onemogućeno da podignu svoj novac (*Poropat i dr*, *loc. cit*, tač. 170-77; *Todorović i dr*, *loc. cit*, tač. 130-133). Dom je, nadalje, našao da propisanim zakonskim mjerama nije uspostavljena *pravična ravnoteža* između općeg interesa i zaštite prava na imovinu podnosilaca prijava i da one tako spadaju van slobode odlučivanja Federacije Bosne i Hercegovine (*Poropat i dr*, *loc. cit,* tačka 192). Dom je u svojim odlukama istakao nekoliko nedostataka procesa privatizacije, koji su se odnosili na ograničeno važenje certifikata, jednak tretman gotovine i certifikata i sl. Dom je ustanovio da su ovo pitanja koja je Federacija Bosne i Hercegovine morala riješiti izmjenom i dopunom programa privatizacije. Dom je smatrao da je Federacija Bosne i Hercegovine trebala da nađe, u okviru svoje slobode odlučivanja, odgovarajuće načine da postigne traženu *pravičnu ravnotežu* interesa (*Poropat i dr, loc. cit,* tačka 204).

274. Komisija priznaje da je od 2000. godine do 2003. godine Federacija Bosne i Hercegovine izmijenila i dopunila različite odredbe Zakona o potraživanjima građana pokušavajući da nađe rješenje za pitanje nedostataka procesa privatizacije i da izvrši odluku Doma u predmetu *Poropat i dr.* Međutim, odlukom Ustavnog suda Federacije dalja efikasnost ovih zakona dovedena je u pitanje, s obzirom da je ovom odlukom utvrđeno da ključne odredbe Zakona o potraživanjima građana nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

275. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, istakla je da prijašnja zakonska regulativa nije uspostavljala pravičnu ravnotežu. Međutim, Komisija zapaža da je Federacija Bosne i

Hercegovine usvojila novi Zakon o izmirenju unutrašnjih obaveza, kojim je preuzela obaveze po osnovu stare devizne štednje ostvarene u najnižim poslovnim jedinicama banaka na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, kao dio svog unutrašnjeg duga. Zakonom je izričito propisano da će se metod i visina isplata u gotovini vršiti na način koji osigurava i podržava makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine. Tužena strana je navela da nova zakonska rješenja uspostavljaju u potpunosti princip proporcionalnosti kontrole prava na imovinu.

276. Komisija priznaje napore Federacije Bosne i Hercegovine da, u pokušajima da izvrši ranije naredbe Doma, nastoji da Zakonom o izmirenju unutrašnjih obaveza iznađe rješenja prihvatljiva za podnosioce prijava, odnosno, da nastoji postići pravičnu ravnotežu između općeg interesa i pojedinačnog tereta podnosilaca prijava. Međutim, Komisija zapaža da nova zakonska rješenja predstavljaju samo okvir na osnovu kojeg treba utvrditi jasan model isplata devizne štednje podnosilaca prijava. Prema tome, u svjetlu novih zakonskih promjena, koje su nastupile nakon odluke *Đurković i dr,* postojeći zakonski okvir još uvijek ne daje jasnu i dovoljno izvjesnu pravnu situaciju u pogledu konačnog rješenja problema, što dovodi do miješanja u prava podnosilaca prijava od strane Federacije Bosne i Hercegovine.

277. Komisija je došla do ovog zaključaka iz sljedećih razloga:

278. Prvo pitanje, koje se nameće u ovom kontekstu, jeste pitanje verifikacije iznosa stare devizne štednje. Drugim riječima, radi se o verifikaciji *građanskog prava*. Zakon je predvidio da "[v]erifikovanje svih potraživanja za staru deviznu štednju vršit će se na osnovu baze podataka koja je ustanovljena Zakonom o utvrđivanju i ostvarivanju potraživanja građana u postupku privatizacije ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/97, 8/99, 45/00, 54/00, 32/01, 57/03, 20/04) i drugim propisima donesenim na osnovu zakona i baza podataka koje posjeduju banke". Komisija napominje da od postupka verifikacije direktno zavisi postojanje ili nepostojanje prava na imovinu.

279. Svaki vlasnik stare devizne štednje mora imati obezbijeđeno pravo da aktivno učestvuje u tom postupku. U tom smislu, Zakon mora jasno predvidjeti koje tijelo će vršiti verifikaciju. Ono ne mora biti sudsko tijelo. Verifikacija se može vršti i od strane upravnih organa. Međutim, u tom slučaju, postupak verifikacije mora, barem u jednoj instanci, imati karakter sudskog postupka pred *tribunalom*, u smislu člana 6. Evropske konvencije. To, dalje, znači da verifikacija mora biti okončana, u slučaju spora oko faktičkih ili pravnih pitanja, pred nezavisnim i nepristranim tijelom, koje bi dalo konačno mišljenje u smislu postojanja ili nepostojanja, visine i drugih važnih pitanja oko stare devizne štednje. Tu spada i pitanje konverzije deviza. Pored toga, *tribunal* ne smije biti vezan utvrđenim činjenicama upravnog organa, već mora imati mogućnost da sam preispita činjenice relevantne za svaki pojedini slučaju (u pogledu obaveze sudske zaštite u vezi sa starom deviznom štednjom i nadležnostima takvog tijela vidi *mutatis mutandis* Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 19/00,* od 4. maja 2001. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 27/01, tačka 23; presude Evropskog suda za ljudska prava, *Iatridis protiv Grčke*, od 25. marta 1999. godine, stav 58, Izvještaji o presudama i odlukama 1999-II; *Hentrich protiv Francuske*, od 22. septembra 1994. godine, Serija A, broj 296-A, stav 42; u pogledu karaktera *tribunala*, pojmu nezavisnosti i nepristrasnosti, vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 47/03*, od 15. juna 2004. godine, tačka 23, sa daljnjim uputama na praksu Evropskog suda za ljudska prava). U vezi sa institucionalnom zaštitom u postupku verifikacije, Komisija preporučuje, u cilju zaštite djelotvornog sudskog sistema, da se formira posebno tijelo na nivou Entiteta, koje bi ispunjavalo kriterije navedene u ovoj tački Odluke, a kako se redovni sudovi ne bi opterećivali eventualnim problemima mnogobrojnih imalaca stare devizne štednje.

280. Drugo pitanje se odnosi na procesna prava u postupku verifikacije. Komisija je, prije svega, zabrinuta, a što je u svom mišljenju *amicus curiae*, Udruženje štediša, također, istakao, za eventualne probleme oko utvrđivanja stare devizne štednje. Kao što je već istaknuto u prethodnim odlukama Doma (vidi, na primjer, *Poropat i dr*, *loc. cit*, tač. 171. *et sequ.*), ali i primijećeno u radu na aktuelnim predmetima, mnogi imaoci stare devizne štednje nemaju evidenciju iste na Jedinstvenom računu građana. S druge strane, turbulentnim promjenama u bankovnom sistemu, podaci o imaocima stare devizne štednje mogu biti nedostupni. Ovo, štaviše, zbog činjenice da su

komercijalne banke, u principu, oslobođene izmirenja duga po osnovu stare devizne štednje, čime se kod njih gubi osjećaj odgovornosti prema obavezi čuvanja podataka. Konačno, ne smije se zanemariti činjenica da su mnogim vlasnicima stare devizne štednje nestale, izgorile ili na drugi način uništene štedne knjižice, kao osnovni dokument i *ugovor* u obligaciono-pravnom smislu. Zbog toga, Entitet, s jedne strane, mora jasno predvidjeti pozitivnu obavezu banaka u tom smislu, a pravo pristupa informacijama imalaca stare devizne štednje, s druge strane. Komisija napominje da se radi o posebno osjetljivoj grupi građana, u velikom broju, penzionerima lošeg imovnog stanja, koji se u postupku verifikacije ne smiju dodatno opteretiti administrativnim troškovima. Osim toga, ratna događanja u Bosni i Hercegovini dovela su do toga da je veliki broj građana napustio domicilni Entitet ili, štaviše, Državu. Iz toga razloga, veoma je važan medijski istup nedležnih u Entitetu, transparentnost i reduciranje troškova na minimum kod postupka verifikacije. Što se tiče samih procesnih prava, za Komisiju nije sporno da *verifikaciono tijelo* predvidi *ex offo* postupak verifikacije, čak i bez procesnog učešća imaoca devizne štednje. Međutim, ono mora promptno obavijestiti vlasnika devizne štednje o rezultatu verifikacije, kako bi se vlasnik stare devizne štednje mogao aktivno uključiti u odbranu svojih imovinskih prava pred *tribunalom* u smislu ranijih tačaka ove Odluke. Samo na taj način, neće doći do povrede prava na djelotvoran pristup sudu u smislu člana 6. Evropske konvencije (u tom smislu vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Airey protiv Irske*, od 9. oktobra 1979. godine, serija A, broj 32, stav 25; Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, CH/98/240 i dr, *D.I. i dr. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* od 8. februara 2005. godine, tač. 113. *et sequ*).

281. Komisija smatra da je institucionalna i procesno-pravna pitanja u smislu prethodnih tačaka ove Odluke, moguće riješiti podzakonskim aktima iz člana 12. stav 3. Zakona. Federalni ministar finansija je, na osnovu člana 12, stava 3. Zakona o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, u maju 2005. godine, donio (1) Pravilnik o postupku verifikacije potraživanja za staru deviznu štednju na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Pravilnik o verifikaciji), (2) Uputstvo o obliku i sadržaju obavijesti o neizvršenom verificiranju potraživanja na osnovu stare devizne štednje, (3) Uputstvo o obliku i sadržaju zahtjeva za registrovanje potraživanja na osnovu stare devizne štednje, (4) Uputstvo o obliku i sadržaju potvrde o izvršenom verificiranju potraživanja na osnovu stare devizne štednje i (5) Uputstvo o obliku i sadržaju izvještaja o izvršenom verificiranju potraživanja na osnovu stare devizne štednje ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 33, od 13. juna 2005. godine).

282. Prema Pravilniku o verifikaciji (koji je stupio na snagu 14. juna 2005. godine), banke na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine (pobrojane u članu 5. Pravilnika o verifikaciji) dužne su svoju bazu podataka provjeriti i učiniti je dostupnom za verifikaciju, sa posljednjim stanjem salda i posebnim iskazom upisane kamate, koja se odnosi na period poslije 31. decembra 1991. godine u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu Pravilnika o verifikaciji, i te podatke dostaviti u Federalno ministarstvo finansija. U slučaju da banke nisu u mogućnosti utvrditi pojedinačnu visinu potraživanja zbog nepostojanja dokumentacije ili drugih objektivnih razloga, dostaviti će Federalnom ministarstvu finansija podatke o ukupnom iznosu potraživanja za koje ne postoje pojedinačni podaci ili za koje podaci nisu usaglašeni, te će Federalno ministarstvo finansija u tim slučajevima dati posebne upute o načinu verifikacije potraživanja u roku od 30 dana od dana dobivanja tih podataka (znači, 60 dana od dana stupanja na snagu ovog Pravilnika). Vlasnici stare devizne štednje su obavezni popuniti “registracioni zahtjev“ za staru deviznu štednju i predati ga u najnižu organizacionu jedinicu Agencije za finansijske, informatičke i posredničke usluge d.d. Sarajevo i Agencije za pružanje finansijskih, informatičkih i posredničkih usluga d.d. Mostar (u daljnjem tekstu: Agencija), u mjestu svog prebivališta ili boravišta, ili mjestu koje je najbliže mjestu njihovog prebivališta ili boravišta, u roku od 90 dana od dana objave Pravilnika o verifikaciji, a najkasnije do 28. augusta 2005. godine. Agencija će zaprimiti popunjene Registracione zahtjeve za staru deviznu štednju, sa odgovarajućom dokumentacijom, uspostaviti bazu podataka, koja se sastoji od podataka dostavljenih od strane Agencije za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine, uporediti ih, te izvršiti poništenje i povrat deviznih štednih knjižica, uz izdavanje potvrde o verifikovanom potraživanju koja predstavlja zvanični dokument za izmirenje obaveza iz osnova stare devizne štednje i konačno stanje potraživanja, preračunato u konvertibilne marke, u skladu sa Zakonom o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i

Hercegovine. Agencija će izvršiti i neophodnu obradu podataka i sastaviti izvještaj o izvršenoj verifikaciji potraživanja iz osnova stare devizne štednje po svakom obrađenom zahtjevu. Federalno ministarstvo finansija vršiti će nadzor nad svim aktivnostima u procesu verifikacije stare devizne štednje, a po okončanju procesa verifikacije potraživanja, Agencija će prenijeti verifikovanu /konačnu bazu podataka imalaca stare devizne štednje Federalnom ministarstvu finansija.

283. Međutim, uprkos naporima Vlade da donese ove akte i ispoštuje zakonske obaveze, Komisija ima dvije primjedbe u vezi sa podzakonskim aktima u kontekstu predmetnih slučajeva. S jedne strane, Komisija zapaža da Vlada nije uzela u obzir preporuku Komisije da formira jedno tijelo u smislu "tribunala" iz člana 6. Evropske konvencije, koje bi, u slučaju spora oko potvrde o izvršenom verificiranju potraživanja, omogućilo imaocima stare devizne štednje da preispitaju potvrdu u materijalno-pravnom smislu u skladu sa standardima pravičnog postupka (uporedi obrazloženje iz tačke 580. ove Odluke i tačke 1229. Odluke o prihvatljivosti i meritumu, CH/98/375 i dr, *Đorđe Besarović i drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. aprila 2005. godine). S druge strane, Komisija zapaža da je, prema Zakonu o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, koji je stupio na snagu 28. novembra 2004. godine, federalni ministar finansija trebao donijeti podzakonske akte o verifikaciji svih potraživanja za staru deviznu štednju u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona. Podzakonske akte navedene u tačci 582. ove Odluke, Federalno ministarstvo finansija donijelo je u maju 2005. godine, a objavljeni su u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine" od 13. juna 2005. godine, dakle gotovo četiri mjeseca nakon predviđenog roka. Prema Pravilniku o verifikaciji, vlasnici stare devizne štednje su obavezni popuniti i predati registracioni zahtjev za staru deviznu štednju Agenciji, u roku od 90 dana od dana objave Pravilnika o verifikaciji, a najkasnije do 28. augusta 2005. godine (što je samo po sebi nelogično, jer datum objave Pravilnika o verifikaciji je 13. juni 2005. godine, te računajući rok od 90 dana od dana objave, to bi značilo da je krajnji datum roka 11. septembar 2005. godine), što je u suprotnosti sa Zakonom o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, kojim je utvrđeno da će se sam proces verifikacije potraživanja za staru deviznu štednju završiti u roku od devet mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona, to jest do 28. augusta 2005. godine, te bi to značilo daljnje probijanje rokova datih Zakonom o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine.

284. Treće pitanje se odnosi na otpis kamata od 1. januara 1992. godine (član 9. stav 4. Zakona) i na modalitet isplate stare devizne štednje. Komisija je već navela da je dio unutrašnjeg duga, koji se odnosi na staru deviznu štednju, veliko opterećenje za Državu i njene teritorijalne cjeline. Komisija ponavlja da je u tom smislu opravdan javni interes Države.

285. Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da domaće vlasti uživaju široko polje procjene prilikom donošenja odluka koje su vezane za lišavanje imovinskih prava pojedinaca zbog neposrednog poznavanja društva i njegovih potreba. Odluka da se oduzme imovina često uključuje razmatranje političkih, ekonomskih i socijalnih pitanja o kojima će se mišljenja u okviru demokratskog društva bitno razlikovati. Stoga će se presuda domaćih vlasti poštivati, osim ako je očigledno bez opravdanog osnova (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, CH/98/1311 i CH/01/8542*, Kurtišaj i M.K. protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 2. septembra 2002. godine, tačka 87; vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *James i drugi*, od 21. februara 1986. godine, Serija A, broj 98, stav 46). U predmetu *Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (presuda Evropskog suda za ljudska prava, od 8. jula 1986. godine, Serija A, broj 102, stav 122), koja se tiče nacionalizovanja imovine, Sud je izjavio:

> Odluka da se usvoji zakon o nacionalizaciji će obično uključiti razmatranje raznih pitanja o kojima će se mišljenja u demokratskom društvu mogu, što je i razumljivo, široko razlikovati. Zbog toga, što one direktno poznaju svoje društvo i njegove potrebe i resurse, domaće vlasti su u principu u boljem položaju od međunarodnog sudije da procijene koje mjere su odgovarajuće u toj oblasti i prema tome sloboda procjene koju oni imaju treba biti široka.

286. Pri tome će pomoći i stav Evropskog suda za ljudska prava, u njegovoj odluci *Lithgow i dr. protiv Velike Britanije* (od 8. jula 1986. godine, Serija A, broj 102, st. 121. f), u kojoj je naglasio da oduzimanje imovine uz naknadu, koja ne predstavlja tržišnu vrijednost, u principu, ne predstavlja proporcionalno miješanje u pravo na imovinu nosioca prava. Međutim, pravo na imovinu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju ne garantuje pravo na punu kompenzaciju u svim okolnostima, s obzirom da legitimni ciljevi javnog interesa, koji služe da se izvrši određena ekonomska reforma ili ostvari veća socijalna pravda, mogu imati takav značaj da opravdavaju davanje manjeg iznosa od tržišne vrijednosti. Štaviše, Evropski sud za ljudska prava je naglasio da nije nedozvoljeno, pri lišavanju imovine nosilaca prava, da se ne naknadi izgubljena dobit ili nerealizirana mogućnost upotrebe – *ususfructus* (vidi Odluku o dopustivosti bivše Evropske komisije za ljudska prava, *X. protiv Austrije*, od 13. decembra 1979. godine, aplikacija broj 7978/7, Odluke i izvještaji (OI), broj 18, tačka 3, str. 47). U citiranoj odluci je nadalje navedeno da se izgubljena korist ili dobit može naknaditi samo ako je, *lišenje* imovine direktan uzrok tome. Konačno, Komisija smatra da se ne može primijeniti isti pristup u rješavanju problema *kontrole i lišenja* prava na imovinu, koji pogađa jednu veliku skupinu ljudi, a zakonodavac predviđa globalnu soluciju, od situacije kada se država miješa u individualni slučaj. Komisija, zbog toga, smatra da je na Državi mnogo veća obaveza naknade pune vrijednosti lišenog prava na imovinu ili naknade zbog miješanja u imovinu u individualnim slučajevima, nego kada se radi o generalnom rješavanju slučajeva. Ovakve stavove Komisija podržava iz razloga što je imovina socijalna kategorija i ne može se, u pravno-filozofskom smislu, separatno, apstraktno posmatrati, već ona mora podlijegati društvenim zakonima, koji će, s jedne strane, odražavati interese pojedinca, a s druge strane, interese društvene zajednice. Upravo zbog veze društva i imovine, od pojedinca, kao vlasnika imovinskog prava, očekuje se, već od trenutka sticanja imovinskog prava, da prihvati određenu mjeru *žrtvovanja*, ako je potrebno. Samo preko ove granice, postoji obaveza za državu da se naknadi vrijednost lišene imovine, tj. *kontrole* imovine. Gdje leži ova granica, zavisi od obrazloženja iz prethodnih tačaka ove Odluke.

287. Polazeći od gore navedenog, Komisija uvažava ekspertne napore Države, da riješi problem stare devizne štednje na najdjelotvorniji način. Komisija napominje da su pravo na imovinu, pravna sigurnost i pravna jasnoća principi na kojima se mora temeljiti pravni sistem Bosne i Hercegovine u rješavanju postojećeg problema unutarnjeg duga, tj. stare devizne štednje. Samo na taj način se može postići pravni mir u budućnosti Države. Komisija je svjesna da se problem stare devizne štednje mora rješavati u svjetlu cjelokupne situacije u kojoj se Država nalazi. Država ne može apstraktno posmatrati ovaj problem, ne uzimajući u obzir sistem i hijerarhiju vrijednosti koje je stvorio Ustav Bosne i Hercegovine. Pri tome, Komisija posebnu pažnju polaže na princip socijalne države (Preambula Ustava Bosne i Hercegovine).

288. Bosna i Hercegovina je doživjela katastrofu i razaranja, politički i privredni krah. Jedna od posljedica ovih događaja je, sigurno, neriješeno pitanje unutarnjih obaveza Države. Bivša Republika Bosna i Hercegovina, uprkos svome kontinuitetu prema Ustavu Bosne i Hercegovine, doživjela je određenu vrstu privrednog i financijskog sloma. S obzirom da država, kao pravno lice, ne može doživjeti formalni bankrot i nesolventnost, niti je moguće na nju primijeniti opće stečajno pravo, država mora predvidjeti druge mjere, kako bi gradila budući, siguran privredni i financijski sistem. Pri tome je zakonodavac *prirodni* organ za zakonodavstvo, koji ima zadatak da zakonski obradi pitanje aktive i pasive države, vodeći računa o budućnosti.

289. Pri stvaranju buduće države, zakonodavac mora voditi računa o cjelokupnoj budućoj državnoj politici i financijskoj privredi, što je velika razlika u poređenju sa stečajnim postupkom privatnog pravnog lica. Prema tome, u tom postupku ne radi se o *obračunu* sa prošlošću, već o stvaranju osnova za budućnost. Sanacija države i stvaranje zdravog sistema je osnova uređenog razvoja socijalnog i političkog života.

290. Pri tome, zakonodavac nije obavezan niti ima zadatak da uspostavi određeni odnos između ispunjenja starih obaveza i ispunjenja tekućih obaveza, niti da suprostavi ove vrijednosti. Prema tome, pri *sanaciji* države, ne postoji obaveza zakonodavca da uspostavi pravno-obavezujuću skalu obaveza. Ona ne postoji uprkos činjenici da su određene obaveze nastale ranije, a druge obaveze

tek nastaju. Isto tako, država, pri stvaranju novog poretka, ne mora da ima obavezu ispunjavanja *novonastalih* obaveza u onoj mjeri u kojoj to dozvoljavaju stare obaveze. Ovo važi posebno u situaciji kada se država, zbog kolateralne štete, obnavlja u svakom svom aspektu.

291. Komisija napominje da *šteta*, koju su imaoci stare devizne štednje pretrpili, nije jedina koja postoji. Od početka 1990-tih, a zbog ukupnih događanja u Bosni i Hercegovini, stradali su mnogi životi, zdravlje i sloboda ljudi, druga materijalna dobra, radna mjesta, profesionalni napredak ljudi, itd. U tom smislu govore i statistički podaci koje je prezentirao Ured Visokog predstavnika, a koji su odraz ukupnih događanja u Državi. Prema njima, Bosna i Hercegovina ima zajednički procijenjeni dug koji premašuje sumu od 9,2 milijardi konvertibilnih maraka, od čega 4,8 milijardi otpada na obaveze nastale prije 31. decembra 2002. godine. Procijenjeno je da spoljni i unutrašnji dug iznosi u decembru 2003. godine 75% bruto godišnjeg proizvoda, što je razlog za tešku ekonomsku krizu Države (str. 2. mišljenja). Prema tome, zakonodavac, pri pomirenju svih interesa, mora voditi računa da država ima zadatak stvarati prosperitetnu državu, a ne samo popravljati uništeno i ispravljati nepravdu. Drugim riječima, u vanrednim okolnostima, država mora pomiriti prošlost i budućnost u granicama mogućeg. Prema tome, država se odgovarajućim mjerama ne nastavlja miješati u pravo, jer to nije dozvoljeno, nego preduzima mjere, kojima se usmjerava razvoj već učinjenog miješanja u pravo (uporedi odluke Saveznog ustavnog suda Savezne Republike Njemačke nakon raspada nacionalsocijalističkog sistema *Državni bankrot* (Staatsbankrott), (BVerGE 15, 126, od 23. maja 1962. godine) i spajanja Savezne Republike i Demokratske Republike Njemačke, *Zemaljska reforma* (Bodenreform), (BVerfGE 84, 90, od 23. aprila 1991. godine; vidi i presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Wittek protiv Savezne Republike Njemačke*, od 12. decembra 2002. godine, stav 50. *et sequ.*).

292. Naravno, država se mora pridržavati principa zabrane proizvoljnosti i prava na jednakost. Pri tome, moraju se forsirati određene vrijednosti, kao što je vjera u bankarski sistem. Bankarski sistem je toliko važan da je čak i Savezna Republika Njemačka priznala sve štedne uloge koji su bili ulagani u banke za vrijeme *Njemačkog Rajha*, uprkos činjenici da je ovaj nacionalsocijalistički sistem u potpunosti propao (čl. 10-30. Zakona o općim ratnim štetama, "Službeni glasnik" I, str. 1747, od 1. januara 1958. godine). Osim toga, Komisija smatra da isplata stare devizne štednje ima svoju socijalnu ulogu u podizanju općeg blagostanja građanstva. Konačno, realizacija isplate stare devizne štednje jačala bi vjeru u slovo zakona, pravnu državu i jednakost pred zakonom. Pravna sigurnost, koja proizilazi iz principa vladavine prava, nadopunjuje princip proporcionalnosti u vezi sa miješanjem države u pravo na imovinu. Komisija upućuje na jedan primjer Ustavnog suda Češke Republike (Odluka broj IV.US 215/94, od 8. juna 1995. godine), u pogledu zahtjeva za restitucijom slovačkog državljanina u Češkoj. Naime, pravno valjan zahtjev za restitucijom za vrijeme postojanja jedne države, postao je zakonski irelevantan disolucijom Čehoslovačke i tumačenjem istih zakona na novi način u novoj državi. Ustavni sud Češke Republike je, u svojoj odluci, pozivajući se na navedene principe pravne države i vjere u jednakost, naveo:

> [...] Ustavni sud polazi od činjenice da je svrha kompletne restitucije da se olakšaju posljedice određenih imovinskih nepravdi, koje su se desile za vrijeme relevantnog perioda. Iako je zakonodavac bio svjestan da je nerealno pokušati da se izliječe sve nepravde, tako da je neophodno biti zadovoljan samo sa ispravljanjem nekih od njih, ovi akti [restitucije] ne mogu biti tumačeni dogmatski i neustavno, tako da u pogledu određenih ljudi stvaraju nove nepravde.

293. U konkretnim slučajevima, Komisija zapaža da je, u skladu sa novim Zakonom, Federacija Bosne i Hercegovine preuzela obaveze na osnovu stare devizne štednje, te da je predvidjela da ove obaveze izmiri isplatom u gotovini i izdavanjem obveznica nakon verifikacije potraživanja. Komisija, prije svega, uočava da je kamata otpisana za period od 1. januara 1992. godine. U odnosu na gotovinske isplate propisano je da će Vlada Federacije Bosne i Hercegovine posebnim propisom utvrditi metod i visinu isplate i to do iznosa koji bi trebao osigurati i podržati makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost Federacije Bosne i Hercegovine, što znači da ni u kom slučaju, još uvijek, nije izvjestan ni način, ni visina budućih gotovinskih isplata (član 10, u vezi sa članom 2. Zakona). Također, u odnosu na gotovinske isplate predviđeno je da će se isplate

izvršiti iz budžeta Federacije Bosne i Hercegovine u periodu od četiri godine počevši od fiskalne godine kada se završi postupak verifikovanja stare devizne štednje (član 11). S druge strane, u pogledu obaveza koje ne budu izmirene isplatom u gotovini, predviđeno je da će se izdavati obveznice do iznosa koji je potreban za izmirenje kumulativnih potraživanja. Svi uvjeti za obveznice, također, tek treba da se utvrde posebnim propisom Vlade Federacije Bosne i Hercegovine (član 21. stav 3), a naročito u vezi roka dospijeća obveznica, visine kamate na obveznice i dužine *grace* perioda.

294. Što se tiče kamata, novi Zakon ih je otpisao, i to za period od 1. januara 1992. godine. Komisija smatra da je ovakav pristup razuman, objektivan i opravdan. Naime, kamata se mora shvatiti i razmatrati u predmetnim slučajevima, upravo, u duhu ovog instituta. Kamata je vrsta naknade onome koji je dao kapital na raspolaganje – naknada za upotrebu. Uzimajući u obzir da nije u potpunosti jasno u kojoj mjeri i na koji način je Država raspolagala deviznim sredstvima (*Poropat i dr*, *op. cit*, stav 58; *amici curiae* mišljenje Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini, strana 25, stav 2), a zbog činjenice da postoji snažan javni interes i potreba da se Država ne optereti u budućnosti, Komisija smatra da je otpis kamata opravdan. Ovaj otpis je opravdan čak i pod pretpostavkom da su komercijalne banke raspolagale sa jednim dijelom deviznih sredstava, jer bi, u današnjim okolnostima, reaktiviranje pasive kod banaka sigurno vodilo ka narušavanju bankarskog sistema, što nije interes Bosne i Hercegovine. Konačno, Evropski sud za ljudska prava naglasio je da Država ima šire polje procjene da li je naknada za izgubljenu dobit potrebna i opravdana, nego je to slučaj sa osnovnim imovinskim zahtjevom – u konkretnim slučajevima, glavnicom (*op. cit*, *X. protiv Austrije*,). Ovo iz razloga što se izgubljena dobit mora naknaditi samo ako je miješanje u pravo na imovinu direktan uzrok gubitku te dobiti, prema tome, podliježe mnogo strožim kriterijima. Prevedeno na konkretne slučajeve, Komisija zaključuje da razlog gubitku kamate nije neopravdano neisplaćivanje stare devizne štednje, već događaji koji su se desili u Bosni i Hercegovini nakon 1992. godine. Nadležnost Komisije u ovakvim slučajevima bila bi da ocijeni da li je došlo do proizvoljnosti Države u lišenju ovoga prava, što u konkretnim slučajevima Komisija ne može da potvrdi (uporedi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *James i dr. protiv Velike Britanije*, od 21. februara 1986. godine, Serija A, broj 98, st. 46. i 54).

295. Što se tiče modaliteta isplate, Komisija smatra da novo zakonsko rješenje, nije opravdano iz više razloga. Naime, novi Zakon nije još uvijek sasvim izvjesno propisao model i obim izmirenja obaveza prema podnosiocima prijava, i to na način, na koji bi podnosioci prijava mogli, s jedne strane, ostvariti svoja imovinska prava, a s druge strane, izdefinisati svoju imovinsko-pravnu poziciju za budućnost. To se odnosi, prije svega, na obveznice. Zakon mora sadržavati osnovna načela u vezi sa uvjetima, pod kojima će obveznica biti izdata. Naime, ovi uvjeti, a prije svega, vrijeme dospjeća, su okosnica miješanja u pravo na imovinu. Iz toga razloga, neopravdano je derogirati definisanje ovog prava izvršnoj vlasti. Izvršna vlast nema taj demokratski supstrat, niti nadležnost donositi demokratske zakone, kao što ima zakonodavac. Komisija ponavlja da je miješanje u pravo na imovinu, u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, moguće samo na osnovu zakona. Zato svaki zakon, koji iskorištava pravo, dato, *inter alia*, u stavu 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, mora sadržavati barem načelna i okvirna rješenja, koja upravni organi mogu, podzakonskim aktima, razrađivati unutar jasno definisanih granica zakona. U protivnom, rješenja nisu donesena u smislu vladavine prava, jer se upravnim organima dozvoljava da predviđaju granice miješanja u imovinska prava, umjesto da izaberu najbezbolniju varijantu unutar datih zakonskih granica. Takvi zakoni ne ispunjavaju standard i kriterij *predvidivosti*, zbog čega nisu u skladu sa pravom na imovinu. Čak i kada bi se pretpostavljalo da je ta granica *makroekonomska stabilnost* Federacije Bosne i Hercegovine (član 2. stav 1. Zakona), ovaj pojam, sa tačke gledišta jednog prosječnog građanina, je pravno nedefinisan pojam i otvara mogućnost zloupotrebe od strane izvršne vlasti. S druge strane, upotreba ovako nejasnih pojmova je dozvoljena pod uslovom da je omogućena sudska kontrola, koja bi dala konačnu riječ u pogledu toga da li je u individualnom slučaju izvršni organ pravilno subsumirao činjenično stanje pod pravno nejasan pojam. U konkretnim slučajevima, postojeći Zakon daje mogućnost ne da se takav pojam primjenjuje na individualne slučajeve, već da se na osnovu njega rješava globalna situacija, što je van kontrole suda u pojedinačnim slučajevima (u tom smislu vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Kruslin protiv Francusk*e, od 24. aprila 1990. godine, Serija A, broj 176-A, stav 24. f).

296. S druge strane, Komisija preventivno ukazuje da bi rok za dospjeće obveznica preko 15 godina bio neopravdan iz sljedećih razloga. Prije svega, Komisija naglašava da je do donošenja citiranog Zakona u 2004. godini, već prošao znatan broj godina. Prema tome, iako će Zakon formalno propisati rok do 15 godina, imaoci stare devizne štednje moraju *de facto* čekati za dospjeće obveznica preko 25 godina, uzimajući u obzir protekli, zakonski neregulisan period. Ovu činenicu zakonodavac mora uzeti u obzir pri regulisanju pitanja dospjeća obveznica. Drugo, cilj isplate stare devizne štednje je omogućavanje njihovim vlasnicima, u opravdanim granicama moći Države, da raspolažu svojom imovinom po ovom osnovu. Vlasnici devizne štednje su, po podacima iz podnesenih prijava, ali i po navodima *amicus curiae*, Udruženja za zaštitu deviznih štediša u Bosni i Hercegovini (str. 30), većinom starija populacija, slabe ekonomske moći i socijalno ugrožena kategorija stanovništva. Iz ovih razloga, vlasnici stare devizne štednje će biti, većinom, iz socio-ekonomskih razloga i starosne dobi, prisiljeni trgovati sa obveznicama. Velika ponuda, a predug rok dospijeća, uticati će da njihova realna vrijednost bude znatno manja od nominalne vrijednosti. Na taj način, ne bi se postigao cilj izdavanja obveznica – isplata uložene vrijednosti, dok bi puna vrijednost, po dospijeću obveznica, prešla na ekonomski jaču populaciju, što nije cilj Zakona. Komisija smatra da je maksimalan rok do 15 godina opravdan, te da čuva, s jedne strane, interes države da se ne optereti budžet u prevelikom iznosu, a s druge strane, da omogući vlasnicima obveznica po osnovu stare devizne štednje da im vrijednost ne padne ispod razumne granice. Komisija napominje da će 4-godišnja isplata stare devizne štednje u gotovom novcu, u granicama predviđenim članom 2. Zakona, pomoći da se prebrode socio-ekonomske poteškoće u kriznom i inicijalnom periodu. Ovo štaviše zbog činjenice da je 70% deviznih štediša u posjedu knjižice koja glasi na iznos ispod 1000 konvertibilnih maraka, tj. 470.000 štediša čiji su pojedinačni devizni ulozi 200 konvertibilnih maraka ili manje (mišljenje Ureda Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, str. 9, tačka 13; mišljenje eksperta, prof. dr. Dragoljuba Stojanova u Odluci *Poropat i drugi*).

297. Na kraju Komisija upozorava da Zakon mora predvidjeti pravičnu kamatu na obveznice. U trenutku dospijeća istih, obveznice moraju imati vrijednost koja bi oslikavala realnu vrijednost uloženih deviza, uključujući prosječnu inflacionu stopu (član 14. stav 1. Zakona). Komisija, u tom smislu, ukazuje na praksu Evropskog suda za ljudska prava, koji je u predmetu *Küçük protiv Turske* (od 10. jula 2001. godine, stav 25) naglasio da država-članica povređuje član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju u slučaju da duži period ne ispunjava svoje imovinske obaveze, dok vrijednost istih, zbog uticaja inflacije, opada.

298. Iz svega nevedenog, Komisija smatra da je Federacija Bosne i Hercegovine, neproporcionalnim i nepotpunim zakonskim rješenjima nastavila da se miješa u pravo podnosilaca prijava na njihovu imovinu. Time je tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, propustila pozitivne obaveze koje proističu iz principa zakonitosti, kao elementa inherentnog članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

B.2. Član 6. Evropske konvencije

299. Komisiji ostaje još da ispita da li je podnosiocima prijava povrijeđeno pravo na pravično suđenje u smislu člana 6. Evropske konvencije. Član 6. stav 1. Evropske konvencije glasi:

> Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom.

300. Komisija smatra da predmetne prijave pokreću pitanje prava na pravično suđenje u smislu prava na pristup sudu iz člana 6. Evropske konvencije. Naime, podnosioci prijava se žale da se ne mogu obratiti niti jednoj instituciji, koja bi zaštitila njihova prava na imovinu. Komisija zapaža da podnosioci prijava nisu pokrenuli parnične postupke protiv banaka u kojima su polagali devizna sredstva, međutim, Komisija je utvrdila da i u slučaju kada su podnosioci prijava izdejstvovali pravomoćnu odluku kojom je utvrđeno potraživanje po osnovu stare devizne štednje, nikada je

nisu uspjeli izvršiti u postupku pred nadležnim sudom (*op. cit, Besarović i dr*, stav 1249). Prema tome, Komisija zaključuje da postoje dvije vrste problema – s jedne strane nemogućnost institucionalne zaštite usljed uskraćivanja prava na *pristup sudu*, a, s druge strane, generalni problem nemogućnosti izvršenja pravosnažnih presuda u vezi sa starom deviznom štednjom. Ipak, s obzirom da u konkretnim slučajevima nema podnosilaca prijava sa izvršnim naslovima, Komisija smatra dovoljnim ako uputi na ovaj problem razmatran u drugim odlukama, a bez daljnjeg elaboriranja u ovoj Odluci.

301. Komisija je u svojoj nedavno usvojenoj praksi još jednom ukazala na značaj prava pristupa sudu (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu, CH/99/1888, *Milutin Mišić protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 8. i 9. marta 2005. godine, tačka 77). U tom smislu, Komisija je navela:

> Nema sumnje, što je potvrđeno dugogodišnjom praksom sudskih organa u BiH, da je pravo pristupa sudu elemenat inherentan pravu iskazanom u članu 6. stavu 1. Evropske konvencije (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 3/99*, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00). Pravo na pristup sudu iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije podrazumijeva, prije svega, široke proceduralne garancije i zahtjev za hitni i javni postupak (neobjavljena Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 107/03*, od 19. novembra 2004. godine, tač. 7. i 21). Pravo pristupa sudu ne znači samo formalni pristup sudu, već efikasan pristup sudu. Da bi nadležni organ bio efikasan, on mora obavljati svoju funkciju na zakonit i djelotvoran način. Obaveza obezbjeđivanja efikasnog prava na pristup nadležnim organima spada u kategoriju dužnosti, tj. pozitivne obaveze države (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Airey protiv Irske*, od 9. oktobra 1979. godine, Serija A, broj 32, stav 25).

302. U dijelu o prihvatljivosti prijava (vidi tačku 182 *et sequ.*), Komisija je zaključila da podnosioci prijava, većinom, nisu iscrpljivali pravne lijekove, što nije ni potrebno jer Entitet, kao nadležan u tom smislu, nije predvidio djelotvoran pravni sistem. Samim tim, Komisija smatra da podnosioci prijava, uprkos činjenici da stara devizna štednja nije isplaćivana, kao ugovorna obaveza, nisu imali nikakvu institucionalnu zaštitu niti mogućnost da se obrate bilo kojem sudu ili drugom organu. Ovakvo stanje traje još od samog početka problema, znatno ranije nego je Sporazum stupio na snagu. Situacija se nije promijenila do danas, uprkos odlukama Doma (prije svega, *op. cit*, *Poropat i dr*, tač 152-156; *op. cit, Đurković i dr*, tač. 220-222), u kojima je *explizite* navedeno da u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine ne postoje djelotvorni pravni lijekovi, te je nađeno flagrantno kršenje prava na imovinu vlasnika stare devizne štednje. Tužena strana nije nikada ispoštovala oduke Doma u vezi s tim. Konačno, Komisija primjećuje da tek donošenjem najnovijeg zakona o regulisanju problema unutrašnjeg duga, vlasnici stare devizne štednje imaju formalno-pravno (tj. zakonsko) ograničenje prava *pristupa sudu*. Do tada, niti jedan akt nije ograničavao ovo pravo, što je Ured Visokog predstavnika, štaviše, izričito naveo u svom mišljenju, izraženom kao *amicus curiae,* u Odluci *Poropat i dr.* (*loc. cit, Poropat i dr*, tačka 79). Međutim, Komisija napominje da su prijave podnijete u toku 2000. godine, znači, 4 godine prije stupanja na snagu navedenog Zakona, te da cijelo vrijeme postoji *de facto* frustracija podnosilaca prijava oko prava *pristupa sudu*. Ova činjenica se ne može zanemariti. Konačno, uzimajući u obzir zaključke ove Odluke u vezi sa pravom na imovinu, gdje je nađena povreda, Komisija smatra da pravo pristupa sudu još uvijek nije opravdano i izbalansirano. Iz ovih razloga, Komisija ne može prihvatiti uputu Ureda Visokog predstavnika na presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *National & Privincial Building Society et al. protiv Velike Britanije*, od 23. oktobra 1997. godine. Naime, u ovom predmetu se radilo o *izbalansiranom* ograničenju prava *pristupa sudu* u vezi sa pravom povrata poreza. S druge strane, Komisija naglašava da država ima veće diskreciono pravo u pogledu javnih obaveza (bez obzira što se one u konkretnom slučaju definišu kao imovina u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju), nego je to slučaj sa čistim privatno-pravnim imovinskim pozicijama, kao što je pravo na uložena devizna sredstva. U oblasti javnog prava, kontrola se svodi na zabranu arbitrarnosti, te je dovoljno da javna obaveza bude zasnovana na zakonu i da ne bude proizvoljna (vidi, na primjer, Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 27/01,* od 28.

septembra 2001. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 8/02). Samim tim, u oblasti javnog prava je mogućnost ograničenja prava na *pristup sudu* veća nego u čistim obligaciono-pravnim odnosima (ugovor o štednji).

303. Na ovakav zaključak ne može uticati ni činjenica da određena lica (što se ne odnosi na konkretne podnosioce prijava) imaju pravosnažne presude, jer se, s jedne strane, radi o izuzecima, a, s druge strane, o činjenici da niti jedna odluka nikada nije izvršena (vidi *op. cit*, *Poropat i dr,* tač. 155, 156. i 195). Komisija je, u svojoj nedavnoj jurisprudenciji (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Komisije za ljudska prava, CH/03/14913, *Mira Bešlić protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 8. i 9. marta 2005. godine, tač. 38. i 39), navela:

> Izvršenje presude, koju donese bilo koji sud, mora biti posmatrano kao integralni dio "suđenja" u smislu člana 6. Evropske konvencije (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, od 7. maja 1974. godine, Serija A, broj 18, st. 34-36). To će biti slučaj ako ne postoji izvršenje u razumnom zakonskom roku ili ako neopravdanost neizvršenja povlači ponovnu povredu tog građanskog prava. Komisija podržava i stav Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u vezi sa ovim problemom, koji je naveo da u slučaju neizvršenja bilo kojeg pravosnažno utvrđenog građanskog prava, to pravo ima karakter iluzornog prava (*op.cit*, AP-288/03, tačka 27). Naime, ako se pravosnažno utvrdi građansko pravo, a nadležni organ neće da ga izvrši, pravo na pravičan postupak u postupku utvrđivanja građanskog prava bi postalo bespredmetno i bez adekvatnog dejstva. Na taj način, negira se pravo na pristup sudu. Nema sumnje, što je potvrđeno dugogodišnjom praksom sudskih organa u Bosni i Hercegovini, da je pravo pristupa sudu elemenat inherentan pravu iskazanom u članu 6. stavu 1. Evropske konvencije (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 3/99*, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00). Pravo na pristup sudu iz člana 6. stava 1. Evropske konvencije podrazumijeva, prije svega, široke proceduralne garancije i zahtjev za hitni i javni postupak (neobjavljena Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 107/03*, od 19. novembra 2004. godine, tač. 7. i 21). Pravo pristupa sudu ne znači samo formalni pristup sudu, već efikasan pristup sudu. Da bi nadležni organ bio efikasan, on mora obavljati svoju funkciju na zakonit i djelotvoran način. Obaveza obezbjeđivanja efikasnog prava na pristup nadležnim organima spada u kategoriju dužnosti, tj. pozitivne obaveze države (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Airey protiv Irske*, od 9. oktobra 1979. godine, Serija A, broj 32, stav 25). Ipak, pravo pristupa sudu traje sve dok se ne realizira utvrđeno građansko pravo. U protivnom, djelotvoran postupak prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza bi bio iluzoran, ako u naknadnom, izvršnom postupku, to građansko pravo ne može zaživjeti.
>
> Komisija, također, podsjeća i na niz odluka Doma, koje se tiču nepoštivanja odluka sudova u Bosni i Hercegovini. Na primjer, u odluci CH/96/17, *Blentić protiv Republike Srpske* (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava, od 5. novembra 1997. godine, tačka 35) Dom je našao povredu prava na pravično suđenje zato "što je policija bila pasivna usprkos svojoj obavezi da pomogne u izvršenju sudske odluke". Također, Komisija podsjeća i na praksu Ombudsmana za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Ombudsman za ljudska prava), u sličnim predmetima. Tako, u predmetu *B. D. protiv Federacije Bosne i Hercegovine* (vidi predmet (B) 746/97, Izvještaji od 24. marta 1999. godine) Omudsman za ljudska prava našao je povredu člana 6. Evropske konvencije zbog činjenice da "vlasti nisu, više od dvije godine, izvršile presudu i nalog za izvršenje koje je izdao Osnovni sud u Tuzli u korist podnosioca prijave". Također, u predmetu *A. O. protiv Republike Srpske* (vidi predmet broj (B) 60/96, Izvještaji od 13. aprila 1999. godine) Ombudsman za ljudska prava našao je povredu člana 6. stav 1. Evropske konvencije u "propustu Osnovnog suda iz Banja Luke da izvrši konačnu i obavezujuću odluku, koju je donijela Komisija osnovana prema Aneksu 7 u korist

podnosioca žalbe“. Iz navedenog je vidljivo da postoji izgrađena praksa u pogledu toga da neizvršavanje pravosnažnih sudskih odluka predstavlja povredu prava na pravično suđenje.

304. Iz svega navedenog, Komisija zaključuje da je došlo do povrede prava podnosilaca prijava prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, za što je odgovorna tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine. Tužena strana nije obezbijedila podnosiocima prijava pravo pristupa sudu.

B.3. Zaključak o meritumu

305. Komisija zaključuje da su Bosna i Hercegovina i Federacija Bosne i Hercegovine povrijedile prava podnosilaca prijava na imovinu koje štiti član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

306. Komisija zaključuje da je Federacija Bosne i Hercegovine povrijedila prava podnosilaca prijava na pravično suđenje, u smislu prava pristupa sudu, koje štiti član 6. Evropske konvencije.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

307. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Bosna i Hercegovina i Federacija Bosne i Hercegovine moraju preduzeti da isprave kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestanu i od njih odustanu.

308. Pri utvrđivanju pravnih lijekova, Komisija će uzeti u obzir pravne lijekove koje je izrekla u svojoj sličnoj odluci, *CH/98/375, i dr., Đorđe Besarović drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. aprila 2005. godine. Naime, ova Odluka mora biti u skladu sa prethodno donesenim pravnim lijekovima, kako bi Komisija ispoštovala princip vladavine prava, iz kojeg proizilazi princip pravne sigurnosti. U pogledu Bosne i Hercegovine, neophodno je da Država, po hitnom postupku, a najkasnije u roku od 3 mjeseca od dana prijema ove Odluke, donese okvirni zakon ili drugi zakonski okvir, koji bi, u skladu sa obrazloženjem i zaključcima ove Odluke, principijelno riješio postojeći problem u vezi sa starom deviznom štednjom na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine.

309. U pogledu Federacije Bosne i Hercegovine, Komisija smatra da je neophodno da naredi tuženoj strani da u roku od 3 mjeseca od dana prijema ove Odluke izmijeni i dopuni postojeći Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine u skladu sa obrazloženjem i zaključcima ove Odluke i Odluke u predmetu *CH/98/375, i dr., Đorđe Besarović i drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 6. aprila 2005. godine. Izmjene i dopune odnose se, prije svega, na propisivanje pozitivnih obaveza banaka u vezi sa podacima, pristupom informacijama vlasnika stare devizne štednje, institucionalnom i procesno-pravnom zaštitom vlasnika stare devizne štednje, i drugim pitanjima u vezi sa modalitetom isplate devizne štednje, a u vezi sa obrazloženjem iz ove Odluke.

310. Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da javno istupi u medijima i na odgovarajući način, transparentno i jasno, ukaže na prava i obaveze vlasnika stare devizne štednje.

311. Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da izvrši verifikaciju potraživanja podnosilaca prijava u zakonom predviđenom roku, poštujući institucionalnu i procesno-pravnu zaštitu u postupku verifikacije potraživanja.

312. Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da ispoštuje zakonske rokove u vezi sa čl. 10. i 11. Zakona o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, vodeći računa o datom roku iz prethodne tačke ove Odluke.

313. U slučaju nepoštivanja rokova, datih u prethodnim tačkama ove Odluke, Federaciji Bosne i Hercegovine se nalaže da od 1. marta 2006. godine, podnosiocima prijava isplaćuje iznos od 100 (sto) konvertibilnih maraka mjesečno, ili puni iznos njene/njegove stare devizne štednje (za iznose ispod 100 konvertibilnih maraka), sve do ispunjenja obaveza iz zaključaka ove Odluke.

314. Komisija smatra da bi bilo opravdano da naloži Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati svim podnosiocima prijava iznos od po 500 konvertibilnih maraka (KM) ili puni iznos njene/njegove stare devizne štednje, u zavisnosti od toga koji je iznos manji, zbog povrede prava na pravično suđenje i prava na imovinu, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke.

315. Komisija napominje da je u Odluci *Đorđe Besarović i drugi protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine* (CH/98/375), kao i u narednim meritornim odlukama povodom istog pitanja, donijela drugačiji zaključak u pogledu naknade za podnosioce prijave. Naime, Komisija je naredila Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati svim podnosiocima prijava paušalni iznos od 500 (petstotina) konvertibilnih maraka na ime nematerijalne štete i eventulanih troškova postupka pred nadležnim institucijama, uključujući Dom/Komisiju, zbog povrede prava na pravično suđenje i prava na imovinu. Komisija smatra da ovakav zaključak više nije potreban iz više razloga. Prije svega, od donošenja te Odluke, 6. aprila 2005. godine, prošlo je *cca.* tri mjeseca. Tužena strane su počele postupati u skladu sa zaključcima iz citirane Odluke, što je pozitivan pomak u principjelnom riješavanju problema stare devizne štednje. S druge strane, Komsija smatra da je potrebno da se počne sa isplaćivanjem stare devizne štednje, zbog čega je naredila u prethodnoj tački ove Odluke, da se navedeni iznosi isplate na ime stare devizne štednje, a ne na ime nematerijalne štete zbog povrede prava. Konačno, Komisija smatra, uzimajući u obzir veliki broj podnosilaca prijava pred Komisijom, ali i apelanata sa istim problemom pred Ustavnom sudom Bosne i Hercegovine, da bi isplaćivanje 500 KM na ime nematerijalne štete zbog povrede prava preoptretilo buđete entiteta.

IX. ZAKLJUČAK

316. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da prijave proglasi prihvatljivim protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine u vezi sa pravom na imovinu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju;

2. jednoglasno, da prijave proglasi prihvatljivim *ratione personae* protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava u vezi sa deviznom štednjom u odnosu na Ljubljansku banku d.d. Ljubljana, Glavna filijala Sarajevo i Investbanku Beograd;

3. jednoglasno, da prijave proglasi prihvatljivim protiv Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na navodne povrede ljudskih prava nakon 14. decembra 1995. godine u vezi sa pravom na pravično suđenje iz člana 6. Evropske konvencije;

4. jednoglasno, da briše dio prijave *CH/00/5905, Ekrem Durić protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, u odnosu na deviznu štednju položenu na štednim knjižicama kod Jugobanke i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, jer podnosilac prijave nije dostavio kopije deviznih štednih knjižica.

5. jednoglasno, da u cijelosti briše prijavu, CH/00/5636, *Ćamil Hašimbegović protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine,* jer je podnosilac prijave umro;

6. jednoglasno, da je Bosna i Hercegovina prekršila prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, ne preduzevši odgovarajuće radnje u vezi sa njihovom starom deviznom štednjom kako bi osigurala prava podnosilaca prijava

zagarantovana tom odredbom, čime je Bosna i Hercegovina prekršila član I Sporazuma;

7. jednoglasno, da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila prava podnosilaca prijava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, ne preduzevši odgovarajuće radnje u vezi sa njihovom starom deviznom štednjom, čime je stavila pojedinačan i prevelik teret na podnosioce prijava, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

8. jednoglasno, da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila pravo podnosilaca prijava na pravično suđenje iz člana 6. Evropske konvencije, čime je prekršila član I Sporazuma;

9. jednoglasno, da naredi Bosni i Hercegovini da po hitnom postupku, a najkasnije u roku od 4 mjeseca od dana prijema ove Odluke, donese okvirni zakon ili drugi zakonski okvir, koji bi, u skladu sa obrazloženjem i zaključcima ove Odluke, principijelno riješio postojeći problem u vezi sa starom deviznom štednjom na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine;

10. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvrši verifikaciju potraživanja podnosilaca prijava u zakonom predviđenom roku, poštujući institucionalnu i procesno-pravnu zaštitu u postupku verifikacije potraživanja;

11. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da ispoštuje zakonske rokove u vezi sa čl. 10. i 11. Zakona o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, vodeći računa o datom roku iz zaključka broj 14. ove Odluke;

12. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine, u slučaju nepoštivanja rokova, datih u prethodnim zaključcima ove Odluke, da od 1. marta 2006. godine, podnosiocima prijava isplaćuje iznos od 100 (sto) konvertibilnih maraka mjesečno, ili puni iznos njene ili njegove stare devizne štednje (za iznose ispod 100 konvertibilnih maraka), sve do ispunjenja obaveza iz zaključaka ove Odluke;

13. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da javno istupi u medijima i na odgovarajući način, transparentno i jasno, ukaže na prava i obaveze vlasnika stare devizne štednje;

14. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati svim podnosiocima prijava iznos od po 500 konvertibilnih maraka (KM) ili puni iznos njene/njegove stare devizne štednje, u zavisnosti od toga koji je iznos manji, zbog povrede prava na pravično suđenje i prava na imovinu, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke;

15. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosiocima prijava isplati zateznu godišnju kamatu od 10 (deset) posto na iznose koji su im dosuđeni u zaključcima br. 12, i 14, ili svaki njihov neisplaćeni dio od dana isteka roka određenog za takvu isplatu do dana pune isplate svih iznosa podnosiocima prijava u skladu sa tim zaključcima;

16. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine i Bosni i Hercegovini da izvijesti Komisiju, svaka tri mjeseca od dana prijema ove Odluke, pa sve do izvršenja zaključaka ove Odluke, o koracima preduzetim u sprovođenju gore spomenutih naredbi; i

17. jednoglasno, da Komisija zadržava pravo da donese odluku o daljnjim pravnim lijekovima.

(potpisao)	(potpisao)
Nedim Ademović	Miodrag Pajić
Arhivar Komisije	Predsjednik Komisije

ODLUKA O PRIHVATLJIVOSTI I MERITUMU

Predmeti br. CH/99/3151 i CH/03/14518

Petar IVANOVIĆ

protiv

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, na zasjedanju Velikog vijeća od 7. juna 2006. godine, sa sljedećim prisutnim članovima:

Gosp. Miodrag PAJIĆ, predsjednik
Gosp. Mehmed DEKOVIĆ, potpredsjednik
Gosp. Želimir JUKA, član
Gđa Velerija GALIĆ, član
Gđa Seada PALAVRIĆ, član

Gosp. Nedim ADEMOVIĆ, arhivar

Razmotrivši gore spomenute prijave podnesene Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Dom) u skladu sa članom VIII(1) Sporazuma o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Sporazum) sadržanom u Aneksu 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini;

Konstatujući da je Dom prestao postojati 31. decembra 2003. godine i da je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) dobila mandat prema sporazumima u skladu sa članom XIV Aneksa 6 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini koji su zaključeni u septembru 2003. i januaru 2005. godine (u daljnjem tekstu: Sporazum iz 2005. godine) da odlučuje o predmetima podnesenim Domu do 31. decembra 2003. godine;

Usvaja sljedeću odluku u skladu sa članom VIII(2)(d) Sporazuma, čl. 3. i 8. Sporazuma iz 2005. godine, kao i pravilom 21. stavom 1(a) u vezi sa pravilom 53. Pravila procedure Komisije:

I. UVOD

1. Podnosilac prijave podnio je Domu dvije prijave. Predmeti se odnose na zahtjev podnosioca prijava, kao pripadnika bivše Jugoslovenske narodne armije (u daljnjem tekstu: JNA), da vrati u posjed stan u Tuzli i da bude priznat kao njegov vlasnik.

2. Predmeti postavljaju pitanja u vezi s čl. 6. i 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija), članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, te članom II(2)(b) Sporazuma.

II. ČINJENICE U PREDMETU

3. Činjenice koje su dole iznijete proizilaze iz prijava i priložene dokumentacije.

A. Činjenice u vezi sa zahtjevom za povrat stana u posjed

4. Podnosilac prijava je nosilac stanarskog prava na stanu u ulici Armije BiH 17 u Tuzli, koji mu je dodijeljen od strane Vojnograđevinske direkcije bivše JNA-Sarajevo. Podnosilac prijava zaključio je 8. marta 1992. godine ugovor o kupoprodaji stana. Ugovor je potpisan od strane obje ugovorne strane i ovjeren od strane vojnog pravobranioca. Međutim, ugovor ne sadrži pečat nadležne porezne službe. Podnosilac prijave dostavio je kopiju uplatnice o plaćenoj kupoprodajnoj cijeni stana u cijelosti.

5. Podnosilac prijava napustio je stan početkom ratnih dejstava u Bosni i Hercegovini.

6. Podnosilac prijava podnio je 21. jula 1998. godine Službi za stambene poslove Općine Tuzla (u daljnjem tekstu: Služba) zahtjev za vraćanje stana u posjed. Služba je 20. aprila 2000. godine donijela rješenje, broj 05-02/3-23-2224/98, kojim se odbija zahtjev podnosioca prijava kao neosnovan. U rješenju je navedeno da je podnosilac prijava na dan 19. maja 1992. godine bio u službi Vojske Jugoslavije, te da mu je prestala profesionalna vojna služba na osnovu naredbe komandanta I armije, broj 111-53 od 23. augusta 2000. godine.

7. Podnosilac prijava je izjavio žalbu protiv navedenog rješenja Službe od 20. aprila 2000. godine Ministarstvu urbanizma, prostornog uređenja i zaštite okolice Tuzlanskog Kantona (u daljnjem tekstu: Ministarstvo). Ministarstvo je donijelo rješenje, broj 12-06/2-23-287/99 od 15. novembra 2000. godine, kojim se žalba odbija kao neosnovana.

8. Uporedo sa postupkom pred Službom, podnosilac prijava pokrenuo je i postupak vraćanja nepokretnosti pred Komisijom za imovinske zahtjeve raseljenih lica i izbjeglica (u daljnjem tekstu: CRPC). CRPC je 6. februara 2001. godine donijela Odluku, broj 403-124-1/1, kojom se potvrđuje da je podnosilac prijava na dan 1. aprila 1992. godine bio nosilac stanarskog prava na predmetom stanu. Podnosilac prijava podnio je zahtjev za izvršenje navedene CRPC Odluke Službi.

9. Podnosilac prijava pokrenuo je upravni spor pred Kantonalnim sudom u Tuzli radi poništenja gore pomenutog rješenja Ministarstva od 15. novembra 2000. godine. Kantonalni sud je presudom, broj U:20/01 od 18. oktobra 2001. godine, tužbu uvažio i osporeno, kao i prvostepeno rješenje poništio, te predmet vratio na ponovni postupak. U presudi je navedeno da je podnosilac prijava dostavio sudu CRPC Odluku kojom se potvrđuje da je na dan 1. aprila 1992. godine bio nosilac stanarskog prava na predmetom stanu, kao i zahtjev za njeno izvršenje, a kako su odluke CRPC-a konačne i obavezujuće, potrebno je i pomenutu Odluku izvršiti u postupku pred Službom, u skladu sa Zakonom o izvršenju odluka Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih lica i izbjeglica.

10. Služba je 12. jula 2001. godine donijela zaključak o dozvoli izvršenja, broj 05-02/3-23-2224/98, kojim se dozvoljava izvršenje pomenute Odluke CRPC-a.

11. CRPC je 4. marta 2003. godine, po zahtjevu Federalnog ministarstva odbrane za ponovno razmatranje odluke CRPC-a, donio Odluku, broj R-403-124-1//-90-591, kojim se navedeni zahtjev usvaja i poništava se osporena Odluka, a zahtjev podnosioca prijava za vraćanje nepokretnosti se odbacuje zbog nenadležnosti. U obrazloženju je navedeno da je podnosilac prijava ostao u aktivnoj vojnoj službi u Vojci Jugoslavije nakon 14. decembra 1995. godine, te se ne može smatrati izbjeglicom.

12. Nakon toga, podnosilac prijava je podnio zahtjev za ponovno razmatranje Odluke CRPC-a od 4. marta 2003. godine, ali je njegov zahtjev odbijen kao neosnovan Odlukom CRPC-a, broj R-403-124-1/1-90-1252 od 4. juna 2003. godine. CRPC se pozvao na iste razloge odbijanja kao u osporenoj odluci.

13. Na osnovu zaključka o dozvoli izvršenja, broj 05-02/3-23-2224/98, od 12. jula 2001. godine, kojim se dozvoljava izvršenje Odluke CRPC-a, broj 403-124-1/1 od 6. februara 2001. godine, Služba je uvela u posjed podnosioca prijava 3. februara 2004. godine.

14. Federalno ministarstvo odbrane i privremeni korisnik predmetnog stana izjavili su žalbe protiv pomenutog zaključka o dozvoli izvršenja od 12. jula 2001. godine. Ministarstvo je odbilo njihove žalbe rješenjem, broj 12-06/4-23-287/99 od 16. februara 2004. godine. Nakon toga, Federalno ministarstvo odbrane i privremeni korisnik su pokrenuli upravni spor pred Kantonalnim sudom u Tuzli. Kantonalni sud je donio presudu, broj U.149/04 od 18. maja 2005. godine, kojom je tužbu uvažio, osporeno rješenje i zaključak od dozvoli izvršenja poništio, te predmet vratio na ponovni postupak. U obrazloženju presude, Kantonalni sud se pozvao na član 3a. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima, prema kojem podnosilac prijava ne ispunjava uslove za vraćanje u posjed stana, jer je nakon 14. decembra 1995. godine ostao u aktivnoj vojnoj službi u vojsci van teritorije Bosne i Hercegovine.

15. U ponovnom postupku, Služba je 1. februara 2006. godine donijela rješenje, broj 05-02/5-23-2224/98, kojim se odbija kao neosnovan zahtjev podnosioca prijava za vraćanje u posjed stana, te mu se nalaže da iseli iz predmetnog stana. Podnosilac prijava izjavio je žalbu protiv pomentuog rješenja Službe. Ministarstvo je 30. marta 2006. godine donijelo rješenje, broj 12-06/1-23-287/99, kojim se žalba podnosioca prijava odbija i potvrđuje prvostepeno rješenje. Protiv pomenutog rješenja Ministarstva, podnosilac prijava je pokrenuo upravni spor pred Kantonalnim sudom u Tuzli, tražeći da sud izda privremenu mjeru i obustavi njegovu deložaciju iz predmetnog stana do konačne odluke suda. Postupak pred sudom je još u toku.

B. Činjenice u vezi sa zahtjevom za priznavanje vlasništva

16. Podnosilac prijava podnio je 16. februara 2006. godine Općinskom sudu u Tuzli tužbu radi utvrđivanja pravne valjanosti ugovora o kupoprodaji koji je zaključio sa Vojno građevinskom direkcijom–Sarajevo. Postupak pred Općinskim sudom još je u toku.

III. POSTUPAK PRED DOMOM/KOMISIJOM

17. Prijava broj CH/99/3151 je podnesena 11. novembra 1999. godine i registrovana je 12. novembra 1999. godine. Prijava broj CH/03/14518 je podnesena 6. augusta 2003. godine i registrovana je istog dana.

18. Komisija je 20. maja 2005. godine proslijedila tuženoj strani prijave podnosioca radi dostavljanja pisanih zapažanja.

19. Komisija je 31. maja 2005. godine zaprimila pisana zapažanja tužene strane, koja su 9. juna 2005. godine proslijeđena podnosiocu prijava na njegove navode.

20. Podnosilac prijava je u svom dopisu od 16. februara 2006. godine obavijestio Komisiju da je Služba zakazala njegovo iseljenje iz predmetnog stana za 3. maj 2006. godine, te je zatražio od Komisije da što prije donese odluku u njegovom predmetu.

21. S obzirom da se radi o istom podnosiocu prijava, te sličnosti između činjenica u predmetima i žalbenim navodima podnosioca prijava, Komisija je odlučila da ove prijave spoji u skladu s pravilom 33. Pravila procedure Komisije.

22. Predsjednik Komisije je 8. maja 2006. godine u predmetnim prijavama donio privremenu mjeru zabrane deložacije podnosioca prijave u iz stana u ulici Armije BiH broj 17 u Tuzli sa stupanjem na snagu odmah, koja će ostati na snazi šest mjeseci od dana donošenja ili do dana donošenja konačne odlke u predmetu, ako ta odluka bude ranije usvojena.

IV. RELEVANTNE ZAKONSKE ODREDBE

A. Relevantno zakonodavstvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i Republike Srbije

23. **Zakon o stambenom obezbjeđenju u JNA** (”Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, broj 84/90). Ovaj zakon je usvojen 1990. godine, a na snagu je stupio 6. januara 1991. godine. Zakon je, u osnovi, regulisao stambene potrebe vojnih i građanskih lica na službi u JNA. Član 21. navodi opći način na koji se trebala odrediti otkupna cijena stana. Cijena se trebala odrediti uzimajući u obzir revalorizovanu građevinsku vrijednost, a biće umanjena za vrijednost amortizacije stana i dalje smanjena revalorizovanim iznosom troškova nabavnih i komunalnih objekata građevinskog zemljišta, te revalorizovanim iznosom doprinosa za stambenu izgradnju koji se uplaćivao Stambenom fondu bivše JNA. Savezni sekretar je, također, bio ovlašten da propiše tačnu metodologiju za određivanje cijene otkupa.

24. **Uputstvo o metodologiji za utvrđivanje otkupne cijene stanova stambenog fonda Jugoslovenske narodne armije** (u daljnjem tekstu: Uputstvo). Ovo Uputstvo je objavljeno u aprilu 1991. godine u Vojnom službenom listu i predviđalo je način izračunavanja otkupne cijene stanova koji su se trebali otkupiti iz Stambenog fonda bivše JNA.

25. **Pravilnik o otkupu stanova iz stambenog fonda Jugoslovenske narodne armije** (u daljnjem tekstu: Pravilnik). Ovaj Pravilnik objavljen je u aprilu 1991. godine u Vojnom službenom listu i utvrdio je proceduru koja će se slijediti u otkupu stana od Stambenog fonda bivše JNA.

26. **Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava** (“Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine”, br. 37/71, 8/72, 37/73, 23/76, 21/77, 6/78, 13/82 i 29/91) bio je na snazi u vrijeme kada su podnosici prijava zaključili kupoprodajne ugovore sa JNA. Član 3, stav 1. tačka 18. predviđao je da se ne plaća porez na promet nepokretnosti u slučaju otkupa stana od Stambenog fonda bivše JNA.

27. **Zakon o stanovanju** ("Službeni Glasnik Republike Srbije", broj 50/92), koji je stupio na snagu 2. jula 1992. godine, u relevantnom dijelu glasi:

Član 16.

> Nosilac prava raspolaganja na stanu u društvenoj svojini i vlasnik stana u državnoj svojini (u daljem tekstu: nosilac prava raspolaganja) dužan je da nosiocu stanarskog prava, odnosno zakupcu koji je to svojstvo stekao do dana stupanja na snagu ovog zakona (u daljem tekstu: nosilac stanarskog prava), na njegov zahtjev u pismenoj formi omogućiti otkup stana koji koristi, pod uslovima propisanim ovim zakonom.
>
> [...].

Član 17.

[...]

Od otkupa po odredbama ovog zakona izuzima se stan:

[...]

čiji nosilac stanarskog prava, odnosno član njegovog porodičnog domaćinstva, ima u svojini drugi stan koji se koristi po osnovu stanarskog prava [...].

B. Relevantno zakonodavstvo Republike Bosne i Hercegovine

28. **Uredba sa zakonskom snagom o napuštenim stanovima** ("Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", br. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 36/94, 9/95 i 33/95). Predsjedništvo tadašnje Republike Bosne i Hercegovine je 15. juna 1992. godine donijelo navedenu Uredbu. Skupština Republike Bosne i Hercegovine je 17. juna 1994. godine usvojila ovu Uredbu kao Zakon o napuštenim stanovima. Zakonom su regulisani uslovi pod kojima se određene kategorije stanova u društvenom vlasništvu proglašavaju napuštenim i pod kojima se ponovo dodjeljuju. Članom 2. određeno je da se napuštenim stanom smatra stan kojeg su prijeratni nosilac stanarskog prava i članovi njegovog porodičnog domaćinstva napustili, čak i privremeno. Ukoliko prijeratni nosilac stanarskog prava nije ponovo otpočeo koristiti stan u roku određenom članom 3. ovoga Zakona (tj. do 6. januara 1996. godine), smatraće se da je stan trajno napustio. Izmijenjenim i dopunjenim članom 10. propisano je da se, ako nosilac stanarskog prava ne otpočne koristiti stan u propisanom roku, smatra da je stan trajno napustio, te da se prestanak stanarskog prava utvrđuje rješenjem nadležnog organa.

29. **Zakon o prometu nepokretnosti** ("Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine", br. 38/78, 4/89, 29/90 i 22/91; "Službeni list Republike Bosne i Hercegovine", br. 21/92, 3/93, 17/93, 13/94, 18/94 i 33/94). Član 9. stav 2. Zakona o prometu nepokretnosti predviđa da ugovor o prenosu nepokretnosti mora biti sačinjen u pismenom obliku, a potpisi ugovarača ovjereni u nadležnom sudu. Stavom 4. se, između ostalog, predviđa da je pismeni ugovor o prenosu nepokretnosti koji je u potpunosti ili značajnom dijelu izvršen valjan čak iako potpisi ugovornih strana nisu ovjereni kod nadležnog suda.

C. Relevantno zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine

30. **Zakon o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima** stupio je na snagu 4. aprila 1998. godine i potom je u više navrata dopunjavan i mijenjan ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99, 43/99, 31/01, 56/01, 15/02 i 29/03). Zakonom o prestanku primjene je ukinut raniji Zakon o napuštenim stanovima. Prema Zakonu o prestanku primjene, nadležni organi vlasti ne mogu dalje donositi odluke kojima se stanovi proglašavaju napuštenima (član 1, stav 2). Svi upravni, sudski i drugi akti kojima je nosiocu stanarskog prava prestalo stanarsko pravo oglašavaju se ništavim (član 2, stav 1). Ipak, akti kojima je dodijeljen stan na privremeno korištenje ostaju na snazi dok se ne poništе u skladu sa Zakonom o prestanku primjene (član 2, stav 2). Sva stanarska prava ili ugovori o korištenju koji su zaključeni od 1. aprila 1992. do 7. februara 1998. godine prestaju da važe (član 2, stav 3). Osoba koja koristi stan po osnovu poništenog stanarskog prava ili odluke o privremenom korištenju smatraće se privremenim korisnikom (član 2, stav 3).

Član 3.

Nosilac stanarskog prava na stanu koji je proglašen napuštenim, ili član njegovog porodičnog domaćinstva, ima pravo na povrat stana u skladu sa Aneksom 7 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini.

Raniji član 3a, st. 1. i 2, koji su bili na snazi između 4. jula 1999. i 1. jula 2003. godine, određivao je sljedeće:

> Izuzetno od odredbe člana 3. stav 1. i 2. ovog zakona, u vezi sa stanovima koji su proglašeni napuštenim na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, a koji su na raspolaganju Federalnog ministarstva odbrane, nosilac stanarskog prava ne smatra se izbjeglicom ako je 30. aprila 1991. godine bio u aktivnoj službi u SSNO – u JNA (tj. nije bio penzionisan) i nije bio državljanin SR Bosne i Hercegovine prema evidenciji državljana, izuzev ako mu je odobren boravak u statusu izbjeglice ili drugi vid zaštite koji odgovara ovom statusu u nekoj od zemalja van bivše SFRJ prije 14. decembra 1995. godine.
>
> Nosilac stanarskog prava na stan iz stava 1. ovog člana ne smatra se izbjeglicom ukoliko je poslije 14. decembra 1995. godine ostao u aktivnoj službi u bilo kojim oružanim snagama van teritorije Bosne i Hercegovine, ili ako je stekao novo stanarsko pravo van teritorije Bosne i Hercegovine.

Član 3a, koji je stupio na snagu 1. jula 2003. godine, određuje sljedeće:

> Izuzetno od odredbe člana 3. st. 1. i 2. Zakona, stanovi koji su proglašeni napuštenim na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine, a kojima raspolaže Federalno ministarstvo odbrane čiji je nosilac stanarskog prava nakon 19. maja 1992. godine ostao u službi vojnog ili civilnog lica u bilo kojim oružanim snagama izvan teritorija Bosne i Hercegovine, ne smatra se izbjeglicom niti ima pravo na povrat stana u Federaciji Bosne i Hercegovine, izuzev ako mu je odobren boravak u statusu izbjeglice ili drugi oblik zaštite koji odgovara tom statusu u nekoj od zemalja izvan bivše SFRJ prije 14. decembra 1995. godine.
>
> Izbjeglicom se ne smatra niti ima pravo na povrat stana u Federaciji Bosne i Hercegovine ni nosilac stanarskog prava na stanove iz stava 1. ovog člana, koji je iz istoga stambenog fonda bivše JNA ili utemeljenih fondova oružanih snaga država nastalih na prostorima bivše SFRJ stekao novo stanarsko pravo koje odgovara tom pravu.

31. **Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo** ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 27/97, 11/98, 22/99, 27/99, 7/00, 32/01, 61/0, 15/02 i 54/04). Član 27. navedenog Zakona prvi put je stupio na snagu 1997. godine. Članovi 39a, 39b, 39c, 39d. i 39e. su stupili na snagu 5. jula 1999. godine, kada su objavljeni u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", nakon što ih je nametnuo Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu. Odredbe, koje se odnose na otkup vojnih stanova, su značajno izmijenjene i dopunjene 16. oktobra 2004. godine, a posebno članovi 39, 39a. i 39e. Prvobitna i izmijenjena verzija su dole citirane.

Član 18.

> Vrijednost stana čini građevinska vrijednost stana korigirana koeficijentom položajne pogodnosti stana. Građevinska vrijednost stana je 600 DEM po m^2. Koeficijent položajne pogodnosti stana utvrđuje nadležna vlada kantona-županije u rasponu od 0,80 do 1,20 ovisno o zoni naselja u kojem se stan nalazi, opremljenosti naselja, katnosti i drugih bitnih elemenata.

Član 27. predviđa da se pravo vlasništva na stanu stiče uknjižbom tog prava u zemljišne knjige nadležnog suda.

Član 39. je, u relevantnom dijelu, predviđao:

> Nositeljima stanarskog prava koji su zaključili ugovor o otkupu stana na osnovu Zakona o obezbjeđenju u JNA [...], prilikom zaključenja ugovora o prodaji stana u skladu sa odredbama ovog zakona priznat će se uplaćeni iznos iskazan u DEM po kursu na dan uplate.

Izmijenjeni član 39, koji je na snazi od 16. oktobra 2004. godine, predviđa:

> Nositelj prava iz kupoprodajnog ugovora zaključenog s bivšim SSNO-om, na temelju Zakona o stambenom obezbjeđenju u JNA (”Službeni list SFRJ”, broj 84/90) i podzakonskih akata za njegovu provedbu, za stan koji je na raspolaganju Federalnom ministarstvu obrane, zaključio je pravno obvezujući ugovor ako je zaključio pisani ugovor o otkupu stana do 6. travnja 1992. godine i ugovor dostavio na ovjeru nadležnoj poreznoj službi, te ukoliko je kupoprodajna cijena utvrđena sukladno tada vrijedećem Zakonu i iznos cijene izmirio u ugovorenom roku.

Član 39a. predviđa sljedeće:

> Ako nosilac stanarskog prava na stanu koji je na raspolaganju Ministarstva odbrane Federacije taj stan koristi legalno, i ako je prije 6. aprila 1992. zaključio pravno obavezujući ugovor o otkupu stana sa Saveznim sekretarijatom za narodnu odbranu (SSNO) u skladu sa zakonima navedenim u članu 39. ovog zakona, Ministarstvo odbrane Federacije izdaje nalog da se nosilac stanarskog prava uknjiži kao vlasnik stana u nadležnom sudu.

Član 39b, u relevantnom dijelu, određuje:

> U slučaju kada nosilac stanarskog prava iz člana 39a. ovog zakona nije izvršio uplatu cijelog iznosa prodajne cijene stana u skladu sa kupoprodajnim ugovorom, onda će platiti ostatak prodajne cijene navedene u tom ugovoru Ministarstvu odbrane Federacije.
>
> [...]
>
> Odredbe člana 39a. ovog zakona i st. 1. i 2. ovog člana primjenjuju se i na ugovore o otkupu stana koji su zaključeni prije 6. aprila 1992. godine u slučajevima kada nije izvršena ovjera potpisa kod nadležnog suda.

Član 39c. određuje:

> Odredbe člana 39a. i 39b. primjenjuju se i na nosioca stanarskog prava koji je ostvario pravo na povrat stana prema odredbama Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima (”Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. 11/98 i 18/99).

Član 39d. određuje da ako neko lice ne ostvari svoje pravo u vezi sa stanom, kako je određeno Zakonom o prodaji stanova, ili ako ne pokrene zahtjev za vraćanje stana u posjed, on ili ona može pokrenuti postupak kod nadležnog suda.

Član 39e. je predviđao:

> Nosilac stanarskog prava koji nema pravo na povrat stana ili ne podnese zahtjev za povrat stana u skladu sa odredbama iz čl. 3. i 3a. Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima, a koji je prije 6. aprila 1992. godine zaključio pravno obavezujući ugovor o kupovini stana sa bivšim Saveznim sekretarijatom za

narodnu odbranu (SSNO), ima pravo da podnese zahtjev Ministarstvu odbrane Federacije za nadoknadu sredstava plaćenih po ovom osnovu, izuzev ako se dokaže da su mu ta sredstva priznata za otkup stana van teritorije Bosne i Hercegovine.

Izmijenjeni član 39e. predviđa sljedeće:

Nositelju prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona, a koji je napustio stan u Federaciji Bosne i Hercegovine i nakon toga iz istoga stambenog fonda ili novoutemeljenih stambenih fondova oružanih snaga država nastalih iz bivše SFRJ stekao novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tome pravu, stjecanjem novoga stana raskinut je ugovor o otkupu stana u Federaciji Bosne i Hercegovine, te nema pravo na upis prava vlasništva nad tim stanom.

Nositelj prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona, koji je nakon 14. prosinca 1995. godine ostao u službi u oružanim snagama izvan teritorija Bosne i Hercegovine, a nije stekao novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tome pravu, umjesto upisa prava vlasništva po zaključenom ugovoru ima pravo na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđenu sukladno članku 18. Zakona, umanjenu za amortizaciju.

Nositelj prava iz kupoprodajnog ugovora koji je zaključio pravno obvezujući ugovor iz članka 39. stavak 1. Zakona za čiji stan je sadašnji korisnik, sukladno vrijedećim zakonima, zaključio ugovor o korištenju stana ili ugovor o otkupu stana, umjesto upisa prava vlasništva na stanu, ima pravo na naknadu od Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđenu na način iz stavka 2. ovoga članka, izuzev nositelja prava kupoprodajnog ugovora iz stavka 1. ovoga članka.

32. **Zakon o parničnom postupku** (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 42/98, 3/99 i 53/03)

Član 54.

Tužitelj može u tužbi tražiti da sud samo utvrdi postojanje odnosno nepostojanje kakva prava ili pravnog odnosa, ili istinitost odnosno neistinitost kakve isprave.

Takva se tužba može podići kad je to posebnim propisima predviđeno, kad tužitelj ima pravni interes da sud utvrdi postojanje odnosno nepostojanje kakva prava ili pravnog odnosa ili istinitost odnosno neistinitost kakve isprave prije dospjelosti zahtjeva za činidbu iz istog odnosa ili kad tužitelj ima kakav drugi pravni interes za podizanje takve tužbe.

Ako odluka o sporu ovisi o tome postoji li ili ne postoji kakav pravni odnos koji je tokom parnice postao sporan, tužitelj može, pored postojećeg zahtjeva, istaknuti i tužbeni zahtjev da sud utvrdi da takav odnos postoji odnosno da ne postoji, ako je sud pred kojim parnica teče nadležan za takav zahtjev.

Isticanje zahtjeva prema odredbi stava 3. ovog članka neće se smatrati preinakom tužbe.

V. ŽALBENI NAVODI

33. Podnosilac prijava se žali na činjenicu da nije vraćen u posjed svog stana. Također, se žali na trajanje postupka u vezi sa njegovim zahtjevom za povrat stana, čime mu je onemogućen djelotvoran pristup sudu.

VI. ODGOVOR TUŽENE STRANE

34. U vezi sa činjenicama, tužena strana istakla je da ne osporava činjenice navedene u prijavama.

35. Po pitanju prihvatljivosti, tužena strana je navela u svojim zapažanjima da su prijave preuranjene, jer je upravni postupak u vezi sa zahtjevom za vraćanje stana u posjed još u toku.

36. U pogledu merituma prijava, tužena strana navodi da nije došlo do povrede članova Evropske konvencije. U vezi sa članom 6. Evropske konvencije, tužena strana navodi da domaći organi nisu prekršili navedeni član, jer su postupci još u toku, te da su u dosadašnjem toku postupaka domaći organi odlučivali po zahtjevu podnosioca prijave u razumnom roku. U vezi sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, tužena strana smatra da podnosilac prijava mora ispuniti uslove predviđene u Zakonu o prodaji stanova, prema kojem se ne može izvršiti upis prava vlasništva na stanu ako nije ostvareno pravo na vraćanje stana u posjed u skladu sa Zakonom o prestanku primjene. Tužena strana zaključuje da u ovim predmetima nije prekršila član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

VII. MIŠLJENJE KOMISIJE

A. Prihvatljivost

37. Komisija podsjeća da su prijave podnesene Domu u skladu sa Sporazumom. S obzirom da Dom o nima nije odlučio do 31. decembra 2003. godine, Komisija je, u skladu sa članom 2. Sporazuma iz septembra 2003. godine i članom 3. Sporazuma iz 2005. godine, nadležna da odlučuje o ovim prijavama. Pri tome, Komisija će uzimati kriterije za prihvatljivost prijave sadržane u članu VIII(2) Sporazuma. Komisija, također, zapaža da se Pravila procedure kojima se uređuje njeno postupanje ne razlikuju, u dijelu koji je relevantan za predmet podnosioca prijava, od Pravila procedure Doma, izuzev u pogledu sastava Komisije.

38. U skladu sa članom VIII(2) Sporazuma, Komisija će odlučiti koje prijave će prihvatiti. Pri tome će Komisija uzeti u obzir sljedeće kriterije: (a) postoje li djelotvorni pravni lijekovi i da li je podnosilac prijave dokazao da ih je iscrpio, (b) da li je prijava u biti ista kao i stvar koju je Dom/Komisija već ispitao, ili je već podnesena u nekom drugom postupku, ili je već predmet međunarodne istrage ili rješenja. Komisija će, također, odbiti svaku žalbu koju bude smatrala nespojivom sa ovim Sporazumom, ili koja je očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava žalbe (c).

A.1. Iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova u vezi sa zahtjevom za povrat stana u posjed

39. Podnosilac prijava tvrdi da nema mogućnost da dođe do konačne meritorne odluke povodom zahtjeva za povrat njegovog stana, da postupci traju van razumnog roka, te da mu nije omogućen djelotvoran pravni lijek, uzimajući u obzir cjelokupnu situaciju.

40. Federacija Bosne i Hercegovine navodi da podnosilac prijava nije iscrpio djelotvorne pravne lijekove u postupcima vraćanja u posjed predmetnog stana i uknjiženja prava vlasništva na njemu.

41. Komisija zapaža da je podnosilac prijava pokrenuo svoj postupak 1998. godine. Od tada je prošlo više od 7 godina, a postupak vraćanja nije meritorno okončan. Komisija naglašava da upravni postupak funkcioniše po načelu efikasnosti (član 6. Zakona o upravnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 2/98 i 48/99). Prvostepeni postupak, prema članu 216. stavu 1. navedenog Zakona, traje 60 dana, dok drugostepeni postupak, prema članu 244, traje najduže 30 dana. Uzimajući u obzir čak i mogućnost vođenja upravnog spora, navedeni rokovi i stvarne dužine postupaka pokreću ozbiljna pitanja u smislu razumne dužine postupka.

42. Komisija naglašava da se pravilo iscrpljivanja pravnih lijekova mora fleksibilno primjenjivati i podnosiociocu prijava se moraju uzeti u obzir posebne okolnosti, ako one postoje (vidi odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 22/00*, od 22. i 23. juna 2001. godine, tačka 20, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 25/01). Komisija naglašava da Aneks 7 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, s obzirom na svoje ciljeve i zadatke, podrazumijeva obavezu nadležnih državnih organa za uspostavljanje sistema i procedure, koji bi zadovoljili hitnost rješavanja svih predmeta koji se tiču povrata imovine i ljudi. Prema tome, hitno postupanje kod povrata, bez obzira što sami postupci, pozitivno-pravnim propisima, nisu definisani kao takvi, može se posmatrati kao takve posebne okolnosti, na koje je ukazivao Ustavni sud Bosne i Hercegovine u citiranoj odluci.

43. Komisija, nadalje, zapaža da je sud, nakon okončanog upravnog spora, poništavao rješenja i vraćao predmet na ponovni postupak. Također, za vrijeme postupka, pravna osnova se mijenjala više puta, što je dodatno otežavalo situaciju podnosiocu prijava.

44. Dovodeći u vezu dvije prethodne tačke ove Odluke sa činjenicom da podnosilac prijava smatra da mu je povrijeđeno pravo pristupa sudu, zbog nemogućnosti da dođe do konačne odluke, Komisija zaključuje da podnosilac prijava nema izgleda za okončanje postupka u nastavku postupka povrata stana u posjed. Ovakav stav je, također, opravdan činjenicom da u Bosni i Hercegovini, u konkretnom slučaju u Federaciji Bosne i Hercegovine, ne postoji djelotvorno pravno sredstvo koje bi omogućilo podnosiocu prijave da se žali zbog predugog trajanja postupka ili pristupa sudu (vidi, odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *AP 769/04*, od 30. novembra 2004. godine, tačka 31, sa uputom na daljnju praksu Evropskog suda za ljudska prava).

45. Iz navedenih razloga, Komisija naglašava da prijave ispunjavaju kriterije u vezi sa iscrpljivanjem pravnih lijekova. Naime, uzimajući u obzir prethodne tačke ove Odluke, Komisija smatra da bi to u konkretnom slučaju bio nedjelotvoran pravni lijek.

A.2. Iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova u vezi sa zahtjevom za priznavanje vlasništva

46. Komisija potvrđuje da Zakon o parničnom postupku predviđa pravni lijek kojim se utvrđuje postojanje ili nepostojanje nekog prava, ili autentičnost nekog dokumenta. Komisija podsjeća da je ranije Dom utvrdio da je član 54. Zakona o parničnom postupku (ili član 172, prema bivšem Zakonu o parničnom postupku) djelotvoran domaći pravni lijek koji se mora iscrpiti u slučaju kada podnosilac prijave nema u posjedu kupoprodajni ugovor, nego se mora utvrditi da je vlasnik na osnovu koraka koje je preduzeo u otkupu stana tokom 1991. i 1992. godine (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti, *CH/98/1160, CH/98/1177, CH/98/1264*, *Pajagić, Kuruzović i M.P. protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 9. maja 2003. godine). Komisija je nastavila sa istim pristupom ovom pravnom lijeku (vidi, naprimjer, Odluku o prihvatljivosti i brisanju, *CH/99/1921*, *Blagojević protiv Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine*, od 16. januara 2004. godine). U takvim predmetima Komisija smatra razumnim da očekuje da podnosilac prijava mora podnijeti teret pokretanja sudskog spora radi utvrđivanja postojanja ugovornog odnosa ili bilo kog ugovornog prava.

47. Komisija zapaža da u konkretnim predmetima podnosilac prijava ne posjeduje kupoprodajni ugovor, koji je pravovaljan. Naime, podnosilac prijava, posjeduje kupoprodajni ugovor potpisan od strane obje ugovorne strane i ovjeren od strane vojnog pravobranioca. Međutim, ugovor ne sadrži

pečat nadležne poreske službe. Nadalje, podnosilac prijave je podnio tužbu nadležnom sudu radi utvrđivanja pravne valjanosti kupoprodajnog ugovora. Postupak pred sudom još je u toku.

A.3. Zaključak u pogledu prihvatljivosti

48. Komisija proglašava prijave neprihvatljivim protiv Federacije Bosne i Hercegovine zbog preuranjenosti, u vezi sa zahtjevom za utvrđivanje valjanosti ugovora o otkupu stana i uknjižbe prava vlasništva. U ostalom dijelu, u odnosu na član 6. i član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, Komisija proglašava prijave prihvatljivim.

B. Meritum

49. Prema članu XI Sporazuma, Komisija mora obraditi pitanje da li utvrđene činjenice otkrivaju da je tužena strana prekršila svoje obaveze iz Sporazuma. Kao što je već naglašeno, prema članu I Sporazuma, strane su obavezne “osigurati svim licima pod svojom nadležnošću najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda”, uključujući prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom i drugim sporazumima nabrojanim u Dodatku Sporazuma.

50. Komisija zaključuje da bi predmetne prijave trebale biti ispitane u pogledu člana 6. Evropske konvencije, te u pogledu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Komisija će najprije ispitati navode u pogledu povrede člana 6. Evropske konvencije.

B.1. Član 6. Evropske konvencije

51. Član 6. stav 1. Evropske konvencije, u relevantnom dijelu, glasi:

> Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom.

52. Podnosilac prijava žalio se na pravo djelotvornog pristupa sudu, jer dužina trajanja postupka vraćanja njegovog stana u posjed nije razumna i onemogućava ga da dođe do konačne odluke povodom njegovog zahtjeva.

53. Komisija podsjeća na stav Evropskog suda za ljudska prava da član 6. stav 1. Evropske konvencije svakome osigurava pravo da podnese bilo koji zahtjev u vezi sa svojim pravima i obavezama građanske naravi pred sudom ili tribunalom (vidi presudu Evrospkog suda za ljudska prava, *Kreuz protiv Poljske*, od 29. maja 2001. godine, stav 52). Na taj je način u ovu odredbu ugrađeno "pravo na sud", a pravo da se pokrene postupak pred sudom u građanskoj stvari je samo jedan vid ovog prava; međutim, taj vid ustvari omogućuje korist od drugih jamstava navedenih u stavu 1. člana 6. Evropske konvencije. Poštenost, javnost i brzina sudskog postupka obilježja su koja nemaju nikakvu vrijednost ako takav postupak prije toga nije moguće pokrenuti. Vladavina prava se teško može zamisliti bez postojanja mogućnosti pristupa sudovima (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Golder protiv Velike Britanije*, od 21. januara 1975. godine, Serija A, broj 18, st. 34-36). Pravo pristupa sudu ne znači samo formalni pristup sudu, već efikasan pristup sudu. Da bi nadležni organ bio efikasan, on mora obavljati svoju funkciju na zakonit način, što zavisi od datih okolnosti svakog pojedinog slučaja. Obaveza obezbjeđivanja efikasnog prava na pristup nadležnim organima spada u kategoriju dužnosti, tj. pozitivne obaveze države (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Philis protiv Grčke*, od 27. augusta 1991. godine, Serija A, broj 209, stav 59).

54. Komisija napominje da ima zadatak, u skladu sa članom I Sporazuma, da osigura najviši stepen zaštite ljudskih prava i sloboda. S druge strane, pravo povratka imovine i lica, u smislu Aneksa 7 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, mora da bude jedan od prioriteta u Bosni i Hercegovini. U vezi s tim, Aneks 7 zahtijeva da se član 6. Evropske konvencije i član 1.

Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju tumače na širi način, tj. da se tuženim stranama nametne viši standard pozitivne obaveze zaštite u vezi sa povratkom. To znači da su strane potpisnice Sporazuma dužne obezbijediti brz i djelotvoran način povratka imovine i ljudi i djelotvornu zaštitu istih. Drugim riječima, Aneksi 7 i 6 Sporazuma, a u vezi sa članom 6. Evropske konvencije, garantuju pravo na pravično suđenje, koje obuhvata kako efikasan pristup sudu tako i odlučivanje o predmetu spora u vezi sa povratkom u "razumnom roku".

55. Komisija, najprije, zapaža da je u konkretnom slučaju zahtjev za povrat stana u posjed podnesen 1998. godine. Evidentno je da su se postupci vodili 7 godina, tj. sve do današnjeg dana, i još uvijek nisu pravomoćno okončani, iako je podnosilac prijava uveden u posjed stana. Takav zaključak, sam po sebi, je protivan navodima iz prethodne tačke ove Odluke.

56. Za razliku od "klasičnih“ slučajeva pristupa sudu, predmeti podnosioca prijava vode ka zaključku da je pristup sudu bio formalno omogućen, ali da nije bio djelotvoran. U konkretnom slučaju, na primjer, postupci su ponavljani u više navrata i više puta je odlučivano u ponovnom postupku. Također, za vrijeme postupaka, pravna osnova se mijenjala više puta, što je dodatno otežavalo situaciju podnosiocu prijava. Iz ovoga se može zaključiti da su organi bili aktivni, ali da podnosilac prijava nije mogao doći do konačnog mišljenja nadležnih organa, znači ne i efikasni. Postavlja se pitanje da li tužena strana ima opravdanje za ovakvo postupanje.

57. Ukidanje odlučenja nižih organa pred višim organima i vraćanje na ponovni postupak, što je bio najčešći slučaj u predmetima, u principu, ne čini pravne lijekove nedjelotvornim (vidi *mutatis mutandis* odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 14/99,* od 29. septembra 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 36/00). Međutim, stalno vraćanje na ponovni postupak može učiniti pravne lijekove iluzornim, a postupak beskonačnim i bespredmetnim. Pravni put, od niže ka višoj instanci, treba da bude pravilo, jer omogućava aplikantu da brzo i djelotvorno dobije odlučenje od najvišeg organa, kao najdemokratičnijeg u vertikalnoj skali lijekova. Samo u izuzetnim slučajevima, ukidanje i poništavanje odluke, vraćanje nižestepenim organima i ponavljanje postupka može biti opravdano, pogotovo ako se radi o hitnim postupcima.

58. Naime, pravo pristupa sudu zahtijeva odlučivanje po pozitivno-pravnim propisima (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 107/03*, od 19. novembra 2004. godine, tač. 7. i 21). Konačno, to zahtijeva princip zakonitosti iz člana I/2 Ustava Bosne i Hercegovine. Prema tome, sud je imao obavezu odlučiti u skladu sa svojom nadležnošću o pravnoj stvari koja se pred njim nalazila u skladu sa važećim propisima.

59. Komisija, zbog svega navedenog, zaključuje da je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila pravo podnosioca prijava prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, zbog toga što mu nije omogućila djelotvoran pristup sudu.

B.2. Član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju

60. S obzirom na zaključke u vezi sa članom 6. stavom 1. Evropske konvencije, Komisija će meritorno ispitati, na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja, da li podnosilac prijava ima pravo na povrat stana u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju glasi:

> Svako fizičko i pravno lice ima pravo uživati u svojoj imovini. Niko ne može biti lišen imovine, osim u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom i općim načelima međunarodnog prava.
>
> Prethodne odredbe, međutim, ne utiču ni na koji način na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi se regulisalo korištenje imovine u skladu sa općim interesima ili da bi se obezbijedila napalata poreza ili drugih

dadžbina i kazni.

61. Prema jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju obuhvata tri različita pravila. Prvo, koje je izraženo u prvoj rečenici prvog stava i koje je opće prirode, izražava princip mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, u drugoj rečenici istog stava, bavi se lišavanjem imovine i podvrgava ga izvjesnim uvjetima. Treće, sadržano u drugom stavu, dozvoljava da države potpisnice imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu korištenje imovine u skladu sa općim interesom, sprovođenjem onih zakona koje smatraju potrebnim u tu svrhu (vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 3/99*, od 17. marta 2000. godine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 21/00).

62. Svako miješanje u pravo prema drugom ili trećem pravilu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju mora biti predviđeno zakonom, mora služiti legitimnom cilju, mora uspostavljati pravičnu ravnotežu između prava nosioca prava i javnog i općeg interesa. Drugim riječima, opravdano miješanje se ne može nametnuti samo zakonskom odredbom koja ispunjava uvjete vladavine prava i služi legitimnom cilju u javnom interesu, nego mora, također, održati razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti. Miješanje u pravo ne smije ići dalje od potrebnog da bi se postigao legitiman cilj, a nosilac stanarskog prava se ne smije podvrgavati proizvoljnom tretmanu i od njega se ne smije tražiti da snosi prevelik teret u ostvarivanju legitimnog cilja.

63. Uzimajući u obzir gornju tačku ove Odluke, slijedi da Komisija mora odgovoriti na tri pitanja. Prvo, da li se pravo u vezi sa stanom JNA može smatrati “imovinom“ u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Drugo, ako se smatra imovinom, da li se zakonskom regulativom miješa u to pravo tako da uključuje zaštitu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju? Treće, ako je član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju uključen, da li je miješanje opravdano prema tom članu?

B.2.a. Da li je stanarsko pravo imovina u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju?

64. Komisija skreće pažnju na jurisprudenciju u vezi sa stanarskim pravom. Riječ imovina uključuje širok obim imovinskih interesa koje treba štititi (vidi presudu bivše Evropske komisije za ljudska prava, *Wiggins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, aplikacija broj 7456/76, objavljenu u Odlukama i izvještajima (OI) 13, st. 40-46 (1978)), a koji predstavljaju ekonomsku vrijednost. Koncept imovine ima autonomno značenje, a dokazivanje utvrđenog ekonomskog interesa podnosioca prijave može biti dovoljno ako se ustanovi pravo zaštićeno Evropskom konvencijom, pri čemu pitanje da li su imovinski interesi priznati kao zakonsko pravo u domaćem pravnom sistemu nije od značaja (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Tre Traktörer Aktibolag protiv Švedske*, iz 1984. godine, Serija A, broj 159). Komisija je u nekoliko prilika u svojoj praksi ustanovila da se stanarsko pravo može smatrati “imovinom“ u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, (vidi, na primjer, Odluku o prihvatljivosti i meritumu, *CH/96/28, M.J. protiv Federacije Bosne i Hercegovine*, od 7. novembra 1997. godine, tačka 32).

B.2.b. Da li se radi o miješanju tužene strane u pravo na imovinu

65. Komisija podsjeća da su nadležni organi osporili zahtjeve za povrat podnosioca prijava zbog primjene člana 3a. Zakona o prestanku primjene, jer je utvrđeno da je podnosilac prijava ostao u aktivnoj službi u oružanim snagama van teritorije Bosne i Hercegovine poslije 19. maja 1992. godine.

66. Djelovanje člana 3a. Zakona je onemogućavanje nosiocima stanarskog prava, koji ne ispunjavaju uvjete date ovim članom, vraćanja u prijeratne stanove. Ovaj član, stoga, kontinuirano uskraćuje pravo nosiocima stanarskog prava koji su pogođeni primjenom ovog Zakona da uživaju svoju imovinu.

67. Osim toga, Komisija primjećuje da se u konkretnim slučajevima ne radi o lišenju imovine u korist države, nego u korist drugih fizičkih lica. Ipak, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju ne podrazumijeva neophodno lišenje imovine u korist države, već uključuje i slučajeve lišenja u korist privatnih lica, ako se ovakvo lišenje, tj. transfer imovine, smatra "javnim interesom". Naime, pojam javnog interesa treba tumačiti kao "generalni interes" i ne znači da on ne postoji ako isključivo privatna lica imaju korist od ovih mjera. Ipak, i ovakvi slučajevi podrazumijevaju poštovanje standarda koji su nametnuti stavom 2. člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *James i drugi protiv Velike Britanije,* od 21. februara 1986. godine, Serija A, broj 98, stav 41-45). Iz ovoga slijedi da je transfer imovine od jednih privatnih lica ka drugima zaštićen članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju samo ako postoji takav "javni interes". U protivnom, član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju se ne bi primjenjivao, jer bi se radilo o regulisanju odnosa koji nemaju veze sa državom i javnim interesom. Drugim riječima, imovinski odnosi između privatnih fizičkih ili pravnih lica su van domašaja navedenog člana – teorija direktnog trećeg dejstva ili tzv. direktni *Drittwirkung* (vidi i odluke o dopustivosti bivše Evropske komisije za ljudska prava, aplikacije broj E 8588/79 i 8589/79, *Bramelid i Malmström protiv Švedske*, Odluke i izvještaji (OI), broj 29, str. 64). Komisija zaključuje da nema sumnje da ovaj slučaj povlači pitanje javnog interesa.

68. Svako miješanje u pravo prema drugom ili trećem pravilu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju mora biti predviđeno zakonom, mora služiti legitimnom cilju, mora uspostavljati pravičnu ravnotežu između prava nosioca prava i javnog i općeg interesa. Drugim riječima, opravdano miješanje se ne može nametnuti samo zakonskom odredbom koja ispunjava uvjete vladavine prava i služi legitimnom cilju u javnom interesu, nego mora, također, održati razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti. Miješanje u pravo ne smije ići dalje od potrebnog da bi se postigao legitiman cilj, a nosioci stanarskih prava se ne smiju podvrgavati proizvoljnom tretmanu i od njih se ne smije tražiti da snose prevelik teret u ostvarivanju legitimnog cilja.

B.2.c. Da li je miješanje predviđeno zakonom?

69. Miješanje je zakonito samo ako je zakon koji je osnova miješanja (a) dostupan građanima, (b) toliko precizan da omogućava građanima da odrede svoje postupke, (c) u skladu sa principom pravne države, što znači da sloboda odlučivanja koja je zakonom data izvršnoj vlasti ne smije biti neograničena, tj. zakon mora obezbijediti građanima adekvatnu zaštitu protiv proizvoljnog miješanja (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Sunday Times,* od 26. aprila 1979. godine, Serija A, broj 30, stav 49; vidi, također, presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Malone,* od 2. augusta 1984. godine, Serija A, broj 82, st. 67. i 68).

70. Komisija zaključuje da Zakon o prestanku primjene ispunjava standarde u smislu Evropske konvencije, jer je objavljen u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", tj. dostupan, i na zadovoljavajući način određuje pitanje povrata stanova u situacijama, kao što su je ona podnosioca prijava.

B.2.d. Da li je miješanje u skladu sa javnim interesom?

71. Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da domaće vlasti uživaju široko polje procjene prilikom donošenja odluka koje su vezane za lišavanje imovinskih prava pojedinaca zbog neposrednog poznavanja društva i njegovih potreba. Odluka da se oduzme imovina često uključuje razmatranje političkih, ekonomskih i socijalnih pitanja po kojima će se mišljenja u okviru demokratskog društva bitno razlikovati. Stoga će se presuda domaćih vlasti poštivati, osim ako je očigledno bez opravdanog osnova (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, *James i drugi*, od 21. februara 1986. godine, Serija A, broj 98, stav 46).

72. Tužena strana, Federacija Bosne i Hercegovine, smatra da podnosiocu prijava ne pripada pravo na povrat stana, jer je na određen datum bio pripadnik JNA, zbog čega se nije mogao smatrati izbjeglicom. Federacija Bosne i Hercegovine smatra da podnosilac prijava koji je ostao u

oružanim snagama druge države, nakon 1992. godine, mora biti ograničen u pravu na povrat u posjed stana. Osim toga, u predmetu i javnoj raspravi pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine *U 83/03*, a koji se, također, ticao povrata JNA-stanova (od 22. septembra 2004. godine, tačka 34) tužena strana je navela da joj je cilj da sačuva stambeni fond i da pripadnicima vlastite armije, ratnim veteranima i ostalim osobama kojima je potreban stan, dā prioritet u dodjeli stana. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je ocijenio da ovakav cilj može, u određenim okolnostima imati snažan javni interes, te da prvi stav člana 3a. Zakona služi ovom cilju (omogućavanje da se stambeni resursi iskoriste za one koji imaju prioritetne potrebe u Bosni i Hercegovini), povećavajući broj stanova koji je na raspolaganju u tu svrhu. Slični navodi su izrečeni i u predmetu Doma, CH/96/3 (*op. cit*. *Medan i drugi*, tačka 36).

73. Komisija prihvata ovakav zaključak Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

B.2.e. Uspostavljanje pravične ravnoteže između prava nosioca prava i javnog interesa (proporcionalnost)

74. U odlučivanju da li član 3a. Zakona o prestanku primjene uspostavlja pravičnu ravnotežu ili razuman odnos proporcionalnosti između prava nosioca prava i javnog interesa, Komisija mora prije svega razmotriti dva pitanja. Prvo, da li miješenje u prava ide dalje od potrebnog da bi se postigao legitiman cilj? Drugo, da li član 3a. Zakona o prestanku primjene podvrgava nosioce stanarskog prava proizvoljno nepovoljnom tretmanu u poređenju sa drugima, tako da se od njih traži da nose prevelik teret u ostvarivanju legitimnog cilja?

B.2.f. Obim miješanja

75. Da bi odgovorila na ovo pitanje, Komisija se poziva na zaključke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. U ranije citiranom predmetu *U 83/03*, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je naveo:

> Uzimajući u obzir ozbiljnost problema stambenog deficita i ekonomskih problema u Bosni i Hercegovini, kao i poteškoća u odlučivanju kako dodijeliti stambene resurse velikom broju ljudi koji imaju potrebu za njim, uključujući i one koji trenutno žive u stanovima u skladu sa osporenim Zakonom, Ustavnom sudu su potrebni veoma jaki dokazi da bi se uvjerio da je stanovište zakonodavca prekoračilo granice slobodne procjene u odlučivanju što je potrebno da bi se pristupilo rješavanju ovog veoma ozbiljnog društvenog problema. Ustavni sud je veoma oprezan u pogledu donošenja stava da je neka institucija prekoračila dozvoljeno područje procjene u pogledu nužnosti određene mjere (što je na neki način analogno u domaćem pravu "institutu slobodnog polja procjene", što je državama ponekad dozvoljeno u međunarodnom pravu prema jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava), kada se radi o pitanju prava sa značajnim ekonomskim posljedicama, kao što je to ovdje slučaj trenutnih nosilaca stanarskih prava, kao i bivših nosilaca stanarskih prava, a rješenje je postignuto donošenjem demokratskog zakona, nakon pune rasprave, uključujući ispitivanje zakona od Zakonodavno-pravne komisije Parlamenta.

76. Imajući u vidu ove faktore, Komisija zaključuje da nije ustanovljeno da se zakonodavac miješao u prava više nego što se smatra potrebnim da bi se postigao legitiman cilj.

B.2.g. Proizvoljan tretman i nametanje prevelikog tereta

77. Da bi odgovorila na ovo pitanje, Komisija mora, prije svega, analizirati određene aspekte razvoja prakse i zakonodavstva po pitanju vraćanja vojnih stanova.

78. Naime, bivši član 3a. Zakona o prestanku primjene je predviđao:

> Izuzetno od odredbe člana 3. stav 1. i 2. ovog zakona, u vezi sa stanovima koji su proglašeni napuštenim na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, a koji su na

> raspolaganju Federalnog ministarstva odbrane, nosilac stanarskog prava ne smatra se izbjeglicom ako je 30. aprila 1991. godine bio u aktivnoj službi u SSNO – u JNA (tj. nije bio penzionisan) i nije bio državljanin SR Bosne i Hercegovine prema evidenciji državljana, izuzev ako mu je odobren boravak u statusu izbjeglice ili drugi vid zaštite koji odgovara ovom statusu u nekoj od zemalja van bivše SFRJ prije 14. decembra 1995. godine.
>
> Nosilac stanarskog prava na stanu iz stava 1. ovog člana ne smatra se izbjeglicom ukoliko je poslije 14. decembra 1995. godine ostao u aktivnoj službi u bilo kojim oružanim snagama van teritorije Bosne i Hercegovine, ili ako je stekao novo stanarsko pravo van teritorije Bosne i Hercegovine.

79. Kada je Dom odlučio da izvorna forma člana 3a. Zakona o prestanku primjene krši (između ostalog) pravo nosioca stanarskog prava na mirno uživanje imovine, on je došao do tog zaključka prije svega na osnovu toga da je taj član proizvoljan i da nameće prevelik teret određenim grupama ljudi bez objektivnog i razumnog opravdanja. Prvi stav člana 3a. Zakona o prestanku primjene je diskriminirao ljude koji su bili članovi JNA u vrijeme (od 30. aprila 1991. godine) kada je Bosna i Hercegovina još uvijek bila dio jedinstvene države SFRJ. Diskriminacija je, također, bila zasnovana po osnovu državljanstva. Dom je odlučio da nije opravdano "nepovoljno" tretirati ljude na ovim osnovama. Dom je, također, smatrao da u pojedinim slučajevima nije bilo opravdano dodijeliti stanove ljudima koji nisu spadali u pogođene kategorije ljudi (vidi Odluku o prihvatljivosti i meritumu, *CH/02/8202, CH/02/9880 i CH/02/11011, M.P. i ostali protiv Federacije Bosne i Hercegovine,* od 4. aprila 2003. godine, tač. 154-158, 176 i 191-192). Drugi stav člana 3a. Zakona, koji sprječava ljude da imaju stanarska prava nad više od jednog stana na teritoriji bivše SFRJ, je smatran opravdanim (*ibid*, tač. 160-163, 178 i 193-194).

80. Nakon odluka Doma, član 3a. dobio je novu formu i stupio je na snagu 1. jula 2003. godine. Ovaj član predvidio je stare uslove povrata u novom modalitetu, tako da je vremenska granica sa 30. aprila 1991. godine pomaknuta na 19. maj 1992. godine, znači datum kada se JNA povukla sa teritorije Bosne i Hercegovine (Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, UN dokument, S/RES/752 (1992) od 15. maja 1992. godine), a Vlada Republike Bosne i Hercegovine je preuzela kontrolu nad teritorijom Republike Bosne i Hercegovine. Izuzetak su činile osobe kojima je odobren boravak u statusu izbjeglice ili drugi oblik zaštite koji odgovara tom statusu u nekoj od zemalja izvan bivše države prije 14. decembra 1995. godine.

81. Ova odredba je bila predmet ispitivanja u postupku apstraktne kontrole ustavnosti pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine u citiranom predmetu *U 83/03*. Tom prilikom, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je zaključio da je odredba u saglasnosti sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je zaključio:

> Od tog datuma, osoba koja je bila u oružanim snagama druge zemlje se mogla smatrati osobom koja više nema dužnost lojalnosti prema Republici Bosni i Hercegovini. Ako su oružane snage pripadale zemlji na teritoriji unutar područja bivše SFRJ, a ta zemlja i Republika Bosna i Hercegovina su bile u ratnim odnosima, može se zaključiti da Republika Bosna i Hercegovina nije više dugovala bilo kakvu zaštitu toj osobi. Premda FBiH nije objasnila zašto bi takva vojna služba rezultirala gubitkom stanarskog prava osobe, Ustavni sud smatra da okončanje obaveza lojalnosti nekog stanovnika državi u kojoj prebiva i obaveza države da zaštiti i obezbijedi blagostanje svojim stanovnicima, mogu omogućiti racionalno i objektivno opravdanje za usvajanje neke mjere koja ljude tretira različito po toj osnovi.

82. Iz navedenog proizilazi da je, i nakon stupanja na snagu novog člana 3a. Zakona o prestanku primjene, pitanje povratka još uvijek bilo uslovljeno ispunjenjem određenih uslova, a to je, za predmetne slučajeve, da povratnik nije "ostao u službi u oružanim snagama izvan teritorije Bosne i Hercegovine". Stoga, Komisija mora odgovoriti da li je ovakvo zakonsko rješenje proporcionalno u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Komisija podržava stav

Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u pogledu pitanja nelojalnosti svojoj državi zbog služenja u vojsci van vlastite Države poslije 14. decembra 1995. godine. Ovakav zaključak je, štaviše, neophodan u uslovima kada se dvije zemlje nalaze u "ratnim odnosima“, kako je to zaključio taj Sud. Prema tome, Komisija zaključuje da takva lica ne mogu očekivati jednaku zaštitu kao i druga lica, koja nisu pokazala nelojalnost Bosni i Hercegovini.

83. Na ovakav zaključak ne utiču ni relevantne odredbe Aneksa 7 i Ustava Bosne i Hercegovine. Naime, Aneks 7 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini daje pravo na povratak domovima svim izbjeglicama i raseljenim licima. Prema članu I stavu 1. Aneksa 7, “sve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo slobodno se vratiti u svoje domove. Imaju pravo na vraćanje imovine koje su lišeni u toku neprijateljstava od 1991. godine i na naknadu imovine koja se ne može vratiti. Što raniji povratak izbjeglica i raseljenih lica važan je cilj rješavanja sukoba u Bosni i Hercegovini. Strane potvrđuju da će prihvatiti povratak lica koja su napustila njihovu teritoriju, uključujući i ona koja su dobila privremenu zaštitu trećih zemalja”. Prema članu II/5. Ustava Bosne i Hercegovine a u vezi sa članom VI Aneksa 7 “sve izbjeglice i raseljena lica koji su se vratili a optuženi su za kazneno djelo, osim za ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja su definirana u Statutu Međunarodnog suda za ratne zločine na prostoru bivše Jugoslavije nakon 1. januara 1991. godine ili za kazneno djelo koje nije povezano s ratnim sukobom, nakon povratka bit će amnestirana. Ni u kojem slučaju optužbe za kaznena djela ne mogu biti podignute zbog političkih ili drugih neodgovarajućih razloga ili radi sprječavanja primjene amnestije”.

84. Pored toga, Komisija se poziva na zaključke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u brojnim odlukama o tome da je povrat imovine primarni cilj Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i Ustava Bosne i Hercegovine, i da ponovno uspostavljanje nekadašnjih prava na kuće i stanove treba, gledano iz ove perspektive, predstavlja osnovni cilj (vidi, odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *U 14/00,* od 4. maja 2001. godine, “Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 33/01, tačka 34). Ovi razlozi su tako snažni da je Ustavni sud zaključio da čak i osobe, koje nisu zaključile ugovor o korištenju stana sa nadležnim stambenim organom (imaju samo rješenje o dodjeli stana), te stoga nisu formalno dobile stanarsko pravo, imaju pravo na povrat (*ibid*, U 14/00, tač. 5 i 35). Dom je u predmetu *M.P.* (*loc. cit*, tačka 158), zaključio da je "Federacija Bosne i Hercegovine imala težak zadatak da pomiri prava predratnih korisnika na vraćanje njihova dva stana u posjed i prava trenutnih korisnika ta dva stana da im se obezbijedi smještaj. Međutim, pri usklađivanju suprotnih interesa takvih osoba, treba dati prednost pravu podnosilaca prijava na povratak."

85. Međutim, Dom je u svojoj jurisprudenciji u predmetu *M.P.* (*loc. cit*, tačka 162) napravio izuzetak u pogledu prijeratnih nosilaca stanarskog prava na stanovima JNA. Dom je naveo:

> [...] Dom zapaža da su stanarska prava imala važnu društvenu ulogu u predratnoj Bosni i Hercegovini, kao i drugdje u bivšoj SFRJ. Pripadnicima tadašnje JNA su dakle dodjeljivani stanovi u Bosni i Hercegovini jer ih je bivša JNA poslala tu na službu i morala im je obezbijediti smještaj. Davalac takvih stanova na korištenje je bila bivša JNA. Nakon raspada bivše SFRJ, davalac takvih stanova na korištenje u Federaciji BiH je postalo Ministarstvo odbrane Federacije BiH. Svrha tih stanova je ostala ista da se obezbijedi smještaj pripadnicima oružanih snaga. Federacija BiH je u skladu sa tim principom oduzela gosp. Štrpcu, pripadniku bivše JNA koji je napustio Bosnu i Hercegovinu i nastavio da služi u stranoj vojsci, njegov stan u Bosni i Hercegovini. Dom zato smatra da je lišavanje gosp. Štrpca i podnosioca prijave njihovog predratnog stana proporcionalno cilju obezbjeđenja smještaja ratnim veteranima i njihovim porodicama. S obzirom na sve okolnosti, teret koji je podnosilac prijave Štrbac primoran da snosi nije pretjeran.

86. Ustavni sud Bosne i Hercegovine, pozivajući se na ovu praksu, naglasio je u predmetu *U 83/03* (*loc. cit*, stav 65) da prihvata ovakav zaključak Doma. Nadalje, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je objasnio "da je JNA smještala vojno osoblje tamo gdje je ono bilo stacionirano.

Stoga, premještanje stanarskog prava bi trebalo shvatiti kao novo stalno mjesto boravka. Osobe koje se nalaze u ovakvim situacijama ne bi se trebale smatrati izbjeglicama ili raseljenim licima u smislu člana 1. Aneksa 7 uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini."

87. Komisija, stoga, smatra da član 3a. stav 1. Zakona o prestanku primjene uspostavlja pravičnu ravnotežu između prava nosilaca stanarskog prava i javnog interesa.

88. Na osnovu svega izloženog, Komisija smatra da tužena strana nije prekršila član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

B.3. Zaključak o meritumu

89. Komisija zaključuje da je došlo do povrede prava podnosioca prijava na pristup sudu koje štiti član 6. stav 1. Evropske konvencije.

90. Komisija zaključuje da nije došlo do povrede prava podnosioca prijava na imovinu koje štiti član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

91. U svjetlu svog gornjeg zaključka u vezi sa meritornom odlukom u vezi sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, Komisija ne smatra potrebnim da ispita prijave u vezi sa članom 8. Evropske konvencije i članom II(2)(b) Sporazuma.

VIII. PRAVNI LIJEKOVI

92. Prema članu XI(1)(b) Sporazuma, a u vezi sa pravilom 58. stavom 1(b) Pravila procedure Komisije, Komisija mora razmotriti pitanje o koracima koje Federacija Bosne i Hercegovine mora preduzeti da ispravi kršenja Sporazuma koja je Komisija utvrdila, uključujući naredbe da sa kršenjima prestane i od njih odustane, te novčanu naknadu.

93. Komisija nalazi da bi, uzevši u obzir dugotrajnost nastojanja podnosioca prijava da ostvari svoja prava pred upravnim, odnosno sudskim organima, bilo korisno da podnosilac prijava dobije pravomoćnu odluke u vezi sa svojim zahtjevom. Komisija, stoga, odlučuje da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da poduzme neophodne korake i osigura konačno riješavanje upravnog postupka i spora za povrat stana podnosioca prijava. U provođenju navedenih mjera, Federacija Bosne i Hercegovine će uzeti u obzir hitnost u rješavanju ovih postupaka u skladu sa obrazloženjem ove Odluke. Shodno navedenom, neophodno je da Federacija Bosne i Hercegovine, u predmetu podnosioca prijava donese pravomoćnu odluku u upravnom sporu, pokrenutom tužbom pred Kantonalnim sudom radi poništenja rješenja Ministarstva od 30. marta 2006. godine, u roku od 4 mjeseca od dana prijema ove Odluke.

94. Osim toga, Komisija nalaže tuženoj strani Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosiocu prijava isplati određeni iznos na ime naknade za povredu prava na suđenje u razumnom vremenu. Pri izračunavanju iznosa kompenzacije, Komisija će se pozvati na kriterije koje je utvrdio Evropski sud za ljudska prava u svojoj praksi, a koja je već prihvaćena u Bosni i Hercegovini (vidi, na primjer, odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj *AP 938/04*, od 17. novembra 2005. godine) – hitnost postupka rješavanja zahtjeva za povrat, godišnja osnova i ukupna dužina trajanja postupka. Naime, u navedenoj odluci, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je naveo (tač. 49. i 50):

> Ustavni sud se poziva na praksu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Apicella protiv Italije i devet drugih slučajeva protiv Italije* (vidi presudu od 10. novembra 2004. godine), u kojem je utvrđen obrazac za izračunavanje nadoknade na ime nematerijalne štete u slučajevima dužine postupka. U navedenom predmetu, Evropski sud za ljudska prava je zaključio da, kao opšta smjernica, podnosioci predstavke koji mogu da dokažu da je član 6. stav 1. Evropske konvencije povrijeđen odlaganjima, treba da dobiju između 1.000 i 1.500 EUR na ime

nadoknade za svaku godinu trajanja postupka, bez obzira da li su podnosioci predstavke dobili ili izgubili domaći postupak, ili je postignuto prijateljsko poravnjanje. Ovaj iznos, međutim, može biti umanjen da bi se uzeo u obzir standard života u zemlji u pitanju, kao i držanje podnosioca predstavke. Odšteta Evropskog suda za ljudska prava, također, će biti umanjena, ako je podnosilac predstavke primio presudu domaćeg suda da je zahtijev "razumnog roka" člana 6. stav 1. Evropske konvencije povrijeđen i dobio nadoknadu, iako neodgovarajuću, od domaćih institucija. Ova osnovna rata treba biti uvećana na 2.000 EUR, ako se slučaj odnosi na pitanje koje zahtijeva posebnu ažurnost.

Ustavni sud smatra da, prilikom utvrđivanja obrasca za izračunavanje nadoknade na ime nematerijalne štete u slučajevima dužine postupka u Bosni i Hercegovini, standard života i ekonomske prilike treba posmatrati kroz parametar ukupnog nacionalnog dohotka (GDP-Gross Domestic Product ili vrijednost svih konačnih roba i usluga proizvedenih u zemlji tokom godine podijeljena sa prosiječnom populacijom za istu godinu). U navedenom predmetu Evropskog suda za ljudska prava, slučaj se odnosio na Italiju, u kojoj je za 2004. godinu, GDP iznosio 29.014 USD, dok je za Bosnu i Hercegovinu iznosio 2.125 USD, dakle, oko 13 puta manje (izvor: http://en.wikipedia.org). Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra da se apelantima u Bosni i Hercegovini, u slučajevima kada su ispunjeni uslovi za to, kao nadoknadu na ime nematerijalne štete, treba isplatiti iznos od približno 150 KM za svaku godinu odlaganja donošenja odluke od strane domaćih sudova, odnosno dvostruki iznos u predmetima koji zahtijevaju posebnu hitnost.

95. S obzirom da postupci traju već 7 godina, da se radi o hitnom postupku, Komisija će narediti tuženoj strani, Federaciji Bosne i Hercegovine da isplati podnosiocu prijava iznos od 2.100 KM (dvije hiljade sto konvertibilnih maraka) na ime naknade za povredu prava na suđenje u razumnom vremenu u roku od tri mjeseca od dana prijema ove Odluke, te da podnosiocu prijava isplati zateznu kamatu od 10% (deset posto) na ovaj dosuđeni iznos ili na svaki njegov neisplaćeni dio po isteku roka predviđenog za tu isplatu do datuma pune isplate ovog naređenog iznosa.

96. Konačno, s obzirom na zaključak o meritumu u vezi sa članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, Komisija ne nalazi za potrebno razmatrati korake koje tužena strana mora poduzeti u pogledu ovog prava.

97. Komisija, na kraju, napominje da u skladu sa pravilom broj 62. Pravila procedure Komisije, odluke Komisije konačne su i obavezne i dužno ih je poštovati svako fizičko i pravno lice. Svi organi vlasti tuženih strana u smislu Sporazuma, dužni su, u okviru svojih nadležnosti utvrđenih ustavom i zakonom, provoditi odluke Komisije. U datim rokovima, tužena strana, koja je obavezna da izvrši odluku Komisije, dužna je dostaviti obavijest o preduzetim mjerama u cilju izvršenja odluke Komisije, kako je to naznačeno u odluci. U slučaju nepostupanja, odnosno kašnjenja u izvršenju ili obavještenju Komisiji o preduzetim mjerama, Komisija donosi rješenje kojim se utvrđuje da odluka Komisije nije izvršena. Ovo rješenje dostavlja se nadležnom tužiocu i nadležnom agentu tužene strane. Komisija ističe da neizvršenje odluka Komisije, u skladu sa članom 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, predstavlja krivično djelo.

IX. ZAKLJUČAK

98. Iz ovih razloga, Komisija odlučuje,

1. jednoglasno, da prijave proglasi neprihvatljivim protiv Federacije Bosne i Hercegovine u vezi sa zahtjevom za utvrđivanje valjanosti ugovora o otkupu stana i uknjižbe prava vlasništva zbog preuranjenosti;

2. jednoglasno, da prijave proglasi prihvatljivim protiv Federacije Bosne i Hercegovine u vezi

sa pravom na povrat stana u odnosu na čl. 6. i 8. Evropske konvencije i član 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju;

3. jednoglasno, da je u postupku povrata stana prekršeno pravo podnosioca prijava na pravično suđenje prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije, čime je Federacija Bosne i Hercegovine prekršila član I Sporazuma;

4. jednoglasno, da u postupku povrata stana nije prekršeno pravo podnosioca prijava na mirno uživanje imovine prema članu 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, čime Federacija Bosne i Hercegovine nije prekršila član I Sporazuma;

5. jednoglasno, da nije potrebno ispitivati prijave prema članu 8. Evropske konvencije;

6. jednoglasno, da nije potrebno ispitivati prijave prema članu II(2)(b) Sporazuma u odnosu na navode o diskriminaciji;

7. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da u postupku povrata stana donese pravomoćnu odluku u upravnom sporu, pokrenutom tužbom pred Kantonalnim sudom radi poništenja rješenja Ministarstva od 30. marta 2006. godine, u roku od 4 mjeseca od dana prijema ove Odluke;

8. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosiocu prijava isplati iznos od 2.100 KM (dvijehiljadesto) konvertibilnih maraka zbog povrede prava na pravično suđenje prema članu 6. stavu 1. Evropske konvencije u roku od 3 mjeseca od dana prijema ove Odluke;

9. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da podnosiocu prijava isplati zateznu kamatu od 10% (deset posto) na iznos dosuđen u prethodnom zaključku ili na svaki njegov neisplaćeni dio po isteku roka predviđenog za tu isplatu do datuma pune isplate iznosa naređenog u ovoj Odluci;

10. jednoglasno, da povlači privremenu mjeru donesenu 8. maja 2006. godine u predmetima br. CH/99/3151 i CH/03/14518; i

11. jednoglasno, da naredi Federaciji Bosne i Hercegovine da izvijesti Komisiju u roku od mjesec dana od isteka rokova iz zaključaka br. 7-9. ove Odluke o koracima preduzetim u sprovođenju gore spomenutih naredbi.

(potpisao)
Nedim Ademović
Arhivar Komisije

(potpisao)
Miodrag Pajić
Predsjednik Komisije

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(Delivered on 11 January 2001)

Case no. CH/99/3196

Avdo and Esma PALIĆ

against

THE REPUBLIKA SRPSKA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the Second Panel on 9 December 2000 with the following members present:

Mr. Giovanni GRASSO, President
Mr. Viktor MASENKO-MAVI, Vice-President
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Mato TADIĆ

Mr. Peter KEMPEES, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement as well as Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The application was brought before the Chamber by Ms. Esma Palić in her own right and on behalf of her husband, Colonel Avdo Palić, in accordance with Article VIII(1) of the Agreement, which provides in the relevant part, that "the Chamber shall receive ... from any person ... acting on behalf of alleged victims who are deceased or missing, for resolution or decision applications concerning alleged or apparent violations of human rights ...".

2. The applicant's husband was a military commander of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina in the Žepa enclave. In July 1995, when intensive fighting with Bosnian Serb forces was going on in that area, Colonel Palić was negotiating on UN premises and under UN safety guarantee the evacuation of civilians. On 27 July 1995 Colonel Palić was forcibly taken away by Bosnian Serb forces in the presence of UN soldiers and monitors and taken in the direction of General Ratko Mladić's command position. As of today, Colonel Palić is still registered as a missing person.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced on 18 November 1999 and registered on the same day. Both Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska were indicated as respondent Parties. On 27 December 1999 the case was transmitted only to the Republika Srpska since the Chamber could not find any indication of responsibility of the State of Bosnia and Herzegovina. The Republika Srpska submitted observations on 24 February 2000. Further submissions of the applicant were received on 17 January and 13 April 2000. The Chamber deliberated on the case on 9 December 1999 and on 13 May, 7 June and 6 July 2000. On the latter date the Chamber issued a Partial Decision on Admissibility declaring the application inadmissible in so far as it is directed against Bosnia and Herzegovina.

4. On 5 September 2000 the Panel held a public hearing in Sarajevo. The following witnesses summoned by the Chamber gave evidence at the hearing: Mr. Hasan Muratović, Prime Minister of the Republic of Bosnia and Herzegovina in the spring of 1996; Mr. Amor Mašović, former President of the State Commission for Missing Persons, the body responsible on the Bosniac side for negotiations concerning prisoner exchanges; Mr. Dragan Bulajić, President of the Republika Srpska State Commission for the Exchange of War Prisoners and Missing Persons, and Mr. Abdurahman Malkić and Mr. Sado Ramić, who were detained together with Colonel Palić in the summer of 1995. The respondent Party was represented by its agent, Mr. Stevan Savić. The applicant Ms. Palić was present in person.

5. At the close of the oral hearing the respondent Party requested the Chamber to hear Mr. Momčilo Krajišnik, who was the President of the Bosnian Serb Assembly until the beginning of 1996 and has been in the custody of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) since 3 April 2000, as a witness in relation to the question whether Colonel Palić was imprisoned on or after 14 December 1995. Moreover, the respondent Party asked to be granted a certain time in order to obtain information about the alleged detention of Colonel Palić in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina and to submit a report to the Chamber. Following the hearing the Chamber decided to reject both requests.

6. In response to its inquiry of 22 September 2000, the Chamber was informed by the representative of the International Committee of the Red Cross (ICRC) in Sarajevo on 4 October 2000 that Colonel Palić "appeared on the ICRC list of persons missing in Bosnia and Herzegovina" and that the corresponding "Tracing Request was still opened". On 9 December 2000 the Chamber adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Established facts

7. It is uncontested that Mr. Palić was a military officer with the rank of colonel commanding the

Army of Bosnia and Herzegovina detachment defending the Žepa enclave. In July 1995, when this region was occupied by the Bosnian Serb Army and when the Bosniac population left Žepa, Colonel Palić negotiated with the Bosnian Serb Army about the peaceful evacuation of civilians. The negotiations took place in the UNPROFOR base (manned by the Ukraine battalion) in Žepa in the presence of UN officers and monitors who were intended to guarantee the personal safety of the negotiators. The Bosnian Serbs were represented by General Zdravko Tolimir. The Commander of the Bosnian Serb Army, General Ratko Mladić, was at that time at the entrance to Žepa and directed the military operation from that place. When problems arose in regard to the negotiations a meeting with General Rupert Smith, the UNPROFOR Commander for Bosnia and Herzegovina, was scheduled for 27 July 1995. However, General Smith never came to this meeting. When Colonel Palić arrived at the UNPROFOR base on that day he was forcibly taken away by armed Serb soldiers in front of the present UN soldiers and monitors and taken into the direction of General Mladić's command position.

B. Additional facts as presented by the applicant Ms. Palić

8. Ms. Palić states that after his arrest her husband was taken to the secret prison Vanekov Mlin in Bijeljina. She found out through private connections that her husband was transferred to another secret prison in Vlasenica in February 1996. Furthermore, in March 1996 General Đorđe Đurković and Colonel Krsmanović were returned from The Hague to Sarajevo and her husband was supposed to be exchanged for one of these officers. Mr. Amor Mašović, the President of the State Commission for Tracing Missing Persons, allegedly proposed the exchange of Colonel Palić and the Serb party, headed by Mr. Momčilo Krajišnik, agreed. However, the exchange did not take place.

9. Ms. Palić's has no reliable information as to her husband's fate after March 1996. However, she strongly believes that her husband is still alive since he was a respected reserve officer of the former JNA who, moreover, was personally acquainted with General Ratko Mladić. Ms. Palić points out that her husband is registered with the State Commission for Tracing Missing Persons.

C. Additional facts as presented by the respondent Party

10. The respondent Party claims to have no knowledge of the arrest and detention of Colonel Palić. It contends that he was neither detained in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina in August 1995 nor held incommunicado anywhere within the territory of the Republika Srpska after the General Framework Agreement came into force on 14 December 1995. In support to this the respondent Party first states that the State Commission for Tracing Missing and Detained Persons has never had his name in its registers on Prisoners of War (POW). Furthermore, the respondent Party stresses that ICRC and IFOR inspected all prisons within the Republika Srpska; if Colonel Palić had been detained in any prison in Bijeljina, as alleged by Ms. Palić, these organisations would have found him and registered him.

11. The respondent Party confirmed during the oral hearing on 5 September 2000 that no official investigation has been carried out in respect to the alleged detention of Colonel Palić in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina. The respondent Party is of the opinion that it is up to the applicant to prove that Colonel Palić was held in prison by the respondent Party on or after 14 December 1995.

D. Oral testimony

1. Mr. Hasan Muratović (witness)

12. Mr. Hasan Muratović is at present the Ambassador of Bosnia and Herzegovina to the Republic of Croatia and was in the spring of 1996 the Prime Minister of the Republic of Bosnia and Herzegovina. In respect to an article published in the newspaper "Oslobođenje" on 5 August 1999 which refers to talks between him and Mr. Momčilo Krajišnik in the spring of 1996 about a possible exchange of Colonel Palić he testified as follows:

> "(...) we learned that General Nemanja Đukić would be released from The Hague due to his illness. I was convinced that the Serbs did not know yet and I therefore requested Krajišnik to meet me urgently at the airport. I did not tell him what it was about, but I said that it was very urgent and that we had to meet immediately. At the meeting I told him that we could arrange to have General Đukić released, but under the condition that he be exchanged for Colonel Palić. He questioned me for a while, I do not remember details any more, and when he was convinced that General Đukić could return he agreed (...) but he had to meet General Mladić first and would inform me the following day. Unfortunately, the Office of UN in Sarajevo was informed thereof in the meantime and people who favoured the Serbs revealed that he would be released anyway. On the following day when we met he told me that he had talked with General Mladić and that he thought that Palić was not alive."

13. Mr. Muratović stressed that he was convinced at that time that Colonel Palić was alive. He explained to the Chamber that this conviction was based on Mr. Krajišnik's reaction when he suggested Colonel Palić's exchange; Mr. Krajišnik was "very happy to exchange General Đukić for him". Mr. Muratović added that in his opinion the Serbs were keeping Colonel Palić "in reserve for a major exchange".

2. Mr. Amor Mašović (witness)

14. Mr. Amor Mašović was formerly the Vice-President of the State Commission for the Exchange of Prisoners of War until April 1996. Since then he has been the President of the State Commission for Tracing Missing Persons. He testified that Colonel Palić was registered in the list of this commission as a missing person soon after his arrest and has never been deleted from that list.

15. Mr. Mašović testified that on 30 December 1995 he suggested to General Zdravko Tolimir at the Sarajevo airport the exchange of Colonel Palić against a Serb soldier called Kosmajac. General Tolimir answered that only General Mladić could decide on this matter and that in his opinion General Mladić would not agree to release Colonel Palić in exchange for Mr. Kosmajac. Mr. Mašović stated that he could conclude from this answer that Colonel Palić was still alive at this time.

16. Furthermore, Mr. Mašović informed the Chamber of a conversation he had with Mr. John Shattuck, then US Assistant Secretary of State for Human Rights, in December 1995 after the Agreement had been signed. Mr. Schattuck was sent from the United States of America in order to support the implementation of the part of the Agreement relating to prisoners of war. Mr. Mašović had been requested by Mr. Alija Izetbegović, then Chair of the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina, to give Mr. Schattuck the names of four persons, among them Colonel Palić. Mr. Izetbegović conditioned the implementation of the above part of the Agreement on the release of these four persons because he had reliable information that they were still detained. Afterwards Mr. Schattuck went to Belgrade in order to discuss this issue with Mr. Slobodan Milošević, then President of Serbia.

17. Mr. Mašović emphasized that he was convinced "as in no other case" that Colonel Palić was alive at least until the end of 1996 and might be in a Serb prison even today. Mr. Mašović based his conviction mainly on three facts. Firstly, he described General Tolimir as a person who had considerable military experience and who was a lawyer having good knowledge of the Geneva conventions. According to Mr. Mašović, General Tolimir would therefore never have allowed the liquidation of Colonel Palić as a colonel of the opposing forces who additionally had become a negotiator. Secondly, Mr. Mašović emphasized that General Mladić "appreciated as adversaries only two officers", among them Colonel Palić. According to Mr. Mašović, General Mladić personally knew Colonel Palić and had been his commander at a major military exercise for a while. Mr. Mašović, therefore, concluded that General Mladić would never have deprived Colonel Palić of his live. As a third reason Mr. Mašović set forth that General Mladić was keeping Colonel Palić in detention in order to be able to put pressure on ICTY in case that he or one of the other high ranking officers would get before the ICTY.

3. Mr. Dragan Bulajić (witness)

18. Mr. Dragan Bulajić is the former President of the State Commission for War Prisoners of the Republika Srpska. He testified that, according to the documents he had available, Colonel Palić had not been in any official prison of the Republika Srpska. Moreover, Mr. Bulajić stated that Colonel Palić was not registered in the list on war prisoners of the commission he presided over and that he knew absolutely nothing about Colonel Palić's fate. However, Mr. Bulajić also stated that there probably were unregistered and hidden detainees held by all the former warring factions.

4. Mr. Abdurahman Malkić (witness)

19. Mr. Abdurahman Malkić was detained together with the applicant Colonel Palić in the summer of 1995. He testified that he had been arrested and taken to the camp "Batkovići" in Bijeljina on 24 July 1995. Around 4 August 1995 he was brought to the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina where he stayed incommunicado until 1 September 1995. Then he was brought back to the camp "Batkovići" where he was imprisoned until 24 December 1995. Around 14 August 1995 he saw Colonel Palić in the corridor of the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina. Specifically questioned on that point the witness stated that he had no doubt that the person he saw was Colonel Palić whom he knew by sight. Afterwards he did not meet Colonel Palić any more and he had never talked to him but he knew that he was still there when he left the prison on 1 September 1995 as he had the cell next to Colonel Palić's cell.

5. Mr. Sado Ramić (witness)

20. Mr. Sado Ramić was detained together with the applicant Colonel Palić in the summer of 1995. He testified that he was detained incommunicado in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina from 4 August 1995 to 1 September 1995. During this time Mr. Ramić saw Colonel Palić only once. Specifically questioned on that point, the witness stated that he was sure that he had no doubt that the person he had seen was Colonel Palić whom he had known before. He was sure that Colonel Palić was still there when he left the prison on 1 September 1995.

E. Relevant law

1. UN Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance of 18 December 1992 (A/RES/47/133)

21. The UN Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance of 18 December 1992 defines in its preamble enforced disappearances in the sense that persons are arrested, detained or abducted against their will or otherwise deprived of their liberty by officials of different branches or levels of Government, or by organized groups or private individuals acting on behalf of, or with the support, direct or indirect, consent or acquiescence of the Government, followed by a refusal to disclose the fate or whereabouts of the persons concerned or a refusal to acknowledge the deprivation of the liberty, which places such persons outside the protection of the law.

22. According to Article 1, any act of enforced disappearance is an offence to human dignity. It is condemned as a denial of the purposes of the Charter of the United Nations and as a grave and flagrant violation of the human rights and fundamental freedoms proclaimed in the Universal Declaration of Human Rights and reaffirmed and developed in international instruments in this field. Any act of enforced disappearance places the persons subjected thereto outside the protection of the law and inflicts severe suffering on them and their families. It constitutes a violation of the rules of international law guaranteeing, *inter alia*, the right to recognition as a person before the law, the right to liberty and security of the person and the right not to be subjected to torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. It also violates or constitutes a grave threat to the right to life.

2. Annex 1 A of the General Framework Agreement

23. Art. IX of Annex 1 A of the General Framework Agreement (Agreement on the Military Aspects of the Peace Settlement) reads as follows:

"Prisoner Exchanges

1. The Parties shall release and transfer without delay all combatants and civilians held in relation to the conflict (hereinafter "prisoners"), in conformity with international humanitarian law and the provisions of this Article.
    1. The Parties shall be bound by and implement such plan for release and transfer of all prisoners as may be developed by the ICRC, after consultation with the Parties.
    2. The Parties shall cooperate fully with the ICRC and facilitate its work in implementing and monitoring the plan for release and transfer of prisoners.
    3. No later than thirty (30) days after the Transfer of Authority, the Parties shall release and transfer all prisoners held by them.
    4. In order to expedite this process, no later than twenty-one (21) days after this Annex enters into force, the Parties shall draw up comprehensive lists of prisoners and shall provide such lists to the ICRC, to the other Parties, and to the Joint Military Commission and the High Representative. These lists shall identify prisoners by nationality, name, rank (if any) and any internment or military serial number, to the extent applicable.
    5. The Parties shall ensure that the ICRC enjoys full and unimpeded access to all places where prisoners are kept and to all prisoners. The Parties shall permit the ICRC to privately interview each prisoner at least forty-eight (48) hours prior to his or her release for the purpose of implementing and monitoring the plan, including determination of the onward destination of each prisoner.
    6. The Parties shall take no reprisals against any prisoner or his/her family in the event that a prisoner refuses to be transferred.
    7. Notwithstanding the above provisions, each Party shall comply with any order or request of the International Tribunal for the Former Yugoslavia for the arrest, detention, surrender of or access to persons who would otherwise be released and transferred under this Article, but who are accused of violations within the jurisdiction of the Tribunal. Each Party must detain persons reasonably suspected of such violations for a period of time sufficient to permit appropriate consultation with Tribunal authorities.
2. In those cases where places of burial, whether individual or mass, are known as a matter of record, and graves are actually found to exist, each Party shall permit graves registration personnel of the other Parties to enter, within a mutually agreed period of time, for the limited purpose of proceeding to such graves, to recover and evacuate the bodies of deceased military and civilian personnel of that side, including deceased prisoners."

3. Law on Criminal Procedure of the Republika Srpska

24. The relevant provisions of the Law on Criminal Procedure of the Republika Srpska (Službeni list SFRY Nos. 26/86, 74/87, 57/89, 3/90, 27/90; Službeni glasnik RS Nos. 26/93, 14/94, 6/97) are the following:

a. Initiation of Criminal Proceedings

25. Art. 17 (1) reads as follows:

"Criminal proceedings shall be initiated upon the request of an authorized prosecutor."

26. Art. 18 provides as follows:

"The public prosecutor must undertake criminal prosecution if there is evidence that a crime has been committed which is automatically prosecuted."

27. Art. 149 (1) provides as follows:

"Private citizens should report crimes which are automatically prosecuted in order to ensure social self-protection."

28. Art. 150 (1) reads as follows:

"An allegation shall be filed with the competent public prosecutor in writing or orally."

b. Detention

29. Article 190 (1) reads as follows:

"Detention may be ordered only under the conditions envisaged in this law."

30. Article 191 (1) and (2) provides as follows:

"(1) Custody shall always be ordered against a person if there is a reasonable suspicion that he has committed a crime for which the law prescribes the death penalty. Custody is not mandatory if the circumstances indicate that in the particular case involved the law prescribes that a less severe penalty may be pronounced.

(2) If there is a reasonable suspicion that an individual has committed a crime, but the conditions do not obtain for mandatory custody, custody may be ordered against that person in the following cases:

1. if he is in hiding or if his identity cannot be established, or if there are circumstances indicating that he might escape;

2. if particular circumstances indicate that he will hinder the investigation by influencing witnesses, fellow defendants or accessories after the fact;

3. if particular circumstances provide justified fear that the crime will be repeated, or an attempted crime completed, or a threatened crime committed;

4. if there is a reasonable fear that he will destroy the evidence to allow a severe penalty to be pronounced under the law and if because of the manner of execution, the consequences or other circumstances of the crime, there has been or might be such disturbance of the citizenry that the ordering of custody is urgently necessary for the unhindered conduct of criminal proceedings or human safety."

31. Article 192 provides as follows:

"(1) Custody shall be ordered by the investigative judge of the competent court.

(2) Custody shall be ordered in a written decision containing the following: the first and the last name of the person being taken into custody, the crime he is charged with, the legal basis for custody, instruction as to the right of appeal, a brief substantiation, in which the basis for ordering custody is specifically argued, the official seal, and the signature of the judge ordering custody.

(3) The decision on custody shall be presented to the person to whom it pertains at the moment when he is arrested, and no later than 24 hours from the moment he is deprived of liberty. The time of his detention and the time of presentation of the warrant must be indicated in the record.

(4) An individual who has been taken into custody may appeal against the decision on custody to the panel of judges (Article 23, paragraph 6) within 24 hours from the time when the warrant was presented. If the person taken into custody is examined for the first time after that period has expired, he may file an appeal at the time of his examination. The appeal, a copy of the transcript of the examination, if the person taken into custody has been

examined, and the decision on custody shall be immediately delivered to the panel of judges. The appeal shall not stay execution of the warrant.

(5) If the investigative judge does not concur in the public prosecutor's recommendation that custody be ordered, he shall seek a decision on the issue from the panel of judges (Article 23, paragraph 6). A person taken into custody may file an appeal against the decision of the panel of judges which ordered custody, but that appeal shall not stay execution of the order. The provisions of paragraphs 3 and 4 of this Article shall apply in connection with presentation of the warrant and the filing of the appeal.

(6) In the cases referred to in paragraphs 4 and 5 of this Article the panel of judges ruling on an appeal must render a decision within 48 hours."

32. Article 193 provides as follows:

"(1) The investigative judge shall immediately inform a person who has been detained and brought before him that he may engage defence counsel, who may attend his examination, and, if necessary, he shall help him to find defence counsel. If within 24 hours of the time of this communication a person taken into custody does not engage defence counsel, the investigative judge shall immediately examine that person.

(2) If a person who has been detained declares that he will not engage defence counsel, the investigative judge has a duty to examine him within 24 hours.

(3) If in the case of mandatory defence (Article 70, paragraph 1) a person taken into custody does not engage defence counsel within 24 hours from the time when he is instructed concerning that right or if he declares that he will not engage defence counsel, counsel shall be automatically appointed for his defence.

(4) Immediately after the examination the investigative judge shall decide whether to release the individual who has been taken into custody. If he feels that the person arrested should be detained, the investigative judge shall immediately inform the public prosecutor to that effect unless the latter has already submitted a petition for the conduct of an investigation. If within 48 hours from the time of being informed about custody the public prosecutor does not file a petition for the conduct of an investigation, the investigative judge shall release the person who has been taken into custody."

33. Article 195 provides as follows:

"(1) Authorised officials of the Ministry of Internal Affairs may detain a person if any of the reasons envisaged in Article 191 of this law obtain, but they must bring that person without delay before the competent investigative judge or the investigative judge of the lower court in whose jurisdiction the crime was committed, if the seat of that court can be reached more quickly. When the authorised official of the law Ministry of Internal Affairs brings the person before the investigative judge, the official shall inform him of the reasons and the time of the person's apprehension.

(2) If impediments which could not be overcome made it impossible to bring a person who has been apprehended before the investigative judge within 24 hours, the officer must give a specific justification for this delay. The delay must also be justified when an individual is being brought in at the request of the investigative judge.

(3) If, because of the delay in bringing the accused before the investigative judge, the latter is unable to make the decision on custody within the period referred to in Article 192, paragraph 3, of this law, he is obliged to render a decision on custody as soon as the person who has been apprehended is brought before him."

34. Article 196 provides as follows:

"(1) In exceptional circumstances custody can be ordered by an authority of the Ministry of Internal Affairs before an investigation is carried out, if it is necessary for establishing an identity, checking an alibi or for other reasons it is necessary to gather information required for the conduct of proceedings against a particular person, and reasons for pre-trial custody prescribed in Article 191 paragraph 1 and paragraph 2 points 1 and 3 of this law exist**,** although in cases prescribed by Article 191 paragraph 2 point 2 this can be done only if there is a well-founded fear that the person will destroy evidence of the crime.

(2) The Ministry of Internal Affairs may also order pre-trial custody if the investigative judge has entrusted it to perform certain investigatory actions (Article 162, para. 4) and the grounds for pre-trial custody obtain as envisaged in Article 191 of this law.

(3) Custody ordered by an authority of the Ministry of Internal Affairs may last at most for three days, from the moment of apprehension. The provisions of Article 192 paragraphs 2 and 3 of this law shall apply to this custody. A detained person may appeal against a decision on custody to the panel of judges of the competent court within 24 hours from the moment of receipt. The panel is obliged to render a decision on appeal within 48 hours from the moment of receipt of appeal. The appeal has no suspensive effect. The authority of the Ministry of Internal Affairs shall provide the detainee with legal assistance for the lodging of his appeal.

(4) The Ministry for Internal Affairs is obliged to communicate promptly the order for the detention to the public prosecutor, and in the case referred to in paragraph 2 of this Article to the investigative judge, who may request that the detained person is brought before him without delay.

(5) If, after the expiry of the three days time-limit, the detainee is not released, the authority of the Ministry of Internal Affairs shall act in accordance with Article 195 of this law, and the investigative judge before whom the detainee is brought shall act in accordance with Article 193 of this law."

IV. COMPLAINTS

35. On behalf of her husband, Ms. Palić alleges a violation of his right to liberty and to respect for his family life as well as of all his civil rights. In case that he is no longer alive, she complains that he has been deprived of his right to life and of the right to be buried decently.

36. In her own right, Ms. Palić complains that she and her children suffer severely under the uncertainty of the whereabouts of Colonel Palić and asserts a violation of "the right to know about the fate of one's husband and father". Describing her personal situation, Ms. Palić sets forth that the respondent Party has not only degraded her husband's life, but also her own life and the life of her children. She stresses that she and her children have lived for more than five years in agony and that it becomes more and more difficult every day as her children are now old enough to ask her questions about their fathers fate. She requests that those responsible for the disappearance are indicted before the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Ms. Palić furthermore claims to be entitled to compensation from the Republika Srpska for the mental distress suffered.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

37. The respondent Party is of the opinion that the application is inadmissible on two grounds. Firstly, it holds that the Chamber is not competent *ratione temporis*. Furthermore, the respondent Party stresses that Ms. Palić did not exhaust the domestic remedies available under Articles 148-150 of the RS Law on Criminal Procedure. As to the merits the respondent Party states that the application is ill-founded.

B. The applicant

38. Ms. Palić states that Mr. Momčilo Krajišnik's agreement to the exchange of her husband negotiated in March 1996 proves that he was still alive at that point. She therefore feels that the Chamber is competent *ratione temporis* to deal with the application. In relation to the requirement to exhaust domestic remedies she states that she has filed a claim with the competent commission in the Republika Srpska. Moreover, she points out that she has written innumerable letters to various authorities in Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska, among them the Prime Minister of the Republika Srpska, Milorad Dodik, as well as to the ICRC, the State Commission for Tracing Missing Persons and the High Representative for Bosnia and Herzegovina asking for assistance in her efforts to discover the fate of her husband. These efforts, however, have been without any success.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

39. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement. According to Article VIII(2)(c), the Chamber shall dismiss any application which it considers incompatible with the Agreement. According to Article VIII(a) of the Agreement the Chamber shall take into account whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted.

1. Competence *ratione temporis*

40. The Chamber will first address the question whether it is competent, *ratione temporis*, to consider the case, bearing in mind that the applicant was deprived of his liberty before the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. In accordance with generally accepted principles of law, the Agreement cannot be applied retroactively. Accordingly, the Chamber is not competent to consider events that took place prior to 14 December 1995, including the arrest and detention of Colonel Palić up to 14 December 1995.

41. However, the fact that Colonel Palić, as most of the other missing persons in Bosnia and Herzegovina, disappeared before the entry into force of the Dayton Peace Agreement, does not preclude the Chamber from considering such cases if there is circumstantial evidence that he was still held in detention on or after 14 December 1995 (see case no. CH/96/1, *Matanović*, decision on the admissibility of 13 September 1996, Decisions on Admissibility and Merits March 1996-December 1997; case no. CH/96/15, Grgić, decision on the admissibility of 5 February 1997, Decisions on Admissibility and Merits March 1996-December 1997).

42. Ms. Palić claims that her husband has continued to be arbitrarily detained and thus deprived of his liberty after 14 December 1995. The respondent Party denies that Colonel Palić was detained anywhere within the territory of the Republika Srpska after the General Framework Agreement came into force.

43. Two of the witnesses heard by the Chamber provided substantial indications that the applicant remained detained by the respondent Party also after 14 December 1995. Firstly, witness Mašović testified that on 30 December 1995 he had suggested to General Zdravko Tolimir at the Sarajevo airport the exchange of Colonel Palić against a Serb soldier called Kosmajac. Mr. Mašović informed the Chamber that General Tolimir answered that only General Mladić could decide on this matter and that in his opinion General Mladić would not release Colonel Palić in exchange only for Mr. Kosmajac. Mr. Mašović stated that he could conclude from this answer that Colonel Palić was still alive at this time. Secondly, witness Muratović testified before the Chamber that he had suggested to Mr. Momčilo Krajišnik in spring 1996 the exchange of Colonel Palić against General Nemanja Đukić. Mr. Muratović informed the Chamber that Mr. Krajišnik agreed with his proposal but told him that he first had to meet General Mladić. Mr. Muratović stressed that Mr. Krajišnik's reaction when he suggested to him Colonel Palić's exchange clearly showed that Mr. Krajišnik knew that Colonel Palić was still alive at that time.

44. In light of the above witness statements the Chamber finds that there is strong circumstantial evidence that Colonel Palić was still held in detention after 14 December 1995. It concludes that, in so far as an ongoing violation of the above mentioned rights is claimed, the application is compatible with the Agreement and comes within the competence of the Chamber *ratione temporis*.

2. Requirement to exhaust effective domestic remedies

45. The Chamber will next address the question whether the applicant Ms. Palić has exhausted effective domestic remedies. Ms. Palić states that she has filed a claim with the competent commission in the Republika Srpska. Moreover, she alleges that she wrote letters to various authorities in Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska, among them the Prime Minister of the Republika Srpska, Milorad Dodik, as well as to the ICRC, the State Commission for Tracing Missing Persons and the High Representative for Bosnia and Herzegovina asking for assistance in her efforts to discover the fate of her husband. These efforts, however, have been without any success. The respondent Party does not contest that. However, the respondent Party states that Ms. Palić did not exhaust the remedies available under Articles 148-150 of the RS Law on Criminal Procedure, i.e. she did not report to the police what had happened to her husband.

46. The Chamber has already stated in its case law that normal recourse should be had by an applicant to remedies which are available and sufficient to afford redress in respect of the breaches alleged. The existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. It has found that in applying the rule on exhaustion of domestic remedies it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the national legal system but also of the general legal and political context in which they operate as well as the personal circumstances of the applicant (see case no. CH/96/29, *The Islamic Community in Bosnia and Herzegovina*, decision on admissibility and merits of 11 May 1999, paragraphs 142-143).

47. To that extent Article 13 and Article 35(1) of the Convention and, hence, Article VIII(2)(a) of the Agreement are interrelated. The Chamber recalls the jurisprudence of the European Court of Human Rights on Article 13 of the Convention according to which, where the relatives of a person have an arguable claim that the latter has disappeared at the hands of the authorities, the notion of an effective remedy for the purposes of Article 13 entails, in addition to the payment of compensation where appropriate, "a thorough and effective investigation capable of leading to the identification and punishment of those responsible" (*Kurt v. Turkey*, judgment of 25 May 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-III, paragraph 140). In the Chamber's opinion it is no less important that such an investigation should be capable of clarifying the whereabouts or fate of the victim. The Chamber further considers that this thorough and effective investigation has to be initiated by the competent authorities of their own motion as soon as it is apparent that such disappearance has taken place.

48. Moreover, the Chamber has held, in previous cases, that the burden of proof is on the respondent Party to satisfy the Chamber that there was a remedy available to the applicant both in theory and in practice (see, e.g., case no. CH/96/21, *Čegar*, decision on admissibility of 11 April 1997, paragraph 12, Decisions on Admissibility and Merits March 1996-December 1997). Afterwards, it is up to the applicant to prove that these remedies were either made use of or were or would have been ineffective in the case at hand.

49. In the present case, the applicant Ms. Palić has filed, *inter alia*, a claim with the competent commission in the Republika Srpska. However, she has never received any information on the whereabouts of her husband. In fact, the respondent Party has recognized that no investigation has ever been carried out in respect of the arrest and detention of Colonel Palić. The respondent Party has not shown that a complaint to the Republika Srpska police would have been any more effective.

50. The Chamber, therefore, finds that Ms. Palić did not have to report to the police authorities of the respondent Party what had happened to her husband and rejects the respondent's Party's argument. It concludes that that Ms. Palić complied with the requirement to exhaust effective domestic remedies.

3. Conclusion

51. The Chamber concludes that the admissibility requirements in Article VIII(2) of the Agreement have been met.

B. Merits

52. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether this case discloses a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Article I of the Agreement provides that the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms, including the rights and freedoms provided in the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

53. Under Article II(2) of the Agreement, the Chamber has competence to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the Convention and its Protocols and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the 16 international agreements listed in the Appendix (including the Convention), where such a violation is alleged or appears to have been committed by the Parties, including by any official or organ of the Parties, Cantons, Municipalities or any individual acting under the authority of such an official or organ.

1. Article 5 of the Convention (right to liberty and security of person) in relation to Colonel Palić

54. The Chamber will next deal with Ms. Palić's complaint that her husband's right to liberty was violated by the respondent Party. Ms. Palić claims that her husband was detained incommunicado by the respondent Party first in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina in August 1995, transferred to another secret prison in Vlasenica in February 1996 and afterwards detained in some place unknown to her. The respondent Party contends that Colonel Palić was neither detained in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina in August 1995 nor held incommunicado anywhere within the territory of the Republika Srpska after the General Framework Agreement came into force on 14 December 1995. The respondent Party emphasizes that it is up to the applicant Ms. Palić to prove that Colonel Palić was held in prison by the respondent Party on or after 14 December 1995.

55. Two witnesses heard by the Chamber, Mr. Malkić and Mr. Ramić, testified that Colonel Palić was held incommunicado together with them in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina in August 1995. Both of them, furthermore, stated that Colonel Palić stayed behind in that prison when they left on 1 September 1995. It follows from this evidence that Colonel Palić was detained by the respondent Party from 27 July 1995 to 1 September 1995.

56. There are also various substantial indications that the applicant remained detained by the respondent Party also after 1 September 1995 and, in particular, after 14 December 1995 (see witness testimonies in paragraph 43 above).

57. The Chamber was, moreover, informed by Mr. Mašović, the President of the State Commission for Tracing Missing Persons, that Colonel Palić was registered soon after his arrest and has never been deleted from this list. He also appears on the ICRC list of persons missing in Bosnia and Herzegovina; the corresponding tracing request is still open.

58. Notwithstanding the denial of the respondent Party, the evidence before the Chamber confirms beyond doubt that Colonel Palić was forcibly taken away by Serb forces, prior to 14 December 1995, and subsequently detained. A blunt denial of these established facts cannot absolve the respondent Party from the responsibility that attaches to his deprivation of liberty. Until his fate is clarified, it must be assumed that Colonel Palić is either still kept in captivity or that the ultimate violation of the right to life has occurred. Should the latter be the case, the respondent Party has an obligation to clarify the circumstances of his death. No such clarifications have been offered.

59. The Chamber, therefore, is satisfied that Colonel Palić was, after his arrest on 27 July 1995, detained by the respondent Party, and that this detention continued or Colonel Palić died after the Agreement came into force on 14 December 1995.

60. Referring to the judgment of the European Court of Human Rights in case *Kurt v. Turkey*, the Chamber recalls the fundamental importance of the guarantees contained in Article 5 for securing the right of individuals in a democracy to be free from arbitrary detention at the hands of the authorities. The Court has repeatedly stressed in its case-law that any deprivation of liberty must not only have been effected in conformity with the substantive and procedural rules of national law but must equally be in keeping with the very purpose of Article 5, namely to protect the individual from arbitrariness. This insistence on the protection of the individual against any abuse of power is illustrated by the fact that Article 5(1) gives an exhaustive listing of the circumstances in which individuals may be lawfully deprived of their liberty, it being stressed that these circumstances must be given a narrow interpretation having regard to the fact that they constitute exceptions to a most basic guarantee of individual freedom. The Court has emphasized that the unacknowledged detention of an individual is a complete negation of the guarantees contained in Article 5 and a most grave violation of this Article. It is incumbent on the authorities when they have assumed control over an individual to account for his or her whereabouts. For this reason, the Court sees Article 5 as requiring the authorities to take effective measures to safeguard against the risk of disappearance and to conduct a prompt effective investigation into an arguable claim that a person has been taken into custody and has not been seen since (Eur. Court HR, *Kurt v. Turkey*, judgment of 25 May 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-III, paragraphs 122 and 124).

61. Against that background the Chamber notes with concern that the respondent Party has not made available either to Ms. Palić or to the Chamber any information concerning Colonel Palić's whereabouts. Although the respondent Party, during the oral hearing, asked to be granted a certain time in order to obtain information about the alleged detention of Colonel Palić in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina and to submit a report to the Chamber it is a fact that no steps have been taken in that direction during the last five years. Apparently, Colonel Palić's detention was not recorded and there exists no official trace of his subsequent whereabouts or fate. That fact in itself must be considered a most serious failing since it not only deprives the applicants of elementary human rights guarantees but also enables those responsible for the act of deprivation of liberty to conceal their involvement in a crime, to cover their tracks and to escape accountability for the fate of the detainee. The Chamber draws very strong inferences from the lack of any documentary evidence relating to where Colonel Palić was detained after 14 December 1995 and from the inability of the respondent Party to provide a satisfactory and plausible explanation as to what happened to him.

62. Having regard to these considerations and taking into account the evidence before it the Chamber concludes that the authorities of the respondent Party have failed to offer any credible and substantiated explanation for the whereabouts and fate of Colonel Palić after 14 December 1995 and that no investigation was conducted when Ms. Palić presented credible indications that her husband was in detention and that she was concerned for his life. The respondent Party has failed to discharge its responsibility to account for him and it must be accepted that he has been held in unacknowledged detention in the complete absence of the safeguards contained in Article 5 of the Convention.

63. It follows that the respondent Party has violated Colonel Palić's right to liberty and security of person under Article 5 of the Convention.

2. Article 2 of the Convention (right to life) in relation to Colonel Palić

64. Ms. Palić complains that Colonel Palić was deprived of his right to life.

65. The respondent Party confines itself to denying that Colonel Palić was either detained in the Vanekov Mlin military prison in Bijeljina in August 1995 or held incommunicado anywhere within the territory of the Republika Srpska after the General Framework Agreement came into force. In support of this the respondent Party states that the State Commission for Tracing Missing and Detained Persons never had his name in its registers of Prisoners of War (POW).

66. The Chamber finds that the facts surrounding his deprivation of liberty disclose that Colonel Palić was a victim of enforced disappearance within the meaning of the UN Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, taking into account that any act of enforced disappearance violates or constitutes a grave threat to the right to life (see Article 1 of the UN Declaration). This UN Declaration, which was unanimously adopted by the General Assembly on 18 December 1992, constitutes, although not legally binding, the most elaborate and authoritative international instrument in this field. The Chamber takes it into account as enforced disappearances are not explicitly referred to in the European Convention. The UN Declaration defines in its preamble enforced disappearances in the sense that persons are arrested, detained or abducted against their will or otherwise deprived of their liberty by officials of different branches or levels of Government, or by organized groups or private individuals acting on behalf of, or with the support, direct or indirect, consent or acquiescence of the Government, followed by a refusal to disclose the fate or whereabouts of the persons concerned or a refusal to acknowledge the deprivation of the liberty, which places such persons outside the protection of the law (see above paragraph 21).

67. The Chamber recalls that the European Court of Human Rights has ruled that whether the failure on the part of the authorities to provide a plausible explanation as to a detainee's fate, in the absence of a body, might also raise issues under Article 2 of the Convention depends on all the circumstances of the case, and in particular on the existence of sufficient circumstantial evidence, based on concrete elements, from which it may be concluded to the requisite standard of proof that the detainee must be presumed to have died in custody (Eur. Court HR, *Tas v. Turkey*, judgment of 14 November 2000, paragraph 63). It also recalls that the Inter-American Court of Human Rights ruled that "circumstantial or presumptive evidence is especially important in allegations of disappearances, because this type of repression is characterised by an attempt to suppress all information about the kidnapping or the whereabouts and fate of the victim" (*Velasquez Rodriguez v. Honduras*, judgment of 29 July 1988, para. 131). In this context, the Chamber notes that the respondent Party has not provided any factual information at all. In particular, it has not disclosed the fate of Colonel Palić, nor has it given any reasons why its authorities would not be able to do so.

68. Ms. Palić requested the competent State Commission of the respondent Party to investigate her husband's fate and to inform her about it. The Chamber notes with serious concern the total absence of action on the part of the respondent Party to investigate the fate of Colonel Palić and to make all relevant information about him, particularly as to whether he is still alive, available to Ms. Palić and, in accordance with to Article X(5) of the Agreement, to the Chamber. The respondent Party did not provide a credible and substantiated explanation of what has happened and did not show that effective steps were taken at all to investigate the occurrence and ascertain the fate of Colonel Palić. The respondent Party has, therefore, refused, to disclose the fate or whereabouts of Colonel Palić.

69. Moreover, the Chamber recalls that, according to the European Court of Human Rights, the period of time which has elapsed since the person was placed in detention, although not decisive in itself, is a relevant factor to be taken into account. It must be accepted that the more time goes by without any news of the detained person, the greater the likehood that he or she has died (Eur. Court HR, *Tas v. Turkey*, judgment of 14 November 2000, paragraph 64).

70. Taking into account that about five years have passed without information as to Colonel Palić's whereabouts or fate the Chamber concludes that the respondent Party has violated Colonel Palić's right to life as guaranteed under Article 2 of the Convention.

3. Article 3 of the Convention (right not to be subjected to inhuman and degrading treatment)

a) In relation to Colonel Palić

71. The Chamber will next consider whether Colonel Palić's right not to be subjected to inhuman and degrading treatment under Article 3 of the Convention has been violated.

72. The Chamber has already found that the facts surrounding Colonel Palič's deprivation of liberty disclose that he was a victim of enforced disappearance within the meaning of the UN

Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance (see paragraph 66 above). According to Article 1 of this Declaration, any act of enforced disappearance constitutes a violation of the right not to be subjected to torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

73. The Chamber also notes that the UN Human Rights Committee in a number of cases, for example in its views on *Celis Laureano v. Peru* of 25 March 1996 (Communication No. 540/1993, Reports of the Human Rights Committee (1997), Volume II, paragraph 8.5), held that the abduction and disappearance of the victim and prevention of contact with his family and with the outside world constitutes cruel and inhuman treatment.

74. In the present case the Chamber is convinced, for the above reasons (see paragraphs 55-59), that Colonel Palić, after he was forcibly taken away on 27 July 1995, was held incommunicado by the respondent Party from that day until some unknown date after the Agreement came into force on 14 December 1995. This incommunicado detention and the suffering and fear of Colonel Palić that may safely be presumed to have been caused by it reveal inhuman and degrading treatment in violation of Article 3 of the Convention in relation to Colonel Palić.

b) In relation to Ms. Palić

75. The Chamber will further consider whether Article 3 of the Convention has also been violated in respect of the applicant Ms. Palić herself. Ms. Palić claims that she has lived for more than five years in agony. She explained to the Chamber that it becomes more and more difficult every day as her children are now old enough to ask her about their father's fate.

76. The Chamber recalls that, according to the European Court of Human Rights, ill-treatment must attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of Article 3. The assessment of this minimum is, in the nature of things, relative; it depends on all the circumstances of the case, such as the nature and context of the treatment, the manner and method of its execution, its duration, its physical or mental effects and, in some instances, the sex, age and state of health of the victim (see Eur. Court HR, *Cruz Varas and Others v. Sweden*, judgment of 20 March 1991, Series A no. 201, p. 31, paragraph 83; *Kurt v. Turkey*, judgment of 25 May 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-III, paragraph 133).

77. Moreover, the Chamber recalls the practice of the UN Human Rights Committee in the case of *Elena Quinteros v. Uruguay* where inhuman treatment was found in respect to the applicant whose daughter had disappeared. The UN Human Rights Committee stated that it "understands the anguish and stress caused to the mother by the disappearance of her daughter and by the continuing uncertainty concerning her fate and whereabouts". It found that the mother of the victim had "the right to know what has happened to her daughter". The Committee then concluded that, in these respects, the mother too was a victim of the violation of Article 7 of the International Covenant on Civil and Political Rights (right not to be subjected to cruel, inhuman or degrading treatment) suffered by her daughter (*Elena Quinteros v. Uruguay*, Communication No. 107/1981 of 17 September 1981, Reports of the Human Rights Committee (1983), paragraph 14).

78. However, the Chamber also recalls that, according to the European Court of Human Rights, the essence of a violation of Article 3 in relation to a family member does not so much lie in the fact of the disappearance of the family member but rather concerns the authorities' reactions and attitudes to the situation (Eur. Court HR, *Tas v. Turkey*, judgment of 14 November 2000, paragraph 79),

79. The Chamber notes that Ms. Palić has suffered uncertainty, doubt and apprehension for more than five years. Although she has filed an application with the competent commission of the respondent Party requesting the investigation of her husband's fate she has been left with the anguish of knowing that her husband was detained on 27 July 1995 and that there is a complete absence of official information as to his fate after the Agreement came into force. No steps have been taken by the respondent Party to remedy these matters.

80. Having regard to the circumstances described above as well as to the fact that Ms. Palić is the wife of a victim of serious human rights violations and herself the victim of the authorities' complacency in the face of her anguish and distress, the Chamber finds that the respondent Party is in breach of Article 3 in respect of Ms. Palić.

4. Article 8 of the Convention (right to respect for private and family life) in relation to Ms. Palić

81. The applicant Ms. Palić, moreover, asserts a violation of her right to know about the fate of her husband (and the father of her children). The respondent Party does not address this aspect of the case in particular; it only argues that, as to the merits, the application is ill-founded in general.

82. The Chamber recalls its jurisprudence that cases of disappeared family members can raise an issue under Article 8 of the Convention if the applicant shows that the respondent Party is in possession of the body of the victim and unreasonably refuses to hand it over to the applicant. It has stated that the applicant has to substantiate that the respondent Party is arbitrarily withholding the victim's body from him or her or withholding from him or her information concerning its whereabouts (see case no. CH/00/4820, *Čajević*, decision on admissibility of 12 October 2000, paragraph 9, to be published in Decisions July-December 2000; case no. CH/00/4033, *Simaković*, decision on admissibility of 5 July 2000, paragraph 7, to be published in Decisions July-December 2000).

83. In the case at hand, the applicant Ms. Palić has shown that her husband was arrested by the respondent Party on 27 July 1995 and that he was apparently never released. She has, without any success, filed an application with the competent commission of the respondent Party and taken various other steps to get information from the respondent Party about the whereabouts of her husband. She also has named witnesses to the Chamber who confirmed Ms. Palić's complaints (see paragraphs 55-59 above).

84. The Chamber, therefore, taking into account the evidence before it, finds that Ms. Palić has sufficiently substantiated that the respondent Party is arbitrarily withholding from her information, which must be in its possession, concerning the fate of her husband, including information concerning her husband's body, if he is no longer alive. It follows that the respondent Party has violated her right to respect for her family life under Article 8 of the Convention.

VII. REMEDIES

85. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must next address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy breaches of the Agreement which it has found, including orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries), and provisional measures.

86. Ms. Palić requests that the respondent Party be ordered to provide her with complete and accurate information on her husband's fate. If he is alive he should be freed, if he is dead his body should be given to his family. She asks for compensation from the Republika Srpska for the period starting from the date on which it became responsible for her husband's fate until the moment of the solution of the case. Moreover, Ms. Palić requests that those responsible for her husband's fate should be brought before the ICTY. She also asks that the responsibility of the UN representatives who were involved in the present case, and especially General Rupert Smith, be examined.

87. As to the different claims mentioned above, the Chamber has found the respondent Party to be in breach of its obligation to ensure to everyone within its jurisdiction the rights guaranteed in the Agreement.

88. The Chamber recalls that in the case of *Matanović* it ordered the respondent Party to take all necessary steps to ascertain the whereabouts or fate of the applicants and to secure their release if still alive (see case no. CH/96/1, *Matanović*, decision on the merits of 11 July 1997, paragraph 64, Decisions on Admissibility and Merits March 1996-December 1997). Furthermore, the Chamber notes that the UN Human Rights Committee, in the case of *Elena Quinteros v. Uruguay*, urged the Government of Uruguay to take immediate and effective steps to establish what has happened to the

victim (i.e. the disappeared person) and to secure her release, to bring to justice any persons found to be responsible for her disappearance and ill-treatment, to pay compensation for the wrongs suffered and to ensure that similar violations did not occur in future (*Elena Quinteros v. Uruguay*, Communication No. 107/1981 of 17 September 1981, Reports of the Human Rights Committee (1983), paragraph 16; see also, *mutatis mutandis*, views on the cases *Celis Laureano v. Peru* of 25 March 1996, Communication No. 540/1993, Reports of the Human Rights Committee (1997), Volume II, paragraph 8.5 and *Katombe L. Tshishimbi v. Zaire* of 25 March 1996, Communication No. 542/1993, Reports of the Human Rights Committee (1997), Volume II, paragraph 7).

89. Thus, the Chamber finds it appropriate, taking into account all the above mentioned facts, to order the respondent Party:

a. to carry out immediately a full investigation capable of exploring all the facts regarding Colonel Palić's fate from the day when he was forcibly taken away with a view to bring the perpetrators to justice;
b. to release Colonel Palić, if still alive, or otherwise, to make available his mortal remains to Ms. Palić; and
c. to make all information and findings relating to the fate and whereabouts of Colonel Palić known to Ms. Palić.

90. Moreover, the Chamber finds it appropriate to order the respondent Party to pay to Ms. Palić KM 15000, by way of compensation for her mental suffering, and in respect of her husband, by way of compensation for non-pecuniary damage, KM 50000, which sum is to be held by her for her husband or his heirs, within one month from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure.

VIII. CONCLUSIONS

91. For the reasons given above, the Chamber decides:

1. by 6 votes to 1, to declare the application admissible in so far as it is directed against the Republika Srpska and relates to events after 14 December 1995;

2. by 6 votes to 1, that there has been a violation of Colonel Palić's right to liberty and security of person as guaranteed by Article 5 of the Convention, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

3. by 6 votes to 1, that there has been a violation of Colonel Palić's right to life as guaranteed by Article 2 of the Convention since his enforced disappearance constitutes in the circumstances established by the Chamber a grave threat to his right to life, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

4. by 6 votes to 1, that the incommunicado detention of Colonel Palić constitutes inhuman and degrading treatment and thus violates Colonel Palić's rights under Article 3 of the Convention, the respondent Party thereby being in breach of Article I of the Agreement;

5. by 6 votes to 1, that the fear and anguish caused to Ms. Palić by the unclarified fate of her husband constitutes inhuman and degrading treatment in relation to Ms. Palić and thus violates her rights under Article 3 of the Convention, the respondent Party thereby being in breach of Article I of the Agreement;

6. by 6 votes to 1, that there has been a violation of Ms. Palić's right to respect for family and private life as guaranteed by Article 8 of the Convention since the respondent Party is arbitrarily withholding from her all relevant information concerning her husband's fate and whereabouts, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

7. unanimously, to order the respondent Party to carry out immediately a full investigation capable of exploring all the facts regarding Colonel Palić's fate from the day when he was forcibly taken away with a view to bring the perpetrators to justice;

8. unanimously, to order the respondent Party to release Colonel Palić, if still alive, or otherwise, to make available his mortal remains to Ms. Palić;

9. unanimously, to order the respondent Party to make all information and findings relating to the fate and whereabouts of Colonel Palić known to Ms. Palić;

10. by 6 votes to 1, to order the respondent Party to pay to Ms. Palić KM 15000, by way of compensation for her mental suffering, within one month from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure;

11. by 6 votes to 1, to order the respondent Party to pay to Ms. Palić in respect of her husband, by way of compensation for non-pecuniary damage, KM 50000, which sum is to be held by her for her husband or his heirs, within one month from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure;

12. by 6 votes to 1, that simple interest at an annual rate of 4% will be payable over the sums provided for in conclusions nos. 10 and 11 or any unpaid residue thereof from the day of expiry of the above time-limit until the date of settlement in full;

13. unanimously, to order the respondent Party to report to the Chamber within three months from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed) (signed)

Peter KEMPEES
Registrar of the Chamber

Giovanni GRASSO
President of the Second Panel

Annex Dissenting opinion of Mr. Vitomir Popović

ANNEX

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains the separate dissenting opinion of Mr. Vitomir Popović:

DISSENTING OPINION OF MR. VITOMIR POPOVIĆ

1. Competence *ratione temporis*

According to the evidence available, the applicant was deprived of his liberty on 27 July 1995 and according to the data of the International Committee of Red Cross he has been, and still is, on the Red Cross list of persons missing in Bosnia and Herzegovina, that is to say that the "corresponding tracing request is still open". In the course of the proceedings before the Human Rights Chamber none of the witnesses heard confirmed that Mr. Avdo Palić was and is in the detention facility Vanekov mlin in Bijeljina or in any other prison of the Republika Srpska. In this context the Chamber should have heard, or in some other way obtained the statement of, Mr. Momčilo Krajišnik in relation to his conversation with Mr. Hasan Muratović, and in order to clarify

these matters, it ought particularly to have heard the Head of the Vanekov mlin Military Prison and inspected the relevant registers of detainees.

Thus, the above-mentioned event relates to the period before the entry into force of the Agreement, that is, 14 December 1995. According to generally accepted principles of law, the Agreement cannot be applied retroactively, which means that the Chamber is not competent to consider events that took place before 14 December 1995, including the arrest of Colonel Palić and his detention until 14 December 1995. Bearing in mind that the applicants have not offered any relevant proof that Colonel Palić was kept in detention after the entry into force of the Agreement, i.e. after 14 December 1995, and that the Chamber did not consider any evidence in that respect that was offered by the respondent Party, the Chamber should, in accordance with the Rule 49 of the Chamber's Rules of Procedure, have declared the application inadmissible under Article VIII paragraph 2 of the Agreement or decided to suspend consideration of, reject or strike out the application as provided for in the last paragraph of Article VIII of the Agreement.

2. Exhaustion of remedies

The Chamber wrongly decided to order the respondent Party to pay to Mrs. Palić, within one month from the date on which this decision becomes final and binding in accordance with the Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure, KM 15,000 by way of compensation for her mental suffering, and in respect of her husband, by way of compensation for non-pecuniary damage, KM 50,000 which sum was to be held by her for her husband or his heirs, as stated in paragraph 90 of the Decision and subparagraphs 10 and 11 of the Conclusions. The applicant did not, in accordance with the relevant legislation of the respondent Party, exhaust the remedies available to her in order to realize her right to "compensation for mental suffering". Moreover, it is not clear from this item what the compensation for non-pecuniary damage in the amount of KM 50,000 relates to, i.e. whether these damages are awarded to the applicant, to her husband, or to his heirs. The question justifiably arises how it would be possible to award compensation for non-pecuniary damage to the missing person, or how his heirs could have realized the right to this kind of compensation before obtaining any evidence that the missing person should be presumed dead. In order to realize the right to damages of this kind, the heirs would have had to establish the presumed date of death in extra-judicial proceedings, that is, to obtain a declaration that the missing person is presumed dead. If the date of his presumed death falls within the period before 14 December 1995, the date of the entry into force of the Agreement, the Chamber ought, in accordance with the *ratione temporis* principle, have rejected this part of the application also, that is, declared it inadmissible.

It follows that, for the reasons stated above, the only course open to the Chamber would have been to reject this application as inadmissible under Article VIII paragraph 2 of the Agreement or to strike it out in accordance with the last paragraph of Article VIII of the Agreement.

(signed)

Mr. Vitomir Popović

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 12 JUNE 1998

in

CASES No. CH/96/2, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 24, 25 and 26
and **CH/97/32 and 33**

Vlado PODVORAC, Stevo MOMČILOVIĆ, Velislav RIOROVIĆ, Miloš JANJEVIĆ, Mirjana VRANČIĆ, Josip GALOVIĆ, Smail ALIJAGIĆ, D. Đ., Husnija FETAHAGIĆ, B.K., Nikola NOKOVIĆ, Špiro JOVIŠEVIĆ, Ljubomir GLUŠAC, M.H., T.B. and J.S.

against

Bosnia and Herzegovina

the Federation of Bosnia and Herzegovina

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session 14 May 1998 with the following Members present:

Michèle PICARD, President
Manfred NOWAK, Vice-President
Dietrich RAUSCHNING
Hasan BALIĆ
Rona AYBAY
Vlatko MARKOTIĆ
Želimir JUKA
Jakob MÖLLER
Mehmed DEKOVIĆ
Giovanni GRASSO
Miodrag PAJIĆ
Vitomir POPVIĆ
Viktor MASENKO-MAVI
Andrew GROTRIAN

Peter KEMPEES, Registrar
Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the Application by Vlado PODVORAC (Case No. CH/96/2), Stevo MOMČILOVIĆ (Case No. CH/96/4), Velislav RIOROVIĆ (Case No. CH/96/5), Miloš JANJEVIĆ (Case No. CH/96/6), Mirjana VRANČIĆ (Case No. CH/96/7), Josip GALOVIĆ (Case No. CH/96/11), Smail ALIJAGIĆ (Case No. CH/96/12), D. Đ. (Case No. CH/96/13), Husnija FETAHAGIĆ (Case No. CH/96/14), B.K. (Case No. CH/96/19), Nikola NOKOVIĆ (Case No.

CH/96/20), Špiro JOVIŠEVIĆ (Case No. CH/96/24), Ljubomir GLUŠAC (Case No. CH/96/25), M.H. (Case No. CH/96/26), T.B. (Case No. CH/97/32) and J.S. (Case No. CH/97/33) against Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina, submitted on 3 and 15 July, 25, 27 and 30 September, 23 October, 8 November and 19 December 1996 by the Human Rights Ombudsperson for Bosnia and Herzegovina under Article V paragraph 5 of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and registered under Case No. CH/96/2, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 24, 25 and 26 and CH/97/32 and 33;

Adopted the following Decision on the admissibility and the merits of the Applications under Article VIII paragraph 2 and Article XI set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Rules 52, 57 and 58 of its Rules of Procedure.

I. INTRODUCTION

1. The applicants are citizens of Bosnia and Herzegovina. They all contracted in late 1991 and in 1992 to buy from the Yugoslav National Army (the "JNA") apartments which they occupied in Sarajevo. The contracts were annulled by legislation passed shortly after the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina came into force in December 1995. The applicants complain that the annulment of their contracts violated their property rights as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights (the "Convention") and also allege various other violations of their human rights arising from related matters. The respondent Parties in the applications are the State and the Federation of Bosnia and Herzegovina.

2. The applications were all referred to the Chamber by the Human Rights Ombudsperson for Bosnia and Herzegovina (the "Ombudsperson") under Article V paragraph 5 of the Human Rights Agreement (the "Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement. In her decisions referring the cases to the Chamber she found that they raised issues under Articles 6 and 13 of the Convention and under Article 1 of Protocol 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The Ombudsperson referred the Podvorac application to the Chamber on 3 July 1996, the Momčilović, Riorović, Janjević and Vrančić applications on 5 July 1996, the Galović application on 25 September 1996, the Alijagić application on 27 September 1996, the D.Đ. and Fetahagić applications on 30 September 1996, the B.K. and Noković applications on 23 October 1996, the Jovišević, Glušac and M.H. applications on 8 November 1996 and the T.B. and J.S. applications on 19 December 1996. The Chamber considered the Podvorac, Momčilović, Riorović, Janjević and Vrančić applications on 15 August 1996, on 4 February 1997 and on 1 December 1997 and the Galović, Alijagić, D.Đ., Fetahagić, B.K., Noković, Jovišević, Glušac, M.H., T.B. and J.S. applications on 13 May 1997 and 1 December 1997. Mr. Janjević is represented by Mrs. Marina Janjević and Mr. Noković is represented by Mrs. Joka Noković. All the other applicants are unrepresented. The applicants in the cases No. CH/96/13, 19 and 26 and CH/97/32 and 33 indicated that they object to their identity being disclosed to the public (Rule 46 paragraph 2 (d) of the Chamber's Rules of Procedure).

4. With the exception of the application CH/97/32 (T.B.) which is directed against both Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina, the applications were all initially directed either against Bosnia and Herzegovina or the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Chamber considered, however, that the applicants' complaints raised issues which might engage the responsibility of both the State and the Federation of Bosnia and Herzegovina. It therefore decided to treat all the cases as being directed against both the State of Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina (See the Decision in the cases of Medan, Bastijanović and Marković v. (1) Bosnia and Herzegovina and (2) The Federation of Bosnia and Herzegovina, Case No. CH/96/3, 8 and 9, paragraphs 28-30 and 44-47).

5. The Chamber decided to request both the State and the Federation of Bosnia and Herzegovina, as respondent Parties, to submit written observations on the admissibility and merits of the cases. Several time limits were set for the submission of observations, the last of which expired on 9 January 1998. Neither respondent Party filed any submissions. Accordingly, on 5 April 1998 the Chamber decided to proceed to a decision in the cases (Rule 56).

6. The Chamber deliberated on the admissibility and the merits of the cases on 5 April 1998. Under Rule 34 of its Rules of Procedure, it decided to join the applications and adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

7. The facts of the cases as they appear from the applicants' submissions and the documents in the case file are not in dispute and may be summarised as follows.

A. The relevant National Law

8. The apartments occupied by the applicants were all social property over which the JNA had jurisdiction. Social property was property which was considered to belong to the society as a whole. Each applicant held an occupancy right in his apartment. An occupancy right was a right, subject to certain conditions, to occupy an apartment on a permanent basis.

9. Each of the applicants contracted to purchase his apartment under the Law on Securing Housing for the Yugoslav Army (SL SFRJ No. 84/90). This was a Law of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("the SFRJ"), which was passed in 1990 and came into force on 6 January 1991. In the following years a number of Decrees with force of law and laws were issued by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Parliament of the Republic of Bosnia and Herzegovina with the aim of regulating "social property issues" in general and social property over which the JNA had jurisdiction in particular (See the Chamber's decision in the cases of Medan, Bastijanović and Marković v. (1) Bosnia and Herzegovina and (2) The Federation of Bosnia and Herzegovina, Case No. CH/96/3, 8 and 9, paragraph 9-13). These included, amongst others, a Decree imposing a temporary prohibition on the sale of socially owned property issued on 15 February 1992 by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (SL SRBH No. 4/92). Eventually, a Decree with force of law, issued on 3 February 1995 by the Presidency of the Republic (SL RBH 5/95), ordered courts and other state authorities to adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA. This Decree came into force on 10 February 1995, the date of its publication in the Official Gazette. On 22 December 1995 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with force of law (SL RBH 50/95) stating that contracts for the sale of apartments and other property concluded on the basis of *inter alia* the Law on Securing Housing for the JNA were invalid. This Decree came into force on the same day. It was adopted as a law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina and promulgated on 18 January 1996 (SL RBH 27/96).

10. The Decree of 22 December 1995 (adopted as law) also provided that questions connected with the purchase of real estate which was the subject of annulled contracts would be resolved under a law to be adopted in the future. On 6 December 1997 a new law on the sale of apartments with occupancy right came into force (SL Fed BH 27/97). This law was amended by the Law of 23 March 1998 (SL Fed BH 11/98). Both laws did not affect the annulment of the contracts of the applicants in the present applications.

B. The Facts of the Individual Cases

1. The case of Mr. Vlado PODVORAC

11. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is a retired officer of the JNA and resides in an apartment at 36 Ivana Krndelja Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he held an occupancy right. On 11 February 1992 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 12 February 1992, the applicant paid 192.472 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

12. On 10 October 1994 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. On 10 February 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995, No. 5/95 (see paragraph 9 above). The Court's decision stated that no special appeal was allowed against it. The proceedings have remained adjourned since.

2. The case of Mr. Stevo MOMČILOVIĆ

13. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is a retired civilian employee of the JNA and resides in an apartment at 19A Branilaca grada Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he held an occupancy right. On 23 December 1991 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 6 January 1992, the applicant paid 175.000 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

14. On 21 November 1994 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud I) in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. On 2 April 1996 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995, No. 5/95 (see paragraph 9 above). On 3 April 1996 the applicant submitted an appeal to the High Court (Viši sud) of Sarajevo against this decision. On 20 May 1996 the High Court confirmed the decision of the Court of First Instance.

3. The case of Mr. Velislav RIOROVIĆ

15. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is a civilian employee of the JNA and resides in an apartment at 1 Braće Ribara Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he held an occupancy right. On 8 February 1992, the applicant paid 50.990 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment. On 12 February 1992 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

16. On 19 October 1994 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. No action has been taken by the Court in relation to this request as far as the Chamber is aware.

4. The case of Mr. Milos Janjević

17. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is a retired member of the JNA and resides in an apartment at Malta Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 12 February 1992, the applicant paid 478.823 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment. On 13 February 1992 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

18. On 14 February 1995 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. On 15 February 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995, No. 5/95 (see paragraph 9

above). The Court's decision stated that no special appeal was allowed against it. The proceedings have remained adjourned since.

5. The case of Mrs. Mirjana VRANČIĆ

19. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. She is a retired civilian employee of the JNA and resides in an apartment at 1/IX Braće Ribara Street in Sarajevo ("the apartment"), over which she had an occupancy right. On 23 December 1991 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 26 December 1991, the applicant paid 160.782 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

20. On 19 October 1994 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo, seeking to establish that she was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. On 10 February 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995, No. 5/95 (see paragraph 9 above). The Court's decision stated that no special appeal was allowed against it. In May 1996 the applicant requested the Court of First Instance to continue the proceedings in her case. On 29 May 1996 the Court informed the applicant in writing that it would not consider doing so.

6. The case of Mr. Josip GALOVIĆ

21. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is a retired civilian employee of the JNA and resides in an apartment at 23 Malta Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 8 February 1992 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 10 February 1992, the applicant paid 357.138 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

22. On 7 February 1995 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. On 10 February 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995, No. 5/95 (see paragraph 9 above). The Court's decision stated that no special appeal was allowed against it. There have been no developments in the case since that decision.

7. The case of Mr. Smail ALIJAGIĆ

23. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is retired from the JNA and resides in an apartment at 19A Branilaca Sarajeva Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 23 December 1991 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Between 31 December 1991 and 4 February 1992, the applicant paid 575.532 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

24. On 1 March 1994 the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo decided not to follow the applicant's request to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. There have been no developments in the case since that request.

8. The case of Mr. D.Đ

25. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is retired from the JNA and resides in an apartment at 48/4 Aleja Lipa Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 10 February 1992, the applicant paid 208.982 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment. On 18 March 1992, the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

26. On 11 January 1995 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the

apartment and to entry in the land register as such. No action has been taken by the Court in relation to this action but it appears from the Ombudsperson's Decision on Referral that the applicant has been orally informed that the proceedings are adjourned.

9. The case of Mr. Husnija FETAHAGIĆ

27. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is retired from the JNA and resides in an apartment at 47/2 Aleja Lipa Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 7 February 1992, the applicant paid 76.000 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment. On 28 February 1992 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

28. On 6 January 1995 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. No action has been taken by the Court in relation to this action but it appears from the Ombudsperson's Decision on Referral that the applicant has been orally informed that the proceedings are adjourned.

10. The case of Mr. A.C.

29. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is retired from the JNA and resides in an apartment at 18/1 Envera Šehovića in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 30 October 1991 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 3 February 1992, the applicant paid 114.217 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

30. On 3 April 1995 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to entry in the land register as such. On 26 April 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995, No. 5/95 (see paragraph 9 above). The Court's decision stated that no special appeal was allowed against it.

11. The case of Mr. Nikola NOKOVIĆ

31. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is retired from the JNA and resides in an apartment 3 Milana Preloga in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 30 October 1991 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 24 January 1992, the applicant paid 76.315 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

32. It appears from the file that the applicant has never instituted any proceedings.

12. The case of Mr. Špiro JOVIŠEVIĆ

33. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is retired from the JNA and resides in an apartment at 6/IV Grbavička in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 24 December 1991 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 7 January 1992, the applicant paid 114.217 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

34. On 27 December 1991 the contract was notarised by the Court of First Instance (Osnovi Sud I) in Sarajevo but the Court rejected the applicant's oral request to register the apartment in the Land Registry as his property.

13. The case of Mr. Ljubomir GLUŠAC

35. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is a retired civilian employee of the JNA and resides in an apartment at 106, Azize Šaćirbegović in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 31 December 1991 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The applicant claims that he paid the full purchase price for the apartment within the time limit specified in the purchase contract. Although he was unable to provide documentation to this effect, the Chamber accepts that claim, which has not been disputed.

36. On 14 February 1992 the contract was notarised by the Court of First Instance (Osnovi Sud I) in Sarajevo.

14. The case of Mrs. M.H.

37. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. She is retired from the JNA and resides in an apartment at 72 Čekaluša in Sarajevo ("the apartment"), over which she had an occupancy right. On 25 November 1991 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 6 December 1991, the applicant paid 192.741 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

38. On 6 December 1991 the contract was notarised by the Court of First Instance (Osnovi Sud I) in Sarajevo. There have been no developments in the case since that notarisation.

15. The case of Mr. T.B.

39. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina. He is retired from the JNA and resides in an apartment at 8A Grbavička Street in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right. On 29 February 1992 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 12 February 1992, the applicant paid 35.500 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

40. It appears from the file that the applicant has never instituted any proceedings.

16. The case of Mr. J.S.

41. The applicant was a citizen of Bosnia and Herzegovina. He was retired from the JNA and resided in an apartment at 57 Grbavička in Sarajevo ("the apartment"), over which he had an occupancy right.

42. On 11 February 1992 the applicant concluded a purchase contract with the Federal Secretariat for National Defence of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. On 31 January 1992, the applicant paid 18.958 Yugoslavian dinars to the JNA for the apartment.

43. On 22 February 1992 the contract was notarised by the Court of First Instance (Osnovi Sud II) in Sarajevo.

44. On 26 March 1997 the applicant died. In her letter from 6 January 1998 the applicant's widow informed the Chamber that she wishes to pursue the proceedings before the Chamber.

IV. FINAL SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Applicants

45. Fifteen of the applicants (Applications No. CH/96/2, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 24, 25 and 26 and CH/97/32 and 33), including some who have not instituted any court proceedings (Applications No. CH/97/12, 20, 24, 25 and 26 and CH/32 and 33), submitted that the retroactive annulment of their purchase contracts and the (probable) adjournment of their civil proceedings in the

courts under the Decree No. 5/95 (see paragraph 9 above) have involved the violation of their rights under Article 6 and 13 of the Convention and Article 1 of Protocol 1 to the Convention.

46. Seven applicants (Applications No. CH/96/2, 6, 12, 20 and 26 and CH/97/32 and 33) complain in addition that their rights under Article 13 have been violated. One applicant (Application No. CH/96/4) complains generally that his rights under Article 1 of Annex 6 to the Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina have been violated.

B. The Respondent Parties

47. No submissions have been received from either the State of Bosnia and Herzegovina or the Federation of Bosnia and Herzegovina.

C. The Ombudsperson

48. The Ombudsperson considers that the facts of six of the applications (Applications No. CH/96/11, 13, 14, 19, 24 and 25) raise issues under Article 6 of the Convention and Article 1 of Protocol 1 to the Convention and that the facts of the other ten applications (Applications No. CH/96/2, 4, 5, 6, 7, 12, 20 and 26 and CH/97/32 and 33) raise issues under the same Articles of the Convention and, additionally, under Article 13 of the Convention.

V. OPINION OF THE CHAMBER

49. Before giving its opinion on the admissibility and the merits of the case the Chamber takes note of the fact that one of the original applicants, Mr. J.S., has died during the proceedings before it. It notes that Article VIII paragraph 1 of the Annex 6 Agreement provides for it to examine applications presented on behalf of applicants who are deceased (see also the Chamber's Decision in the cases of Medan, Bastijanović and Marković v. (1) Bosnia and Herzegovina and (2) The Federation of Bosnia and Herzegovina, Case No. CH/96/3, 8 and 9, paragraph 26 with further references to the practice of the European Commission and the European Court of Human Rights in similar cases). In addition, the applicant's widow, who has a legal interest in the outcome of the case, has informed the Chamber of her wish to carry the application on. This is a further reason for deciding on the admissibility and the merits of the application of Mr. J.S. His widow is now to be regarded as the "applicant" in her late husband's stead.

A. Admissibility

50. Before considering the cases on their merits the Chamber must decide whether to accept the applications taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII paragraph 2 of the Agreement.

51. The Chamber has to consider the admissibility of the applications in the light of paragraph 2 (a) of Article VIII of the Agreement, which, so far as relevant, provides as follows:

> "2. The Chamber shall decide which applications to accept ... . In so doing the Chamber shall take into account the following criteria:
>
> (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted ... ."

52. In relation to the rule concerning exhaustion of domestic remedies in Article 26 of the Convention, the European Court of Human Rights, in the case of Akdivar and Others v. Turkey (Judgment of 16 September 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-IV) has stated the following:

> "66. Under Article 26, normal recourse should be had by an applicant to remedies which are available and sufficient to afford redress in respect of the breaches alleged. The existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness (...).
>
> 67. However, there is (...) no obligation to have recourse to remedies which are inadequate or ineffective. In addition, according to the "generally recognised rules of international law" there may be special circumstance which absolve the applicant from the obligation to exhaust domestic remedies at his disposal." (Akdivar and Others v. Turkey, paragraphs 66 and 67)

The Court also stated that in applying the rule it is necessary to "take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate, as well as the personal circumstances of the applicant (*ibid* paragraph 69). These principles should be taken into account, in the Chamber's opinion, in the application of the criterion concerning exhaustion of remedies in Article VIII paragraph 2 (a) of the Agreement (see the Chamber's Decision in the Case of Mehmed Blentić v. Republika Srpska, Case No. CH/96/17, paragraph 19).

53. The Chamber observes that the Decree of 15 February 1992 (SL SRBH No. 4/92) provided for a temporary prohibition of the sale of socially owned property. Under the Decree of 3 February 1995 courts and other state authorities should adjourn proceedings relating to the purchase of "JNA apartments" and under the Decree of 22 December 1995 the contracts for the sale of these apartments were declared invalid (see paragraph 9 above).

54. The experience of those applicants who instituted court proceedings (namely Mr. Podvorac, Mr. Momčilović, Mr. Riorović, Mr. Janijević, Mrs. Vrančić, Mr. Galović, Mr. Alijagić, Mr. D.Đ, Mr. Fetahagić, Mr. A.C, and Mr. Jovišević) indicates that redress was not available through the Courts. Moreover, in one case where an applicant appealed against the First Instance decision to adjourn the proceedings (Mr. Momčilović) the High Court confirmed the decision in question. Accordingly the Chamber finds that the applicants did not have any effective remedies available to them and the question of their non-exhaustion does not arise.

55. Moreover, the Chamber notes that neither of the respondent Parties followed the invitation to submit observations on the application. This means that neither Party has argued that any "effective remedy" was available to the applicants for the purposes of Article VIII paragraph 2 (a) of the Agreement and that neither Party has raised any other objections to the admissibility of the applications under the criteria set out in Article VIII paragraph 2 of the Agreement.

56. The Chamber concludes that, especially in the light of the experience of those applicants who instituted proceedings, all the applications, including those where the applicants did not institute any proceedings, should be accepted as admissible under Articles 6 and 13 and Article 1 of Protocol 1 to the Convention and examined on the merits.

B. Merits

57. Under Article XI of the Agreement the Chamber must, in the present decision, address the question whether the facts found indicate a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms" including the rights and freedoms provided for in the Convention. The Chamber will therefore consider whether the annulment of the applicant's contracts and the compulsory adjournment of the applicant's civil actions constitutes a breach of the applicant's rights under Article I of the Agreement.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

58. The applicants all complain that the contracts which they entered into for the purchase of their apartments were annulled retroactively by the Decree issued on 22 December 1995, which was adopted as law on 18 January 1996. They allege the breach of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, which is in the following terms:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

59. As to whether, at the time when the Decree came into force, the applicants had any rights under their contracts which constituted "possessions" for the purposes of Article 1, the Chamber refers to its Decision in the case of Medan and Others (See Medan, Bastijanović and Marcović v. (1) Bosnia and Herzegovina and (2) The Federation of Bosnia and Herzegovina, Case No. CH/96/3, 8 and 9, paragraph 33).

60. In two of the cases before the Chamber (CH/96/13 and 14) the validity of the contracts may be open to question in respect that in those cases the written contracts were entered into after the Decree of 15 February 1992 which imposed a temporary prohibition on sales under the Law on Securing Housing for the JNA, came into force (see paragraph 9 above). The Chamber notes, however, that in one of these cases the applicant had performed his obligations under the contract by paying the price before the Decree of 15 February 1992 came into force and questions may therefore arise as to whether there was a valid contract before that date. The validity of the Decree of 15 February appears also to be open to question since it prohibited contracts which were provided for in federal law, whereas Article 207 of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia provided that republican and provincial statutes and other legislation "may not be contrary to federal statute". Finally the Chamber notes that the prohibition provided for in the Decree was a temporary one which expired in February 1993 and that the Decree was never adopted as law. Taking these factors into account, the Chamber does not consider it established that the contracts entered into by these two applicants were invalid, although they may be challengeable in the courts. Accordingly, and following its own precedent in the cases of Medan and others (loc. cit., paragraph 33) the contractual rights of the two applicants in question, although subject to some uncertainty as a result of the Decree in question, should nonetheless be regarded as "possessions" for the purposes of Article 1 of the Protocol.

61. There is no reason to doubt the validity of the contract entered into by the other applicants. The Chamber therefore finds that all the applicants had rights under their contracts which were "possessions" for the purposes of Article 1 of the Protocol. The effect of the Decree of 22 December 1995 (adopted as law) was to annul those rights and each applicant was therefore "deprived of his possessions" by the Decree. It is accordingly necessary for the Chamber to consider whether these deprivations were justified under Article 1 of the Protocol as being "in the public interest" and "subject to the conditions provided for by law".

62. Neither respondent Party has sought to justify the measures concerned in the present cases. The Chamber finds that there is no material distinction between the present cases and those in of Medan and Others (Decision on the Merits on 3 November 1997, Cases No. 96/3, 8 and 9). Moreover, the new legislation issued after this judgment (see paragraph 10 above) did not change the situation of the applicants in the present applications. Accordingly the Chamber finds that, as in those earlier cases, the applicants were made to bear an "individual and excessive burden" and that there has been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

2. Article 6 of the Convention

63. Those applicants who instituted proceedings (cases CH/96/2, 4, 5, 6, 7, 11, 13, 14 and 19) complain that the civil proceedings that she or he instituted with a view to obtaining recognition of her or his rights as owner of her or his apartment and registration as such in the land registry, have been compulsorily adjourned by virtue of the Decree of 3 February 1995 (No. 5/95, see paragraph 9

above). They allege the breach of Article 6 of the European Convention on Human Rights in this respect. Other applicants who did not institute proceedings allege a violation of Article 6, on the ground that the aforementioned Decree deprived them of their right of access to Court. Insofar as material Article 6 is in the following terms:

> "In the determination of his civil rights and obligations....everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law..."

64. As in the cases of Medan and Others the Chamber notes that the proceedings in question have been adjourned, and thus completely inactive, since shortly after the Decree in question entered into force. In so far as that situation has continued since the Annex 6 Agreement came into effect, and despite the Chamber's Decision in the Cases of Medan and Others, continues up to the present day so far as the Chamber is aware, there is a continuing interference with the applicants' right of access to court for the purpose of having their civil claims determined, as guaranteed by Article 6, (see the judgment of the ECHR in the case of Golder v. United Kingdom, 1975 Series A No. 18, paragraphs 35 and 36). The Chamber sees no justification for this state of affairs in light of the conclusion which it has reached under Article 1 of the Protocol to the Convention and finds that there is a breach of Article 6 of the Convention in the case of each applicant in so far as the compulsory adjournment of his case has continued since 14 December 1995. The Chamber also finds that in consequence of the adjournment the duration of the proceedings has been prolonged beyond a "reasonable time" since that date, the cases having been completely inactive. There is therefore a breach of Article 6 in the case of each applicant in this respect also.

65. The Chamber further notes that the effect of the Decree of 3 February 1995 (No. 5/95, see paragraph 9 above) is to deprive the other applicants of any effective access to a court. It may have been possible for them to institute proceedings. However, those proceedings would have had to be adjourned and would not therefore have been effective. It is therefore apparent that the very existence of the aforementioned Decree deprived them of their right of access to Court under Article 6 of the Convention.

66. In respect that the breaches of Article 6 which it has found result from laws which are in force and applied in the Federation, and from acts or omissions of courts within the Federation, the Chamber finds that the Federation is responsible for these violations of the applicants' rights also.

3. The alleged Absence of an Effective Remedy for the Applicants

67. Seven applicants (see paragraph 45 above) also maintain that they have been the victims of a breach of Article 13 of the Convention in that no effective remedy has been available to them in respect of their complaints under the Convention. Article 13 provides as follows:

> "Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

68. In view of its decision under Article 6(1) of the Convention to the effect that the applicants have been denied access to court to establish their property rights, the Chamber considers it unnecessary also to examine the complaints under Article 13 of the Convention. The requirements of Article 13 of the Convention are less strict than those of Article 6, and in the present context are, in the Chamber's opinion, absorbed by Article 6, (see e.g. the judgment of the European Court of Human Rights in the case of Hentrich v. France of 22 September 1994, Series A No. 296, para. 65).

VI. REMEDIES

69. Under Article XI paragraph 1(b) of the Agreement the Chamber must address in its Decision the question what steps shall be taken by the respondent Party or Parties in question, in this case the State and Federation of Bosnia and Herzegovina, to remedy the breaches of the Agreement which it has found.

70. The Chamber notes that the legal situation remains essentially the same as that which it addressed in the Decision in the case of Medan and Others v. (1) Bosnia and Herzegovina and (2) The Federation of Bosnia and Herzegovina (CH/96/3/ 8 and 9). It is therefore appropriate to make orders along the same lines as it did in that case.

71. The breaches of Article 1 of Protocol No. 1 which the Chamber has found, arose from the legislation already referred to. The State is responsible for having passed that legislation, but the matters which it deals with are now within the responsibility of the Federation, which recognises and applies the legislation. In these circumstances the Chamber considers that it is the responsibility of the Federation to take the necessary legislative or administrative action to render ineffective the annulment of the applicants' contracts which was imposed. It will therefore make an order against the Federation to that effect.

72. The Chamber will also order the Federation to lift the compulsory adjournment of the court proceedings instituted by certain of the applicants, which it has found to be in violation of Article 6 of the Convention, (see paragraphs 63-66 above), and to take all necessary steps to secure the right of all the applicants to access to court.

73. The Chamber further considers it appropriate to allow the applicants to submit, within three months of the date of the public delivery of the present decision, any claims they wish to put forward against either respondent Party for monetary relief or other remedies within the scope of Article XI paragraph 1 (b) of the Agreement.

VII. CONCLUSIONS

74. For the above reasons the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the applications admissible in so far is they concern Article 6 and Article 13 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention;

2. by 13 votes to 1, that the passing of legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' contracts for the purchase of their apartments involved violations of Bosnia and Herzegovina of the applicants' rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and that Bosnia and Herzegovina has thereby breached its obligations under Article I of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

3. by 13 votes to 1, that the recognition and application within the Federation of the legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' contracts involves violations by the Federation of Bosnia and Herzegovina of the applicants' rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and that the Federation is thereby in breach with its obligations under Article I of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

4. unanimously, that the continuing adjournment since 14 December 1995 of the civil proceedings instituted by the applicants Mr. Podvorac, Mr. Momčilović, Mr. Riorović, Mr. Janjević, Mr. Vrančlć, Mr. Galović, Mr. D.Đ., Mr. Fetahagić and Mr. B.K. (Applications No. CH/96/2, 4, 5, 6, 7, 11, 13, 14 and 19) involves violations by the Federation of Bosnia and Herzegovina of the applicants' rights to access to a court and to a hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6 of the European Convention on Human Rights and that the Federation is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

5. unanimously, that the Decree of 3 February 1995 also involves a violation of the Federation of Bosnia and Herzegovina of the rights of Mr. Alijagić, Mr. Noković, Mr. Jovišević, Mr. Glušac, Mr. M.H., Mr. T.B. and J.S. (Applications No. CH/96/12, 20, 24, 25 and 26 and

CH/97/32 and 33) to access to a court under Article 6 of the European Convention on Human Rights and that the Federation of Bosnia and Herzegovina is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

6. unanimously, that it is unnecessary to examine the applicants' complaints based on Article 13 of the Convention;

7. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps by way of legislative or administrative action to render ineffective the annulment of the applicants' contracts imposed by the Decree of 22 December 1995 and the Law of 18 January 1996;

8. unanimously, to order the Federation to lift the compulsory adjournment of the court proceedings instituted by the applicants and to take all necessary steps to secure the applicants' right of access to court;

9. unanimously, to order the Federation to report to it by 12 September 1998 on the steps taken by it to give effect to this Decision;

10. unanimously, to reserve for further consideration the question whether any other remedies should be ordered against either respondent Party and to allow the applicants to submit before 12 September 1998 any claim they wish to put forward in this respect.

(signed) Peter KEMPEES
Registrar of the Chamber

(signed) Michèle PICARD
President of the Chamber

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 14 JANUARY 1998

in

CASE No. CH/96/27

Rifat BEJDIĆ

against

Republika Srpska

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting on 2 December 1997 with the following members present:

Michèle PICARD, President
Jakob MÖLLER, Vice-President
Dietrich RAUSCHNING
Hasan BALIĆ
Rona AYBAY
Vlatko MARKOTIĆ
Želimir JUKA
Giovanni GRASSO
Miodrag PAJIĆ
Manfred NOWAK
Michele PICARD
Vitomir POPOVIĆ
Viktor MASENKO-MAVI
Andrew GROTRIAN

Peter KEMPEES, Acting Registrar
Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the Application by Rifat BEJDIĆ against the Republika Srpska, registered under Case No.CH/96/27;

Has adopted the following Decision on the admissibility and merits of the case under Article VIII paragraph 2 and Article XI of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Rules 52, 57and 58 of its Rules of Procedure.

I. INTRODUCTION

1. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina of Bosniak descent. He is the owner of a house located at Braće Odića street 126/a in Banja Luka. In August 1995 the applicant's son and his family were forcibly evicted from the first floor of the house where they lived, by a Mr. B.S.. The applicant instituted proceedings before the Court of First Instance in Banja Luka, which ordered the eviction of Mr B.S. Several attempts were made to execute its decision but without results because the police did not take any action to assist court officials. The case concerns non-enforcement of the court decision and raises issues under Article 6 and 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter "the Convention") and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. The case was referred to the Chamber by decision of the Human Rights Ombudsperson for Bosnia and Herzegovina (hereinafter "the Ombudsperson") dated 20 November 1996, taken under Article V paragraph 5 of the Human Rights Agreement (hereinafter "the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina.

3. The Chamber considered the case on 21 March 1997 and decided under Rule 49 (3) (b) of its Rules of Procedure to give notice of the application to the Republika Srpska, as respondent Party, and to invite it to submit written observations on the admissibility and merits of the application. The respondent Party submitted its observations by letter dated 24 April 1997. The applicant submitted observations in reply on 20 June 1997 and by letter of 9 July 1997 the Ombudsperson also submitted observations in reply.

4. On 3 September 1997 the Chamber considered this and two other cases, Blentić and M.J. v. Republika Srpska, which raised similar issues. It decided to hold a public hearing on the admissibility and merits of the three cases. The hearing was held in Sarajevo on 8 October 1997. The applicant was represented by Mr Semko Bejdić. The respondent Party was represented by its Agent, Mr Stevan Savić. The Ombudsperson was represented by Ms Simona Granata, Deputy Ombudsperson, Mrs Valerija Šaula, Senior Legal Expert, and Mr Zlatko Kulenović, Senior Legal Expert.

5. The Chamber deliberated on the merits of the case on 9 October and 2 December 1997. On 2 December 1997 it adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The Facts of the Case

6. The facts of the case as they appear from the parties' submissions and the documents in the case file are not generally in dispute and may be summarised as follows.

7. The applicant is the owner of a house located at Braće Odića Street 126 A in Banja Luka. The applicant occupies the ground floor of the house as his home. Until they were evicted the applicant's son, Mr Semko Bejdić, lived in a separate apartment on the first floor of the house together with his wife and two daughters.

8. On or about 15 August 1995 the wife and two children of Mr Semko Bejdić were forcibly evicted from their accommodation in the house by a Mr Stevo Babić. According to the applicant, Mr Babić is a policeman from Glamoč. He came to the house accompanied by a number of other persons, armed and in police uniform, and forced the family to leave. The wife of Mr Semko Bejdić called the local police. A patrol came to the scene and told her to leave. At the time of the eviction Mr

Semko Bejdić was absent performing a compulsory work obligation. He returned in September 1995 and learned then of the eviction. Since the eviction he and his family have been living in a garage or outhouse belonging to a friend.

9. The applicant instituted civil proceedings against Mr Babić in the Court of First Instance in Banja Luka, seeking restoration of possession of the first floor apartment. The action was defended by Mr Babić, who claimed that he had moved into the apartment with the applicant's consent. On 5 February 1996 the Court of First Instance, having heard the parties, issued a judgement ordering Mr Babić to transfer the first floor apartment into the possession of the applicant within fifteen days under threat of enforced performance. It refused as ill-founded a request by the applicant for a provisional order that Mr Babić should move out at once or within twenty- four hours.

10. Mr Babić appealed against the judgement to the Court of Appeal in Banja Luka. On 27 March 1996 the Court of Appeal refused the appeal. The Court found that the applicant had proved that he was the owner of the apartment, that it was not contested that Mr Babić had actual control over the apartment and that Mr Babić had not shown that there was any legal basis for his using the building and that the applicant was therefore entitled to recover possession under Article 37 paragraph 1 of the Law on Basic Legal Ownership Relations (SL SFRY Nos. 6/80 and 30/90). The Court of Appeal rejected an argument by Mr Babić to the effect that the decision of the Court of First Instance was contrary to provisions of the Decree with Force of Law for the Resettlement of Refugees (SL R S No. 19/95) under which surplus residential space was to be allocated to refugees. It pointed out that under the Decree the defining of surplus space should be done by the Commissions established for that purpose and that it should be allocated by the Municipal Presidency. No written proof that these procedures had been followed had been submitted and the argument was therefore ill-founded. The Court also held that even on the assumption that Mr Babić had entered the apartment with the consent of the applicant, as he claimed, this would not be a valid defence to the applicant's claim for return of the apartment.

11. On 3 May 1996 the Court of First Instance issued a decision on execution requiring Mr Babić to transfer the apartment at once into the possession of the applicant. Mr Babić did not comply with this order. Thereafter the Court issued a number of executory conclusions providing for the implementation of the Court's decision by transfer of the property by a court official with the help of the public security service. In particular executory conclusions were issued scheduling the eviction of Mr Babić for 31 May 1996, 18 July 1996, 26 September 1996 and 10 April 1997. According to the applicant a total of six attempted evictions on the basis of the court order took place. The first attempted eviction, on 31 May 1996, failed because about thirty police from Glamoč assembled at the apartment in support of Mr Babić. They were uniformed and armed and adopted a threatening attitude. The local police, from Banja Luka, took no action to assist the court official to carry out the eviction. A similar situation arose at the subsequent attempted evictions. On the second occasion, on 18 July 1996, Mr Babić agreed that he would leave the apartment voluntarily in thirty days, but he did not do so.

12. On 23 September 1996 the Commission for the Accommodation of Refugees and Administration of Abandoned Property issued a decision allocating the apartment to Mr Babić for temporary use under Articles 6 and 17 of the Law on the Use of Abandoned Property (SL R.S. 3/96). It was stated that the allocation would last until Mr Babić was provided with other appropriate accommodation. In the reasons for the decision it was stated that Mr Babić had submitted a request for accommodation to the Commission on 3 March 1996, that on the basis of an act of the Commission dated 20 August 1996 it had been established that the applicant, as owner of the property, had surplus housing space available, and that on the basis of an act of the Ministry of Refugees and Displaced Persons dated 29 August 1996 it had been established that the applicant had not complied with his obligations relating to the rationalisation of surplus housing space.

13. On 26 September 1996 Mr Babić handed the decision of the Commission to the court official at the attempted eviction. The official's minutes of the attempted eviction record that it could not be carried out because too many people were present. On 3 October 1996 the applicant appealed against the decision of the Commission to the Ministry of Refugees and Displaced Persons. He has received no response to this appeal.

14. The local police did not attend the attempted eviction on 10 April 1997, which was also unsuccessful. As at the date of the hearing before the Chamber, the applicant had not succeeded in enforcing the court order or otherwise recovering possession of the apartment.

B. Relevant Domestic Law

15. The above-mentioned Law on the Use of Abandoned Property (SL R.S. 3/96) came into force on 28 February 1996. The Law provides for the use of abandoned property by refugees and displaced persons (Article 1). Article 6 of the Law provides for decisions on the allocation of abandoned and other property to be made by Commissions for the Accommodation of Refugees and Administration of Abandoned Property established under the Law. An appeal can be made to the Ministry of Refugees and Displaced Persons against such a decision within fifteen days of receipt of the decision.

16. Article 11 of the Law provides for the accommodation of refugees and others in abandoned or empty properties. Article 17 provides that if the persons in question cannot be accommodated in properties referred to in Article 11, temporary accommodation can be allocated in property in which there is accommodation in excess of fifteen square metres per family member. Such temporary allocation of property lasts until the user of the accommodation is allocated other suitable accommodation.

IV. FINAL SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Applicant

17. The applicant submits that his human rights have been violated by his being deprived of his property and through the non-enforcement of the court decision.

B. The respondent Party

18. The respondent Party claims that the applicant did not exhaust remedies at his disposal as he did not commence an administrative action before the Supreme Court of the Republika Srpska in respect of the non-response of the Ministry of Refugees and Displaced Persons to his appeal against the Decision of the Commission for the Accommodation of Refugees and Administration of Abandoned Property. It accordingly suggests that the case should be declared inadmissible under Article VIII paragraph 2 (a) of the Agreement.

C. The Ombudsperson

19. The Ombudsperson submits that the failure of the authorities to enforce the judgement of the Court of First Instance in Banja Luka and the subsequent executory conclusions ordering the eviction of Mr. Babić violated the applicant's rights under Articles 6 and 8 of the European Convention and Article No. 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

V. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

20. Before considering the case on its merits the Chamber must decide whether to accept the case taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII paragraph 2 of the Agreement.

21. The respondent Party has suggested that the Chamber should not deal with the case since the applicant has failed to exhaust the remedies available to him in the Republika Srpska. It points out in particular that the applicant's appeal to the Ministry of Refugees and Displaced Persons is still pending and since the Ministry has not responded to that appeal within two months the applicant could appeal to the Supreme Court on the basis of the silence of the administration. The Ombudsperson has submitted that this remedy is not one which the applicant should be required to exhaust since the Supreme Court would most probably apply the provisions of the Law on the Use of Abandoned Property and that the applicant's prospects of success are severely limited.

22. The Chamber has considered the respondent Party's argument in the light of paragraph 2 (a) of Article VIII of the Agreement, which, so far as relevant, provides as follows:

> "2. The Chamber shall decide which applications to accept.....In so doing the Chamber shall take into account the following criteria:
>
> > (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted....."

23. In relation to the rule concerning exhaustion of domestic remedies in Article 26 of the Convention, the European Court of Human Rights, in the case of Akdivar v. Turkey, has stated the following:

> "Under Article 26 normal recourse should be had by an applicant to remedies which are available and sufficient to afford redress in respect of the breaches alleged. The existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness....." (Akdivar v. Turkey, Judgement of 16 September 1996, para. 66).

The Court also stated that in applying the rule it is necessary to "take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as the personal circumstances of the applicants" (*ibid* para. 69). These principles should also be taken into account, in the Chamber's opinion, in the application of the criterion concerning exhaustion of remedies in Article VIII paragraph 2 (a) of the Agreement.

24. The Chamber notes that in the present case the applicant obtained a judgement against Mr Babić giving him the right to re-obtain possession of the apartment and that he made repeated attempts to enforce the judgement without success. The applicant has thus had "normal recourse" to the court remedy available to him to restore possession of the apartment, but the remedy in question has proved to be ineffective in practice. In so far as the applicant's complaint relates to the non-enforcement of the court decision during the period prior to the issue, on 23 September 1996, of the administrative decision allocating the apartment to Mr Babić, no further remedy is available to him. In so far as it relates to his inability to regain possession of the apartment since the administrative decision was taken the Chamber notes that his appeal to the Ministry is still pending and that it is also open to him to apply to the Supreme Court on the basis of the silence of the administration. However even if the applicant succeeded, through use of these appeal processes, in obtaining a remedy which rendered ineffective the decision allocating the apartment to Mr Babić, it would still be necessary for him to enforce Mr Babić's removal from the apartment. No effective remedy appears to be available to enable him to do that, however.

25. In these circumstances the Chamber finds that it is not established with sufficient certainty that any effective remedy is in practice available to the applicant. The Chamber therefore finds that there is no obstacle to the admissibility of the application under Article VIII paragraph 2 (a) of the Agreement.

26. The Chamber finds no other ground for declaring the application inadmissible under Article VIII paragraph 2 of the Agreement. It points out however that it has no competence under the Agreement to consider whether any violation of the applicant's human rights occurred before the Agreement came into force (see Case No. CH/96/1, Matanovic v. Republika Srpska, Decision on Admissibility dated 13 September 1996). It concludes that the application is admissible and should be examined on its merits in so far as it relates to violations of the applicant's human rights which are alleged to have occurred since the Agreement came into force on 14 December 1995.

B. The Merits

27. Under Article XI of the Agreement the Chamber must, in the present decision, address the question whether the facts found indicate a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognized human rights and fundamental freedoms" including the rights and freedoms provided for in the Convention. The Chamber will therefore consider whether the failure of the authorities to enforce the court order obtained by the applicant has involved a breach of his rights under the Articles of the Convention which have been invoked in the proceedings.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

28. The Chamber has first considered the case under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, which provides as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

29. The European Court of Human Rights has held that this provision "guarantees in substance the right of property" and "comprises three distinct rules". The first rule, in the first sentence of Article 1, lays down the general principle of the peaceful enjoyment of possessions. The second rule, in the second sentence, covers deprivation of possessions and makes it subject to certain conditions. The third rule, in the second paragraph, concerns the State's right to enforce laws controlling the use of property. The second and third rules are concerned with particular instances of interference with the right to peaceful enjoyment of property (see e.g. Scollo v. Italy, 1995 Series A No. 315 para. 26). Where a measure affecting property is not within the ambit of either the second or the third rule, it is necessary to consider whether there has been a violation of the first rule, for which purpose it must be determined "whether a fair balance was struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual's fundamental rights" (Sporrong & Lonnroth v. Sweden, 1982 Series A No. 52 para. 69).

30. In deciding which of these rules is applicable in the present case the Chamber notes that there are two separate aspects to the case. In the first place the case concerns an alleged failure by the authorities to protect the applicant against a continuing interference with his property rights by an individual, Mr Babić. Initially at least that interference was unlawful. In the Chamber's opinion this aspect of the case, which does not involve either an expropriation by public authority or a control of use of the property, should be examined under the first, general, rule in Article 1. The second aspect of the case relates to the alleged interference with the applicant's property rights resulting from the administrative decision to allocate the apartment to Mr Babić for temporary use. In the Chamber's opinion such allocation of the property can be regarded as a control of the use of property and should be examined under the second paragraph of Article 1.

31. Looking first at the alleged failure of the authorities to protect the applicant's property rights against interference by Mr Babić, the Chamber observes that the general rule in the first sentence of Article 1 may, like other Convention guarantees, give rise to positive obligations on the authorities to

provide effective protection for the individual's rights (see e.g. Marckx v. Belgium, 1979 Series A No. 31, para. 31; Airey v. Ireland, 1979 Series A No. 32, para. 32; X & Y v. Netherlands, 1985 Series A No. 91, paras. 23 *et seq*; Velosa Barreto v. Portugal, 1995 Series A No. 334, para. 23; Application No. 20357/92, Whiteside v. United Kingdom, 76A DR p. 80). The Chamber notes, furthermore that it is implicit in the Court's Judgement in the case of Scollo v. Italy (*sup. cit.*) that such positive obligations may include the provision of necessary assistance in the recovery of property by means of eviction.

32. In the Chamber's opinion the obligation effectively to secure respect for a person's property therefore implies that there must be effective machinery for protecting it against unlawful interference of the kind which the applicant has suffered. In particular there must be effective machinery for obtaining and enforcing court orders restoring possession where a person's property has been unlawfully occupied by another person. In the present case the applicant has been deprived for over two years of possession and control of the part of his property which his son and family formerly occupied as their home. The police have given no assistance to court officials in repeated attempts to enforce the court order for the eviction of Mr Babić, starting on 31 May 1996 and continuing even after the administrative decision allocating the property to Mr Babić.

33. The Chamber recognises that the authorities responsible for carrying out an eviction may face a difficult task if they are obstructed by people opposed to the eviction, and that they may legitimately find it necessary in some circumstances to delay taking action for reasons of public order. They are bound however to take steps to deal with such a situation. In the context of Article 11 of the Convention the European Court of Human Rights has held that a State is under a positive obligation to take reasonable and appropriate measures to protect lawful demonstrations from violence by counter demonstrators, although the authorities cannot guarantee a successful outcome and have a wide discretion as to the means to be used, (Plattform Arzte fur das Leben v. Austria, 1988 Series A No. 139 paras. 30 - 34). In the Chamber's opinion in the situation which arose in the present case, Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention imposed a similar positive obligation on the public authorities to take effective, reasonable and appropriate measures to deal with the difficulties posed by the assembly of people obstructing the enforcement of the eviction.

34. In deciding what measures should be taken it is necessary to take into account that the case concerns the applicant's attempts to recover property which was being used by members of his family as their home. However there is no evidence that the police ever took any action at all to assist the court officials or to prevent the systematic obstruction of their work either before or after the administrative decision allocating the apartment to Mr Babić. The information before the Chamber indicates that they were entirely passive at each eviction attempt despite the fact that the Law on Executive Procedure in force in the Republika Srpska provides for the police to support the authorities responsible for the execution of court decisions. They did not attend at all at the eviction scheduled for April 1997. Furthermore no attempt has been made to prosecute those responsible for obstructing the execution of the order of the court, although this would have been possible under domestic law. In the Chamber's opinion such a situation is incompatible with the rule of law and involves a breach of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention by the respondent Party.

35. As to the administrative decision allocating the property to Mr Babić the Chamber first notes that the parties appeared to be in agreement that this decision did not affect the validity of the court order obtained by the applicant, and that the court issued at least one executory conclusion after the administrative decision had been taken. However according to the respondent Party the position was that if the court order had been enforced against Mr Babić, he would then have been able to seek enforcement of the administrative decision against the applicant. The administrative decision cannot therefore be regarded as ineffective but constitutes a control of use of the applicant's property which must be examined under the second paragraph of Article 1 of the Protocol (see para. 30 above).

36. In examining a measure under the second paragraph of Article 1 the Chamber must consider whether there was a reasonable relationship of proportionality between the aim sought to be realised and the means employed or, in other words, whether a fair balance has been struck between the demands of the general interest and the interests of the individual concerned (see e.g. AGOSI v. United Kingdom, 1986 Series A No. 108 para. 52).In determining whether such a balance has been struck one relevant factor may be the existence of adequate procedural safeguards for the individual concerned (*ibid* para. 55).

37. In the Chamber's opinion the aim of the legislation under which the administrative decision was taken, namely to provide temporary accommodation for refugees in houses where there is surplus accommodation, can in principle be regarded as a legitimate one. In the present case, however, the administrative authority appears to have taken no account of the fact that the accommodation in question had been occupied by the applicant's son and his family who had been forcibly and unlawfully evicted by Mr Babić. In allocating the property to him it endorsed his unlawful action. It also appears to have given no opportunity to the applicant to make representations about the matter. In these circumstances it cannot be said that a fair balance was struck between the general interest and the applicant's right to use his property for the accommodation of his family. The Chamber therefore finds that the decision in question violated Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

38. The Chamber therefore concludes that the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention have been violated by reason of the failure of the authorities to enforce the judgement in the applicant's favour and by the allocation of the apartment to Mr Babić.

2. Article 8 of the Convention

39. The Ombudsperson has also submitted that the case involves a violation of the applicant's rights under Article 8 of the Convention, which guarantees *inter alia* the right to respect for home. Having found that the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, as owner of the property in question, have been infringed, and taking account of the fact that the applicant has not himself been evicted, the Chamber finds it unnecessary in the particular circumstances to consider whether there was also a violation of his right to respect for his home arising from the same facts.

3. Article 6 of the Convention

40. Article 6 of the Convention, so far as relevant, provides as follows:

> "1. In the determination of his civil rights and obligations....everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by (a) ....tribunal..."

The applicant and the Ombudsperson suggest that the applicant's rights under this provision have been violated by reason of the failure to enforce the court order.

41. The European Court of Human Rights has held that Article 6 applies to enforcement proceedings following on the decision of a tribunal within its scope (Scollo v. Italy, 1995 Series A No. 315C; Hornsby v. Greece, Judgement of 19 March 1997). In particular in the Hornsby case it pointed out that Article 6 embodies the "right to a court" and stated that:

> "....that right would be rendered illusory if a Contracting State's domestic legal system allowed a final binding judicial decision to remain inoperative to the detriment of one party. It would be inconceivable that Article 6 should prescribe in detail procedural guarantees afforded to litigants.....without protecting the implementation of judicial decisions; to construe Article 6 as being concerned exclusively with access to a court and the conduct of proceedings would be likely to lead to situations incompatible with the principle of the rule of law which the Contracting States undertook to respect when they ratified the Convention....Execution of a judgement given by any court must therefore be regarded as an integral part of the "trial" for the purposes of Article 6; moreover the Court has already accepted this principle in cases concerning the length of proceedings" (para. 40 of the Judgement).

42. In the Scollo case the Court found that prolonged delay in the enforcement of a judgement giving the applicant entitlement to the possession of an apartment had involved a breach of Article 6 of the Convention, pointing out that "the inertia of the competent administrative authorities" engaged the responsibility of the State (paras. 44 - 45 of the Scollo Judgement). In the Hornsby case it found that by failing over a period of five years to take the necessary measures to comply with a judicial

decision the relevant authorities had "deprived the provisions of Article 6 (1) of the Convention of all useful effect" and that there was therefore a breach of that Article (para. 45 of the Hornsby Judgement). In the Chamber's opinion the situation is similar in the present case, where the police have been passive despite the obligation on them to assist in the execution of the court decision. The inertia of the competent authorities thus involves a breach of the applicant's right to a determination of his civil rights within a "reasonable time" and has also deprived Article 6 (1) of all useful effect.

43. The Chamber therefore finds that there has been a violation of the applicant's rights under Article 6 (1) of the Convention.

VI. REMEDIES

44. Under Article XI paragraph 1 (b) of the Agreement the Chamber must address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the breaches of the Agreement which it has found. In the present case the Chamber considers it appropriate to order the respondent Party to revoke the administrative decision allocating the apartment to Mr Babić and to take effective measures to restore to the applicant his possession of the apartment in question. It will also order the respondent Party to report to it before 14 March 1998 on the steps taken by it to comply with this order. The Chamber will also reserve to the applicant the right to apply to it before 14 April 1998 for any monetary relief or other redress he wishes to claim.

VII. CONCLUSIONS

45. For the above reasons the Chamber **decides** as follows:

- 1. By eleven votes against two that the failure of the authorities of the respondent Party to enforce the court decision in the applicant's favour involves a violation by the respondent Party of the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

- 2. By ten votes against three that the Decision of 23 September 1996 of the Commission for the Accommodation of Refugees and Administration of Abandoned Property to allocate the property in question to Mr Babić also involved a violation by the respondent Party of the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

- 3. By eight votes against five that it is unnecessary to examine the applicant's complaints on the basis of Article 8 of the Convention;

- 4. By eleven votes against two that the failure of the authorities to enforce the court order also involves a violation by the respondent Party of the applicant's rights under Article 6 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

- 5. By eleven votes against two to **order** the respondent Party to revoke the aforementioned Decision of 23 September 1996 allocating the property to Mr Babić;

- 6. By eleven votes against two to **order** the respondent Party to take effective measures to restore to the applicant possession of the apartment referred to in the relevant orders of the Court of First Instance in Banja Luka;

- 7. By eleven votes against two to **order** the respondent Party to report to it before 14 March 1998 on the steps taken by it to comply with the above orders;

- 8. By eleven votes against one to **reserve** to the applicant the right to apply to it before 14 April 1998 for any monetary relief or other redress he wishes to claim.

(Signed) Peter KEMPEES
Acting Registrar of the Chamber

(Signed) Michèle PICARD
President of the Chamber

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

of

CASE No. CH/96/28

"M.J."

against

Republika Srpska

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting on 7 November 1997, with the following members present:

Michèle PICARD, President
Jakob MÖLLER, Vice-President
Dietrich RAUSCHNING
Hasan BALIĆ
Rona AYBAY
Vlatko MARKOTIĆ
Želimir JUKA
Mehmed DEKOVIĆ
Giovanni GRASSO
Manfred NOWAK
Vitomir POPOVIĆ
Viktor MASENKO-MAVI

Andrew GROTRIAN, Registrar
Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the Application by "M.J." against the Republika Srpska, registered under Case No. CH/96/28;

Adopts the following Decision on the admissibility and merits of the case under Article VIII paragraph 2 and Article XI of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Rules 52, 57and 58 of its Rules of Procedure.

I. INTRODUCTION

1. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina of Bosniak descent. He and his family were forcibly evicted from their apartment in Banja Luka in September 1995 by a Serbian refugee, Mr. K.V. The applicant instituted proceedings before the Court of First Instance in Banja Luka, which ordered the eviction of Mr K.V. Several attempts were made to execute its decision but without results because the police did not take any action to assist court officials. The case concerns non-enforcement of the court decision and raises issues under Articles 6 and 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter "the Convention") and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. This case was referred to the Chamber by decision of the Human Rights Ombudsperson for Bosnia and Herzegovina (hereinafter "the Ombudsperson") dated 20 November 1996, taken under Article V paragraph 5 of the Human Rights Agreement (hereinafter "the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina.

3. The Chamber considered the case on 21 March 1997 and decided under Rule 49 (3) (b) of its Rules of Procedure to give notice of the application to the Government of the Republika Srpska and to invite them to submit written observations on the admissibility and merits of the case. The respondent Party submitted its observations by letter dated 29 April 1997. The representative of the applicant submitted observations in reply on 25 June 1997 and by letter of 9 July 1997 the Ombudsperson also submitted observations in reply.

4. On 3 September 1997 the Chamber considered this and two other cases, Blentić and Bejdić v. Republika Srpska, which raised similar issues. It decided to hold a public hearing on the admissibility and merits of the three cases. The hearing was held in Sarajevo on 8 October 1997. The applicant was represented by Ms Minka Gluhać. The respondent Party was represented by its Agent, Mr Stevan Savić. The Ombudsperson was represented by Ms Simona Granata, Deputy Ombudsperson, Mrs Valerija Šaula, Senior Legal Expert, and Mr Zlatko Kulenović, Senior Legal Expert.

5. The Chamber deliberated on the merits of the case on 9 October and on 6 and 7 November 1997. On 7 November 1997 it adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

6. The facts of the case as they appear from the parties' submissions and the documents in the case file are not generally in dispute and may be summarised as follows.

7. The applicant has held an occupancy right over an apartment in Banja Luka since 1966. He occupied the apartment as his home together with his wife and daughter. On 19 September 1995 he, his wife and daughter were forcibly evicted from the apartment by three armed persons. According to the applicant they were reserve police from Drvar. The applicant subsequently found out that a Mr KECMAN Veljko (Mr K.V.) had moved into the apartment on the night in question. The applicant's wife died on 14 October 1995.

8. On 12 October 1995 the applicant instituted proceedings against Mr K.V. in the Court of First Instance in Banja Luka, seeking his eviction from the apartment on the basis of disturbance of possession. He alleged in the application to the Court that he had been forcibly evicted from the apartment by Mr K.V. without legal ground. The Court scheduled a hearing in the case for 19 December 1995. Mr K.V. did not appear. The applicant gave oral evidence as to the circumstances of his eviction. The Court gave its decision on the same day. It appears from the decision that the

applicant stated that he had heard knocking on the door at about 20.00 hours on the evening in question. He had asked the persons outside to identify themselves and they had stated that they were police. They had attempted to break in. He had called the public security station Mejdan for assistance and two policemen from there had arrived at the apartment. They had entered the apartment first followed by the three reserve police from Drvar, who had been at the door. The police from the Mejdan Station had questioned him and left. The three police from Drvar had then given him five minutes to leave the apartment together with his wife and daughter. The Court stated in its decision that it found the applicant's allegations and oral statements to be truthful. It found that the applicant had been disturbed in his possession of the apartment and ordered Mr K.V. to vacate the apartment immediately, and at the latest within eight days, and also to refrain from similar disturbances.

9. Mr K.V. did not comply with the order of the Court. On 24 January 1996 the Court issued a Decision on Execution in which Mr K.V. was ordered to vacate the apartment and place it at the disposal of the applicant, free of all persons and his things, together with all belongings of the applicant. Mr K.V. did not comply with this decision and on 12 February 1996 the Court issued an Executory Conclusion. This stated that it was decided to carry out the Decision on Execution of the Judgement on 11 March 1996 and that the execution would be carried out by an official assisted by organs of public security and military police, delivering into the applicant's possession the apartment free of all persons and things. On 11 March 1996 the court official and police went to the apartment. Mr K.V. was at the apartment with ten to twenty other people. They adopted a threatening attitude and refused to leave. The eviction was not carried out. Further Executory Conclusions in similar terms were issued by the Court in which the eviction was scheduled for 29 April 1996, 23 May 1996, 19 July 1996, 9 September 1996, 14 October 1996 and 22 November 1996. According to the applicant a similar situation arose on each of these occasions, namely that a group of people assembled to oppose the eviction and that in the face of threats, insults and obstruction from these people and inaction on the part of the police, the eviction was not carried out.

10. On the last two occasions on which the eviction was scheduled, i.e. 14 October and 22 November 1996, the court official and the police stated that the eviction could not be carried out because the person in the apartment was not Mr K.V. but a Mr Marinko RUJEVIĆ. The court official and the police informed the applicant's representative that they could not carry out the eviction because Mr K.V. was no longer in the apartment and it would be necessary to bring proceedings against Mr Rujević.

11. On or about 23 December 1996 the applicant instituted proceedings against Mr Rujević in the Court of First Instance in Banja Luka seeking to recover possession of the apartment from Mr Rujević. He also sought, as a provisional measure, an order for immediate possession of the apartment and its contents. In his application to the Court he set out details of the events which had occurred from the time of his forcible eviction onwards and suggested that it was more than obvious that Mr Rujević had moved illegally into the apartment on the basis of an agreement with Mr K.V., with the intention of preventing the execution of the lawful order of the Court. According to the applicant's representative numerous oral requests were made to the Court to schedule a hearing. A hearing was fixed for 31 March 1997 but was postponed on the ground that the respondent was undergoing medical treatment abroad. On 8 May 1997 a request for the matter to be treated urgently was submitted to the Court by the applicant's lawyer. A further hearing was scheduled for 18 September 1997. According to the applicant Mr Rujević claimed that he had not received the application to the court. The applicant's lawyer has objected to the judge in these proceedings. It appears that no decision has been taken on the merits of the case or on the application for provisional measures and that the proceedings are still pending.

IV. FINAL SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Applicant

12. The applicant submits that his rights under Article 8 of the European Convention on Human Rights and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention have been violated by reason of his inability to recover possession of his apartment.

B. The Respondent Party

13. The respondent Party submits that the applicant has not exhausted all effective remedies at his disposal since the Court proceedings for recovery of the apartment are still pending and that the Chamber should declare the application inadmissible under Article VIII paragraph 2 (a) of the Agreement.

C. The Ombudsperson

14. The Ombudsperson submits that the Chamber should find that there have been violations of Articles 6 and 8 of the Convention and of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

V. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

15. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept the case taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII paragraph 2 of the Annex 6 Agreement.

16. The respondent Party has suggested that the Chamber should not deal with the case whilst proceedings are still pending before the courts of the Republika Srpska, in particular whilst the proceedings instituted by the applicant against Mr Rujević, the second unlawful occupant of his apartment, are still pending. The Chamber has considered this argument in the light of paragraph 2 (a) of Article VIII of the Agreement, which, so far as relevant, provides as follows:

> "The Chamber shall decide which applications to accept....In so doing the Chamber shall take into account the following criteria:
>
> > (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted...."

17. In relation to the rule concerning exhaustion of domestic remedies in Article 26 of the European Convention on Human Rights, the European Court of Human Rights has, in the case of Akdivar v. Turkey, stated as follows:

> "Under Article 26 normal recourse should be had by an applicant to remedies which are available and sufficient to afford redress in respect of the breaches alleged. The existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness..." (Akdivar v. Turkey, Judgement of 16 September 1996, para. 66).

The Court also stated that in applying the rule it is necessary to "take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as the personal circumstances of the applicants" (*ibid.* para. 69). These principles should also be taken into account, in the Chamber's opinion, in the application of the criterion concerning exhaustion of remedies in Article VIII paragraph 2 (a) of the Agreement.

18. The Chamber notes that in the present case the applicant obtained a judgement against Mr K.V. giving him the right to re-obtain possession of the apartment and that he made repeated attempts to enforce the judgement without success. The applicant has thus had "normal recourse" to the court remedy available to him to restore possession of the apartment whilst it was in the hands of Mr K.V., but the remedy in question has proved to be ineffective in practice. In so far as the applicant's complaint relates to the failure of the authorities to enforce the judgement in the period up to Mr K.V.'s apparent departure from the apartment no effective remedy is now available to him.

19. In so far as the applicant's complaint relates to his continuing inability to obtain possession of his apartment, now apparently occupied by Mr Rujević, he has instituted civil proceedings against Mr Rujević and those proceedings are still pending. However there appears to be no reason why this remedy should be any more effective in practice against Mr Rujević than it was against Mr K.V. In the Chamber's opinion it is not therefore established with sufficient certainty that any effective remedy is in practice available to the applicant. The Chamber therefore finds that there is no obstacle to the admissibility of the application under Article VIII paragraph 2 (a) of the Agreement.

20. The Chamber finds no other ground for declaring the application inadmissible under Article VIII paragraph 2 of the Agreement. It points out however that it has no competence under the Agreement to consider whether any violation of the applicant's human rights occurred before the Agreement came into force, (see Case No. CH/96/1, Matanović v. Republika Srpska, Decision on Admissibility dated 13 September 1996). It concludes that the application should therefore be accepted as admissible and examined on its merits in so far as it relates to violations of the applicant's human rights which are alleged to have occurred since the Agreement came into force on 14 December 1995.

B. The Merits

21. Under Article XI of the Agreement the Chamber must, in the present decision, address the question whether the facts found indicate a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognized human rights and fundamental freedoms" including the rights and freedoms provided for in the Convention. The Chamber will therefore consider whether the applicant's exclusion from his apartment has involved a breach by the respondent Party of his rights under the Articles of the Convention which have been invoked in the proceedings.

1. Article 8 of the Convention

22. The Chamber has first considered the case in the light of Article 8 of the Convention, which provides as follows:

> "1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
>
> 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

23. The question which arises is whether the failure of the authorities to enforce the judgement in question against Mr K.V., and the applicant's continued exclusion from the apartment since Mr K.V. moved out, involved a violation of the applicant's right to respect for his "home." The Chamber has already found that the applicant, together with his wife and daughter, occupied the apartment in question as their home before they were turned out by Mr K.V. (see para. 7 above). It also follows from the findings of the Banja Luka Court of First Instance that the initial eviction of the applicant and his family and their continued exclusion from the house thereafter by Mr K.V. were unlawful. In the

Chamber's opinion the facts of the case therefore reveal an unlawful interference on the part of Mr K.V. with the applicant's right to respect for his home, which continued at least until the time when he moved out of the apartment in about October 1996. After Mr K.V. moved out he was replaced by Mr Rujević. It has not been suggested that he had any right to occupy the apartment and in the Chamber's opinion it is established that his occupation of the apartment also amounted to an unlawful interference with the applicant's right to respect for his home, which has continued to the present time.

24. According to the applicant members of the police of the respondent Party participated in his initial unlawful eviction, which occurred before the Agreement came into force. On the evidence before it the Chamber does not, however, consider it established that the police or other public authorities of the respondent Party have taken an active role in maintaining the applicant's continued exclusion from the apartment since 14 December 1995. It is suggested however, by the applicant and the Ombudsperson, that the respondent Party is responsible for the applicant's continued exclusion because the police were passive and failed to give necessary assistance to the court officials in carrying out the eviction of Mr K.V. The police appear to have taken the attitude that they were justified by considerations of public safety in not taking an active role.

25. The European Court of Human Rights has held that, although the object of Article 8 is essentially that of protecting the individual against arbitrary interference by public authorities, it may also give rise to positive obligations, which are inherent in an effective respect for the rights which it guarantees, and that in this context, as in others, a fair balance must be struck between the general interest and the interests of the people concerned (see e.g. Marckx v. Belgium, 1979 Series A No. 31, para. 31; Airey v. Ireland, 1979 Series A No. 32, para. 32; X & Y v. Netherlands, Series A No. 91, paras. 23 *et seq;* Velosa Barreto v. Portugal, 1995 Series A No. 334, para. 23). Furthermore in considering whether a fair balance has been struck in relation to the positive obligations flowing from the first paragraph of Article 8, the aims mentioned in the second paragraph also have a certain relevance (Lopez Ostra v. Spain, 1994 Series A No. 303C, para. 51).

26. In the Chamber's opinion the obligation effectively to secure respect for a person's home implies that there must be effective machinery for protecting it against unlawful interference of the kind which the applicant has suffered. In particular there must be effective machinery for obtaining and enforcing court orders restoring possession where a person has been unlawfully evicted from his home. In the present case the applicant has been unlawfully excluded from his home for over two years. The police gave no assistance to court officials in repeated attempts, starting on 11 March 1996, to enforce the order of the court for the eviction of the unlawful occupant, Mr K.V., and tolerated repeated obstruction of the officials in the execution of their duty. Since Mr K.V. moved out in about October 1996, the applicant has attempted, without success so far, to obtain a further court order against a new illegal occupant, Mr Rujević, who appears to have moved into the apartment with the connivance of Mr K.V.

27. With reference to the period before Mr K.V. moved out of the apartment, the Chamber recognises that the authorities responsible for carrying out an eviction may face a difficult task if they are obstructed by people opposed to the eviction, and that they may legitimately find it necessary in some circumstances to delay taking action for reasons of public order. They are bound however to take steps to deal with such a situation. In the context of Article 11 of the Convention the European Court of Human Rights has held that a State is under a positive obligation to take reasonable and appropriate measures to protect lawful demonstrations from violence by counter demonstrators, although the authorities cannot guarantee a successful outcome and have a wide discretion as to the means to be used, (Plattform Arzte fur das Leben v. Austria, 1988 Series A No. 139, paras. 30 - 34). In the Chamber's opinion in the situation which arose in the present case Article 8 imposed a similar positive obligation on the public authorities to take effective, reasonable and appropriate measures to deal with the difficulties posed by the assembly of people obstructing the applicant's return to his home. In the present case there is no evidence that the police ever took any action at all to assist the court officials or to prevent the systematic obstruction of their work over the period before Mr K.V. moved out of the apartment. The information before the Chamber indicates that they were entirely passive at each eviction attempt despite the fact that the Law on Executive Procedure in force in the Republika Srpska provides for the police to support the authorities responsible for the execution of court decisions. Furthermore no attempt has been made to prosecute those responsible for

obstructing the execution of the order of the court, although this would have been possible under domestic law. In the Chamber's opinion such a situation is incompatible with the rule of law and involves a breach of Article 8 of the Convention by the respondent Party.

28. As to the situation since Mr K.V. moved out of the apartment, the Chamber first notes that the court order against Mr K. V. provided that he should leave the apartment at the disposal of the applicant "free of all persons and things," (see para. 9 above). Since he appears not to have complied with that order the Chamber finds it surprising that no further possibility of enforcing the original order should have been open to the applicant. It notes, however, that the applicant started a civil action directed against the new squatter, Mr Rujević, on 26 December 1996. In his application to the court he set out details of the earlier proceedings, including his attempts to evict Mr K.V., and also asked the Court to order the restoration of the apartment to him as a provisional measure. The facts which he set out in his application to the Court were such as to suggest that Mr Rujević's occupation of the house was a flagrant violation of his rights carried out with a view to avoiding enforcement of the earlier judgement. In that situation, in order to ensure that the applicant's right to respect for his home was effectively secured, it was necessary for the court to treat the matter as one of urgency. However from the information available it appears that no substantive hearing has been held and that no decision even on the application for provisional measures has been given. No adequate explanation for this state of affairs has been given by the respondent Party and in the Chamber's opinion such a situation is incompatible with Article 8 of the Convention.

29. The Chamber therefore concludes that the applicant's rights under Article 8 of the Convention have been violated by reason of the failure of the authorities to enforce the judgement in the applicant's favour and the failure of the Court to deal with sufficient urgency with the second action raised by the applicant.

2. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

30. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention provides as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

31. The European Court of Human Rights has held that this provision "guarantees in substance the right of property" and "comprises three distinct rules." The first rule, in the first sentence of Article 1, lays down the general principle of the peaceful enjoyment of possessions. The second rule, in the second sentence, covers deprivation of possessions and makes it subject to certain conditions. The third rule, in the second paragraph, concerns the State's right to enforce laws controlling the use of property. The second and third rules are concerned with particular instances of interference with the right to peaceful enjoyment of property, (see e.g. Scollo v. Italy, 1995 Series A No. 315, para. 26). Where a measure affecting property is not within the ambit of either the second or the third rule, it is necessary to consider whether there has been a violation of the first rule, for which purpose it must be determined "whether a fair balance was struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual's fundamental rights" (Sporrong & Lonnroth v. Sweden, 1982 Series A No. 52, para. 69).

32. As to the present case, the Chamber first notes that the applicant is not the owner of the apartment in question but holds an occupancy right over it. To determine whether Article 1 of Protocol No. 1 is applicable it is therefore necessary to consider whether the occupancy right was a "possession" within its meaning. In this respect it notes that the European Commission and Court of Human Rights have given a wide interpretation to the concept of "possessions" and have held that it covers a wide variety of rights and interests having economic value (see, e.g., Van Marle v. Netherlands, 1986 Series A No. 101, para. 41; Pressos Compania Naviera S.A. v. Belgium, 1995 Series A No. 332, para. 31). The Chamber has itself held that the concept extends to cover

contractual rights under contracts for the purchase of property, even though such contracts did not of themselves give rise to real rights of property (Cases Nos. CH/96/3, 8 & 9, Medan and Others v. State and Federation of Bosnia and Herzegovina, Decision on the Merits delivered on 7 November 1997). The Chamber notes that an occupancy right is a valuable asset giving the holder the right, subject to the conditions prescribed by law, to occupy the property in question indefinitely. In certain circumstances at least it can be transferred. In the Chamber's opinion it is an asset which constitutes a "possession" within the meaning of Article 1 as interpreted by the European Commission and Court. Article 1 of the Protocol is therefore applicable.

33. The present case is not concerned with an expropriation by the public authorities of the Republika Srpska or with the application of laws controlling the use of property. It relates to a failure by the authorities to protect the applicant against unlawful interference with his possessions by private individuals. In the Chamber's opinion the case must therefore be considered under the first, general rule in Article 1. This general rule may, like other Convention guarantees, give rise to positive obligations on the authorities to provide effective protection for the individual's rights, (see para. 25 above; see also Application No. 20357/92, Whiteside v. United Kingdom, 76A DR p. 80). The Chamber notes, furthermore, that it is implicit in the Court's Judgement in the case of Scollo v. Italy (*sup. cit.*) that such positive obligations may include the provision of necessary assistance in the recovery of property by means of eviction. In the present case the Chamber considers, for essentially the same reasons as it has given in relation to Article 8 of the Convention, that the failure of the authorities to take the necessary measures to enforce the court order obtained by the applicant against Mr K.V., and the failure of the court to proceed with sufficient urgency with the second civil action, involved failures effectively to secure his right to peaceful enjoyment of his possessions. There has therefore been a breach of his rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

3. Article 6 of the Convention

34. Article 6 of the Convention, so far as relevant, provides as follows:

> "1. In the determination of his civil rights and obligations…everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by (a) …tribunal…"

The applicant and the Ombudsperson suggest that the applicant's rights under this provision have been violated by reason of the failure to enforce the court order.

35. The European Court of Human Rights has held that Article 6 applies to enforcement proceedings following on the decision of a tribunal within its scope (Scollo v. Italy, 1995 Series A No. 315C; Hornsby v. Greece, Judgement of 19 March 1997). In particular in the Hornsby case it pointed out that Article 6 embodies the "right to a court" and stated that:

> "…that right would be rendered illusory if a Contracting State's domestic legal system allowed a final binding judicial decision to remain inoperative to the detriment of one party. It would be inconceivable that Article 6 should prescribe in detail procedural guarantees afforded to litigants…without protecting the implementation of judicial decisions; to construe Article 6 as being concerned exclusively with access to a court and the conduct of proceedings would be likely to lead to situations incompatible with the principle of the rule of law which the Contracting States undertook to respect when they ratified the Convention….Execution of a judgement given by any court must therefore be regarded as an integral part of the "trial" for the purposes of Article 6; moreover the Court has already accepted this principle in cases concerning the length of proceedings" (para. 40 of the Judgement).

36. In the Scollo case the Court found that prolonged delay in the enforcement of a judgement giving the applicant entitlement to the possession of an apartment had involved a breach of Article 6 of the Convention, pointing out that "the inertia of the competent administrative authorities" engaged the responsibility of the State (paras. 44 - 45 of the Scollo Judgement). In the Hornsby case it found that by failing over a period of five years to take the necessary measures to comply with a judicial decision the relevant authorities had "deprived the provisions of Article 6 (1) of the Convention of all useful effect" and that there was therefore a breach of that Article (para. 45 of the Hornsby Judgement). In the Chamber's opinion the situation is similar in the present case, where the police

were passive despite the obligation on them to assist in the execution of the court decision against Mr K.V. The inertia of the competent authorities, including that of the court in the second set of proceedings, involves a breach of the applicant's right to a determination of his civil rights within a "reasonable time" and has also deprived Article 6 (1) of all useful effect.

37. The Chamber therefore finds that there has been a violation of the applicant's rights under Article 6 (1) of the Convention.

4. Article 13 of the Convention

38. During the proceedings it has also been suggested that the applicant has been the victim of violations of his rights under Article 13 of the Convention, which guarantees the right to an "effective remedy" where a violation of the Convention occurs. This question was not pursued at the hearing and in view of the conclusion it has reached in relation to Article 6 of the Convention, the Chamber finds it unnecessary to examine the case under Article 13.

VI. REMEDIES

39. Under Article XI paragraph 1 (b) of the Agreement the Chamber must address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the breaches of the Agreement which it has found. In the present case the Chamber considers it appropriate to order the respondent Party to take effective measures to restore to the applicant his possession of the apartment in question. It will also order the respondent Party to report to it before 3 February 1998 on the steps taken by it to comply with this order. The Chamber will also reserve to the applicant the right to apply to it before 3 March 1998 for any monetary relief or other redress he wishes to claim.

VII. CONCLUSIONS

40. For the above reasons the Chamber **decides** as follows:

- 1. By eleven votes against one that the failure of the authorities of the respondent Party to enforce the court decision in the applicant's favour and the failure of the court to deal with sufficient urgency with the second civil action raised by the applicant involve violations by the respondent Party of the applicant's rights under Article 8 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

- 2. By ten votes against two that the aforesaid failures also involve violations by the respondent Party of the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

- 3. By eleven votes against one that the aforesaid failures also involve breaches by the respondent Party of the applicant's rights under Article 6 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

- 4. By eleven votes against one to **order** the respondent Party to take effective measures to restore to the applicant possession of the apartment referred to in the relevant orders of the Court of First Instance in Banja Luka;

- 5. By eleven votes against one to **order** the respondent Party to report to it before 3 February 1998 on the steps taken by it to comply with the above order;

- 6. By eleven votes against one to **reserve** to the applicant the right to apply to it before 3 March 1998 for any monetary relief or other redress he wishes to claim.

(signed) Andrew GROTRIAN
Registrar of the Chamber

(signed) Michèle PICARD
President of the Chamber

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 11 JUNE 1999

CASE No. CH/96/29

THE ISLAMIC COMMUNITY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

against

THE REPUBLIKA SRPSKA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 11 May 1999 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Giovanni GRASSO, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Rona AYBAY
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina ("the General Framework Agreement");

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement as well as Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. This case concerns the destruction of 15 mosques in Banja Luka in 1993 and other alleged violations of the rights of the applicant, the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina (henceforth "the Islamic Community" or "the applicant"), in the city of Banja Luka. The Islamic Community maintains, *inter alia*, that after the entry into force of the General Framework Agreement on 14 December 1995 the municipal bodies of Banja Luka destroyed and removed remains of the mosques, desecrated adjoining graveyards - or allowed these acts to happen - and failed to take certain action requested by the applicant for the protection of the rights of its members. In particular, the Municipality has refused the Islamic Community permission to rebuild destroyed mosques. The applicant alleges that these actions, in addition to violating its property rights and the freedom of religion of its members, have discriminated against it on the grounds of the religion and national origin of its members.

2. The application raises issues primarily under Article 9 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention") and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. In particular, the application raises the question whether the applicant and its members have been discriminated against in the enjoyment of the rights guaranteed by the aforementioned provisions.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced and registered on 4 December 1996. The applicant is represented by the Reisu-l-ulema, Dr. Mustafa Cerić. The applicant's legal representative is Mr. Enver Zečević, a lawyer in Sarajevo. The application included a request for provisional measures ordering the respondent Party immediately to enable Muslims in Banja Luka free expression of religion in previous places of worship, to provide temporary premises for Muslim worship in Banja Luka until the mosques had been rebuilt, to refrain from further destruction of the remains of the mosques, to refrain from any action to change the purpose of the sites of the destroyed mosques, to prevent the building of any objects except mosques on those sites, and to refrain from any activities violating the human rights of Muslims in the area of Banja Luka.

4. On 12 December 1996 the Chamber decided to request more information from the applicant. The Chamber also decided not to issue an order for provisional measures. The Registry requested information from the applicant on 17 February and 11 April 1997. On 25 April 1997 the applicant submitted additional information. The Chamber again considered the case on 6 June 1997 and decided to request more information from the applicant. On 26 June 1997 the applicant answered the Chamber's request.

5. On 8 September 1997 the Chamber decided to transmit the application to the respondent Party for observations on its admissibility and merits pursuant to Rule 49(3)(b) of the Rules of Procedure. The respondent Party submitted its observations on 22 September 1997. The applicant submitted observations in reply on 28 September and 26 October 1997 and maintained its request for provisional measures.

6. On 10 October 1997 the Chamber decided to request the Office of the High Representative, UNESCO and the Commission to Preserve National Monuments in Bosnia and Herzegovina, established under Annex 8 of the General Framework Agreement, to submit any relevant information in their possession. The Chamber also requested the Human Rights Ombudsperson to investigate certain allegations in the application. The Chamber decided not to order any provisional measures at that time.

7. On 10 December 1997 the Commission to Preserve National Monuments submitted information regarding the destruction during the war of the mosques in Banja Luka. On 11 December 1998 the Commission submitted copies of minutes from its June 1998 meeting at which it had added the site of the Ferhadija mosque in Banja Luka to its list of national monuments, and a copy of a letter to the Entity authorities asking them to protect the sites of destroyed monuments. In this letter the Commission had recommended planting hedges around the protected areas.

8. On 18 January 1998 the applicant submitted further observations and another request for

provisional measures. On 23 February 1998 the Chamber requested further information from the applicant. This information was submitted on 12 March 1998.

9. On 4 April 1998 the Chamber decided to request more information from the respondent Party, to hold a public hearing on the admissibility and merits of the case in June or July 1998, and to refuse the applicant's request for provisional measures.

10. On 28 April 1998 the Human Rights Ombudsperson responded to the Chamber's request for assistance by submitting information obtained during a meeting between the Ombudsperson's office and officials of the Banja Luka Municipality.

11. On 9 May 1998 the respondent Party responded to the Chamber's request for more information. On 14 May 1998 the Chamber decided to hold a public hearing in July 1998.

12. On 6 July 1998 the respondent Party informed the Chamber that its Agent had resigned and therefore it requested that the proceedings be postponed. On 9 July 1998 the President decided to postpone the public hearing and to issue an order for provisional measures, pursuant to Rule 36(2), ordering the respondent Party to take all necessary action to refrain from the construction of buildings or objects of any nature on the sites of the mosques and on the cemeteries and other Islamic sites indicated in the application, and not to permit any such construction by any other institution or person, whether public or private. The respondent Party was further ordered to refrain from the destruction or removal of any object remaining on the sites of the mosques and on the cemeteries and other Islamic sites indicated in the application, and not to permit any such destruction or removal by any other institution or person, whether public or private.

13. On 11 August 1998 the applicant requested the disqualification of the Chamber's member Popović, referring to his position as Vice-President of the Government of the Republika Srpska when the mosques were destroyed and his alleged comments on television in the summer of 1996 to the effect that mosques would "never again be built in Banja Luka." On 7 September 1998 the Chamber rejected the applicant's request in so far as it concerned Mr. Popović's position as Vice-President of the Government of the Republika Srpska. The Chamber requested the applicant to submit evidence substantiating the alleged statement of Mr. Popović in 1996. On 11 September 1998 the Chamber granted an extension of the time-limit by which the applicant could submit this information. No information was received.

14. On 8 September 1998 the Chamber decided to hold the public hearing in Banja Luka on 9 November 1998. The Chamber decided to summon the following witnesses to testify: Mr. Đorde Umičević, Mayor of Banja Luka; Mr. Slobodan Bućma, Secretary for Urban Planning and Environment in the Banja Luka Municipality; the Mufti or other leader of the Islamic Community in Banja Luka; and Mr. Hamzalija Kapetanović, then Secretary of the Islamic Community Council in Banja Luka. Mr. Ahmed Kapidžić, architect and former Director of the Institute for Urban Planning of the City of Sarajevo, was to be summoned as an expert.

15. On 13 October 1998 the Chamber rejected the remainder of the applicant's request to disqualify Mr. Popović, noting that the applicant had failed to substantiate its allegation.

16. On 20 and 21 October 1998 the Registrar summoned the parties, witnesses and experts under Article X(1) of the Agreement to a public hearing at the Restaurant and Catering School in Banja Luka.

17. On 21 October 1998 the Chamber was informed that Mr. Jovo Vojnović had been appointed Agent of the respondent Party.

18. On 27 October 1998 the Chamber was informed by the Director of the Restaurant and Catering School, Mr. Manojla Zrnić, that its premises would not be available for the public hearing. He claimed to have received a call from the office of Mayor Umičević instructing him not to rent the premises for the purpose of the Chamber's hearing.

19. On 4 and 5 November 1998 the participants in the proceedings were informed in writing that the public hearing would be held at the International Press Centre in Banja Luka. None of those

summoned objected to the change of venue. On 6 November 1998 the International Press Centre informed the Chamber that the hearing could not be held there either. Its manager, Mr. Neđo Vlaški, stated that one of the witnesses had pressured the Centre not to allow the hearing to take place at the Centre "or it would receive no more business."

20. On 7 November 1998 the Chamber decided to hold the hearing at the Agroprom Banka building in Banja Luka which had been provided with the assistance of the Organisation for Security and Co-operation in Europe. The witnesses and parties were informed of the new location on the same day. On the same day the Chamber was informed orally by the Agent of the respondent Party that he was resigning from that position with immediate effect and would not appear at the hearing.

21. Immediately before the oral proceedings were to begin on 9 November 1998, Mayor Umičević and Mr. Bućma, who had come to the previously scheduled venue, informed the Deputy Registrar that they would not attend the hearing at the Agroprom Banka building. They did not state any reasons for their decision but conceded having been informed of the final hearing venue the night before. Before the hearing was opened the Chamber noted the absence of any representative of the respondent Party. It found that, failing a justified cause, the holding of the hearing would nevertheless be consistent with the proper administration of justice pursuant to Rule 38.

22. There appeared on the applicant's behalf counsel Zečević assisted by Hfz. Ismet ef. Spahić, Deputy Reisu-l-ulema of the Islamic Community, Mr. Muhamed Salkić, Secretary-General of the *Rijaset* (administrative body of the Islamic Community) and Mrs. Meliha Filipović, counsel specialising in administrative and property law in the Republika Srpska. The Chamber also took witness and expert testimony (see paragraphs 48-70 below).

23. The Chamber deliberated on the admissibility and merits of the case on 10 and 11 November 1998, on 8, 10 and 11 February 1999, on 8 and 11 March 1999, on 12 April 1999 as well as on 10 and 11 May 1999. On the last-mentioned date the Chamber voted on the admissibility and merits of the case. On 19 May 1999 the applicant submitted additional factual information which was transmitted to the respondent Party for possible comments by 31 May 1999. Observations were received on 26 May 1999. On 7 and 9 June 1999 the Chamber considered and approved some factual amendments to its decision.

24. The members of the Chamber appointed by the Republika Srpska pursuant to Article VII(2) of the Agreement were absent from the Chamber session in March 1999, referring to the Resolution of the Republika Srpska National Assembly of 7 March 1999 on the decision of the Brčko Arbitration Tribunal. This Resolution ordered all elected or otherwise appointed representatives of the Republika Srpska in common institutions of Bosnia and Herzegovina to suspend their work "until the decision of the Arbitration Tribunal had been brought in line with the provisions of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina..." During its March session the Chamber recalled to its members Pajić and Popović that under Rule 3(1) of the Rules of Procedure members shall serve in their personal capacity as judges and may not be removed from office during their term as defined in Article VII(3) of the Agreement. The Chamber further stressed that as members do not serve as representatives of governments, the Resolution of the National Assembly of Republika Srpska could not apply to Mr. Pajić and Mr. Popović in their capacity as members of the Chamber.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Facts as presented by the applicant

1. Events prior to 14 December 1995

25. The applicant was afforded religious and educational autonomy in 1909 when Bosnia and Herzegovina was part of the Austro-Hungarian Empire. From 1919 to 1992 the autonomy of the Islamic Community was limited. By decision of its Restoration Assembly of 28 April 1993 the functions and autonomy of the Islamic Community of the Republic of Bosnia and Herzegovina were re-established and the resources were taken over by the present Islamic Community in Bosnia and Herzegovina. On 5 May 1993 the applicant was, in its present capacity, registered as a legal person by the Municipality of Sarajevo.

26. Under Articles I and II of its Constitution (as amended on 26 November 1997) the applicant is the sole, united and autonomous community of all Muslims in Bosnia and Herzegovina, Bosniaks abroad and Muslims who accept this community as their own. It may acquire, protect and augment its property independently, including endowments (*vakuf)* (Articles VI and XIII). It protects the religious rights of Muslims (Article X) and has authority to represent them (Article XVIII).

27. The applicant has been administering endowments from the beginning of its existence in Bosnia and Herzegovina, that is to say, from 1882. These possessions constituted inalienable property until 1946, when the endowments and other property of religious institutions, including all buildings and other facilities, were expropriated and transferred to the State (Article 7 of the Law on Land Reform and Colonisation; Official Gazette of the then People's Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 2/46). Certain real property was left to the respective religious institutions, depending on its significance and historic value.

28. On the basis of the 1958 Law on Nationalisation of Rented Buildings and Building Land (Official Gazette of the then People's Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 52/58) certain residential buildings, apartments and office premises were nationalised and transferred into social ownership. Nationalised land was recorded in the Land Registry as socially-owned. This nationalisation did not include buildings and spaces used for religious activities and buildings used for accommodating religious dignitaries.

29. The 1958 nationalisation deprived the applicant of all property in Banja Luka except for its mosques and the surrounding land. The organ administering the endowments belonging to the applicant was dissolved. Nevertheless, the entries in the Land Registry remained in the name of the Endowment of the Islamic Community. The Islamic Community in Banja Luka was further allowed to retain a right to use a certain number of apartments. The apartments were situated in the close vicinity of mosques and were to be inhabited by persons performing the function of imams. The apartment in the so-called "yellow building" at Zdravka Čelara street No. 8 next to the Ferhadija mosque was used for free by the applicant up to an earthquake in 1969 which rendered it uninhabitable. The building itself, including certain business premises on the ground floor, was nationalised. A further building at Mirka Kovačevića Street which the applicant used for religious instruction was also nationalised.

30. If, on nationalised building land, an already constructed building had not been nationalised, the owner of that building retained the right to use the land under the building as well as the surrounding land serving the needs of that building. This right was recorded in the Land Registry in the name of the owner of the building for as long as the building endured on the land. The said right relative to the sites of the mosques in Banja Luka had been registered in favour of the applicant prior to their destruction.

31. Nationalised building land not yet used for construction remained with the former owner until transferred into the possession of a municipality or another person, *inter alia*, for construction purposes. Until such a transfer of possession the previous owner retained a permanent right to use that land, including the right to lease it.

32. On 22 April 1975 a general urban plan was adopted for the city of Banja Luka. It appears that subsequently a detailed regulatory plan was adopted for various city areas.

33. Before the hostilities preceding the General Framework Agreement some 30,000 Muslims lived in the Banja Luka region. They performed their religious practice in 15 mosques in Banja Luka: Ferhadija (Ferhat-Pasha's), Arnaudija, Gazanferija, Sefer Bey's, Osmanija, Hadži-Perviz, Sofi Mehmed-Pasha's, Hadžibegzade's, Hisečka (Mehdibeg), Behram Efendija's, Hadži-Zulfikar's, Stupnica, Dolačka-Hadži-Omer's, Šabanaga's and Hadži-Kurt's. At least 12 of these mosques were registered, as enjoying special protection, by the Institute for the Protection of the Cultural-Historic and Natural Heritage of Bosnia and Herzegovina. The majority of the mosques were built in the sixteenth and the seventeenth centuries, the oldest being about 420 years and the youngest about 180 years old.

34. There was no war activity in Banja Luka in the 1990s, but all 15 mosques in Banja Luka were

destroyed between 9 April 1993 and the end of September 1993. Remains were removed from the sites of Ferhadija, Arnaudija, Gazanferija, Sefer's Bey's and Dolačka-Hadži Omer's. The destruction of the mosques and the removal of remains took place at night during the period when the city was blockaded and a curfew was in force.

35. On 18 February 1994 the Municipal Assembly of Banja Luka decided that a new regulatory plan for the areas "South IV-VII" would be drawn up for adoption between 1994 and 2000 (Official Gazette of the Republika Srpska, No. 1/94). The decision to draw up such a plan was coupled with a ban on construction within the relevant areas during a period of three years. Most of the sites of the destroyed mosques, including Ferhadija, Arnaudija and Gazanferija, were located within those areas.

2. Events after 14 December 1995

36. After the entry into force of the General Framework Agreement on 14 December 1995, only some 3,000 to 4,000 Muslims remained in Banja Luka. Following the destruction of the 15 mosques in Banja Luka, the closest mosque is located in Ključ, about 80 kilometres away in the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Muslims now worship in an allegedly inadequate office space in the only remaining building of the Islamic Community on the site of Ferhadija.

37. An extract from the official property map issued on 28 May 1996 still indicated the Ferhadija mosque with adjoining structures and graveyard.

38. After the end of the hostilities the municipal bodies in Banja Luka allegedly continued the destruction of the remains of the applicant's mosques in Banja Luka, by throwing the remains into a garbage deposit and/or into the river Vrbas. More particularly, the applicant alleges that from 16 to 19 October 1996 poplar trees were cut down on the site of Ferhadija. The yellow building was pulled down, and various material was removed by the company Čistoća ("JKP") following an order issued by the Municipality. Čistoća renders services to citizens related to cleanliness and other matters and is a public company.

39. On 16 October 1996 the Board of the Islamic Community in Banja Luka complained to the Municipality, seeking protection of its property rights and compensation for the damage caused by the company Čistoća. No decision has been issued by the Municipality.

40. In an extract from the official property map of the Banja Luka Municipality issued on 6 November 1996 the Ferhadija mosque and adjoining structures no longer appeared.

41. On 3 March 1997 the applicant submitted seven requests to the Municipality of Banja Luka for urban planning approval of the erection of fences around the sites of Ferhadija, Arnaudija, Gazanferija, Sefer Bey's, Hadži Perviz, Stupnica and Hisečka and their adjoining cemeteries. The applicant submitted that the cemetery sites were being used as parking lots and garbage dumps. The applicant further submitted seven requests for approval of the intended construction of the aforementioned mosques on their respective sites. There has been no official decision in response to any of the above requests. Allegedly, media in the Federation of Bosnia and Herzegovina reported, in April 1998, that Mayor Umićević was strongly opposed to any reconstruction of the Ferhadija mosque.

42. On 27 March 1997, on the basis of Articles 8(2) and 54(1) of the Republika Srpska Law on Environmental Planning, the Municipal Assembly decided to amend its decision of 18 February 1994 to draw up a regulatory plan for the areas "South IV-VII." Until a new regulatory plan had been adopted these areas were, with some exceptions, to be regarded as reserved ones for the purposes of Articles 8 and 9 of the said Law. Under Article 9 this designation entailed a ban on construction until the adoption of the regulatory plan or for a maximum of five years. The sites of the seven mosques included in the applicant's request of 3 March 1997 are located within the areas designated as reserved.

43. Having found out that the building on Mirka Kovačevića street used for religious instruction until the 1958 nationalisation was no longer being used by the Municipality, the applicant requested its return, but there was never any response.

44. On 20 July 1998 the then Mufti Halilović of Banja Luka died. The applicant requested permission from the Municipality to bury him on the site of the Ferhadija mosque. The request was denied in writing on the following day, as the burial would have taken place in the centre of the city and a law had prohibited burials at that location since 1945. An appeal was lodged but the applicant's legal representative was told that it had been rejected. The burial then took place in Sarajevo.

45. On 25 July 1997 the applicant requested the Commission to Preserve National Monuments to designate the sites of the Ferhadija mosque and four other mosques in Banja Luka as national monuments. In June 1998 the Commission designated Ferhadija as a protected site.

B. Facts as presented by the respondent Party

46. In respect of events occurring before 14 December 1995, the respondent Party confined itself to arguing that the Chamber lacked competence *ratione temporis* to examine them (see also paragraph 120 below).

47. The respondent Party further stated (in September 1997) that after 14 December 1995 the Mufti of Banja Luka had been working freely and had been able to conduct religious rituals. The respondent Party further submitted (in May 1998) that the Municipal Assembly would decide, at one of its forthcoming sessions, on the applicant's respective requests for the erection of fences around seven sites and the reconstruction of seven mosques.

C. Oral testimony

1. Mr. Jusuf Dedić (witness)

48. Witness Dedić, a religious official (Imam) of the Islamic Community in Banja Luka since 1992, stated that up to the war the Islamic Community had been entitled to dispose freely of all of its property in Banja Luka. This entailed carrying out repair works on the sites of the mosques and fencing them in. He confirmed the facts as alleged in the application in respect of the events in May 1993.

49. The witness confirmed that at present there are no mosques in Banja Luka and its close surroundings, the nearest mosque being situated in Ključ. The Muslim believers now practice their religion in an inadequate space on the ground floor of the Mufti's Office in Banja Luka. This room can accommodate about 200 people at a time. Many more would attend the prayers if the premises were adequate.

50. According to the witness, the authorities have not prohibited them from practising their religion in the aforementioned room. There was a disturbance on 23 July 1998, during the common prayer following the death of the late Mufti Halilović, when some thirty persons intruded with their shoes on and chased out believers.

51. Under Muslim rules every believer shall pray in a mosque five times a day. During the war the believers could, for security reasons, not be publicly invited to prayers (by *ezan*) in spite of the religious rules requiring such a procedure. For the same reason and for want of any permission to this end, there have been no such public invitations even after 14 December 1995, and only the noon prayer has been organised. Currently, no religious instruction in Islam is provided in Banja Luka, there being very few Muslim children in the city.

52. The witness further testified that in October 1995 "the old building" on the site of Ferhadija was destroyed and poplar trees were cut down. Further destruction took place in the daytime and debris was removed to unknown city dumps partly in the night time. Heavy vehicles such as trucks were used. The police did not appear on the site in connection with these works. Around the same time some marble slabs covering graves in certain Muslim cemeteries were removed, especially at Stupnica, and some tombstones were destroyed.

53. In July 1998 the Banja Luka authorities forbade the burial of the late Mufti Halilović on the

site of Ferhadija, referring to a prohibition on burials at that cemetery in force since 1945. There was no official written refusal. The witness and others were presented with a list of cemeteries indicating where burials were prohibited and where they were still allowed. Burials could still take place at least at the Muslim cemetery at Stupnica and at the Muslim cemeteries Sitari and Novoselija (at Behram Efendija) as well as at the mixed cemetery Novo Groblje. All of these cemeteries are located in the immediate vicinity of Banja Luka. However, according to the witness the capacity of these cemeteries has been almost exhausted and some of them are not fenced in. No permission was requested for the burial of the late Mufti on any site in Banja Luka other than Ferhadija.

54. According to the witness, nothing remains on the sites of Ferhadija, Arnaudija, Hisečka and Novoselija. The witness had seen cars driving over the site of the Ferhadija mosque. At Novoselija (Behram Efendija) a garage has been built and heavy vehicles park there. Buses occasionally park on the site of the Hisečka mosque. In the course of irrigation works in 1998 a remaining wall of the Arnaudija mosque was pulled down together with a drinking-fountain and a gate. Some ruins remain on the sites of the Šeher and Stupnica mosques. On the site of the Gazanferija mosque two small mausoleums still remain.

55. The witness finally testified that the applicant's requests for protection of the sites of destroyed mosques and for the erection of fences around them had not been dealt with by the authorities. Believers fenced in some of the graves in the spring of 1998. However, at several locations these fences were pulled down and removed, especially at the sites of Gazanferija and Stupnica. The applicant informed the police, who came to inspect the damage but did nothing more, following which the repaired fences were again damaged. The entrance into the site of Stupnica was turned into a dump site.

2. Mr. Hamzalija Kapetanović (witness)

56. Witness Kapetanović was previously the Treasurer, and from September 1995 until 2 November 1998, Secretary to the Board of the Islamic Community in Banja Luka. His office was in the Board's building on the site of Ferhadija.

57. The witness testified that the demolition of the mosques in question and the removal of some of their remains had taken place between 9 April and 9 September 1993. The Ferhadija mosque, Ferhat-Pasha's domed burial site as well as Barjaktar's and Hafiz-Kada's domed burial sites, horticulture and fences were levelled and the location cleansed before September 1993. Rubble and remains were removed by the public utility company "Put".

58. The witness further testified that, on 19 or 20 December 1995, three explosive devices were thrown into the water and sewage facility of the Board of the Islamic Community. Windows in the Board's building were broken and fences, tombstones and slabs were removed from the sites of several graveyards. Believers were assaulted and discouraged from entering the room in the Mufti's office for prayers. At funerals there were incidents of provocation during the escorting of the deceased and some believers were stoned after 14 December 1995. Those instances were reported by the Islamic Community to the police stations Centar and Majdan (later Obilićevo). There was never any response to those complaints or to the applicant's requests for permission to erect fences around the sites of destroyed mosques.

59. In April 1996 surveyors working on the Ferhadija site informed the witness that they were marking the location of the street to be built in front of the Express Restaurant near the Ferhadija site. On his way to work on 16 October 1996 around 7.45 a.m. the witness found heavy machinery (such as a bulldozer) on the site of Ferhadija, in the process of pulling down the yellow building. The applicant had not been notified that it would be destroyed. After protesting to the foreman, an employee of the public utility company Čistoća, the witness was told that the destruction had been ordered by the foreman's superior, and that the building belonging to the Board of the Islamic Community and located some fifteen metres away would be destroyed as well.

60. Fearing for his own safety, the witness left and, mistrusting the municipal organs, asked for the intervention by various bodies representing the international community. Meanwhile, the destruction of the yellow building continued. The cement path from the entrance gate was also

destroyed.

61. On arriving at work on 17 October 1996 the witness noticed that two poplar trees on the site had been cut during the night. He was later watching from his office window as the stump of one of them was being dug up at Hafiz-Kada's domed burial site and the bones of a skull and femur of an adult were removed with the soil. These remains were packed in a cement bag, thrown on a truck and covered with rubble. Following an intervention by the Office of the High Representative, the witness was informed by one of its officials that the building of the Board of the Islamic Community would not be levelled.

62. In 1997 the applicant requested the Municipality and the company Čistoća to carry out repair works on the Ferhadija site and to erect a new fence. The cement path from the entrance was later repaired by the company.

63. According to the witness, the yellow building on the Ferhadija site was an endowment of the Islamic Community until 1953. In the course of the nationalisation of part of its property the apartment on the first floor of this building was left to the applicant which was renting it out prior to its destruction. The business premises on the ground floor occupied by the company Vrbas were socially-owned, i.e. administered by the Municipality. The building was damaged in an earthquake in 1980 or 1981. The applicant was unable to repair it, as the company Vrbas was not interested in any such works. As a consequence the yellow building was in a bad state when pulled down.

64. The witness further confirmed that before the nationalisation the applicant had owned a building in Mirka Kovačevića Street which was used for religious instruction. The applicant's request for a return of the building received no reply from the Municipality.

65. At present a considerable number of believers have to pray in the corridors near the room in the building of the Board of the Islamic Community.

3. Mr. Ahmed Kapidžić (expert)

66. Mr. Kapidžić, architect and former Director of the Institute of Urban Planning in Sarajevo, was familiar with the general urban plan for the city of Banja Luka adopted on 22 April 1975. It had not been amended since and thus remained in force. The expert confirmed that item 37 places special emphasis on the protection of historic sites and objects. Item 37(3) classifies such sites and objects by various degrees of protection. Protection of the first degree is afforded to, among other objects, the ten sacred sites of Ferhadija with a domed burial site and a clock tower, Arnaudija mosque with a domed burial site and graveyard, Behram Efendija's mosque at Desna Novoselija, Hadži-Zulfikar's or Tulek's mosque, Hadži-Kurt's mosque, Sofi-Mehmed-Pasha's mosque, Hadžibegzade's mosque, Gazanferija mosque, Besim's mosque and Dolačka-Hadži-Omer's mosque, with their graveyards forming integral parts of the sites.

67. The expert had also been informed of the Municipality's decision of 1994 to draw up a detailed regulatory plan. He doubted whether that plan could cover all fifteen sites of the destroyed mosques. The regulatory plan being of a lower rank, it must be harmonised with the general plan. Until adoption of the new regulatory plan, there is a ban on construction, and only reconstruction of existing objects in the sense of maintenance is allowed.

68. The expert further testified that there is no legal possibility to change the purpose of the ten protected sites under the new regulatory plan in a way which conflicts with the general urban plan. The registration in the general urban plan of the aforementioned mosques as particularly protected objects means that they can be restored into their original state prior to the adoption of a regulatory plan. A permit to this effect is nevertheless required.

69. In the opinion of the expert, the adoption of a regulatory plan requires about one year, as opposed to at least three years for the adoption of a general urban plan.

70. The expert finally testified that general plans (and only such plans) would designate objects for military purposes as "reserved areas", marking them as "white spots". The expert was unaware of

any other objects having been designated as "reserved areas".

D. Observations by the Human Rights Ombudsperson

71. At a meeting on 25 March 1998 between one of the Ombudsperson's senior lawyers and Mr. Bućma, in his capacity as Secretary for Urban Planning and Environment of the Banja Luka Municipality, and Mr. Gavranović, Secretary to the Municipal Assembly, Mr. Bućma stated that about one month earlier he had met with Mufti Halilović regarding the applicant's request for permission to fence in the site of Ferhadija. They had apparently agreed that a request to this effect would be granted but only on a temporary basis. This arrangement had been reported to the Municipal Agency for Urban Planning which, according to Mr. Bućma, had supported it. Mr. Bućma had then brought the matter before the Municipal Board's Commission for Urban Planning and Environment, where, so Mr. Bućma stated on 25 March 1998, the arrangements had allegedly been cancelled because of "the political obstruction showed by the members of the Commission".

72. Mr. Bućma and Mr. Garanović further stated on 25 March 1998 that a sort of temporary measure was currently in force on the plots of land at issue in the case before the Chamber, thereby preventing any construction thereon until March 1999. The applicant's requests to such an end could not therefore be granted. As for the future designation of the plots in question, Mr. Bućma found it normal that religious buildings should be planned for construction in accordance with the number of members of the respective religious groups. Some of the plots in question might be maintained as religious sites, whereas some others might be designated for other use.

E. Documentation from the Office of the High Representative

73. In its Human Rights Monthly Report for July 1998, the Human Rights Coordination Centre of the Office of the High Representative stated the following of relevance to the applicant's case:

> "15. Demonstrations in Banja Luka following death of Mufti: Mufti Ibrahim Halilović, head of the Banja Luka Islamic Community and who remained in Banja Luka throughout the war, died of a heart attack on 20 July. The Islamic Community in BiH, in consultation with the family, initially decided to bury the Mufti at the site of the former Ferhadija Mosque in Banja Luka (destroyed during the war) but the municipal authorities refused. On 23 July, a group of approximately 500 Bosnian Serbs gathered in Banja Luka to prevent the funeral, shouting anti-Muslim slogans. Some international community monitors were assaulted, although none was seriously injured. The local police reportedly failed to respond. The Reiss decided to forgo the possibility of burial in Banja Luka and that the burial would take place in Sarajevo. The ceremony and burial were carried out on 24 July in Baščaršija, Sarajevo, without incident."

74. The Human Rights Monthly Report is based on the regular and special reporting of inter-governmental and non-governmental organisations.

F. Documentation from the Commission to Preserve National Monuments

75. The mandate of the Commission to Preserve National Monuments as provided for in Article IV of Annex 8 to the General Framework Agreement is as follows:

> "The Commission shall receive and decide on petitions for the designation of property having cultural, historic, religious or ethnic importance as National Monuments."

76. Article V (5) provides as follows:

> "In any case in which the Commission issues a decision designating property as a National Monument, the Entity in whose territory the property is situated (a) shall make every effort to take appropriate legal, scientific, technical, administrative and financial measures necessary for the protection, conservation, presentation and rehabilitation of the property, and (b) shall refrain from taking any deliberate measures that might damage the property."

77. During its session in June 1998, the Commission to Preserve National Monuments, in

addition to designating the site of the Ferhadija mosque as a protected site (see paragraph 45 above), approved the text of a letter addressed to the authorities in both Entities of Bosnia and Herzegovina, asking them

> "to undertake rigorous and complete protection of the sites of cultural and religious monuments of historical value that were totally destroyed. This protection requires that no constructions or use of any other sort encroach on the perimetre of the destroyed monument, or threaten its integrity."

78. The Commission strongly recommended that this protection take the form of the planting of hedges around the protected area. It finally requested that the measures be taken urgently by the services concerned.

G. RELEVANT DOMESTIC LAW

1. Continuation of laws enacted prior to the General Framework Agreement

79. Under Article 2 of Annex II to Annex 4 to the General Framework Agreement all laws, regulations and judicial rules of procedure in effect within the territory of Bosnia and Herzegovina when the Constitution of Bosnia and Herzegovina enters into force shall remain in effect to the extent not inconsistent with the Constitution, until otherwise determined by a competent governmental body of Bosnia and Herzegovina.

80. According to Article 12 of the Constitutional Law on the Implementation of the Constitution of the Republika Srpska (Official Gazette of RS, No. 21/92), laws and other regulations of SFRY and SRBiH which are consistent with the Constitution of the Republic and not inconsistent with laws and regulations enacted by the Assembly of the Serb People in Bosnia and Herzegovina, i.e. the People's Assembly, will be applied until the issuance of relevant laws and regulations of the Republika Srpska.

2. Religious communities

81. The status of a religious community is regulated by the Law of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina ("SRBiH") on the Legal Status of Religious Communities (Official Gazette of SRBiH, No. 36/76). The religious communities are separated from the State (Article 3). Within religious communities, their bodies or organisations it is forbidden to perform activities of social concern and to establish organs for the purpose of such activities. An exception is made for the preservation of objects belonging to the religious communities and forming part of the cultural-historic and ethnological heritage (Article 6).

82. Religious communities may, in accordance with the law, own and acquire buildings and other property which serve the needs of worship and other religious matters or are needed to accommodate staff (Article 27).

83. For the purpose of construction and adaptation of religious objects (buildings) the religious communities are obliged to provide the necessary documentation as well as permission by the competent administrative authority (Article 28).

84. Article 28 of the Republika Srpska Constitution guarantees the freedom of religion. Religious communities shall be equal before the law and shall be free to conduct religious activities and services. The Serbian Orthodox Church shall be the church of the Serb people and other peoples of Orthodox religion. The State shall support the Orthodox Church materially and cooperate with it in all fields and, in particular, in preserving, cherishing and developing cultural, traditional and other spiritual values.

3. The Law on Building Land

85. The Law on Building Land (Official Gazette of SRBiH, Nos. 34/86 and 1/90; Official Gazette of Republika Srpska, Nos. 29/94 and 23/98) stipulates that no right of ownership can exist over building land in a city or town (Article 4). Building land cannot be alienated from social ownership, but

rights defined by law may be gained over it (Article 5). The municipality governs and disposes of the building land on conditions provided by law and regulations issued on the basis of the law (Article 6). Rights in respect of building land shall be asserted in proceedings before a regular court if not otherwise stated by law (Article 11).

86. The former owner of building land transferred into social ownership enjoys a temporary right to use land not yet used for construction, a priority right to use not yet constructed land for the purpose of construction as well as a permanent right to use building land already used for construction while the building endures on the land (Article 21(1) and (3) and Article 40(1)).

87. The permanent right to use the land may be transferred, alienated, inherited or encumbered only together with the building. In case of expropriation of the building, the procedural decision on expropriation shall terminate the previous owner's right to permanent use of the land under the building and of the land serving for the regular use of the building (Article 42).

88. Subject to the above-mentioned possibility of expropriation, the permanent right to use the land lasts as long as the building remains on it. If the building is removed on the basis of a decision of a competent organ because of its deterioration, or is destroyed by *vis major*, its owner has the priority right to use the land for construction on condition that a regulatory plan or an urban development plan envisages the construction of a building over which one can have a property right. The owner of a building who removes it in order to build a new one has a similar priority right to use the land, again provided that the relevant plan envisages such construction (Article 43).

89. V*is major* may be defined as any natural occurrence or act committed by a human being which could not have been foreseen or prevented and causes damage. For a natural occurrence or act committed by a human being to qualify as *vis major* it is necessary: (1) that the occurrence is external to the scope of action of the parties but influences their legal relationship; (2) that the occurrence was impossible to predict or prevent; and (3) that the occurrence has harmful consequences either in terms of causing damage or in preventing a party from complying with its obligations (*Pravni Leksikon* (legal dictionary), *Savremena Administracija*, Belgrade 1970, p. 1289).

4. The Law on Environmental Planning of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina

90. Under Article 11 of the above Law on Environmental Planning (Official Gazette of SRBiH, Nos. 9/87, 23/88, 24/89, 10/90, 14/90, 15/90, 14/91) a plan shall, as a rule, determine areas reserved for future development during or after the period covered by the plan. The purpose of such areas does not have to be specified. In reserved areas construction is prohibited. Reserved areas may be designated for a temporary purpose.

91. Natural and cultural-historic heritage areas shall be protected by *lex specialis* with a view to preserving the historical authenticity, shape, relation and visual space of the protected area, entity or building (Articles 36 and 45). Protection of cultural-historic heritage shall involve, *inter alia*, conservation and restoration works. Legal protection is assured by the compulsory drafting of relevant plans and constant supervision by the responsible competent service *(*Article 46).

92. Plans are classified either as development plans (area plan, urban plan or urban order) or as operational plans (regulatory plan and urban project). Development plans are adopted for 10 years or longer. Operational plans regulate in detail the utilisation of land, construction and physical planning (Article 77).

93. The regulatory plan is the basis for any urban planning approval (e.g., a permit for construction or renovation) and regulates the detailed purpose of the areas covered, including any reconstruction of existing structures, monuments and structures of cultural-historic and natural heritage (Articles 89(1) and (3), 90(4) and 91(1) and (2)). A regulatory plan includes part of a city, smaller settlements as well as other areas under construction or cultivation.

94. The competent political assembly shall issue a preliminary decision to proceed with the development or revision of a regulatory plan. A draft plan shall be subject to public consultations following which a final draft shall be presented to the assembly (Articles 100(1) and 105(1)). The

adopted plan shall be published in the Official Gazette (Article 107(1)).

95. Urban planning approval shall be given on the basis of the regulatory plan. Approval for temporary objects or temporary purposes shall be given only exceptionally and shall be limited in time. Approval must be given by the competent municipal body within 30 days from the date when the request was submitted, or within 60 days, if the request concerns construction and works which require the obtaining of prescribed agreements (Articles 123(1), 129(1), 131(1) and 134(4)). The Law on Administrative Procedure shall be applied in any proceedings regarding a requested planning approval, unless otherwise prescribed by provisions of the Law on Environmental Planning (Article 135(1)).

5. The Republika Srpska Law on Environmental Planning

96. The Law on Environmental Planning in Republika Srpska entered into force on 25 September 1996 (Official Gazette of RS, Nos. 19/96, 25/96, 25/97, 3/98 and 10/98). It replaced the previously mentioned law of SRBiH. Under Articles 8 and 9 of the Republika Srpska Law the detailed purpose of reserved areas of significance for future development need not be specified. Reserved areas may also be designated for a temporary purpose. The competent assembly may designate reserved areas even before adopting a plan including such areas.

97. Within reserved areas construction is not allowed, with the exception of structures warranted by current maintenance, annexes for the purpose of providing basic hygiene, reconstruction which does not have the character of a new building, and construction required for the conservation of buildings. This prohibition shall last until the appropriate plan has been adopted, but no longer than five years (Article 9).

98. Under Article 54(1) a new regulatory plan is drawn up on the basis of a decision of the competent assembly.

99. The procedure for requesting urban planning approval is governed by the Law on Administrative Procedure unless differently prescribed (Article 80(1)).

100. The administrative organ competent for building affairs may, either *ex officio* or at the request of an interested party, order the demolition of a building, or part thereof, if it has been established that due to its worn-out state, *vis major*, war activities or large-scale damage the object can no longer serve its purpose or is dangerous to the life or health of people, to surrounding objects or traffic. The administrative organ may impose conditions and measures for the demolition. An appeal against a demolition order has no suspensive effect (Article 117).

6. The Law of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina on the Protection and Utilisation of Cultural-Historic and Natural Heritage

101. Under the Law on Protection and Utilisation of Cultural-Historic and Natural Heritage (Official Gazette of SRBiH, Nos. 20/85 and 12/87) property within the meaning of this law shall enjoy special protection and shall be used on conditions and in a manner prescribed by law (Article 6). Such protection involves, *inter alia*, preventing destruction of the property, prohibiting every activity which would lead directly or indirectly to changing it, and conserving and renovating protected property (Article 11).

102. Article 7(2) states that the competent socio-political communities shall provide conditions for protection and utilisation of assets of cultural and historic heritage.

103. Property within the meaning of this law which falls within the first or the second category is either of extraordinary significance for the history and culture of the nation and nationalities or property on the World Heritage List. The third category of cultural-historic heritage consists of other significant assets (Article 14).

104. Property enjoying special protection under this law shall be entered into a special register (Articles 40 and 41). Such property shall be maintained in its original state or in the state in which it

was found and be protected from all kinds of damage, extermination, destruction and decay which would change it (Article 46).

105. The Institute for the Protection of Cultural-Historic and Natural Heritage of Bosnia and Herzegovina shall submit an expert survey on protection and utilisation of protected immovable property, so that such property can be entered into the relevant plans (Article 50(1)).

106. Property protected pursuant to regulations in force until this law became effective is considered protected until categorised under the provisions of this law (Article 110).

7. The Republika Srpska Law on Cultural Assets

107. The Republika Srpska Law on Cultural Assets was published on 23 June 1995 (Official Gazette of RS, No. 11/95) and came into force eight days later. It replaced the aforementioned Law on Protection and Utilisation of Cultural-Historic and Natural Heritage. Under Article 111 cultural assets protected pursuant to regulations in force on the day the Republika Srpska Law became effective are considered protected until recorded and categorised according to this law.

8. The Law on Administrative Procedure

108. According to Article 218 of the above-mentioned Law on Administrative Procedure (Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, No. 47/86) any request submitted to an administrative organ is to be considered refused, if no decision has been made within one or two months (depending on the subject matter).

109. If the competent body does not deliver a decision within the above time-limit, the applicant has a right to appeal against this tacit refusal, i.e. "silence of the administration", to the higher administrative body, provided an appeal against the decision initially sought is allowed (Article 218).

9. The Republika Srpska Law on Administrative Disputes

110. According to Article 2 of the Law on Administrative Disputes (Official Gazette of RS, No. 12/94), a physical and legal person may initiate an administrative dispute if he considers that his right or personal interest based on law has been violated. According to Article 3, county courts, the Supreme Court of the RS and the RS Military Supreme Court are competent to resolve administrative disputes.

111. According to Articles 7 and 25 of the Law, an administrative dispute may be initiated against an administrative act of a second instance body. An administrative dispute may also be initiated against an administrative act of a first instance body, if an ordinary appeal against the decision is not allowed.

112. According to Article 9(1) of the Law, an administrative dispute cannot be initiated against administrative decisions in matters which a judicial body is competent to adjudicate.

113. According to Articles 23 and 25, an administrative dispute may be initiated within 30 days from the day of delivery of the administrative act. An administrative dispute may also be initiated if the first or second instance body did not issue a decision on the applicant's request or appeal within sixty days, or within seven days after the request for a decision has been repeated.

10. Decision on Graveyards and Funeral Activities in Banja Luka

114. On 20 June 1996 the Assembly of the Banja Luka Municipality, on the basis of Articles 19 and 20 of the Law on Communal Activities (Official Gazette of RS, No. 11/95) passed a decision on graveyards and funeral activities, providing the conditions and form of burials, exhumation of deceased, transfer of mortal remains from and to a graveyard and the conditions for closing and levelling a graveyard (Official Gazette of the Banja Luka Municipality, No. 5/96).

115. Article 2 (4) of the Decision entitles the municipal assembly to prohibit further burials in a graveyard. Such a graveyard is to be considered abandoned.

116. Article 4 of the Decision provides that burials may only be performed in a graveyard in use.

117. Article 48 provides an exception to Article 4. The deceased may be buried outside a graveyard in use, if special reasons and conditions exist and if such a burial would not be against the public interest and urban planning, sanitary and other regulations. The municipal organ competent for sanitary inspection affairs must approve such a burial.

IV. COMPLAINTS

118. The applicant essentially complains that the killing, expelling and displacement of Muslims in Banja Luka and the destruction of its 15 mosques in Banja Luka prior to the entry into force of the General Framework Agreement, the removal of the remains of those mosques, the desecration of adjacent graveyards, the destruction of the yellow building on the site of Ferhadija, the Municipality's ongoing refusal to permit the construction of seven mosques or even the erection of fences around the remains of those seven sites, the inability to worship on adequate premises, including making public calls to prayer, the local authorities' failure to protect Muslim believers during worship and funerals and the refusal to allow the burial of the late Mufti on the Ferhadija site, taken together, constitute discrimination against the applicant and its members on the grounds of religion and national origin in the enjoyment of their right to freedom of religion and the right to peaceful enjoyment of their possessions. Reference is made notably to the fact that the Islamic Community represents the religious and ethnic minority of Bosnian Muslims in Banja Luka, a city currently with a majority population of Serb descent. This discrimination has continued since the destruction of the mosques in 1993, as seen in the Municipality's ongoing policy of subjecting the applicant's members to humiliation.

119. As for provisions of international treaties applicable according to the Agreement, the applicant invokes specifically Article 9 of the Convention and Article 18(1) of the International Covenant for Civil and Political Rights ("the Covenant").

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

120. In so far as it has participated in the proceedings before the Chamber, the respondent Party submits that all events related to the destruction of the 15 mosques and the removal of the remains from their sites occurred before the Agreement came into the force and that the application was therefore not compatible *ratione temporis* with the Agreement.

121. In addition, the respondent Party stated (in September 1997) that after 14 December 1995 the Mufti of Banja Luka had been working freely and had been able to conduct religious rituals. The respondent Party further submitted (in May 1998) that the Municipal Assembly would decide, at one of its forthcoming sessions, on the applicant's respective requests for the erection of fences around seven sites and the reconstruction of seven mosques.

B. The applicant

122. The applicant maintains its complaints and further contends that it has no effective remedy whereby it could challenge the alleged violations. It is true that in the course of an administrative dispute the legality of a final administrative act may be examined by the competent court. However, as no such final act exists in the applicant's case, this remedy could not effectively be used. Nor does the applicant have an effective remedy against "the silence of the administration". Given that the Municipality's decision of 27 March 1997 amending the decision to draw up a regulatory plan continues to prohibit any construction, any opposition against such "silence" would be rejected. Finally, the applicant also refers to its position in the Banja Luka area, on account of which the outcome of any dispute could allegedly be foreseen in advance. In particular, any request for

reconstruction of Ferhadija lodged after the amendment indicated in the extract from the official property map of 6 November 1996 would be rejected as ill-founded, because this document no longer proves the previous existence of that mosque.

123. The applicant underscores that the authorities were under a legal obligation to take measures for the protection of its mosques and sites, most of them being protected cultural objects under Articles 7(2) and 46 of the 1985 Law on the Protection and Utilisation of Cultural-Historic and Natural Heritage.

124. The applicant suspects that the aim of the process for drawing up a regulatory plan for parts of Banja Luka is to change the purpose of the sites of destroyed mosques. The provisions of the Republika Srpska Law on Environmental Planning of 1996 allegedly do not impose any time-limit within which a regulatory plan must be adopted. The designation of an area as a "reserved" one may be extended indefinitely.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

1. Competence *ratione personae*

125. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept the case, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII of the Agreement. Under Article VIII(1) the Chamber shall receive, from any Party or person, non-governmental organisation, or group of individuals claiming to be the "victim" of a violation by any Party, applications concerning alleged or apparent violations of human rights within the scope of Article II(2) of the Agreement.

126. The present applicant's status as a legal person in principle qualifies it to act as a non-governmental organisation within the meaning of Article VIII(1) of the Agreement. However, the Chamber must also ascertain whether the applicant can claim status as "victim" in relation to the respective violations alleged. The respondent Party has voiced no objection to the effect that the applicant would lack such status.

127. The Chamber has held that a registered association could not in itself be regarded as a "victim" within the meaning of Article VIII (1) of the Agreement, where the case concerned alleged violations of procedural and property rights of individual members of the association and where the Chamber had not been provided with any letter of authority by which one or several individual members had authorised the association to act on their behalf before the Chamber (*United Association of Citizens-Pensioners in the Federation of Bosnia and Herzegovina v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/98/736, decision of 13 October 1998, paragraphs 10-11, Decisions and Reports 1998).

128. In the present case the applicant alleges, *inter alia,* discrimination against its members in the enjoyment of their right to freedom of religion, as guaranteed by, among other applicable provisions, Article 9 of the Convention. The European Commission of Human Rights has found that a church body or an association with religious and philosophical objects is capable of possessing and exercising the rights contained in Article 9 and is in reality acting on behalf of its membership (see, e.g., *Chapell v. the United Kingdom*, decision of 14 July 1987, Decisions and Reports of the Eur. Comm. H.R. No. 53, pp. 241, 246; *X. and Church of Scientology v. Sweden*, decision of 5 May 1979, Decisions and Reports of the Eur. Comm. H.R. No. 16, pp. 68, 70).

129. The Chamber notes that under Article 1 of its Constitution the applicant is an independent religious community to which belong, among others, all Muslims in Bosnia and Herzegovina. The Chamber therefore finds that, for the purposes of Article VIII(1) of the Agreement, the applicant can legitimately claim status as a "victim" appearing on behalf its members in Banja Luka whose existence is not in dispute.

130. The applicant further complains of a violation of the right to the peaceful enjoyment of its possessions. The Chamber understands this complaint to have been brought not on behalf of

individual Muslim believers but by the Islamic Community in its own right, being recognised under domestic law as a legal person capable of possessing property (*see* paragraph 82 above). For this reason, the applicant may also claim status as "victim" in relation to the alleged violation of its rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

131. It follows that the applicant may also claim status as "victim" of alleged discrimination in the enjoyment of the aforementioned rights. Accordingly, the applicant meets the requirement of a "victim" within the meaning of Article VIII(1) of the Agreement. The application is therefore compatible *ratione personae* with the Agreement within the meaning of Article VIII(2)(c).

2. Competence *ratione temporis*

132. According to Article VIII(2)(c) of the Agreement, the Chamber shall dismiss any application which it considers incompatible with the Agreement. The Chamber must therefore address the question to what extent it is competent *ratione temporis* to consider this case, bearing in mind that some of the alleged violations occurred before the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. In *Matanović* v. *The Republika Srpska* (Case No. CH/96/1, decision on the admissibility of 13 September 1996, Decisions 1996-97) the Chamber held that, in accordance with generally accepted principles of international law, it is outside the competence of the Chamber *ratione temporis* to decide whether events occurring before the coming into force of the Agreement on 14 December 1995 gave rise to violations of human rights. Evidence relating to such events may, however, be relevant as a background to events which occurred after the Agreement entered into force. Moreover, in so far as an applicant alleges a continuing violation of his rights after 14 December 1995, the case may fall within the Chamber's competence *ratione temporis* (*see Bastijanović* v. *Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/96/8, decision of 4 February 1997, Decisions 1996-97).

133. The applicant has alleged that the authorities of the respondent Party were responsible for, or allowed, the destruction of its 15 mosques in Banja Luka in 1993 as well as the killing, expelling and displacement of Muslims in the area prior to the entry into force of the General Framework Agreement. As these events occurred prior to 14 December 1995, the Chamber, agreeing with the respondent Party, finds that they are as such outside the Chamber's competence *ratione temporis*.

134. The applicant has further alleged that the authorities of Banja Luka have prevented the remaining Muslims in Banja Luka from practising their religion in appropriate conditions as they did before the war. The Muslim believers have not had public calls to prayer by a *mujezin* and have been limited to worshipping in the offices of the Islamic Community. The burial of the Mufti of Banja Luka on the site of the Ferhadija mosque was prohibited. In addition, the applicant alleges that the local authorities have failed to protect its members against assaults, provocation and other disturbances during worship and funerals. The applicant has further alleged that the authorities in Banja Luka were responsible for the destruction of the remains of the mosques which occurred after 14 December 1995, specifically the events of 16-18 October 1996. Finally, the applicant has alleged that the authorities' denial of permission to reconstruct seven of its mosques and to erect fences around the sites of destroyed mosques violates its rights under the Agreement.

135. The Chamber observes that the aforementioned complaints relate to a number of events which, taken as a whole, allegedly form a pattern of ongoing discrimination against the applicant's members in Banja Luka. For the purposes of Article VIII(2)(c) of the Agreement the Chamber is therefore competent *ratione temporis* to examine this alleged discrimination in so far as it has continued after 14 December 1995. In doing so the Chamber can also take into account, as a background, events prior to that date (see, e.g., *Eraković v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/97/42, decision of 15 January 1999, paragraph 37).

136. The Chamber also considers itself competent *ratione temporis* to examine separately the alleged violation of the applicant's property rights, in so far as this has occurred or continued after 14 December 1995.

3. *Lis alibi pendens*

137. According to Article VIII(2)(b) of the Agreement, the Chamber shall not address any application

which is substantially the same as a matter which has already been examined by the Chamber or has already been submitted to another procedure of international investigation or settlement. Moreover, under Article VIII(2)(d) of the Agreement the Chamber may reject or defer further consideration of a case, if it concerns a matter currently pending before any other international human rights body responsible for the adjudication of applications or the decision of cases, or any other Commission established by the Annexes to the General Framework Agreement. The respondent Party has not made any objection based on these two provisions of the Agreement.

138. The Chamber notes that, following the applicant's request of July 1997 (see paragraph 45 above), the destruction and possible reconstruction of the mosques of Banja Luka have to some extent also been considered by the Commission to Preserve National Monuments established by Annex 8 of the General Framework Agreement. This Commission's mandate is to decide on petitions for the designation of property as a National Monument. It has declared the site of the Ferhadija mosque to be protected and has recommended that the authorities of the respondent Party protect totally destroyed sites of cultural and religious monuments of historic value. The Commission has strongly recommended that this protection take the form of the planting of hedges around such sites.

139. The Chamber finds that neither the decision of the Annex 8 Commission to declare protected the site of the Ferhadija mosque nor its recommendation to the respondent Party directly addresses the question before the Chamber, namely whether some of the applicant's rights under the Agreement have been violated. Nor does Annex 8 afford to this Commission any jurisdiction to address alleged violations of rights protected by the Agreement.

140. The Chamber finds therefore that the actions taken by the Annex 8 Commission relative to sites of destroyed mosques in Banja Luka do not preclude the Chamber from examining the applicant's grievances relative to the rights and freedoms guaranteed by the Agreement. Moreover, even if related matters may remain pending before the Commission to Preserve National Monuments, the Chamber does not find it appropriate to reject or defer further consideration of this application.

141. It follows that, in so far as the Chamber has retained part of the application as falling within its competence *ratione temporis*, the admissibility requirements spelled out in Article VIII(2)(b) and (d) of the Agreement have also been met.

4. Requirement to exhaust effective domestic remedies

142. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Chamber must also consider whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted. In applying the corresponding provision in Article 26 of the Convention (presently Article 35 of the Convention, as amended by Protocol No. 11 to the Convention), the European Court of Human Rights, in the case of *Akdivar and Others v. Turkey*, stated the following:

> "Under Article 26 normal recourse should be had by an applicant to remedies which are available and sufficient to afford redress in respect of the breaches alleged. The existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness (see judgement of 16 September 1996, Reports 1996-IV, p. 1192, paragraph 66)."

143. The European Court also stated that in applying the rule on exhaustion of domestic remedies it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as the personal circumstances of the applicants (ibid., paragraph 69).

144. The Chamber has already found that these principles should also be taken into account when examining whether domestic remedies have been exhausted for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement (see, e.g., *Blentić v. The Republika Srpska,* Case No. CH/96/17, decision of 3 December 1997, paragraphs 19-21, with further reference, Decisions 1996-97).

145. In the present case the Chamber finds it established that the applicant, following various incidents, requested through its members in Banja Luka that the local police take measures with a

view to protecting both the applicant's own rights and those of its members as guaranteed by the Agreement. These incidents involved assault and disturbance of believers during worship and funerals and damage to the applicant's property. There is no indication that the police thoroughly and effectively investigated any of these incidents with a view to identifying the culprits.

146. The Chamber further notes that, on 3 March 1997, the applicant requested permission from the Municipality of Banja Luka to rebuild seven of the 15 mosques. At the same time, the applicant requested permission to build fences around those seven sites. This request was made following the termination of a three-year prohibition on construction resulting from the Municipality's decision of 18 February 1994 to draw up a regulatory plan for certain areas encompassing, *inter alia*, the sites of the aforementioned seven mosques. The applicant has not received any formal response to these requests. Furthermore, on 27 March 1997 the Municipal Assembly amended its decision of 18 February 1994 and reserved the relevant areas for purposes not stated. The Chamber notes that under Articles 8 and 9 of the Republika Srpska Law on Environmental Planning such designation triggers a ban on construction which remains in force.

147. In addition, the applicant claims to have requested, for the purpose of holding religious services, permission to use a building that had belonged to it prior to the nationalisation of part of its property in 1958. No answer has allegedly been received.

148. In previous cases the Chamber has held that the burden of proof is on the respondent Party to satisfy the Chamber that there was a remedy available to the applicant both in theory and in practice (see, e.g., *Čegar v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/96/21, decision on admissibility of 11 April 1997, paragraph 12, Decisions 1996-97). In the present case, the respondent Party has not raised the issue of exhaustion of domestic remedies.

149. On the information available to it the Chamber cannot find it established that an effective remedy was or is at present available to the applicant which could afford redress in respect of the breaches alleged. The Chamber therefore concludes that the admissibility requirement in Article VIII(2)(a) of the Agreement has been met.

5. Conclusion

150. Summing up, the Chamber concludes that, in so far as the applicant complains about the destruction of its 15 mosques in Banja Luka in 1993 and about the killing, expelling and displacement of Muslims in the area prior to the entry into force of the General Framework Agreement, the application must be declared inadmissible under Article VIII(2)(c) as being incompatible *ratione temporis* with the Agreement. The Chamber further concludes that the remainder of the applicant's complaints are admissible.

B. Merits

151. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether this case discloses a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Article I of the Agreement provides that the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms, including the rights and freedoms provided in the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

152. Under Article II of the Agreement, the Chamber has competence to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the Convention and its Protocols and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the 16 international agreements listed in the Appendix (including the Convention), where such a violation is alleged or appears to have been committed by the Parties, including by any official or organ of the Parties, Cantons, Municipalities or any individual acting under the authority of such an official or organ.

153. The Chamber has held in *Hermas v. The Federation of Bosnia and Herzegovina* (Case No. CH/97/45, decision on admissibility and merits of 16 January 1998, paragraph 82, Decisions and

Reports 1998) that the prohibition of discrimination is a central objective of the General Framework Agreement to which the Chamber must attach particular importance. It will therefore first consider whether the respondent Party is in violation of the Agreement by having discriminated against the applicant's members in the enjoyment of their right to freedom of religion.

1. Discrimination in the enjoyment of the right to freedom of religion guaranteed by Article 9 of the Convention

154. The applicant alleges discrimination in part relating to the freedom of religion of its members and in part in relation to its own property rights. The Chamber understands the applicant as alleging that the discrimination in the enjoyment of the latter right directly affects the possibility for its members in Banja Luka to exercise their freedom of religion. For the purposes of examining whether discrimination has occurred in the enjoyment of the right to freedom of religion it would therefore be artificial to exclude the property-related aspects of the case.

155. The Chamber will consider this allegation of discrimination under Article II(2)(b) of the Agreement in relation to Article 9 of the Convention which reads as follows:

> "1. Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance.
>
> 2. Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

156. In examining whether there has been discrimination contrary to the Agreement the Chamber recalls the jurisprudence of the European Court of Human Rights with respect to Article 14 of the Convention, of the UN Human Rights Committee with respect to Articles 2 and 26 of the Covenant and of other international courts and monitoring bodies. Article 14 of the Convention and Article 2 of the Covenant stipulate that the enjoyment of the rights and freedoms set forth in the respective treaties shall be secured without discrimination on any ground. Article 26 of the Covenant goes further and guarantees an independent right to equality before the law, equal protection of the law, prohibition of discrimination and protection against discrimination. The European Court and the Committee on Human Rights have consistently found it necessary first to determine whether the applicant was treated differently from others in the same or relevantly similar situations. Any differential treatment is to be deemed discriminatory if it has no reasonable and objective justification, that is, if it does not pursue a legitimate aim or if there is no reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised. There is a particular onus on the respondent Party to justify differential treatment which is based on any of the grounds explicitly enumerated in the relevant provisions, including religion or national origin. In previous cases, the Chamber has taken the same approach (see the above-mentioned *Hermas* decision, loc.cit., paragraphs 86 et seq., and *Kevešević v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, decision of 12 September 1998, paragraph 92, Decisions and Reports 1998).

157. Turning to the present case, the Chamber first notes that Article 28 of the Constitution of the Republika Srpska protects the freedom of religion and stipulates that religious communities are equal before the law and may freely perform their religious activities and services. However, the same provision singles out the Serbian Orthodox Church as "the church of the Serb people and other peoples of Orthodox religion" and provides that "the State" shall assist the Orthodox Church materially and cooperate with it in all fields. The Chamber is not called upon to determine whether the privileged treatment afforded to the Serbian Orthodox Church in itself amounts to discriminatory treatment of institutions or individuals who do not form part of that Church. However, the less favourable conditions to which the respondent Party's Constitution subject the applicant's members is a further element to be borne in mind in the examination of whether their treatment as a whole amounts to discrimination.

158. The applicant alleges that its members are subjected to an allegedly ongoing pattern of discrimination in Banja Luka, a city with a majority population of Serb descent where, consequently, the applicant's members form an ethnic and religious minority. The applicant holds the local authorities responsible for this discrimination and refers to the killing, expelling and displacement of Muslims and the destruction of its 15 mosques, these events occurring prior to the entry into force of the General Framework Agreement. Reference is further made to the subsequent removal of remains of mosques, the alleged desecration of adjacent graveyards, the Municipality's ongoing refusal to permit the reconstruction of seven mosques or even the erection of fences around the remains of the sites of those mosques, the alleged inability to worship and to make public calls to prayer, the local authorities' alleged failure to protect Muslim believers against assaults, provocation and other disturbances during worship and funerals and the refusal to allow the burial of the late Mufti Halilović on the site of the Ferhadija mosque.

159. The Chamber has already delimited its competence *ratione temporis* and can only consider the alleged discrimination in so far as it is alleged to have continued after 14 December 1995 (see paragraphs 132-136 above). It must further be examined whether the alleged incidents after that date amount to discrimination imputable to the respondent Party under Article II(2) of the Agreement.

160. The applicant has alleged, *inter alia*, that its membership in Banja Luka is being denied the possibility of worship on adequate premises and does not have public calls to prayer because it is concerned about the believers' safety. It is not disputed that at present the closest mosque is located in Ključ, about 80 kilometres from Banja Luka, in the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Chamber also finds it established that the believers' current religious premises in Banja Luka are inadequate for worship and that they have been unable to use the premises occupied by the applicant until 1958. Nevertheless, on the evidence before it the Chamber cannot find that the believers have been totally prevented from gathering for worship after 14 December 1995. However, the applicant's allegations go beyond this question.

161. Before scrutinising the alleged acts and omissions of the respondent Party's authorities the Chamber finds it necessary to recall the undertaking of the Parties to the Agreement to "secure" the rights and freedoms mentioned in the Agreement to all persons within their jurisdiction. This undertaking not only obliges a Party to refrain from violating those rights and freedoms, but also imposes on that Party a positive obligation to ensure and protect those rights (see the above-mentioned *Matanović* case, decision on the merits of 6 August 1997, paragraph 56, Decisions 1996-97, and *Marčeta v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, CH/97/41, decision of 3 April 1998, paragraph 65, Decisions and Reports 1998).

162. The authorities' effective refusal to permit the reconstruction of any of the seven mosques and the erection of fences around any of those sites is clearly imputable to the respondent Party. The Chamber cannot lose sight of the reasons underlying the applicant's requests to this effect. On various occasions in 1993 all 15 mosques in Banja Luka were destroyed during curfew, although the city was not in the war zone. Despite the repetitive character of these acts of destruction no attempt appears to have been made to prevent them and no official investigation into the responsibility for them appears to have been conducted by the local authorities. Twelve of the fifteen mosques with related structures had been placed under express protection by the authorities. From 18 February 1994 onwards construction on the seven sites had been banned for three years so as to permit the Municipality to draw up a new detailed plan for the area. From 19-20 December 1995 onwards the sites had nevertheless been the object of desecration by unknown perpetrators as well as of public works entailing the removal of parts of tombs, including their underground contents. Once the construction ban had ceased and in the absence of any plan re-designating the sites for other purposes the applicant sought firstly to obtain permission to protect the sites by fencing them in, and secondly to permit the reconstruction of the mosques. However, three weeks after these requests had been lodged the Municipal Assembly decided to reserve certain areas encompassing those sites, for purposes not stated, thereby triggering a new ban on construction.

163. The Chamber finds it established that the events on the site of the former Ferhadija mosque in October 1996 included the pulling down of the yellow building in which the applicant had been using an apartment, up to its devastation by an earthquake in 1969. The October 1996 events further included the destruction of part of the applicant's burial sites and other religious objects

remaining after the destruction of the Ferhadija mosque itself. The Chamber further considers it established that these acts were carried out by the public utility company Čistoća acting under the direct authority of the Municipality or at least with the connivance of the local authorities. Consequently, these acts are imputable to the respondent Party for the purposes of Article II(2) of the Agreement.

164. The Chamber further finds it established that from 19-20 December 1995 onwards the remains of some of the other destroyed mosques have also been removed, including objects on adjacent graveyards and fences which believers had erected around some of the sites. It has not been established that these measures have been taken either by an organ or official of the respondent Party of by an individual acting under the authority of such an official organ. Even so, it has not been shown that the authorities have taken any steps to investigate these incidents and to prevent their repetition.

165. Against this background, recalling the currently inadequate premises of Muslim believers in Banja Luka and not doubting that in their eyes the works on the site of Ferhadija and the use of some other sites as dumps and parking places amount to continuing desecration, the Chamber finds that the applicant's requests of 3 March 1997 require urgent and sympathetic consideration leading to a formal response from the Municipality. The applicant is entitled - as any religious community - to receive, in reply to its requests, reasoned decisions based on respect for its fundamental rights. The Chamber notes that in May 1998 the respondent Party submitted that the Municipal Assembly would decide, at one of its next sessions, on the applicant's respective requests. No such decision has been forthcoming and the respondent Party has given no reason for this delay.

166. The Chamber further notes *ex officio* that a Serbian Orthodox church is currently being constructed in the centre of Banja Luka opposite to Banski Dvor on the site of a church destroyed in World War II. It appears that this church is being built in an area not designated as reserved within the meaning of Articles 8 and 9 of the Republika Srpska Law on Environmental Planning. However, the respondent Party has not suggested any objective need to designate, three weeks after the applicant's requests of 3 March 1997, an area including the sites of seven destroyed mosques as a reserved space within which construction will remain prohibited until an appropriate plan has been adopted or until 2002.

167. Whilst the Muslim believers have not been outright prevented from gathering in worship, the Chamber finds it established that between 19-20 December 1995 and 23 July 1998 believers have been the subject of assault and provocation both at public funeral processions and during worship, without any intervention by the local police. The Chamber has furthermore found (in paragraph 145 above) that the applicant's complaints to the police have not triggered any proper investigation with a view to identifying the culprits.

168. The Chamber further notes that in March 1998 Mr. Bućma, Secretary for Urban Planning and Environment of the Banja Luka Municipality, suggested to a representative of the Human Rights Ombudsperson that a provisional agreement had been reached with the applicant in February 1998 to the effect that the site of the former Ferhadija mosque would be fenced in. This agreement had later been cancelled in the Municipal Board's Commission for Urban Planning and Environment, where, so Mr. Bućma stated on 25 March 1998, the arrangements had allegedly been cancelled because of "the political obstruction showed by the members of the Commission". This evidence gathered by the Human Rights Ombudsperson has not been challenged by the respondent Party.

169. The applicants have further alleged, without the respondent Party's rebuttal, that in April 1998 Mayor Umićevič publicly voiced his strong opposition to the reconstruction of the Ferhadija mosque. Nor can the Chamber overlook the incidents relating to its public hearing in the case (see paragraphs 16-21 above). Mr. Bućma and Mayor Umićevic both refused to appear at the final hearing venue, thereby failing to testify before the Chamber. Moreover, although not testifying under oath, the Director of one of the venues where the Chamber had originally intended to hold its hearing referred to pressure from Mayor Umićević's office as the reason for not being able to provide those premises to the Chamber.

170. The Chamber considers that the aforementioned behaviour of the highest municipal official of

Banja Luka and of its highest official in the field of urban planning, the attitude they have shown to the applicant's case before the Chamber as well as the statement of the Director of the Restaurant and Catering School amount to circumstantial evidence suggesting that the position of the Muslim believers in mainly Serbian-Orthodox Banja Luka is, for its authorities and officials, a political matter rather than a matter of freedom of religion.

171. The European Court has held that the need to secure true religious pluralism is an inherent feature of the notion of a democratic society. In the context of religious opinions and beliefs protection may be required to prevent and even punish improper attacks on objects of religious veneration (cf. *Otto Preminger-Institut v. Austria* judgement of 20 September 1994, Series A no. 295-A, pp. 17, 19-20, paragraphs 44 and 49).

172. In light of all the aforementioned considerations the Chamber finds it established that the Muslim believers in Banja Luka have been subjected to differential treatment if compared with the local Serbian Orthodox majority. In the aforementioned exceptional circumstances the onus has been on the respondent Party to show that this treatment has been objectively justified in pursuance of a legitimate aim by means proportional to that aim. Failing such justification, it has been for the respondent Party to show that, following the various requests and complaints submitted by the applicant, its authorities have taken reasonable steps to protect the applicant's members in Banja Luka from such discriminatory acts.

173. As there is no reasonable and objective justification for the differential treatment, the Chamber finds that the Banja Luka authorities have either actively engaged in and/or passively tolerated discrimination against Muslim believers due to their religious and ethnic origin. This attitude of the authorities has hampered - and continues to hamper - the local Muslim believers' enjoyment of their right to freedom of religion as defined in the Convention, for reasons and to an extent which, seen as a whole, are clearly discriminatory. In addition, such a stance cannot but discourage the applicant's members elsewhere and, in particular, Muslim refugees and displaced persons from moving back to the Banja Luka area. It follows that the respondent Party has failed to meet its obligation under the Agreement to respect and secure the right to freedom of religion without any discrimination.

174. Before considering whether there has been discrimination against the applicant in the enjoyment of its property rights the Chamber will also examine whether there has been a violation of the applicant's members' freedom of religion considered in isolation from the discrimination aspect.

2. Article 9 of the Convention in isolation

175. In considering the case under Article II(2)(a) of the Agreement in relation to Article 9 of the Convention in isolation the Chamber will have regard to the facts and circumstantial evidence on which it has based its finding of discrimination in the applicant's members' enjoyment of that right. For the purposes of its examination under Article 9 in isolation the Chamber will limit its examination to those allegations which it finds are to be considered exclusively under this provision.

176. The Chamber recalls that the freedom protected by Article 9 is one of the foundations of a "democratic society" within the meaning of the Convention. It is, in its religious dimension, one of the most vital elements that go to make up the identity of believers and their conception of life, but it is also a precious asset for atheists, agnostics, sceptics and the unconcerned. The pluralism indissociable from a democratic society, which has been dearly won over the centuries, depends on it (see Eur.Court H.R., *Kokkinakis v. Greece* judgement of 25 May 1993, Series A No. 260-A, p. 17, paragraph 31). The European Commission of Human Rights has held that a State Church system cannot in itself be considered to violate Article 9 of the Convention, on condition that it includes specific safeguards for the individual's freedom of religion (see *Darby v. Sweden*, Report of Eur. Comm. H.R. of 9 May 1989, Series A No. 187, pp. 17-18, paragraph 45). The European Court has stressed, however, that the right to freedom of religion as guaranteed under the Convention excludes any discretion on the part of the State to determine whether religious beliefs or the means used to express such beliefs are legitimate (see Eur. Court H.R., *Manoussakis v. Greece* judgement of 26 September 1996, Reports of Judgements and Decisions 1996-IV, fasc. 17, paragraph 47).

177. While religious freedom is, on the one hand, a matter of individual conscience, it also implies,

on the other hand, freedom to "manifest" one's religion. Bearing witness in words and deeds is bound up with the existence of religious convictions. The manner in which religious beliefs and doctrines are opposed or denied is a matter which may engage the responsibility of the State, notably its responsibility to ensure the peaceful enjoyment of the right guaranteed under Article 9 to the holders of those beliefs and doctrines. Indeed, in extreme cases the effect of particular methods of opposing or denying religious beliefs can be such as to inhibit those who hold such beliefs from exercising their freedom to hold and express them. In democratic societies, in which several religions coexist within one and the same population, it may therefore be necessary to place restrictions on this freedom of manifestation in order to reconcile the interests of the various groups and ensure that everyone's belief is respected (cf. the aforementioned *Kokkinakis* judgement, loc.cit., paragraphs 31 and 33, and the *Otto Preminger-Institut* judgement, loc.cit., p. 17-18, paragraph 47).

178. At the public hearing the applicant also alleged violations of Articles 1 through 6 of the U.N. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief ("the Declaration"; U.N. General Assembly res. 36/55 of 25 November 1981). However, General Assembly declarations are not legally binding on states. Even if they were legally binding, this declaration would be inapplicable in the present case, as it is not one of the enumerated treaties listed in the Appendix to the Agreement. However, General Assembly declarations can offer guidance as to how to interpret legally binding conventions. Article 6 of the Declaration provides as follows:

> "In accordance with article 1 of the present Declaration, and subject to the provisions of article 1, paragraph 3, the right to freedom of thought, conscience, religion or belief shall include, *inter alia*, the following freedoms:
>
> (a) To worship or assemble in connection with a religion or belief, and to establish and maintain places for these purposes. ..."

179. Whilst it is true that the applicant's members in Banja Luka have not been totally prevented from manifesting their belief in worship, any limitation of their right to freedom of religion must be shown to have been justified for the purposes of Article 9(2) of the Convention. For such justification to be at hand such a limitation must have been prescribed by law and be necessary in a democratic society for the pursuance of one or several of the legitimate aims enumerated in Article 9(2). In the assessment of the necessity for pursuing such an aim the Contracting Parties to the Convention are afforded a certain margin of appreciation. However, in delimiting the extent of that margin the Chamber must have regard to what is at stake, namely the need to secure true religious pluralism, an inherent feature of the notion of a democratic society. Considerable weight has to be attached to that need when it comes to determining whether the restriction was proportionate to the legitimate aim pursued (see the above-mentioned *Manoussakis* judgement, loc.cit., paragraph 44).

180. The applicant has alleged that the Muslim population of Banja Luka does not have adequate facilities for worship. Moreover, due to the local authorities' failure to protect Muslim believers against assaults, provocation and other disturbances during worship and funerals the believers fear for their safety when manifesting their religion. According to the evidence the believers, for security reasons, hold religious services for only one of the five required daily prayers and do not have public calls to prayer. Finally, the municipal authorities refused to allow the burial of the late Mufti Halilović on the site of the Ferhadija mosque.

181. The Chamber finds it established that the only place of Muslim worship in Banja Luka at present is clearly not designed for that purpose. It also appears to be grossly inadequate for the number of worshippers in the area, given its capacity to accommodate only some 200 of the 3,000-4,000 Muslims presently in the area. The Chamber has already found, against the background of earlier events, that the applicant is entitled to receive a reasoned decision based on respect for its fundamental rights in reply to its requests of 3 March 1997 for permission to reconstruct seven of the destroyed mosques. As matters stand today, the authorities' failure to decide on those requests amounts to a tacit refusal to even consider permitting the reconstruction of any of the destroyed premises intended for the celebration of divine worship.

182. The Chamber, recalling also that under the Declaration the right to religion includes the right to build a space for practising it, considers that the above refusal amounts to an interference with - or

a "limitation" of - the right of the Muslim believers in Banja Luka to manifest freely their religion as guaranteed by Article 9(1). Leaving aside the question whether this interference or limitation has been "prescribed by law", the Chamber cannot find it established that it served any of the legitimate aims enumerated in Article 9(2). Accordingly, there has been a violation of Article 9 of the Convention on account of the refusal to date of permission to reconstruct any of the destroyed mosques.

183. The Chamber has next considered whether the case, in addition to the above interference with the right of the applicant's members in Banja Luka under Article 9, also discloses a failure on the part of the respondent Party to secure positively that very right to the Muslim believers in that city. The respondent Party has asserted that after 14 December 1995 the Mufti of Banja Luka has been working freely and has been able to conduct religious rituals. The Chamber notes, however, that the applicant - rather than alleging a total prohibition of all worship - complains about the systematic failure on the part of the authorities to protect Muslim believers against assaults, provocation and other disturbances during worship and funerals, this failure subjecting them to fear and humiliation. The applicant also complains about the authorities' refusal to allow reconstruction of the mosques and the applicant's members' inability to have public calls to prayer.

184. It is well-established in the case-law of the European Court and Commission on Human Rights and in the case-law of the Chamber that, in addition to their obligation not to interfere with the exercise of human rights and fundamental freedoms, there is also a positive obligation on states to protect those rights and freedoms (see paragraph 161 above). In a case relating to Article 8 of the Convention the Chamber held that the authorities of the respondent Party had failed to take effective, reasonable and appropriate measures to deal with the difficulties posed by an assembly of people obstructing the applicant's return to his home. The police had remained completely passive and no attempt had been made to prosecute those responsible for the obstruction. Such a situation was incompatible with the rule of law and had therefore violated Article 8. Moreover, in relation to the right to freedom of assembly under Article 11 of the Convention, the European Court has held that a State is under a positive obligation to take reasonable and appropriate measures to protect lawful demonstrations from violence by counter demonstrators, although the authorities cannot guarantee a successful outcome and have a wide discretion as to the means to be used (see the aforementioned *Blentić* decision, loc.cit., paragraphs 28-29 with further reference).

185. The precise requirements of the positive obligation to secure the freedom of religion will depend on the circumstances. In the circumstances of the present case, however, the Chamber considers that the competent authorities are under an obligation to take into account the current plight of the Muslim community in Banja Luka and its background. In particular the Muslims of Banja Luka are faced with a situation where all their mosques have been illegally destroyed, vast numbers of their community have been displaced and other massive violations of their fundamental rights are widely believed to have taken place. Since the end of the war there continue to be manifestations of hostility against members of the Muslim community, as detailed elsewhere in this decision. No one with the duty to secure freedom of religion can or should ignore that background. It should be obvious to any authority with a genuine concern for the rights and freedoms of its citizens that such a background will produce a climate of fear which will deter the free practice of religion. The evidence heard by the Chamber confirms the existence of such a climate, which deters, for instance, the public call to prayer. In such a situation it is the obligation of the authorities, under Article 9 of the Convention, to take effective, reasonable and appropriate measures as a matter of urgency to remove the climate of fear and allow the practice of religion by all citizens in genuine freedom. In the present case that implies that they should have given urgent and sympathetic consideration to all requests for reconstruction of the destroyed mosques and for the preservation of the sites and any remains of the old structures in the meantime. Such requests should have been denied or delayed only for reasons of the most pressing social need. The Chamber finds no evidence of any such need.

186. The Chamber could hardly find a more extreme manner in which religious beliefs could be opposed than physical violence such as the stoning of believers participating in funeral processions and provocation through unauthorised intrusion on religious premises with the aim of interrupting worship. The Chamber has already found that on such occasions the local police has remained passive and the applicant's subsequent complaints have not triggered any proper investigation with a view to identifying those responsible for such acts (see paragraph 145 above). Nor has it been shown that the authorities have taken any other steps to protect Muslim believers against hostilities during

worship and funerals. As for the authorities' refusal to allow the burial of the late Mufti Halilović on the site of the Ferhadija mosque, the Chamber need not review this decision in itself. It is sufficient to note that even during the service following the Mufti's death believers were unable to gather for peaceful worship for want of protection by the authorities against intruders.

187. The Chamber concludes that the aforementioned incidents directed against Muslim believers during worship and funeral processions as well as the refusal to allow reconstruction of mosques and the erection of fences around the sites of destroyed mosques are the result of a failure by the respondent Party's authorities to secure to those believers the right to manifest freely their religion.

188. To sum up, the Chamber has found a violation of Article 9 of the Convention in part due to the respondent Party's unjustified interference with the right guaranteed by that provision and in part on account of the respondent Party's failure to secure that very right.

3. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention (right to property), considered in isolation and as a matter of discrimination

189. The Chamber has next considered the case under Article II(2)(a) and (b) of the Agreement in relation to Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. It will again have regard to the facts and circumstantial evidence on which it has based its finding of discrimination in the enjoyment of the right to freedom of religion as protected, *inter alia*, by Article 9 of the Convention (see paragraphs 154-173). For the purposes of its examination under Article 1 of Protocol No. 1 the Chamber will limit its examination to those allegations which it finds are to be considered exclusively under this provision.

Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

190. Article 1 of Protocol No. 1 thus contains three rules. The first is the general principle of peaceful enjoyment of possessions. The second rule covers deprivation of property and subjects it to the requirements of public interest and conditions laid out in law. The third rule deals with control of use of property and subjects this to the requirement of the general interest and domestic law. It must be determined in respect of all of these situations whether a fair balance was struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual applicant's fundamental rights (see, e.g., the aforementioned *Blentić* decision, loc.cit., p. 89-90, paragraphs 31-32). Although States Parties to the Convention enjoy a wide margin of appreciation in judging what is in the general interest, that judgement must not be manifestly without reasonable foundation (see Eur. Court H.R., *James and Others v. the United Kingdom* judgement of 21 February 1986, Series A no. 98, p. 32, paragraph 46). In the assessment of whether an applicant has had to bear "an individual and excessive burden" it is also of relevance whether he has had the possibility of effectively challenging the measure taken against him (see Eur. Court HR., *Hentrich v. France* judgement of 22 September 1994, Series A No. 296-A, p. 21, paragraph 49).

191. In order to invoke the right under Article 1 of Protocol No. 1 in respect of real property the applicant may be required to show that he had title to the property in question or, failing a title deed, that ownership has been established via lengthy unchallenged possession and occupation (cf. Eur. Court H. R*., Holy Monasteries v. Greece* judgement of 9 December 1994, Series A No. 301-A, p. 32, paragraphs 58-60). However, apart from rights *in rem* various economic assets and other rights *in personam* may also be considered "possessions" falling within the scope of protection of Article 1 of Protocol No. 1 (see, e.g., *M.J. v. The Republika Srpska*, CH/96/28, decision of 7 November 1997, paragraph 32, Decisions 1996-97). Thus, the term "possessions" within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 may include rights not recognised as "property rights" in the domestic law of a Contracting Party.

192. In the present case, the Chamber finds it established that in the course of the nationalisation in the then Socialist Federal Republic of Yugoslavia, the land on which the 15 mosques then stood was nationalised. The mosques, tombstones and domed burial sites remained, however, the property of the applicant. The applicant was also allowed to use the apartment on the first floor of the yellow building on the site of Ferhadija. The Chamber furthermore notes that under Article 40(1) of the Law on Building Land as in force from 1986 onwards (see paragraphs 86-88 above) the applicant retained a right to use the land on the sites of the destroyed mosques as long as the buildings on them endured.

193. It further appears that in November 1996, shortly after the removal of the remains of the Ferhadija mosque, this mosque was expunged from the official property map of the Municipality. However, on the other evidence before it and in the absence of any argument to the contrary offered by the respondent Party, the Chamber cannot exclude that the right to use the land on the sites of the destroyed mosques, including Ferhadija, still existed at the time of the entry into force of the Agreement on 14 December 1995 and continues to exist pursuant to the Law on Building Land.

194. Article 43 of the Law on Building Land stipulates that if a building has not been expropriated but destroyed either by *vis major* or by decision of the competent authority in view of its worn-out state, its owner retains a priority right to use the land for construction, on condition that a regulatory plan or urban development plan envisages the construction of a building over which one can have a property right. It is not within the Chamber's competence *ratione temporis* to determine the responsibility for the destruction of the applicant's mosques. However, given that the mosques were destroyed at night during curfew, these events were outside the applicant's control. Moreover, a legal definition common in former Yugoslavia would not appear to exclude an occurrence such as the destruction of the applicant's mosques from being regarded as *vis major* for the purposes of Article 43 (see paragraph 89 above). It is true that Article 43 stipulates a further condition of relevance: although the applicant enjoys, under Article 40(1), the right to use the land on the relevant sites, its right to use that land for new construction depends on whether the regulatory plan or general urban plan envisages such an activity. Whatever the contents of the regulatory plan apparently in force up to the Municipality's decision in 1994 to draw up a new plan to replace it, the Chamber recalls that a general plan of superior rank was adopted already in 1975 and remains in force. According to the expert's testimony, that plan not only recognises the existence of the 15 mosques, but affords them various degrees of protection (see paragraph 66). On the information before it, the Chamber is therefore satisfied that the applicant has, at least, a priority right to use the sites of the mosques under Article 43.

195. Be it based on Article 40 or Article 43 of the Law on Building Land, the Chamber finds that the applicant's right to use the land of the sites of destroyed mosques for construction purposes is an enforceable right with an economic value which is to be considered a "possession" of the applicant for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1. Furthermore, it appears to the Chamber that in respect of a majority of the sites the mosques enjoyed specific protection under the Law on Cultural Assets (see paragraph 33 above). Accordingly, the applicant enjoyed a further right under Article 111 of that law, if not to reconstruct the mosques then at least to renovate any objects still remaining on the sites.

196. The Chamber concludes that the objects on the land on which the destroyed mosques were situated and the other assets such as the right to use that land for construction constituted, on 14 December 1995, "possessions" of the applicant within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1. The Chamber must next consider whether the respondent Party has interfered with these possessions.

(a) Deprivation

197. The Chamber has already found it established that after 14 December 1995 remains of some of the mosques belonging to the applicant were destroyed and ruins and items on the graveyards were removed. The Chamber has further found that those incidents, though not all directly emanating from an organ or official of the Republika Srpska, are nevertheless imputable to the respondent Party in the form of a failure to fulfil its positive obligation under the Agreement (see paragraphs 162-173

above). For the purposes of Article 1 of Protocol No. 1, these aforementioned events must therefore be considered to have involved a deprivation of the applicant's various possessions. In view of this finding the Chamber need not, for the purposes of this decision, determine whether the pulling down of the yellow building in October 1996 also involved a deprivation of a possession of the applicant.

198. The respondent Party has offered no argument to the effect that the deprivation found above was in the public interest and subject to the conditions provided for by law. Nor can the Chamber, of its own motion, find any such justification.

(b) Control of use

199. The Chamber will next deal with the Municipality's tacit refusal to permit the applicant to reconstruct seven of the destroyed mosques. This refusal appears to be based on the Municipal Assembly's decision of 27 March 1997 to reserve the area encompassing those mosques for future purposes, with the resultant prohibition of construction thereon. Whilst this re-designation of the sites is based on Articles 8 and 9 of the Republika Srpska Law on Building Land, the decision does not state the purpose for which the area in question has been reserved.

200. The control of use in issue has clearly not been aimed at securing the payment of taxes, other contributions or penalties within the meaning of the second paragraph of Article 1 of Protocol No. 1. Although the respondent Party has not offered any argument in this respect, the Chamber will consider *ex officio* whether any general interest has reasonably justified the refusal so far to allow any reconstruction of mosques.

201. It is a well-known fact that detailed urban plans seek to prevent chaotic construction in crowded urban areas. For this reason, construction is usually prohibited while such a plan is under consideration. In the present case, the Municipal Assembly of Banja Luka decided in 1994 that a new regulatory plan would be adopted and that construction would be prohibited in the affected areas until, at the latest, 22 February 1997.

202. The Chamber notes that the 15 destroyed mosques and their surrounding graveyards were hundreds of years old and held significant religious and cultural importance not just for the applicant and its members. They formed part of the cultural-historic heritage of Bosnia and Herzegovina as reflected in the general urban plan for Banja Luka adopted in 1975 and which affords ten of the mosques protection of the first degree. According to the expert evidence, the new regulatory plan cannot change this designation (see paragraph 68 above). Finally, the Chamber cannot overlook the expert testimony suggesting that the designation of reserved areas in crowded urban areas is an exception to normal practice.

203. In these circumstances it has been incumbent on the respondent Party to adduce exceptionally weighty reasons why, in 1997, it was in the general interest to re-designate the areas including the seven mosques, thereby effectively prohibiting any reconstruction of mosques. No such evidence has been adduced.

(c) Balancing of competing interests

204. Article 1 of Protocol No. 1 also recognises that there should be a "fair balance" between the applicant's rights and the public interest (see the aforementioned *Blentić* decision, loc.cit., paragraph 36). The Chamber has already found that the deprivation and control of use of the applicant's possessions have not been shown to be grounded on a public or general interest. Even assuming the existence of such an interest related to urban planning, the Chamber cannot find, in respect of the above deprivation of the applicant's possessions, that the Islamic Community's interests have been balanced fairly against any assumed public interest. This deprivation has therefore not been justified, regardless of any discrimination against the applicant or its members.

205. Furthermore, in respect of the above control of use of part of the applicant's possessions, the Chamber notes the length of the prohibition on reconstruction on the sites of seven of the mosques. This construction ban directly affects the applicant's possibility to avail itself of its right to use the land in question. To date, five years have effectively elapsed since this ban was issued, more than

three of which since the Agreement entered into force. This duration has been excessive and therefore fails the fairness test, regardless of any discrimination against the applicant or its members.

206. The Chamber has found above that the various acts and omissions resulting in a violation of the applicant's members' right to freedom of religion have been grounded on discriminatory considerations (see paragraphs 154-173 above). With respect to the applicant's property rights the Chamber finds that particularly the tacit refusal to allow reconstruction of any mosques is clearly aimed at preventing the applicant from providing its members in the Banja Luka area with adequate premises for the manifestation of their religion and ethnic identity. In such circumstances it would be illusory to look for a fair balancing of interests.

207. For all the above reasons, the Chamber finds that the deprivation of part of the applicant's possessions and the control of use of other possessions belonging to the applicant constitute a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention already taken in isolation. Moreover, the applicant has also been discriminated against in the enjoyment of its rights under this provision.

4. Conclusion

208. Summing up, the Chamber has found that this case involves discrimination in the enjoyment of the applicant's members' right to freedom of religion under Article 9 of the Convention as well as in the applicant's enjoyment of its property rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The Chamber has also found violations of those substantive provisions in isolation.

VII. REMEDIES

209. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must next address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy breaches of the Agreement which it has found, including orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries), and provisional measures.

210. The applicant requests that the respondent Party be ordered to reconstruct the 15 destroyed mosques in Banja Luka, Ferhat Pasha's, Safikaduna's and Halil Pasha's *turbeh* as well as the clock tower. It further requests that the respondent Party be ordered to refrain from taking any action which would even temporarily permit the construction of buildings or objects, other than mosques, on the sites of the mosques and to refrain from destroying or removing any immovable object remaining on the sites or from changing the purpose of the sites. Finally, the applicant requests that the respondent Party be ordered to provide adequate places for worship in Banja Luka until the mosques have been rebuilt and to enable the Muslims in Banja Luka to enjoy all civil rights and freedoms equally with all other citizens.

211. As to the final claim mentioned above, the Chamber has found the respondent Party to be in breach of its obligation to ensure to everyone within in its jurisdiction, without discrimination, the rights guaranteed in the Agreement. The discrimination found has been of a wide-scale character, being directed against the Muslim population of Banja Luka. As earlier recalled, the prohibition of discrimination is a central objective of the General Framework Agreement to which both the Chamber and the parties must attach particular importance. However, the respondent Party is already obliged by the Agreement to enable Muslims in Banja Luka to enjoy, without discrimination, now and in the future, the rights secured by the Agreement. The Chamber does not, therefore, consider it appropriate to make an order in general terms in that respect, as sought by the applicant.

212. The Chamber finds it appropriate to order the respondent Party to take immediate steps to allow the applicant to erect enclosures around the sites of the 15 destroyed mosques and to maintain those enclosures. The respondent Party is further ordered to take all necessary action to refrain from the construction of buildings or objects of any nature on the sites of the 15 destroyed mosques and on the cemeteries and other Islamic sites indicated in the application, and not to permit any such construction by any other institution or person, whether public or private, apart from

the applicant and persons acting under its authority. The respondent Party must further refrain from destroying or removing any object remaining on the sites of any of the 15 mosques and on the cemeteries and other Islamic sites indicated in the application, and not to permit any such destruction or removal by any other institution or person, whether public or private, apart from the applicant and persons acting under its authority.

213. The Chamber further finds it appropriate to order the respondent Party to swiftly grant the applicant, as requested, the necessary permits for reconstruction of seven of the destroyed mosques (Ferhadija, Arnaudija, Gazanferija, Sefer Bey's, Hadži-Perviz, Stupnica and Hisečka) at the location where they previously existed.

VIII. CONCLUSIONS

214. For the reasons given above, the Chamber decides:

1. unanimously, to declare inadmissible the applicant's complaints relating to the destruction of its 15 mosques in Banja Luka in 1993 and to the killing, expelling and displacement of Muslims in Banja Luka prior to the entry into force of the General Framework Agreement;

2. by 11 votes to 2, to declare the remainder of the applicant's complaints admissible;

3. by 11 votes to 2, that the applicant's members in Banja Luka have been discriminated against in the enjoyment of their right to freedom of religion as guaranteed by Article 9 of the Convention, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

4. by 11 votes to 2, that the applicant has been discriminated against in the enjoyment of its right to the peaceful enjoyment of its possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

5. by 11 votes to 2, that there has also been a separate violation of the right of the applicant's members in Banja Luka to freedom of religion as guaranteed by Article 9 of the Convention considered in isolation, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

6. by 11 votes to 2, that there has also been a separate violation of the applicant's right to the peaceful enjoyment of its possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention considered in isolation, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

7. by 11 votes to 2, to order the respondent Party

(a) to take immediate steps to allow the applicant to erect enclosures around the sites of the 15 destroyed mosques and to maintain those enclosures;

(b) to take all necessary action to refrain from the construction of buildings or objects of any nature on the sites of the 15 destroyed mosques and on the cemeteries and other Islamic sites indicated in the application, and not to permit any such construction by any other institution or person, whether public or private, apart from the applicant and persons acting under its authority; and

(c) to refrain from destroying or removing any object remaining on the sites of any of the 15 destroyed mosques and on the cemeteries and other Islamic sites indicated in the application, and not to permit any such destruction or removal by any other institution or person, whether public or private, apart from the applicant and persons acting under its authority;

8. by 10 votes to 3, to order the respondent Party to swiftly grant the applicant, as requested, the necessary permits for reconstruction of seven of the destroyed mosques (Ferhadija, Arnaudija, Gazanferija, Sefer Bey's, Hadži-Perviz, Stupnica and Hisečka) at the location at which they previously existed; and

9. by 11 votes to 2, to order the respondent Party to report to it by 11 September 1999 on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
Leif BERG
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

Annex I Concurring Opinion of Mr. Aybay, joined by MESSRS. Balić and Deković
Annex II Partly Concurring and Partly Dissenting Opinion of Mr. Masenko-Mavi
Annex III Dissenting Opinion of MESSRS. Pajić and Popović

ANNEX I

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains separate concurring opinions of Mr. Rona Aybay and of MESSRS. Hasan Balić and Mehmed Deković.

CONCURRING OPINION OF MR. RONA AYBAY

Although I agree with the conclusion reached by the majority of the members, I am of the opinion that our judgement falls short in deciding on an important issue dealt with in paragraphs 157 and 176.

1. Whether having a "State Church" system can be considered discriminatory in itself or to violate Article 9 of the European Convention on Human Rights is, to me, an open question. The existence of a "State Church" system in some European countries can be attributed to certain historical developments peculiar to those countries. In its Report, referred to in paragraph 176, the European Commission of Human Rights, after stating that "a State Church system cannot in itself be considered to violate Article 9 of the Convention" felt it necessary to add that "[i]n fact, such a system exists in several Contracting States and existed there already when the Convention was drafted."

2. The history of Bosnia and Herzegovina indicates that this multi-ethnic and multi-religious country has lived for centuries under various *regimes* without having a "State Church". The concept of a "State Church" was introduced during the recent deplorable war in the beginning of 1993 and only in one of the Entities comprising the State of Bosnia and Herzegovina under the (Dayton) "General Framework Agreement". I think that the "State Church" system introduced in Republika Srpska should be evaluated in light of the peculiarities of Bosnia and Herzegovina.

3. Article 28 of the Republika Srpska Constitution aims not simply to designate a particular Church as the "State Church" in a more or less symbolic manner but goes far beyond that. Provisions contained in this article put the State under certain positive obligations with regard to the "State Church" such as assisting this Church materially and cooperating with it in all fields. It should be noted that the "Agreement" (Annex 6 of the Dayton "General Peace Agreement") attributes particular importance to preventing discrimination. "As confirmed by Article II(2)(b) of Annex 6, the prohibition of discrimination is a central objective of the Dayton Agreement to which the Chamber must attach particular importance." (*Hermas v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, CH/97/45, decision of 16 January 1998, paragraph 82, Decisions and Reports 1998). In addition to the protection provided by Article 14 of the European Convention, Article II(2)(b) of the "Agreement" provides for specific safeguards against discrimination under various international human rights instruments, including various conventions which specifically provide for protection against discrimination, such as the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (CERD). This approach clearly indicates the particular necessity of prevention of discrimination in Bosnia and Herzegovina. However, the privileged treatment afforded to the Serbian Orthodox Church under Article 28 of the Republika Srpska Constitution makes it impossible for the authorities in this Entity to refrain from discriminatory practices against the institutions or individuals who do not form part of that Church, unless these authorities overlook their positive obligations provided by the Constitution.

4. In light of the foregoing my conclusion is that the privileged treatment afforded to the Serbian Orthodox Church by the Constitution should be considered a permanent and inevitable source of discrimination.

(signed) Mr. Rona Aybay

CONCURRING OPINION OF MESSRS. HASAN BALIĆ AND MEHMED DEKOVIĆ

In accordance of Article 61 of the Rules of Procedure of the Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina we herewith join the separate concurring opinion of judge Rona Aybay, which expresses our position too.

(signed) Mr. Hasan Balić
(signed) Mr. Mehmed Deković

ANNEX II

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains the separate opinion of Mr. Viktor Masenko-Mavi.

PARTLY CONCURRING AND PARTLY DISSENTING OPINION OF MR. VIKTOR MASENKO-MAVI (IN MEMORIAM VLATKO MARKOTIĆ)*

In this case, like in other cases in which the issue of discrimination has been raised, the Chamber has unnecessarily overcomplicated the reasoning in part of its judgment. I am unable to share the approach adopted for interpreting the provisions of Annex 6 related to the Chamber's competence, especially under Article II, because it seems to me illogical and leads to reasoning difficult to understand by the applicants.

According to this approach the issue of discrimination should always be dealt with under subparagraph (b) of Article II(2). This, as I have stated already (see the *Marčeta* case), is completely superfluous when the Chamber addresses cases of discrimination in respect of rights provided by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In these latter cases the application of Article 14 of the European Convention in conjunction with the relevant Articles of the Convention would be sufficient and would facilitate the clarity and understandability of our judgements. And it is not only a matter of understandability but also a matter of logic of the human rights protecting machinery established by the Dayton Agreement. At the very heart of this machinery lies first of all the obligation of Bosnia and Herzegovina to apply directly the provisions of the European Convention and its Protocols (See Articles I-II of Annex 6 read in conjunction with Article II(2) of Annex 4). One can hardly find any reasonable logic in interpreting Article II(2)(a) of Annex 6 as covering or referring to all rights of the European Convention save the right not to be discriminated against, specified in its Article 14. To my understanding subparagraph (a) of Article II(2) refers to the whole system of the rights provided by the European Convention, including the right not to be discriminated against. Hence when an issue of discrimination comes into play in respect of rights provided by the European Convention, Article 14 could serve as a sound and understandable base for dealing with it. The problem might be different when there would be an allegation of discrimination in respect of rights not provided by the European Convention: in this case it would be necessary to consider under Article II(2)(b) of Annex 6 clauses of non-discrimination set forth by other international human rights instruments mentioned in the Appendix of Annex 6.

The misunderstandings related to the Chamber's competence under Article II(2)(a) and (b) are probably connected with the fact that in the Appendix of Annex 6 the European Convention also has been mentioned. But I think that this list contains just a simple enumeration of those instruments which have to be considered by the Chamber. The competence of the Chamber, however, has been clearly defined by Article II of Annex 6. Subparagraph (a) of this Article singles out the competence of the Chamber to apply the European Convention as a whole (including Article 14), and subparagraph (b) empowers the Chamber to consider allegations of discrimination in respect of rights provided for in the listed international instruments, which list contains also the European Convention. But this latter fact should not be interpreted as if all allegations of discrimination should only be dealt with on the basis of subparagraph (b) of Article II. Such an interpretation runs counter to the competence established under subparagraph (a) of Article II, and overburdens the Chamber's judgements with unnecessary explanations and references to non-discrimination clauses picked out from different international instruments. This approach, which is based on the assumption that the more clauses of non-discrimination can be identified and referred to the more solid would become the judgments of the Chamber, is an erroneous one. The Chamber can and should apply non-discrimination clauses of

* This opinion should have been titled differently, namely: Partly concurring and partly dissenting opinion of Mr. Viktor Masenko-Mavi and Mr. Vlatko Markotić. My learned colleague and friend Vlatko Markotić had decided not only to join my opinion but suggested some amendments to it with the aim of presenting it as our joint opinion. We, in fact, save some minor points, had finalised the text. However, due to his sudden death on 25 April 1999 I have to sign this opinion alone. I am very sad not only because this opinion lacks the support of my colleague, but also because I have lost a sincere friend in Sarajevo. With this opinion I pay tribute to his extremely valuable activity in the Chamber. God bless you, my dear friend, and rest in peace.

other international instruments - in addition to the provisions of Article 14 of the European Convention - if there is a real need to do so (i.e., if the allegation of discrimination relates to rights not covered by this Convention), or if their application would result in some added value. Thus, for example, paragraph 156 of this judgment points out that Article 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights goes further than Article 14 of the Convention because it guarantees an independent right to equality before the law and equal protection of the law. However, it has not been explained what is the added value of this reference, in what sense the notions of "equality before the law" and "equal protection" provide for more protection than the non-discrimination clause of Article 14.

Finally, I would like to point out that my doubts about the accepted approach of interpreting the competence of the Chamber under Article II of Annex 6 are strengthened also by the provisions of Annex 4 of the Dayton Agreement. Article II(2) of Annex 4 stipulates the direct applicability of rights and freedoms set forth by the European Convention in their totality, including Article 14. And Article II(4), which addresses the problem of non-discrimination, refers in fact to the same list of instruments as one can find in the Appendix of Annex 6. The only difference between these two lists is that the list provided for by Annex 4 does not mention the European Convention. This seems to me quite logical.

To my regret I am not in a position to agree with the conclusion reached by the majority in subparagraph 8 of paragraph 214. This order of the Chamber is too specific, or to put it another way, the Chamber has gone beyond the necessary reasonableness when ordering the respondent Party to grant the applicant the necessary permits for reconstruction of the seven destroyed mosques. I do not think that, on the one hand, it was necessary for the Chamber to specify the number of permits to be issued to the applicant. On the other hand, it would have been sufficient to order the respondent Party to process promptly the applicant's request for permission to reconstruct mosques. The pronounced order of the Chamber deprives the respondent Party of any reasonable measure of discretion. Therefore I dissent.

(signed) Mr. Viktor Masenko - Mavi

ANNEX III

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains the separate opinion of MESSRS. Miodrag Pajić and Vitomir Popović.

DISSENTING OPINION OF MESSRS. VITOMIR POPOVIĆ AND MIODRAG PAJIĆ

In the case of Islamic Community v. Republika Srpska, we dissent from the Decision on Admissibility and Merits for the following reasons. The application of the Islamic Community was presented to the Human Rights Chamber on 3 December 1996, and concerns the alleged destruction of 15 mosques in Banja Luka and other alleged violations of human rights related to the destruction of the remains of the mosques and to the desecration of graveyards and, concerning the period after the Dayton Agreement came into force, the change of purpose of the land these objects had stood on, the refusal to issue reconstruction permits for these objects and other violations of discriminatory character on grounds of religion and of the ethnic origin of the applicant's members.

This application should have been rejected for the following reasons:

1. Competence *ratione personae*

The applicant had no active standing for submitting the application pursuant to Article VIII of the Agreement. Namely, Article VIII(1) of the Agreement determines that "the Chamber shall receive ... from any Party or person, non-governmental organization or group of individuals claiming to be the victim of a violation by any Party ..., for resolution or decision applications concerning alleged or apparent violations of human rights within the scope of paragraph 2 of Article II" of the Agreement. The status of the applicant as a legal person qualifies it to act as a non-governmental organization for the purpose of Article VIII(1) of the Agreement. However, a legal question arises as to whether the applicant can claim to be a "victim" in relation to the alleged violations. The issue of religious worship, burials at graveyards, etc. belongs to the so-called individual rights, and depends on each particular person, and not on any organization or association. To acquire active standing, the Islamic Community would have had to obtain authorization letters from the members whose right to freedom of religion is protected by Article 9 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. (This is the standpoint taken by the Chamber in the case of *United Association of Citizens-Pensioners in the Federation BiH v. The Federation of BiH*, case No. CH/98/736, Decision of 13 October 1998, paragraphs 10-11, Decisions and Reports 1998). Therefore, it is not disputed that pursuant to Article 1 of its Constitution, the applicant is an independent religious community to which, among others, belong all the Muslims in BiH. However, it is also an undisputed fact that not all the Muslims in BiH have to be believers, nor to exercise their rights as presented by the applicant. This means that the applicant should have obtained an authorization for the representation of possible victims who suffered violations of the stated rights.

2. Competence *ratione temporis*

Most of the events concerned, as for instance the alleged destruction of 15 mosques in Banja Luka during 1993, and the alleged killing and expelling and displacing of Muslims in that region, relate, as the Chamber majority concluded as well, to the period before the General Framework Agreement came into force, i.e. before 14 December 1995, and therefore fall outside the competence of the Chamber *ratione temporis*. In the course of the proceedings, the witnesses of the applicant confirmed all these claims, particularly stressing that after the Dayton Agreement came into force, there was no destruction of mosques, remains or other objects. Namely the representative of the applicant, Mr. Enver Zečević, subsequently submitted to the Chamber the land book excerpt and the procedural decision on the nationalization of the "yellow building". These show that neither had the "yellow building" been the property of the applicant, nor had it been allocated to it, but it constituted socially owned property 1/1, which entitled the Municipality of Banja Luka to the right of use. Also for these reasons, it can be concluded that part of the application should have been refused.

3. *Lis alibi pendens*

Pursuant to Article VIII(2)(b) of the Agreement, the Chamber shall not address any application which is substantially the same as a matter which has already been examined by the Chamber or has already been submitted to another procedure of international investigation or settlement. Apart from that, pursuant to Article VIII(2)(d), the Chamber shall reject or defer further consideration of the case, if the

issue concerned is pending before any other international body competent for considering applications or issuing decisions on the case, or any other commission established by Annexes to the General Framework Agreement. In the course of the proceedings before the Chamber, it has been indisputably established that the Commission to Preserve National Monuments in BiH, established on the basis of Annex 8 of the Dayton Peace Agreement for BiH, took a stand on taking strict measures for the full protection of the sites where cultural monuments existed, and particularly monuments of the first category. The conclusion of this Commission was that the protection of such sites should be visibly marked by planting hedges around the protected site. This means that an identical application has been discussed before the Human Rights Chamber. Therefore, we hold the opinion that, because of the stated reasons, and particularly bearing in mind the fact that a different Dayton Commission issued its conclusion, the case of the applicant should have been rejected.

4. Exhaustion of local remedies

Pursuant to Article VIII(2)(a) of the Agreement the Chamber has to consider whether efficient remedies existed and whether the applicant has demonstrated that it exhausted them. The Chamber established in the course of the proceedings that the applicant, on 3 March 1997, applied to the Municipality of Banja Luka for permission to build again seven of the 15 mosques. Consequently, the applicant did not submit a request for their reconstruction, as the Chamber stated in paragraph 1 of the decision, but for construction, which essentially changes the legal nature of the request. To be able to decide on the request of the applicant, the competent organ of the respondent Party was obliged to apply provisions of the Law on Building Land, the Law on Environmental Planning, the Law on Environmental Planning of the RS, the Law of the RS on Cultural Assets, the Law on Administrative Procedure, the Law on Administrative Disputes, the Decision on Graveyards and Funeral Activities, etc. which means that to be able to decide on the request at issue, it was necessary to render a decision on the basis of the regulatory plan for this part of the city. As the competent administrative organ did not issue the decision within the time allotted, the applicant had the possibility to appeal to the superior administrative organ against such tacit refusal on the grounds of "silence of the administration", pursuant to Article 218 of the Law on Administrative Procedure (Official Gazette of SFRY, No. 47/86). Pursuant to Article 2 of the Law on Administrative Disputes (Official Gazette of RS, No. 12/94), individuals and legal persons, and in the present case that means the applicant, are entitled to initiate an administrative dispute before the Supreme Court of RS, being competent in this dispute, if they consider their right established by law or personal interest violated. However, in the course of the proceedings, it was determined, and the issue was not in dispute between the Parties, that the applicant did not use these possibilities, i.e., it did not exhaust all remedies available in accordance with Article VIII(2) of the Agreement on Human Rights. For these reasons, the Chamber should have issued a decision rejecting this application on the ground of non-exhaustion of the remedies available.

Similarly, by acting as it did, the Chamber not just overstepped its authority and competence provided by the Agreement and the Rules of Procedure, but also went beyond reasonable limits when it " ordered the respondent Party to swiftly grant the applicant, as requested, the necessary permits for reconstruction of seven of the destroyed mosques". Therefore, it is not within the competence of the Chamber to determine the number of permits to be issued to the applicant, this being within the exclusive competence of the respondent Party and its jurisdiction. The issuance of such permits depends solely on the regulatory plan and not on the applicant, and deciding on such a request at this stage of the proceedings, is the last of issues to fall within the competence of the Human Rights Chamber. For all the aforementioned reasons, the Chamber could only have issued a decision to reject the application of the applicant, establishing that there was no violation of the human rights, contrary to what was established by the Chamber.

(signed) prof. dr Vitomir Popović
(signed) Miodrag Pajić

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 10 SEPTEMBER 1998

in

CASE No. CH/97/34

Jasmin ŠLJIVO

against

Republika Srpska

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, in a Panel sitting on 16 July 1998 composed of the following Members:

Manfred NOWAK, President
Giovanni GRASSO, Vice-President
Vlatko MARKOTIĆ
Jakob MÖLLER
Mehmed DEKOVIĆ
Vitomir POPOVIĆ
Viktor MASENKO-MAVI

Peter KEMPEES, Registrar
Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the application by Jasmin ŠLJIVO against the Republika Srpska, registered under Case No. CH/97/34;

Adopts the following Decision on the admissibility and merits of the case under Article VIII (2) and Article XI of the Human Rights Agreement (hereinafter "Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Rules 52 (1), 57 and 58 of its Rules of Procedure.

I. INTRODUCTION

1. This case arises from the applicant's arrest by Republika Srpska police on 22 March 1996 on charges of terrorism and "associating for the purpose of performing enemy activities". The applicant's complaints concern the arrest itself, the proceedings following his arrest, the conduct and fairness of the trial, his treatment during detention and the investigation for war crimes following his detention. The applicant alleges, in particular, the violations of his rights guaranteed by Articles 3, 5, 6 and 7 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("Convention") and Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention ("Protocol No. 4").

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. The application was submitted to the Chamber by the applicant's father Mr. Huso Šljivo on 28 February 1997 and registered on the same day. The application was directed against the Republika Srpska and included a request that the Chamber issue a provisional measure ordering the release of the applicant in order that he might receive medical treatment for epilepsy. The applicant subsequently submitted an undated letter authorising his father to represent him in the proceedings before the Chamber. On 16 April 1997 the applicant's father submitted a letter of authority authorising Ms. Emira Ružđić, a lawyer practising in Sarajevo, to represent his son before the Chamber.

3. On 17 March 1997 the Chamber considered the case and decided not to order the provisional measures requested. It also decided to request the respondent Party to submit further information about the case. In response to this request, which was made on 26 March 1997, the respondent Party submitted information by letter dated 11 April 1997. The applicant submitted observations on the respondent Party's submissions by letter dated 27 May 1997.

4. On 11 July 1997 the Chamber again considered the case and decided to ask the applicant and the respondent Party for certain further information. In reply to this request, which was made on 21 July 1997, the respondent Party submitted further information on 12 August 1997. The applicant did not submit any information. On 20 August 1997 the Chamber transmitted the respondent Party's observations of 12 August 1997 to the applicant and again asked for the additional information referred to in its previous correspondence.

5. On 4 November 1997 the Chamber considered the state of proceedings in the case and decided to inform the applicant that the Chamber may take a decision on the basis of documents in its case-file if no further information was received before the Chamber's next session. The applicant submitted the requested information by letter dated 28 November 1997.

6. On 15 May 1998 the case was transferred from the plenary Chamber to Panel II of the Chamber. After considering the case the Panel decided to hold a public hearing concerning both the admissibility and merits of the application during its next session.

7. On 12 June 1998 the Panel held the hearing in the case at the Holiday Inn Hotel in Sarajevo. There appeared before the Chamber:

Mr. Jasmin Šljivo, applicant:

Ms. Emira Ružđić, lawyer, representing the applicant;

Mr. Stevan Savić, agent of the Republika Srpska.

8. Immediately following the hearing and also by letter dated 15 June 1998 the agent of the respondent Party submitted copies of additional documents relevant to the case at the Panel's request.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Facts of the Case

9. The facts of the case, as they appear from the oral and written submissions of the parties and the documents in the case-file, are disputed in part. The facts, with those in dispute so indicated, are established as follows:

1. Arrest and Detention

10. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina of Bosniak origin born on 20 January 1976 and a resident of Sarajevo. At approximately 16:00 hours on 22 March 1996 the applicant and two friends were arrested by the Republika Srpska (Srpsko Sarajevo) police as they walked on the Republika Srpska side of the inter-entity boundary line along the Vraca-Pale Road in Zlatiste. The applicant and his friends had in their possession one landmine and some wire. The mine was carried by one of the applicant's friends inside his shirt and trousers. According to the applicant, he and his friends had found the landmine which they intended to turn in to the International Police Task Force ("IPTF") or authorities of the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

11. Following his arrest the applicant was taken to the Srpsko Sarajevo police station and detained. On the same day at approximately 21:00 hours the applicant was given a procedural decision issued by the Republika Srpska Ministry of Internal Affairs State Security Department Center. This decision, based on Article 196 (1) and Article 191 (2) of the Republika Srpska Law on Criminal Procedure ("RS Law on Criminal Procedure"), ordered the applicant's detention from 22 March 1996 to 25 March 1996 based on the existence of "reasonable suspicion" that he had attempted to commit an act of terrorism under Article 125 of the Republika Srpska Criminal Law ("RS Criminal Law") in conjunction with Article 19 of the same law.

12. On 27 March 1996 at 11:30 hours the applicant was examined by Investigative Judge Mr. Dragan Boročanin of the Court of First Instance in Sokolac for criminal acts under Articles 125 and 136 (1) of the RS Criminal Law. According to the court's Examination Record ("Record"), the examination was attended by the investigative judge, Public Prosecutor Vesna Tupajić-Škiljević, the applicant and the recording secretary. The Record notes that the applicant was informed of his rights to a lawyer under Articles 67 and 218 of the RS Law on Criminal Procedure but that he stated that he did not wish to engage a lawyer at the present state of proceedings. According to the Record, the applicant stated that at the time of his arrest he was working with a group to lay landmines with the aim of "killing Serbs, inflicting material damage and even killing members of IFOR to create suspicion that the Serbs themselves were taking subversive actions in the area". The Record also indicates that the applicant stated that (on unspecified dates) he had killed 200 citizens of Serb origin in the pit "Kazani" (near Boguščevac) and participated in the rapes of 40 Serb women. At the end of the Record is the applicant's signature attesting that the Record was read to him "loudly and clearly", that he does not have any objections to its contents, that "every single word" he stated was included and that he does not have anything further to state.

13. At the Chamber's hearing the applicant admitted that he made the statements recorded in the Examination Record but that he did so because he was physically assaulted and verbally threatened by the police at the Srpsko Sarajevo police station. According to the applicant, he was punched on the hands, legs and feet, threatened with a gun and told that he would be sentenced to death if he did not confess to the criminal acts for which he was arrested as well as to war crimes. The applicant defended himself at trial by confirming the statements he made before the investigative judge.

14. On 27 March 1996 following the examination of the applicant by the investigative judge, he issued a procedural decision based on Article 191 (1) - (2) of the RS Law on Criminal Procedure ordering the applicant's detention for a thirty-day period beginning 27 March 1996. The decision was based on the "well-founded suspicion" that the applicant had committed criminal acts in violation of Articles 125 and 136 (1) of the RS Criminal Law and the risk that the applicant might interfere with the investigation by influencing witnesses, destroying evidence of the alleged criminal acts and

completing the act he allegedly attempted to commit. On the same day the applicant was transferred to the Kula prison.

2. Trial

15. On 27 March 1996 the Court of First Instance issued a procedural decision finding that it did not have competence to consider the case and referred it to the Military Court in Bileća. On 14 May 1996 the Military Court issued a procedural decision finding that it was not competent to consider the case and initiated proceedings before the Supreme Court of Republika Srpska to resolve the conflict of competencies. On 13 June 1996 the Supreme Court issued a decision stating that military courts can try only those cases which involve military personnel and that the applicant was not to be considered as such. It accordingly found that the Court of First Instance in Sokolac had competence over the case.

16. On 2 September 1996 the applicant was issued (and received) a copy of the indictment charging him with criminal offences under Articles 125 and 136 (1) of the RS Criminal Law.

17. On 14 October 1996 the applicant was tried by the Court of First Instance in Sokolac. According to the Official Minutes of the trial ("Minutes") the hearing was held in public before a five-member panel composed of the President of the Panel, Ms. Biljana Čuković, one professional judge and three lay judges. The applicant was defended by Ms. Milena Gavrilović, a lawyer practising in Sokolac (Republika Srpska), who was appointed by the court. Also present were Ms. Vesna Tupajić of the Public Prosecutor's Office in Sokolać and three witnesses, all of them Republika Srpska police officers who had participated in the applicant's arrest and who seized the landmine.

18. According to the Minutes the applicant was questioned first. He stated that he understood the indictment and that he "maintained in whole" the statements he had made before the investigative judge during his examination on 27 March 1996. The court next heard the three witnesses who testified concerning the circumstances surrounding the applicant's arrest. Both the Public Prosecutor and the defence counsel were given the opportunity to question these witnesses and raise objections. The court then read out the Examination Records of the two friends who were with the applicant at the time of his arrest but who did not appear before the court because they had been exchanged in accordance with a decision of the "State Commission for Exchange of Prisoners".

19. The Minutes indicate that the court next inspected various documents in the case-file, including the police certificate on temporary confiscation dated the day of the applicant's arrest. It then considered the proposal of the defence counsel that the applicant be given a psychiatric evaluation in order to assess his accountability at the time he allegedly committed the criminal acts for which he was charged. The court found it established that the applicant was completely aware of the criminal acts and their consequences and accordingly denied the proposal as ill-founded. In her final submission the defence counsel claimed that the applicant did not commit the crimes with which he was accused and that he either be released or given a light sentence. The applicant himself stated in his final submission that he was not guilty.

20. Following the trial, by judgment dated the same day, the court found the applicant guilty of committing acts of terrorism under Article 125 of the RS Criminal Law and of "associating for the purpose of performing enemy activities" under Article 136 (1) of the same law, and sentenced him to seven years and six months' imprisonment for both charges.

21. Also on 14 October 1996 the Court of First Instance ordered the applicant's detention from that date until its decision becomes final.

3. Appeal

22. On 5 November 1996 the applicant's court-appointed lawyer filed an appeal with the District Court in Doboj against the decision of the Court of First Instance of 14 October 1996. The appeal included four arguments: 1) that the applicant's rights were violated at the trial because he had new facts to submit besides those already given during his examination before the investigative judge prior to the trial; 2) that the court incorrectly and incompletely established the facts, e.g., that it sentenced

the applicant for completing a criminal act under Article 125 of the RS Criminal Law rather than for attempting such an act after the court had found only that the applicant attempted the act; 3) that the court also failed to consider the applicant's mental illness; and 4) that the applicant's sentence was excessive. The appeal accordingly proposed that the District Court annul the lower court's decision and return the case to the lower court for a new trial, or to modify the lower court decision in accordance with the appeal and release the applicant of the charges completely or lessen his sentence.

23. On 5 August 1997 the District Court of Doboj denied the applicant's appeal as ill-founded and confirmed the decision of the lower court.

24. The applicant informed the Chamber by letter dated 28 November 1997 that he submitted a Request for the Extraordinary Inquiry of a Final Judgement on an unspecified date.

4. Investigation for War Crimes

25. On 23 October 1996 the Republika Srpska Public Prosecutor's Office in Srpsko Sarajevo transmitted a request to the Court of First Instance in Srpsko Sarajevo for an investigation of the applicant for war crimes under Article 142 of the RS Criminal Law.

26. Based on the Public Prosecutor's request the Court of First Instance in Srpsko Sarajevo issued on 30 January 1997 a procedural decision to conduct an investigation for war crimes. The decision also ordered the applicant to be detained for a period of one month from the date of the decision.

27. On 29 July 1997 the Court of First Instance in Srpsko Sarajevo issued a procedural decision terminating the investigation against the applicant for war crimes based on the withdrawal of those charges by the Public Prosecutor on 28 July 1997.

5. Applicant's Current Status

28. On 6 August 1997 the Psychiatric Hospital in Sokolac issued a letter recommending that the applicant continue the neuropsychiatric treatment for epilepsy which he had been receiving since his visit to the hospital on 10 April 1997. On the same day the Ministry of Justice of the Republika Srpska issued a decision temporarily releasing the applicant from imprisonment in order to obtain medical treatment for epilepsy. According to that decision, the applicant was to be released for the period beginning 6 August 1997 and ending 6 February 1998. At the end of that period, the applicant was required to return to the prison to complete his sentence.

29. Since 6 August 1997 the applicant has not been imprisoned. At the Chamber's hearing the applicant stated that he had not reported to Republika Srspka authorities after the authorisation for his release expired on 6 February 1998 and that he had no intention to return to the Republika Srpska to serve the remainder of his prison term. In response to the applicant's statement the agent for the respondent Party stated that the applicant was obligated to return to the prison after the period of temporary release ended. He also stated that the applicant had not requested an extension of his release.

B. Relevant Provisions of National Law

1. RS Criminal Law

30. The applicant was arrested for terrorism under Article 125 of the RS Criminal Law (Službeni list SRFY, Nos. 44/76, 34/84, 74/87, 57/89, 38/90; Službeni glasnik RS, Nos. 12/93, 19/93, 26/93, 14/94, 3/96) and convicted of both terrorism under that article and associating for the purpose of enemy activities under Article 136 (1) in conjunction with Article 19 of the same law.

31. Article 125, which relates to terrorist acts, provides as follows:

> "Anyone who, with the purpose of jeopardising the constitutional state and social establishment or security of the Republika Srpska, causes an explosion or fire, or takes another publicly dangerous action or act of violence which creates uncertainty among citizens, shall be sentenced to a term of imprisonment of at least three years."

32. Article 136 (1), which relates to the crime of "associating for the purpose of enemy activities", provides as follows:

> "Anyone who contrives a plot, organises a gang, group or any other organisation for the purpose of committing crimes under Articles 114 to 119 (2), Articles 120 to 123, Articles 125 to 127 and Article 132 of this law, shall be sentenced to a term of imprisonment of one to ten years."

33. Article 19 of the RS Criminal Law relates to attempts. It provides as follows:

> "(1) Anyone who, with premeditation, proceeds with the commission of a criminal act, but does not complete it, shall be punished for an attempted crime for which the law provides a term of imprisonment of five years or a more severe penalty, and for another attempted criminal offence only when the law explicitly prescribes a punishment for attempt.
>
> (2) The offender shall be punished within the scope of the penalty provided for the relevant criminal act, and he may also be punished less severely."

34. The decision of the Court of First Instance of Srpsko Sarajevo dated 30 January 1997 authorises the opening of an investigation for war crimes, as defined in Article 142 of the RS Criminal Law. Article 142 provides, in relevant part, as follows:

> "(1) A person who, in violation of the rules of international law during a period of war, armed conflict or occupation, has ordered an armed attack against civilians, a dwelling, individual civilian persons or persons who are not able to fight, which results in death, severe bodily injury badly affecting the general health of the population; an attack with no particular aim which affects civilians; biological experiments, taking tissue or organs for the purpose of transplantation, major suffering, violations of their bodily integrity or health; displacement or relocating to other places, changes of their nationality and forced conversion to another religion; forcible prostitution or rape; measures of fear and terror, the taking hostages, collective punishment, the taking into concentration camps, illegal detention, deprivation of the right to a fair and impartial trial; forcibly joining the enemy armed forces or intelligence services or administration; forced labour, starvation, confiscation of property, looting; a person who ordered that the following be done: illegal and unlawful removal or usurpation, not justified by military necessity, of a significant amount of property, taking illegal and disproportionate amounts of contribution and requisition, reduction of the value of the domestic currency or illegal printing of money; or who carries out any of the above-mentioned actions, shall be punished by at least five years of imprisonment or by the death penalty.
>
> (...)"

2. RS Law on Criminal Procedure

35. The relevant provisions of the RS Law on Criminal Procedure (Službeni list SFRY Nos. 14/85, 74/87, 57/89, 3/90, 27/90; Službeni glasnik RS Nos. 4/93, 26/93, 14/94, 6/97) are as follows:

a. Detention

36. Article 191 (1) and (2) provides as follows:

> "(1) Custody shall always be ordered against a person if there is a reasonable suspicion that he has committed a crime for which the law prescribes the death penalty. Custody is not mandatory if the circumstances indicate that in the particular case involved the law prescribes that a less severe penalty may be pronounced.

(2) If there is a reasonable suspicion that an individual has committed a crime, but the conditions do not obtain for mandatory custody, custody may be ordered against that person in the following cases:

1. if he is in hiding or if his identity cannot be established, or if there are circumstances indicating that he might escape;

2. if there is a reasonable fear that he will destroy the evidence to allow a severe penalty to be pronounced under the law and if because of the manner of execution, the consequences or other circumstances of the crime, there has been or might be such disturbance of the citizenry that the ordering of custody is urgently necessary for the unhindered conduct of criminal proceedings or human safety;

3. if particular circumstances indicate that he will hinder the investigation by influencing witnesses, fellow defendants or accessories after the fact;

4. if particular circumstances provide justified fear that the crime will be repeated, or an attempted crime completed, or a threatened crime committed."

37. Article 353 (1) provides as follows:

"In pronouncing a judgment which sentences the accused to five years' imprisonment or a more severe penalty, the court shall order custody if the accused is not already in custody."

b. Investigative Judge

38. Article 192 provides as follows:

"(1) Custody shall be ordered by the investigative judge of the competent court.

(2) Custody shall be ordered in a written decision containing the following: the first and the last name of the person being taken into custody, the crime he is charged with, the legal basis for custody, instruction as to the right of appeal, a brief substantiation, in which the basis for ordering custody is specifically argued, the official seal, and the signature of the judge ordering custody.

(3) The decision on custody shall be presented to the person to whom it pertains at the moment when he is arrested, and no later than 24 hours from the moment he is deprived of liberty. The time of his detention and the time of presentation of the warrant must be indicated in the record.

(4) An individual who has been taken into custody may appeal against the decision on custody to the panel of judges (Article 23, paragraph 6) within 24 hours from the time when the warrant was presented. If the person taken into custody is examined for the first time after that period has expired, he may file an appeal at the time of his examination. The appeal, a copy of the transcript of the examination, if the person taken into custody has been examined, and the decision on custody shall be immediately delivered to the panel of judges. The appeal shall not stay execution of the warrant.

(5) If the investigative judge does not concur in the public prosecutor's recommendation that custody be ordered, he shall seek a decision on the issue from the panel of judges (Article 23, paragraph 6). A person taken into custody may file an appeal against the decision of the panel of judges which ordered custody, but that appeal shall not stay execution of the order. The provisions of paragraphs 3 and 4 of this Article shall apply in connection with presentation of the warrant and the filing of the appeal.

(6) In the cases referred to in paragraphs 4 and 5 of this Article the panel of judges ruling on an appeal must render a decision within 48 hours."

39. Article 193 provides as follows:

"(1) The investigative judge shall immediately inform a person who has been detained and brought before him that he may engage defence counsel, who may attend his examination, and, if necessary, he shall help him to find defence counsel. If within 24 hours of the time of this communication a person taken into custody does not engage defence counsel, the investigative judge shall immediately examine that person.

(2) If a person who has been detained declares that he will not engage defence counsel, the investigative judge has a duty to examine him within 48 hours.

(3) If in the case of mandatory defence (Article 70, paragraph 1) a person taken into custody does not engage defence counsel within 24 hours from the time when he is instructed concerning that right or if he declares that he will not engage defence counsel, counsel shall be automatically appointed for his defence.

(4) Immediately after the examination the investigative judge shall decide whether to release the individual who has been taken into custody. If he feels that the person arrested should be detained, the investigative judge shall immediately inform the public prosecutor to that effect unless the latter has already submitted a petition for the conduct of an investigation. If within 48 hours from the time of being informed about custody the public prosecutor does not file a petition for the conduct of an investigation, the investigative judge shall release the person who has been taken into custody."

40. Article 195 provides as follows:

"(1) Authorised officials of the Ministry of Internal Affairs may detain a person if any of the reasons envisaged in Article 191 of this law obtain, but they must bring that person without delay before the competent investigative judge or the investigative judge of the lower court in whose jurisdiction the crime was committed, if the seat of that court can be reached more quickly. When the authorised official of the law Ministry of Internal Affairs brings the person before the investigative judge, the official shall inform him of the reasons and the time of the person's apprehension.

(2) If impediments which could not be overcome made it impossible to bring a person who has been apprehended before the investigative judge within 24 hours, the officer must give a specific justification for this delay. The delay must also be justified when an individual is being brought in at the request of the investigative judge.

(3) If, because of the delay in bringing the accused before the investigative judge, the latter is unable to make the decision on custody within the period referred to in Article 192, paragraph 3, of this law, he is obliged to render a decision on custody as soon as the person who has been apprehended is brought before him."

41. Article 196 provides as follows:

"(1) In exceptional circumstances custody can be ordered by an authority of the Ministry of Internal Affairs before an investigation is carried out, if it is necessary for establishing an identity, checking an alibi or for other reasons it is necessary to gather information required for the conduct of proceedings against a particular person, and reasons for pre-trial custody prescribed in Article 191 paragraph 1 and paragraph 2 points 1 and 3 of this law exist, although in cases prescribed by Article 191 paragraph 2 point 2 this can be done only if there is a well-founded fear that the person will destroy evidence of the crime.

(2) The Ministry of Internal Affairs may also order pre-trial custody if the investigative judge has entrusted it to perform certain investigatory actions (Article 162, para. 4) and the grounds for pre-trial custody obtain as envisaged in Article 191 of this law.

(3) Custody ordered by an authority of the Ministry of Internal Affairs may last at most for three days, from the moment of apprehension. The provisions of Article 192 paragraphs 2 and 3 of this law shall apply to this custody. A detained person may appeal against a decision on custody to the panel of judges of the competent court within 24 hours from the moment of receipt. The panel is obliged to render a decision on appeal within 48 hours from the moment of receipt of appeal. The appeal has no suspensive effect. The authority of the Ministry of Internal Affairs shall provide the detainee with legal assistance for the lodging of his appeal.

(4) The Ministry for Internal Affairs is obliged to communicate promptly the order for the detention to the public prosecutor, and in the case referred to in paragraph 2 of this Article to the investigative judge, who may request that the detained person is brought before him without delay.

(5) If, after the expiry of the three days time-limit, the detainee is not released, the authority of the Ministry of Internal Affairs shall act in accordance with Article 195 of this law, and the investigative judge before whom the detainee is brought shall act in accordance with Article 193 of this law."

c. Defence Counsel

42. Article 67 provides as follows:

"(1) An accused may have the assistance of defence counsel throughout the entire course of criminal proceedings.

(2) An accused shall be instructed before the first examination takes place, that he has the right to engage defence counsel and that his defence counsel may attend his examination.

(3) Defence counsel may be engaged for the accused by his legal representative, spouse, blood relative, adoptive parent, adopted child, brother, sister, and foster parent.

(4) Only a member of the bar may be engaged as defence counsel, but an attorney in training may replace the member of the bar. If proceedings are being conducted for a crime for which punishment of imprisonment for more than five years or a more severe penalty may be pronounced under the law, a member of the bar may be replaced by an attorney in training only if he has passed the professional examination provided for in the statute of the republic or autonomous province. Only a member of the bar may be defence counsel before the Federal Court and the supreme court of the republic or autonomous province.

(5) If there are not enough members of the bar at the seat of the court, upon the petition of the accused or the persons referred to in paragraph 3 of this article the president of the court may allow engagement as defence counsel of a graduate of law school capable of furnishing the accused aid in his defence.

(6) Defence counsel must submit his power of attorney to the agency or body before which proceedings are being conducted. The accused may also give defence counsel power of attorney orally for entry in the record of the agency or body before which proceedings are being conducted."

43. Article 218, in relevant part, provides as follows:

"(1) ...

(2) Thereafter the accused shall be informed of charges against him and the grounds on which he is suspected, he shall be asked what he has to say in his defence and he shall be told that he need not present his defence nor answer the questions put to him.

(3) If the accused does not wish to answer at all or he does not wish to answer questions put to him he shall be advised, if necessary, that this could impede the gathering the evidence for his defence.

(4) The accused shall be examined orally. In the examination the accused may be allowed to use his own notes.

(5) In the examination the accused shall be allowed to present without hindrance his position concerning all circumstances tending to incriminate him and to present all facts in his favour.

(6) When the accused completes his statement, questions shall be put to him if this is necessary to fill gaps or remove contradictions and clarify other points in his presentation.

(7) The examination shall be conducted so that the personality of the accused is fully respected.

(8) The statement of confession may not be extorted from the accused by use of force, threat or other similar means (Article 259(3)).

(9) The accused may be examined in the absence of defence counsel if he has explicitly waived this right, and defence is not mandatory, if defence counsel has been denied presence when an investigative action is being conducted, if defence counsel is not present though he has been informed of the examination (Article 168), or if the accused has not provided for the presence of defence counsel for the first examination even when given 24 hours from the moment when he was informed of this right (Article 67(2)), except in the case of mandatory defence.

(10) If action is taken contrary to the provisions of paragraphs 8 and 9 of this law or if the statements of the accused referred to in paragraph 9 of this Article concerning presence of defence counsel have not been entered in the record, a court decision may not be based on the testimony of the accused."

44. Article 259 (3) provides as follows:

"It is prohibited to perform medical operations on an accused or witness or to administer to them agents which would affect their will in giving testimony."

d. Witnesses

45. Article 235 provides as follows:

"A witness may be required to take an oath. Before the trial the witness may be sworn only before the court, which is to be done if there is a fear that because of illness or other reasons he will not be able to appear at the trial. The reason for swearing the witness shall be entered in the record. The oath shall be taken in the manner specified in Article 325 of this law."

46. Article 313 provides as follows:

"After the identity of the accused has been established the president of the court panel shall direct the witnesses and experts to the space assigned to them, where they shall wait to be called in for the trial. If necessary the president may invite the experts to stay and follow the course of the trial."

47. Article 316 provides as follows:

"(1) Once the indictment or private complaints have been read or their contents presented orally, the presiding judge shall commence the examination of the accused.

(2) Co-defendants who have not yet been examined may not be present during the examination of the accused.

(3) The President of the panel shall ask the accused if he has understood the charge. If the President finds that the accused did not understand the charge, he shall once again summarise its contents in the manner which the accused can most easily understand.

(4) The President shall then ask the accused to make a declaration concerning each point in the charge and present his defence.

(5) The accused is not obliged to declare his position concerning the charge nor to present his defence."

48. Article 317 provides as follows:

"(1) The provisions which apply to the examination of the accused in the preliminary examination shall be applied analogously as when the accused is examined at trial.

(2) If the accused refuses to answer at all or refuses to answer a particular question, his previous statement or a portion of his previous statement shall be read out.

(3) If during his examination at trial the accused departs from his previous testimony, the President of the panel shall inform him of the departure and shall ask him why he is now making a different statement, and if necessary he shall read his prior statement or portion of his statement.

(4) When the examination of the accused is completed, the President must ask the accused whether he has anything to say in his defence."

3. RS Law on Legal Profession (Službeni glasnik RS, No. 17/92)

49. Legal professionals in the Republika Srpska are regulated by the RS Law on Legal Profession. Article 18 provides as follows:

"The right to practice the legal profession is acquired by the issuance of a final decision on registration in the advocates' directory.

The advocates' directory is a public book and is kept by the Bar Association."

50. Article 19 provides as follows:

"Any person who fulfils the following requirements has the right to register into the advocates' directory:

1. that he is a citizen of Republika Srpska;

2. that he is professionally capable and in a physical condition to practice law;

3. that he is a graduate in law, and that he has passed the qualifying examination for judges or that he has rights equivalent to those of a person who passed such an examination;

4. that he has human and professional qualities worthy of legal practice;

5. that he does not have a criminal record and has not been sentenced to a prison term for criminal acts against the establishment and security of Republika Srpska, against professional or other responsible duty or for any other offence committed with theft or bad intention as a motive, unless five years have passed since the sentence was served, pardoned or expired.

6. All other employment of a lawyer who acquired the right to register as provided in the above provisions, will be terminated on the date of registration."

51. Article 61 provides as follows:

"Advocates and advocates' assistants who have been entered into the register of the former Bar Association of SRBiH as of the date of the entry into force of this law will be registered into the directory of Republika Srpska, and they acquire equal rights to practice law with any advocate and advocate's assistant who registers into the above directory under provisions of this law."

4. Memorandum of Understanding on the Regulation of Legal Assistance

52. The Memorandum of Understanding on the Regulation of Legal Assistance Between Institutions of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska (20 May 1998, Banja Luka) provides, in relevant part, as follows:

"Section IV: In the interest of unimpeded functioning of the legal practice in the entire territory of Bosnia and Herzegovina, both Entities commit themselves to harmonise their legislation concerning legal practice, in order to ensure that lawyers can register with any Bar Association in Bosnia and Herzegovina and will be eligible to exercise their duties in both Entities without further requirements (official translation)."

5. Rome Agreement ("Rules of the Road")

53. On 18 February 1996 the signatories to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, including Bosnia and Herzegovina, met in Rome and agreed on certain measures to strengthen and advance the peace process. Item 5 paragraph 2 of the Rome Agreement provides as follows:

"Persons, other than those already indicted by the International Tribunal (ICTY), may be arrested and detained for serious violations of international humanitarian law only pursuant to a previously issued order, warrant or indictment that has been reviewed and deemed consistent with international legal standards by the International Tribunal. Procedures will be developed for expeditious decision by the Tribunal and will be effective immediately upon such action."

54. The expressions "International Tribunal" and "Tribunal" refer to the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), which has its seat in The Hague. The above-quoted provision is normally referred to as the "Rules of the Road".

55. At the hearing before the Chamber the agent for the respondent Party stated that the Rome Agreement was binding on the Republika Srpska.

IV. SUMMARY OF THE SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Applicant

56. The applicant submitted that his arrest, the proceedings following his arrest, the conduct and fairness of the trial, his treatment during detention and the investigation for war crimes following his detention was in violation of Articles 3, 5, 6 and 7 of the Convention and Article 2 of Protocol No. 4. For these violations the applicant submitted that the Chamber should award him monetary relief for pecuniary and non-pecuniary damage.

B. The Respondent Party

57. The respondent Party submitted that the applicant had been lawfully arrested and detained and that his trial was conducted fairly. The respondent Party also claimed that the applicant had not submitted any complaints to the courts regarding his medical treatment during detention, nor submitted any other medical documentation. As to the allegations concerning the investigation for war crimes, the respondent Party submitted that the applicant was already in custody when the decision on opening an investigation including the order for detention was issued, and furthermore that the competent court had since terminated the proceedings. For these reasons, the respondent Party argued that the application should be declared inadmissible. No observations were submitted by the respondent Party concerning the applicant's claim for compensation.

V. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

58. The applicant alleged violations of Articles 3, 5, 6 and 7 of the Convention and Article 2 of Protocol No. 4. Before considering the application on its merits the Chamber must decide whether to accept the application taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII (2) of the Agreement.

59. At the Chamber's hearing the agent of the respondent Party submitted that the application should be considered "inadmissible on its merits".

60. The Chamber will construe the respondent Party's submission as a statement that the application should be declared inadmissible because it is manifestly ill-founded. Article VIII (2) (c) of the Agreement provides as follows:

> "The Chamber shall…dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of petition."

61. In the *Airey* Case, the European Court of Human Rights held that "A submission by a Government to the Court that an application is manifestly ill-founded does not in reality raise an issue concerning those conditions (allowing it to deal with the merits of the case). It amounts to a pleading that there is not even a *prima facie* case against the respondent State" (Airey v. Ireland, Judgment dated 9 October 1979, Series A, No. 32, para. 18).

62. The Chamber finds that the facts of the case as established raise issues under Articles 3, 5 and 6 of the Convention. A *prima facie* case exists against the respondent Party with regard to these provisions and the applicant's allegations concerning them cannot be considered manifestly ill-founded. As regards these provisions the Chamber finds therefore that the application is admissible.

63. In addition, while the applicant did not specifically allege violations of his right to be brought "promptly" before a "judge" under Article 5 (3) of the Convention, the Chamber finds that the application also raises issues under this provision.

64. On the other hand, Article 7 of the Convention would not seem to be relevant to the case. Article 7 (1) provides as follows:

> "No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence under national or international law at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed."

65. The applicant complained that the decision on opening an investigation for war crimes was in violation of Article 7. However, since war crimes are clearly recognised as a criminal offence under international law and were also considered as such under national law at the time of the applicant's arrest, questions regarding *ex post facto* criminal acts or *ex post facto* criminal penalties do not arise in the present case. The Chamber thus finds the applicant's complaint with regard to Article 7 to be manifestly ill-founded.

66. In addition, Article 2 of Protocol No. 4 also would not seem relevant to the case. Article 2 (1) of Protocol No. 4 provides as follows:

> "Everyone lawfully within the territory of a State shall, within that territory, have the right to liberty of movement and freedom to choose his residence."

67. Whereas Article 5 of the Convention concerns the deprivation of personal liberty, Article 2 of Protocol No. 4 concerns restrictions upon freedom of movement. In the Chamber's view, the applicant's arrest and detention concerns the deprivation of his personal liberty which also entails a restriction upon his freedom of movement. No separate issue therefore arises with regard to the applicant's freedom of movement. The Chamber thus finds the applicant's complaint with regard to Article 2 of Protocol No. 4 to be manifestly ill-founded.

68. No other grounds have been stated, or become apparent, which would justify declaring the application inadmissible under Article VIII (2) of the Agreement. The Chamber concludes therefore that the application should be declared inadmissible as regards Article 7 of the Convention and Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention, and admissible in so far as it relates to alleged violations of the applicant's human rights under Articles 3, 5 and 6 of the Convention.

B. Merits

69. Article I of the Agreement provides that:

> "the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms, including the rights and freedoms provided in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols and the other international agreements listed in the Appendix to this Annex".

70. Under Article II of the Agreement the Chamber has jurisdiction to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the European Convention and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

1. Article 3 of the Convention

71. Article 3 of the Convention provides as follows:

> "No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment."

a. Alleged Police Abuse

72. At the Chamber's hearing the applicant alleged that he was physically assaulted and verbally threatened by the police following his arrest on 22 March 1996. The applicant claimed that as a result of such maltreatment he felt compelled to admit his participation in acts of terrorism as well as war crimes during his examination by the investigative judge on 27 March 1996. The applicant also said during the hearing that neither the investigative judge nor the public prosecutor threatened him.

73. With regard to the assault of a person who has been deprived of liberty, the Chamber recalls that any recourse to physical force which has not been made strictly necessary by his own conduct diminishes human dignity and is in principle an infringement of Article 3 of the Convention (Case No. CH/96/45, Hermas v. Federation of Bosnia and Herzegovina, Decision on Admissibility and Merits of 18 February 1998, paras. 28 - 29).

74. It further recalls, however, that the European Court of Human Rights has found suffering at the level and of the kind required to amount to inhuman treatment under Article 3 only when there was sufficient evidence of the resulting injuries. In such cases it is then for the State to show that its agents were not responsible. In the *Tomasi* case, the Court found that the applicant suffered inhuman treatment during police custody based on three factors: 1) that no one had claimed that the marks on the applicant's body were the result of events pre-dating his arrest, carried out by the applicant himself, or caused by an escape attempt; 2) that the applicant drew attention to his marks at his first appearance before the investigative judge; and 3) that four different doctors, including an official of the prison authorities, issued certificates containing precise and concurring medical observations and indicating dates for the occurrence of the injuries which corresponded to the period spent in police custody (Tomasi v. France, Judgment of 27 August 1992, Series A, No. 241, para. 110).

75. In the present case the Chamber does not find any evidence that the applicant was beaten by the police. Firstly, although the agent of the respondent Party did not explicitly address the applicant's complaint that he was beaten by the police, the applicant did not present any evidence of his alleged injuries. Secondly, the applicant did not report the alleged injuries to the investigative judge or to any other official and only informed his parents after he was released from the prison more than sixteen months after the alleged beatings. Furthermore, the applicant did not raise the alleged ill treatment at his trial or in his appeal to the District Court against the decision of the Court of First Instance. The Chamber thus finds no evidence that he was physically assaulted so as to have suffered inhuman or degrading treatment under Article 3 of the Convention.

76. For similar reasons, the Chamber finds no evidence that the applicant was verbally threatened by the police. Again, while the agent of the respondent Party did not explicitly address the applicant's allegations, the applicant did not report the alleged threats to the investigative judge or other authorities. While it is possible that the applicant was fearful of the police, the Chamber does not find that he was verbally harassed and accordingly does not find that the applicant suffered inhuman or degrading treatment in violation of Article 3 in this regard either.

77. For the reason that it does not find it established that the applicant was either physically assaulted or verbally threatened by the police, the Chamber also does not find it established that the applicant was subsequently compelled to make false and self-incriminating statements during his examination by the investigative judge. The Official Minutes of the trial note that the applicant confirmed the statements he made during the examination. In addition the applicant stated at the Chamber's hearing that there were no police present during the examination and that the investigative judge himself had not threatened him in any way.

78. In conclusion, there was no violation of Article 3 of the Convention with regard to the applicant's treatment by the police.

b. Medical Treatment

79. The applicant's complaints concerning his medical treatment are two-fold: first, that he was not provided any medical care during the five-day period when he was detained at the Srpsko Sarajevo police station; and second, that his transfer to the Psychiatric Hospital in Sokolac would have been appropriate for persons with psychiatric or mental illnesses, but not persons such as himself who suffers from epilepsy. The applicant submitted that both the lack of medical attention and his subsequent transfer to the psychiatric hospital violated Article 3 of the Convention.

80. The respondent Party stated at the public hearing that the applicant did not make such claims before the Court of First Instance or the District Court, nor had he submitted any documents regarding his medical condition.

81. In the *Hurtado* case, the European Commission of Human Rights found that the failure of prison officials to provide medical treatment until six days after it was requested constituted inhuman treatment. In that case, the Commission held that "the State has a specific positive obligation to protect the physical well-being of persons deprived of their liberty" and that "the lack of adequate medical treatment in such a situation must be classified as inhuman treatment" (European Commission of Human Rights, Hurtado v. Switzerland, Opinion of 28 January 1994, Series A, No. 280-A, Com. Rep. para. 79).

82. In the present case, as claimed by the respondent Party, the applicant did not submit any documents concerning his medical condition. He also failed to submit any evidence that he had requested medical attention during the five-day period he was detained by the police. The Chamber thus finds no evidence that the applicant requested or was denied medical treatment during his detention at the Srpsko Sarajevo police station.

83. As for the applicant's complaint that his hospitalisation at the Sokolac Psychiatric Hospital constituted inhuman treatment, the Chamber notes that the letter of 6 August 1997 issued by the hospital confirms the applicant's epileptic condition and recommends treatment by an "authorised neuropsychiatrist." While it is possible that the applicant may have been hospitalised with persons suffering from psychiatric or mental illnesses, the Chamber does not find it established that the applicant was not given adequate treatment for epilepsy at the Sokolac hospital. The Chamber thus does not find that the applicant's complaint in this regard gave rise to a violation of Article 3 of the Convention.

84. The Chamber concludes that there is not sufficient evidence to find a violation of Article 3 of the Convention with regard to the applicant's medical treatment.

2. Article 5 of the Convention

85. Article 5 of the Convention, in relevant part, provides as follows:

> "1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:
>
> (...)
>
> c. the lawful arrest or detention of a person effected for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so;
>
> (...)
>
> 2. Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons for his arrest and of any charge against him.
>
> 3. Everyone arrested or detained in accordance with the provisions of paragraph 1 (c) of this Article shall be brought promptly before a judge or other officer authorised by law to

exercise judicial power and shall be entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial. Release may be conditioned by guarantees to appear before trial."

a. Arrest and Detention on Terrorism Charges

(i) Article 5 (1) of the Convention

86. The applicant alleged that his arrest was not in accordance with Article 5 (1) (c) of the Convention, which requires that there be "reasonable suspicion" that an offence was committed.

87. Speaking at the Chamber's hearing the agent of the respondent Party submitted that the allegation was ill-founded because the applicant and his two friends were apprehended by the police while attempting to commit a criminal act.

88. The Chamber recalls the decision of the European Court of Human Rights in the Fox, Campbell and Hartley case with regard to the reasonableness of a person's deprivation of liberty. In that case the Court held as follows:

> "The 'reasonableness' of the suspicion on which an arrest must be based forms an essential part of the safeguard against arbitrary arrest and detention which is laid down in Article 5 (1) (c)…having a 'reasonable suspicion' presupposes the existence of facts or information which would satisfy an objective observer that the person concerned may have committed the offence. What may be regarded as 'reasonable' will however depend upon all the circumstances." (Fox, Campbell and Hartley, Judgment of 30 August 1990, Series A, No. 182, para. 32.)

89. In the present case the Republika Srpska police arrested the applicant and his friends who were in possession of a landmine and some wire as they walked on the Republika Srpska side of the inter-entity boundary line. At the time the applicant was arrested on 22 March 1996, only several months had passed since the cessation of war, and freedom of movement was, in fact, still strictly limited between the entities. Furthermore, as the applicant stated at the hearing, the landmine was concealed underneath the clothing of one of the applicant's friends.

90. Although the applicant claims that he and his friends had found the landmine and were on their way to turn it in to the International Police Task Force ("IPTF") or authorities of the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Chamber finds that in the circumstances the police had "reasonable suspicion" that the applicant had committed a criminal offence or that the arrest was necessary to prevent his committing an offence or fleeing.

91. In conclusion, the Chamber finds that the police had "reasonable suspicion" to arrest the applicant and thus that no violation of Article 5 (1) occurred.

(ii) Article 5 (2) of the Convention

92. The applicant alleged that he was not properly informed of the basis for his arrest and detention in violation of Article 5 (2) of the Convention.

93. At the Chamber's hearing, the respondent Party submitted that all procedural decisions ordering the applicant's detention (see para. 11 above) were delivered to the applicant and that receipts for delivery were available.

94. The Chamber recalls, as it did in the *Hermas* case, that Article 5 (2) contains the elementary safeguard that any person who is arrested should know why he is being deprived of his liberty. While this information must be conveyed "promptly", it need not be related in its entirety by the arresting officer at the very moment of arrest. Whether the content and promptness of the information conveyed were sufficient is to be assessed in each case according to its special features (sup. cit., para. 53).

95. In the present case, the Republika Srpska Ministry of Internal Affairs State Security Department Center issued a procedural decision on 22 March 1996 – the day of the applicant's arrest – ordering the applicant's detention based on a "reasonable suspicion" that the applicant had attempted to commit an act of terrorism under Article 125 of the RS Criminal Law. On 27 March 1996 the Court of First Instance issued a procedural decision ordering the applicant's detention for an additional month based on a "well-founded suspicion" that the applicant had attempted to commit criminal acts in violation of Articles 125 and 136 (1) of the RS Criminal Law. In view of the facts before it, the Chamber does not find any evidence that the applicant was not informed of the basis for his arrest and detention nor that he was not informed "promptly".

96. In conclusion, there was no violation of Article 5 (2) of the Convention.

(iii) Article 5 (3) of the Convention

97. Two aspects of the case appear to raise issues under Article 5 (3) of the Convention.

98. Firstly, the question arises whether the applicant was brought before a "judge or other officer authorised to exercise judicial power". The European Court of Human Rights has held that an official, to be considered a "judge" or other comparable officer for the purposes of Article 5 (3), has the obligation of "reviewing the circumstances militating for or against detention, of deciding, by reference to legal criteria, whether there are reasons to justify detention and or ordering release if there are no such reasons" (Schiesser v. Switzerland, Judgment of 4 December 1979, Series A, No. 34, para. 31).

99. In the present case the investigative judge who examined the applicant on 27 March 1996 and who on the same day issued the procedural decision ordering his detention had the power to release the applicant following a review of the relevant circumstances. Under Article 193 (4) of the RS Law on Criminal Procedure, the investigative judge is required to "immediately after the examination ... decide whether to release the individual who has been taken into custody" (see para. 39 above). Similarly, the panel of judges ruling on any appeal lodged against the decision on custody in accordance with Article 192 (4) - (6) of the RS Law on Criminal Procedure also has the power to decide whether or not to release the detained person (see para. 38 above).

100. There is thus no violation with regard to the applicant's right to be brought before a "judge or other officer" for the purposes of Article 5 (3) of the Convention.

101. Secondly, the facts of the case raise the question whether the applicant was brought "promptly" before a judge. The European Court of Human Rights has defined "promptness" in the context of Article 5 (3) of the Convention:

> "Whereas promptness is to be assessed in each case according to its special features, the significance to be attached to those features can never be taken to the point of impairing the very essence of the right guaranteed by Article 5 (3), that is to the point of effectively negating the State's obligation to ensure a prompt release or a prompt appearance before a judicial authority." (Brogan v. UK, Judgment of 29 November 1988, Series A, No. 145-B, para. 59.)

102. In the *Brogan* case, the European Court found that detention for a period of four days and six hours for persons suspected of acts of terrorism was a violation of the requirement of "promptness".

103. In the present case the applicant was arrested at 16:00 hours on 22 March 1996 and was issued the decision on custody at 21:00 hours on the same day (see paras. 10 - 11 above). He was brought before the investigative judge on 27 March 1996 at 11:30 hours (see para. 12 above). Under Article 196 of the RS Law on Criminal Procedure, an accused must be brought before an investigative judge immediately after the expiration of the three-day time limit for detention ordered by the police (see para. 41 above). Accordingly, the applicant should have been brought before a judge on 25 March 1998 at the latest. In light of the circumstances, relevant domestic law and the case-law of the European Court of Human Rights, the Chamber cannot find that the applicant's detention for nearly two days after the time limit expired before he was brought before a judge was in accordance with the requirement of promptness laid out in Article 5 (3) of the Convention.

104. In conclusion there was a violation of Article 5 (3) of the Convention in so far as the applicant was not brought "promptly" before a judge.

b. Detention on War Crimes Charges

105. The applicant alleged that the decision to open an investigation against him for war crimes of the Court of First Instance in Srpsko Sarajevo dated 30 January 1997, which included an order to detain the applicant pending the investigation, was unlawful. The ICTY had not reviewed the order before it was issued as required by the "Rules of the Road".

106. At the Chamber's hearing the agent of the respondent Party did not contest the allegation that the applicant's case had not previously been reviewed by the ICTY. However, he argued firstly that the Court of First Instance, as the competent court in the proceedings, had issued a procedural decision on 29 July 1997 terminating the investigation. Secondly, the agent argued that the applicant was already under lawful custody following his conviction and sentencing for the terrorism charges.

107. Article 5 (1) of the Convention requires that any deprivation of a person's liberty be "in accordance with a procedure prescribed by law". The Chamber noted in the *Marčeta* case that the lawfulness of detention presupposes conformity with domestic law and with the purpose of the restrictions permitted by Article 5 (1), namely the protection of individuals from arbitrariness (Case No. CH/97/41, Marčeta v. Federation of Bosnia and Herzegovina Decision on Admissibility and Merits of 6 April 1998, para. 57).

108. As the agent of the respondent Party stated at the Chamber's hearing, the "Rules of the Road" are binding on the Republika Srpska. It appears from the facts that the order to detain the applicant was issued before any review had been made, or even requested from the ICTY. Absent such a review the applicant could not at any relevant time be arrested or kept in detention on war crimes charges. That the applicant was already in custody for acts of terrorism did not alter the fact that no review of the war crimes charges had taken place as required under the "Rules of the Road". Neither did the termination of the decision on investigation (more than seven months after it was issued) offset the earlier failure of the authorities to seek proper and prior approval from the ICTY.

109. In conclusion, the order to detain the applicant pending an investigation against him for war crimes was not in accordance with the law and thus inconsistent with the requirements of Article 5 (1) of the Convention. The Chamber notes, however, that the applicant did not suffer adverse consequences on account of the order as he was already in custody following his conviction on terrorism charges (see paras. 86 - 91 above on the Chamber's conclusions regarding the applicant's arrest and detention on terrorism charges).

3. Article 6 of the Convention

110. Article 6 of the Convention, in relevant part, provides as follows:

> "1. In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interest of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.
>
> (...)
>
> 3. Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:

a. to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;

b. to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;

c. to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;

d. to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same witnesses against him;

e. to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court."

a. Accusation

111. The applicant alleged that he was not "informed promptly…of the nature and cause of the accusation against him" in violation of his rights under Article 6 (3) (a) of the Convention because the decision on opening an investigation was not issued until 9 July 1996, almost four months after his arrest.

112. At the Chamber's hearing the respondent Party acknowledged that the decision on opening an investigation was issued almost four months after the applicant's arrest, but submitted that procedures prescribed by law were followed. On 27 March 1996 the Court of First Instance in Sokolac transferred the case to the Military Court in Bileća after declaring itself not competent to consider the case. The Military Court then issued its own decision on 14 May 1996 referring the conflict over judicial competencies to the Supreme Court of Republika Srpska, which did not issue a decision until 13 June 1996. The Court of First Instance issued its decision on opening an investigation shortly thereafter, on 6 July 1996.

113. Article 6 (3) (a) of the Convention, which requires that persons charged with a criminal offence be promptly informed of the nature and cause of the accusation against him, is intended to provide an accused person with the information necessary to prepare his defence (European Commission of Human Rights, Bricmont v. Belgium, Decision of 15 July 1986, No. 10857/84, 48 DR 106, 149). The Chamber recalls the finding of the European Court of Human Rights that a person is considered "charged" from the moment that he is "substantially affected" by the steps taken against him (Deweer v. Belgium, Judgment of 27 February 1980, Series A, No. 35, para. 46). Such a person must be informed of both the "nature" of the accusation (the offence with which he is charged), and also its "cause" (the material facts upon which the charges are based) (Albert and le Compte v. Belgium, Judgment of 10 February 1983, Series A, No. 58, para. 41).

114. In the present case the Chamber finds that the applicant was "substantially affected" and therefore "charged" for the purposes of Article 6 (3) (a) upon his arrest by the police on 22 March 1996. However, it does not appear that the applicant was not notified of the allegations of terrorism against him, nor of the facts upon which those charges were based, namely the circumstances surrounding his arrest. On the contrary, the applicant was issued a procedural decision by the Ministry of Internal Affairs State Security Department Center on the day of his arrest which informed him of the "nature" and "cause" of the allegations against him. In the Chamber's view, the information provided the applicant upon his arrest was therefore sufficient for the purpose of preparing for his defence in accordance with Article 6 (3) (a) of the Convention.

115. In conclusion there was no violation of Article 6 (3) (a) of the Convention.

b. Defence Counsel

(i) Legal Assistance of One's Own Choosing

116. The applicant alleged that he was unable to obtain legal assistance of his own choosing because Federation lawyers were not permitted to appear before the Republika Srpska courts and that as a result his rights under Article 6 (3) (c) of the Convention were violated.

117. At the Chamber's hearing the agent of the respondent Party stated that the applicant's right to legal assistance of his own choosing was not violated because the applicant had never submitted any documents to the Court of First Instance in Sokolac requesting or authorising his own lawyer to represent him. In addition, the applicant did not appear to have requested his mother to contact a lawyer of his own choice although his mother visited him in detention on a regular basis. Finally, the agent of the respondent Party stated that there was no evidence that any lawyer engaged by the applicant had attempted to reach the applicant via post or international organisations such as the IPTF.

118. The Chamber first notes that the applicant stated, at the public hearing, that he did not inform anyone that he wanted to engage a lawyer of his own choice. In addition, the Chamber observes that the applicant did not dispute the assertion of the agent of the respondent Party that neither the applicant nor anyone on his behalf had filed any requests with the competent court or authorities to be represented by a lawyer engaged by him. Finally, it notes the Record of the applicant's examination by the investigative judge, which indicates that he was informed of his right to a lawyer in accordance with Articles 67 and 218 of the RS Law on Criminal Procedure, but that he stated that he did not wish to have one at that time.

119. In view of the circumstances, the Chamber does not find that the applicant ever indicated his wish to engage any particular lawyer at any stage of the proceedings. Accordingly, the applicant was not denied his right under Article 6 (3) (c) of the Convention to legal assistance of his own choice. Furthermore, for the reason that the applicant did not request his own lawyer the Chamber does not find it necessary to examine the issue of whether Federation lawyers were prevented from appearing before the courts of the Republika Srpska.

120. In conclusion, there was no violation of the applicant's right to legal assistance of his own choosing as guaranteed by Article 6 (3) (c) of the Convention.

(ii) Adequate Facilities for Preparation of Defence

121. The applicant alleged that his court-appointed lawyer did not meet with him at any time and that she failed to defend him adequately.

122. Speaking at the public hearing, the agent of the respondent Party stated that the applicant's court-appointed lawyer, who was assigned on the same day that the Public Prosecutor issued the indictment against the applicant, i.e., on 2 September 1996, fulfilled her duties in accordance with the law. The agent did not dispute the applicant's allegation that the lawyer did not meet with him, but denied that the lawyer was ineffective.

123. Article 6 (3) (b) of the Convention ensures that accused persons have "adequate facilities" to prepare for their defence. The Chamber refers to the interpretation of this provision by the European Commission of Human Rights that an accused person be allowed the "opportunity to organise his defence in an appropriate way and without restriction as to the possibility to put all relevant defence arguments before the trial court and thus to influence the outcome of the proceedings" (Can v. Austria, Opinion of 30 September 1985, Series A, No. 96, para. 5).

124. The Chamber also recalls the finding of the European Court of Human Rights that the guarantees in paragraph 3 of Article 6 are specific aspects of the right to a fair trial guaranteed under paragraph 1 (see, *inter alia*, Granger v. UK, Judgment of 28 March 1990, Series A, No. 174, para. 43). It is thus appropriate to examine the applicant's complaints in relation to Article 6 (3) (b) taken together with Article 6 (1).

125. In the present case the applicant, upon questioning by the Chamber at its public hearing, stated that his court-appointed lawyer did not meet or otherwise communicate with him at anytime in preparation for the trial or any other stage of proceedings. The applicant saw his lawyer only at the

trial before the Court of First Instance and at the subsequent appeal before the District Court. Given that the lawyer was appointed by the court, the Chamber finds that the applicant was not provided with "adequate facilities" for the preparation of his defence and therefore was not provided with a fair trial as required by Article 6 (3) (b) of the Convention taken together with Article 6 (1).

126. In conclusion, there has been a violation of Article 6 (3) (b) taken together with the guarantee of a fair trial in Article 6 (1) in so far as the applicant was not provided "adequate facilities" for the preparation of his defence.

c. Witnesses

127. The applicant alleges that his lawyer wished to call certain witnesses at the trial, but that the Court of First Instance did not allow her to do so in violation of Article 6 (3) (d) of the Convention.

128. This allegation was not addressed by the agent of the respondent Party at the public hearing.

129. The Chamber notes the practice of the European Court of Human Rights to allow national courts, as a general rule, to assess whether it is appropriate to call witnesses (see, *inter alia*, Asch v. Austria, Judgment of 26 April 1991, Series A, No. 203, paras. 25 - 26; Vidal v. Belgium, Judgment of 22 April 1992, Series A, No. 232-A, para. 33).

130. In the present case the Minutes of the trial show that three witnesses (police officers who arrested the applicant) were heard at the trial, and that the Examination Records of two others (the applicant's friends who were with him at the time of his arrest) were read out. Both the prosecutor and the defence counsel were given the opportunity to examine these witnesses and raise any objections. No objections however appear to have been raised by the defence counsel with regard to witnesses, whether as to those present or absent from the trial. Under the circumstances and in accordance with the relevant case-law of the European Court, the Chamber does not find any evidence before it which would lead it to conclude that the applicant was unable to exercise his right to examine witnesses as guaranteed under Article 6 (3) (d) of the Convention.

131. In conclusion, there was no violation of Article 6 (3) (d) of the Convention.

d. Public Trial

132. The applicant alleged that the trial was not held in public, that his family was not informed about the trial, and that representatives of the international community did not attend the trial.

133. The agent of the respondent Party submitted that the trial was held publicly as indicated in the official Minutes of the trial, that the respondent Party had no obligation to inform the family, and that the international community was not excluded from the trial.

134. Article 6 (1) of the Convention guarantees the right to a public hearing although the press and public may be excluded from the trial under certain specified circumstances. As interpreted by the European Court of Human Rights, the public character of proceedings before judicial bodies protects against the administration of justice in secret with no public scrutiny, thereby enabling public confidence in the courts (Axen v. FRG, Judgment of 8 December 1983, Series A, No. 72, para. 25).

135. Given the lack of any evidence that the public, including the applicant's family and representatives of the international community, was excluded from the trial, the Chamber finds no indication that the trial was not held in public. The mere absence of family members or representatives of the international community from the trial in and of itself is not evidence that it was not held publicly. Moreover, the Minutes of the trial explicitly indicate the public nature of the trial proceedings (see para. 17 above). As a result, the Chamber does not find it necessary to assess whether any of the exceptions in Article 6 (1) permitting the exclusion of the public were applicable to the present case.

136. In conclusion, there was no violation of Article 6 (1) in so far as the trial was held in public.

VI. REMEDIES

137. Article XI (1) of the Agreement defines the Chamber's jurisdiction with regard to remedies. It provides as follows:

> "Following the conclusion of the proceedings, the Chamber shall promptly issue a decision, which shall address:
>
> (a) whether the facts found indicate a breach by the Party concerned of its obligations under this Agreement; and if so
>
> (b) what steps shall be taken by the Party to remedy such breach, including orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries), and provisional measures."

138. Where it has found a breach of the Agreement, the Chamber may order the respondent Party to remove, alleviate or prevent damage to the applicant, as well as pay compensation. Compensation may be awarded in respect of pecuniary or non-pecuniary (moral) damage and may include costs and expenses incurred by the applicant in order to prevent the breach found or to obtain redress therefor. The Chamber may also order the respondent Party to cease or desist, that is to discontinue or refrain from taking, specific action.

139. Speaking at the Chamber's hearing, the applicant claimed DEM 50,000 for mental suffering, fear, and physical pain resulting from the lack of adequate medical treatment during detention, which in turn has prevented him from continuing his education.

140. The applicant's representative stated her wish to relinquish any claims for legal costs and expenses in lieu of compensation for the applicant's further medical treatment, but also stated that the sum of DEM 50,000 could be seen as including legal fees.

141. The agent of the respondent Party did not submit any specific observations on the applicant's claim for compensation.

142. With regard to compensation claimed for mental suffering and fear, the Chamber notes its finding above (see paras. 72 - 78) that the applicant was not physically or verbally assaulted by the police and that the applicant therefore did not suffer inhuman or degrading treatment in violation of Article 3 of the Convention. Accordingly, the Chamber rejects the applicant's claim for mental suffering and fear.

143. With regard to the applicant's claim for compensation for physical pain resulting from inadequate medical treatment, the Chamber notes its finding above (see paras. 79 - 84) that there is no evidence that the applicant was not given proper medical treatment during his five-day detention at the Srpsko Sarajevo police station. Accordingly, the Chamber rejects the applicant's claim for compensation for physical pain resulting from inadequate medical treatment.

144. Similarly, the Chamber cannot accept the applicant's claim for the cost of further medical treatment as he has not submitted any evidence that his present medical condition is in any way related to his lack of adequate medical treatment during his detention at the Srpsko Sarajevo police station.

145. With regard to the applicant's claim for compensation due to his being prevented from continuing his education, the Chamber does not find any evidence of a direct link between the applicant's lack of adequate medical care and his educational opportunities. Accordingly, the Chamber rejects the applicant's claim in this regard.

146. In conclusion, the Chamber decides not to award any monetary compensation. However, the Chamber is of the opinion that a judgment finding a violation of the applicant's human rights is an appropriate remedy for the moral harm suffered by him.

VIII. CONCLUSIONS

147. For the above reasons the Chamber:

1. **Decides by six votes against one** to declare the application admissible in so far as it relates to Articles 3, 5 and 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms;

2. **Decides by six votes against one** to declare the application inadmissible in so far as it relates to Article 7 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention;

3. **Decides by six votes against one** that there has not been a violation of Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms;

4. **Decides by six votes against one** that there has not been a violation of Article 5 (1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in so far as the police had "reasonable suspicion" to arrest the applicant on terrorism charges;

5. **Decides by six votes against one** that there has been a violation of Article 5 (1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in that the order to detain the applicant on war crimes charges was not in accordance with a procedure "prescribed by law" and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

6. **Decides by six votes against one** that there has not been a violation of Article 5 (2) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in that the applicant was promptly informed of the reasons for his arrest and any charges against him;

7. **Decides by six votes against one** that there has been a violation of Article 5 (3) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in that the applicant was not brought "promptly" before a judge and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

8. **Decides by six votes against one** that there has not been a violation of Article 6 (1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in so far as the public nature of the trial is concerned;

9. **Decides by six votes against one** that there has not been a violation of Article 6 (3) (a) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in that the applicant was promptly informed of the nature and cause of the accusation against him;

10. **Decides by six votes against one** that there has been a violation of Article 6 (3) (b) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, taken together with Article 6 (1) of Convention, in that the applicant was not provided "adequate facilities" for the preparation of his defence and thus not provided a fair trial, and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article I of the Human

Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

11. **Decides by six votes against one** that there has not been a violation of Article 6 (3) (c) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in that the applicant was not denied the right to legal assistance of his own choosing;

12. **Decides by six votes against one** that there has not been a violation of Article 6 (3) (d) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in that the applicant was not denied the right to examine witnesses;

13. **Rejects by six votes against one** the applicant's claims for compensation and decides that this Decision is an appropriate remedy for the moral damage suffered by the applicant.

(signed) Peter KEMPEES
Registrar of the Chamber

(signed) Manfred NOWAK
President of the Panel

ANNEX

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure this Annex contains a separate dissenting opinion by Mr. Mehmed DEKOVIĆ.

DISSENTING OPINION OF MR. MEHMED DEKOVIĆ

1. The conclusions of the Chamber in its Decision in the Case of Jasmin Šljivo against the Republika Srpska, under paragraph 147 sub-paragraphs 1,2,5,7,10 and 13 are only partly accepted. As it appears from my other conclusions, the respondent Party has not violated the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and this is the reason for my separate dissenting opinion.

2. Under paragraph 147 sub-paragraph 3 of the Chamber's Decision it was concluded that in the Case of Šljivo, Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms had not been violated. However, Article 3 of the Convention states that "No one shall be subjected to torture or inhuman or degrading treatment or punishment". Therefore, there is a violation of Article 3 of the Convention in four cases. The Panel did not find any evidence that the applicant had been beaten by the police nor that he had reported the alleged injuries to the investigative judge or to any other officials; however, regarding the incorrect behaviour of the police he had informed his parents after he was released from prison. With regard to the circumstances under which he had been arrested and how the proceedings were conducted, the applicant stated that he did not want to do so because it would lead him into an even more difficult situation. However, the Panel on this point could not reach the right conclusions, regardless of the statements of the witnesses with whom the applicant was arrested and the persons with whom he was examined because, as officials of the Republika Srpska, they were in some way interested in the resolution of the Šljivo Case.

3. The Panel in its Decision did not find that the medical treatment which the applicant had received was inadequate and accordingly that there had been a violation of Article 3 of the Convention. This conclusion is difficult to accept. The fact is that Šljivo did not request medical attention during his five-day detention nor did he submit any evidence related to his illness. However, the applicant alleged that he told officials in the prison about his illness, that he is suffering from epilepsy and that regardless of that he was transferred from "Kula" prison to the Psychiatric Hospital in Sokolac. The transfer of the applicant for hospitalisation to the named hospital where persons with serious mental illnesses are hospitalised represents inadequate treatment of the applicant. J. Šljivo, as a sufferer of epileps, was not dangerous to his surroundings. Nevertheless, epilepsy is a dysfunction of the brain which develops suddenly and stops spontaneously and has the tendency to repeat. The attacks last for a certain period of time. In its typical form epilepsy is characterised by a sudden loss of consciousness which can be accompanied by spasms and twitching of the body or muscles. (Prof. Dr. Borivoje Radojčić "Bolesti nervnog sistema" published by Medicinska knjiga, second edition, page 163). Therefore, Šlivo could not been treated as a mental patient or a person with mentally incorrect behaviour. Actually, persons who suffer from epilepsy attacks are criminally responsible. When a person who suffers from epilepsy commits a crime he is responsible for his actions even during the epilepsy attacks. (Jurisdiction of the Federal Court of Yugoslavia KSZ 21/83 of 24.5.1983 published in "Zbirka sudskih odluka iz oblasti krivičnog prava", author Mustafa Bisić, Studentska štamparija 1996, Sarajevo, page. 32). The applicant, as a mentally sound person, was admitted to the hospital which is well known for treating seriously mentally ill patients (Psychiatric Hospital in Sokolac). The admittance of the applicant into such an institution could only aggravate his health because patients admitted to such institutions could seriously and significantly jeopardize their own life and health as well as the life and health of others (Dr. Emberger ist Jurist unde Kammeramts-direktor der Ärztekammer für Steiermerk, Unterbingungsgesetz, Z Gäz 80/90 Seite 39 und 40). The admission of the applicant to the named medical institution did not allow him to obtain the appropriate medical treatment and his health was only aggravated. For this reason I believe that there is a violation of Article 3 of the European Convention.

4. According to the facts, one of the three young men was carrying the landmine, they were moving along on the inter-entity boundary line, the mine was not ready for placement and for eventual activation, they were moving normally, and no excitement was noticed which would have been unavoidable if they were to place and eventually activate the landmine. The police could suspect and arrest Šljivo and the others but not accuse them of terrorism. Terrorism is serious illegal behaviour committed by well qualified persons. The mere fact of carrying a landmine cannot be categorised even as an attempt of terrorism. Terrorists without a doubt do not behave in the manner in which the applicant and his friends behaved. Accordingly, Article 5 (3) of the European Convention has been violated, because Šljivo was tried for terrorism and not for the attempt of terrorism as it is stated in the Chamber's Decision. The behaviour of Šljivo and his friends did not correspond with the suspicion of attempted terrorism nor for terrorism for which they were pronounced guilty.

5. There is no evidence that the applicant was informed immediately after his arrest of the basis for his arrest and the indictment against him. Those who arrested him, with all respect to their abilities and their knowledge to accuse the applicant for terrorism, certainly could not have done so immediately after the arrest based strictly upon the fact that the landmine was carried by one of Šljivo's friends. Terrorism is certainly not committed in the manner and actions which the applicant and his friends undertook. They acted too naively for J.Šljivo to be accused and pronounced guilty of terrorism which leads me to find a violation of Article 5 (2) European Convention.

6. The trial, as I see it, was not conducted publicly. According to the statements given, it is evident that during the trial only the officials of the Republika Srpska were present. (Court Panel, Police, Lawyer appointed by the RS). Under the circumstances in which the trial was conducted and the situation at that time the Court was obliged to summon at least the parents of the applicant to allow them freedom of movement and an opportunity to attend the trial. All of this was left out, which in my opinion, constitutes a violation of Article 6 (1) of the Convention.

7. According to the Decision of the Panel, the applicant had not been denied the right to legal assistance of his own choosing. That conclusion does not appear from the provided evidence and documentation in the case-file. The defence counsel from the Republika Srpska was appointed to the applicant and not from the Federation as requested and as needed to provide him legal assistance. Here, I encounter a violation of Article 6 (3) (c) of the European Convention which provides that persons who are accused of criminal actions have the right to defend themselves or by a lawyer of their own choice. The applicant is subsequently allowed this right. Accordingly, the conclusion that there is no violation of Article 6 (3) (c) of the Convention is wrong. The basis for my conclusion appears from the fact that for the accused, before the Court in Zvornik, was not allowed legal assistance from the Federation but only from the Republika Srpska.

(signed) Mehmed DEKOVIĆ

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 6 APRIL 1998

in

CASE No. CH/97/41

Milorad MARČETA

against

the Federation of Bosnia and Herzegovina

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting on 3 April 1998, with the following members present:

Michèle PICARD, President
Manfred NOWAK, Vice-President
Dietrich RAUSCHNING
Hasan BALIĆ
Rona AYBAY
Vlatko MARKOTIĆ
Želimir JUKA
Jakob MÖLLER
Mehmed DEKOVIĆ
Giovanni GRASSO
Miodrag PAJIĆ
Vitomir POPOVIĆ
Viktor MASENKO-MAVI
Andrew GROTRIAN

Peter KEMPEES, Registrar
Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the Application by Milorad MARČETA against the Federation of Bosnia and Herzegovina, registered under Case No. CH/97/41;

Adopted the following decision on the admissibility and merits of the case under Article VIII paragraph 2 and Article XI of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Rules 52, 57 and 58 of its Rules of Procedure.

i. INTRODUCTION

1. The applicant was arrested on 22 October 1996 by authorities of the Federation of Bosnia and Herzegovina and kept in detention until 12 August 1997. He complained that his arrest and detention were illegal. He also made several other complaints arising from related matters. The case was referred to the Chamber by the Human Rights Ombudsperson for Bosnia and Herzegovina (hereinafter "the Ombudsperson") under Article V paragraph 5 and Article VIII paragraph 1 of the Human Rights Agreement (hereinafter "the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. The case raises issues under Article 5 of the European Convention on Human Rights (hereinafter "the Convention") and deals with allegations of discrimination on the ground of the applicant's Serb origin.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. The case was referred to the Chamber by the Ombudsperson on 6 June 1996. It originated in an application lodged with the Ombudsperson on 28 March 1997 by Ms Vesna Rujević, an advocate, on behalf of Mr Milorad MARČETA ("the applicant") against the Federation of Bosnia and Herzegovina ("the Federation"). To the Ombudsperson's letter referring the case to the Chamber were appended documents relating to the application.

3. On 10 July 1997 the Chamber decided, on the basis of the information then available to it, to refuse the applicant's request for a provisional order for his release.

4. By a letter of 9 September 1997 the Registrar conveyed to the Government of the Federation ("the respondent Party") the invitation of the Chamber to submit observations in writing as to the admissibility and merits of the application no later than 2 October 1997. No response was received from the respondent Party.

5. On 5 November 1997 the Chamber decided that a single hearing should be held in the present case and in the cases of Čegar v. the Federation (no. CH/96/21) and Hermas v. the Federation (no. CH/97/45).

6. A hearing on the admissibility and merits of the application was held in Sarajevo on 3 December 1997. There appeared before the Chamber:

Mr Milorad MARČETA, applicant;
Ms Vesna RUJEVIĆ, lawyer practising in Banja Luka,
Counsel for the applicant;

Mr Džemaludin MUTAPČIĆ, Agent of the Federation,
representing the respondent Party.

The Chamber heard addresses by Ms Rujević and Mr Mutapčić.

The Agent of the respondent Party left the hearing immediately after delivering his address, explaining that due to other professional commitments he was unable to remain. In response to an enquiry from the President, the Agent indicated that he would like the opportunity to comment in writing on a claim for compensation from the applicant. After the departure of the Agent the Chamber heard answers to questions put individually by its members to the applicant and his representative. The Chamber notes with serious concern that it was deprived of the opportunity to put questions to the Agent and to hear the respondent Party's response to its questions.

7. By a letter of 19 December 1997 the Agent of the respondent Party submitted comments on the applicant's compensation claim.

8. The applicant submitted additional compensation claims after the Chamber's hearing, which were received at the Chamber's Registry on 26 January 1998.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The facts of the Case

9. The Chamber's establishment of the facts is based on documents in its possession and on the statements made by the applicant and his counsel at the Chamber's hearing. The Agent of the respondent Party has not disputed any of the applicant's allegations.

10. The applicant is of Serb descent and resident in Prokuplje in the Federal Republic of Yugoslavia. He was born on 1 January 1945.

It appears that the applicant and his family used to live in Sanski Most, which is now in the Federation, but left because of the hostilities in the recent war.

The applicant is in poor health as a result of an accident which happened in 1974.

11. On 22 October 1996 the applicant returned to Sanski Most to visit his former home and the local cemetery. He was recognised as a Bosnian Serb by persons who had known him before he had left that town, including at least one person who had lost a son allegedly killed by the Bosnian Serb side. The applicant's presence was reported to the authorities and he was arrested.

By a procedural decision dated the same day the Chief of the Sanski Most police station ordered the applicant to be detained for a maximum of three days, effective from 22 October 1996 at 16.20, on suspicion of an unspecified criminal act.

12. At the time of his arrest the applicant was paraded for approximately forty minutes before inhabitants of Sanski Most, who beat him, threatened him and called him a "četnik". The police did nothing to protect him.

13. Representatives of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) learned that the applicant had been arrested and was being detained. They informed the Ombudsperson and the applicant's family. The applicant's family engaged a lawyer. From then on the applicant was legally assisted.

14. On 25 October 1996 the applicant was brought before the investigative judge of the Higher Court in Bihać. He was charged with war crimes (Article 142 § 1 of the Criminal Law of the Former Socialist Federative Republic of Yugoslavia, see paragraph 35 below) and ordered to be kept in pre-trial detention for one month, effective as from the moment of the applicant's arrest.

15. On 26 October 1996 the applicant, through his lawyer, appealed to the Criminal Board of the Higher Court in Bihać against the decision of the investigating judge on the ground that it stated the wrong time of arrest. Although it appeared from the decision of the Chief of the Sanski Most police station that the applicant had been arrested at 16.20 on 22 October, the decision of the investigative judge gave the time as 16.00 on 25 October 1996. The applicant asked the Criminal Board to correct the decision of the investigative judge accordingly.

16. On 27 October 1996, the applicant, through his lawyer, made a request to the Higher Court in Bihać for release on the ground that the Senior Public Prosecutor had failed to submit a request for a criminal investigation within 48 hours of being informed of the order for the applicant's detention (Article 193 § 4 of the Law on Criminal Proceedings). The application is dated "Banja Luka, 27.10.1996 at 18.00 hours".

17. The following day, 28 October 1996, the Higher Court ordered an investigation on the ground that the applicant was suspected of having been in command of a unit of the army of the Republika Srpska which had committed crimes of murder, torture, inhuman treatment and looting against the

civilian population and had imprisoned persons in concentration camps. The decision states that it was made at the request of the Senior Public Prosecutor's office.

18. The Criminal Board accepted the applicant's appeal referred to in paragraph 15 above on 29 October 1996. It found it established, on the basis of documents contained in the case file, that the applicant had been arrested on 22 October at 16.20.

19. On 30 October 1996 the applicant, through his lawyer, asked the Higher Court to hear four witnesses, whose names were provided.

20. On 6 November 1996 the applicant's lawyer submitted to the Bihać Higher Court a document containing the findings and opinion of the Institute for the Assessment of Working Ability in Sarajevo, Ilidža office, dated 28 January 1986, declaring the applicant to be 50% disabled. She also submitted a certificate of the Ministry of Defence, Sanski Most office, dated 4 November 1996 confirming that the applicant had not been a member of the armed forces except for his period of compulsory military service from 29 March 1964 until 10 September 1965.

21. On 14 November 1996 an article appeared in a newspaper under the heading "Četnik Mića, end of story", which contained a photograph of the applicant and gave his name. In this article it was alleged that the applicant had committed serious violations of international humanitarian law.

22. On 14 November 1996 the applicant, through his lawyer, submitted a request to the investigative judge of the Higher Court asking the latter to seek the opinion of the prosecuting authorities as to his release from detention. He argued that it was clear from the documents referred to in paragraph 20 above that he had not been involved in the crimes with which he had been charged.

23. On 21 November 1996 the Senior Public Prosecutor submitted an indictment against the applicant to the Higher Court. It charged the applicant with war crimes under Article 142 paragraph 1 of the Criminal Law of the Former Socialist Federative Republic of Yugoslavia (see paragraph 35 below).

24. On 22 November 1996 the Higher Court gave a decision ordering the continuation of the applicant's pre-trial detention. The decision referred to the indictment.

25. The applicant's lawyer received a copy of the indictment by fax on 26 November 1996. The following day she lodged an objection to it on the grounds that there was no *prima facie* evidence of the applicant's guilt and that no prior approval of the prosecution had been given by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, as required by the Rome Agreement of 18 February 1996 (see paragraph 40 below).

26. On 11 December 1996 the Higher Court dismissed the objection. It found that there was sufficient evidence to support the indictment and noted that proceedings had been taken to obtain the required approval of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia.

27. By decisions of the Higher Court dated 20 January and 19 March 1997 the applicant's detention was prolonged for a period of two months each time.

28. On 16 April 1997 the applicant, through his lawyer, repeated his request of 30 October 1996 for witnesses to be heard and gave their addresses. In addition to the four named in the request of 30 October 1996 he named four others whose addresses were unknown.

29. On 21 July 1997 the Higher Court gave a decision prolonging the applicant's detention by a further two months.

30. On 8 August 1997, Mr Graham T. Blewitt, Deputy Prosecutor of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, wrote to Judge Vasvija Vidović, Liaison Officer at the Embassy of Bosnia and Herzegovina in The Hague about the case. The letter stated *inter alia* that the evidence was insufficient by international standards to provide reasonable grounds for believing that the

applicant had committed a serious violation of international humanitarian law. A copy of this letter was sent to the Office of the High Representative.

31. On 11 August 1997, Ambassador Gerd Wagner, Senior Deputy High Representative, wrote to the Prime Minister of the Federation, Mr Edhem Bičakčić. He stated in strong terms that a serious violation of human rights and breach of the Rome Agreement had occurred and called for the release of the applicant. He further stated in his letter that he was referring the case to the Ombudsperson since such a gross human rights abuse could not be remedied simply by Mr Marčeta's release.

32. The Cantonal Court in Bihać was informed on 12 August 1997 of the decision of the Prosecutor of the International Tribunal for the Former Yugoslavia. The case file was thereupon transferred to the Cantonal Prosecutor's Office, which stated the same day that there were no more reasons to detain the applicant and that his detention should be terminated.

33. By a separate decision of the same day the Cantonal Court ordered the proceedings against the applicant terminated because the prosecutor's office had withdrawn the indictment**.**

34. The Cantonal Court ordered the applicant's release on 12 August 1997. The applicant was released the same day.

B. Relevant Legislation

(a) The Criminal Law of the FSFRY

35. Article 142 paragraph 1 of the Criminal Law of the Former Socialist Federative Republic of Yugoslavia, adopted by the then Republic of Bosnia and Herzegovina ("Official Gazette SFRJ" no. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90 and 45/90; "Official Gazette RBiH" no. 2/92, 8/92, 10/92, 16/92 and 13/94), reads as follows:

> "A person who, in violation of the rules of International Law during a period of war, armed conflict or occupation, has ordered that civilians be subjected to killing, torture, inhuman actions, biological experiments, major suffering, violations of their bodily integrity or health; displacement or moving to other places, change of their nationality and forced conversion to another religion; forcible prostitution or rape; measures of fear and terror, being taken hostage, collective punishment, being taken into concentration camps, illegal detention, being deprived of the right to a fair and impartial trial; forcibly joining the enemy armed forces or intelligence service or administration; forced labour, starvation, confiscation of property, looting; a person who ordered that the following be done: illegal and unlawful extirpation or usurpation, not justified by military necessity, of a great amount of property, taking an illegal and disproportionate amount of contribution and requisition, reduction of the value of the domestic currency or illegal printing of money; or who carried out any of the above-mentioned actions, shall be punished by at least five years of imprisonment or by death penalty."

36. The provisions on arrest, detention and related issues are provided in the Law on Criminal Procedure, the Law on Application of the Law on Criminal Procedure and the Federation of Bosnia and Herzegovina Law on Internal Affairs.

(b) The Law on Criminal Procedure of the FSFRY

37. Relevant Articles of the Law on Criminal Procedure (Consolidated text) ("Official Gazette SFRJ", no. 26/86, 74/87, 57/89, 3/90, "Official Gazette RBiH", no. 2/92, 9/92, 16/92 and 13/94), read as follows:
Article 157

> "(1) An investigation shall be instituted against a particular individual if there is a ground for suspicion that he has committed a crime."

Article 158

"(1) The investigation shall be conducted at the request of the public prosecutor.

(2) The petition to conduct the investigation shall be submitted to the investigative judge of the competent court.

(3) The petition must indicate the following: the person against whom the investigation is to be conducted, a description of the act which has the legal attributes of a crime, the legal name of the crime, the circumstances justifying suspicion and the evidence that exists.

(4) The petition to conduct the investigation may include a proposal that certain circumstances be investigated, that certain actions be taken, and that certain persons be examined with respect to certain points, and it might also be recommended that the person against whom the investigation is being petitioned be taken into custody.

(5) The public prosecutor shall deliver to the investigative judge the criminal charge and all papers and records concerning actions which have been taken. The public prosecutor shall at same time deliver to the investigative judge physical objects which may serve as evidence or shall indicate where they are located."

Article 159

"(1) When the investigative judge receives the petition for conduct of the investigation, he shall examine the records, and if he concurs in the petition, he shall order that the investigation be conducted; the decision to that effect should contain the data referred to in Article 158, paragraph 3 of this law. The decision shall be delivered to the public prosecutor and to the accused.

(2) Before making the decision the investigative judge shall examine the person against whom the conduct of the investigation is requested, unless there is a risk of delay.

(3) Before deciding on the public prosecutor's petition the investigative judge may summon the public prosecutor and the person against whom conduct of the investigation has been requested to come before the court on a specified date, if this is necessary in order to clarify circumstances which may be important in deciding on the petition, or if the investigative judge feels that an oral hearing would be advisable for other reasons. On that occasion the principals may present their motions orally, and the public prosecutor may amend or supplement his petition for conduct of an investigation and he may also propose that proceedings be conducted on the basis of an indictment (Article 160).

(4) Provisions on the summoning and examining of an accused shall be applied to the summoning and examining of the person against whom the conduct of an investigation has been requested. A person summoned under paragraph 3 of this article shall be instructed by the investigative judge in conformity with Article 218 paragraph 2 of this law.

(5) An appeal is allowed against the decision of an investigative judge to conduct an investigation. If the decision was communicated orally, the appeal may be filed for the record at that time."

Article 190

"(1) Custody may be ordered only under the conditions envisaged in this law.
(2) The duration of custody must be limited to the shortest necessary time. It is the duty of all bodies and agencies participating in criminal proceedings and of agencies providing legal aid to proceed with particular urgency if the accused is in custody.

(3) Throughout the entire course of the proceedings custody shall be terminated as soon as the grounds on which it was ordered cease to obtain."

Article 191

"(1) Custody shall always be ordered against a person if there is a reasonable suspicion that he has committed a crime for which the law prescribes the death penalty. Custody is mandatory if the circumstances indicate that in the particular case involved the law prescribes that a less severe penalty may be pronounced.

(4) A person committing a criminal offence that is automatically prosecuted can be deprived of his liberty by any person. The person deprived of his liberty must immediately be delivered to the investigative judge or to the Ministry of Internal Affairs authority, and if this is not possible, one of the latter must immediately be informed. The Ministry of Internal Affairs authority shall proceed according to Article 195 of this law."

Article 192

"(1) Custody shall be ordered by the investigative judge of the competent court.

(2) Custody shall be ordered in a written decision containing the following: the first and the last name of the person being taken into custody, the crime he is charged with, the legal basis for custody, instruction as to the right of appeal, a brief substantiation in which the basis for ordering custody is specifically argued, the official seal, and the signature of the judge ordering custody.

(3) The decision on custody shall be presented to the person to whom it pertains at the moment when he is arrested, and no later than 24 hours from the moment he is deprived of liberty. The time of his detainment and the time of presentation of the warrant must be indicated in the record.

(4) An individual who has been taken into custody may appeal the decision on custody to the panel of judges (Article 23, paragraph 6) within 24 hours from the time when the warrant was presented. If the person taken into custody is examined for the first time after that period has expired, he may file an appeal at the time of his examination. The appeal, a copy of the transcript of the examination, if the person taken into custody has been examined, and the decision on custody shall be immediately delivered to the panel of judges. The appeal shall not stay execution of the warrant.

(5) If the investigative judge does not concur in the public prosecutor's recommendation that custody be ordered, he shall seek a decision on the issue from the panel of judges (Article 23, paragraph 6). A person taken into custody may file an appeal against the decision of the panel of judges which ordered custody, but that appeal shall not stay execution of the order. The provisions of paragraphs 3 and 4 of this Article shall apply in connection with presentation of the warrant and the filing of the appeal.

(6) In the cases referred to in paragraphs 4 and 5 of this Article the panel of judges ruling on an appeal must render a decision within 48 hours."

Article 193

"(1) The investigative judge must immediately inform a person who has been detained and brought before him that he may engage defence counsel, who may attend his examination, and, if necessary, he shall help him to find defence counsel. If within 24 hours of the time of this communication a person taken into custody does not provide the presence of defence counsel, the investigative judge must immediately examine that person.

(2) If a person who has been detained declares that he will not engage defence counsel, the examining magistrate has a duty to examine him within 48 hours.

(3) If in the case of obligatory defence (Article 70, paragraph 1) a person taken into custody does not engage defence counsel within 24 hours from the date when he is instructed concerning that right or if he declares that he will not engage defence counsel, counsel shall be automatically appointed for his defence.

(4) Immediately after the examination the investigative judge shall decide whether to release the individual who has been taken into custody. If he feels that the person arrested should be detained, the investigative judge shall immediately inform the public prosecutor to that effect unless the latter has already submitted a petition for the conduct of an investigation. If within 48 hours from the time of being informed about custody the public prosecutor does not file a petition for the conduct of an investigation, the investigative judge shall release the person who has been taken into custody."

Article 195

"(1) Authorised officials of the Ministry of Internal Affairs authority may detain a person if any of the reasons envisaged in Article 191 of this law obtain, but they must bring that person without delay before the competent investigative judge or the investigative judge of the lower court in whose jurisdiction the crime was committed, if the seat of that court can be reached more quickly. When the authorised official of the law enforcement agency brings the person before the investigative judge, the official shall inform him of the reasons at the time of the person's apprehension.

(2) If impediments which could not be overcome made it impossible to bring a person who has been apprehended before the investigative judge within 24 hours, the officer must give a specific justification for this delay. The delay must also be justified when an individual is being brought in at the request of the investigative judge.

(3) If, because of the delay in bringing the accused before the investigative judge, the latter is unable to make the decision on custody within the period referred to in Article 192, paragraph 3, of this law, he is obliged to render a decision on custody as soon as the person who has been apprehended is brought before him."

Article 196

"(1) In exceptional circumstances custody can be ordered by the Ministry of Internal Affairs authority before an investigation is carried out, if it is necessary for establishing an identity, checking an alibi or for other reasons it is necessary to gather information required for the conduct of proceedings against a particular person, and reasons for pre-trial custody prescribed in Article 191 paragraph 1 and paragraph 2 points 1 and 3 of this law exist, although in cases prescribed by Article 191 paragraph 2 point 2 this can be done only if there is a warranted fear that the person at issue will destroy clues to the crime.

(3) Custody ordered by the Ministry of Internal Affairs authority may last up to three days, from the moment of apprehension. The provisions of Article 192 paragraphs 2 and 3 of this law shall apply to custody. A detained person may appeal against a decision on custody before the panel of judges of the competent court within 24 hours from the moment of receipt. The panel is obliged to render a decision on appeal within 48 hours from the moment of receipt of appeal. The appeal has no suspensive effect. The Ministry of Internal Affairs authority shall provide a detainee with legal aid for the lodging of his appeal.

(5) If, after the expiry of the three days time-limit, the detainee is not released, the Ministry of Internal Affairs authority shall act in accordance with Article 195 of this law, and the investigative judge before whom the detainee is brought shall act in accordance with Article 193 of this law."

Article 197

"(1) On the basis of the investigative judge's decision the accused may not be held in custody more than 1 month from the date of his apprehension. At the end of that period the accused may be kept in custody only on the basis of a decision to extend custody.

(2) Custody may be extended for a maximum period of 2 months under a decision of the panel of judges (Article 23, paragraph 6). An appeal is permitted against the panel's decision, but the appeal does not stay the execution of the decision. If proceedings are conducted for a crime carrying a prison sentence of more than 5 years or a more severe penalty, a panel of the Supreme Court of the Republic may for important reasons extend custody by not more than another 3 months. The decision to extend custody shall be made on the agreed recommendation of the investigative judge or public prosecutor.

(3) If a bill of indictment is not brought before the expiration of the periods referred to in paragraph 2 of this Article, the accused shall be released."

Article 198

"In the course of the preliminary examination the investigative judge may terminate custody on agreement with the public prosecutor when proceedings are being conducted on his petition, unless custody is terminated because the period of its duration has expired. If the investigative judge and public prosecutor do not reach agreement on this point the investigative judge shall ask the panel of judges to decide the issue, which it must do within 48 hours."

Article 205

"(2) The President of the Court or a judge appointed by him is under obligation to visit detainees at least once a week and to obtain information, if he finds it necessary without presence of supervisors and guards, as to how well they are supplied and what is the situation like in respect to their needs, and how they are treated. The President, or a judge appointed by him is obliged to take all necessary steps to remedy irregularities observed by him while visiting the prison. The appointed judge may not be an investigative judge."

38. According to the statement of the Agent of the respondent Party at the Chamber's hearing, Article 542, paragraph 2 of the Law on Criminal Procedure now provides for compensation of damage which is the result of unjustified deprivation of liberty. A person wishing to claim such compensation may address a request to the competent Ministry of Justice of the Canton concerned in order to reach an agreement on the existence of such damage and on the form and amount of compensation. However, provision is made only for compensation of pecuniary damage.

39. Article 13 of the Law on the Application of the Law on Criminal Procedure ("Official Gazette RBiH", no. 6/92, 9/92, 13/94 and 33/95) provided, *inter alia*:

"1) Provisions of the Law on Criminal Procedure in regard to ... procedures for the compensation of damage, rehabilitation and procedures for the achievement of other rights of persons unjustly convicted and unjustly deprived of liberty, shall not apply."

The Law on the Application of the Law on Criminal Procedure was in force from 2 June 1992 until 23 December 1996, i. e. from the day of its publication in the "Official Gazette RB&H" until the cessation of the imminent threat of war. Since the day it was repealed, the provisions of Articles 541 to 549 of the Law on Criminal Procedure, relating to the procedure for compensation for damage, rehabilitation and realisation of other rights of persons who had been unjustly sentenced and whose detention was ill-founded, have been fully applicable once more.

(c) The Rome Agreement of 18 February 1996, Agreed Measures

40. On 18 February 1996, the signatories to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, meeting in Rome, agreed on certain measures to strengthen and advance the peace process. The second paragraph of item 5, entitled "Cooperation on War Crimes and Respect for Human Rights", reads as follows:

> "Persons, other than those already indicted by the International Tribunal, may be arrested and detained for serious violations of international humanitarian law only pursuant to a previously issued order, warrant or indictment that has been reviewed and deemed consistent with international legal standards by the International Tribunal. Procedures will be developed for expeditious decision by the Tribunal and will be effective immediately upon such action."

The expressions "International Tribunal" and "Tribunal" refer to the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, which has its seat in The Hague. The above-quoted provision is normally referred to as the "Rules of the Road".

41. At the hearing before the Chamber the Agent of the respondent Party stated, in relation to the legal status of the Rome Agreement, as follows (in translation):

> "Legally the Rome Agreement, the Rules of the Road, dated 18 February 1996, for the Federation of Bosnia and Herzegovina, has an obligatory character. The Federal Ministry of Justice in Sarajevo has delivered the text of this Agreement promptly on time to all courts within the Federation of Bosnia and Herzegovina in order to comply with it. The courts within the Federation were informed on time of its content and it is in force and legally binding because the Parties who signed the Agreement of 18 February 1996 in Rome agreed about the procedure and instructions to the Parties in the event of prosecution for war crimes against the civilian population and other crimes against humanity under international law".

IV. FINAL SUBMISSIONS OF THE PARTIES

42. The applicant's counsel, speaking at the Chamber's hearing, submitted that the applicant had been the victim of various human rights violations, including violations of the right to personal liberty and to a fair trial, freedom of movement and protection against discrimination. She asked the Chamber to award the applicant compensation as claimed.

43. The respondent Party accepted that the applicant had been unlawfully detained but submitted firstly that the application was premature in that the possibility of claiming compensation under the ordinary law was open to the applicant and, secondly, that the compensation claimed by the applicant was in any event excessive.

V. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

44. The applicant made various complaints relating to his detention and restrictions of his freedom of movement. He further claimed that the criminal proceedings against him had been unfair. Finally, he claimed to have been discriminated against.

45. The Chamber finds that the case raises issues under Article 5 (1) of the European Convention on Human Rights ("the Convention"). It will declare the application admissible in this regard.

The applicant's allegations of discrimination in relation to his arrest, detention and restrictions of freedom of movement raise issues which the Chamber should address under Article II paragraph 2 (b) of the Agreement taken together with Article 5 of the Convention and Articles 9, 12 and 26 of the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights ("the Covenant"). The Chamber will declare the application admissible in this respect also.

46. On the other hand, Article 6 of the Convention would not seem to be relevant to the case. Since the applicant was never actually put on trial, the question whether the applicant had a "fair

hearing" before an "impartial tribunal" in the "determination ... of any criminal charge against him" does not arise.

B. The Respondent Party's Preliminary Objection

47. The Agent of the respondent Party, speaking at the Chamber's hearing, stated that it would have been open to the applicant under Article 524 § 2 of the Law on Criminal Procedure to apply to the competent Minister of Justice for compensation for damage arising from his illegal detention and thereafter to apply to the competent court. The applicant's claim for damages was accordingly premature.

48. Article XI paragraph 1 of the Agreement provides as follows:

> "Following the conclusion of the proceedings, the Chamber shall promptly issue a decision, which shall address:
>
> (a) whether the facts found indicate a breach by the Party concerned of its obligations under this Agreement; and if so
>
> (b) what steps shall be taken by the Party to remedy such breach, including orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries) and provisional measures."

49. The Chamber considers that the rule, contained in Article VIII paragraph 2 (a) of Annex 6, that available remedies should be exhausted does not apply to claims for monetary relief under Article XI paragraph 1 (b). That rule defines one of the conditions relating to the Chamber's jurisdiction to consider allegations of violations of human rights as referred to in the first two Articles of the Agreement; in other words, it relates to the institution of proceedings before the Chamber. A claim for monetary compensation or other relief, which the Chamber may consider if a violation is found, does not constitute a new application under Article VIII paragraph 1; it is an element of the case which the Chamber must consider in reaching its decision, as follows from the clear wording of Article XI.

The preliminary objection must therefore be rejected.

C. Merits

50. Article I of the Agreement provides:

> "That the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognized human rights and fundamental freedoms, including the rights and freedoms provided in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols and the other international agreements listed in the Appendix to this Annex."

Under Article II of the Agreement the Chamber has jurisdiction to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the Convention and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

51. The Chamber has considered the present case under Article II (2) a of the Agreement in relation to Article 5 (1) of the Convention as well as under Article II (2) b of the Agreement in relation to Article 5 (1) of the Convention and to Articles 9, 12 and 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights (hereinafter "the Covenant").

I. Article 5 of the Convention

52. Article 5 of the Convention, in so far as it is relevant, provides as follows:

"1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:

(a) the lawful detention of a person after conviction by a competent court;
(b) the lawful arrest or detention of a person for non-compliance with the lawful order of a court or in order to secure the fulfilment of any obligation prescribed by law;
(c) the lawful arrest or detention of a person effected for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so;
(d) the detention of a minor by lawful order for the purpose of educational supervision or his lawful detention for the purpose of bringing him before the competent legal authority;
(e) the lawful detention of persons for the prevention of the spreading of infectious diseases, of persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants;
(f) the lawful arrest or detention of a person to prevent his effecting an unauthorised entry into the country or of a person against whom action is being taken with a view to deportation or extradition.
..."

53. The applicant considered that he had been a victim of violations of this provision.

54. The Agent of the respondent Party, speaking at the Chamber's hearing, admitted that the applicant had been detained without just cause.

55. The applicant argued that he had been arrested illegally and kept in detention as a person suspected of having committed serious violations of international humanitarian law. Under the "Rules of the Road", contained in the second paragraph of item 5 of the Rome Agreement of 18 February 1996, such arrest or detention required a previously issued order, warrant or indictment previously reviewed by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In the present case such prior review had not taken place.

56. The Agent of the respondent Party, speaking at the Chamber's hearing, admitted that this was so.

57. As the European Court of Human Rights has held on many occasions, most recently in the Giulia Manzoni v. Italy judgment of 1 July 1997 (*Reports of Judgments and Decisions* 1997, § 21), detention must be lawful. The words "in accordance with a procedure prescribed by law" essentially refer to domestic law; they state the need for compliance with the relevant procedure laid down in that law. The "lawfulness" of the detention presupposes conformity with domestic law and also conformity with the purpose of the restrictions permitted by Article 5 § 1, namely the protection of individuals from arbitrariness; it is required in respect of both the ordering and the execution of the measures entailing deprivation of liberty.

58. It has not been alleged that the provisions of the Law on Criminal Procedure were not complied with.

However, the Chamber notes that the "Rules of the Road" contained in the Rome Agreement of 18 February 1996 required that the relevant order, warrant or indictment be reviewed beforehand by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. As stated by the Agent of the respondent Party at the Chamber's hearing, the "Rules of the Road" apply as domestic law in the Federation.

59. It appears from the decision of the Higher Court of Bihać dated 11 December 1996 (see paragraph 26 above) that the Tribunal was then still reviewing the case against the applicant and accordingly that the Tribunal's prior approval was lacking. No approval was subsequently given and the request for approval was ultimately rejected. It follows that the applicant could not at any relevant time legally be arrested or kept in detention on war crimes charges.

60. The Chamber concludes that there has been a violation of Article 5 § 1 of the Convention.

II. Discrimination

61. The applicant alleged that he had been a victim of discrimination. In his submission, the applicant stated that because of believing in the freedom of movement as guaranteed by the Dayton Peace Agreement, he had travelled to the Federation by the normal UNHCR bus line. He had been stopped by inhabitants of Sanski Most and arrested by the police on the ground of his Serb origin. With the connivance of the police, he had been beaten and threatened by civilians. In addition to linking him to atrocities assumed to have been committed by Bosnian Serbs, they had used an expression (now considered abusive) referring to his Serb origin, namely the word "četnik".

62. The Agent of the respondent Party offered no argument to the contrary.

63. The Chamber observes that under Article I paragraph 14 of the Agreement the Parties are bound to secure to all persons within their jurisdiction, without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status, the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms, including the rights and freedoms provided, *inter alia*, in the international agreements listed in the Appendix to the Agreement. Article II paragraph 2 (b) of the Agreement confers on the Chamber jurisdiction to consider allegations of discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms concerned.

64. Among these rights are those set out in Article 5 (1) of the Convention, quoted above in paragraph 52, and in Articles 9 (1), 12 (1) and 26 of the Covenant. These provisions read as follows:

Article 9 (1) of the Covenant

"Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be subjected to arbitrary arrest or detention. No one shall be deprived of his liberty except on such grounds and in accordance with such procedure as are established by law."

Article 12 (1) of the Covenant

"Everyone lawfully within the territory of a State shall, within that territory, have the right to liberty of movement and freedom to choose his residence."

Article 26 of the Covenant

"All persons are equal before the law and are entitled without any discrimination to the equal protection of the law. In this respect, the law shall prohibit any discrimination and guarantee to all persons equal and effective protection against discrimination on any ground such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status."

65. The Chamber finds that the facts of the case, in particular the circumstances surrounding the applicant's arrest and detention, including the passive attitude of the police in the face of the abuse directed against the applicant by private citizens, show that he was denied his rights to personal liberty, freedom of movement and equal protection of the law on the ground of his national origin.

There has accordingly been discrimination contrary to all the above-mentioned provisions.

66. The Chamber concludes that the applicant has been discriminated against on the ground of his national origin in the enjoyment of his rights to personal liberty as provided for in Article 5 (1) of the Convention and in Article 9 (1) of the Covenant, freedom of movement as provided for in Article 12 (1) of the Covenant and equal protection of the law as provided for in Article 26 of the Covenant.

D. Remedies

67. The applicant submitted claims for compensation at the hearing on 3 December 1997. On 26 January 1998 he submitted additional claims in writing (see paragraph 8 above).

68. The Chamber finds that the additional claims for compensation are out of time. The claims submitted at the hearing were set out in a detailed statement, on which the Agent of the respondent Party was able to comment if he wished. There is no reason why the additional claims the applicant now wishes to make should not have been contained in the same document, or at least submitted at the same time, so that they too might have been the object of adversarial argument.

69. The applicant asked the Chamber to award him damages. He did not separate his claims for pecuniary and non-pecuniary damages. The sums he claimed were intended to cover the damage caused by the detention itself and the damage done to his reputation as well as the pecuniary and non-pecuniary damage suffered by his family.

He claimed 10,000 German Marks (DEM) for each month of detention the damage which he had suffered. This was intended to cover, in addition to non-pecuniary damage, the travel expenses incurred by his family in coming to visit him and gifts which they had brought him to alleviate his suffering.

He further claimed DEM 50,000 for other pecuniary and non-pecuniary damage suffered by his family but provided no further specification.

Given that the applicant had to spend ten months in detention, his claims thus total DEM 100,000 plus DEM 50,000, that is DEM 150,000.

70. The Agent of the respondent Party, speaking at the Chamber's hearing, stated that the applicant's claims were too high.

71. The applicant did not substantiate his claims for pecuniary damage in any way. No award can therefore be made under this head.

72. As to the non-pecuniary damage claimed, the Chamber cannot overlook the extreme length of the detention, which was illegal from the very beginning. It may be assumed that the difficulties which it caused the applicant and his family increased with the passage of time. Given that he suffered discrimination in addition, it is appropriate to award a considerable sum.

Nevertheless, the Chamber considers the aggregate sum claimed to be too high. The Chamber decides to award the applicant DEM 30,000 in respect of all damage suffered.

Vi. CONCLUSIONS

73. For the above reasons the Chamber decides:

1. By thirteen votes to one, to declare the application admissible under Article II (2) (a) of the Annex 6 Agreement in relation to Article 5 (1) of the European Convention;

2. By twelve votes to two, to declare the application admissible under Article II (2) (b) of the Agreement in relation to Article 5 (1) of the European Convention and Articles 9 (1), 12 (1) and 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

3. By thirteen votes to one, that there has been a violation of Article 5 (1) of the European Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 (4) of the Agreement;

4. By eleven votes to three, that the applicant suffered discrimination on the ground of his national origin in the enjoyment of his rights to personal liberty, freedom of movement and equal protection of the Law as provided for, respectively, in Article 5 (1) of the European Convention and Articles 9 (1), 12 (1) and 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights, and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 (14) of the Agreement;

5. By thirteen votes to one:

a) To order the respondent Party to pay to the applicant, before 6 July 1998, the sum of DEM 30,000 (thirty thousand German Marks);

b) That simple interest of an annual rate of 4% will be paid over this sum, or any unpaid portion thereof from the day of expiry of the above-mentioned time limit until the date of settlement;

6. By thirteen votes to one, to order the respondent Party to inform the Chamber, before 6 July 1998, on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed) Peter KEMPEES
Registrar of the Chamber

(signed) Michèle PICARD
President of the Chamber

ANNEX

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure this Annex contains a separate dissenting opinion of Mr Victor Masenko-Mavi.

PARTLY DISSENTING OPINION OF MR MASENKO-MAVI

I have voted against § 4 of the Conclusions not for reasons of principle, but for reasons connected with argumentation and interpretation followed by the majority in the part of the judgment dealing with the discrimination issue. In other words, I accept that in the treatment of the applicant one can probably find discriminatory motives. However, I cannot accept the structure and logic of the reasoning in this part of judgment. My reasons are as follows.

Firstly, the allegation of discrimination is not a central issue of the case. The main point of the case is arbitrary detention on the basis of false charges. The majority opinion presents the discrimination issue as a main and central point.

Secondly, I am of the opinion that it would have been sufficient to consider the problem of discrimination in light of Article 14 of the European Convention, because the rights and freedoms violated in respect of the applicant (e.g. the rights to liberty and security, the right to freedom of movement) are set out in the European Convention system and its Protocols,* and thus there was no particular obstacle for the application of Article 14 of the European Convention. The violations at issue fall clearly within the ambit of conventional rights, and the consideration of the case from the point of Article 26 of the ICCPR is therefore simply superfluous. I would have agreed to consider discrimination issue on the basis of Article 26 of the Covenant - which provides for an autonomous, substantive right - had the majority substantiated its choice of that provision with elaborated reasons, pointing out the added value of this application of that provision.

* Article 5 § 1 of the Convention and Article 2 of Protocol No. 4 respectively

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 15 JANUARY 1999

CH/97/42

Dušan ERAKOVIĆ
against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 14 January 1999 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Giovanni GRASSO, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Vlatko MARKOTIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÉLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina of Montenegrin descent. He was an occupancy right holder over an apartment in Sarajevo. In 1995 he left Sarajevo in order to get medical treatment. Shortly after the applicant had left, the apartment was declared abandoned and allocated to a third person for temporary use. The sub-tenant of the apartment was evicted. In July 1998 the applicant received a decision under the 1998 Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments ("the new Law") confirming his occupancy right and entitling him to request repossession thereof.

2. The case raises issues principally under Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention") and under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced on 16 May 1997 and registered on 27 June 1997.

4. On 9 March 1998 the Chamber decided to transmit the application to the respondent Party for observations on the admissibility and merits thereof. The respondent Party submitted its observations on 17 and 20 April 1998, stating, *inter alia*, that it would propose an amicable solution, should the Chamber declare the case admissible. On 4 June 1998 the applicant replied to the Federation's observations.

5. On 8 September 1998 the Chamber again considered the case and decided to ask the respondent Party to specify, before 2 October 1998, the proposed terms of a friendly settlement based on the respect for the rights and freedoms referred to in the Agreement. The Chamber also decided to ask the applicant whether he had initiated any proceedings under the new Law in order to be re-instated into his apartment.

6. The respondent Party did not answer within the time-limit set by the Chamber. The applicant stated, on 23 September 1998, that he had initiated proceedings under the new Law and that he had received a decision stating that he was entitled to submit a request to be re-instated in his apartment. He stated, however, that he would not agree to any friendly settlement but would insist on "an unconditional return into his apartment as guaranteed by Dayton".

7. On 15 and 17 December 1998 the Chamber again considered the case. On 8 January 1999 the Agent of the respondent Party referred to her urgent request of 22 December 1998 to be informed by the competent authority of the state of the proceedings in the applicant's case. The Agent requested leave to submit this information as soon as possible on receipt thereof.

8. The Chamber again considered the case on 12 January 1999 and decided to reject the request of the respondent Party to submit further information on the state of the proceedings. On 14 January 1999 the Chamber adopted its decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The particular facts of the case

9. The facts of the case, as they appear from the applicant's and the Government's submissions and the documents in the case file, are in essence not in dispute and may be summarised as follows.

10. The applicant is the occupancy right holder over an apartment in Envera Šehovića street no.7/IV in Sarajevo. He was injured twice during the war and had to spend some time in hospital. On 12 March 1994 the Municipal Secretariat of Defence allowed him to leave the country for six months. This period was later extended by a further six months. Due to the hostilities the applicant could not

leave Sarajevo until 1 March 1995. On 22 February 1995 he had contracted to sub-let the apartment to V. P. during his absence.

11. On 4 March 1995 the Municipal Secretariat for Housing Affairs declared the apartment temporarily abandoned and, on 7 April 1995, allocated it temporarily to I.T. V.P. was evicted from the apartment on 8 May 1995. The applicant never received a decision. However, he has submitted a copy of the record of the eviction of V.P., in which I.T. is mentioned as the "temporary occupant" of the apartment.

12. Allegedly due to an operation and related health problems the applicant had to stay abroad longer than expected. On 21 June 1996 he returned to Sarajevo but was not successful in trying to re-enter his apartment. On 26 June 1996 he appealed to the Municipal Secretariat for Housing Affairs against the decision declaring his apartment abandoned and requested permission to re-enter it. Later this appeal could not be found.

13. The applicant also requested the public enterprise "Unis Pretis" (the owner and holder of the right to allocate the apartment) to re-instate him into his apartment. On 6 July 1996 "Unis Pretis" rejected this request as being out of time under the Law on Abandoned Apartments but without invoking any specific provision. On 20 November 1996 the Cantonal Ministry for Planning, Housing and Utility Affairs declared the apartment permanently abandoned. The applicant alleges that he did not receive this decision either. Subsequently, "Unis Pretis" permanently allocated the apartment to I.T.

14. The respondent Party informed the Chamber that the Cantonal Ministry for Planning, Housing and Utility Affairs initiated the renewal of the administrative proceedings *ex officio* under Articles 246 and 247 of the Law on Administrative Proceedings (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina, No. 2/98). A hearing was held on 16 April 1998.

15. On 16 April 1998 "Sarajevostan", a public housing enterprise with which an occupancy right holder has to conclude a contract, certified, for the purposes of proceedings under the new Law, that the applicant was still the holder of the occupancy right in respect of the apartment.

16. On 17 April 1998 the Municipal Secretariat for Housing Affairs terminated the proceedings relating to the applicant's request to be reinstated into his apartment under the old Law and directed him to submit a new claim to this end pursuant to Article 4 of the new Law.

17. By a decision of 28 July 1998 the Cantonal Administration for Housing Affairs, in pursuance of Articles 4 and 6 of the new Law and in response to a fresh claim lodged by the applicant, confirmed his occupancy right and entitled him to reclaim possession of the apartment. The decision further established that I.T. had obtained a new occupancy right on the basis of a contract signed on 7 January 1998 and had moved into the apartment before 7 February 1998. Pursuant to Articles 3(6) and 16 of the new Law the Sarajevo Housing Fund was therefore ordered to refer the case to the competent cantonal authority within 30 days, for a further decision by which either I.T. (as the current occupant of the apartment) or the applicant (as the occupancy right holder) was to be allocated another apartment. The Chamber has not been informed of any decision for the purposes of Article 3 of the new Law, nor of any other developments in the domestic proceedings.

B. Relevant legislation

1. The 1994 Law on Abandoned Apartments

18. On 15 June 1992 the Presidency of the then Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with Force of Law on Abandoned Apartments. This Decree was adopted by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina as a law on 1 June 1994 ("the old Law"). The Law governed the re-allocation of occupancy rights over socially-owned apartments which had been abandoned. On 4 April 1998 it was repealed by the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments.

19. Under Article 1 of the old Law an occupancy right was to be suspended if the holder of that right and the members of his or her household had abandoned the apartment after 30 April 1991. Article 2 defined an apartment as having been abandoned already if, even temporarily, it was not being used by the occupancy right holder or the members of his or her household. Article 3 provided for some exceptions to this definition, namely

> (a) where the occupancy right holder and members of his or her household had been forced to leave the apartment as a result of aggressive actions intended to execute a policy of ethnic cleansing of a particular population from certain areas or in the course of a pursuit of other goals of the aggressors;
>
> (b) if the apartment was destroyed, burnt or in direct jeopardy as a result of war actions;
>
> (c) if the holder of the occupancy right and members of his or her household had resumed using the apartment either within seven days from the issuing of the declaration on the cessation of the state of war (if the holder of the right had been staying within the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina) or within fifteen days from the issuing of this declaration (if he or she had been staying outside that territory);
>
> (d) if the holder of the occupancy right or members of his or her household had, within the terms of the requisite permission to stay abroad or in another place within the country, left the apartment for the purpose of effecting a private or business journey; had been sent as a representative of a state authority, enterprise, state institution or other organisation or association upon the request of, or with the approval of, a competent state authority; had been sent for medical treatment; or had joined the armed forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina.

20. The Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina declared the Republic of Bosnia and Herzegovina to be at war on 20 June 1992 (Official Gazette of the Republic, No. 7/92). The Decision on the Cessation of the State of War was taken on 22 December 1995 (Official Gazette of the Republic, No. 50/95). It was published on the Bulletin Board of the Presidency Building of the Republic in Sarajevo and entered into force on the same day. The issue of the Official Gazette comprising this decision was published on 5 January 1996.

21. A state organ, a holder of an allocation right, a political organisation, a social organisation, an association of citizens or a housing board could initiate proceedings seeking to have an apartment declared abandoned. The competent municipal housing authority was to decide on a request to this end within 7 days and could also *ex officio* declare an apartment abandoned. Failing a decision within this time limit, it was to be made by the Minister for Urban Planning, Housing and Environment (Articles 4-6 of the old Law). Interested parties could challenge a decision by the municipal organ before the same Ministry but an appeal had no suspensive effect.

22. An apartment declared abandoned could be allocated for temporary use to "an active participant in the fight against the aggressor against the Republic of Bosnia and Herzegovina" or to a person who had lost his or her apartment due to hostile action. Such temporary use could last up to one year after the date of the cessation of the imminent threat of war. A temporary user was obliged under the threat of eviction to vacate the apartment at the end of that period and to place it at the disposal of the organ which allocated it (Articles 7-8).

23. If the holder of the occupancy right failed to resume using the apartment within the applicable time limit laid down in Article 3 read in conjunction with Article 10, he or she was to be regarded as having abandoned the apartment permanently. The resultant loss of the occupancy right was to be recorded in a decision by the competent authority (Article 10).

2. The 1998 Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments

24. The Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments ("the new Law") entered into force on 4 April 1998. According to this legislation all administrative, judicial and other decisions terminating occupancy rights on the basis of regulations issued under the old Law

shall be null and void. Nevertheless, all decisions establishing a right of temporary occupancy shall remain effective until revoked in accordance with the new Law. Moreover, all decisions establishing a new occupancy right shall remain in force unless revoked in accordance with the new Law (Article 2). The holder of an occupancy right in respect of an apartment which has been declared abandoned or a member of his or her household is referred to in the new Law as "the occupancy right holder" (Article 3(1)). The holder of a newly allocated occupancy right based either on a decision of the holder of the right of allocation or on a contract is referred to as "the current occupant" (Article 3(6)).

25. The occupancy right holder shall be entitled to seek his or her reinstatement into the apartment at a certain date which must not be earlier than 90 days and no later than one year from the submission of the claim (Articles 3, 4 and 7). The competent authority shall decide on such a repossession claim within 30 days (Articles 6 and 7). The decision shall be delivered to the occupancy right holder, the holder of the allocation right and the current occupant within five days from its issuance. An appeal lies to the Cantonal Ministry for Housing Affairs within 15 days from the date of receipt of the decision. An appeal shall not suspend the execution of the decision (Article 8). In no event shall a failure, either of the cantonal authorities or the holder of the allocation right, to meet their obligations under Article 3, or a failure of "the current occupancy right holder" to accept another apartment, delay the attempts of "an occupancy right holder" to reclaim his or her apartment (Article 3(9)).

26. If the apartment is occupied without a legal basis or was vacant when the new Law entered into force, the occupancy right holder shall be granted repossession of the apartment without any restriction and any temporary user shall be evicted (Article 3(3)). A person who is temporarily occupying the apartment and whose housing needs are otherwise met shall vacate the apartment within 90 days from the decision pursuant to Article 6 (Article 3(4)). If his or her housing needs are not otherwise met, he or she shall be provided with accommodation in accordance with the Law on the Taking Over of the Law on Housing Relations. In such a case the period within which the apartment must be vacated shall not be shorter than 90 days from the issuance of the decision pursuant to Article 6. The apartment must be vacated before the day of the intended return of the occupancy right holder but the intended return must not be sooner than 90 days from the date when the claim for repossession was submitted (Article 3(5) and Article 7(2) of the new Law).

27. In exceptional circumstances the deadline for vacating an apartment may be extended to up to one year if the municipality or the allocation right holder responsible for providing alternative accommodation provides the cantonal administrative authority with detailed documentation about the efforts to secure alternative accommodation and if the cantonal authority finds that there is documented lack of available housing. In every individual case, the requirements of the Convention and its Protocols must be met, and the occupancy right holder must be notified of the decision extending the deadline, including its reasoning, 30 days before the initial deadline expires (Article 7(3) of the new Law).

28. If "a person occupying the apartment" fails to comply with a decision ordering its vacation, the competent administrative body shall take enforcement measures at the request of the occupancy right holder (Article 11).

29. If a decision within the meaning of Article 6 has been passed in respect of an apartment inhabited by a new occupancy right holder (i.e. the current occupant) (either based on a decision of the holder of the allocation right or on a contract), the holder of the allocation right shall, within 30 days, refer the case to the competent cantonal authority which shall, again within 30 days, allocate another apartment either to current occupant or to the occupancy right holder (Article 3(6)). Under Article 3(7) a finding that the occupancy right holder should be allocated an apartment other than the one into which he or she seeks to be reinstated must be based on criteria in compliance with Article 1 of Annex 7 to the General Framework Agreement for Peace, the Convention and its Protocols and the Law on Housing Relations. These criteria shall be developed by the Ministry of Urban Planning and Environment in consultation with organisations competent to implement the standards stated in Article 3(7). On 21 October 1998 the Government of the Federation published criteria for the purposes of Article 3(7). However, on 5 November 1998 the High Representative for Bosnia and Herzegovina, in accordance with his authority under Annex 10 of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Article XI of the Conclusions of the Bonn Peace

Implementation Conference, suspended the application of Article 3(6) of the new Law. The decision entered into force immediately.

30. According to Article 7 of the new Law, a decision within the meaning of Article 6 shall contain a confirmation that the claimant is the holder of the occupancy right; a decision granting repossession of the apartment to the occupancy right holder if the dwelling is temporarily occupied by someone else, is vacant or is occupied without legal basis; a decision terminating the right of temporary occupancy if the apartment is in temporary use; a time limit by which a temporary user or another person occupying the apartment shall vacate it; and a decision as to whether the temporary user is entitled to accommodation in accordance with the Law on Housing Relations. Under Article 10 of the Instruction of 30 April 1998 on the Application of Article 4 of the new Law, the authority issuing the decision within the meaning of Article 6 of the new Law shall verify the status of the occupancy right; verify whether the apartment is uninhabitable, vacant or occupied; and verify the status of any current occupant (illegal, temporary occupant or person having been living in the apartment prior to 7 February 1998 on the basis of an occupancy right acquired before that date). Contracts on the use of apartments declared abandoned pursuant to regulations issued under the old Law and decisions on the allocation of such an apartment shall be null and void, if concluded or issued after 7 February 1998 (Article 16 of the new Law).

3. The Law on Administrative Proceedings

31. Under Article 139 of the Law on Administrative Proceedings (Official Gazette of the Federation, No. 2/98) the competent administrative authority may issue a decision following summary proceedings when the facts are not in dispute. Under Article 200 the competent administrative authority issues a decision on the basis of the facts established in ordinary administrative proceedings. Under Article 275 the competent administrative organ has to issue a decision to execute an administrative decision within 30 days upon receipt of a request to this effect. Article 216(3) provides for an appeal to the administrative appellate body if a decision is not issued within this time-limit.

IV. COMPLAINT

32. The applicant complains that his right to peaceful enjoyment of his possession and his right to legal protection have been violated.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

1. The Respondent Party

33. As to the admissibility of the case, the Federation argues that the applicant could have appealed against "the silence of the administration" or sought a renewal of the proceedings prior to the entry into force of the new Law. In any case, the new Law has rendered ineffective the decision terminating the applicant's occupancy right and has provided an effective remedy which he has not yet exhausted.

34. As for the merits, the Federation further argues that Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention is not applicable, as the applicant "failed to protect" his occupancy right and this right cannot at any rate be regarded as a property right according to national legislation. In the alternative, it is argued that the interference with the applicant's property rights was justified, given the need to provide alternative accommodation to a temporary occupant, who could no longer inhabit his dwelling due to the hostilities.

2. The applicant

35. The applicant maintains his complaint.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

36. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement. According to Article VIII(2)(c), the Chamber shall dismiss any application which it considers incompatible with the Agreement.

37. The Chamber notes *proprio motu* that the applicant's apartment was declared abandoned prior to the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. The Chamber observes, however, that the applicant's grievance relate to a situation which has continued up to date, namely the impossibility for him to return to his pre-war dwelling. The Chamber is therefore competent *ratione temporis* to examine the case in so far as this situation has continued past 14 December 1995. In doing so the Chamber can also take into account, as a background, events prior to that date.

38. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Chamber must consider whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted. In the case of *Blentić v. Republika Srpska* (Case No. CH/96/17, decision of 3 December 1997, paragraphs 19-21, with further reference) the Chamber considered this admissibility criterion in light of the corresponding requirement in Article 26 of the Convention to exhaust domestic remedies. The European Court of Human Rights has found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The Court has, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as of the personal circumstances of the applicants.

39. In the present case the Federation objects to its admissibility notably on the ground that the domestic remedy provided by the new Law has not yet been exhausted. It is not for the Chamber to examine the new Law in general, in isolation from the manner in which it is being applied by the competent authorities. Accordingly, whilst the new Law has afforded a remedy which might in principle qualify as an effective one within the meaning of Article VIII(2)(a) of the Agreement in so far as the applicant is seeking to return to his apartment, the Chamber must ascertain whether in the case now before it this remedy can also be considered effective in practice.

40. The Chamber recalls that in November 1996 the competent cantonal ministry declared the applicant's apartment permanently abandoned. Subsequently, the public enterprise "Unis Pretis" permanently allocated it to its then temporary occupant I.T. On 28 July 1998 the competent cantonal authority confirmed the applicant's occupancy right for the purposes of the new Law and entitled him to reclaim his apartment. It was nevertheless established that I.T. had contracted to use the apartment and had moved in before 7 February 1998. The case was therefore referred for a further decision under Article 3(6) of the new Law with a view to allocating another apartment either to I.T. or the applicant. To date no such decision appears to have been made in spite of the strict 30-day time limits stipulated in Article 3(6). The Chamber notes that, had those time-limits been respected, a final decision in the applicant's case would have been made well before the decision of the High Representative of 5 November 1998 to suspend the application of Article 3(6) of the new Law. Furthermore, this decision of the High Representative can in no way be interpreted as permitting the responsible authorities to delay the proceedings further.

41. In these particular circumstances the Chamber is satisfied that the applicant could not be required to exhaust, for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement, any further remedy provided by domestic law.

42. As no other ground for declaring the case inadmissible has been established, the Chamber declares the application admissible.

B. Merits

43. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention.

1. Article 8 of the Convention

44. Article 8 of the Convention reads, as far as relevant, as follows:

> "Everyone has the right to respect for ..., his home ...
>
> There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

45. The applicant did not mention Article 8 expressly in his complaint. However, following its decision in *Kevešević* (decision of 10 September 1998, paragraphs 36-58) the Chamber will nevertheless examine the case under this provision.

46. It is the Federation's assertion that it was necessary in the public interest to declare the apartment abandoned and to allocate it temporarily to another person, whose dwelling had been badly damaged during the war.

47. The Chamber notes at the outset that during the hostilities the applicant was forced to leave his apartment for medical reasons. After the end of the war he was allegedly still unable to return to the apartment which was eventually declared permanently abandoned and allocated to I.T.

48. The Chamber has already found that the links which an applicant facing similar difficulties retained to his dwelling sufficed for this to be considered his "home" for the purposes of Article 8 paragraph 1 of the Convention (see, *inter alia*, the aforementioned decision in *Kevešević,* paragraphs 39-42; European Court of Human Rights, *Gillow v. United Kingdom*, judgment of 24 November 1986, Series A No. 109, paragraph 46; *Buckley v. United Kingdom*, judgment of 25 September 1996, Reports 1996-IV, fasc. 16, paragraph 54). The Chamber furthermore considers that there has been an ongoing interference with the applicant's right to respect for his home.

49. In order to determine whether this interference has been justified under the terms of paragraph 2 of Article 8, the Chamber must examine whether it was "in accordance with the law", served a legitimate aim and was "necessary in a democratic society" (cf. the aforementioned *Gillow* judgment loc.cit., paragraph 48). There will be a violation of Article 8 if any one of these conditions is not satisfied.

50. The Chamber has already found that the provisions of the Law on Abandoned Property (i.e. the old Law), as applied also in the present case, failed to meet the standards of "law" as this expression is to be understood for the purposes of Article 8 of the Convention (see the *Kevešević* decision, paragraphs 50-58). In the present case the Chamber sees no reason to differ. Accordingly, this provision was violated already by virtue of the decision of November 1996 to declare the applicant's apartment permanently abandoned.

51. The present case also relates to the application of the new Law. The Chamber has already noted (in paragraph 40 above) that the applicant's claim for repossession has not been finally examined in compliance with the time-limits stipulated in Article 3(6) of the new Law. In addition to the violation stemming from the decision to declare the applicant's apartment permanently abandoned there is thus an ongoing violation of his right to respect for his home within the meaning of Article 8 paragraph 1, in so far as the procedure for examining his repossession claim has not been "in accordance with the law" either. On this point the Chamber would add that under Article 3(9)

of the new Law it is explicitly stipulated that a failure of, for example, the cantonal authorities to meet their obligations under Article 3 shall not hamper the possibility of an occupancy right holder such as the applicant to reclaim his apartment.

52. Accordingly, the Chamber concludes that Article 8 of the Convention has been violated, given both the declaration of permanent abandonment and the failure to decide in time and finally, pursuant to Article 3(6) of the new Law, on the applicant's claim for repossession, this failure having prevented him from returning to his apartment.

2. Article 6 of the Convention

53. The applicant also complains that his right to efficient legal protection has been violated.

54. The Chamber has already found that a dispute relating to the existence of an occupancy right comes within the ambit of Article 6 paragraph 1 of the Convention (see, e.g., the above-mentioned *Kevesević* decision, paragraph 63). This provision provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations ..., everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law..."

55. However, given its finding in respect of Article 8 of the Convention, the Chamber finds it unnecessary to examine the complaint under Article 6.

3. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

56. The applicant complains, in essence, that his right to the peaceful enjoyment of his possession has been and continues to be violated as a result of the decision declaring his apartment abandoned, the allocation to I.T. of a permanent right to use the apartment and the effective prevention of the applicant's return into this dwelling. The Chamber will examine this complaint under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention which provides as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

57. The Federation argues that Article 1 of Protocol No. 1 is inapplicable. In any case, there has been no violation of this provision, as the temporary allocation of the applicant's apartment to I.T. was necessary in the public interest so as to solve an urgent housing problem.

58. The Chamber has already found that an occupancy right can indeed be regarded as a "possession", it being a valuable asset giving the holder the right, subject to the conditions prescribed by the law, to occupy an apartment indefinitely (see *M.J. v. The Republika Srpska*, No. CH/96/28, decision of 7 November 1997, paragraph 32 and the aforementioned *Kevešević* decision, paragraph 73).

59. The Chamber has further found that a decision declaring abandoned an apartment over which someone enjoyed an occupancy right, and the allocation thereof to another person pursuant to the old Law, amounted to a *de facto* expropriation which was not subject to conditions provided for by law and thereby in violation of Article 1 of Protocol No. 1 (see the above-mentioned *Kevesević* decision, loc.cit., paragraph 80). The Chamber finds no reason to differ in the present case. Accordingly, this provision was violated already by virtue of the decision of November 1996 to declare the applicant's apartment permanently abandoned.

60. The applicant's grievance under this provision extends to the failure of the authorities to decide finally on his claim for repossession. The Chamber has already noted (in paragraphs 40 and

51 above) that the applicant's claim for repossession has not been finally examined in compliance with the time-limits stipulated in Article 3(6) of the new Law. In addition to the violation stemming from the decision to declare the applicant's apartment permanently abandoned there has thus been a continuing violation of the applicant's right to the peaceful enjoyment of his possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 in so far as the procedure for examining his repossession claim has not been "subject to the conditions provided for by law" either.

61. Accordingly, the Chamber concludes that Article 1 of Protocol No. 1 has been violated, given both the declaration of permanent abandonment and the failure to decide in time and finally, pursuant to Article 3(6) of the new Law, on the applicant's claim for repossession, this failure having prevented him from returning to his apartment.

VII. REMEDIES

62. Under Article XI paragraph 1 (b) of the Agreement the Chamber must address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries) as well as provisional measures.

63. The applicant has requested the Chamber to order that he be effectively reinstated into his apartment. He further requests that all his moveable possessions which were in the apartment at the time when I.T. moved into it be returned in the same condition.

64. The Chamber considers it appropriate to order the Federation to take all necessary steps to enable the applicant, whose occupancy right has already been confirmed under the new Law, to return swiftly to his apartment.

65. The Chamber has considered the applicant's further request as a claim for compensation. Leaving aside the question whether this claim is premature (given the uncertainty as to what possessions have remained in the applicant's apartment and in what condition they are), the Chamber recalls that where it has not been shown that the alleged loss of or damage to property was directly caused by the respondent Party or any person acting on its behalf, the respondent Party cannot be held responsible (see, e.g., *Blentić* and *Bejdić v. The Republika Srpska*, CH/96/17 and CH/96/27, decisions of 22 July 1998, paragraphs 10 and 11, respectively; to be published in *Decisons and Reports 1998*). In the present case no such responsibility can be established. This claim must therefore be rejected. The Chamber would add that, if the applicant deems this necessary after having established the existence and state of his moveable possessions in connection with his effective reinstatement into his apartment, he has the opportunity to initiate proceedings for damages against I.T.

VIII. CONCLUSIONS

66. For the above reasons, the Chamber decides:

1. unanimously, that, in so far as the applicant's apartment was declared permanently abandoned and he has been prevented from returning to this apartment due to the failure after the entry into force of the new Law to decide in time and finally on the substance of his claim for repossession there has been a violation by the Federation of his right to respect for his home within the meaning of Article 8 of the Convention, the Federation thereby being in breach of Article I of the Agreement;

2. unanimously, that it is not necessary to rule on the complaint under Article 6 of the Convention;

3. unanimously, that, in so far as the applicant's apartment was declared permanently abandoned and he has been prevented from returning to this apartment due to the failure after the entry into force of the new Law to decide in time and finally on the substance of his claim for repossession, there has also been a violation by the Federation of his right to peaceful enjoyment of

his possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation thereby being in breach of Article I of the Agreement:

4. unanimously, to order the Federation to take all necessary steps to process the applicant's repossession claim in substance without further delay, with a view to its being granted and the decision swiftly enforced;

5. unanimously, to reject the applicant's claim for compensation; and

6. unanimously, to order the Federation to report to it by 15 March 1999 on the steps taken by it to comply with the above order.

(signed)
Leif BERG
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

ANNEX

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains a separate concurring opinion of MM. Vlatko Markotić, Vitomir Popović and Želimir Juka.

CONCURRING OPINION OF MM. VLATKO MARKOTIĆ, VITOMIR POPOVIĆ AND ŽELIMIR JUKA

I. The applicant acquired his occupancy right under the Law on Housing Relations (Official Gazette SRBiH No. 14/84, 12/87, 36/89). This was a law of the former Republic of BiH which was a constituent part of the state of SFRJ. This Law was adopted by the Federation of Bosnia and Herzegovina (which derived from the former SFR Yugoslavia) by the Law on Adoption of the Law on Housing Relations (Official Gazette of the Federation of BiH No. 11/98 dated 3 April 1998) which was in force on the date of the adoption of the present decision by the Chamber. This Law on Housing Relations, in Article 44, specifically provided for cases where the occupancy right is to be terminated as follows:

The holder of the allocation right or a housing community may cancel a contract to use an apartment for any occupancy right holder as follows:

1) where the occupancy right holder, other occupants of the apartment and any other tenants use the respective apartment for any purpose contrary to the contract or in a way inflicting damage to the apartment, common premises or fixtures by their fault;

2) where the occupancy right holder, other occupants of the apartment or any other tenants use the apartment in a way disturbing occupants of other apartments in the same building in peaceful enjoyment of their possession;

3) where the holder of the occupancy right fails to pay the rent and other due contributions under Article 38, paras. 1 and 2, except for a reason stated in Article 35, para. 6, of this Law, more than three months, unless otherwise determined;

4) where the holder of the occupancy right, contrary to the municipal regulation, uses or rents the apartment for business purposes (Article 37);

5) where the apartment, in accordance with a regulation of the municipal assembly, is to be transformed into business premises (Article 37);

6) where the occupancy right holder is renting a part of the apartment or the whole apartment to subtenants contrary to the provisions of this law, thus to the regulation of the municipal assembly (Article 54);

7) where a fictitious exchange of apartments has been made.

The respondent Party did not even try to prove that the applicant had lost his occupancy right in a lawful way. An occupancy right may not be terminated if a person goes to a hospital to receive medical treatment.

The Law on Abandoned Apartments (Official Gazette RBiH Nos. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 9/95 and 3/95) was issued in BiH during the war, and since 50% of its population left Bosnia and Herzegovina due to the war and a considerable number of apartments remained abandoned, the authorities allocated such apartments for temporary or permanent use to refugees and displaced persons within the territory of BiH. Considering that the applicant is neither a refugee nor a displaced person, his apartment could not have been allocated to a refugee.

After the cessation of the war in BiH, on 3 April 1998 the Federation of BiH issued a Law on Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments and enabled refugees and displaced persons TO REGAIN AN OCCUPANCY RIGHT subject to certain conditions and if they claim this right within six months of the entry into force of this law. The applicant is neither a refugee nor a displaced person who would be required to reacquire his occupancy right.

II. Upon his return from the hospital on 21 June 1996 the applicant found his apartment occupied and he submitted a claim to the authorities to be reinstated into it. It has still not been granted after almost three years, which is evident from the facts as established by this Chamber.

III. On the basis of the above-stated, a conclusion may be drawn that the above quoted war and post-war legislation may not be applied to the applicant's right to reinstatement, because he has never lost the right to the apartment in a lawful way, and these laws are very unfavourable to the applicant on very essential points.

(signed) Mr. Vlatko Markotić

(signed) Vitomir Popović

(signed) Želimir Juka

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 18 FEBRUARY 1998

in

CASE No. CH/97/45

Samy HERMAS

against

the Federation of Bosnia and Herzegovina

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting on 16 January 1998 with the following members present:

Michèle PICARD, President
Manfred NOWAK, Vice-President
Dietrich RAUSCHNING
Hasan BALIĆ
Rona AYBAY
Vlatko MARKOTIĆ
Želimir JUKA
Jakob MÖLLER
Mehmed DEKOVIĆ
Miodrag PAJIĆ
Vitomir POPOVIĆ
Viktor MASENKO-MAVI
Andrew GROTRIAN

Peter KEMPEES, Registrar
Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the Application by Samy HERMAS against the Federation of Bosnia and Herzegovina registered under Case No. CH/97/45;

Adopted the following Decision on the admissibility and merits of the case under Article VIII paragraph 2 and Article XI of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Rules 52, 57and 58 of its Rules of Procedure.

I. INTRODUCTION

1. This case arises from the arrest and detention of the applicant, by Bosnian Croat authorities, between February and August 1996. It was referred to the Chamber by the Human Rights Ombudsperson for Bosnia and Herzegovina (hereinafter "the Ombudsperson") under Article V paragraph 7 of the Human Rights Agreement (hereinafter "the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, on the basis of a Report on the merits of the case. In her Report she concluded that the applicant's arrest and detention, and his treatment in custody, had entailed violations of his rights under Articles 3, 4, 5, 13 and 14 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter "the Convention").

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. The case was referred to the Chamber by the Ombudsperson on 31 July 1997. It originated in an application lodged with the Ombudsperson on 29 August 1996 by Mr Samy HERMAS (hereinafter "the applicant") against the Federation of Bosnia and Herzegovina (hereinafter "the respondent Party"). To the Ombudsperson's letter referring the case to the Chamber was appended her Report, adopted on 4 March 1997, containing the Ombudsperson's findings with regard to the facts of the case and her opinion as regards the legal issues thereby raised.

3. By letter of 23 September 1997 the Registrar conveyed to the respondent Party the invitation of the Chamber to submit, before 24 October 1997, observations in writing on the admissibility and merits of the application. No response was received from the respondent Party.

4. On 5 November 1997 the Chamber decided that a single hearing should be held in the present case and in the cases of Čegar v. Federation of Bosnia and Herzegovina (Case No. CH/96/21) and Marčeta v. Federation of Bosnia and Herzegovina (Case No. CH/97/41).

5. The hearing, which concerned both the admissibility and merits of the present application, was held in Sarajevo on 3 December 1997.

The applicant appeared in person.

The Ombudsperson was represented by Ms. Simona GRANATA, Deputy Ombudsperson, and Mr Nedim OSMANAGIĆ, Legal Counsellor.

The respondent Party was represented by its Agent, Mr Džemaludin MUTAPČIĆ.

The Chamber heard addresses by the applicant, Ms Granata, Mr Osmanagić and Mr Mutapčić.

The Agent of the respondent Party left the hearing immediately after delivering his address explaining that due to other professional commitments he was unable to remain. The Agent, in response to an enquiry from the President, indicated that he would like the opportunity to comment in writing on a claim for compensation from the applicant.
After the departure of the Agent the Chamber heard answers to questions put individually by its members to the applicant and the representatives of the Ombudsperson. The Chamber notes with serious concern that it was thus deprived of the opportunity to put questions to him and to hear the respondent Party's response to its questions.

6. By letter dated 19 December 1997 the Agent of the respondent Party submitted comments on the applicant's compensation claim.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The Facts of the Case

7. The Ombudsperson carried out an investigation in the course of which, through the staff of her office, she heard the applicant and other persons as witnesses and also examined documents. In her Report she summarised the facts of the case as follows:

> "15. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina of Bosniak descent. He also has Jordanian citizenship. The applicant was born in 1973 and resides in Sarajevo.
>
> 16. In the course of the war in Bosnia and Herzegovina (hereinafter "BiH"), the applicant was employed as an interpreter by the humanitarian organisation "Human Relief International".
>
> 17. On 10 February 1996 the applicant and a student from Sarajevo University: Hussein El Rayyes (Palestinian), were returning from Kiseljak, with two UN employees: Mohamed Momaeni (Jordanian) and Ahmed Nuseirat, when their UN vehicle was stopped by the civilian traffic police of the Bosnian Croats' administrative body named "Hrvatska Republika Herceg Bosna" (hereinafter "the HRHB"). The applicant and his friends did not have passports on them but were able to present other documents as identification, e.g. UN identification cards, university booklets and driving licences.
>
> 18. In the course of the identity check carried out by the traffic police, a vehicle of the Military police of the Croatian Defence Council (Hrvatsko Vijeće Obrane, hereinafter "the HVO", Army of "the HRHB", a regular part of the then "Armed forces" of the Federation of Bosnia and Herzegovina) arrived on the scene. The Military police officers carried out another identity check, following which they ordered the applicant and his friends to follow them to "the HVO" Barracks in Kiseljak.
>
> 19. On arrival at the Barracks, the applicant was questioned over a period of about five hours about various, non-specific issues, e.g. his identity, the purpose of his travelling through the area, his role in the war in BiH, murders of Croats, etc.
>
> 20. The applicant was told that he had to spend a night in detention, and that the following day, after his identity had been checked, he would be released.
>
> 21. The applicant and his friends were detained in the Kiseljak military prison for 22 days. On the first night they were threatened by the guards that they would be killed or badly hurt. The threats continued throughout the time of their detention in Kiseljak. The applicant was detained in an unheated room infested with mice. Only one meal was served each day, usually consisting of one piece of bread and some tinned fish.
>
> 22. On several occasions the applicant asked to be given the reason for his detention, but no information was provided. He also asked to see the Chief of the Military Police but his request was not granted.
>
> 23. On 12 February 1996 "the HVO" Military police, accompanied by three journalists, came to the applicant's cell. The journalists took a picture of him and his colleagues. On 16 February and 24 February 1996 articles were published about the applicant and his fellow detainees in the Hrvatska Riječ and the Slobodna Dalmacija respectively.
>
> 24. On 15 February 1996 Ahmed Nuseirat was released after a UN official visited him and requested his release.
>
> 25. On 16 February 1996 the applicant and his friends were registered as detained persons by the International Committee of the Red Cross (hereinafter "ICRC"). Several days later IFOR officials also visited the applicant.

26. On 2 March 1996 the applicant was transferred by helicopter to "the HVO" military prison "Heliodrom", former helicopter base located in Rodoč Barracks near Mostar ("Vojarna Stanislav Baja Kraljević", hereinafter "the Rodoč Barracks"). During the transfer the applicant was seriously beaten by members of the anti-terrorist squad, who were in control of his transfer.

27. The applicant was required to work for nine to ten hours each day. This involved cleaning the inside of the barracks and the surrounding area and removing equipment. During this time he was punched by soldiers.

28. On one of their visits, the ICRC officials informed the applicant that he was considered to be a prisoner of war, and that the authorities of "the HRHB" intended to exchange him and his colleagues for prisoners of war of Croat descent, who had been arrested by the authorities of the Republic of BiH (hereinafter "the RBiH") in 1993.

29. In May 1996 the Commander of the prison informed the applicant orally that the officials of the Government of BiH had not agreed to the proposed exchange of prisoners of war, and that it was for this reason he was still in prison. The applicant's mother, in letters transferred by ICRC, informed him that she had sought redress with a number of authorities and organisations, such as the Presidency of the RBiH, the Government of BiH, the President of the Federation of BiH, IFOR, IPTF, ICRC, Amnesty International, the Embassy of the USA, the Office of the High Representative and others.

30. By its decision of 7 June 1996 "the HRHB" Higher Court of Travnik having its seat in Vitez (Viši Sud u Travniku sa sjedištem u Vitezu), allocated an attorney N.M. to the applicant and two of his colleagues. This decision (no. Ki. 113/96 of 7 June 1996) further states that the Higher Public Prosecutor's Office in Travnik having its seat in Vitez, on 7 May 1996, had made a request (no. Kt. 149/96) for an investigation to be carried out into the applicant, Mohamed Momaeni and Hussein El Rayyes.

31. On 18 June 1996 "the HRHB" Office for the Exchange of Prisoners and Other Persons ("the HRHB" Služba za razmjenu zarobljenika i drugih osoba) made a written proposal for exchange of the applicant and two of his colleagues. According to this proposal "the HRHB" agreed to release "three Jordanian citizens in exchange for Mr. M.B., who was being detained in Zenica." This proposal was also sent to the applicant's mother, at her request.

32. On 24 June 1996 "the HRHB" Office for the Exchange of Prisoners and Other Persons, in a letter to the Ambassador of Bosnia and Herzegovina in Croatia, repeated the same proposal, referring to the applicant and his friends as "Sami (Jamie) Hermas, Husein (Ramadan) El Raiss, Muhamed (Ali) Momani...three Islamic citizens from Arab countries" (tri islamska državljana iz arapskih zemalja). This letter further stated that proceedings against the applicant were pending.

33. On 27 June 1996 the applicant was brought before the investigative judge of "the HRHB" Higher Court of Travnik having its seat in Vitez. He was introduced to his lawyer who had been officially appointed to him. The investigative judge questioned the applicant before issuing him with the decision on investigation and detention ("the decision on detention").

34. From that decision it appeared that it was on 27 May 1996 that the Higher Public Prosecutor's office in Travnik having its seat in Vitez, had made a request (no. Kt. 149/96) for an investigation to be carried out into the applicant, Mohamed Momaeni and Hussein El Rayyes, on the basis that they were suspected of having committed criminal acts and war crimes against civilians within the meaning of Article 142 para. 1 of the Penal Code and for their detention to be ordered. It further appeared that it was 27 May 1996 that the fourth Military Police of the HVO from Vitez had itself made an application to the Higher Public Prosecutor (no. 1730-4/96-KU-41) that a criminal investigation be carried out. This is in contrast to the decision of 7 June 1996, referred to above, that suggests that the date of the Higher Public Prosecutor's Office request (Kt. 149/96) was 7 May 1996.

35. The decision on detention states that an investigation would be opened in respect of the allegations against the applicant, Mohamed Momaeni and Hussein El Rayyes on the basis that there was substantiated suspicion that they had committed war crimes as members of the Army of the RBiH unit "El mudžahid" on 8 June 1993 during the general attack on Croat villages: Maline, Bikoše, Podovi, Orašac and Čukle, located in the territory of the municipality of Travnik. The decision listed thirty-six names of individuals the applicant, Mohamed Momaeni and Hussein El Rayyes were suspected of having singled out from the Croat prisoners and killed in the village of Bihoše using an automatic weapon. Further, it stated that on 18 September 1993 they had taken part in the attack on the village of Bobaši in the municipality of Vitez and that on that occasion they had killed a large number of civilians, burnt and destroyed the whole village and had taken civilians to the concentration camp in Krušćica in the municipality of Vitez. It further stated that they had taken part in the torture of F. by stamping with their heavy boots on her bare toes, putting a knife under her throat, punching and kicking her, hitting her with their weapons and threatening to kill her.

36. According to the decision on detention, the applicant, Mohamed Momaeni and Hussein El Rayyes were to be detained for a maximum of one month from noon on 27 June 1996 in accordance with Article 191 para. 1 of the Law on Criminal Procedure.

37. The applicant, Mohamed Momaeni and Hussein El Rayyes had a right of appeal against this decision that had to be lodged with the Council of the Court within 24 hours from the moment of receipt of the decision on detention, the appeal having no suspensive effect. None of the detained appealed the decision on detention.

38. On 27 June 1996 the applicant was transferred to the civil prison in Mostar, West Side where he was detained alone in a cell. During that period he was visited by his mother and sister.

39. On 25 July 1996 the applicant was brought before a woman, alleged to have been tortured by the applicant. The witness did not recognise the applicant. The Higher Public Prosecutor's Office of Travnik agreed with the investigative judge that the decision of 27 June 1996 to detain the accused should be quashed on the basis that there were no reasons within the meaning of Article 191 para. 1 of the Law on Criminal Procedure for their continued detention. On the basis of Article 198 of the aforesaid law, the Higher Court of Travnik issued a decision dated 25 July 1996 stating that the applicant, Mohamed Momaeni and Hussein El Rayyes should be released on 27 July 1996 at noon ("the decision on release").

40. However, the public prosecutor lodged an appeal against this decision on the basis that there was a new witness who allegedly recognised the accused person such that the investigation could not be considered as having been completed and requiring the continued detention of the applicant and his friends. On 26 July the Higher Court of Travnik granted to the public prosecutor's appeal and issued another decision ("the second decision on detention"), stating that the applicant and his friends could be held in custody for another month. The Ombudsperson has not been able to see a copy of that decision.

41. The applicant's representative appealed against the second decision on detention, claiming that it was not in accordance with Article 190 para. 2 of the Law on Criminal Procedure and asking that the matter, including all relevant documentation, be referred to the Supreme Court in Mostar. The appeal failed.

42. On 29 July 1996 "the HRHB" Office for the Exchange of Prisoners and Other Persons communicated its proposal of 24 June 1996 for exchange of prisoners to the Presidency of Bosnia and Herzegovina.

43. On 7 August 1996 the applicant was exchanged, near Mostar, as part of the exchange of prisoners of war between the Government of BiH and the Government of "the HRHB".

44. During the applicant's detention, "the HRHB's" and Croatia's media repeatedly presented the applicant and his friends as members of the "El-mudžahid" unit."

8. The facts of the case, as thus established by the Ombudsperson, were not disputed by the respondent Party, either in writing or at the oral hearing. The Chamber will therefore base its decision in principle on the facts as so established but will also take into account the submissions made by the applicant and the Ombudsperson at the hearing as well as documents made available by those appearing before it.

B. Relevant Legislation

9. (a) The Penal Code of the FSFRY

Article 142 § 1 of the Penal Code of the Former Socialist Federative Republic of Yugoslavia, adopted by the then Republic of Bosnia and Herzegovina ("Official Gazette SFRJ" no. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90 and 45/90; "Official Gazette RBiH" no. 2/92, 8/92, 10/92, 16/92 and 13/94), reads as follows:

> "A person who, in violation of rules of the International Law during a period of war, armed conflict or occupation, has ordered that civilians be subjected to: killing, torture, inhuman actions, biological experiments, major suffering, violations of their bodily integrity or health; displacing or moving to other places, changing of their nationality and taking of another religion; forcible prostitution or rape; measures of fear and terror, being hostages, collective punishment, being taken into concentration camps, illegal detention, being deprived of the right to a fair and impartial trial; forcibly joining the enemy armed forces or intelligence service or administration; forced labour, starvation, confiscation of property, looting; a person who has ordered that the following be done: illegal and unlawful extirpation or usurpation of a great amount of property which is not justified by military needs, taking an illegal and disproportionate amount of contribution and requisition, reduction of the value of the domestic currency or illegal printing of money; or who has executed any of the above mentioned actions, will be punished by at least five years of imprisonment or by death penalty."

(b) The Law on Criminal Procedure, The Law on Application of the Law on Criminal procedure and the Law on Internal Affairs

10. The provisions on arrest, detention and related issues are provided in the Law on Criminal Procedure, the Law on Application of the Law on Criminal Procedure and the Federation of Bosnia and Herzegovina Law on Internal Affairs.

Relevant Articles of the Law on Criminal Procedure (Consolidated text) ("Official Gazette SFRJ", no. 26/86, 74/87, 57/89, 3/90, "Official Gazette RBiH", no. 2/92, 9/92, 16/92 and 13/94), read as follows:

Article 157

> "(1) An investigation shall be instituted against a particular individual if there is a ground for suspicion that he has committed a crime."

Article 158

> "(1) The investigation shall be conducted on the application of the public prosecutor.
>
> (2) The application to the investigation shall be submitted to the investigative judge of the competent court.
>
> (3) The application must indicate the following: the person against whom the investigation is to be conducted, a description of the act which has the legal attributes of a crime, the legal name of the crime, the circumstances justifying suspicion and the evidence that exists.

(4) The application to conduct the investigation may include a proposal that certain circumstances be investigated, that certain actions be taken, and that certain persons be examined with respect to certain points, and it may also be recommended that the person against whom the investigation is being applied for be taken into custody.

(5) The public prosecutor shall deliver to the investigative judge the criminal charge and all papers and records concerning actions which have been taken. The public prosecutor shall at the same time deliver to the investigative judge physical objects which may serve as evidence or shall indicate where they are located."

Article 159

"(1) When the investigative judge receives the application for the conduct of the investigation, he shall examine the records, and if he concurs in the application, he shall order that the investigation be conducted; the decision to that effect should contain the data referred to in Article 158, paragraph 3 of this law. The decision shall be delivered to the public prosecutor and to the accused.

(2) Before making the decision the investigative judge shall question the person against whom the conduct of the investigation is applied for unless there is a risk of delay.

(3) Before deciding on the public prosecutor's application the investigative judge may summon the public prosecutor and the person against whom conduct of the investigation has been applied for to come before the court on a specified date, if this is necessary in order to clarify circumstances which may be important in deciding on the petition, or if the investigative judge feels that an oral hearing would be advisable for other reasons. On that occasion the parties to the proceedings may present their motions orally, and the public prosecutor may amend or supplement his application for conduct of an investigation and he may also propose that proceedings be conducted on the basis of an indictment (Article 160).

(4) Provisions on the summoning and examining of an accused shall be applied to the summoning and examining of the person against whom the conduct of an investigation has been applied for. A person summoned under paragraph 3 of this article shall be instructed by the investigative judge in conformity with Article 218 paragraph 2 of this law.

(5) An appeal is allowed against the decision of an investigative judge to conduct an investigation. If the decision was communicated orally, the appeal may be filed for the record at that time."

Article 190

"(1) Custody may be ordered only under the conditions envisaged in this law.

(2) The length of custody must be limited to the shortest necessary time. It is the duty of all bodies and agencies participating in criminal proceedings and of agencies providing legal aid to proceed with particular urgency if the accused is in custody.
(3) Throughout the entire course of the proceedings custody shall be terminated as soon as the grounds on which it was ordered cease to obtain."

Article 191

"(1) Custody shall always be ordered against a person if there is a reasonable suspicion that he has committed a crime for which the law prescribes the death penalty. Custody need not to be ordered if the circumstances indicate that in the particular case involved the law prescribes that a less severe penalty may be pronounced.

(4) A person committing a criminal offence that is automatically prosecuted can be deprived of his liberty by any person. The person deprived of his liberty must immediately be delivered to the investigative judge or to the Ministry of Internal Affairs authority, and if this is

not possible, one of the latter must immediately be informed. The Ministry of Internal Affairs authority shall proceed according to Article 195 of this law."

Article 192

"(1) Custody shall be ordered by the investigative judge of the competent court.

(2) Custody shall be ordered in a written decision containing the following: the first and the last name of the person being taken into custody, the crime he is charged with, the legal basis for custody, instruction as to the right of appeal, a brief substantiation in which the basis for ordering custody is specifically argued, the official seal, and the signature of the judge ordering custody.

(3) The decision on custody shall be presented to the person to whom it pertains at the moment when he is arrested, and no later than 24 hours from the moment he is deprived of liberty. The time of his detainment and the time of presentation of the warrant must be indicated in the record.

(4) An individual who has been taken into custody may appeal the decision on custody to the panel of judges (Article 23, paragraph 6) within 24 hours from the time when the warrant was presented. If the person taken into custody is examined for the first time after that period has expired, he may file an appeal at the time of his examination. The appeal, a copy of the transcript of the examination, if the person taken into custody has been examined, and the decision on custody shall be immediately delivered to the panel of judges. The appeal shall not stay execution of the warrant.

(5) If the investigative judge does not concur in the public prosecutor's recommendation that custody be ordered, he shall seek a decision on the issue from the panel of judges (Article 23, paragraph 6). A person taken into custody may file an appeal against the decision of the panel of judges which ordered custody, but that appeal shall not stay execution of the order. The provisions of paragraphs 3 and 4 of this Article shall apply in connection with presentation of the warrant and the filing of the appeal.

(6) In the cases referred to in paragraphs 4 and 5 of this Article the panel of judges ruling on an appeal must render a decision within 48 hours."

Article 193

"(1) The investigative judge must immediately inform a person who has been detained and brought before him that he may engage defence counsel, who may attend his examination, and, if necessary, he shall help him to find defence counsel. If within 24 hours of the time of this communication a person taken into custody does not provide the presence of defence counsel, the investigative judge must immediately examine that person.

(2) If a person who has been detained declares that he will not engage defence counsel, the examining magistrate has a duty to examine him within 48 hours.

(3) If, in a case in which legal representation is obligatory (Article 70, § 1), a person taken into custody does not engage defence counsel within 24 hours from the date when he is informed of his right to do so, or if he declares that he will not engage defence counsel, counsel shall be appointed for his defence ex officio.

(4) Immediately after the examination the investigative judge shall decide whether to release the individual who has been taken into custody. If he considers that the person arrested should be detained, the investigative judge shall immediately inform the public prosecutor to that effect unless the latter has already submitted an application for the conduct of an investigation. If within 48 hours from the time of being informed about custody the public prosecutor does not file an application for the conduct of an investigation, the investigative judge shall release the person who has been taken into custody."

Article 195

"(1) Authorised officials of the Ministry of Internal Affairs authority may detain a person if any of the reasons envisaged in Article 191 of this law obtain, but they must bring that person without delay before the competent investigative judge or the investigative judge of the lower court in whose jurisdiction the crime was committed, if the seat of that court can be reached more quickly. When the authorised official of the law enforcement agency brings the person before the investigative judge, he shall inform him of the reasons at the time of his arrest.

(2) If impediments which could not be overcome made it impossible to bring a person who has been arrested before the investigative judge within 24 hours, the officer must give a specific justification for this delay. The delay must also be justified when an individual is being brought in at the request of the investigative judge.

(3) If, because of the delay in bringing the accused before the investigative judge, the latter is unable to make the decision on custody within the period referred to in Article 192, paragraph 3, of this law, he is obliged to render a decision on custody as soon as the person who has been arrested is brought before him."

11. Article 4(a) of the Law on the Application of the Law on Criminal Procedure ("Official Gazette RBiH" no. 6/92, 9/92, 13/94 and 33/95) supersedes and is identical to Article 196 of the Law on Criminal Procedure[1]. Insofar as relevant it provides as follows:

"(1) In exceptional circumstances custody can be ordered by the Ministry of Internal Affairs authority before an investigation is carried out, if it is necessary for establishing an identity, checking an alibi or for other reasons it is necessary to gather information required for the conduct of proceedings against a particular person, and reasons for pre-trial custody prescribed in Article 191 § 1 and § 2 points 1 and 3 of this law exist, although in cases prescribed by Article 191 § 2 point 2 this can be done only if there is a well-founded fear that the person at issue will destroy evidence of the criminal act.

(3) Custody ordered by the Ministry of Internal Affairs authority may last up to three days, from the moment of arrest. The provisions of Article 192 §§ 2 and 3 of this law shall apply to custody. A detained person may appeal against a decision on custody before the panel of judges of the competent court within 24 hours from the moment he receives the decision. The panel is obliged to render a decision on appeal within 48 hours from the moment of receipt of appeal. The appeal has no suspensive effect. The Ministry of Internal Affairs authority shall provide a detainee with legal aid for the lodging of his appeal.

(5) If, after the expiry of the three days time-limit, the detainee is not released, the Ministry of Internal Affairs authority shall act in accordance with Article 195 of this law, and the investigative judge before whom the detainee is brought shall act in accordance with Article 193 of this law."

12. Law on Criminal Procedure (Consolidated text) (continued)

Article 197

"(1) On the basis of the investigative judge's decision the accused may not be held in custody more than 1 month from the date of his arrest. At the end of that period the accused may be kept in custody only on the basis of a decision to extend custody.

[1] The original Article 196 was deleted from the Law on Criminal Procedure by the Law on the Adoption of the Law on Criminal Procedure ("Official Gazette RBiH", no. 2/92, 9/92 and 13/94), but was introduced again by Article 4(a) of the Law on the Application of the Law on Criminal Procedure. Since the original text of this Article has not changed, the use of the words "this law" in Article 4(a) in fact refer to the Law on Criminal Procedure.

(2) Custody may be extended for a maximum period of 2 months under a decision of the panel of judges (Article 23, § 6). An appeal is permitted against the panel's decision, but the appeal does not stay the execution of the decision. If proceedings are conducted for a crime carrying a prison sentence of more than 5 years or a more severe penalty, a panel of the Supreme Court of the Republic may for important reasons extend custody by not more than another 3 months. The decision to extend custody shall be made on the agreed recommendation of the investigative judge or public prosecutor.

(3) If a bill of indictment is not brought before the expiration of the periods referred to in paragraph 2 of this Article, the accused shall be released."

Article 198

"In the course of the preliminary examination the investigative judge may terminate custody on agreement with the public prosecutor when proceedings are being conducted on his petition, unless custody is terminated because the period of its duration has expired. If the investigative judge and public prosecutor do not reach agreement on this point the investigative judge shall ask the panel of judges to decide the issue, which it must do within 48 hours."

13. On 10 January 1996 the Federation of Bosnia and Herzegovina passed a new Law on Internal Affairs ("Official Gazette FBiH", no 1/96). This Law entered into force on 1 February 1996

Article 35

"If necessary in the course of duty and for the execution of assignments, authorised officers may request persons to identify themselves, and in cases prescribed by Federal Law, bring them in or have them brought before the competent authority."

Article 36

"In cases prescribed by the law regulating criminal procedure, authorised officers may bring in the persons, if the criminal act falls within the competence of the Ministry."

14. Law on Criminal Procedure (Consolidated text) (continued)

Article 205 imposes a duty on the President of the court to survey and visit detainees at least once a week and to take all necessary steps to remedy irregularities.

15. Law on the Application of the Law on Criminal Procedure ("Official Gazette RBiH", no. 6/92, 9/92, 13/94 and 33/95):

Article 13, *inter alia*, provides:

"1) Provisions of the Law on Criminal Procedure in regard to ... procedures for the compensation of damage, rehabilitation and procedures for the achievement of other rights of persons unjustly convicted and unjustly deprived of liberty, shall not apply."

The Law on the Application of the Law on Criminal Procedure was in force from 2 June 1992 until 23 December 1996, i. e. from the day of its publication in the "Official Gazette RB&H" until the cessation of the imminent threat of war. Since the day it was repealed, the provisions of Articles 541 to 549, relating to the procedure for compensation for damage, rehabilitation and realisation of other rights of persons who had been unjustly sentenced and whose detention was ill-founded, have been fully applicable once more.

16. Articles 542 § 2, 543 § 1, 545 § 3 of the Law on Criminal Procedure provide as follows:

Article 542 § 2:

(2) Before submitting a claim for compensation for damages, the person concerned is obliged to address his request to the Administration authority of the Republic which is competent for the legal matters.

Article 543 § 1:

(1) If a claim for compensation for damages is not accepted or no decision by the authority organ has been taken on it within three months since the date of laying it, the person concerned may submit a complaint to a competent court for compensation for damages. If an agreement has been made in respect to a part of the claim, the damaged person concerned may submit a complaint regarding the remainder of the claim.

Article 545 § 3:

"The right to compensation for damage belongs also to a person who is, because of a mistake or the illegal act of an organ, deprived of his/her freedom or kept for a longer period of time under custody or in prison than would otherwise have been the case."

(c) The Rome Agreement of 18 February 1996, Agreed Measures ("The Rules of the Road")

17. On 18 February 1996, the signatories to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, meeting in Rome, agreed on certain measures to strengthen and advance the peace process. The second paragraph of item 5, entitled "Cooperation on War Crimes and Respect for Human Rights", reads as follows:

"Persons, other than those already indicted by the International Tribunal, may be arrested and detained for serious violations of international humanitarian law only pursuant to a previously issued order, warrant or indictment that has been reviewed and deemed consistent with international legal standards by the International Tribunal. Procedures will be developed for expeditious decision by the Tribunal and will be effective immediately upon such action."

The expressions "International Tribunal" and "Tribunal" refer to the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, which has its seat in The Hague. The above-quoted provision is normally referred to as the "Rules of the Road".

18. At the hearing before the Chamber the Agent of the respondent Party stated, in relation to the legal status of the Rome Agreement, as follows:

"Legally the Rome Agreement, The Rules of the Road, dated 18 February 1996, for the Federation of Bosnia and Herzegovina, has an obligatory character. The Federal Ministry of Justice in Sarajevo has delivered the text of this Agreement promptly on time to all courts within the Federation of Bosnia and Herzegovina in order to comply with it. The courts within the Federation were informed on time of its content and it is in force and legally binding because the Parties who signed the Agreement of 18 February 1996 in Rome agreed about the procedure and instructions to the Parties in the event of prosecution for war crimes against the civilian population and other crimes against humanity under international law"

IV. FINAL SUBMISSIONS OF THE PARTIES

19. The applicant submitted that he had been the victim of violations of his rights under Articles 3, 4, 5, 13 and 14 of the Convention and that the Chamber should award him monetary and other relief therefor.

20. The representatives of the Ombudsperson maintained the conclusions reached in her Report to the effect that the applicant's rights under the above-mentioned Articles of the Convention had been violated.

21. The respondent Party accepted that the applicant had been unlawfully detained but submitted firstly that the application was premature in that the possibility of claiming compensation under the ordinary law was open to the applicant and, secondly, that the compensation claimed by the applicant was in any event excessive.

V. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

22. The Agent of the respondent Party, speaking at the Chamber's hearing, stated that it would have been open to the applicant under Article 524 § 2 of the Law on Criminal Procedure to apply to the competent Minister of Justice for compensation for damage arising from his illegal detention and thereafter to apply to the competent court.

23. The Chamber will construe the above submission of the Agent as a statement that the law of the Federation provides for an "enforceable right to compensation" for detention suffered in violation of Article 5 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention"). Were the Chamber to accept it, the implication would be that there had been no violation of Article 5 § 5 of the Convention. Accordingly this argument cannot be considered as a preliminary matter. This objection must accordingly be joined to the merits (see the judgment of the European Court of Human Rights in the case of Sakik and Others v. Turkey, *Reports of Judgments and Decisions* 1997, § 57, and paragraph 78 below).

24. No other grounds have been stated, or become apparent, which would justify declaring the application inadmissible in whole or in part. The Chamber will therefore declare the application admissible in its entirety.

B. Merits

1. Article 3 of the Convention

25. Article 3 of the Convention provides as follows:

"No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment."

26. The applicant and the Ombudsperson were of the opinion that the applicant had been the victim of violations of Article 3 of the Convention.

The applicant had had to spend almost four and a half months deprived of his liberty without any information as to the reasons and purpose of his detention. In this period he had lived in a state of constant uncertainty as to his eventual fate, which would have given rise to great fear and caused significant stress in even the most healthy person. In addition, the conditions of detention in Kiseljak appeared to have been very difficult: four, and on occasion more people had been kept in a single unheated room, which at the time – in February and March – must have been extremely cold. The applicant had been unable to leave the room during this period and he and the other detainees had been forced to share minimum sanitary facilities in the cell, running water being rare. The food supplied had been minimal.

During the transfer of the applicant and his companions to Kiseljak Military Prison to Rodoč Barracks, the applicant had been seriously beaten by the authorities, being punched and kicked and struck with rifle butts. During this episode he had been handcuffed and unable to defend himself in any way.

The uncertainty in which the applicant was left for so protracted a period, the physical violence to which he was subjected and the living conditions in Kiseljak Military Prison all constituted serious violations of Article 3 of the Convention.

27. The Agent of the respondent Party did not dispute the facts established by the Ombudsperson (see paragraph 7 above). Nor did he deny that there had been violations of Article 3.

28. The Chamber recalls that Article 3 enshrines one of the fundamental values of democratic society. Even in the most difficult of circumstances, such as the fight against organised terrorism and crime, the Convention prohibits in absolute terms torture or inhuman or degrading treatment or punishment. Unlike most of the substantive clauses of the Convention and of Protocols Nos. 1 and 4, Article 3 makes no provision for exceptions and no derogation from it is permissible under Article 15 even in the event of a public emergency threatening the life of the nation (see, *inter alia*, the judgment of the European Court of Human Rights in the case of Aksoy v. Turkey, 18 December 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI, § 62).

29. It is further recalled that, in respect of a person deprived of his liberty, any recourse to physical force which has not been made strictly necessary by his own conduct diminishes human dignity and is in principle an infringement of the right set forth in Article 3 of the Convention. The requirements of an investigation and the undeniable difficulties inherent in the fight against crime cannot justify placing limits on the protection to be afforded in respect of the physical integrity of individuals (see the judgment of the European Court of Human Rights in the case of Ribitsch v. Austria, 4 December 1995, Series A no. 336, § 38).

30. There can be no doubt that the physical violence committed on the applicant while he was in captivity and thus at the mercy of his captors constitutes inhuman and degrading treatment. In the Chamber's opinion, the same applies to the applicant's being kept in a state of prolonged uncertainty as to his eventual fate, which was further aggravated by threats of death and grievous injury. Having found serious violations of Article 3 of the Convention on these grounds, the Chamber does not consider it necessary on this occasion to examine the conditions of the applicant's detention in detail despite certain misgivings.

31. In conclusion, Article 3 of the Convention has been violated.

2. Article 4 of the Convention

32. Article 4 of the Convention provides as follows:

"1. No one shall be held in slavery or servitude.

2. No one shall be required to perform forced or compulsory labour.

3. For the purpose of this Article the term 'forced or compulsory labour' shall not include:

(a) any work required to be done in the course of detention imposed according to the provisions of Article 5 of the Convention or during conditional release from such detention;

(b) any service of a military character or, in the case of conscientious objectors in countries where they are recognised, service exacted instead of compulsory military service;

(c) any service exacted in case of an emergency or calamity threatening the life or well-being of the community;

(d) any work or service which forms part of normal civic obligations."

33. The applicant and the Ombudsperson considered that the applicant had been the victim of a violation of this provision in that, for the latter part of his detention at Rodoč Barracks, he had been required to clean the barracks, to carry machinery and to unload food into the kitchens for nine to ten hours each day. He had received no remuneration for this work. Nor had he been in a position to refuse, as to do so would have been to put his safety at risk.

In the view of the Ombudsperson, given that the applicant was illegally detained, the exception provided for by Article 4 § 3 (a) of the Convention did not apply. Moreover, she was of the opinion that the applicant had been held in "servitude".

34. The Agent of the respondent Party did not dispute the facts established by the Ombudsperson (see paragraph 7 above). Nor did he deny that there had been violations of Article 4.

35. As did the European Court of Human Rights in its judgment in the case of Van der Mussele v. Belgium of 23 November 1983 (Series A no. 70), the Chamber will take as its starting point the definition of "forced or compulsory labour" given in Article 2 § 2 of Convention no. 29 of the International Labour Organisation concerning Forced or Compulsory Labour, namely "... all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself voluntarily".

36. It is clear that the applicant, who was detained against his will, did not offer himself voluntarily for the work he was required to perform in Rodoč Barracks. Moreover, like the Ombudsperson, the Chamber accepts that the applicant could reasonably believe that he was under threat of violence against his person should he refuse. In this regard the Chamber cannot overlook the fact that he had already been physically assaulted and was entirely at the mercy of the persons keeping him in detention. It must therefore be accepted that the work exacted from the applicant amounted to "forced or compulsory labour". This will constitute a violation of Article 4 of the Convention if it is not covered by one of the exceptions provided for by Article 4 § 3.

37. The Chamber finds that this is not the case. Given that the applicant's detention was not lawful under Article 5 of the Convention (see paragraphs – below), Article 4 § 3 (a) cannot apply. The other exceptions provided for by Article 4 § 3 are obviously irrelevant.

38. However, on the ordinary meaning of the expression "servitude" and in view of the clear wording of Article 4 § (a) – which, it is true, applies only to detention which is legal under Article 5 –, the Chamber cannot find that work exacted from a prisoner in the normal course of his detention amounts to "servitude" prohibited by Article 4 § 1 for the sole reason that the detention is illegal.

39. In conclusion, Article 4 of the Convention has been violated.

3. Article 5 of the Convention

40. Article 5 of the Convention provides as follows:

"1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:

(a) the lawful detention of a person after conviction by a competent court;

(b) the lawful arrest or detention of a person for non-compliance with the lawful order of a court or in order to secure the fulfilment of any obligation prescribed by law;

(c) the lawful arrest or detention of a person effected for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so;

(d) the detention of a minor by lawful order for the purpose of educational supervision or his lawful detention for the purpose of bringing him before the competent legal authority;

(e) the lawful detention of persons for the prevention of the spreading of infectious diseases, of persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants;

(f) the lawful arrest or detention of a person to prevent his effecting an unauthorised entry into the country or of a person against whom action is being taken with a view to deportation or extradition.

2. Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons for his arrest and of any charge against him.

3. Everyone arrested or detained in accordance with the provisions of paragraph 1 (c) of this Article shall be brought promptly before a judge or other officer authorised by law to exercise judicial power and shall be entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial. Release may be conditioned by guarantees to appear for trial.

4. Everyone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his release ordered if the detention is not lawful.

5. Everyone who has been the victim of arrest or detention in contravention of the provisions of this Article shall have an enforceable right to compensation."

41. The applicant and the Ombudsman considered that the applicant had been a victim of violations of Article 5 §§ 1, 2, 3, 4 and 5.

The Agent of the respondent Party, speaking at the Chamber's hearing, admitted that the applicant had been detained without just cause.

42. The Chamber notes at the outset that it is not open to doubt that the applicant was deprived of his liberty.

(a) Article 5 § 1 of the Convention: whether the applicant's detention was "lawful"

43. The applicant and the Ombudsperson observed that the applicant had been brought before a court only on 27 June 1996, four months and seventeen days after his arrest. As of that date, he was kept in detention for the stated purpose of investigating his involvement in war crimes. Since these were crimes for which the death penalty might be imposed (Article 142 § 1 of the Penal Code of the Former Socialist Federate Republic of Yugoslavia, see paragraph 9 above), it was mandatory to remand the applicant in custody (Article 191 of the Law on Criminal Procedure, see paragraph 10 above). Consequently, while it would have been lawful under domestic law for the applicant's arrest to have been carried out without a warrant by the law enforcement bodies acting in accordance with Article 195 of the Law on Criminal Procedure, he should then have been brought before the competent investigative judge or the investigative judge of the lower court in whose jurisdiction the crime was committed, without delay (Article 195 § 1 of the Law on Criminal Procedure). The failure to bring the applicant before the investigating judge within 24 hours required the enforcement authorities to provide specific justification for the delay (Article 195 § 2 of the Law on Criminal Procedure), which was never done. Alternatively, if the law enforcement bodies had been acting in accordance with Article 4(a) of the Law on Application of the Law on Criminal Procedure, after a maximum of three days in detention, the applicant should have been brought without delay before the competent investigative judge of the lower court in whose jurisdiction the crime was committed.

In the opinion of the Ombudsperson, the failure to observe the rules of procedure laid down by national law was in itself sufficient to render the whole period of detention contrary to Article 5 § 1.

44. The Agent of the respondent Party offered no argument to the contrary.

45. On the facts of the case, the Chamber has come to the conclusion that the applicant was arrested and detained by agents of the respondent Party for the sole purpose of exchanging him against prisoners held by others.

It is to be recalled that Article 5 § 1 is intended to guarantee freedom from arbitrary detention. The enumeration therein given of grounds which may justify deprivation of liberty is exhaustive (see the judgment of the European Court of Human Rights in the Ireland v. the United Kingdom judgment of 18 January 1978, Series A no. 25, § 194) and arrest or detention for the purpose of exchange is not to be found there. That is sufficient for the Chamber to find that the applicant's detention was not "lawful" under Article 5 § 1 of the Convention and thus to find that the applicant has been a victim of a violation of Article 5 § 1.

46. Moreover, although the Chamber would not be seen to distinguish the period after 27 June 1996 from the preceding period, it notes that in so far as the reason for the applicant's detention as from that date was the suspicion that he had committed war crimes, the "Rule of the Road" contained in the Rome Agreement of 18 February 1996 required that the relevant order, warrant or indictment be reviewed beforehand by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. As stated by the Agent of the respondent Government at the Chamber's hearing, the "Rules of the Road" apply as domestic law in the Federation.

Given that, as stated by the Agent (see paragraph 18 above), the "Rules of the Road" had been circulated to all the courts in the Federation, the investigative judge who ordered the applicant's detention cannot have been unaware of them. Yet they were not followed.

47. The Chamber concludes that there has been a violation of Article 5 § 1 of the Convention.

(b) Article 5 § 1 (c)

48. The applicant and the Ombudsperson were of the opinion that there had been a violation of Article 5 § 1 (c) in that the applicant had not been detained on a "reasonable suspicion" that he had committed an offence.

49. As already noted, the Agent of the respondent Party admitted at the Chamber's hearing that the applicant had been deprived of his freedom without reason.

50. In view of its finding in paragraph 47 above that the applicant's detention was in any case unlawful, the Chamber does not consider it necessary to address separately the question whether Article 5 § 1 (c) was applicable.

(c) Article 5 § 2

51. The applicant and the Ombudsperson were of the opinion that the failure to inform the applicant of the reasons of his arrest or of any charges against him until four and a half months had passed constituted a violation of the applicant's right, guaranteed by Article 5§2 of the Convention, to be given such information "promptly".

52. The Agent of the respondent Party offered no argument to the contrary.

53. As the European Court of Human Rights stated in its Fox, Campbell and Hartley judgment of 30 August 1990 (Series A, no. 182), Article 5 § 2 contains the elementary safeguard that any person arrested should know why he is being deprived of his liberty. This provision is an integral part of the scheme of protection afforded by Article 5: by virtue of paragraph 2 the person arrested must be told, in simple, non-technical language that he can understand, the essential legal and factual grounds for his arrest, so as to be able, if he sees fit, to apply to a court to challenge its lawfulness in accordance with paragraph 4. Whilst this information must be conveyed "promptly", it need not be related in its entirety by the arresting officer at the very moment of the arrest. Whether the content and promptness of the information conveyed were sufficient is to be assessed in each case according to its special features (loc. cit., § 40).

54. Although it appears that the applicant's detention was for the purpose of exchange against other prisoners and that he was so informed in May 1996 by the commanding officer of the Heliodrom prison (see paragraph 7 above), no legal grounds were given at all. In these circumstances the Chamber takes the view that the date on which the applicant was "informed ... of the reasons for his arrest and of any charge against him" was 27 June 1996. That was the date on which the investigative judge gave him the information which enabled him to take any proceedings to challenge the lawfulness of his detention (see paragraph 7 above).

The Chamber agrees with the Ombudsperson that a delay of some four and a half months in providing such essential information cannot in any circumstances be considered compatible with Article 5 § 2 of the Convention.

55. In conclusion, Article 5 § 2 has been violated.

(d) Article 5 § 3 of the Convention

56. The applicant and the Ombudsperson were of the opinion that the applicant had been the victim of a violation of Article 5 § 3 of the Convention in that he had not been brought promptly before a judge, brought to trial within a reasonable time or released pending trial. He had not even been given the opportunity to offer any guarantees to appear for trial.

57. The Agent of the respondent Party did not offer any arguments to the contrary.

58. The Chamber recalls that Article 5 § 3 applies only to persons arrested or detained in accordance with Article 5 § 1 (c). In view of its findings with regard to that provision, there is no call for the Chamber to consider the case under Article 5 § 3.

(e) Article 5 § 4 of the Convention

59. The applicant and the Ombudsperson were of the opinion that the applicant had been the victim of a violation of Article 5 § 4 in that the applicant had not been able to take proceedings by which the lawfulness of his detention would be decided speedily by a court and his release ordered if the detention was not lawful.

The Ombudsperson pointed to the fact that the applicant had been detained without a legal order from 10 February until 27 June 1996. Only on the latter date did it become possible for him to take proceedings to challenge the lawfulness of his detention. Until then it was, in the Ombudsperson's view, unlikely that any request by the applicant to be brought before a court would have been acceded to.

60. The Agent of the respondent Party did not offer any arguments to the contrary.

61. The finding of a violation of Article 5 § 1 in the present case does not dispense the Chamber from proceeding to inquire whether there was a failure to comply with Article 5 § 4, as the two provisions are distinct (see the European Court of Human Rights' Bouamar v. Belgium judgment of 29 February 1988, Series A no. 129, § 55).

62. The Chamber recalls that, as was held by the European Court of Human Rights in its Chahal v. the United Kingdom judgment of 15 November 1996 (*Reports of Judgments and Decisions* 1996), Article 5 § 4 provides a *lex specialis* in relation to the more general requirements of Article 13.

63. As was held by the European Court of Human Rights in its Brogan and Others v. the United Kingdom judgment of 29 November 1988 (Series A no. 145-B), the notion of "lawfulness" under Article 5 § 4 has the same meaning as in Article 5 § 1; and whether an "arrest" or "detention" can be regarded as "lawful" has to be determined in the light not only of domestic law, but also of the text of the Convention, the general principles embodied therein and the aim of the restrictions permitted by Article 5 § 1. By virtue of Article 5 § 4, arrested or detained persons are entitled to a review bearing upon the procedural and substantive conditions which are essential for the "lawfulness", in the sense of the Convention, of their deprivation of liberty (loc. cit., § 65).

64. This means that, in the instant case, the applicant should have had available to him a remedy allowing the competent court to examine not only compliance with the procedural requirements laid down by domestic law but also the reasonableness of any suspicion grounding the arrest and the legitimacy of the purpose pursued by the arrest and the ensuing detention (compare the Brogan judgment, loc. cit.).

Furthermore, as appears from the wording of Article 5 § 4 itself, the remedy in question must be such as to allow the lawfulness of the arrest or detention to be decided "speedily" by a body possessing the attributes of a "court".

65. Like the Ombudsperson, the Chamber accepts that no remedy at all was available to the applicant until 27 June 1996 and indeed the Agent of the respondent Party has not suggested otherwise. This is in itself sufficient to find that there has been a violation of Article 5 § 4.

66. It should be noted that, although it appears that a judicial remedy became available to the applicant on 27 June 1996 (of which the applicant did not avail himself), the Agent of the respondent Party did not argue that this remedy met the requirements of Article 5 § 4. In view of its finding in the preceding paragraph, the Chamber does not consider it necessary to address this matter of its own motion.

67. In conclusion, Article 5 § 4 has been violated.

(f) Article 5 § 5 of the Convention

68. The applicant claimed that he had been a victim of a violation of Article 5 § 5 of the Convention in that he had been unable to claim compensation for his illegal detention.

69. The Ombudsperson considered that Article 13 of the Law on Application of the Law on Criminal Procedure (see paragraph 15 above) had apparently repealed Article 545 of the Law on Criminal Procedure (see paragraph 16 above), thus making it impossible for the applicant to claim such compensation; there had, accordingly, been a violation of Article 5 § 5.

70. The Agent of the respondent Party stated that it would have been open to the applicant under Article 524 § 2 of the Law on Criminal Procedure (the Agent was apparently referring to Article 542 § 2 - see paragraph 16 above) to apply to the Minister of Justice of the Canton for compensation for damage arising from his illegal detention and thereafter to apply to the competent court. However, only pecuniary damage could be compensated. There was no provision for compensation of non-pecuniary damage.

71. Given that the Agent of the respondent Party raised a preliminary objection of non-exhaustion which the Chamber has joined to the merits of the case (see paragraph 23 above), the Chamber will have regard to the case-law of the European Court of Human Rights with regard to Article 26 of the Convention (see, particularly, the statement of principle in the Court's Akdivar and Others v.Turkey judgment of 16 September 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996). The Court held in paragraphs 66-69 of that judgment:

> "66. Under Article 26 normal recourse should be had by an applicant to remedies which are available and sufficient to afford redress in respect of the breaches alleged. The existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness (see, *inter alia*, the Vernillo v. France judgment of 20 February 1991, Series A no. 198, pp. 11-12, § 27, and the Johnston and Others v. Ireland judgment of 18 December 1986, Series A no. 112, p. 22, § 45).
>
> Article 26 also requires that the complaints intended to be made subsequently at Strasbourg should have been made to the appropriate domestic body, at least in substance and in compliance with the formal requirements and time-limits laid down in domestic law and, further, that any procedural means that might prevent a breach of the Convention should have been used (see the Cardot v. France judgment of 19 March 1991, Series A no. 200, p. 18, § 34).

67. However, there is, as indicated above, no obligation to have recourse to remedies which are inadequate or ineffective. In addition, according to the 'generally recognised rules of international law' there may be special circumstances which absolve the applicant from the obligation to exhaust the domestic remedies at his disposal (see the Van Oosterwijck v. Belgium judgment of 6 November 1980, Series A no. 40, pp. 18-19, §§ 36-40). The rule is also inapplicable where an administrative practice consisting of a repetition of acts incompatible with the Convention and official tolerance by the State authorities has been shown to exist, and is of such a nature as to make proceedings futile or ineffective (see the Ireland v. the United Kingdom judgment of 18 January 1978, Series A no. 25, p. 64, § 159, and the report of the Commission in the same case, Series B no. 23-I, pp. 394-97).

68. In the area of the exhaustion of domestic remedies there is a distribution of the burden of proof. It is incumbent on the Government claiming non-exhaustion to satisfy the Court that the remedy was an effective one available in theory and in practice at the relevant time, that is to say, that it was accessible, was one which was capable of providing redress in respect of the applicant's complaints and offered reasonable prospects of success. However, once this burden of proof has been satisfied it falls to the applicant to establish that the remedy advanced by the Government was in fact exhausted or was for some reason inadequate and ineffective in the particular circumstances of the case or that there existed special circumstances absolving him or her from the requirement (see, *inter alia*, the Commission's decision on the admissibility of application no. 788/60, Austria v. Italy, 11 January 1961, Yearbook, vol. 4, pp. 166-168; application no. 5577-5583/72, Donnelly and Others v. the United Kingdom (first decision), 5 April 1973, Yearbook, vol. 16, p. 264; also the judgment of 26 June 1987 of the Inter-American Court of Human Rights in the Velàsquez Rodríguez case, Preliminary Objections, Series C no. 1, § 88, and that Court's Advisory Opinion of 10 August 1990 on Exceptions to the 'Exhaustion of Domestic Remedies' (Article 46 (1), 46 (2) (a) and 46 (2) (b) of the American Convention on Human Rights), Series A no. 11, p. 32, § 41). One such reason may be constituted by the national authorities remaining totally passive in the face of serious allegations of misconduct or infliction of harm by State agents, for example where they have failed to undertake investigations or offer assistance. In such circumstances it can be said that the burden of proof shifts once again, so that it becomes incumbent on the respondent Government to show what they have done in response to the scale and seriousness of the matters complained of.

69. The Court would emphasise that the application of the rule must make due allowance for the fact that it is being applied in the context of machinery for the protection of human rights that the Contracting Parties have agreed to set up. Accordingly, it has recognised that Article 26 must be applied with some degree of flexibility and without excessive formalism (see the above-mentioned Cardot judgment, p. 18, § 34). It has further recognised that the rule of exhaustion is neither absolute nor capable of being applied automatically; in reviewing whether it has been observed it is essential to have regard to the particular circumstances of each individual case (see the above-mentioned Van Oosterwijck judgment, p. 18, § 35). This means amongst other things that it must take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as the personal circumstances of the applicants."

72. It appears to the Chamber that Article 545 § 3 of the Law on criminal proceedings (see paragraph 16 above) recognises a right to compensation for illegal detention. According to Article 542 § 2 of that Law (see paragraph 16 above), the person who has been illegally detained may apply to the competent authority for such compensation. An appeal against the decision of that authority (or against a failure to decide) may be filed to a court (Article 543 § 1 - see paragraph 16 above).

It appears that Article 545 § 3 was not repealed entirely, as stated by the Ombudsperson, but only suspended for the duration of the hostilities, and that it is now once again in force (see paragraph 15 above).

Be that as it may, the Chamber will approach the question whether Article 5 § 5 of the Convention was violated as follows.

73. Firstly, although the Chamber accepts that the law of the Federation provides for a right to compensation in relation to illegal detention and thus that "formal remedies" exist in theory, the Chamber must have regard to the general legal and political context in which they operate.

74. As has been seen, the present case concerns a person who was illegally detained for the purpose of exchanging him against prisoners held by another of the former belligerent factions (see paragraph 45 above). At the time, shortly after the end of active hostilities, there was widespread uncertainty prevailing throughout Bosnia and Herzegovina, and central authority was apparently not in a position to ensure observance of the rule of law by its subordinate executive authorities. This is reflected by the fact that the applicant's case is not unique. Indeed, a similar case was heard by the Chamber simultaneously with the present one and more are pending before the Ombudsperson (including, as appears from the Ombudsperson's report, cases brought by some of the persons arrested at the same time and place as the applicant). In these circumstances it falls to the respondent Party to satisfy the Chamber that the remedies allegedly available were "effective", or in other words, that the right to compensation which it was claimed existed as a matter of Federation law was "enforceable".

75. The Agent of the respondent Party has not cited any case-law of any court in the Federation from which it would appear that the procedure provided for by Article 542 § 2 had ever been successfully followed by any person in the applicant's position. In these circumstances the Chamber must find that the respondent Party has not discharged its burden of proof (see the above-mentioned Sakik and Others v. Turkey judgment, § 60).

76. The Chamber will now address the question whether the compensation to which a formal right is recognised meets Convention standards.

77. In its Tsirlis and Kouloumpas v. Greece judgment of 29 May 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997, the European Court of Human Rights found a violation of Article 5 § 5 of the Convention (loc. cit., § 66) and went on to award compensation of pecuniary and non-pecuniary damage under Article 50 (loc. cit., § 80). It did likewise in the above-mentioned Sakik and Others judgment (loc. cit., §§ 61 and 66). The Chamber accordingly finds that the "enforceable right to compensation" referred to in Article 5 § 5 of the Convention encompasses compensation for non-pecuniary damage as well as pecuniary damage. Yet, according to the Agent of the respondent Party, there is no provision for compensation of non-pecuniary damage. In these circumstances the Chamber finds that it is not established that the right to compensation meets the standards of Article 5 § 5.

78. In conclusion, the Chamber rejects the respondent Party's preliminary objection and finds that Article 5 § 5 of the Convention has been violated.

4. Article 14 of the Convention

79. Article 14 of the Convention provides as follows:

> "The enjoyment of the rights and freedoms set forth in the Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status."

80. The applicant and the Ombudsperson alleged that the applicant had been a victim of discrimination contrary to this provision, in relation to the rights guaranteed by Articles 3, 4 and 5 of the Convention.

81. The Agent of the respondent Party did not offer any argument to the contrary.

82. The European Court of Human Rights has held in its Dudgeon v. the United Kingdom judgment of 22 October 1981 (Series A no. 45) that where a substantive Article of the Convention has been invoked both on its own and together with Article 14 and a breach has been found of the substantive Article, it is not generally necessary also to examine the case under Article 14, though the position is

otherwise if a clear inequality of treatment in the enjoyment of the right in question is a fundamental aspect of the case (loc. cit., § 67).

However, in deciding whether to examine a question of discrimination under Article 14 the Chamber must take into account that, as confirmed by Article II § 2 (b) of Annex 6, the prohibition of discrimination is a central objective of the Dayton Agreement to which the Chamber must attach particular importance.

83. The Ombudsperson expressed the opinion that the central issue in the present case did in fact involve the question of existence of an inequality of treatment, because the applicant was held by the Bosnian Croat authorities for the purpose of exchanging him against Bosnian Croat prisoners held by the Government of Bosnia and Herzegovina.

(a) The Chamber's general approach

84. The Chamber has already found that the applicant's detention was not "lawful" within the meaning of Article 5 § 1 of the Convention. It has also found violations of Articles 3 and 4 of the Convention. The factual circumstances of the latter are closely connected with the applicant's illegal detention.

85. However, the Chamber has not yet considered the reasons for the applicant's detention in detail. Like the Ombudsperson, the Chamber finds it important to examine the allegation that the applicant was detained because the detaining authorities, considering the applicant to be associated with a former belligerent faction other than that to which they themselves belonged, wished to exchange him for a member or members of their own faction. Whether or not it is, as the Ombudsperson states, "the central issue" in the case, it is certainly of fundamental significance.

86. As the European Court of Human Rights has held on many occasions, Article 14 of the Convention affords protection against discrimination in the enjoyment of the rights and freedoms safeguarded by the other substantive provisions of the Convention. However, not every difference in treatment will amount to a violation of this Article. Instead, it must be established that other persons in an analogous or relevantly similar situation enjoy preferential treatment, and that there is no reasonable or objective justification for this distinction (see, as a recent authority, the Court's judgment in the case of the National and Provincial Building Society, the Leeds Permanent Building Society and the Yorkshire Building Society v. the United Kingdom of 23 October 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997, § 88).

(b) Whether there was a "difference in treatment" between the applicant and other persons in an analogous or relevantly similar situation

87. The Ombudsperson considered that until the applicant was brought before the investigative judge on 27 June 1996, he was held for no other purpose than to exchange him against other prisoners. In May 1996, he was informed by the commanding officer of the Rodoč Barracks that he continued to be detained because the Government of Bosnia and Herzegovina had not agreed to a proposed exchange of prisoners of war. On 18 June 1996 there had been a written proposal to exchange the applicant against other prisoners, which offer was repeated in a letter dated 24 June 1996 in which the name of the applicant was specifically mentioned. Only on 27 June 1996 was the applicant notified of allegations that he had been involved in war crimes. Nonetheless, no charges were in fact ever brought against him, and on 29 July 1996 a further offer of exchange was made in respect of the applicant. The offers of exchange had referred to the applicant variously as a "Jordanian citizen", an "Islamic citizen of an Arab country" and an "Islamic citizen". There had accordingly been a "difference in treatment" based on the applicant's "origin" and "faith".

The difference in treatment related not only to the applicant's illegal detention but also to the forced or compulsory labour exacted from him, and to the inhuman and degrading treatment meted out to him. The use of abusive and discriminatory language used provided sufficient evidence of that.

88. The Agent of the respondent Party offered no arguments to the contrary.

89. On the facts of the case as established, the Chamber, like the Ombudsperson, finds that the applicant was detained for no better reason than to exchange him against other prisoners. In the circumstances, this constitutes a "difference in treatment" as regards the guarantees to which the applicant was entitled under Articles 3, 4 and 5 of the Convention. This difference was based on the applicant's "religion" and "national origin".

(c) Whether there was an "objective and reasonable justification" for the difference in treatment complained of

(i) Article 14 of the Convention taken together with Article 5

90. In the Ombudsperson's view, the exchange of prisoners of war must always be *de facto* discriminatory, as the value of a war prisoner was the very fact that he or she belonged to a specific category of persons, namely "the perceived enemy".

In addition, Article IX § 1 (c) of Annex 1A to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina provided that all prisoners were to be released and transferred within thirty days of the transfer of authority between UNPROFOR and IFOR, that is, no later than 19 January 1996. The applicant was, however, detained after that date.

91. The Agent of the respondent Party did not seek to justify the difference in treatment complained of.

92. The Chamber observes that the detention of persons for the purpose of exchanging them against other persons is in itself prohibited as it is not provided for by Article 5 § 1 of the Convention. Where persons so detained are selected on the basis of their belonging to a specific category of human beings, such detention accordingly constitutes a difference in treatment for which there is no conceivable justification.

93. In conclusion, there has been a violation of Article 14 of the Convention taken together with Article 5.

(ii) Article 14 of the Convention taken together with Article 4

94. The Ombudsperson considered that during the period of his detention contrary to Article 14 taken together with Article 5, the applicant was forced to work.

95. The Agent of the respondent Party did not seek to justify the difference in treatment complained of.

96. The Chamber confines itself to referring to its finding of a violation of Article 4 in paragraph 39 above. Given that the violation of Article 4 found results directly from the finding of a violation of Article 5, the finding of a violation of a violation of Article 14 taken together Article 4 must also follow from the finding of a violation of Article 14 taken together with Article 5.

97. In conclusion, there has been a violation of Article 14 of the Convention taken together with Article 4.

(iii) Article 14 of the Convention taken together with Article 3

98. The Ombudsperson found it established, on the ground that abusive and racist language had been used against the applicant, that it was his origin and faith which had led to his being treated harshly while in detention.

99. The Agent of the respondent Party did not seek to justify the difference in treatment complained of.

100. The Chamber is satisfied that the applicant was maltreated for no other reason than his religion and his national origin. This adds to the violation of Article 3 found in paragraph 31 above the element of discrimination.

101. In conclusion, there has been a violation of Article 14 of the Convention taken together with Article 3.

5. Article 13 of the Convention

102. Article 13 of the Convention provides as follows:

> "Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

103. The applicant claimed to have been a victim of Article 13 of the Convention in that he had not had available to him an effective remedy against the violations of Articles 3, 4 and 5.

104. The Ombudsperson considered that, in view of her opinion with respect to Article 5 § 5 of the Convention, no separate issue arose under Article 13 with regard to the violation of Article 5.

The Ombudsperson considered that the applicant could not be said to have had avilable to him an effective remedy against the violations of Articles 3 and 4.

It was true that the applicant could in theory have brought criminal proceedings against those responsible for the commission of illegal acts against him. However, in view of the failure of the public prosecutor and the Higher Court of Travnik sitting at Vitez to take into account the fact that by the time the applicant's continued detention was ordered, on 27 June 1996, he had already been in illegal detention for four and a half months, the Ombudsperson considered it unlikely that either would have acted on the applicant's allegations.

As to the possibility of civil proceedings, the Ombudsperson took the view that the applicant ought not to be expected to return to the territory controlled by the Bosnian Croat authorities. Given that it did not appear that the criminal investigation against him had been closed or that he had been pardoned, he might reasonably fear re-arrest.

Quite apart from the question of whether the remedies open to the applicant were "effective", there remained the fact that the public prosecutor had failed in his duty to carry out an investigation. He had ignored the visible evidence before him that the applicant had been ill-treated and forced to perform labour.

105. The Agent of the respondent Party confined himself to arguing that the applicant could have claimed compensation for his illegal detention (see, particularly, paragraph 22 above). He offered no further argument.

106. The Chamber notes at the outset that no separate issue arises under Article 13 of the Convention with regard to the violations of Article 5. It refers to its findings of violations of Article 5 § 4 and 5 § 5 (see paragraphs 67 and 78 above). With regard to Article 5 § 4 of the Convention, reference may be made to the judgment of the European Court of Human Rights in the case of Murray v. the United Kingdom (judgment of 28 October 1994, Series A no. 300-A, § 97); with regard to Article 5 § 5, to the Court's above-mentioned judgment in the Tsirlis and Kouloumpas case (loc. cit., § 73).

107. Moreover, since the Chamber's finding of a violation of Article 4 follows directly from its finding of a violation of Article 5 (see paragraph 37 above), no separate issue arises in this respect either.

108. There remains the question whether an effective remedy was available to the applicant with regard to the violation of Article 3 of the Convention.

The Chamber recalls that the European Court of Human Rights has held, most recently in § 103 of its judgment of 25 September 1997 in the case of Aydin v. Turkey (*Reports of Judgments and Decisions* 1997):

> "The Court recalls at the outset that Article 13 guarantees the availability at the national level of a remedy to enforce the substance of the Convention rights and freedoms in whatever form they might happen to be secured in the domestic legal order. The effect of this Article is thus to require the provision of a domestic remedy allowing the competent national authority both to deal with the substance of the relevant Convention complaint and to grant appropriate relief, although Contracting States are afforded some discretion as to the manner in which they conform to their obligations under this provision. The scope of the obligation under Article 13 varies depending on the nature of the applicant's complaint under the Convention. Nevertheless, the remedy required by Article 13 must be "effective" in practice as well as in law, in particular in the sense that its exercise must not be unjustifiably hindered by the acts or omissions of the authorities of the respondent State (see the Aksoy judgment cited above, p. 26, § 95).
>
> Furthermore, the nature of the right safeguarded under Article 3 of the Convention has implications for Article 13. Given the fundamental importance of the prohibition of torture and the especially vulnerable position of torture victims (see paragraphs 81 and 83 above), Article 13 imposes, without prejudice to any other remedy available under the domestic system, an obligation on States to carry out a thorough and effective investigation of incidents of torture.
>
> Accordingly, where an individual has an arguable claim that he or she has been tortured by agents of the State, the notion of an "effective remedy" entails, in addition to the payment of compensation where appropriate, a thorough and effective investigation capable of leading to the identification and punishment of those responsible and including effective access for the complainant to the investigatory procedure. It is true that no express provision exists in the Convention such as can be found in Article 12 of the 1984 United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, which imposes a duty to proceed to a "prompt and impartial" investigation whenever there is a reasonable ground to believe that an act of torture has been committed (see paragraph 48 above). However, such a requirement is implicit in the notion of an "effective remedy" under Article 13 (see the Aksoy judgment cited above, § 98)."

109. Given the absolute nature of the prohibition enshrined in Article 3 of the Convention (see paragraph 28 above), the Chamber finds that this applies equally to forms of inhuman or degrading treatment short of torture.

110. Whether or not it would be, or would have been, open to the applicant to take civil proceedings against the respondent Party or a subordinate authority with a view to obtaining compensation, the Chamber is not convinced that a remedy involving a "thorough and effective investigation capable of leading to the identification and punishment of those responsible and including effective access for the complainant to the investigatory procedure" was in fact available. Like the Ombudsperson, the Chamber cannot overlook the fact that the public prosecutor failed to make use of his powers to carry out any investigations directed against the applicant's captors.

111. In conclusion, Article 13 has been violated in that there was no "effective remedy" available to the applicant with regard to the violation of Article 3. No separate issue arises under Article 13 with regard to the violations of Article 4 and Article 5.

6. Remedies

112. The applicant stated that he had suffered damage to his reputation through having been presented in the media as a member of the "El Mudzahid" unit and thus as bearing responsibility for atrocities committed against the civilian population. He further claimed to have suffered damage for which monetary compensation was in order.

113. The applicant's claims were the following:

(a) a written apology for the violations of Articles 3, 4 and 5 of the Convention of which he had been a victim;

(b) a written certificate from the authorities of the Federation that he is not under investigation or suspicion regarding his role in the war in Bosnia and Herzegovina;

(c) a sum of 10,000 German Marks (DEM), not as compensation for damage but as recognition that wrongs had been inflicted on him;

(d) DEM 6,500 for loss of income;

(e) DEM 10,000 to compensate him for loss of a year of study.

114. The Ombudsperson, in her report, made recommendations corresponding to the applicant's claims under (a), (b) and (c).

115. The Agent of the respondent Party, speaking at the Chamber's hearing, stated that the applicant's monetary claims were too high.

116. Article XI § 1 of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina defines the Chamber's jurisdiction with regard to remedies. It provides as follows:

"Following the conclusion of the proceedings, the chamber shall promptly issue a decision, which shall address:

(a) whether the facts found indicate a breach by the Party concerned of its obligations under this Agreement; and if so

(b) what steps shall be taken by the Party to remedy such breach, including orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries), and provisional measures."

117. Where it has found a breach of the Agreement, the steps which the Chamber may order the respondent Party to take include measures which will remove, alleviate or prevent damage to the applicant, as well as payment of compensation. Compensation may be awarded in particular in respect of pecuniary or non-pecuniary (moral) damage and may include costs and expenses incurred by the applicant in order to prevent the breach found or to obtain redress therefor. The Chamber may also address to the respondent Party orders to cease or desist, that is orders to discontinue, or refrain from taking, specific action.

118. With regard to the applicant's claim under (a) for a written apology, the Chamber observes that it is part of the Commission on Human Rights set up by the Parties to the Agreement with a view to securing to all persons within their jurisdiction the rights and freedoms set forth in Article I of the Agreement. That being so it considers that this Decision, which is public, constitutes in this regard a sufficient remedy.

119. With regard to the applicant's claim under (b), the Chamber observes that it is outside the scope of the case. This part of the claim must accordingly be dismissed.

120. With regard to the applicant's claim under (c), which the Ombudsperson endorsed, the Chamber notes that its phrasing is such that it may be interpreted as a claim for punitive damages as well as a claim in respect of moral damage.

The Chamber considers an award of punitive damages inappropriate.

On the other hand, in so far as the applicant's claim is for compensation of moral damage, it is appropriate to make an award. The Chamber considers that the applicant is entitled to DEM 10.000 under this head.

121. With regard to the applicant's claim under (d) for loss of income, the Chamber notes that it was not contested that the applicant actually suffered such damage. The sum claimed - DEM 6.500 - appears reasonable and the Chamber will award it in its entirety.

As to the applicant's claim under (e) for compensation for the loss of a year's study, the Chamber notes, on the one hand, that the applicant must have incurred loss on this account, but on the other, that the applicant was not prevented by the fact of his being a student from working as an interpreter at the same time. The loss suffered cannot be calculated with any precision. The Chamber will award a token sum of DEM 1500.

VI. CONCLUSIONS

For the above reasons the Chamber decides

1. unanimously, to declare the application admissible;

2. unanimously, that there has been a violation by the respondent Party of Article 3 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

3. unanimously, that there has been a violation of Article 4 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

4. unanimously, that there has been a violation of Article 5 § 1 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

5. unanimously, that there has been a violation of Article 5 § 2 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

6. unanimously, that there has been a violation of Article 5 § 4 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

7. unanimously, that there has been a violation of Article 5 § 5 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

8. by 11 votes to 2, that there has been a violation of Articles 14 and 5 of the Convention taken together and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

9. by 9 votes to 4, that there has been a violation of Articles 14 and 4 of the Convention taken together and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

10. by 12 votes to 1, that there has been a violation of Articles 14 and 3 of the Convention taken together and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

11. unanimously, that there has been a violation Article 13 of the Convention with regard to the violation of Article 3 of the Convention and that the respondent Party is thereby in breach of its obligations under Article 1 of the Agreement;

12 by 12 votes to 1, that no separate issue arises under Article 13 of the Convention with regard to the violation of Article 4 of the Convention;

13. unanimously, that no separate issue arises under Article 13 of the Convention with regard to the violation of Article 5 of the Convention;

14. unanimously, that the present Decision constitutes in itself a sufficient remedy in respect of the applicant's claim for a written apology;

15. unanimously,

a) to order the respondent Party to pay to the applicant, within three months, the sum of DEM 18,000 (eighteen thousand German Marks), by way of compensation for pecuniary and non-pecuniary injury,

b) that simple interest at an annual rate of 4 % will be payable over this sum or any unpaid portion thereof from the day of expiry of the above-mentioned three-month period until the date of settlement;

16. unanimously, to dismiss the remainder of the applicant's claims for remedies;

17. unanimously, to order the respondent Party to inform the Chamber, within three months, on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)	Peter KEMPEES Registrar of the Chamber	(signed)	Michèle PICARD President of the Chamber

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 9 June 2000)

Cases nos. CH/97/48, CH/97/52, CH/97/105, and CH/97/108

Milovan POROPAT, Senija POROPAT, Muradifa ŠEREMET, and Muhamed HRELJA

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
and
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 10 May 2000 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Giovanni GRASSO, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Rona AYBAY
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN
Mr. Mato TADIĆ

Mr. Anders MÅNSSON, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of its Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicants are citizens of Bosnia and Herzegovina. Before the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) they deposited foreign currency with commercial banks in that country. Because of growing shortage of such currency and other economic problems, the withdrawal of money from these "old" foreign currency savings accounts was progressively restricted by legislation enacted during the 1980s and the early 1990s.

2. Before and during the war in Bosnia and Herzegovina the applicants were largely unable to withdraw money from their accounts. Their post-war withdrawal attempts were all rejected, either without reasons or with reference to legislation enacted by the SFRY, the Republic of Bosnia and Herzegovina and, later, the Federation of Bosnia and Herzegovina. The applicants have initiated court proceedings in this matter. However, their action has so far been unsuccessful and the proceedings are still pending.

3. According to legislation enacted by the Federation of Bosnia and Herzegovina in 1997 and 1998, in particular the Law on Determination and Settlement of Citizen's Claims in the Privatisation Process (hereinafter "the Citizens' Claims Law"), claims based on the old foreign currency savings accounts are to be resolved in the process of privatisation of socially and publicly owned property. Like the claims of pensioners, soldiers and workers in formerly socially owned companies, the balances of the savings are to be recorded in a "Unique Citizen's Account" maintained by the Federal Payment Bureau. Instead of payment of outstanding pensions, salaries or savings, the Bureau issues "certificates" in the commensurate amounts. According to the relevant legal provisions, these certificates can be used in the privatisation process to purchase apartments, municipal business premises and shares and assets of enterprises. This solution has been designed to settle the various claims and, thereby, prevent the public debt payment system and the banking system from collapse.

4. In May and June 1999 and January 2000 the applicants received statements from the Unique Citizen's Account. Ms. Šeremet's and Mr. Hrelja's statements recorded their foreign currency claims. Both unsuccessfully appealed against the registration in the unique account, stating that they wished to receive cash disbursement of their savings. The statements received by Mr. and Ms. Poropat did not record their foreign currency savings but only their so-called "general claims" as their claims against the banks had not been registered in the unique account.

5. None of the applicants has so far participated in the privatisation process. All of them are in difficult financial situations and, allegedly, would need additional money to support their daily needs. Using the above-mentioned certificates in the privatisation process is not an option for them as they already own private houses and cannot make use of the assets made available in the privatisation process or do not have the supplementary cash necessary for purchasing such assets. The applicants claim that they may soon be forced to sell their certificates on the secondary market where, according to advertisements in daily newspapers in February 2000, such certificates were being offered for sale at about 5 per cent of their nominal value.

6. The applications raise issues in regard to the applicants' right to peaceful enjoyment of their possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights and their right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6 of that Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

7. Mr. Milovan Poropat and Ms. Senija Poropat, who are a married couple, lodged their applications against Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina on 14 July 1997. The applications were registered on 18 August 1997. Ms. Muradifa Šeremet's application, directed against the Federation of Bosnia and Herzegovina, and Mr. Muhamed Hrelja's application, directed against Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina, were introduced on 2 and 12 December 1997, respectively, and registered on the latter date. The applicants are represented by the second applicant, Ms. Senija Poropat.

8. On 9 and 14 April 1998, finding that also the application of Ms. Šeremet might involve the responsibility of Bosnia and Herzegovina, the Chamber decided to transmit all of the applications to both respondent Parties under Rule 49(3)(b) of its Rules of Procedure and invite them to submit written observations.

9. The observations of the Federation were submitted on 14 and 26 May 1998. Bosnia and Herzegovina did not submit any observations at that stage of the proceedings. On 23 July 1998 the applicants' representative submitted observations in reply and claims for compensation. On 30 November 1998 the Chamber requested the parties to provide additional observations and answers to specific questions. Such observations were submitted by the applicants' representative and Bosnia and Herzegovina on 4 February 1999.

10. The Chamber invited the Human Rights Ombudsperson for Bosnia and Herzegovina and the Ombudsmen of the Federation of Bosnia and Herzegovina to participate in the proceedings as *amici curiae*. By a letter of 8 February 1999 the Ombudsperson notified the Chamber that she would not intervene in the proceedings. However, following their positive reply, the Chamber, on 11 February 1999, granted the Federation Ombudsmen standing as *amicus curiae* for the submission of written observations. They submitted such observations on 2 March 1999.

11. On 14 December 1998 the Chamber decided to hold a public hearing in the cases in February 1999. It was later postponed until 9 March 1999. On 25 February and 3 March 1999 the following persons were summoned to testify: Mr. Johan van Lemoen, Deputy High Representative in Bosnia and Herzegovina for Legal Affairs, as expert; Mr. Saumya Mitra, Deputy Director of the World Bank Resident Mission to Bosnia and Herzegovina, as expert; Mr. Kasim Omićević, member of the Board of the Central Bank of Bosnia and Herzegovina, as expert; Mr. Obrad Piljak, Associate Professor at the Faculty of Economic Sciences of the University of Sarajevo and Chief Inspector of the Central Bank of Bosnia and Herzegovina, as witness; and Mr. Adnan Mujagić, Director of the Privatisation Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina, as witness.

12. Bosnia and Herzegovina and the Federation submitted additional observations on 23 February and 4 March 1999, respectively.

13. By a letter of 3 March 1999 the World Bank informed the Chamber that, due to its diplomatic status and the immunity flowing from it, its official could not participate as expert either by appearing at the public hearing or by giving written answers to the Chamber's questions. The Office of the High Representative (OHR) also declined to appear at the hearing but sent written answers on 8 March 1999 to the questions sent by the Chamber in preparation for the hearing and requested that their reply be taken into account as observations submitted in its capacity as *amicus curiae*.

14. The Chamber held the public hearing in the Cantonal Court in Sarajevo on 9 March 1999. The applicants appeared in person with their representative. The respondent Parties were represented by Mr. Jusuf Halilagić for Bosnia and Herzegovina and Ms. Seada Palavrić for the Federation of Bosnia and Herzegovina. Of the persons summoned to testify appeared Messrs. Omičević, Piljak and Mujagić.

15. Following the public hearing, the Chamber, on 24 March and 22 June 1999, put additional questions to the parties. The applicants' representative sent additional observations on 6 April 1999 (containing the applicants' claims for compensation as of 10 March 1999) and 3 May and 30 June 1999. The Federation submitted additional observations and documents on 6 and 12 April, 20 May and 5 July 1999.

16. On 7 September 1999 the Chamber appointed Professor Dragoljub Stojanov of the Faculty of Economic Sciences at the University of Sarajevo as expert and requested him to prepare a written expert opinion on specific questions regarding the foreign currency savings accounts and the privatisation process. His written opinion, received on 8 October 1999, was transmitted for comments to the parties. The applicant's representative replied on 29 and 31 October 1999 and the Federation on 2 November 1999.

17. On 1 November 1999 the Chamber decided to schedule an additional public hearing. It invited the parties and Mr. Stojanov, and requested them to answer some further questions in writing prior to that hearing. They all submitted answers on 2 December 1999.

18. The Chamber held the additional public hearing in the Cantonal Court on 7 December 1999. Again, the applicants appeared in person with their representative. The respondent Parties were represented by the same persons as at the Chamber's first hearing. Mr. Stojanov was heard as expert.

19. The applicants' representative sent additional information in the cases on 24 January and 1 and 8 February 2000.

20. The Chamber deliberated on the admissibility and merits of the applications on 11 and 12 May, 1 November and 7 and 8 December 1999 and 12 February, 9 April and 8-10 May 2000. On 10 May 2000 it decided to join the applications and adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The facts of the individual cases

1. Case no. CH/97/48, Milovan Poropat

21. Mr. Poropat, who is unemployed, lives in Vogošća. He has a foreign currency savings book issued by the former Privredna Banka Sarajevo. His savings as of 31 March 1992 were recorded in the following amounts: 47.55 US dollars (USD), 171 Swiss francs (CHF), 1,880.18 German marks (DEM) and 2,401.72 French francs (FRF). The total amount is thus equivalent to approximately DEM 2,900. Deposits were made on the accounts on various occasions between 1975 and 1990. No withdrawal of CHF has been recorded. The most recent withdrawal from the DEM account was made on 31 May 1991. After 31 March 1992, Mr. Poropat withdrew FRF 68.91 on 18 July 1994 and a total of USD 35.86 on three occasions in 1994, the last one on 20 June 1994.

22. On 24 December 1996 Mr. Poropat commenced proceedings against Central Profit Banka (legal successor of Privredna Banka), Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina before the Municipal Court I in Sarajevo. He requested disbursement of the deposited foreign currency plus interest.

23. A hearing in the case was held on 4 March 1997. Central Profit Banka contested the claim. The other respondents did not appear. The bank took the position that, because of the legislation of the Republic of Bosnia and Herzegovina regarding foreign exchange transactions, earlier legal provisions had ceased to apply. Therefore, all previous relations between banks and their clients concerning foreign currency savings remained frozen until further notice. In another hearing held on 21 July 1998, the proceedings were adjourned by a procedural decision because Mr. Poropat did not appear. He received a copy of this decision on 6 August 1998. On 22 January 1999 the court issued another procedural decision, in which it considered that the action had been withdrawn as Mr. Poropat had not requested that the proceedings be continued. His appeal against this decision was rejected by the Cantonal Court on 30 June 1999, but his representative received the decision only on 5 January 2000. According to the representative, no further action has been taken either by the courts or by Mr. Poropat or his representative.

24. On 3 May 1999 Mr. Poropat received a statement from the Unique Citizen's Account which contained no entry of foreign currency savings but only recorded his "general claims". He had not registered his foreign currency savings in the unique account as he wishes to keep his claims against the bank and to have his savings disbursed in cash.

2. Case no. CH/97/52, Senija Poropat

25. Ms. Poropat, a lawyer, lives in Vogošća. She has a foreign currency savings book issued by Jugobanka Sarajevo. Her savings come to USD 558.31 and DEM 520.22, the total amount thus

being equivalent to approximately DEM 1,600. The DEM and USD amounts were recorded on 28 and 30 January 1992, respectively, when she made the most recent withdrawals. The last interest was added to the accounts in January 1992.

26. On 24 December 1996 Ms. Poropat initiated proceedings against Union Banka (legal successor of Jugobanka), Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina before the Municipal Court I in Sarajevo. She requested disbursement of the deposited foreign currency plus interest.

27. While Union Banka and the Federation of Bosnia and Herzegovina contested the claim, Bosnia and Herzegovina neither responded nor appeared at the hearings on 18 February, 1 April and 10 May 1997. Ms. Poropat requested a judgment by default against Bosnia and Herzegovina but the court rejected her request on 1 April 1997. Her appeal against this procedural decision was refused by the Cantonal Court on 12 May 1998. On 15 December 1999 the Municipal Court rendered a judgment on the merits, rejecting Ms. Poropat's claim. The court gave the following reasons:

> "...[The] court considers that the claim against the first respondent [Union Banka] is ill-founded due to its lack of standing to be sued and the fact that the State of Bosnia and Herzegovina, as legal successor of the former SFRY, took over the obligation to deal with the payment of old foreign currency savings to individuals. One must bear in mind, however, that [the Citizens' Claims Law] enabled individuals to use their funds by transferring them to the unique account and participating therewith in the privatisation process. [The Federation of Bosnia and Herzegovina] thereby provided a form of compensation to individuals for the foreign currency that they had deposited with banks before the war.
>
> However, neither this Law nor the applicable legislation concerning foreign exchange transactions [the court refers to the 1994 Decree; see paragraph 89 below] provides for the possibility to pay the whole amount of a foreign currency savings deposit if it concerns pre-war savings.
>
> In the opinion of the court, the claim is ill-founded with respect to the second respondent, the State of Bosnia and Herzegovina, although, having in mind provisions of the Constitution and [the General Framework Agreement], it is certainly the legal successor of the former SFRY. Until the moment of succession of the property of the former SFRY, the obligation to pay the foreign currency savings deposits, and consequently the claim of the plaintiff, must not be imposed on the second respondent. This is so because it did not succeed into all rights and obligations. This issue shall be regulated in the process of succession of the property of the former SFRY, in which one of the successors is the State of Bosnia and Herzegovina, represented by the State Directorate for the Succession of the Property of the Former SFRY. Having regard to the above, thus the fact that foreign currency savings deposits were deposited with the National Bank of the former SFRY and constituted a part of the total foreign currency reserve of the former SFRY, this court considers that the claim is ill-founded with respect to the third respondent [the Federation of Bosnia and Herzegovina], considering that the third respondent is not the legal successor of the former SFRY and cannot directly participate in the succession after this legal person ... .
>
> [The Citizens' Claims Law] regulates the participation of individuals in the privatisation process through their certificates, by which the Federation enables its citizens to use their funds for certain purposes in the course of privatisation. However, in the opinion of this court, Article 3 paragraph 1 cannot be regarded as taking over the obligations in whole since the Federation did not provide a guarantee for the foreign currency savings in question. It also follows from this Law that the individuals have the opportunity to choose freely whether to use the possibility of transferring their funds to the unique account, and it follows from the same Law that there is no possibility to pay the amounts which exceed DEM 100. Having regard to the above and the presently applicable legislation, there is no possibility to grant the applicant's claim ..."

Ms. Poropat appealed against this judgment to the Cantonal Court on 10 February 2000. The appeal is pending.

28. Ms. Poropat received a statement from the Unique Citizen's Account on 24 January 2000. It contained no entry of foreign currency savings but only recorded her "general claims". She had not requested her savings to be entered into the unique account as she wishes to have cash disbursements from her account.

3. Case no. CH/97/105, Muradifa Šeremet

29. Ms. Šeremet, a pensioner, lives in Bugojno. She has a foreign currency savings book issued by Privredna Banka Sarajevo. On 17 February 1992 her savings were recorded in the amounts of DEM 12,697 and 2,629.46 Austrian shillings, the total thus being equivalent to approximately DEM 13,100. The savings book records no transactions.

30. On 27 June 1997 Ms. Šeremet initiated proceedings against Central Profit Banka Sarajevo, Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina before the Municipal Court I in Sarajevo. She requested disbursement of the deposited foreign currency plus interest.

31. Hearings in the case were held on 18 June and 7 October 1998. By a letter of 28 October 1998 the court asked Ms. Šeremet's representative to submit the correct name and address of the second respondent (i.e. Bosnia and Herzegovina). At another hearing on 6 October 1999 the court decided to postpone further consideration of the case until 19 January 2000 as Bosnia and Herzegovina had not appointed a representative for the proceedings. The proceedings are still pending.

32. On 9 June 1999 Ms. Šeremet received a statement from the Unique Citizen's Account in which her claim based on her foreign currency savings was entered. She had had her claim registered in the unique account as she feared that she might lose her savings if she did not do so. She asserts that this fear was based on media reports, for instance comments made by Mr. Mujagić, the Director of the Federation Privatisation Agency. Upon receipt of the statement, she objected to the bank against the entry as she wished to have her foreign currency savings disbursed in cash. Her appeal was rejected with the argument that the bank had been instructed by the Agency not to make corrections of the statements in the unique account. She has not used her certificate as she owns a private house and, thus, has no need or opportunity to buy a socially owned apartment. Further, she does not have the cash necessary for purchasing items in the small-scale privatisation.

4. Case no. CH/97/108, Muhamed Hrelja

33. Mr. Hrelja, a former baker, lives in Vogošća. He has foreign currency savings books issued by Jugobanka and Privredna Banka Sarajevo. The latter book records his savings as of 31 March 1992 as follows: USD 692.32, CHF 786.11, DEM 9,474.12, 94.56 Danish kroner and 322.95 Swedish kronor. The total amount is thus equivalent to approximately DEM 11,900. No transactions are recorded.

34. On 4 September 1997 Mr. Hrelja initiated proceedings against Central Profit Banka Sarajevo, Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina before the Municipal Court I in Sarajevo. He requested disbursement of the above-mentioned foreign currency amounts plus interest.

35. By a letter of 18 September 1997 the Municipal Court asked him to complete his action. As he did not react, the court made a procedural decision on 26 March 1998, rejecting the action as incomplete. Upon appeal, the Cantonal Court reopened the case and referred it back to the Municipal Court. On 16 September 1999, at the request of Bosnia and Herzegovina, further examination of the case was postponed for an indefinite period due to the fact that it had not appointed a representative. However, a hearing in the case was later scheduled for 28 March 2000.

36. On 9 June 1999 Mr. Hrelja received a statement from the Unique Citizen's Account in which his claim based on his foreign currency savings was entered. Like Ms. Šeremet, he had had the claim registered in the unique account as, on account of reports in the media, he was afraid that he would otherwise lose his savings. By a letter of 15 June 1999 he objected to the bank against the entry, stating that he wished to have disbursement in cash. The bank has not replied. For the same reasons as Ms. Šeremet, he has not used his certificate.

B. Oral and written evidence by experts and witnesses

1. Mr. Kasim Omičević, expert

37. Mr. Omičević is a member of the Board of the Central Bank of Bosnia and Herzegovina. From 1993 until the end of 1997 he was the Governor of the former National Bank of Bosnia and Herzegovina, after having served as its Vice-Governor from 1982 to 1986 and after that as its Deputy Governor for one year. Between 1978 and 1982 he was the Vice-President of the Steering Committee of Privredna Banka Sarajevo. He was heard at the Chamber's public hearing on 9 March 1999.

38. Mr. Omičević stated that the banking system of the SFRY consisted of the National Bank of Yugoslavia in Belgrade, national banks in the respective republics and socially owned commercial banks. Because of depreciation of the Yugoslav dinar, people usually saved in foreign currencies (about 90 per cent of all private savings were in foreign currencies). The commercial banks, often funded and partly owned by companies (also socially or publicly owned), received deposits from individuals for which they would issue foreign currency savings books. There was no obligation to deposit such holdings with the banks. However, people normally trusted the banks; in 1978 the equivalent to 5.7 billion USD was deposited in foreign currency savings accounts in the SFRY, and at the end of 1990 that amount had increased to 13.6 billion USD. Based on 1989 figures, the foreign currency savings of people in the Bosnia and Herzegovina republic could be estimated at 1.7 billion USD.

39. The commercial banks would transfer their foreign currency to the National Bank of Yugoslavia. During the period 1978-1990 roughly 90 per cent of the entire foreign currency savings in the SFRY was deposited with the National Bank, according to Mr. Omičević. The savings of private individuals constituted the major part of the overall foreign currency reserve of the SFRY. This money was mostly used to credit companies for purchases abroad. Only a minor portion of it was exchanged into dinars.

40. The SFRY guaranteed the money deposited in foreign currency savings accounts. Over the years, however, it became more and more difficult for the commercial banks to withdraw foreign currency from the National Bank, and thus the banks often stopped paying out foreign currency to individual savers. Instead, withdrawals had to be made in dinars. In October 1988, through amendments to the Law on Foreign Exchange Transactions, the policy of transfers from the commercial banks to the National Bank was abolished. The SFRY took over, as internal debt, the individuals' claims for disbursement of their foreign currency savings. All savings should have been reimbursed by April 1992. However, these plans were never realised.

41. Mr. Omičević claimed that the foreign currency reserves of the SFRY declined from approximately 14 billion USD to a "trivial amount" in 1991, prior to the dissolution of the SFRY. It is widely suspected that part of the money that had disappeared was spent on buying arms for the later war and that the remainder was secretly deposited in foreign banks abroad. Slovenia might have succeeded in withdrawing some of its foreign money deposited with the National Bank of Yugoslavia. The Republic of Bosnia and Herzegovina did not, however, although it had a positive balance of payments in 1989-1991, that is, it had transferred more foreign currency to the National Bank than it had withdrawn. The balance sheets of the banks in Bosnia and Herzegovina still contain an item titled "claims against monetary authorities", i.e. claims against the National Bank.

42. Noting that the pre-war savings of people in Bosnia and Herzegovina were three times higher than the current budget of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Mr. Omičević concluded that full reimbursement of foreign currency savings would lead to total economic collapse. However, he was not aware of any legislation cancelling claims related to such savings.

43. Because of numerous mergers and partitions over the years, Mr. Omičević claimed that it was not possible to fully determine who are now the owners of the former commercial banks. For example, at least six or seven banks are the successors of Privredna Banka, Central Profit Banka being one of them. He expressed the opinion that the Federation might have assumed some of the obligations of the former commercial banks by enacting the privatisation laws.

44. Today, there are banks functioning in Bosnia and Herzegovina and public confidence in these institutions is growing again. Some private individuals and many international institutions have made deposits on "new" foreign currency savings accounts and have been able to make withdrawals from these accounts.

2. Mr. Obrad Piljak, witness

45. Mr. Piljak is an associate professor at the Faculty of Economic Sciences of the University of Sarajevo and Chief Inspector of the Central Bank of Bosnia and Herzegovina. Formerly, he was the Director of Privredna Banka. He was also the Governor of the former National Bank of Bosnia and Herzegovina from 1987 to 1989 and its Vice-Governor from 1990 to 1997. Between April 1989 and November 1990 he served as the President of the Presidency of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina. He was heard at the public hearing on 9 March 1999.

46. Mr. Piljak stated that it had been attractive for private individuals (even those living and working abroad) to deposit money on the foreign currency savings accounts as the holders of such accounts were offered loans for construction purposes without having to provide security. Further, the interest paid on the savings was about 10 per cent, which was 2-3 times higher than in other European countries. Therefore, the foreign currency savings increased very quickly.

47. Mr. Piljak expressed doubts as to whether the commercial banks had been under an obligation to deposit foreign currency with the National Bank of Yugoslavia. Rather, the commercial banks deposited part of their foreign currency because, in return, the National Bank was obliged to grant the banks interest-free loans in dinars according to the official exchange rate. The commercial banks used the dinars they received mainly for their own investments or to give loans to companies. The banks later experienced financial difficulties when, in 1992 and 1994, the dinar was devalued by the erasure of six zeros. The claims against companies for unpaid loans in dinars thus practically lost their value.

48. Only a smaller part of the foreign currency held by the commercial banks (probably one third of the total amount) was *de facto* transferred to the National Bank; the rest remained in the respective republics and was spent there. It was mainly used to pay for the import of equipment, food and other goods.

49. Mr. Piljak did not know of any legal provision that had blocked or cancelled the foreign currency savings accounts. There were, however, limitations on withdrawals from these accounts. Moreover, as from 1992 there was simply no inflow of foreign currency (e.g. export earnings or loans) which the banks could have used to make payments out of the accounts. He further believed that, as the successor states of the SFRY had taken over the assets on their respective territories, they had also become guarantors of the savings of its citizens.

50. The gradual reimbursement of the foreign currency savings by Bosnia and Herzegovina or its Entities, as part of payments on the public debt, was initially considered. That solution was later dismissed as unfair by the political institutions, as payments to other categories of persons (including military personnel, pensioners and former employees of socially owned companies) were still outstanding. Also, the public debt solution to the foreign currency deposits would have placed a very heavy burden on the public budgets. Mr. Piljak considered therefore that the privatisation scheme eventually agreed upon had been the only viable solution and he hoped that as many persons as possible would participate in the privatisation process.

51. Mr. Piljak further believed that, if in the process of privatisation a bank would go into liquidation due to its being insolvent, the holders of foreign currency savings accounts – both old and new – would be the first category to be compensated in the bankruptcy proceedings. However, it is very difficult to assess the capital of the banks, as they often have claims against insolvent companies as well as claims related to unsecured loans. The situation of Privredna Banka is allegedly very complex as it has been succeeded by several banks. It is not clear whether the legal successors will be able to realise claims against their debtors or whether any funds can be recovered by selling securities or other assets.

3. Mr. Adnan Mujagić, witness

52. Mr. Mujagić is the Director of the Privatisation Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina. He was heard at the public hearing on 9 March 1999.

53. He stated that the value of the foreign currency savings that could be converted into certificates and thus be used in the privatisation process is 2.3 billion DEM. At the time of the public hearing, 26 per cent of those savings had already been converted into certificates. In total, certificates worth 17 billion DEM had so far been issued to holders of foreign currency savings accounts and other people who had claims that were to be realised in the privatisation process. In comparison, the Privatisation Agency had identified state assets to be privatised in the nominal value of 26 billion DEM. The values of these assets had been established on the basis of data given by official institutions and with the assistance of international experts. The above figures show that there is a reserve in the state assets to be privatised. Thus, the claims made in the privatisation process are covered by the assets that will be available for purchase.

54. Referring to Article 3 of the Citizens' Claims Law, Mr. Mujagić expressed the view that the privatisation programme gave private savers the right to convert foreign currency savings into certificates by confirming their wish to do so with the Federal Payment Bureau. He alleged, however, that they were not under any obligation to convert their savings into certificates. He did not know what would happen to the savings which were not so converted and which, consequently, would not be used to purchase privatised assets.

55. Mr. Mujagić also stated that certificates and cash money are treated as equal means of payment in the privatisation programme. However, in buying an apartment with an occupancy right, the purchaser is given a discount if he or she pays in cash rather than with certificates. Further, when buying assets made available in the so-called "small-scale privatisation", i.e. mainly shares and assets of enterprises, 35 per cent of the purchase price has to be paid in cash. Moreover, the certificates can be used only for a period of two years after their issuance and have no value after the expiration of that period. The two-year time-limit was chosen to allow for a speedy privatisation process in Bosnia and Herzegovina. Experience drawn from other states whose economy and property regulations had gone through a similar transition indicated that a speedy privatisation process was important in achieving a speedy overall transition and recovery of the country.

4. Mr. Dragoljub Stojanov, expert

56. Mr. Stojanov is Professor at the Faculty of Economic Sciences of the University of Sarajevo. He was a member of the Government of the Republic of Bosnia and Herzegovina in 1993-1994 and of the Federation of Bosnia and Herzegovina in 1996-1997. Appointed as expert by the Chamber, he submitted a written opinion on 8 October 1999 and was heard at the public hearing on 7 December 1999.

(a) Written opinion

57. Mr. Stojanov confirmed that the interest of people in the SFRY to deposit money on foreign currency savings accounts – for which the government offered guarantees – was prompted by the continuing depreciation of the dinar. The government tried to stabilise the country's economy, and over the years – especially in 1991 – the right to dispose of these savings was increasingly restricted and limited to small amounts. However, they were not frozen entirely. As from 1990 it was possible to deposit and dispose of so-called "new" foreign currency savings without limitations.

58. The commercial banks in the Yugoslav republics deposited their foreign currency with the National Bank of Yugoslavia on a voluntary and contractual basis. In exchange they were granted interest-free credits in dinars which they could then lend, at interest, to their clients. The interest thereby drawn was higher than the profit that banks could make by depositing foreign currency in accounts abroad. The banks used their dinar credits within the territory of the respective republic with the direct knowledge and involvement of the national bank of the republic, which *de facto* provided the credits from its foreign exchange quota with the National Bank of Yugoslavia. The deposit of foreign currency with the National Bank was normally only a *pro forma* or ledger transaction. Thus, a

large part of the foreign currency remained with the commercial banks. Mr. Stojanov did not know what had happened to this money following the independence of the Republic of Bosnia and Herzegovina.

59. Mr. Stojanov was of the opinion that the commercial banks in the Federation have obligations towards the individuals who deposited money on the old foreign currency savings accounts. Furthermore, by enacting legislation concerning these savings, the Republic of Bosnia and Herzegovina, Bosnia and Herzegovina and the Federation had also assumed obligations towards the depositors. However, having regard to the amount of unpaid old foreign currency savings – equivalent to about 1.8 billion Convertible marks (*Konvertibilnih Maraka*; KM) in the banks of the Federation – neither the Federation nor the state of Bosnia and Herzegovina has the economic potential to pay the old savings to the depositors. Also, due to a lack of assets and the existence of other liabilities, the banks would go bankrupt if they were obliged to disburse the old savings. Even so, it would be impossible to cancel the depositors' claims as the resultant distrust in the banking system would have serious consequences for the overall national economy.

60. However, the solution chosen for the old foreign currency savings accounts, that is, their conversion into certificates to be used in the privatisation process, presents several problems: it transforms the secure currency savings, which enjoyed the public's confidence, into forms of property – first certificates and then possibly company shares – whose value is very uncertain, and it forces many savers to become investors, whether they want to or not. Also, people without an occupancy right will not be able to buy an apartment under the present rules. Further, those who are in a position to buy an apartment with certificates will not enjoy the discount given to those who pay in cash. This shows that certificates are not treated as equal means of payment with cash money. The limited, two-year, validity of the certificates poses another problem. Having regard to these and other difficulties and the disappointing results of similar programmes in other states in transition – for example Slovenia, where there is simply no market on which the certificates can be invested – Mr. Stojanov found it likely that holders of certificates will not be able to realise their nominal value. Rather, many people will have to sell their certificates on the secondary market at heavily discounted prices.

61. Mr. Stojanov concluded that it would have been more appropriate to adopt a combination of methods to solve the problem of the foreign currency savings accounts. He suggested that the individual savers should have the right to transform, of their own free will, part of their savings into privatisation certificates. The remainder would be kept in its old form, i.e. in the old accounts, and could be covered by the public debt of the Federation. Furthermore, noting that, in the Federation, there are about 470,000 savers whose individual foreign currency deposits equal KM 200 or less and that the total amount of these deposits corresponds to 25 million KM, he considered that the Federation should pay these "small" savings to the depositors. Due to its convertibility, payment in KM should be accepted. In Mr. Stojanov's opinion, these methods would help restore confidence in the banking system and public institutions.

(b) Evidence given at public hearing

62. Mr. Stojanov asserted that the issue of the foreign currency savings accounts must be addressed together with questions relating to the restitution of socialised property, the external debt of Bosnia and Herzegovina and the economic development of the country. Such concerted action is necessary as the solution chosen for one of the problems might affect the others.

63. He further stated that the risk of banks going bankrupt would not be the only problem if they were to disburse money to foreign currency savers. If payments were to be made in foreign currency, the additional result could be considerable insolvency and impairment of the functioning of the Currency Board in Bosnia and Herzegovina. In any event, it is difficult to assess to what extent individual savers would be able to realise their claims against the banks in bankruptcy proceedings. The balance sheets of banks often states the nominal value of assets and claims against, for example, companies. It cannot be predicted whether such claims of the banks against their debtors could be recovered and what could be gained by selling bank property.

64. Mr. Stojanov expressed considerable misgivings as to the chosen privatisation scheme. The experience of other countries in transition and the opinions of numerous experts suggested that the transition in Bosnia and Herzegovina is going to be a difficult long-term process. Also the problematic political situation in the country and the general post-war conditions are likely to delay and complicate that process. Furthermore, the value of the privatisation certificates and the assets made available in the privatisation process depend, to a large extent, on the economic development of the country. Different institutions and experts have made contradicting predictions in this respect. While the World Bank expects that the gross national product (GNP) will increase by 14 per cent in the years 2000 and 2001, others foresee a low growth rate or even a decrease of the GNP. Another factor that affects the value of certificates and assets is the public's confidence. The fact that certificates are sold on the secondary market at very low prices shows that people do not trust the system. For these reasons, it is very difficult to estimate the market value of the assets which are presently being offered or which are going to be offered in the privatisation process. In regard to the statement by Mr. Mujagić that the nominal value of these assets is 26 billion DEM, Mr. Stojanov stressed that nominal and real value should not be confused. The real value, i.e. the market value, will only be revealed in the privatisation process.

C. Other evidence obtained by the Chamber

1. Statements of the Federal Ministry of Finance and the Privatisation Agency

(a) Opinion of the Federal Ministry of Finance of 21 April 1998

65. At the request of the Privatisation Agency, the Federal Ministry of Finance gave the following interpretation on certain rules relating to the privatisation process:

> "1. All old foreign currency savings of individuals will be transferred from the banks to the Federal Ministry of Finance in accordance with the Law on Opening Balance Sheets of Enterprises and Banks.
> 2. Records of the individuals' claims based on the frozen bank accounts shall be transferred to a consolidated account at the organisational unit of [the Federal Payment Bureau] in accordance with [the Citizens' Claims Law] and the Instructions on Registration and Settlement of Citizens' Claims in the Unique Citizen's Account. In this way, the depositors may be compensated for their savings deposits through participation in the privatisation process by purchasing property managed or controlled by the Federation.
> ...
> 4. The depositors have discretion as to whether they will use their savings within the process of privatisation as compensation for their savings deposits. If a depositor decides not to participate in the privatisation process, and thus not to be compensated for his or her savings deposits through the consolidated account, the relevant claim shall not be cancelled for a period of two years.
> 5. However, as the Federation has only a limited budget and other property which could compensate depositors, it is very uncertain whether such depositors will be compensated at all and, if so, in what way."

(b) Statement of Mr. Mujagić of 14 May 1998

66. In reply to a letter from the Federation Government regarding one of the present applications, Mr. Mujagić, the Director of the Privatisation Agency, stated, *inter alia*, the following:

> "Having provided for the participation of individuals in the process of privatisation, the Federation of Bosnia and Herzegovina has established a possible way of settling its obligations towards citizens of the Federation of Bosnia and Herzegovina, but this shall not be seen as if it had assumed such an obligation in whole as it is not a full guarantee for the claims based on individuals' old foreign currency savings. The individuals have been given this possibility but it is open to them as to whether they will or will not use the possibility. As for those individuals who do not use the given possibility, there is an opinion of the Federal Ministry of Finance [see paragraph 65 above]."

(c) Newspaper interview with Mr. Mujagić published on 8 December 1998

67. In an article published in the newspaper *Oslobođenje*, brought to the Chamber's attention by the applicants' representative, it was stated that the Privatisation Agency was dissatisfied with the

percentage of holders of foreign currency savings accounts that had registered their claims. Mr. Mujagić was quoted as follows:

> "There are only 23 percent of these. When persons who did not do it get their statement of general paper assets, they will have 30 days to settle the account (to transfer assets from their savings accounts to the common certificate account). If they fail to do so even then, they can consider that their foreign currency savings are lost for good."

(d) Statement of Mr. Mujagić of 22 April 1999

68. At the request of the agent of the Federation, Mr. Mujagić gave the following information. According to 1997 figures, provided by the Federal Payment Bureau, the value of assets that will be offered in the privatisation process is 26 billion KM. These assets may be bought with certificates issued for the following categories of claims: (a) old foreign currency savings (total amount approximately 2.3 billion KM); (b) unpaid salaries of the members of the armed forces of Bosnia and Herzegovina (7.7 billion KM); (c) "general claims" (7 billion KM); and (d) unpaid pensions (700 million KM). The claims based on the old foreign currency savings are calculated in DEM in accordance with the exchange rate of the National Bank of Bosnia and Herzegovina on 31 March 1992 and registered in KM in the Unique Citizen's Account.

(e) Statement of Mr. Mujagić of 21 July 1999

69. In reply to the applicant in another case lodged with the Chamber (case no. CH/98/622, Mirza Kahvić), Mr. Mujagić stated, *inter alia*, the following (parts in bold type as in original letter):

> "Your consent to the transfer of claims to the Unique Citizen's Account was not needed as it has been established by Article 7 of [the Citizens' Claims Law] that **a bank shall transfer** claims under Article 3 of the Law to the Unique Citizen's Account of the saver (the issuance of an order or consent of the saver is not stipulated). Thus, it has been stipulated by the Law that a bank **ex lege** transfers the claims of the old foreign currency savings to [the Federal Payment Bureau] which then appear on the Unique Citizen's Account of the saver.
> ...
> Your request to stop the transfer of the claims to the Unique Citizen's Account and the return of the same to a foreign currency savings book at Union Banka Sarajevo has no basis in law because the Law does not provide for that possibility.
> ...
> Thus, from the above stated, it is evident that individuals do not give orders for the transfer of claims in respect of "the old foreign currency savings" to the Unique Citizen's Account but, by submission of their personal identification number, enable the claims (acquired by the Law) to be recorded in the account of [the Federal Payment Bureau]."

2. Other documents

70. The Chamber has received and reviewed the balance sheets of Union Banka for the years 1996-1998 and of Central Profit Banka (until 1997 called Central Banka) for the years 1994-1998. The Chamber has also had at its disposal a letter of 5 February 1999 sent, upon request, by Central Profit Banka to the agents of Bosnia and Herzegovina and giving information on the accounts of Messrs. Poropat and Hrelja, the bank's practice with regard to old foreign currency savings accounts in general and the legislation relevant to such accounts. In that letter, Central Profit Banka expressed the view that Article 150 of the 1992 Decree with Force of Law on Foreign Exchange Transactions (see paragraph 88 below), in stating that the SFRY Law on Foreign Exchange Transactions ceased to apply, practically froze the old foreign currency savings.

71. The Chamber has had further regard to the *Newsletter on Economic Reform and Reconstruction in Bosnia and Herzegovina*, issued monthly by the OHR and containing, *inter alia*, information on the privatisation programme. In the February 2000 issue it was stated that a non-navigable bureaucracy, legislative barriers, resistance from enterprise managers and political resistance had impeded a rapid privatisation and dissuaded investors.

3. Information on public sales in the privatisation process

72. On 17 February 2000, following a public tender, the sale of a building and the surrounding yard at Ulica Josipa Štadlera 15 in Sarajevo was concluded. The Commision of the Sarajevo Cantonal Privatisation Agency decided to accept the bid of KM 700,000 made by the Embassy of Switzerland. The asking price for the premises, owned by the company "Bosnafolklor", had been KM 1,200,000. The Commission gave the following reasons for its decision:

> "It was considered that the most favourable offer is the one made by the Embassy of Switzerland ..., compared to the others who offered less: the second-placed, Muamer Kalić, offered KM 1,200,000 but he would pay KM 470,000 in cash and the rest with certificates; the third-placed, Munib Bajrić, offered KM 940,000 but he would pay 35 per cent in cash and 65 per cent with certificates."

The Commission's decision was published in *Oslobođenje* on 24 February 2000 under the heading "Privatisation in practice – a certificate is just a worthless paper". It was accompanied by a letter from Mr. Kalić, who had made the second-placed bid. Mr. Kalić criticised the decision, claiming that it showed a practice of non-recognition of certificates in public sales and that, as a consequence, the certificates could be used only to buy insignificant items or be sold for a negligible percentage of their nominal value.

73. Another article, titled "Awaiting privatisation – end of illusions concerning certificates", was published in *Oslobođenje* on 24 April 2000. It stated that the Federal Privatisation Agency had, the week before, stopped the public tenders for 143 companies valued at a total of 591 million KM. The progress of the public registration for sale of shares in 1,016 companies, totalling 18.4 billion KM, was allegedly unknown. The article further referred to statements by Mr. Ejup Ganić, the President of the Federation of Bosnia and Herzegovina, who had allegedly suggested that companies should be sold in the privatisation process with a 75 per cent cash requirement, and by Mr. Nedim Lulo, the Deputy Director of the Privatisation Agency, who was reported as having stated that the more attractive companies should be offered to foreign investors and the remainder to domestic buyers, including owners of certificates. The article questioned whether certificates would remain a recognised means of payment in accordance with the Law on Privatisation of Enterprises or could be used only on a selective basis.

It was further stated that the value of certificates on the secondary market had fell to 3.5 per cent of their nominal value. Many people, in particular the unemployed, were forced to sell their certificates for a symbolic amount in cash. This opened the possibility for brokers to buy up certificates to use in the privatisation process. The article referred in this context to the sale of part of the Holiday Inn hotel in Sarajevo, the value of which had been estimated at 24 million KM but which had been sold for 15 million KM. According to the article, the purchasers had, in reality, paid less than 6 million KM, having paid 5 million in cash and the remainder in certificates bought for insignificant amounts.

4. Case-law of the domestic courts

74. In judgments issued on 19 and 26 June and 31 July 1997 (cases nos. Rev-23/97, Rev-24/97 and Rev-52/97), the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina rejected the respective plaintiffs' claims for disbursement from their foreign currency savings accounts. The lower instance courts had granted the claims, but the Supreme Court found that the plaintiffs did not intend to use their foreign currency for any of the purposes stated in Article 71 of the SFRY Law on Foreign Exchange Transactions and the 1991 Decision issued in accordance with that Article (see paragraphs 84 and 86 below). Thus, their claims could not be legally granted. By a judgment of 8 January 1999 (case no. Gž-622/98), the Cantonal Court in Sarajevo followed this reasoning in a similar case.

75. The Supreme Court's judgments were issued before the enactment of the Citizens' Claims Law and the various privatisation laws. While it appears that no case concerning foreign currency savings has been registered with the Supreme Court since the enactment of these laws, lower court judgments have been issued. On 25 September 1998 (no. P-604/98) the Municipal Court II in Sarajevo rejected a claim for disbursement of foreign currency savings, finding itself incompetent to

deal with the matter as the Citizens' Claims Law regulated "definitively" the claims related to old foreign currency savings. In a judgment of 26 November 1998 (no. P-509/98) the Municipal Court I in Sarajevo rejected a similar claim on the ground that the respondent bank lacked standing to be sued due to the provisions of the Citizens' Claims Law concerning the manner and procedure for the settlement of old foreign currency claims. However, by a procedural decision of 20 July 1999 (no. Gž-440/99), the Cantonal Court quashed the latter judgment and referred the case back to the Municipal Court for re-examination. The Cantonal Court found that the Citizens' Claims Law does not stipulate that all foreign currency claims shall be converted into claims against the Federation as, in the court's opinion, Article 7 of that Law provides that claims shall be transferred to the Unique Citizen's Account only when the individual depositor has made such a request to the relevant bank. Claims that have not been so transferred shall be considered as savings with the bank and the withdrawal of the savings shall be determined in accordance with the provisions of the Law on Foreign Exchange Transactions and other related regulations. The Cantonal Court apparently refers to the legislation enacted by the SFRY and the Republic of Bosnia and Herzegovina as the 1998 Federation Law on Foreign Exchange Transactions (see paragraph 105 below) only regulates the use of "new" foreign currency savings.

D. Submissions of *amici curiae*

1. The Ombudsmen of the Federation of Bosnia and Herzegovina

76. The Federation Ombudsmen stated that, following many requests from individuals for protection of their right to property in relation to the frozen bank accounts, the Ombudsmen had recommended that the Prime Minister and the Deputy Prime Minister of the Federation commence proceedings with a view to amending Articles 3, 15 and 18 of the Citizens' Claims Law or to have its constitutionality assessed by the Constitutional Court.

77. The Prime Minister, Mr. Bičakčić, replied to the Ombudsmen by a letter of 29 May 1998. He referred to an opinion of the Legislation Office of the Federation Government of 7 May 1998 to the effect that neither the State nor the Federation of Bosnia and Herzegovina would, in the near future, be in a position to refund the claims based on old foreign currency savings deposits. Thus, the conversion of these claims into privatisation certificates was made in the public interest and was, due to circumstances caused by the war, also the only realistic solution to the problem.

78. The Ombudsmen considered, however, that the above-mentioned legal provisions violate the property rights of the foreign currency depositors, as they have no right to choose how to use their old foreign currency savings but have to participate in the privatisation process within stipulated time-limits. Furthermore, the banks are liberated from their contractual obligations towards the depositors.

2. The Office of the High Representative

79. The OHR stated that is was not aware of any legislation by which the old foreign currency accounts had been blocked. Thus, no responsibility for the blocking of foreign savings accounts could be attached to either respondent Party. Rather, the blocking originated in events in the SFRY and, as a consequence of those events, the banks had stopped disbursements from the accounts of their own motion.

80. The transfer of account data of the persons eligible for registration in the Unique Citizen's Account is automatic. After registration the depositor will receive a certificate regardless of whether he or she has requested it. If the depositor chooses not to use or sell the certificate, his or her claims will be extinguished two years after the claims were registered in the unique account.

81. The OHR also stated that no order of priority applies to the settlement of the various claims enumerated in Article 2 of the Citizens' Claims Law. Further, in the privatisation process cash payment reductions are allegedly given only in regard to the purchase of apartments.

82. The OHR referred to data from the National Bank of Bosnia and Herzegovina according to which, as of 31 March 1991, the total number of foreign currency accounts was about 660,000 and

the number of accounts with deposits exceeding DEM 100 was 242,000. The total value of the foreign currency savings amounted to 2.36 billion DEM. The OHR further stated that, at the time when it submitted answers to the Chamber (8 March 1999), 75,077 depositors had registered their claims in the unique account, claiming a total of approximately 696 million DEM. However, none of the depositors had, at that time, been able to use their certificates.

E. Relevant domestic law

1. Legislation of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia

83. The *Law on Contractual Relations* (Official Gazette of the SFRY – hereinafter "OG SFRY" – nos. 29/78 and 39/85) was taken over by the Republic of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG RBiH" – no. 2/92 and 13/94). The following provisions are relevant:

> Article 1035:
>
> "1. A contract on a monetary deposit is concluded when the bank obliges itself to accept and the depositor obliges himself or herself to deposit in the bank a certain amount of money.
> 2. By this contract the bank has the right to dispose of the deposited money and the obligation to return it in accordance with conditions determined in the contract."
>
> Article 1038 paragraph 2:
>
> "Unless otherwise agreed, ... the depositor has the right to dispose of the whole or a part of the balance [of the deposit] at any moment."

84. The *Law on Foreign Exchange Transactions* (OG SFRY no. 66/85; last amendment in OG SFRY no. 96/91) regulated the foreign currency deposits. The relevant provisions, as amended, stated:

> Article 14:
>
> "1. Domestic natural and legal persons may keep foreign currency on a foreign currency savings account or foreign currency savings deposit at an authorised bank and use it for making payments abroad, in accordance with the provisions of this Law.
> ...
> 3. The foreign currency on foreign currency savings accounts or foreign currency savings deposits are guaranteed for by [the SFRY]."
>
> Article 71:
>
> "1. Domestic natural persons may sell convertible currencies to an authorised bank or other authorised exchange office or they may deposit them in a foreign currency savings account or foreign currency savings deposit with an authorised bank.
> 2. Foreign currency kept in a foreign currency savings account or a foreign currency savings deposit may be used by domestic natural persons for payment of imported goods or services for his or her personal needs and the needs of close family members in accordance with the federal law governing foreign trade operations.
> ...
> 4. Foreign currency referred to in paragraph 2 of this Article may be used by domestic natural persons for the purchase of convertible bonds, for endowments for scientific and humanitarian purposes in Yugoslavia and for payment of a life insurance with an insurance company in Yugoslavia.
> 5. The National Bank of Yugoslavia shall regulate the operation of foreign currency savings accounts and foreign currency savings deposits of domestic and foreign natural persons."
>
> Article 103:
>
> "1. The National Bank of Yugoslavia is obliged, following a request of an authorised bank, to receive into deposit foreign currency funds which has effectively been deposited by domestic and foreign natural persons in foreign currency savings accounts or foreign currency savings deposits after the entry into force of this Law.

> 2. The methods and conditions for the deposition and withdrawal of foreign currency at the deposit of the National Bank of Yugoslavia shall be regulated by the Federal Executive Council on the proposal of the National Bank of Yugoslavia."

85. A *Decision on Methods and Conditions for the Deposition and Withdrawal of Citizens' Foreign Currency at the Deposit of the National Bank of Yugoslavia* (OG SFRY no. 73/85) was issued in accordance with Article 103. Paragraph 5 of the Decision provided:

> "1. On the basis of the deposited foreign currency ... the national banks shall authorise credits to banks in dinars in an amount equal to the deposited foreign currency, which shall be established on the basis of the average daily exchange rate applicable at the end of the respective month when the foreign currency is deposited.
> 2. When withdrawing foreign currency from the deposit, the bank is obliged to repay the national bank the used dinar credit in an amount equal to the amount of foreign currency withdrawn from the deposit, which shall be established on the basis of the exchange rate as applied when the same foreign currency was deposited."

86. On the basis of Article 71 of the Law on Foreign Exchange Transactions, a *Decision Regulating the Operation of Foreign Currency Savings Deposits of Domestic and Foreign Natural Persons* was promulgated on 25 January 1991 (OG SFRY no. 6/91). Paragraph 8 of the Decision confirmed the purposes for which foreign currency could be used, as prescribed in the amended Article 71. Paragraph 10 of the Decision added the following:

> "Domestic natural persons may withdraw from their accounts foreign money, cheques and letters of credit for travelling to a foreign country in accordance with applicable regulations."

The 1991 Decision was amended on 25 April and 16 May 1991 (OG SFRY nos. 30/91 and 36/91) by the addition of certain provisions, of which paragraph 17c established the following rules on advance announcement of withdrawals:

> "Authorised banks shall execute orders to pay to domestic natural persons foreign currency deposited in their foreign currency accounts ... if such persons previously announced to the authorised banks, within the following time-limits, that they will use foreign currency in the following amounts:
> (1) an amount not exceeding 500 German marks: within 15 days for the first withdrawal ... and within 30 days for any subsequent withdrawal ...;
> (2) an amount not exceeding 1,000 German marks: within 30 days for the first withdrawal ... and within 45 days for any subsequent withdrawal ...;
> (3) an amount not exceeding 3,000 German marks: within 90 days; and
> (4) an amount not exceeding 8,000 German marks: within 180 days."

87. The *Law on Banks and Other Financial Institutions*, published on 17 February 1989 (OG SFRY no. 10/89), provided, *inter alia*, the following:

> Article 1 paragraph 1:
>
> "A bank is an independent self-governing financial institution, which administers deposits, credits and other banking business in accordance with the law."
>
> Article 2:
>
> "1. A bank conducts its activities independently with a view to making profit based on the principles of liquidity, security and profitability.
> 2. Banks and other financial institutions are holders of all rights, obligations and responsibilities in legal payment operations with respect to both social and other funds at their disposal which they use in accordance with the nature and purpose of financial funds.
> 3. Banks and other financial institutions decide independently on the manner and form of organisation and association as well as on their activities in accordance with market conditions and profit-making, pursuant to the provisions of this and other laws."
>
> Article 61:
>
> "The liability of banks shall be settled out of the bankruptcy estate in the following order:

(1) claims of individuals;
(2) claims of the National Bank of Yugoslavia, [the SFRY] and other creditors who are not the founders of the bank;
(3) claims of the founders of the bank."

2. Legislation of the Republic of Bosnia and Herzegovina

88. On 11 April 1992, following the independence of the Republic of Bosnia and Herzegovina, the 1992 *Decree with Force of Law on Foreign Exchange Transactions* was issued (OG RBiH no. 2/92). The relevant provisions of this Decree provided:

> Article 9:
>
> "1. Domestic natural persons may keep foreign currency on a foreign currency savings account or foreign currency savings deposit at an authorised bank and use it for making payments abroad, in accordance with the provisions of this Decree.
> ...
> 3. The foreign currency on foreign currency savings accounts and foreign currency savings deposits is guaranteed for by the Republic.
> 4. The conditions and methods to honour the obligations based on the guarantee are regulated by a separate law."
>
> Article 144:
>
> "Conditions and methods for repayment of credits used by authorised banks on the basis of foreign currency of individuals deposited with the National Bank of Yugoslavia before the entry into force of this Decree and for reimbursement of foreign currency of individuals from deposits at the National Bank of Yugoslavia shall be determined by separate regulation."
>
> Article 150:
>
> "On the date of entry into force of this Decree, the SFRY Law on Foreign Exchange Transactions ceases to apply."

89. The 1992 Decree was later replaced by the 1994 *Decree with Force of Law on Foreign Exchange Transactions* (OG RBiH no. 10/94; later enacted as law, OG RBiH no. 13/94). The following provisions of the 1994 Decree are relevant:

> Article 3:
>
> "Foreign exchange [including foreign currency] may be used only for payments towards foreign countries unless determined otherwise by this Decree."
>
> Article 12:
>
> "Domestic and foreign natural persons may hold foreign exchange in accounts with banks and use them freely. ..."
>
> Article 44:
>
> "The foreign exchange reserves consist of claims on accounts in foreign countries and of foreign currency and securities issued in foreign countries ... [deposited] with the National Bank [of Bosnia and Herzegovina] and [authorised] banks."

The 1994 Decree also provided that the National Bank of Bosnia and Herzegovina should regulate the conduct of foreign exchange transactions (Article 19) and external payments (i.e. payments for exported and imported goods) (Article 25).

90. A *Decision on Aims and Objectives of the Monetary Credit Policy* was promulgated on 9 April 1995 (OG RBiH no. 11/95). Paragraph 12 of the Decision read:

> "Foreign currency savings of individuals deposited with the former National Bank of Yugoslavia shall be permanently resolved by the enactment of a law on the public debt of the Republic by the end of the first half of the year 1995."

This Decision was later amended with effect from 2 June 1995 (OG RBiH no. 19/95). The amended paragraph 12 provided that the law on public debt should be enacted before the end of September 1995. It further added that, pending the enactment of that law, the National Bank of Bosnia and Herzegovina could, with the consent of the Ministry of Finance, disburse foreign currency savings in the equivalent amount in dinars to members of the army of the Republic of Bosnia and Herzegovina for covering costs of medical treatment for them and members of their families.

91. On 10 April 1996 a *Decision on Aims and Objectives of the Foreign Exchange Policy* was issued (OG RBiH no. 13/96). Basically confirming the 1995 Decision, paragraph 7 of the 1996 Decision stipulated – without specifying a date – the following:

> "Foreign currency savings of individuals deposited with the former National Bank of Yugoslavia, together with the interest on these savings, shall be resolved by the enactment of a law on public debt of Bosnia and Herzegovina or in another way within the overall consolidation of the public debt of Bosnia and Herzegovina and in consultation with the international community."

3. The Constitution of Bosnia and Herzegovina

92. The *Constitution of Bosnia and Herzegovina*, set out in Annex 4 to the General Framework Agreement, provide, in so far as relevant to the present applications, the following:

> Article I – *Bosnia and Herzegovina*:
>
> "1. Continuation. The Republic of Bosnia and Herzegovina, the official name of which shall henceforth be 'Bosnia and Herzegovina', shall continue its legal existence under international law as a state …
> …"
>
> Article III – *Responsibilities of and Relations Between the Institutions of Bosnia and Herzegovina and the Entities*:
>
> "1. Responsibilities of the Institutions of Bosnia and Herzegovina. The following matters are the responsibility of the institutions of Bosnia and Herzegovina:
> …
> (d) Monetary policy as provided in Article VII.
> …
> 3. Law and Responsibilities of the Entities and the Institutions.
> (a) All governmental functions and powers not expressly assigned in this Constitution to the institutions of Bosnia and Herzegovina shall be those of the Entities.
> …"
>
> Article VII – *Central Bank*:
>
> "There shall be a Central Bank of Bosnia and Herzegovina, which shall be the sole authority for issuing currency and for monetary policy throughout Bosnia and Herzegovina.
> …"

4. Legislation of Bosnia and Herzegovina

93. On 22 July 1998 the High Representative in Bosnia and Herzegovina issued the *Framework Law on Privatisation of Enterprises and Banks in Bosnia and Herzegovina*. It entered into force the following day on an interim basis (Official Gazette of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG BiH" – no. 14/98). It was finally adopted by the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina on 19 July 1999 (OG BiH no. 12/99). The relevant provisions state:

> Article 1:
>
> "For the purpose of this Law:

BH natural persons means citizens of [Bosnia and Herzegovina], irrespective of their place of residence.
...
Citizens Claims means the right to compensation as part of the privatisation process in recognition of obligations as defined by Entity legislation.
..."

Article 2 paragraph 1:

"In accordance with the [General Framework Agreement], this Law expressly recognises the right of the Entities to privatise non-privately owned enterprises and banks located on their territory. ..."

Article 3:

"1. The Entity parliaments shall adopt legislation, which is non-discriminatory, ensures maximum transparency and public accountability in the privatisation process and is in conformity with [the General Framework Agreement].
2. The laws of the privatising Entity will cover only those assets and related liabilities located on its territory.
3. The laws of the Entities shall regulate on a non-discriminatory basis which BH or foreign natural and legal persons have the right to acquire shares and property in the privatisation process in accordance with Article 3.1 of this Law.
4. Criteria by which BH natural persons are entitled to Citizens Claims shall be based on the laws adopted by the Entities.

Such laws shall include BH natural persons who were citizens of the former Socialist Republic of [Bosnia and Herzegovina] and permanent residents on 31 March 1991 on the territory now falling within the privatising Entity. This includes refugees and displaced persons in accordance with Annex 7 to the [General Framework Agreement] as well as legal successors of dead and missing entitled persons."

Article 4 paragraph 2:

"Claims against enterprises and banks to be privatised shall be deemed as a liability of the privatising Entity."

5. Legislation of the Federation of Bosnia and Herzegovina

(a) Banks

94. On 11 February 1995 the *Law on Banks* was promulgated (OG FBiH no. 2/95). Article 4 provided:

"1. A bank conducts business independently, in accordance with market conditions, for purposes of making profit and based on the principles of liquidity, solvency and profitability.
2. A bank is a bearer of rights and obligations in legal operations in relation to the means at its disposal which it uses in accordance with the nature and purposes of financial means.

95. The 1995 Law was later replaced by a new *Law on Banks*, promulgated on 15 October 1998 (OG FBiH no. 39/98). Article 63 of the 1998 Law regulates the distribution of bank assets in bankruptcy proceedings:

"In the liquidation of a bank or part of a bank, the following priority of claims shall be observed:
(1) debts of the bank in liquidation which originates in advances of funds to the bank or other obligations created during the provisional administration of the bank or the liquidation pursuant to this Law;
(2) claims of secured creditors, up to the value of their security;
(3) deposits of natural persons, up to the equivalent to 5,000 KM per depositor;
(4) other deposits, including deposits of natural persons exceeding the equivalent of 5,000 KM per depositor;
(5) claims of other creditors;
(6) claims of shareholders."

(b) Citizens' claims

96. The *Law on Determination and Settlement of Citizens' Claims in the Privatisation Process* entered into force on 28 November 1997 and started to apply on 27 February 1998. Amendments took effect on 5 March 1999 (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG FBiH" – nos. 27/97 and 8/99). The relevant provisions, as amended, provide:

> Article 1:
>
> "This Law establishes the determination and settlement of citizens' claims towards the Federation of Bosnia and Herzegovina ..., the method of registration and the procedure for the settlement of these claims in the process of privatisation."
>
> Article 2:
>
> "The citizens' claims settled in accordance with this law comprise claims based on old foreign currency savings, claims based on restitution of nationalised or confiscated property which cannot be returned into ownership and possession, claims based on unpaid salaries of members of the army of the Republic of Bosnia and Herzegovina, the Croatian Defence Council and the police force, and general claims determined by the Law on Privatisation of Enterprises."
>
> Article 3:
>
> "1. A person who has foreign currency savings in banks or bank business units located on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina in an amount exceeding 100 KM, who was a citizen of the former Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina and who, on 31 March 1991, was permanently residing in territory which is now the Federation of Bosnia and Herzegovina acquires a claim against the Federation equal to the balance of his or her savings on 31 March 1992.
> 2. The settlement of the claims of those individuals who were citizens of the former Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina on 31 March 1991 but who are not permanently residing in the territory of the Federation, as well as other persons' claims against banks located on the territory of the Federation, shall be determined by a separate regulation in accordance with this Law.
> 3. Persons referred to in paragraph 1 of this Article whose foreign currency savings do not exceed 100 DEM will, upon their request, be reimbursed the amount of these savings by the bank.
> 4. The claims referred to in paragraph 3 of this Article are payable after the expiration of a period of three months from the date of application of this Law."
>
> Article 5:
>
> "The citizens' claims specified in Article 2 are registered in a Unique Citizen's Account (hereinafter 'the unique account') at the organisational unit of the Federal Payment Bureau (hereinafter 'the Bureau'), arranged according to the place of residence of the individual."
>
> Article 6:
>
> "Claims based on Article 21 of the Law on Privatisation of Enterprises [i.e. "general claims"] are registered in the unique account upon the order of the Privatisation Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina ... ."
> Article 7:
>
> "1. Claims specified in Article 3 of this Law are transferred by the bank to the unique account of the depositor.
> 2. The manner of transfer of claims ... of those individuals who have their accounts in banks whose organisational units on the territory of the Federation have ceased to operate will be determined by a separate regulation passed by the Federal Ministry of Finance."
>
> Article 8:
>
> "Claims pursuant to the Law on Restitution are registered in the unique account on the basis of a legally valid document which determines the right to restitution."

Article 9:

"Claims based on accrued but unpaid salaries of members of the army of the Republic of Bosnia and Herzegovina, the Croatian Defence Council and the police force are registered on the basis of a public document issued by the authorised body."

Article 10:

"The bodies authorised to determine the claims specified in Articles 6, 7 and 9 of this Law are obliged to submit to the Bureau, within 60 days from the date of application of this Law, the orders for registration of the claims in the Unique Citizen's Accounts."

Article 11:

"1. The opening of a unique account is done ex officio on the basis of the JMBG ['*jedinstveni matični broj građanina*' – the personal identification number] of the holder of a claim under this law."
2. The individual's certificate shall correspond to the respective unique account."

Article 12:

"1. The Bureau shall issue to individuals an account statement showing the balance of the unique account.
2. The unique account statement shall record the claims specified in Articles 7, 8 and 9 separately.
3. The Bureau is obliged to issue a new unique account statement following each change in the unique account."

Article 13:

"The Bureau is obliged to report on the total balance of the unique accounts to the Privatisation Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the cantonal agencies for privatisation on a daily basis ... ."

Article 14:

"1. An individual has the right, within 30 days from receipt of the account statement, to request from the body authorised to determine a particular claim that the amount of the claim be corrected.
2. If the body referred to in paragraph 1 of this Article finds that the request made by the individual is justified, it is obliged to promptly issue an order to the Bureau to correct the amount ..."

Article 15:

"Individuals may, in accordance with this Law, use the claims registered in the unique account for purchasing
- apartments with occupancy rights;
- enterprise shares;
- enterprise assets;
- business premises owned by municipalities; and
- other property that will be sold in the privatisation process."

Article 16:

"The claims registered in the unique account are transferable...."

Article 18:

"1. The claims registered in the unique account can be used in the privatisation process for a period of two years from the date of issuance of the unique account statement, and following the registration of a claim according to the specific categories.
2. Upon the expiration of the period in paragraph 1 of this Article, the claims in the unique account are extinguished."

97. Under the authority conferred upon him by Article 20 of the Citizens' Claims Law, the Director of the Privatisation Agency, on 29 December 1997, issued *Instructions on Registration and Settlement of Citizens' Claims in the Unique Citizen's Account* (OG FBiH no. 1/98). Amendments

were issued on 11 May and 6 July 1998 (OG FBiH nos. 18/98 and 27/98). Both the original instructions and the amendments entered into force on their respective dates of issuance. Articles 12 and 13 govern the registration of claims related to individual's foreign currency savings. These and other relevant Articles, as amended, provide as follows:

> Article 12:
>
> "1. The records of the persons referred to in Article 3 [paragraph 1 of the Citizens' Claims Law] ... are determined on the basis of data from the banks ...
> 2. The banks referred to in paragraph 1 of this Article are obliged to submit to the [Federal Payment] Bureau no later than 7 August 1998, by way of electronic media, information on the foreign currency savings of the persons referred to in paragraph 1 of this Article including the amount of interest accrued as of 31 March 1992, calculated in DEM and reduced by payments made until 31 December 1997.
> 3. The information ... shall include
> (1) surname, name of one parent, and first name;
> (2) the JMBG; and
> (3) the amount of the foreign currency savings on 31 December 1997, expressed in KM."
>
> Article 13:
>
> "On the basis of the data referred to in Article 12 of these Instructions, the Bureau enters into the unique account the amount of the claim based on the individual's foreign currency savings."
>
> Article 18:
>
> "On the basis of the amounts of the individual's claims under Articles 11, 13 and 17 of these Instructions [i.e. 'general claims', foreign currency savings and unpaid salaries], the Bureau establishes the total amount and the amounts of individual claims in the Unique Citizen's Account upon the [Privatisation] Agency's order [the original text of the Instructions stated 'at the latest on 12 May 1998']."
>
> Article 19 paragraph 1:
>
> "The Bureau shall issue to individuals a statement on the unique account regarding the amount of the claims under Article 18 of these Instructions ... at the latest 15 days after the issuance of the order mentioned in Article 18 ... [the original text of the Instructions stated 'at the latest on 27 May 1998']."
>
> Article 52:
>
> "1. The banks referred to in Article 12 of these Instructions are obliged, within 15 days from the date of entry into force of these Instructions, to publicly invite its depositors to submit to the banks, within 90 days from the date of the first announcement of the invitation, information on their JMBG and complete verifications of the amounts of foreign currency savings in their accounts.
> ...
> 3. The bank will mark the verified foreign currency savings amount, expressed in KM, in the savings book as the amount of claims that is transferred to the Unique Citizen's Account of the depositor.
> 4. Savings account holders who do not verify the amount on their foreign currency savings account in accordance with paragraph 1 of this Article and paragraph 2 of Article 12 can do so within an additional period of 30 days from receipt of the statement referred to in Article 19 of these Instructions."

98. In accordance with Article 7 paragraph 2 of the Citizens' Claims Law, the Federal Ministry of Finance, on 19 February 1998, issued an instruction relating to claims on foreign currency savings deposited with banks that had suspended their activities in the Federation (OG FBiH no. 6/98). It provides that the determination and transfer of those savings shall be made by the main office of the relevant bank. As regards savings deposited with banks presently located in the Republika Srpska, the Ministry of Finance will also take measures to verify such savings through the competent institutions of the Republika Srpska.

99. Article 3 paragraph 2 of the Citizens' Claims Law stipulates that the settlement of claims of people not resident in the territory of the Federation shall be regulated separately. This matter was

regulated by a Decree issued on 30 October 1999 (OG FBiH no. 44/99). Article 2 of the Decree reads:

> "A person who was a citizen of the former Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina on 31 March 1991 without having a place of residence on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina on that date and who has old foreign currency savings in banks or bank business units with head offices on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina in an amount exceeding 100 DEM acquires a claim against the Federation of Bosnia and Herzegovina in an amount equal to the foreign currency savings on 31 March 1992, reduced by the amount of possible withdrawals since that date."

(c) Privatisation of enterprises and banks

100. The *Law on Privatisation of Enterprises* was promulgated on 28 November 1997 (OG FBiH no. 27/97), entered into force on 6 December 1997 and started to apply on 27 February 1998. It was amended on 5 March 1999 (OG FBiH no. 8/99). It regulates the privatisation of enterprises that, according to their opening balance sheets, are solvent. It also contains provisions on the determination of "general claims" of individuals. The relevant provisions, as amended, state the following:

> Article 4 paragraph 1:
>
> "As part of the privatisation preparations, enterprises shall prepare their privatisation programme and opening balance sheet and submit them for approval to the competent privatisation agency [normally the Privatisation Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina or the cantonal privatisation agencies]."
>
> Article 7 paragraph 2:
>
> "The privatisation opening balance sheet of an enterprise is expressed in DEM and forms the basis for establishing the value of the enterprise to be privatised."
>
> Article 12:
>
> "According to this Law, enterprises and enterprise assets can be purchased in the privatisation process by all domestic and foreign natural and legal persons ..."
>
> Article 20 paragraph 1:
>
> "The means of payment in the privatisation process are
> - certificates based on claims of natural persons towards the Federation, determined by this Law and separate regulations;
> - certificates based on claims of legal persons towards the Federation as compensation for property that is subject to restitution;
> - securities;
> - cash;
> - amounts from the Foreign Currency Military Books and certificates of the members of the armed forces of Bosnia and Herzegovina."
>
> Article 21:
>
> "1. Any person who was a citizen of the former Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, had his or her residence in the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina on 31 March 1991 and is 18 years of age on the date of entry into force of this Law is entitled to a general claim, or certificate, in the amount of 100 points due to his or her contribution in creating and managing socially owned property.
> 2. The amount of points for certificates based on general claims under paragraph 1 of this Article is increased by 10 points for each full year of work insurance.
> 3. The value of the points referred to in paragraphs 1 and 2 of this Article, expressed in DEM, is determined by the Government of the Federation following the determination of the value of social and state capital."

Article 23:

"Individuals with foreign currency savings accounts with a balance exceeding 100 DEM on 31 March 1992 are entitled to certificates based on the foreign currency savings."

Article 26 paragraph 1:

"In the procedure for small-scale privatisation established by this Law, it is compulsory to privatise
(a) enterprises whose value of assets recorded in the opening balance sheet is less than 500,000 DEM and which employ less than 50 employees;
(b) parts or assets of enterprises whose core activity is trade, catering, services or road transport;
(c) parts or assets of other enterprises which they do not need for the conduct of their core activity or which are not used."

Article 27 paragraph 1:

"The small-scale privatisation in the sense of Article 26 of this Law is conducted through a public sale, which the enterprise is obliged to prepare and register with the competent [privatisation] agency within twelve months from the date of entry into force of this Law."

Article 28:

"1. The sale referred to in Article 26 of this Law is realised with an obligatory cash payment of at least 35 per cent of the agreed sale price.
2. For any amount paid in cash in excess of 35 per cent of the sale price, a discount of 8 per cent may be given."

Article 29:

"The provisions in Articles 26, 27 and 28 of this Law also apply to the sale of municipal business premises which are being used for trade, catering, tourism and service activities."

101. The *Law on Privatisation of Banks*, which was promulgated and entered into force on 8 April 1998 (OG FBiH no. 12/98), governs the privatisation of state and socially owned capital in banks. The following provisions are relevant:

Article 3:

"1. A bank which has at least 50 per cent state or socially owned capital in the capital structure of its balance sheet is obliged to prepare its opening balance sheet.
...
3. The opening balance sheet shall be prepared upon an audit of the bank's performance, according to regulations issued by the Banking Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina (hereinafter 'the Agency')."

Article 5:

"1. A bank is obliged to prepare its opening balance sheet and deliver it to the Federal Ministry of Finance ...
2. The opening balance sheet of a bank will be approved by the Ministry ...
..."

Article 7:

"1. Based on the approved opening balance sheet, the Agency will determine whether the bank is solvent or not.
...
5. A solvent bank ... will prepare a preliminary privatisation programme. ...
..."

Article 8:

"1. If the bank is insolvent ... the Agency will revoke the license and the bank will cease its operations.
2. The Ministry will sell all or part of the assets and liabilities of an insolvent bank to any other licensed bank ..."

102. The *Law on Opening Balance Sheets of Enterprises and Banks* was promulgated and entered into force on 8 April 1998 (OG FBiH no. 12/98). It regulates the preparation of opening balance sheets for the purpose of privatisation and settlement of claims and liabilities between enterprises, banks and the Federation. The relevant provisions read as follows:

Article 2 paragraph 1:

"The opening balance sheet presents an overview of the assets, rights, liabilities and capital of the enterprises and banks ... with which [they] enter the process of privatisation."

Article 4:

"1. The objects, rights, capital and liabilities of enterprises are presented in the opening balance sheet on the basis of their book value on the day of preparation of the opening balance sheet, defined by this Law.
2. The objects, rights, capital and liabilities of banks are presented in the opening balance sheet on the basis of their book value, that is the value determined by the privatisation audit in accordance with Article 3 of the Law on Privatisation of Banks."

Article 5 paragraph 1:

"The book value according to Article 4 of this Law is the value calculated in accordance with accounting regulations in force on the day of preparation of the opening balance sheet."

Article 22:

"In the passive sub-balance of the opening balance sheet, the bank shall present the value of
...
(3) liabilities for frozen foreign currency savings of individuals as of 31 March 1992, reduced by amounts paid by 31 December 1997 and in accordance with Article 3 of the Law on Determination and Settlement of Citizens' Claims in the Privatisation Process;
..."

Article 24:

"The value of liabilities based on frozen foreign currency savings of individuals, as described in item 3 of Article 22 of this Law, will be written off by the bank against foreign currency deposits at the National Bank of Yugoslavia or placements made from the same source."

Article 35 paragraph 1:

"Assets, rights, capital and liabilities presented in the passive sub-balance sheet are to be transferred to the Ministry [of Finance of the Federation] after completion of the approved privatisation programme, according to provisions of the Law on Foreign Debt of the Federation of Bosnia and Herzegovina."

103. The Federation *Law on Foreign Debt* (OG FBiH no. 41/98), referred to in Article 35 of the Law on Opening Balance Sheets of Enterprises and Banks, was adopted on 3 September 1998. However, it does not contain any provisions on old foreign currency savings or the banks' liabilities in respect of such savings.

(d) Sale of apartments

104. The *Law on Sale of Apartments with Occupancy Rights* was promulgated on 28 November 1997 (OG FBiH no. 27/97), entered into force on 6 December 1997 and started to apply on 27 February 1998. It was amended on 3 April 1998, 6 July 1999 and 5 March 2000 (OG FBiH nos.

11/98, 27/99 and 7/00). Articles 16-23 of the Law regulate the determination of the price of the apartments. The following provisions, as amended, stipulate conditions and methods of the sale:

> Article 7:
>
> "1. Any holder of an occupancy right ... may submit a written request to buy an apartment to the holder of the allocation right over the apartment (hereinafter 'the seller') and the seller is obliged to sell it.
> 2. A request under paragraph 1 of this Article shall be submitted within two years from the date of application of this Law, and a contract of sale of the apartment ... shall be concluded within three months from the date of submission of the request to buy the apartment.
> 3. If the seller does not conclude a contract upon the request of the occupancy right holder ... within the time-limit referred to in paragraph 2 of this Article, the buyer has the right to initiate judicial proceedings.
> 4. A court ruling replaces the contract in its entirety.
> ..."
>
> Article 8a paragraph 1:
>
> "The occupancy right holder over an apartment which was proclaimed as abandoned by special regulations applied on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina during the period of 30 April 1991 to 4 April 1998 shall acquire the right to purchase the apartment in compliance with the provisions of this Law upon the expiration of a two-year deadline after his or her reinstatement into the apartment."
>
> Article 24:
>
> "1. The purchase prise of the apartment shall be paid by one of the following means of payment:
> (a) cash;
> (b) certificates based on citizens' claims, regulated by special regulations.
> 2. In case of cash payment the price of an apartment shall be reduced by 20 per cent of the determined purchase price."
> [The original wording of paragraph 2 stated that payments by certificates based on foreign currency savings or restitution also entitled the buyer to a price reduction. Further, the original reduction was 30 per cent.]

(e) Foreign exchange transactions

105. The *Law on Foreign Exchange Transactions* (OG FBiH no. 35/98) entered into force on 11 September 1998. It regulates, *inter alia*, the "new" foreign currency savings accounts. The relevant provisions of this Law state:

> Article 3 paragraph 1:
>
> "Domestic persons may acquire foreign currency in the country and abroad and dispose thereof in accordance with this Law."
> Article 5:
>
> "Foreign exchange transactions in the Federation as well as foreign exchange transactions abroad are liable to foreign exchange control pursuant to this Law."
>
> Article 28 paragraph 1:
>
> "Domestic and foreign natural persons may keep their convertible foreign currency in a foreign currency savings account or foreign currency savings deposit at a bank or they may sell [the currency] to the bank."
>
> Article 30:
>
> "Domestic natural persons may freely withdraw foreign currency from their foreign currency savings accounts and foreign currency savings deposits."

Article 65:

"Relevant provisions of laws and other regulations of Bosnia and Herzegovina shall be applied to issues which have not been regulated by this Law …"

Article 66:

"On the date of entry into force of this Law, laws and other regulations concerning foreign exchange transactions which were applicable on the territory of the Federation … cease to apply within the territory of the Federation."

IV. COMPLAINTS

106. The applicants complain that their right to peaceful enjoyment of their possessions, as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, and their right to a fair hearing within a reasonable time before an independent and impartial tribunal, as guaranteed by Article 6 of the Convention, have been violated.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. Bosnia and Herzegovina

1. As to admissibility

107. Bosnia and Herzegovina objects to the admissibility of the present applications for several reasons. It submits that they are inadmissible *ratione temporis* as the applicants deposited their savings during the existence of the SFRY and that it was impossible to make withdrawals from the accounts already before the war. Moreover, Bosnia and Herzegovina has not inherited any assets from the SFRY. The old foreign currency savings is one of the issues to be settled in the negotiations regarding the succession of property of the SFRY by its successor states. Neither has Bosnia and Herzegovina taken over the SFRY guarantee for the savings. The 1992 Decree issued by the Republic of Bosnia and Herzegovina reserved the issue of the old foreign currency savings for future regulation. The Decree did not stipulate any obligation to repay the savings, nor has there been any other state laws or regulations to that effect. By the issuance of the Decree, the Republic only afforded a guarantee for the new savings to be deposited as of that moment.

108. Bosnia and Herzegovina also claims that domestic remedies have not been exhausted by the applicants. Allegedly, the pending court proceedings remain unresolved because of the conduct of the applicants' representative. Furthermore, the Chamber is allegedly prevented from examining the present applications as an identical application against Slovenia regarding frozen foreign currency savings, introduced by persons with deposits at Ljubljanska Banka, is pending before the European Court of Human Rights. Also, as Ms. Šeremet directed her application exclusively against the Federation, Bosnia and Herzegovina cannot be considered as respondent Party in that particular case. However, should the Chamber examine the present applications on the merits, the Republika Srpska should also be named as respondent Party because the possible consequences of the Chamber's decision would concern both Entities as well as the State of Bosnia and Herzegovina.

2. As to the merits

109. Bosnia and Herzegovina claims that the envisaged solution of privatising state property and compensating depositors through the privatisation process is the only feasible option and is in the public interest. The solution has been chosen in order to protect the foreign currency depositors from losing their possessions. The estimated value of the assets offered for sale in the privatisation process is considerably higher than the amount of old foreign currency savings and the depositors will thus be fully compensated.

110. Referring to official records, according to which the SFRY had foreign currency reserves in the amount of about 13 billion USD on 31 December 1990 but only 1.5 billion USD on 31 December 1991, Bosnia and Herzegovina claims that the SFRY intentionally removed the reserves that had been deposited with the National Bank of Yugoslavia. Thereby the SFRY prevented all former Yugoslav republics, including Bosnia and Herzegovina, from disposing of their foreign currency reserves which had been transferred from the territory of the respective republic.

111. Further reference is made to the fact that the problem of old foreign currency savings exists in all states created after the dissolution of the SFRY. Allegedly, none of these states have found appropriate solutions. The matter also concerns five banks with head offices outside of Bosnia and Herzegovina. None of the countries where these banks were located have issued legislation determining the fate of the deposits of citizens of Bosnia and Herzegovina.

B. The Federation of Bosnia and Herzegovina

1. As to admissibility

112. The Federation of Bosnia and Herzegovina considers that the applications are inadmissible for the following reasons. Firstly, the Chamber is not competent to examine them *ratione temporis*, as the savings accounts in question were blocked already before the dissolution of the SFRY and, thus, before the General Framework Agreement was signed. Secondly, the applicants have not exhausted domestic remedies, as the proceedings initiated by them before the domestic courts are still pending. Allegedly, the remedies cannot be considered inefficient, as the Supreme Court of the Federation has issued judgments in similar cases. Thirdly, the Federation cannot be held responsible for possible violations in the present cases, as it is not the owner of the banks in question and as neither the State nor the Federation of Bosnia and Herzegovina has received any of the property previously belonging to the SFRY. The latter issue is being dealt with in the succession negotiations, which have not been concluded. Finally, the Federation is also of the opinion that the Republika Srpska should participate as respondent Party if the Chamber examines the applications on the merits.

2. As to the merits

113. The Federation states that, at the time when the applicants deposited their foreign currency, the use of such savings was restricted by the old SFRY legislation. The restrictions, which increased over time, included limitations on the purposes for which the savings could be used and on the amounts that could be withdrawn from the accounts. Also, withdrawals could only be made if they had been announced in advance. The applicants were aware of these restrictions when they made their deposits in the banks. Although no legislation completely blocked the savings accounts, the accounts were blocked d*e facto* already in 1991 and 1992 as there were no assets at the disposal of the banks in Bosnia and Herzegovina. The assets were kept in the National Bank of Yugoslavia and were spent by the SFRY.

114. It is true that the Republic of Bosnia and Herzegovina, after its independence, issued the 1992 Decree with Force of Law on Foreign Exchange Transactions, replacing the SFRY Law on Foreign Exchange Transactions, and that, following the signing of the General Framework Agreement, it issued the 1996 Decision on Aims and Objectives of the Foreign Exchange Policy. However, these regulations did not in any way affect the foreign currency savings of individuals. Furthermore, the Citizens' Claims Law only provides the foreign currency depositors with the possibility to use their funds to buy formerly socially owned property in the privatisation process. The situation for those depositors who do not participate in that process remains unchanged, that is, it remains the same as it was at the time when the SFRY was dissolved and when the General Framework Agreement was signed.

115. The Federation further underlines that it would be practically impossible to reimburse the deposits as they total more than 2 billion DEM. In comparison, the entire annual budget of the Federation is less than 1 billion DEM. Therefore, the settlement of the issue through the privatisation process is in the public interest. It further strikes a fair balance between that interest and the private interests of the depositors. If the depositors were to claim full cash disbursement of their savings,

the banks involved would certainly go bankrupt, and neither the State nor the Federation would be able to compensate the depositors for their loss.

116. However, in the Federation's opinion, the Citizens' Claims Law does not release banks of their obligations towards the depositors. According to Article 3 of that Law, the depositor acquires a claim *ex lege* against the Federation. Still, the banks remain debtors of the holders of foreign currency accounts until the start of the bank privatisation programme. In this respect, the Federation refers to Article 22 of the Law on Opening Balance Sheets of Enterprises and Banks, according to which the banks, in the passive sub-balance of the opening balance sheets, shall state the value of liabilities for frozen foreign currency savings, allegedly without any reduction for the amounts that have been transferred to the unique account. Under Article 35, these liabilities are to be transferred to the Federal Ministry of Finance following the completion of the privatisation programme.

117. The Federation concedes, however, that the legal situation is unclear. The depositors who did not register their claims in the unique account will eventually have a claim against the Ministry of Finance whereas those who did so register will be given certificates which, according to Article 18 of the Citizens' Claims Law, will expire two years after their date of issuance. It is therefore necessary to find a legal solution whereby those who have registered their claims in the unique account but who, without their fault, fail to use them will not be in a less favourable position than other foreign currency depositors. The agent of the Federation stated, at the Chamber's hearing on 9 March 1999, that it should be suggested to the Federation Government that the holders of certificates based on old foreign currency savings be excluded from the two-year time-limit. The certificates could be returned and the original claims revalidated in case objective reasons had prevented the holders in question from using the certificates in the privatisation process. The Federation further asserts that the claims based on foreign currency savings, in practice, have been transferred to the unique account only with the consent of the depositor and not automatically, or *ex officio*, as foreseen by the legislation.

118. As regards savers with small amounts, the Federation states that they can purchase, for instance, tools, computers and other appliances in the small-scale privatisation. As of December 1999, assets were allegedly being made available on a large scale at public auctions, even if the start of the big privatisation had been delayed. Auctions are scheduled after the enterprises have prepared their opening balance sheets and privatisation programmes and these documents have been approved by the cantonal privatisation agencies. The auctions are then advertised in at least one daily newspaper covering the whole territory of the Federation. Referring to recent auctions, the Federation states that items have been sold for more than their asking price. Consequently, it may be concluded that the liabilities for which the certificates have been issued are covered by the value of assets made available and that, thus, the individual claimants will be able to obtain full compensation for their claims in the privatisation process.

119. Regarding the low value of certificates on the secondary market, the Federation submits that, if the certificates are used as intended, i.e. for the purchase of privatised property, they have their full nominal value. The sale of certificates on the secondary marked, albeit not illegal, is an "abuse" of the system and the Federation is not responsible for compensating the loss incurred by such "wrongful use of certificates".

120. As to the alleged violation of Article 6 of the Convention, the Federation claims that the courts have taken adequate action in the relevant proceedings. The delays that have occurred have been due to the conduct of the applicants' representative who has failed to comply with procedural requirements. Furthermore, in view of the complexity of the cases, the proceedings have been conducted with reasonable speed.

C. The applicants

1. As to admissibility

121. The applicants submit that responsibility for the alleged violations of their rights can be attached to both respondent Parties because of the principles of state succession of liabilities and

the ownership of the banks. Referring to the 1992 Decree and the 1996 Decision, the applicants argue that both the Republic and State of Bosnia and Herzegovina have recognised their responsibility for the repayment of foreign currency savings. As regards the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Citizens' Claims Law allegedly recognises, through its provisions, that the Federation is the main debtor in respect of the "old" foreign currency savings.

122. The delay in the domestic proceedings initiated by the applicants and the judgments by the Supreme Court of the Federation in other cases prove, in the applicants' view, that no effective domestic remedies exist in their cases. The applicants' representative has been requested to fulfil unreasonable formal requirements such as specifying the address of the State and the value of the dispute.

2. As to the merits

123. The applicants claim that the refusal to disburse their foreign currency savings and the conversion of those savings into privatisation certificates violate their property rights. They state that none of the former commercial banks have gone bankrupt, so their claims have not been extinguished. There was no overriding public interest for the solution chosen by the public authorities in regard to the old foreign currency savings, and, allegedly, no measures of a similar nature have been taken by Bosnia and Herzegovina or the Federation in respect of other groups of people. They submit, therefore, that a fair balance between private and public interests has not been struck. Rather, the applicants have suffered unjustified and disproportionate hardship. In this respect, they also refer to the low value of the certificates on the secondary market and to the fact that Ms. Šeremet and Mr. Hrelja received such certificates although they wished to have cash disbursed from their accounts. Further, the Citizens' Claims Law should allegedly not be applied in the applicants' cases, as they initiated court proceedings before that Law entered into force.

124. The applicants also point to their personal difficulties. Mr. Poropat is unemployed and suffers from asthma. His wife, Ms. Poropat, supports him and their two children who are still at school age. Ms. Šeremet suffers from diabetes, and has a monthly pension of only KM 100. She would need her savings in order to allow her a decent living. Mr. Hrelja had a private bakery which was destroyed during the war. He has had to sell property to support himself. He would need his savings to rebuild his destroyed house and looted bakery in order to restart his business.

125. As to the domestic proceedings in their cases, the applicants argue that there have been unjustified delays. Moreover, the courts have been partial, especially when requesting that unreasonable formal requirements be fulfilled. Additionally, some of the lower instance courts and the Supreme Court are still applying the SFRY Law on Foreign Exchange Transactions which, the applicants submit, was revoked by legislation passed by the Republic of Bosnia and Herzegovina.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

126. Before examining the merits of the applications, the Chamber shall decide whether to accept them, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement. Under Article VIII(2)(a), the Chamber shall consider whether effective remedies exist and, if so, whether the applicants have demonstrated that they have been exhausted. According to Article VIII(2)(b), it shall not address any application which is substantially the same as a matter which has already been submitted to another procedure of international investigation or settlement. Under Article VIII(2)(c), the Chamber shall dismiss any application which it considers incompatible with the Agreement. Further, pursuant to Article VIII(2)(d), it may reject or defer consideration if the applications concern a matter currently pending before, *inter alia*, any other international human rights body responsible for the adjudication of applications or the decision of cases.

1. Competence *ratione temporis*

127. Both respondent Parties argue that it became impossible to make withdrawals from the old foreign currency savings accounts already during the existence of the SFRY and that, thus, the accounts were blocked at that time, i.e. before the entry into force of the Agreement. Allegedly, the legislation that has been enacted and in force after the dissolution of the SFRY neither stipulated any obligation on the respondent Parties to repay the savings in question nor affected the savings in any other way.

128. The Chamber recalls that, in accordance with generally accepted principles of international law, it cannot decide whether events occurring before the entry into force of the Agreement on 14 December 1995 involve violations of human rights (see, e.g., case no. CH/96/1, *Matanović*, decision on the merits delivered on 6 August 1997, paragraph 32, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997).

129. The Chamber observes that although, generally, the withdrawal of money from the old foreign currency savings accounts was increasingly restricted in the 1980s and the early 1990s and a substantial part of the money needed to repay the savings apparently disappeared before and during the war, the claims against the banks based on those savings were never extinguished. In this connection, it should be noted that one of the applicants, Mr. Poropat, was able to withdraw money from his accounts as late as mid-1994. Moreover, as is evident from legislation enacted by the Republic of Bosnia and Herzegovina between 1992 and 1996, the claims were considered valid and the issue was to be resolved by special regulation. Notably, the Decision on Aims and Objectives of the Foreign Exchange Policy (see paragraph 91 above), issued on 10 April 1996, stipulated that the claims should be settled as part of the consolidation of the public debt of Bosnia and Herzegovina. The Chamber further notes that none of the banks in which the applicants placed their savings have been declared bankrupt. Thus, the substance of the applicants' right, that is, their entitlement to the money placed on the accounts, has not been changed by economic realities or the legislation passed.

130. Having regard to the above, the Chamber finds that the applicants' claims against the banks in question remained valid at the entry into force of the Agreement. The Chamber is thus competent *ratione temporis* to examine whether, thereafter, any legislation enacted or applied or any other action taken by either respondent Party has affected these claims. The Chamber is also competent to examine whether a failure to act after the entry into force of the Agreement may involve the responsibility of either respondent Party.

2. Competence *ratione personae*

(a) Bosnia and Herzegovina's objection in regard to case no. CH/97/105

131. Bosnia and Herzegovina argues that it cannot be considered as respondent Party in regard to the application lodged by Ms. Šeremet as it was directed only against the Federation of Bosnia and Herzegovina.

132. The Chamber recalls that its jurisdiction, established by Article II(2) of the Agreement, extends to alleged or apparent human rights violations where such a violation is alleged or appears to have been committed by one or several of the Parties to the Agreement. Having regard to the complexity of the legal and constitutional arrangements of Bosnia and Herzegovina, the Chamber considers that it would be unreasonable to expect applicants to be able in all circumstances to address the correct respondent Party. For this reason, the Chamber has consistently held that it is not restricted by the applicant's choice of respondent Party. It has, on several occasions, examined applications in regard to a respondent Party designated by the Chamber itself (see, e.g., case no. CH/96/31, *Turčinović*, decision on admissibility of 9 May 1997, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997).

133. The Chamber therefore rejects the argument of Bosnia and Herzegovina that it is precluded from examining the potential responsibility of Bosnia and Herzegovina for the events complained of in the application lodged by Ms. Šeremet.

(b) The Republika Srpska as respondent Party

134. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina are of the opinion that, if the present applications are examined on the merits, the Chamber should designate also the Republika Srpska as respondent Party because the possible consequences of the Chamber's decision would concern both Entities as well as the State of Bosnia and Herzegovina.

135. The Chamber notes, however, that the applicants, who live in the Federation, have claims against banks located on the territory of the Federation. They have not alleged that the Republika Srpska has violated any of their rights, nor can the Chamber, of its own motion, find that any events relating to their applications involve the responsibility of the Republika Srpska.

136. The Chamber therefore rejects the claim that the Republika Srpska should be designated as respondent Party in the present cases.

(c) General responsibility of the respondent Parties for the alleged violations

137. Both respondent Parties claim that they cannot be held responsible for possible violations in the present cases. Bosnia and Herzegovina states that the old foreign currency savings accounts were blocked already during the existence of the SFRY and that Bosnia and Herzegovina has not taken any action, enacted any legislation or afforded any guarantees which have affected the applicants' situation. The Federation of Bosnia and Herzegovina further points out that it is not the owner of the banks with which the applicants have deposited their savings. Both respondent Parties also stress that neither of them has inherited any assets from the SFRY and that the foreign currency savings is one of the issues to be resolved in the succession negotiations.

138. The Chamber first considers that that it is not determinative for the possible violations of the applicants' rights whether the State or the Federation of Bosnia and Herzegovina has inherited or will inherit, following the conclusion of the succession negotiations, any assets from the SFRY. This is so because the negotiations are conducted between the five successor states of the SFRY and will determine the distribution of rights and obligations between these states. Should Bosnia and Herzegovina be assigned any assets, the entitlement to and administration of those assets would have to be determined in accordance with the respective constitutional functions and responsibilities of Bosnia and Herzegovina and its Entities. However, whatever the outcome of the negotiations, the present applicants or any other depositors of foreign currency savings cannot claim any individual rights on the basis of agreements concluded between the successor states or between Bosnia and Herzegovina and its Entities.

139. As regards the Federation's argument that it is not the owner of the banks in question, the Chamber recalls that, although the banks, until their privatisation, are considered as socially or state owned, they are defined as independent legal persons performing business in accordance with market conditions with a view to making profit (see paragraphs 87 and 94 above). To this end, the banks enter into contractual relationships with individuals and other legal persons. The Chamber therefore considers that responsibility for the matters complained of in the present cases should not be imputed to either respondent Party on the basis of their possible involvement as owners of the banks in question. However, the operation of the banks in the Federation, or indeed in the whole of Bosnia and Herzegovina, is, like in other countries, regulated by legislation and subject to licensing and supervision. The State and the Federation of Bosnia and Herzegovina are responsible in the present cases for such measures and other action taken in so far as they have affected the applicants' position in regard to the banks and, in particular, to the savings deposited with the banks.

140. The question remains, however, whether and to what extent the regulation of the matters relevant to the present applications falls within the responsibility of the respective respondent Party, either because it has been given the relevant competence, by the Constitution of Bosnia and Herzegovina and other legislation or due to any special capacity, or because it has, *de facto*, taken action affecting the matters in question.

(i) *Responsibility of Bosnia and Herzegovina*

141. The Chamber recalls that, pursuant to Article I of the Constitution, Bosnia and Herzegovina has continued its legal existence under international law as a state and has thus inherited the status of the former Republic of Bosnia and Herzegovina. It is in this capacity that Bosnia and Herzegovina takes part in the negotiations regarding the succession to the assets of the SFRY. However, this status alone cannot be understood as creating a responsibility for the former internal obligations of the SFRY, including those stemming from the depositing of foreign currency with the National Bank of Yugoslavia and the guarantees afforded by the SFRY with respect to the savings.

142. However, the Republic of Bosnia and Herzegovina adopted laws and regulations addressing the issue of foreign currency savings (see paragraphs 88-91 above). Article 9 of the 1992 Decree provided that the Republic guaranteed for foreign currency savings, and Article 12 of the 1994 Decree stated that people could use their savings freely. Noting that Article 144 of the 1992 Decree specified that the reimbursement of individuals' foreign currency savings that had been deposited with the National Bank of Yugoslavia was to be determined by separate regulation, the Chamber finds it established that the express guarantee and the permission to use savings freely did not apply to the old foreign currency savings but only to those "new" savings that people had started to deposit at the time when the legislation of the Republic was enacted. Nevertheless, by reserving the settlement of the old foreign currency savings for separate regulation, the Republic implicitly recognised responsibility for these savings. The 1995 and 1996 Decisions not only reiterated this implicit recognition but specifically stated that the issue of the old savings was to be resolved by the enactment of a state law on public debt or in another way within the overall consolidation of the public debt of the state. In this connection, the Chamber recalls that, under Article III(1)(d) of the Constitution, the responsibility for monetary policy rests with the institutions of Bosnia and Herzegovina. As the 1995 Decision concerns issues relating to the monetary policy, it remained in effect as the law of Bosnia and Herzegovina according to the transitional arrangements contained in Annex II to the Constitution. The 1996 Decision, issued by the Republic after the entry into force of the Agreement, is to be considered as having been issued on behalf of the State of Bosnia and Herzegovina, and thus applied as State law.

143. Moreover, Article VII of the Constitution designates the Central Bank of Bosnia and Herzegovina as the sole authority for monetary policy throughout the country. It is true that the Central Bank has not been given the authority to regulate the operation of banks in general or the foreign currency savings in particular. However, the disbursement of savings from the bank accounts in question has repercussions on the circulation of foreign currency and thus affects the monetary policy, for which the Central Bank, as a State institution, is responsible.

144. The Chamber further notes that the Framework Law on Privatisation of Enterprises and Banks (see paragraph 93 above), which recognises the right of the Entities to privatise non-privately owned enterprises and banks located on their territory and provides that the Entities shall adopt legislation to that effect covering the assets and liabilities thus located, was adopted by the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina on 19 July 1999 following the issuance of the law on an interim basis by the High Representative on 22 July 1998. In the Chamber's opinion, the fact that the Parliamentary Assembly adopted this legislation – which indirectly concerns also the old foreign currency savings – is an indication of the competence of the State to regulate these matters, at least in setting out the general principles to be applied.

145. The Chamber thus finds that it is competent *ratione personae* to consider the applications in regard to Bosnia and Herzegovina.

(ii) *Responsibility of the Federation of Bosnia and Herzegovina*

146. The Chamber recalls that the laws on banks, citizens' claims and privatisation applicable in the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina have all been enacted by the Federation and the authorities designated to implement the legislation are all institutions of the Federation. Further, the applicants' and other plaintiffs' legal actions in regard to foreign currency savings accounts have been examined by courts with jurisdiction only in the territory of the Federation.

147. The Chamber thus finds that it is competent *ratione personae* to consider the applications also in regard to the Federation of Bosnia and Herzegovina.

3. *Lis alibi pendens*

148. Bosnia and Herzegovina claims that the Chamber is prevented from examining the present cases on account of an identical application being pending before the European Court of Human Rights.

149. The Chamber recalls that Article 35 paragraph 2(b) of the Convention – on which Article VIII(2)(b) of the Agreement is modelled – prevents the European Court of Human Rights from dealing with a petition which is substantially the same as a matter which has already been submitted to another procedure of international investigation or settlement. The European Commission on Human Rights – which, before the reform of the Convention system on 1 November 1998, examined the admissibility of applications under the identical Article 27 paragraph 1(b) – applied the concept of "substantially same application" in a very restrictive manner and found itself prevented from dealing with a petition only if, *inter alia*, the applicant in the other international procedure was identical to the one that had introduced the petition to the Commission (see, e.g. application no. 11603/85, *Council of Civil Service Unions and others v. the United Kingdom*, decision of 20 January 1987, Decisions and Reports 50, p. 228 at pp. 236-237).

150. The Chamber notes that, whatever issue is the subject matter of the application lodged with the European Court, neither the applicants nor the respondent Parties in the present cases are identical to those concerned by that application. Further, the present applicants do not have accounts in Ljubljanska Banka to which reference is made.

151. It follows that it has not been shown that an application identical to or substantially the same as the present cases is pending before another international body. This objection is accordingly rejected.

4. Exhaustion of effective domestic remedies

152. The respondent Parties argue that domestic remedies have not been exhausted by the applicants. Allegedly, the proceedings initiated by them have been delayed due to the conduct of their representative. The Federation states that the remedies cannot be considered inefficient, as the Supreme Court of the Federation has issued judgments in similar cases.

153. The Chamber recalls that the applicants initiated court proceedings in 1996 and 1997 in an attempt to have cash disbursed from their savings accounts. None of the applicants have so far been successful. Only Ms. Poropat has received a judgment on the merits, in which the Municipal Court rejected the claim. Following her appeal, that case is now pending before the Cantonal Court. Ms. Šeremet's and Mr. Hrelja's cases are still pending before the Municipal Court. Only the case of Mr. Poropat has come to a conclusion. It was not examined on the merits, however, but was dismissed by a procedural decision which concluded that the action had been withdrawn as the applicant had failed to request the continuation of proceedings.

154. The Chamber notes that the Municipal Court rejected Ms. Poropat's claim with reference to the applicable legislation, in particular the Citizens' Claims Law, and the fact that neither the State nor the Federation of Bosnia and Herzegovina had succeeded into any assets of the SFRY, including the foreign currency deposited with the National Bank of Yugoslavia. In other judgments brought to the Chamber's attention (see paragraphs 74 and 75 above) which have been issued after the enactment of the Citizens' Claims Law, claims for disbursement of old foreign currency savings have been rejected either because they could not be legally granted under the SFRY Law on Foreign Currency Transactions or because the Citizens' Claims Law presented various procedural obstacles to the examination of the cases.

155. The legal position of the courts is thus not entirely clear. In any event, it appears that no court proceedings initiated in order to have cash disbursement of old foreign currency savings have

been successful. The Chamber also notes the particulars of the applicants' cases. In the proceedings concerning Ms. Šerement and Mr. Hrelja the Municipal Court has decided to postpone its examination on several occasions due to the failure of one of the respondents to appoint a representative. Further, in the former case, the court requested the applicant's representative to submit the correct name and address of that respondent. Considering that that respondent is the State of Bosnia and Herzegovina, the court's request is rather perplexing. The Chamber finally takes into account that, except for the case lodged by Mr. Poropat, the proceedings are still pending in the domestic courts after periods varying between two years and seven months and three years and four months (as of April 2000), in two of the cases without any decision on the merits of the claims having been taken.

156. Having regard to the above, the Chamber considers that there are no effective remedies available to the applicants which they should be required to exhaust. In these circumstances, the failure of Mr. Poropat to attend the Municipal Court's hearing and, later, to request the continuation of proceedings does not preclude the Chamber from examining also his application.

5. Conclusion as to admissibility

157. As no other ground for declaring the cases inadmissible has been established, the Chamber declares the applications admissible in respect of both respondent Parties.

B. Merits

158. Under Article XI of the Agreement the Chamber will next address the question whether the facts established above disclose a breach by the respondent Parties of their obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for by the Convention and its Protocols.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

159. The applicants complain that their property rights under Article 1 of Protocol No. 1 have been violated. This provision reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

160. The applicants assert that their rights have been violated due to the refusal to disburse their foreign currency savings and the conversion of those savings into privatisation certificates. The respondent Parties assert, however, that the accounts in question were blocked *de facto* already before the war as there were no assets available to the banks and that subsequent legislation has not affected the applicants' and other foreign currency depositors' claims against the banks in any way. Rather, the legislation on the privatisation process allegedly protects the depositors from losing their possessions.

(a) The existence of "possessions" under Article 1 of Protocol No. 1

161. The Chamber first finds that, irrespective of the financial situation of the banks concerned and the general economy of the State and Federation of Bosnia and Herzegovina, the restrictions on withdrawals of old foreign currency savings or the *de facto* blocking of these savings, the money deposited on the applicants' accounts represents an economic value. The applicants' claims against the banks based on their foreign currency savings thus constitute "possessions" within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1. It must therefore be determined whether their right to peacefully enjoy these possessions has been violated.

(b) General considerations

162. The Chamber recalls that the European Court of Human Rights has established the relationship between the different parts of Article 1 of Protocol No. 1. In *James and Others v. the United Kingdom* (judgment of 21 February 1986, Series A no. 98, pp. 29-30, paragraph 37), the Court stated:

> "Article 1 in substance guarantees the right of property ... . In its judgment of 23 September 1982 in the case of Sporrong and Lönnroth, the Court analysed Article 1 as comprising 'three distinct rules': the first rule, set out in the first sentence of the first paragraph, is of a general nature and enunciates the principle of the peaceful enjoyment of property; the second rule, contained in the second sentence of the first paragraph, covers deprivation of possessions and subjects it to certain conditions; the third rule, stated in the second paragraph, recognises that the Contracting States are entitled, amongst other things, to control the use of property in accordance with the general interest (Series A no. 52, p. 24, paragraph 61). ... The three rules are not, however, 'distinct' in the sense of being unconnected. The second and third rules are concerned with particular instances of interference with the right to peaceful enjoyment of property and should therefore be construed in the light of the general principle enunciated in the first rule."

163. Whatever rule of Article 1 of Protocol No. 1 is deemed applicable in a particular case, it has to be determined whether a "fair balance" has been struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individuals' fundamental rights. Thus, there must be a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised. The requisite balance will not be found if the persons concerned have had to bear "an individual and excessive burden". The European Court has taken into account, *inter alia*, the possibility to obtain compensation, the existence of procedural safeguards and the length of proceedings in assessing whether a disproportionate burden has been imposed on the individuals (see, e.g., the *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* judgment, pp. 26-28, paragraphs 70-73). It has, however, acknowledged that, in taking decisions interfering with the property rights of individuals, states enjoy a margin of appreciation which, in complex and difficult matters, is a wide one. In *Lithgow and Others v. the United Kingdom* (judgment of 8 July 1986, Series A no. 102, p. 51, paragraph 122), which concerned the nationalisation of property, the Court stated:

> "A decision to enact nationalisation legislation will commonly involve consideration of various issues on which opinions within a democratic society may reasonably differ widely. Because of their direct knowledge of their society and its needs and resources, the national authorities are in principle better placed than the international judge to appreciate what measures are appropriate in this area and consequently the margin of appreciation available to them should be a wide one."

The Chamber considers that this conclusion applies, *mutatis mutandis*, to the matters relevant to the present cases. The foreign currency savings have been considered in the context of the public debt of the State and Federation of Bosnia and Herzegovina and the privatisation of socially owned property in the Federation. These are issues of great economic importance for the State and the Federation and, consequently, they involve considerations of a complex nature which could reasonably be subject to differing opinions.

(c) Alleged violation by Bosnia and Herzegovina

(i) *Whether Bosnia and Herzegovina has interfered with the applicants' rights*

164. As the Chamber has noted above (paragraph 142), the Republic of Bosnia and Herzegovina, between 1992 and 1996, adopted legislation which provided that the issue of the old foreign currency savings was to be determined by special regulation. The 1995 and 1996 Decisions (see paragraphs 90 and 91 above), which were applicable as the law of Bosnia and Herzegovina, more specifically stated that the issue was to be resolved within the overall consolidation of the public debt of the state. As the Chamber has found, this legislation implicitly recognised responsibility of Bosnia and Herzegovina for these savings. Both from the wording of the Decisions and from evidence given at the Chamber's hearings (see the statement of Mr. Piljak, at paragraph 50 above), it is clear that the initial intention was to gradually reimburse the savings as payments on the public debt. However, save for the adoption of the Framework Law on Privatisation of Banks and Enterprises (see paragraph 93 above) – which only sets out certain general principles – Bosnia and Herzegovina failed to regulate the old foreign currency savings, whether by legislation on the public debt or otherwise.

165. The question is whether the failure of Bosnia and Herzegovina to take action in this regard amounts to an interference with the applicants' – and other foreign currency depositors' – property rights. The Chamber recalls, in this connection, Article I of the Agreement according to which the Parties are obliged to "secure" internationally recognised human rights to persons within their jurisdiction. This requirement involves a positive obligation to take action to guarantee human rights, including the right to peaceful enjoyment of possessions.

166. In determining to what extent Bosnia and Herzegovina was under such a positive obligation in the present cases, the Chamber considers that not only the implicit recognition of its responsibility of the old foreign currency savings is of importance. Regard must also be had to the factual situation of these savings following the entry into force of the Agreement and the issuance of the 1995 and 1996 Decisions. For several years, there had been considerable difficulties in having money withdrawn from the accounts in question. Furthermore, Article 150 of the 1992 Decree had stipulated that the SFRY Law on Foreign Exchange Transactions, which had regulated the operation of the old foreign currency savings accounts and the purposes for which these savings could legally be used, ceased to apply. However, no other law or regulation had been put in its place. Thus, there was an immediate need for Bosnia and Herzegovina to take action and honour its responsibility for the savings by regulating the issue. The Framework Law did not solve this situation. Thus, by its failure to take adequate action, Bosnia and Herzegovina left the depositors in a situation where there was no legal basis on which they could claim reimbursement of their savings, whether directly from the banks or indirectly from the State through payments on the public debt.

167. In these circumstances, the Chamber considers that Bosnia and Herzegovina has failed to secure to the depositors of old foreign currency savings their right to peacefully enjoy their possessions. This amounts to an interference of that right within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1.

(ii) *Whether the interference has been justified*

168. The resolution of the problem of the old foreign currency savings clearly involves considerations of a complex nature. In deciding what measures to take in regard to this issue, the respondent Parties thus enjoy a wide margin of appreciation. However, the Chamber has found that Bosnia and Herzegovina failed to take adequate action in a timely and appropriate manner. The Chamber does not overlook the fact that Bosnia and Herzegovina has not had – and still does not have – the financial means to repay the totality of these savings. Nevertheless, having particular regard to the factual situation of the savings as described in paragraph 166 above, the Chamber cannot find that the failure of Bosnia and Herzegovina to take adequate action to regulate this issue has been in the general interest. Accordingly, the interference has not been justified.

169. In conclusion, there has been a violation by Bosnia and Herzegovina of the applicants' right to peaceful enjoyment of their possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

(d) Alleged violation by the Federation of Bosnia and Herzegovina

(i) *Whether the Federation has interfered with the applicants' rights*

170. In determining whether the Federation of Bosnia and Herzegovina has interfered with the applicants' rights under Article 1 of Protocol No. 1, the crucial question is whether the situation as regards their right to withdraw money from their accounts has been changed by legislation enacted or other measures taken by the Federation. The provisions of the Citizens' Claims Law are clearly relevant in this respect as they aim at settling the claims of persons with old foreign currency savings as well as other recognised claims. Also the provisions of other laws regulating the privatisation of socially owned property are of importance. However, the Chamber will have regard not only to the wording of the legal provisions but also to their implementation in practice. Further, it has to be taken into account whether the applicants or other depositors of foreign currency savings have actually succeeded in their attempts to have money disbursed from their accounts.

171. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that the Citizens' Claims Law only provides the foreign currency savers with a possibility to use their funds in a certain manner and that the banks' obligation towards the savers remains unchanged. The same assertion has been made by the Federal Ministry of Finance (see paragraph 65 above). The Director of the Privatisation Agency has

made contradicting statements in this respect, on some occasions claiming that participation in the privatisation process is voluntary (paragraphs 54 and 66) and on other occasions stating that the transfer of funds from the banks to the Unique Citizen's Account is done *ex lege* without the individual saver's consent (paragraph 69). As is evident from the Municipal Court's judgment in Ms. Poropat's case (paragraph 27) and other judgments reviewed by the Chamber (paragraph 75), the position of the Federation courts is not very clear in this respect. The Federation Ombudsmen and the OHR have stated that the individual savers have no right to choose whether they wish to take part in the privatisation process or not (paragraphs 78 and 80).

172. The Chamber recalls that, under Article 3 of the Citizens' Claims Law, a person with old foreign currency savings exceeding DEM 100 acquires a claim against the Federation equal to the amount of his or her savings. Article 7 stipulates that such a claim shall be transferred by the relevant bank to a Unique Citizen's Account maintained by the Federal Payment Bureau. Article 10 establishes a time-limit within which the body authorised to determine the claim – apparently the bank in question – is obliged to submit an order for the registration of the claim in the unique account. According to Article 11, the unique account is opened *ex officio* and the individual is given a privatisation certificate in an amount corresponding to the registered claims. The possibility for an individual to make objections, provided for by Article 14, only concerns the amount of the claim and not the transfer and registration as such.

173. The Chamber thus notes that there are no provisions in the Citizens' Claims Law indicating that the individual is free to dispose of his or her savings in any other way than to have them converted into privatisation certificates. Instead, the Law provides for the compulsory transfer of foreign currency savings from the bank to the Unique Citizen's Account. This conclusion is reinforced by Articles 12 and 13 of the Instructions on Registration and Settlement of Citizens' Claims in the Unique Citizen's Account (see paragraph 97 above), which stipulate that the bank is obliged to submit information on the identity of the individual saver and the amount of savings to the Federal Payment Bureau which will then register the amount in the unique account.

174. In support of its contention that the banks remain debtors of the foreign currency account holders, the Federation of Bosnia and Herzegovina further refers to Articles 22 and 35 of the Law on Opening Balance Sheets of Enterprises and Banks (see paragraph 102 above). The Chamber notes that, under Article 22, the banks shall present the value of frozen foreign currency savings in their balance sheets. Except for savings that have actually been paid out, the banks may only make reductions for the amounts they are obliged to pay upon request under Article 3 of the Citizens' Claims Law, that is, savings which do not exceed DEM 100. The remaining foreign currency amounts are to be recorded in the balance sheets as liabilities of the banks. Article 24 of the Law on Opening Balance Sheets states, however, that these liabilities shall be written off against the banks' claims towards the National Bank of Yugoslavia. Furthermore, according to Article 35, the remaining liabilities are to be transferred to the Federal Ministry of Finance upon completion of the privatisation of the banks. It thus appears that, following the privatisation, the individual savers will no longer have any claims against the banks. This interpretation is supported by Article 52 paragraph 3 of the above-mentioned instructions on citizens' claims (see paragraph 97). The Chamber is therefore unable to agree with the Federation's contention that the Law on Opening Balance Sheets shows that the relationship between the banks and the individual savers remains unchanged.

175. It is true that, in practice, not all savings deposited on old foreign currency savings accounts have been transferred from the banks to the Unique Citizen's Account. At the Chamber's first hearing on 9 March 1999, Mr. Mujagić stated that 26 per cent of those savings had thus far been transferred and converted into privatisation certificates. Of the present applicants, the savings of Mr. and Ms. Poropat have not been transferred. It further occurs that the transfer of Ms. Šeremet's and Mr. Hrelja's savings were made at their request. They have stated, however, that they did so out of fear that they would otherwise lose their savings. Their fear was based on reports in the media. In this respect, the Chamber notes the statement made by Mr. Mujagić in *Oslobođenje* in December 1998 (see paragraph 67 above).

176. The Chamber considers that, on account of the wording of the relevant legal provisions and the contradicting statements made by public authorities, the individual savers have had good reasons to believe that the transfer of foreign currency savings from the banks to the Unique Citizen's Account is compulsory and that, if they did not facilitate the transfer by providing the banks with

verification on their identity and the amounts of their savings, they would lose their claims against the banks. More importantly, the savers have apparently been unable to have cash disbursed from their accounts. All the present applicants have initiated court proceedings to this end. So far, only Ms. Poropat has received a judgment on the merits, in which the Municipal Court rejected her claim for disbursement (see paragraph 27 above). Her claim against the bank was dismissed on the ground that it lacked standing to be sued. The court seemingly found that the bank had been relieved of its obligation to pay the deposited savings. In the court's opinion, however, that obligation had not been taken over by the other parties against which Ms. Poropat had directed her action, i.e. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. The court referred, *inter alia*, to Article 3 of the Citizens' Claims Law which, according to the court's interpretation, does not provide any guarantees for the foreign currency savings but specifies that payments of savings exceeding DEM 100 cannot be made. The Chamber further notes that Ms. Šeremet and Mr. Hrelja objected to their banks against the registration of their claims in the Unique Citizen's Account and stated that they wished to have cash disbursements of their savings. Ms. Šeremet's objection was rejected by the bank. In Mr. Hrelja's case, the bank did not respond.

177. While not overlooking the fact that the apparent compulsory nature of the provisions of the Citizens' Claims Law and related legislation has not been applied comprehensively in practice, the Chamber considers that the decisive factor is that the banks have refused to pay out the savings in question, finding themselves prevented from doing so under this legislation, and the courts have upheld the banks' decisions and thus confirmed their conclusions. It thus appears that, whether or not the individual savers will be able to claim any money from the Federal Ministry of Finance under Article 35 of the Law on Opening Balance Sheets of Enterprises and Banks, their savings are frozen at least until the privatisation of banks has been completed. The Citizens' Claims Law and the related privatisation laws not only relieve the banks from their contractual obligations towards their savers but, in fact, obliges them not to make any payments for an undetermined period of time. Having regard to the above, the Chamber concludes that the measures contained in the legislation enacted by the Federation of Bosnia and Herzegovina have interfered with the property rights of the individual savers, including the present applicants.

(ii) *Whether the interference has been justified*

178. The Chamber notes that the applicants' claims based on their foreign currency savings are still considered as valid. Their conversion into certificates which, according to the Citizens' Claims Law and the related privatisation laws, are to be used in the privatisation process does not purport to change that situation. The Chamber has noted above (paragraph 174) that, following the privatisation of banks, the individual savers will no longer have any claims against the banks. It is not clear whether, upon completion of the privatisation programme, the savers will be able to claim any money from the Federal Ministry of Finance (see paragraphs 177 above and 190 below). However, the Chamber does not deem it necessary to determine whether the applicants, so far, have been deprived of their possessions as, in any event, the Federation legislation has established measures of control of the use of the applicants' property. The Chamber recalls, in this respect, that the legislation prescribes that foreign currency savings that have been converted into certificates may be used to buy privatised property, whereas savings that have not been thus converted shall be transferred to the Ministry of Finance and may thus not be used at all for a period of time. The Chamber will therefore consider the measures established by the Federation legislation under the second paragraph of Article 1 of Protocol No. 1.

(α) Lawfulness and purpose of the interference

179. The Chamber has concluded that the basis for the interference in question is to be found in the provisions of the Citizens' Claims Law and the related privatisation laws. This is so irrespective of the fact, noted above, that the provisions have not been comprehensively applied in practice. Although the various laws, in several respects, are not entirely clear and the accessibility of the laws and the foreseeability of their consequences may thus be questioned, the Chamber accepts that the measures taken by the Federation could be considered as having been in accordance with the law. In so finding, the Chamber recalls that it is in the first place for the domestic authorities to interpret and apply domestic law.

180. Moreover, the measures have clearly been taken in the general interest. In this connection, the Chamber notes the economic difficulties of the Federation of Bosnia and Herzegovina in general and of the banks in particular. As stated by the Federation (see paragraph 115 above) and by Messrs. Omičević and Stojanov (paragraphs 42 and 59, respectively), the banks are likely to go bankrupt if they were to disburse the old foreign currency savings.

(β) Proportionality of the interference

181. As was pointed out by the European Court of Human Rights in the *James and Others v. the United Kingdom* judgment (see paragraph 162 above), the second paragraph of Article 1 of Protocol No. 1 has to be construed in the light of the general principle set out in the first sentence of this Article. This sentence has been interpreted by the Court as including the requirement that a measure of interference should strike a "fair balance" between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual's fundamental rights.

182. The Federation of Bosnia and Herzegovina asserts that the settlement of the foreign currency savings through the privatisation process strikes a fair balance between the general interest and the interests of the individual savers. It refers, in particular, to the fact that neither the banks nor the State or Federation would be able to pay out the savings in question. Moreover, the liabilities for which certificates have been issued are allegedly covered by the value of assets made available in the privatisation process. Thus, the individual claimants will be able to obtain full compensation for their claims. The Federation accepts, however, that there is a discrepancy between the savers whose claims have been registered in the Unique Citizen's Account and the savers whose claims have not been so registered. To solve this situation, the agent of the Federation suggested, at the Chamber's first public hearing, that the holders of certificates based on old foreign currency savings could be excluded from the applicable two-year time-limit and that the certificates could be returned and the original claims revalidated in case objective reasons had prevented the holders in question from using the certificates in the privatisation process.

183. The applicants submit that a fair balance between general and private interests has not been struck. Rather, they have suffered unjustified and disproportionate hardship. They would allegedly need the money deposited on the accounts to support their daily needs.

184. The Chamber recalls that the Federation enjoys a wide margin of appreciation in determining what is in the general interest in a matter as complex as the present one, which involves the settlement of private bank savings and large-scale privatisation of socially owned property. Nevertheless, the measures opted for by the Federation must have a reasonable foundation and must not impose an excessive burden on the individuals concerned.

185. As regards the claims that have been registered in the Unique Citizen's Account and converted into certificates, including the claims of Ms. Šeremet and Mr. Hrelja, the Chamber recalls that they can be used to buy various kinds of privatised property, as specified in Article 15 of the Citizens' Claims Law. According to the applicants, they live in houses that they own and cannot buy any apartments that are offered for sale as they do not have occupancy rights over such apartments. As for the other property mentioned in Article 15, i.e. municipal business premises and shares and assets of enterprises, the Chamber considers that they are of use mainly for investors and entrepreneurs. It is further questionable whether individuals with small savings, like the applicants, could reasonably be expected to buy items offered in the privatisation process or would be able to afford these items. The Federation states that they can buy tools, computers and other appliances. It is, however, uncertain to what extent such items have been made available so far or will be made available in the future. In March 1999, the OHR claimed that none of the foreign currency savers had been able to use their certificates (see paragraph 82 above). Also, in February 2000, the OHR stated that a rapid privatisation had been impeded by a non-navigable bureaucracy, legislative barriers, resistance from enterprise managers and political resistance (paragraph 71 above). However, the Federation claims that, as of December 1999, assets were being made available on a large scale at public auctions. In any event, it appears that the start of the privatisation process has been slow.

186. In this connection, the Chamber recalls that, according to Article 18 of the Citizens' Claims Law, the certificates can be used for a period of only two years from the date when the Federal Payment Bureau issued a statement on the individual's balance on the Unique Citizens' Account.

After the expiration of that period, the claims on which the certificates have been issued are extinguished. The slow progress in the privatisation process thus clearly affects the individuals' possibility to realise the value of their claims. The solution to this problem suggested by the agent of the Federation (see paragraph 182 above) has apparently not been considered by the relevant authorities.

187. Furthermore, although the certificates issued to foreign currency savers are based on the amount of money they have deposited on the relevant accounts, the certificates are not treated as equal means of payment as cash money in the privatisation process. Article 28 of the Law on Privatisation of Enterprises not only stipulates that 35 per cent of the price of items offered for sale in the so-called small-scale privatisation shall be paid in cash; it also provides that a discount may be given if a larger proportion of the sale price is paid in cash. According to Article 29, these rules also apply to the sale of certain municipal business premises. Moreover, under Article 24 of the Law on Sale of Apartments with Occupancy Rights, cash payment entitles the buyer of such an apartment to a 20 per cent reduction of the price. This reduction originally applied also to payments by certificates based on foreign currency savings but that part of Article 24 was deleted when the Law was amended on 3 April 1998.

188. The Chamber recalls, in this respect, the public sale of the premises owned by the company "Bosnafolklor" in Sarajevo (see paragraph 72 above), in which a bidder offering KM 700,000 in cash was favoured over a bidder who offered the asking price of KM 1,200,000 but wished to pay only KM 470,000 in cash and the remainder with certificates.

189. The Chamber also takes into account that people in difficult economic circumstances may need their savings to meet their daily needs and may thus be forced to sell their certificates on the secondary market, where they are being sold for a fraction of their nominal value. This situation applies also in general to people with small amounts of savings, as they may have difficulties in finding reasonable items to buy in the privatisation process. While the Federation states that this is not the intended use of the certificates, the sale on the secondary market is clearly not illegal and, therefore, cannot be considered as an "abuse" or a "wrongful use" by the holders of the certificates. It should also be noted that the delay in making items available in the privatisation process and the unfavourable treatment of certificates in the sale of these items contribute to public distrust in the privatisation programme in general and a decrease in the actual value of the certificates.

190. As regards the claims that have not been registered in the Unique Citizen's Account and thus not converted into privatisation certificates, which is the case for Mr. and Ms. Poropat, the Chamber notes, as has been stated by the Federation, that, under Article 35 of the Law on Opening Balance Sheets of Enterprises and Banks, these claims are to be transferred to the Federal Ministry of Finance after the bank privatisation programme has been completed. It appears that they are to be regulated by the Law on Foreign Debt. However, it is highly doubtful whether these claims will actually be paid to the individual savers and, if so, to what extent. In this respect, reference is made to the opinion of 21 April 1998 given by the Ministry of Finance (see paragraph 65 above), i.e. the Ministry to which these claims will be transferred. The Ministry stated that, "as the Federation has only a limited budget and other property which could compensate depositors, it is very uncertain whether such depositors [i.e. depositors who do not participate in the privatisation process] will be compensated at all and, if so, in what way". In any event, the Chamber notes that the savings of these people will be frozen until the banks have been privatised. Accordingly, the savings may not be used at all for an undetermined period of time.

191. The Chamber also finds that people in the Federation have not been satisfactorily informed of the measures applied in regard to the old foreign currency savings and the privatisation process in general. Consequently, they have not been in a position to fully assess the consequences of their actions. The Chamber refers in this respect to the statement made by Mr. Mujagić in *Oslobođenje*, on which two of the present applicants apparently relied when they had their claims registered in the Unique Citizen's Account. It should also be noted that several experts and witnesses heard by the Chamber expressed uncertainty in regard to various aspects of the procedure set up by the Federation.

192. Having regard to the above circumstances, the Chamber considers that the measures applied by the Federation in respect of the old foreign currency savings, taken as a whole, place an individual

and excessive burden on many individual savers, including the present applicants. While not overlooking the general interest involved, including the need to regulate the settlement of these savings in the context of economic difficulties of the Federation and the banks, the Chamber finds that the measures do not strike a "fair balance" between that interest and the protection of the applicants' property rights and that they, thus, fall outside the Federation's margin of appreciation.

193. In conclusion, there has been a violation by the Federation of Bosnia and Herzegovina of the applicants' right to peaceful enjoyment of their possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

2. Article 6 of the Convention

194. The applicants complain that they have not had a fair hearing under Article 6 of the Convention. Paragraph 1 of that Article reads, in so far as relevant, as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations ..., everyone is entitled to a fair ... hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal ..."

195. The Chamber has noted above (paragraphs 155 and 156) that there have been certain delays in the domestic proceedings due, *inter alia*, to the Municipal Court's decisions to postpone the examination of the applicants' cases. Partly for this reason, the Chamber has concluded that the domestic remedies have not been effective. However, although the justification for some of the delays may be questioned, the Chamber considers, in view of its examination of the applications under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and the findings of violations of that provision (paragraphs 169 and 193), that it is not necessary to examine the applicants' complaints under Article 6 of the Convention.

VII. REMEDIES

196. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber shall address the question of what steps are to be taken by the respondent Party to remedy breaches of its obligations under the Agreement. In this respect, the Chamber may consider issuing orders to cease and desist, awarding monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries) and prescribing provisional measures.

197. All the applicants claim compensation for their foreign currency savings together with the interest accrued on those savings. They also request that they be awarded default interest as well as their legal costs and expenses for the preparation of the writs to the Municipal Court and the applications to the Chamber and the representation at the hearings of these institutions.

198. Mr. Poropat claims compensation of DEM 2,854.28 for the savings he had on 31 March 1992, apparently based on the exchange rates prevailing at the time when the compensation claim was calculated (10 March 1999) and without any reduction having been made for the money withdrawn in 1994. He further claims interest for the period from 31 March 1992 to 24 December 1996 in the amount of DEM 2,282.42 and default interest for the period from 24 December 1996 to 10 March 1999 in the amount of DEM 5,092.68. The total of these three items is thus DEM 10,229.38. For legal costs and expenses he claims a total of KM 462, of which KM 198 relate to the domestic court proceedings and KM 264 to the proceedings before the Chamber.

199. Ms. Poropat claims compensation of USD 558.31 and DEM 520 for the savings she had on 31 January 1992. She further claims interest for the period from 31 January 1992 to 24 December 1996 in the amounts of USD 642.06 and DEM 598 and default interest for the period from 24 December 1996 to 10 March 1999 in the amounts of USD 996.15 and DEM 927.79. The total of these claims is thus USD 2,196.52 and DEM 2,045.79. For legal costs and expenses she claims a total of KM 462, of which KM 198 relate to the domestic court proceedings and KM 264 to the proceedings before the Chamber.

200. Ms. Šeremet claims compensation of DEM 12,697 and ATS 2,629.46 for the savings she had on 17 February 1992. She further claims interest for the period from 17 February 1992 to 16 July 1997 in the amounts of DEM 14,728.52 and ATS 3,050.17 and default interest for the period from 16 July 1997 to 10 March 1999 in the amounts of DEM 20,914.49 and ATS 4,331.25. The total of these claims is thus DEM 48,340.01 and ATS 10,010.88. For legal costs and expenses

she claims a total of KM 990, of which KM 198 relate to the domestic court proceedings and KM 792 to the proceedings before the Chamber.

201. Mr. Hrelja claims compensation of DEM 11,586 for the savings he had on 31 March 1992, apparently calculated on the same basis as Mr. Poropat's compensation claim. He further claims interest for the period from 31 March 1992 to 4 September 1997 in the amount of DEM 13,555.62 and default interest for the period from 4 September 1997 to 10 March 1999 in the amount of DEM 18,344.82. The total of these three items is thus DEM 43,486.44. For legal costs and expenses he claims a total of KM 990, of which KM 198 relate to the domestic court proceedings and KM 792 to the proceedings before the Chamber.

202. The respondent Parties have not submitted any observations on the above claims.

203. The Chamber recalls that it has found both respondent Parties to have violated the applicants' right to peaceful enjoyment of their possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention in regard to their old foreign currency savings (paragraphs 169 and 193 above). The Chamber notes that, under the Framework Law on Privatisation of Enterprises and Banks adopted in July 1999, the competence for the regulation of issues relating to these savings presently rests with the Entities. Moreover, the Federation of Bosnia and Herzegovina has, since November 1997, enacted various laws that directly affect these savings. In these circumstances, the Chamber finds it appropriate to order only the Federation to remedy its violation of the applicants' rights.

204. The violation for which the Federation has been found responsible relates to certain aspects of the privatisation programme. The Chamber has found above (paragraph 192) that some of the measures applied in that programme fail to strike a "fair balance" between the general interest and the protection of the property rights of the applicants as holders of old foreign currency accounts. The Federation should therefore be ordered to amend the privatisation programme so as to achieve that balance. The Chamber has pointed out several shortcomings in the programme, in particular the limited, two-year, validity of the privatisation certificates and the unequal treatment of cash and certificates (see paragraphs 186-188 above). It has also noted the uncertainty as to the future status of the foreign currency claims that have not been registered in the Unique Citizen's Account and the claims that have been so registered but are not used in the privatisation process (see paragraphs 185 and 189 above). These are issues that will have to be solved by the Federation in amending the privatisation programme. However, the Chamber considers that it is for the Federation to find, within its margin of appreciation, the appropriate means to achieve the required "fair balance" of interests.

205. With respect to the applicants' claims for compensation for their foreign currency savings, the Chamber recalls that its findings of violations under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention are not directly based on the applicants' inability to withdraw money from their savings accounts. Rather, the violations found concern the failure of Bosnia and Herzegovina to take adequate action in regard to the savings and the failure of the Federation of Bosnia and Herzegovina to strike a "fair balance" between the relevant interests in regulating this and related issues. Moreover, the Chamber recalls the above order that the Federation of Bosnia and Herzegovina shall amend the privatisation programme so as to achieve the required balance. For these reasons, the Chamber rejects the applicants' claims for compensation for their savings.

206. However, the Chamber finds that the applicants should be compensated for their legal expenses. It notes that the legal expenses have been calculated on the basis of the value of the respective applicants' savings. Having found above that the violations found in the present cases are not directly linked to the reimbursement of the savings and thus not to the value of the savings, the Chamber finds that such a differentiation of legal expenses is not relevant. Consequently, all of the applicants should be awarded the same amount. The Chamber considers that the lower amount claimed by Mr. and Ms. Poropat – KM 462 – is more reasonable, especially in view of the fact that the cases before the Chamber have been considered jointly and all of the applicants have been represented by the same representative. Mr. and Ms. Poropat have claimed KM 132 for the representation at the Chamber's first hearing; the same amount should be added for the representation at the second hearing which took place after they submitted their compensation claims. The Chamber therefore awards each applicant KM 594 as compensation for legal expenses. This amount should be divided equally between the respondent Parties. Accordingly, Bosnia and

Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina should be ordered to pay to each applicant KM 297.

207. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina should report to the Chamber on the steps taken by them to comply with the above orders within six months from the date of delivery of this decision.

VIII. CONCLUSIONS

208. For the above reasons, the Chamber decides,

1. unanimously, to declare the applications admissible;

2. by 8 votes to 6, that Bosnia and Herzegovina has violated the applicants' right to peaceful enjoyment of their possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights by failing to take adequate action in regard to the old foreign currency savings to secure the applicants' rights under that provision, Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

3. unanimously, that the Federation of Bosnia and Herzegovina has violated the applicants' right to peaceful enjoyment of their possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention by taking measures in regard to their old foreign currency savings which place an individual and excessive burden on the applicants, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

4. by 10 votes to 4, that it is not necessary to examine the applicants' complaints under Article 6 of the Convention;

5. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to amend the privatisation programme so as to achieve a fair balance between the general interest and the protection of the property rights of the applicants as holders of old foreign currency savings accounts;

6. by 8 votes to 6, to order Bosnia and Herzegovina to pay to each applicant, by 9 July 2000, 297 Convertible marks (*Konvertibilnih Maraka*) as compensation for legal expenses;

7. by 12 votes to 2, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay to each applicant, by 9 July 2000, 297 Convertible marks as compensation for legal expenses;

8. unanimously, to reject the remainder of the applicants' claims for compensation; and

9. unanimously, to order Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to the Chamber, by 9 December 2000, on the steps taken by them to comply with the above orders.

(signed)	(signed)
Anders MÅNSSON	Michèle PICARD
Registrar of the Chamber	President of the Chamber

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, the following separate opinions are annexed to this decision:

Annex I	Partly dissenting opinion of Ms. Michèle Picard
Annex II	Partly dissenting opinion of Messrs. Giovanni Grasso and Viktor Masenko-Mavi
Annex III	Partly dissenting opinion of Mr. Dietrich Rauschning
Annex IV	Partly dissenting opinion of Mr. Jakob Möller on the remedies, joined by Messrs. Hasan Balić, Želimir Juka, Viktor Masenko-Mavi and Mato Tadić
Annex V	Partly dissenting opinion of Messrs. Miodrag Pajić and Vitomir Popović
Annex VI	Partly dissenting opinion of Mr. Andrew Grotrian

ANNEX I

PARTLY DISSENTING OPINION OF MS. MICHÈLE PICARD

I agree with the majority of the Chamber in the admissibility part of the decision that the State of Bosnia and Herzegovina has some responsibility for the management of the old foreign currency savings although the problem started before the war. Thus, the new State inherited the situation but did not create it. The then Republic enacted some general provisions on this matter after the entry into force of the General Framework Agreement, stating that the problem would be solved either through the public debt or in another way (Decision of 10 April 1996). These provisions showed that the problem could be solved within the competence of the State.

However, I disagree with the finding of the majority of the Chamber that there has been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention by the State of Bosnia and Herzegovina. According to the majority of the members, the basis for the violation found is the failure of the State to take adequate action.

When assuming the responsibility to solve the issue in 1996, the Republic did not specify in which way it would be done. In the 1996 decision, it is provided that it could be solved either through the public debt or in another way "in consultation with the international community". Thereafter, it became clear that the transfer of the foreign currency claims to the public debt was not possible from a financial point of view and was not fair to other citizens of Bosnia and Herzegovina (see the opinion of M. Piljak, at paragraph 50 of the Chamber's decision). Considering the competencies of the State under the Constitution of Bosnia and Herzegovina, the only solution was then to solve the issue through the Entities which are responsible for the banking system.

According to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, States enjoy a wide margin of appreciation in determining what is in the public interest. By deciding not to put the burden of the payment of the old foreign currency savings on the public debt, that is on the budget of the State of Bosnia and Herzegovina, the State took a decision which did not manifestly exceed its margin of appreciation. I would add that this decision was probably taken in cooperation with the international community which, at that time and still today, provides a large part of the budget of Bosnia and Herzegovina.

I think it is not within the competence of the Chamber to decide or even to appreciate what would have been the right solution in this context as long as the measure taken was not manifestly lacking any reasonable basis. On this point, the Chamber admits in paragraph 180 of the decision that "the measures have clearly been taken in the general interest" and notes the economic difficulties of the State and Federation of Bosnia and Herzegovina. Solving the problem through the privatisation process was one solution among others clearly within the margin of appreciation of the public authorities. It is only because the process of privatisation as applied does not strike a fair balance between the general interest and the protection of the applicants' rights that the Chamber has found a violation of Article 1 of Protocol No. 1 by the Federation. If the privatisation process had been rightly and fairly managed it is doubtful that the Chamber would have found a violation at all. Thus, it appears that it is only because the privatisation process has been badly conducted by the Federation that the State has violated the Convention. As I cannot accept this reasoning, I voted against the finding of a violation by the State.

(signed)
Michèle Picard

ANNEX II

PARTLY DISSENTING OPINION OF MESSRS. GIOVANNI GRASSO AND VIKTOR MASENKO-MAVI

1. We cannot agree with conclusion no. 4 of the decision. In our evaluation the allegation that the applicants were deprived of their right to a fair hearing within a reasonable time plays a crucial role in the cases under consideration and is furthermore relevant for the decision on the admissibility of the applications, as the Chamber has noted in paragraphs 152 ff of the decision.

2. In our opinion the relevant proceedings have been pending for considerable periods of time. The case of Ms. Poropat, which is the only one where a judgment on the merits has so far been issued, was lodged in December 1996. It took the Municipal Court three years to issue its judgment. Following the applicant's appeal, the case is now, three years and five months after it was lodged, pending before the Cantonal Court. The cases of Ms. Šeremet and Mr. Hrelja were lodged in June and September 1997, respectively. Still after close to three years they have not received any judgments.

3. The case of Mr. Poropat appears to be different from the other cases. In fact, the failure of the applicant to appear at the hearing held on 21 July 1998 and his later passivity led the Municipal Court to dismiss the case, considering that the action had been withdrawn. The appeal of Mr. Poropat against this decision was decided by the Cantonal Court in a reasonable period (five months).

4. In determining the reasonableness of the length of proceedings, regard should be given to the complexity of the case, the conduct of the applicant and the authorities, and the matter at stake for the applicant (see, e.g., case no. CH/97/110, *Memić*, decision on admissibility and merits delivered on 11 February 2000, paragraph 76).

5. In the present cases, the courts have been called upon to determine whether the applicants, under the applicable law, are entitled to withdraw money from their savings accounts. While this issue could present a certain complexity from a legal point of view, it does not need a complex inquiry on the facts, which on the contrary were in the substance undisputed; in fact, the postponement of the decisions by the courts was never justified by reference to the need of obtaining evidence. It further appears that, except for the case of Mr. Poropat, the considerable delays in the proceedings cannot be imputed to the conduct of the applicants or their representative.

6. Taking into account these facts and the length of time the various proceedings have been pending, we cannot but conclude that the cases of the applicants Ms. Poropat, Ms. Šeremet and Mr. Hrelja have not been determined within a reasonable time, that, accordingly, Article 6 paragraph 1 of the Convention has been violated and that the Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible for this violation.

(signed)
Giovanni Grasso

(signed)
Viktor Masenko-Mavi

ANNEX III

PARTLY DISSENTING OPINION OF MR. DIETRICH RAUSCHNING

I cannot share the conclusions in the Chamber's decision that the State of Bosnia and Herzegovina has violated the human rights of the applicants under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. As to the reasons, I follow in substance those given by Mr. Grotrian in this respect (see Annex VI to this decision). There is no action to be found by which Bosnia and Herzegovina deprived the applicants of their rights against the banks where they deposited their savings. I accept that Bosnia and Herzegovina is not free from all responsibility to act in the matter of the old foreign currency accounts. But its responsibility results from the general duties as a State, from the Constitution and from the special situation connected with the reorganisation of statehood in former Yugoslavia. The claims of the applicants against Bosnia and Herzegovina cannot be considered to be assets protected under Article 1 of Protocol No. 1. The lack of action by Bosnia and Herzegovina to regulate the payment is neither a deprivation nor a control of use of the assets deposited with the banks. Further, as the responsibility of Bosnia and Herzegovina to act in this respect cannot be derived from Article 1 of Protocol No. 1, the limited scope of the action taken cannot be considered to be a violation of the human rights of the applicants.

(signed)
Dietrich Rauschning

ANNEX IV

PARTLY DISSENTING OPINION OF MR. JAKOB MÖLLER ON THE REMEDIES, JOINED BY MESSRS. HASAN BALIĆ, ŽELIMIR JUKA, VIKTOR MASENKO-MAVI AND MATO TADIĆ

I concur with the Chamber's conclusion that both respondent Parties, Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina, have failed to secure the applicants' right to peaceful enjoyment of their possessions in violation of Article I of the Agreement. I cannot agree, however, with the reasoning in paragraph 203 of the Chamber's decision that, in the circumstances, it is appropriate "to order only the Federation to remedy its violation of the applicant's rights".

I am of the opinion that it would have been appropriate also to order Bosnia and Herzegovina to recognise its shared responsibility for bringing about a just and equitable solution to the old foreign currency savings issue, such as contemplated in the Decisions of 1995 and 1996 (see paragraphs 90 and 91 of the Chamber's decision, cf. paragraphs 164-169).

(signed)
Jakob Möller

(signed)
Hasan Balić

(signed)
Želimir Juka

(signed)
Viktor Masenko-Mavi

(signed)
Mato Tadić

ANNEX V

PARTLY DISSENTING OPINION OF MESSRS. MIODRAG PAJIĆ AND VITOMIR POPOVIĆ

We do not agree with the conclusions in the Chamber's decision according to which the State of Bosnia and Herzegovina has violated the applicants' rights as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, and that it is not necessary to examine the applicants' complaints under Article 6 of the Convention.

In conclusion no. 2 it has been, in our opinion, wrongly established that Bosnia and Herzegovina has violated Article 1 of Protocol No. 1. In this respect, the applications should have been declared inadmissible as incompatible with the Agreement *ratione temporis* and *ratione materiae*. The competencies of the common institutions of Bosnia and Herzegovina are clearly defined by Article 3 of the Constitution of Bosnia and Herzegovina and Annex 4 of the General Framework Agreement. The system of commercial banks, before which the applicants tried to realise their rights, and the legal system and means of protection of such rights, are within the exclusive competence of the Entities, in this case the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Entities have passed the laws on privatisation which takes over the obligation to compensate the applicants for their old foreign currency savings through the privatisation process. The Framework Law on Privatisation provides that the privatisation shall be done pursuant to the legislation of the Entities. The generally known fact is that the payment of the public debt, created before the General Framework Agreement entered into force, is made in such a way that each Entity pays the debt created by economic subjects located on their territories. The 1996 Decision referring to the public debt was not enacted by the State of Bosnia and Herzegovina defined in the General Framework Agreement but by the Republic of Bosnia and Herzegovina. Therefore, it cannot be understood as a decision passed at the level of the State and cannot create any legal obligations. This is confirmed by the fact that a law on public debt on the level of Bosnia and Herzegovina has never been adopted.

In view of the above, the conclusion is that no responsibility attaches to Bosnia and Herzegovina. In the present cases only the Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible for violations of human rights causing detriment to the applicants.

Moreover, we consider that the remedy decided by the Chamber is not effective. In our opinion, it is of a declaratory nature and, as such, will not remedy existing and future violations of the applicants' rights. This could be contrary to the legal nature and character of the decisions that the Chamber may issue pursuant to Annex 6 and its Rules of Procedure.

(signed)
Miodrag Pajić

(signed)
Vitomir Popović

ANNEX VI

PARTLY DISSENTING OPINION OF MR. ANDREW GROTRIAN

I do not agree with the conclusions in the Chamber's decision to the effect that the State of Bosnia and Herzegovina has violated the applicants' rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention and to the effect that it is not necessary to examine the applicants' complaints under Article 6 of the Convention (conclusions nos. 2 and 4).

As to the position of Bosnia and Herzegovina, I voted in favour of declaring the applications admissible against Bosnia and Herzegovina since I considered that it could not be said that the matters at issue were clearly outside the scope of its responsibility. I did not therefore think it appropriate to declare the applications, so far as directed against Bosnia and Herzegovina, inadmissible as being incompatible with the Agreement *ratione personae* but preferred to reserve for consideration on the merits the question whether the facts of the cases disclosed any act or omission, within the responsibility of Bosnia and Herzegovina, which violated the applicants' rights.

The only relevant action taken by the State since the Agreement came into force appears to be the passage of two pieces of legislation. The first was the Decision of 10 April 1996 on Aims and Objectives of the Foreign Exchange Policy (paragraph 91 of the Chamber's decision). This provided that the foreign currency savings in question should be resolved "by the enactment of a law on public debt of Bosnia and Herzegovina or in another way within the overall consolidation of the public debt of Bosnia and Herzegovina and in consultation with the international community". The second relevant piece of legislation was the Framework Law on Privatisation, which was issued by the High Representative in July 1998 and adopted by the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina in July 1999 (see paragraph 93 above). Under this Law, the State *inter alia* recognised the right of the Entitites to privatise banks located on their territory (Article 2 paragraph 1). The Law also provided that criteria by which natural persons should be entitled to citizens' claims (defined as compensation as part of the privatisation process in recognition of obligations defined by Entity legislation) should be based on the laws adopted by the Entities (Article 1 and Article 3 paragraph 4) and that claims against banks to be privatised "shall be deemed as a liability of the privatising Entity" (Article 4 paragraph 2).

In my opinion neither of these two laws involved any infringement of the applicants' rights under the Agreement. The 1996 Decision was little more than a statement of intent and did not affect the applicants' property rights as against the banks. The effect of the Framework Law on Privatisation was that the privatisation of the banks, and the settlement of claims as part of the privatisation process, were recognised by the State to be matters within the competence of the Entities rather than the State. In my view this attitude was compatible with the division of competencies between the State and the Entities provided for in the Constitution. The Framework Law did not directly affect the applicants' property rights as against the banks, although it recognised the competence of the Entitites to pass laws which did affect such rights.

The majority find, however, that Bosnia and Herzegovina was in breach of its positive obligation to secure the applicants' property rights in that it failed to take adequate action to regulate the issue of the applicants' claims. I do not see what further action Bosnia and Herzegovina should have taken. In my opinion Bosnia and Herzegovina was entitled, within the wide margin of appreciation available to it, to take the view that the applicants' claims should be dealt with in the context of the privatisation programmes of the Entities. I conclude therefore that Bosnia and Herzegovina has not violated the applicants' rights under Article 1 of Protocol No. 1.

As to Article 6 of the Convention, the Chamber ought, in my opinion, to have examined the applicants' complaints to the effect that they did not receive a hearing within a "reasonable time" in their civil proceedings. It is an important and regrettable feature of these cases that none of the applicants has been able to obtain a final decision from the domestic courts on the merits of their claims, despite having instituted proceedings in 1996 or 1997. In the case of the applicant Milovan Poropat the delay which occurred was largely the fault of the applicant. The remaining cases have been subject to substantial delays which have not been satisfactorily explained by the respondent Party concerned. I would therefore have found a violation by the Federation of Bosnia and

Herzegovina of Article 6 paragraph 1 of the Convention in the cases of Ms. Poropat, Ms. Šeremet and Mr. Hrelja.

As to the question of remedies, I voted against conclusion no. 6 in the decision, which awards the applicants compensation for legal expenses against Bosnia and Herzegovina. I would have favoured making an award against the Federation of Bosnia and Herzegovina of the full sum, KM 594, of legal expenses.

(signed)
Andrew Grotrian

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 13 January 2000)

Case no. CH/97/49

Vladan ĐURIĆ

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 9 December 1999, with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Rona AYBAY, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Anders MÅNSSON, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant, a citizen of Bosnia and Herzegovina, was an occupancy right holder of an apartment located in Sarajevo. In late 1992 the applicant, with the permission of the competent authorities, went abroad to receive medical treatment. In 1994 the holder of the allocation right over the apartment reallocated it to a temporary user. In 1996 the applicant returned to Bosnia and Herzegovina, expecting to live in the apartment. However, the temporary occupant was still there. After a period where the applicant lived with the temporary occupant and his family, the applicant was denied entrance to the apartment. Since his return to Bosnia and Herzegovina, the applicant has pursued various remedies to regain possession of the apartment which have not yielded the desired result.

2. The case raises issues under Article 6 paragraph 1 and Article 8 of the European Convention on Human Rights and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced on 29 May 1997 and registered on 18 August 1997.

4. On 21 February 1998 the Chamber decided to transmit the application to the respondent Party for observations on the admissibility and merits thereof.

5. The respondent Party submitted its observations on 17 and 20 April 1998, stating, *inter alia*, that the case was inadmissible or, if the Chamber did find the application admissible, that the merits of the applicant's claims did not amount to a violation of the General Framework Agreement. In addition, if the Chamber found the case admissible, the respondent Party stated that it would pursue a friendly settlement. On 19 May 1998 the Chamber received the applicant's reply to these observations.

6. On 10 September 1998 the Chamber sent a letter to the respondent Party requesting more information on the possible terms of a friendly settlement. On 9 November 1998 the Chamber received a letter from the applicant, stating his interest as well in pursuing a settlement. No settlement was reached, however.

7. On 5 January 1999 the Chamber received a letter from the respondent Party which again stated that the case was inadmissible. Further, the respondent Party encouraged the applicant, through the Chamber, to initiate proceedings in accordance with the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments. This submission was forwarded to the applicant on 22 January 1999.

8. The applicant's representative gave the Chamber further information and documents regarding the applicant's case on 11 and 12 November 1999.

9. On 9 December 1999 the Chamber adopted this decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Particular facts of the case

10. The applicant is a pensioner who was, since 1980, the occupancy right holder of an apartment located at Aleja lipa 51/XI in Sarajevo. In addition, the applicant had signed and completed a contract on use for the apartment with the appropriate housing authority.

11. In September 1992, because of increasingly severe medical problems, the applicant travelled to Italy to have surgery. The applicant received a permit to leave from the proper authorities.

12. As the applicant was supposed to stay in Italy for more than six months, he notified the allocation right holder, Energoinvest Birotehnika ("E.B."), which had assigned the apartment to him, that the house would be available for temporary use. On 27 April 1994 E.B. allocated the apartment to D.P., an employee of the company, as a temporary user.

13. In August 1996 the applicant returned to his home in Sarajevo. D.P. and his family were still living in the apartment. The applicant and D.P. proceeded to share the residence.

14. Shortly thereafter, E.B. requested that the Municipal Secretariat for Housing Affairs ("the Secretariat") declare the apartment abandoned and terminate the applicant's occupancy right. The applicant learned of this request and accordingly, on 20 September 1996, submitted arguments contesting it to the Secretariat.

15. By a decision of 26 September 1996 E.B.'s request was accepted; the applicant's occupancy right was suspended and the apartment was declared permanently abandoned, retroactive to 1 September 1996, under Article 10 of the Law on Abandoned Apartments. Neither the applicant nor his registered representative was given notice of these proceedings, nor were they invited to participate in the investigation. According to the applicant, an interim representative assigned by the Secretariat represented him in these proceedings, but failed to notify him of any developments.

16. On 1 November 1996 the applicant applied to the Ombudsmen for the Federation of Bosnia and Herzegovina regarding possible human rights violations. However, that office rejected his application as premature. At the time, the applicant did not know that the Secretariat had made a determination regarding E.B.'s request.

17. On 5 November 1996 the applicant returned to the apartment to find that the locks had been changed. On 8 November 1996 he instituted civil proceedings against D.P. in the Court of First Instance II in Sarajevo ("the Court") claiming interference with his right to use the property. Then on 7 January 1997 the applicant filed a second claim, this time to have D.P. evicted. Sometime later, D.P. moved from the apartment (the applicant's claims against D.P were subsequently withdrawn on 30 September 1998). Another employee of E.B., M.L., was allocated the right to use the apartment by a procedural decision of E.B. dated 23 January 1997.

18. The applicant alleges that only on 31 January 1997, at the preliminary hearing in the civil proceedings against D.P., did he learn of the Secretariat's decision declaring the apartment permanently abandoned. On 4 February 1997 the applicant appealed against that decision. He sent his appeal to the Secretariat and asked that it be forwarded to the appeals body, the Cantonal Ministry for Housing Affairs.

19. On 7 April 1997 the applicant complained directly to the Head of the Secretariat regarding the difficulties he had been experiencing in his efforts and stated that the costs of those efforts had to that point come to over 2,380 Convertible Marks (*Konvertibilnih Marka*; KM). There was no response to this letter.

20. On 12 March 1997 E.B. filed an action with the Court requesting that the applicant's contract on use regarding the apartment be terminated. On 27 August 1998 the applicant filed his reply. There have been at least eleven hearings scheduled in these proceedings. In each instance the claimant E.B. has failed to appear and the hearing has been rescheduled. These proceedings are still ongoing today.

21. On 20 February 1998 the applicant filed an action with the Court, requesting that M.L. be ordered to vacate the apartment and pay fees for the court costs. However, on 13 January 1999, that

court declared itself incompetent to hear the case, claiming that the municipal administrative bodies had exclusive jurisdiction.

22. On 17 April 1998 the Secretariat, considering that the applicant's letter of 4 February 1997 constituted a request for reopening of proceedings, decided that the proceedings regarding the decision of 26 September 1996 be reopened. However, on that same day the Secretariat terminated the proceedings because the Law on Abandoned Apartments had been repealed. The latter decision was not submitted to the applicant, who only came to know about it through correspondence with the Chamber. The applicant subsequently appealed against the decision. His appeal was received by the Secretariat on 28 August 1998. There has been no response to the appeal.

23. On 21 July 1998, with the legal assistance of the Swiss Disaster Relief Unit, the applicant lodged a request for reinstatement into the apartment to the Secretariat under the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments. The application was initially delayed because of procedural difficulties. There is no indication in the information before the Chamber of the further status of this effort.

24. On 8 January 1999 the applicant initiated a "silence of administration" complaint with the Federal Ministry of Justice regarding his appeal of 28 August 1998 against the decision to terminate the proceedings before the Secretariat. The applicant received a reply to this complaint dated 29 April 1999 which stated that the Federal Administrative Inspector which reviewed the case could not confirm that the appeal had been filed. Further, the Inspector stated that there was no violations as there was a hearing scheduled in those proceedings for May 1999.

25. In response, the applicant submitted a letter to the Federal Ministry of Justice on 17 May 1999, arguing that the appeal did exist, and including relevant documentation to prove his point. The applicant received a letter dated 20 September 1999 signed by the same Federal Administrative Inspector, who changed his finding and stated that the applicant was correct in his complaint that the administration had failed to meet its obligations. Further, the Inspector ordered the Secretariat to make a decision within thirty days regarding the applicant's appeal of 28 August 1998. However, there has been no decision regarding the applicant's appeal.

B. Relevant legislation

1. The Law on Abandoned Apartments

26. The Law on Abandoned Apartments ("the old law"), originally issued on 15 June 1992 as a decree with force of law, was adopted as law on 1 June 1994. It was amended on several occasions (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG RBiH" – nos. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 36/94, 9/95 and 33/95). It governed the re-allocation of occupancy rights over socially-owned apartments that had been abandoned.

27. According to the old law, an occupancy right expired if the holder of the right and the members of his or her household had abandoned the apartment after 30 April 1991 (Article 1). An apartment was considered abandoned if, even temporarily, it was not used by the occupancy right holder or members of the household (Article 2). There were, however, certain exceptions to this definition. For example, an apartment was not to be considered abandoned if the occupancy right holder or members of the household had left for a private or business journey within the country or abroad for any of the following reasons: 1) to act as a representative of a state authority, company, institution or other organisation or association at the request or with the approval of the competent state authority; 2) to receive medical treatment in accordance with conditions approved by a medical institution; or 3) to join the armed forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina (Article 3 paragraph 4).

28. Proceedings aimed at having an apartment declared abandoned could be initiated by a state

authority, a holder of an allocation right (i.e. a juridical person authorised to grant permission to use an apartment), a political or a social organisation, an association of citizens or a housing board. Except for certain exceptions not relevant to the present application, the competent municipal housing authority was to decide on a request to this end within seven days and could also *ex officio* declare an apartment abandoned (Article 4). Failing a decision within this time-limit, it was to be made by the Ministry for Urban Planning, Housing and Environment. Interested parties could challenge a decision by the municipal organ before the same ministry but an appeal had no suspensive effect (Article 5).

29. An apartment declared abandoned could be allocated for temporary use to "an active participant in the fight against the aggressor of the Republic of Bosnia and Herzegovina" or to a person who had lost his or her apartment due to hostilities (Article 7). Such temporary use could last up to one year after the date of the cessation of the imminent threat of war. A temporary user was obliged to vacate the apartment at the end of that period and to place it at the disposal of the authority that had allocated it (Article 8).

30. The occupancy right holder was to be regarded as having abandoned the apartment permanently if he or she failed to resume using it either within seven days (if he or she had been staying within the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina) or within fifteen days (if he or she had been staying outside that territory) from the publication of the Decision on the Cessation of the State of War (OG RBiH no. 50/95, published on 22 December 1995). The resultant loss of the occupancy right was to be recorded in a decision by the competent authority (Article 10 compared to Article 3 paragraph 3).

2. The Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments

31. The old law was repealed by the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments ("the new law) which entered into force on 4 April 1998 and has been amended on several occasions thereafter (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG FBiH" – nos. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99 and 43/99).

32. According to the new law, no further decisions declaring apartments abandoned are to be taken (Article 1). All administrative, judicial and other decisions terminating occupancy rights based on regulations issued under the old law are invalid. Nevertheless, decisions establishing a right of temporary occupancy shall remain effective until revoked in accordance with the new law. Until 14 April 1999, also all decisions which had created a new occupancy right pursuant to regulations issued under the old law were valid unless revoked. However, on that date, the High Representative decided that any occupancy right or contract on use made between 1 April 1992 and 7 February 1998 is cancelled. A person occupying an apartment on the basis of a cancelled occupancy right or decision on temporary occupancy is to be considered as a temporary user (Article 2). Also contracts and decisions made after 7 February 1998 on the use of apartments declared abandoned are invalid. Any person using an apartment on the basis of such a contract or decision is considered to be occupying the apartment without any legal basis (Article 16).

33. The occupancy right holder of an apartment declared abandoned has a right to return to the apartment in accordance with Annex 7 of the General Framework Agreement (Article 3 paragraphs 1 and 2). Persons using the apartment without any legal basis shall be evicted immediately or at the latest within 15 days (Article 3 paragraph 3). A temporary user who has alternative accommodation is to vacate the apartment within 15 days of the date of delivery (before 1 July 1999 within 90 days of the date of issuance) of the decision on repossession (Article 3 paragraph 4). A temporary user without alternative accommodation is given a longer period of time (at least 90 days) within which to vacate the apartment. In exceptional circumstances, this deadline may be extended for up to one year if the municipality or the allocation right holder responsible for providing alternative accommodation submits detailed documentation regarding its efforts to secure such accommodation to the cantonal administrative authority for housing affairs and that authority finds that there is a

documented absence of available housing, as agreed upon with the Office of the High Representative. In such a case, the occupancy right holder must be notified of the decision to extend the deadline and the basis therefor 30 days before the original deadline expires (Article 3 paragraph 5 compared to Article 7 paragraphs 2 and 3).

34. With a few exceptions not relevant to the present application, the time-limit for an occupancy right holder to file a claim for repossession expired 15 months after the entry into force of the new law, i.e. on 4 July 1999 (Article 5 paragraph 1). If no claim was submitted within that time-limit, the occupancy right is cancelled (Article 5 paragraph 3).

35. Upon receipt of a claim for repossession, the competent authority, normally the municipal administrative authority for housing affairs, had 30 days to issue a decision (Article 6) containing the following parts (Article 7 paragraph 1):

1. a confirmation that the claimant is the occupancy right holder;
2. a permit for the occupancy right holder to repossess the apartment, if there was a temporary user in the apartment or if it was vacant or occupied without a legal basis;
3. a termination of the right of temporary use, if there was a temporary user in the apartment;
4. a time-limit during which a temporary user or another person occupying the apartment should vacate it; and
5. a finding as to whether the temporary user was entitled to accommodation in accordance with the Law on Taking Over the Law on Housing Relations.

36. Following a decision on repossession, the occupancy right holder is to be reinstated into his apartment not earlier than 90 days, unless a shorter deadline applies and no later than one year from the submission of the repossession claim (Article 7 paragraphs 2 and 3). Appeals against such a decision could be lodged by the occupancy right holder, the person occupying the apartment and the allocation right holder and should be submitted to the cantonal ministry for housing affairs within 15 days from the date of receipt of the decision. However, an appeal has no suspensive effect (Article 8).

37. If the person occupying the apartment refuses to comply with an order to vacate it, the competent administrative body shall forcibly evict him or her at the request of the occupancy right holder (Article 11). If the occupancy right holder, without good cause, fails to reoccupy the apartment within certain time-limits, his or her occupancy right may be terminated in accordance with the procedures established under the new law and its amendments (Article 12).

3. The Law on Administrative Proceedings

38. Under Article 216 paragraph 1 of the Law on Administrative Proceedings (OG FBiH no. 2/98) the competent administrative organ has to issue a decision within 30 days upon receipt of a request to this effect. Article 216 paragraph 3 provides for an appeal to the administrative appellate body if a decision is not issued within this time limit (appeal against “silence of the administration”).

4. The Law on Administrative Disputes

39. Article 1 of the Law on Administrative Disputes (OG FBiH no. 2/98) provides that the courts shall decide in administrative disputes on the lawfulness of second instance administrative acts concerning rights and obligations of citizens and legal persons.

40. Article 22 paragraph 3 provides that an administrative dispute may be instituted also if the administrative second instance organ fails to render a decision within the prescribed time-limit, whether the appeal to it was against a decision or against the first instance organ’s silence.

IV. COMPLAINTS

41. The applicant complains that his right to peaceful enjoyment of his possessions and his right to legal protection and equality before the law have been violated. These complaints appear to raise issues under Article 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, and Article 6 paragraph 1 of the Convention, respectively.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

42. The respondent Party argues that the applicant has failed to exhaust domestic remedies because he still has an appeal pending regarding the decision of 26 September 1996 and also has the opportunity to file a claim under the new law. Further, the respondent Party argues that the reopening of proceedings by the Secretariat (see paragraph 21 above) demonstrates that the proceedings are in progress. Therefore, the case is inadmissible.

43. As regards the merits of the case, the respondent Party has made observations only in relation to Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. It states that the measures taken in the applicant's case were justified under paragraph 2 of that Article as they were in the general interest, having regard to the consequences of the recent war, in particular the large number of refugees and returnees in need of housing. The applicant's right to peaceful enjoyment of his possessions could be temporarily limited as, allegedly, he had alternative accommodation.

B. The applicant

44. In response, the applicant maintains that domestic remedies have proved to be ineffective, for which reason they need not be exhausted.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

45. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether it is admissible, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement. Under Article VIII(2)(a), the Chamber must consider whether effective remedies exist and whether the applicants have demonstrated that they have been exhausted.

46. In the *Onić* case (no. CH/97/58, decision on admissibility and merits delivered on 12 February 1999, paragraph 38, Decisions January-July 1999), the Chamber held that the domestic remedies available to an applicant "must be sufficiently certain not only in theory but [also] in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. ...[M]oreover, ... in applying the rule on exhaustion it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system ... but also of the general legal and political context in which they operate as well as of the personal circumstances of the applicants".

47. In the present case, the applicant began proceedings in November 1996 when he first filed an eviction claim against D.P., the occupant at the time. As the facts section above reflects, the applicant has been party to innumerable hearings, procedures and complaints, before administrative authorities and courts, in an effort to determine his rights with respect to the apartment.

48. The respondent Party argues that the appeals that are still pending show that the applicant has not exhausted domestic remedies. It further asserts that, regardless of these proceedings, the

applicant has available the procedures set out in the new law. With respect to the former argument, the applicant has been through eleven rescheduled hearings in one of the proceedings. In another case, he has been waiting for a decision on his appeal for over a year despite the Federal Ministry of Justice admonishing the relevant authority to issue a decision. The Chamber finds, therefore, that further pursuit of these remedies would be futile.

49. As to the argument that the applicant has not begun proceedings under the new law, the applicant filed a claim under the new law which was registered with the Secretariat on 21 July 1998. Apparently, there has been no decision regarding this complaint, even though the new law sets a 30-day limit to make such determinations.

50. Therefore, the Chamber finds that while the pending remedies are possibly effective in theory, they have proved to be wholly ineffective in practice. In these circumstances, the Chamber finds that the applicant cannot be required to exhaust domestic remedies for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement.

51. As no other ground for declaring the case inadmissible has been put forward, the Chamber declares the application admissible.

B. Merits

52. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention and the other treaties listed in the Annex to the Agreement.

1. Article 8 of the Convention

53. In his application to the Chamber, the applicant claimed to be victim of a violation of Article 8 owing to his inability to re-enter his home. Article 8 of the Convention reads, in relevant part, as follows:

> 1. Everyone has the right to respect for ... his home ...
>
> 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

54. The respondent Party did not submit any observations relating to this provision.

55. To find a violation under this article, it must first be established that the apartment in question could be considered as the applicant's "home" within the meaning of Article 8. As the applicant resided in the apartment for 12 years and has consistently demonstrated a desire to return to the apartment, it is clear that the apartment is indeed the applicant's home for the purposes of Article 8.

56. The applicant has been attempting to regain possession of his apartment since November 1996. It is therefore clear that there has been an interference with his right to respect for his home. In order to determine whether this interference has been justified under the terms of paragraph 2 of Article 8 of the Convention, the Chamber must examine whether it was "in accordance with the law", served a legitimate aim and was "necessary in a democratic society." There will be a violation of

Article 8 if any one of these conditions is not satisfied (see the above-mentioned *Onić* decision, paragraph 49).

57. In previous cases, the Chamber has found that the provisions of the old law, including those relevant to this case, failed to meet the standards of "law" as this expression is to be understood under Article 8 of the Convention (see case no. CH/97/46, *Kevešević*, decision on the merits delivered on 10 September 1998, paragraphs 50-58, Decisions and Reports 1998; and the above-mentioned *Onić* decision, paragraph 50). Correspondingly, it is clear that the declaration that the applicant's apartment was abandoned was not done "in accordance with the law", as required by Article 8.

58. Accordingly, the Chamber concludes that Article 8 of the Convention has been violated.

2. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

59. The applicant complains that his right to peaceful enjoyment of his possessions has been violated as a result of his inability to regain possession of his property. Article 1 of Protocol No. 1 reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

60. The respondent Party claims that the applicant had alternative accommodation and that the measures taken in the case were justified under paragraph 2 of Article 1 of Protocol No. 1 in view of the need of housing for refugees and returnees after the war.

61. In keeping with its conclusions in previous decisions, the Chamber finds that the applicant's occupancy right over the apartment in question constitutes a "possession" within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 (see the above-mentioned *Kevešević* and *Onić* decisions, paragraphs 73 and 55, respectively).

62. The Chamber has further found that a decision declaring abandoned an apartment over which someone enjoyed an occupancy right, and the allocation thereof to another person pursuant to the old law, amounted to a *de facto* expropriation which was not "subject to the conditions provided for by law" and thereby in violation of Article 1 of Protocol No. 1 (see the *Onić* decision, paragraph 56).

63. As to the respondent Party's observations, the Chamber finds that it has neither substantiated the claim that the applicant had alternative accommodation nor has it shown how having alternative accommodation would ameliorate its responsibility not to interfere with an individual's right to freely enjoy his possessions.

64. The Chamber therefore sees no reason to deviate from its case-law. Accordingly, Article 1 of Protocol No. 1 was violated already by virtue of the authorities' effective refusal to recognise the applicant's occupancy right upon his return to Sarajevo in August 1996.

65. Accordingly, the Chamber concludes that there has also been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

3. Article 6 paragraph 1 of the Convention

66. The applicant claims that his right to legal protection and equality before the law have been violated and, thereby, appears to complain that his procedural rights have been breached in the course of the proceedings relating to his property. The Chamber finds that this complaint should be examined under Article 6 paragraph 1 of the Convention. This provision reads, in relevant parts, as follows:

> "In the determination of his civil rights ..., everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. ..."

67. The respondent Party did not submit observations on this point.

68. Noting that the court proceedings which are still pending concern the applicant's occupancy right over the apartment in question, the Chamber finds that these proceedings relate to his "civil rights" within the meaning of Article 6 paragraph 1 and that that provision is accordingly applicable to the present case.

69. The applicant has complained that he was not informed of proceedings and not notified of decisions taken. It appears that these complaints relate to the initial administrative proceedings before the Secretariat in which the applicant's apartment was declared abandoned. Noting that Article 6 guarantees certain rights in court proceedings and that the applicant has made no specific allegations regarding the proceedings that have taken place before the Court, the Chamber finds that the applicant's complaints do not show any violation of the applicant's rights under Article 6.

70. The Chamber considers, however, that the case raises the question whether the proceedings have been expedited with reasonable speed. When assessing the length of proceedings for the purposes of Article 6 paragraph 1, the first step is to determine the period to be taken into consideration. Administrative proceedings, in the absence of court proceedings, cannot be determinative in this respect. They may, however, be considered part of the proceedings as a whole in conjunction with court proceedings. Therefore, the proceedings in the applicant's case can be said to have been on-going since 20 September 1996 when the applicant first attempted to participate in the administrative hearing regarding his occupancy right filed by E.B.

71. A determination of the reasonableness of the length of proceedings is based on the complexity of the case, the conduct of the applicant and the authorities, and the matter at stake for the applicant (see, e.g., case no. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998).

72. The issue underlying the numerous proceedings over the last three years is who has the right to the property in question. The Chamber cannot find this issue to be so complex as to require more than three years to decide.

73. Secondly, although the applicant, apparently, filed his reply to E.B.'s action to have his contract on use terminated almost one and a half years after E.B. had lodged the action with the Court, the applicant's overall conduct in the various proceedings cannot be said to have caused the delays in question. Rather, he has, on numerous occasions, tried to speed up the proceedings and have decisions taken by the relevant bodies.

74. Instead, the authorities in this case have exacerbated the delays with their actions. For example, in the initial case declaring the apartment abandoned, the Secretariat neither notified the applicant of the proceedings nor submitted its decisions to him. Furthermore, it has failed to decide on the applicant's appeal of 28 August 1998, although the Federal Ministry of Justice later stated that the administration had failed to meet its obligations and ordered the Secretariat to make a decision within a short time-limit. Also the case before the Court concerning the termination of the

applicant's contract on use is still pending. Although this case has been partly delayed by E.B.'s failure to appear at eleven hearings scheduled by the Court, it is the Court's responsibility to ensure that the proceedings are expedited in a reasonable time. By constantly rescheduling the hearings in the case, it does not appear that the Court has made reasonable efforts to have the case determined. Clearly, therefore, the conduct of the authorities is the main cause of the delays in the various proceedings.

75. Finally, the Chamber notes that a speedy outcome of the dispute would have been of particular importance to the applicant, given that the question concerned his home and property.

76. In view of the above, the Chamber finds a violation of Article 6 paragraph 1 of the Convention in that the proceedings in the applicant's case have not been determined within a reasonable time.

VII. REMEDIES

77. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy breaches of the Agreement which it has found, including orders to cease and desist, and monetary relief.

78. The Chamber notes that in accordance with its order for the proceedings in this case the applicant was afforded the possibility of claiming compensation within the time-limit fixed for any reply to observations submitted by a respondent Party. The applicant has not lodged any such claim but requests the Chamber to order that he be reinstated into his apartment.

79. The Chamber considers it appropriate to order the Federation to take all necessary steps to enable the applicant to return swiftly to his apartment, and in any case not later than one month after the date when this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure.

VIII. CONCLUSIONS

80. For the above reasons, the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the case admissible;

2. unanimously, that there has been a violation of the applicant's right to respect for his home within the meaning of Article 8 of the European Convention on Human Rights, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

3. unanimously, that there has been a violation of the applicant's right to peaceful enjoyment of his possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

4. unanimously, that there has been a violation of the applicant's right to a hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6 paragraph 1 of the Convention, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

5. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps to enable the applicant to return swiftly to his apartment, and in any case not later than one month after the date when this decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure.

6. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to it within two

weeks of the expiry of the time-limit referred to in conclusion number five, on the steps it has taken to comply with the above order.

(signed)
Anders MÅNSSON
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 7 April 2000)

Case no. CH/97/50

Edita RAJIĆ

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 3 April 2000 with the following members present:

Mr. Giovanni GRASSO, Acting President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN
Mr. Mato TADIĆ

Mr. Anders MÅNSSON, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant, a citizen of Bosnia and Hezegovina, is a teacher of arts from Semizovac near Vogošća, Canton of Sarajevo. She is of Croat origin and married to a person of Serb origin. She had been working in elementary schools in Semizovac and Vogošća since 1983. During the war, when Vogošća was controlled by Serb forces, the applicant remained there and continued to work as an arts teacher. After the end of the war and the integration of Vogošća into the Federation of Bosnia and Herzegovina, the applicant wished to continue to work in the schools. However, she was not invited to come to work but was told to participate in a competition for posts following which she was not employed. The applicant sought legal redress to regain her post but her civil action has been rejected in the first instance. Her appeal and the case-file have not yet been transmitted to the Cantonal Court in Sarajevo, the competent second instance court.

2. The case primarily raises issues under Article 6 of the European Convention on Human Rights (hereinafter "ECHR") and in regard to discrimination in the enjoyment of the right to work and related rights as guaranteed by Article 6 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (hereinafter "ICESCR") and Article 5(e)(i) of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (hereinafter "CERD").

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced on 10 July 1997 and registered on 18 August 1997. The applicant is represented by Ms. Senija Poropat, a lawyer practising in Vogošća. The applicant requested the Chamber to issue a provisional measure ordering the respondent Party to pay her salary as if she had been working as of 1 April 1996 until her re-employment, in order for her to be able to support her two under-age children. The Chamber rejected the request on 5 April 1998.

4. On 17 April 1998 the Chamber transmitted the application to the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Federation submitted its observations on 14 May 1998 and suggested the possibility of a friendly settlement. The applicant replied on 29 June 1998 and submitted her compensation claim.

5. On 1 December 1998 the Chamber requested the Federation to specify the terms of a friendly settlement.

6. The applicant's lawyer answered on 7 December 1998, informing the Chamber that there had not been any development in the proceedings before the Cantonal Court in Sarajevo since 21 April 1998. She added that her client wished to pursue her compensation claim but would not insist on being reinstated into the post at the elementary schools in Vogošća and Semizovac as she had found employment in another school as of 1 March 1998.

7. As the Federation had not replied, on 29 January 1999 the Chamber repeated the request for information on a specific settlement proposal, establishing a time-limit of two weeks. As no information was received, the Chamber decided on 13 March 1999 to continue the consideration of the admissibility and merits of the case.

8. The applicant sent additional letters on 5 April, 3 June, 7 August and 18 October 1999 and 22 February 2000. In the letter of 5 April 1999 she specified her compensation claim in different terms than in her earlier submission. The Federation replied on 10 June, 15 July and 28 September 1999.

9. The Chamber deliberated on the case on 12 March, 10 June, 7 September and 4 and 5 October 1999 and on 9 March and 3 April 2000. On the latter date it adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The particular facts of the case

10. The applicant is a teacher of arts from Semizovac near Vogošća, Canton of Sarajevo. She is of Croat national origin and married to a person of Serb origin. She has been working in elementary schools in Semizovac and Vogošća since 1983. During the war, when Vogošća was controlled by Serb forces as of the end of April 1992, many persons from Vogošća fled to the territories held by the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina.

11. All schools on the territory under Serb control were suspended by a decision of the Vogošća "Municipal (exile) War Presidency" of 8 September 1993. Schooling continued in one school in Kobilja Glava on the territory held by the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina. According to the decision this school took over ("succeeded into") all rights and obligations of the suspended elementary schools. Meanwhile the applicant remained in Vogošća and continued to work as an arts teacher in the schools there which continued to function under Serb control and management. She did not contact the school in Kobilja Glava on the other side of the frontline.

12. After the end of the war and the conclusion of the General Framework Agreement for Peace, as Vogošća became part of the Federation of Bosnia and Herzegovina (on 23 February 1996), the applicant informed the school authorities that she wished to continue working in the schools. However, when the school year began in April 1996 she was not invited to come to work but was told to participate in a competition to be held in order to determine the suitable candidates to fill the advertised vacant positions. Such a competition was advertised on 14 August 1996. She took part in the competition but was not re-employed.

13. On 3 September 1996 the Semizovac school informed the applicant that her post had been filled with another teacher. On 9 September 1996 the school issued a procedural decision terminating her employment retroactively as of 2 May 1992. The reasoning stated that she had failed to report to the school after the integration into the territory of the Federation within the time-limit prescribed by Article 10 of the applicable Decree with Force of Law on Labour Relations of 23 November 1992 (see paragraph 24 below).

14. On 13 September 1996 the applicant appealed to the Steering Board of the school. On 4 October 1996 she was informed that her objection had been rejected as she only came third in the competition mentioned above and as she had not reported to work within the given time-limit. On 11 October 1996 the applicant appealed against the decision and stated that she did not have an obligation to report within that time-limit because her employment relationship had not been terminated. Moreover, she underlined that she in fact had reported to the school after the integration on 26 February 1996 and had thereafter talked several times with the school director.

15. Additionally, on 10 September 1996 the applicant submitted a petition to the labour inspection in Vogošča. On 14 October 1996 she was informed by the labour inspection that an investigation had been carried out on 3 October 1996. The investigation established that the applicant had not reported to work within the time-limit prescribed by Article 10 of the 1992 Decree and that, for this reason, it was decided to allocate the post to somebody else.

16. On 21 October 1996 the applicant initiated court proceedings before the Sarajevo Municipal Court II. She requested the court to annul the procedural decision terminating her employment, to re-instate her into her position, to pay the contributions and to recognise the period as of 1 February 1996 until her re-employment as "years of service". On 16 April 1997 the court requested the applicant to specify the remedies sought with the original court action of 21 October 1996. On 23 April 1997 the applicant's new representative, Ms. Poropat, submitted a completed action.

17. The completed action satisfied the requirements imposed by the rules of procedure of the court. A hearing was held on 28 May 1997. The applicant was not satisfied with the judge and objected against her with an action of 30 May 1997, *inter alia* submitting that the judge delayed the proceedings on purpose. The objection was rejected by the President of the Municipal Court II as ill-founded on 13 June 1997. The court held hearings on 9 September, 8 October and 18 November 1997.

18. On 18 November 1997 the court rendered a judgment, refusing the applicant's request and finding that it was correct not to re-employ her. The judgment referred to Article 15 of the 1992 Decree and relied on the reasoning that the applicant had reported back to work late and that she "put herself on the aggressor's side", which as such would have constituted a reason to terminate her employment. Therefore, the court concluded that she was not entitled to be re-employed and that there was no ground for giving her priority over other candidates in the competition. The judgment contained an instruction on the available legal remedy and the information that an appeal had to be submitted to the municipal court within 8 days of receipt of the judgement.

19. The court encountered difficulties in transmitting the judgment to the applicant's new representative. It was not recorded when the representative received the judgment. On 21 April 1998 the applicant submitted her appeal to the Municipal Court II in Sarajevo. To date, the judge in charge of the case at the Municipal Court has not transmitted the appeal and the case-file to the Cantonal Court in Sarajevo, the competent second instance court. Neither has the appeal been declared inadmissible. The President of the Municipal Court stated on 30 June 1999, upon the request of the Agent of the Federation, that there was no evidence in the case file as to when the representative had received the judgment. The President further stated that the Municipal Court had addressed several requests to the representative who had failed to inform the court of the date of receipt.

20. In the meantime, on 22 December 1997 the applicant's representative brought criminal charges to the public prosecutor against Mr. Sefer Mrkulić, director of the school, for having given false testimony before the Municipal Court. Allegedly, Mr. Mrkulić denied wrongfully that the applicant had reported and handed over keys and school documentation to him. On 8 November 1999 the Municipal Prosecutor in Sarajevo rejected those charges.

21. The applicant found new employment in a school in Stup in the Municipality of Novi Grad Sarajevo as of 1 March 1998.

B. Relevant domestic law and practice

1. Employment legislation

22. At the relevant time, working relations were governed by the following three laws: 1) the Law on Fundamental Rights in Working Relations of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("SFRY") (Official Gazette of the SFRY nos. 60/89 and 42/90), taken over as a law of the Republic of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG RBiH" – no. 2/92); 2) the former Socialist Republic Law on Working Relations (Official Gazette of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina no. 20/90), as applicable in accordance with the provision on the continuation of laws as contained in Article 2 of Annex II to the Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 to the Agreement); and 3) the Decree with Force of Law on Labour Relations during the State of War and Immediate Threat of War (OG RBiH no. 21/92 of 23 November 1992), adopted as the Law on Labour Relations by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina (OG RBiH no. 13/94). This legislation applied to labour relations in general except for those within state organs, which were regulated separately. It did apply, however, to those employed in public services, such as school teachers and bus drivers. It remained in force until the enactment by the Federation of Bosnia and Herzegovina of the Labour Law (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG FBiH" – no. 43/99) which entered into force on 5 November 1999.

23. Article 75 of the Law on Fundamental Rights in Working Relations of the SFRY provided for the termination of a working relationship. Paragraph 2 of that Article reads:

> "The working relationship ends without the consent of the employee,... if he or she stayed away from work for five consecutive days without good cause".

24. The Law on Labour Relations provided in Article 10:

> "An employee can be sent on unpaid leave due to his or her inability to come to work in the following cases:

if he or she lives or if his or her working place is on occupied territory or on territory where fighting is taking place.

...

Unpaid leave can last until the termination of the circumstances mentioned above, if the employee demonstrates, within 15 days after the termination of these circumstances, that he or she were not able to come to work earlier. During the unpaid leave all rights and obligations of the employee under the employment are suspended."

25. Article 15 of the Law on Labour Relations provides:

"The employment is terminated, if, while under a compulsory work order, the employee stayed away from work for more than 20 consecutive working days without good cause, or if he or she took the side of the aggressor against the Republic of Bosnia and Herzegovina."

2. The Law on Civil Procedure

26. The Law on Civil Procedure (OG FBiH no. 42/98) regulates the right to appeal. According to Article 429, an appeal in employment matters has to be submitted within 8 days after the receipt of the challenged first instance judgement. According to Article 339, the appeal shall be submitted to the court which issued the challenged judgment.

27. Article 340 stipulates that, if an appeal is submitted outside the above time-limit or is incomplete or not allowed, the appeal can be rejected by a procedural decision of the President of a panel of the first instance court without a hearing.

28. According to the general provisions of Article 360-363, an appeal is possible against a procedural decision of the first instance court if the law does not exclude it. The higher instance court will consider the appeal and can decide according to the following three options: (1) reject it as out of time, incomplete or not allowed; (2) refuse it as ill-founded and confirm the procedural decision of the first instance court; or (3) accept it and change or annul the procedural decision of the first instance and return the case for re-examination to the first instance court.

29. The law also contains provisions on the delivery of a judgment. In order to establish when time-limits commence, the court shall record when the parties to the proceedings have received the judgment. Normally, delivery is confirmed by the certificate of delivery (Article 139). However, Article 139(7) provides for the possibility for the court to verify delivery in another way.

30. Article 426 stipulates that, in proceedings concerning labour relations, the court shall generally have regard to the urgency of such matters, especially in scheduling hearings and setting time-limits.

3. Statement of the Joint Civil Commission for Sarajevo

31. The Joint Civil Commission for Sarajevo met on 11 April 1996 in order to proceed with its work on the implementation of peace in Sarajevo under the auspices of the then Deputy High Representative Michael Steiner. Representatives of the Federal and Municipal Governments and the Serb residents of Sarajevo took part in the meeting and reached, *inter alia*, a decision on "professional workers", containing the following rules:

- Persons employed in professional jobs before the war have the right to return to their former workplaces without any reapplication procedure. They are already qualified. They may be required to submit a registration signalling that they intend to return to their jobs, but upon doing so, they must be re-employed.
- Persons hired during the war can be asked to re-apply. Any such process must be carried out without discrimination on the basis of ethnicity, and the principle of employment reflecting the ethnic composition of each area should be maintained.

- In cases where workplaces no longer exist, former employees should be placed on a waiting list until jobs are available. Persons placed on such a list will not lose seniority or pension status.

IV. COMPLAINTS

32. The applicant complains that her rights under Article 6 of the ECHR have been violated due to the length of the proceedings. Moreover, she alleges that the Sarajevo Municipal Court II has not been impartial. In addition, she asserts that the court had not treated her case urgently, as prescribed by the Law on Civil Procedure.

33. The applicant also alleges that her rights under the CERD have been violated because employment was given mainly to teachers of Bosniak origin. She complains about discrimination and states that she has not been re-employed because of her Croat descent. In addition, the applicant alleges a violation of the Decision of the Joint Civilian Commission for Sarajevo of 11 April 1996.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

34. The Federation of Bosnia and Herzegovina claims that the applicant has not exhausted available domestic remedies. Further, it states that the application should be struck out as the applicant does not wish to pursue her request for re-instatement.

35. In its observations of 14 May 1998 the Federation admitted that the appeal of the applicant against the judgment of the Municipal Court was filed in time as there were problems to transmit the judgment to her new representative. It conceded that it might be doubtful whether the court had correctly applied the substantive law. The Federation also stated that it expected the Cantonal Court to correct the judgment and pointed out that this would confirm that there are effective domestic remedies available to the applicant. The Federation requested the Chamber to await the decision of the Cantonal Court and to give time for an attempt to secure a friendly settlement in the case.

36. In its observations of 10 June 1999 the Federation withdrew its earlier concessions and stated that the offer of a friendly settlement had been made by mistake. It argued that the procedure that led to the dismissal of the applicant and the appointment of another teacher and the court proceedings were conducted according to the law, especially that an employer had a discretionary right to decide whom to employ. Further, the Federation submitted that the applicant has not been discriminated against in any respect and that she only objected against the judge because of her Bosniak descent.

37. In its submissions of 28 September 1999 the Federation added that the application as well as the compensation claim should be rejected as the applicant had found other employment.

B. The applicant

38. The applicant explained that her reporting to work had been delayed as it was impossible during the war and until the integration of Vogošća on 23 February 1996 to communicate between Vogošča and Sarajevo. Therefore, the people of Vogošča were not aware of the provisions of the 1992 decree on labour relations, the continuation of the schooling in Kobilja Glava or the publication of the Decision on the Cessation of the State of War on 22 December 1995. For all these reasons, she could not contact the school in Kobilja Glava.

39. The applicant further stresses that she has not been under a compulsory work order. In addition, the applicant protests against being described as a "person who joined the side of the aggressor". She submits that all she did was teaching children arts; she never acted against the interests of the Republic. Moreover, the applicant claims that the re-employment of teachers after the war favoured teachers of Bosniak descent.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

40. Before considering the case on the merits the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement. According to Article VIII(2)(a), the Chamber shall take into account whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted. In this regard, it is incumbent on a respondent Party arguing non-exhaustion to show that there was a remedy available to the applicant and to satisfy the Chamber that the remedy was an effective one.

41. In the present case, the Federation argues that the applicant had at her disposal effective domestic remedies that have not yet been exhausted. The Chamber recalls that the applicant initiated civil proceedings against the Semizovac school before the Municipal Court II in Sarajevo on 21 October 1996 and that that court rendered a judgment in the case on 18 November 1997. The applicant's representative appealed against the judgment on 21 April 1998. The appeal and the case-file have not yet been sent from the Municipal Court to the Cantonal Court.

42. The Chamber notes that the Municipal Court encountered problems when transmitting its judgment to the applicant's representative and has no record of the date of delivery. It has therefore requested the applicant's representative to indicate when she received the judgment. As the representative failed to provide this information, the court refused to transmit the appeal and the case-file.

43. The Chamber notes that, according to the Law on Civil Procedure, the receipt of a judgment by the parties concerned is normally verified by the certificate of delivery. However, the law provides for other ways by which the court can verify the date of delivery. There is no provision that places the burden of proof of whether an appeal has been submitted in time on the applicant or the representative. Hence, if a court cannot determine when a judgment has been delivered, there appears to be no ground on which to conclude that the appeal has not been submitted in time and refuse to transmit it to the higher instance court, as was done in the present case. In any event, the Municipal Court would have had the possibility to reject the appeal by a procedural decision against which the applicant could have appealed. This was not done in the present case. Thus, the failure of the Municipal Court to process the applicant's appeal seems to be based on a wrong application of domestic law. The Chamber further recalls that the respondent Party conceded in its submission of 14 May 1998, although later retracted, that the applicant's appeal might be regarded as having been lodged in time as there were problems to transmit the judgment to her representative.

44. The Chamber therefore concludes that the applicant had no effective remedy at her disposal for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement. In these circumstances the Chamber finds that the application is not inadmissible under that provision, notwithstanding the fact that the domestic judicial proceedings are still pending.

45. As no other ground for inadmissibility of the application has been established, the application is declared admissible.

B. Merits

46. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts found disclose a breach by the Federation of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the

rights and freedoms provided for by the ECHR and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

47. Under Article II of the Agreement, the Chamber has jurisdiction to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the ECHR and its Protocols and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the 16 international agreements listed in the Appendix. Under Article I(14) of the Agreement, the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the enjoyment of the aforementioned rights and freedoms without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political, or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.

48. The Chamber has held in the case of *Hermas* (case no. CH/97/45, decision on admissibility and merits delivered on 18 February 1998, paragraph 118, Decisions and Reports 1998) that the prohibition on discrimination is a central objective of the General Framework Agreement to which the Chamber must attach particular importance. Under Article II(2)(b) it has jurisdiction to consider alleged or apparent discrimination in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in, *inter alia*, the ICESCR and the CERD.

1. Discrimination in the enjoyment of the right to work, free choice of employment and protection against unemployment, as guaranteed by the ICESCR and the CERD

49. The Chamber will first consider the allegation of discrimination under Article II(2)(b) of the Agreement in relation to Article 6(1) of the ICESCR and Articles 1(1) and 5(e)(i) of the CERD which, as far as relevant, read as follows:

> Article 6(1) of the ICESCR:
>
> "The States Parties to the present Covenant recognise the right to work, which includes the right of everyone to the opportunity to gain his living by work which he freely chooses or accepts, and will take appropriate steps to safeguard this right."
>
> Article 1(1) of the CERD:
>
> "In this Convention, the term 'racial discrimination' shall mean any distinction, exclusion, restriction or preference based on race, colour, descent, or national or ethnic origin which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural or any other field of public life."
>
> Article 5 of the CERD:
>
> "In compliance with the fundamental obligations laid down in Article 2 of this Convention, States Parties undertake to prohibit and to eliminate racial discrimination in all its forms and to guarantee the right of everyone, without distinction as to race, colour, or national or ethnic origin, to equality before the law, notably in the enjoyment of the following rights:
> …
> (e) Economic, social and cultural rights, in particular:
> (i) The rights to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work, to protection against unemployment, to equal pay for equal work, to just an favourable remuneration.
> …"

(a) Impugned acts and omissions

50. The Chamber notes that the working relationship between the applicant and her employer had existed since 1983 and that the applicant continued to work in elementary schools in Semizovac and Vogošća after 1992, throughout the war and until the area of Vogošća was integrated into the Federation of Bosnia and Herzegovina in February 1996. Although she was not invited to come to

work as of April 1996, her employment was not officially terminated until the procedural decision of 9 September 1996 issued by the Semizovac school that applied retroactively as of 2 May 1992.

51. Further acts possibly attracting the responsibility of the Federation concern the vacancy notice for the post of the applicant for which a competition was held in August 1996, even though her employment relationship had not been officially terminated, and the Municipal Court's failure to act in the applicant's case.

52. All these acts contain an interference with the applicant's rights under Article 6(1) of the ICESCR and under Article 5(e)(i) of the CERD, as well as a potential failure of the Federation to secure protection of those rights.

(b) Differential treatment and possible justification

53. In order to determine whether the applicant has been discriminated against, the Chamber must first determine whether the applicant was treated differently from others in the same or a relevantly similar situation. Any differential treatment is to be deemed discriminatory if it has no reasonable and objective justification, that is, if it does not pursue a legitimate aim or if there is no reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised (see case no. CH/97/67, *Zahirović*, decision on admissibility and merits delivered on 8 July 1999, paragraph 120, Decisions January-July 1999).

54. There is a particular onus on the respondent Party to justify otherwise prohibited differential treatment based on any ground mentioned in Article I(14) of the Agreement or in Article 1 of the CERD, such as race, colour and ethnic or national origin. In previous cases, the Chamber has taken a similar standpoint (see, e.g., the above-mentioned *Hermas* decision, paragraphs 86 et seq.; see also the above-mentioned *Zahirović* decision, paragraphs 121 et seq.).

55. The applicant has argued that she was not re-employed due to her Croat descent. The Federation based its arguments on Article 10 of the Law on Labour Relations which, *inter alia*, provided that "an employee can be sent on unpaid leave in the case if his or her working place is on occupied territory or on territory where fighting is taking place".

56. The Chamber recalls that the termination of the applicant's employment was pronounced after the entry into force of the Agreement. As the respondent Party claims, the legal foundation was the Law on Labour Relations, which provided for such termination if, *inter alia*, the employee was "on the side of the aggressor" (Article 15) or had failed to demonstrate within the prescribed deadline that he or she could not come to work earlier (Article 10).

57. Regarding the latter obligation, the Chamber notes that those teachers who remained were treated differently from those who fled the territory. The first group of teachers had a reporting duty to their former working place after the cessation of circumstances for the unpaid leave that the second group was not required to fulfil. The Chamber recognises that the reason for the differential treatment, that is to receive an indication of how many teachers wished to continue to work, was a legitimate one. The means by which this aim was sought to be achieved, the reporting obligation, can also be described as proportional.

58. The applicant has claimed that she reported to the school director immediately after the transfer of territory in February 1996 which would satisfy the conditions required by Article 10 of the Law on Labour Relations. However, the Semizovac school's decision of 9 September 1996 terminating her working relationship and the Municipal Court judgment of 18 November 1997 state the contrary. As it has not been established whether the applicant reported to the school in time, the Chamber has to examine whether the legal provisions were applied correctly and, if not, whether there were other grounds for the termination of the applicant's employment.

59. The decision of 9 September 1996 declares the employment relationship terminated as from 2 May 1992. However, the legal basis for the decision, the Decree with Force of Law on Labour Relations during the State of War and Immediate Threat of War was issued after that date, namely on 23 November 1992. Moreover, Article 10 of the Decree provided for the termination of employment

only if the employee had failed to contact her employer after the cessation of the particular circumstances prompting the unpaid leave, a prerequisite that could hardly have been met on 2 May 1992. Against a retroactive application of the decision of 9 September 1996 it can especially be argued that, under Article 10, all rights and obligations of the employee were suspended, but the employment contract remained valid. The Chamber also takes note of the fact that the position previously held by the applicant was announced as vacant before the decision of 9 September 1996 was issued and communicated to her.

60. The Municipal Court stated in its judgment of 18 November 1997 that the applicant, by staying on occupied territory, "put herself on the side of the aggressor". The Chamber considers that this finding is discriminatory in itself, *de facto* on grounds of national and ethnic origin since it applied in practice almost exclusively to persons of non-Bosniak origin. It is also in contradiction to the statement of the Joint Civil Commission for Sarajevo of 11 April 1996 (see paragraph 31 above), in which representatives of authorities of the Federation of Bosnia and Herzegovina agreed not to conduct re-application procedures for persons who worked before the war. Furthermore, it seems hard to conceive that someone is "on the side of the aggressor" if that person, like the applicant, remained where she used to live and continued doing what she used to do, i.e. teaching arts to elementary school children.

61. Taking into account all these circumstances, the Chamber concludes that the real reason for the termination of the employment relationship was the fact that the applicant did not flee to territory held by the Republic of Bosnia and Herzegovina. The termination of working relations in pursuance of a policy of exclusion from employment of persons who were perceived to have joined the side of the aggressor involves differential treatment of individuals – mostly of non-Bosniak origin such as the applicant – and cannot be regarded as pursuing a legitimate aim, and, particularly, where the decision was based merely on the fact that the person concerned remained on the territory controlled by the Bosnian Serb administration.

62. The Chamber therefore concludes that the applicant has been discriminated against on the grounds of national and ethnic origin in her enjoyment of the right to work under Article 6 of the ICESCR. The Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible for this violation.

63. The applicant has also claimed to have suffered discrimination in the enjoyment of her rights under Article 5(e)(i) of the CERD. That provision, in conjunction with Article 1 of the CERD, obliges a state to prohibit racial discrimination, i.e. also on the grounds of national or ethnic origin, in the enjoyment of the rights to work, to free choice of employment and to protection against unemployment. The Chamber has already found that the applicant was subject to unjustified differential treatment in her right to work according to Article 6 of the ICESCR. It has also established that this treatment was the result of discrimination on the ground of her national and ethnic origin.

64. The Chamber therefore finds it established that the applicant has been discriminated against also in the enjoyment of her rights as guaranteed by Article 5(e)(i) of the CERD, in particular her rights to work, to free choice of employment and to protection against unemployment.

2. Article 6 of the ECHR

65. The Chamber will next consider the allegation that there has been a violation of Article 6 of the ECHR in that the proceedings in the applicant's case have not been determined within a reasonable time and the Municipal Court has not been impartial. The relevant parts of Article 6 paragraph 1 provide as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations ..., everyone is entitled to a fair ... hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal ..."

66. Although the applicant was an employee of a public institution, her employment was governed by the Law on Labour Relations which applied to employment relations in general (see paragraph 22 above). In these circumstances, the Chamber considers that the dispute involves a determination of the applicant's civil rights and that, therefore, Article 6 paragraph 1 applies to the proceedings in the case (see, e.g., the above-mentioned *Zahirović* decision, paragraph 135).

(a) Length of proceedings

67. The Chamber recalls that the applicant initiated proceedings before the Municipal Court on 21 October 1996, that that court rendered a judgment on 18 October 1997 and that the applicant appealed against that judgment on 21 April 1998. Since the latter date no further action has been taken in the proceedings.

68. When assessing the length of proceedings for the purpose of Article 6 paragraph 1 of the ECHR, the Chamber must take into account, *inter alia*, the conduct of the applicant and the authorities and the matter at stake for the applicant (see, e.g., case No. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998).

69. The Chamber has noted that the Municipal Court encountered problems when transmitting its judgment to the applicant's representative and that it has no record of the date of delivery. However, there is no provision that places the burden of proof of whether an appeal has been submitted in time on the applicant or the representative. The Chamber has therefore already found that, if a court cannot determine when a judgment has been delivered, it cannot refuse to transmit it to the higher instance court, as the Municipal Court has done in the present case (see paragraphs 42-43 above). In these circumstances, the Chamber considers that the conduct of the Municipal Court has caused the delay in the proceedings in question.

70. The Chamber further notes that a speedy outcome of the dispute would have been of importance to the applicant, as the question at stake concerned her employment and, thus, her ability to earn a living and support her family.

71. It follows that there has been a violation of the applicant's right to a hearing within a reasonable time under Article 6 paragraph 1 of the ECHR, for which the Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible.

(b) Fair hearing

72. The applicant has alleged that the Municipal Court has not conducted a fair hearing when examining her case. She has also alleged that this was due to her national origin.

73. The Chamber notes that the Municipal Court has not only delayed the proceedings unreasonably when it failed to transmit the applicant's appeal to the higher instance court. It has also added in its judgment of 18 October 1997 a substantially new argument to the Semizovac school's decision of 9 September 1996, stating that the applicant "put herself on the side of the aggressor". This presumption was apparently automatic. Moreover, it could not be refuted by the applicant in the course of the hearing. In these circumstances, the Chamber finds that the hearing cannot be considered to have been fair under Article 6 paragraph 1 of the ECHR. This provision has accordingly been violated. The Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible for this violation.

74. Concerning the applicant's particular allegation that the unfairness of the proceedings was due to her national origin, the Chamber finds the applicant has not presented sufficient evidence to support that allegation.

VII. REMEDIES

75. Under Article XI(b) of the Agreement the Chamber must next address the question what steps shall be taken by the Federation of Bosnia and Herzegovina to remedy breaches of the Agreement which it has found, including monetary relief.

76. In her initial application the applicant requested reinstatement into her position and compensation in the amount of the monthly salaries as of 1 April 1996 until her reinstatement

including interest. Since she has found other employment as of 1 March 1998, she has modified her claim accordingly.

77. As modified, the applicant has withdrawn the request for re-employment and specified her compensation claim as follows: 500 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*; KM) per month from 1 April 1996 to 1 March 1998 (in total KM 11,500) and legal expenses of KM 1,435.50. Her total claim thus amounts to KM 12.935,50.

78. The Federation objects to the claim for compensation and submits that there is no longer any basis for the compensation claim as the applicant does not pursue her request for re-employment. Regarding the claimed legal expenses, the Federation argues that the applicant contributed to the costs by her own conduct, namely by the change of her representative.

79. The Chamber finds that the applicant's compensation claim cannot be rejected on the ground that she no longer seeks re-employment. The Chamber has found the Federation in breach of its obligations under the Agreement by discriminating against the applicant on the basis of national and ethnic origin in the enjoyment of her rights under Article 6 of the ICESCR and Article 5(e)(i) of the CERD and by violating her right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6 of the ECHR. Therefore, the Chamber finds it appropriate to award the applicant pecuniary compensation for lost income and legal expenses.

80. The Chamber notes that, according to the Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina (nos. 5/97, 4/98 and 5/99), the average net salary in "non-economic employment relationships" (including school teachers) amounted to KM 239 in 1996, to KM 348 in 1997 and to KM 406 in 1998. Having regard to the general depreciation due to inflation and the fact that the net average salary does not include contributions to pension funds, the Chamber considers that the applicant's claim of KM 500 for each month of unemployment is, as a whole, reasonable. Her claim for compensation for lost income should thus be awarded in full. Accordingly, under this head, she is awarded a total of KM 11,500. As regards her claim for legal expenses, the Chamber finds that it is based on the value of the dispute and in accordance with the applicable Federation tariff for lawyers' fees. The Chamber considers that legal expenses incurred before the national courts and the Chamber should be compensated. However, the expenses incurred due to the criminal action taken against the school director – amounting to KM 45 plus 10 per cent tax – cannot be compensated as they are not directly related to the complaints made in the application to the Chamber. Having deducted the latter expenses, the Chamber awards the applicant KM 1,386 in compensation for legal expenses. The total compensation awarded to the applicant thus amounts to KM 12,886.

VIII. CONCLUSION

81. For these reasons, the Chamber decides,

1. by 11 votes to 1, to declare the application admissible;

2. by 11 votes to 1, that the applicant has been discriminated against in the enjoyment of her right to work as guaranteed by Article 6 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, as well as in the enjoyment of her rights to work, to free choice of employment and to protection against unemployment under Article 5(e)(i) of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in violation of Article I of the Human Rights Agreement;

3. unanimously, that the applicant's right to a hearing within a reasonable time under Article 6 paragraph 1 of the European Convention on Human Rights has been violated, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in violation of Article I of the Agreement;

4. by 11 votes to 1, that the applicant's right to a fair hearing under Article 6 paragraph 1 of the European Convention on Human Rights has been violated, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in violation of Article I of the Agreement;

5. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay the applicant the amount of 12,886 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*) by way of compensation for lost income and legal expenses;

6. unanimously, to order the Federation to report to it by 7 July 2000 on the steps taken by it to comply with the above order.

(signed)
Anders MÅNSSON
Registrar of the Chamber

(signed)
Giovanni GRASSO
Acting President of the Chamber

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 11 JUNE 1999

CASE No. CH/97/51

Marija STANIVUK

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 13 May 1999 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Rona AYBAY, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. This case concerns an applicant who ran a barber shop in Sarajevo before the war but was unable to cross the front lines to reach her shop until after the war. Upon returning to the premises she discovered another woman running the shop. She requested the return of the shop from the Municipality of Novo Sarajevo and then initiated proceedings before the Court of First Instance. After two and a half years and ten hearings those proceedings remain pending. The applicant alleges violations of her right to property, of her right to a fair trial within a reasonable time before an impartial tribunal, and of her right not to be discriminated against.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. The application was introduced on 14 July 1997 and registered on 18 August 1997. The applicant is represented by Mrs. Senija Poropat, a lawyer in Vogošća.

3. The First Panel considered the case on 11 May 1998 and decided to transmit it to the respondent Party for observations pursuant to Rule 49(3)(b) of the Rules of Procedure. The Chamber received observations from the applicant between October 1997 and April 1999. The Chamber received observations from the respondent Party between June 1998 and May 1999.

4. On 29 June 1998 the Chamber received observations from the Federal Attorney's Office. On 2 July 1998, the Registrar informed the Agent of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Ms. Seada Palavrić, that the Chamber had received the above observations and asked if the Agent wished the Chamber to consider them as official observations of the respondent Party. In a letter dated 4 July 1998, the Agent requested an extension of the time limit to allow her to submit observations in the case. In a letter dated 29 July 1998, the Registrar informed the Agent that the time limit had been extended until 21 August 1998. No further observations were received.

5. On 5 November 1998 the Registrar informed the Agent of the Federation that unless the Chamber was informed otherwise by 18 November 1998, the Chamber might consider the observations of the Federal Attorney as official observations of the respondent Party. The Agent did not respond to this letter.

6. On 14 January 1999 the First Panel decided to hold a public hearing. The hearing was held on 17 March 1999. The applicant was present and represented by Ms. Senija Poropat. The respondent Party was represented by its Agent, Ms. Seada Palavrić and Mr. Esmud Muhadžić, Counsellor in the Federation's Office for Cooperation With and Representation before the Human Rights Commission.

7. The Chamber deliberated on the admissibility and the merits of the case on 14 January 1999, 10 March 1999, 14 April 1999 and 13 May 1999. On the last-mentioned date the Chamber voted on the admissibility and the merits of the case. On 7 June 1999 the Chamber considered and adopted some amendments to the decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Facts as presented by the applicant

8. The applicant is of Serb descent. On 6 June 1991 she obtained permission from the Municipality of Novo Sarajevo to run a barber shop at Aleja lipa 51 in Sarajevo. On 12 July 1991 she concluded a rental contract with Sarajevostan (the municipal/cantonal institution responsible for the maintenance of state-owned property) for the use of the premises for an indefinite period. She subsequently invested approximately DM 33,000 to adapt the site into a barber shop.

9. During the subsequent war the applicant lived in Grbavica, which was under Bosnian Serb control. She could not enter her barber shop as it was located in an area controlled by the Army of the then Republic of Bosnia and Herzegovina ("RBiH").

10. A temporary lease for the barber shop was contracted between the Municipality Novo Sarajevo and R.M., a woman of Bosniak descent, and signed on 10 December 1994. The term of this lease was to run until one year after the cessation of the war.

11. After the war ended in December 1995 the applicant was prevented from entering her shop by R.M., who was then running (and continues to run) the barber shop. The applicant appealed to the Municipality of Novo Sarajevo on 6 May 1996 to request her reinstatement into the premises at issue. On 4 July 1996 the municipal authorities issued a decision refusing the applicant's request and instructed her to address the Federal Ministry of Trade.

12. The applicant then filed an appeal against the Municipality's decision with the Ministry of Trade. On 4 September 1996 the Ministry issued a decision invalidating the decision of the Municipality and ordered it to re-consider the applicant's request. The Municipality did not comply with this order.

13. On 7 November 1996 the applicant initiated proceedings before the Municipal Court II of Sarajevo to evict R.M. from the premises. A hearing was scheduled for 4 February 1997. However, R.M. did not appear at the hearing nor did she contest the application in writing. The Court consequently issued a decision by default in favour of the applicant.

14. On 13 March 1997 R.M. submitted a proposal to restore the proceedings, claiming that she had never received the summons to appear in court. She also alleged that she had never signed the summons and that an expert analysis by a graphologist would prove it.

15. The court scheduled another hearing for 3 April 1997. Again R.M. did not appear, nor did she contest the application in writing. The court re-scheduled the hearing for 7 May 1997. Again R.M. failed to either appear before the court or to contest the application. The court re-scheduled the hearing again, this time for 5 June 1997. R.M. also failed to appear at this hearing. On 23 June the applicant requested that the defendant's proposal of 13 March 1997 be denied.

16. The court scheduled yet another hearing for 25 June 1997. R.M. did not appear and the applicant's lawyer again requested that the court reject R.M.'s proposal of 13 March 1997 because her failure to appear had not been approved nor had she contested the court action in writing. Judge Ademović dictated a record of the hearing in which statements made by the applicant and her representative were, so the applicant alleges, misrepresented. For this reason the applicant's representative refused to sign the record.

17. On 10 July 1997 the applicant submitted a request to the Sarajevo Cantonal Ministry of Justice to have judge Ademović removed from the case because of alleged discrimination based on national origin.

18. Judge Ademović scheduled another hearing for 7 August 1997 and transferred the case to judge Mujagić. On 7 August 1997 R.M. did not appear, but a lawyer who was not authorised to represent her appeared before the court, arguing that the Municipality of Novo Sarajevo, rather than the court, had competence over the case. On 13 August 1997 the applicant submitted evidence to the court that she had been instructed by municipal authorities to address the court.

19. The court then scheduled another hearing for 7 October 1997. At this hearing the court ordered the restoration of the proceedings and invalidated its earlier decision of 4 February 1997. On 10 October 1997 the applicant submitted an appeal to the Cantonal Court in Sarajevo, through the Municipal Court, against the decision of 7 October 1997.

20. On 13 October 1997 the applicant brought criminal charges against judges Ademović and Mujagić before the Office of the Municipal Prosecutor I of Sarajevo. The charges were based on Article 233 (violations of the law by judges) of the Criminal Law of Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina and Article 51 (a) (preventing refugees and displaced persons from returning) of the Decree With Force of Law on Amendments of Criminal Law of the RBiH (Official Gazette, No. 28/94). The applicant also raised the possibility of charges under Article 154 (1) of the Criminal Law (discrimination based on race or other grounds).

21. In the restored proceedings the Municipal Court scheduled another hearing for 29 October 1997. However, the hearing was cancelled because the judge was ill. The hearing was re-scheduled for 28 November 1997. At this hearing, which was again not attended by R.M., the court rejected the applicant's appeal of 10 October 1997 against its decision of 7 October 1997 because such an appeal was not provided for by law.

22. On 26 January 1998 the applicant appealed to the Cantonal Court through the Municipal Court, against the lower court's decision of 28 November 1997.

23. On 23 February 1998 the applicant submitted a request to the Municipality of Novo Sarajevo (Sector for Housing Affairs and Business Premises) to have R.M. evicted. The Mayor of Novo Sarajevo responded by letter dated 3 March 1998, stating that R.M. was not using the premises illegally, since the Municipality had granted her a right to temporary use and had also entered into a rental contract with her. Moreover, the Municipality could not in any event take action due to the proceedings pending before the Municipal Court.

24. On 10 April 1998 the applicant initiated, before the Cantonal Court, an administrative dispute against the Municipality of Novo Sarajevo for refusing to evict R.M. from the premises at issue.

25. On 13 July 1998 the applicant received a decision from the Cantonal Court dated 18 May 1998 which confirmed the rejection of her appeal against the decision of the Municipal Court of 28 November 1997.

26. On 13 October 1998 the applicant initiated, before the Municipal Court II in Sarajevo, civil proceedings against the Municipality of Novo Sarajevo and R.M. The applicant requested the court to invalidate the rental contract between Municipality of Novo Sarajevo and R.M., to order the Municipality to conclude a contract with the applicant, to order R.M. to vacate the business premises, and to order the Municipality and R.M. to pay compensation to the applicant. There has been no response to this request.

27. Another hearing took place on 26 January 1999 in the Court of First Instance II in Sarajevo. Again R.M. failed to appear. The applicant's lawyer requested a default judgement but this was refused by the judge. Another hearing was scheduled for 6 April 1999.

B. Facts as presented by the respondent Party

28. According to the respondent Party, the applicant never owned the business premises in question. The owner is the Municipality Center of Sarajevo which transferred its property rights to the company Sarajevostan. The applicant concluded a lease with Sarajevostan as the authorised representative of the owner.

29. According to the respondent Party, the Municipality of Sarajevo, through Sarajevostan, gave a written cancellation of the lease contract to the applicant, dated 14 February 1996 and stating the reason to be the failure of the applicant to pay rent since 1 April 1992.

C. Relevant domestic law

30. The relevant provisions of the Law on the Leasing of Business Buildings and Premises (Official Gazette ("*Službeni List*") of the Socialist Republic of BiH, Nos. 33/77, 12/87, 30/90, and of RBiH, No. 3/93) read as follows:

> Article 5(1):
> "The leasing of business buildings and business premises (hereinafter: business premises) is contracted through an agreement between the lessor and the lessee."
> Article 19(1):
> "The lessee is under obligation to pay the rent during the time specified in the agreement."
>
> Article 26:

"(1) A lease agreement concluded for an indefinite period of time is terminated by agreement or on the basis of cancellation.
(2) A lease agreement for business premises concluded for an indefinite period of time cannot be terminated before the expiry of a period of one year since the agreement was concluded."

Article 27(1):
"The cancellation of a lease agreement for business premises becomes valid when the period between the day of delivery of the cancellation to the opposite party and the day when the leasing relation ought to cease (cancellation period) as specified by the agreement or by law, expires."

Article 28:
"If not specified by the agreement, the cancellation period is six months."

Article 29:
"(1) A lease agreement of the business premises is cancelled through a competent court.

(2) The cancellation must include a specific date on which the opposite party, upon request of the cancelling party, is under obligation to vacate the business premises and return them to the cancelling party, i.e. the date until which the opposite party is under an obligation to receive the business premises."

Article 30:
"(1) On the basis of a cancellation submitted by the lessor the court will issue an order, if the cancellation and the attached lease agreement contain a clause that the lessor has a right of cancellation and provided that the cancellation period stipulated by this law has been respected.

(2) The court shall order the lessee to vacate the business premises and return them to the lessor before the date specified in the cancellation note or to submit an objection to the court against this order within eight days from the day of delivery of the order.

(3) On the date of submission of the objection against the order the lessor gains the position of plaintiff and the lessee the position of defendant.

(4) Accordingly, the provisions of the Law on Civil Proceedings are applied to the orders mentioned in paragraph 1 of this Article.

(5) Disputes relating to the cancellation of lease agreements of business premises are considered urgent."

Article 34 (1), sub-paragraph 2:
"(1) The lessor may withdraw from a lease concerning business premises at any time, regardless of the contractual or legal provisions concerning the duration of the lease:...
(b) if the lessee fails to pay the rent within two months from the day he or she was notified to do so by the lessor."

Article 36:
"(1) The withdrawing party is under an obligation to give a written statement to the opposite party on the withdrawal as well as set a time limit for the opposite party to surrender/receive the ... premises.

(2) The time limit referred to in the above paragraph cannot be shorter than 30 days from the day when the opposite party has received the statement of withdrawal."

31. On 17 September 1993 the Municipality of Novo Sarajevo issued the Decision on Conditions and Procedures for Allocating Business Premises for Temporary Use in the Area of Municipality Novo Sarajevo During the State of War or in Case of Immediate Threat of War ("the 1993 Decision"). The Decision came into force on the same day and was published on the board in the building of the

Municipality. The Decision was passed on the basis of the Decree with the Force of Law on Temporary Abandoned Real Property Owned by Citizens During the State of War or Immediate Threat of War (O.G. of RBiH, No. 11/93). Article 2 of the 1993 Decision anticipates a possibility to allocate abandoned business premises to other natural and legal persons for temporary use.

32. On 2 February 1994 the Presidency of District Sarajevo issued the Decision on the Unique Procedure for Allocating, Using and Protecting Business Premises and the Criteria for the Leasing of Business Premises in the Conditions of War and Immediate Threat of War in the Area of District Sarajevo ("the 1994 Decision"). With the entry into force of this decision, all related regulations, including the 1993 Decision, were rendered ineffective. The 1994 Decision came into force on the day of its publishing on the bulletin board of municipalities and the City of Sarajevo. The Decision on the Cessation of the State of War was taken by the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina on 22 December 1995 (O.G. of RBiH, No. 50/95). It was published on the Bulletin Board of the Presidency of the RBiH in Sarajevo and entered into force on that same day. The relevant Official Gazette comprising this decision was distributed on 5 January 1996.

IV. COMPLAINTS

33. The applicant alleges violations of Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention") and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. She also alleges "discrimination on the grounds of ethnicity" and alleges a violation of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination ("CERD").

V. OBSERVATIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

34. The respondent Party considers the application inadmissible for failure to exhaust domestic remedies. The respondent Party pointed out in June 1998 that the applicant's appeal was still pending before the Cantonal Court. In January and March 1999 the respondent Party argued that the applicant should have initiated proceedings against the Municipality as the lessor rather than against R.M.

35. As for the merits of the complaint relating to the applicant's property rights, the respondent Party contends that *de facto* possession of property, based upon a lease contract, is not protected by Article 1 of Protocol No. 1 of the Convention. The 1993 and 1994 Decisions were war regulations on the use of business space in Sarajevo which were passed for the purpose of satisfying urgent needs of citizens in extraordinary circumstances. These regulations satisfied the requirement of the second paragraph of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, in that they served the public interest. Under Articles 567 to 586 of the Law on Contractual Obligations (O.G. of SFRY, No. 29/78, 39/85, 45/89 and 57/89) and the Law on the Leasing of Business Buildings and Premises a lease contract for an indefinite period could be cancelled without any special reason or because of non-fulfilment or violation of contractual obligations. Because the owner of the premises gave the applicant a written cancellation of the lease on 14 February 1996 her request to be reinstated into the business premises is ill-founded. The respondent Party acknowledges that the applicant had made material investments in the premises and had to leave her trade inventory behind. Therefore, according to the respondent Party, the applicant is entitled to make a claim for compensation under Article 585 of the Law on Contractual Obligations.

36. The respondent Party also rejects the claim that Article 6 of the Convention has been violated by unreasonably lengthy proceedings. The proceedings have been extended, in part, because of the applicant. The hearing on 7 May 1997 was adjourned at her request. Subsequent hearings were delayed because of graphological evidence that showed that the signature on the summons for 4 February 1997 did not belong to the defendant R.M. This led to the procedural decision dated 7 October 1997 which returned the case to the stage before the default judgement of 4 February 1997. The applicant's appeal against the procedural decision to return the proceedings to the previous stage was not allowed under Article 122 of the Law on Civil Proceedings and therefore delayed the proceedings even further.

B. The applicant

37. The applicant maintains that domestic remedies have either been ineffective or exhausted. Over the last 32 months, she has applied to the Municipality of Novo Sarajevo, other administrative organs, the Municipal Court, and the Federal Ministry of Trade. None of these organs issued a final decision within a reasonable period of time.

38. The applicant refutes the claim that the Municipality of Sarajevo is the owner of the business premises because it was socially owned. The applicant also states that she never concluded a lease with the Municipality, but with Sarajevostan. This contract has never been legally cancelled. Her failure to pay rent was due to the war, as she was unable to go through the front lines to reach a place where she could pay the rent.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

39. Before considering the case on its merits, the Chamber must first decide whether to accept the case taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement.

40. The respondent Party has claimed that the applicant has failed to exhaust all domestic remedies and, therefore, the application should be declared inadmissible.

41. The Chamber must consider whether, for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement, any "effective remedy" was available to the applicant with regard to her respective complaints and, in the affirmative, whether she has demonstrated that they have been exhausted. For the purposes of this examination, the Chamber has consistently sought guidance in the case-law of the European Court of Human Rights. Normal recourse should be had by an applicant to remedies which are available and sufficient to afford redress in respect of the breaches alleged. The existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. Moreover, in applying the rule on exhaustion of domestic remedies it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the respondent Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as of the personal circumstances of the applicants. In the absence of any indication of such a remedy the onus is on the respondent Party to show that there was a remedy available to the applicant other than his application based on the Agreement. It is incumbent on a respondent Party claiming non-exhaustion to satisfy the Chamber that the remedy was an effective one available in theory and in practice at the relevant time, that is to say, that it was accessible, was capable of providing redress in respect of the applicant's complaints and offered reasonable prospects of success (see, e.g., *Čegar v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/96/21, decision on admissibility of 11 April 1997, Decisions 1996-1997, paragraphs 11, 14; *Blentić v. The Republika Srpska,* Case No. CH/96/17, decision of 3 December 1997, Decisions 1996-97, paragraphs 19-21, both with references to case-law of the European Court).

42. The Chamber notes that the applicant has tried without success to evict the current occupant R.M. from the premises. Yet after ten court hearings over two and a half years she has seen no final decision. The respondent Party claims that the applicant should have initiated proceedings against the Municipality as the lessor rather than against R.M. The Chamber notes, however, that the Court of First Instance II issued a default judgement in favour of the applicant on 4 February 1997. This indicates that the court had recognised itself as competent to hear the case between the applicant and R.M. Even if the applicant had initiated proceedings against the Municipality, there is no reason to think that she would have made more progress in that action, as that case would have been heard by the same court.

43. In these circumstances the Chamber finds that it is not established that any effective remedy was available to the applicant.

44. As there is no other ground for declaring the case inadmissible, the Chamber declares the application admissible.

B. Merits

1. Article 6(1) of the Convention

45. The relevant part of Article 6(1) of the Convention provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations ..., everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. ..."

46. Article 6(1) requires there to be a dispute over a right and for this right to be of a civil nature. In the present case, the Chamber finds that the right under the lease between the applicant and the lessor to use the business premises is such a civil right (e.g. *Kevešević v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Decision on the Merits of 10 September 1998, Decisions and Reports 1998, paragraph 63). The Chamber also finds that there is a dispute over this right.

a. Impartial tribunal

47. In examining a potential violation of Article 6(1) for lack of impartiality, there are two aspects to consider. The first is whether the tribunal is subjectively impartial, that is to say, whether the judge is prejudiced or biased. In the absence of any evidence, there is a presumption that the judge is subjectively impartial. The second question is whether the judge is impartial from an objective standpoint (see Eur. Court H.R., *Fey v. Austria* judgement of 24 February 1993, Series A no. 255, p. 12, paragraph 28). Did the appearances of the judge and his or her court offer sufficient guarantees to assure impartiality? What is at stake is the confidence which the courts in a democratic society must inspire in the public (see Eur. Court H.R., *Ferrantelli and Santangelo v. Italy* judgement of 7 August 1996, Reports 1996-III, paragraph 58).

48. The applicant has alleged that judges Ademović and Mujagić were personally biased against her due to her national origin. The Chamber finds, however, that the applicant has offered no evidence of subjective partiality of either judge.

49. Nor can the Chamber find any conclusive evidence of objective bias in this case. The Chamber, therefore, finds that the applicant's right to have the dispute in question decided by an impartial tribunal has not been violated.

b. Length of proceedings

50. When assessing the length of proceedings for the purposes of Article 6(1) of the Convention, the first step is to determine the period to be taken into consideration. In this case, the period is not in dispute. It began on 6 November 1996 when the applicant initiated proceedings to have R.M. evicted. It has lasted two and a half years before the first instance court alone. There were ten hearings scheduled in this time period.

51. The reasonableness of the length of proceedings is to be assessed based on criteria laid down by the European Court of Human Rights, namely the complexity of the case, the conduct of the applicant, the conduct of the authorities and the matter at stake for the applicant (see, e.g., *Mitrović v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/97/54, decision on admissibility of 10 June 1998, Decisions and Reports 1998, paragraph 10).

52. Does the complexity of the present case warrant the length of proceedings complained of? The issue in the underlying case is who has a valid lease to the business premises in question. It does not seem to the Chamber to be so complex a case to require almost three years of proceedings, and neither party alleges the case to be complex.

53. The respondent Party alleges that the delay in proceedings was, in part, the fault of the applicant. The respondent Party alleges that the first hearing scheduled to decide on the proposal of R.M. on 7 May 1997 was adjourned at the request of the applicant and that other proposals were

delayed because of the graphological testing that was being done. The applicant claims the first hearing was actually scheduled for 3 April 1997 and that both of these hearings were adjourned because R.M. failed to appear.

54. Even if the Chamber were to accept that the adjournment was to some extent attributable to the applicant, the Chamber must also examine the conduct of the judicial authorities. Why did the court allow R.M. another four opportunities to request the restoration of the proceedings to their previous state when she failed to appear on any of those occasions? Why did the court allow the graphological evidence to delay the proceedings for so long when its purpose was to prove that R.M. had never received the original summons and she continued to fail to appear for any of the nine hearings? The respondent Party did not offer any explanation.

55. The Chamber finally notes that a reasonably speedy outcome of the dispute would have been of particular importance to the applicant, as the question concerned her livelihood.

56. Given the above facts, the Chamber finds a violation of Article 6(1) of the Convention in regard to the length of proceedings.

2. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

57. Article 1 of Protocol No. 1 Convention reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

58. The respondent Party argues that "only real property" is protected by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and thus a lease "does not have the significance of the property right" which is protected by that provision. The Chamber recalls, however, that apart from rights *in rem* various economic assets and other rights *in personam* may also be considered "possessions" falling within the scope of protection of Article 1 of Protocol No. 1 (see, e.g., *M.J. v. The Republika Srpska*, CH/96/28, decision of 7 November 1997, Decisions 1996-97, paragraph 32). Thus, the term "possessions" within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 may include rights not recognised as "property rights" in the domestic law of a Contracting Party.

59. The Chamber finds that the entire business enterprise, including the applicant's right under the lease to use the business premises and the results of her efforts to improve the space, are economic assets which fall within the scope of the right to peaceful enjoyment of possessions in Article 1 of Protocol No. 1.

60. Article 1 of Protocol No. 1 contains three rules. The first is the general principle of peaceful enjoyment of possessions. The second rule covers deprivation of property and subjects it to the requirements of public interest and conditions laid out in law. The third rule deals with control of use of property and subjects this to the requirement of the general interest and domestic law. It must be determined in respect of all of these situations whether a fair balance was struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual applicant's fundamental rights (see, e.g., the aforementioned *Blentić* decision, loc.cit., paragraphs 31-32). Although States Parties to the Convention enjoy a wide margin of appreciation in judging what is in the general interest, that judgement must not be manifestly without reasonable foundation (see Eur. Court H.R., *James and Others v. the United Kingdom* judgement of 21 February 1986, Series A no. 98, p. 32, paragraph 46). In the assessment of whether an applicant has had to bear "an individual and excessive burden" it is also of relevance whether he has had the possibility of effectively challenging the measure taken against him (see Eur. Court HR., *Hentrich v. France* judgement of 22 September 1994, Series A No. 296-A, p. 21, paragraph 49).

61. The Chamber finds that the Municipality, by withholding the premises in violation of its legal obligation, has interfered with the applicant's peaceful enjoyment of her possessions. The respondent Party has asserted that the lease could be lawfully terminated by the lessor either following a violation by the applicant of his contractual obligations or without giving any special reason. This cancellation was in accordance with the general interest and subject to the conditions laid down in law as required by Article 1 of Protocol No. 1. In any case, the applicant herself effectively terminated the lease by abandoning the premises at the beginning of the war in 1992. The war regulations allowed the municipality to reallocate abandoned property according to specific priorities. A temporary lease for the barber shop was therefore contracted with R.M. in 1994.

62. The Chamber accepts the argument that the control of use of the property was justified with regard to the situation during the war. It is unnecessary for the Chamber to decide whether the interference with the applicant's property rights after the war was control of use or deprivation. In either case, it was unjustified. The Chamber notes that under Article 29(1) of the Law on the Leasing of Business Buildings the applicant's lease agreement could only be cancelled through a competent court. During the public hearing the respondent Party did not dispute that the lease could only be legally terminated by a court decision. That was not done in this case, as the applicant's lease was formally cancelled by Sarajevostan on 14 February 1996, citing the failure of the applicant to use the premises or to pay rent as of 1 April 1992.

63. The Chamber finds, therefore, that the lease was not terminated in accordance with the law and there was, therefore, no legal basis for the Municipality to refuse the applicant's taking possession of the property. Consequently, this interference with the applicant's possessions was not "subject to the conditions provided for by law" and the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention have been violated.

3. Discrimination

64. The applicant also alleges that she has been a victim of discrimination in relation to the rights guaranteed by Article 6 of the Convention and Article 1 Protocol 1 to the Convention. The alleged discrimination was based on her national origin. The applicant alleges that the judges were biased against her and stalled the proceedings because she is of Serb descent and the defendant R.M. is a Bosniak.

65. Article 14 of the Convention provides as follows:

> "The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status."

66. The Chamber has held in *Hermas v. The Federation of Bosnia and Herzegovina* (Case No. CH/97/45, Decision of 16 January 1998, Decisions and Reports 1998, paragraph 82) that "as confirmed by Article II(2)(b) of Annex 6, the prohibition of discrimination is a central objective of the Dayton Agreement to which the Chamber must attach particular importance."

67. Therefore, it is necessary to determine if the applicant was discriminated against in her enjoyment of her rights under Article 6(1) and Article 1 of Protocol No. 1. The applicant provided no evidence of discrimination in this case. In fact, the evidence of two decisions in the applicant's favour tends to dispute the claim of discrimination: the decision of 4 September 1996 of the Federal Ministry of Trade invalidating the earlier decision of the Municipality against the applicant and the default judgement issued by the Municipal Court in favour of the applicant on 2 February 1997. The Chamber, therefore, finds that no discrimination has been established in this case.

VII. REMEDIES

68. The applicant requests the Chamber to order her repossession of the barber shop in which she had invested DEM 33,000. She also requests compensation for lost income in the amount of KM 2,000 per month starting from May 1996 until her repossession of the premises; legal and

administrative costs of KM 1,716; and interest on the claim at a rate of 1 per cent per month. The Chamber requested the applicant's lawyer to clarify and substantiate the lost income claim and legal expenses. In a letter received by the Chamber on 1 April 1999, the applicant's lawyer submitted a compensation claim requesting lost profits over a period of three years amounting to KM 32,106. The applicant's lawyer also submitted in the above letter a new claim for legal fees that totalled KM 3,960. However, the Registry was unable to match the last-mentioned sum to the Advocate's Tariff of the Federation. When the Registry enquired about the legal fees over the telephone, the lawyer stated that her husband had written the letter received on 1 April 1999.

69. At first the respondent Party did not comment on the applicant's compensation claim, arguing that because the Chamber's Rules of Procedure deal separately with the procedure before an application is admitted and after it is admitted, the procedure should also be separate in practice. Therefore, it would be easier for the respondent Party and the Chamber to deal with the merits of the case and any compensation claim after establishing if the application is admissible or not.

70. However, on 5 May 1999 the Chamber received observations from the respondent Party on the applicant's final compensation claim. The respondent Party claims it can not be held responsible for a broken lease agreement between the applicant and the company Sarajevostan. The respondent party also argues that under the Law on Contractual Obligations, compensation for damages is realised in court by suing the debtor. The respondent Party, furthermore, points out that the applicant has followed the Law on Contractual Obligations by seeking compensation through the courts, but that the suit is still pending and therefore the Chamber should not award compensation until domestic remedies are exhausted. Further, the respondent Party argues that the claim is ill-founded because the business space had been devastated during the war and repaired by R.M. It would have been impossible for the applicant to make an income in a devastated business space.

71. The respondent Party further argues that it cannot be asked to compensate for taxes and contributions. In addition, the amount of compensation requested is too high and unsubstantiated. The amount could only be based on the period after the submission on 13 October 1998 of the complaint in the Municipal Court. The respondent Party asserts that the requested compensation for legal fees and expenses relate only to the representation of the applicant in the civil proceedings and therefore should only be awarded for the work in the civil case and not for work in front of the Chamber. In addition, the amount requested is too high.

72. The Chamber has already found the respondent Party to be in violation of the Agreement because the Municipality withheld the premises from the applicant in violation of its legal obligation under the lease. In addition, the Federation cannot convincingly argue that the applicant should have brought suit against the Municipality as the lessor rather than against R.M. (see paragraph 42) and then argue in the compensation section that it cannot be responsible for the broken lease between the applicant and its representative, Sarajevostan. The Chamber finds it appropriate, therefore, to order compensation for loss of income. As to the Federation's argument regarding the need to exhaust domestic remedies concerning the compensation claim, the Chamber has already determined in paragraphs 41-43 that the case is admissible and the existence of effective remedies has not been established. No separate question as to domestic remedies arises as to compensation claims based on Article XI(1)(b) of the Agreement (see *Damjanović v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/96/30, decision on the claim for compensation of 16 March 1998, Decisions and Reports 1998, paragraphs 13-16). Finally, the Federation argues that the Chamber should award legal fees and expenses only for representation during the civil proceedings. The Chamber is not precluded from awarding compensation both for legal representation during civil proceedings and before the Chamber and finds it appropriate to do so in this case.

73. As the Chamber has already held that the applicant's lease is still valid, it finds it appropriate to order the Federation to make the business premises available to the applicant. The Chamber also orders the Federation to pay compensation for loss of income in the amount of KM 250 per month starting from January 1997 (one year after the cessation of the war was declared) until the applicant is restored into her premises. Despite the failure of the applicant's lawyer to specify her legal expenses according to the relevant Advocate's Tariff, the Chamber will further award KM 1,000 in compensation for legal expenses taking into account the numerous hearings held by the Municipal Court.

VIII. CONCLUSION

74. For the reasons given above, the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the application admissible;

2. unanimously, to find no violation of Article 6(1) of the Convention in so far as the case relates to the applicant's right to a hearing before an impartial tribunal;

3. by 6 votes to 1, to find a violation of Article 6(1) of the Convention in so far as the case relates to the length of the court proceedings, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

4. unanimously, to find a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the respondent Party thereby being in violation of Article I of the Agreement;

5. unanimously, to find no violation of Article 14 of the Convention in conjunction with Article 6(1) of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1;

6. unanimously, to order the respondent Party to take all necessary steps to reinstate the applicant into her business premises;

7. by 6 votes to 1, to order the respondent Party to pay to the applicant, within three months, compensation for income lost during the period from January 1997 up to and including June 1999, the amount of KM 7,500;

8. by 6 votes to 1, to order the respondent Party to pay to the applicant, within three months from compliance with the order in conclusion no. 6, further compensation for lost income in the amount of KM 250 per month for each month starting 1 July 1999 in which the applicant has not been reinstated into her business premises;

9. unanimously, to order the respondent Party to pay to the applicant, within three months of this decision, KM 1,000 for legal expenses;

10. unanimously, orders that simple interest at an annual rate of 4% (four percent) will be payable over the above sums or any unpaid portion thereof from the day of expiry of the above-mentioned time-limits until the date of settlement; and

11. unanimously, to order the respondent Party to report to it by 11 September 1999 on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed) Leif BERG Registrar of the Chamber	(signed) Michèle PICARD President of the First Panel

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 12 FEBRUARY 1999

CH/97/58

Dušanka ONIĆ

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 12 January 1999 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Giovanni GRASSO, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Vlatko MARKOTIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÉLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina of Croat descent. She had an occupancy right over an apartment in Sarajevo. After a visit to her parents in Grbavica in May 1992 she was prevented from returning to her apartment due to the hostilities. In January 1993 the apartment was declared abandoned under the Law on Abandoned Apartments (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina, Nos. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 36/94, 9/95 and 33/95; henceforth "the old Law") and allocated to a third person for temporary use. After the hostilities had ended the applicant, in March 1996, appealed in vain against the decision declaring her apartment abandoned. Her occupancy right was eventually confirmed by a decision under the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina, No. 11/98; "the new Law") which entered into force on 4 April 1998. However, this decision has not been enforced.

2. This case involves issues under Article 8 of the European Convention on Human Rights ("the Convention") and under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was submitted to the Chamber on 11 August 1997 and registered on 19 August 1997.

4. On 9 March 1998 the Chamber invited the Federation of Bosnia and Herzegovina to submit observations in writing on the admissibility and merits of the case. On 25 March 1998 the Chamber extended the time-limit to 20 April 1998. The Federation submitted its observations on 17 and 22 April 1998, referring, *inter alia*, to the possibility of an amicable resolution provided the applicant would formally reclaim her apartment pursuant to the new Law. In accordance with the Chamber's order for the proceedings, the applicant was afforded the possibility of replying to the respondent Party's observations and, in that connection, to claim compensation.

5. On 27 August 1998 the applicant informed the Chamber that on 4 July 1998 she had received a decision under the new Law, confirming her occupancy right and ordering the temporary occupant to vacate the apartment within 90 days.

6. On 8 September 1998 the Chamber decided to request the respondent Party to specify, before 2 October 1998, the proposed terms of a friendly settlement based on the respect for the rights and freedoms referred to in the Agreement. The respondent Party did not react.

7. On 5 October 1998 the applicant informed the Chamber that the decision of 4 July 1998 had not been enforced within the time-limit. On 18 November and 18 December 1998 she stated that no action had been taken in respect of her enforcement request of 4 September 1998.

8. On 18 December 1998 the Chamber decided to provide the respondent Party with an opportunity to submit supplementary observations in respect of the current state of the domestic proceedings in the applicant's case.

9. On 8 January 1999 the Agent of the respondent Party referred to her urgent request of 22 December 1998 to be informed by the competent authority of the state of the proceedings in the applicant's case.

10. On 12 January 1999 the Chamber deliberated on the admissibility and merits of the case and adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The particular facts of the case

11. The facts of the case, as they appear from the application, the respondent Party's

submissions and the documents in the case file, are in essence not in dispute and may be summarised as follows.

12. The applicant had an occupancy right over an apartment in Nikola Kašiković Street no. 9/II in Sarajevo. On 1 May 1992 she went to see her parents in Grbavica over the weekend. On various occasions she tried to return to her apartment but was prevented from doing so due to the hostilities. On 1 January 1993 the Municipal Secretariat for Housing Affairs in Sarajevo declared the apartment temporarily abandoned and, on 26 May 1993, the same authority allocated the apartment temporarily to L. O. The applicant has allegedly never received these decisions.

13. On 8 March 1996 the applicant filed a request with the Municipal Secretariat to be allowed to return to her apartment. This request was rejected on 25 May 1996 as being out of time under the Law on Abandoned Apartments. On 26 June 1996 the applicant appealed to the Ministry for Urban Planning and Environment of the City of Sarajevo (later the Ministry of the Canton). On 10 April 1997 the Ministry annulled the conclusion in the above-mentioned decision and referred the case back for reconsideration. The Ministry found the conclusion to be unlawful, holding that the Municipality Secretariat should have examined whether, on the established facts, the applicant's request was well-founded.

14. In a fresh decision of 5 June 1997 the Cantonal Administration for Housing Affairs (formerly the Municipal Secretariat) again rejected the applicant's request, considering that it had been made out of time. On 16 July 1997 the applicant filed an appeal with the Cantonal Ministry for Urban Planning and Housing Affairs.

15. On 8 July 1996, in a parallel set of proceedings, the applicant filed a further appeal with the Ministry for Urban Planning and Environment of the City of Sarajevo against the two decisions declaring her apartment abandoned and allocating it temporarily to L.O. On 30 December 1996 the applicant submitted a complaint to the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina because of "the silence of the administration". On 8 October 1997 the Supreme Court ordered the Ministry to decide on the applicant's appeal.

16. On 17 April 1998 the Cantonal Administration for Housing Affairs terminated the proceedings relating to the applicant's request to be reinstated into her apartment under the (old) Law and directed her to submit a new request to this end pursuant to Article 4 of the new Law.

17. On 4 July 1998, upon the applicant's subsequent claim, the Cantonal Administration for Housing Affairs confirmed her occupancy right pursuant to Article 7(1) of the new Law, entitled her to repossess the apartment and ordered the temporary occupant L.O. to vacate it within 90 days. The decision noted that L.O.'s house had been totally destroyed during the war. He was therefore recognised as being entitled to alternative accommodation pursuant to Article 3(5) of the new Law.

18. On 4 September 1998 the applicant lodged a request with the Cantonal Administration for Housing Affairs, seeking enforcement of the decision of 4 July 1998. Allegedly, each time she has approached the authority in the matter she has been told that there was not yet any temporary accommodation available to L.O. and that she should "wait until April 1999". The Chamber has not been informed of any developments in the enforcement proceedings.

B. Relevant legislation

1. The 1994 Law on Abandoned Apartments

19. On 15 June 1992 the Presidency of the then Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with Force of Law on Abandoned Apartments. This Decree was adopted by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina as a law on 1 June 1994 ("the old Law"; see paragraph 1 above). The Law governed the re-allocation of occupancy rights over socially-owned apartments which had been abandoned. On 4 April 1998 it was repealed by the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments ("the new Law").

20. Under Article 1 of the old Law an occupancy right was to be suspended if the holder of that

right and the members of his or her household had abandoned the apartment after 30 April 1991. Article 2 defined an apartment as having been abandoned already if, even temporarily, it was not being used by the occupancy right holder or the members of his or her household. Article 3 provided for some exceptions to this definition, namely

> (a) where the occupancy right holder and members of his or her household had been forced to leave the apartment as a result of aggressive actions intended to execute a policy of ethnic cleansing of a particular population from certain areas or in the course of a pursuit of other goals of the aggressors;
>
> (b) if the apartment was destroyed, burnt or in direct jeopardy as a result of war actions;
>
> (c) if the holder of the occupancy right and members of his or her household had resumed using the apartment either within seven days from the issuing of the declaration on the cessation of the state of war (if the holder of the right had been staying within the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina) or within fifteen days from the issuing of this declaration (if he or she had been staying outside that territory);
>
> (d) if the holder of the occupancy right or members of his or her household had, within the terms of the requisite permission to stay abroad or in another place within the country, left the apartment for the purpose of effecting a private or business journey; had been sent as a representative of a state authority, enterprise, state institution or other organisation or association upon the request of, or with the approval of, a competent state authority; had been sent for medical treatment; or had joined the armed forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina.

21. The Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina declared the Republic of Bosnia and Herzegovina to be at war on 20 June 1992 (Official Gazette of the Republic, No. 7/92). The Decision on the Cessation of the State of War was taken on 22 December 1995 (Official Gazette of the Republic, No. 50/95). It was published on the Bulletin Board of the Presidency Building of the Republic in Sarajevo and entered into force on the same day. The issue of the Official Gazette comprising this decision was published on 5 January 1996.

22. A state organ, a holder of an allocation right, a political organisation, a social organisation, an association of citizens or a housing board could initiate proceedings seeking to have an apartment declared abandoned. The competent municipal housing authority was to decide on a request to this end within 7 days and could also *ex officio* declare an apartment abandoned. Failing a decision within this time limit, it was to be made by the Minister for Urban Planning, Construction and Environment (Articles 4-6 of the old Law). Interested parties could challenge a decision by the municipal organ before the same Ministry but an appeal had no suspensive effect.

23. An apartment declared abandoned could be allocated for temporary use to "an active participant in the fight against the aggressor against the Republic of Bosnia and Herzegovina" or to a person who had lost his or her apartment due to hostile action. Such temporary use could last up to one year after the date of the cessation of the imminent threat of war. A temporary user was obliged under the threat of eviction to vacate the apartment at the end of that period and to place it at the disposal of the organ which allocated it (Articles 7-8).

24. If the holder of the occupancy right failed to resume using the apartment within the applicable time limit laid down in Article 3 read in conjunction with Article 10, he or she was to be regarded as having abandoned the apartment permanently. The resultant loss of the occupancy right was to be recorded in a decision by the competent authority (Article 10).

2. The 1998 Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments

25. The Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments ("the new Law") entered into force on 4 April 1998. According to this legislation all administrative, judicial and other decisions terminating occupancy rights on the basis of regulations issued under the old Law shall be null and void. Nevertheless, all decisions establishing a right of temporary occupancy shall

remain effective until revoked in accordance with the new Law. Moreover, all decisions establishing a new occupancy right shall remain in force unless revoked in accordance with the new Law (Article 2). The holder of an occupancy right in respect of an apartment which has been declared abandoned or a member of his or her household is referred to in the new Law as "the occupancy right holder" (Article 3(1)). The holder of a newly allocated occupancy right based either on a decision of the holder of the right of allocation or on a contract is referred to as "the current occupant" (Article 3(6)).

26. The occupancy right holder shall be entitled to seek his or her reinstatement into the apartment at a certain date which must not be earlier than 90 days and no later than one year from the submission of the claim (Articles 3, 4 and 7). The competent authority shall decide on such a repossession claim within 30 days (Articles 6 and 7). The decision shall be delivered to the occupancy right holder, the holder of the allocation right and the current occupant within five days from its issuance. An appeal lies to the Cantonal Ministry for Housing Affairs within 15 days from the date of receipt of the decision. An appeal shall not suspend the execution of the decision (Article 8). In no event shall a failure, either of the cantonal authorities or the holder of the allocation right, to meet their obligations under Article 3, or a failure of "the current occupancy right holder" to accept another apartment, delay the attempts of "an occupancy right holder" to reclaim his or her apartment (Article 3(9)).

27. If the apartment is occupied without a legal basis or was vacant when the new Law entered into force, the occupancy right holder shall be granted repossession of the apartment without any restriction and any temporary user shall be evicted (Article 3(3)). A person who is temporarily occupying the apartment and whose housing needs are otherwise met shall vacate the apartment within 90 days from the decision pursuant to Article 6 (Article 3(4)). If his or her housing needs are not otherwise met, he or she shall be provided with accommodation in accordance with the Law on the Taking Over of the Law on Housing Relations. In such a case the period within which the apartment must be vacated shall not be shorter than 90 days from the issuance of the decision pursuant to Article 6. The apartment must be vacated before the day of the intended return of the occupancy right holder but the intended return must not be sooner than 90 days from the date when the claim for repossession was submitted (Article 3(5) and Article 7(2) of the new Law).

28. In exceptional circumstances the deadline for vacating an apartment may be extended to up to one year if the municipality or the allocation right holder responsible for providing alternative accommodation provides the cantonal administrative authority with detailed documentation about the efforts to secure alternative accommodation and if the cantonal authority finds that there is documented lack of available housing. In every individual case, the requirements of the Convention and its Protocols must be met, and the occupancy right holder must be notified of the decision extending the deadline, including its reasoning, 30 days before the initial deadline expires (Article 7(3) of the new Law).

29. If "a person occupying the apartment" fails to comply with a decision ordering its vacation, the competent administrative body shall take enforcement measures at the request of the occupancy right holder (Article 11).

30. According to Article 7 of the new Law, a decision within the meaning of Article 6 shall contain a confirmation that the claimant is the holder of the occupancy right; a decision granting repossession of the apartment to the occupancy right holder if the dwelling is temporarily occupied by someone else, is vacant or is occupied without legal basis; a decision terminating the right of temporary occupancy if the apartment is in temporary use; a time limit by which a temporary user or another person occupying the apartment shall vacate it; and a decision as to whether the temporary user is entitled to accommodation in accordance with the Law on Housing Relations. Under Article 10 of the Instruction of 30 April 1998 on the Application of Article 4 of the new Law, the authority issuing the decision within the meaning of Article 6 of the new Law shall verify the status of the occupancy right; verify whether the apartment is uninhabitable, vacant or occupied; and verify the status of any current occupant (illegal, temporary occupant or person having been living in the apartment prior to 7 February 1998 on the basis of an occupancy right acquired before that date). Contracts on the use of apartments declared abandoned pursuant to regulations issued under the old Law and decisions on the allocation of such an apartment shall be null and void, if concluded or issued after 7 February 1998 (Article 16 of the new Law).

3. The Law on Administrative Proceedings

31. Under Article 139 of the Law on Administrative Proceedings (Official Gazette of the Federation, No. 2/98) the competent administrative authority may issue a decision following summary proceedings when the facts are not in dispute. Under Article 200 the competent administrative authority issues a decision on the basis of the facts established in ordinary administrative proceedings. Under Article 275 the competent administrative organ has to issue a decision to execute an administrative decision within 30 days upon receipt of a request to this effect. Article 216(3) provides for an appeal to the administrative appellate body if a decision is not issued within this time-limit.

IV. COMPLAINT

32. The applicant complains that her fundamental rights have been violated due to the fact that she cannot return to her apartment.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

1. The respondent Party

33. As to the admissibility of the case, the Federation states that the new Law provides for the possibility to claim the repossession of an apartment declared abandoned and has therefore provided an effective remedy which the applicant has not yet exhausted.

34. As for the merits, the Federation further argues that Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention is not applicable because the applicant's occupancy right could not be regarded as a property right according to national legislation. In the alternative, it is argued that the interference with the applicant's property rights was justified, given the need to provide alternative accommodation to a temporary occupant, who could no longer inhabit his dwelling due to the hostilities.

2. The applicant

35. The applicant maintains her complaint.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

36. Before considering the merits of this case the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement. According to Article VIII(2)(c), the Chamber shall dismiss any application which it considers incompatible with the Agreement.

37. The Chamber notes *proprio motu* that the applicant's apartment was declared abandoned prior to the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. The Chamber observes, however, that the applicant's grievance relate to a situation which has continued up to date, namely the impossibility for her to return to her pre-war dwelling. The Chamber is therefore competent *ratione temporis* to examine the case in so far as this situation has continued past 14 December 1995. In doing so the Chamber can also take into account, as a background, events prior to that date.

38. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Chamber must consider whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted. In the case of *Blentić v. Republika Srpska* (Case No. CH/96/17, decision of 3 December 1997, paragraphs 19-21, with further reference) the Chamber considered this admissibility criterion in light of the corresponding requirement in Article 26 of the Convention to exhaust domestic remedies. The European Court of Human Rights has found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The

Court has, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as of the personal circumstances of the applicants.

39. In the present case the Federation objects to its admissibility on the ground that the domestic remedy provided by the new Law has not yet been exhausted. It is not for the Chamber to examine the new Law in general, in isolation from the manner in which it is being applied by the competent authorities. Accordingly, whilst the new Law has afforded a remedy which might in principle qualify as an effective one within the meaning of Article VIII(2)(a) of the Agreement in so far as the applicant is seeking to return to her apartment, the Chamber must ascertain whether, in the case now before it, this remedy can also be considered effective in practice.

40. The Chamber first notes that the applicant indeed initiated proceedings under the 1998 Law with a view to being reinstated into her apartment. However, as far as the Chamber is aware, the resultant decision confirming her occupancy right and ordering the temporary occupant to vacate the apartment within 90 days has not been executed despite the applicant's enforcement request which has been pending since September 1998. Nor has the respondent Party showed the documented existence of any exceptional circumstances within the meaning of Article 7(3) of the new Law which have warranted an extension of the temporary occupant's deadline for vacating the apartment. At any rate, it has not been shown that the applicant was notified within the time limit stipulated in Article 7(3) of any decision to that end.

41. In these particular circumstances the Chamber is satisfied that the applicant could not be required to exhaust, for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement, any further remedy provided by domestic law.

42. As no other ground for declaring the case inadmissible has been established, the Chamber declares the application admissible.

B. Merits

43. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention.

1. Article 8 of the Convention

44. Article 8 of the Convention reads, as far as relevant, as follows:

> "Every one has the right to respect for ..., his home ...
>
> There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

45. The applicant did not mention Article 8 expressly in her complaint. However, following its decision in *Kevešević* (CH/97/46, decision of 10 September 1998, paragraphs 36-58) the Chamber will nevertheless examine the case under this provision.

46. It is the Federation's assertion that it was necessary in the public interest to declare the apartment abandoned and to allocate it temporarily to another person, whose dwelling had been badly damaged during the war.

47. The Chamber notes that at the outset the applicant was prevented from returning to her pre-

war apartment due to the hostilities. After the end of the war she remained unable to return to her dwelling, as meanwhile it had been declared temporarily abandoned and temporarily allocated to L.O. As from 1996 the applicant repeatedly contested these decisions of 1993 but was unable to obtain any final decision in her favour. In these circumstances and bearing in mind its competence *ratione temporis* (see paragraph 37 above) the Chamber cannot but find that after 14 December 1995 up to the entry into force of the new Law the authorities, by applying the old Law, continued to consider the applicant's apartment abandoned, thereby refusing to allow her to return there.

48. The Chamber has already found that the links which an applicant facing similar difficulties retained to his dwelling sufficed for this to be considered his "home" for the purposes of Article 8 paragraph 1 of the Convention (see, *inter alia*, the aforementioned decision in *Kevešević,* paragraphs 39-42; European Court of Human Rights, *Gillow v. United Kingdom*, judgment of 24 November 1986, Series A No. 109, paragraph 46; *Buckley v. United Kingdom*, judgment of 25 September 1996, Reports of Judgements and Decisions 1996-IV, fasc. 16, paragraph 54). The Chamber furthermore considers that there has been an ongoing interference with the present applicant's right to respect for her home.

49. In order to determine whether this interference has been justified under the terms of paragraph 2 of Article 8, the Chamber must examine whether it was "in accordance with the law", served a legitimate aim and was "necessary in a democratic society" (cf. the aforementioned *Gillow* judgment, loc.cit., paragraph 48). There will be a violation of Article 8 if any one of these conditions is not satisfied.

50. The Chamber has already found that the provisions of the old Law, as applied also in the present case, failed to meet the standards of "law" as this expression is to be understood for the purposes of Article 8 of the Convention (see the *Kevešević* decision, paragraphs 50-58). Accordingly, this provision was violated already by virtue of the authorities' effective refusal after 14 December 1995 to allow the applicant to return to her apartment.

51. In so far as the present case relates to the application of the new Law, the Chamber recalls its above findings relating to the admissibility of the case (see paragraphs 40-41 above). It is true that the applicant received a decision pursuant to the new Law, confirming her occupancy right. The current occupant of her apartment, L.O., was ordered to vacate the apartment within 90 days but was considered entitled to alternative accommodation. In spite of the applicant's enforcement request pursuant to Article 11 of the new Law the decision in the applicant's favour has not been executed. Judging from the information allegedly received by the applicant, this non-enforcement is due to the lack of alternative accommodation for L.O. However, as the Chamber has already noted, it has not been shown that the applicant was notified, at least 30 days before the end of L.O.'s 90-day period for vacating the apartment, of any documented exceptional circumstances warranting an extension of the latter time limit. It follows that, in addition to the violation of Article 8 of the Convention due to the fact that the refusal, by application of the old Law, to allow the applicant to return to her apartment was not "in accordance with the law", there is an ongoing violation of the same provision as the procedure under the new Law has not been "in accordance with the law" either (cf. *Eraković v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, CH/97/42, decision of 15 January 1999, paragraph 51). On this point the Chamber would add that under Article 3(9) of the new Law it is explicitly stipulated that a failure of, for example, the cantonal authorities to meet their obligations under Article 3 shall not hamper the possibility of an occupancy right holder (such as the applicant) to reclaim an apartment.

52. Accordingly, the Chamber concludes that Article 8 of the Convention has been violated, given both the refusal under the old Law to allow the applicant to return to her apartment and the failure after the entry into force of the new Law to execute the decision of 4 July 1998 effectively entitling her to return to that dwelling.

2. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

53. The applicant complains, in essence, that her right to peaceful enjoyment of her possession has been and continues to be violated as a result of the decision declaring her apartment abandoned, the allocation to L.O. of a temporary right to use the apartment and the effective

prevention of the applicant's return into this dwelling. The Chamber will examine this complaint under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention which provides as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

54. The Federation argues that Article 1 of Protocol No. 1 is inapplicable. In any case, there has been no violation of this provision, as the temporary allocation of the applicant's apartment to L.O. was necessary in the public interest so as to solve an urgent housing problem.

55. The Chamber has already found that an occupancy right can indeed be regarded as a "possession", it being a valuable asset giving the holder the right, subject to the conditions prescribed by the law, to occupy an apartment indefinitely (see *M.J. v. The Republika Srpska*, No. CH/96/28, decision of 7 November 1997, paragraph 32 and the aforementioned *Kevešević* decision, paragraph 73). In those cases the Chamber recalled, *inter alia*, that the European Court of Human Rights has given a wide interpretation to the concept of "possessions", holding that this notion covers a wide variety of rights and interests with an economic value (see, e.g.*, Van Marle v. Netherlands* judgment of 26 June 1986, Series A No. 101, paragraph 41*; Pressos Compania Naviera S.A. v. Belgium* judgment of 20 November 1995, Series A No. 332, paragraph 31).

56. The Chamber has further found that a decision declaring abandoned an apartment over which someone enjoyed an occupancy right, and the allocation thereof to another person pursuant to the old Law, amounted to a *de facto* expropriation which was not "subject to the conditions provided for by law" and thereby in violation of Article 1 of Protocol No. 1 (see the above-mentioned *Kevesević* decision, paragraph 80). The Chamber finds no reason to differ in the present case. Accordingly, this provision was violated already by virtue of the authorities' effective refusal after 14 December 1995 up to 4 July 1998 to recognise the applicant's occupancy right and to allow her to return to her apartment.

57. The applicant's grievance under this provision extends to the failure of the authorities to enforce the decision effectively entitling her to return to her apartment. The Chamber has already noted (in paragraphs 40 and 51 above) that this non-enforcement is not in compliance with the new Law. In addition to the violation stemming from the refusal to allow the applicant to return to her apartment for want of recognition of her occupancy right, there has thus been a continuing violation of her right to the peaceful enjoyment of her possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 in so far as the procedure under the new Law has not been "subject to the conditions provided for by law" either (cf. the aforementioned *Eraković* decision, paragraph 60).

58. Accordingly, the Chamber concludes that Article 1 of Protocol No. 1 has been violated, given both the refusal under the old Law to allow the applicant to return to her apartment and the failure after entry into force of the new Law to enforce the decision of 4 July 1998 effectively entitling her to return to that dwelling.

VII. REMEDIES

59. Under Article XI paragraph 1 (b) of the Agreement the Chamber must address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries) as well as provisional measures.

60. The Chamber recalls that in accordance with its order for the proceedings in this case the applicant was afforded the possibility of claiming compensation within the time limit fixed for any reply to observations submitted by a respondent Party. The applicant has not lodged any such claim

but requests the Chamber to order that she be effectively reinstated into her apartment.

61. The Chamber considers it appropriate to order the Federation to take all necessary steps to enable the applicant, whose occupancy right has already been confirmed under the new Law, to return swiftly to her apartment.

VIII. CONCLUSIONS

62. For the above reasons, the Chamber decides:

1. unanimously, that the refusal to allow the applicant to return to her apartment and the failure to enforce the decision of 4 July 1998 confirming her occupancy right constitute a violation by the Federation of her right to respect for her home within the meaning of Article 8 of the Convention, the Federation thereby being in breach of Article I of the Agreement;

2. unanimously, that the refusal to allow the applicant to return to her apartment and the failure to enforce the decision of 4 July 1998 confirming her occupancy right also constitute a violation by the Federation of her right to peaceful enjoyment of her possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation thereby being in breach of Article I of the Agreement;

3. unanimously, to order the Federation to take all necessary steps to enable the applicant to return swiftly to her apartment; and

4. unanimously, to order the Federation to report to it by 12 April 1999 on the steps taken by it to comply with the above order.

(signed)
Leif BERG
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

ANNEX

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure this Annex contains a separate concurring opinion by MM. Vlatko Markotić and Želimir Juka:

CONCURRING OPINION OF MM. VLATKO MARKOTIĆ AND ŽELIMIR JUKA

The applicant, Dušanka Onić, acquired her occupancy right according to the Law on Housing Relations, which was in force on the date of adoption of the Chamber's decision. Article 44 of this Law prescribes the circumstances in which an occupancy right may be lost. In accordance with this Law the occupancy right cannot be lost by visiting parents during a weekend. Likewise the Law on Abandoned Apartments did not provide for an apartment to be declared abandoned in such circumstances.

We agree with the conclusions of, and the remedies ordered by the Chamber, and in our opinion the applicant is not obliged to acquire her occupancy right again because she has not lost it to begin with.

The above explanation is based on our separate concurring opinion in the case *Eraković v. the Federation of Bosnia and Herzegovina* (Case No. CH/97/42).

(signed) Vlatko MARKOTIĆ

(signed) Želimir JUKA

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 12 JUNE 1998

in

CASE No. CH/97/59

Nail RIZVANOVIĆ

against

the Federation of Bosnia and Herzegovina

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting on 11 June 1998 in a panel composed of the following Members:

Michèle PICARD, President
Dietrich RAUSCHNING, Vice-President
Hasan BALIĆ
Rona AYBAY
Želimir JUKA,
Miodrag PAJIĆ
Andrew GROTRIAN

Peter KEMPEES, Registrar
Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the application by Nail RIZVANOVIĆ against the Federation of Bosnia and Herzegovina, registered under Case No. CH/97/59;

Adopted the following Decision on the admissibility and merits of the case under Article VIII (2) and Article XI of the Human Rights Agreement (hereinafter "Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Rules 52 (1), 57 and 58 of its Rules of Procedure.

I. INTRODUCTION

1. The applicant was sentenced to death by the District Military Court of Zenica on 4 August 1993 for crimes he committed as a member of the Army of Bosnia and Herzegovina on 17 June 1993. The applicant is currently in prison in Zenica. The case concerns the threatened execution of the death penalty against the applicant and raises issues under Article 2 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter "Convention") and Protocol No. 6 to the Convention (hereinafter "Protocol No. 6").

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. Mustafa Rizvanović wrote to the Chamber on 9 August 1997 seeking assistance in having the death sentence against his son Nail Rizvanović commuted to imprisonment. The case was registered by the Chamber on 1 September 1997. On the same day the Chamber considered the case and decided, as a provisional measure, to order the respondent Party to secure that the death sentence against Nail Rizvanović was not carried out pending the Chamber's consideration of the case. This order was communicated to the agent of the respondent Party on 2 September 1997.

3. Mustafa Rizvanović subsequently submitted a letter of authority signed by Nail Rizvanović dated 4 September 1997 authorising him to act on his son's behalf in the proceedings before the Chamber. In view of the letter of authority the Chamber decided to treat the application as one by Nail Rivanović as applicant rather than one by his father.

4. On 10 October 1997 the Chamber again considered the case and decided to invite the respondent Party to submit written observations on both the admissibility and merits of the application, with the request that the respondent Party take into particular account the Chamber's *Damjanović* decisions (Case No. CH/96/30, Damjanović v. Federation of Bosnia and Herzegovina, Decision on Admissibility of 11 April 1997; Case No. CH/96/30, Damjanović v. Federation of Bosnia and Herzegovina, Decision on Merits of 5 September 1997). This request was sent to the respondent Party on 10 November 1997 with a time limit of 3 December 1997. No observations however were received from the agent of the respondent Party.

5. By letter dated 27 January 1998 the Federation Minister of Justice Mato Tadić (hereinafter "Minister") submitted a copy of a letter dated 22 January 1998 from the applicant to the President of the Cantonal Court in Zenica requesting that his death sentence be lifted. The Minister also requested that the Chamber issue a decision on the present case taking into account both the applicant's letter of 22 January 1998 and the Chamber's *Damjanović* decisions, and to deliver it to the Minister who in turn would refer the decision to the Cantonal Court in Zenica.

6. Upon the instructions of the President of the Chamber, the Registrar sent a letter to the Minister dated 10 February 1998 with the following points:

(1) that the provisional order remained in force;

(2) that the absence of a decision in the present case until that date did not prevent the authorities from lifting the death sentence imposed on the applicant at any time;

(3) that an amicable resolution of the matter remained possible at any time; and

(4) that the agent of the Federation had failed to respond to the Chamber's request dated 10 November 1997 for written observations on the admissibility and merits of the case.

7. The case was considered again by the Chamber on 4 April 1998. The Chamber noted that no observations had yet been received by the Chamber from the respondent Party in response to its request. The Chamber decided not to hold a public hearing in the case, in view of the similarity of the case, in both the legal and factual contexts, with the Chamber's *Damjanović* decisions.

8. By letter dated 14 April 1998 the Chamber requested the applicant to submit any claims he may have for compensation or other relief. By letter dated 30 April 1998 the applicant submitted a compensation claim. This was transmitted to the respondent Party on 5 May 1998 for observations. Attached to the claim for compensation was a letter of authority dated 27 April 1998 authorising Enver Skopljak, a lawyer practising in Zenica, to represent the applicant.

9. By letter dated 25 May 1998 the respondent Party submitted observations on the applicant's compensation claim which also included observations on the admissibility and merits of the application.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Proceedings against the Applicant

10. The facts of the case as set out in the application and in the documents contained in the Chamber's case-file have not been disputed by the respondent Party and can be summarised as follows:

11. The applicant was born in Vrselje (municipality Zenica) on 14 December 1966. During the war he was a member of the 7th Muslim Brigade of the Army of Bosnia and Herzegovina. On 17 June 1993 he was arrested and has been held in prison in Zenica since that date.

12. On 4 August 1993 the District Military Court (*Okružni Vojni Sud*) in Zenica, in Decision No. IK 212/93, convicted the applicant of aggravated robbery under Article 151 (1) of the Criminal Law of the Republic of Bosnia and Herzegovina (hereinafter "Criminal Law of the RBiH"), two counts of murder under Article 36 (2) (6) of the Criminal Law of RBiH, rape under Article 88 (2) of the Criminal Law of RBiH and attempted rape under Article 88 of the Criminal Law of RBiH in conjunction with Article 19 adopted from the Criminal Law of the former Socialist Federative Republic of Yugoslavia (hereinafter "Criminal Law of the SFRY"). The Court sentenced the applicant to five years of imprisonment for aggravated robbery, the death penalty for the murders, seven years of imprisonment for rape, and three years of imprisonment for attempted rape. The Court then sentenced the applicant to death for all four acts under Article 48 adopted from the Criminal Law of the SFRY. The decision was taken by a Panel of the Court consisting of two professional judges, one of whom was also the President of the Panel, and three lay judges. The acts to which the applicant's conviction related included the murders of a mother and father in the village of Rebrovac (Zenica municipality) and the rape and attempted rape of their two teenage daughters respectively on 17 June 1993. The applicant did not deny the charges against him.

13. The applicant subsequently appealed to the Supreme Court (*Vrhovni Sud*) of Bosnia and Herzegovina against the death penalty imposed by the District Military Court. On 20 January 1994 a panel of the Supreme Court sitting in Zenica, in Decision No. Kž 121/93, denied the applicant's appeal as ill-founded and upheld the decision of the District Military Court. In the same decision the Court changed the legal basis for the applicant's charge from Article 151 (aggravated robbery) to Article 150 (robbery) of the Criminal Law of the RBiH and changed the sentence for that charge from five years of imprisonment to three years.

14. The applicant subsequently appealed against the Supreme Court's decision. On 1 September 1994 the Supreme Court, in Decision No. Kž 230/94, denied the appeal.

15. On 21 October 1994 the applicant submitted a request to the District Military Court that the death penalty be commuted to life imprisonment.

16. On 3 June 1996 a panel of the Supreme Court of Bosnia and Herzegovina, sitting in Sarajevo, reviewed the applicant's appeal against the 20 January 1994 decision of the Supreme Court in accordance with Law on Amendments to the Law on Application of the Law on Criminal Procedure (Službeni list of RBiH, No. 33/95). The Court, in Decision No. Kž 232/95, invalidated the 1 September 1994 decision of the Supreme Court and confirmed the 20 January 1994 decision of the

Supreme Court sitting in Zenica. The Court stated that the seriousness of the crimes committed by the applicant justified the imposition of the death penalty and denied the applicant's appeal as ill-founded.

17. On 24 July 1996 the applicant submitted a letter to the District Military Court requesting that his death sentence be commuted to life imprisonment (request for pardon). By letter dated 16 January 1997 the Federal Ministry of Justice informed the applicant that his request had been rejected by decision of the Presidency of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

18. On 7 February 1997 the applicant submitted a request for a pardon to the Presidency of the Federation that the death penalty against him be lifted in accordance with the Law on Pardon. No response has been made to this request.

19. On 22 January 1998 the applicant submitted a letter to the Cantonal Court of Zenica requesting that the death penalty against him be lifted. In response the Federation Minister of Justice requested the Chamber, by letter dated 27 January 1998, that it take a decision in the present case (see para. 4 above).

20. On 4 March 1998 the applicant submitted a "Request for the Extraordinary Mitigation of a Sentence" dated 27 February 1998 to the Supreme Court of the Federation of BiH through the Cantonal Court of Zenica. The request was based on changes in circumstances since the applicant was sentenced, namely, 1) the signing of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina by which the respondent Party became bound to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 2) the Chamber's decision in *Damjanović* and 3) the adoption of the Constitution of Bosnia and Herzegovina by which the respondent Party became bound to international agreements prohibiting the death penalty.

21. On 22 May 1998 the Supreme Court of the Federation of BiH issued a decision refusing the applicant's Request for the Extraordinary Mitigation of a Sentence. The Supreme Court found that the applicant's request was ill-founded because the issues raised were legal questions rather than new facts or changes in circumstances. It thus found that no new circumstances or facts arose since the District Military Court sentenced the applicant to death which would have led the lower court to impose a lesser sentence.

B. Relevant Provisions of National Law

(I) Criminal Law

22. The applicant was sentenced to death on the basis of provisions in the Criminal Law of the Republic of Bosnia and Herzegovina (Službeni list of RBiH, No. 2/92) as well as the Criminal Law of the former Socialist Federative Republic of Yugoslavia (Službeni list of SFRY, Nos. 44/76, 34/84, 74/87, 57/89 and 3/90).

23. Article 150 of the Criminal Law of the RBiH concerns robbery. It provides as follows:

> "Anyone who, by using force or threats against the life or body of a person, deprives that person of personal movable property, with a view to obtaining benefit for himself or another person, shall be punished by a term of imprisonment of at least three years."

24. Article 36 (2) (6) of the Criminal Law of the RBiH concerns murder. It provides as follows:

> "A term of imprisonment of at least ten years or the death penalty shall be imposed on any person who, with premeditation, commits two or more murders, except for those provided in Articles 37 and 39 of this law."

Article 37 concerns murder committed in an extreme state of anger and Article 39 concerns the murder of a child at or shortly after birth.

25. Article 88 of the Criminal Law of the RBiH concerns rape. It provides as follows:

> "(1) Anyone who compels a female, to whom he is not married, to have sexual intercourse with him by using force or threats against the life or body of that person or of another person who is close to her, shall be punished by a term of imprisonment of one to ten years.
>
> (2) If as a consequence of an act referred to in paragraph 1 of this Article serious bodily injury, serious damage to health or death results, or if such an act was committed by two or more persons, or in a particularly ruthless or humiliating manner, or against a juvenile female who is less than fourteen years of age, the offender shall be punished by a term of imprisonment of at least three years."

26. Article 19 of the Criminal Law of the SFRY concerns attempted criminal acts. It provides as follows:

> "(1) Anyone who, with premeditation, proceeds with the commission of a crime, but does not complete it, shall be punished for an attempted crime for which the law provides a term of imprisonment of five years or a more severe penalty, and for other attempted crimes only when the law explicitly prescribes a punishment for attempt.
>
> (2) The offender shall be punished within the limits of the penalty provided for the relevant crime, and he may also be punished less severely."

27. Article 48 of the Criminal Law of the SFRY concerns multiple criminal acts. It provides as follows:

> "(1) If the offender committed several crimes by one or several acts, for which he is judged at the same time, the court shall first decide on the punishment for each of those crimes, and then pronounce one unified sentence for all such crimes together.
>
> (2) The unified sentence shall be pronounced under the following rules:
>
> 1) If the court decides on the death penalty for one of the crimes committed, it shall pronounce only that penalty."

(ii) Military Courts

28. District Military Courts were established by the Law on District Military Courts which entered into force in August 1992 (Službeni list of RBiH, No. 12/92), and which has subsequently been amended on a number of occasions. This law provided for the establishment of District Military Courts during the state of war (Article 1). Such courts were to be impartial in exercising their functions and were to adjudicate on the basis of the Constitution and the law (Article 2). They were courts of first instance for their districts (Article 5). They had jurisdiction to adjudicate criminal acts committed by prisoners of war and crimes against humanity and international law (Article 11), and also to decide on criminal cases concerning persons participating in the armed conflict for whom the jurisdiction of a court was provided pursuant to the Geneva Conventions on the Protection of the Victims of War and the Protocols thereto (Article 12).

29. Decisions of District Military Courts were taken in panels composed of professional judges and lay judges. In cases concerning acts for which imprisonment of fifteen years or a more serious penalty could be awarded the Courts were composed of a panel comprising two professional judges, one of whom presided, and three lay judges (Article 16). Professional and lay judges were elected, and subject to dismissal, by the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina on the proposal of the Minister of Defence. If, due to hostilities, the Presidency was not in a position to take the decision on election or dismissal, the decision could be taken by the Presidency of a region on the proposal of the official in charge of the Regional Secretariat for Defence (Article 20).

30. The District Military Courts ceased to function on 15 July 1996 by virtue of Article 66 (f) of the Law on the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina (Službeni list of FBiH, Nos. 2/95, 4/95 and 9/96).

(iii) The Law on Pardon

31. The Law on Pardon of the Federation of Bosnia and Herzegovina (Službeni novine of FBiH, No. 9/96) regulates the conditions under which a pardon may be granted to a person convicted of a crime.

32. Article 5 of the Law on Pardon (as amended) states:

> "A pardon involves as follows:
>
> (1) It releases the offender from prosecution, from the entire punishment or a portion of the punishment, commutes the punishment to a less severe one or to a suspended sentence, or orders the conviction set aside;
>
> (2) (...)
>
> (3) It absolves the offender from certain legal consequences of the crime or shortens their duration."

33. Article 7 states:

> "The (possibility of) setting aside a conviction by a pardon is limited neither by the duration of the punishment nor by the type of the offence for which the punishment was pronounced. .... "

34. Article 8 states:

> "Proceedings on pardon will be instituted either upon a request of the convicted person or ex officio.
>
> (...)
>
> If a punishment involves the death penalty and no request for pardon has been submitted, the proceedings will be instituted ex officio."

35. Article 9 states:

> "Proceedings on pardon ex officio will be instituted by the Minister of Justice."

36. Article 17 states:

> "The President may, with the agreement of the Vice-President of the Federation, exceptionally grant a pardon without conducting the proceedings provided for under this Law."

(iv) Extraordinary Mitigation of a Sentence

37. The Law on Criminal Procedure (Službeni list of SFRY, Nos. 26/86, 74/87, 57/89, 3/90 and Službeni list of RBiH, Nos. 2/02, 9/92, 13/94) provides for Requests for the Extraordinary Mitigation of a Sentence.

38. Article 412 states:

> "The mitigation of any validly pronounced sentence is allowed when, after a judgement takes effect, circumstances appear which were not present at the time the judgement was issued, or the court was not aware of them although they did exist, and they clearly would have led to a less severe conviction."

39. Article 413 states:

"(1) Any request for the extraordinary mitigation of a sentence may be submitted by the public prosecutor, the convicted person and his counsel, as well as by persons authorised to file an appeal on behalf of the accused against a judgement.

(2) The request for the extraordinary mitigation of a sentence does not stay the enforcement of the sentence. If the request was submitted for the extraordinary mitigation of the death penalty the enforcement of such sentence shall be delayed pending the conclusion of the proceedings on this request. In the case of a renewed request for the extraordinary mitigation of the death penalty, enforcement of the sentence shall be delayed if so decided by the President of the court in charge of enforcement."

40. Article 414 states:

"(1) Any request for the extraordinary mitigation of a sentence shall be decided by the Supreme Court of BiH.

(2) A request for the extraordinary mitigation of a sentence shall be submitted to the court which issued the judgement at first instance.

(3) The President of the Panel of the court of first instance shall reject any request submitted by any person who is not authorised to do so.

(4) The court of first instance shall investigate whether there are reasons for mitigation, and it shall, after it hears the public prosecutor, and if the proceedings were conducted at his request, transmit the files with a substantiated proposal to the court competent to decide upon the request for the extraordinary mitigation of a sentence.

(5) If a case concerns a crime in which the proceedings were conducted at the request of the public prosecutor, the court which is to decide on the request for the extraordinary mitigation of a sentence shall transmit the files to the public prosecutor who is in charge of the case before that court, before it issues a decision.

(6) (...)

(7) The court shall refuse the request for the extraordinary mitigation of a sentence if it finds that legal conditions are not met. If the court grants the request, it shall change by decision, that part of the valid judgement regarding the sentence.

(v) Draft Criminal Law of the Federation of BiH

41. By letter dated 6 April 1998 concerning the Chamber's Damjanović decision, Federal Minister of Justice Mato Tadić informed the Chamber that the Ministry of Justice is in the process of drafting the Criminal Law of the Federation of BiH (hereinafter "draft Criminal Law") and that the draft law includes a provision on the death penalty. Article 379 (1) of the draft law provides that any death penalty validly pronounced before the entry into force of the law will be commuted to a prison term. This provision was adopted by the House of Representatives of the Federation on 3 June 1998 but has not yet been adopted by the House of Peoples.

IV. FINAL SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Applicant

42. The applicant alleges that the execution of the death penalty against him would be contrary to the practice of many democratic states throughout the world and a violation of his human rights.

B. The Respondent Party

43. The Federation of Bosnia and Herzegovina, the respondent Party, did not make any submissions regarding the application until it submitted observations on the applicant's compensation claim.

V. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

44. Before considering the Application on its merits the Chamber must decide whether to accept the application taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII (2) of the Agreement.

(I) The Respondent Party's Preliminary Objections

45. The respondent Party submitted, in its observations dated 25 May 1998 on the applicant's claim for compensation, that the application should be declared inadmissible because domestic remedies had not been exhausted. The applicant's Request for Pardon dated 7 February 1997 (see para. 18 above) and his Request for the Extraordinary Mitigation of a Sentence dated 27 February 1998 (see paras. 20 - 21 above) were still pending. Furthermore, Article 413 of the Law on Criminal Procedure prohibited the execution of the death penalty before proceedings on a Request for the Extraordinary Mitigation of a Sentence are concluded. In addition, the draft Criminal Law (see para. 41 above), which does not provide for the death penalty, was certain to be adopted soon. Finally, the respondent Party was bound to the Agreement and the Annexes thereto under which the death penalty against the applicant could not be executed. For these reasons, the respondent Party submitted that the threat of the death penalty being executed against the applicant no longer existed, and that there was thus no basis for the applicant's fear of such penalty.

46. The Chamber first notes that it invited the respondent Party to submit observations on the admissibility of the application on 10 November 1997 with a time-limit of 3 December 1997. However, the respondent Party did not avail itself of that opportunity. The objections to admissibility were raised for the first time as part of the respondent Party's observations dated 25 May 1998 on the applicant's claims for compensation. As the Chamber noted in its Decision on Merits in the *Damjanović* case, it should normally determine any questions of admissibility which arise under Article VIII (2) of the Agreement at the initial stage of proceedings, and it would be contrary to the proper administration of justice to permit a respondent Party, without good reason, to raise an objection to admissibility at a later stage.

47. While the Chamber finds no reason why the objection that the applicant's Request for Pardon was still pending and the objection that the respondent Party was bound to the Agreement and the Annexes thereto could not have been raised when the respondent Party was first requested to submit observations on admissibility, the Chamber must address the objections concerning the Request for the Extraordinary Mitigation of a Sentence and the draft Criminal Law. Both the Request and the draft Criminal Law upon which these objections are based appear to have arisen only after the deadline for the respondent Party to submit observations on admissibility had passed on 3 December 1997.

48. Acceptance of the respondent Party's objection concerning the Request for the Extraordinary Mitigation of a Sentence would necessarily imply a finding that the threat of execution of the death penalty does not exist, and that there was thus no danger that the rights invoked would be violated. The Chamber therefore joins it to its consideration of the merits of the application (see, *mutatis mutandis*, Case No. CH/96/45, Hermas v. Federation of Bosnia and Herzegovina, Decision on Admissibility and Merits of 18 February 1998, para. 23).

49. For the same reason, the Chamber also joins the objection concerning the draft Criminal Law to its consideration of the merits of the application.

(ii) The Chamber's Competence *Ratione Temporis*

50. Secondly the Chamber notes that the applicant's complaints relate in part to his conviction in 1993 and thus to events which are alleged to have occurred before 14 December 1995, when the Agreement entered into force. In accordance with generally accepted principles of law the Agreement cannot be applied retroactively (see Case No. CH/96/1, Matanović v. Republika Srpska, Decision on Admissibility of 13 September 1996). In its Decision on the Admissibility in the Damjanović case the Chamber held that it must, consequently, confine its examination of the case to considering whether the human rights of the applicant have been violated or threatened with violation since that date (sup. cit., para. 13). In so far as the applicant complains that he is threatened with execution of the death penalty after 14 December 1995 his complaints are within the competence of the Chamber *ratione temporis* and are not incompatible with Article VIII (2) (c) of the Agreement.

51. The Chamber finds no other reasons to consider declaring the application inadmissible under Article VIII (2) of the Agreement. It concludes therefore that the application should be accepted as admissible and examined on its merits in so far as it relates to violations of the applicant's human rights which are alleged to have occurred or have been threatened to occur since the Agreement came into force on 14 December 1995.

B. Merits

52. Article I of the Agreement provides that:

> "the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms, including the rights and freedoms provided in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols and the other international agreements listed in the Appendix to this Annex".

Under Article II of the Agreement the Chamber has jurisdiction to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the European Convention and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

53. The applicant has submitted that the execution of the death penalty would violate his human rights as guaranteed by the Agreement. The Chamber has considered the present case under Article 2 of the Convention and also under Protocol No. 6 to the Convention.

54. Article 2 (1) of the Convention provides as follows:

> "Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law."

Protocol No. 6 to the Convention provides *inter alia* as follows:

> "*Article 1*
>
> The death penalty shall be abolished. No one shall be condemned to such penalty or executed.
>
> *Article 2*
>
> A State may make provision in its law for the death penalty in respect of acts committed in time of war or of imminent threat of war; such penalty shall be applied only in the instances laid

down in the law and in accordance with its provisions. The State shall communicate to the Secretary General of the Council of Europe the relevant provisions of that law."

55. The Chamber considers it appropriate to follow the same approach as in the Chamber's *Damjanović* decision, to which the present case is essentially similar (see para. 3 above).

(i) The Law on Pardon, the Request for the Extraordinary Mitigation of a Sentence and the Draft Criminal Law

56. The applicant instituted proceedings under the Law on Pardon on 7 February 1997 (see para. 18 above). However, the mere initiation of proceedings for a pardon gives no indication as to the likely outcome of those proceedings. The Law on Pardon does not contain any criteria for the granting of a pardon and does not give any indication as to the likely circumstances in which a pardon may be granted. That being so the Chamber finds that the refusal of a pardon remains possible at any time and the possibility of the death penalty being executed against the applicant, however unlikely it may now appear, has not been removed permanently. The Law on Pardon cannot, therefore, be said to have removed the risk to the applicant of being put to death.

57. The applicant submitted a Request for the Extraordinary Mitigation of a Sentence on 4 March 1998 (see paras. 20 - 21 above). As is the case with a pardon, the relevant provisions of national law give no indication as to the possible result of such requests. This situation is not altered by Article 413 of the Law on Criminal Procedure which provides that the death penalty cannot be executed until proceedings for the request for the mitigation of such a sentence has been concluded. In the applicant's case, the Supreme Court of BiH refused his request. While Article 413 of the Law on Criminal Procedure provides for a renewed request, the Chamber finds that the refusal of such a request remains possible at any time and therefore that the threat of execution of the death penalty against the applicant remains. It follows that the respondent Party's preliminary objection based on this provision must be rejected.

58. As for the draft Criminal Law, any provisions it may contain concerning the death penalty is not final until adopted and entered into force. At present no Federation legislation has been enacted abolishing the death penalty altogether. The Chamber thus finds that the draft Criminal Law also does not eliminate the potential execution of the death penalty against the applicant. For this reason, the respondent Party's preliminary objection based on the draft Criminal Law must also be rejected.

(ii) Article 2 of Protocol No. 6 to the Convention

59. The Chamber notes that Article 1 of Protocol No. 6 abolishes the death penalty and prohibits both the imposition of such penalty ("condemned to such penalty") and the execution of any such penalty which has already been imposed ("executed"). These prohibitions are absolute subject only to the exception provided for in Article 2 of the Protocol and came into immediate effect on 14 December 1995 when the Agreement entered into force. The execution of the death penalty imposed on the applicant would therefore violate Article 1 of the Protocol unless the exception in Article 2 were applicable.

60. Following the same approach as it did in its *Damjanović* decision, the Chamber will construe this provision strictly and scrutinise carefully the whole circumstances surrounding the threatened execution of the death penalty against the applicant, including the relevant laws, in order to determine whether or not the execution of the death penalty would be compatible with Protocol No. 6.

61. Article 2 of Protocol No. 6 contains a number of requirements which must be satisfied before any death penalty can be either imposed or carried out. First, the State concerned must have made "provision in its law for the death penalty". Second, such legal provision must be "in respect of acts committed in time of war or of imminent threat of war". Third, the death penalty is to be "applied only in the instances laid down in the law and in accordance with its provisions". Since Bosnia and Herzegovina is not a State Party to the Convention the procedural requirement in the last sentence of

Article 2 that the relevant law is communicated to the Secretary General of the Council of Europe is, of course, inapplicable.

62. Bearing in mind the principles which it derived from the case-law of the European Court of Human Rights in its *Damjanović* decision (sup. cit., paras. 30-31), the Chamber considers that before Article 2 of Protocol No. 6 can apply there must also be specific provision in domestic law authorising the use of the death penalty in respect of defined acts committed in time of war or of imminent threat of war. The law must define with adequate precision the acts in respect of which the death penalty may be applied, the circumstances in which it may be applied, and the concepts of "in time of war or of imminent threat of war". Article 2 thus requires that the legislature should consider and define the circumstances in which, in the context of a legal system where the death penalty has been abolished, such penalty may nevertheless be applied in respect of acts committed in time of war or imminent threat thereof.

63. In the present case the applicant was convicted and sentenced to death on the basis of Article 36 (2) (6) of the Criminal Law of the RBiH (see para. 19 above). This provision, which relates to the crime of murder, is not restricted in its applicability to acts committed in time of war or imminent threat of war. In the Chamber's view this provision is not therefore a valid basis for the application of Article 2 of the Protocol and in so far as the applicant's sentence is based on this provision there is a violation of his rights under Article 1 of Protocol No. 6.

64. In considering whether the threatened execution of the death penalty against the applicant would be provided for in national law and in accordance with its provisions for the purposes of Article 2 of Protocol No. 6, the Chamber must, as it did in its *Damjanović* decision (sup. cit., paras. 32-37), take into account relevant provisions of the Constitution of Bosnia and Herzegovina (hereinafter "Constitution") set out in Annex 4 to the Agreement. In this respect it notes that Article 2 of Annex II to the Constitution dealing with transitional arrangements provides that laws in effect at the date of entry into force of the Constitution "shall remain in effect to the extent not inconsistent with the Constitution". The application of the death penalty could therefore only be considered to be provided by national law in the form of Article 36 (2) (6) of the Criminal Law of RBiH in so far as the provisions of this Article are themselves "not inconsistent with the Constitution".

65. Under Article II (1) of the Constitution Bosnia and Herzegovina and the two Entities are obliged "to ensure the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms." Under Article II (2) the rights and freedoms set forth in the Convention are to apply directly in Bosnia and Herzegovina and have priority over all other law. Paragraphs 3 and 6 of Article II provide for these rights to be enjoyed by all persons within the territory of Bosnia and Herzegovina and to be implemented by the authorities. Paragraph 4 of the same Article also provides that the enjoyment of the rights and freedoms referred to in Article II "or in the international agreements listed in Annex I to this Constitution shall be secured to all persons in Bosnia and Herzegovina without discrimination on any ground...".

66. One of the agreements listed in Annex I to the Constitution is the Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights (hereinafter "Second Optional Protocol"). Article 1 of the Second Optional Protocol provides for the abolition of the death penalty and provides that no one within the jurisdiction of a state party to the Protocol shall be executed. Article 2 provides that no reservation to the Protocol is admissible except for a reservation "that provides for the application of the death penalty in time of war pursuant to a conviction for a most serious crime of a military nature committed during wartime." The Chamber notes that under this provision the "application" of the death penalty is permissible only in time of war. The word "application" covers both the imposition and execution of the death penalty in the Chamber's view. The effect of the Second Optional Protocol is therefore to impose an absolute prohibition, without the possibility of any reservation or exception, on the imposition or execution of the death penalty in time of peace. Since no state of war now exists in Bosnia and Herzegovina, the execution of the death penalty against the applicant would therefore not now be compatible with the Second Optional Protocol.

67. The question which next arises is therefore whether a law authorising the execution of the death penalty in peacetime can be considered consistent with the Constitution given that it would not be in conformity with the Second Optional Protocol. The provisions of the Constitution referred to

above (paras. 64 - 66 above) do not expressly provide that any of the human rights agreements referred to, apart from the Convention and its Protocols, are directly applicable in Bosnia and Herzegovina. Article II (4) of the Constitution, which is headed "Non-Discrimination", states that the rights and freedoms provided for in the other human rights agreements "shall be secured to all persons...without discrimination". In the Chamber's view this provision includes both an obligation to secure the rights in question to all persons and an obligation to do so without discrimination. It is one aspect of the general obligation under Article II (1) of the Constitution "to secure the highest level of internationally recognised human rights...". This interpretation is confirmed by Article I of the Agreement (para. 40 above), which includes among the obligations of the Parties to the Agreement the obligation to secure the rights and freedoms guaranteed by all of the agreements listed in the Annex to the Agreement. Where one of the human rights agreements referred to imposes a clear, precise and absolute prohibition on a particular course of action, the obligation to secure the right in question to all persons without discrimination can be carried out only by giving effect to the prohibition. Laws which run counter to such a prohibition cannot be considered consistent with the Constitution and cannot therefore be regarded as a proper basis in domestic law for any action which is required under the Convention to be lawful in domestic law. The Chamber therefore considers that Article 36 (2) (6) of the Criminal Law of the BiH, in so far as it authorises the use of the death penalty in peacetime, is not consistent with the Constitution and the threatened execution of the death penalty against the applicant would not therefore be provided for by national law for the purposes of Article 2 of Protocol 6 to the Convention. It would therefore breach Article 2 of Protocol No. 6 for this reason also.

(iii) Article 2 (1) of the Convention

68. Independently of its finding that the execution of the death penalty would be incompatible with Article 2 of Protocol No. 6, the Chamber will also consider whether the execution of the death penalty against the applicant would be in conformity with Article 2 (1) of the Convention itself, which prohibits the use of the death penalty "save in the execution of the sentence of a court...".

69. As the Chamber held in the *Damjanović* decision, a death sentence cannot be carried out under Article 2 (1) of the Convention unless it was imposed by a "court" which was independent of the executive and the parties to the case and which offered procedural guarantees appropriate to the circumstances. In relation to the latter requirement the guarantees required in a case involving the imposition of the death penalty must be of the highest order. The Chamber further points out that no derogation from this particular requirement of Article 2 (1) is permissible in time of war under Article 15 of the Convention. If circumstances prevailing in time of war make it impossible to provide an appropriate procedure the death penalty cannot therefore be imposed or carried out.

70. In its *Damjanović* decision, the Chamber, applying principles derived from the case-law of the European Court of Human Rights, noted that Article 20 of the Law on District Military Courts, which was in force at the time of the proceedings against the applicant in 1993, provided that both professional and lay members of the District Military Courts were normally appointed and dismissed by the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina on the proposal of the Minister of Defence. No minimum period of office was laid down and no grounds or procedure for dismissal were specified. There was thus no legal protection of the judges' tenure of office. Although such legal protection might not always be necessary, the Chamber considered that in the context of a case such as the present one, where a strict approach to the requirements of independence and impartiality must be taken, legal protection against removal of the judges must normally be considered an essential requirement of independence. At the very least, the clearest evidence that the irremovability and independence of the judges was recognised in practice would be required. The Chamber did not find such evidence in the *Damjanović* case and does not find any before it in the present case either.

71. As in the *Damjanović* decision, the Chamber notes furthermore that the District Military Court was operating in a situation of conflict where outside pressure on its members was likely. In such a situation the fact that members of the Court were, as a matter of law, subject to dismissal on the proposal of the Ministry of Defence, could give rise to legitimate doubts as to whether they met the high standard of independence required in a case where life was at stake. In the circumstances the

Chamber concludes that the District Military Court lacked a sufficient appearance of independence and cannot therefore be regarded as a "court" for the purposes of Article 2 (1) of the Convention.

72. Again as in the *Damjanović* decision, the Chamber notes that the applicant's case was heard on appeal at the second and third instance before different panels of the Supreme Court of Bosnia and Herzegovina. No material has been placed before the Chamber which could lead it to conclude that this body should not be regarded as a "court" for the purposes of Article 2 (1) of the Convention. The Chamber notes that the Supreme Court did not find it necessary to investigate the facts or hear witnesses. However in criminal proceedings of the classical kind it is essential that the "court" before which the trial at first instance is held should meet the requirements of independence and impartiality arising under the Convention. The fact that the applicant's case was heard on appeal by a court does not therefore suffice to remedy the defect arising in relation to the structure and composition of the District Military Court which tried the case at first instance. The source of the defect being the very composition of the criminal court, the defect involved matters of internal organisation and could be cured only by the quashing of the first instance judgement.

73. Having reached the conclusion that the District Military Court was not a court for the purposes of Article 2 (1) of the Convention for the above-mentioned reasons, the Chamber finds it unnecessary to investigate the question whether it afforded sufficient procedural guarantees.

74. The Chamber thus concludes that the execution of the death penalty against the applicant would not be covered by Article 2 of Protocol No. 6 to the Convention and that it would therefore breach his rights under Article 1 of that Protocol and Article 2 (1) of the Convention itself.

VI. REMEDIES

75. Under Article XI (1) (b) of the Agreement the Chamber must address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the breach of the Agreement which it has found, "including orders to cease and desist, monetary relief...and provisional measures".

A. ORDERS

76. In the present case the Chamber considers it appropriate to order the respondent Party not to execute the death sentence against the applicant, to lift the death sentence and to report to it within one month of the delivery of this decision on the steps taken by it to give effect to these orders.

B. COMPENSATION

77. In his claim for compensation dated 30 April 1998, the applicant referred to the Chamber's Decision on the Claim for Compensation in the *Damjanović* case and asked the Chamber to award non-pecuniary damages of 15,000 German Marks (DEM) based on the fear he has suffered since he was sentenced to death on 4 August 1993. The applicant noted that he suffers from depression and that his health has deteriorated.

78. Again referring to the *Damjanović* case, the applicant also asked the Chamber to award him DEM 1,750 for his legal costs and expenses.

79. The agent of the respondent Party, in her written response dated 25 May 1998 to the applicant's claims for compensation, expressed the view that those claims were premature. She drew attention to Articles 541 to 545 of the Law on Criminal Procedure, pursuant to which any person who had suffered damage as a result of a conviction or sentence which had subsequently been overturned by another judgement or shown to be ill-founded had a right to financial compensation. It did not appear that the applicant had applied to the competent authority for such compensation; accordingly, the requirement contained in Article VIII (2) (a) of the Agreement that domestic remedies should be exhausted before an application was made to the Chamber had not been met.

80. Article XI (1) (b) of the Agreement states:

> "(1) Following the conclusion of the proceedings, the Chamber shall promptly issue a decision, which shall address...:
>
> (b) what steps shall be taken by the Party to remedy such breach, including orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries), and provisional measures."

81. As noted in the *Damjanović* case, the Chamber considers that the rule contained in Article VIII (2) (a) of the Agreement that available remedies should be exhausted does not apply to claims for monetary relief under Article XI (1) (b). That rule defines one of the conditions relating to the Chamber's jurisdiction to consider allegations of violations of human rights as referred to in the first two Articles of the Agreement; in other words, it relates to the institution of proceedings before the Chamber. A claim for monetary compensation or other relief, which the Chamber may consider if a violation is found, does not constitute a new application under Article VIII paragraph 1; it is an element of the case which the Chamber must consider in reaching its decision, as follows from the clear wording of Article XI. The objection of the respondent Party that the claim for compensation is premature must therefore be rejected.

82. The Chamber accepts that the fear arising from the death penalty imposed upon the applicant constituted mental suffering for which monetary relief is in order. However, the Chamber's jurisdiction *ratione temporis* is limited to the period after 14 December 1995, when the Agreement entered into force. The Chamber cannot therefore award any compensation for damage suffered before that date.

83. The damage suffered by the applicant, by its nature, does not lend itself to precise qualification. In view of the respondent Party's submissions and the circumstances of the case, the Chamber awards the applicant DEM 3,000 in respect of non-pecuniary damage suffered up to and including the date of this decision.

84. As for the applicant's claim for remuneration of his legal costs and expenses, the Chamber notes that compensation may include costs and expenses incurred by the applicant in order to prevent the breach found or to obtain redress therefor. Although the Chamber specifically requested that supporting evidence be attached to any claims for compensation, the applicant did not provide any specification or supporting documentation. Accordingly, the Chamber rejects the applicant's claim for legal costs and expenses.

85. In respect of all damage suffered the Chamber therefore awards the applicant DEM 3,000. The Chamber will order the respondent Party to pay that sum before 12 September 1998. After the expiry of that time limit, simple interest at an annual rate of 4% will be due over any unpaid portion of that sum until the date of settlement.

VII. CONCLUSIONS

86. For the reasons given above the Chamber:

-1. **Rejects** by six votes against one the respondent Party's preliminary objection that the applicant's Request for Pardon was still pending and the objection that the respondent Party was bound to the Agreement and the Annexes thereto under which the death penalty could not be executed;

-2. **Joins** by six votes against one the remainder of the respondent Party's preliminary objections to the merits of the application and rejects them after considering the merits;

-3. **Decides** unanimously that the execution of the death penalty against the applicant would involve a violation by the respondent Party of its obligations under Article 1 of Protocol No. 6 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and that the respondent Party would thereby breach its obligations under Article I of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

-4. **Decides** unanimously that the execution of the death penalty against the applicant would involve a breach by the respondent Party of its obligations under Article 2 (1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and that the respondent Party would thereby breach its obligations under Article I of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

-5. **Orders** unanimously the respondent Party (a) not to execute the death penalty against the applicant and (b) to secure that the death penalty against him is lifted without delay and **further orders** the respondent Party to report to it before 12 July 1998 on the steps taken by it to give effect to these orders;

-6. (a) **Orders** by six votes against one the respondent Party to pay to the applicant, before 12 September 1998, the sum of DEM 3,000 (three thousand German Marks) by way of compensation for non-pecuniary injury and reject the remainder of the claims;

(b) **Orders** by six votes against one that simple interest at an annual rate of 4% (four percent) will be payable over this sum or any unpaid portion thereof from the day of expiry of the above-mentioned time-limit until the date of settlement.

(signed) Peter KEMPEES
Registrar of the Chamber

(signed) Michèle PICARD
President of the Chamber

ANNEX

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure this Annex contains a separate concurring opinion by Mr. Rona AYBAY and a separate partly dissenting opinion by Mr. Hasan BALIĆ.

CONCURRING OPINION OF MR. RONA AYBAY

While I concur with the conclusion reached by the majority of the Panel my interpretation of Article 2 of Protocol No. 6 to the Convention differs.

I am of the opinion that Protocol No. 6 established a subjective and justiciable right not to be executed in time of peace. Therefore, in my opinion, States party to Protocol No. 6 are under the obligation not to execute any death sentence after the termination of "*time of war or imminent threat of war*" even in cases where the death sentences had already been pronounced before the termination of "*time of war or imminent threat of war*".

For the reasoning on which the above interpretation is based see the concurring opinion signed by Viktor Masenko-Mavi and myself appended to the Chamber's *Damjanović* decision (Case No. CH/96/30, Damjanović v. The Federation of Bosnia and Herzegovina, Decision on Merits of 5 September 1997).

(signed) Rona AYBAY

DISSENTING OPINION OF MR. HASAN BALIĆ

I consider that there is no legal ground to award any compensation. My opinion is based on the implementation of Article 5 of the Law on Pardon and Articles 541 and 545 of the Law on Criminal Procedure and Article 2 of Protocol No. 6 to the Convention.

(signed) Hasan BALIĆ

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

(delivered on 7 December 2001)

Cases nos. CH/97/60, CH/98/276
CH/98/287 and CH/98/362 and 99/1766

Andrija MIHOLIĆ, Božo ČORAPOVIĆ,
Milorad ĆIRIĆ, Dušan RISTIĆ and Mihailo BUZIĆ

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
and
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 9 November 2001 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Giovanni GRASSO, Vice-President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Rona AYBAY
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN
Mr. Mato TADIĆ

Mr. Ulrich GARMS, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. These cases concern the attempts of the applicants, who were members of the Yugoslav National Army (hereinafter "JNA") to regain possession of apartments in Bosnia and Herzegovina. All of the applicants entered into purchase contracts with the JNA for apartments sometime between November 1991 and March 1992.

2. All of the applicants have initiated administrative proceedings before the relevant authorities to regain possession of the respective apartments. In all of these cases, the relevant authorities have denied their requests for repossession. In three cases, the applicants have appeals pending before cantonal courts. The applicants have not been able to repossess apartments in Bosnia and Herzegovina as a result of the application of Article 3a of the Law on Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments in connection with Article 39e of the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right (see paragraphs 84 and 90 below). Article 3a came into force on 1 July 1999.

3. Article 3a essentially prevents persons who were in active military service with the JNA on 30 April 1991, who were not citizens of Bosnia and Herzegovina as of that date, and who had not been granted refugee or other equivalent protective status in a country outside of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("SFRY") from repossessing apartments in Bosnia and Herzegovina. Additionally, persons who remained in active military service of any armed forces outside the territory of Bosnia and Herzegovina after 14 December 1995 are barred from repossessing apartments in Bosnia and Herzegovina. The applicants complain that the application of this law violates their right to possession of their property. They further complain that they have been discriminated against on the ground of their status as former members of the JNA.

4. The cases raise issues under Article 6, 8 and 13 of the European Convention on Human Rights ("the Convention") and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, as well as discrimination in the enjoyment of their rights to peaceful enjoyment of the rights guaranteed by these provisions.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

5. Application no. CH/97/60 (Andrija Miholić) was received on 3 July 1997 and registered on 16 October 1997. On 15 September 1998 the application was transmitted to Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina under Articles 6 and 13 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The Federation of Bosnia and Herzegovina requested an extension until 6 November 1998 within which to submit its observations. Neither respondent Party submitted observations at this point in the proceedings. Further information was received from the applicant on 7 October 1998.

6. Application no. CH/98/276 (Božo Čorapović) was received on 2 February 1998 and registered on 10 April 1998. On 25 June 1998 the application was transmitted to Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina under Articles 6 and 13 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. On 25 August 1998 the Federation of Bosnia and Herzegovina submitted its observations on the admissibility and merits of the case. On 22 September 1998 the Chamber received the applicant's response. The applicant's observations were transmitted to the respondent Parties. No response was received from either Party at this point in the proceedings.

7. Application no. CH/98/287 (Milorad Ćirić) was received on 2 February 1998 and registered on 10 April 1998. On 30 June 1999 the applicant informed the Chamber in writing that he had withdrawn his application before the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees (Annex VII Commission). On 15 December 1999 the case was transmitted to Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina under Articles 6 and 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

8. On 27 January 2000 Bosnia and Herzegovina submitted its observations on the admissibility and merits of the case. On 15 February 2000 the Federation of Bosnia and Herzegovina submitted its observations on the admissibility and merits of the case. On 14 March 2000 the applicant submitted his response. On 17 May 2000 the Federation submitted additional observations informing the Chamber that the applicant would be reinstated into his apartment on 15 June 2000. However, the eviction of the temporary occupant was never carried out and the applicant has never been reinstated.

9. On 10 May 2001 each Panel of the Chamber relinquished, pursuant to Rule 29 (4) of its Rules of Procedure, its respective jurisdiction over the above mentioned cases to the Plenary Chamber. The Plenary Chamber then considered these cases together with application nos. CH/98/362 and CH/99/1766.

10. The Chamber directed the Registry to retransmit case nos. CH/97/60, CH/98/276 and CH/98/287 under Article II(2)(b) of the Agreement to both respondent Parties. The cases were retransmitted to the respondent Parties on 15 May 2001. Additionally, the respondent Parties were asked specifically why the Law on Cessation of Application of the Law on Abandoned Apartments treats occupancy right holders, who come within the scope of Article 3a of this Law, differently from other occupancy right holders. The Federation submitted its additional observations in all three cases on 15 June 2001.

11. Application no. CH/98/362 (Dušan Ristić) was introduced on 18 February 1998 and registered on 10 April 1998. On 3 July 2000 the applicant informed the Chamber that he wanted to pursue his claim before the Human Rights Chamber as opposed to the Ombudsperson. On 15 May 2001 the application was transmitted to Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina under Articles 6, 8, 13 and 14 of the European Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. On 15 June 2001 the Federation of Bosnia and Herzegovina submitted its observations on the admissibility and merits of the case.

12. Application No. CH/99/1766 (Mihailo Buzic) was received on 25 March 1999 and registered on the same day. On 15 May 2001 the application was transmitted to Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina under Articles 6, 8, 13 and 14 of the European Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. On 15 June 2001 the Federation of Bosnia and Herzegovina submitted its observations on the admissibility and merits of the case.

13. On 4 July 2001 the Chamber held a public hearing on the admissibility and merits of the cases at the Cantonal Court in Sarajevo. The applicant Andrija Miholić was represented by his spouse, Dušanka Miholić. The applicant Bozo Čorapović was represented by his spouse, Zora Čorapović. The applicant Milorad Ćirić was represented by his spouse, Zorica Ćirić. The applicant Mr. Dušan Ristić was present in person and was represented by his attorney, Ms. Vanesa Ibrišimović. Mr. Mihailo Buzić was present in person and was represented by his attorney Ms. Amra Gorda. Bosnia and Herzegovina was represented by its agent Mr. Jusuf Halilagić. The Federation of Bosnia and Herzegovina was represented by its agent Ms. Seada Palavrić. Assisting Ms. Palavrić were Ms. Liljana Savić-Branković and Mrs. Zumreta Joldzo as well as Ms. Nura Zimić, an attorney for the Federal Ministry of Defense and Mr. Lutvo Mehonjić, Deputy Minister in the Federal Ministry of Defense. The Office of the High Representative ("OHR"), the United Nations Office of the High Commissioner for Refugees ("UNHCR") and the Organisation for Security and Co-operation in Europe ("OSCE") were invited to attend as *amici curiae.* They did not attend. However, OHR and UNHCR submitted observations in writing on 3 July 2001.

14. The Chamber deliberated on the admissibility and merits of the applications on 10 May, 8 June, 4 and 5 July, 9 and 10 October and 5, 6 and 9 November 2001 and adopted the present decision on the latter date. On 5 November 2001 the Chamber decided to join the cases pursuant to Rule 34 of the Chamber's Rules of Procedure.

III. FACTS

A. The facts of the individual cases

15. The apartments in question were all socially owned property. The holders of socially owned property in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia were state organs or legal persons. The JNA was one such state organ that controlled a certain portion of socially owned property. Each applicant enjoyed an occupancy right over his apartment as granted to him by the JNA. All of the applicants entered into purchase contracts with the JNA for the apartments over which they held occupancy rights. The contracts were entered into pursuant to the Law on Securing Housing for the Yugoslav National Army (see paragraphs 65 and 66 below). This law, which was passed in 1990 and came into force on 6 January 1991, essentially regulated the housing needs of military and civilian members of the JNA.

1. The case of Mr. Andrija Miholić (CH/97/60)

16. The applicant was born in Croatia and had Croatian citizenship since he was born. In the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("SFRY") all citizens had federal citizenship and citizenship of the republic where they were born or had their residence registered (see paragraph 153 below). He has lived in Bosnia and Herzegovina since 1970 and acquired citizenship of Bosnia and Herzegovina in 1996. The applicant's wife has always been a citizen of Bosnia and Herzegovina.

17. On 21 March 1974 the JNA allocated to the applicant an apartment at Ulica Kulovića 2 (then Ulica Slobodna Principa 10) in the center of Sarajevo. On 14 November 1991 the applicant, as the occupancy right holder over the apartment, concluded a contract on purchase of the apartment in question with the JNA, pursuant to the Law on Securing Housing for the JNA (see paragraph 66 below). The price of the apartment was 584.918,59 Dinar. At the time of purchase the applicant did not pay any money, as his contributions to the JNA Housing Fund covered the purchase price. The contract was verified by the Municipal Court II in Sarajevo on 28 December 1991. The applicant alleges that he attempted to register his ownership with the competent office, but was told that no condominium books were available at the moment.

18. The applicant alleges that he deserted from the JNA Army in March of 1992. On 25 April 1992 his military service with the JNA was terminated. The applicant had lived in Tuzla from 1989 until 15 May 1992 when he went to Germany. The applicant's family lived in the apartment in question until 1 November 1994. At that point the applicant's family went to live with the applicant's wife's parents in Glamoč. They were allegedly forced to leave Glamoč and in 1995 went to Banja Luka.

19. On 25 June 1995 the applicant's wife, with the agreement of the applicant, exchanged the apartment in Sarajevo for an apartment at Ulica Carice Milice 26/38 in Banja Luka. The contract on exchange of the apartments of 25 June 1995 was annulled *ex lege* by Article 2 of the Law on Cessation of the Application of the Law on Use of Abandoned Property (see paragraph 82 below).

20. On 24 May 1996 the apartment in Sarajevo was declared permanently abandoned and allocated to Ms. S.A.

21. The applicant, according to a document issued by the Embassy of Bosnia and Herzegovina in Bonn on 2 December 1997, alleges to have had refugee status in Germany. On 31 March 1998 the applicant allegedly lost his refugee status and returned to Bosnia and Herzegovina. Upon his return he went to Banja Luka where his family was residing.

22. On 2 April 1998 the applicant requested the Administration for Housing Issues in Sarajevo Center ("the Administration") to reinstate him into his apartment. On 9 April 1998 he filed a request for repossession of his apartment in Sarajevo with the Annex 7 Commission. That case is still pending. The applicant alleges that he has attempted to register his ownership over the apartment on three occasions, to no avail.

23. On 28 September 2000 the Administration issued a decision refusing the applicant's request because he was in active service in the JNA on 30 April 1991, he was not a citizen of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina according to the citizenship records on 30 April 1991 and he did not establish that he had residence approved to him in the capacity of a refugee, or other equivalent protective status, in a country outside the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia before 14 December 1995. The procedural decision also provided that further disposal of the apartment shall be taken over by the Federal Ministry of Defence ("MoD") and that an appeal has no suspensive effect.

24. On 9 November 2000 the applicant appealed the Administration's 28 September 2000 decision to the Ministry of Housing Affairs of Canton Sarajevo ("the Ministry"). On 30 March 2001 the Ministry rejected the appeal, confirming the Administration's decision of 28 September 2000.

25. On 22 December 2000 the Ministry for Refugees and Displaced Persons in Banja Luka issued a decision ordering the applicant and his family to vacate the apartment in Banja Luka within 90 days with the right to alternative accommodation. The applicant and his family have vacated the apartment. The applicant currently pays rent for an apartment in Banja Luka.

2. The case of Mr. Božo Čorapović (CH/98/276)

26. The applicant, who is of Serb origin, was born in Bosnia and Herzegovina and has citizenship of Bosnia and Herzegovina. The applicant's wife is also a citizen of Bosnia and Herzegovina. The applicant was a member of the JNA and continues to be a member of the armed forces of the Federal Republic of Yugoslavia. The Federation of Bosnia and Herzegovina denies that the applicant was a citizen of Bosnia and Herzegovina on 30 April 1991 because he was not, according to the Federation, registered in the Register of Citizenship at that date.

27. On 29 March 1990 the JNA allocated to the applicant an apartment at Ulica Armije Bosne i Hercegovine 17/25 (then Ulica Skojevska 53/25) in Tuzla. On 7 March 1992 the applicant purchased the apartment from the JNA pursuant to the Law on Securing Housing for the JNA. The price of the apartment was 1013.137,21 Dinar. The actual price of the apartment was reduced based on contributions to the JNA Housing Fund and other deductions to 606.819,00 Dinar. The purchase price appears to have been substantially paid off on 14 February 1992. The remainder appears to have been paid off on 9 March 1992. The applicant and his family lived in the apartment until May 1992 when they left to the Federal Republic of Yugoslavia where they still live.

28. On 25 July 1992 the apartment in question was declared temporarily abandoned and allocated to Mr. S.T. The apartment was later declared permanently abandoned. Mr. S.T. still occupies the apartment. The applicant alleges that Mr. S.T. is a double occupant. On 14 March 1997 the apartment in question was allocated for permanent use to Mr. S.T. who allegedly concluded a contract on the use of the apartment in question with the Logistics Administration Headquarters of the Army in Sarajevo.

29. On 26 May 1998 the applicant filed a request for repossession of his apartment in Tuzla with the Annex 7 Commission. The case is still pending. The applicant alleges that he has attempted to register ownership over his apartment, to no avail.

30. On 21 August 1998 the applicant requested the Service for Communal and Housing Affairs in Tuzla ("the Service") to reinstate him into his apartment. He alleges that before 1998, no municipal or state institution in Tuzla received requests for repossession of property. On 17 April 2000 the Service issued a decision refusing the applicant's request because he remained in active service in the armed forces of the Federal Republic of Yugoslavia after 14 December 1995. On 23 June 2000 the Ministry of Urbanism, Urban Planning and Environment of the Tuzla Canton upheld the decision of 17 April 2000. On 13 December 2000 the applicant allegedly filed an appeal to the Supreme Court. No decision has been taken on that appeal.

31. The applicant alleges that his wife and children have refugee status in the Federal Republic of Yugoslavia. The applicant further alleges that in January 2000 his wife submitted a request to her former employer in Tuzla to be reinstated. She has received no response.

32. The applicant alleges that he has not acquired another occupancy right outside the territory of Bosnia and Herzegovina. Allegedly, he pays rent of 250 German Marks (DEM) per month for an apartment in Inđija, the Federal Republic of Yugoslavia.

3. The case of Mr. Milorad Ćirić CH/98/287

33. The applicant is of Serb origin. He was born in Serbia and had citizenship in the Republic of Serbia until 1999. The applicant has had citizenship of Bosnia and Herzegovina since 1999. He lived in Bosnia and Herzegovina from 1974 until 1992. The applicant's wife has always been a citizen of Bosnia and Herzegovina.

34. On 29 March 1990 the JNA allocated to the applicant an apartment at Ulica Armije Bosne I Hercegovine 17/49 (then Ulica Skojevska 53/49) in Tuzla. On 4 March 1992 the applicant purchased the apartment pursuant to the Law on Securing Housing for the JNA. The price of the apartment was 658.848,56 Dinar. The actual purchase price was reduced to 323.020,00 Dinar based on the applicant's contributions to the JNA Housing Fund and other deductions. The purchase price apparently was substantially paid off on 12 February 1992 and appears to have been completely paid off on 21 February 1992.

35. The applicant left the apartment in 1992 and settled in the Federal Republic of Yugoslavia, together with his wife. The applicant has been in active service in the armed forces of the Federal Republic of Yugoslavia since then. Allegedly, the applicant was promoted in the armed forces in 1993 and 1998.

36. On 25 July 1992 the apartment was declared temporarily abandoned and allocated to Mr. S.B. On 18 March 1997 the apartment was declared permanently abandoned and allocated to Mr. S.B. for permanent use. Mr. S.B. concluded a contract on the use of the apartment with the Logistics Administration Headquarters of the Army in Sarajevo.

37. On 26 May 1998 the applicant filed a request for repossession of his apartment to the Annex 7 Commission. On 30 June 1999 the applicant withdrew his request. The applicant attempted to register his ownership over the apartment but was told that he could not register unless he first entered into possession.

38. On 21 August 1998 the applicant requested the Service for Communal and Housing Affairs in Tuzla ("the Service") to reinstate him into his apartment. The applicant also applied to the Department for Geodetic and Property Rights Affairs to register the apartment. However, he was informed that his case had been transferred to the Service to be solved. On 12 April 2000 the Service issued a decision refusing the applicant's request because he remained in the active service in the armed forces of the Federal Republic of Yugoslavia after 14 December 1995.

39. However, according to a certificate issued by the Ministry of Urbanism, Urban Planning and Environment of the Tuzla Canton ("the Ministry"), dated 3 May 2000, the applicant was to repossess the apartment on 15 June 2000. The eviction of the current occupant was never carried out. On 13 September 2000 the Ministry upheld the decision of 12 April 2000. The applicant alleges that he appealed the Ministry's 13 September 2000 decision to the Cantonal Court in Tuzla. No decision has been issued.

40. The applicant alleges that he has not acquired another occupancy right in the Federal Republic of Yugoslavia. He alleges that he pays rent of 250 DEM per month in Novi Sad, the Federal Republic of Yugoslavia.

4. The case of Mr. Dušan Ristić CH/98/362

41. The applicant is of Serb origin. He was born in Serbia and had citizenship in the Republic of Serbia until 1999. He acquired citizenship of Bosnia and Herzegovina in 1999. He has lived in Bosnia and Herzegovina since 1974. The applicant's wife has always been a citizen of Croatia.

42. On 30 January 1981 the JNA allocated an apartment to the applicant at Ulica Topal Osman Paše (then Ulica Milutina Đuraškovića) 16 in Novo Sarajevo. On 14 February 1992 the applicant purchased the apartment pursuant to the Law on Securing Housing for the JNA. The price of the apartment was 1.328.435,13 Dinar. The actual purchase price was reduced to 408.752,00 Dinar based on the applicant's contributions to the JNA Housing Fund and other deductions. The purchase price was paid off on 14 February 1992. The applicant was in military service with the JNA until 8 May 1991, when he was retired.

43. The applicant left the apartment in 1992 and settled in the Federal Republic of Yugoslavia together with his family. The apartment appears to have been completely devastated during the war as it was on the front line. It is disputed by the parties whether the apartment was ever formally declared abandoned. Nonetheless, the apartment was reconstructed, after the war, and allocated to Mr. N.G.

44. On 13 July 1998 the applicant requested the Administration for Housing Issues in Novo Sarajevo ("the Administration") to reinstate him into his apartment. On 12 July 2000 the Administration issued a decision refusing the applicant's request because he was in active service of the JNA on 30 April 1991, he was not a citizen of Bosnia and Herzegovina according to the citizenship records and he did not have residence approved to him in the capacity of a refugee, or other equivalent protective status, in a country outside the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia before 14 December 1995.

45. On 18 October 2000 the Ministry of Housing Affairs of Canton Sarajevo upheld the decision of 12 July 2000. On 7 December 2000 the applicant initiated an administrative dispute before the Cantonal Court in Sarajevo. The case is still pending.

46. Presently, the applicant and his wife live in their daughter's apartment in Sarajevo Novi Grad, together with her family.

5. The case of Mr. Mihailo Buzić CH/99/1766

47. The applicant is of Serb origin and was born in Montenegro. He has lived in Bosnia and Herzegovina since 1959 and has had citizenship of Bosnia and Herzegovina since 1999. The applicant's wife has Montenegrin citizenship since birth.

48. On 16 June 1981 the JNA allocated to the applicant an apartment at Merhemića trg (then Trg nesvrstanih Zemalja) 9 in Sarajevo Centar. On 7 December 1981 he concluded a contract on use of the apartment. On 14 February 1992 the applicant purchased the apartment. The price of the apartment was 1.190.976,00 Dinar. The actual purchase price was reduced to 452.107,00 Dinar based on the applicant's contributions to the JNA Housing Fund and other deductions. The price was paid off on that same day. The applicant, upon an order of the General Staff of the JNA, was dislocated to Belgrade on 7 May 1992. The applicant's family remained in the apartment until 1994. The applicant's service in the JNA was terminated 2 June 1992.

49. On 3 February 1994 the applicant's representative requested the Court of First Instance I in Sarajevo to confirm his ownership over the apartment. On 14 November 1994 the Court of First Instance I issued a decision granting the applicant's request. The Court of First Instance I found that the applicant had met all legal conditions to be registered as an owner of the apartment before the Decree on Temporary Prohibition on Sale of Socially Owned Apartments entered into force on 17 February 1992 (see paragraph 68 below). The Republic of Bosnia and Herzegovina, represented by the Military Attorney's Office, appealed this decision to the Court of Second Instance in Sarajevo. The case is still pending.

50. On 25 June 1998 the applicant requested the Administration for Housing Issues in Sarajevo Center ("the Administration") to reinstate him into the apartment. On 22 December 1999 the Administration issued a decision refusing the applicant's request because he was in the active military service of the JNA on 30 April 1991, he was not a citizen of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina according to the citizenship records and he did not have residence approved to him in the capacity of a refugee, or other equivalent protective status, in a country outside of the former

Socialist Federal Republic of Yugoslavia before 14 December 1995. The procedural decision further provides that further disposal of the apartment shall be issued by the Federal Ministry of Defence and that an appeal does not have suspensive effect. On 2 March 2000 the Administration issued another decision of the same content as the 22 December 1999 decision.

51. On 9 November 2000 the Ministry of Housing Affairs of Canton Sarajevo ("the Ministry") upheld the decision of 22 December 1999. On 10 November 2000 the Ministry annulled the decision of 2 March 2000 since the matter had already been decided by the procedural decision of 22 December 1999.

52. On 15 January 2001 the applicant initiated an administrative dispute before the Cantonal Court in Sarajevo. This case is still pending.

B. Submissions of *amici curiae*

1. The Office of the High Representative

53. As a background to the issue of JNA apartments, OHR stated that prior to 1992 there were approximately 12,500 JNA apartments in the Federation (the majority being in Sarajevo, with approximately 10,500) and approximately 3,500 in the Republika Srpska. In 1991 and 1992, the JNA began to privatise these apartments, offering them for sale to occupancy right holders. The JNA apartments were the first category of apartments to be privatised. The process of privatisation for most other socially owned apartments did not start until after the war. Additionally, the Republic/Federation authorities, beginning in February 1992, expressed their displeasure with the privatisation process, and their intention to prevent further privatisation of the apartments in light of the "dissolution" of Yugoslavia. Occupants signed contracts for purchase of the apartments, and paid part, or all, of the purchase price. However, some purchasers did not complete all of the requisite formalities for purchase, and others did not take any such steps at all.

54. Between February 1992 and January 1996 a series of laws and decrees were promulgated which effectively blocked the purchasers from completing their contracts and cancelling them all together (see paragraphs 68-80 below). A number of these apartments were declared abandoned and allocated for other use. The allocations were mainly to serving and wounded soldiers of the Federation Army, war widows and invalids and their families.

55. OHR stated that it was clear that certain military apartment holders have been treated differently from non-military apartment holders. OHR, then went on to discuss the legislative history of Article 3a. Decisions of the Human Rights Chamber had found that the Federation had violated the European Convention on Human Rights, specifically by retroactively annulling JNA contracts, and by denying the purchasers access to the courts to challenge the annulment. After the Chamber's first decision in 1997 (case no. CH/96/3, 8 and 9, *Medan*, *Bastijanović and Marković,* decisions on the merits of 3 November 1997, Decisions on Admissibility and Merits March 1996–December 1997), Federation authorities, including the Ministry of Defence (hereinafter "MoD"), failed to take any steps to rectify the violations by recognising the contracts. Discussions ensued between the MoD and OHR regarding implementation of the *Medan and Others* decision. In June 1999, it was agreed that the contracts would be recognised. Under the 1998 property laws, all pre-war occupancy right holders had a right to claim for repossession. This general law also applied to military apartments. However, the military had refused to allow return to these apartments, or even facilitate the processing of claims until 1999.

56. The environment surrounding the issue of return of military apartments was one of strong resistance. However, the OHR stated that it argued strongly during the above referenced negotiations that there are many people with a genuine desire to return, including pensioners who retired from the JNA in the years before this war, and that Chamber decisions must be implemented in full. Citing to Article 3a, provisions were negotiated to allow for the unqualified return to those who could show that they were refugees or displaced persons (namely, those who were not actively serving in the JNA in 1991, who were citizens of Bosnia and Herzegovina or who were given refugee or other status abroad

during the war, etc.). In other cases, it was agreed that those who had begun to purchase their apartments would receive compensation.

57. In mid-1999, an agreement "in principle" was reached between OHR and the Federation on these issues. Amendments to the Law on Cessation of the Application on the Law of Abandoned Apartments, giving effect to the agreement, were accepted and put in place by the High Representative in July 1999. OHR stated that at the time the agreement on Article 3a was reached with the Federation, OHR told the Federation that a finding by the Human Rights Chamber that the new legislation violated the European Convention on Human Rights would require a change to the legislation.

58. OHR then outlined what it called "factors to consider". It explained, that the exclusion from the general definition of refugee, found under Article 3, of persons who were citizens of another country and continued to serve in the other country's armed forces after the end of the war, were not in the 1951 Refugee Convention definition of refugees. The 1951 Refugee Convention definition of refugees provides as follows:

> "The term "refugee" shall apply to any person who, owing to a well founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his former habitual residence, is unable or, owing to such fear, is unwilling to return to it."

59. Further, the test for the definition of "refugee" found in the second paragraph of Article 3a, namely that one is not considered a refugee if he or she has acquired another occupancy right outside the territory of Bosnia and Herzegovina, was intended to reduce the shortage of housing. It stated that occupancy rights in the former Yugoslavia were limited to one household, given that they were in very short supply. Those who benefited from new housing rights outside the country had the benefit of assistance from that country.

60. The other class of persons excluded from the definition of refugee, found in the first paragraph of Article 3a, includes non-citizens of Bosnia and Herzegovina in active service with the JNA in 1991 who were not given refugee or other similar protective status outside of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia. In the opinion of OHR, this definition is closer to that of the Refugee Convention because non-citizens of Bosnia and Herzegovina may seek protection of their country of nationality under the 1951 Convention.

61. Finally, OHR pointed out the failure of the Federation authorities to comply with requests made by the High Representative to report on the allocation of these apartments, particularly in Croat areas. Under the *Instruction on Application of the Law on Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments,* all bodies dealing with MoD apartments are obliged to ensure that apartments are not used in violation of the housing laws by persons whose housing needs are otherwise met. This obligation includes making available information on the past and present use of such apartments. On 12 October 1999 the Federation MoD agreed with OHR to provide detailed information on the status of these apartments to ensure that a good proportion of them would be provided for humanitarian needs. Since then, the OHR has received numerous reports of non-compliance in this respect, particularly regarding allocation of apartments to individuals whose housing needs are otherwise met. The MoD has often neglected to provide information regarding the current status of apartments, so that these reports could be assessed accurately.

2. The United Nations High Commissioner for Refugees Sarajevo

62. UNHCR stated its understanding of Articles 3 and 3a of the Federation Law on Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments. Article 3, which provides for a broader definition of refugee than the definition found in Article 3 of the Law on Refugees from Bosnia and Herzegovina and Displaced Persons in Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of Bosnia and Herzegovina-hereinafter "OG BiH no. 3/99) adopted on 23 December 1999, is presumed solely for the purpose of regulating the process of property repossession. As such, it stands apart from any

definition of a refugee in International Refugee Law, and should also be considered *lex specialis* in relation to the Bosnia and Herzegovina Law on Refugees from Bosnia and Herzegovina.

63. UNHCR's understanding of Article 3a is that it provides a narrower set of conditions under which an occupancy right holder can be considered a refugee for the purposes of repossession of military apartments. These conditions were adopted to exclude a particular category of persons on the assumption that these persons would have found protection outside of Bosnia and Herzegovina, and that their claims for restitution or property in Bosnia and Herzegovina could be satisfactorily resolved under other legislation.

64. UNHCR notes, however, that it is conceivable that this provision could be reconsidered in the context of the ongoing effort to harmonise the legislation of both Entities, which should be undertaken in a manner so as to not prejudicially disadvantage any group. Moreover, UNHCR is concerned by the lack of transparency in the manner in which Article 3a has been implemented by the Federation authorities. Specifically, UNHCR notes the lack of information provided on the current use and possible re-allocation of military apartments.

IV. RELEVANT DOMESTIC LEGISLATION

A. Relevant legislation of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia

65. Each of the applicants contracted to purchase his apartment under the Law on Securing Housing for the Yugoslav National Army (Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia –hereinafter- "OG SFRJ", no. 84/90). This Law was passed in 1990 and came into force on 6 January 1991. It essentially regulated the housing needs for military and civilian members of the Yugoslav National Army ("JNA").

66. Article 20 of the Law provided that the holder of an occupancy right residing in an apartment of the JNA Housing Fund could purchase the apartment on the basis of a contract made with the authority responsible for the apartment. Article 21 laid out a formula for calculating the price payable for apartments so purchased. The price was based on a valuation of the apartment, subject to a number of deductions. In particular, provisions were made for a deduction in the purchase price based on the amount of contributions made by a particular purchaser to the JNA Housing Fund. Article 23 of the Law placed an obligation on the purchaser of an apartment to submit, within 30 days of the conclusion of the purchase contract, a request to the Land Registry to register the ownership of the apartment. This Law was never adopted as part of the law of Bosnia and Herzegovina.

67. Article 33 of the Law on Basic Ownership Relations provided that the ownership over immovables was acquired when the ownership was registered in a registry book (OG SFRY 6/80 and 36/90). This Law was in force in the Federation of Bosnia and Herzegovina until 17 March 1998.

B. Relevant Legislation of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina and after 11 April 1992, following independence, the Republic of Bosnia and Herzegovina

68. On 15 February 1992 the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree imposing a temporary prohibition on the sale of apartments previously characterised as social property (Official Gazette of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina-hereinafter "OG SR BiH" no. 4/92"). Article 1 of this Decree temporarily prohibited the sale of socially owned apartments located in the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina to holders of occupancy rights in them, where sales were being concluded in accordance with the Law on Securing Housing for JNA. Article 3 of the Decree declared invalid any purchase contract or other contract relating to a property right in such an apartment where that contract was inconsistent with the provisions of the Decree. Article 4 of the Decree prohibited courts and other state organs from notarising such contracts and from registering them either in property registers or in court registers. Article 5 of the Decree provided that the temporary prohibition on sales should remain in force until the entry into

force of a law regulating *inter alia* the sale of apartments within the JNA's control, and at longest for a year following the date of issue of the Decree (15 February 1993).

69. On 11 April 1992 the Presidency of the newly independent Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree declaring that it was not bound by any purchase contract an individual had entered into for the purchase of real property from the JNA.

70. On 15 June 1992 the Presidency issued a Decree which provided that all property belonging to the JNA and other state organs of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia located on the territory of Bosnia and Herzegovina should be considered as belonging to the Republic of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina –hereinafter- "OG RBiH" no. 6/92). This Decree thereby established that the Republic of Bosnia and Herzegovina was the *de jure* owner of apartments that had previously been alienated by the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

71. The Law on Abandoned Apartments, issued on 15 June 1992 as a Decree with force of law, was adopted as law on 1 June 1994 and amended on various occasions (OG RBiH nos. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 36/94, 9/95 and 33/95). It governed the re-allocation of occupancy rights over socially owned apartments that had been abandoned.

72. According to the Law, an occupancy right expired if the holder of the right and the members of his or her household had abandoned the apartment after 30 April 1990 (Article 1). An apartment was considered abandoned if, even temporarily, it was not used by the occupancy right holder or members of the household (Article 2). There were, however, certain exceptions to this definition. For example, an apartment was not to be considered abandoned if the apartment was destroyed, burnt or in direct jeopardy as a result of war actions (Article 3 paragraph 2).

73. An apartment declared abandoned could be allocated for temporary use to "an active participant in the fight against the aggressor of the Republic of Bosnia and Herzegovina" or to a person who had lost his or her apartment due to hostilities (Article 7). Such temporary use could last up to one year after the date of the cessation of the imminent threat of war. A temporary user was obliged to vacate the apartment at the end of that period and to place it at the disposal of the authority that had allocated it (Article 8).

74. The occupancy right holder was to be regarded as having abandoned the apartment permanently if he or she failed to resume using it either within seven days (if he or she had been staying within the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina) or within fifteen days (if he or she had been staying outside that territory) from the publication of the Decision on the Cessation of the State of War (OG RBiH no. 50/95, published on 22 December 1995). The resultant loss of the occupancy right was to be recorded in a decision by the competent authority (Article 10 compared to Article 3 paragraph 3).

75. On 13 March 1993 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with the force of law on the Resources and Financing of the Army of Bosnia and Herzegovina which provided that the social resources of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia which had been used by the JNA were placed under the temporary use and management of the army of the Republic (OG RBiH nos. 6/93 and 17/93).

76. On 1 June 1994 the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina adopted all previously issued Decrees with legal force as Law (OG RBiH no. 13/94). Thus, all Decrees with legal force listed above were adopted as laws on this date. Only the Decree of 15 February 1992 (see paragraph 68 above) was not adopted as law either on this date or at a later time.

77. On 12 July 1994 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with force of law amending the Law on Real Property Transactions (OG RBiH no. 18/94). Article 1 provided that contracts relating to real property transactions must be in writing and that the signatures of the contracting parties must be verified by a competent court. It further provided that any contract, relating to property transactions, that had been concluded in a manner that did not conform with the provisions of paragraph 1 of this Article shall have no legal force or effect. Article 3

of the Decree provided that written contracts concluded prior to the entry into force of the Decree were valid if the parties had fulfilled all obligations arising from the contracts completely or substantially. It further provided that contracts concluded prior to the entry into force of the Decree would be considered valid provided the parties had their signatures certified by a competent court within six months of the entry into force of the Decree.

78. On 25 November 1994 the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina introduced a Law on the Transformation of Social Property (OG RBiH no. 33/94). The effect of this Law was to transform all property that had formerly been categorised as socially owned property into state property. This Law entered into force on 25 November 1994 and was applied as of 1 January 1995.

79. On 3 February 1995 the Presidency of the Republic issued a Decree with force of law amending the Law on the Resources and Financing of the Army (OG RBiH no. 5/95)(see paragraph 75 above). This Decree provided that for the protection of the housing fund of the army, until the issuing of the Law on Housing in the Republic, courts and other state authorities should adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA. This Decree came into force on 10 February 1995, the date of its publication in the Official Gazette.

80. On 22 December 1995 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with force of law amending the Law on the Transfer of Resources of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia into the property of the Republic. This Decree provided that contracts for the sale of apartments and other property concluded on the basis of *inter alia* the Law on Securing Housing for the JNA were invalid. This Decree also provided that questions connected with the purchase of real estate, which was the subject of annulled contracts, would be resolved under a law to be adopted in the future. This Decree came into force on 22 December 1995. It was adopted as law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina on 18 January 1996 (OG RBiH 2/96).

C. Relevant Legislation of the Federation of Bosnia and Herzegovina

1. The Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments

81. The Law on Abandoned Apartments was repealed by the Law on Cessation of Application of the Law on Abandoned Apartments ("the Law on Cessation") which entered into force on 4 April 1998 and has been amended on several occasions thereafter (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina-hereinafter "OG FBiH"-nos. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99 and 43/99).

82. According to the Law on Cessation, no further decisions declaring apartments abandoned are to be taken (Article 1). All administrative, judicial and other decisions terminating occupancy rights based on regulations issued under the old law are invalid. Nevertheless, decisions establishing a right of temporary occupancy shall remain effective until revoked in accordance with the Law on Cessation. Pursuant to the amendment of the Law of 13 April 1999, the High Representative decided that any occupancy right or contract on use made between 1 April 1992 and 7 February 1998 is cancelled. A person occupying an apartment on the basis of a cancelled occupancy right or decision on temporary occupancy is to be considered as a temporary user (Article 2). Also contracts and decisions made after 7 February 1998 on the use of apartments declared abandoned are invalid. Any person using an apartment on the basis of such a contract or decision is considered to be occupying the apartment without any legal basis (Article 16).

83. The occupancy right holder of an apartment declared abandoned has a right to return to the apartment in accordance with Annex 7 of the General Framework Agreement. Persons who left their apartments between 30 April 1991 and 4 April 1998, the date when the Law on Cessation entered into force, shall be considered to be refugees or displaced persons under Annex 7 of the General Framework Agreement (Article 3 paragraphs 1 and 2).

84. Article 3a provides for an exception to Article 3, paragraph 1 and 2 of this Law, regarding apartments declared abandoned on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina, at the disposal of the Federation Ministry of Defence. It provides as follows:

> "the occupancy right holder shall not be considered a refugee if on April 30, 1991 s/he was in active service in the SSNO (Federal Secretariat for National Defence)- JNA (i.e. not retired) and was not a citizen of Bosnia and Herzegovina according to the citizenship records, unless s/he had residence approved to him or her in the capacity of a refugee, or other equivalent protective status, in a country outside the Former SFRJ before 14 December 1995."
>
> "A holder of an occupancy right from paragraph 1 of this Article will not be considered a refugee if s/he remained in the active military service of any armed forces outside the territory of Bosnia and Herzegovina after 14 December 1995, or if s/he has acquired another occupancy right outside the territory of Bosnia and Herzegovina."

Article 3a of the Law on Cessation came into force according to the High Representative's Decision of 1 July 1999.

85. All claims for repossession shall be presented to the municipal administrative authority competent for housing affairs (Article 4). With a few exceptions not relevant to the present application, the time-limit for an occupancy right holder to file a claim for repossession expired 15 months after the entry into force of the new law, i.e. on 4 July 1999 (Article 5 paragraph 1). If no claim was submitted within that time-limit, the occupancy right is cancelled (Article 5 paragraph 3).

86. Upon receipt of a claim for repossession, the competent authority, normally the municipal administrative authority for housing affairs, had 30 days to issue a decision (Article 6) containing the following parts (Article 7 paragraph 1):

1. a confirmation that the claimant is the occupancy right holder;
2. a permit for the occupancy right holder to repossess the apartment, if there was a temporary user in the apartment or if it was vacant or occupied without a legal basis;
3. a termination of the right of temporary use, if there was a temporary user in the apartment;
4. a time-limit during which a temporary user or another person occupying the apartment should vacate it; and
5. a finding as to whether the temporary user was entitled to accommodation in accordance with the Law on Taking Over the Law on Housing Relations.

87. Following a decision on repossession, the occupancy right holder is to be reinstated into his apartment not earlier than 90 days, unless a shorter deadline applies, and no later than one year from the submission of the repossession claim (Article 7 paragraphs 2 and 3). Appeals against such a decision could be lodged by the occupancy right holder, the person occupying the apartment and the allocation right holder and should be submitted to the cantonal ministry responsible for housing affairs within 15 days from the date of receipt of the decision. However, an appeal has no suspensive effect (Article 8).

2. The Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right

88. Relevant to the current cases, Article 39a of the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right (OG FBiH nos. 27/97 and 11/98) states that a person who entered into a contract to purchase a JNA apartment, who holds the occupancy right over said apartment, and is legally using the apartment shall be registered as that apartment's owner with the competent court by an order of the relevant housing authority within the Federation Ministry of Defence. Article 39c states that Article 39a shall also apply to an occupancy right holder who has "exercised the right to repossess the apartment under the Law on Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments."

89. Article 39d states that if an individual fails to realise their rights to the apartment with the Federation Ministry of Defence, they may initiate proceedings before the competent court.

90. Article 39e provides that an individual who is not entitled to repossession of the apartment in accordance with the provisions of Articles 3 and 3a of the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments and who entered into a legally binding contract on the purchase of an apartment with the JNA before 6 April 1992, shall have the right to submit a request to the Federation Ministry of Defence for compensation of the funds paid on that basis, unless it is proved that these funds were acknowledged for purchase of an apartment outside the territory of Bosnia and Herzegovina.

3. Law on Housing Relations

91. Relevant to the current cases, Article 19 of the Law on Housing Relations (OG SRBiH nos. 14/84, 12/87 and 36/89; OG RBiH nos. 2/93; OG FBiH nos. 11/98 and 38/98) provides that only one person may be the occupancy right holder over one apartment. If the contract on use of the apartment is concluded by one of the spouses who lives in the household, the other spouse shall also be considered the occupancy right holder.

4. The Law on Administrative Proceedings

92. Under Article 216 paragraph 1 of the Law on Administrative Proceedings (OG FBiH no. 2/98) the competent administrative organ has to issue a decision within 30 days upon receipt of a request to this effect. Article 216 paragraph 3 provides for an appeal to the administrative appellate body if a decision is not issued within this time limit (appeal against "silence of the administration").

D. Relevant legislation of Bosnia and Herzegovina

93. The Constitution of Bosnia and Herzegovina is contained in Annex 4 to the General Framework Agreement. Article III of the Constitution is entitled "Responsibilities of and Relations Between the Institutions of Bosnia and Herzegovina and the Entities." Paragraph 1 of Article III, entitled "Responsibilities of the Institutions of Bosnia and Herzegovina" reads as follows:

> "The following matters are the responsibility of the Institutions of Bosnia and Herzegovina:
>
> (a) Foreign policy.
> (b) Foreign trade policy.
> (c) Customs policy.
> (d) Monetary policy (…)
> (e) Finances of the Institutions and for the international obligations of Bosnia and Herzegovina.
> (f) Immigration, refugee, and asylum policy and regulation.
> (g) International and Inter-Entity criminal law enforcement, including relations with Interpol.
> (h) Establishment and operation of common international communications facilities.
> (i) Regulation of Inter-Entity transportation.
> (j) Air traffic control.

94. In paragraph 3 of Article III, it is stated that "…(a)ll governmental functions and powers not expressly assigned in this Constitution to the institutions of Bosnia and Herzegovina shall be those of the Entities.

V. ALLEGED AND APPARENT VIOLATIONS OF HUMAN RIGHTS

95. The applicants complain of the fact that they have not been reinstated into their respective apartments and that the contracts on purchase of their respective apartments have not been recognised. The applications raise issues under Articles 6, 8 and 13 of the European Convention on Human Rights and Article 1 on Protocol No. 1 to the Convention, as well as of discrimination in the enjoyment of the rights guaranteed by these provisions.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. Bosnia and Herzegovina

96. Bosnia and Herzegovina submitted its observations on the admissibility and merits of case no. CH/98/287 (Milorad Ćirić) on 27 January 2000. With respect to the admissibility and merits, it stated that the applicant has failed to exhaust domestic remedies available to him.

97. During the public hearing on 4 July 2001, Mr. Jusuf Halilagić, the agent for Bosnia and Herzegovina, submitted Bosnia and Herzegovina's position with respect to the admissibility and merits of all five cases. Mr. Halilagić stated that the applicants' cases do not fall within the competence of the institutions of Bosnia and Herzegovina as defined under Article III paragraph 1 (a)-(j) of the Constitution of Bosnia and Herzegovina. Additionally, he stated that Bosnia and Herzegovina agrees completely with the observations of the Federation of Bosnia and Herzegovina submitted on 15 June 2001. Finally, he stated that the applicants' legal status with respect to possession of their apartments has been determined pursuant to the laws of the Federation of Bosnia and Herzegovina. Therefore, Bosnia and Herzegovina argues that it bears no responsibility for alleged violations of human rights in this regard.

B. The Federation of Bosnia and Herzegovina

1. Written observations of 25 August 1998

98. The observations of the Federation of Bosnia and Herzegovina were received in case no. CH/98/276 (Božo Čorapović) on 25 August 1998. With respect to admissibility, the Federation argues that the Chamber should declare the case inadmissible because the applicant failed to exhaust domestic remedies. The Federation did not expand on this argument at that time.

99. With respect to the merits, the Federation argues that the Chamber is not competent to examine allegations of alleged human rights violations that occurred prior to 14 December 1995. In this case, the Federation argues that the applicant entered into a contract on purchase of the apartment after the publishing and coming into force of the Decree of 15 February 1992 which imposed a temporary prohibition on the sale of apartments that were characterised as socially owned property (see paragraph 68 above). Article 3 of that Decree declared null and void any contracts made in contravention of the Decree. Accordingly, the Federation argues that the applicant's contract was void *ab initio*. Therefore, unlike the case of *Medan (*see paragraph 55 above*)*, this case does not involve the retroactive annulment of a contract since a valid contract never existed. Therefore, the Federation argues that there has been no violation of the applicant's human rights and the application should be rejected as manifestly ill-found.

100. Additionally, the Federation argues that the actions taken with regard to JNA apartments were necessary to remedy the inequality that existed between persons who were able to purchase JNA property and those who were not. Accordingly, it argues that such legal provisions designed to ensure that all occupancy right holders in Bosnia and Herzegovina can purchase apartments on an equal footing do not violate Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. Finally, the Federation asks the Chamber to set aside its decision in the *Medan* case.

2. Written observations of 15 February 2000

101. The Federation submitted its observations on the admissibility and merits of case no. CH/98/287 (Milorad Ćirić) on 15 February 2000. With respect to admissibility, the Federation argues that the applicant failed to exhaust domestic remedies. With respect to the merits, the Federation argues that there has been no violation of Article 6 because pursuant to Article 39d of the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right the applicant can initiate proceedings before a competent court and the applicant has failed to do so.

102. With respect to an alleged violation of Article 8 of the Convention, the Federation argues that the applicant voluntarily abandoned his apartment without any influence from the Federation. With respect to an alleged violation of Article 1 of Protocol No.1 to the Convention, the Federation argues that Article 39 of the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right sufficiently protects the property rights of the applicant.

3. Written observations of 15 and 16 June 2001

103. Observations from the Federation of Bosnia and Herzegovina were received in all five cases on 15 and 16 June 2001. With respect to all five cases, the Federation objects to the admissibility of the applications *ratione personae* on the ground that Article 3a of the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments (see paragraph 84 above) was inserted into the Law according to a decision of the High Representative of 1 July 1999. Further, the OHR additionally imposed the Instructions on the Application of the Law on Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments, which included a section on processing claims for repossession of military apartments. The Federation states that it is required to apply these laws unconditionally. Accordingly, the Federation cannot be the respondent Party in these cases. Further, as the Chamber has held in the cases of *Municipality Council of the Municipality of South-West Mostar v. the High Representative* (cases nos. CH/00/4027 and CH/00/4074, decision of 9 March 2000, Decisions January-June 2000), the High Representative is not a party to the Agreement and the Chamber did not find that any of the acts complained of fell within the responsibility of any of the parties to the Agreement. Likewise, in this case the alleged violations of human rights are a result of a law imposed by the High Representative and the Chamber should not, in fact, cannot find that any of these alleged violations are the responsibility of the Federation.

104. Further the Federation argues that the applications are inadmissible for failure to exhaust domestic remedies. Specifically, it argues that two of the cases are still pending before domestic courts. Additionally, none of the applicants filed proceedings pursuant to Article 39d of the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right (see paragraph 89 above).

105. With respect to cases nos. CH/97/60 (Miholić) and CH/98/276 (Čorapović) in which the applicants have filed claims with the Annex 7 Commission, the Federation argues that these applications should be declared inadmissible pursuant to Article VIII(2)(d) of the Agreement as they are pending before another Commission.

106. With respect to the merits, the Federation argues that there has not been a violation of Article 14 of the Convention in connection with Article 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The Federation concedes that there has been differential treatment between the occupancy right holders who are subject to the exclusions under Article 3a and other occupancy right holders. However, it argues that these groups of persons are not in analogous situations and such differential treatment is fully justified and has been pursued in accordance with the law. Finally, it argues that the Chamber should bear in mind the margin of appreciation granted to contracting States under the Convention.

107. Specifically, the Federation argues that persons subject to Article 3a are not similarly situated to other occupancy right holders. Persons who are included in this category and who are not able to repossess their apartments are able to seek protection in their countries of origin, such as the Federal Republic of Yugoslavia, Slovenia, Macedonia and Croatia. These persons also have the possibility of being granted the status of a refugee in countries outside the territory of Bosnia and Herzegovina. In any event, these persons are entitled to claim compensation.

108. Further, as alluded to above (see paragraph 100 above), the Federation reiterates its position that former JNA members had certain advantages over occupancy right holders of civilian apartments in that the purchase price for JNA apartments was lower than for others based on their contributions to the JNA Housing Fund. Further, all persons paid contributions to a housing fund and many of them have not been allocated any apartment for use. Additionally, there is a huge number of military persons who left other Republics of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia and settled in Bosnia and Herzegovina and who do not have the opportunity to regain their occupancy rights on the territory of the Republics they left. Considering all of the above, the Federation

considers that these are not relevant groups for comparison and that, in any event, any interference is justified.

109. With respect to Article 8, the Federation argues that the domestic bodies applied properly Article 3a. Further, to the extent there has been an interference it was in accordance with the law. Additionally, it argues that this interference pursued a legitimate aim that is necessary in a democratic society. Namely, it protects the rights of others, *e.g.,* of active fighters and their families or of persons who were forced to leave their houses due to the war.

110. With respect to cases nos. CH/98/276 (Čorapović) and CH/98/287 (Ćirić), the Federation reminds the Chamber that the applicants left their respective apartments of their own free will as active military personnel serving in the armed forces of another state.

111. Additionally, the Federation argues in connection with the allegation put forward in case no. CH/98/287 (Ćirić), that the applicant's wife has also been discriminated against as the wife of the occupancy right holder, that this allegation is ill-founded. Specifically, the Federation concedes that the applicant's wife is also considered an occupancy right holder according to Article 2 paragraph 2 of the Law on Housing Relations (see paragraph 91 above). However, since the applicant and his wife left Tuzla in 1992 as active military personnel in the armed forces of another State and not as refugees or displaced persons, the first instance organ determined that they were not refugees and not entitled to repossession.

4. Oral statements during the public hearing on 4 July 2001

112. The Federation maintains its previous written observations. Further it accepts the *amicus curiae* statement of the OHR on the whole, except for the statement regarding its failure to report to the international community about the allocation of the Federation MoD apartments. Further, the Federation states that it did not consider any of the applicants to be the owners of the apartments in question, because none of the applicants properly registered their ownership.

113. Ms. Nura Zimić, the attorney for the Federal Ministry of Defense, submitted a statement on behalf of the Federation regarding Article 3a of the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments and Article 39 of the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right. Ms. Zimić stated that the MoD has completed more than 1,800 proceedings in which persons' ownership over former JNA apartments have been registered. Reports of the registrations have been regularly submitted to the OHR. Further, approximately 30% of the free military apartments were allocated by the MoD to three social categories-disabled veterans, demobilised fighters and the families of fallen soldiers. Additionally, 576 new procedural decisions on temporary contracts have been issued.

114. Ms. Zimić further submitted that on the whole of Bosnia and Herzegovina there were about 16,052 military apartments. In the Federation about 12,559 and in the Republika Sprska about 3,493. Under control of the Army there were 6,418 abandoned apartments and there were more than 5,500 claims for regaining possession before the Annex 7 Commission. She added that, in Belgrade, there are more military apartments than in the whole of Bosnia and Herzegovina. Finally, officers of the Federation Army who had an apartment outside of the territory of Bosnia and Herzegovina cannot be legally reinstated into those apartments.

115. Mr. Lutvo Mehonjić, Deputy Minister in the Federal Ministry of Defence, also submitted a statement on behalf of the Federation. He stated that Article 5 of the Statute on Allocation of Apartments in the former JNA provided that military personnel were allocated apartments in the garrison where they performed their service. Pursuant to Article 10, after retirement or termination of service, a military person had the right to choose where he wanted an apartment to be provided to him. In practise, he stated that the majority of persons used to request allocation of an apartment in the republic where they were born. After the dissolution of the former JNA, military persons from the former JNA went back to their Republic of origin, "almost as a rule, and left their pre-war apartments". They submitted their applications in the republics they went to and other apartments

were allocated to them. He then stated that he had about ten certificates which proved this statement and that he would provide them to the Chamber.

116. With regard to the case of Mr. Ristić (CH/98/362), Mr. Mehonjić further explained that there was no distinction between "active service" or at the "disposal" of the army. A person was considered in "active" service until such time as a procedural decision was issued on retirement or termination of service.

117. Finally, Mr. Mehonjić stated that the sale of former JNA apartments during 1991 and 1992 was only done in Bosnia and Herzegovina. It was not done in any other Republic of the former Federal Republic of Yugoslavia. The Army of the Federation was not in the position to purchase an apartment outside Bosnia and Herzegovina. Therefore, members of the Federation Army cannot realise the right to reinstatement, while their colleagues from other former Republics (now States) request apartments in Bosnia and Herzegovina.

118. Mr. Mehmedalija Huremović, head of the Association of Tenants BIHUS, also submitted a statement on behalf of the Federation. Mr. Huremović has been involved with housing laws for over forty years and took part in the creation of the majority of Republic regulations regarding housing issues. He stated that pursuant to the Law on Housing Relations one citizen may be the occupant over one apartment only. There is one exception when the contract is concluded by one spouse and the other spouse becomes the sub-occupancy right holder. Such holder is at the same time a member of the family household and if he or she acquires another apartment he or she cannot be the occupancy right holder over both apartments. He further stated that:

> "a spouse as a family household member always bears the fate of the occupancy right holder. So, if the apartment is not used any more because of the cancellation of the contract on use of the apartment, by the contract on exchange, by occupancy right realized over some other apartment these refer also to the other spouse as a member of the family household".

Further, he stated that the intent of Article 3a would be thwarted if one of the spouses was forbidden to return into possession of an apartment and the other was permitted to do so. Additionally, such an interpretation would not be in accord with the Law on Housing Relations. This principle flows from the presumption that one person and one citizen may be the occupancy right holder over one apartment and this concept applies to the actual occupancy right holder and the members of his household.

119. With respect to Mr. Andrija Miholić, (CH/97/60) the Federation denies that he was given refugee status in Germany. The document he provided to the domestic courts and the Chamber, which was issued by the embassy of Bosnia and Herzegovina in Bonn on 2 December 1997, is very vague. Further, to establish refugee status he would need to have a document issued by the German Government confirming that he enjoyed refugee status.

5. Additional information received after the Public Hearing

120. The Federation provided further information establishing that other former members of the JNA or current members of the Army of Yugoslavia have, in fact, acquired occupancy rights in the Federal Republic of Yugoslavia. It further asserts that these persons have filed claims for return of apartments in Bosnia and Herzegovina. Additionally, it provided information that the rental price of an apartment from the Army of the Federal Republic of Yugoslavia comes to approximately 1 or 2 DEM.

C. The Applicants

121. All of the applicants maintain their applications in whole. They state that they have pursued every available option before the domestic organs. Further, all of the applicants state that their housing problems have not been solved elsewhere. Mr. Čorapović and Mr. Ćirić maintain that they have not been able to acquire property in the Federal Republic of Yugoslavia because they purchased apartments in the Republic of Bosnia and Herzegovina. The applicant, Mr. Ćorapović, states that the Decree on Temporary Prohibition on Sale of Socially Owned Apartments was invalid, since it was contrary to the legislation of the then Socialist Federal Republic of Yugoslavia. As a

remedy, all of the applicants request repossession of their respective apartments in Bosnia and Herzegovina and registration in the land books as owners.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

122. Before considering the merits of these cases the Chamber must decide whether to accept them, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement. Under Article VIII(2)(a), the Chamber shall consider whether effective remedies exist and, if so, whether they have been exhausted. Under Article VIII(2)(c), the Chamber shall dismiss any application, which it considers incompatible with the Agreement. Further, pursuant to Article VIII(2)(d), it may reject or defer consideration if the applications concern a matter currently pending before, *inter alia*, any other Commission established by the Annexes to the General Framework Agreement.

1. Bosnia and Herzegovina

123. Bosnia and Herzegovina objects to the admissibility of the applications as directed against it on the ground that the applicants' complaints do not fall within the competence of Bosnia and Herzegovina as provided for in the Article III of the Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 to the General Framework Agreement). It further argues that the applicants' legal status with respect to the apartments in question has been determined pursuant to the laws of the Federation of Bosnia and Herzegovina. Therefore, Bosnia and Herzegovina claims that it cannot be held responsible for any violation of human rights that may be found in connection with the applicants' property rights. To the extent that Bosnia and Herzegovina objected in its early submission that the applicant in case no. CH/98/287 (Ćirić) failed to exhaust domestic remedies, this objection appears to be superseded by the argument stated above. In any event, the objection on the ground of failure to exhaust domestic remedies is addressed below (see paragraphs 134-135).

124. The Chamber notes that the matters the applicants complain of are not within the responsibilities of Bosnia and Herzegovina as listed in Article III of the Constitution. However, the Chamber finds that the applicants' claims, at their inception, stem from the Decree of 22 December 1995, which annulled all JNA contracts. This Decree was issued by the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina and adopted as law by the Assembly of the Republic (see paragraph 80 above). In this regard, the Chamber recalls the case of *Medan and others* wherein the Chamber found that Bosnia and Herzegovina violated the applicants' rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention since it was responsible for passing the legislation that retroactively annulled the applicants' contracts (see the above-mentioned *Medan and others* decision, paragraphs 45-47). The present applicants must be understood as alleging that it is the effects of that Decree that have been ongoing to this day (see cases nos. CH/98/159 et al., *Huseljić and others*, decision on admissibility and merits of 11 June 1999, paragraph 31, Decisions January-July 1999). Accordingly, the objection of Bosnia and Herzegovina must be rejected.

125. As no other ground for declaring the applications inadmissible has been put forward or is apparent, the applications are to be declared admissible in relation to Article 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention with respect to Bosnia and Herzegovina.

2. The Federation of Bosnia and Herzegovina

(a) Ratione personae

126. The Federation objects to the admissibility of the applications on the ground that Article 3a of the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments was inserted into the Law according to a Decision of the High Representative of 1 July 1999, which the Federation is obliged to implement without the possibility to raise objections. The Federation reminds the Chamber that it has on other occasions declared inadmissible *ratione personae* applications complaining about decisions of the High Representative.

127. The Chamber notes that it is true that it has declared inadmissible *ratione personae* applications directed against decisions of the High Representative removing officials from office. In case no. CH/98/1266, *Čavić v. Bosnia and Herzegovina* (decision on admissibility of 18 December 1998, Decisions and Reports 1998), the applicant alleged a violation of his freedom of opinion, freedom of expression and of his right to be elected in free elections due to a decision of the High Representative removing him from his position as a member of the National Assembly of Republika Srpska and barring him from office for an indefinite period. The Chamber noted that the case, though directed against Bosnia and Herzegovina, concerned the actions of the High Representative. The Chamber proceeded to find that:

> "18. Article II(2) of the Agreement gives the Chamber competence to consider, *inter alia*, alleged or apparent violations of human rights for which it is alleged or apparent that the Parties are responsible. It does not provide for the possibility of the Chamber considering applications directed against the High Representative. As the Chamber has previously stated, it is beyond doubt that the actions of the High Representative are not subject to any review in relation to the carrying out of his functions under the General Framework Agreement. For this to be the case, the General Framework Agreement would have to provide specifically for any such review [...].
>
> 19. The actions complained of were carried out by the High Representative in the performance of his functions under the General Framework Agreement, as interpreted by the Bonn Peace Implementation Conference. There is no provision for any intervention by the respondent Party (or by any of the other Parties to the General Framework Agreement) in those actions. In addition, the High Representative cannot be said to be acting as, or on behalf of, the State or the Entities when acting in pursuance of his powers. As a result, the actions giving rise to the present application cannot be considered to be within the scope of responsibility of the respondent Party."

In conclusion, the Chamber held that "the impugned acts do not come within the responsibility of the respondent Party and are therefore outside the competence of the Chamber under Articles II and VIII(1) of the Agreement" (*Čavić* decision, paragraph 20).

128. In the cases of the *Municipal Council of the Municipality of South-West Mostar v. the High Representative* (cases nos. CH/00/4027 and CH/00/4074, decision of 9 March 2000, Decisions January-June 2000), the applicant directed its complaint concerning the removal from office of two officials of the Municipality South-West Mostar directly against the High Representative. The Chamber dismissed the cases on grounds of incompatibility with the Agreement *ratione personae*, noting that "the High Representative is not a Party to the Agreement and the Chamber cannot find that any of the acts complained of by the applicant falls within the responsibility of the possible respondent Parties" (*Municipal Council of the Municipality of South-West Mostar* decision, paragraph 9).

129. Returning to the cases currently before it, the Chamber takes the view that the role of the High Representative in enacting Article 3a of the Law on Cessation is of a different nature than his decisions to remove officials of national elective bodies, which constituted the subject matter of the two Chamber decisions recalled above. In this respect, it is useful to refer to the *Law on State Border Service* decision of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (Case No. U 9/00, *Request for evaluation of the constitutionality of the Law on State Border Service*, decision of 3 November 2000). The Law on State Border Service had been enacted by the High Representative and was published, two weeks later, in the Official Gazette of Bosnia and Herzegovina. The applicants before the Constitutional Court contended, on the one hand, that the High Representative did not have the normative powers to impose a law in the absence of a vote by the Parliamentary Assembly. On the other hand, the applicants challenged the conformity of the Law on State Border Service with certain provisions of the Constitution of Bosnia and Herzegovina (paragraph 2 of the decision).

130. The Constitutional Court examined whether it had jurisdiction to evaluate the constitutionality of a law imposed by the High Representative. The relevant part of its decision reads:

> "5. The Law on State Border Service was enacted by the High Representative for Bosnia and Herzegovina on 13 January 2000 following the failure of the Parliamentary Assembly to adopt a draft law proposed by the Presidency of Bosnia and Herzegovina on 24 November 1999. [... The High Representative] has been vested with special powers by the international community and his mandate is of an international character. In the present

> case, the High Representative – whose powers under Annex 10 to the General Framework Agreement, the relevant resolutions of the Security Council and the Bonn Declaration as well as his exercise of these powers are not subject to review by the Constitutional Court – intervened in the legal order of Bosnia and Herzegovina and the law which he enacted is in the nature of a national law and must be regarded as a law of Bosnia and Herzegovina.
>
> 6. Thus, irrespective of the nature of the powers vested in the High Representative by Annex 10 of the General Framework Agreement for Bosnia and Herzegovina, the fact that the Law on State Border Service was enacted by the High Representative and not by the Parliamentary Assembly does not change its legal status, either in form – since the Law was published as such in the Official Gazette of Bosnia and Herzegovina on 26 January 2000 (O.G. No 2/2000) – or in substance, since, whether or not it is in conformity with the Constitution, it relates to a field falling within the legislative competence of the Parliamentary Assembly according to Article IV.4 (a) of the Constitution. The Parliamentary Assembly is free to modify in the future the whole text or part of the text of the Law, provided that the appropriate procedure is followed."

131. In accordance with the reasoning developed by the Constitutional Court, the Chamber takes the view that for the purpose of the admissibility *ratione personae* of applications directed against alleged violations originating in an act of the High Representative, two situations must be distinguished. In certain cases, the High Representative "substitut[es] himself for the national authorities" and acts "as an authority of Bosnia and Herzegovina and the law which he enact[s] is in the nature of a national law and must be regarded as a law of Bosnia and Herzegovina", or, as in the cases presently before the Chamber, as a law of the Federation. Indeed, as Article 3a constitutes an amendment to the Federation Law on Cessation, which was adopted pursuant to the procedures provided for by the relevant constitutional provisions, there can be no doubt that the provisions of Article 3a share the nature of national law and can be amended by the Federation Legislature. The fact that Article 3a was published in the Official Gazette of the Federation no. 27/99, just as an enactment by the Federation Legislature would have been published, stresses that Article 3a is national law both in form and substance. The Federation, therefore, is the appropriate respondent Party in respect to allegations of violations of the Agreement resulting from the application of Article 3a.

132. When the High Representative decides to remove officials, on the contrary, as in the above-mentioned *Čavić* and *Municipal Council of the Municipality of South-West Mostar* cases, he cannot be seen as "substituting himself for the national authorities". No national authority within the constitutional framework of Bosnia and Herzegovina, the Republika Srpska or the Federation is empowered to remove elected officials as it is done by the High Representative. Moreover, once an official is removed and barred from office by the High Representative, no national authority or electorate can modify the decision, reinstating the official. Therefore, these decisions do not share the nature of national law, and are not within the scope of responsibility of any of the possible respondent Parties of the Agreement. Applications to the Chamber directed against such decisions are thus inadmissible *ratione personae*.

133. In conclusion, for the reasons stated, the Chamber holds that, Article 3a being a provision of the Federation law, the Federation is the appropriate respondent Party for allegations of violations of the Agreement resulting from the application of Article 3a by Federation authorities.

(b) Exhaustion of domestic remedies

134. The Federation objects further to the admissibility of the applications on the ground that the applicants have failed to exhaust domestic remedies. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Chamber must consider whether effective remedies exist and whether the applicants have demonstrated that they have been exhausted. The Chamber has found that the existence of remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness (see e.g, case no. CH/96/17, *Blentić,* decision on admissibility and merits of 3 December 1997, paragraph 19-21, with further references, Decisions on Admissibility and Merits March 1996- December 1997). It is necessary to take realistic

account not only of the existence of formal remedies in the legal system, but also of the general legal and political context in which they operate, as well as the personal circumstances of the applicants (ibid.). It is incumbent on the respondent Party, claiming non-exhaustion, to satisfy the Chamber there was an effective remedy available.

135. The Federation submits that none of the applicants have exhausted the domestic remedies available to them. Specifically, the Federation argues that with respect to some applicants appeals are still pending before the Cantonal Court and with respect to other applicants recourse may be had to other appeals or extraordinary remedies which may be effective. However, at the same time, the Federation argues that the first and second instance bodies have properly applied Article 3a of the Law on Cessation in deciding that the applicants are not entitled to regain possession of the apartments in question. Accordingly, the Chamber notes that even if the applicants had sought to avail themselves of further domestic remedies available to them, they would have no prospect of success as a result of the application of Article 3a of the Law of Cessation in conjunction with Article 39 of the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right. In these circumstances, the Chamber is satisfied that the applicants cannot be required to exhaust any further domestic remedies for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement (see e.g., case no. CH/98/800, *Gogić*, decision on admissibility and merits of 13 May 1999, paragraph 46, Decisions January–July 1999).

(c) Lis alibi pendens

136. Finally, the Federation objects to the admissibility of cases nos. CH/97/60 and CH/98/276 pursuant to Article VIII(2)(d) of the Agreement because they are currently pending before the Annex 7 Commission.

137. According to Article VIII(2)(d) of the Agreement the Chamber may reject or defer further consideration of a case, if it concerns a matter currently pending before any other international human rights body responsible for the adjudication of applications or the decision of cases, or another Commission established by the Annexes to the General Framework Agreement.

138. The Chamber notes that the applicants in case nos. CH/97/60 (Miholić) and CH/98/276 (Čorapović) have also claimed return of their respective apartments with the Annex 7 Commission. These cases are currently pending. According to Annex 7, the mandate of that Commission is confined to decisions on claims for real property in Bosnia and Herzegovina, where the property has not been sold voluntarily or otherwise transferred since 1 April 1992. The Chamber notes that in the present cases the applicants have raised several complaints essentially different from the subject matter that they have brought before the Annex 7 Commission, among others the complaint that they were discriminated against. These complaints fall outside the Annex 7 Commission's competence.

139. As the Chamber has already held in prior cases, in these circumstances, the applicants' pending claims before the Annex 7 Commission do not preclude the Chamber from examining the whole of the present cases before the Chamber. Moreover, even if one of the matters now before the Chamber remains pending before the Annex 7 Commission, the Chamber does not find it appropriate to defer further consideration of the present application or part of it (*see e.g.*, cases nos. CH/97/93, *Matić*, decision on admissibility and merits of 14 May 1999, paragraphs 52-54, Decisions January-July 1999; CH/98/756, *Đ.M.*, decision on admissibility and merits of 13 April 1999, paragraphs 58-60, Decisions January-July 1999).

(d) Conclusion as to admissibility

140. As the Chamber has concluded that the applications are admissible *ratione personae* against Bosnia and Herzegovina, and all of the objections as to admissibility raised by the Federation having to be dismissed, the applications are admissible against Bosnia and Herzegovina in relation to Article 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and the Federation of Bosnia and Herzegovina in their entirety.

B. Merits

141. Under Article XI of the Agreement, the Chamber must address the question whether the facts established above disclose a breach by one or both of the respondent Parties of its or their obligations under the Agreement. Article I of the Agreement provides that the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms, including the rights and freedoms provided in the Convention and the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

142. Under Article II(2) of the Agreement, the Chamber has competence to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the Convention and its Protocols and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the 16 international agreements listed in the Appendix (including the Convention), where such a violation is alleged or appears to have been committed by the Parties, including by any official or organ of the Parties, Cantons, Municipalities or any individual acting under the authority of such an official or organ. The Chamber has held in the case of *Hermas* (case no. CH/97/45, decision on admissibility and merits of 18 February 1998, paragraph 118, Decisions and Reports 1998) that the prohibition of discrimination is a central objective of the General Framework Agreement to which the Chamber must attach particular importance.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and discrimination in the enjoyment of the right to peaceful enjoyment of possessions

(a) Right to peaceful enjoyment of possessions

143. The applicants allege a violation of their rights to peaceful enjoyment of their possessions and discrimination in the enjoyment of these rights. Specifically, the applicants allege that they have been discriminated against in that they are still prevented from repossessing and registering the apartments that they purchased from the JNA, whereas other persons who purchased apartments from the JNA are permitted, according to Articles 39a and c of the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right, to repossess their apartments and register their ownership (see paragraph 88 above). Since the Chamber finds that in the present cases the analysis of the allegation of discrimination is inextricably linked with the question of the justification of the interference with the applicants' enjoyment of their claimed possessions, the Chamber will consider the complaint under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and the complaint of discrimination together. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

144. Article 1 of Protocol No. 1 thus contains three rules. The first rule enunciates the general principle that one has the protected right to peaceful enjoyment of one's property. The second rule covers deprivation of property and subjects it to the requirements of the public interest and conditions laid out in law. The third rule recognises that States are entitled to control the use of property and subjects such control to the general interest and domestic law. It must then be determined in respect of these conditions whether a fair balance has been struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual applicant's rights, bearing in mind that the last two rules should be construed in light of the general principle (see among other authorities, *Blentić,* case no. CH/96/17, decision on admissibility and merits, paragraphs 31-32, Decisions 1996-1997; case no. CH/96/29, *Islamic Community*, decision on admissibility and merits of 11 June 1999, Decisions January-July 1999). Thus, there must be a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised.

(b) Prohibition of discrimination

145. In order to determine whether the applicants have been discriminated against, the Chamber must determine whether the applicants were treated differently from others in the same or relevantly similar situation. Any differential treatment is to be deemed discriminatory if it has no reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be achieved. The Chamber has consistently held that there is a particular onus on the respondent Party to justify otherwise prohibited differential treatment which is based on any of the grounds explicitly enumerated in Article 1(14) of the Agreement (see e.g. cases nos. CH/97/67, *Zahirović*, decision on admissibility and merits of 10 June 1999, paragraphs 120-121, Decisions January-June 1999 and CH/98/1309 et al., *Kajtaz and others,* decision on admissibility and merits of 4 September 2001, paragraphs 154 and 159).

(c) The existence of "possessions" under Article 1 of Protocol No. 1

146. The Chamber must first consider whether the applicants had any rights under their contracts that constituted "possessions" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1. In this regard, the Chamber refers to its decisions in *Medan and Others*, *Podvorac and Others*, *Ostojić and 31 Other JNA Cases* and *Huseljić and Others* (loc. cite paragraphs 32-34, case no. CH/96/2 et al, decision on admissibility and merits of 14 May 1998, paragraphs 59-61, Decisions and Reports 1998, case no. 97/82 et al, decision and admissibility and merits of 13 January 1999, paragraph 91, Decisions January-July 1999, and case no. CH/98/159 et al, decision on admissibility and merits of 14 April 1999, paragraph 37, Decisions January-July 1999). In the aforementioned cases, the Chamber has consistently found that the rights under a contract to purchase an apartment concluded with the JNA, pursuant to the Law on Securing Housing for the JNA, constitute "possessions" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The Chamber notes that in the present cases the applicants have concluded such contracts under factual circumstances similar to those obtaining in the cases cited and therefore sees no reason to differ from its previous jurisprudence.

(d) Interference with the applicants' rights

147. The effect of the Decree of 22 December 1995 (adopted as law) was to annul the applicants' rights under their purchase contracts. The Law on Cessation and the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right continue to deprive the applicants of their rights. Accordingly, each applicant has been continuously "deprived of his possessions" by the Decree, the Law on Cessation and the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right. It is accordingly necessary for the Chamber to consider whether these deprivations are justified under Article 1 of Protocol No. 1 as being "in the public interest" and "subject to conditions provided for by law".

(e) In the public interest

148. The Chamber recalls that it found in the case of *Medan and others* that the Decree of 22 December 1995, which effectively deprived the applicants in these cases of their apartments, in the first instance, might in principle be regarded as having pursued a legitimate aim. However, the Chamber has consistently held in all of its JNA apartments decisions that, even accepting the need to equalise the rights of all occupancy right holders to purchase apartments, the Chamber is not satisfied that there was any form of social injustice of such a magnitude as to justify retroactive legislation annulling the purchase contracts concluded under the Law on Securing Housing for the JNA (see *Medan and other* loc. cit. paragraph 37, *Podvorac and Others*, case no. CH/96/2 et al, decision on admissibility and merits of 14 May 1998, paragraphs 59-61, Decisions and Reports 1998, *Ostojić and 31 Other JNA cases* case no. 97/82 et al, decision and admissibility and merits of 13 January 1999, paragraph 91, Decisions January-July 1999, and *Huseljić and Others* case no. CH/98/159 et al, decision on admissibility and merits of 14 April 1999, paragraph 37, Decisions January-July 1999). The same reasoning applies in the cases of the applicants now before the Chamber. Accordingly, the Chamber finds, as in the earlier JNA cases decided on the merits, that the Decree of 22 December 1995 violated the rights of the applicants under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. Since institutions of the State were responsible for passing the legislation which

annulled the applicants' contracts, Bosnia and Herzegovina is responsible for the violations of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention in this regard.

149. The Chamber further notes that in July of 1999, based upon an agreement with the OHR, the result of which was Article 3a of the Law on Cessation and an amendment to the Law on Sale of Apartments, the Federation of Bosnia and Herzegovina has begun to implement the Chamber's prior JNA decisions and register owners of JNA apartments (see paragraph 55 above). However, the applicants in the cases now pending before the Chamber are still unable to enjoy possession of their apartments due to the application of Article 3a of the Law on Cessation in connection with Article 39 of the Law on Sale of Apartments.

150. Accordingly, the applicants in these cases now before the Chamber are being treated differently from other persons who purchased and can now register their ownership over JNA apartments. Therefore, the central issue of these cases, and what the Chamber must now examine, is whether the continuing interference or deprivation of the applicants' property rights ensuing as a result of the application of Article 3a on the Law on Cessation in connection with Article 39 of the Law of Sale of Apartments can be justified as "in the public interest".

151. When considering whether the taking of property is "in the public interest", it must be determined whether a "fair balance" has been struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individuals' fundamental rights. Thus, there must be a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim to be achieved. The requisite balance will not be found if the persons concerned had to bear "an excessive burden" (see e.g., Eur. Court HR, *Sporrong and Lönnroth v Sweden,* judgment of 23 September 1982, Series A no. 52, pp. 26-28, paragraphs 70-73).

152. The European Court has acknowledged that in taking decisions involving the deprivation of property rights of individuals, national authorities enjoy a wide margin of appreciation because of their direct knowledge of their society and its needs. Further, the decision to expropriate property will often involve consideration of political, economic and social issues on which opinions within a democratic society may reasonable differ. Therefore, the judgement of the national authorities will be respected unless it was "manifestly without reasonable foundation" (Eur. Court HR, *James and Others v. United Kingdom*, judgment of 21 February 1986, Series A no. 98, p. 40, paragraph 46).

(f) Legitimate aims

153. With respect to the Law on Cessation in conjunction with the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right, the Federation has submitted that the aim of these laws is twofold. First, the Federation put forth the identical argument it put forth in *Medan and others*, namely, that the Laws are aimed at correcting the factual inequalities that existed between occupancy right holders over JNA apartments and all other occupancy right holders. Second, the aim was to protect the rights of others, namely active fighters and their families or persons who were forced to leave their homes due to the war hostilities.

154. With respect to the first aim put forth, as stated above, the Chamber accepted that the aim of putting all holders of occupancy rights on an equal footing as regards their right to purchase apartments might be regarded as a legitimate one (see paragraph 148 above). However, now as then, there is no evidence that the applicants were placed in an especially privileged position (see loc. cite, *Medan and Others* at paragraph 36). With respect to the second aim put forth, the Chamber can also accept, in principle, that the national authorities' decision to give aid to its war veterans and families can be regarded as a legitimate one. However, there is no evidence that the property is necessarily being used for this stated purpose (see paragraph 61 above).

(g) Proportionality

155. Assuming that these reasons can be regarded as legitimate aims, the Chamber must now examine whether there was a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aims sought to be realised. In other words, it must be established whether the applicants

had to bear "an excessive burden" in pursuit of the stated aims. In this respect, the Chamber notes that the effects of Article 3a of the Law on Cessation and Article 39 of the Law on Sale Apartments with an Occupancy Right was to solidify the annulment of the applicants' contractual rights. Such legislation strikes at the heart of the principle of the rule of law referred to in the Preamble of the Convention and serves to undermine legal certainty. Therefore, in the Chamber's opinion, this legislation must be regarded as a very serious form of infringement of property rights and can only be justified by cogent reasons. As such the Chamber must look closely at each provision of Article 3a.

(h) Citizenship requirement and active service as of 30 April 1991 as applied to the applicants Miholić, Ristić, and Buzić

156. The first provision of Article 3a, by excluding them from being considered as refugees, bars persons who were not registered citizens of Bosnia and Herzegovina on 30 April 1991 and who were in the active military service in the JNA on that date from repossessing and, as such, registering their apartments, unless they had been granted refugee or other equivalent protective status, in a country outside the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Both conditions must be met in order for a person to come within the purview of this part of Article 3a. However, for the purposes of this analysis the Chamber will examine each condition separately. It is this provision of Article 3a that is applied in the cases of the applicants Mr. Miholić, Mr. Ristić and Mr. Buzić and effectively bars them from enjoyment of their possessions.

(i) Citizenship requirement as of 30 April 1991

157. With respect to the citizenship condition, the Federation argues that the applicants, who were not registered citizens of Bosnia and Herzegovina on 30 April 1991, are not subject to an excessive burden because these persons, who fall under Article 3a, are able to seek protection in their countries of origin, such as the Federal Republic of Yugoslavia, Slovenia, Macedonia and Croatia (see paragraph 107 above). It appears that the Federation is essentially arguing that this requirement is narrowly tailored so as to achieve its aim of providing housing to war veterans with the least possible impact on other individuals. However, the Chamber notes that these three applicants live in Bosnia and Herzegovina and have not had their housing needs met elsewhere.

158. Additionally, the Chamber recalls that the three applicants concerned currently have citizenship of Bosnia and Herzegovina, even if they were not officially registered in 1991, have lived as residents of Bosnia and Herzegovina for at least twenty years and currently live in Bosnia and Herzegovina with their families. The Chamber notes further that in the former SFRY all citizens had federal citizenship and citizenship of the republic where they were born or had their residence registered. Citizenship registration was done by the offices for birth records (matice rodjenih). Information regarding citizenship was entered automatically, generally based upon place of birth. Prior to the dissolution of the SFRY there was no real need to ensure that one was actually a registered citizen of the Republic in which one lived. Accordingly, many citizens who had SFRY citizenship and were residents of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina were not registered in the citizenship books. However, in all other respects they participated fully as citizens of Bosnia and Herzegovina.

159. Additionally, since citizenship in 1991 was predominantly based upon where a person was born, the citizenship requirement appears to be targeted at persons of Serb or Croat descent, having been born outside of Bosnia and Herzegovina. Even accepting that the Federation did not intend specifically to target persons of Serb or Croat descent by this requirement, it clearly has a disproportionate impact on persons of Croat or Serb descent. Therefore, the Chamber finds that this requirement is discriminatory in its intent or at least in its impact. Discriminatory means can never justify an otherwise legitimate aim.

160. Taking all of these factors into consideration, in the Chamber's opinion the distinction made under Article 3a between persons who were registered citizens of Bosnia and Herzegovina on 30 April 1991 and those who were not has no reasonable relationship of proportionality to the decision to significantly interfere with these persons' property and lacks a reasonable foundation. Further, the Chamber finds that the applicants, Mr. Miholić, Mr. Ristić and Mr. Buzić, who have been unable to regain their apartments due to this provision of Article 3a, have been discriminated against in this

respect since the exclusion of persons who were not registered citizens of Bosnia and Herzegovina as of 30 April 1991, but living in Bosnia and Herzegovina, in and of itself, is discriminatory in its intent or impact and thwarts the efforts of "return", which is an essential goal of the General Framework Agreement.

(ii) Active service as of 30 April 1991

161. A further condition under the first part of Article 3a is that in conjunction with not being registered as a citizen of Bosnia and Herzegovina as of 30 April 1991 one was also in active service of the JNA as of 30 April 1991. The Chamber notes that this date is approximately one full year before Bosnia and Herzegovina declared its independence and the war started in Bosnia and Herzegovina. The Federation has not provided any reason for choosing this specific date and the Chamber does not see that an explanation is readily apparent. As of that date, Bosnia and Herzegovina was still a part of the former SFRY. Persons who served in the JNA at that time were accordingly serving in the army of the then unified country. Once the war broke out in April of 1992, service in the JNA necessarily changed into something different. Therefore, even if one was a member of the JNA as of 30 April 1991, it does not mean that person took part in the war in Bosnia and Herzegovina in armed forces opposed to the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina. In fact, two of the applicants in these cases served only very limited amounts of time in the JNA after the war broke out before they deserted or were retired and one applicant served for only eight days after the 30 April 1991 time limit set out in the Law.

162. Accordingly, the Chamber finds that there is no reasonable relationship of proportionality between this date and any aim, stated or otherwise, to be achieved. Further, the apparently artificial date chosen creates a category of persons who are unable to repossess their apartments without any cogent justification. Such differential treatment based on completely artificial grounds can not be reasonably related to the aim of providing housing to war veterans and as such the Chamber finds that the applicants, Mr. Miholić, Mr. Ristić and Mr. Buzić, who have not been able to regain their apartments due to this provision of Article 3a, have been discriminated against.

(i) Active military service in a foreign army after 14 December 1995 as applied to the applicants Čorapović and Ćirić

163. The second provision of Article 3a, by excluding them from being considered as refugees, denies persons who remained in active military service outside of Bosnia and Herzegovina after 14 December 1995 from registering and repossessing their JNA apartment. In this context, again the Federation has stated that persons who fall into this category can have their housing needs met elsewhere. However, the Chamber cannot find that excluding this category of persons from the peaceful enjoyment of their possessions in Bosnia and Herzegovina is proportional to the stated aims. Furthermore, the fact that someone might possibly obtain an occupancy right elsewhere cannot bar that person from exercising their rights under a valid purchase contract in Bosnia and Herzegovina.

164. Additionally, the Chamber finds that persons who served in the JNA and continued to serve in a foreign army are treated differently from other former JNA members, with respect to recognition of valid purchase contracts. The Chamber considers that there is no reasonable relationship of proportionality with respect to this differential treatment and the accomplishment of the stated goals. It could potentially be reasonable and necessary to bar persons serving in a foreign army from the exercise of certain rights, however service in a foreign army is not a basis for stripping a person of an otherwise valid property contract. As such the Chamber finds that the applicants, Božo Čorapović and Milorad Ćirić, who have not been able to regain their apartments under this provision of Article 3a, have been discriminated against.

(j) Compensation

165. Finally, the Federation argues that pursuant to Article 39e of the Law on Sale of Apartments with a Occupancy Right, the applicants are entitled to compensation, therefore, the interference under Article 1 of Protocol No. 1 is justifiable. The Chamber has found that the interference with the

applicants' property rights is not justifiable, in principle, because the means are not proportional to the aims. Further, the motivation, at least in part, for employing these particular means have been found by the Chamber to be discriminatory. In these circumstances, the Chamber does not find it necessary to consider the adequacy of any potential compensation.

(k) Conclusion

166. In respect of Bosnia and Herzegovina, the Chamber finds, as it found in the *Medan* case (loc. cit. paragraph 49), that the institutions of the State of Bosnia and Herzegovina were responsible for passing the legislation that annulled the applicants' contracts in the first instance. Therefore, the State is responsible for the violations of the applicants' rights to peaceful enjoyment of their possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention in connection with the Decree of 22 December 1995 (see paragraph 148 above).

167. In respect of the Federation of Bosnia and Herzegovina, for all of the reasons stated above, the Chamber finds that the applicants in the present cases, by the application of Article 3a of the Law on Cessation in connection with Article 39e of the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right**,** were made to bear an "individual and excessive burden" that simply cannot be justified. This is particularly clear in light of the fact that the reasons for denying these applicants' the enjoyment of their property rights were based, in part, on discriminatory grounds. As such, these interferences can not be considered to be in accordance with the public interest. The Chamber, therefore, finds a violation of the right to the peaceful enjoyment of possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention as well as discrimination in the enjoyment of this right, the Federation being responsible for those violations.

2. Article 8 of the Convention

168. The applicants allege violations of their right to respect for their homes, as protected by Article 8 of the Convention. Article 8 reads as follows:

> "1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
>
> 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

169. In view of the above finding under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention the Chamber finds it unnecessary to examine whether there has also been a violation under Article 8 of the convention.

3. Article 6 of the Convention

170. Article 6 of the Convention, so far as relevant, provides as follows:

> "1. In the determination of his civil rights and obligations. . . everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. . . "

171. In view of its decision concerning Article 1 of Protocol No. 1 and discrimination in enjoyment of the rights protected therein, the Chamber considers that it is not necessary to examine the cases under Article 6.

4. Article 13 of the Convention

172. The applicants essentially argued that they did not have an effective remedy before a domestic court. These cases were transmitted to the respondent Parties under Article 13, which provides:

> "Everyone whose rights and freedoms as set forth in the Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

173. In view of its decision concerning Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and discrimination in the enjoyment of the rights protected therein, the Chamber considers that it does not have to examine the cases under Article 13.

VIII. REMEDIES

174. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must address the question of what steps shall be taken by the respondent Parties to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief as well as provisional measures. The Chamber is not necessarily bound by the claims of an applicant.

175. All of the applicants request repossession of their respective apartments in Bosnia and Herzegovina and registration in the land books.

176. The breaches of Article 1 of Protocol No. 1 which the Chamber has found, arose initially from the Decree of 22 December 1995 and continued as a result of the Laws of the Federation, namely, Article 3a of the Law on Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments and Article 39 of the Law on Sale of Apartments with an Occupancy Right. The State is responsible for having passed the initial Decree, but the matters that the Decree deals with, and the subsequent legislation regarding these matters are now within the responsibility of the Federation. In these circumstances, the Chamber considers that it is the responsibility of the Federation to take necessary legislative or administrative action to render ineffective the annulment of the applicants' contracts and enable the applicants to register their ownership over their apartments, thus permitting them to exercise their property rights. It will therefore make an order against the Federation to that effect.

177. The Chamber will further order the Federation to enable the applicants in cases nos. CH/97/60 (Miholić), CH/98/362 (Ristić) and CH/99/1766 (Buzić) to regain possession of their apartments without further delay. Under Annex 7 of the Agreement and the property laws in Bosnia and Herzegovina refugees and internally displaced persons are entitled to reinstatement into their pre-war apartments through the administrative organs, without having to go through the court system, as such, streamlining the procedure. As these three applicants are internally displaced persons in Bosnia and Herzegovina, they are entitled to be reinstated without the need to go to court and as a consequence the Chamber will, therefore, order the Federation to directly reinstate them. However, the applicants, Mr. Ćirić and Mr. Čorapović, have left Bosnia and Herzegovina and remain outside of Bosnia and Herzegovina, and they continue to serve in the army of the Federal Republic of Yugoslavia. Accordingly, the Chamber finds that they can not be considered refugees or internally displaced persons and, therefore, their reinstatement into their respective apartments is subject to their registration as owners in the land book and to subsequent exercise of their ownership rights. The Chamber consequently rejects their claims to be reinstated.

178. The Chamber will further order the Federation to report to it within three months of the date of the delivery of this decision on the steps it has taken to comply with this decision.

IX. CONCLUSIONS

179. For the above reasons, the Chamber decides,

1. by 13 votes to 1, to declare the applications admissible against the Federation of Bosnia and Herzegovina in their entirety;

2. by 13 votes to 1, to declare the applications admissible against Bosnia and Herzegovina in respect of Article 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention;

3. unanimously, to declare the remainder of the applications inadmissible against Bosnia and Herzegovina;

4. by 11 votes to 3, that the passing of legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' contracts for the purchase of their apartments involved a violation by Bosnia and Herzegovina of the rights of all of the applicants under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of the Human Rights Agreement;

5. by 12 votes to 2, that the rights of the applicants, Mr. Andrija Miholić (CH/97/60), Mr. Dušan Ristić (CH/98/362) and Mr. Mihailo Buzić (CH/99/1766), to peaceful enjoyment of their possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention have been violated by the Federation of Bosnia and Herzegovina and, further, that they have been discriminated against in their right to peaceful enjoyment of their possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

6. by 8 votes to 6 that the rights of the applicants, Mr. Božo Čorapović (CH/98/276) and Mr. Milorad Ćirić (CH/98/287), to peaceful enjoyment of their possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention have been violated by the Federation of Bosnia and Herzegovina and, further, that they have been discriminated against in their right to peaceful enjoyment of their possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

7. unanimously, that it is not necessary to examine the applications under Article 8 of the Convention;

8. unanimously, that it is not necessary to examine the applications under Article 6 of the Convention;

9. unanimously, that it is not necessary to examine the application under Article 13 of the Convention;

10. by 12 votes to 2, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps swiftly, and in any event not later than 7 June 2002, by way of legislative or administrative action, to render ineffective the annulments of the contracts of the applicants Mr. Andrija Miholić (CH/97/60), Mr. Dušan Ristić (CH/98/362) and Mr. Mihailo Buzić (CH/99/1766) and to allow for registration of ownership of their apartments;

11. by 8 votes to 6, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps swiftly, and in any event not later than 7 June 2002, by way of legislative or administrative action, to render ineffective the annulments of the contracts of the applicants Mr. Božo Čorapović (CH/98/276) and Mr. Milorad Ćirić (CH/98/287) and to allow for registration of ownership of their apartments;

12. by 12 votes to 2, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina swiftly, and in any event not later than 7 March 2002, to take all necessary steps to enable the applicants Mr. Andrija Miholić (CH/97/60), Mr. Dušan Ristić (CH/98/362) and Mr. Mihailo Buzić (98/1766) to regain possession of their apartments;

13. by 7 votes to 7 with the casting vote of the President of the Human Rights Chamber, to reject the claims of Messrs. Čorapović (CH/98/276) and Ćirić (CH/98/287) that the Chamber order the Federation to reinstate them; and

14. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to it not later than 7 March 2002 on the steps taken to comply with the above orders.

(signed)
Ulrich GARMS
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

ANNEX I

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains the partly dissenting opinion of Mr. Manfred Nowak, joined by Ms. Michele Picard.

PARTLY DISSENTING OPINION OF MR. MANFRED NOWAK, JOINED BY MS. MICHELE PICARD

I agree with the majority that three of the applicants (Mr. Miholić, Mr. Ristić and Mr. Buzić), are victims of discrimination and of a violation of their right to property. The mere fact that in April 1991, i.e. one year before the independence of Bosnia and Herzegovina and of the outbreak of hostilities, they happened not to be registered as citizens of Bosnia and Herzegovina despite the fact of having lived there for a significant part of their lives, cannot be considered as a reasonable criteria for distinguishing them from citizens of Bosnia and Herzegovina who were in exactly the same situation and thereby depriving them of their right to property.
The situation of the two remaining applicants (Mr. Ćirić and Mr. Ćorapović) is, however, fundamentally different. They were not treated differently because of some formal legal status before the war but because of the fact that they remained in the active service of the Yugoslav National Army (JNA) (which started the armed conflict in Bosnia and Herzegovina) during the war and in active service of the Army of Federal Republic of Yugoslavia subsequently. In many countries, the fact that one voluntarily serves in a foreign army (even in time of peace) is a valid legal reason to be deprived even of one's citizenship and other human rights, such as the right to vote, for which citizenship is a pre-condition. The right to property allows States a fairly broad margin of appreciation in deciding whether or not to interfere with this right for reasons of public interest. In times of acute housing shortage, it is certainly justified to interfere with the right to property for the aim of providing those in need (including war veterans) with an apartment. Before the war, these two applicants had only lived for two years in their respective JNA apartments in Tuzla. Since they entered into purchase contracts with the JNA only in March 1992, even the validity of those contracts under the then applicable law is in dispute. Immediately after the beginning of the armed conflict, they left these apartments and served in the JNA and in the armed forces of the Federal Republic of Yugoslavia until today. For the money they paid for these apartments, they are entitled to compensation in accordance with Article 39e of the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right. They, therefore, certainly did not have to bear an "excessive burden". For these reasons, I cannot agree with the majority in finding this interference with the right to property of Mr. Ćirić and Mr. Ćorapović as unproportional or even discriminatory. In my opinion, such an interference definitely falls within the broad margin of appreciation which governments enjoy under Article 1 of the 1St Protocol to the Convention.

(signed)
Manfred Nowak

(signed)
Michele Picard

ANNEX II

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains the partly dissenting opinion of Mr. Hasan Balic

PARTLY DISSENTING OPINION OF DR. HASAN BALIC

I fully disagree with sub-paragraphs in the conclusion except the conclusion in paragraph 179 sub-paragraphs 3, 7, 8, 9 13 and 14.
My disagreement is of a legal nature only.
Conclusion in sub-paragraph number 4
I consider that the respondent Party, for the purpose of protection of legitimate interests of its citizens and the rights to its property which was still socially owned property, was entitled to pass legislation that would protect such property until it is accessible to all the citizens on an equal footing. The specific legislation provides for retroactive application. Therefore, I consider that the respondent Party has not thereby violated Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention or the Human Rights Agreement.

I. Conclusions in sub-paragraphs numbers 5 and 6

I consider that the respondent Party has not discriminated against Andrija Miholic, Dusan Ristic and Mihajlo Buzic in their right to peaceful enjoyment of possessions as stated in conclusion sub-paragraph number 5. The sole fact that they are not Bosniaks cannot be the reason for discrimination, because BiH as a state is multi-ethnic and especially the Federation of BiH. Therefore, I see their problem mostly as a legal issue that is outside the scope of discrimination and I, accordingly, consider that the Federation of Bosnia and Herzegovina has not violated Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and Article 1 of the Agreement. All of this also refers to conclusion in sub-paragraph number 6.

II. Conclusions in sub-paragraphs numbers 5,.6 and 10

Before I started writing my dissenting opinion in relation to Mr. CMc and Mr. Corapovic, I carefully read the dissenting opinion of Mr. Manfred Nowak. My legal opinion and reasoning completely correspond to the opinion and reasoning given by judge Nowak. Therefore, I would avoid repetition and unnecessary clarifications. I would ask you to take this part of my dissenting opinion, in the above decision of the Chamber, as opinion joined to the dissenting opinion of Judge Nowak.

(signed) Dr. Hasan Balic

ANNEX III

In accordance with Rule 61 of the Chamber-2s Rules of Procedure, this Annex contains the concurring opinion of Mr. Dietrich Rauschning

CONCURRING OPINION OF MR. DIETRICH RAUSCHNING

I agree with all the conclusions of the decision. But I should add some reasons especially for the conclusions set out under No 6, No 11 in No 13.

The Federation as the respondent Party treats the applicants differently from other purchasers of JNA apartments because of Article 3a of the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments, cited under paragraph 84 above. I agree that the application of this Article to the disadvantage of the applicants Miholic, Ristic and Buzic is discriminatory. But I admit that the other two applicants, Corapovic and Ciric, are excluded from the group of refugees for acceptable reasons for the purposes of the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments. A soldier retreating with the troops fighting against Bosnia and Herzegovina and remaining in the service of his army after the end of hostilities must not be given the status of a refugee in relation to Bosnia and Herzegovina or the Federation.

The Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments provides for administrative proceedings to reinstate refugees in their apartments. If the respondent Party decided within its competence not to grant the two applicants the status of a refugee it is not obliged by its law to reinstate the applicants into their apartments using administrative proceedings. And there are no human rights entitling the applicants to claim reinstatement according to this law. For these reasons I voted for conclusion No 13 rejecting the corresponding claims of the applicants.

The rights of the two applicants as to property are not directly affected by Article 3a of the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments. The Chamber has decided in its consistent jurisprudence that members of the JNA who purchased their apartments in the process of privatisation before the independence of Bosnia and Herzegovina and paid the amount due before that date achieved a valid title to be registered as owners. The right to be registered is not dependent on the status of refugee. That purchasers are not entitled to be registered cannot be derived from the articles 39a to 39c, 39e of the Law on Sales of Apartments with Occupancy rights. These articles provide that the Ministry of Defence has to co-operate in a special way in the registration of ownership of purchased JNA apartments if the purchaser is in possession of the apartment or is entitled to be reinstated as an refugee. But it does not state that this kind of co-operation is the only way to be registered as an owner if the person is entitled to such registration according to a valid contract. This would amount to an expropriation of the position of the purchaser protected under Article 1 of the Frst Protocol to the Convention. Without a clear expression in the wording of the articles that this expropriation is meant by the law the provisions cannot be interpreted extensively to the result that they violate human rights. For these reasons I voted in favour of conclusions 6 and 11 of the decision.

This result does not contradict the decision in conclusion No 13. Conclusion. No 13 rejects the claim of the two applicants to be reinstated by administrative actions of the respondent Party the applicants applied for. It is conceivable that the applicants have ownership of the apartments but are not entitled to use them. It is up to the two applicants to clarify their relation with the present occupants before the competent courts after their registration as owners.

(Signed) Dietrich Rauschning

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

(delivered on 8 September 2000)

Case no. CH/97/62

Dragan MALČEVIĆ

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the Second Panel on 4 September 2000 with the following members present:

Mr. Giovanni GRASSO, President
Mr. Viktor MASENKO-MAVI, Vice-President
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Mato TADIĆ

Mr. Anders MÅNSSON, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant, a citizen of Bosnia and Herzegovina of Croat origin, was the occupancy right holder over an apartment in Vareš, Bosnia and Herzegovina. During the war, he and his family left the apartment. Since February 1996, he has pursued various administrative and judicial remedies to regain the apartment but to no avail. In October 1997 it was allocated to another user who remains in the apartment.

2. The application raises issues under Articles 6, 8 and 13 of the European Convention on Human Rights as well as Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced to the Chamber on 14 July 1997 and registered on 16 October 1997. The applicant is represented by Ms. Senija Poropat, a lawyer from Vogošća.

4. On 12 November 1998 the Chamber decided to transmit the application to the respondent Party. The applicant submitted observations on the merits and a claim for compensation on 22 April 1999, and updated the claim for compensation on 7 June 1999. The respondent Party submitted its observations on the admissibility and merits of the application and on the claim for compensation on 27 May and 15 July 1999. Finally, the applicant again updated his claim for compensation on 18 January and 31 March 2000.

5. The Chamber considered the case on 8 March, 6 July and 4 September 2000. On the latter date it adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Particular facts of the case

6. The applicant held the occupancy right over property located at Armije BiH No. 31/I in Vareš. It consists of an apartment and a garage, which was used for business purposes, with a total area of approximately 115 metres square. He had completed the contract on use for the apartment in 1970 and for the garage in 1972. On 18 November 1993, after the applicant and his family had left the apartment, it was declared temporarily abandoned by a decision of the Vareš Municipality. On 26 February 1996 the applicant submitted a request to the Vareš Municipality to repossess the apartment. When no action was taken, he submitted a second request to the same municipality on 16 September 1996. There was no reply to these requests.

7. On 10 December 1996 the Vareš Municipal Secretariat for General Administration, Urban Planning, Property Law and Geodetic Affairs declared the apartment permanently abandoned and terminated the applicant's occupancy right under the Law on Abandoned Apartments. This decision was not delivered to the applicant until the Chamber requested it from the respondent Party during the course of the proceedings before the Chamber.

8. The applicant submitted a claim to the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees ("the Annex 7 Commission") on 21 February 1997.

9. On 4 June 1997 the applicant filed a complaint against F.O., the current occupant, and the Vareš Municipality with the Municipal Court in Vareš, asking that F.O. be evicted, that the applicant be allowed to repossess the apartment, and that he be awarded monetary compensation for F.O.'s use of it.

10. The Medical Centre Vareš, the holder of the allocation right over the apartment, officially reallocated it to F.O., who is of Bosniak origin, on 20 October 1997.

11. On 13 April 1998 the applicant submitted another request to the Vareš Municipality pursuant to the Law on Cessation of Application of the Law on Abandoned Apartments. On 2 June 1998, however, when no decision was made within the prescribed time-limit, the applicant wrote a letter to the Federal Administrative Inspectorate within the Federal Ministry of Justice complaining that the municipality had failed to take action upon his request.

12. The letter was rendered moot, however, as on 18 June 1998 the head of the Vareš Municipality issued a procedural decision under the latter law. The decision established that both the applicant and F.O. held an occupancy right over the apartment. Accordingly, it ordered the allocator of the apartment to submit the case file to the Ministry of Urbanism, Physical Planning and Environmental Protection of the Zenica – Doboj Canton within 30 days so that that body could make a decision on allocation of another apartment to the applicant or F.O. The applicant appealed against the decision to the Ministry on 9 July 1998.

13. On 25 August 1998 the applicant filed a complaint, under the Law on Administrative Disputes, to the Cantonal Court in Zenica because of the "silence of the administration" regarding his appeal to the Ministry. There is no evidence that the Court has issued a decision.

14. On 2 February 1999 the Ministry anulled the decision issued on 18 June 1998 by the office of the head of the Vareš Municipality and sent the case back to that office for renewed proceedings. There is no evidence that these proceedings have been undertaken.

15. Regarding the applicant's complaint of 4 June 1997, the Municipal Court held the first hearing in the matter on 28 May 1999 and on that day issued a procedural decision stating that it was not the competent organ to decide on the applicant's request for repossession of the apartment. Further, it does not appear from the decision of the Municipal Court that any decision was made on the applicant's claim to have F.O. evicted. The applicant appealed against this decision to the Cantonal Court on 5 June 1999. There is no evidence of a decision on the appeal.

16. The applicant's claim before the Annex 7 Commission was examined in a decision of 28 October 1999. The decision states that the applicant is the occupancy right holder over the apartment and has the right to repossess it. On 13 December 1999 he submitted the decision to the Municipal Court in Vareš for its enforcement. Two days later that court declared itself not competent to consider the issue. Also on 15 December 1999, he submitted the decision to the Vareš Municipality for enforcement. Two weeks later, when no action had been taken, he informed the Annex 7 Commission of his efforts. Lastly, on 14 January 2000, the applicant's representative resubmitted the Annex 7 Commission's decision to the same authorities for enforcement as the applicant had failed to follow the procedures for submitting such a claim and therefore the applicant's representative was afraid the case would not be properly processed. The Municipality has not yet issued any conclusion on permission for enforcement of the Annex 7 Commission decision and the applicant has not yet regained possession of his property.

B. Relevant legislation

1. The Law on Abandoned Apartments

17. The Law on Abandoned Apartments ("the old law"), issued on 15 June 1992 as a decree with force of law, was adopted as law on 1 June 1994. The decree and the law were amended on several occasions (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG RBiH" – nos. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 36/94, 9/95 and 33/95). It governed the reallocation of occupancy rights over socially-owned apartments that had been abandoned.

18. According to the old law, an occupancy right expired if the holder of the right and the members of his or her household had abandoned the apartment after 30 April 1991 (Article 1). An apartment was considered abandoned if, even temporarily, it was not used by the occupancy right holder and members of the household (Article 2). There were, however, certain exceptions to this definition. For example, an apartment was not to be considered abandoned if the occupancy right holder was forced to leave the apartment because of aggressive actions intended to further a policy of ethnic cleansing of a certain population from a particular region (Article 3 paragraph 1).

19. Proceedings aimed at having an apartment declared abandoned could be initiated by a state authority, a holder of an allocation right (i.e. a juridical person authorised to grant permission to use an apartment), a political or a social organisation, an association of citizens or a housing board. Except for certain exceptions not relevant to the present application, the competent municipal housing authority was to decide on a request to this end within seven days. Failing a decision within this time-limit, it was to be made by the Ministry for Urban Planning, Housing and Environment. Interested parties could challenge a decision by the municipal organ before the same ministry but an appeal had no suspensive effect (Articles 4 and 5).

20. An apartment declared abandoned could be allocated for temporary use to "an active participant in the fight against the aggressor of the Republic of Bosnia and Herzegovina" or to a person who had lost his or her apartment due to hostilities (Article 7). Such temporary use could last up to one year after the date of the cessation of the imminent threat of war. A temporary user was obliged to vacate the apartment at the end of that period and to place it at the disposal of the authority that had allocated it (Article 8).

21. The occupancy right holder was to be regarded as having abandoned the apartment permanently if he or she failed to resume using it either within seven days (if he or she had been staying within the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina) or within fifteen days (if he or she had been staying outside that territory) from the publication of the Decision on the Cessation of the State of War (OG RBiH no. 50/95), published on 22 December 1995. The resultant loss of the occupancy right was to be recorded in a decision by the competent authority (Article 10 compared to Article 3 paragraph 3).

2. The Law on Cessation of Application of the Law on Abandoned Apartments

22. The old law was repealed by the Law on Cessation of Application of the Law on Abandoned Apartments ("the new law") which entered into force on 4 April 1998 and has been amended on several occasions thereafter (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina - hereinafter "OG FBiH" - nos. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99 and 43/99).

23. According to the new law, no further decisions declaring apartments abandoned are to be taken (Article 1). All administrative, judicial and other decisions terminating occupancy rights based on regulations issued under the old law are invalid. Nevertheless, decisions establishing a right of temporary occupancy shall remain effective until revoked in accordance with the new law. Until 13 April 1999 all decisions which had created a new occupancy right pursuant to regulations issued under the old law were valid unless revoked. However, on that date, the High Representative in Bosnia and Herzegovina decided that any occupancy right or contract on use made between 1 April 1992 and 7 February 1998 is cancelled. A person occupying an apartment on the basis of a cancelled occupancy right or decision on temporary occupancy is to be considered as a temporary user (Article 2). Also contracts and decisions made after 7 February 1998 on the use of apartments declared abandoned are invalid. Any person using an apartment on the basis of such a contract or decision is considered to be occupying the apartment without any legal basis (Article 16).

24. The occupancy right holder of an apartment declared abandoned has a right to return to the apartment in accordance with Annex 7 of the General Framework Agreement (Article 3 paragraphs 1 and 2). Persons using the apartment without any legal basis shall be evicted immediately or at the latest within 15 days (Article 3 paragraph 3). A temporary user who has alternative accommodation is to vacate the apartment within 15 days of the date of delivery (before 1 July 1999 within 90 days of the date of issuance) of the decision on repossession (Article 3 paragraph 4). A temporary user without alternative accommodation is given a longer period of time (at least 90 days) within which to vacate the apartment. In exceptional circumstances, this deadline may be extended for up to one year if the municipality or the allocation right holder responsible for providing alternative accommodation submits detailed documentation regarding its efforts to secure such accommodation to the cantonal administrative authority for housing affairs and that authority finds that there is a documented absence of available housing, as agreed upon with the Office of the High Representative. In such a case, the occupancy right holder must be notified of the decision to extend

the deadline and the basis therefor 30 days before the original deadline expires (Article 3 paragraph 5 compared to Article 7 paragraphs 2 and 3).

25. If the relevant municipality were to determine that the current inhabitant was an occupancy right holder on the basis of a decision of the allocation right holder, and if there also was a previous occupancy right holder, the allocation right holder shall refer the case to the responsible cantonal administrative body. This body will then make a decision on allocation of another apartment to the current occupant or the previous occupancy right holder (Article 3 paragraph 6, which was repealed, see OG FBiH no. 18/99).

26. With a few exceptions not relevant to the present application, the time-limit for an occupancy right holder to file a claim for repossession expired 15 months after the entry into force of the new law, i.e. on 4 July 1999 (Article 5 paragraph 1). If no claim was submitted within that time-limit, the occupancy right is cancelled (Article 5 paragraph 3).

27. Upon receipt of a claim for repossession, the competent authority, normally the municipal administrative authority for housing affairs, had 30 days to issue a decision (Article 6) containing the following parts (Article 7 paragraph 1):

1. a confirmation that the claimant is the occupancy right holder;
2. a permit for the occupancy right holder to repossess the apartment, if there was a temporary user in the apartment or if it was vacant or occupied without a legal basis;
3. a termination of the right of temporary use, if there was a temporary user in the apartment;
4. a time-limit within which a temporary user or another person occupying the apartment should vacate it; and
5. a finding as to whether the temporary user was entitled to accommodation in accordance with the Law on Taking Over the Law on Housing Relations.

28. Following a decision on repossession, the occupancy right holder is to be reinstated into his apartment not earlier than 90 days, unless a shorter deadline applies and no later than one year from the submission of the repossession claim (Article 7 paragraphs 2 and 3). Appeals against such a decision could be lodged by the occupancy right holder, the person occupying the apartment and the allocation right holder and should be submitted to the cantonal ministry for housing affairs within 15 days from the date of receipt of the decision. However, an appeal has no suspensive effect (Article 8).

29. If the person occupying the apartment refuses to comply with an order to vacate it, the competent administrative body shall forcibly evict him or her at the request of the occupancy right holder (Article 11). If the occupancy right holder, without good cause, fails to reoccupy the apartment within certain time-limits, his or her occupancy right may be terminated in accordance with the procedures established under the new law and its amendments (Article 12).

3. The Law on Implementation of Decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees

30. The Law on Implementation of Decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees was imposed as a law of the Federation of Bosnia and Herzegovina by a decision of the High Representative on 27 October 1999 (OG FBiH no. 43/99). It sets out a regime for the enforcement of decisions of the Annex 7 Commission.

31. This law states that a decision of the Annex 7 Commission is final and binding as of the day of its issuance. It confirms the rights over the property concerned in the decision, in favour of the person named in such decision (Article 2).

32. Further, the law states that in the case of an apartment over which there is an occupancy right, the decision shall be enforced by the administrative authority for housing affairs in the municipality where the apartment is located (Article 3).

33. Next, the law outlines certain formal requirements to apply to a request for enforcement of a decision of the Annex 7 Commission regarding socially-owned property and the categories of persons who may seek enforcement of such a decision. These include the person named in the decision as being the holder of the occupancy right over the apartment (Articles 4 - 6).

34. With respect to such requests, the competent organ is obliged to issue a conclusion authorising the execution of the Annex 7 Commission decision within 30 days of the date of a request for such enforcement (Article 7).

35. Finally, the law states that a decision of the Annex 7 Commission is enforceable against the current occupants of the property concerned, regardless of the basis on which they occupy it (Article 9 of the Law on Implementation). With certain restrictions, any person with a legal interest in the property in question may file a request for reconsideration to the Annex 7 Commission or may file an appeal against any conclusion on permission for enforcement (Article 10).

4. The Law on Administrative Proceedings

36. Under Article 216 paragraph 1 of the Law on Administrative Proceedings (OG FBiH no. 2/98) the competent administrative organ has to issue a decision within 30 days upon receipt of a request to this effect. Article 216 paragraph 3 provides for an appeal to the administrative appellate body if a decision is not issued within this time limit (appeal against "silence of the administration").

5. The Law on Administrative Disputes

37. Article 1 of the Law on Administrative Disputes (OG FBiH no. 2/98) provides that the courts shall decide in administrative disputes on the lawfulness of second instance administrative acts concerning rights and obligations of citizens and legal persons.

38. Article 22 paragraph 3 provides that an administrative dispute may be instituted also if the administrative second instance organ fails to render a decision within the prescribed time-limit, whether the appeal to it was against a decision or against the first instance organ's silence.

IV. COMPLAINTS

39. The applicant complains that his right to respect for his home and to peaceful enjoyment of his possessions, as protected by Article 8 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, respectively, have been violated. Further, the applicant asserts that his rights to a fair hearing within a reasonable time and to an effective remedy have been violated, as protected by Article 6 paragraph 1 and Article 13 to the Convention, respectively.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

40. The Federation of Bosnia and Herzegovina maintains that the application is inadmissible. It argues that, as there are still proceedings pending, the applicant has not exhausted effective domestic remedies. It further asserts that there are other remedies still available to the applicant, both ordinary appeals to the higher courts and extraordinary remedies such as a request for renewal of proceedings, and that these remedies are effective.

41. Concerning the merits, the Federation asserts that there can be no violation of Article 6 of the Convention as there have been no unnecessary delays in the proceedings and the relevant bodies have all acted properly. Further, it argues that, since there is no violation of Article 6, there is no violation of Article 13. In addition, it states that there has been no violation of Article 8 as no act of the relevant authorities put into question the applicant's right to respect for his home. It also states that the applicant left his apartment of his own volition, not because of any act of the authorities.

Lastly, the actions of the respective municipal bodies regarding the applicant's apartment were done in accordance with regulations in force at the time and were justified in the public interest. Therefore, there has not been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

42. Lastly, the Federation asserts that the claim for compensation is ill-founded as the applicant has presented no evidence that the damage occurred as described. Further, any claims for legal expenses are unsubstantiated. Also, it points out that the applicant has received assistance from the Benefits Commission for Legal Aid for Bosnia and Herzegovina.

B. The applicant

43. In his submissions the applicant asserts that the responsible authorities have misinterpreted the law and that his apartment should not have been declared abandoned in 1993. Further, he and his family were forced to leave because of ethnic cleansing of persons of Croat origin in the region. He also argues that the continuing failure of the authorities to take a decision in his case constitutes a violation of his rights.

44. In addition, the applicant has claimed compensation for legal expenses and rent he could have earned during the period since he first initiated proceedings to regain possession of the property in question. The applicant has stated that he has availed himself of the assistance of the Benefits Commission for Free Legal Aid for Bosnia and Herzegovina.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

45. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement. Under Article VIII(2)(a), the Chamber must consider whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted.

46. Previously, the Chamber has stated in reference to the requirement to exhaust domestic remedies under Article 26 of the Convention (see case no. CH/97/58, *Onić,* decision on admissibility and merits delivered on 12 February 1999, paragraph 38, Decisions January-July 1999):

> "The European Court of Human Rights has found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The Court has, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system … but also of the general legal and political context in which they operate as well as of the personal circumstances of the applicants."

47. In the present case, the applicant began proceedings in February 1996 when he first filed a claim for repossession of the apartment. As the facts above reflect, the applicant has been a party to innumerable hearings, procedures and complaints, before administrative authorities and courts, in an effort to determine his rights with respect to the apartment.

48. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that as there are still appeals pending and further appeals available, the applicant has not exhausted effective domestic remedies. It argues that the applicant could pursue extraordinary remedies such as a request to reopen proceedings where the proceedings have not been concluded in a favourable manner. The Chamber notes, however, that the applicant has been pursuing his claims for over 4 years and that he still has numerous proceedings ongoing, which now include his efforts to have the decision of the Annex 7 Commission enforced. Accordingly, the courts and authorities of the Federation of Bosnia and Herzegovina have for no apparent reason failed in their responsibility to take decisions in the applicant's case.

49. The Chamber also notes that recourse may be had to other appeals or extraordinary remedies which may be effective. However, the factual background of this case, i.e. the failure of the relevant municipal and judicial authorities to bring the applicant's claims to conclusion, shows that the applicant cannot be required to exhaust any further domestic remedy (see case no. CH/97/42, *Eraković,* decision on admissibility and merits delivered on 15 January 1999, paragraph 40, Decisions January-July 1999).

50. Therefore, the Chamber finds that, while the pending remedies are possibly effective in theory, they have proved to be wholly ineffective in practice. In these circumstances, the Chamber finds that the applicant cannot be required to continue to pursue these remedies for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement, and therefore the case is admissible.

B. Merits

1. Article 8 of the Convention

51. The applicant complains that his right to respect for his home under Article 8 of the Convention has been violated. This provision reads as follows:

> "1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
>
> 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

52. The Federation maintains that the procedural decision of the Vareš Municipality of 18 June 1998 shows that the organs of the Federation have taken steps to ensure the applicant's rights and that under current administrative and judicial procedures within the Federation the applicant's claim will be dealt with adequately.

53. The Chamber notes that the applicant occupied the apartment and the garage without interruption from 1970 and 1972, respectively, until November 1993, when he and his family left because of the war in Bosnia and Herzegovina. The Chamber has previously held that a person seeking to regain possession of property he or she lost possession of during the war retains sufficient links with that property for it to be considered his or her "home" within the meaning of Article 8 of the Convention (see, e.g., case no. CH/98/777, *Pletilić,* decision on admissibility and merits delivered on 8 October 1999, paragraph 74, Decisions August-December 1999). The Chamber therefore considers that the applicant's property constitute his "home" for this purpose.

54. On 20 October 1997 the holder of the allocation right over the apartment officially reallocated it to another occupant, F.O. (although it appears that F.O. had been using the apartment prior to that time), on the basis that it was abandoned property.

55. As described above, however, the applicant had previously initiated administrative and judicial proceedings seeking to regain possession of the apartment. However, these proceedings have been unsuccessful to date and he has neither regained possession of it, nor have the proceedings been brought to a conclusion (see paragraphs 6-16 above).

56. In addition, the applicant has received a decision of the Annex 7 Commission confirming his occupancy right over the apartment. He has requested enforcement of this decision, and while the initial requests for enforcement may not have followed the procedures outlined in the appropriate law, this oversight has since been corrected (see paragraph 16 above). However, despite the fact that the time-limit for the issuing of a conclusion authorising him to regain possession of it has expired, no such conclusion has been issued.

57. Lastly, the Chamber notes the Federation's argument that because of the decision of the Vareš Municipality of 18 June 1998 there was no violation of the applicant's rights. Simply because there was a decision, however, does not abrogate the responsibility of the authorities of the respondent Party to process the case to conclusion after legitimate appeals had been made.

58. Therefore, the applicant has been unable to regain possession of the apartment due to the failure of the authorities of the Federation to deal effectively with his various applications in this regard, which he commenced in February 1996, four years and eight months ago.

59. In view of the above, the Chamber finds that the Federation authorities have interfered with the applicant's right to respect for him home. The Chamber must therefore examine whether this interference has been in accordance with paragraph 2 of Article 8 of the Convention.

60. For an interference to be justified under the terms of paragraph 2 of Article 8 of the Convention, it must be "in accordance with the law", serve a legitimate aim and be "necessary in a democratic society". There will be a violation of Article 8 if any one of these conditions is not satisfied.

61. The Chamber has previously found that the provisions of the Law on Abandoned Apartments, as also applied in this case, fail to meet the standards of law as this expression is understood for the purposes of Article 8 of the Convention (see, *e.g.*, case no. CH/97/46, *Kevešević*, decision on the merits delivered on 10 September 1998, paragraphs 50-58, Decisions and Reports 1998). Accordingly, this provision was violated by virtue of the authorities' effective refusal after 14 December 1995 to allow the applicant to return to her apartment.

62. With respect to the Law on Cessation of the Application of Law on Abandoned Apartments, while it is true that the applicant has received a decision in which it was determined that he shared the occupancy right with the current occupant, the authorities have failed to decide on any of the applicant's complaints and appeals stemming from this decision. Further, he has not received a decision regarding the execution of the Annex 7 Commission's decision. In both instances, the failure to make a decision is contrary to time-limits established by law. Therefore, the proceedings have not been concluded in accordance with law.

63. As the interference with the applicant's right to respect for his home referred to above are not "in accordance with the law", it is not necessary for the Chamber to examine whether they pursued a "legitimate aim" or were "necessary in a democratic society". Therefore, in conclusion, there has been a violation of the right of the applicant to respect for his home as guaranteed by Article 8 of the Convention.

2. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

64. The applicant complains that his right to enjoyment of his possessions under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention has been violated. This provision reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a state to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

65. The Federation argues that the procedural decision of 18 June 1998 provided adequate protection of the applicant's possessions and that simply because the applicant was not satisfied with the decision and filed further complaints and appeals does not mean that there has been a violation of his human rights.

66. The Chamber notes that the applicant is the holder of the occupancy right over the apartment in question, as confirmed by the decision of the Annex 7 Commission (see paragraph 16 above). The

Chamber has previously held (case no. CH/96/28, *M.J.*, decision on admissibility and merits delivered on 3 December 1997, paragraph 32, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997):

> "... An occupancy right is a valuable asset giving the holder the right, subject to the conditions prescribed by law, to occupy the property in question indefinitely. ... In the Chamber's opinion it is an asset which constitutes a "possession" within the meaning of Article 1 [of Protocol No. 1] ..."

67. Accordingly, the Chamber considers that the applicant's rights with respect to the property in question constitute his "possession" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

68. The Chamber considers that the allocation of the property to F.O. on 20 October 1997 and the failure of the authorities of the Federation to allow the applicant to regain possession of the property constitutes an "interference" with his right to peaceful enjoyment of that possession. This interference is ongoing as the applicant still does not enjoy possession of it.

69. The Chamber must therefore examine whether this interference can be justified. For this to be the case, it must be in the public interest and subject to conditions provided for by law. This means that the deprivation must have a basis in national law and that the law concerned must be both accessible and sufficiently precise.

70. The Chamber has found, in the context of its examination of the case under Article 8 of the Convention, that the actions of the authorities in relation to the allocation of the apartment to F.O. and the failure to allow the applicant to regain possession of it were not in accordance with the law. This is in itself sufficient to justify a finding of a violation of the applicant's right to peaceful enjoyment of his possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1. Accordingly, the right of the applicant under this provision has been violated.

3. Article 6 of the Convention

71. The applicant complains that his case has not been determined within a reasonable time. Article 6 paragraph 1 of the Convention states, in so far as relevant, as follows:

> "In the determination of his civil rights ..., everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. ..."

72. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that there can be no violation of Article 6 as there have been no unnecessary delays in the proceedings.

73. The Chamber has already considered that the proceedings in the applicant's case have been unjustifiably ineffective. It recalls that the applicant initiated proceedings to repossess the apartment with the Vareš Municipality in February 1996. When no action was taken regarding that request, he submitted a second such request to the same municipality on 16 September 1996. It does not appear that these requests were ever decided.

74. Furthermore, in June 1997 the applicant submitted a request to the Municipal Court to have F.O. evicted and to regain possession of the apartment. The first hearing in this matter was held nearly two years later and the court decided that it was not the competent body to hear the claim. The applicant appealed against this decision on 5 June 1999 but no further decision has been taken to date.

75. Also, on 13 April 1998 the applicant submitted a third claim to repossess the apartment. This claim was decided on 18 June 1998 by the office of the head of the Vareš Municipality. However, the Ministry of Urbanism, Physical Planning, and Environmental Protection anulled this decision on 2 February 1999 and ordered renewed proceedings before that office. There is no evidence that these proceedings have ever been concluded.

76. The reasonableness of the length of proceedings is determined on the basis of the complexity of the case, the conduct of the applicant and the authorities, and the matter at stake for the applicant (see, e.g., case no. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 10, Decisions and Reports 1998).

77. The issue underlying the proceedings is who holds the occupancy right in question. The Chamber cannot find this issue to be of a particularly complex nature.

78. As to the conduct of the applicant it appears that he has been expeditious in his pursuit of the various procedures available to him. He has attempted to speed up the proceedings and have the relevant bodies issue decisions by, for example, filing claims regarding the silence of the administration.

79. The authorities in this case, however, have not met their responsibility to ensure that the proceedings are expedited in a reasonable time. The applicant currently has various appeals pending. The authorities of the Federation have not acted in accordance with its own laws and procedures in an effort to decide these proceedings and has offered no explanation for the delays. Clearly, therefore, the conduct of the authorities is the cause of the delays in the various proceedings.

80. Finally, the Chamber notes that a speedy outcome of the dispute would have been of particular importance to the applicant, given that the question concerned his home.

81. In view of the above, the Chamber finds that Article 6 paragraph 1 of the Convention has been violated in that the proceedings in the applicant's case have not been determined within a reasonable time.

4. Article 13 of the Convention

82. The applicant also complains that he has been the victim of a breach of Article 13 of the Convention as there is no effective remedy available to him.

83. However, the guarantees afforded by Article 13 of the Convention are less strict than those stipulated by Article 6 paragraph 1. Thus, having regard to its finding of a violation under the latter provision, the Chamber considers it unnecessary to examine the complaint also under Article 13 of the Convention.

VII. REMEDIES

84. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary damages) as well as provisional measures.

85. The applicant has requested the Chamber to enable him to be reinstated into his apartment and has also filed a claim for compensation consisting of 39,200 Convertible Marks ("*Konvertibilnih Maraka";* KM) for back rent for the period from February 1996, when the applicant first began proceedings to regain the apartment, until today, at a rate of KM 700 per month, and KM 2322 for legal expenses associated with both the proceedings before the domestic system and the Chamber.

86. With respect to the claim for back rent for the apartment, the applicant argues that the claimed amount is fair, given the size and location of the apartment and garage and based on amounts paid by persons in international organisations who rent flats in that region. With respect to the legal expenses, the applicant argues that the claimed amount was made in accordance with the applicable lawyer's tariff.

87. The Federation states that these claims are manifestly ill-founded and should be rejected. Specifically, regarding the back rent, the Federation first states that it is unsubstantiated how it can

be held responsible for that claim. If it is concluded that it is responsible for the lost rent, however, it argues that, as it is unclear how the amount given was decided upon, it should be rejected as unsubstantiated. With respect to the legal expanses, the Federation states that the amount is too high and unsubstantiated. Further, it adds that the applicant has had financial assistance from the Benefits Commission for Free Legal Aid for Bosnia and Herzegovina and that therefore has not had to pay such exorbitant costs.

88. The Chamber first notes that the applicant is not yet in possession of the property in question. The Chamber considers it appropriate, therefore, to order the respondent Party to take all necessary steps to enable the applicant, whose occupancy right has been confirmed, to return to his property swiftly, and in any event not later than one month after the present decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure.

89. Regarding the compensation claim, the Chamber first concludes that, in line with its jurisprudence, the applicant should receive compensation for the period that he was unable to enter into his apartment (see case no. CH/98/697 *Džonlić*, decision on admissibility and merits delivered on 11 February 2000, Decisions January – June 2000). Given that the applicant began proceedings in February 1996, the Chamber concludes that the period should begin in May 1996, from which point the authorities of the Federation should have been reasonably expected to be able to process the applicant's claim. From that point, therefore, the Federation will be held responsible for the applicant's inability to enter the apartment, which, up and until the date of delivery of this decision, is a period of 53 months. The Chamber notes, however, the amount of KM 700 per month, as requested by the applicant, is excessive. Deciding on an equitable basis taking into account the relatively large size of the property and its location, the Chamber finds that the applicant should be awarded KM 250 per month as from May 1996. The total amount to be paid for back rent, therefore, is KM 13,250.

90. The Chamber also considers appropriate to order the Federation to pay the applicant, within three months from the date when he regains possession of the property if he has not regained possession of it by 31 September 2000, KM 250 per month from 1 October 2000 until the end of the month in which he regains possession of the property.

91. With respect to the claimed lawyer's fees, the Chamber notes that there are some inconsistencies with respect to the amount claimed including items which were changed and others which are unsubstantiated. It is, however, reasonable that the applicant should be reimbursed for his legal expenses. The Chamber decides therefore to award the applicant KM 1750 under this head.

VIII. CONCLUSIONS

92. For the above reasons, the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the application admissible;

2. unanimously, that the refusal to allow the applicant to return to his apartment and the failure to enforce the decision of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees confirming his occupancy right constitute a violation of his right to respect for his home within the meaning of Article 8 of the European Convention on Human Rights, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Human Rights Agreement;

3. unanimously, that the refusal to allow the applicant to return to his apartment and the failure to enforce the decision of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees confirming his occupancy right also constitute a violation of his right to peaceful enjoyment of his possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

4. unanimously, that there has been a violation of the applicant's right to a hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6 paragraph 1 of the Convention, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

5. unanimously, that it is not necessary to rule on the complaint under Article 13 of the Convention;

6. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to take all necessary steps to enable the applicant, whose occupancy right has been confirmed, to return to his property swiftly, and in any event not later than one month after the present decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure; and

7. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay the applicant, not later than one month after the present decision becomes final and binding in accordance with Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure, 15,000 (Fifteen Thousand) Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka;* "KM"), composed of KM 1750 for legal expenses and KM 13,250 for back rent;

8. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to pay the applicant, within three months from the date when he regains possession of the property if he has not regained possession of it by 30 September 2000, KM 250 (Two hundred and fifty) per month from 1 October 2000 until the end of the month in which he regains possession of the property;

9. unanimously, that simple interest at an annual rate of 4% will be payable over the above sum or any unpaid portion thereof from the deadline mentioned in conclusions 7 and 8 above;

10. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to the Chamber within two weeks of the expiry of the time-limit referred to in conclusions nos. 6 and 7 on the steps taken by it to give effect to this decision.

(signed)
Anders MÅNSSON
Registrar of the Chamber

(signed)
Giovanni GRASSO
President of the Second Panel

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 11 JUNE 1999

Cases Nos. CH/97/63, CH/97/75, CH/97/99, CH/98/183

Zijad ŠEĆERBEGOVIĆ, J.C., Radmila SAVIĆ, Sarija MEMIŠEVIĆ

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
AND
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 16 April 1999 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the aforementioned cases introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The present decision concerns four cases involving Yugoslav National Army apartments. The cases were considered to be directed against the State of Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. The names of the individual applicants, the corresponding case numbers and the facts of the case are listed in part III B of the decision.

2. In 1992 the applicants or the relative of the applicant contracted to buy apartments from the Yugoslav National Army ("the JNA"). The contracts were annulled by legislation passed shortly after the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina entered into force in December 1995. The applicants complain that the annulment of their contracts violated their property rights as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the (European) Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention") and also allege violations of Articles 6 and 13 of the Convention.

3. These four cases resemble the cases of *Medan and Others v. Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, (Cases Nos. CH/96/3, 8 and 9, Decision on the merits of 7 November 1997, Decisions 1996-1997), *Podvorac and 15 other JNA cases* (Decision on the admissibility and the merits of 12 June 1998, Decisions and Reports 1998) as well as *Grbavac and 26 Other JNA cases v. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina* and *Ostojić and 31 Other JNA cases v. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina* (Decisions on the admissibility and the merits of 15 January 1999, respectively).

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

4. The applications were introduced between July 1997 and January 1998 and registered between October 1997 and January 1998. The applicant in Case No. CH/97/75 is represented by a lawyer.

5. Two applications were directed against the Federation of Bosnia and Herzegovina and one application was directed against Bosnia and Herzegovina. One application was directed against both Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Chamber considered, however, that the applicants' complaints raised issues which might in all cases engage the responsibility of both the State and the Federation of Bosnia and Herzegovina. It therefore decided to treat all cases as being directed against both the State and the Federation (see also the decision in, for instance, the *Podvorac and 15 other JNA cases*, loc. cit., paragraph 4 and the *Medan and Others* decision, loc. cit., paragraphs 28-30 and 44-47).

6. Between 9 April 1998 and 7 November 1998 the applications were transmitted pursuant to Rule 49(3)(b) of the Rules of Procedure to the respondent Parties for observations on their admissibility and merits.

7. The Federation of Bosnia and Herzegovina submitted observations between June 1998 and December 1998. The State of Bosnia and Herzegovina did not submit any observations. The applicants replied between June 1998 and February 1999. In accordance with the Chamber's order for the proceedings in the respective cases, all applicants' were afforded the possibility of claiming compensation within the time limit fixed for any reply to observations submitted by a respondent Party.

8. The First Panel deliberated on the admissibility and the merits of the cases on 16 April 1999. Under Rule 34 of its Rules of Procedure, it decided to join the applications and adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Relevant domestic law

9. The apartments occupied by the applicants and applicant J.C.'s relative were all socially owned property over which the JNA had jurisdiction. Such property was considered to belong to

society as a whole. Each applicant, except applicant J.C. (CH/97/75) who inherited the apartment from her deceased mother, enjoyed an occupancy right in respect of his or her apartment. An occupancy right was a right, subject to certain conditions, to occupy an apartment on a permanent basis.

10. All three applicants and applicant J.C.'s relative contracted to purchase his or her apartment under the Law on Securing Housing for the Yugoslav Army (*Službeni List* (Official Gazette) of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, No. 84/90). This was a Law of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, which was passed in 1990 and came into force on 6 January 1991. In the following years a number of Decrees with force of law as well as laws proper were issued by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Parliament of the Republic of Bosnia and Herzegovina with the aim of regulating social property issues in general and social property over which the JNA had jurisdiction in particular (see the Chamber's decision in the cases of *Medan and others*, loc. cit., paragraphs 9-13). These legal instruments included, amongst others, a Decree imposing a temporary prohibition on the sale of socially owned property, issued on 15 February 1992 by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (*S.L.* of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 4/92). Subsequently, a Decree with force of law, issued on 3 February 1995 by the Presidency of the Republic (*S.L.* of the Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 5/95), ordered courts and other state authorities to adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA. This Decree suspended court proceedings until new housing legislation was adopted. This Decree entered into force on 10 February 1995, the date of its publication in *Službeni List*. On 22 December 1995 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with force of law (*S.L.* of the Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 50/95) stating that contracts for the sale of apartments and other property concluded on the basis of, *inter alia*, the Law on Securing Housing for the JNA were invalid. This Decree entered into force on the same day. It was adopted as a law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina and promulgated on 25 January 1996 (*S.L.* of the Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 2/96).

11. The Decree of 22 December 1995 also provided that questions connected with the purchase of real estate which was the subject of annulled contracts would be resolved under a law to be adopted in the future. On 6 December 1997 the Law on the Sale of Apartments with Occupancy Right came into force (*Službene Novine* (Official Gazette) of the Federation of Bosnia and Herzegovina, No. 27/97). This law was amended by a law of 23 March 1998 (*S.N. of the Federation of Bosnia and Herzegovina* No. 11/98). Neither law affected the annulment of the present applicants' contracts. Under Article 39 an occupancy right holder who, under provisions of the 1997 law, contracts to purchase an apartment which he had contracted to purchase on the basis of, *inter alia*, the Law on Securing Housing for the JNA shall be recognised the purchase amount earlier paid.

B. The individual cases

12. The purchasers are former members or employees of the JNA. The facts of the cases as they appear from the applicants' respective submissions and the documents in the case file are not in dispute and may be summarised as follows.

1. The case of Mr. Zijad ŠEĆERBEGOVIĆ (CH/97/63)

13. On 11 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Trg heroja No. 43 (formerly Trg Pere Kosorića No. 43) Sarajevo, having paid the purchase price due (162.786,00 Dinars) on 6 February 1992.

14. The applicant has not initiated court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

2. The case of Mrs. J. C. (CH/97/75)

15. On 10 February 1992 the applicant's deceased mother concluded a purchase contract for a JNA apartment in the Koševo Street (formerly Kralja Tomislava) Sarajevo and paid the purchase price due (178.762,00 Dinars).

16. On 17 November 1994 the Court of First Instance Sarajevo issued a decision on inheritance establishing the applicant and her brother as legal successors of the purchaser.

17. On 24 November 1994 the applicant and her brother, as legal successors of the purchaser, submitted an application to the Court of First Instance Sarajevo seeking to establish that they were entitled to recognition as co-owners of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. The Court proceedings remain adjourned.

3. The case of Mrs. Radmila SAVIĆ (CH/97/99)

18. On 28 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Jezero No. 5/7 (formarly Kate Govorušića, 5/7) Sarajevo, and paid the purchase price due through the housing contribution fund (537.276,00 Dinars).

19. The applicant has not initiated court proceedings to have herself registered as the owner of the apartment.

4. The case of Mr. Sarija MEMIŠEVIĆ (CH/98/183)

20. On 20 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Muhameda Hevajia Uskofija No. 10 (formerly Veljka Vlahovića No. 100) Tuzla and paid the purchase price due (198.530,00 Dinars).

21. The applicant has not initiated court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

IV. COMPLAINTS

22. The applicants essentially complain that the retroactive annulment of their purchase contracts and the compulsory adjournment of their civil proceedings under the Decree No. 5/95 (see paragraphs 10-11 above) involved violations of their rights under Article 6 and 13 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Respondent Parties

1. Bosnia and Herzegovina

23. No observations have been received from the State of Bosnia and Herzegovina.

2. The Federation of Bosnia and Herzegovina

24. The Federation of Bosnia and Herzegovina primarily refers to the liability of the State of Bosnia and Herzegovina for the impugned measures. Having regard to the ongoing discussion regarding the succession of the former SFRJ, it is presently impossible for the Federation to fulfil its obligations flowing from the Chamber's decision in *Medan and Others* (loc. cit.).

25. The Federation furthermore argues that the Chamber lacks competence *ratione temporis* to deal with the cases. In the cases Radmila Savić, CH/97/99, and Sarija Memišević, CH/98/183, the Federation, moreover, argues that the cases have been lodged past the six months' period stipulated in Article VIII(2)(a) of the Agreement, since the essential grievance concerns the Decree of 22 December 1995 which was adopted as law in January 1996. This enactment constituted the "final decision" within the meaning of Article VIII(2)(a) of the Agreement. Consequently, the applications

should have been lodged by July 1996.

26. It is further alleged that the issue at stake in these cases is the constitutionality of a law and not the infringement of human rights. These cases would therefore fall within the jurisdiction of the Constitutional Court. Moreover, the impugned legal acts were designed to place those prevented from buying JNA apartments on an equal footing with the applicants, and to protect State property. The measures were therefore justified under the second paragraph of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The Federation also argues that purchase contracts concluded between February 1992 and February 1993 are invalid *ab initio*.

B. The Applicants

27. The applicants maintain their complaints. Regarding the Federation's argument that other citizens were not treated equally to those who had the opportunity to purchase JNA apartments, the applicants stress the fact that the purchasers were all former members or employee of the JNA and had contributed to the Army Housing Fund. The apartments they purchased were constructed with means from this fund and not from the Housing Fund of the then Republic of Bosnia and Herzegovina. Consequently, the purchasers cannot be compared with those who did not contribute to the Army Housing Fund.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

28. Before considering the cases on their merits the Chamber must decide whether to accept them, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement which, provides, *inter alia*, as follows:

> "2. The Chamber shall decide which applications to accept ... . In so doing the Chamber shall take into account the following criteria:
>
> (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted and that the application has been filed with the Commission within six months from such date on which the final decision was taken.
>
> ...
>
> (c) The Chamber shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, ... "

29. In accordance with generally accepted principles of international law, it is outside the competence of the Chamber *ratione temporis* to decide whether events occurring before the coming into force of the Agreement on 14 December 1995 gave rise to violations of human rights. Evidence relating to such events may, however, be relevant as a background to events which occurred after the Agreement entered into force. Moreover, in so far as an applicant alleges a continuing violation of his rights after 14 December 1995, the case may fall within the Chamber's competence *ratione temporis* (*see Bastijanović* v. *Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/96/8, decision of 4 February 1997, Decisions 1996-97).

30. The Chamber recalls that the present cases were introduced between July 1997 and January 1998. The applicants essentially complain about the effects of the decrees of 3 February and 22 December 1995. In previous JNA cases the Chamber has found the Federation to be in violation of the Agreement because of its recognition and application of those decrees (see, e.g., the aforementioned *Medan and Others* decision, loc. cit., paragraphs 38 and 41). The present applicants must also be understood as alleging that the effects of those decrees have been ongoing up to this day. The Chamber notes that the Decree of 22 December 1995 also provided that questions connected with the purchase of real estate which was the subject of annulled contracts would be resolved under a new law to be adopted in the future. Indeed, legislation to that effect was enacted in December 1997 and March 1998 (see paragraph 11 above). In these circumstances the Chamber is unable to identify any "final decision" whereby the six months' period stipulated in Article VIII(2)(a)

could be considered to have commenced on 18 January 1996. Given this ongoing situation, the Chamber is also competent *ratione temporis* to examine the present cases. It follows that the Federation's objections must be rejected.

31. The Federation of Bosnia and Herzegovina has argued that cases such as these would fall within the jurisdiction of the Constitutional Court and presumably be incompatible with the Agreement within the meaning of Article VIII (2) (c) (see paragraph 26 above). However, the Chamber recalls that it is competent to consider "alleged and apparent violations of human rights as provided in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Protocols thereto" (Article II(2)(a) of the Agreement). The Federation's argument must therefore be rejected.

32. The Chamber notes that neither Respondent Party has raised any other objection to the admissibility of the applications in light of the criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement (cf., *a contrario*, e.g., *Blentić v. Republika Srpska*, case No. CH/96/17, decision of 3 December 1997, paragraphs 19-21, Decisions 1996-97 in which the Chamber considered this admissibility criterion in light of the corresponding requirement in Article 26 of the Convention). Nor can the Chamber of its own motion find any grounds for declaring the present cases inadmissible.

33. The Chamber concludes therefore that all the applications, including those where the applicants did not institute any court proceedings, are admissible.

B. Merits

34. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts established above indicate a breach by one or both of the respondent Parties of its or their obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention. The Chamber will therefore consider whether the annulment of the applicants' purchase contracts and the compulsory adjournment of any related civil proceedings constitutes a breach of the applicants' rights under Article I of the Agreement.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

35. The applicants complain that the contracts which they entered into for the purchase of their apartments were annulled retroactively by the Decree issued on 22 December 1995, which was adopted as law on 18 January 1996. They allege breach of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, which is in the following terms:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

36. As to whether, at the time when the December 1995 Decree came into force, the applicants had any rights under their contracts which constituted "possessions" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1, the Chamber refers to its decisions in the cases of *Medan and Others* and in *Podvorac and 15 other JNA* cases (loc. cit., paragraph 32-34 and paragraphs 59-61, respectively). In the *Medan* case, the Chamber held that even those applicants who had entered into contracts after the Decree of 15 February 1992 (temporarily prohibiting the sale of JNA apartments) were to be considered as having rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The same conclusion is also valid in two of the present four cases where the contracts were signed after 15 February 1992, although the circumstances are not exactly the same as in the Medan case. The effect of the Decree of the December 1995 was to annul those rights and all applicants were therefore deprived of their possessions. It is accordingly necessary for the Chamber to consider whether these deprivations

were justified under Article 1 of the Protocol as being "in the public interest" and "subject to the conditions provided for by law".

37. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that the impugned legal acts were designed to support those who were prevented from buying JNA apartments and to protect State property. These acts would therefore correspond with the requirements of Article 1 paragraph 2 of Protocol No. 1 to the Convention and justify the measures concerned in the present cases.

38. The applicants stress the fact that the purchasers were all former employees of the JNA and had contributed to the Army Housing Fund. The apartments they purchased were constructed with means from this fund and not from the Housing Fund of the then Republic of Bosnia and Herzegovina. Consequently, the purchasers cannot be compared with those who had not contributed to the Army Housing Fund.

39. The Chamber finds that there is no material distinction between the present cases and those of *Medan and Others* and *Podvorac and 15 other JNA* cases (loc. cit.). Moreover, the new legislation issued after the Chamber's decision in *Medan and Others* (see paragraph 10 above) did not change the present applicants' situation. The Chamber notes, however, that the legislation posterior to the Decree of December 1995 and the related law of January 1996 (see paragraphs 10-11 above), as in force at present, cannot revalidate the applicants' original purchase contracts retroactively, that is to say with effect from the dates when those contracts were concluded. Accordingly, this legislation can have no bearing on the outcome of the present cases.

40. Accordingly, the Chamber finds, as in the earlier JNA cases decided on the merits, that the present applicants were also made to bear an "individual and excessive burden" and that there has been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

2. Article 6 of the Convention

41. Applicant J.C., who instituted proceedings also complains that the civil proceedings initiated with a view to obtaining recognition of their ownership and registration in the Land Registry, have been compulsorily adjourned by virtue of the February 1995 Decree. They allege a breach of Article 6 of the European Convention on Human Rights in this respect. Those applicants who did not institute proceedings allege a violation of Article 6 on the ground that the aforementioned Decree deprived them of their right of access to court. Article 6 reads, as far as relevant, as follows:

> "1. In the determination of his civil rights and obligations….everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law…"

42. As in the cases of *Medan and Others* and *Podvorac and 15 other JNA* cases (loc. cit.) the Chamber notes that the court proceedings in question either were or would have been adjourned shortly after the Decree in question entered into force. The Chamber observes, *ex officio*, that according to the observations of the Federation in other cases, the Federation enacted the legislation needed to lift the adjournment during 1998**.** Accordingly, there was an interference from 14 December 1995 until sometime in 1998 with the applicants' effective access to court for the purpose of having their civil claims determined, as guaranteed by Article 6 (see the Chamber's decisions in the cases of *Medan and Others* and *Podvorac and 15 other JNA cases*, paragraphs 40 and 64, respectively and the European Court of Human Rights in the case of *Golder v. United Kingdom*, judgement of 21 February 1975, Series A No. 18, paragraphs 35-36). The Chamber sees no justification for this state of affairs in light of the conclusion which it has reached under Article 1 of the Protocol to the Convention. It follows that there is a breach of Article 6 of the Convention in the case of each applicant, in so far as the compulsory adjournment of her case continued since 14 December 1995, when the Agreement came into force at least until 1998. The Chamber would add that any proceedings initiated would have lasted beyond a "reasonable time" due to the February 1995 Decree which, as stated earlier, apparently remained effective until some time in 1998.

3. Article 13 of the Convention

43. Some applicants also maintain that they have been the victims of a breach of Article 13 of the Convention in that no effective remedy has been available to them in respect of their complaints. Article 13 provides as follows:

> "Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

44. In view of its decision under Article 6(1) of the Convention to the effect that the applicants have been denied access to court to establish their property rights, the Chamber considers it unnecessary also to examine the complaints under Article 13. The requirements of Article 13 are less strict than those of Article 6 and are absorbed by the latter (see, e.g., European Court of Human Rights, *Hentrich v. France* judgment of 22 September 1994, Series A No. 296, paragraph 65).

VII. REMEDIES

45. Under Article XI paragraph 1(b) of the Agreement the Chamber must also address the question what steps shall be taken by the respondent Party or Parties to remedy the breaches of the Agreement which it has found.

46. The Chamber notes that the legal situation remains essentially the same as that which it addressed in its decisions in the cases of *Medan and Others* and *Podvorac and 15 other JNA* cases (loc. cit.) except as regards the possible end of the adjournment of proceedings. It is therefore appropriate to make orders similar to those issued in those cases.

47. The breaches of Article 1 of Protocol No. 1 which the Chamber has found arose from the legislation already referred to. The State is responsible for having passed that legislation, but the matters which it deals with are now within the responsibility of the Federation, which recognises and applies this legislation. In these circumstances the Chamber considers that it is the responsibility of the Federation to take the necessary legislative or administrative action to render ineffective the annulment of the applicants' contracts which was imposed. It will therefore make an order against the Federation to that effect.

48. The Chamber will also order the Federation to take any necessary steps to lift the compulsory adjournment of the court proceedings instituted by one of the applicants and which the Chamber has found to be in violation of Article 6 of the Convention, and to take any necessary steps to secure the applicants' right of access to court.

49. With regard to possible compensatory awards, the Chamber first recalls that in accordance with its order for the proceedings in the respective cases, all applicants were afforded the possibility of claiming compensation within the time limit fixed for any reply to observations submitted by a respondent Party. None of the above-mentioned applicants seek compensation.

VIII. CONCLUSIONS

50. For the above reasons the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the applications admissible;

2. by 4 votes to 1, that the passing of legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' purchase contracts violated their rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of its obligations under Article I to the Agreement;

3. by 4 votes to 1, that the recognition and application of the legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' contracts has violated their rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

4. unanimously, that the adjournment since 14 December 1995 of court proceedings aiming at

formal recognition of the applicants' property rights (whether or not actually initiated by them) has violated their right of access to a court and to a hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6 of the Convention, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

5. unanimously, that it is unnecessary to examine the applicants' complaints based on Article 13 of the Convention;

6. by 4 votes to 1, to order the Federation to take all necessary steps to render ineffective the annulment of the applicants' contracts imposed by the Decree of 22 December 1995 and the Law of 18 January 1996;

7. unanimously, to order the Federation to take any necessary steps to lift the compulsory adjournment by the Decree of 3 February 1995 of court proceedings aiming at formal recognition of the applicants' property right and to take any necessary steps to secure in this matter their right of access to court and to a hearing within a reasonable time;

8. unanimously, to order the Federation to report to it by 11 September 1999 on the steps taken by it to give effect to this decision.

(signed)
Leif BERG
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the First Panel

ANNEX

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure this Annex contains a separate concurring opinion by Mr. Dietrich RAUSCHNING.

SEPARATE CONCURRING OPINION BY MR. DIETRICH RAUSCHNING

While I agree with the conclusions of the decision, I would like to elaborate on more compelling reasons for reaching these conclusions.

I. The applicants' rights under the purchasing contracts as assets protected under Article 1 of the First Protocol to the Convention

1. The Agent of the respondent Party argues that the first sentence of the first paragraph of Article 1 protects only possessions and not property. The opinion that only possessions in the sense of the Roman Law and in the understanding of the Civil Code of this country are protected does not conform with the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the international understanding of this clause. The word "possessions" is understood in a broader sense and has the meaning of assets. The corresponding word in the other official language, French, is "*biens*". This notion comprises property in the sense of the national civil law, but includes a variety of other acquired rights.

2. The rights derived from a contract to buy real property, which is fullfilled by the purchaser with the payment of the price due are an asset protected under Article 1 of the First Protocol. The corresponding jurisdiction of the European Court of Human Rights is cited in the Chamber's decision in the Medan case, in the subsequent decisions and in the decision in this case.

II. Invalidity of the Decree of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, as of 15 February 1992

3. The Agent of the respondent Party argues that the contracts were null and void from the beginning because they were forbidden by valid law. In paragraph 36 and with reference to paragraph 32-34 of it's decision in the Medan case the Chamber deals with the question of the effect of the Decree of the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina on Temporary Prohibition of Sales of Socially Owned Apartments, signed on 15 February 1992 (the Decree). The Chamber states in the decision of the Medan case that the validity of that Decree is open to question. I am convinced that the Decree was invalid from the outset. Consequently, it can not have the effect of invalidating contractual rights of the applicants or of hindering the acquisition of the rights.

4. Article 1 of the Decree temporarily prohibits the sales of socially owned apartments assigned to the JNA. These sales were regulated and authorised by the Law on Securing Housing for the JNA (JNA Housing Law) which was enacted by the Parliament of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia on 29 December 1990 (SL SFRJ 1990, 2347). There are no doubts concerning the validity of that law in the period prior to Bosnia and Herzegovina becoming independent, as the Federal Republic had competence to enact the law under Article 281 paragraph 6 of the Federal Constitution. Consequently, the Decree was in conflict with the JNA Housing Law as a federal law.

5. The conflict between the Decree and the federal law has to be resolved by applying the law that was in force at the time the Decree was enacted. In this respect Article 207 paragraph 2 of the Constitution of the SFRJ is decisive. It states that normative acts of a Republic shall not contradict federal law. The Constitution provided that conflicts of this kind were to be settled by the Constitutional Court. If the federal organs were competent to apply and to administer the relevant law in question, then the federal law was to be applied temporarily pending a decision of the Constitutional Court.

6. At present, the Constitutional Court of the former Federal Socialist Republic of Yugoslavia which had the jurisdiction to resolve the conflict does not exist. No court or institution currently has

exclusive jurisdiction to decide on the conflict between the Decree of February 1992 and the JNA Housing Law of 1990, at that time a federal law. In particular, the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, established under the Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 to the General Framework Agreement), is not called upon to decide this conflict, because this conflict does not arise under the new Constitution.

7. In order to decide on the applications, the Chamber has to ascertain whether the applicants acquired rights by concluding the contracts and paying the price for their apartments. For this purpose, the Chamber has to apply the national law in force at that time, and it is competent to do so. Thus, the Chamber has to resolve the conflict between the Decree and the federal JNA Housing Law of December 1990 by applying Article 207 paragraph 6 of the Constitution of the SFRJ by applying the rule on conflict of laws. As a result, the Decree of 15 February 1992 was inapplicable *ab initio.* It follows that the rights derived from the contracts are assets protected by Article 1 of the First Protocol. The denial of this position of the applicants and the nullification of their contracts violate their protected rights, if they can not be legitimised according to the second sentence of Article 1.

III. Legitimacy of the aim of the provisions enacted in 1995/1996

8. The respondent Party has argued that the JNA members were privileged compared with other occupiers of socially owned apartments, and that the purpose of the Decree of 22 December 1995 and the endorsing law of 18 January 1996 was to rectify this violation of the principle of equal treatment. The Chamber refers in paragraph 40 to its arguments in the Medan case, finding no difference.

9. The principle of equality of treatment has not been violated by the enactment of the JNA Housing Law 1990 which provides for the sale of an apartment to the holder of the occupancy right. This measure can be regarded as a means of privatisation, and considering that the apartments were encumbered with an occupancy right, the price provided in the law was not unreasonable. I admit that not all holders of occupancy rights in socially owned apartments in former Yugoslavia were given the opportunity to buy their apartments. However, in my opinion, the former SFRJ did not violate the principle of equality of treatment by offering to sell socially owned apartments assigned to federal institutions, whereas housing funds affiliated to the Republics, the communities and to the commercial enterprises were not privatised by the legislatures competent to enact corresponding laws. The principle of equality of treatment only demands that equal or comparable cases are regulated in the same way by the same authority. The fact that other competent legislative authorities in former SFRJ did not enact similar laws entitling all holders of occupancy rights in socially owned apartments not assigned to the JNA to buy their apartment in 1990-1992 does not violate the principle of equality of treatment.

10. If there is no violation of the principle of equal treatment, the aim of the legislative measures 1995/1996 cannot be to rectify that violation. In my opinion, the reasons for the measures submitted by the respondent Party are ill-founded and they are manifestly unreasonable. Consequently, the Decree of December 1995 and the endorsing law of January 1996 cannot be regarded as fulfilling a legitimate aim. They aim at depriving the applicants of the possessions without being legitimised by the public interest. Their enactment and their application violate the human rights of the applicants as protected by Article 1 of the First Protocol to the ECHR.

(Signed) Dietrich RAUSCHNING

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 14 MAY 1999

CASE No. CH/97/65

Milosava PANIĆ

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 14 April 1999 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement as well as Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant's husband contracted to purchase an apartment from the Yugoslav National Army ("JNA") in February of 1992. While the applicant and her husband were in Belgrade so the husband could receive medical treatment, the General Staff of the then Republic of Bosnia and Herzegovina Army declared the apartment abandoned.

2. The applicant has alleged the violation of her right to return to her apartment and the right to the protection of her possessions. According to the Chamber's previous case law (*Medan and Others v. Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Cases Nos. CH/96/3, 8 and 9, Decision on the merits of 7 November 1997, Decisions 1996-1997; *Podvorac and 15 Other JNA cases*, Decision on the admissibility and the merits of 12 June 1998, Decisions and Reports 1998, p. 1; and *Eraković v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/97/42, Decision of 15 January 1999) the application raises issues under Articles 6, 8 and 13 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention") and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was received on 11 September 1997 and registered on 16 October 1997. The applicant is represented by Mr. Jakša Mitrović, an attorney practising in Sarajevo.

4. On 11 May 1998 the Chamber decided to request observations on the admissibility and merits of the application from the respondent Parties.

5. On 15 June 1998 the Chamber received observations from the Federal Ministry of Defence of the Federation of Bosnia and Herzegovina. No observations were received from Bosnia and Herzegovina.

6. On 8 September 1998 the Chamber received observations from the applicant's lawyer in reply to the observations of the Federal Ministry of Defence.

7. On 2 January 1999 the Registry requested the applicant to provide additional information which was received on 10 February 1999 and transmitted to the respondent Parties on 22 March 1999.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Facts as presented by the Applicant

8. The facts of the case are based on the application form and appended documents and can be summarised as follows:

9. The applicant's husband entered into a contract for the purchase of a JNA apartment on 12 February 1992 and on the same day paid 127.626,75 dinars. The contract was authorised by the City of Sarajevo Department of Novo Sarajevo on 13 February 1992 and authorised in the First Instance Court II in Sarajevo on 14 February 1992.

10. At the end of 1994 the applicant's husband left Sarajevo for Belgrade to receive medical treatment. In March 1995 the applicant joined her husband in Belgrade.

11. On 13 April 1995 the General Staff of the Army of the then Republic of Bosnia and Herzegovina ("the Army") issued a decision declaring the apartment temporarily abandoned. The same decision granted J.T. a temporary occupancy right to the apartment.

12. In February 1996 the applicant and her husband returned temporarily to Sarajevo. On 16 February 1996 the applicant appealed to the General Staff against the decision of 13 April 1995. No response was received regarding the appeal.

13. On 23 May 1996 the General Staff of the Army issued a decision declaring the apartment permanently abandoned. The applicant received this decision in November 1996 and submitted an appeal to the General Staff against the decision shortly thereafter.

14. The General Staff of the Army rejected the applicant's appeal in a decision dated 30 April 1997 because it was filed out of time. Against this decision the applicant filed another appeal to the Federal Ministry of Defence on 5 September 1997. On 20 October 1997 the Ministry refused the appeal.

15. The applicant's husband died on 5 February 1997 in Novi Sad, FRY. By a testament dated 20 December 1996 the husband bequeathed the apartment to the applicant.

16. The applicant initiated an administrative dispute against the Federal Ministry of Defence in the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina. On 2 July 1998 the Supreme Court rejected the administrative dispute as being outside of its competence under the 1998 Law on Cessation of Application of the Law on Abandoned Apartments.

17. On 6 May 1998 the applicant reported herself to the Novo Sarajevo Municipality for voluntary return into her apartment.

18. On 7 May 1998 the applicant submitted a request for the return of her apartment under the 1998 Law on Cessation of Application of the Law on Abandoned Apartments. There has been no response to date.

19. J.T. continues to occupy the apartment.

B. Relevant domestic law

1. JNA Apartments

20. The apartment in question was originally social property over which the JNA had jurisdiction. Social property was property which was considered to belong to the society as a whole. The applicant's husband enjoyed an occupancy right in the apartment. An occupancy right was a right, subject to certain conditions, to occupy an apartment on a permanent basis.

21. The applicant's husband contracted to purchase the apartment under the Law on Securing Housing for the Yugoslav Army (*Službeni List* (Official Gazette) of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, No. 84/90). This was a Law of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("the SFRJ"), which was passed in 1990 and came into force on 6 January 1991. In the following years a number of Decrees with force of law as well as laws proper were issued by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Parliament of the Republic of Bosnia and Herzegovina with the aim of regulating social property issues in general and social property over which the JNA had jurisdiction in particular (see the Chamber's decision in the cases of *Medan and others*, loc. cit., paragraph 9-13). These legal instruments included, amongst others, a Decree imposing a temporary prohibition on the sale of socially owned property, issued on 15 February 1992 by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (S.L. of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 4/92). Subsequently, a Decree with force of law, issued on 3 February 1995 by the Presidency of the Republic (S.L. of the Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 5/95), ordered courts and other state authorities to adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA. This Decree suspended court proceedings until new housing legislation was adopted. The Decree entered into force on 10 February 1995, the date of its publication in the *Službeni List*. On 22 December 1995 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with force of law (S.L., No. 50/95) stating that contracts for the sale of apartments and other property concluded on the basis of, *inter alia*, the Law on Securing Housing for the JNA were retroactively invalid. This Decree entered into force on the same day. It was adopted as a law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina on 18 January 1996 and promulgated on 25 January 1996 (S.L., No. 2/96).

22. The Decree of 22 December 1995 also provided that questions connected with the purchase

of real estate which was the subject of annulled contracts would be resolved under a law to be adopted in the future. On 6 December 1997 the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right came into force (*Službene Novine* of the Federation of Bosnia and Herzegovina, No. 27/97. This law was amended by a law of 23 March 1998 (S.N., No. 11/98). Neither law affected the annulment of the present applicant's contract. Under Article 39 an occupancy right holder who, under provisions of the 1997 Law, contracts to purchase an apartment which he had contracted to purchase on the basis of, *inter alia*, the Law on Securing Housing for the JNA shall be recognised the purchase amount earlier paid.

2. Abandoned Property

a. The 1994 Law on Abandoned Apartments

23. On 15 June 1992 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with the Force of Law on Abandoned Apartments. This Decree was adopted as law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina on 1 June 1994 ("the old Law"). This Law governed the re-allocation of occupancy rights over socially-owned apartments which had been abandoned. On 4 April 1998 it was repealed by the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments.

b. The 1998 Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments

24. The Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments ("the new Law") entered into force on 4 April 1998. According to this legislation all administrative, judicial and other decisions terminating occupancy rights on the basis of regulations issued under the old Law shall be null and void. Nevertheless, all decisions establishing a right of temporary occupancy shall remain effective until revoked in accordance with the new Law. Moreover, all decisions establishing a new occupancy right shall remain in force unless revoked in accordance with the new Law (Article 2). The holder of an occupancy right in respect of an apartment which has been declared abandoned or a member of his or her household is referred to in the new Law as "the occupancy right holder" (Article 3(1)). The holder of a newly allocated occupancy right based either on a decision of the holder of the right of allocation or on a contract is referred to as "the current occupant" (Article 3(6)).

25. The occupancy right holder shall be entitled to seek his or her reinstatement into the apartment at a certain date which must not be earlier than 90 days and no later than one year from the submission of the claim (Articles 3, 4 and 7). The competent authority shall decide on such a repossession claim within 30 days (Article 6). The decision shall be delivered to the occupancy right holder, the holder of the allocation right and the current occupant within five days from its issuance. An individual has 15 days from the date of receipt of the decision in which to appeal to the Cantonal Ministry for Housing Affairs. An appeal shall not suspend the execution of the decision (Article 8). In no event shall a failure, either of the cantonal authorities or the holder of the allocation right, to meet their obligations under Article 3, or a failure of "the current occupancy right holder" to accept another apartment, delay the attempts of "an occupancy right holder" to reclaim his or her apartment (Article 3(9)).

26. If the apartment is occupied without a legal basis or was vacant when the new Law entered into force, the occupancy right holder shall be granted repossession of the apartment without any restriction and any temporary user shall be evicted (Article 3(3)). A person who is temporarily occupying the apartment and whose housing needs are otherwise met shall vacate the apartment within 90 days from the decision pursuant to Article 6 (Article 3(4)). If his or her housing needs are not otherwise met, he or she shall be provided with accommodation in accordance with the Law on the Taking Over of the Law on Housing Relations. In such a case the period within which the apartment must be vacated shall not be shorter than 90 days from the issuance of the decision pursuant to Article 6. The apartment must be vacated before the day of the intended return of the occupancy right holder but the intended return must not be sooner than 90 days from the date when the claim for repossession was submitted (Article 3(5) and Article 7(2) of the new Law).

27. In exceptional circumstances the deadline for vacating an apartment may be extended to up to one year if the municipality or the allocation right holder responsible for providing alternative

accommodation provides the cantonal administrative authority with detailed documentation about the efforts to secure alternative accommodation and if the cantonal authority finds that there is documented lack of available housing. In each individual case, the requirements of the Convention and its Protocols must be met, and the occupancy right holder must be notified of the decision extending the deadline, including its reasoning, 30 days before the initial deadline expires (Article 7(3) of the new Law).

28. If "a person occupying the apartment" fails to comply with a decision ordering its vacation, the competent administrative body shall take enforcement measures at the request of the occupancy right holder (Article 11).

29. If a decision within the meaning of Article 6 has been passed in respect of an apartment inhabited by a new occupancy right holder (i.e. the current occupant) (either based on a decision of the holder of the allocation right or on a contract), the holder of the allocation right shall, within 30 days, refer the case to the competent cantonal authority which shall, again within 30 days, allocate another apartment either to current occupant or to the occupancy right holder (Article 3(6)). Under Article 3(7) a finding that the occupancy right holder should be allocated an apartment other than the one into which he or she seeks to be reinstated must be based on criteria in compliance with Article 1 of Annex 7 to the General Framework Agreement for Peace, the Convention and its Protocols and the Law on Housing Relations. These criteria shall be developed by the Ministry of Urban Planning and Environment in consultation with organisations competent to implement the standards stated in Article 3(7). On 21 October 1998 the Government of the Federation published criteria for the purposes of Article 3(7). However, on 5 November 1998 the High Representative for Bosnia and Herzegovina, in accordance with his authority under Annex 10 of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and Article XI of the Conclusions of the Bonn Peace Implementation Conference, suspended the application of Article 3(6) of the new Law. The decision entered into force immediately. On 1 April 1999 the High Representative extended the deadline for requesting reinstatement into socially owned apartments to 4 July 1999.

30. According to Article 7 of the new Law, a decision within the meaning of Article 6 shall contain a confirmation that the claimant is the holder of the occupancy right; a decision granting repossession of the apartment to the occupancy right holder if the dwelling is temporarily occupied by someone else, is vacant or is occupied without legal basis; a decision terminating the right of temporary occupancy if the apartment is in temporary use; a time limit by which a temporary user or another person occupying the apartment shall vacate it; and a decision as to whether the temporary user is entitled to accommodation in accordance with the Law on Housing Relations. Under Article 10 of the Instruction of 30 April 1998 on the Application of Article 4 of the new Law, the authority issuing the decision within the meaning of Article 6 of the new Law shall verify the status of the occupancy right; verify whether the apartment is uninhabitable, vacant or occupied; and verify the status of any current occupant (illegal, temporary occupant or person having been living in the apartment prior to 7 February 1998 on the basis of an occupancy right acquired before that date). Contracts on the use of apartments declared abandoned pursuant to regulations issued under the old Law and decisions on the allocation of such an apartment shall be null and void, if concluded or issued after 7 February 1998 (Article 16 of the new Law).

IV. COMPLAINTS

31. The applicant alleges the violation of her right to return to her apartment and the right of peaceful enjoyment of her possessions. The applicant also alleges the violation of her right of access to an effective remedy.

V. SUBMISSIONS ON THE PARTIES

A. Federation of Bosnia and Herzegovina

32. The Federation of Bosnia and Herzegovina submits that the application should be rejected because the applicant failed to exhaust domestic remedies on both the abandoned property issue and the JNA apartment issue. The Federation argues that the applicant could have initiated an administrative dispute before the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina if she

was not satisfied with the decisions of the General Staff and Ministry of Defence. The Federation claims that other citizens have done exactly that.

33. The Federation also claims that under the old Law, had the applicant presented the competent authorities with documentation that her husband was going abroad for medical treatment the apartment would not have been declared abandoned. The Federation notes that the applicant failed to apply for reinstatement under the new Law.

34. On the issue of the contract for the purchase of the JNA apartment, the Federation refers to its opinion stated in similar cases and specifically notes that legal remedies have not been exhausted.

B. Bosnia and Herzegovina

35. No observations were received from the government of Bosnia and Herzegovina.

C. Applicant

36. The applicant maintains that the purchase contract was valid at the time it was executed under the Law on Securing Housing in JNA (S.L. SFRY, No. 84/90). The applicant refers to the decision of the Chamber in *Medan and Others* as support for her argument.

37. The applicant argues that the Decree with Force of Law of 22 December 1995 (S.L. RBiH, No. 50/95) issued by the Presidency of RBiH which annulled the JNA contracts violated the Dayton Agreement.

38. In response to the claim of the Federation in *Medan and Others* that the Law on Securing Housing in JNA was discrimination in favour of some, the applicant contends that the provisions of the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right (S.N. FBiH, No. 27/97 and 11/98) are even more favourable for the purchase than the provisions of the Law on Securing Housing in the JNA.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

39. Before considering the case on its merits the Chamber must first decide, taking into account the criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement, whether it is admissible. Article VIII(2) provides as follows:

> "2. The Chamber shall decide which applications to accept.... In so doing the Chamber shall take into account the following criteria:
>
> (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted....
>
> (c) The Chamber shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement,..."

40. As submitted in prior JNA cases, the Federation of Bosnia and Herzegovina argues that the present case, on the issue of the JNA purchase contract, falls within the jurisdiction of the Constitutional Court and is incompatible with the Agreement under Article VIII(2)(c). As in other cases involving JNA purchase contracts, the Chamber rejects the Federation's argument, recalling that it is competent to consider "alleged and apparent violations of human rights as provided in the European Convention..." (Article II(2)(a) of the Agreement; see also Human Rights Chamber, *Grbavac and 26 Other JNA Cases v. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/97/81, decision of 15 January 1999).

41. The Federation argues that the applicant has failed to exhaust domestic remedies for either

the JNA purchase contract or the abandoned property issue as required by Article VIII(2)(a) of the Agreement. In regards to the exhaustion of domestic remedies on the issue of the JNA contract, the Chamber finds that there was no effective remedy available to the applicant because of the Decree issued on 3 February 1995 by the Presidency of the Republic (S.L. RBiH 5/95) which ordered courts and other state authorities to adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA (see the aforementioned *Podvorac and 15 Other JNA Cases*, loc. cit., p. 5, paragraph 54).

42. Regarding the exhaustion of domestic remedies on the issue of the abandoned property, the Federation claims that the applicant failed to exhaust domestic remedies because she failed to initiate an administrative dispute before the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Federation also points out that the applicant failed to apply for reinstatement into her apartment under the 1998 Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments.

43. However, the Chamber notes that while these observations may have been true when submitted, the applicant eventually initiated proceedings before the Supreme Court of the Federation, and also reclaimed her apartment under the new Law. The Supreme Court of the Federation rejected her administrative dispute. There has been no response to the applicant's request for reinstatement into her apartment under the new Law.

44. The Chamber finds, therefore, that the applicant has exhausted domestic remedies and as no other ground for declaring the case inadmissible has been shown, the Chamber declares the application admissible.

B. Merits

45. Under Article XI of the Agreement the Chamber must address the question whether the facts established above indicate a breach by one or both of the respondent Parties of their obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms," including the rights and freedoms provided for in the Convention.

1. Contract to Purchase JNA Apartment

a. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

46. The applicant complains that the contract which her husband entered into for the purchase of their apartment was annulled retroactively by the Decree issued on 22 December 1995, which was adopted as law on 18 January 1996. She alleges a breach of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, which is in the following terms:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

47. As to whether, at the time when the December 1995 Decree came into force, the applicant and her husband had any rights under the purchase contract which constituted a "possession" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1, the Chamber refers to its decisions in the cases of *Medan and Others* and in *Podvorac and 15 other JNA* cases (loc. cit., paragraph 33 and paragraph 61, respectively). The answer to this question is therefore affirmative. The effect of the Decree was to annul those rights and the applicant and her husband were therefore deprived of their possession. It is accordingly necessary for the Chamber to consider whether this deprivation was justified under Article 1 of the Protocol as being "in the public interest" and "subject to the conditions provided for by law".

48. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that the impugned legal acts were designed to support those who were prevented from buying JNA apartments and to protect State property. These acts would therefore correspond with the requirements of Article 1 paragraph 2 of Protocol No. 1 to the Convention and justify the measures concerned in the present case.

49. The Chamber finds that there is no material distinction between the present case and those of *Medan and Others* and *Podvorac and 15 other JNA* cases (loc. cit.). Moreover, the new legislation issued after the Chamber's decision in *Medan and Others* (see paragraph 22 above) did not change the present applicant's situation. The legislation posterior to the Decree of December 1995 and the related law of January 1996, as in force at present, cannot revalidate the original purchase contract retroactively, that is to say with effect from the date when this contract was concluded. Accordingly, this legislation can have no bearing on the outcome of the present case (*see, e.g., Grbavac and 26 Other JNA Cases,* loc. cit.).

50. Accordingly, the Chamber finds, as in the earlier JNA cases decided on the merits, that the present applicant was also made to bear an "individual and excessive burden" and that there has been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

b. Article 6 of the Convention

51. Although the applicant in the present case did not initiate proceedings with a view to obtaining recognition of her ownership and registration in the Land Registry, those applicants in previous JNA cases who instituted proceedings complained that the civil proceedings instituted had been compulsorily adjourned by virtue of the February 1995 Decree. In addition, those applicants who did not institute proceedings alleged a violation of Article 6 of the Convention on the ground that the aforementioned Decree deprived them of their right of access to court. Article 6 reads, as far as relevant, as follows:

> "1. In the determination of his civil rights and obligations….everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law…"

52. As in the cases of *Medan and Others* and *Podvorac and 15 other JNA* cases (loc. cit.) the Chamber notes that had the present applicant initiated court proceedings with a view to registering her ownership, they would have been adjourned shortly after the Decree in question entered into force. The Chamber observes, *ex officio,* that according to the observations of the Federation in other cases, the Federation enacted the legislation needed to lift the adjournment during 1998. The Chamber also notes that the present applicant's husband had the purchase contract authorised both by the City of Sarajevo and by the Court of First Instance II in Sarajevo. Accordingly, there was an interference from 14 December 1995 until sometime in 1998 with the applicant's effective access to court, as guaranteed by Article 6 (see the Chamber's decisions in the cases of *Medan and Others* and *Podvorac and 15 other JNA cases*, paragraphs 40 and 64, respectively and the European Court of Human Rights in the case of *Golder v. United Kingdom*, judgement of 21 February 1975, Series A No. 18, paragraphs 35-36). The Chamber sees no justification for this state of affairs in light of the conclusion which it has reached under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. It follows that there is a violation of the applicant's right of access to court under Article 6 of the Convention in so far as the compulsory adjournment of her case would have continued since 14 December 1995, when the Agreement came into force, at least until 1998. The Chamber would add that any proceedings initiated would have lasted beyond a "reasonable time" due to the adjournment imposed by the February 1995 Decree which, as stated earlier, apparently remained effective until some time in 1998.

2. Abandoned Apartment

a. Article 8 of the Convention

53. Article 8 of the Convention reads, as far as relevant, as follows:

> "Everyone has the right to respect for ..., his home ...
>
> There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

54. The applicant did not mention Article 8 expressly in her complaint. However, following its decision in *Kevešević v. The Federation of Bosnia and Herzegovina* (Case No. CH/97/46, decision of 10 September 1998, Decisions and Reports 1998, pp. 214-217, paragraphs 36-58) and *Eraković* (loc. cit., paragraph 45) the Chamber will nevertheless examine the case under this provision.

55. The Chamber notes at the outset that during the hostilities the applicant's husband was forced to leave their apartment for medical reasons and the applicant subsequently joined him abroad. After the end of the war they were allegedly unable to return to the apartment which was eventually declared permanently abandoned after they had appealed the decision declaring the apartment temporarily abandoned.

56. The Chamber has already found that the links which an applicant facing similar difficulties retained to his dwelling sufficed for this to be considered his "home" for the purposes of Article 8 paragraph 1 of the Convention (see, *inter alia*, the aforementioned decision in *Kevešević,* paragraphs 39-42, and *Eraković*, paragraph 48). This link is strengthened in the present case by the fact that the applicant and her husband had contracted to purchase and, indeed, had paid for the apartment. The Chamber, therefore, considers that there has been an ongoing interference with the applicant's right to respect for her home.

57. In order to determine whether this interference has been justified under the terms of paragraph 2 of Article 8, the Chamber must examine whether it was "in accordance with the law", served a legitimate aim and was "necessary in a democratic society" (cf. the aforementioned *Eraković* decision, paragraph 48). There will be a violation of Article 8 if any one of these conditions is not satisfied.

58. The Chamber has already found that the provisions of the Law on Abandoned Property (i.e. the old Law), as applied also in the present case, failed to meet the standards of "law" as this expression is to be understood for the purposes of Article 8 of the Convention (see the *Kevešević* decision, paragraphs 50-58, and *Eraković*, paragraph 50). In the present case the Chamber sees no reason to differ. Accordingly, this provision was violated already by virtue of the decision of 23 May 1996 to declare the applicant's apartment permanently abandoned.

59. The present case also relates to the application of the new Law. The Chamber notes that the applicant's claim for repossession initiated on 7 May 1998 has not been decided in compliance with the time-limit of 30 days stipulated in Article 6 of the new Law. In addition to the violation stemming from the decision to declare the applicant's apartment permanently abandoned there is thus an ongoing violation of her right to respect for her home within the meaning of Article 8 paragraph 1, in so far as the procedure for examining her repossession claim has not been "in accordance with the law" either.

60. Accordingly, the Chamber concludes that Article 8 of the Convention has been violated, given both the declaration of permanent abandonment and the failure to decide on the repossession claim within the time limit specified by the 1998 law.

b. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

61. The applicant complains, in essence, that her right to the peaceful enjoyment of her possession has been and continues to be violated as a result of the decision declaring her apartment abandoned and the effective prevention of her return into this dwelling. The Chamber, however, finds it unnecessary to examine this complaint again under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention as it has already found a violation of this provision in respect of the annulled purchase contract (see

paragraph 50).

c. Article 13 of the Convention

62. The applicant also maintains that she has been the victim of a breach of Article 13 of the Convention in that no effective remedy has been available to her in respect of her complaints. Article 13 provides as follows:

> "Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

63. In view of its finding of a violation of Article 8 of the Convention (see paragraph 60) the Chamber does not deem it necessary to determine whether there has also been a failure to observe the requirements of Article 13 of the Convention.

VII. REMEDIES

64. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary damages) as well as provisional measures.

65. The applicant has requested the Chamber to enable her to be reinstated into her apartment. She made no request for compensation.

66. The breaches of Article 1 of Protocol No. 1 which the Chamber has found arose from the legislation already referred to. The State is responsible for having passed that legislation, but the matters which it deals with are now within the responsibility of the Federation, which recognises and applies this legislation. In these circumstances the Chamber considers that it is the responsibility of the Federation to take the necessary legislative or administrative action to render ineffective the annulment of the applicant's husband's purchase contract which was imposed. It will therefore make an order against the Federation to that effect.

67. The Chamber will also order the Federation to take any necessary steps to secure the applicant's right of access to court.

68. In the present case the Chamber finds it appropriate to order that the Federation through its authorities take immediate steps to reinstate the applicant into her apartment.

VIII. CONCLUSION

69. For these reasons, the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the application admissible;

2. by 4 votes to 1, that the passing of legislation providing for the retroactive nullification of the applicant's husband's purchase contract violated the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

3. by 4 votes to 1, that the recognition and application of the legislation providing for the retroactive nullification of the applicant's husband's purchase contract has violated the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

4. unanimously, that the adjournment since 14 December 1995 of court proceedings aiming at formal recognition of the applicant's property rights has violated her right of access to a court and to a hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6 of the Convention, the Federation

thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

5. unanimously, that the declaration of permanent abandonment and the failure to decide on the applicant's repossession claim within the time limit specified by the 1998 Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments violated the applicant's right to respect for her home as guaranteed by Article 8 of the Convention, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

6. unanimously, that it is unnecessary to examine whether the declaration of abandonment and the failure to decide on the applicant's repossession claim also violate Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention;

7. unanimously, that it is unnecessary to examine the case under Article 13 of the Convention;

8. by 4 votes to 1, to order the Federation to take all necessary steps to render ineffective the annulment of the applicant's husband's purchase contract imposed by the Decree of 22 December 1995 and the Law of 18 January 1996;

9. unanimously, to order the Federation to take any necessary steps to lift the compulsory adjournment by the Decree of 3 February 1995 of court proceedings aiming at formal recognition of the applicant's property right and to take any necessary steps to secure in this matter her right of access to court and to a hearing within a reasonable time;

10. unanimously, to order that the Federation through its authorities take immediate steps to reinstate the applicant into her apartment; and

11. unanimously, to order the Federation to report to it by 14 August 1999 on the steps taken by it to give effect to this decision.

(signed)
Leif BERG
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the First Panel

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 8 JULY 1999

CASE No. CH/97/67

Sakib ZAHIROVIĆ

against

**BOSNIA AND HERZEGOVINA AND
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 10 June 1999 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President,
Mr. Giovanni GRASSO, Vice-President,
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of its Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant is a citizen of Bosnia and Herzegovina of Bosniak origin. He worked for approximately 30 years for the "Livno-Bus Company" in Livno, Canton 10 of the Federation of Bosnia and Herzegovina ("the Federation"). At the time of the Bosniak-Croat conflict in the area of Livno, namely in July 1993, he was not allowed to come to work anymore but was put on a so-called "waiting list" together with 51 other employees of Bosniak origin. For the following years, the company paid a certain compensation to the applicant and the other employees on the waiting list. The company continued to pay contributions for them to the pension and social security funds until January 1994. The payment of the compensation was stopped in June 1997. In July 1997 the applicant and his colleagues initiated an action against the company before the Municipal Court in Livno, requesting to be reinstated and awarded compensation. A pre-hearing was scheduled only in February 1999 and a full hearing in March 1999. The applicant alleges that due to his ethnic origin he was removed from and not allowed back to his job, and that the court proceedings have been stalled for the same reason.

2. The case primarily raises the issue whether the applicant has been discriminated against in the enjoyment of his right to work as well as to just and favourable conditions of work, guaranteed in Articles 6 and 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (henceforth "the ICESCR"). The question further arises whether the applicant's right to a hearing before an independent and impartial tribunal as guaranteed in Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (henceforth "the Convention") has been violated.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced by Mr. Zahirović on 18 September 1997 and registered on 16 October 1997. It was signed by Mr. Zahirović and his named representative, Mr. Sejfudin Mulić, one of the applicant's colleagues on the waiting list of the company. The applicant is also represented by Mr. Mehmed Šator, a lawyer practising in Mostar.

4. The Chamber decided to organise the proceedings in the case by an order issued on 17 April 1998 and to transmit the case to the Federation of Bosnia and Herzegovina as the respondent Party pursuant to Rule 49(3)(b) of the Rules of Procedure. The Chamber received observations on the admissibility and merits of the case (dated 18 and 25 May 1998) as well as observations in reply from the applicant (dated 10 and 20 June 1998). In his observations dated 20 June 1998 the applicant specified his compensation claim.

5. On 17 June and 6 July 1998 the Chamber communicated the observations of the applicant dated 10 and 20 June 1998 to the Federation.

6. On 8 September 1998 the Chamber decided to transmit the application also to the State of Bosnia and Herzegovina as a further respondent Party, for observations on the admissibility and merits pursuant to Rule 49(3)(b) of the Rules of Procedure. The time limit for submitting such observations expired on 8 October 1998 but no observations were received.

7. The Chamber decided on 13 October 1998 to hold a public hearing on the admissibility and merits of the case in December 1998.

8. On 13 October 1998 the Chamber further decided to summon as witnesses the Mayor of Livno, the manager of the Livno-Bus Company and the Municipal Labour Inspector in office at the time of the alleged dismissal of the applicant. Moreover, the Chamber decided to ask for the approval of the relevant international bodies to invite two international witnesses: Mr. José Maria Aranaz, the human rights field officer of the Organization for Security and Cooperation in Europe ("OSCE") in Livno at the time, and a member of the Team M1 of the European Community Monitoring Mission ("ECMM") who wrote various reports of September 1997 relating to the alleged dismissal of the applicant and the other employees. It was further decided to invite the Federation Ombudsmen to participate in the proceedings as *amicus curiae*.

9. On 13 October 1998 the Chamber also decided to request further information and additional

documents from the Federation, namely the decision of the Municipal Court in Livno of 20 July 1997 rejecting the applicant's civil action against the company; the case docket of the Municipal Court regarding that action; the Livno-Bus Company's by-law as in force at the time the applicant was put on the waiting list, and any subsequent amendments; the statistics of the company regarding the ethnic background of its employees prior to the war, at the time the applicant was put on the waiting list, and nowadays; and information on the legal status of the employees on the waiting list. In order to clarify the imputability of the alleged human rights violations to either or both of the respondent Parties, the Chamber decided to invite them to submit a brief before the hearing. The Federation failed to submit the requested documentation but some of the requested documents were later received from other sources (see below).

10. With a letter dated 27 November 1998, ECMM informed the Chamber that it would not authorize any of its former monitors to give oral testimony at the public hearing. ECMM further submitted that its reports were confidential. ECMM did not respond to the Registrar's later query whether it would be possible to obtain testimony at a hearing *in camera*.

11. On 7 December 1998 Mr. Mulić, who represents the applicant in the proceedings before the Chamber, informed the Chamber that Mr. Šator was also going to represent the applicant at the public hearing. Mr. Mulić further suggested to invite Mr. Fahrudin Huskić, the former director of the Livno-Bus Company (for the period from 1985 to 1992) and Mr. Ale Kamber, a representative in the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, to appear as witnesses before the Chamber.

12. On 8 December 1998, the International Human Rights Law Group requested to be granted status as *amicus curiae* and announced its intention to submit a brief to that effect on 14 December 1998.

13. On 8 December 1998, the Chamber received a letter from Mr. Šator on behalf of a considerable number of persons allegedly dismissed from the Livno-Bus Company in circumstances similar to those of Mr. Zahirović. Mr. Šator proposed that their cases also be examined at the hearing in the case of Mr. Zahirović. Some of the persons were already on a list previously submitted to the Chamber.

14. The Chamber decided on 14 December 1998 to accept Mr. Šator as the additional representative of Mr. Zahirović. The Chamber further decided to summon Mr. Huskić, as a witness but not to summon Mr. Kamber. It rejected the request to enlarge the number of applicants (see paragraphs 89-90 below). The Chamber also decided not to exclude the public from the public hearing in so far as the reports of the ECMM might be discussed. The Chamber granted the International Human Rights Law Group the right to participate in the proceedings as *amicus curiae* and accepted its brief.

15. On 15 December 1998 the Chamber received written submissions dated 14 December 1998 of the Agents of Bosnia and Herzegovina and of the Federation of Bosnia and Herzegovina, respectively, and in which they stated their position regarding the admissibility and merits of the case.

16. At the Chamber's public hearing in the Cantonal Court in Sarajevo on 16 December 1998 the applicant appeared in person with his representatives Mr. Semir Lagumdžija (authorised by Mr. Šator) and Mr. Mulić. The respondent Parties were represented by Mr. Jusuf Halilagić for the State of Bosnia and Herzegovina and Ms. Seada Palavrić for the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Ombudsmen of the Federation of Bosnia and Herzegovina appeared as *amicus curiae* and were represented by Mr. Midhat Osmančaušević, the Assistant Ombudsman based in Livno. Of the summoned witnesses appeared Mr. Ilija Čečur, manager of the Livno-Bus company, Mr. José Maria Aranaz and Mr. Mate Franjičević, former Mayor of Livno. Ms. Dragica Jozić, Municipal Labour Inspector of Livno, and Mr. Huskić did not appear at the hearing; Ms. Jozić sent a medical certificate in excuse.

17. On 18 December 1998, the Chamber considered an offer by the Agent of the Federation of Bosnia and Herzegovina for a friendly settlement of the dispute and decided to give both respondent Parties an opportunity to submit concrete proposals for such a settlement before 8 January 1999.

18. On 8 January 1999, the Chamber received observations of the Agent of Bosnia and

Herzegovina maintaining his Government's position in the written submission dated 14 December 1998 and as made at the public hearing. The State submitted it was prepared to accept a friendly settlement of the dispute between the applicant and the Federation of Bosnia and Herzegovina.

19. On 8 January 1999 the Agent of the Federation of Bosnia and Herzegovina informed the Chamber that after her visit to Livno and a conversation with the representatives of the Livno-Bus Company, she had received a letter of the company's director confirming that the applicant could return to work.

20. On 11 January 1999, the Chamber received a letter from Assistant Ombudsman Osmančaušević, proposing that the Chamber consider the case also in relation to the 51 employees in the same position as the applicant.

21. On 12 January 1999 Mr. Osmančaušević forwarded a statement of the applicant to the effect that he had refused the company's offer to go back to work as a doorman or car mechanic.

22. On 23 April 1999 the Registry of the Chamber requested the parties to submit certain additional information, *inter alia* as to whether the Livno Municipal Court had delivered judgment in the applicant's civil case against the company.

23. The applicant's representative Mr. Šator replied on 29 April 1999, stating *inter alia* that the Livno Municipal Court had not yet rendered a judgment but that he expected this to be done in the very near future. This information was confirmed in another letter to the Chamber by Mr. Šator dated 3 June 1999.

24. The Agent of the Federation and the Institution of the Ombudsmen of the Federation replied by letters dated 30 April and 24 May 1999.

25. The Chamber deliberated on the admissibility and merits of the case on 13 January, on 15 and 16 April, on 12 May, and on 9 and 10 June 1999.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. The particular facts of the case

26. The facts of the case can be summarised as follows: The applicant, who is of Bosniak origin, was an employee of the Livno-Bus Company, initially a socially-owned company, for approximately 30 years. On 21 July 1993, the applicant and 51 other employees of Bosniak origin were sent home and put on a so-called "waiting list". Thereafter they received compensation of 80 German Marks (DEM) per month instead of their salaries. The company continued to pay contributions based on this amount to the pension and social security fund until January 1994.

27. In the meantime about 40 persons of Croat origin - some of them in order to fulfil their service duties during the war, some because they were not fit to fight in the hostilities - joined the company to perform the work of those employees who had been placed on the waiting list. In April 1996 the Livno-Bus Company placed a vacancy announcement on a notice board on its premises. Following this announcement, the company concluded formal employment contracts with the aforementioned roughly 40 persons who had joined the company during the war. The applicant and his Bosniak colleagues remained on the waiting list and continued to receive the compensation of 80 DEM per month until and including June 1997. On 10 July 1997 they found out that the company had stopped to pay the compensation. No formal decision or reason for the discontinuation of the payments was communicated to them.

28. On 17 July 1997, the applicant, together with other employees, submitted to the Governing Board of the Livno-Bus Company a request to be reinstated, to be awarded compensation for lost income and to have the outstanding labour relation contributions paid for them. There was no response.

29. The applicant and other Bosniaks on the waiting list further requested, by a civil action filed

with the Municipal Court of Livno on 20 July 1997, to be reinstated and compensated for their financial losses. On 29 December 1997, the Municipal Court, without having held a hearing, issued a procedural decision rejecting this complaint as incomplete with respect to the names and addresses of the plaintiffs, the indication of the value of the dispute, the presentation of evidence and the representation of the plaintiffs.

30. Thereafter, apparently in January 1998 (date not specified), the applicant's representative Mr. Šator, filed a new action with the Livno Municipal Court on behalf of the applicant and the 51 other Bosniaks on the Livno-Bus Company's waiting list, in accordance with the requirements set out by the Court in its decision of 29 December 1997. According to Mr. Šator, he initiated between January and November 1998 approximately 390 civil actions in the Municipal Courts in Livno and Tomislavgrad concerning several companies' termination of labour relations allegedly because of the ethnic background of the relevant employees and requesting the employees' reinstatement.

31. On 3 March 1998, on the basis of a contract between the Livno-Bus Company and the Privatization Agency of Livno, private capital was invested into the company by the manager of the company and other private persons (see paragraphs 44-45 and 59 below).

32. The applicant was invited to the Livno-Bus Company on 8 January 1999, where he was offered work as a doorman or mechanic. However, in view of the fact that he was not offered his previous position as a driver the applicant rejected the offer.

33. On 11 February 1999 the Municipal Court in Livno held a preparatory hearing in the civil case of the applicant against the Livno-Bus Company. The Court passed a procedural decision scheduling the main hearing for 11 March 1999. The applicant's representative was ordered to complete his action further.

34. In the main hearing before the Municipal Court on 11 March 1999 the applicant's representative submitted a more precise motion requesting the Court to find it "established that the employment of the (applicant) (had) not been terminated. The defendant ... should further be obliged, in accordance with its internal regulations (and) under the threat of execution, to allow the return of the (applicant) to (his) work place, taking account of his skills and educational background, within 15 days from the date when the judgment becomes valid." The representative of the defendant accepted the first part of the request. The parties agreed on the fact that the payment of the 80 DEM compensation per month ceased in July 1997 due to an unwritten decision of the manager. The public hearing was closed after the presentation of evidence and the final pleadings. According to the information available to the Chamber, no judgment has yet been delivered.

B. Particular written evidence

1. OSCE Reports

35. The Organization for Security and Cooperation in Europe issues reports on the human rights situation in the field as part of their human rights mission to Bosnia and Herzegovina. The human rights field officer based in Livno at the time of the cessation of payment of the compensation to the applicant, Mr. Aranaz, reported regularly on the situation of the applicant and the other employees. In one of his reports it is stated that only workers of Bosniak origin were treated in this way and that no members of the Croat (majority) population in the Livno area were placed on such waiting lists nor were they dismissed.

36. A report of 21 August 1997 outlines that the workers concerned had no other sources of income and that they feared that returnees to Livno could take their jobs. It is further reported that the Center for Social Welfare in the area refused to give any economic aid to the applicant and his colleagues on the waiting list. Referring to court proceedings the report stated that the judiciary in Canton 10 was not operative since its members had not been officially appointed. Other correspondence between the human rights officer in Livno and the OSCE Headquarters Sarajevo that was made available to the Chamber show that employment discrimination in the Livno area was of major concern to the OSCE Human Rights Mission.

37. According to a letter by Mr. Aranaz to the Chamber dated 26 March 1998, the only four employees of Bosniak origin who are still working at the Livno-Bus Company are married to women of Croat origin. The company's manager had told Mr. Aranaz that he would not employ any more workers of Bosniak origin after what had happened during the Bosniak-Croat conflict. The letter cites the director and the lawyer of the company as having said that the company was transporting displaced persons of Croat origin and Croat soldiers and that it would not be correct to provide such services with Muslim drivers and conductors. Mr. Aranaz further stated that one of the judges had told him unofficially that the judges had received instructions from the Governor of the Canton to the effect that no hearings should be scheduled in cases in which a Bosniak Muslim was the plaintiff. According to Mr. Aranaz' sources in the Court, if hearings involving plaintiffs of Bosniak origin were scheduled, "this was just a way to cover (things) up and to get rid of the pressure from the international community."

38. Mr. Aranaz further stated in a letter of 14 November 1997 addressed to the Chamber that to his knowledge the Livno-Bus Company was state-owned and that the Canton received its profits. He confirmed that the manager of the company was refusing to meet with the employees on the waiting list. Mr. Aranaz had communicated the case to the Federal Ombudsmen Office in Livno on 28 August 1997. One of the Assistant Ombudsmen had said that probably the employees on the waiting list had been dismissed because of the bad economic situation of the Livno-Bus Company. However, the Mayor of Livno had pointed out to Mr. Aranaz that the Livno-Bus Company was the most profitable company in the whole of Canton 10. The letter further stated that the local courts were not able to provide proper protection as they were politically controlled by the HDZ, the Croatian Democratic Party.

2. Reports of the European Community Monitoring Mission

39. Team M1 of ECMM covered the situation of the Livno-Bus Company's employees on the waiting list in its regular reports of 5, 9, 16 and 23 September 1997. It issued a special report dated 24 September 1997 on this subject. The reports restate some of the above-mentioned OSCE information and concluded that the dismissals seemed both discriminatory, since only employees of Bosniak origin were affected, and illegal because there were no formal letters terminating the working relations. The reports further state that the judicial system in Canton 10 was not operative and that a petition to the Federation Ombudsmen had not resulted in any improvement of the situation.

40. The Team received visits of the workers on several occasions. On one occasion the employees said they thought the manager of the company was receiving instructions from the political level. They suspected the then Governor of the Canton of giving orders to the manager in respect of the Bosniak employees. They further told the Team about their difficulties in trying to schedule appointments with both the Governor and the manager of the company.

41. The ECMM Team reportedly met Mr. Franjičević, the then Mayor of Livno, and asked him for his opinion on the situation of the workers of Bosniak origin. Mayor Franjičević had said he was aware of the problem, and had had a meeting with the manager of the Livno-Bus Company, Mr. Čečura. Mayor Franjičević reported to the ECMM Team that manager Čečura had justified the cessation of the payment of compensation for the placement on the waiting list by explaining that the aim of the company was to be profitable and that it therefore was not possible to pay indefinitely the salaries of workers who were not performing any work. According to Mayor Franjičević, manager Čečura had further told him that because of the new ethnic composition of the population of Canton 10, the number of workers of Bosniak origin in the company should be reduced to 9% so as to reflect that change. Manager Čečura was also cited as having said that "in order to avoid problems" Bosniak employees should not work as drivers but in the workshop.

42. The ECMM Team also met one of the Assistant Ombudsmen of the Federation based in Canton 10 who had referred to a Directive of the Federal Labour Inspector in the Ministry of Social Policy, Refugees and Displaced Persons issued on 13 January 1997. This Directive was addressed to all municipal labour inspectors (see paragraph 78 below). The Assistant Ombudsman had told the ECMM Team that, in the Livno area, the Livno-Bus Company was one of the last enterprises to keep a waiting list. The public enterprise for post, telephone and telegraphic services ("PTT") also had a waiting list, but was paying its employees 35 % of their former salaries as stipulated by law.

43. The ECMM Team had then met with the Livno Labour Inspector, Ms. Jozić, who had explained the economic background of the waiting lists: During communism state companies had employed more workers than necessary and those had become a heavy burden. However, she had said she knew very little about the case of the workers of the Livno-Bus Company because it had not been reported to her. She had recently received a document from the Federal Labour Inspector, mentioning some irregularities concerning human rights and working relations in the Livno Municipality. Ms. Jozić had said she was astonished about this situation as she had thought that the job market in Livno was much better than in other municipalities. She had indicated that she was unaware of the above-mentioned Federal Directive of 13 January 1997 (see paragraphs 42 above and 78 below).

C. Oral testimony

1. Mr. Ilija Čečura (witness)

44. Mr. Ilija Čečura was appointed manager of the Livno-Bus company on 12 April 1992 by the then municipal authorities in Livno. Regarding the property status of the company, the witness confirmed that the formally socially-owned company had been "state-owned" at the time when he was appointed. The witness was not able to give a precise answer to the question whether "state-owned" now meant ownership at the level of the State or the Federation of Bosnia and Herzegovina. The planned privatization has not yet taken place, that is to say the state capital has not been sold in form of shares. However, on 3 March 1998, on the basis of a contract with the Privatization Agency of Livno, private capital was invested into the company by the witness himself and other persons, which he referred to as "additional capitalisation".

45. As to the ownership at the time of the Chamber's hearing, the witness made different statements: he first asserted that the company had a mixed ownership with mainly private (66 %) and partly state-owned (33 %) capital. He then stated that he and another person now owned the company to 12 or 13 % and that the rest was state-owned. Later he said that his own share of the company amounted to 12 or 13 % of the private capital invested.

46. With respect to the management of the company, the witness explained that on the Managing Board, consisting of five members of Croat origin, two were appointed by the Cantonal Agency for Privatization i.e. the Cantonal Ministry for Economy, and the other three by the private shareholders.

47. The witness stated that the company was presently employing 126 employees. Before the war it had about 280 employees. 115 of the current 126 employees were of Croat, and 11 of Bosniak origin. Before the war - despite the fact that the majority of the population in Livno was of Croat origin - there were 86 employees of Croat and 194 of other (Bosniak and Serb) origin. The witness confirmed that additional employees of Croat origin had worked for the company during the war.

48. Regarding the employment status of the applicant, the witness confirmed that the applicant was still on the waiting list. His employment relation had not been terminated, and there was not any written document or oral instruction in that sense. The witness confirmed that he was the manager of the company when the decision was taken to place the 52 employees of Bosniak origin on the waiting list in July 1993, at the time when the Croat-Bosniak hostilities broke out. The witness was not clear about whether he himself had taken the decision or not; he said he might have been on duty travel at the time. He underlined that this decision was taken for the personal safety of the employees. The decision was posted on a notice board on the company premises but individual procedural decisions were not issued because of the war circumstances and the impossibility to deliver such decisions to the workers concerned.

49. As for the cessation of the payment of contributions for the employees (contributions to the pension fund, for invalidity and health insurance) on 1 January 1994, the witness said this was due to the bad economic situation of the company. The payment of the 80 DEM compensation was stopped in July 1997 for the same reason. He explained that this compensation constituted a compromise between the financial capability of the company and the subsistence needs of the workers on the waiting list.

50. Regarding the persons who worked for the company during the war, the witness explained that

after placing the 52 Bosniak employees on the waiting list, there was a need to fill their posts in order to be able to maintain the passenger service. As the employees of Bosniak origin - mainly drivers - were no longer safe in view of the specific activities of the company (transportation of, amongst others, soldiers of the Croatian Defence Council HVO, refugees and expelled Croats) persons of Croat origin took over this work. According to the witness, the company could have lost passengers, if they had kept Bosniak drivers. He underlined that a number of Bosniak employees continued to work on other assignments within the company's premises.

51. The witness confirmed that, in 1996, a vacancy announcement was posted on the company's notice board. This was done not in order to hire new employees but so as to enable the company to legalise the work relation of the persons who had joined the company during the war. In view of the overall aggressive environment and threats it was practically impossible for the company to dismiss those workers after the war. The witness testified that there were no workers of Croat origin on the waiting list. He further said that the company was deteriorating financially and that according to an evaluation of the company, it had 28 employees more than currently needed for the available work. The drivers, he said, now earn 500 DEM or more per month.

52. The witness further submitted that if the company would prosper economically there would be a chance for the workers of Bosniak origin on the waiting list to return to work. He said that, for example, for running the new bus connection Livno-Sarajevo, a driver of Bosniak origin had been able to return to work. He also said that attempts had been made to enable a return of the applicant, who had worked 2-3 days on bus repairs, but that he was then placed back on the waiting list because of the protests of other employees working in the company.

2. Mr. José Maria Aranaz (witness)

53. Mr. José Maria Aranaz worked as OSCE Human Rights Field Officer in Livno from October 1996 until March 1998. He had first been approached by the Bosniak employees of the Livno-Bus Company, including the applicant around 21 July 1997.

54. The witness said that immediately after learning about the problem, he had contacted the manager of the Livno-Bus Company and asked for a meeting with him. At a meeting with manager Čečura on 28 August 1997 the witness had asked him to explain the status of the 52 workers on the waiting list, e.g. whether they were still employed or whether they had been dismissed. Manager Čečura had stated that the company had not terminated their employment, but had stopped to pay them compensation because of its difficult financial situation due to the termination of many of its bus lines and the four-year payment of compensation to those on the waiting list. The witness said Mr. Čečura had also told him that the company had employed drivers of Croat origin because the passengers would have reacted very badly to being driven by Bosniaks. Thus, the company had tried to match its drivers' nationality to that of its passengers.

55. With respect to the question whether he believed that the ethnic origin was the reason for removing certain workers from their posts, putting them on the waiting list and not returning them to work after the end of the war, the witness said that the answer he had received from manager Čečura in their meeting in 1997 was not precise because the manager had linked the question of the ethnic origin of the workers with the economic situation of the company. However, the witness mentioned that when he came to Livno after the war, he had learned that Livno-Bus was the most profitable company within Canton 10.

56. The witness stated that from 1993 onwards the Livno-Bus Company had employed workers of Croat origin to 50 vacant positions. About six employees of Bosniak origin had remained in their posts.

57. Regarding the court proceedings that the applicant had initiated, the witness explained that he had also talked to some local judges in Livno about the case brought by the workers on the waiting list, and that he had learned informally that the judges had received instructions from the Cantonal Government not to consider cases involving plaintiffs of Bosniak or Serb origin. He stated that he had been told by contact persons in Livno that the judges at the Municipal Court were trying to cover up their inefficiency by scheduling hearings in these cases, but that in fact the cases were never

resolved.

58. The witness further pointed out that the Office of the Federal Ombudsmen in Livno had received 5,087 applications involving alleged violations of human rights, and that 93 % of these involved complaints about the violation of the right to work, brought by persons belonging to the Bosniak population in the area of responsibility of the Ombudsmen's Livno office. The witness said he had gained the impression that employment discrimination because of ethnic origin was widely spread in the area of Livno. Also, many persons with an ethnic minority background had problems realizing their claims to pensions, health insurance or social security. The legal protection provided by regular courts was completely unsatisfactory and there was a risk of impunity in cases involving violations of workers' rights.

3. Mr. Mato Franjičević (witness)

59. Mr. Mato Franjičević was the Mayor of Livno from September 1995 until October 1997. Since April 1998, he is the Deputy President of the Cantonal Government. In addition to this, from 1995 until the contract on the "additional capitalisation" of the Livno-Bus Company was concluded in March 1998, he was member of the Managing Board of the company. The witness was not able to clarify whether "state-owned company" now meant ownership at the level of the State or the Federation of Bosnia and Herzegovina.

60. The witness stated that manager Čečura was most probably appointed to his position in 1992 by the War Presidency of the Livno Municipality. While the witness was Mayor of Livno, he had direct control over all municipal public companies. This did not apply to the Livno-Bus Company as, at the time, it was a socially-owned and thus state-owned company.

61. The witness was asked by the Chamber to comment on a letter dated 29 September 1997 that he had sent to Mr. Jackson, a Major of the Livno Civil-Military Information Centre of the Stabilisation Force's Multi-National Division South West, in reply to an enquiry about the termination of employment contracts with workers of so-called minority populations, including the 52 workers of the Livno-Bus Company placed on the waiting list in 1993. The witness had stated in the letter that the last-mentioned workers of Bosniak origin would be returned to work gradually, according to the company's needs, that already 12 % of them had returned to work, and that the number of Bosniaks employed in the overall workforce was bigger than their percentage as citizens. The witness commented that with an improvement of the economic conditions, he hoped that all the workers on the waiting list could return.

62. The witness confirmed that in the first half of 1996, there was a public vacancy announcement intended to formally regularise the employment status of the persons who performed work for the Company during the war, namely in 1992 and 1993. He said such employment involved mainly workers who had been soldiers at the front-line during the war and but had been sent to the company to fulfil their working obligations. During 1997, however, the risk of financial damage to the company because of passengers' negative reactions against drivers of Bosniak origin would have been much smaller than in previous years.

63. In response to a question from the Chamber as to what he undertook in his capacity as Mayor to protect the social rights of workers of Bosniak origin and their families, the witness underlined that, as a Mayor, it was not his primary goal to exercise influence on the work of individual companies, but to contribute to creating circumstances for economic development offering everyone equal opportunities, regardless of their ethnic background or religion. He confirmed that, as a member of the then state-owned Livno-Bus Company's Managing Board he could have influenced the actions of that company but that he was only one out of five members on the Board, all having been appointed by the Agency for Restructuring and Development of the so-called "Republic of Herzeg-Bosna" based in Mostar. Such management boards had a right to appoint and dismiss managers.

64. Asked to comment on the question whether the judges on the Livno Municipal Court might have been instructed not to process cases of plaintiffs of Bosniak origin, the witness said that this was absolutely unknown to him and that he had now heard for the first time that the Governor of the Canton may have given such an instruction.

D. Oral observations of Mr. Midhad Osmančaušević (representing *amicus curiae*)

65. Mr. Midhad Osmančaušević (hereinafter "*amicus curiae" or "amicus"*) is Assistant Ombudsman of the Federation of Bosnia and Herzegovina and based in Livno. The Ombudsmen's office in Livno is competent for the whole of Canton 10, hence for the municipalities Livno, Kupres, Tomislavgrad, Drvar, Bosansko Grahovo and Glamoc. There are around 700 cases pending which the Office considers might involve a violation of the right to work, mainly cases in which the applicants are Bosniaks. Mostly the alleged violations occurred during 1993, right after the Croat-Bosniak hostilities.

66. *Amicus* confirmed that the applicant and the other concerned persons were placed on the waiting list of the Livno-Bus Company and thus sent away from their work place. While some companies had issued procedural decisions to that effect, with information on the rights of the employees and their legal remedies, many - including the Livno-Bus Company - did not give any decisions to those workers. The workers of this company were placed on the waiting list after 21 July 1993. The cessation of the 80 DEM per month compensation paid until July 1997 was unilaterally decided by manager Čečura.

67. *Amicus* reported that a group of workers of the company contacted the Ombudsmen's Livno Office on 10 July 1997 to ask for the protection of their right to work and other related rights. The Office found violations of Articles 6, 8 and 14 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. Regarding the court proceedings the workers initiated, *amicus* reported on a conversation between him and the competent judge of the Livno Municipal Court on the question why the hearing in that case - just as in some 400 other similar cases before the courts in Livno and Tomislavgrad - had not been scheduled. The judge had stated that the courts were waiting for adequate legislation to be adopted which would regulate that issue in the best way.

68. *Amicus* submitted to the Chamber a list of all employees of the Livno-Bus Company of 1 January 1990, which he had received from the Federal Labour Inspector and where all workers (including the 52 employees of Bosniak origin later placed on the waiting list) are listed with their personal numbers and date of birth. *Amicus* reported that on the list produced by the company in the procedure before the Ombudmen's Office, the group of 52 employees of Bosniak origin no longer appeared on this 1990 list of all employees, which he considered to amount to a violation of the general non-discrimination principle as contained in Article 14 of the Convention.

E. Amicus brief of the International Human Rights Law Group dated 14 December 1998

69. The International Human Rights Law Group (hereinafter "*amicus*") submits that the alleged dismissal of the applicant, the ceased payment of various contributions and later also of compensation, and the impossibility for him to achieve protection through the authorities or the courts constitute violations of Articles 6, 8 and 14 of the Convention, Article 1 of its Protocol No. 1, Articles 2 and 6 of the ICESCR, Articles 1, 2, and 5(e) of the Convention on the Elimination Of All Forms of Racial Discrimination ("CERD") as well as of Article 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights ("the Covenant").

70. *Amicus* suggests that the fact that the applicant and his colleagues are all members of one ethnic or national group and were replaced by individuals of a different ethnic group would seem to indicate that distinctions were made and actions taken on discriminatory grounds, thereby violating Articles 2 and 6 of the ICESCR. *Amicus* observes that Articles 1(1), 2(1)(a) and 5(e)(1) of the CERD create State responsibility for the actions of the Livno-Bus Company. Further, Article 26 of the Covenant was violated as the distinction between the applicant and the workers of a different ethnic origin was not based on "reasonable and objective criteria" and thus constituted discrimination.

71. As to the payment of contributions and compensation, *amicus* asserts that once they had been placed on the waiting list, the applicant and his Bosniak colleagues had a legitimate expectation to continue receiving those payments or to be reinstated in their positions with all accessory rights. *Amicus* notes that the Human Rights Ombudsperson for Bosnia and Herzegovina has recognized that

an alleged ethnically motivated dismissal from work might fall within the scope of Article 1 of Protocol 1 to the Convention in relation to the financial impact on the applicant of the loss of his employment (c.f. the Ombudsperson's Decision to Open Investigation of 27 May 1997 concerning Application No. 351/97 by *Devleta Sarić against The Federation of Bosnia and Herzegovina*).

72. *Amicus* further suggests that the fact that no oral hearing was scheduled by the Municipal Court since the applicant filed suit in July 1997 shows that he was deprived of his right of access to court and to a fair procedure.

F. Relevant domestic law

73. The Law on Working Relations with Special Provisions for War Circumstances was published in the Official Gazette ("*Službeni List"*, henceforth "OG") of the Republic of Bosnia and Herzegovina ("RBiH)" no. 21/92 of 23 November 1992. It was passed during the state of war as a Decree with force of law, and was later confirmed by the Assembly of the RBiH together with several other war decrees (OG RBiH, no. 13/94 of 9 June 1994).

74. Article 7 paragraph 1 of this Law provided that an employee could be put on a waiting list if the need for his/her work had temporarily ceased to exist because the workload had been reduced during the state of war or in case of a direct threat of war, and at the longest until these circumstances cease to exist. An employee put on the waiting list was entitled to pecuniary compensation. The exact amount was to be defined by the management, i.e. the employer, in accordance with the financial situation of the employer (Article 7 paragraph 2). The contributions for the health insurance and the retirement and disability insurance were calculated on the basis of the aforementioned pecuniary compensation (Article 7 paragraph 3). The obligation to pay such contributions remained on the employer (Article 7 paragraph 4).

75. Article 5 of the Municipal Decision on the Manner of Implementing and Executing the Working Duty in the Livno Area issued on 2 June 1992 provided that employees could be exempted from their working duty if their residence was located close to an area of war activities; in order to prevent defeatism, subversive activities and on other precautionary grounds; and in other cases where deemed necessary. Article 6 of this Decision stipulated that in such cases a procedural decision was to be issued by the manager of the organization or the employer, and that the employee was to be exempted from the working duty until the cessation of the circumstances which had caused the exemption.

76. The Presidency of the RBiH declared the cessation of the state of war in Bosnia and Herzegovina on 22 December 1995 (see OG RBiH, no. 50/95). The decision was published on the Bulletin Board of the Presidency of the RBiH in Sarajevo and entered into force on that same day. The relevant issue of the Official Gazette comprising this decision was distributed on 5 January 1996. The state of direct or immediate threat of war was declared to have ceased on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina ("FBiH") by a decision of 23 December 1996 of the Parliamentary Assembly of the Federation of Bosnia and Herzegovina (published in the Federation's Official Gazette *"Službeni Novine*", no. 25/96). The Law on Working Relations (see paragraphs 73-74 above) provided that with the cessation of war circumstances, employees could no longer be kept on a waiting list (Article 7 paragraph 1).

77. Working relations are presently governed by the laws adopted before the war, i.e. by the Law on Fundamental Rights in Working Relations of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia ("SFRY") (OG SFRY, nos. 60/89 and 42/90) - as taken over by a Decree with force of law of 11 April 1992 (OG RBiH, no. 2/92) and confirmed by the Assembly of the RBiH together with other war decrees on 9 June 1994 (OG RBiH, no. 13/94) - and by the former Socialist Republic Law on Working Relations (OG of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, no. 20/90), as applicable in accordance with the provision on the continuation of laws as contained in Article 2 of Annex II to the Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina). These provisions are applicable to working relations as long as they are not replaced by new legislation. A proposed law on employment relations that ought to regulate the labour rights and legal status of the employees on the waiting lists is presently pending before the Parliamentary Assembly of the Federation. The old legal provisions do not as such govern the status of workers on

waiting lists but spell out the rights of employees whose services are no longer required, for example, due to technological or other advancement contributing to the increase of productivity and improving the success of the employer.

78. A Directive of 13 January 1997 (not published in the Official Gazette) issued by the Federal Inspector of Work of the Ministry of Social Policy, Refugees and Displaced Persons informed all municipal labour inspectors of the ceased application of the war-time Law on Working Relations. The Directive sets out that due to the end of the war, the waiting lists shall disappear and the workers shall thereafter be designated as "workers waiting for work". The companies have no right to dismiss such workers but must pay them a monthly salary consisting of the average of their three last salaries. If the company is unable to do so and if the worker's services will not be needed anymore due technical progress (see the conditions of the pre-war legislation as outlined above), the company should give them an official notification in order to allow them to approach the Bureau of Employment which will grant them an allowance for a fixed period. The Directive places responsibility on the municipal labour inspectors to monitor the companies in order to avoid abuse of the new legal situation, and obliges the inspectors to act upon this Directive. A procedure is available to sanction companies that do not follow the law.

79. According to Article III(3) of the Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 to the General Framework Agreement for Peace), all governmental functions and powers which are not expressly assigned in this Constitution to the institutions of Bosnia and Herzegovina shall be those of the Entities. The functions and powers conferred to Bosnia and Herzegovina are listed exhaustively in Article III(1) of the Constitution. Employment matters are not contained in this list and therefore fall within in the competence of the Entities. Article III(3) further states that Entities and any sub-divisions thereof shall comply fully with the Constitution.

IV. COMPLAINTS

80. The applicant complains that due to his Bosniak origin there has been a violation both of his right to respect for his private life under Article 8 of the Convention and of his right to work, and that he has been denied his right to a fair hearing within a reasonable time before an independent and impartial tribunal as prescribed by Article 6 of the Convention. He further alleges that he has been deprived of work-related compensation and contributions.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Parties

1. Bosnia and Herzegovina

81. The State of Bosnia and Herzegovina points out that it was not indicated as a respondent Party by the applicant. As the applicant is entitled to dispose of his application by determining the appropriate respondent Party, and as he is represented by a lawyer, the Chamber cannot extend the application by considering it to be directed also against the State. In any case, the State was not aware of the events complained of, and thus had no possibility to influence or control them.

2. The Federation of Bosnia and Herzegovina

82. As to the admissibility of the case, the Federation does not submit any objections and holds that the exhaustion of local remedies has been made impossible for the applicant by the behaviour of the Livno-Bus Company, the Livno Municipal Court and the Cantonal Court. Concerning the responsibility of the Federation for the acts and omissions of the authorities of Canton 10, the Agent states that co-operation of the Canton's organs with the organs of the Federation has been difficult, and in some cases non-existent. Accordingly, the Federation cannot take responsibility for any compliance or non-compliance of the local organs in question in the present case.

83. As for the merits of the case, the Federation stresses, on the one hand, that the act of placing the applicant and the other employees of Bosniak origin on the waiting list was justified by

Article 5 of the Municipal Decision on the Way of Implementing and Executing the Working Duty in the Livno area issued on 2 June 1992, for their personal safety and for other security reasons, and because of the reduced transportation demand due to the war. On the other hand, the Federation concedes that it was not correct of the Livno-Bus Company not to give written decisions to the applicant and the other employees with respect to their placement on the waiting list.

84. The Federation submits that, while it was acceptable for the company to place a group of employees, among them the applicant, on the waiting list due to the poor market demand caused by the war activities, it was clearly not acceptable to employ new workers as long as the applicant and others remained on the waiting list. The company should instead have called those on the waiting list back to work if it needed workers for those posts. In no circumstances could the employees on the waiting list have applied for the "vacant positions" in April 1996 because at that time they still enjoyed a working relation with the company.

85. The Federation's Agent further stated at the oral hearing that although she should defend the Livno Municipal Court's actions, she could not accept that the court had not even once summoned the parties to a hearing a year after a correct action was submitted. She further stated that she would leave it for the Chamber to judge whether actions undertaken by Livno-Bus Company and the courts of Canton 10 have led to a violation of Article 6 of the Convention.

B. The applicant

86. The applicant submits that the Chamber's hearing proved the flagrant violation of the right to work in the case of the 52 employees of Bosniak origin on the waiting list of the Livno-Bus Company. He stressed that he was not interested in politics, but only wanted to work in order to survive and to support his family. He said it was hard to be out of work after 32 or 33 years with the same company and asked the Chamber to take account of the economic hardship suffered by himself and his colleagues of the same ethnic origin, this amounting to a serious humanitarian situation.

C. *Amicus curiae* (The Federation Ombudsmen)

87. The Federation Ombudsmen suggest that the application should be successful, namely that the applicant and his colleagues in a similar situation should be able to go back to work, to get compensation, and to be provided with shares of the company capital.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

88. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept the case, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII of the Agreement.

1. The scope of the case

89. The Chamber notes that the present application was signed by Mr. Zahirović and one of his representatives, Mr. Mulić. One of the attachments listed 50 workers on the Livno-Bus Company's waiting list, including Mr. Zahirović and Mr. Mulić. Although referring to the similar circumstances which his Bosniak colleagues in the company were facing and continue to face, Mr. Zahirović did not submit, at the outset, a joint application including also those persons. The application did not include any powers-of-attorney authorising the applicant's representative to act in the name of others on the waiting list. Nor did Mr. Mulić indicate that he himself also appeared as an applicant. In his comments of 10 June 1998 in reply to the Federation's observations of 18 and 25 May 1998 the applicant, by then also represented by a lawyer, did not object to the Chamber's understanding that the application was his alone. Even the applicant's lawyer's observations of 8 December 1998, when the written proceedings preceding the hearing had come to a close, did not show that he had been duly authorised to appear before the Chamber in the name of any of the other Bosniaks on the waiting list.

90. In these circumstances the Chamber will examine the present application only in so far as it

has been lodged in the name of applicant Zahirović alone.

2. Competence *ratione personae*

91. The Chamber has jurisdiction for applications directed against the Parties of the Agreement, namely Bosnia and Herzegovina, the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska. This jurisdiction, as contained in Article II of the Agreement, extends to violations of the rights and freedoms provided for in the relevant international agreements, where such a violation is alleged or appears to have been committed by the Parties, including by any official or organ of the Parties, Cantons, Municipalities or any individual acting under authority of such an official or organ.

92. The Chamber also recalls the undertaking of the Parties to the Agreement to secure the rights and freedoms mentioned in the Agreement to all persons within their jurisdiction. This undertaking not only obliges a Party to refrain from violating those rights and freedoms, but also imposes on that Party a positive obligation to ensure and protect those rights (see *Matanović* v. *The Republika Srpska,* Case No. CH/96/1, decision on the merits of 6 August 1997, Decisions 1996-97, paragraph 56, and *Marčeta v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/97/41, decision of 3 April 1998, Decisions and Reports 1998, paragraph 65).

(a) Bosnia and Herzegovina

93. Bosnia and Herzegovina has argued that it cannot be considered a respondent Party in this case. It is true that the applicant submitted his application against the Federation as the only respondent Party. In its observations of 18 May 1998 the Federation, however, argued that Bosnia and Herzegovina was solely responsible for the actions of the Livno-Bus Company as it had been a state-owned company. As recalled above (see paragraph 91), the Chamber's jurisdiction extends to alleged or *apparent* violations of the rights and freedoms provided for in the relevant international agreements appended to the Agreement, *inter alia,* where such a violation is alleged *or appears* to have been committed by one or several of the Parties to the Agreement. The Chamber notes the complexity of the legal and constitutional arrangements of Bosnia and Herzegovina because of which it would be unreasonable to expect applicants to be able in all circumstances to address the correct respondent Party. This approach is in line with the object and purpose of the right of individual petition provided by the Agreement.

94. It is on the above basis that the Chamber has consistently considered that it is not restricted by the applicant's choice of respondent Party. In its case law the Chamber has repeatedly found violations of the Agreement to have been committed by a respondent Party designated by the Chamber itself (see, e.g., *Turčinović v. Bosnia and Herzegovnia and The Federation of Bosnia and Herzegovina,* Case No. CH/96/31, decision of 9 May 1997, Decisions 1996-97, paragraph 11). On the basis of its competence under the Agreement the Chamber has further provided, in Rule 33(1) of its Rules of Procedure, that it may, *proprio motu*, take any action which it considers expedient or necessary for the proper performance of its duties under the Agreement. In the present case the Chamber eventually decided to transmit the application not only to the Federation but also to the State of Bosnia and Herzegovina for observations, thereby affording it an opportunity to take part in adversarial proceedings.

95. The Chamber therefore rejects the argument of Bosnia and Herzegovina that it is precluded from examining, for the purposes of the Agreement, the potential responsibility of Bosnia and Herzegovina for the events complained of.

96. The Chamber finds, however, in light of all observations and evidence now before it, that in the present case there are effectively no grounds for imputing responsibility for any of the alleged or apparent violations to Bosnia and Herzegovina. The Chamber finds it established that contrary to the allegation of the Federation, the formally "socially-owned" property became - despite the possibly wrong denomination - "state-owned" at the level of the Entities. Therefore, no responsibility for the impugned acts can be attached to the State of Bosnia and Herzegovina because of ownership. Nor does there seem to be any possibility for the organs of Bosnia and Herzegovina to exercise control over the actions of the Livno-Bus Company. Thus, it appears impossible to attribute any of the company's actions or omissions to this respondent Party.

97. Furthermore, as for any actions or omissions for which administrative or judicial bodies might be held responsible, the Chamber notes that working relations and judicial institutions are not amongst the matters listed in Article III of the Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 to the General Framework Agreement for Peace) as falling within the responsibility of institutions of the State. Accordingly, they fall within the responsibility of the Entities by virtue of Article III(3) of the Constitution. The Federation is therefore solely responsible for both the contents and application of the legislation in force within its territory concerning the subject matter of the applicant's complaints.

98. It follows that the application cannot be considered to raise matters attracting the responsibility of Bosnia and Herzegovina for the purpose of the Agreement.

(b) The Federation of Bosnia and Herzegovina

99. The Chamber will next examine the Federation's argument that it cannot be held responsible for the matters complained of as it was not in control of the acts of the Livno-Bus Company. There is no evidence that the Federation explicitly instructed the company to take any of the decisions of which the applicant is complaining.

100. However, in light of the witness evidence, it appears indisputable that the formerly "socially-owned" Livno-Bus Company was wholly "state-owned" at least from the time when the impugned acts in question occurred until private capital was invested in the company in March 1998. During that period the company was under the control of a Managing Board composed of five members who were all appointed by "the Agency for Restructuring and Development of the Republic of Herzeg-Bosna". Such management boards, of which one member was the former Mayor of Livno, had the right to appoint and dismiss managers who were and are, *inter alia*, responsible for staffing decisions. From these facts it is clear to the Chamber that public bodies for which the Federation is responsible had a direct influence on any acts and omissions of the company. Therefore, the impugned acts and omissions occurring during this period are attributable to the Federation for the purposes of the Agreement.

101. With reference to Article II of the Agreement (see paragraph 91 above), the Chamber also rejects the Federation's argument that it could not exercise control over Canton 10 and the Municipality of Livno. It follows from the obligations which the Federation has assumed under Article II that it has to take, for the purposes of securing the rights under the Agreement, all necessary steps to gain and exert effective control over all forms and levels of public authority exercised within its jurisdiction. A mere submission that the Federation is unable to influence authorities of a certain Canton or municipality cannot serve as an excuse to evade responsibility under the Agreement.

102. Additionally, and irrespective of the recent injection of private capital into the Livno-Bus Company, the Chamber recalls the Parties' positive obligation under Article I of the Agreement to secure the rights guaranteed therein. Such protection through the executive and judicial branch falls within the responsibilities of the Federation as one of the Entities of Bosnia and Herzegovina (see Article III(3) of the Constitution of Bosnia and Herzegovina, paragraph 79 above).

103. For the above reasons, the Chamber rejects the Federation's argument that it cannot be held responsible for the impugned acts in question.

3. Competence *ratione temporis*

104. The Chamber will next address the question to what extent it is competent *ratione temporis* to consider this case, bearing in mind that some of the alleged violations occurred before the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. In accordance with generally accepted principles of international law, the Agreement cannot be applied retroactively. It is thus outside the competence of the Chamber *ratione temporis* to decide whether events occurring before the entry into force of the Agreement gave rise to violations of human rights (see, e.g., *Matanović v. The Republika Srpska,* Case No. CH/96/1, decision on the admissibility of 13 September 1996, Decisions 1996-97).

105. Evidence relating to such events may, however, be relevant as a background to events

occurring after the Agreement entered into force (see, e.g., *Eraković v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/97/42, decision of 15 January 1999, paragraph 37). Moreover, in so far as an applicant alleges a continuing violation of his rights after 14 December 1995, the case may fall within the Chamber's competence *ratione temporis* (*see Bastijanović* v. *Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/96/8, decision of 4 February 1997, Decisions 1996-97).

106. The Chamber notes that the applicant was placed on the waiting list prior to the entry into force of the Agreement on 14 December 1995 and has remained thereon up to this day. The Chamber finds it established that this continuing placement has not terminated his working relationship with the company. Therefore, the applicant's grievance in respect of his placement on the waiting list and inability to go back to work relates to a situation which has continued after 14 December 1995. To this extent, the situation therefore falls within the Chamber's competence *ratione temporis*.

107. In so far as the application relates to the company's decisions as such to stop paying the applicant's salary and related contributions, the Chamber lacks competence *ratione temporis.* This decision has nonetheless produced effects which have continued up to this date. Accordingly, the Chamber is competent to examine the fact that the applicant's salary and related contributions have not been paid after 14 December 1995.

108. The cessation of the payment of compensation in July 1997 also falls within the Chamber's competence. Finally, the Chamber is also competent *ratione temporis* to examine any omission on the part of authorities for which the Federation is responsible under the Agreement, in so far as such omission has occurred or continued after 14 December 1995.

4. Requirement to exhaust effective domestic remedies

109. The Chamber must next consider whether, for the purpose of Article VIII(2)(a) of the Agreement, any "effective remedy" was available to the applicant in respect of his complaints and, in the affirmative, whether he has demonstrated that it has been exhausted. It is incumbent on a respondent Party arguing non-exhaustion to show that there was a remedy available to the applicant other than his application based on the Agreement and to satisfy the Chamber that the remedy was an effective one.

110. In the present case, the Federation has recognized, at the Chamber's hearing in December 1998, that the applicant had no effective remedy at his disposal for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement. In these circumstances the Chamber concludes that the application is not inadmissible under Article VIII(2)(a) of the Agreement, notwithstanding that hearings before the Municipal Court in Livno have been held in the applicant's civil case against the company after the Chamber held its own hearing in the present case.

111. No other ground for inadmissibility of the application has been established.

5. Conclusion

112. In conclusion, the Chamber accepts this case as being admissible in so far as it is directed against the Federation and in respect of acts or omissions which have either occurred or continued after the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. The Chamber rejects this application as being inadmissible in so far as it has been considered in respect of Bosnia and Herzegovina and in so far as relating to other events prior to 14 December 1995.

B. Merits

113. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts found disclose a breach by the Federation of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement, the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for by the Convention and the other international agreements listed in the

Appendix to the Agreement.

114. Under Article II of the Agreement, the Chamber has jurisdiction to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the Convention and its protocols and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the 16 international agreements listed in the Appendix. Under Article I(14) of the Agreement, the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the enjoyment of the aforementioned rights and freedoms without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political, or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.

115. The Chamber has held in *Hermas v. The Federation of Bosnia and Herzegovina* (Case No. CH/97/45, decision on admissibility and merits of 16 January 1998, Decisions and Reports 1998, paragraph 118) that the prohibition of discrimination is a central objective of the General Framework Agreement to which the Chamber must attach particular importance. Article II(2)(b) affords to it the jurisdiction to consider alleged or apparent discrimination on any ground in the enjoyment of any of the rights and freedoms provided for in the international agreements listed in the Appendix to the Agreement, amongst others the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

1. Discrimination in the enjoyment of the right to work as well as to just and favourable conditions of work, as guaranteed by the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights

116. The Chamber will first consider the allegation of discrimination under Article II(2)(b) of the Agreement in relation to Articles 6 and 7 of the ICESCR which, as far as relevant, read as follows:

> Article 6(1): "The States Parties to the present Covenant recognize the right to work, which includes the right of everyone to the opportunity to gain his living by work which he freely chooses or accepts, and will take appropriate steps to safeguard this right.
>
> Article 7: The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of just and favourable conditions of work which ensure, in particular:
>
> (a) Remuneration which provides all workers, as a minimum, with:
>
> (i) fair wages and equal remuneration for work of equal value without distinction of any kind, ...
> (ii) a decent living for themselves and their families in accordance with the provisions of the present Covenant; ..."

(a) Impugned acts and omissions

117. The Chamber will now examine which precise acts and omissions affecting the applicant can be imputed to the Federation. It is undisputed that his employment relationship with the Livno-Bus Company was never terminated but that he was moved to the waiting list, thereby obtaining a special status as foreseen by the special legislation applicable in circumstances of war or immediate threat of war. This fact was also confirmed by the company's representative before the Municipal Court in Livno on 11 March 1999 (see paragraph 34 above).

118. The Chamber has already found itself competent to examine the fact that the applicant has remained on the waiting list after 14 December 1995. Further acts possibly attracting the responsibility of the Federation under the Agreement include the company's vacancy announcement published internally for the purpose of regularising the employment relation of those persons who had joined the company during the war; the actual confirmation of those workers' employment relation whereas the applicant remained on the waiting list after the cessation of the state of war and the immediate threat of war; the cessation of payment of compensation and contributions to the pension fund and for social security; and the alleged failure of the Labour Inspection and the courts to act in the applicant's case.

119. All these acts relate to differential treatment of the applicant, as compared with employees of another ethnic or national origin and thus involve a potential interference with the applicant's rights under Articles 6 and 7 of the ICESCR, and a potential failure in the Federation's positive obligation to secure protection of those rights without discrimination.

(b) Differential treatment and possible justification thereof

120. Before examining whether there has been discrimination contrary to the Agreement the Chamber recalls the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the United Nations Human Rights Committee, whose findings reflect the general principles of international law with respect to the prohibition of discrimination. Both bodies have consistently considered it necessary first to determine whether the applicant was treated differently from others in the same or relevantly similar situations. Any differential treatment is to be deemed discriminatory if it has no reasonable and objective justification, that is, if it does not pursue a legitimate aim or if there is no reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised.

121. There is a particular onus on the respondent Party to justify otherwise prohibited differential treatment which is based on any of the grounds explicitly enumerated in Article I(14) of the Agreement, including religion or national origin. In previous cases, the Chamber has taken a similar approach (see the above-mentioned *Hermas* decision, loc.cit., paragraphs 86 et seq., and *Kevešević v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/97/46, decision of 12 September 1998, Decisions and Reports 1998, paragraph 92; and *Đ.M. v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/98/756, decision of 14 May 1999, paragraph 72, to be published).

122. The applicant has essentially argued that he was placed and kept on his employer's waiting list merely due to his Bosniak origin. The Federation, for its part, has argued, on the one hand, that his placement on that list was justified by Article 5 of the Municipal Decision on the Way of Implementing and Executing the Working Duty in the Livno area issued on 2 June 1992, so as to guarantee his safety, for other security reasons, and because of the reduced transportation demand due to the war. On the other hand, the Federation has conceded that the company never formally notified the applicant in writing of his placement on the waiting list, which cannot be considered lawful. In any case, the Federation agrees that it was unacceptable that the company employed new workers as long as the applicant and others remained on the waiting list. The company should instead have called those on the waiting list back to work if it needed workers for those posts. In no circumstances could the employees on the waiting list have been expected to apply for the "vacant positions" in April 1996 because they still remained employees of the company.

123. The Chamber has already delimited its competence *ratione temporis* and can only consider the alleged discrimination in so far as it is alleged to have continued after 14 December 1995. It can therefore not adjudicate whether it was discriminatory to place the applicant on the Livno-Bus company's waiting list in July 1993 due to his Bosniak origin. The Chamber finds it established, however, that only Bosniaks remained on the waiting list after 14 December 1995. In this respect there has been, at least from this date onwards, differential treatment of the applicant in comparison with his colleagues of other ethnic or national origins. In its subsequent examination, the Chamber must nevertheless take account of those events occurring before 14 December 1995 which led to the applicant's placement on the waiting list.

124. It appears to the Chamber that the company's decision to place those workers on the waiting list was due to the war circumstances that influenced the amount and the nature of the company's business. The company made use of the special legal provisions (see paragraphs 73-76 above) that took account of reduced business and safety considerations. In application of those provisions and in view of the particular groups of passengers (mainly soldiers, internally displaced and other persons of Croat origin) served by the company during the war, the Chamber can accept that the applicant together with the 51 other Bosniak employees, mainly drivers, were originally placed on the waiting list for their personal safety and in order to avoid disturbances on the buses. For the same reason, the Chamber can further accept that new drivers of Croat origin temporarily replaced the Bosniak drivers placed on the waiting list.

125. However, when the special war-related circumstances ceased to exist, the conditions for placing employees on the waiting list no longer applied and the company should have called the

employees on the waiting list back to work. The Chamber notes that the Bosniak-Croat war ended with the Washington Agreement of March 1994 and that officially the state of war in Bosnia and Herzegovina ceased already at the end of 1995. In April 1996 the Livno-Bus Company offered formal labour contracts to those persons of Croat origin who had temporarily replaced the applicant and his Bosniak colleagues. The evidence before the Chamber shows that at the time none of the Bosniak drivers on the waiting list were invited to return to work, whether in their old positions or elsewhere in the company.

126. Given that only workers of Bosniak origin have remained on the waiting list, but that roughly 40 workers of Croat origin have either been formally employed or recruited as drivers after the end of the hostilities and receive regular salaries of approximately 500 KM or more per month, the Chamber cannot accept the Federation's argument that the applicant's differential treatment was justified in view of the company's financial difficulties.

127. The evidence before the Chamber further tends to show that, following the war, the management of the company and the Mayor of the Livno Municipality have sought to match the ethnic origin of employees to the population of Livno, which to a large extent is of Croat origin, thereby avoiding any "over-representation" by Bosniaks on the work force. There is no legal basis for such a policy, and in the case in point the Chamber cannot accept as a valid ground for differential treatment that the composition of the workforce should reflect the ratio of the different ethnic groups within the population of Livno and Canton 10.

128. The Chamber furthermore notes that the above approach of the company seems to have prevailed up to date without any inspection or other intervention by officials of the Livno Municipality or Canton 10, although the competent authority of the Federation has, on several occasions, ordered that action be taken to verify the status of the applicant and others on the waiting list. It has been for the respondent Party to show that its authorities have taken reasonable steps to investigate the matter and, if necessary, take legal action against the company.

129. It is true that the 52 Bosniaks on the waiting list were not replaced with an equal number of Croat employees. The Chamber cannot speculate whether or not the applicant would have been included in the group of employees who should have been called back to work to replace the Croat persons temporarily working for the company during the war. However, this fact does not exclude the finding of discrimination as the applicant was nonetheless, for the reasons above, treated differently as compared to workers of Croat origin, and as he, as a Bosniak employee, was affected directly and individually by that differential treatment.

130. In the light of all these considerations the Chamber finds it established that the applicant has been subjected to differential treatment in comparison with colleagues of Croat origin. In so far as this treatment has continued after the advertisement and the formal employment of about 40 Croat workers in April 1996, the Chamber finds no evidence showing that the applicant's treatment has been objectively justified in pursuance of a legitimate aim by means proportional to that aim. The Chamber, therefore, finds that the municipal and Cantonal authorities of Livno and Canton 10 have either actively – through the Managing Board of the Livno-Bus Company – or at the very least passively – by not acting either through that organ or through its labour inspectors and other officials – discriminated against and/or tolerated discrimination against the applicant due to his Bosniak origin.

131. This discrimination relates to the enjoyment of the right to work, i.e. the right of the applicant to gain his living by work which he freely chooses, and to the enjoyment of just and favourable conditions of work. Although the applicant's employment contract with the Livno-Bus Company remained valid, he has been discriminated against in the enjoyment of his right to an equal remuneration, which would have provided him with a decent living for himself and his family.

132. It follows that the applicant has been discriminated against in the enjoyment of his right to work, and to just and favourable conditions of work, as defined in Articles 6 and 7 of the ICESCR, the Federation thereby being in violation of its obligations under Article I of the Agreement to secure to all persons within its jurisdiction, without discrimination on any ground, the rights guaranteed by the treaty in question.

2. Article 6 of the Convention

133. The applicant and *amici curiae* further argue that there has been a violation of Article 6 of the Convention in that the applicant has been denied his right to a fair hearing within a reasonable time before an independent and impartial tribunal.

134. The relevant part of Article 6 (paragraph 1) of the Convention provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations ..., everyone is entitled to a ... hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law."

135. Article 6(1) requires there to be a dispute over a right and for this right to be of a civil nature. In the present case, the Chamber finds that there is a dispute before the Municipal Court in Livno relating to the applicant's working relation, thereby affecting a civil right of his (cf., e.g., the above-mentioned *Kevešević* decision, loc. cit., paragraph 63). Article 6(1) therefore applies to the proceedings before the Municipal Court.

(a) Independent and impartial tribunal

136. In considering whether there has been a violation of Article 6(1) of the Convention for want of independence of a tribunal the European Court of Human Rights has had regard to the manner of appointment of the members of the tribunal, the duration of their term of office, the existence of guarantees against outside pressures and the question whether the body presents an appearance of independence (see Eur. Court H.R., *Campbell and Fell v. The United Kingdom* judgment of 28 June 1984, Series A No. 80, pages 39, 40, paragraph 78). It has to be ensured not only that justice is done but that it is also seen to be done (ibid., page 39, paragraph 77).

137. In the present case both witness Aranaz and the Assistant Federation Ombudsman, acting in his capacity as *amicus curiae*, have stated that there is a pattern of discrimination against persons of Bosniak origin with respect to the enjoyment of their rights before the courts in Canton 10. Witness Aranaz has reported that the courts in Canton 10 have generally not been functioning. He testified that some judges in Livno had informed him of a general instruction by the Cantonal Government to the judges not to process cases involving plaintiffs of Bosniak or Serb origin. In his letter of 14 November 1997 Mr. Aranaz further stated that the Courts in Livno could not provide "proper protection" because they were "politically controlled by HDZ". Moreover, in his letter to the Chamber of 26 March 1998, Mr. Aranaz cited a judge who had informed him that the judges had received instructions from the Governor of the Canton. Sources in the court had further told him that if hearings involving plaintiffs of Bosniak origin were scheduled, "this was just a way to cover (things) up and to get rid of the pressure from the international community." Regarding the court proceedings initiated by the applicant and his Bosniak colleagues, the Assistant Ombudsman stated that he had been informed by a judge in Livno that the applicant's case and some 400 similar cases remained pending before the courts in Livno and Tomislavgrad, since the courts were, in the words of that judge, awaiting adequate legislation regulating the issue in the best way.

138. The Chamber recalls its findings in the above-cited case *Đ.M. v. The Federation of Bosnia and Herzegovina* in respect of the Livno Municipal Court which is the tribunal under scrutiny also in the present case (see paragraph 87 of the *Đ.M.* decision). In the *Đ.M.* case the Chamber noted the apparent practice in Canton 10 that only members or sympathisers of the ruling Croat party are appointed to judicial office and that political pressure is being exerted on judges. The Federation had conceded in that case that there was "a problem" in the court system in Canton 10 "in respect of both efficiency and independence". Additionally, the Chamber established in the *Đ.M.* case that in October 1997 the then Governor of Canton 10 had sent a letter, *inter alia*, to the municipal courts, seeking to influence the judges in cases with plaintiffs of Bosniak origins not to evict displaced persons from their temporary dwellings. The judge in question had shown this letter to the Assistant Federation Ombudsman (ibid., paragraphs 35, 76 of the *Đ.M.* decision). On the overall evidence before it, the Chamber concluded that an objective observer could legitimately doubt that the Livno Municipal Court would be independent in the applicant's case. The Chamber recalled that a court which is not entirely independent of the political bodies cannot objectively comply with the

requirement of impartiality (see paragraph 88 of the *Đ.M.* decision).

139. Reverting to the present case, the Chamber recalls that the Agent of the Federation stated at the Chamber's public hearing that she "would leave it for the Chamber to judge whether actions undertaken by Livno-Bus Company and the courts of Canton 10 have led to a violation of Article 6 of the Convention (...)." The Chamber finds the various evidence (largely unchallenged by the Federation) plausible and concludes that the Livno Municipal Court cannot be regarded as independent of political influence when examining the applicant's case. The fact that hearings have recently been scheduled by the Livno Municipal Court in the case of the applicant does not exclude such a finding. Accordingly, the applicant's rights under Article 6(1) of the Convention have been violated already at the present stage of the proceeding before that court.

140. As the tribunal in question has been found, in this case, to lack independence for the purposes of Article 6 of the Convention, the applicant cannot, as matters stand today, expect to have his case heard impartially and fairly by the Livno Municipal Court. In view of these findings, which take into account the applicant's ethnic origin, it is not necessary to consider the issue of discrimination separately.

(b) Length of proceedings

141. In view of the above finding there is no need to inquire further whether the length of the proceedings before the Livno Municipal Court also violated the applicant's right to a fair trial as guaranteed by Article 6(1).

3. Other treaty provisions

142. The applicant and *amici curiae* also submit that there has been a violation of a number of other treaty provisions (see paragraphs 67-71 and 80).

143. In view of the above finding of discrimination the Chamber finds it unnecessary to examine, either as a matter of discrimination or as isolated issues, whether there has also been a violation of any of those other provisions.

VII. REMEDIES

144. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must next address the question what steps shall be taken by the Federation to remedy breaches of the Agreement which it has found, including orders to cease and desist, and monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries).

145. The applicant requests that the Federation be ordered to reinstate him in his former work. He further requests that the Federation be ordered to compensate him for lost income and related contributions that were not paid during the time he has been placed on the waiting list. He requests a total of 391 German Marks (DEM) per month in salary plus contributions amounting to 92 % of his salary (contributions to salaries and personal income amounting to 15 %, for the pension fund to 35 %, for health insurance to 25 %, for culture, education and sport to 15 %, and for the unemployment fund to 2 %), that is an additional 360 DEM per month, minus the compensation that he received until July 1997. In total, he claims 9,012 DEM per year for five years, amounting to 45,060 DEM less 3,890 DEM in compensation initially received by him while placed on the waiting list, i.e. a total of 41,170 DEM. In addition, the applicant requests to be compensated for the expenses that he incurred for attending the Chamber's hearing, in the total amount of 160 Konvertibilnih Maraka (KM).

146. The Federation leaves it to the Chamber to determine to which extent, if any, the applicant should be awarded compensation.

147. The Chamber finds it appropriate to order the Federation to undertake immediate steps to ensure that the applicant is no longer discriminated against in his right to work and to just and favourable conditions of work, and that he be offered the possibility of resuming his work on terms equal with those enjoyed by other employees and commensurate with his qualifications as a driver. The Chamber takes account of the fact that the Livno-Bus Company is in the process of being

privatized. Nonetheless, under the existing legal provisions and the Federal Directive of 13 January 1997 the Federation has to, and can, make sure that the company follows the law by re-employing the applicant, unless special circumstances were to allow for a termination of his contract. The Chamber would refer, in particular, to the competent labour inspectors who have been given the responsibility to supervise such compliance, and the authority to take action against companies in case of non-compliance.

148. The Chamber finds it appropriate to order the Federation to take all necessary steps to ensure that the applicant's civil action against the Livno–Bus Company is examined by an independent and impartial judiciary.

149. With respect to possible pecuniary compensation, the Chamber recalls that its jurisdiction *ratione temporis* is limited to the period after the entry into force of the Agreement on 14 December 1995 (see paragraphs 104-108 above). Therefore, the Chamber cannot award any compensation for damage suffered before that date, or relating to events before that date. Compensation may be awarded in particular in respect of pecuniary or non-pecuniary (moral) damage as well as for costs and expenses incurred by the applicant in order to prevent the breach found or obtain redress therefor. Any costs and expenses claimed should be specified (see, e.g., *Damjanović v. The Federation of Bosnia and Herzegovina*, Case No. CH/96/30, decision of 11 March 1998, Decisions and Reports 1998, paragraph 23).

150. The Chamber has found the Federation in breach of its obligations under the Agreement, partly as a result of the decision of the Livno-Bus Company in April 1996 to formally employ those persons of Croat origin who had temporarily worked for the company during the war. The Chamber finds it appropriate to award the applicant, by way of pecuniary compensation, a lump sum of 24,000 KM covering moral and pecuniary damage, including the lost salaries and contributions less the monthly payments received up to the end of June 1997. In arriving at this sum, the Chamber has also taken into account the possibility that, even if the applicant had not suffered discrimination, he might not have been re-instated in his post as driver or elsewhere in the company. This is so, since even if the company had not recruited about 40 new employees of Croat origin, only an equivalent number of Bosniaks on the waiting list might have been offered the possibility of returning to work in the post-war circumstances.

151. The Chamber finds it appropriate to order the Federation to pay to the applicant, by way of further compensation for non-pecuniary damage, 15 KM for each day, from the date of delivery of the present decision until the date of compliance with the remedy spelled out in paragraph 147 above. The cumulative amount of 15 KM per day will mature on the last day of each month from the date of delivery of the present decision until the date of compliance with the ordered remedy.

152. Moreover, the Chamber awards to the applicant 160 KM for expenses incurred in relation to the public hearing in Sarajevo.

153. Additionally, the Chamber awards 4 % interest as of the date of the expiry of a three-month time period set for the implementation of the present decision, on the sums awarded in paragraphs 150 and 152 and on the 15 KM per day of non-compliance as ordered in paragraph 151 as of maturity of the sum in the end of each month.

VIII. CONCLUSIONS

154. For the above reasons, the Chamber decides:

1. by 10 votes to 2, to declare the application admissible in so far as directed against the Federation of Bosnia and Herzegovina and relating to events occurring or continuing after 14 December 1995;

2. unanimously, to declare inadmissible the remainder of the application directed against the Federation in so far as relating to other events prior to the entry into force of the Human Rights Agreement (Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace);

3. unanimously, to declare the application inadmissible in so far as considered in respect of Bosnia and Herzegovina;

4. by 11 votes to 1, that the applicant has been discriminated against in the enjoyment of his rights to work as well as just and favourable conditions of work, as guaranteed by Articles 6 and 7 of the International Covenant on Economic Social and Cultural Rights, the Federation thereby being in violation of Article I of the Agreement;

5. by 10 votes to 2, that there has been a violation of the applicant's right, as guaranteed by Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, to a hearing before an independent and impartial tribunal, the Federation thereby being in violation of Article I of the Agreement;

6. unanimously, that it is not necessary to examine the case further under Article 6 of the Convention or any other treaty provision invoked, whether in isolation or as a matter of possible discrimination;

7. by 10 votes to 2, to order the Federation to ensure through its authorities that the applicant is immediately offered the possibility of resuming his work as driver in the Livno-Bus Company without suffering any further discrimination;

8. by 11 votes to 1, to order the Federation to undertake all necessary steps to ensure that the applicant's civil action against the Livno-Bus Company is examined by an independent and impartial judiciary;

9. by 11 votes to 1, to order the Federation to pay to the applicant, within three months, 24,000 *Konvertibilnih Maraka* (KM) by way of compensation for non-pecuniary and pecuniary damage;

10. by 10 votes to 2, to order the Federation to pay to the applicant, by way of further compensation for non-pecuniary damages, 15 KM for each day from the date of delivery of the present decision until the date of compliance with the order in conclusion no. 7. The cumulative amount of 15 KM per day will mature on the last day of each month from the date of delivery of the present decision until the date of compliance with the order in conclusion no. 7;

11. by 11 votes to 1, to order the Federation to pay to the applicant, within three months, 160 KM by way of compensation for incurred expenses;

12. by 11 votes to 1, that simple interest at an annual rate of 4 % will be payable over the sums awarded in conclusions nos. 9 and 11 or any unpaid portion thereof, from the day of expiry of the three-month period referred to in conclusions nos. 9 and 11 and from the date of maturity at the end of each month referred to in conclusion no. 10, until the date of the settlement;

13. unanimously, to order the Federation to report to it by 8 October 1999 on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
Leif BERG
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

Annex I: Partly Dissenting Opinion of Mr. Rauschning
Annex II: Dissenting Opinion of Mr. Juka

ANNEX I

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains the partly dissenting Opinion of Mr. Rauschning.

PARTLY DISSENTING OPINION OF MR. DIETRICH RAUSCHNING

1. While I voted for conclusion number 4 stating that the applicant has been discriminated against in the enjoyment of his rights to work, I cannot share the opinion of the majority as to conclusion number 5. I accept that there are some indications to doubt the independence of the Municipal Court of Livno, but there is not enough evidence to establish that the Livno Municipal Court including the competent panel is not an independent tribunal in the meaning of Article 6 of the Convention.

2. The reasoning leading to conclusion number 5 is to be found mainly in paragraph 137 of the decision. The first sentence states the assessment of the witness Mr. Aranaz and the *amicus curiae* that there is a pattern of discrimination before the courts against persons of Bosniak origin in Canton 10. It is the task of the Chamber to judge on the basis of facts and evidence and not to restate the assessment of other persons. Discrimination before the courts may be an indication of a lack of impartiality, but is as such no evidence of lack of independence.

3. The second sentence does not support the conclusion as to the lack of independence either: if the Court is not functioning, that is not an evidence for its being dependent. The reported statement might be true for early 1997, but as stated in paragraph 29 the applicant together with other workers placed on the waiting list filed a joint civil action with the Municipal Court of Livno on 20 July 1997. This action was rejected by the Court's decision of 29 December 1997, which indicates that the courts were functioning at that time.

4. The third sentence refers to the testimony that some judges had told the witness that they had received instructions from the government not to deal with cases of Bosniaks against Croats; Mr. Aranaz had stated this earlier in his letter to the Chamber, dated 26 March 1998 (sentence 5 of paragraph 137). This may put the independence of the Livno Municipal Court in question. But such instructions were obviously illegal. Illegal and informal, and not public, instructions issued by the government to the judiciary indicate that the courts are not independent, if such instructions influence the proceedings or the merits of the decision. The Chamber has no evidence of such influence in this case: it is not known whether the judges competent to decide the case of the applicant received such illegal instructions and how they reacted. The common action of the 52 plaintiffs was rejected after five months for formal reasons and the Chamber did not investigate whether this decision was legal or illegal.

5. The fact that the action was rejected cannot be taken as an indication that the Court followed the above-mentioned instruction not to deal with cases brought by Bosniak plaintiffs. At the public hearing the lawyer of the applicant was not able to answer questions concerning the decision of the Court, whether he appealed, and on what dates he submitted a new claim on behalf of the applicant to the Municipal Court of Livno. Even in the subsequent written proceedings neither he nor the Agent of the Federation was able to provide the Chamber with the Court's decision of December 1997. From the minutes of the court hearings in respect of the applicant's new claim it does not appear that the proceedings were influenced by the illegal instructions of the government.

6. It is true that the Court did not hold the first hearing until 13 months after the lodging of the new civil action. The Chamber, however, did not investigate the reasons for this delay and it has not been established that the reason is lack of independence. The case of the applicant is the leading case on the question of the right to re-instatement of the Bosniak workers on the waiting-list of the Livno-Bus Company and their right to claim payment of compensation i.e. salary and contributions, and the Court's decision might become a precedent for a number of similar cases. The fact that since the final hearing on 13 March 1999 a judgment was not delivered up to the beginning of June 1999 does not necessarily indicate a lack of independence of the competent Court.

7. Even the last sentence of paragraph 137 does not necessarily lead to the conclusion that the

Court is not independent: of course, the courts have to apply the laws which are valid at present; however, the reasoning that the numerous cases of the workers being put on the waiting list might be best dealt with by new legislation does not indicate a lack of independence.

8. In paragraph 138 of the decision the Chamber refers to its decision in the case D.M. (Case No. CH/98/756), delivered on 14 May 1999. In that decision the Chamber stated that the competent court, the Municipal Court of Livno, was not an independent tribunal in the applicant's case. But that case differs from the Zahirović case: there was evidence of an illegal instruction of the Governor in written form concerning a specific type of cases, and this instruction not to deal with such cases was followed.

9. In support of its conclusion the Chamber further refers, in paragraph 139, to the statement of the Agent of the Federation that she "would leave it to the Chamber to judge whether actions undertaken by Livno Bus Company and the courts of Canton 10 have led to the violation of Article 6 of the Convention". That statement does not necessarily show that the courts in Canton 10 are in general not independent. Taking into account that the Agent had criticised the length of the proceedings, her statement might refer to that aspect of Article 6 of the Convention. For the interpretation of the statement of the Agent one has to take into account that the Agent was not able to obtain enough information from Canton 10 and that consequently she could not defend the Livno authorities effectively but had to leave the matters open.

10. The Chamber stresses in paragraph 136 the principle that justice has to be seen to be done. This general statement does not mean that the judiciary must positively prove its independence in order to meet the requirements of Article 6 of the Convention. For finding a violation of Article 6 of the Convention for lack of independence of a court there must be some indications that in the case in question the competent and deciding court follows illegal instructions of the executive. If the threat to the court's independence is not based on the law, there must be sufficient evidence in practice that the specific deciding body, in general or in the specific case, follows those instructions.

11. According to my assessment the Chamber did not, therefore, establish sufficient evidence for the conclusion that the Municipal Court of Livno in the deciding panel was not independent in dealing with this case.

(signed)
Dietrich RAUSCHNING

ANNEX II

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains the dissenting Opinion of Mr. Juka.

DISSENTING OPINION OF MR. ŽELIMIR JUKA

I. INTRODUCTION

I.1. In 1992 a war broke out in Bosnia and Herzegovina and it lasted until 14 December 1995. All three constituent nations (Serbs, Bosniaks and Croats) were involved in the war. The whole economy in Bosnia and Herzegovina was serving the three armies. Every army recruited persons from the respective nation either to serve on the front-line or to work in the logistics (economy); with respect to members of other nations, in particular within the territory of the present Federation, the Law on Working Relations provided for the so-called institute of "waiting list" with certain compensation being offered in accordance with the material possibilities of the respective firm or legal person. This Law was published in the Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina, No. 16/93. This solution was humane so as to avoid recruiting a person in war activities against his own nation. During this war the situation in the large territory of the Federation was such that there was no compensation at all for such workers, or that workers subject to a compulsory work order in some factories would receive food packages the value of which was nearly 10 DEM and pensioners about 2 DEM. International humanitarian aid was distributed to prevent starvation. In those most difficult times, during the hostilities between Bosniaks and Croats, the workers in the Livno-Bus Company in the Municipality of Livno who were on the waiting list were receiving 80 DEM per month, and all pensioners were receiving 50 DEM per month. This situation endured until May 1997 (throughout the war and for a year and a half thereafter). This amount sufficed, during the war and the post-war period, not only for survival but also for a decent living, because the prices of goods were as low as symbolic. This situation prevailed only in some municipalities within the Federation and the Municipality of Livno may be proud for having provided dignified social security to its population. These are facts generally known both to all Bosniaks and the Croats in the Federation and to the representatives of the international community whose task was to monitor the social security of the population (UNHCR).

I.2. According to the Peace Implementation Agenda (Annex to the Declaration of the Peace Implementation Council in Bosnia and Herzegovina, Madrid, 16 December 1998), the long lasting war in Bosnia and Herzegovina had the following consequences:

a) (Citation from part IV, paragraph 1 of the document:)
"The war all but destroyed the economy of Bosnia and Herzegovina. Since then, it has been assisted by billions of dollars provided by the international community … The flow of donor assistance has reached its height, and will soon inevitably start to diminish." (My comment: The Livno-Bus Company has not received any voluntary contributions.)

b) (Citation from part IV, paragraph 5:)
"The Council invites donors to complete the four-year reconstruction programme in 1999 by sufficient allocations at the next donors' conference …"

c) (Citation from part IV, paragraph 14:)
"The Council calls for the convocation by April 1999 of a country-wide conference on private sector development, to be co-hosted by the authorities of Bosnia and Herzegovina, the European Union, World Bank, IMF, USAID, EBRD and other donors…"

d) (Citation from part IV, paragraph 19:)
"The Council emphasizes the need for adequate social protection. It urged the Entities to DEVELOP, in co-operation with donors, A STRATEGY TO FIGHT POVERTY, INCLUDING SOCIAL PROTECTION FOR VULNERABLE ELEMENTS OF SOCIETY (my emphasis) by September 1999."

I.3. War damage suffered by the Livno-Bus Company was slightly less significant than in some other areas, but it follows from the information obtained at the public hearing that it is vast because

the Livno-Bus Company had 90-100 busses before the war and it has only some 30 today. Thus, the damage amounts to two thirds. Before the war it had 280 workers and only 126 are currently working in the company out of whom 20 workers are redundant.

As a result of the war and due to the ruined economy 60% of the able-bodied population in the Federation are either on a waiting list or waiting to be employed for the first time and the percentage of such population in the Republika Srpska amounts to 80%.

CONCLUSION

1. Companies may not be held responsible for the economy devastated by war and for the economic impossibility to reinstate workers into their pre-war, almost destroyed, companies.

2. It is not incumbent on the companies to afford protection against unemployment.

3. The Federation is responsible for affording protection against unemployment, but within the limits, however, of its economic possibilities, which are presently minimal; in essence the Federation itself would be financially bankrupt without international economic aid.

I consider that, without taking into account the facts stated in the introduction to this separate opinion, it is not possible to establish whether there has been a violation of fundamental human rights and freedoms in the Case *Zahirović v. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina*.

II. FACTS

II.1. The conflict between Croats and Bosniaks within the municipality of Livno broke out on 21 July 1993. A total mobilization of both people and equipment for military purposes was carried out. All vehicles of the Livno-Bus Company were taken over by the Croat Army, which then placed only Croats to be drivers (the same was done by the respective armies of Bosniaks and Serbs in Bosnia and Herzegovina within the territories they controlled). All three armies placed members of the other two nations who were working in companies or institutions on waiting lists for security reasons, or they simply dismissed or removed them without formal decisions. The legal basis for placing workers on a waiting list within the territory of the Federation was Article 7 of the Law on Working Relations. This solution during the war was not inconsistent with the international law on wars and it was more humane to put such workers on the waiting list than to send them to fight against the army of their own nation (unfortunately there were such cases during the war, but it is outside the Chamber's competence). This legal solution has not been changed yet in the Federation and this institute has been widely used in practice, with respect to members of all nationalities, regardless of the fact whether Bosniaks or Croats are in minority in a certain place due to the ruined economy.

II.2. While they were on the waiting list the Bosniak workers of the Livno-Bus company were paid 80 DEM per month as from 21 July 1993 until June 1997 (nearly four years). The legal basis for the payment of this compensation is Article 7 of the Law on Working Relations according to which the companies pay compensation and contributions on the basis of their financial possibilities. This income in Bosnia and Herzegovina, necessary to pay workers on the waiting list did not originate from the business transactions of the respective firm because the market was not functioning at all during the war (except the arms market). The Army allocated this income from its budget; from where they received that money is not the subject of the Chamber's decision. When the war ceased and the army budgets ceased to function, companies remained without any income and are no longer able to pay compensation and contributions to and for workers on the waiting list.

II.3. In addition to the termination of army budgets at the end of the war in Bosnia and Herzegovina, the economy was entirely ruined as a result of the war, as pointed out in the Introduction to this opinion. In such an economic situation there is no work even for those employees who remained in the companies during the war; they have been placed on the waiting list without any compensation. Thus, this gave rise to an economic catastrophe in respect of employment in Bosnia and Herzegovina as a result of the war, and the further result is that several thousands of citizens lost their job without any compensation. The international community then intervened with

humanitarian aid and thereby prevented the total destruction of the nation/people. Now the international community plans to gradually replace the humanitarian aid by the reconstruction of the economy so as to enable previous workers to be reinstated and new ones to be employed. This particular plan of the international community is defined in Chapter IV of the Declaration of the Peace Implementation Council in Bosnia and Herzegovina (Madrid, 16 December 1998) and by some other documents of the UNHCR which has generously supported the economy of Bosnia and Herzegovina.

ONLY IF ONE OF THE PARTIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA REFUSES TO MAKE USE OF THE INTERNATIONAL ECONOMIC RELIEF IN ACCORDANCE WITH THE INTERNATIONAL CONVENTIONS FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS, THIS COURT WOULD BE COMPETENT TO ESTABLISH BY ITS DECISIONS A BREACH OF THE DAYTON AGREEMENT.

II.4. Were both the municipal courts of Bosnia and Herzegovina and this Chamber to order companies to reinstate all workers who used to work in the respective companies before the war (irrespective of the ruined economy) and to pay them all outstanding salaries AND SHOULD SUCH DECISIONS BE ECONOMICALLY ENFORCEABLE SO AS TO REVIVE THE RUINED ECONOMY, the need for the vast material support and extensive engagement of the international community through its extensive (but not excessive) apparatus would cease to exist.

II.5. On the basis of the statements in the above chapter it is not possible TO CONSIDER IN ISOLATION the case of applicant Zahirović, as dealt with by the Chamber. IT SHOULD BE CONSIDERED TOGETHER WITH THE ABOVE-STATED AND, IN PARTICULAR, HAVING IN MIND THE GENERALLY RECOGNISED RULE OF INTERNATIONAL LAW TO AWARD UNEMPLOYMENT ALLOWANCE IN ACCORDANCE WITH THE STATE OF RESOURCES OF THE RESPECTIVE STATE.

III. MAY THE RESPONDENT PARTY BE HELD RESPONSIBLE FOR THE ACTS OF THE TRANSPORT COMPANY LIVNO BUS?

III.1. Livno-Bus is a transport company and has thirty busses and 126 employees. This company is a limited liability company (d.o.o.) with mixed ownership where the private capital participates with 65% and the socially (state) owned one with 35%. Article 3 of the Law on Privatization of Companies of the Federation of 28 November 1997 (Official Gazette of the Federation No. 27/97) is in accordance with Annex 9 of the Dayton Agreement concerning the establishment of public corporations of Bosnia and Herzegovina; it lists explicitly companies in the Federation which function in the quasi-public sector (electricity company, water supply company, exploitation of mines and forests, media etc.). This Article explicitly states that transport companies do not fall within the quasi-public sector.

III.2. Annex 6 of the Dayton Agreement identifies the Parties against which one may institute proceedings before the Chamber, and these are the two Entities (the Federation and the Republika Srpska) and Bosnia and Herzegovina; there is no dilemma in this respect. However, when a question arises as to which Party is responsible, it may give rise to a dilemma. The answer to this question lies in Article II(2) of Annex 6 to the Dayton Agreement which prescribes (without any examples) that a Party is responsible if its organs (the organs of Bosnia and Herzegovina, the Federation and the Republika Srpska), Cantons and municipalities, or persons acting under the authority of such official organs violate human rights. The Chamber does not have available to it any evidence as to whether any and which authority issued orders to the Livno-Bus Company to the effect that it violates the applicant's human rights.

III.3. On the basis of the above stated one may draw the following conclusion:

III.4. The Federation is not responsible for the acts of the Livno-Bus Company.

III.5. Neither the Federation nor any municipal authority has issued, after 14 December 1995 (the date of the entry into force of Annex 6 to the Dayton Agreement) any order with respect to the applicant, Mr. Zahirović, and the decision of the Livno-Bus Company terminating the payment of compensation is exclusively attributable to the material impossibility to continue the payment of such compensation, and that particular decision was taken by the Livno-Bus Company (representatives of the 65% of private capital and representatives of the 35% of socially owned capital).

III.6. The mere fact that the State has shares in a company and, in particular, where such shares are minor, this does not as such constitute a reason to hold the State responsible for human rights violations, especially if the company is not in the quasi-public sector. At any rate, applicant Zahirović did not file suit before the Municipal Court either against the State of Bosnia and Herzegovina or the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Canton or municipality; he filed suit against the Livno-Bus Company.

IV. EXHAUSTION OF DOMESTIC REMEDIES AND THE REQUIREMENT OF A COURT HEARING WITHIN REASONABLE TIME

IV.1. The applicant instituted proceedings before the Municipal Court of Livno together with 47 other workers requesting:

a) reinstatement into work;
b) compensation of their personal income instead of the compensation of 80 DEM;
c) payment of contributions;
d) interests.

This action was submitted on 20 July 1997. As the Municipal Court in Livno did not solve this dispute within 56 days the applicant submitted on 16 September 1997 an application to the Human Rights Chamber. The Municipal Court solved all these 48 cases (including the one of Mr. Zahirović) on 29 December 1997, thus the court resolved all 48 cases within a period slightly longer than 5 months. The actions were rejected as incomplete, the decision of the court became final and the applicant failed to appeal against it (so too failed the other plaintiffs).

IV.2. The general principle of international law is based on the belief that the State should be afforded all possible opportunities to remedy breaches of its obligations through its own legal system before it is subject to the international investigation or supervision. Only if the state authorities fail to protect the violated right the court shall consider the case (Eur. Court of Human Rights, Case Guzzardi v. Italy, 1980) and Case No. 9587/81 before the Strasbourg Commission according to which the applicant was obliged to file an appeal against the first instance judgment if he wished to assert his right before the Commission.

IV.3. The European Court on Human Rights has held that the mere doubt as to the success in the domestic proceedings does not relieve the applicant from the obligation to exhaust ALL domestic remedies; thus the applicant has to file an appeal against the first instance decision in the domestic proceedings if it has not been established with certainty that such appeal would have been futile. (The Chamber is not aware of any case law of the second instance court – the Cantonal Court in Livno.)

IV.4. In Case No. CH/97/54 also concerning employment the Chamber held that one year and eleven months did not constitute excessively lengthy proceedings for dealing with such cases. This concerned a case against the Federation of Bosnia and Herzegovina. In Cases Nos. CH/98/747 and CH/97/120 the Chamber held that before applying to the Chamber the applicants had to exhaust domestic remedies.

IV.5. On the basis of the above-stated in respect of Article VIII of Annex 6 of the Dayton Agreement the Chamber should have declared the present application inadmissible on 16 September 1997 because the applicant did not exhaust ALL domestic remedies.

IV.6. According to a report of the Municipal Court in Livno SU-178/98 dated 6 May 1998 all previous plaintiffs whose actions were rejected resubmitted new individual actions after the first one was rejected. It is certain that this happened in 1998, but the exact date is not certain. Neither the applicant nor his representative could answer at the public hearing, when asked by the Chamber, when they filed the suit. According to a report of the Municipal Court of Livno these actions do not have the same identity as the previous one, they were rather defined as a declaratory action for “the establishment of the existence of the labour relation”. Thus, this case has been pending before the Municipal Court of Livno some ten months and these are not too lengthy proceedings on the basis of

the quoted case-law of Strasbourg and this Chamber.

IT IS NECESSARY TO POINT OUT THAT THERE HAS BEEN NO APPLICATION TO THE CHAMBER IN RESPECT OF THE NEW ACTION, WHICH IS NOT THE FIRST ONE; NOR WAS THE CHAMBER PROVIDED WITH THIS NEW ACTION IN WHICH, ACCORDING TO THE APPLICANT, HIS HUMAN RIGHTS WERE VIOLATED. In such a legal situation the position of the Strasbourg Commission is that the Commission may examine the same claim if the applicant has exhausted the new available remedies (Short Guide to the European Convention on Human Rights, Council of Europe, p. 136). According to the above-stated, when the applicant has exhausted ALL domestic remedies in respect of the new action and in respect to the alleged violations regarding the new action, he may submit a new application to the Chamber.

On the basis of what has been stated in the preceding paragraph, the Chamber may not (without having seen it and without a new application being submitted to the Chamber) issue a decision in respect of possible human rights violations with reference to the second action submitted to the Municipal Court of Livno some ten months ago. The new action further does not claim the compensation of personal income instead of compensation of 80 DEM and the payment of contributions. Moreover, the new action seeks only a decision establishing that the applicant's labour relation was not terminated. Consequently, the Chamber may not establish breaches of the Agreement which were not the subject of dispute in respect to remedies before the domestic court. The domestic law concerning employment determines different proceedings to establish and terminate a labor relation, including 30-day time-limits that are not subject to any changes, while the realization of monetary claims before courts is subject to being time-barred in two years.

V. EMPLOYMENT OF 27 NEW DRIVERS WITHIN LIVNO-BUS AFTER THE DAYTON AGREEMENT WAS SIGNED

V.1. 27 workers of Croat nationality were not employed on the basis of a vacancy announcement of 18 April 1996. During the conflict between Bosniaks and Croats which started on 21 July 1993 the management of the firm was seized by the army and the army employed 27 workers on 21 July 1993. These were drivers who transported soldiers, ammunition, weapons and food as war supplies to the front-line. They were doing this for almost three years (the same was done by all three armies in Bosnia and Herzegovina). It follows from this fact that these workers were employed with the Livno-Bus Company since 1993. The vacancy announcement of 18 April 1996 (the exact date remained in dispute) should not have been published at all. Its publishing had only a declaratory character, as the decision itself to employ "new workers" who had been working with the firm for three years. If the applicant or another interested party considered that the "re-employment" of these workers on the basis of the vacancy announcement in 1996 was not lawful, they were entitled to contest the vacancy announcement and "the employment" of 27 "new" workers, first before the organs of the Livno-Bus Company; subsequently, in case of a negative decision, they were entitled to file suit before the Municipal Court of Livno within 30 days (this time limit is not subject to extension). Neither the applicant nor any other worker from Livno-Bus Company used all remedies as provided by the Law of the Federation on Working Relations with Special Provisions for War Circumstances. (In Case No. CH/98/120 the Chamber declared an application regarding similar circumstances inadmissible on the grounds of non-exhaustion of domestic remedies.)

V.2. Due to what has been stated in the chapter concerning the facts in respect of the "re-employment" of 27 workers who, before this "employment" had worked in the Livno-Bus Company for three years and whose "employment" after the Dayton Agreement was not contested by any of the interested parties, these facts in respect to the "new" employment became irrelevant.

VI. DISCRIMINATION

VI.1. The Chamber established that this case involves discrimination by the "Croat authority" on the grounds of nationality because the applicant is a Bosniak.

VI.2. Such conclusion may not be drawn from the facts as stated in this separate opinion. The economic poverty of workers on the waiting list, including the applicant, and their reinstatement into

work, is the outcome of the recent war and not the cause of the current prohibited acts of the Federation and Livno-Bus Company in which two thirds of the vehicles were destroyed during the war.

VI.3. The respondent Party stated in its observations dated 18 May 1998 that "Mr. Zahirović often pointed out his Croat nationality and also substantiated it by the possession of a certificate on citizenship, although he was not requested to do so, and therefore it cannot be claimed that his case involves discrimination on the ground of nationality." This claim was confirmed at the public hearing; asked by one member of the Chamber, Mr. Zahirović conceded to have said so, pointing out that he had Croat citizenship and that only his Muslim religion matters to him.

VI.4. The Livno Bus company employs 115 Croats and 11 Bosniaks. There are only 15% Bosniaks in the Municipality of Livno and the number of employed Bosniaks in Livno-Bus nearly corresponds to the national structure of the population, although the company is privately owned to 65% and state-owned only to 35%.

VI.5. The workers of Livno-Bus of Bosniak nationality were receiving, throughout the conflict between Croats and Bosniaks, 80 DEM per month and they could enjoy a decent living for this amount, sheltered in their houses while their Croat colleagues were on the front-line. Given this fact, it is not possible even to conceive that there was any discrimination against the applicant after the war in 1996. Moreover, the Agent of the Federation, for purely humanitarian reasons, had made arrangements with the applicant to be reinstated, but he allegedly declined because the post he was allegedly offered did not suit him.

VI.6. At the public hearing the applicant did not allege any act DISCRIMINATING AGAINST HIM ON THE GROUNDS OF NATIONALITY AND WHEN HE REFERRED TO THE NAMES OF DIFFERENT NATIONS HE STATED THAT THIS WAS IRRELEVANT FOR HIM AND THAT WHAT MATTERS TO HIM IS ONLY THAT HE IS A MUSLIM (A MEMBER OF THE ISLAMIC FAITH).

VI.7. On the basis of what has been stated in this chapter no discrimination on the grounds of nationality is possible among persons of the same nationality.

VII. CONCLUSION

VII.1. In view of what has been stated in the decision on the admissibility and merits I submit this separate opinion dissenting from both the conclusions and the remedies of the Chamber.

VII.2. If it had followed from the Chamber's Decision that the Chamber's opinion is that all persons who lost their job during the war, irrespective of whether they were dismissed, placed on the waiting list or not delivered any decision, are entitled to rights as recognized to Mr. Zahirović by the Chamber's decision, I would not have submitted this dissenting opinion.

(signed)
Želimir JUKA

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 12 June 1998

of

Borislav HERAK

against

THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

CASE No. CH/97/69

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting on 11 June 1998 in a panel composed of the following Members:

Michèle PICARD, President of the Panel
Dietrich RAUSCHNING, Vice-President of the Panel
Rona AYBAY,
Želimir JUKA,
Miodrag PAJIĆ,
Andrew GROTRIAN,
Peter KEMPEES, Registrar
Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of the application by Borislav HERAK against the Federation of Bosnia and Herzegovina, registered under Case No. CH/97/69;

Adopts the following Decision on the admissibility and merits of the case under Article VIII(2) and Article XI of the Human Rights Agreement (hereinafter "Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (hereinafter "the General Framework Agreement") and Rules 52(1), 57 and 58 of its Rules of Procedure.

I. INTRODUCTION

1. The applicant is currently held in prison in Sarajevo under sentence of death passed by a military court in Sarajevo on 12 March 1993. The case concerns the threatened execution of the death penalty against the applicant and raises issues under Article 2 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter the "Convention") and Protocol No. 6 to that Convention (hereinafter "Protocol No. 6").

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. On 22 September 1997, the applicant wrote a letter addressed to the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia in the Hague. At the suggestion of the Federal Ministry of Justice of the Federation of Bosnia and Herzegovina (the "Federation"), the letter was sent to the Chamber on 29 September 1997. An application was submitted to the Chamber by the applicant on 13 October 1997 through the Federal Ministry of Justice and was registered at the Chamber on 31 October 1997 under the above case number.

3. The Chamber considered the application on 4 November 1997. It decided, in accordance with Rule 49(3)(b) of its Rules of Procedure (the "Rules"), to give notice of the application to the Federation. The Federation was invited to submit observations on the admissibility of the application under Article VIII(2) of Annex 6 to the Agreement and on the merits of the application. In submitting any observations the Chamber requested the respondent Party in particular to take into account the Chamber's Decisions in the case of Damjanović (Decision on Admissibility, Damjanović v. Federation of Bosnia and Herzegovina, CH/96/30, delivered on 11 April 1997; Decision on Merits, Damjanović v. Federation of Bosnia and Herzegovina, CH/96/30, delivered on 5 September 1997, hereinafter "the Chamber's Damjanović Decision"). In accordance with Rule 51, a time limit of 8 December 1997 was fixed for the submission by the respondent Party of its observations.

4. In accordance with Article X(1) of the Agreement and Rule 36 of the Chamber's Rules of Procedure, the Chamber ordered the respondent Party to secure that the death penalty on Mr Herak was not carried out pending the Chamber's consideration of the case. This order was communicated to the agent of the respondent Party on 10 November 1997.

5. The case was considered again by the Chamber on 4 April 1998. The Chamber noted that no observations had yet been received by the Chamber from the respondent Party in response to its request. The Chamber decided not to hold a public hearing in the case, in view of the similarity of the case, in both the legal and factual contexts, with the Chamber's Damjanović Decision.

6. By letter dated 14 April 1998 the Chamber requested the applicant to submit any claims he may have for compensation or other relief. A time-limit expiring on 30 April 1998 was set for the receipt of any such claims. A document containing claims for compensation, filed on the applicant's behalf, was received at the Chamber's Registry on 8 June 1998.

7. In accordance with Rule 21(1)(b) of the Chamber's Rules of Procedure Mr Hasan Balić did not participate in the Chamber's examination of the case, having participated in proceedings relating to the case as a member of the Supreme Court of Bosnia and Herzegovina (hereinafter "BiH").

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Proceedings Against the applicant

8. The facts of the case as set out in the application and in the documents contained in the Chamber's case-file have not been disputed by the respondent Party and can be summarised as follows.

9. The applicant was born on 18 January 1971 in Sarajevo. On 16 May 1992, he was conscripted into the Bosnian Serb armed forces. He was arrested by the Army of the Republic of BiH on 11 November 1992.

10. On 12 March 1993 the applicant was convicted, by judgment No. K-I-14/93 of the District Military Court (Okružni Vojni Sud) in Sarajevo, of criminal acts contrary to Articles 141, 142 and 144 of the Criminal Law. Article 141 relates to the crime of Genocide and Article 142 relates to war crimes against the civilian population. Article 144 relates to war crimes against prisoners of war (see paragraphs 19-21 below). The applicant and a co-accused, Sretko Damjanović, were both sentenced to death. The decision was taken by a Panel of the court consisting of two professional judges, one of whom was the President of the Panel, and three lay judges. The applicant appealed against this decision on 27 April 1993.

11. On 30 July 1993 the Supreme Court (*Vrhovni Sud*) of BiH, sitting in Sarajevo, in Judgment No. Kž 44/93, made certain alterations to the facts on which the applicant's conviction was based but otherwise upheld the verdict of the District Military Court. The verdict was also confirmed by a different panel of the Supreme Court, sitting at third instance, in judgment No. Kž 191/93 on 29 December 1993. The applicant's conviction, as upheld by the Supreme Court, related to 35 murders of civilians, the murder of 3 prisoners who were members of the Army of BiH and 14 rapes.

12. The applicant alleges that he was subject to severe ill-treatment whilst he was in police custody, including being cut in the hand with a knife, having a number of his ribs broken, having a tooth knocked out and being forced to perform sexual acts in front of others. He states that his detention lasted eight days, as opposed to the legal maximum of three days for which a person can be held without a judicial review of their detention.

13. The applicant was transferred to the Military Investigation prison called "*Viktor Bubanj*" on 20 November 1992. He was interrogated there on a daily basis from 25 November 1992 until 26 December 1992. The applicant alleges that he was forced to read to the foreign media statements that had been given to him by a Judge of the Military Court.

14. The applicant's trial took place on 7 February 1993 and according to the applicant lasted 30 minutes. The applicant states that he was unable to communicate with his advocate.

15. The applicant states that there was prejudicial media coverage of the case before the trial and that his lawyer was given inadequate opportunity to see the applicant before the trial. He also states that at the time of the trial Sarajevo was under siege and all possible witnesses were outside the territory under Government control. The applicant's lawyer was thus limited to trying to put the prosecution evidence in doubt.

16. On 25 May 1994, the applicant's father submitted a request for a pardon to the Presidency of BiH. The applicant's father states that no decision has been made on this request to date.

B. Relevant Provisions of National Law

(i) Criminal Law

17. The applicant was sentenced to death on the basis of provisions in the Criminal Law of the former Socialist Federative Republic of Yugoslavia (SL SFRY Nos. 44/76, 34/84, 74/87, 57/89 and 3/90), which were adopted as the law of the Republic of BiH (SL RBiH, No. 2/92).

18. Article 37 of the Criminal Law makes provision for the death penalty. It provides that it can only be imposed for the most serious cases of severe crimes for which it is provided by law. It cannot be imposed on a person who was under eighteen years of age at the time of the offence in question and, if the accused was under twenty-one years of age at that time it can only be imposed for crimes against humanity and international law. The death penalty is carried out by firing squad in private.

19. Article 141 of the Criminal Law relates to the crime of genocide. There is no provision in Article 141 restricting its applicability to time of war. The full terms of Article 141 are as follows:

> "Anyone who with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnic, racial or religious group orders the killing of, or the causing of serious bodily injury to, or serious impairment of the physical or psychological health of members of the group, or the forced expatriation of the population or the infliction on the group of conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part, or the imposition of measures intended to prevent births within the group, or the forcible transfer of children of the group to another group, or anyone who, with the same intention, commits any of the aforementioned crimes, shall be punished by imprisonment for at least five years or by the death penalty."

20. Article 142 of the Criminal Law concerns war crimes against the civilian population. It reads as follows:

> "Anyone who in violation of the rules of international law in time of war, armed conflict or occupation, orders the subjection of the civilian population to murders, torture, inhuman treatment, biological experiments, great suffering, injuries to physical integrity or health, expatriation or displacement, deprivation of national identity by force, or conversion to another religion, forced prostitution or rape, acts of intimidation or terror, the taking of hostages, orders of collective punishment, unlawful confinement in concentration camps or other unlawful taking into custody, deprivation of the right to a fair and impartial hearing, forced service in the enemy armed forces or intelligence services or administration, the performance of forced labour, subjection of the population to starvation, orders for the confiscation of property, the looting of property of the population, the excessive confiscation of property without military necessity, unlawful and deliberate devastation, the taking of unlawful, substantial and disproportionate contributions and requisitions, the inflation of the domestic currency, the unlawful issue of currency, or who commits any of the aforementioned crimes, shall be punished by imprisonment for at least five years or by the death penalty."

21. Article 144 of the Criminal Law concerns war crimes against prisoners of war. It reads as follows:

> "Anyone who, in violation of the rules of international law, has ordered that prisoners of war be subjected to killing, torture, inhuman actions, biological experiments, major suffering, violations of their bodily integrity or health; forcibly joining the enemy armed forces, or deprives them of the right to a fair and just trial, or anyone who commits one of the above crimes, shall be punished by at least five years of imprisonment or by the death penalty."

(ii) Military Courts

22. District Military Courts were established by the Law on District Military Courts which came into force in August 1992 (SL RBiH No. 12/92), and which has been amended on a number of occasions since. This law provided for the establishment of District Military Courts during the state of war (Article 1). Such courts were to be impartial in exercising their functions and were to adjudicate on the basis of the Constitution and the law (Article 2). They were courts of first instance for their districts (Article 5). They had jurisdiction to adjudicate on criminal acts committed by prisoners of war and also on crimes against humanity and international law (Article 11), and also to decide on criminal cases concerning persons participating in the armed conflict for whom the jurisdiction of a court was provided pursuant to the Geneva Conventions on the Protection of the Victims of War and the Protocols thereto (Article 12).

23. Decisions of District Military Courts were taken in Panels composed of professional judges and lay judges. In cases concerning offences for which imprisonment for fifteen years or a more serious penalty could be awarded the Courts were composed of a panel comprising two professional judges, one of whom presided, and three lay judges (Article 16). Professional and lay judges were appointed, and subject to dismissal by, the Presidency of the Republic of BiH on the proposal of the Minister of Defence. If, because of the state of fighting, the Presidency was not in a position to take the decision on appointment or dismissal, the decision could be taken by the Presidency of a region on the proposal of the official in charge of the Regional Secretariat for Defence (Article 20).

24. The District Military Courts ceased to function on 15 July 1996, by virtue of Article 66(f) of the Law on the Supreme Court of the Federation (SN FBiH Nos. 2/95, 4/95 and 9/96).

(iii) The Law on Pardon

25. The Law on Pardon of the Former Socialist Republic of BiH (SL SRBiH, No. 17/77), which was amended by a Decree with Force of Law of the Republic of BiH (SL RBiH 6/92) regulates the conditions under which a pardon may be granted to a person convicted of a criminal offence.

26. Article 4 of the Law on Pardon (as amended) states:

> "A pardon involves the following:
>
> > 1. It releases the offender from prosecution, from the entire punishment or a portion of it, commutes the punishment to a less severe one or to a suspended sentence, or orders the conviction set aside;

2. (...)

3. It absolves the offender from certain legal consequences of the crime or shortens their duration."

27. Article 6 states:

"The (possibility of) setting aside a conviction by a pardon is limited neither by the duration of the punishment nor by the type of the offence for which the punishment was pronounced.... "

28. Article 7 states:

"Proceedings on pardon will be instituted either upon a request of the convicted person or ex officio.

(...)

If a punishment involves the death penalty and no request for pardon has been submitted, the proceedings will be instituted ex officio."

29. Article 8 states:

"Proceedings on pardon ex officio will be instituted by the Minister of Justice and Administration..."

30. Article 14 of the Decree with Legal Force of the Republic of RBiH (SL RBiH 6/92) states as follows:

"The Presidency of RBiH will also grant a pardon if it concerns a criminal offence for which a sentence was pronounced by application of the former federal laws before the entry into force of this law."

31. The Federation has subsequently enacted a new Law on Pardon (SN FBiH 9/96) which has been applied within the territory of the Federation since its entry into force on 9 July 1996 . The applicant's request for a pardon was made under the previous legal provisions referred to above.

(iv) Draft Criminal Law of the Federation of BiH

32. By letter dated 6 April 1998 concerning the Damjanović case, Federal Minister of Justice Mato Tadić informed the Chamber that the Ministry of Justice is in the process of drafting the Criminal Law of the Federation of BiH and that the draft law includes a provision on the death penalty. Article 379(1) of the draft law provides that any death penalty validly pronounced before the entry into force of the law will be commuted to a prison term. This provision was adopted by the House of Representatives of the Federation on 3 June 1998 but has not yet been adopted by the House of Peoples of the Federation.

IV. FINAL SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The applicant

33. The applicant alleges that the execution of the death sentence against him would violate his right to life as guaranteed by Article 2 of the Convention.

B. The Respondent Party

34. The Federation, the respondent Party, has not made any submissions regarding the application.

V. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

35. Before considering the application on its merits the Chamber must decide whether to accept the application taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement.

36. The Chamber first notes that the respondent Party has not suggested that any "effective remedy" is available to the applicant for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement. Based on the information available to it the Chamber finds that it has not been established that any such remedy exists and that therefore there is no ground for rejecting the application under Article VIII(2)(a) of the Agreement.

37. Secondly, the Chamber notes that the complaints made relate in part to the alleged maltreatment of the applicant in the proceedings which led to his conviction in 1993 and to the fact of that conviction. They thus relate to events which are alleged to have occurred before 14 December 1995, when the Agreement came into force. In accordance with generally accepted principles of law the Agreement cannot be applied retroactively (see the Decision on Admissibility of the Chamber in Matanović v. Republika Srpska, CH/96/1, delivered on 13 September 1996). In its Decision on the Admissibility in the Damjanović case, the Chamber held that it must, consequently, confine its examination of the case to considering whether the human rights of the applicant have been violated or threatened with violation since that date (Decision on Admissibility, Damjanović, sup. cit., paragraph 13). Insofar as the applicant complains that he is threatened with the execution of the death penalty against him after 14 December 1995 his complaints are within the competence of the Chamber *ratione temporis* and are not incompatible with Article VIII(2)(c) of the Agreement. The complaints which relate to the proceedings which resulted in his conviction and sentencing in 1993 may also be relevant to the question of whether the execution of the death sentence would now be compatible with the Agreement. The Chamber does not, therefore, consider that the allegations regarding those proceedings should be excluded from consideration at this stage.

38. The Chamber finds no grounds to consider declaring the application inadmissible under Article VIII(2) of the Agreement. It concludes therefore that the application should be accepted as admissible and examined on its merits insofar as it relates to violations of the applicant's human rights which are alleged to have occurred or are threatened to occur since the Agreement came into force on 14 December 1995.

39. In terms of Article XI(1)(a) of the Agreement the Chamber must, in the present decision, address the question whether the facts found indicate a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement.

B. Merits

40. Article I of the Agreement provides that:

> "the Parties shall secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms, including the rights and freedoms provided in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols and the other international agreements listed in the Appendix to this Annex".

41. Under Article II of the Agreement the Chamber has jurisdiction to consider (a) alleged or apparent violations of human rights as provided in the Convention and (b) alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the other international agreements listed in the Appendix to the Agreement.

42. The Chamber has considered the present case under Article 2 of the Convention,and also under Protocol No. 6 to the Convention.

43. Article 2(1) of the Convention provides as follows:

> "Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law."

Protocol No. 6 to the Convention provides, *inter alia*, as follows:

> "Article 1
>
> The death penalty shall be abolished. No one shall be condemned to such penalty or executed.
>
> Article 2
>
> A State may make provision in its law for the death penalty in respect of acts committed in time of war or imminent threat of war; such penalty shall be applied only in the instances laid down in the law and in accordance with its provisions. The State shall communicate to the Secretary General of the Council of Europe the relevant provisions of that law."

44. In the absence of any submissions on the merits by the respondent Party, the Chamber considers it appropriate to follow the same approach as in its Damjanović Decision, to which the present case is essentially similar (see paragraph 3 above).

(i) As to whether the Law on Pardon provides a safeguard against execution of the death penalty

45. Proceedings for a pardon were instituted by the applicant's father under the Law on Pardon on 25 May 1994 (see paragraphs 25-31 above). However, the mere initiation of proceedings for a pardon gives no indication as to the likely outcome of those proceedings. The law on pardon does not contain any criteria for the granting of a pardon and does not give any indication as to the likely circumstances in which a pardon may be granted. That being so the Chamber finds that the refusal of a pardon remains possible at any time and the possibility of the death penalty being carried out, however unlikely it may now appear, against the applicant has not been removed permanently. The law on pardon cannot, therefore, be said to have removed the risk to the applicant of being put to death.

(ii) Protocol No. 6 to the Convention

46. The Chamber first notes that Article 1 of Protocol No. 6 to the Convention abolishes the death penalty and prohibits both the imposition of such penalty ("condemned to such penalty") and the execution of any such penalty which has already been imposed ("or executed"). These prohibitions are absolute subject only to the exception provided for in Article 2 of the Protocol. They came into immediate effect on 14 December 1995 when the General Framework Agreement entered into force. The execution of the death penalty imposed on the applicant would therefore violate Article 1 of the Protocol unless the exception in Article 2 was applicable.

47. Following the same approach as it did in its Damjanović Decision (sup. cit.), the Chamber will construe this provision strictly and scrutinise carefully the whole circumstances surrounding the threatened execution of the applicant, including the relevant laws, in order to determine whether or not the execution would be compatible with Protocol No. 6.

48. Article 2 of Protocol No. 6 contains a number of requirements which must be satisfied before any death penalty can be either imposed or carried out. In the first place the State concerned must have made "provision in its law for the death penalty". Secondly such legal provision must be "in respect of acts committed in time of war or of imminent threat of war". Thirdly the death penalty is to be "applied only in the instances laid down in the law and in accordance with its provisions". Since BiH is not a State Party to the Convention on the international level the additional procedural requirement in the last sentence of the Article, providing for notification of relevant law to the Secretary General of the Council of Europe is, of course, inapplicable.

49. Bearing in mind the principles which it derived from the case-law of the European Court of Human Rights in the Chamber's Damjanović Decision (sup. cit., paragraphs 30-31), the Chamber considers that before Article 2 of Protocol No. 6 can apply there must be specific provision in domestic law authorising the use of the death penalty in respect of defined acts committed in time of war or of imminent threat of war. The law must define with adequate precision the acts in respect of which the death penalty may be applied, the circumstances in which it may be applied, and the concepts of "time of war or of imminent threat of war". Article 2 requires that before it can apply, the legislature should have considered and defined the circumstances in which, exceptionally in the context of a legal system where the death penalty has been abolished, such penalty may nevertheless be applied in respect of acts committed in time of war or imminent threat thereof.

50. In the present case the applicant was convicted and sentenced to death on the basis of Articles 141, 142 and 144 of the Criminal Law (see paragraphs 19-21 above). Article 141, which relates to the crime of genocide, is not restricted in its applicability to acts committed in time of war or imminent threat of war. In the Chamber's view it is not therefore a valid basis for the application of Article 2 of the Protocol and in so far as the applicant's

sentence is based on it there is therefore a violation of his rights under Article 1 of Protocol No. 6. The same applies to Article 144, which would appear capable of application after the cessation of hostilities. As to Article 142 the Chamber notes that it applies to acts committed in time of "war, armed conflict or occupation". Prima facie this phrase appears to be capable of covering situations which would not fall within the concept of "time of war or of imminent threat of war" referred to in Article 2 of the Protocol.

51. The Chamber notes furthermore that Article 142 covers a large variety of criminal acts which may be of widely varying gravity. Under Article 37 of the Criminal Law the death penalty may only be imposed for the most serious cases of severe crimes. Reading these two provisions together the Chamber finds that it is difficult to predict which of the acts referred to in Article 142 might be subject to the death penalty and which might not. In the Chamber's opinion therefore Article 142 lacks the necessary precision both in defining the circumstances in which the death penalty applies and the acts to which it applies and cannot therefore form a valid basis for the application of Article 2 of Protocol No.6 either. In so far as the applicant is threatened with execution on the basis of his conviction under Article 142 there is therefore also a violation of his rights under Article 1 of the Protocol.

52. In considering whether the threatened execution of the death penalty against the applicant would be provided for in national law and in accordance with its provisions for the purposes of Article 2 of Protocol No. 6 to the Convention, the Chamber must, as it did in its Damjanović Decision (sup. cit., paragraphs 34-37) take into account relevant provisions of the Constitution set out in Annex 4 to the General Framework Agreement. In this respect it notes that under Article 2 of Annex II to the Constitution, dealing with transitional arrangements, it is provided that laws in effect at the date of entry into force of the Constitution "shall remain in effect to the extent not inconsistent with the Constitution". The application of the death penalty could therefore only be considered to be provided by national law in the form of Articles 141, 142 or 144 of the Criminal Law in so far as the provisions of those Articles were themselves "not inconsistent with the Constitution".

53. Under Article II(1) of the Constitution, BiH and the two Entities are obliged "to ensure the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms." Article II(2) provides that the rights and freedoms set forth in the Convention are to apply directly in BiH and have priority over all other law and Article II(3) and (6) provide for these rights to be enjoyed by all persons within the territory of BiH and to be implemented by the authorities. Article II(4) also provides that the enjoyment of the rights and freedoms referred to in Article II "or in the international agreements listed in Annex I to this Constitution shall be secured to all persons in Bosnia and Herzegovina without discrimination on any ground ….".

54. One of the agreements listed in Annex I to the Constitution is the Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights. Article 1 of this Protocol provides for the abolition of the death penalty and stipulates that no one within the jurisdiction of a state party to the Protocol shall be executed. Article 2 provides that no reservation to the Protocol is admissible except for a reservation "that provides for the application of the death penalty in time of war pursuant to a conviction for a most serious crime of a military nature committed during wartime." The Chamber notes that under this provision the "application" of the death penalty is permissible only in time of war. The word "application" covers both the imposition and execution of the death penalty in the Chamber's view. The effect of the Second Optional Protocol is therefore to impose an absolute prohibition, without the possibility of any reservation or exception, on the imposition or execution of the death penalty in time of peace. Since no state of war now exists in Bosnia and Herzegovina, the execution of the death penalty on the applicant would therefore not now be compatible with the Second Optional Protocol.

55. The question which next arises is therefore whether a law authorising the execution of the death penalty in peacetime can be considered consistent with the Constitution given that it would not be in conformity with the Second Optional Protocol.

56. The provisions of the Constitution referred to above (paragraphs 52-55) do not expressly provide for any of the human rights agreements referred to, apart from the Convention and its Protocols, to be directly applicable in BiH. It is provided in Article II(4), which is headed "Non-Discrimination", that the rights and freedoms provided for in the other human rights agreements "shall be secured to all persons ... without discrimination". In the Chamber's view this provision includes both an obligation to secure the rights in question to all persons and an obligation to do so without discrimination. It is one aspect of the general obligation under Article II(1) of the Constitution "to secure the highest level of internationally recognised human rights ...". This interpretation is confirmed by Article I of the Agreement (see paragraph 35 above), where the general obligation referred to is stated as including the obligation to secure the rights and freedoms guaranteed by all the agreements listed. Where one of the human rights agreements referred to imposes a clear, precise and absolute prohibition on a particular course of action, the only way in which the obligation to secure the right in question to all persons without discrimination can be carried out is by giving effect to the prohibition. Laws which run counter to such a prohibition cannot therefore be considered consistent with the Constitution and cannot therefore be regarded as a proper basis in domestic law for any action which is required under the Convention to be lawful in domestic law.

57. The Chamber therefore considers that Articles 141, 142 and 144 of the Criminal Law, in so far as they authorise the use of the death penalty in peacetime, are not consistent with the Constitution and that the threatened execution of the death penalty against the applicant would not therefore be provided for by national law for the purposes of Article 2 of Protocol No. 6 to the Convention. It would therefore breach Article 2 of Protocol No. 6 for this reason also.

(iii) Article 2(1) of the Convention

58. Independently of its finding that the execution of the death penalty would be incompatible with Article 2 of Protocol No. 6, the Chamber will also consider whether the execution of the applicant would be in conformity with Article 2 of the Convention itself. This prohibits use of the death penalty "save in the execution of the sentence of a court ...".

59. As the Chamber held in its Damjanović Decision (sup. cit.), a death sentence cannot be carried out under Article 2(1) of the Convention unless it was imposed by a "court" which was independent of the executive and the parties to the case and which offered procedural guarantees appropriate to the circumstances. In relation to the latter requirement the guarantees required in a case involving the imposition of the death penalty must be of the highest order. The Chamber further points out that no derogation from this particular requirement of Article 2 is permissible in time of war under Article 15 of the Convention. If circumstances prevailing in time of war make it impossible to provide an appropriate procedure the death penalty cannot therefore be imposed or carried out.

60. In its Damjanović Decision (sup. cit.), the Chamber, applying principles derived from the case-law of the European Court of Human Rights, noted that Article 20 of the Law on District Military Courts, as in force at the time of the proceedings against the applicant in 1993, provided that both professional and lay members of the District Military Courts were normally appointed and dismissed by the Presidency of the Republic of BiH on the proposal

of the Minister of Defence. No minimum period of office was laid down and no grounds or procedure for dismissal were specified. There was thus no legal protection of the judges' tenure of office. Although such legal protection might not always be necessary, the Chamber considered that in the context of a case such as the present one, where a strict approach to the requirements of independence and impartiality must be taken, legal protection against removal of the judges must normally be considered an essential requirement of independence. At the very least, the clearest evidence that the irremovability and independence of the judges was recognised in practice would be required. The Chamber did not find such evidence before it in its Damjanović Decision and does not find any in the present case either.

61. As in its Damjanović Decision, Chamber notes furthermore that the District Military Court was operating in a situation of conflict where outside pressure on its members was likely. In such a situation the fact that members of the Court were, as a matter of law, subject to dismissal on the proposal of the Defence Ministry, could give rise to legitimate doubts as to whether they met the high standard of independence required in a case where life was at stake. In the circumstances the Chamber concludes that the District Military Court lacked a sufficient appearance of independence and cannot therefore be regarded as a "court" for the purposes of Article 2(1) of the Convention.

62. Again as in its Damjanović Decision, the Chamber notes that the applicant's case was heard on appeal at the second and third instance before different panels of the Supreme Court of Bosnia and Herzegovina. No material has been placed before the Chamber which could lead it to conclude that this body should not be regarded as a "court" for the purposes of Article 2(1) of the Convention. The Chamber notes that the Supreme Court did not find it necessary to investigate the facts or hear witnesses. However in criminal proceedings of the classical kind it is essential that the "court" before which the trial at first instance is held should meet the requirements of independence and impartiality arising under the Convention (the Chamber's Damjanović Decision, sup. cit., paragraphs 38-42). The fact that the applicant's case was heard on appeal by a court does not therefore suffice to remedy the defect arising in relation to the structure and composition of the Military Court which tried the case at first instance. The source of the defect being the very composition of the criminal court, the defect involved matters of internal organisation and could be cured only by the quashing of the first instance judgment.

63. Having reached the conclusion that the District Military Court was not a court for the purposes of Article 2 of the Convention for the above-mentioned reasons, the Chamber finds it unnecessary to investigate the question whether it afforded sufficient procedural guarantees. It observes, however, that the submissions of the applicant give rise to grave doubts on that matter.

64. The Chamber thus concludes that the execution of the death penalty on the applicant would not be covered by Article 2 of Protocol No. 6 to the Convention and that it would therefore breach his rights under Article 1 of that Protocol and Article 2 of the Convention itself.

VI. REMEDIES

65. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must address the question what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the breach of the Agreement which it has found, "including orders to cease and desist, monetary relief ... and provisional measures".

A. ORDERS

66. In the present case the Chamber considers it appropriate to order the respondent Party not to carry out the death sentence on the applicant, to lift the death sentence and to report to it within one month of the delivery of this decision on the steps taken by it to give effect to these orders.

B. COMPENSATION

67. The Chamber notes that the applicant submitted a claim for compensation to the Chamber on 8 June 1998, after the time-limit set by the Chamber set for the recipt of such claims had expired (see paragraph 6 above). The time available to the applicant would seem to have been adequate, and an extension of the time-limit was never requested. In view of this, the Chamber rejects the claim for compensation as out of time.

VII. CONCLUSIONS

68. For the reasons given above the Chamber unanimously:

1. **Decides** that the execution of the death penalty on the applicant would involve a violation by the respondent Party of its obligations under Article 1 of Protocol No. 6 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and that the respondent Party would thereby breach its obligations under Article 1 of Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

2. **Decides** that the execution of the death penalty on the applicant would involve a breach by the respondent Party of its obligations under Article 2(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and that the respondent Party would thereby breach its obligations under Article 1 of the Human Rights Agreement set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

3. **Orders** the respondent Party (a) not to carry out the death sentence on the applicant and (b) to secure that the death sentence against him is lifted without delay and **further orders** the respondent Party to report to it before 12 July 1998 on the steps taken by it to give effect to these orders and

4. **Rejects** the claim for monetary relief as out of time.

(signed) Peter KEMPEES
Registrar of the Chamber

(signed) Michèle PICARD
President of the Chamber

ANNEX

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure this Annex contains a separate concurring opinion by Mr. Rona AYBAY.

CONCURRING OPINION OF MR. RONA AYBAY

While I concur with the conclusion reached by the majority of the Panel my interpretation of Article 2 of Protocol No. 6 to the Convention differs.

I am of the opinion that Protocol No. 6 established a subjective and justiciable right not to be executed in time of peace. Therefore, in my opinion, States party to Protocol No. 6 are under the obligation not to execute any death sentence after the termination of "*time of war or imminent threat of war*" even in cases where the death sentences had already been pronounced before the termination of "*time of war or imminent threat of war*".

For the reasoning on which the above interpretation is based see the concurring opinion signed by Viktor Masenko-Mavi and myself appended to the Chamber's *Damjanović* decision (Case No. CH/96/30, Damjanović v. The Federation of Bosnia and Herzegovina, Decision on Merits of 5 September 1997).

(signed)
Rona AYBAY

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 7 October 1999)

Case no. CH/97/70

Ćazim LAČEVIĆ

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
and
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the Second Panel on 4 October 1999 with the following members present:

Mr. Giovanni GRASSO, President
Mr. Viktor MASENKO-MAVI, Vice-President
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Mato TADIĆ

Mr. Anders MÅNSSON, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant exchanged his house in Herceg Novi (Montenegro) for a Yugoslav National Army ("JNA") apartment in Sarajevo which had been purchased by M.G. from the Army Housing Fund on 6 December 1991. On 15 January 1992 the exchange contract was concluded and shortly afterwards M.G. moved into the house in Herceg Novi and the applicant's daughter's family moved into the apartment in Sarajevo. The applicant also moved to the apartment in September 1992. Neither M.G. nor the applicant had their respective ownership recognized or entered into the Land Register. On 30 September 1992 the apartment in Sarajevo was declared abandoned. The applicant and his family were threatened by the Army Housing Fund with eviction throughout and after the war, until the beginning of 1998. The applicant alleges a violation of his right to peaceful enjoyment of his apartment which he considers to be his property. The case raises issues under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

2. The application as directed against the Federation of Bosnia and Herzegovina was introduced on 25 September 1997 and registered on 25 November 1997. The applicant is represented by his son-in-law, Mr. Elvedin Mehić, and by Mr. Ismet Mehić.

3. On 15 May 1998 the Chamber decided to transmit the application to the Federation for observations on the admissibility and merits thereof.

4. The Federation submitted observations on 15 June 1998. The applicant replied to the Chamber on 14 July 1998.

5. On 14 January 1999 the Chamber decided to hold a public hearing in February 1999. This was later postponed to 10 March 1999.

6. Considering that the case might also raise issues attracting the responsibility of Bosnia and Herzegovina, the Chamber, by a letter of 17 February 1999, transmitted the application also to Bosnia and Herzegovina as respondent Party for observations. On the same day, the Chamber invited the two respondent Parties to the public hearing.

7. On 9 March 1999 the Federation submitted an additional written statement and the applicant sent additional documents to the Chamber. Bosnia and Herzegovina did not submit any written observations.

8. At the public hearing on 10 March 1999 appeared the applicant's representative Mr. Elvedin Mehić, the Agent of Bosnia and Herzegovina Mr. Jusuf Halilagić, and the Agent of the Federation Ms. Seada Palavrić.

9. As requested at the public hearing, the applicant on 17 March 1999 submitted additional information and documentation in support of his application.

10. The Chamber deliberated on the case on 14 January, 10 March, 15 April, 11 September and 4 October 1999.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

11. In September 1991 the applicant advertised in a newspaper that he wished to exchange his (at the time partly constructed) house in Herceg Novi (Ustanička 51) for an apartment in Sarajevo. M.G. responded and offered, in exchange, an apartment located in Sarajevo (Ciglane), ul. Merhemića trg 10/III, apartment 32.

12. M.G. purchased his apartment from the Army Housing Fund of the JNA by a purchase contract

(No. 3513-501/4) of 5 December 1991. The contract was confirmed as legally valid by the Military Attorney and certified on 6 December 1991 by the Court of First Instance II in Sarajevo. M.G. paid the full purchase price due for the apartment on 20 December 1991, and accordingly received a receipt for the purposes of registering his property right over the apartment into the Land Register. However, he was not registered as the owner of the apartment, as this was not possible at the time.

13. On 15 January 1992 the applicant and M.G. concluded an exchange contract in respect of the house and the apartment. Shortly afterwards, M.G. moved into the house in Herceg Novi and Ms. Zagora, the applicant's daughter, and her family moved into the apartment in Sarajevo. The exchange contract was not confirmed by a court. Neither the applicant nor M.G. registered their respective ownership in the Land Registers. The applicant also moved to the apartment on 30 September 1992 after having been expelled from his apartment in Grbavica because of his Bosniak origin.

14. On 30 September 1992 the Sarajevo apartment was declared abandoned. The applicant alleges that he never received this decision but filed an appeal against it to the Commission for Housing Affairs of the General Staff of the Army on 11 November 1992, immediately after he had learned about the existence of the decision. No decision with respect to the appeal has been made.

15. On 20 October 1992 the Headquarters of the Armed Forces issued an order based on Article 8 of the Decree on Abandoned Apartments, requesting Ms. Zagora and her family to voluntarily vacate the apartment. The order stated that they occupied the apartment without any legal ground and threatened them with eviction.

16. According to the applicant, several other attempts were made by the General Staff of the Army to evict the applicant and his family. In 1996, the applicant moved back to his other apartment in Grbavica and his other daughter, Ms. Ferida Lačević-Mehic, moved into the apartment in question with her husband and children. No written records or minutes were made of these eviction attempts except for the one on 1 October 1997 when the General Staff of the Army attempted to evict Ms. Zagora and her family, considering them "illegal occupants". According to the minutes of this eviction attempt, it was agreed that the apartment would be vacated soon thereafter, which nonetheless did not happen.

17. The applicant's representative protested against the eviction attempts by a letter to the Federal Ministry of Defence of 28 January 1998 and asserted the applicant's right to the apartment. The Ministry replied on 6 February 1998 that the occupants of the apartment were considered "illegal", as they were neither members of the family of M.G. nor persons protected by Article 6 of the Law on Housing Relations. As M.G. had not become owner of the apartment he could not legally have exchanged it as his property.

18. No attempts to evict the applicant or his family have taken place after this exchange of letters.

19. M.G. confirmed by a letter of 9 March 1999 that he is using the house in Herzeg Novi in accordance with the contract on the exchange of real estate concluded in January 1992. He has to pay property tax on the house to the authorities of Herzeg Novi.

IV. RELEVANT DOMESTIC LAW

A. JNA Apartments

20. The apartment acquired by the applicant through the exchange contract was originally social property over which the JNA had jurisdiction. Social property was property considered to belong to society as a whole. M.G. enjoyed an occupancy right over the apartment which conferred the right, subject to certain conditions, to occupy the apartment on a permanent basis.

21. M.G. purchased the apartment under the Law on Securing Housing for the Yugoslav Army (Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia – hereinafter "OG SFRJ" - no. 84/90). This law of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia was passed in 1990 and came into force on

6 January 1991. In the following years, a number of decrees with force of law as well as laws proper were issued by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Parliament of the Republic of Bosnia and Herzegovina with the aim of regulating social property issues in general and social property over which the JNA had jurisdiction in particular (see e.g. cases nos. CH/96/3 et al., *Medan, Bastijanović and Marković*, decision on the merits delivered on 7 November 1997, paragraphs 9-13, Decisions on Admissibility and Merits 1996–1997).

22. These legal instruments included, amongst others, a Decree imposing a temporary prohibition on the sale of socially owned property, issued on 15 February 1992 by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG SRBiH" - no. 4/92). Subsequently, a Decree with force of law, issued on 3 February 1995 by the Presidency of the Republic (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG RBiH" - no. 5/95), ordered courts and other state authorities to adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA. This Decree suspended court proceedings until new housing legislation was adopted. The Decree entered into force on 10 February 1995, the date of its publication in the Official Gazette.

23. On 22 December 1995 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with force of law (OG RBiH, no. 50/95) stating that contracts for the sale of apartments and other property concluded on the basis of, *inter alia*, the Law on Securing Housing for the JNA were retroactively invalid. This Decree entered into force on the same day. It was adopted as a law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina on 18 January 1996 and promulgated on 25 January 1996 (OG RBiH, no. 2/96).

24. The Decree of 22 December 1995 also provided that questions connected with the purchase of real estate which was the subject of annulled contracts would be resolved under a law to be adopted in the future. On 6 December 1997 the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina – hereinafter "OG FBiH" – no. 27/97) came into force. This law was amended by a law of 23 March 1998 (OG FBiH no. 11/98). Neither law affected the annulment of M.G.'s contract. Article 39 of the 1997 Law stipulated that an occupancy right holder who contracts to purchase an apartment which he had contracted to purchase previously on the basis of, *inter alia*, the Law on Securing Housing for the JNA, shall be credited with the amount of the purchase price earlier paid.

25. According to Article 39(a) of the new Law on Amendments of the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right (OG FBiH, no. 27/99) which entered into force on 6 July 1999, the Federation Ministry of Defence shall issue an order for the registration of an occupancy right holder as the owner of the apartment with the responsible court if he or she was the occupancy right holder of an apartment at the disposal of the Federation Ministry of Defence, uses the apartment legally and if he or she entered into a legally binding contract on the purchase of the apartment before 6 April 1992 in accordance with the law referred to in paragraph 21 above.

B. Abandoned Property

1. The 1994 Law on Abandoned Apartments

26. On 15 June 1992 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with the force of law on Abandoned Apartments (OG RBiH nos. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 9/95 and 33/95). This Decree was adopted as law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina on 1 June 1994 ("the old Law"). This Law governed the re-allocation of occupancy rights over socially-owned apartments which had been abandoned. It was repealed on 4 April 1998.

2. The 1998 Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments

27. The Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments (OG FBiH

nos. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99 and 27/99; "the new Law") entered into force on 4 April 1998. According to this legislation all administrative, judicial and other decisions terminating occupancy rights on the basis of regulations issued under the old Law shall be null and void.

28. Nevertheless, the new Law stipulates that all decisions establishing a right of temporary occupancy shall remain effective until revoked in accordance with the new Law. Moreover, all decisions establishing a new occupancy right shall remain in force unless revoked in accordance with the new Law (Article 2). The holder of an occupancy right in respect of an apartment which has been declared abandoned or a member of his or her household is referred to in the new Law as "the occupancy right holder" (Article 3 paragraph 1). The holder of a newly allocated occupancy right based either on a decision of the holder of the right of allocation or on a contract is referred to as "the current occupant" (Article 3 paragraph 6).

29. The new Law mainly regulates how the occupancy right holder is entitled to seek his or her reinstatement into the apartment and prescribes time-limits for the request for reinstatement and the decisions of the competent authority. The new Law was amended on several occasions, most recently by decisions of 13 April and 2 July 1999 of the High Representative in accordance with his authority under Annex 10 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (see OG FBiH nos. 18/99 and 27/99 of 20 May and 5 July 1999 respectively).

C. Law on the Transfer of Real Property

30. Article 9 paragraph 2 of the Law on the Transfer of Real Property (OG SRBiH nos. 38/78, 4/89, 29/90, 22/91, and OG RBiH nos. 2/92, 13/94 and 18/94) determines that a contract by which the right of ownership of a real estate is transferred must be made in written form. The signatures of the contracting parties must be validated by the competent court.

31. Article 9 paragraph 4 stipulates an exception to the above-mentioned rule in that a contract concluded in written form shall have legal effect even if the signatures of the contractual parties are not validated by the competent organ, provided the contracting parties have completely or in the main part performed their obligations under the contract.

V. COMPLAINT

32. The applicant alleges a violation of his right to peaceful enjoyment of his apartment which he considers to be his property.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Parties

1. Bosnia and Herzegovina

33. Bosnia and Herzegovina protests against being named as respondent Party. Further, Bosnia and Herzegovina considers that the application is inadmissible *ratione temporis*, and for non-exhaustion of domestic remedies.

34. As to the merits, Bosnia and Herzegovina submits that while M.G.'s occupancy right is not contested, he never gained a property right over the apartment. The contract on the exchange of real estate was invalid from the outset (*ab initio*). At present, it is not possible to validate the legal transaction between the parties through, for example, conclusion of a new contract. There are no diplomatic relations between Bosnia and Herzegovina and the Federal Republic of Yugoslavia nor a treaty or procedure that would govern the transfer of property located in the respective states and between citizens of the two states.

2. The Federation of Bosnia and Herzegovina

35. The Federation objects that the applicant has not made use of any domestic legal remedy against the administration's failure to decide his appeal against the decision to declare the apartment abandoned. Such remedies are, according to the Federation, provided by the Laws on Administrative Proceedings and on Administrative Disputes. Also, the applicant could have initiated civil proceedings with a view to seeking confirmation of the contract on the exchange of real property.

36. The Federation does not deny the fact that M.G. was the occupancy right holder of the apartment in Sarajevo and that he concluded a valid purchase contract with the former JNA. However, as M.G. had not been recorded in the Land Register as the owner of the Sarajevo apartment, he was legally not able to exchange that property. The Federation also contests the validity of the subsequent contract between the applicant and M.G on the ground that the signatures of the parties have not been verified by the competent court as foreseen in the respective law.

37. Also, the real estates are situated in two different independent states, in Bosnia and Herzegovina, and in the Federal Republic of Yugoslavia. Due to the lack of diplomatic relations between the two states and agreements on contractual and real property issues, the exchange contract could not be validated or concluded anew.

38. Regarding the decision to declare the applicant's apartment abandoned, the Federation submits that, as it was taken pursuant to the old Law, it was invalidated by the new Law. There were no further decisions taken concerning the applicant's right to use the apartment, and the applicant and his family were not disturbed while using it. Accordingly, there could be no violation of the applicant's right to peaceful enjoyment of his possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

39. The Federation further submits that, as the applicant has not exhausted domestic remedies, Article 6 of the Convention could not have been violated.

B. The applicant

40. The applicant stresses the fact that to date it has been impossible for a purchaser of a JNA apartment to register as its owner. In any case, he submits, such contracts have been annulled retroactively by the later legislation on JNA apartments.

41. The applicant concedes that the signatures in the contract on the exchange of real estate have not been verified by a court. However, he alleges that it was impossible for M.G. to attend this procedure as he was serving in the former JNA at that time. The applicant underlines that both sides have signed the exchange contract, executed it *de facto* and are still using the dwellings obtained through the exchange contract.

42. The applicant considers the attempts to evict him and his family to be a violation of his right to peaceful enjoyment of his apartment. He concedes, however, that no such attempts have been made after the beginning of 1998.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

43. Before considering the case on its merits, the Chamber must first decide, taking into account the criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement, whether it is admissible. Article VIII(2) provides, as far as relevant, as follows:

> "2. The Chamber shall decide which applications to accept.... In so doing the Chamber shall take into account the following criteria:

(a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted....

(c) The Chamber shall also dismiss any application which it considers incompatible with the Agreement,..."

1. Competence *ratione personae*

44. Bosnia and Herzegovina has argued that it cannot be considered a respondent Party in this case. It is true that the applicant submitted his application against the Federation only. The Chamber recalls that its jurisdiction extends to alleged or apparent violations of the rights and freedoms provided for in the relevant international human rights treaties appended to the Agreement, *inter alia,* where such a violation is alleged or appears to have been committed by one or several of the Parties to the Agreement. The Chamber notes the complexity of the legal and constitutional arrangements of Bosnia and Herzegovina because of which it would be unreasonable to expect applicants to be able in all circumstances to address the correct respondent Party. This approach is in line with the object and purpose of the right of individual petition provided by the Agreement.

45. It is on the above basis that the Chamber has consistently considered that it is not restricted by the applicant's choice of respondent Party. In its case law the Chamber has repeatedly found violations of the Agreement to have been committed by a respondent Party designated by the Chamber itself (see, e.g., case no. CH/96/31, *Turčinović,* decision on the admissibility of 9 May 1997, paragraph 11, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997). On the basis of its competence under the Agreement the Chamber has further provided, in Rule 33(1) of its Rules of Procedure, that it may, *proprio motu*, take any action which it considers expedient or necessary for the proper performance of its duties under the Agreement.

46. The Chamber therefore rejects the argument of Bosnia and Herzegovina that it is precluded from examining, for the purposes of the Agreement, the potential responsibility of Bosnia and Herzegovina for the events complained of (cf. the Chamber's findings in case no. CH/97/67, *Zahirović*, decision on admissibility and merits delivered on 8 July 1999, paragraphs 93-95, Decisions January-July 1999).

2. Requirement to exhaust effective domestic remedies

47. The Federation argues that the applicant has failed to exhaust domestic remedies by not contesting the decision to declare his apartment abandoned and by omitting to have the exchange contract between M.G. and himself confirmed by a court. The Chamber considers, however, that with regard to the decision to declare the apartment in question abandoned, the question of the exhaustion of domestic remedies is now moot, as such decisions were declared null and void under the new Law. In any case, the local authorities later based their threats of eviction on the fact that the applicant had not legally acquired the apartment from M.G., and not on the decision to declare it abandoned. In addition, there was no need for the applicant to apply for reinstatement into the apartment under the new Law as his daughter and her family continued to stay in the apartment.

48. As to the applicant's alleged failure to have his exchange contract confirmed by a court, the Chamber notes that his rights to the apartment derive from M.G.'s purchase contract of December 1991 with the JNA which had not been registered at the time of the exchange. The Chamber further notes that, at the end of 1991 and in the beginning of 1992, purchase contracts of JNA apartments were often not registered even if the purchasers as M.G. had paid the purchase price and received all necessary certification. Shortly after the conclusion of the exchange contract, M.G. left for Herceg Novi in Montenegro. At the same time, the sale of JNA property was temporarily suspended and the registration of property purchased from the JNA was refused and related court proceedings stalled.

49. Thereafter, a Decree issued on 3 February 1995 by the Presidency of the Republic (OG RBiH no. 5/95) ordered courts and other state authorities to adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA (see cases no. CH/96/2 *et al.*, *Podvorac and others*, decision on admissibility and merits delivered on 12 June

1998, paragraph 54, Decisions and Reports 1998).

50. Even after the enactment of the new legislation of July 1999, which requires the Federation Ministry of Defence to issue orders to the competent court to register an occupancy right holder as owner if he or she had purchased the apartment before 6 April 1992 and resided in it as legal occupant (see paragraph 25 above), the Chamber considers that there is no effective remedy available to the applicant as the position he derives from M.G.'s legal position would not have been recognized.

51. The Chamber finds, therefore, that the applicant could not be required to exhaust the domestic remedies referred to. As no other ground for declaring the case inadmissible has been shown, the Chamber declares the application admissible.

B. Merits

52. Under Article XI of the Agreement the Chamber must address the question whether the facts established above indicate a breach by one or both of the respondent Parties of their obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognized human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention.

53. The applicant complains that the threats to evict him from the apartment in question amounted to a violation of his right to the enjoyment of his possessions. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

54. The applicant's complaint only raises issues under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention if he had acquired a legal position protected as "possession" within the meaning of this provision. The Chamber recalls that the Convention uses an autonomous notion of what constitutes possessions, and this may extend beyond the definition of property in the relevant national law. However, in the present case, the Chamber has to have regard to the transactions and their legal validity according to the national law when establishing whether the applicant has acquired a legal position – with regard to the apartment – that is to be protected as a "possession".

55. The Chamber has held in previous decisions that a contractual right relating to a JNA apartment can be considered a "possession" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention even if that right is subject to some uncertainty (see *Medan, Bastijanović and Marković* and *Podvorac and others*, loc. cit., paragraph 33 and paragraph 61, respectively).

56. The applicant argues that he became the owner of the apartment on the basis of the exchange contract with M.G. The latter had purchased the apartment in December 1991 but was not registered as owner in the Land Register. That contract of purchase was annulled retroactively by the Decree issued on 22 December 1995 and was only recognized by legislation passed in July 1999 (see paragraphs 24-25 above). There are no reasons to doubt the validity of the purchase contract, and M.G. paid the full purchase price due. Therefore, the Chamber concludes as in the above-mentioned decisions that the right acquired by M.G. in respect of the apartment constitutes a "possession" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. Furthermore, M.G.'s acquired position was a valuable one and must be considered, in the circumstances that prevailed in the country, a transferable asset.

57. Both respondent Parties contest that the applicant has acquired rights in respect of the apartment, arguing that the exchange contract was invalid because it did not fulfill the formal

requirements set out by the applicable law. It is true that the Law on the Transfer of Real Estate generally requires an exchange contract concerning real estate to be verified by the competent court (see Article 9 paragraph 2 of that Law as set out in paragraph 30 above). However, an exception is permitted if both contracting parties have carried out, completely or in their main part, the obligations flowing from the contract (see Article 9 paragraph 4 of that Law as set out in paragraph 31 above). As the applicant and M.G. have in fact exchanged property and assumed the obligations of an owner, it appears that the conditions for an exception from the normal formal requirements are met.

58. Thus, the exchange contract is valid, thereby conferring rights or assets to the applicant which, even if not formally validated under domestic law, fall within the scope of "possessions" within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. Because of this finding, the Chamber does not consider it necessary to examine the argument of the respondent Parties with regard to the non-existing diplomatic relations between Bosnia and Herzegovina and the Federal Republic of Yugoslavia.

59. As the effect of the Decree (see paragraphs 24 and 56 above) was to annul those rights, the applicant has been deprived of his possessions. The Chamber has found in several other cases (see *Medan, Bastijanović and Marković* and *Podvorac and others)* that this deprivation of possession was not "in the public interest" and "subject to the conditions provided for by law" and thus constituted a violation of the purchasers' rights.

60. The Chamber notes that the legislation posterior to the Decree of 22 December 1995 and the related law of 18 January 1996 could not revalidate the original purchase contract retroactively, that is to say with effect from the date when this contract was concluded. In earlier decisions regarding apartments formerly owned by the JNA (see *Medan, Bastijanović and Marković* and *Podvorac and others)* the Chamber has found that the purchasers were made to bear an "individual and excessive burden" and that there has been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The legislation issued after the Chamber's decision in *Medan, Bastijanović and Marković* (see paragraph 22 above) did not change the situation of the purchasers concerned.

61. In addition, the Chamber notes that the new provisions introduced on 6 July 1999, allowing registration of the formerly annulled contracts, does not exclude a finding of a violation of Article 1 of Protocol No. 1 of the Convention as the eviction attempts complained of were based on the non-recognition of the applicant's right to the apartment which is not remedied by the new legislation.

62. Even if the present case differs from the other cases relating to apartments formerly owned by the JNA as the applicant had not purchased a "JNA apartment" himself but had come into possession of the apartment in question from a person who had concluded such a purchase contract, the violation of the applicant's property rights is comparable. Hence, the Chamber sees no reason to deviate from its earlier decisions in those cases.

63. Therefore, the attempts to evict the applicants daughter and her family from the apartment based on the non-recognition of the applicant's right to the apartment, constitute a violation of his right to the enjoyment of possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The Federation, whose organs threatened with the eviction, is thereby in breach of its obligations under Article I of the Agreement.

64. With respect to the State of Bosnia and Herzegovina, the Chamber notes its previous decisions regarding apartments formerly owned by the JNA (see, for example, *Medan, Bastijanović and Marković*, paragraphs 44-47). As the institutions of the State were responsible for passing the legislation which annulled M.G.'s contract from which the applicant derives his position, Bosnia and Herzegovina is also in breach of its obligations under Article I of the Agreement.

VIII. REMEDIES

65. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must address the question of what steps shall be taken by the respondent Parties to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief

(including pecuniary and non-pecuniary damages).

66. The applicant has requested the Chamber to enable him to be recognized as owner of the apartment and to enjoy his possessions without interference. He has made no request for compensation.

67. Some of the findings in relation to the violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention arose from the legislation referred to above (paragraphs 21-25, 56, 59-61 and 64). The State is responsible for having passed that legislation, but the matters which it deals with are now within the responsibility of the Federation, which recognizes and applies it. Therefore, the Chamber will order exclusively the Federation to take action in this case.

68. The Chamber finds it appropriate to order the Federation to refrain from any act threatening the applicant and his family with eviction from the apartment at ul. Merhemića trg 10/III, no. 32, Sarajevo (Ciglane).

69. The Chamber finds further appropriate to order the Federation, in recognition of the purchase contract of 6 December 1991 and the exchange contract of 15 January 1992, to permit the applicant to validly apply for registration as owner of the apartment in question in accordance with the Law on Amendments of the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right which entered into force on 6 July 1999.

IX. CONCLUSION

70. For these reasons, the Chamber decides,

1. unanimously, to declare the application admissible;

2. unanimously, that the attempts by the Federation of Bosnia and Herzegovina authorities to evict the applicant and his family from the apartment at ul. Merhemića trg 10/III, no. 32, Sarajevo (Ciglane), based on the non-recognition of the application's right to the apartment, have violated the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Human Rights Agreement as set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

3. unanimously, that the non-recognition of the applicant's right to the apartment at ul. Merhemića trg 10/III, no. 32, Sarajevo (Ciglane), based amongst others on legislation passed by the authorities of Bosnia and Herzegovina, has violated the applicant's rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

4. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to refrain from any act threatening the applicant and his family with eviction from the apartment at ul. Merhemića trg 10/III, no. 32, Sarajevo (Ciglane);

5. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina, in recognition of the purchase contract of 6 December 1991 and the exchange contract of 15 January 1992, to permit the applicant to validly apply for registration as owner of the apartment at ul. Merhemića trg 10/III, no. 32, Sarajevo (Ciglane) in accordance with the Law on Amendments of the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right which entered into force on 6 July 1999;

6. unanimously, to order the Federation of Bosnia and Herzegovina to report to it by 7 January 2000 on the steps taken by it to give effect to this decision.

(signed)
Anders MÅNSSON
Registrar of the Chamber

(signed)
Giovanni GRASSO
President of the Second Panel

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

(delivered on 6 April 2001)

Case no. CH/97/73

Marija BOJKOVSKI

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
and
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 2 April 2001 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Dietrich RAUSCHNING, Vice-President
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Rona AYBAY
Mr. Želimir JUKA
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Peter KEMPEES, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant is the occupancy right holder of an apartment in Sarajevo. The applicant left the apartment during the hostilities. The case concerns her attempts to regain possession of her apartment. The applicant has lodged an application to the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees (CRPC), which has issued a decision recognising her occupancy right. However, this decision has not been executed.

2. The cases raise issues primarily under Article 8 of the European Convention on Human Rights and under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

3. The application was introduced on 27 October 1997 and registered on 25 November 1997.

4. On 29 May 1998 the Chamber decided to transmit the application to the Federation of Bosnia and Herzegovina as respondent Party for observations on its admissibility and merits. The Federation submitted its observations on 29 June 1998.

5. The applicant's further observations, which did not include a claim for compensation, were received on 3 August 1998 and transmitted to the Federation for information. The applicant made further written submissions on 3 December 1998, 28 September 1999 and 20 December 2000. These observations were transmitted to the Federation for information. In her submission dated 20 December 2000, the applicant made a request for monetary compensation. This letter of the applicant was transmitted to the respondent Party on 5 January 2001. The respondent Party was asked by the Chamber in a letter dated 27 February 2001 to submit any observations in regard to the compensation claim no later than 12 March 2001, on which date a reply containing those observations was received by the respondent Party.

6. On 22 December 2000 the Chamber received certain information concerning the case from the CRPC, which on 1 February 2001 was transmitted to the parties for their information.

7. On 6 February, 7 March and 2 April 2001 the Chamber considered the admissibility and merits of the application and on 2 April the Chamber adopted the present decision.

III. FACTS

A. The facts of the case

8. On 4 September 1981 the applicant was allocated an apartment located at Kolodvorska 13 (formerly Darovalaca krvi) in Sarajevo by the Faculty of Philosophy in Sarajevo. She lived in the apartment until September 1994 when she left Sarajevo for reasons of her health and age.

9. On 27 May 1996 the applicant filed a claim for repossession of her apartment to the Sarajevo City Secretariat for Housing Affairs (the competent municipal organ at that time).

10. On 25 September 1997 she requested the CRPC to issue a decision recognising her occupancy right.

11. On 4 March 1999 the CRPC issued a decision (Decision No. 202-4743-1/1) recognising the applicant's occupancy right.

12. On 21 May 1999 the applicant filed a request for the execution of the CRPC decision to the Sarajevo Cantonal Ministry for Urban Planning and Housing and Communal Affairs, the competent organ. To date, she has not received any decision on this request.

13. On 24 January 2000 the Sarajevo Cantonal Administration for Housing Affairs, in separate proceedings initiated by the applicant, issued a decision confirming her occupancy right over the

apartment and ordering that it be returned into her possession. The current occupant of the apartment was ordered to vacate the apartment within 90 days of the date of the decision and was granted the right to alternative accommodation. This decision has not been enforced to date.

B. Relevant legal provisions

1. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina – Annex 7, Agreement on Refugees and Displaced Persons.

14. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (the "Agreement") was signed by the Republic of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia (the "Parties") in Paris on 14 December 1995. Annex 7 to the Agreement deals with refugees and displaced persons and in accordance with Article VII of Annex 7 an independent Commission for Displaced Persons and Refugees, later renamed the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees (CRPC), was established.

15. The CRPC shall receive and decide any claims for real property in Bosnia and Herzegovina, where the property has not voluntarily been sold or otherwise transferred since 1 April 1992, and where the claimant does not enjoy possession of that property (Article XI). The CRPC shall determine the lawful owner of the property – a concept which the CRPC has construed to include an occupancy right holder - according to Article XII(1). According to Article XII(7) the decisions of CRPC are final and any title, deed, mortgage, or other legal instrument created or awarded by the CRPC shall be recognised as lawful throughout Bosnia and Herzegovina.

16. The Parties shall cooperate with the work of the CRPC, and shall respect and implement its decisions expeditiously and in good faith (Article VIII).

2. The Law on Implementation of the Decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees.

17. The Law on Implementation of the Decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina hereinafter "OG FBiH" - 43/99, hereinafter "the Law on Implementation", in force since 27 October 1999) regulates the enforcement of decisions of the CRPC.

18. The administrative body responsible for property-related legal affairs in the municipality where the property is located shall enforce decisions of the CRPC relating to real property owned by citizens (Article 3 paragraph 2). Decisions of the CRPC relating to an apartment for which there is an occupancy right shall be enforced by the administrative body for housing affairs in the municipality where the apartment is located (Article 3 paragraph 3). The CRPC decisions shall be enforced if a request for the enforcement has been filed to the relevant organ. The following persons are entitled to file such a request: the right holder specified in the CRPC decision and his/her heirs relating to real property owned by citizens (Article 4 paragraph 1) and relating to apartments for which there is an occupancy right; the occupancy right holder referred to in a CRPC decision and the persons who, in compliance with the Law on Housing Relations are considered to be members of the family household of the occupancy right holder (Article 4 paragraph 2).

19. The right to file a request for enforcement of a CRPC decision confirming a right to private property is not subject to any statute of limitation (Article 5 paragraph 1). The request for enforcement of a CRPC decision confirming occupancy right must be submitted within 18 months from the date when the CRPC decision was issued, or for decisions issued before this law entered into force, within 18 months from the entry into force of this law (Article 5 paragraph 2, as amended by the High Representative with effect from 28 October 2000. Before that the time-limit was one year).

20. The request for enforcement of a CRPC decision shall include two photocopies of the CRPC decision relating to real property owned by citizens, and three photocopies of the CRPC decision relating to the occupancy right (Article 6). The administrative organ responsible for the enforcement of a CRPC decision is obliged to issue a conclusion on the permission of enforcement within a period of

30 days from the date when the request for enforcement was submitted and shall not require any confirmation of the enforceability of the decision from CRPC or any other body (Article 7 paragraphs 1 and 2). The conclusion shall contain:

1. in case of property or apartments that have been declared abandoned, a decision terminating the municipal administration of the property;
2. a decision on repossession of the property or apartment by the right holder or other request for enforcement;
3. a decision terminating the right of the temporary user (where there is one) to use the property or apartment;
4. a time limit for the enforcee to vacate the property;
5. a decision on whether the enforcee is entitled to accommodation in accordance with applicable laws;
6. a requirement that the premises shall be vacated of all persons and possessions, other than those belonging to the person authorised to return into possession.

21. According to Article 7 paragraph 5 the time limit for vacating the house or apartment shall be the minimum time limit applicable under the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments (OG FBiH nos. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99 and 43/99) or the Law on the Cessation of the Application of the Law on Temporary Abandoned Real Property Owned by Citizens (OG FBiH nos. 11/98, 29/98, 27/99 and 43/99)

22. Article 9 states that a decision of the CRPC is enforceable against the current occupants of the property concerned, regardless of the basis on which they occupy it.

23. Under the terms of Article 10 paragraph 1, the right holder referred to in the CRPC decision and/or any other person who held a legal interest in the property or apartment at issue on the date referred to in the dispositive of the CRPC decision is entitled to submit a request for reconsideration to the CRPC, in accordance with CRPC regulations. Additionally, Article 10 paragraph 2 provides that a person with a legal interest in the property or apartment at issue which was acquired after the date referred to in the dispositive of the CRPC decision may lodge an appeal against the conclusion on permission of enforcement issued by the competent administrative organ. The appellant is required to prove that the right holder named in the Commission's decision voluntarily and lawfully transferred his/her rights to the appellant since the date referred to in the dispositive of the CRPC decision (Article 12 paragraph 2).

24. The enforcement of the CRPC decision shall not be suspended by the use of any legal remedy, except in the following two cases:

1. the competent administrative authority may suspend enforcement if it is notified by the CRPC that a request for reconsideration of the CRPC decision has been lodged in accordance with CRPC regulations (Article 11 paragraph 2);
2. the court before which an appeal lodged under Article 10 paragraph 2 is pending may suspend enforcement if a verified contract on the transfer of rights was made after 14 December 1995 (Article 12 paragraph 4).

3. The Law on Administrative Proceedings

25. Under Article 216 paragraph 1 of the Law on Administrative Proceedings (OG FBiH no. 2/98) the competent administrative organ has to pass a decision to execute an administrative decision within 30 days upon the receipt of a request to this effect. Article 216 paragraph 3 provides for an appeal to the administrative appellate body if a decision is not issued within this time limit (appeal against "silence of the administration"). Article 275 states that the competent administrative organ shall adopt the conclusion on the permission of the execution of a decision stating that the decision has become effective and outlining the manner of execution. According to Article 275 paragraph 2

this conclusion shall be adopted without delay once the decision has become effective and no later than within 30 days after the decision became effective.

4. The Law on Administrative Disputes

26. Article 1 of the Law on Administrative Disputes (OG FBiH no. 2/98) provides that the courts shall decide in administrative disputes on the lawfulness of second-instance administrative acts concerning rights and obligations of citizens and legal persons.

27. Article 22 paragraph 3 provides that an administrative dispute may be instituted also if the administrative second-instance organ fails to render a decision within the prescribed time limit, whether the appeal to it was against a decision or against the first-instance organ's silence.

IV. COMPLAINTS

28. The applicant complains of her inability to regain possession of the apartment.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The respondent Party

29. The Federation, in its observations received on 29 June 1998, objects to the admissibility of the application on the ground that the available domestic remedies have not been exhausted. It claims that the Law on the Cessation of the Application of the Law on Abandoned Apartments provides a mechanism enabling persons who lost possession of their apartments to regain possession of them.

30. On the merits of the case, the Federation states that the applicant's rights were interfered with as a result of the necessity of providing accommodation for the large number of refugees and displaced persons and also because of the devastation caused to the housing stock in the country by the war. The Federation further states that any interference with the applicant's rights was carried out in accordance with relevant legal provisions. In conclusion, the Federation claims that its actions were in accordance with the Convention.

B. The applicant

31. The applicant maintains her complaint and points out that she has been seeking to regain possession of her apartment for over four years, without success.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

32. Before considering the merits of this case the Chamber must decide whether to accept it, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement.

33. The application was directed against both Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Chamber will consider the admissibility of the case as against Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina separately.

1. Bosnia and Herzegovina

34. During the proceedings before the Chamber, the Chamber has not received any evidence which would tend to indicate that Bosnia and Herzegovina is responsible for any of the matters that

the applicant complains of. The competencies of Bosnia and Herzegovina are set out in Article III of the Constitution of Bosnia and Herzegovina, contained in Annex 4 to the Dayton Agreement. These do not include matters relating to the return of property to pre-war occupants or owners. Accordingly, this matter is within the competence of the Entities. Consequently, the case does not raise any issues engaging the responsibility of Bosnia and Herzegovina and therefore the case is to be declared inadmissible *ratione personae* as against that respondent Party.

2. Federation of Bosnia and Herzegovina

35. The Chamber notes that the actions complained of by the applicant are within the competence of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

36. According to Article VIII(2)(a) of the Agreement, the Chamber must consider whether effective remedies exist and whether the applicant has demonstrated that they have been exhausted. In the *Blentić* case (case no. CH/96/17, decision on admissibility and merits delivered on 3 December 1997, paragraphs 19-21, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997, with further references) the Chamber considered this admissibility criterion in the light of the corresponding requirement to exhaust domestic remedies in the former Article 26 of the Convention (now Article 35(1) of the Convention). The European Court of Human Rights has found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The Court has, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as of personal circumstances of the applicants.

37. In the present case the Federation objects to the admissibility of the application on the ground that the applicant has not exhausted the domestic remedies available to her. Whilst the appropriate laws afford remedies which might qualify as effective ones within the meaning of Article VIII(2)(a) of the Agreement in so far as the applicant is seeking to return to her apartment and faced with the authorities' inaction, the Chamber must ascertain whether, in the case now before it, these remedies can also be considered effective in practice.

38. The Chamber notes that the applicant filed a request to the CRPC with a view to being reinstated into her apartment. The CRPC issued a decision confirming the applicant's occupancy right, from which it follows that she is entitled to seek the removal of the temporary occupant from the apartment. However, this decision has not been enforced despite the applicant's enforcement request to the competent administrative organ, which has been pending for 21 months. Under Article 216 paragraph 1 of the Law on Administrative Proceedings the competent administrative organ had to pass a decision to execute an administrative decision within 30 days upon the receipt of a request to this effect. Article 7 of the Law on Implementation of the Decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees that came into force 27 October 1999 further reaffirmed the necessity of a speedy implementation, stating that the competent administrative organ is obliged to pass a conclusion on permission of enforcement within a 30-day time-limit from the submission of an request.

39. The Chamber notes that it is still open to the applicant to make further attempts to have her CRPC decision enforced. However she has already made repeated attempts to remedy her situation and they have been unsuccessful. Use of the remedies provided by the Law on Administrative Proceedings and by the Law on Administrative Disputes, even if successful, would also not remedy the applicant's complaints in so far as they relate to the failure of the authorities to enforce the CRPC decision within the time-limit prescribed by law. Furthermore, there is no reason to suppose that the responsible authorities, which have for a long period disregarded their legal obligations to enforce the CRPC decision, will treat the decisions of the courts with any greater respect.

40. In these circumstances the Chamber is satisfied that the applicant could not be required, for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement, to exhaust any further remedy provided by domestic law

41. The case was transmitted to the Federation for its observations on Article 6 of the Convention and also on the question of discrimination in the enjoyment of the rights of the applicant as guaranteed by Articles 1, 2 and 5 of the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, Articles 6 and 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and also Articles 25 and 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

42. In the course of the proceedings before the Chamber it has become clear that the case essentially involves the attempts of the applicant to return to her pre-war home. Therefore, the case raises issues under Article 8 of the European Convention on Human Rights and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. These provisions guarantee the right to respect to one's home and to peaceful enjoyment of one's possessions respectively. This is reinforced by the fact that the Federation, in its observations on the case, dealt with it from the aspect of the applicant's attempts to regain possession of her pre-war home. The Chamber considers that in a case where it is clear that the case raises issues under particular provisions of the Agreement, the fact that it may not have been transmitted to the respondent Party specifically under those provisions does not preclude it from considering the case under those provisions. This is particularly the case where the respondent Party itself submitted observations on those provisions, as occurred in the present case.

43. The Chamber raised the issue of possible discrimination against the applicant of its own motion when transmitting the case to the Federation. During the proceedings before the Chamber, the applicant did not put forward any evidence tending to indicate that she had been discriminated against on any ground in the enjoyment of any of the rights and no other evidence of such nature has been submitted to the Chamber. Therefore the Chamber will not consider the case in relation to the question of discrimination in the enjoyment of any of the rights of the applicant as guaranteed by the Agreement.

44. The case is therefore to be declared admissible as against the Federation under Articles 6 and 8 of the Convention and under Article 1 of Protocol No. 1 thereto.

B. Merits

45. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement the parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention.

1. Article 8 of the Convention

46. Article 8 of the Convention reads, as far as relevant, as follows:

> "1. Every one has the right to respect for…his home…
>
> 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right expect such as in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others."

47. The applicant did not specifically complain of a violation of this provision. She complained in general of her inability to regain possession of her apartment. The Chamber considers this as a complaint relating to her right to respect for her home.

48. The Federation asserts that the interference with the applicant's rights relating to the apartment were of a temporary nature and were made necessary due to the prevailing circumstances in the country, and also that such interference was in accordance with the law. It further states that laws have been passed in the Federation which enable the applicant, as well as persons in a similar situation, to regain possession of their pre-war homes. The Federation therefore claims that there has been no violation of Article 8 of the Convention.

49. The Chamber notes that the applicant lived in the apartment and used it as her home until 1994. The Chamber has previously held that links that persons in similar situations as the applicant in the present case retained to their dwellings were sufficient for these to be considered to be their "homes" within the meaning of Article 8 of the Convention (see case no. CH/97/58, *Onić,* Decision on the admissibility and merits delivered on 12 February, Decisions January-July 1999*,* paragraph 48; and case no. CH/97/46, *Kevešević,* decision on the merits delivered on 10 September 1998, paragraphs 39-42, Decisions and Reports 1998).

50. It is therefore clear that the applicant's apartment is to be considered as her home for the purposes of Article 8 of the Convention.

51. The Chamber notes that it is correct that legislation is in force in the Federation that theoretically enables persons to repossess their apartments. However, both the Chamber and the European Court of Human Rights have held that, although the object of Article 8 is essentially that of protecting the individual against arbitrary interference by the authorities, it may also give rise to positive obligations (see e.g. Case No. 96/17, *Blentić*, decisions on admissibility and merits, Decisions 1997, paragraph 27, *Marckx*, 1979 Series A No. 31 paragraph 31; *Airey*, 1979 Series A No. 32, paragraph 32; *Velosa Barreto*, 1995 Series A No. 334, paragraph 23). Therefore the Chamber considers that the Federation not only has to pass legislation but that the legislation also has to be implemented. Otherwise the legislation is not effective.

52. In the present case the Chamber recalls that the CRPC has issued a decision confirming the applicant's right to repossess her apartment. The applicant has been unable to regain possession of her apartment due to the failure of the authorities of the Federation to deal effectively, in accordance with Federation law, with her request for the enforcement of the CRPC decision. It follows that the result of the inaction of the Federation is that the applicant cannot return to her home and that there is an ongoing interference with her right to respect for her home.

53. The Chamber must therefore examine whether this interference is in accordance with paragraph 2 of Article 8 of the Convention.

54. Under Article 216 paragraph 1 of the Law on Administrative Proceedings the competent administrative organ has to pass a decision to execute an administrative decision within 30 days upon the receipt of a request to this effect. This duty of the administrative organ to act speedily has been further stressed by the coming into force of Article 7 of the implementation law on 27 October 1999, that also sets a 30-day time-limit for implementation after the submission of the request. The applicant has still not received a decision on her request to have the CRPC decision enforced, despite the time-limit for this having expired in June 1999, 23 months ago**.** Accordingly, the failure of the competent administrative organ to decide upon the applicant's request is not "in accordance with the law".

55. As the interference with the applicant's right to respect for her home referred to above is not "in accordance with the law", it is not necessary for the Chamber to examine whether it pursued a "legitimate aim" or was " necessary in a democratic society".

56. In conclusion, there has been a violation of the right of the applicant to respect for her home as guaranteed by Article 8 of the Convention

2. Article 1 of Protocol No. 1

57. The applicant did not specifically complain of a violation of this provision. She complained in general of her inability to regain possession of her apartment. The Chamber considers this as a complaint relating to her right to peaceful enjoyment of her possessions, as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1, which reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

58. The Federation asserts that the interference with the applicant's rights relating to the apartment were of a temporary nature and were made necessary due to the prevailing circumstances in the country, and also that such interference was in accordance with the law. It further states that laws have been passed in the Federation which enable the applicant, as well as persons in a similar situation, to regain possession of their pre-war homes. The Federation therefore claims that there has been no violation of the rights of the applicant as guaranteed by the Convention.

59. The Chamber notes that the applicant is the holder of the occupancy right over the apartment. The Chamber has previously held as follows (case no. CH/96/28, *M.J.*, decision on admissibility and merits delivered on 3 December 1997, paragraph 32, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997):

> "...[A]n occupancy right is a valuable asset giving the holder the right, subject to the conditions prescribed by law, to occupy the property in question indefinitely. ... In the Chamber's opinion it is an asset which constitutes a "possession" within the meaning of Article 1 [of Protocol No. 1]..."

60. Accordingly, the Chamber considers that the applicant's rights in respect of the apartment constitute "possessions" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

61. The Chamber considers the failure of the authorities of the Federation to allow the applicant to regain possession of the apartment constitutes an "interference" with her right to peaceful enjoyment of that possession. This interference is ongoing as the applicant still does not enjoy possession of the apartment.

62. The Chamber must therefore examine whether this interference can be justified. For this to be the case, it must be in the public interest and subject to conditions provided for by law. This means that the deprivation must have a basis in national law.

63. As the Chamber noted, in the context of its examination of the case under Article 8 of the Convention, Article 216 of the Law on Administrative proceedings states that the competent administrative organ is obliged to issue a conclusion authorising the execution of the decision within 30 days of the date of a request for such enforcement. The coming into force of Article 7 of the Law on Implementation of the Decisions of the Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees on 27 October 1999 further reaffirmed the necessity of a speedy implementation, giving a 30-day time-limit from the submission of a request for the implementation. Accordingly, the failure of the competent administrative organ to decide upon the applicant's request is contrary to the law. This is in itself sufficient to justify a finding of a violation of the applicant's right to peaceful enjoyment of her possessions as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1. Accordingly, the rights of the applicant under this provision have been violated.

3. Article 6 of the Convention

64. The application was transmitted to the Federation for observations under Article 6 of the Convention which, insofar as relevant, provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations..., everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law..."

65. The Chamber, having regard to the other violations of the applicant's rights it has found, does not consider it necessary to examine the case under this provision.

VII. REMEDIES

66. Under Article XI(1)(b) of the Agreement the Chamber must address the question of what steps shall be taken by the respondent Party to remedy the established breaches of the Agreement. In this connection the Chamber shall consider issuing orders to cease and desist, monetary relief as well as provisional measures. The Chamber is not necessarily bound by the claims of the applicant.

67. With regard to possible compensatory awards, the Chamber first recalls that in accordance with its order for proceedings in respective cases, the applicant was afforded the possibility of claiming compensation within the time-limit fixed by the Chamber. The applicant did not so, but in a further submission dated 20 December 2000, she requested that she be awarded compensation amounting to 4,500 *Konvertibilnih Maraka* ("KM") in respect of rent she had to pay from 1 December 1998 until 1 January 2001 as a sub-tenant. She did not submit any evidence to support this claim.

68. The Observations of the Federation as the respondent Party on this claim for compensation were received on 12 March 2001, within the time-limit set by the Chamber.

69. Regarding the claim for compensation of pecuniary damage the Federation is of the opinion that the claim is not substantiated as the applicant did not provide any documents to support it. It should therefore be dismissed as ill-founded.

70. The respondent Party further expresses the view that the claim for compensation of non pecuniary damage should also be rejected. The reason given is that the claim is incomplete as the applicant has not specified any amount. The Federation submits in addition that it did not prevent the applicant from returning to her apartment and thus cannot to be held responsible for the psychological harm allegedly suffered by the applicant. In this context the Federation argues that one must understand that certain administrative acts take their time and have been necessary in order that the applicant should be able to return into the possession of her apartment, and that alternative accommodation for the temporary occupant must be found first.

71. The Chamber notes that suspension of the implementation of CRPC decisions is not permitted save in certain exceptional circumstances defined by the Law on Implementation of the Decisions of the Commission for Real Property Claims. In the case here at issue such exceptional circumstances have not been established. For that reason, and considering also that the time-limit set by this Law for the implementation of the CRPC decision has been greatly exceeded, the Chamber considers that it should not allow implementation to be further delayed. It will therefore order that the respondent Party take all necessary steps to enforce the CRPC decision without further delay.

72. The Chamber considers it appropriate to award a sum to the applicant in recognition of the sense of injustice she has suffered as a result of her inability to regain possession of her apartment, especially in view of the fact that she has taken all necessary steps to have the CRPC decision enforced.

73. Accordingly the Chamber will order the respondent Party to pay to the applicant the sum of 2000 Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*, "KM") in recognition of her suffering as a result fo her inability to regain possession of her apartment.

74. In accordance with its decision in *Pletilić and others* (case no CH/98/659 et al., decision on admissibility and merits delivered on 10 September 1999, paragraph 238, Decisions August-December 1999), the Chamber considers that the sum of KM 100 is appropriate to compensate for the loss of use of the apartment and any extra cost for each month the applicant has been forced to live in alternative accommodation. The Chamber considers it appropriate that this sum should be payable from the date the time-limit for the competent municipal organ to issue a conclusion on the permission of enforcement of the CRPC decision expired, i.e. 30 days after the applicant lodged her

request. This sum should continue to be paid at the same rate until the end of the month in which the applicant regains possession of her apartment.

75. Under the terms of Rule 64 (2) of the Chamber's Rules of Procedure, a decision of a Panel which is reviewable is not final and binding as long as it remains possible to lodge a request for review, or until a request for review has been decided on if one is lodged. In the circumstances of the present case the Chamber is of the opinion that it would not be reasonable to allow the implementation of the present decision to be thus delayed. Making use of its powers under Article XI (1) (a) of the Agreement, the Chamber will therefore order the respondent Party, as a provisional measure, to carry out the orders addressed to it in the present decision within one month from the date of its delivery at a public hearing. Any interest that may be payable shall be calculated from the date of expiry of this one-month time-limit.

76. Additionally, the Chamber awards 10 % interest as of the date of expiry of the one month period set for the implementation of the present decision, on the sums awarded in paragraphs 73 and 74 or any unpaid portion thereof until the date of settlement in full.

VIII. CONCLUSION

77. For the above reasons, the Chamber decides,

1. unanimously, to declare the application admissible against the Federation of Bosnia and Herzegovina;

2. unanimously, to declare the application inadmissible against Bosnia and Herzegovina;

3. unanimously, that the non-enforcement of the decision of the CRPC constitutes a violation of the right of the applicant to respect for her home within the meaning of Article 8 of the Convention, the Federation thereby being in breach of Article 1 of the Agreement;

4. unanimously, that the non-enforcement of the decision of the CRPC constitutes a violation of the right of the applicant to peaceful enjoyment of her possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation thereby being in breach of Article 1 of the Agreement;

5. unanimously, that it is not necessary to rule on the complaint under Article 6 of the Convention;

6. unanimously, to order the Federation, to enable the applicant to regain possession of the apartment Kolodvorska 13 in Sarajevo, Municipality of Novo Sarajevo, without further delay.

7. unanimously, to order the Federation to pay to the applicant, the sum of 2000 KM in respect of non-pecuniary damage;

8. unanimously, to order the Federation to pay to the applicant the sum of 2300 KM as compensation for the loss of use of the apartment and for any extra costs during the time the applicant has been forced to live in alternative accommodation;

9. unanimously, to order the respondent Party, as a provisional measure, to carry out the orders set out in paragraphs 6, 7 and 8 of this Conclusion no later than 7 May 2001**;**

10. unanimously, to order the Federation to pay to the applicant KM 100 for each further month that she continues to be forced to live in alternative accommodation as from 6 April 2001 until the end of the month on which she is reinstated;

11. unanimously, to order the Federation to pay simple interest at the rate of 10 (ten) per cent per annum over the above sums or any unpaid portion thereof from the date of expiry of the above one-month periods until the date of settlement in full;

12. unanimously, to dismiss the remainder of the applicant's claim for remedies; and

13. unanimously, to order the Federation to report to it within one month of the date of this decision becoming final and binding within the meaning of Rule 66 of the Chamber's Rules of Procedure on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
Peter KEMPEES
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the First Panel

DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS
(delivered on 12 October 2001)

Case no. CH/97/76

Irfan SOFTIĆ

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
and
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting in plenary session on 8 October 2001 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Dietrich RAUSCHNING
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Miodrag PAJIĆ
Mr. Vitomir POPOVIĆ
Mr. Viktor MASENKO-MAVI
Mr. Andrew GROTRIAN
Mr. Mato TADIĆ

Mr. Ulrich GARMS, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the aforementioned application introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The applicant was working as a legal adviser for the Ministry of Trade and Tourism of the Republic of Bosnia and Herzegovina. This Ministry was transformed several times. On 21 January 1996 it became the Ministry for Foreign Trade and International Communications of the then Republic, and on 20 August 1996 of Bosnia and Herzegovina. The case concerns a decision of the Minister of this Ministry by which the applicant's working relationship with the Ministry was to be regarded in retrospect as non-existent as of 1 February 1996, the date when he was transferred to the newly transformed Ministry.

2. The applicant initiated lawsuits to gain payment of his salary for the unrecognised period of working time from the Ministry for Foreign Trade and Economic Relations of Bosnia and Herzegovina, the successor of the previous Ministry for Foreign Trade and International Communications. The lawsuits were lodged before courts of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

3. The case primarily raises issues under Article 6 of the European Convention on Human Rights and under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

4. The application was introduced on 20 October and registered on 21 October 1997.

5. On 13 July 1998 the Chamber decided, pursuant to Rule 49(3)(b) of the Rules of Procedure, to transmit the application to both Bosnia and Herzegovina and the Federation for observations on the admissibility and merits thereof.

6. On 29 September 1998 the Federation of Bosnia and Herzegovina requested an extension of the time-limit for its observations, which was refused on 22 October 1998. Bosnia and Herzegovina submitted observations on 5 October 1998. Further observations were received from Bosnia and Herzegovina on 9 December 1998 and from the Federation on 3 June 1999, 28 December 1999, 20 April 2001, 30 May 2001, 14 August 2001 and 11 September 2001.

7. The applicant submitted a compensation claim on 5 October 1998 and additional observations on 16 November 1998, 2 February 1999, 6 April 2001, 17 April 2001, 22 May 2001, 23 July 2001 and 21 August 2001.

8. The Chamber deliberated on the case on 10 June 1999 and decided to suspend consideration of it and to wait for the outcome of the proceedings before the domestic courts. The Chamber continued its deliberations on the case on 7 June, 7 September and 8 October 2001 and adopted the present decision on the latter date.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

9. Until 1991, the applicant was employed as a lawyer by the state-owned enterprise "Energoinvest". In 1992 and 1993 a number of experts of this enterprise were recruited by institutions of the then Republic of Bosnia and Herzegovina due to a lack of staff caused by the war hostilities. However, they kept their status as employees of the enterprise but were placed on a "waiting list". The applicant was on the waiting list of "Energoinvest" from April 1991 until he retired from public service on 31 December 1997.

10. On 23 October 1993 the Government of the then Republic of Bosnia and Herzegovina appointed the applicant adviser to the Ministry of Trade and Tourism.

11. The applicant fulfilled his working obligations in this Ministry, which was transformed several times into new Ministries. On 21 January 1996 it became the Ministry for Foreign Trade and International Communications of the Republic of Bosnia and Herzegovina. On 1 February 1996 the applicant was formally transferred to this Ministry where he was again employed as a legal adviser.

12. On 18 April 1996 the Minister informed the employees that the work in the Ministry would be re-organised as the state of war had ceased. The Ministry began a recruitment process and its then officials were free to apply for re-employment. The applicant submitted an application to be assigned to a position.

13. The applicant performed his tasks and duties until mid-June 1996, when the Ministry moved from the UPI building in Sarajevo to the Presidency building. The applicant was told that he would be moved to the new location once he had received a new assignment in the ongoing public recruitment process. The applicant frequently asked about his relocation and assignment but only learnt at the end of November 1996 about the outcome of the selection procedure and that he would not be assigned to a post.

14. On 1 December 1996 the Ministry, with the consent of the applicant, issued a decision according to which, if he had not been re-assigned by 2 June 1997, his working relation with the Ministry would end on 2 December 1997. The applicant was thereby informed that, for this period, he was not assigned to a specific post. However, the applicant only received his salary for December 1996, January 1997 and February 1997 and was later informed that he had been struck off the pay roll.

15. On 16 June 1997 the Minister of Foreign Trade and International Communications of Bosnia and Herzegovina issued a decision with the following wording in the operative part: "The procedural decisions no. ... of 1 February 1996 and no. ... of 1 December 1996, issued with regard to Irfan Softić, are cancelled and cease to be in force, as it is impossible to register him in the Pension and Disability Insurance Fund of Sarajevo. The labour relation has not been established from 21 January 1996 onwards." The reasoning of the decision states that on 21 January 1996 the applicant was taken over from the former Ministry of Trade and Tourism, but that he had not been assigned to a specific post since 1 December 1996. The decision notes that from 16 December 1993 until the date of this decision, the applicant had failed to forward the necessary documents in relation to his working status and could therefore not be registered in the Pension and Disability Insurance Fund. It further states that the applicant is an employee of Energoinvest.

16. Nine other employees of the Ministry of Foreign Trade and International Communications received similar decisions on non-assignment on 1 December 1996 but did not receive a decision on the annulment of the decision on non-assignment and were paid all the wages due to them.

17. On 30 June 1997 the applicant addressed a written request to the Ministry of Justice and General Administration of Bosnia and Herzegovina to examine the validity of acts against him. The Ministry did not perform any inspection nor inform the applicant of any results.

18. On 2 July 1997 the applicant lodged a complaint to the Minister of the Ministry of Foreign Trade and International Communications. On 8 October 1997 the applicant requested an urgent decision. However, he did not receive any response from this Ministry.

19. On 15 October 1997 the applicant initiated an administrative dispute before the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina against the decision of 16 June 1997.

20. On 7 November 1997 the applicant initiated labour dispute proceedings before the Municipal Court I in Sarajevo against the Ministry for Foreign Trade and Economic Relations of Bosnia and Herzegovina. He claimed payment of his salary for the period from March until December 1997. The Ministry objected that it was not the proper defendant with respect to the applicant's claim because it did not regard itself as a successor of the dissolved Ministries which had previously employed the applicant.

21. On 18 November 1998 the Supreme Court of the Federation informed the applicant that it was not competent to consider complaints against acts of the organs of Bosnia and Herzegovina and that it had referred the dispute to the Municipal Court I of Sarajevo, which it considered to have territorial jurisdiction over the dispute because it was a labour-related case.

22. On 17 March 1999 the complaint referred to the Municipal Court I by the Supreme Court was dismissed because of the other labour dispute pending before the same Municipal Court and raising similar and related issues.

23. On 28 April 1999 the Municipal Court I of Sarajevo dismissed the applicant's lawsuit in the labour dispute. The court accepted the Ministry for Foreign Trade and Economic Relations as the proper defendant but stated in its findings that the previous Ministry for Foreign Trade and International Communications was entitled to issue the decision to cancel the decision of 1 December 1996, by which the applicant was entitled to receive salaries until 2 December 1997. Furthermore, the Court stated that the applicant's labour relation was such that he was an employee of Energoinvest and that he should have received his wages there. The applicant appealed against this decision in due time to the Cantonal Court.

24. On 21 December 1999 the applicant requested the Government of the Federation of Bosnia and Herzegovina to declare null and void the procedural decision of the Minister of Foreign Trade and International Communications of Bosnia and Herzegovina of 16 June 1997. The applicant did not receive any response to his request.

25. On 20 March 2000 the Cantonal Court issued a decision accepting the applicant's appeal against the judgment of the Municipal Court I, annulled the first-instance judgment and referred the case back to the lower court for re-hearing. The reason given for the decision of the Cantonal Court was that the Municipal Court had wrongly and incompletely ascertained the facts and had not established a legal basis for the decision of the Ministry of 16 June 1997 by which the obligation for the payment of wages was annulled.

26. The Municipal Court, after the case was referred back to it, held a preliminary hearing on 8 November 2000. At the following public hearing, scheduled for 9 January 2001, the defendant's representative did not appear. A further hearing in the labour dispute was held on 20 March 2001. During this hearing the applicant proposed a settlement upon which he would withdraw his lawsuit and Bosnia and Herzegovina would conclude an employment contract with him lasting one year. The defendant, Bosnia and Herzegovina, declared that the proposed settlement would be discussed at the next hearing which was scheduled for 18 May 2001.

27. The defendant's representative did not appear at the scheduled hearing on 18 May 2001. The court postponed the hearing until 19 July 2001. At the last hearing on 19 July 2001 the applicant proposed to hear a witness in support of his claim during the next hearing. The court allowed the petition and postponed the hearing until 28 November 2001.

IV. RELEVANT DOMESTIC LAW

A. Constitution of Bosnia and Herzegovina

28. Annex II to the Constitution of Bosnia and Herzegovina is entitled "Transitional Arrangements". Article 2 of Annex II is entitled "Continuation of Laws" and reads as follows:

> "All laws, regulations, and judicial rules of procedure in effect within the territory of Bosnia and Herzegovina when the Constitution enters into force shall remain in effect to the extent not inconsistent with the Constitution, until otherwise determined by a competent governmental body of Bosnia and Herzegovina."

29. Article 4 of Annex II reads as follows:

> "Until superseded by applicable agreement or law, governmental offices, institutions, and other bodies of Bosnia and Herzegovina will operate in accordance with applicable law."

B. Laws in force in Bosnia and Herzegovina

1. The Law on State Administration

30. The Law on State Administration (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina [hereinafter "OG RBiH"] no. 26/93) was taken over as law of Bosnia and Herzegovina pursuant to Article 2 of Annex II of the Constitution of Bosnia and Herzegovina. It establishes a detailed regime for regulating, among other things, the working relations of employees in the Bosnia and Herzegovina Administration. Articles 323 through 327 deal with the rights of employees in case of a reduction in workload.

31. According to Article 323 of the Law on State Administration, employees whose positions become unnecessary due to a reduction in workload shall be appointed to other duties and activities commensurate with his/her education, within the same or another organ of the same social-political community. In case an employee cannot be appointed to duties and activities in such manner he/she shall remain unassigned for up to 6 months.

32. Article 325 provides that an unassigned worker, if not assigned within 6 months from the day he/she became unassigned, shall terminate working relations with the administrative organ. The 6-month notice period shall run from the date of receipt of a procedural decision establishing that a worker is unassigned.

33. Article 326 provides that an unassigned worker is entitled to an increase of salary, as well as other remuneration in the same manner as other administrative workers working at that administrative organ.

34. Articles 328 deals with workers' rights in case of the dissolution of administrative organs. It provides that an administrative organ taking over the activities of the dissolved administrative organ shall take over workers employed with that organ on the day that the administrative organ is dissolved. The take-over shall take place automatically including the assumption of related activities. Workers of a dissolved administrative organ that are not assigned to a post, shall enjoy the rights encompassed in the provisions of this law on the rights of workers in case of a reduction in workload within administrative organs.

35. Articles 332 through 335 deal with the rights and duties of workers. Article 333 provides, in relevant part, that an employee who considers that his/her rights have been violated by a procedural decision taken by the official managing an administrative organ may submit an objection to that official. An objection shall be submitted within 15 days from the day of receipt of the procedural decision. Article 335 provides that such workers shall be entitled to seek protection from the regular courts against procedural decisions negatively impacting on their working relations issued by the official managing an administrative organ.

2. Law on Labour Relations

36. The Law on Labour Relations (Official Gazette of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina [hereinafter "OG SRBiH"], nos. 20/90, 23/91 and OG RBiH, nos. 21/92) provides the following provisions regarding workbooks:

> Article 36
> "The workbook is an official document.
> The municipal administrative organ competent for labour issues shall issue workbooks.
> The workbook shall contain information prescribed by the provision on workbooks."
>
> Article 37
> "When entering into labour relations, the employee shall submit his or her workbook to the organisation, i.e. to his or her employer."

"When terminating the employment, the organisation, i.e. the employer, shall be obliged to return to the employee the properly concluded workbook at the latest within five days from the date on which his or her employment was terminated."

37. Article 6 of the Law on Labour Relations of the Republic of Bosnia and Herzegovina (OG RBiH nos. 21/92, 13/94) provides as follows:

"An employee may be temporarily assigned to another company or to another legal entity in the same or another place to a position for which he or she fulfils all the qualifications required for certain professions."

"A managing director, in agreement with the managing director of the company or another legal entity to which the worker is assigned, shall issue a decision on assignment of an employee from another company or legal entity."

"If an agreement referred to in paragraph 2 of this Article has not been reached, and the assignment of an employee has significance for the socio-political community, a decision on assignment shall be issued by the administrative organ of the socio-political community on whose property the main office of the company or other legal entity, from which the employee is assigned, is located."

"An employee assigned to another company or other legal entity shall acquire his or her rights and take over obligations at work on the basis of the work of the company or legal entity to which he is assigned."

"The Assignment of employees according to paragraph 1 of this Article may last at the latest until the cessation of the state of war."

3. Instruction on Workbooks

38. The Instruction on Workbooks (OG SRBiH no. 41/90), as amended by the Instruction on Amendments to the Instruction on Workbooks (OG RBiH no. 14/93), provides, among other things, a detailed procedure for the issuance of workbooks and annulment and issuance of new workbooks. Article 18 provides that the company or other legal entity is obligated to return the workbook to the employee, correctly filled in, within 5 days after cessation of his/her working relation. The date of cessation of work shall be entered as the date determined in the decision.

4. Law on the Court of Bosnia and Herzegovina

39. The Law on the Court of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of Bosnia and Herzegovina no. 29/00) was published on 30 November 2000 and entered into force as of 8 December 2000. The Law provides for a court competent at the level of Bosnia and Herzegovina. Article 14 provides, generally, that the Court shall have administrative jurisdiction over actions taken against final administrative acts or silence of the administration of the institutions of Bosnia and Herzegovina.

40. The Court of Bosnia and Herzegovina has not been established to this day.

C. Law on Civil Procedure of the Federation of Bosnia and Herzegovina

41. Article 348 paragraph 1 of the Law on Civil Procedure (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina no. 42/98) reads as follows:

"The second-instance court, at the session of the panel or on the basis of a hearing, may reject the appeal as out of time, incomplete or not allowed, may reject the appeal as ill-founded and confirm the first instance judgment, annul this judgment and return the case to the first instance court for retrial, annul this judgment and reject the appeal or alter the first instance judgment."

42. Article 352 reads as follows:

> "By its procedural decision the second-instance court shall annul the first instance judgment and return the case to that court for retrial if it considers that the latter should hold a new main hearing before the first instance court in order to establish the correct facts, unless it decides to hold a hearing itself."
>
> "The second-instance court shall also act in this way if the party did not challenge the judgment due to a wrongly and incompletely established factual background, if during the proceedings reasonable suspicion arises that the facts upon which the first instance judgment is based have been established incorrectly."
>
> "If the second-instance court, sitting at the session of the panel or at the hearing, finds that new facts should be established or new evidence taken for the purpose of a correct establishment of the factual background, it shall annul the first instance judgment and return the case to the first instance court for rehearing."

43. Article 357 reads as follows:

> "In the reasoning of the judgment or the procedural decision, the second instance court should decide which complaints are important for reaching a decision and should indicate its reasons taken into account ex officio."
>
> "If the first instance judgment is annulled due to substantial violations of provisions of civil procedure, it should be stated in the reasoning which provisions have been violated and what these violations consists of."
>
> "If the first instance judgment is annulled and the case returned to the first instance court for retrial for the purpose of a correct establishment of the factual background, it shall indicate the failings in the establishment of the factual background, i.e. the reasons why the new facts and evidence are important and why they are relevant for making a correct decision."

44. Article 359, paragraph 1 provides as follows:

> "The first instance court shall be obliged to take all civil proceedings and to consider all disputable issues which the second-instance court pointed out in its procedural decision. The parties are entitled to present new facts and proffer new evidence at the new main hearing."

45. Article 434 of the earlier Law on Civil Proceedings (Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia no. 4/77) states that in disputes concerning employment, the court shall have particular regard to the need to resolve such disputes as a matter of urgency. The new Law on Civil Procedure contains the same provision in Article 426.

V. COMPLAINTS

46. The applicant was informed by the Chamber that his initial complaints did not appear to relate to allegations of violations of human rights. In his submission received on 7 October 1998, he specified his complaint and alleged violations of Article 6 of the Convention, Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and Article 14 (Procedural Guarantees in Civil and Criminal Trials) and Article 26 (Equality) of the International Convenant on Civil and Political Rights (hereinafter "ICCPR"). Moreover, he specified that he had been deprived of 9 months' worth of salary (from 1 March until 2 December 1997) amounting to KM 7,000 and he claimed simple interest at an unspecified rate.

VI. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. Bosnia and Herzegovina

47. Bosnia and Herzegovina considers the application inadmissible on the ground that domestic remedies have not been exhausted. The Agents state that the municipal and cantonal courts of the Federation are competent to decide upon the case because it is a labour dispute.

48. As to the merits, Bosnia and Herzegovina argues that the Ministry of Foreign Trade and International Communications of Bosnia and Herzegovina took over all employees of the former Ministry of Trade and Tourism including the applicant. Bosnia and Herzegovina also asserts that the applicant never properly established working relations with any of the predecessors of the Ministry of Foreign Trade and International Communications. This Ministry issued the procedural decision on non-appointment on 1 December 1996, by which the applicant was entitled to all working relation rights for non-appointed workers. Bosnia and Herzegovina claims that although the Ministry may have "legally employed the applicant for an indefinite period", he was "still legally employed by the Energoinvest Company". Furthermore, he was not a full-time employee of the Ministry and there was a surplus of workers.

49. Bosnia and Herzegovina asserts that the Ministry of Foreign Trade and International Communications unsuccessfully requested the applicant to provide it with "his personal documents" from the Energoinvest Company needed for the establishment of working relations. It was further essential for the payments to the Pension and Invalid Insurance and the registration of his working periods into his workbook.

50. Bosnia and Herzegovina claims that the applicant had a waiting list status at Energoinvest and that he received payments not only from the Ministry of Foreign Trade and International Communications but also from this company. On this ground the Ministry issued the decision severing his labour relations with it on 16 June 1997.

51. Bosnia and Herzegovina further alleges that the applicant, because it was convenient for him to receive salaries from both Energoinvest and the Ministry, never intended to establish working relations with the Ministry.

B. The Federation of Bosnia and Herzegovina

52. The Federation submits that it cannot be held responsible for the acts complained of as only organs of Bosnia and Herzegovina issued the relevant decisions on the basis of its legislation. Secondly, the applicant was employed with authorities of Bosnia and Herzegovina. Accordingly, the Federation submits that it has no standing to be a respondent Party before the Human Rights Chamber in this case.

53. The Federation further claims that the case is inadmissible because the applicant has not exhausted available domestic remedies.

54. With regard to Article 6 of the Convention, the Federation argues that the manner in which the authorities are dealing with the case and the special circumstances justify the length of the proceedings. It argues that a number of relevant facts are in dispute, making the case difficult to decide. Consequently, in its submission, the courts of the Federation cannot be expected to reach a speedy decision.

55. In its last observations the Federation stated that it considers the delay of the public hearing as contrary to the requirements of Article 6 of the Convention. It therefore proposed to the Municipal Court I of Sarajevo to have the hearing that was scheduled for 28 November 2001, before that date. The Agent of the Federation informed the Chamber that the Municipal Court accepted its proposal and rescheduled the hearing for 15 October 2001. The Federation concludes that by this conduct it provides the condition to meet the requirement to have the public hearing "within a reasonable time".

C. The Applicant

56. The applicant alleges that already in May 1996, after the Minister on 18 April 1996 informed the employees that the work in the Ministry would be re-organised as the immediate threat of war had ceased, it was decided that somebody else who had not even participated in that procedure would replace him.

57. The applicant asserts that he has not received any wages from Energoinvest since April 1991. Since that time he was on the waiting list of this enterprise and, in that capacity, received humanitarian aid as a laid-off employee but nothing on the basis of labour relations. He further points out that no double payment of contributions had occurred. Energoinvest administered his workbook until 1997 but paid no contributions to the pension fund for the years of 1993, 1994 and 1997.

58. The applicant states furthermore that from October 1993 until May 1996 he was subject to working obligations under the so-called war regulations. At that time, the majority of employees did not have workbooks because they were not obtainable. After the official end of the war he continued working and was formally taken over by the Ministry. As he learnt at the end of November 1996 about the outcome of the selection procedure, that he would not be assigned to a post anymore, it would have made no sense to submit the workbook. Moreover, he claims that during his work for the Ministry and during the assignment procedure he was never requested to submit the workbook. With his consent, the Ministry then issued the decision on non-assignment of 1 December 1996. The applicant claims that this decision was issued exclusively because of redundancy reasons and not because of workbooks.

59. The applicant asserts that the decision of 16 June 1997, regarding the annulment of his labour relations with the Ministry, was issued in an arbitrary manner and has no legal base.

60. He further states that although labour disputes are urgent matters pursuant to law, the court proceedings are still pending. He claims that at the hearing on 20 March 2001, because he feared that proceedings would be delayed indefinitely by the defendant State authorities and the court, he unsuccessfully proposed to reach a settlement upon which he would withdraw his lawsuit and Bosnia and Herzegovina would conclude an employment contract with him lasting one year.

VII. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

61. Before considering the merits of the case the Chamber must decide whether to accept it, ascertaining whether it has competence *ratione personae* over the parties and taking into account the criteria for admissibility set out in Article VIII (2) of the Agreement.

1. Competence *ratione personae*

62. The Chamber has jurisdiction over applications directed against the Parties to the Agreement, namely Bosnia and Herzegovina, the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska. This jurisdiction, as defined in Article II of the Agreement, extends to violations of the rights and freedoms provided for in the relevant international agreements, where such a violation is alleged or appears to have been committed by the Parties, including by any official or organ of the Parties, Cantons, Municipalities or any individual acting under the authority of such an official or organ.

63. The Federation argues that it cannot be held responsible for the acts complained of as only organs of Bosnia and Herzegovina issued the relevant decisions on the basis of its legislation, and due to the fact that the applicant only had employment relations with the authorities of Bosnia and Herzegovina.

64. The Chamber notes that the courts of the Federation held hearings in proceedings initiated before them by the applicant. That being so, it can examine the court's conduct of the proceedings provided that the other criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement are met.

65. It is clear that the Federation cannot be held responsible for acts of the authorities of Bosnia and Herzegovina concerning the applicant's employment relations with the Ministries. On the other hand, the Federation was required to comply with the procedural guarantees of Article 6 of the Convention. The Chamber will therefore only consider the responsibility of Bosnia and Herzegovina under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention and likewise only the Federation's responsibility under Article 6 of the Convention.

2. Requirement to exhaust effective domestic remedies

66. In the present case both respondent Parties object to the admissibility of the application on the ground that the domestic remedies provided by law have not been exhausted. The Chamber must therefore consider whether, for the purpose of Article VIII(2)(a) of the Agreement, any "effective remedy" was available to the applicant in respect of his complaints and, in the affirmative, whether he has demonstrated that it has been exhausted. It is incumbent on a respondent Party arguing non-exhaustion to show that there was a remedy available to the applicant other than his application based on the Agreement and to satisfy the Chamber that the remedy was an effective one.

67. In the *Blentić* case (case no. CH/96/17, decision on admissibility and merits delivered on 3 December 1997, paragraphs 19-21, with further references, Decisions on Admissibility and Merits 1996-1997) the Chamber considered this admissibility criterion in the light of the corresponding requirement to exhaust domestic remedies in the former Article 26 of the Convention (now Article 35(1) of the Convention). The Chamber found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The Chamber, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the respondent Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as of personal circumstances of the applicant.

68. The Chamber notes that the applicant lodged complaints and written requests for decisions to Ministries of Bosnia and Herzegovina, on 30 June 1997 to the Ministry of Justice and General Administration and on 2 July 1997 to the Ministry for Foreign Trade and International Communications. Neither Ministry has issued a decision to this day. Bosnia and Herzegovina has not stated that either Ministry lacks competence to give a decision in the applicant's case. It would appear to the Chamber, however, that the Ministry for Foreign Trade and International Communications of Bosnia and Herzegovina, being the Ministry from which the decision complained about emanates, was competent to reconsider the decision in question even assuming that the Ministry of Justice was not. A judicial remedy at the level of Bosnia and Herzegovina is unavailable to the applicant. Despite the entry into force, on 8 December 2000, of a Law on the Court of Bosnia and Herzegovina, such a court has not yet been set up.

69. Bosnia and Herzegovina concedes that as long as such a court does not exist, the courts of the Federation are competent to decide the applicant's case. In light of this concession, the Chamber accepts that in a case such as the present proceedings before the competent courts of the Federation of Bosnia and Herzegovina should in principle qualify as an effective remedy as long as the Court of Bosnia and Herzegovina is not operational.

70. The applicant filed lawsuits with the courts of the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Supreme Court of the Federation, to which the applicant first addressed his claim (on 15 October 1997), gave a decision on 18 November 1998 referring the case to the Municipal Court I of Sarajevo. The latter court eventually dismissed it, on 17 March 1999, on the ground that another case raising similar and related issues (that is the case referred to in paragraphs 20 above) was pending before it.

71. Meanwhile, on 7 November 1997, the applicant initiated labour dispute proceedings before the Municipal Court I of Sarajevo. This court gave a decision on 28 April 1999 dismissing the

applicant's claims. An appeal lodged against this decision led to a decision of the Cantonal Court dated 20 March 2000 referring the case back to the Municipal Court, where it is still pending. Several hearings were rescheduled due to the failure of the representative of Bosnia and Herzegovina to turn up. The representative's absence from these hearings has not been explained to the Chamber's satisfaction.

72. It is no defence for Bosnia and Herzegovina to state that the domestic remedies have not been exhausted where the lack of a final decision determining the applicant's claims has been caused by the failure of its administration to decide or the failure of its authorities to participate constructively in judicial proceedings.

73. As the facts reflect, the applicant has been a party to many hearings before the courts of the Federation in an effort to have his rights determined with respect to his labour relations with ministries of Bosnia and Herzegovina. The applicant has been pursuing his claim for four years and it is still ongoing. The courts have for no apparent reason failed in their responsibility to issue decisions in the applicant's case. The failure of the courts to bring the applicant's case to a conclusion leads the Chamber to find that an effective remedy is not available to him (see, *inter alia*, case no. CH/99/3050, *Mujagić*, decision on admissibility and merits, delivered on 9 March 2001).

74. The above considerations lead the Chamber to find that an effective remedy, properly so called, was not available to the applicant. It cannot therefore be found that the applicant failed to exhaust the effective domestic remedies as required by Article VIII(2)(a) of the Agreement.

3. Admissibility as regards complaints of discrimination

75. Under Article II(2)(b) of the Agreement, the Chamber has jurisdiction to consider alleged or apparent discrimination arising in the enjoyment of the rights and freedoms provided for in the 16 international agreements listed in the Appendix. The applicant claims that he was not treated equally before the law as guaranteed under Article 26 of the International Convenant on Civil and Political Rights which read as follows:

> "All persons are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. In this respect, the law shall prohibit any discrimination and guarantee to all persons equal and effective protection against discrimination on any ground such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status."

76. Furthermore, the applicant alleges violations under Article 14 of the ICCPR concerning procedural guarantees in trials, which in conjunction with Article II(2)(b) of the Agreement must be examined in view of discrimination as likewise Article 14 of the Convention under which the application was transmitted to the respondent Parties.

77. The applicant states that ten employees of the Ministry, including himself, received a decision by which their employment would be terminated on 2 December 1997 if they did not receive an assignment before that day. He claims that the subsequent annulment of this decision regarding his employment on 16 June 1997 was illegal and discriminatory, considering that none of the decisions relating to his other nine colleagues were cancelled and that they continued to be paid all wages until 2 December 1997.

78. The Chamber considers that even if it can be established that the termination of the applicant's employment was not in accordance with the law and that he was thereby treated differently from other employees, this in itself cannot be construed as discrimination. Discrimination presupposes differential treatment on the basis of perceived social categories or characteristics as described, for present purposes, in Article II(2)(b) of the Agreement.

79. The Chamber concludes that, as the applicant does not allege that he was treated differently on grounds described in Article II(2)(b) of the Agreement or any other grounds, his complaint concerning discrimination in the exercise of the right to be protected under Article 26 of the ICCPR is manifestly ill-founded. It follows that, in light of the above, the Chamber also considers the

applicant's complaint of a violation of procedural guarantees in civil trials protected under Article 14 of the ICCPR in conjunction with Article II(2)(b) of the Agreement and likewise Article 14 of the Convention are inadmissible as manifestly ill-founded.

4. Conclusion on Admissibility

80. The Chamber finds that there are no other grounds for declaring the application inadmissible. The case is to be declared admissible in respect of the applicant's complaint under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention in respect of Bosnia and Herzegovina and Article 6 of the Convention in respect of the Federation of Bosnia and Herzegovina. The application will be declared inadmissible in respect of the applicant's complaints regarding discrimination in the exercise of his rights under Articles 14 and 26 of the ICCPR and concerning Article 14 of the Convention. The case is also inadmissible with regard to the applicant's complaint against Bosnia and Herzegovina under Article 6 of the Convention and against the Federation under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

B. Merits

81. Under Article XI of the Agreement, the Chamber must next address whether the facts established above disclose a breach by the respondent Party of its obligations under the Agreement. Under Article I of the Agreement the parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

82. The applicant complains that his right to peaceful enjoyment of his possessions has been violated as a result of the Minister's decision of 16 June 1997. Article 1 of Protocol No. 1 reads as follows:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

83. It is not disputed that the Ministry's decision of 1 December 1996 gave the applicant an unconditional right to a salary and related rights for the period from 1 December 1996 until 2 December 1997. The Convention institutions have held that contractual rights constitute a possession if they have an economic value and a certain degree of concreteness (see, *inter alia*, European Commission of Human Rights, *Association of General Practitioners v. Denmark* 62 DR 226 at 234 [1989]). Therefore the applicant's claim constitutes an asset and amounts to a "possession" within the meaning of the first sentence of Article 1. This right may be regarded as an "existing" possession within the ambit of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. Since the applicant was not paid in the period after February 1997 until December 1997, when his working relationship originally was to end, he has a claim to those "possessions".

84. On 16 June 1997 the Minister of Foreign Trade and International Communications issued a decision by which the decisions of 1 February and 1 December 1996 were annulled. The decision further stated that the applicant's working relations with this Ministry must be regarded as non-existent as of 21 January 1996, the date when he was transferred to it. The reason given was that, from 16 December 1993 until the date of issuance of the 16 June 1997 decision, the applicant had failed to submit the necessary documents in relation to his working status and could therefore not be registered in the Pension and Disability Insurance Fund.

85. The Chamber considers that the decision of 16 June 1997 on the annulment of the applicant's formal transfer to the Ministry and the annulment of the decision on non-assignment of 1 December 1996 and the consequent denial of his claims to payment, constitute a "deprivation" of his possessions.

86. The Chamber must examine whether this interference can be justified. For this to be the case, it must be in the public interest and subject to conditions provided for by domestic law and general principles of international law. This means, for present purposes, that the deprivation must have a basis in national law.

87. The Chamber notes that the decision of 16 June 1997, which retroactively cancelled the applicant's formal transfer to the Ministry of 1 February 1996 and annulled his claims for payment of his salary, did not refer to any domestic legal provisions. The stated grounds on which it was based were the impossibility to register him in the Pension and Disability Insurance Fund of Sarajevo because the applicant had failed to submit the necessary documents in relation to his working status (see paragraph 15 above).

88. The ground stated in the decision, namely the impossibility of registering the applicant in the Pension Fund, is not found among the enumeration of possible reasons to terminate a government employee's employment as set out in the pertinent legislation. Serious doubts therefore arise as to the legality of the decision.

89. The Chamber finds the applicant's argument persuasive that, as he was employed under a war regulation at a time when workbooks were not obtainable, he continued working at the Ministry and did not need to expect to have his labour relations questioned due to the absence of a workbook. The Ministry, as stated in the decision, was aware that the applicant was temporarily assigned from Energoinvest to the Ministry, which was not contrary to the Law on Labour Relations. That being so, the Ministry must have been aware of the possibility that this company might still have been administering his documents, including the workbook. The Chamber is convinced that if the Ministry had tried to obtain the "necessary documents" from the applicant and Energoinvest, it would have very likely received them.

90. However, the non-payment of contributions would appear irrelevant to the applicant's right to be paid his salary. Moreover, it is to the disadvantage of the employee when the employer withholds contributions for the Pension and Disability Insurance Fund. It is not consistent to argue that because there were no payments made for his benefit, his employment relations could likewise be annulled.

91. The Chamber therefore cannot accept the legality under national law of the declaratory statement in the operative part of the decision of 16 June 1997 that the applicant's labour relations were not established from 21 January 1996 on. The Ministry kept the applicant at work and profited from his work until mid-June 1996, that is, after it was transformed on 21 January 1996 into the Ministry of Foreign Trade and International Communications. He could therefore be, at least implicitly, regarded as an employee of Bosnia and Herzegovina. Moreover, the applicant's status was confirmed by his formal transferral to the new Ministry and his employment as a legal adviser on 1 February 1996. The retroactive annulment or cancellation of the applicant's labour relations cannot be considered as legally valid because the reason given in the decision of 16 June 1997 failed to apply. In regard to the cessation of the war, the Ministry informed its employees in April 1996 that it would carry out a recruitment process by which the employees could seek to find re-assignment. The applicant agreed that his employment would be terminated on 2 December 1997 if he did not receive an assignment to another post before that day. As he did not, the applicant remained an employee of the Ministry until 2 December 1997.

92. The Agents of Bosnia and Herzegovina before the Chamber and its representative in the lawsuit of the applicant against the Ministry bring forward new arguments, which are not mentioned in the decision of 16 June 1997, in support of the annulment of the formal transfer of the applicant to the Ministry and the decision on his non-assignment until 2 December 1997. Mainly, they allege that the applicant received salaries and contributions from both Energoinvest and the Ministry. The Chamber notes that the decision at issue was not based on such reasoning.

93. The applicant maintains that he did not receive any benefits on the basis of labour relations with Energoinvest but concedes that he received humanitarian aid as a laid off worker. The Chamber notes that Bosnia and Herzegovina has not participated in the proceedings before the Chamber since the last observations it submitted on 9 December 1998 and therefore did not elucidate the facts on this point. In any event, in the absence of any evidence of an arrangement between Energoinvest and the Ministry for avoiding payment of double salaries and contributions, or of legal provisions regulating such matters, there is no link between the applicant's entitlement to payments from Energoinvest, assuming that such an entitlement existed, and the applicant's entitlement to salary from the Ministry.

94. Bosnia and Herzegovina's annulment of the applicant's claim for payment of his salaries was therefore not subject to conditions provided for by law as required by the second sentence of the first paragraph of Article 1 of Protocol No. 1. This is in itself sufficient to find that the deprivation of the applicant's right to peaceful enjoyment of his possessions was not justified. Accordingly, on the evidence available, the Chamber finds that Bosnia and Herzegovina has violated the rights of the applicant under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

2. Article 6 of the Convention

95. The Chamber will continue to consider, under Article II(2)(a) of the Agreement, the allegation that there has been a violation by the Federation of Bosnia and Herzegovina of Article 6 of the Convention in that the proceedings in the applicant's case have not been completed within a reasonable time. The relevant part of Article 6 paragraph 1 provides as follows:

> "In the determination of his civil rights and obligations. . ., everyone is entitled to a ... hearing within a reasonable time..."

96. The Chamber notes that the European Court of Human Rights held in the past that Article 6(1) does not extend to "disputes relating to the recruitment, careers and termination of civil servants" (see, e.g., Eur. Court HR, *Massa v. Italy*, judgment of 24 August 1993, Series A no. 265-B, page 20, paragraph 26). The case law in this area had become convoluted and difficult to apply. Therefore, the Court recently adopted a functional approach to analysing this issue (i.e. based on an examination of the jobs and duties of a particular applicant). Keeping in mind the importance of the protections afforded by Article 6, the Court has adopted a restrictive interpretation. Specifically, the Court has found that the only persons excluded from Article 6(1) protection are those applicants whose duties involve "direct or indirect participation in the exercise of powers conferred by public law and duties assigned to safeguard the general interests of the State or of other public authorities" (see Eur. Court HR, *Pellegrin v. France*, judgment of 8 December 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999).

97. The Chamber notes that the respondent Party did not raise an objection of this nature at any point during the proceedings. Accordingly, the Chamber sees no reason to hold that the applicant is excluded from the protection of Article 6 of the Convention.

98. The Chamber recalls that the applicant initiated his labour dispute on 7 November 1997. It is from this date that the Chamber must consider the reasonableness of the length of proceedings under Article 6. The proceedings have lasted for almost four years as of October 2001.

99. When assessing the reasonableness of the length of proceedings, for the purpose of Article 6 paragraph 1 of the Convention, the Chamber must take into account, *inter alia*, the complexity of the case, the conduct of the applicant and the authorities, and the matter at stake for the applicant (see, e.g., case no. CH/97/54, *Mitrović*, decision on admissibility of 10 June 1998, paragraph 12, Decisions and Reports 1998).

100. The issue in the applicant's case is whether the annulment of his working relationship by the decision of 16 June 1997 was in accordance with the law. Although there are a number of factual disputes in this case, the Chamber cannot find that the issue is of a particularly complex nature that would justify prolonged proceedings.

101. On the other hand, the Chamber notes that the applicant's conduct before the court may have contributed, to some extent, to the length of the proceedings before the Federation's courts. However, it is obvious that the applicant has no interest in delaying the proceedings. The Chamber does not question the applicant's submission that because he feared that proceedings would be delayed indefinitely by the defendant State authorities and the court, he proposed to reach a settlement. The statement by the Federation that the applicant has contributed to the delay, because, during the last hearing on 19 July 2001 he presented new evidence and the court had to grant the defendant a period for filing a response, may engage the applicant's responsibility but not to the extent of explaining why the proceedings have dragged on for four years.

102. The Chamber notes that there were numerous hearings and the periods between them have been quite long. Furthermore, the applicant's case is pending before the Municipal Court I of Sarajevo for the second time. On 20 March 2000, i.e., almost one and a half years ago, the Cantonal Court annulled the first-instance decision and referred the case back to the this court for re-hearing. The reason given was that the Municipal Court wrongly and incompletely established the factual state of the case and did not establish a legal basis for the decision of the Ministry of 16 June 1997 by which the obligation for the payment of wages was cancelled. With the decision of the Cantonal Court as a base, it cannot be considered reasonable that the end of the proceedings before the Municipal Court is not yet in sight.

103. In the circumstances of the present case, the Chamber finds that there has been a violation of the applicant's right to a fair hearing within a reasonable time under Article 6 paragraph 1 of the Convention, for which the Federation of Bosnia and Herzegovina is responsible.

3. Conclusion on the Merits

104. In conclusion, Bosnia and Herzegovina has violated the rights of the applicant under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. Further, there has been a violation by the Federation of Bosnia and Herzegovina of Article 6 of the Convention in that the proceedings for the determination of the applicant's civil rights and obligations have not been concluded within a reasonable time.

VIII. REMEDIES

105. Under Article XI(b) of the Agreement the Chamber must next address the question of what steps shall be taken by the respondent Parties to remedy breaches of the Agreement which it has found.

106. The applicant requests that Bosnia and Herzegovina be ordered to pay nine months worth of salary amounting to KM 7,000 for the period from 1 March 1997 until 2 December 1997 and claims simple interest at an unspecified rate.

107. The Chamber has found Bosnia and Herzegovina to be in breach of its obligation to ensure the applicant's right to peaceful enjoyment of his possessions as guaranteed in Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. It finds it appropriate to order Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant the claimed amount of salaries within one month of the date of delivery of this decision. Moreover, the Chamber finds it equitable to order Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant 10 per cent interest per annum as from 1997, the year he should have received his salary from the Ministry. The outstanding salary of KM 7,000 and simple interest of ten per cent on this sum for the time period of four years amounts to KM 9,800 in total, which the Chamber will order Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant.

108. Additionally, the Chamber will award simple interest at an annual rate of 10 per cent on the sum awarded to be paid to the applicant in paragraph 107 or any unpaid portion thereof. Interest shall be paid as of 12 November 2001 until the date of settlement in full.

109. In the circumstances of the case and having in mind that the Agent of the Federation before the Chamber made an effort to reduce the delay of the proceedings before the Municipal Court I of Sarajevo, the Chamber considers that the finding of a violation of the applicant's rights to have

proceedings "within a reasonable time" as guaranteed by Article 6 paragraph 1 of the Convention constitutes a sufficient remedy. No orders in this regard will therefore be directed to the Federation of Bosnia and Herzegovina.

IX. CONCLUSIONS

110. For the reasons given above, the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the application admissible against Bosnia and Herzegovina insofar as it concerns the alleged violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention;

2. unanimously, to declare the application admissible against the Federation of Bosnia and Herzegovina insofar as it concerns the alleged violation of Article 6 of the Convention,

3. by 11 votes to 1, to declare the remainder of the application inadmissible;

4. unanimously, that the decision of the Minister of Foreign Trade and International Communications of Bosnia and Herzegovina of 16 June 1997 constitutes a violation of the applicant's right to peaceful enjoyment of his possessions within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

5. unanimously, that the applicant's right to the determination of his civil rights and obligations within a reasonable time guaranteed by Article 6 paragraph 1 of the Convention has been violated, the Federation of Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of Article I of the Agreement;

6. unanimously, to order Bosnia and Herzegovina to pay to the applicant, not later than 12 November 2001, the sum of 9,800 (nine thousand eight hundred) Convertible Marks (*Konvertibilnih Maraka*) as compensation in respect of the established violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

7. unanimously, to order Bosnia and Herzegovina to pay simple interest at the rate of 10 (ten) per cent per annum over the above sum mentioned in conclusion no. 6 or any unpaid portion thereof from 12 November 2001 until the date of settlement in full;

8. unanimously, that the finding of a violation of Article 6 of the Convention by the Federation of Bosnia and Herzegovina constitutes sufficient satisfaction; and

9. unanimously, to order Bosnia and Herzegovina to report to it by 30 November 2001 on the steps taken by it to comply with the above orders.

(signed)
Ulrich GARMS
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the Chamber

Annex I Partly dissenting opinion of Mr. Jakob Möller

ANNEX I

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure, this Annex contains the partly dissenting opinion of Mr. Jakob Möller.

PARTLY DISSENTING OPINION OF MR. JAKOB MÖLLER

Part A.3. of the Chamber's Opinion (paragraphs 75 to 79) deals with the question of admissibility of the applicant's claim of discrimination. I cannot associate myself with the reasoning set out in paragraphs 78 and 79 leading to the conclusion that the claim of discrimination is declared inadmissible as manifestly ill-founded. In my view, the claim has been sufficiently substantiated for the purpose of admissibility and should have been examined on the merits.

Accordingly, I was unable to support the corresponding conclusion no. 3 in paragraph 110 of the Chamber's decision.

(signed)
Jakob Möller

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 15 JANUARY 1999

Miro GRBAVAC AND 26 OTHER JNA CASES

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
AND
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the First Panel on 18 December 1998 and 11 January 1999 with the following members present:

Ms. Michèle PICARD, President
Mr. Dietrich RAUSCHNING, Vice-President
Mr. Hasan BALIĆ
Mr. Želimir JUKA
Mr. Andrew GROTRIAN

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of case no. CH/97/81 and the 26 other applications introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and listed in part III B of this decision;

Adopts the following decision pursuant to Article VIII(2) and Article XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The present decision concerns 27 cases involving Yugoslav National Army apartments. The cases were considered to be directed against the State of Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. The names of the individual applicants and the corresponding case numbers are listed in part III B of the decision.

2. In 1991 or 1992 the applicants contracted to buy apartments from the Yugoslav National Army ("the JNA"). The contracts were annulled by legislation passed shortly after the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina entered into force in December 1995. The applicants complain that the annulment of their contracts violated their property rights as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the (European) Convention for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention") and also allege violations of Articles 6 and 13 of the Convention.

3. These 27 cases resemble the cases of *Medan and Others v. Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina*, (Cases Nos. CH/96/3, 8 and 9, Decision on the merits of 7 November 1997, Decisions 1996-1997, p. 53) and the *16 JNA cases*, (Decision on the admissibility and the merits of 12 June 1998, Decisions January-June 1998, p. 37).

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

4. The applications were introduced between November 1997 and February 1998 and registered between November 1997 and April 1998. Some of the applicants are represented by lawyers. The applicants in the cases No. CH/98/167 and CH/98/233 object to their identity being disclosed to the public (Rule 46 paragraph 2 (d) of the Chamber's Rules of Procedure).

5. Some of the applications were directed against both Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina, whereas others were initially directed either against Bosnia and Herzegovina or the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Chamber considered, however, that the applicants' complaints raised issues which might in all cases engage the responsibility of both the State and the Federation of Bosnia and Herzegovina. It therefore decided to treat all cases as being directed against both the State and the Federation (see also the decision in the *16 JNA* cases, loc. cit., paragraph 4 and the *Medan and others* decision, loc. cit., paragraphs 28-30 and 44-47).

6. On 2 April and 11 May 1998 the First Panel decided pursuant to Rule 49(3)(b) of the Rules of Procedure to transmit the applications to the respondent Parties for observations on their admissibility and merits.

7. The Federation of Bosnia and Herzegovina submitted observations between April and June 1998. The State of Bosnia and Herzegovina did not submit any observations. The applicants replied between July and October 1998. In accordance with the Chamber's order for the proceedings in the respective cases, all applicants were afforded the possibility of claiming compensation within the time limit fixed for any reply to observations submitted by a respondent Party.

8. The First Panel deliberated on the admissibility and the merits of the cases on 18 December 1998 and 11 January 1999. On the first-mentioned date the Panel decided, under Rule 34 of its Rules of Procedure, to join the applications. It further voted on the merits of the cases and on the remedies to be ordered, except for possible compensatory awards. On 11 January 1999 the Panel voted on the compensation claims and adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Relevant domestic law

9. The apartments occupied by the applicants were all socially owned property over which the JNA had jurisdiction. Such property was considered to belong to society as a whole. Each applicant

enjoyed an occupancy right in respect of his or her apartment. An occupancy right was a right, subject to certain conditions, to occupy an apartment on a permanent basis.

10. Each of the applicants contracted to purchase his or her apartment under the Law on Securing Housing for the Yugoslav National Army (Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, No. 84/90). This law came into force on 6 January 1991. In the following years a number of Decrees with force of law as well as laws proper were issued by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Parliament of the Republic of Bosnia and Herzegovina with the aim of regulating social property issues in general and social property over which the JNA had jurisdiction in particular (see the Chamber's decision in the cases of *Medan and others*, loc. cit., paragraphs 9-13). These legal instruments included, amongst others, a Decree imposing a temporary prohibition on the sale of socially owned property, issued on 15 February 1992 by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 4/92). Subsequently, a Decree with force of law, issued on 3 February 1995 by the Presidency of the Republic (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 5/95), ordered courts and other state authorities to adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA. This Decree entered into force on 10 February 1995, the date of its publication in the Official Gazette. On 22 December 1995 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with force of law (Official Gazette, No. 50/95) stating that contracts for the sale of apartments and other property concluded on the basis of, *inter alia*, the Law on Securing Housing for the JNA were retroactively invalid. This Decree entered into force on the same day. It was adopted as a law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina and promulgated on 25 January 1996 (Official Gazette, No. 2/96).

11. The Decree of 22 December 1995 also provided that questions connected with the purchase of real estate which was the subject of annulled contracts would be resolved under a law to be adopted in the future. On 6 December 1997 the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right came into force (Official Gazette of the Federation, No. 27/97; "the 1997 Law"). This law was amended by a law of 23 March 1998 (Official Gazette, No. 11/98). Neither law affected the annulment of the present applicants' contracts. Under Article 39 an occupancy right holder who, under provisions of the 1997 Law, contracts to purchase an apartment which he had contracted to purchase on the basis of, *inter alia,* the Law on Securing Housing for the JNA shall be recognised the purchase amount earlier paid.

B. The individual cases

12. The applicants are former members or employees of the JNA. The facts of the cases as they appear from the applicants' respective submissions and the documents in the case file are not in dispute and may be summarised as follows. It should be noted that the amount paid by the applicant at or around the moment of contracting to purchase an apartment (henceforth "the purchase price") does not necessarily reflect the officially determined price of the dwelling. This is because the applicants were only obliged to pay an amount fixed taking into account their earlier contribution to the JNA Housing Fund.

1. The case of Mr. Miro GRBAVAC (CH/97/81)

13. On 18 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Odobasina 49/IV Street in Sarajevo and paid the purchase price (435.000,00 Dinars and 4.469,00 Dinars) on 12 February 1992 and on 20 March 1992.

14. On 10 February 1994 the applicant instituted civil proceedings in the Court of First Instance II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 10 February 1995 the Court adjourned his case under the Decree of 3 February 1995. The proceedings have remained adjourned since. The applicant is represented by an attorney, Mr. Petar Grabovac.

2. The case of Mr. Slavoljub MITIĆ (CH/97/83)

15. On 10 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Envera Sehovića Street 22/III in Sarajevo having paid the purchase price (354.226,00 Dinars) on 8 February 1992.

16. On 23 February 1994 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 10 February 1995 the Court adjourned his case under the Decree of 3 February 1995. The decision stated that no special appeal was allowed. The proceedings have remained adjourned since. The applicant is represented by an attorney, Mr. Petar Grabovac.

3. The case of Mr. Mladen DIMITRIJEVIĆ (CH/97/85)

17. On 10 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Čekaluša Street 66 in Sarajevo, having paid the purchase price on 13 February 1992.

18. On 4 February 1994, the applicant initiated proceedings before the Court of First Instance II in Sarajevo, seeking to be registered in the Land Registry as the owner of the apartment. These proceedings were adjourned on 25 February 1995. The applicant is represented by an attorney, Mr. Petar Grabovac.

4. The case of Mr. Milan LAPONJA (CH/97/91)

19. On 28 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Topal Osman Paše 18/IV in Sarajevo, having paid the purchase price (358.000,00 Dinars) on 13 February 1992.

20. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment. The applicant is represented by an attorney, Mr. Petar Grabovac.

5. The case of Mr. Georgi POPOVSKI (CH/97/95)

21. The applicant concluded an undated purchase contract for a JNA apartment at Envera Sehovića 22/II in Sarajevo and paid the purchase price (453.778,00 Dinars) on 10 February 1992.

22. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment. The applicant is represented by an attorney, Mr. Petar Grabovac.

6. The case of Ms. Anđa MIŠEVSKI (CH/97/101)

23. On 16 March 1992 the applicant's now deceased husband concluded a purchase contract for a JNA apartment at Grbavička 8-A/XI in Sarajevo, having paid the purchase price (140.000,00 Dinars) on 7 February 1992.

24. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have herself registered as the owner of the apartment. The applicant is represented by an attorney, Mr. Petar Grabovac.

7. The case of Mr. Dragoljub SVETOZAREVIĆ (CH/97/111)

25. On 23 December 1991 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Sarajevo at Topal Osman Paše 24/IV and paid the purchase price (419.000,00 Dinars) on 31 January 1992. The contract was certified by the First Instance Court II in Sarajevo on 26 December 1991.

26. On 26 June 1996 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 2 July 1996 the Court adjourned his case under the Decree of 3 February 1995. The proceedings have remained adjourned since. The applicant is represented by an attorney, Ms. Zorica Svetozarević.

8. The case of Mr. Mirko OBRADOVIĆ (CH/98/121)

27. On 3 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Grbavička 6 in Sarajevo, having paid the purchase price (208.256,00 Dinars) on 11 February 1992.

28. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

9. The case of Mr. Himzo SALIHBEGOVIĆ (CH/98/125)

29. The applicant concluded an undated purchase contract for a JNA apartment at 38 Patriotske Lige Street in Sarajevo. He paid the price on 14 February 1992.

30. The applicant has not initiated court proceedings to have himself registered as owner of the apartment.

10. The case of Mr. Dušan ŽIGIĆ (CH/98/127)

31. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Tuzla at Armije BiH 19/V, having paid the purchase price (120.000,00 Dinars) on 12 February 1992.

32. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

11. The case of Mr. Ms. Sejda FRLJ (CH/98/131)

33. On 23 October 1991 the applicant's husband, who died on 9 October 1992, concluded a purchase contract for a JNA apartment at 1 Milana Preloga in Sarajevo. He paid the purchase price on 3 February 1992.

34. The applicant has not initiated court proceedings to have herself registered as the owner of the apartment.

12. The case of Mr. Selim ŠKAMO (CH/98/137)

35. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at 25 Aleja Bosanskih Vladar in Tuzla, having paid in advance a total of 175.000 Dinars (173.000 Dinars on 14 February 1992 and 2.000 Dinars on 19 March 1992) for an apartment priced at 153.491 Dinars in the contract.

36. The applicant has not initiated court proceedings to have herself registered as the owner of the apartment. The applicant was part of the "Group of Pensioners of Tuzla" which may have had the assistance of an attorney in drafting observations.

13. The case of Mr. Vidoje ŠIPČIĆ (CH/98/143)

37. On 4 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at 62 Titova in Tuzla, having paid the purchase price on 14 February 1992.

38. The applicant has not initiated court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment. The applicant was part of the "Group of Pensioners of Tuzla" which may have had the assistance of an attorney in drafting observations.

14. The case of Mr. Muhamed HODŽIĆ (CH/98/147)

39. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Tuzla at Maršala Tita 151, having paid the purchase price (225.000,00 Dinars) on 14 February 1992.

40. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

15. The case of Mr. Meho AJKIĆ (CH/98/149)

41. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Maršala Tita 56 in Tuzla, having paid the purchase price (130.000,00 Dinars) on 7 February 1992.

42. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

16. The case of Mr. Bajro DREKOVIĆ (CH/98/151)

43. On 7 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Armije BiH 25/6 in Tuzla, having paid the purchase price (63.000,00 + 36.200,00 + 147.000,00 Dinars) on 31 January, 12 February and 14 February 1992.

44. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

17. The case of Mr. Milan BATAR (CH/98/155)

45 On 28 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Patriotske lige 38 in Sarajevo and paid the purchase price.

46. In February 1992 the applicant attempted to initiate court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment but with no success. He was informed by the City Administration that such proceedings had been adjourned until further notice.

18. The case of Mr. Ibrahim KUKURUZOVIĆ (CH/98/157)

47. On 20 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Oktobarske Revolucije 2 in Tuzla, having paid the purchase price (30.000,00 + 26.000,00 Dinars) on 30 January and 6 February 1992.

48. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

19. The case of Mr. Dedo SARVAN (CH/98/163)

49. On 25 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Tuzla at Skojevska 61, having paid the purchase price (80.000,00 + 80.000,00 + 13.000,00 Dinars) on 30 January, 11 February and 25 February 1992.

50. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

20. The case of Mr. Marko BEGOVIĆ (CH/98/165)

51. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Skojevska 55 Tuzla, having paid part of the purchase price (296.000,00 Dinars) on 12 February. He paid the rest (24.049,00 Dinars) on 14 April 1992.

52. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

21. The case of Mr. "M.R." (CH/98/167)

53. On 3 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Sarajevo at Topal Osman Paše 18/I, having paid the purchase price (288.000,00 + 41.000,00 Dinars) on 12 February and 14 February 1992.

54. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

22. The case of Mr. Franjo PREMUDA (CH/98/169)

55. On 28 October 1991 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Sarajevo at Igmanska 5 and paid the purchase price (46.906,00 Dinars) on 27 January 1992.

56. On 14 February 1992 the contract was notarised by the First Instance Court I in Sarajevo.

23. The case of Ms. Advija SALIHOVIĆ (CH/98/179)

57. On 20 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Skojevska 53 in Tuzla. The purchase price (162.053,00 + 233.000,00 + 35.102,00 Dinars) was paid on 12 February 1992 and 21 March 1992.

58. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have herself registered as the owner of the apartment.

24. The case of Mr. Daut DAUTOVSKI (CH/98/185)

59. On 20 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Tuzla at Veljka Vlahovića 100, having paid the purchase price (350.000,00 Dinars) on 11 February 1992.

60. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment. The applicant was part of the "Group of Pensioners of Tuzla" which may have had the assistance of an attorney in drafting observations.

25. The case of Mr. "M.M." (CH/98/233)

61 On 17 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at 38 Patriotske lige Street in Sarajevo, having paid the purchase price on 11 February 1992.

62. The applicant has not initiated court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

26. The case of Mr. Miloš DAVIDOVIĆ (CH/98/235)

63. On 19 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Grbavička 8-A/IX in Sarajevo, having paid the purchase price (234.516,00 Dinars) on 7 February 1992.

64. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment. The applicant is represented by an attorney, Mr. Petar Grabovac.

27. The case of Mr. Ilija SARIĆ (CH/98/237)

65. On 23 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Envera Sehovića 3/I in Sarajevo, having paid the purchase price (430.000,00 Dinars) on 3 February 1992.

66. On 28 March 1994 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 10 February 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995. The decision stated that no special appeal was allowed. The proceedings have remained adjourned since. The applicant is represented by an attorney, Mr. Petar Grabovac.

IV. COMPLAINTS

67. The applicants essentially complain that the retroactive annulment of their purchase contracts and the compulsory adjournment of their civil proceedings under the Decree No. 5/95 (see paragraphs 10-11 above) involved violations of their rights under Article 6 and 13 of the Convention and Article 1 of Protocol 1 to the Convention.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Respondent Parties

1. Bosnia and Herzegovina

68. No observations have been received from the State of Bosnia and Herzegovina.

2. The Federation of Bosnia and Herzegovina

69. The Federation of Bosnia and Herzegovina primarily refers to the liability of the State of Bosnia and Herzegovina for the impugned measures. Having regard to the ongoing discussion regarding the succession of the former SFRJ, it is presently impossible for the Federation to fulfil its obligations flowing from the Chamber's decision in *Medan and others* (loc. cit.).

70. It is further alleged that the issue at stake in these cases is the constitutionality of a law and not the infringement of human rights. These cases would therefore fall within the jurisdiction of the Constitutional Court. Moreover, the impugned legal acts were designed to place those prevented from buying JNA apartments on an equal footing with the applicants, and to protect State property. The measures were therefore justified under the second paragraph of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

B. The Applicants

71. The applicants maintain their complaints. Regarding the Federation's argument that other citizens were not treated equally to those who had the opportunity to purchase JNA apartments, the applicants stress the fact that they were all former members or employees of the JNA and had contributed to the Army Housing Fund. The apartments they purchased were constructed with means from this fund and not from the Housing Fund of the then Republic of Bosnia and Herzegovina. Consequently, the applicants cannot be compared with those who did not contribute to the Army Housing Fund.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

72. Before considering the cases on their merits the Chamber must decide whether to accept them, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement which

provides, *inter alia*, as follows:

> "2. The Chamber shall decide which applications to accept ... . In so doing the Chamber shall take into account the following criteria:
>
> (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted ... .
>
> (c) The Chamber shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, ... "

73. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that the present cases would fall within the jurisdiction of the Constitutional Court and presumably be incompatible with the Agreement within the meaning of Article VIII (2) (c) (see paragraph 70 above). However, the Chamber recalls that it is competent to consider "alleged and apparent violations of human rights as provided in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Protocols thereto" (Article II(2)(a) of the Agreement). The Federation's argument must therefore be rejected.

74. The Chamber notes that neither Party has raised any objection to the admissibility of the applications in light of the exhaustion requirement set out in Article VIII(2)(a) of the Agreement (cf., *a contrario*, e.g., *Blentić v. Republika Srpska,* case No. CH/96/17, decision of 3 December 1997, paragraphs 19-21, Decisions 1996-97, p. 87 in which the Chamber considered this admissibility criterion in light of the corresponding requirement in Article 26 of the Convention). Nor can the Chamber of its own motion find any grounds for declaring the present cases inadmissible.

75. The Chamber concludes therefore that all applications, including those where the applicants did not institute any such proceedings, are admissible.

B. Merits

76. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts established above indicate a breach by one or both of the respondent Parties of its or their obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention. The Chamber will therefore consider whether the annulment of the applicants' purchase contracts and the compulsory adjournment of any related civil proceedings constitutes a breach of the applicants' rights under Article I of the Agreement.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

77. The applicants complain that the contracts which they entered into for the purchase of their apartments were annulled retroactively by the Decree issued on 22 December 1995, which was adopted as law on 18 January 1996. They allege breach of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, which is in the following terms:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

78. As to whether, at the time when the December 1995 Decree came into force, the applicants had any rights under their contracts which constituted "possessions" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1, the Chamber refers to its decisions in the cases of *Medan and Others* and in the *16 JNA* cases (loc. cit., paragraph 33 and paragraphs 59-61, respectively). The answer to this question is therefore affirmative. The effect of the Decree was to annul those rights and the applicants were

therefore deprived of their possessions. It is accordingly necessary for the Chamber to consider whether these deprivations were justified under Article 1 of the Protocol as being "in the public interest" and "subject to the conditions provided for by law".

79. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that the infringed legal acts were designed to equalise the applicants' positions, to support those who were prevented from buying JNA apartments and to protect State property. These acts would therefore correspond with the requirements of Article 1 paragraph 2 of Protocol No. 1 to the Convention and justify the measures concerned in the present cases.

80. The applicants stress the fact that they were all former members or employees of the JNA and had contributed to the Army Housing Fund. The apartments they purchased were constructed with means from this fund and not from the Housing Fund of the then Republic of Bosnia and Herzegovina. Consequently, the applicants cannot be compared with those who had not contributed to the Army Housing Fund.

81. The Chamber finds that there is no material distinction between the present cases and those of *Medan and Others* and the *16 JNA* cases (loc. cit.). Moreover, the new legislation issued after the Chamber's decision in *Medan and Others* (see paragraph 10 above) did not change the present applicants' situation. It is true that under the 1997 Law the applicants may in principle repurchase their apartments (see paragraph 11 above). The Chamber notes, however, that the legislation posterior to the Decree of December 1995 and the related law of January 1996 (see paragraphs 10-11 above), as in force at present, cannot revalidate the applicants' original purchase contracts retroactively, that is to say with effect from the dates when those contracts were concluded. Accordingly, this legislation can have no bearing on the outcome of the present cases.

82. Accordingly, the Chamber finds, as in the earlier JNA cases decided on the merits, that the present applicants were also made to bear an "individual and excessive burden" and that there has been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

2. Article 6 of the Convention

83. Those applicants who instituted proceedings complain that the civil proceedings instituted with a view to obtaining recognition of their ownership and registration in the Land Registry, have been compulsorily adjourned by virtue of the February 1995 Decree. They allege a breach of Article 6 of the European Convention on Human Rights in this respect. Those applicants who did not institute proceedings allege a violation of Article 6 on the ground that the aforementioned Decree deprived them of their right of access to court. Article 6 reads, as far as relevant, as follows:

> "1. In the determination of his civil rights and obligations....everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law..."

84. As in the cases of *Medan and Others* and the *16 JNA* cases (loc. cit.) the Chamber notes that the court proceedings in question either were or would have been adjourned shortly after the Decree in question entered into force. As far as the Chamber is aware, this situation has continued up to this day. Accordingly, there is a continuing deprivation of the applicants' right of access to court for the purpose of having their civil claims determined, as guaranteed by Article 6 (see the Chamber's decisions in the cases of *Medan and Others* and the *16 JNA cases*, paragraphs 40 and 64, respectively and the European Court of Human Rights in the case of *Golder v. United Kingdom*, judgement of 21 February 1975, Series A No. 18, paragraphs 35 and 36). The Chamber sees no justification for this state of affairs in light of the conclusion which it has reached under Article 1 of the Protocol to the Convention. It follows that there is a breach of Article 6 of the Convention in the case of each applicant, in so far as the compulsory adjournment of his or her case has continued since 14 December 1995, when the Agreement came into force. The Chamber would add that any proceedings initiated would by now have lasted beyond a "reasonable time" due to the February 1995 Decree.

3. Article 13 of the Convention

85. Some applicants also maintain that they have been the victims of a breach of Article 13 of the Convention in that no effective remedy has been available to them in respect of their complaints. Article 13 provides as follows:

> "Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

86. In view of its decision under Article 6(1) of the Convention to the effect that the applicants have been denied access to court to establish their property rights, the Chamber considers it unnecessary also to examine the complaints under Article 13. The requirements of Article 13 are less strict than those of Article 6 and are absorbed by the latter (see, e.g., European Court of Human Rights, *Hentrich v. France* judgment of 22 September 1994, Series A No. 296, para. 65).

VII. REMEDIES

87. Under Article XI paragraph 1(b) of the Agreement the Chamber must also address the question what steps shall be taken by the respondent Party or Parties to remedy the breaches of the Agreement which it has found.

88. The Chamber notes that the legal situation remains essentially the same as that which it addressed in its decisions in the cases of *Medan and Others* and the *16 JNA* cases (loc. cit.). It is therefore appropriate to make orders similar to those issued in those cases.

89. The breaches of Article 1 of Protocol No. 1 which the Chamber has found arose from the legislation already referred to. The State is responsible for having passed that legislation, but the matters which it deals with are now within the responsibility of the Federation, which recognises and applies this legislation. In these circumstances the Chamber considers that it is the responsibility of the Federation to take the necessary legislative or administrative action to render ineffective the annulment of the applicants' contracts which was imposed. It will therefore make an order against the Federation to that effect.

90. The Chamber will also order the Federation to take all necessary steps to lift the compulsory adjournment of the court proceedings instituted by certain of the applicants and which the Chamber has found to be in violation of Article 6 of the Convention, and to take all necessary steps to secure the applicants' right of access to court.

91. With regard to possible compensatory awards, the Chamber first recalls that in accordance with its order for the proceedings in the respective cases, all applicants were afforded the possibility of claiming compensation within the time limit fixed for any reply to observations submitted by a respondent Party. The following applicants seek compensation:

92. Mr. Škamo (CH/98/137) requests to be reimbursed the difference between the purchase price paid (175.000 dinars) and the price as finally determined (153.491 dinars), (see para. 35 above). He further claims compensation in the following respective amounts: 10 DEM paid to his lawyer; 8 DEM apparently for posting his submissions to the Chamber; 10.000 DEM for being branded "a robber" in Ms. Nura Pinjo's observations on behalf of the Federation; 30.000 DEM for all traumas, maltreatment and intimidation suffered before, and for present sufferings and for disrespect shown by the Federation and its organs.

93. Mr. Šipčić (CH/98/143) claims compensation in the amount of 657 DEM per square meter of his apartment (he does not specify its surface), 10 DEM for lawyer's expenses, 5 DEM for postage, 10.000 DEM for being called "a plunderer" in Ms. Nura Pinjo's written observations on behalf of the Federation, and 30.000 DEM for the trauma he suffers and for the manner in which he has been treated by the Federation.

94. Mr. Ajkić (CH/98/149) claims compensation in the amount of KM 5.000 for the "mental

stress" he and his family have been subjected to as well as for medical treatments, lawyer's expenses, telephone and postage.

95. The Chamber finds it appropriate to award Mr. Škamo (CH/98/137) 18 KM for legal fees and postage. The Chamber rejects as outside its competence *ratione temporis* the request for a rebate for the amount he paid above the contract price. The Chamber also rejects the claim for 10.000 DEM for being branded "a robber" in Ms. Nura Pinjo's written observations as not being related to the violation of human rights which it has found. Finally, the Chamber rejects the request for 30.000 DEM for trauma suffered as the applicant cannot be said to have suffered any damage as a result of his inability to be registered as the owner (*see Bastijanović v. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina*, case No. CH/96/8, Decision on the Claim for Compensation of 29 July 1998, paragraph 15).

96. The Chamber finds it appropriate to award Mr. Šipčić (CH/98/143) 15 KM for legal fees and postage. The Chamber rejects his request for 657 DEM per square meter of his apartment as not relevant because the Chamber is ordering the respondent Party to register the applicant as owner of the apartment by conclusions 6 and 7, below. The Chamber also rejects the claim for 10.000 DEM for being called "a plunderer" in Ms. Nura Pinjo's written observations as not related to the violation of human rights. Finally, the Chamber rejects the request for 30.000 DEM for trauma suffered as the applicant cannot be said to have suffered any damage as a result of his inability to be registered as the owner (see the aforementioned Bastijanović decision, paragraph 15).

97. The Chamber finds it appropriate to award Mr. Ajkić (CH/98/149) 15 KM for legal fees and postage. As with Mr. Škamo and Mr. Šipčlć, the Chamber rejects Mr. Ajkić's request for compensation for mental stress and medical treatments as the applicant has not shown he suffered any damage as a result of his inability to be registered as the owner (see the aforementioned Bastijanović decision, paragraph 15).

VIII. CONCLUSIONS

98. For the above reasons the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the applications admissible;

2. by four votes to one, that the passing of legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' purchase contracts violated their rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of its obligations under Article I to the Agreement;

3. by four votes to one, that the recognition and application of the legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' contracts has violated their rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

4. unanimously, that the continuing adjournment since 14 December 1995 of court proceedings aiming at formal recognition of the applicants' property rights (whether or not actually initiated by them) has violated their right of access to a court and to a hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6 of the Convention, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

5. by four votes to one, that it is unnecessary to examine the applicants' complaints based on Article 13 of the Convention;

6. by four votes to one, to order the Federation to take all necessary steps to render ineffective the annulment of the applicants' contracts imposed by the Decree of 22 December 1995 and the Law of 18 January 1996;

7. unanimously, to order the Federation to take all necessary steps to lift the compulsory adjournment by the Decree of 3 February 1995 of court proceedings aiming at formal recognition of

the applicants' property right and to take all necessary steps to secure in this matter their right of access to court and to a hearing within a reasonable time;

8. (a) unanimously, to order the Federation to pay to the applicant, Mr. Škamo (CH/98/137) within three months, the sum of 18 KM in compensation for fees and expenses;

(b) unanimously, to reject the remainder of his claim for compensation;

9. (a) unanimously, to order the Federation to pay to the applicant Mr. Šipčlć (CH/98/143) within three months, the sum of 15 KM in compensation for fees and expenses;

(b) unanimously, to reject the remainder of his claim for compensation;

10. (a) unanimously, to order the Federation to pay to the applicant Mr. Ajkić (CH/98/149) within three months, the sum of 15 KM in compensation for fees and expenses;

(b) unanimously, to reject the remainder of his claim for compensation;

11. unanimously, to order that simple interest at an annual rate of four per cent will be payable over the awarded sums or any unpaid portion thereof, from the date of expiry of the above-mentioned three month period until the date of settlement; and

12. unanimously, to order the Federation to report to it by 15 April 1999 on the steps taken by it to give effect to this decision.

(signed)
Leif BERG
Registrar of the Chamber

(signed)
Michèle PICARD
President of the First Panel

DECISION ON THE ADMISSIBILITY AND MERITS

DELIVERED ON 15 JANUARY 1999

Velimir OSTOJIĆ AND 31 OTHER JNA CASES

against

BOSNIA AND HERZEGOVINA
AND
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, sitting as the Second Panel on 13 January 1999 with the following members present:

Mr. Giovanni GRASSO, President
Mr. Viktor MASENKO-MAVI, Vice-President
Mr. Vlatko MARKOTIĆ
Mr. Jakob MÖLLER
Mr. Mehmed DEKOVIĆ
Mr. Manfred NOWAK
Mr. Vitomir POPOVIĆ

Mr. Leif BERG, Registrar
Ms. Olga KAPIĆ, Deputy Registrar

Having considered the admissibility and merits of case no. CH/97/82 and the 31 other applications introduced pursuant to Article VIII(1) of the Human Rights Agreement ("the Agreement") set out in Annex 6 to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina and listed in part III B of this decision;

Adopts the following decision pursuant to Articles VIII(2) and Article XI of the Agreement and Rules 52, 57 and 58 of the Chamber's Rules of Procedure:

I. INTRODUCTION

1. The present decision concerns 32 so-called JNA cases considered to be directed against the State of Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina. The names of the individual applicants and the corresponding case numbers are listed in part III B of the decision.

2. In 1991 or 1992 the applicants contracted to buy apartments from the Yugoslav National Army ("the JNA"). The contracts were annulled by legislation passed shortly after the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina entered into force in December 1995. The applicants complain that the annulment of their contracts violated their property rights as guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention") and also allege violations of Articles 6 and 13 of the Convention.

3. These 32 cases resemble the cases of *Medan and Others v. Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia and Herzegovina* (cases nos. CH/96/3, 8 and 9, decision on the merits of 7 November 1997, Decisions on the Admissibility and Merits 1996-1997, p. 53) and the *16 JNA cases* (decision on the admissibility and the merits of 12 June 1998, Decisions January-June 1998, p. 37).

II. PROCEEDINGS BEFORE THE CHAMBER

4. The applications were introduced between November 1997 and February 1998 and registered between November 1997 and April 1998. Some applicants are represented by lawyers. Applicant Miskin (CH/97/102) is represented by his father.

5. Some of the applications were directed against both Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina, whereas others were initially directed either against Bosnia and Herzegovina or the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Chamber considered, however, that the applicants' complaints raised issues which might in all cases engage the responsibility of both the State and the Federation of Bosnia and Herzegovina. It therefore decided to treat all cases as being directed against both the State and the Federation (see also the decision in the *16 JNA* cases, loc. cit., paragraph 4 and the *Medan and Others* decision, loc. cit., paragraphs 28-30 and 44-47).

6. On 7 April and 15 May 1998 the Second Panel decided pursuant to Rule 49(3)(b) of the Rules of Procedure to transmit the applications to the respondent Parties for observations on their admissibility and merits.

7. The Federation of Bosnia and Herzegovina submitted observations between April and June 1998. The State of Bosnia and Herzegovina did not submit any observations. The applicants replied between July and October 1998. In accordance with the Chamber's order for the proceedings in the respective cases, all applicants were afforded the possibility of claiming compensation within the time limit fixed for any reply to observations submitted by a respondent Party.

8. The Second Panel deliberated on the admissibility and the merits of the cases on 18 December 1998 and on 11 January 1999. On the first-mentioned date the Panel decided, under Rule 34 of its Rules of Procedure, to join the applications. On 11 January 1999 the Panel also considered the applicants' compensation claims and on 13 January 1999 it adopted the present decision.

III. ESTABLISHMENT OF THE FACTS

A. Relevant domestic law

9. The apartments occupied by the applicants were all socially owned property over which the JNA had jurisdiction. Such property was considered to belong to society as a whole. Each applicant enjoyed an occupancy right in respect of his or her apartment. An occupancy right was a right, subject to certain conditions, to occupy an apartment on a permanent basis.

10. Each of the applicants contracted to purchase his or her apartment under the Law on Securing

Housing for the Yugoslav National Army (Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, No. 84/90). This Law came into force on 6 January 1991. In the following years a number of Decrees with force of law as well as laws proper were issued by the Government of the Republic of Bosnia and Herzegovina, the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Parliament of the Republic of Bosnia and Herzegovina with the aim of regulating social property issues in general and social property over which the JNA had jurisdiction in particular (see the Chamber's decision in the cases of *Medan and others*, loc. cit., paragraphs 9-13). These legal instruments included, amongst others, a Decree imposing a temporary prohibition on the sale of socially owned property, issued on 15 February 1992 by the Government of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 4/92). Subsequently, a Decree with force of law, issued on 3 February 1995 by the Presidency of the Republic (Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina, No. 5/95), ordered courts and other state authorities to adjourn proceedings relating to the purchase of apartments and other properties under the Law on Securing Housing for the JNA. This Decree entered into force on 10 February 1995, the date of its publication in the Official Gazette. On 22 December 1995 the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina issued a Decree with force of law (Official Gazette, No. 50/95) to the effect that contracts for the sale of apartments and other property concluded on the basis of, *inter alia*, the Law on Securing Housing for the JNA were retroactively invalid. This Decree entered into force on the same day. It was adopted as a law by the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina and promulgated on 25 January 1996 (Official Gazette, No. 2/96).

11. The Decree of 22 December 1995 also provided that questions connected with the purchase of real estate which was the subject of annulled contracts would be resolved under a law to be adopted in the future. On 6 December 1997 the Law on the Sale of Apartments with an Occupancy Right came into force (Official Gazette of the Federation, No. 27/97). This law was amended by a law of 23 March 1998 (Official Gazette, No. 11/98). Neither law affected the annulment of the present applicants' contracts.

B. The individual cases

12. The applicants are former employees of the JNA. The facts of the cases as they appear from the applicants' respective submissions and the documents in the case file are not in dispute and may be summarised as follows. It should be noted that the amount paid by each applicant at or around the time of contracting to purchase an apartment (henceforth "the purchase price") does not necessarily reflect the officially determined price of the dwelling. This is because the applicants were only obliged to pay the difference between the last-mentioned price and their earlier accumulated contributions to the JNA Housing Fund. For instance, in CH/98/158 the applicant was required to pay only 10 dinars on top of such a contribution.

1. The case of Mr. Velimir OSTOJIĆ (CH/97/82)

13. On 14 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Envera Sehovića 3/VI in Sarajevo, having paid the purchase price 209.126 dinars on 7 February 1992.

14. On 18 March 1994 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 10 February 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995. The Court's decision stated that no special appeal was allowed. The proceedings have remained adjourned since.

2. The case of Mr. Alojz ZBAČNIK (CH/97/84)

15. On 27 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Topal Osman Paše 3/II in Sarajevo. The applicant did not have to pay anything for the apartment, because his contribution to the JNA Housing Fund was higher than the determined price (608.843 dinars).

16. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

3. The case of Mrs. Mila GRBAVAC (CH/97/86)

17. On 28 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Meše Selimovića Boulevard 1/XIV in Sarajevo, having paid the purchase price (287.500 dinars) on 14 February 1992.

18. On 15 February 1994 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that she was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 27 February 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995. The proceedings have remained adjourned since.

4. The case of Mr. Tomo MIHALJEVIĆ (CH/97/88)

19. On 14 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Kolodvorska 13/XI in Sarajevo, having paid the purchase price (98.887 + 270.000 dinars) on 13 March and 7 February 1992.

20. On 18 March 1994 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 10 February 1995 the Court issued a decision adjourning the applicant's case under the Decree of 3 February 1995. The Court's decision stated that no special appeal was allowed. The proceedings have remained adjourned since.

5. The case of Mr. Zdravko NEŠOVANOVIĆ (CH/97/90)

21. On 27 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Topal Osman Paše 5/III in Sarajevo, having paid the purchase price (62.721 dinars) on 6 February 1992.

22. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

6. The case of Mr. Dedo BIKIĆ (CH/97/92)

23. On 28 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Topal Osman Paše 5/IV in Sarajevo, having paid the purchase price (54.000 + 285 dinars) on 29 January and 28 February 1992.

24. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

7. The case of Mr. Fadil HRBENIĆ (CH/97/94)

25. On 3 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Topal Osman Paše 5/p in Sarajevo, having paid the purchase price (389.568 dinars) on 13 February 1992.

26. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

8. The case of Mrs. Sultanija ĆATO (CH/97/96)

27. On 9 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Alojza Beneca 2/IV in Sarajevo, having paid the purchase price (113.432 dinars) on 13 February 1992.

28. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have

herself registered as the owner of the apartment.

9. The case of Mr. Tadija BREKALO (CH/97/100)

29. On 13 November 1991 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Džemala Bijedića 42 in Sarajevo and paid the purchase price due (265.106 dinars) on 3 December 1991.

30. The contract was certified by the First Instance Court II in Sarajevo. The applicant orally requested that the contract be entered in the Land Registry, but in March 1992 he was told that it was prohibited to register the purchased JNA apartments. In 1994 he again requested that his apartment be registered, but was given the same reply.

10. The case of Mr. Ljubo MISKIN (CH/97/102)

31. On 10 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Omera Maslića 6-a/III in Sarajevo and paid the purchase price due (1.295.295,50 dinars) on 13 February 1992.

32. On 3 November 1994 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 29 March 1995 the Court issued a decision adjourning his case under the Decree of 3 February 1995. The Court's decision stated that no special appeal was allowed. The proceedings have remained adjourned since.

11. The case of Mr. Zejnil BRKOVIĆ (CH/98/116)

33. On 29 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Kolodvorska 13/XIII in Sarajevo, having paid the purchase price (81.717 dinars) on 11 February 1992.

34. On 2 December 1993 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. He received invitations to appear before the Court on several occasions between January 1994 and February 1995 but the defendant never appeared. On 10 February 1995 the Court issued a decision adjourning the case under the Decree of 3 February 1995. The decision stated that no special appeal was allowed. The proceedings have remained adjourned since.

12. The case of Mr. Ilija GLEĐA (CH/98/118)

35. On 25 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Kolodvorska 13 in Sarajevo, having paid the purchase price (82.000 dinars) on 10 February 1992.

36. The applicant later instituted civil proceedings in the First Instance Court I in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. The Court issued a decision on an unknown date adjourning the case under the Decree of 3 February 1995. The proceedings have remained adjourned since.

13. The case of Mr. Jure KAURLOTO (CH/98/122)

37. On 19 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Hasana Brkića 38 in Sarajevo, having paid the purchase price (15.000 dinars) on 7 February 1992.

38. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

14. The case of Mr. Jordan REMENOVIĆ (CH/98/128)

39. On 20 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Aleja Bosanskih Vladara 22 in Tuzla. The purchase price (576.676 dinars) was paid on 12 February 1992 by means of his contribution to the JNA Housing Fund.

40. The applicant has not initiated any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

15. The case of Mr. Novica RADAN (CH/98/134)

41. On 28 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Patriotske Lige 38 in Sarajevo, having paid the purchase price (53.185 dinars) on 12 February 1992.

42. The applicant has not initiated court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

16. The case of Mr. Redžo MEHANOVIĆ (CH/98/144)

43. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Tuzla at Aleja Bosanskih Vladara 22, having paid the purchase price (11.000 dinars) on 11 February 1992.

44. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

17. The case of Mr. Smajo MAŠOVIĆ (CH/98/146)

45. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Aleja Bosanskih Vladara 18 in Tuzla, having paid the purchase price (26.000 dinars) on 1 February 1992.

46. The applicant has not initiated any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

18. The case of Mr. Alija ZOLETIĆ (CH/98/152)

47. The applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment on 3 April 1992 and paid the purchase price (712.897 dinars).

48. The applicant did not initiate any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment. On 21 August 1996 he died but his widow has stated that she wishes to pursue the proceedings before the Chamber.

19. The case of Mr. Risto MILIĆEVIĆ (CH/98/154)

49. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Aleja Bosanskih Vladara 25/III in Tuzla, having paid the purchase price (150.000 + 100.000 dinars) on 3 February 1992.

50. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

20. The case of Mr. Džemal MULIĆ (CH/98/156)

51. On 11 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Topal Osman Paše 18/VI in Sarajevo and paid the purchase price due (588.744 dinars) on 12 February 1992. The contract was certified by the Civil Administration of Social Income of the Municipality of Novo Sarajevo on 11 February 1992.

52. In March 1992 the applicant submitted a request for registration to the First Instance Court II in Sarajevo, but he never received any response.

21. The case of Mrs. Boja ANTONIĆ (CH/98/158)

53. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at M. Tita 62 in Tuzla, having paid 10 dinars on 31 January 1992.

54. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have herself registered as the owner of the apartment.

22. The case of Mr. Smail HADŽIĆ (CH/98/162)

55. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Dr. Ivana Ribara 15 in Tuzla, having paid the purchase price (1.000 dinars) on 28 January 1992.

56. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

23. The case of Mr. Tibor BEVC (CH/98 /164)

57. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Armije BiH 23 in Tuzla, having paid the purchase price on 13 February 1992 (5.549,90 dinars) and 30 April 1992 (36.000 dinars).

58. The applicant has not initiated any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

24. The case of Mr. Slavko DAKIĆ (CH/98/176)

59. The applicant concluded an undated purchase contract for a JNA apartment at Šehida 31 in Travnik and paid the purchase price (411.666 dinars) on 31 March 1992.

60. The applicant initiated court proceedings at the Court of First Instance in Travnik to have himself registered as the owner of the apartment on 18 January 1995. These proceedings were adjourned on 31 May 1996 pursuant to the Decree of 3 February 1995.

25. The case of Mr. Nikola IVKOVIĆ (CH/98/182)

61. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Armije BiH 17 in Tuzla, having paid the purchase price on 6 March 1992 (460.000 dinars).

62. The applicant has not initiated any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

26. The case of Mr. Džemal MUMINOVIĆ (CH/98/184)

63. On 5 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Veljka Vlahovića 98 in Tuzla, having paid the purchase price (220.000 dinars) on 13 February 1992.

64. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

27. The case of Mrs. Marija CVETKOVIĆ (CH/98/186)

65. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Tuzla at Armije BiH 19, having paid the purchase price (540.000 dinars) on 3 February 1992.

66. It appears from the file that the applicant has never instituted any court proceedings to have herself registered as the owner of the apartment.

28. The case of Mr. Halid KRIVOŠIJA (CH/98/188)

67. On 4 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Aleja Bosanski Vladara 20 in Tuzla. The purchase price (405.654 dinars) was paid on 2 March 1992 by means of his contribution to the JNA Housing Fund.

68. The applicant has not initiated any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

29. The case of Mr. Mitar RAJIĆ (CH/98/236)

69. On 31 March 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Envera Sehovića 7/VIII in Sarajevo, having paid the purchase price (200.463 dinars) on 12 February and 5 March 1992.

70. On 28 March 1994 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 10 February 1995 the Court adjourned his case under the Decree of 3 February 1995. The decision stated that no special appeal was allowed. The proceedings have remained adjourned since.

30. The case of Mr Franjo MIOĆ (CH/98/238)

71. On 14 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment in Sarajevo at Envera Sehovića 28/III and paid the purchase price (245.000 dinars).

72. On 18 March 1994 the applicant instituted civil proceedings in the First Instance Court II in Sarajevo, seeking to establish that he was entitled to recognition as owner of the apartment and to be registered in the Land Registry as such. On 10 February 1995 the Court adjourned his case under the Decree of 3 February 1995. The proceedings have remained adjourned since.

31. The case of Mr. Zvonimir MILENKOVIĆ (CH/98/244)

73. On 3 April 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Slatina 3 in Tuzla, having paid the purchase price (110.000 dinars) on 12 February 1992.

74. The applicant has not initiated any court proceedings to have himself registered as the owner of the apartment.

32. The case of Mrs. Jadranka MILETIĆ (CH/98/256)

75. On 10 February 1992 the applicant concluded a purchase contract for a JNA apartment at Patriotska Lige 38 in Sarajevo and paid the purchase price (357.000 dinars) on 14 February 1992.

76. The applicant has not initiated any court proceedings to have herself registered as the owner of the apartment.

IV. COMPLAINTS

77. The applicants essentially complain that the retroactive annulment of their purchase contracts and the compulsory adjournment of their civil proceedings under the Decree No. 5/95 (see paragraph 10 above) involved violations of their rights under Article 6 and 13 of the Convention and Article 1 of Protocol 1 to the Convention.

V. SUBMISSIONS OF THE PARTIES

A. The Respondent Parties

1. Bosnia and Herzegovina

78. No observations have been received from the State of Bosnia and Herzegovina.

2. The Federation of Bosnia and Herzegovina

79. The Federation of Bosnia and Herzegovina primarily refers to the liability of the State of Bosnia and Herzegovina for the impugned measures. Regarding the succession of the former SFRJ, the Federation maintains that it is impossible for the Federation to fulfil its obligations flowing from the Chamber's decision in *Medan and others* (loc. cit.).

80. It is further alleged that the issue at stake in these cases is the constitutionality of a law and not the infringement of human rights. These cases would therefore fall within the jurisdiction of the Constitutional Court. Moreover, the impugned legal acts were designed to support those citizens who were prevented from buying JNA apartments, and to protect State property. The measures were therefore justified under the second paragraph of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

B. The Applicants

81. The applicants maintain their complaints. Regarding the Federation's argument that other citizens were not treated equally to those who had the opportunity to purchase JNA apartments, the applicants stress the fact that they were all employees of the former JNA and had contributed to the Army Housing Fund. The apartments they purchased were constructed with means from this fund and not from the Housing Fund of the then Republic of Bosnia and Herzegovina. Consequently, the applicants cannot be compared with those who did not contribute to the Army Housing Fund.

VI. OPINION OF THE CHAMBER

A. Admissibility

82. Before considering the cases on their merits the Chamber must decide whether to accept them, taking into account the admissibility criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement which, so far as relevant, provides as follows:

> "2. The Chamber shall decide which applications to accept ... . In so doing the Chamber shall take into account the following criteria:
>
> (a) Whether effective remedies exist, and the applicant has demonstrated that they have been exhausted ...
>
> (c) The Chamber shall also dismiss any application which it considers incompatible with this Agreement, ... "

83. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that the present cases would fall within the jurisdiction of the Constitutional Court and presumably be incompatible with the Agreement within the meaning of Article VIII (2) (c) (see paragraph 80 above). However, the Chamber recalls that it is competent to consider "alleged and apparent violations of human rights as provided in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Protocols thereto" (Article II(2)(a) of the Agreement). The Federation's argument must therefore be rejected.

84. In the case of *Blentić v. Republika Srpska* (Case No. CH/96/17, decision of 3 December 1997, paragraphs 19-21, with further reference) the Chamber considered the admissibility criterion in Article VIII (2) (a) of the Agreement in light of the corresponding requirement in Article 26 of the

Convention to exhaust domestic remedies. It noted that the European Court of Human Rights has found that such remedies must be sufficiently certain not only in theory but in practice, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness. The Court has, moreover, considered that in applying the rule on exhaustion it is necessary to take realistic account not only of the existence of formal remedies in the legal system of the Contracting Party concerned but also of the general legal and political context in which they operate as well as of the personal circumstances of the applicants.

85. In the present case neither Party has argued, for the purposes of Article VIII(2)(a) of the Agreement, that an effective remedy was available to the applicants. The Chamber observes that the Decree of 15 February 1992 provided for a temporary prohibition of the sale of socially owned property. Under the Decree of 3 February 1995 courts and other state authorities were to adjourn proceedings relating to the purchase of JNA apartments and under the Decree of 22 December 1995 the contracts for the sale of these apartments were retroactively declared invalid (see paragraphs 10-11 above).

86. The experience of those applicants who instituted court proceedings indicates that redress was not available through the courts. Accordingly, the Chamber finds that none of the applicants had any effective remedies available to them within the meaning of Article VIII(2)(a) of the Agreement.

87. Neither Party has raised any other objection to the admissibility of the applications in light of the criteria set out in Article VIII(2) of the Agreement.

88. The Chamber concludes therefore, especially in light of the experience of those applicants who instituted court proceedings, that all the applications, including those where the applicants did not institute any such proceedings, are admissible.

B. Merits

89. Under Article XI of the Agreement the Chamber must next address the question whether the facts established above indicate a breach by one or both of the respondent Parties of its or their obligations under the Agreement. In terms of Article I of the Agreement the Parties are obliged to "secure to all persons within their jurisdiction the highest level of internationally recognised human rights and fundamental freedoms", including the rights and freedoms provided for in the Convention. The Chamber will therefore consider whether the annulment of the applicants' purchase contracts and the compulsory adjournment of any related civil proceedings constitutes a breach of the applicants' rights under Article I of the Agreement.

1. Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

90. The applicants complain that the contracts which they entered into for the purchase of their apartments were annulled retroactively by the Decree issued on 22 December 1995, which was adopted as law on 18 January 1996. They allege a breach of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, which is in the following terms:

> "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.
>
> The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties."

91. As to whether, at the time when the December 1995 Decree came into force, the applicants had any rights under their contracts which constituted "possessions" for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1, the Chamber refers to its decisions in the cases of *Medan and Others* and in the *16 JNA* cases (loc. cit., paragraph 33 and paragraphs 59-61, respectively). The answer to this question is therefore affirmative. The effect of the Decree was to annul those rights and the applicants were therefore deprived of their possessions. It is accordingly necessary for the Chamber to consider whether these deprivations were justified under Article 1 of the Protocol as being "in the public interest" and "subject to the conditions provided for by law".

92. The Federation of Bosnia and Herzegovina argues that the infringed legal acts were designed to equalise the applicants' positions, to support those who were prevented from buying JNA apartments and to protect State property. These acts would therefore correspond with the requirements of Article 1 paragraph 2 of Protocol No. 1 to the Convention and justify the measures concerned in the present cases.

93. The applicants stress the fact that they were all employees of the former JNA and had contributed to the Army Housing Fund. The apartments they purchased were constructed with means from this fund and not from the Housing Fund of the then Republic of Bosnia and Herzegovina. Consequently, the applicants cannot be compared with those who had not contributed to the Army Housing Fund.

94. The Chamber finds that there is no material distinction between the present cases and those of *Medan and Others* and the *16 JNA* cases (loc. cit.). Moreover, the new legislation issued after the Chamber's decision in *Medan and Others* (see paragraph 12 above) did not change the present applicants' situation. Accordingly, the Chamber finds, as in the earlier JNA cases decided on the merits, that the present applicants were also made to bear an "individual and excessive burden" and that there has been a violation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention.

2. Article 6 of the Convention

95. Those applicants who instituted proceedings complain that the civil proceedings instituted with a view to obtaining recognition of their ownership and registration in the Land Registry, have been compulsorily adjourned by virtue of the February 1995 Decree. They allege a breach of Article 6 of the European Convention on Human Rights in this respect. Those applicants who did not institute proceedings allege a violation of Article 6 on the ground that the aforementioned Decree deprived them of their right of access to court. Article 6 reads, as far as relevant, as follows:

> "1. In the determination of his civil rights and obligations….everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law…"

96. As in the cases of *Medan and Others* and the *16 JNA* cases (loc. cit.) the Chamber notes that the court proceedings in question either were or would have been adjourned after the Decree in question entered into force. As far as the Chamber is aware, this situation has continued up to this day. Accordingly, there is a continuing deprivation of the applicants' right of access to court for the purpose of having their civil claims determined, as guaranteed by Article 6 (see the Chamber's decisions in the cases of *Medan and Others* and the *16 JNA cases*, paragraphs 40 and 64, respectively, and European Court of Human Rights in the case of *Golder v. United Kingdom*, judgement of 21 February 1975, Series A No. 18, paragraphs 35-36). The Chamber sees no justification for this state of affairs in light of the conclusion which it has reached under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. It follows that there is a breach of Article 6 of the Convention in the case of each applicant, in so far as the compulsory adjournment of his case has or would have continued since 14 December 1995, when the Agreement came into force. The Chamber would add that any proceedings initiated would by now have lasted beyond a "reasonable time" due to the February 1995 Decree.

3. Article 13 of the Convention

97. Some applicants also maintain that they have been the victims of a breach of Article 13 of the Convention in that no effective remedy has been available to them in respect of their complaints. Article 13 provides as follows:

> "Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

98. In view of its decision under Article 6(1) of the Convention to the effect that the applicants have been denied access to court to establish their property rights, the Chamber considers it unnecessary also to examine the complaints under Article 13. The requirements of Article 13 are less strict than those of Article 6 and are absorbed by the latter (see, e.g., European Court of Human Rights, *Hentrich v. France* judgment of 22 September 1994, Series A No. 296, paragraph 65).

VII. REMEDIES

99. Under Article XI paragraph 1(b) of the Agreement the Chamber must also address the question what steps shall be taken by the respondent Party or Parties to remedy the breaches of the Agreement which it has found.

100. The Chamber notes that the legal situation remains essentially the same as that which it addressed in its decisions in the cases of *Medan and Others* and the *16 JNA* cases (loc. cit.). It is therefore appropriate to make orders similar to those issued in those cases.

101. The breaches of Article 1 of Protocol No. 1 arose from the legislation already referred to. The State is responsible for having passed that legislation, but the matters which it deals with are now within the responsibility of the Federation, which recognises and applies this legislation. In these circumstances the Chamber considers that it is the responsibility of the Federation to take the necessary legislative or administrative action to render ineffective the annulment of the applicants' contracts which was imposed. It will therefore make an order against the Federation to that effect.

102. The Chamber will also order the Federation to take all necessary steps to lift the compulsory adjournment of the court proceedings instituted by certain of the applicants and which the Chamber has found to be in violation of Article 6 of the Convention, and to take all necessary steps to secure the applicants' right of access to court.

103. With regard to possible compensatory awards, the Chamber first recalls that in accordance with its order for the proceedings in the respective cases, all applicants were afforded the possibility of claiming compensation within the time limit fixed for any reply to observations submitted by a respondent Party. The following applicants seek compensation:

104. Mr. Miskin (CH/97/102) claims "compensation for all legal costs, including his lawyer, and costs related to the damage to his health caused by the violation of his rights". No amounts have been specified.

105. Mr. Remenović (CH/98/128) claims compensation in the respective amounts of 10 DEM (German marks) for his lawyer; 5 DEM for the postal costs of submissions to the Chamber; 10.000 DEM for being branded "a robber" in Ms. Nura Pinjo's observations on behalf of the Federation; and 30.000 DEM for all traumas, maltreatment and intimidation suffered before, and for present sufferings and disrespect for the members of the former JNA.

106. Mr. Zoletić (CH/98/152) claims compensation in the respective amounts of 10 DEM for his lawyer; 5 DEM for the postal costs of submissions to the Chamber; 10.000 DEM for being branded "a robber" in Ms. Nura Pinjo's observations on behalf of the Federation; and 30.000 DEM for all traumas, maltreatment and intimidation suffered before, and for present sufferings and disrespect for the members of the former JNA.

107. Ms. Antonić (CH/98/158) claims compensation for mental stress, medical costs, legal counselling, and postal and phone costs, in the total amount of 2.000 KM (Konvertibilnih Maraka).

108. Mr. Hodžić (CH/98/162) reserves the right to claim compensation for future costs for representation and travel.

109. Mr. Bevc (CH/98/164) claims compensation, conditionally, for "any further illegal decision which would not recognise his ownership according to the purchase contract" (857 DEM/m^2 of floor surface). He makes an unconditional claim in the respective amounts of 10 DEM paid to his lawyer; 5 DEM for postal costs for submitting documents to the Chamber; 10.000 DEM for being branded "a

robber" in Ms. Nura Pinjo's observations on behalf of the Federation; and 30.000 DEM for all traumas, maltreatment and intimidation suffered before, and for present sufferings and disrespect shown by the organs of the Federation and its laws.

110. Mr. Dakić (CH/98/176) claims compensation in the following respective amounts for legal costs allegedly incurred on the basis of the Advocates' Tariff of the Federation: 450 DEM for the submission of a complaint of 18 January 1995; 450 DEM for his representation before the Court in Travnik on 31 May 1996; 450 DEM for the preparation of his application to the Chamber; and 450 DEM for the preparation of his statement in reply to the Federation.

111. Mr. Ivković (CH/98/182) filed his compensation claim out of time, explaining that he had been on a trip and that his neighbour had not delivered the Chamber's letter to him in time. He requests to be reimbursed the rebate, i.e. the difference between the purchase price paid in advance (460.000 dinars) and the price as finally determined in 1992 (453.397 dinars). He also claims compensation in the following respective amounts: 10 DEM paid to his lawyer; 8 DEM for postal costs of submissions to the Chamber; 10.000 DEM for being branded "a robber" in Ms. Nura Pinjo's observations on behalf of the Federation; and 30.000 DEM for all traumas, maltreatment and intimidation suffered before, and for present sufferings and disrespect shown by the Federation and its organs.

112. Mr. Krivošija (CH/98/188) requests to be reimbursed the difference between the purchase price and commission paid (407.654 dinars) and the price as finally determined (405.654 dinars). He also claims compensation in the following respective amounts: 10 DEM paid to his lawyer; 8 DEM for postal costs of submissions to the Chamber; 10.000 DEM for being branded "a robber" in Ms. Nura Pinjo's observations on behalf of the Federation; and 30.000 DEM for all traumas, maltreatment and intimidation suffered before, and for present sufferings and disrespect shown by the Federation and its organs.

113. Mr. Milenkovič (CH/98/244) claims compensation in the amount of 10 DEM paid to his lawyer and 20 DEM for the forms and submissions to the Chamber (apparently for postage and photocopying).

114. The Chamber first recalls that its jurisdiction *ratione temporis* is limited to the period after the entry into force of the Agreement on 14 December 1995. This means that the Chamber cannot award any compensation for damage suffered before that date or relating to events occurring before that date. Compensation may be awarded in particular in respect of pecuniary or non-pecuniary (moral) damage as well as for costs and expenses incurred by the applicants in order to prevent the breach found or to obtain redress thereof. Any costs and expenses claimed should be specified (see, e.g., CH/96/30, *Damjanović* decision of 11 March 1998, Decisions and Reports January-June 1998, p. 27, paragraph 23).

115. The Chamber further recalls that it has already rejected a compensation claim lodged by an applicant unable to register himself as owner of his JNA apartment, considering that he had not been threatened with being evicted and had not attempted, for instance, to sell his apartment or use it as security for a loan or other matter (CH/96/8, *Bastijanović* decision of 15 July 1998, paragraph 15; cf,, *a contrario*, see CH/96/22, *Bulatović* decision of 15 July 1998, paragraph 18; both to be published in Decisions and Reports 1998). Moreover, for want of detailed evidence of any loss suffered, the Chamber has rejected claims for compensation on account of any adjournment past 14 December 1995 of court proceedings initiated by applicants for the purpose of their being registered as owners of JNA apartments in respect of which their contracts had been nullified (see the aforementioned decisions, paragraph 17).

116. Turning to the present cases, the Chamber notes that ten of the 32 applicants have made compensation claims in one form or another, some of them specifying the respective amounts of compensation claimed for pecuniary and non-pecuniary damage, others without specifying any such amounts. Certain applicants have claimed 10.000 DEM in compensation for being referred to, in a defamatory manner, as "robbers" in submissions made on behalf of the Federation and 30.000 DEM for other non-pecuniary damage ("traumas", "maltreatment" and "intimidation") allegedly suffered on account of disrespect shown by the Federation.

117. As for the claims for non-pecuniary damage in the amounts of 10.000 and 30.000 DEM, the Chamber considers that the present decision finding violations of the applicants' rights under the Convention constitutes adequate satisfaction (cf. the above-mentioned *Bulatović* decision, paragraph 18). The same is true for the applicants' other claims for non-pecuniary damage which are couched in different terms. The remaining parts of the compensation claims will be dealt with individually below.

118. The Chamber rejects as unsubstantiated the claim of applicant Miskin (CH/97/102) for compensation for legal costs.

119. The Chamber finds it appropriate to award applicants Remenović (CH/98/128) and Zoletić (CH/98/152) 15 KM each in compensation for costs and expenses.

120. The Chamber rejects as unsubstantiated the claim of applicant Antonić (CH/98/158) for compensation of costs relating to legal counselling. The Chamber finds it appropriate, however, to award him 10 KM in compensation for costs and expenses.

121. The Chamber notes, with reference to applicant Hodžić (CH/98/162), who has reserved his right to claim compensation for future costs, that he has not claimed any compensation within the prescribed time-limit. Accordingly, no compensation can be awarded.

122. With reference to applicant Bevc (CH/98/164) the Chamber notes that, whilst claiming certain compensation conditionally, he has not lodged any final and unambiguous claim within the prescribed time-limit. Accordingly, no compensation can be awarded in this respect. The Chamber finds it appropriate, however, to award him 15 KM in compensation for costs and expenses.

123. With reference to applicant Dakić (CH/98/176) the Chamber notes that part of his compensation claim relates to legal costs allegedly incurred in January 1995, i.e. prior to the entry into force of the Agreement. This part of the claim must therefore be rejected. As for the remainder of his claim, the Chamber finds it appropriate, taking into account the Advocates' Tariff, to award him a total of 200 KM in compensation for legal costs and expenses incurred in the proceedings before the Court in Travnik in May 1996 and before the Chamber (50 and 150 KM, respectively).

124. With reference to applicant Ivković (CH/98/182) the Chamber accepts to consider his compensation claim for the reason invoked by him. It notes, however, that in so far as he requests reimbursement of the difference between the purchase price paid in advance and the price finally determined these events took place before 14 December 1995. This part of his claim must therefore be rejected. The Chamber finds it appropriate, however, to award him 18 KM in compensation for costs and expenses.

125. With reference to applicant Krivošija (CH/98/188) the Chamber likewise rejects, for the reason stated in paragraph 124, his claim for reimbursement of the difference between the purchase price and commission paid in advance and the price finally determined. The Chamber finds it appropriate, however, to award him 18 KM in compensation for costs and expenses.

126. The Chamber finds it appropriate to award applicant Milenković (CH/98/244) 30 KM in compensation for costs and expenses.

VIII. CONCLUSIONS

127. For the above reasons the Chamber decides:

1. unanimously, to declare the applications admissible;

2. unanimously, that the passing of legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' purchase contracts violated their rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, Bosnia and Herzegovina thereby being in breach of its obligations under Article I to the Agreement;

3. unanimously, that the recognition and application of the legislation providing for the retroactive nullification of the applicants' contracts has violated their rights under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

4. unanimously, that the continuing adjournment after 14 December 1995 of all court proceedings aiming at formal recognition of the applicants' property rights (whether or not actually initiated by them) has violated their right of access to a court and to a hearing within a reasonable time as guaranteed by Article 6 of the Convention, the Federation thereby being in breach of its obligations under Article I of the Agreement;

5. unanimously, that it is unnecessary to examine the applicants' complaints based on Article 13 of the Convention;

6. unanimously, to order the Federation to render ineffective the retroactive annulment of the applicants' contracts imposed by the Decree of 22 December 1995 and the Law of 18 January 1996;

7. unanimously, to order the Federation to take effective steps to lift the adjournment by the Decree of 3 February 1995 of court proceedings aiming at formal recognition of the applicants' property rights and to take all necessary steps to secure in this matter their right of access to court and to a hearing within a reasonable time;

8. by six votes to one, to order the Federation to pay to the applicants below, within three months, the following sums in compensation for fees and expenses:

(a) to applicant Remenović (CH/98/128) 15 KM;

(b) to applicant Zoletić (CH/98/152) 15 KM;

(c) to applicant Antonić (CH/98/158) 10 KM;

(d) to applicant Bevc (CH/98/164) 15 KM;

(e) to applicant Dakić (CH/98/176) 200 KM;

(f) to applicant Ivković (CH/98/182) 18 KM;

(g) to applicant Krivošija (CH/98/188) 18 KM;

(h) to applicant Milenković (CH/98/244) 30 KM;

9. by six votes to one, to reject the remainder of the applicants' claims for compensation;

10. by six votes to one, to order that simple interest at an annual rate of four per cent will be payable over the awarded sums or any unpaid portion thereof, from the date of expiry of the above-mentioned three month period until the date of settlement; and

11. unanimously, to order the Federation to report to it by 15 April 1999 on the steps taken by it to give effect to this decision.

(signed)
Leif BERG
Registrar of the Chamber

(signed)
Giovanni GRASSO
President of the Second Panel

A N N E X

In accordance with Rule 61 of the Chamber's Rules of Procedure this Annex contains a separate partly dissenting opinion by Mr. Manfred NOWAK:

PARTLY DISSENTING OPINION OF MR. NOWAK

I voted against the conclusions set out in para. 127 (8), (9) and (10) concerning the awarding of compensation because I disagree with the way in which the Chamber applies this remedy.

Article XI (1) of Annex 6 of the Dayton Peace Agreement stipulates:

"1. Following the conclusion of the proceedings, the Chamber shall promptly issue a decision, which shall address:

a) whether the facts found indicate a breach by the Party concerned of its obligations under this Agreement; and if so

b) what steps shall be taken by the Party to remedy such breach, including orders to cease and desist, monetary relief (including pecuniary and non-pecuniary injuries), and provisional measures."

This provision goes beyond the comparable competence of the European Court of Human Rights, under Article 41 of the European Convention, to afford, if necessary, "just satisfaction to the injured party". While the language of Article 41 of the European Convention is derived from similar clauses which appeared in various bilateral and multilateral arbitration treaties concluded at the beginning of this century (see the judgement of the European Court in the Belgian "Vagrancy" cases of 10 March 1972, Series A No. 14), Article XI (1) of Annex 6 resembles more the concept of an emerging right of victims of human rights violations to reparation under contemporary human rights law. The draft "Basic Principles and Guidelines on the Right to Reparation for Victims of (Gross) Violations of Human Rights and International Humanitarian Law" which were prepared by Special Rapporteur Theo van Boven and are presently pending before the UN Commission on Human Rights (UN Doc. E/CN. 4/1997/104) provide, *inter alia,* that reparation shall be proportionate to the gravity of the violations and the resulting damage and shall include restitution, compensation, rehabilitation, satisfaction and guaranties of non-repetition.

The Chamber should, in my opinion, develop its jurisprudence under Article XI (1) of Annex 6 along the lines of the emerging right to reparation rather than by following only the case-law of the European Court. When dealing with monetary relief (which is only one among various types of reparation) the Chamber shall, of course, take into account the respective claims of the applicants. More important is, however, that the amount of compensation, together with other types of reparation, is proportionate to the gravity of the violations found and the resulting damage. Nothing in the language of Article XI (1) suggests that the Chamber is bound by the respective claims of the applicants and is, therefore, prevented from affording a type of reparation which is different from the one explicitly claimed or an amount of compensation which is higher than the one claimed by the applicants. This assumption of the Chamber's jurisprudence derives from civil litigation and might perhaps be appropriate for the limited competence of the European Court of Human Rights to afford just satisfaction. It is, in my opinion, inappropriate for the Chamber, in particular if one takes into account the particular circumstances in Bosnia and Herzegovina.

In the present decision on 32 fairly similar JNA cases, the Chamber awarded to one applicant (Mr. Dakić) compensation amounting to 200 DEM, to seven other applicants compensation ranging from 10 to 30 DEM, and to the other 24 applicants no compensation at all. This decision, which to me seems arbitrary and not proportionate to the gravity of the violations found, can only be explained by the assumption that the Chamber cannot go beyond the explicit and clearly specified claims of the applicants. For the reasons stated above, I disagree with this assumption deriving from the Strasbourg case-law. In my opinion, the Chamber should either have refrained from awarding any compensation and order instead other additional types of reparation, or it should have awarded a

more substantial amount of compensation to all applicants which should be proportionate to the gravity of the violations and the pecuniary as well as non- pecuniary damages suffered.

(signed) Manfred Nowak